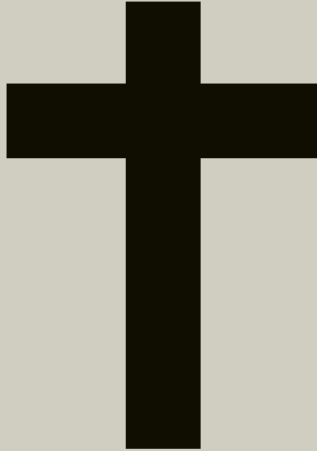

Fau Alanga'inga
Faolu Ana Ala'anga
Kwara'ae

The New Testament and Genesis in the Kwara'ae language of
the Solomon Islands

Fau Alanga'inga Faolu Ana Ala'anga Kwara'ae
The New Testament and Genesis in the Kwara'ae language of
the Solomon Islands
Niu Testament na Stat long langguis Kwara'ae

copyright © 2003 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kwara'ae

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-14

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
100e8c4b-3c10-5adf-8b7e-9b5cdcfb9b38

Contents

Jenesis	1
Matthew	69
Mark	120
Luke	151
John	204
Acts	242
Rom	290
1 Korint	312
2 Korint	334
Galesia	348
Efesus	356
Filipae	364
Kolose	370
1 Tesalonika	375
2 Tesalonika	380
1 Timoti	383
2 Timoti	389
Titus	393
Filemon	396
Hebrus	398
James	414
1 Peter	420
2 Peter	426
1 John	430
2 John	436
3 John	437
Jude	438
Reveleson	440

JENESIS

Na sata 'i Genesis ne'e fadalana ne'e 'uri: Na safalilana ru ki ta'ifau. Na buka ne'e ala'a sulia ru ma'i ua 'i na'o ki ana kaida'i God saunga'inia ru ki ta'ifau saena magalia. Ma buka ne'e ka ala'a logo sulia kaida'i God nia saunga'inia na ngwae, fa'inia na fulilana ma'i ta'anga'a saena magalia, ma kulu ka nonifii ma'i saena ta'anga'a leleka ka dao 'i ta'ena.

Na buka ne'e, nia 'a'ema'e ma'i sulia fulilana na magalia ne'e ma'i 'i na'o ma sulia logo ne'e God ili 'uana 'ado'a fa'inia ngwae ma noa'a nia kasi mamalo fa'asia fa'arongo'a 'ania liana fuana ngwae nia ki. Genesis ne'e to'o ana ro ma'e ala'anga 'inoto'a ki. Etana fa'i bo'i ala'anga 'ita ma'i ana bali buka ta'i ru leleka ka sui ana bali buka akwala ma ta'i ru. Nia ala'a sulia na kaida'i God nia saunga'inia magalia fa'inia na ngwae ne'e kira eta tua saena na magalia. Nia ala'a logo sulia sa Adam fa'inia 'i Eve, sa Kein ma sa Abel, fa'inia sa Noa ma na faka doe ba nia saunga'inia. Nia ala'a logo sulia na **fera keta 'ato** ba ngwae ki kira ilili 'uana saunga'ilana 'i Babilon.

Ruana fa'i bo'i ala'anga ana na buka ne'e nia 'ita ana bali buka akwala ma ro ru ka dao ana lima akwala **ru 'afu ki**. Na bali buka ne'e nia to'o ana 'a'ema'e sulia fuu'i ngwae **ne'e** 'i Israel ki, kira futa olitada. Na fa'ina'ona'o kira ne'e sa Abraham, na ngwae ne'e na fito'onga nia ana God ngasingasi'a liu. Ma nia ka ro'osulia fatalana God. Buri 'ana nia ka 'a'ema'e la'u sulia ngela nia sa Aesak fa'inia ko'o nia sa Jakob ne'e kira saea logo 'ani sa Israel. Ngwae ne'e sa Jakob to'o ana akwala ngela ma ro ngela ne'e na fuu'i ngwae 'i Israel ki kira futa olitada.

Ana suilana na buka ne'e, na 'a'ema'e ala'a na'a sulia sa Josef, ta ngela ana sa Jakob. Ru ne'e fuli fuana sa Josef ne'e kwai'ia tala fuana sa Jakob fa'inia ngela nia ki ma na tua'a nia kira ka leka 'uana saena fanoa 'i Ejipt.

Ru doe saena 'a'ema'e ne'e ki ne'e sulia ru ne'e God nia fulia fuana fuu'i ngwae nia. Na etangilana buka ne'e, 'a'ema'e sulia kaida'i God nia saunga'inia magalia ne'e, ma na suilana God ka fata alanga'i fa'inia fuu'i ngwae nia ana kaida'i ki ta'ifau ne'e nia ke tagi le'a sulia fuu'i ngwae nia. Na 'a'ema'e saena na buka ne'e ki 'idufa'i leka sulia God fa'inia na

ru ne'e God nia fuli'i ki, ma ka ala'a logo sulia na kwai matalanga'i 'anga God ana ru noa'a 'iri saga ki. Ma God ka nangasia logo na fuu'i ngwae nia. God nia tala'ia fuu'i ngwae nia, ma nia ka 'afida logo. Ma nia ka fa'ata'inia logo na falafala le'a nia ki saena maurilada. Na buka ne'e fulanga'inia fa'amamanalana fuu'i ngwae 'i Israel fuana 'afilana na ngwae ne'e kira futa 'i burida ki fasi 'iri fa'amamanalada ke ngasi, ma ka teo tari ma noa'a kasi funu.

Na 'a'ema'e saena na buka ne'e ki ni'i 'uri:

God ne'e saunga'inia na magalia ne'e fa'inia na ru ki ta'ifau saena. 1:1-2:15
Na ta'anga'a nia eta fuli ma'i saena magalia ne'e ma na ngwae ki ta'ifau kira ka nonifii. 3:1-24.

Na isuisu'a sulia sa Adam leleka dao ana sa Noa. 4:1-5:52

Na 'a'ema'e sulia sa Noa fa'inia na fa'i asi doe ba kurua fanoa ki ta'ifau. 6:1-10:32

Na fa'i lalafe keta liu ngwae ki saunga'inia 'i Babilon. 11:1-9.

Na 'a'ema'e sulia ngwae ki 'ita ana sa Siem leleka ka dao ana sa Abraham. 11:10-32

Na 'a'ema'e sulia uulu ko'o bora kulu ki sa Abraham, sa Aesak, ma sa Jakob. 12:1-35:29.

Na 'a'ema'e sulia fuu'i ngwae sa Esau na ngela 'i na'o sa Aesak. 36:1-43.

Na 'a'ema'e sulia sa Josef fa'inia ngwae futa nia ki. 37:1—45:28

Sa Jakob fa'inia ngwa'i ngela nia kira tua 'i Ejipt 46:1—55:26.

God saunga'inia na magalia

¹ Ana etangilana, God saunga'inia 'afutana na magalia ma na mamanga.

² Na magalia nia fioro'a, ma na kafo doe ka fungu fafia, ma ma'e rodo ka buta fafia. Ma na Mangona God tua ma ka 'asua fafona na kafo ne'eri.*

Na etana asoa

³ Ma God ka fata 'uri, "Madakola'anga ke dao na'a ma'i." 'Una'eri go'o na madakola'anga ka fuli na'a di'ia nama ne'e nia saea.

⁴ Ma God ka saele'a fa'inia na madakola'anga, ma nia ka alua na'a na dangi ma na rodo kera ka tua matali.

⁵ Ma nia ka fa'asata na madakola'anga ne'eri 'ani na Asoa, ma nia ka saea na ma'ero do ne'eri 'ani na Rodo. Ma na asoa

* 1:2 nama 'oko saiana rokisilana 'uri: Ana etangilana, kaida'i God tala'ae fuana saunga'inia 'afutana na magalia ma na mamanga, na magalia nia fioro'a, ma na kafo doe ka fungu fafia, ma ma'e rodo ka buta fafia. Ma na Mangona God tua ma ka 'asua fafona na kafo ne'eri.

ne'eri ka sui na'a. Ma na asoa ne'eri na ne'e na etana asoa ana na magalia.

Na ruana asoa

⁶⁻⁷ Ma God ka fata la'u 'uri, "Alua ta kula ke teo 'i safitana na kafo ne'eri 'iri ke daro'ia na kafo ka teo 'i lifua ma na kafo ka teo 'i olofa." Ma na kula ne'eri ka ra'e ma'i di'ia God nia oga. Na kula ne'eri nia fulia ma kafo ka daro'ia ta kafo ka teo 'i lifua ma ta kula ka teo 'i olofa.

⁸ Ma nia ka fa'asata kula ne'eri 'ani na mamanga. Ma na asoa ne'eri ka sui, na ruana asoa ana magalia.

Na uula asoa

⁹ Ma God ka fata la'u 'uri, "Kafo lo'oko teo 'i olofana mamanga, muke fiku ta'ifau fasi 'iri kula langa langa ke ra'e ma'i," ma na ru ne'eri ka fuli di'ia nama ba nia saea.

¹⁰ Ma nia ka saea na kula langa langa ne'eri 'ania Ano, ma nia ka saea na kafo ne'eri 'ania na Asi. Ma God ka lisia na rao'a nia ma nia ka saele'a fa'inia.

¹¹ Ma God ka fata la'u 'uri, "Ru matamata marako to'o to'o ki ta'ifau, muke bulao ana ano ne'e. Ma na ano ka to'o nama ana ru matamata marako to'o to'o ki ta'ifau fa'inia maga ru kira ki. Ma na maga ru ne'eri ki ke alu la'u na ru ne'e kira leka fa'asia." Ma ru ne'eri ki ka fuli nama di'ia ne'e nia saea.

¹² Na ru matamata marako 'oro ki ne'e ta'e ma'i ma ka bulao ma'i na ano ne'e, ma na maga ru kira ki ka alu la'u na ru ne'e kira leka fa'asia. Ma God ka lisia na rao'a nia ma nia ka saele'a fa'inia.

¹³ 'Iu na asoa ne'eri ka sui na'a, na uula asoa ana magalia ne'eri'a.

Na faina asoa

¹⁴ Ma God ka fata la'u 'uri, "Madakola'anga ki muke ra'e ma'i 'i lofana mamanga 'iri muke daro'ia na dangi ma na rodo. Na ru ne'e ki fuana fa'ata'ilana asoa ki, ma fa'i ngali ki, ma na kaida'i ki.†

¹⁵ Na ru ne'e ki ke ba'a teo 'i lifua saena na mamanga ma kike rara ma'i 'i ano fasi 'iri ka to'o ana madakola'anga." Ma na madakola'anga ne'eri ki ke fuli nama di'ia nia saea na'a.

¹⁶ Nia ka saunga'inia mada'afi ka sina ngasingasi'a fasi 'iri ka sina ana asoa ki. Ma nia ka saunga'inia na madamo ne'e nia noa'a kasi sina ngasingasi'a di'ia na mada'afi, fasi 'iri ke sina ana rodo. Ma nia ka saunga'inia la'u go'o na bulubulu ki.

¹⁷ 'Iu God aluda kira ka tua saena na mamanga ma kira ka rara ma'i 'i ano fasi 'iri ke to'o ana madakola'anga.

¹⁸ 'Iu na mada'afi ina'u ana sina'a ana na asoa, ma na madamo ka ina'u ana sina'a ana rodo. Ma kera ka to'olanga'inia dangi ka matali fa'asia na rodo. Ma God ka lisia na rao'a nia ma nia ka saele'a fa'inia.

¹⁹ 'Iu ma asoa ne'eri ka sui, ma na faina asoa ana magalia ne'eri'a.

Na limana asoa

²⁰ Ma God ka fata la'u 'uri, "Na i'a matamata to'oto'o ki, muke tua saena asi ma muka fa'afungua. Ma na fa'i no'o matamata to'oto'o, muke tua muka lofo kwailiu saena na mamanga."

²¹ Nia ka saunga'inia i'a doe ki saena asi, ma gwa'i i'a matamata to'oto'o ki logo ne'e kira fa'afungua na asi. Ma nia ka saunga'inia na fa'i no'o matamata to'oto'o ki. Ma God ka lisia na rao'a nia ma nia ka saele'a fa'inia.

²² Ma nia ka fa'ale'ada ma ka fata 'uri ada, "Na gwa'i i'a ki, nia le'a fuamu'a muke alu ngela 'oro 'amu'a fasi 'iri kamu ke fa'afungua asi ne'e. Ma na fa'i no'o ki logo, nia le'a fuamu'a muke to'o ana ngela 'oro ki, fasi 'iri muke ba'a 'oro la'u."

²³ 'Iu ma asoa ne'eri ka sui, nia'a na limana asoa ana magalia.

Na onona asoa

²⁴ Ma God ka fata la'u 'uri, "Na ru mauri ki, kamu ke tua saena ano ne'e. Nia ke to'o nama ana ru 'ae'aela ki 'i fanoa, ma na ru 'ae'aela doe ki ma na ru 'ae'aela ti'titi'i ki saena masu'ua." Ma na ru ne'eri ki ka ta'e ma'i ka di'ia nama ne'e nia saea.

²⁵ Nia ka saunga'inia ru matamata ki ne'e kira to'o ana mauri'a ne'e kira tua saena ano ne'e. Nia ka saunga'inia ru 'ae'aela 'i fanoa ki, ma na ru 'ae'aela doe ki ma na ru 'ae'aela ti'titi'i ki saena masu'ua. Ma God ka lisia na rao'a nia ma nia ka saele'a fa'inia.

²⁶ Ma God ka fata la'u 'uri, "Nia le'a fuana kuke saunga'inia ngwae ki fasi 'iri kira ka di'ia logo kulu'a, ma kira usulia kulu'a ta'ifau na'a. Kira ke ba'a gwaunga'i fafia na i'a ki, fa'inia fa'i no'o ki, ma na ru 'ae'aela 'i fanoa ki, ma na ru 'ae'aela doe ki ma na ru 'ae'aela ti'titi'i ki saena masu'ua.‡

²⁷ 'Una'eri God ka saunga'inia na ngwae ki fasi 'iri kira ka di'ia logo nia'a, ma kira usulia nia'a ta'ifau na'a. God nia saunga'inia ngwae ki 'ania ngwangwane ma na kini.

† 1:14 nama kaida'i ana fanga'a ki   ‡ 1:26 Ana kaida'i ne'e God saunga'inia na ngwae, nia saunga'inia fuana ngalilana na falafala nia ki talana.

²⁸ Ma God ka fa'ale'adaro'o ma ka fata 'uri fuadaro'o, "Nia le'a fuana koro'o ke to'o ana ngela 'oro ki 'iri kike ba'a tua ana kula ki ta'ifau saena magalia. Ma moke 'a'ana fafia ru ki ta'ifau saena magalia. Nau ku alu koro'o ke gwaunga'i fafia na i'a ki, fa'inia na fa'i no'o ki, ma ru ki ta'ifau ne'e kira mauri ma kika tua saena na magalia ne'e."

²⁹ Sui God ka fata la'u 'uri, "Rongoa basi, ru matamata marako to'o to'o ki ta'ifau fa'inia maga ru kira ki ma na fua'i ru kira ki, nau ku aluda ta'ifau na'a fuamuro'o. Na ru ne'eri ki, kike kwatea fanga fuamuro'o.

³⁰ Bore ma nau ku alua ru matamata marako to'o to'o ki ta'ifau ni'i fanga fuana na ru mauri ki ta'ifau saena ano ne'e: na ru 'ae'ae ki, na fa'i no'o ki, ma na ru 'ae'aela ti'iti'i ki saena masu'ua." 'Iu na ru ne'eri ki fuli ka di'ia nama ba nia saea.

³¹ Ma God ka lisia na rao'a nia ki ta'ifau ma nia ka saele'a liu fa'inia. Na onona asoa ana magalia na'a ne'eri'a.

2

¹ 'Una'eri na rao'a God ki ana saunga'ilana na mamanga ma na ano fa'inia na ru ne'e teo saeni ki ni'i sui na'a.

Na fiuna asoa

² Na rao'a ne'eri God fulia ka sui na'a, ma na fiuna asoa nia ka mamalo.

³ Ma nia ka fa'ale'a fiuna asoa, ma ka to'olanga'inia fiuna asoa ana wiki nia abu, osi'ana nia mamalo na'a, du'ungana na rao'a nia fuana saunga'ilana na ru ki ta'ifau nia sui na'a.

God nia saunga'inia na ngwangwane eta eta fa'inia na kini eta eta

⁴ Na 'a'ema'e sulia God ne'e saunga'inia na'a na mamanga ma na ano fa'inia na ru ki ta'ifau ne'e tua adaro'o nia 'uri:

Ana kaida'i ne'e Iawe na God nia saunga'inia na mamanga fa'inia na ano ma na ru ne'e teo adaro'o ki,

⁵ noa'a ta ru 'iri bulao 'ua ana na ano, osi'ana noa'a nia kasi kwatea 'ua na uta, ma ka noa'a 'ua ta ngwae ne'e ke o'o 'ua ta o'ola.

⁶ Na ma'e busu ki go'o ne'e kwate ma ano ka ngwangasi'ora'a.

⁷ 'Iu na God Iawe ngalia na buli ano ma ka saunga'inia 'ani ta'i ngwae, ma nia ka ufi sulia ngongorana fasi 'iri nia ka to'o ana mauri'a. 'Una'eri mala ne'e ngwae ka fi'i mauri.

⁸ Sui, 'i bali ana fanelana mada'afi ana ta'i kula ne'e kira saea 'ani 'i Iden, na God Iawe nia sasi aka'u ana ta'i kula le'a liu, ma nia ka ngalia na ngwae ne'e nia saunga'inia, ma nia ka kwate nia ka tua ana.

⁹ Ma nia ka alua na 'ai matamata to'oto'o 'oro ki saena kula ne'eri. Ma na 'ai ne'eri ki lisilada le'a/kwanga liu ma na fua'i ru ki ka le'a liu fuana 'anilani. Ma saena tofongana kula ne'eri, ta ro 'ai la'u ne'e kera uu 'i ne'eri. Ta 'ai ne'e fufuana ke kwate ngwae ke mauri, ma ta'i ne'e fufuana ke kwate ma ngwae ki ka saiana tae ne'e ta'a ma tae ne'e le'a.

¹⁰ 'Iu ta'i kafo nia busu ma'i 'i Iden ma nia ka afe saena o'ola ne'eri 'iri ke fa'angwangasi'ora. Ana kaida'i na kafo ne'eri nia afe na'a kwau fa'asia 'i Iden, nia ka alu la'u ta fai kafo matamata.

¹¹ Etana kafo ne'e kira saea 'ani 'i Pison ne'e afe kwau saena kula kira saea 'ani 'i Havila, kula ne'e gol le'a liu nia ana.

¹² Ma gol ne'eri nia sikasika liu. Ma na ru moko le'a liu ne'e kira saea 'ani 'beliam' teo 'i Havila, ma na fau lisilana le'a liu ne'e kira saea 'ani 'oniks' teo 'i ne'eri logo.

¹³ Ma ruana kafo ne'e kira saea 'ani 'i Gihon, ma nia ka afe kwailiu saena fanoa 'i Kus.

¹⁴ Ma uula kafo ne'e kira saea 'ani 'i Taegris nia teo karangi ana fanoa 'i Asiria, ana bali 'uana fanelana sina. Ma faina kafo ne'e kira saea 'ani 'i Iufretes.

¹⁵ 'Iu na God Iawe ngalia ngwae ne'eri ma ka alua nia ka tua ana kula le'a ne'eri fasi 'iri nia ka o'o 'i saena ma ka lia sulia na ru ne'e teo 'i ne'eri ki.

¹⁶ Ma na God Iawe ka fata totonga'i 'uri fuana, "I'Oke 'ania fua'i ru ki ana 'ai ki saena na kula ne'e.

¹⁷ Bore ma ta'i 'ai go'o ne'e nia abu noa'a 'oe kosi 'ania fua'i ru ki ana. Na 'ai ne'e ke kwatea ma ngwae ki ka saiana tae ne'e ta'a ma tae ne'e le'a.* Di'ia 'oko 'ania na fua'i ru ki ana 'ai ne'e, 'oke ba'a mae nama ana asoa ne'eri."

¹⁸ Ma na God Iawe ka fata 'uri, "Noa'a nia 'iri le'a fuana ngwae ne'e ke tua ta'ifilia. Nia le'a fuana nai saunga'inia nama ta 'i ngwae kwama fuana ne'e totolia ke kwai'afi ana."

¹⁹ 'I na'o, na God Iawe ngali na buli ano ka saunga'inia 'ania na ru 'ae'aela ki ne'e ke leka fafana ano, fa'inia fa'i no'o ki ne'e kike lofo kwailiu 'i lifua saena

* 2:17 nama "Na fufuana ne'e kwatea ma ngwae ki talada ka filia tae ne'e ta'a ki ma tae ne'e le'a ki." This means that people can choose to live apart from God and not obey His Word. People can choose what is good and bad for themselves. But living apart from God and disobeying His word brings death. God is the only source of life.

mamanga. Nini'ari, Iawe ngalida ma'i fuana ngwae ne'eri fasi 'iri nia lisia na ngwae fa'asatada. Na sata'i ru ne'e ngwae ne'e ke saeda 'ania ne'e ni'i teo tari na'a 'luna'eri.

²⁰ Na ngwae ka fa'asata na ru 'ae'aela ki 'i fanoa, ma na ru 'ae'aela ki saena masu'ua, ma na fa'i no'o ki logo. Bore ma noa'a nia 'iri dao to'ona ta ru ne'e ka kwaima ma ka kwai'afi ana ngwae.

²¹ Go'lo, na God Iawe ka kwatea ngwae ne'eri ka maliu liu. Sui nia ka lafua ta'i suli karokaro ana ma ka fono logo 'usia kula ne'e nia lafua ma'i fa'asia ana.

²² Ma nia ka ngalia suli karokaro ne'eri, ma ka saunga'inia ta'i kini, ma nia ka ngalia ma'i fuana na ngwae ne'eri.

²³ Ma kaida'i ngwae ne'eri lisia nia ka fata 'uri fuana God, "Reala kwa! Nia'a di'ia logo nau'a! Na sulina saka ma'i ana suliku, na sulina saka ma'i ana suliku, ma nonina ka saka ma'i ana noniku. Satana na'a ne'e 'kini', osi'ana nia saka ma'i ana ngwangwane."

²⁴ Du'ungana ru ne'eri, ngwae ke fa'asia na ma'a nia fa'inia te'a nia, ma ka tua ratai fa'inia na 'afe nia, ma kera ke alua na'a ta'i manata'anga di'ia ta'i ngwae go'lo.

²⁵ Ma na ngwae ne'eri fa'inia 'afe nia kera ka dadara go'lo 'adaro'lo, ma noa'a kera kasi 'eke go'lo 'anidaro'lo talada.

3

Na ngwae fa'inia 'afe nia kera aburongo ana fatalana God

¹ 'Iu ana ru ki ta'ifau ne'e God Iawe nia saunga'inida na fa'i loi na'a ne'e ta'i ru ne'e nia kwa'atafa liu fuana 'oso'a. 'Una'eri ana ta'i asoa, na fa'i loi leka ma'i ma ka saefilo 'uri ana kini ne'eri, "'Uri ma nia mamana ne'e God nia saea fuamuro'lo noa'a koro'lo kasi 'ania fufuana 'ai ki ta'ifau saena o'ola ne'e?"

² Ma kini ne'eri ka fata 'uri, "Noa'a 'uiri 'iira la'u. Kero'lo ke 'ania go'lo 'amiro'lo fufua'i ru ki ana 'ai ki saena o'ola ne'e,

³ bore ma God ka saea, "Ta'i 'ai ne'e uu go'lo saena tofongana o'ola ne'e noa'a koro'lo kasi 'ania nama koro'lo kasi sama to'ona fua'i ru ki ana. Si di'ia koro'lo 'oia ru abu ne'eri koro'lo ke ba'a mae.' "

⁴ Bore ma fa'i loi ne'eri nia fata lala 'uri, "Ala'anga ne'ana noa'a 'iri mamana. Koro'lo kasi mae go'lo.

⁵ God fata 'una'eri osi'ana nia saiana ka sui na'a, si di'ia koro'lo 'ania fua'i 'ai ne'ana, maamuro'lo ke ba'a 'ifi, ma koro'lo ke ba'a di'ia logo nia'a, ma koro'lo ka sai

logo ana falafala ne'e ta'a ki ma na falafala ne'e le'a ki logo."

⁶ Na kini ne'e nia lisia na 'ai ne'e lisilana le'a liu, ma fua'i ru ki bore ka le'a logo fuana 'anilani. Ma nia ka oga liua na'a ne'e nia ke kwa'atafa. Go'lo nia ka ngalia na'a ti fua'i ru ana 'ai ne'eri, ma ka 'ania na'a, ma nia ka kwatea logo fuana ara'i nia, ma nia ka 'ania logo.

⁷ Tona go'lo ma maadaro'lo ka 'ifi na'a, ma kera ka lia saiana ne'e kera'a tua dadara na'a. Kaida'i ne'eri kera ka taia na'a ra'i figi ki, ma kera ka toro na'a 'ani'i fafidaro'lo.

⁸ Ma nia sa'ulafi na'a, na God Iawe nia liliu logo 'ana ana kula ne'eri, kera rongoa ma kera ka leka ago na'a 'adaro'lo fa'asia God 'i safitana na 'ai ki ana kula ne'eri.

⁹ Bore ma na God Iawe nia ri kwau 'uana na ngwae ne'eri ka 'uri, "Se, 'uri ma 'ae'lo na'a 'i fa'i kwa?"

¹⁰ Ma na ngwae ne'eri olisia ma ka 'uri, "'Iu nau ku rongoa 'oko leka ma'i, ma nau ku ma'u, nini'a nau ku leka ku ago 'i ne'e, osi'ana nau ku dadara."

¹¹ 'Una'eri ma God ka fata 'uri fuana, "'Uri ma sa tai ne'e saea ne'e 'oko dadara kwa? 'Uri ma 'oko 'ania fuana 'ai ba nau ku luia koro'lo kasi 'ania?"

¹² Ma na ngwae ne'eri ka fata 'uri, "'Iu, bore ma na kini ba 'oko alua ka tua fa'i nau nini'a kwatea fua'i 'ai ne'e fuaku, ma nau ku 'ania na'a."

¹³ 'Una'eri go'lo na God Iawe ka fata ana na kini ne'eri ka 'uri, "Fa'uta ne'e 'oko sasi 'uri kwa?"

Ma na kini ne'eri ka fata 'uri, "Na fa'i loi na'a nini'a soke nau kwate ma nau ku 'ania fuana 'ai ne'e."

God matalanga'inida

¹⁴ 'Iu na God Iawe nia fata 'uri fuana fa'i loi ne'eri, "Du'ungana ne'e 'oko sasi ru ne'e, na 'afita'i'anga ke dao to'omu. Ana ru 'ae'aela ki ta'ifau, 'ae'lo go'lo ne'e 'oke to'o ana 'afita'i'anga ne'e. Nia ka 'ita ana kaida'i ne'e, 'oke anga na'a 'ania olofamu, ma 'oke 'ania na'a gegego ana ano sulia bongi firi leleka ka dao ana kaida'i 'oke mae.

¹⁵ Nai ba'a kwatea kini ne'e ke 'ailanga'i koro'lo kwalliu, moke tuani fu'ali lamuro'lo to'oto'lo kasi mango. Na kwalafa 'oe ma na kwalafa kini ne'e kera ke tua 'ani malimae 'anga adaro'lo. Ma na kwalafa nia ke ba'a bulia ngisia gwaumu, ma 'oke ba'a 'alea buira 'aena."

¹⁶ God ka fata la'u 'uri fuana kini ne'e, "Nai ba'a kwate ke 'afita'i' fuamu ana kaida'i 'oke ina. 'Oke ba'a fii liu ana

* 3:16 nama Sui bore 'ana 'oke oga gwaunga'i fafi ara'i 'oe, nia ke 'a'ana fuamu."

kaida'i 'oke fa'afuta ngela. Sui ka 'una'eri bore 'ana, 'oke oga nama 'amu na ara'i 'oe, ma nia ke gwaunga'i fuamu.”*

¹⁷ 'Una'eri God ka fata la'u 'uri fuana ngwangwane ne'eri, “Ana kaida'i ne'e, nai ba'a fa'alia ano ne'e ke ta'a na'a, du'ungana 'oko rongo sulia fatalana 'afe 'oe, ma 'oko 'ania na'a fuana 'ai ba nau ku luia fa'asi'o noa'a 'oe kosi 'ania. Ana kaida'i firi ana maurilamu, 'oke ba'a ina'u na'a ana rao laga ulafu 'anga 'uana fanga lamu.

¹⁸ Na kwalo ngarangara'a ki ma na 'ai ta'a ki kike bulao ma'i saena na ano. 'Oke ba'a 'ania go'o 'amu na ru ne'e bulao ki saena ano.

¹⁹ 'Oke ba'a rao laga ulafu, ma 'oko 'ida'ida, fasi 'iri na ano ke to'o ana fanga leleka ka dao ana kaida'i 'oke mae, ma na nonimu ke oli saena na ano nini'a nau ku saunga'ini'o ma'i ana. Nau ku saunga'ini'o ana na ano, ma 'oke ba'a oli la'u saena na ano.”

²⁰ Ma satana na ngwae ne'eri ne'e sa Adam.[†] Ana kaida'i ne'eri nia ka saea na 'afe nia 'ani 'i Eve, osi'ana nia'a na'a ne'e na te'a na ngwa'i to'a mauri ki.

²¹ 'Iu na God Iawe saunga'inia ifi fuadar'o ana 'uli'ulina na ru mauri 'ae'aela ki, ma ka fa'atoroda ro'o 'ania.

God alua sa Adam ma 'i Eve 'i maa fa'asia na kula le'a ne'eri

²² Ma na God Iawe ka fata 'uri, “Kaida'i ne'e na ngwae nia ra'e ma'i ka di'ia na'a kulu'a, osi'ana nia sai na'a ana falafala ta'a ki ma na falafala le'a ki. Kaida'i ne'e kulu kasi ala'ania noa'a nia kasi ngalia la'u fua'i ru ki fa'asia na 'ai ana mauri'a. Si di'ia nia 'ania fua'i ru ki ana na 'ai ne'e, noa'a nia kasi mae na'a.”

²³ Sui, na God Iawe ka alua na'a ngwae ne'eri 'i maa fa'asia na kula le'a ne'eri 'i Iden. 'Iu, God nia saunga'inia na ngwae ana na ano. Ma nia ka alua ngwae ne'e ka rao na'a saena na ano ne'e, ma ka o'ofia na'a o'ola nia ki.

²⁴ 'I buri 'ana God ka alua ngwae ne'eri 'i maa, nia ka alua na 'ainsel ki ka folo 'usia bali 'uana fanelana sina ana kula le'a ne'eri 'i Iden. Ma kira ka folo suli bongi firi 'ania sele ni ofo'a ki. Na sele ne'eri ki, na meamea ana mafula ne'e ke du'a ma'i 'i maani, ma ka liu kalia kula ne'eri ma noa'a kasi mamalo. Na God Iawe nia sasi 'una'eri liri ka fonea na ngwae ki noa'a kira kasi leka karangi ma'i ana na 'ai ne'e fufuana kwatea ngwae ke mauri firi.

4

Sa Kein saungia sa Abel

¹ 'Iu sa Adam fa'inia 'afe nia 'i Eve, kero'a tua fiku na'a leleka nia ka ina ma ka fa'afuta na'a ta'i ngela ngwane sa Kein.* Ma 'i Eve ka fata 'uri, “'Iu Iawe nia kwai'afi aku nini'a nau ku ngali ma'i na ngela ngwane.”

² Ma 'i buri 'ana, nia ka fa'afuta la'u ruana ngela ngwane sa Abel.

Ma kaida'i sa Abel nia 'a'ana ma'i, nia ka sarea ka ma lia sulia na sipsip ki. Ma sa Kein ngwae ni rao saena o'ola.

³ Ana ta kaida'i, sa Kein ka ngalia na'a ti fanga saena o'ola nia, ka kwate'e 'ani na fo'osi nia fuana Iawe.

⁴ Bore ma sa Abel nia ngalia bibi sipsip eta futa ana na sipsip nia ki, ma nia ka saungia ka mae, ma nia ka ngalia na fasi ru saela ki, ma nia ka fo'osi ani fuana Iawe. Ma Iawe ka saele'a liu fa'inia sa Abel ma na fo'osi nia,

⁵ bore ma noa'a nia kasi ala go'o fafia sa Kein fa'inia na fo'osi ne'e nia du'afia. 'Una'eri sa Kein ka saeta'a ka lilisu liu na'a, ma na maana ka rada na'a.

⁶ Sui Iawe ka fata 'uri fuana sa Kein, “Fa'uta ne'e 'oko saeta'a liu ma maamu ka rada na'a 'ira kwa?”

⁷ Di'ia 'oke sasi na ru saga, na maamu bore ka lia sae le'a logo. Bore ma di'ia 'oke 'aila 'ani sasi na ru saga, ta'anga'a ne'e nia di'ia ta ru kwasi ne'e tua karangi amu, ma ka kwaima'a kwali fuana fa'ali lamu. Ta'anga'a ne'e oga liua ke liufi'o, bore ma 'oke liufia nama.”

⁸ Ana ta'i asoa sa Kein fata 'uri fuana ngwae futa nia sa Abel, “Koro leka saena o'ola.” Ana kaida'i kera'a tua saena o'ola, sa Kein ka fu'alia ngwae futa nia, ma ka saungia ka mae na'a.

⁹ 'Una'eri 'i buri 'ana, Iawe ka saefilo 'uri ana sa Kein, “'Uri ma ngwae futa 'oe sa Abel nia 'i fa'i?”

Bore ma sa Kein ka fata lala 'uri, “Nau ku 'iri saiana. 'Uri ma na rao'a nai lala ne'e fuana lia'a sulia na ngwae futa nau?”

¹⁰ Sui Iawe ka fata 'uri ana, “Fa'uta ne'e 'oko sasi na ru ta'a ne'e kwa? Nau ku rongoa na 'abuna ngwae futa 'oe ina'u ana angi'a ma'i fuaku fa'asia 'i ano, ma nia ka amasi nau fuana fa'asaga lana na ru ne'e!

¹¹⁻¹² Kaida'i 'oko saungia na ngwae futa 'oe, na 'abuna nia afe toli saena ano, ma na ano ka 'ifi fuana ngali lana 'abuna. Osi'ana ru ne'eri na 'afita'i 'anga ke ba'a dao nama fafi'o. Kaida'i 'oko o'olia na o'ola 'oe, noa'a nia kasi alua ta fanga. 'I

[†] 3:20 Ana ala'anga 'i Hebru, sa 'Adam' fadalana ne'e 'Ngwae etaeta'. * 4:1 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Kein' fadalana ne'e 'Ngali ma'i'.

nini'ari noa'a 'oe kosi to'lo na'a ana ta ano 'amu saena magalia ne'e sulia kaida'i ki ta'lifau ana maurilamu. 'Ae'lo ngwae na'a fuana liu kwailiu 'anga, ma noa'a 'oe kosi mango."

¹³ Go'lo, sa Kein ka fata 'uri fuana Iawe, "Na kwa'ikwa'inga ne'ana nia 'ato liu na'a fuaku.

¹⁴ Kaida'i ne'e 'oko lali nau na'a fa'asia na ano ne'e ma noa'a nau kusi tua la'u ana kula ne'e 'oko tua ana. Ma kaida'i ki ta'lifau ana mauri laku, nai ba'a dau go'lo 'ani liu kwailiu 'anga na'a. Ma si di'ia ta ngwae go'lo 'ana ke dao to'oku, ma nia ka saungi nau, nai mae na'a!"

¹⁵ Bore ma Iawe nia fata 'uri ana sa Kein, "Noa'a go'lo. Si di'ia ta ngwae saungi'lo 'oko mae, nai ba'a kwatea kwa'ikwa'inga nia ke fiu fau ki ka liufia kwa'ikwa'inga 'oe." Sui, na Iawe ka alua ma'etoto ana, fasi 'iri di'ia ta ngwae bore 'ana dao to'ona noa'a nia kasi saungia ka mae.

¹⁶ Go'lo, sa Kein ka leka na'a kwau 'ana fa'asia kula Iawe nia tua ana. Ma nia ka tua na'a ana bali ana fane lana mada'afi ana 'i Iden na kula kira saea 'ani 'i Nod.†

Na 'ato kale'a sa Kein

¹⁷ Sa Kein fa'inia 'afe nia kera tua fiku na'a, leleka 'afe nia ka ina na'a, ma nia ka fa'afuta ta'i ngela ngwane, kera ka fa'asata 'ani sa Enok. Ana kaida'i ne'eri, sa Kein ka saunga'inia ta'i fanoa, ma ka saea 'ani 'i Enok sulia satana na ngela nari nia.

¹⁸ Sa Enok alua sa Irad. Sa Irad alua sa Mefujael. Sa Mefujael ka alua sa Metusael. Ma sa Metusael ka alua sa Lamek.

¹⁹ Ara'i ne'e sa Lamek, nia to'lo ana ro 'afe ki 'i Ada ma 'i Sila.

²⁰ 'I Ada fa'afuta ngela ngwane ne'e satana sa Jabal, ma na ngwae ne'e kira futa olitana sa Jabal ki, kira tua go'lo saena babala ki, ma na rao'a kira ne'e ngwae kira sare buluka go'lo ma na nanigot ma na sipsip ki.

²¹ Na satana na ngwae futa sa Jabal ne'e sa Jubal, ma na ngwae ne'e kira futa ma'i olitana sa Jubal ki, kira sai 'le'a liu ana kidili lana na gita ma fa'inia ufi lana 'au ki.

²² Ma 'i Sila ka fa'afuta ta'i ngela ngwane ne'e satana sa Tubalken, ma na ngwae ne'e futa olitana sa Tubalken ki, kira sai 'le'a liu ana saunga'ilana na ru fuana rao'a ki 'ania na barasi ma na aean. Na ngwaingwaena sa Tubalken ne'e satana 'i Naama.

²³ Sa Lamek nia ngu fuana ro 'afe nia ki ka 'uri, "‘I Ada ma 'i Sila ro 'afe nau ki, moro sailinga le'a ma'i fuaku. Di'ia ta ngwae nama ta 'alako kwa'i nau, nai ba'a saungia ka mae.‡

²⁴ Di'ia ta ngwae saungia sa Kein ka mae, God ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga nia ke fiu fau ki ka liufia kwa'ikwa'inga sa Kein. Bore ma, di'ia ta ngwae fa'alia nau'a, kwa'ikwa'inga nia ke fiu akwala ma fiu fau ki ka liufia kwa'ikwa'inga sa Kein."

Sa Set fa'inia ngwa'i ngela nia

²⁵ Sa Adam fa'inia 'afe nia 'i Eve kero'a tua fiku nama 'adaro'lo ka leleka 'i Eve ka fa'afuta la'u ta ta'i ngela ngwane ne'e sa Set. Ma 'i Eve ka fata 'uri, "God nia kwatea la'u ma'i ta ngela ngwane la'u fuaku, 'iri ka didifulia sa Abel ba sa Kein saungia ka mae na'a.§

²⁶ Sui 'una'eri la'u 'i buri 'ana, sa Set ara'i ma ka alua ta'i ngela ngwane ma ka fa'asata 'ani sa Enos. Ana kaida'i ne'eri mala na ngwae ki ka fi'i tala'ae fuana fo'osia God 'ani satana Iawe.

5

Na 'ato kale'a Sa Adam tala'ae ana sa Set leleka ma'i ka dao ana sa Noa

¹ Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Adam nia 'uri:

Ana kaida'i ne'e God saunga'inia na ngwae ki fasi 'iri kira ka di'ia logo nia'a.

² God nia saunga'inia ngwae ki 'ania ngwangwane ma na kini. Ma nia ka fa'ale'adaro'lo, ma nia ka saeda ro'lo 'ani na Ngwae.

³ Sa Adam tuatua ka dao ana 130 fa'i ngali ki sui, nia ka alua la'u ta'i ngela ngwane ne'e di'ia logo nia'a talana. Ma nia ka saea na ngela ne'eri 'ania sa Set.

⁴ Sui sa Adam nia ka tua la'u sulia 800 fa'i ngali ki, ma ana kaida'i ne'eri nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini la'u.

⁵ Ma ana kaida'i nia mae nia tua na'a sulia 930 fa'i ngali ki.

⁶ Kaida'i sa Set nia dao ana 105 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Enos.

⁷ Sui sa Set ka tua la'u sulia 807 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini la'u.

⁸ Ma ana kaida'i nia mae nia tua na'a sulia 912 fa'i ngali ki.

⁹ Kaida'i sa Enos nia dao ana 90 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Kenan.

† 4:16 Ana ala'anga 'i Hebru, 'i 'Nod' fadalana ne'e 'Kula ne'e noa'a ngwae kasi tua to'lo ana. Nia liu kwailiu 'anga'.

‡ 4:23 *nama* Nau ku saungia ta'i ngwae ka mae, du'ungana nia kwa'i nau. Nau ku saungia ta'i ngwae 'alako ka mae, osi'ana nia fu'ali nau. § 4:25 Ana ala'anga 'i Hebru 'Set' ne'e rongu lana di'ia fadalana ne'e 'Kwatea'.

10 Sui sa Enos ka tua la'u sulia 815 fa'i ngali ki, ma ana kaida'i ne'eri nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini la'u.

11 Ma ana kaida'i nia mae nia tua na'a sulia 905 fa'i ngali ki.

12 Kaida'i sa Kenan nia dao ana 70 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Mahelalel.

13 Sui sa Kenan ka tua la'u sulia 840 fa'i ngali ki, ma ana kaida'i ne'eri nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini.

14 Ma ana kaida'i nia mae nia tua na'a sulia 910 ngali ki.

15 Sa Mahelalel tua sulia 65 fa'i ngali ki ka sui, nia ka fi'i alua sa Jered.

16 Sui sa Mahelalel ka tua la'u sulia 830 akwala fa'i ngali ki, nia ka alua la'u ti ngela ngwane fa'inia ti ngela kini la'u.

17 Ma ana kaida'i nia mae nia tua na'a sulia 895 fa'i ngali ki.

18 Kaida'i sa Jered nia tua ka dao na'a ana 162 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Enok.

19 Sui sa Jered ka tua la'u sulia 800 fa'i ngali ki, ana kaida'i ne'eri nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini la'u.

20 Ma kaida'i nia mae, nia tua ka dao na'a ana 962 fa'i ngali ki.

21 Kaida'i sa Enok nia dao ana 65 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Metusala.

22 Sui sa Enok ka tua la'u sulia 300 fa'i ngali ki, ma nia ka donga God ana maurilana ta'ifau. Ma nia ka alua la'u ti ngela ngwane fa'inia ti ngela kini.

23-24 Nia ka donga God ana manatalana ta'ifau leleka God ka lafua fa'asia na magalia ne'e kaida'i nia mauri go'o 'ana. Ma noa'a ta ngwae kasi lisia na'a. Ana kaida'i ne'eri nia dao na'a ana 365 fa'i ngali ki.

25 Kaida'i sa Metusala nia dao ana 187 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Lamek.

26 Sui sa Metusala ka tua la'u sulia 782 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini.

27 Ma kaida'i nia mae, nia dao na'a ana 969 fa'i ngali ki.

28 Kaida'i sa Lamek nia dao ana 182 fa'i ngali ki, nia alua ta'i ngela ngwane.

29 Nia ka fata 'uri, "Na ngela ne'e nia ke ba'a kwai'afi akulu, fasi 'iri kulu ka ta'i mamalo ti'iti'i basi ana rao'a ngasi kulu ki ana ano ne'e, nini'a Iawe matalanga'inia ka sui na'a." Ma nia ka saea na ngela ne'eri 'ani sa Noa.*

30 Sui sa Lamek tua la'u sulia 595 fa'i ngali ki. Ma ana kaida'i ne'eri nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini la'u go'o.

31 Ma kaida'i nia mae nia dao na'a ana 777 fa'i ngali ki.

32 Kaida'i sa Noa nia dao ana 500 fa'i ngali ki, nia alua uulu ngela ngwane ki. Ma nia ka fa'a satada 'ania sa Siem, sa Ham, ma sa Jafet.

6

Na tualana ngwae ki ta'a liu

¹ Ana kaida'i na ngwae ki 'oro na'a saena na magalia ne'e, ma na kini 'oro ki kira futa logo,

² na ngela ngwane God ki kira lisia ngela kini Ngwae ki lisilada le'a liu, ma kira ngali ta kini go'o ada kira oga kike korea, ma kika koreda to'oto'o na'a.

³ 'Una'eri na Iawe ka fata 'uri, "Noa'a nia 'iri le'a ne'e Mango 'aku ka teo tari ana ngwae ki. Kira'a na ngwae saena magalia ki go'o nini'a ne'e ta asoa kike ba'a mae. 'Ita 'i ta'ena kike ba'a tua go'o sulia 120 fa'i ngali ki."

⁴ Ma ana kaida'i ne'eri ma 'i buri 'ana logo, ngwae doe liu ki* kira tua logo saena magalia. Na ngwae ne'eri ki futa ana kini Ngwae ki ba na ngela ngwane God ki kira ki koreda ma kika tuatua fa'inida 'i na'o ki. Na ngwae doe liu ne'eri ki 'i na'o, kira'a ngwae mala fuana fu'anga ki, ma satada ka talo liu ana fanoa ki.

⁵ Ma kaida'i ne'eri Iawe ka lisia na ngwae ana magalia kira ta'a liu na'a. Kaida'i ki ta'ifau manatalada ngwae ki ta'ifau ka ta'a.

⁶ Ma na manatana Iawe ka kwaimanatai liu na'a. Nia manata sulia ne'e nia saunga'inida ma ka aluda saena magalia ne'e, ma na manatana ka dila liu na'a sulia.

⁷ Sui Iawe ka fata la'u 'uri, "Nau kui ba'a fa'asua na ngwae ba nau ku saunga'inida ki fa'asia na magalia ne'e. Ma na ru 'ae'aela ki, fa'inia ti ru ne'e ango fafona ano, ma na fa'i no'o ki logo, nai ba'a fa'asuida. Nau'a go'o ne'e nau ku saunga'inida. Bore ma 'i ta'ena nau ku manataida liu."

⁸ Bore ma sa Noa go'o ne'e Iawe nia saele'a liu fa'inia.

Sa Noa saunga'inia ta'i faka doe liu

⁹⁻¹⁰ Na 'a'emae sulia sa Noa nia 'uri:

Sa Noa to'o ana uulu ngela ngwane ki, ma satada ne'e sa Siem, sa Ham, ma sa Jafet. Sa Noa go'o ne'e ta'i ngwae ne'e tua 'olo'olo, ma noa'a nia 'iri fulla ta ru fuana ngalia kwa'i kwa'inga ana kaida'i nia tua saena magalia, ma nia ka donga God ana manatalana ta'ifau.

¹¹ Bore ma na ngwae ki ta'ifau ana magalia, kira abula rora ka ta'a lilisu na'a

* 5:29 Ana ala'anga 'i Hebru 'Noa' ne'e rongo lana di'ia fadalana ne'e 'Kwai'afi.

* 6:4 ngwae doe liu ki Nefilim

li na'ona God. Kira tuani fuli bare'la ma kika dau go'lo 'ani sau ngwae'a.

¹² God lisia ma'li na magalia ne'e ki, lisilana ta'la ka lllisu na'a, osi'ana na ngwae ki ta'ifau na falafala kira ki ta'la liu na'a.

¹³ 'Una'eri God ka fata 'uri fuana sa Noa, "Osi'ana na fanoa nini 'i ano nia fungu na'la 'ani ta'anga'a ne'e na ngwae ki fulia, nai ba'la fa'asua ngwae ki ta'ifau. Ma-mana liu, na'li ba'la malangisia na magalia ne'e fa'inia na ngwae ki ta'ifau.

¹⁴ Nia ne'e 'oke ngalia na reba 'ai le'la ki na'la, ma 'oko saunga'inia ta'li faka doe liu, 'oke saunga'inia kala ma'e luma ki 'i saena, ma 'oko saia 'i saena ma 'i iila logo 'ania na buli saia ki.

¹⁵ 'Oke saunga'inia ketalana ke ba'la dao ana 135 mita. Ma reba lana ke dao ana 22 mita. Ma fanelana ke dao ana 13 mita.

¹⁶ "Ma kaida'li 'oko saunga'inia na luma ana na faka ne'eri, noa'a 'oe kosi 'odoa 'i ninimana leleka ka dao 'i gwaofana. 'Oke ala'ania ro bali ninimana ki ke 'ifi go'lo 'ani. Gwauni ke ra'e ka bolo fa'inia ta'li 'oi'a†. 'Oke saunga'inia uulu tatafe ki‡ 'i saena, ma 'oko saunga'inia ta'li sina maa 'i ninimana.

¹⁷ "Nai ba'la kwatea ma'li ta'li kafo afe doe liu ke fungulia magalia ne'e, ka mumunia ru ne'e mauri ki ta'ifau 'iri kike funu. Na ru saena na magalia ne'e ki ke ba'la mae ta'li ta'ifau.

¹⁸ Bore ma ana kaida'li ne'e nau kui ba'la fata 'ani ta'li fau alanga'li 'anga fa'ini'o, nai ba'la tagi suli'o saena na faka ne'eri ma fa'inia 'afe 'oe ma na uulu ngela 'oe ki fa'inia uulu 'afe kira ki. Kaumulu ta'ifau muke ra'e saena faka ne'eri fasi 'iri muke mauri.

¹⁹⁻²⁰ Ma 'oke ba'la ngalia ro fa'li no'lo ki saena na faka ne'eri, ma ro ru 'anga ana ru 'ae'aela, ma na ru ki ta'ifau ne'e mauri fafona ano ne'e. Na ru ne'eri ki 'oke ba'la ngalia ta ta'li ru ngwane fa'inia ta ta'li ru kini saena na faka fa'li kaumulu 'iri kike mauri.

²¹ Ma 'oke ba'la ngalia logo ti fanga 'i saena faka ne'eri ke totoli kaumulu ma na ru ne'e kira mauri ki logo."

²² Sui sa Noa ka sasi na'a sulia ru ki ta'ifau ne'e God nia fata totonga'li fuana.

7

God kwatea ta'li kafo afe doe liu ka fa'la kwa'ufia ru ki ta'ifau

¹ Aia, God nia ka fata 'uri fuana sa Noa, "Kaida'li ne'e na'a 'ae'o fa'inia na 'afe 'oe ma na ngela koro'lo ki, muke leka na'a saena na faka ne'e, osi'ana nau ku lisia ka

sui na'a, ta'li 'ae'o go'lo ne'e 'oko 'olo'olo liu ka liufia na ngwae ki saena magalia ne'e.

² 'Oke ngali akwala ma fai ru ana ru 'ae'aela sikasika ki, ta fiu ru ana ai ngwane ki, ma ta fiu ru ana ai kini ki. Ma 'oko ngalia logo ro ru 'anga ana ru ne'e noa'a 'iri sikasika ki, ta ta'li ru ngwane fa'inia ta ta'li ru kini.

³ Ma 'oko ngalia akwala ma fai ru ana ta no'lo bore 'ana. Ta fiu ru ngwane ma ta fiu ru kini. 'Oke sasi nama 'una'eri fasi 'iri ne'e kaida'li na kafo ke gwa'u na ru ne'eri ki ta'ifau kike kale ma kike alu ngela la'u saena magalia ta'ifau.

⁴ Kaida'li ne'e, fiu asoa ki na'a ne'e teo ma nau kui ba'la kwatea na uta doe ke dao ma'li, ma nia ke ba'la to'o sulia fai akwala asoa ma fai akwala rodo, ma nai ba'la malangisia na ngwae ki ta'ifau ma fa'inia ru ki ta'ifau ne'e nau ku saunga'ini'li saena na magalia ne'e."

⁵ Ma sa Noa ka sasi sulia ru ne'e God fata totonga'li fuana.

⁶ Kaida'li na kafo afe doe ne'eri dao ka mumunia ru ki ta'ifau, sa Noa nia tua na'a sulia 600 fa'li ngali ki.

⁷ Ma nia'a fa'inia 'afe nia, ma na uulu ngela nia ki fa'inia uulu 'afe kira ki, kira ka ru'u na'a saena na faka doe ne'eri, kira ka ago na'a fa'asia na kafo afe doe ne'eri.

⁸ Ma ru 'ae'aela ne'e sikasika ki, fa'inia ai noa'a 'iri sikasika ki, ma fa'li no'lo ki, ma ru angoango ki,

⁹ kika leka na'a saena faka ne'eri fa'inia sa Noa, ma ru ki ana ro ru'a, kika leka fiku. Ta ta'li ru ngwane fa'inia ta ta'li ru kini kira ka ru'u na'a di'lia nama ne'e God nia fata totonga'li fuana sa Noa.

¹⁰ Ma na fiu asoa ki 'li buri 'ana, na kafo afe doe liu afe ka fungulia na magalia.

¹¹ Ana ruana madamo ana akwala asoa ma fiuna asoa ana fa'li ngali ne'e sa Noa nia dao na'a ana ono talanga'li fa'li ngali ki, na kilu kafo ki saena ano ne'e ni'li ka 'ifi, ma kafo ka luluasa ma'li ka doe, ma ma'e uta doe ki ka to'lo ma'li.

¹² Ma na uta ne'eri ka to'lo to'lo leleka ka dao ana fai akwala asoa ma fai akwala rodo.

¹³ Ma ana asoa ne'eri nama ne'e sa Noa fa'inia 'afe nia ma uulu ngela nia ki, sa Siem, sa Ham ma sa Jafet, fa'inia uulu 'afe kira ki, kira ka ra'e na'a saena na faka ne'eri.

¹⁴ Ma kwalu kaela ru 'ae'aela na'a saena magalia ne'e, kira leka na'a saena na faka fa'inia sa Noa. Nia to'lo ana ru 'ae'aela 'i fanoa ki fa'inia ru 'ae'aela ki ta'ifau saena masu'ua, ai doe ki ma na ai ti'ti'i ki, ma

fa'i no'o ki ta'ifau, kira leka logo saena na faka ne'eri.

¹⁵⁻¹⁶ Ru ki ta'ifau ne'e kira to'o ana mauri'a kira leka ro ru'a, ai ngwane fa'inia ai kini, kira leka na'a saena faka fa'inia sa Noa di'ia ba God saea. Ma kaida'i kira tua ta'ifau na'a saena faka ne'eri, lawe ka fono na'a 'usia sina maa ana na faka.

¹⁷ Na kafo ne'e ka afe ka doe liu la'u, ma nia ka fungu na'a fafia magalia ne'e, leleka ka dao ana fai akwala asoa ki. Ma kaida'i kafo ne'eri fungu ma'i ka fungulia kula ne'e faka nia teo ana, ma kafo ka lafuta'inia na'a na faka ne'e, ma ka fa'olanga'inia, ma nia ka fa'ofa'o ka leka leka na'a 'ana.

¹⁸ Na kafo ne'e ka ina'u ana fungu'a fafia magalia ne'e, ma faka ne'e nia fa'ofa'o ka le'a go'o 'ana,

¹⁹ leleka kafo ne'e ka fungu fafia na fa'i ua ki, ma ka ra'e ka leleka 'ana. Gwauna fa'i ua ki bore ka fungu fafi'i ka 'ato liu.

²⁰ Fafona ua ki kafo fungu ka 'ato liu, nia koso ka dao karangia fiu mita ki.

²¹⁻²³ Ru ki ta'ifau ne'e to'o ana mango'i ru ki ne'e kira tua ana magalia nini God saunga'inida, kaida'i ne'e nia kuruda, ma kira ka mae ta'ifau na'a. Ngwae ki ta'ifau fa'inia ru 'ae'aela ki ta'ifau ma na ru angoango ki fafona ano ne'e ma fa'i no'o ki ta'ifau, God nia malinga'inida ta'ifau na'a. Sa Noa go'o fa'inia lu'ulu'ua nia, ma ru ki ta'ifau ne'e tua fa'inia saena faka doe ne'e go'o ne'e kira mauri.

²⁴ 'Iu na kafo ne'eri fungu nama 'ana 'una'eri ka leka sulia ta'i talanga'i asoa ma lima akwala asoa.

8

¹ Bore ma God nia manata nama to'ona 'ua sa Noa, ma na ru ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inia saena na faka ne'eri, sui nia ka kwatea ta'i ma'e iru iru ka iru fafia kafo ne'eri, ma kafo ka tala'ae ka koso la'u.

² Nia ka fono 'usia na kilu kafo ki saena ano, fasi 'iri kafo noa'a kasi busu tafa na'a ma'i, ma nia ka fa'asuia na'a uta doe ne'eri.

³ Ma kafo ne'eri ka etangia na'a gwa'unga leleka ka dao na'a ana talanga'i asoa ma lima akwala asoa.

⁴ Na faka doe ne'eri ka teo na'a 'i gwauna ua doe 'i Ararat ki, ana akwala asoa ma fiuna asoa saena fiuna madamo.

⁵ Na kafo ka 'idu ka koso la'u, ma ana tangafula madamo ana fa'i ngali ne'e ana etana asoa ana madamo, ti gwa'i ua tala'ae ka ra'e na'a ma'i.

⁶ Buri 'ana fai akwala asoa ki la'u, sa Noa ka 'ifingia na maa olofolo ana faka ne'eri,

⁷⁻⁸ osi'ana nia oga ke saiana fasi di'ia kafo ne'eri nia gwa'u na'a ana kula ne'eri. Aia, nia ka kwatea kwau na ta'i fa'i no'o doe ne'e satana na refen, ma ka fa'a lofota'inia kwau. Bore ma fa'i no'o ne'eri ka leka ana kula ki ta'ifau, ma nia ka tuani lofo kwailiu go'o 'ana, leleka ka dao ana kaida'i kafo ne'eri gwa'u ka langa langa na'a. Buri 'ana la'u sa Noa ka kwatea la'u kwau na bola, ma ka danga 'ania ka lofo la'u kwau,

⁹ bore ma na bola ne'eri noa'a kasi dao to'ona ta kula fuana tua'a, osi'ana na kafo fungu go'o 'ana 'ua fafia ano, ma nia ka oli la'u ma'i saena na faka. Kaida'i nia oli ma'i, sa Noa taga kwau limana sulia sinamaa olofolo, ma na bola ne'eri ka lofo ma'i, ma ka to'o ana limana. Ma sa Noa ka ngalia ma'i saena na faka.

¹⁰ Nia masia la'u fiu asoa ki ka sui, nia ka fi'i danga la'u kwau 'ania bola ne'eri.

¹¹ Ma ka sa'ulafi na'a bola ne'eri ka oli la'u ma'i, ma nia ka ngalia ma'i ra'i olif faolu 'ani kwakwana 'i ne'eri. Sa Noa ka sai 'uri ana na kafo ne'e gwa'u karangi ka sui na'a.

¹² Nia ka masia la'u ta fiu asoa ka sui, 'i ne'eri nia ka danga 'ania na bola ne'eri ka leka la'u kwau, bore ma kaida'i ne'e, nia noa'a 'iri oli na'a ma'i siana.

¹³ Etana asoa ana madamo etaeta ana fa'i ngali ne'eri, kaida'i ne'eri sa Noa nia dao na'a ana ono talanga'i fa'i ngali ma ta'i fa'i ngali, kafo ne'e ka langa langa ta'ifau na'a fafona magalia ne'e. Sui sa Noa nia 'ifingia sinamaa ana na faka ne'eri, ma na ano 'eke'eke ka tata'e la'u ma'i.

¹⁴ Ma ana ro akwala ma faina asoa ana ruana madamo ana fa'i ngali ne'eri, na ano nia langa langa ta'ifau na'a.

¹⁵ Sui God nia ka fata 'uri fuana sa Noa,

¹⁶ "Kaida'i ne'e na'a, 'afe 'oe fa'ini'o, fa'inia uulu ngela 'oe ki fa'inia uulu 'afe kira ki, kaumulu ta'ifau mulu saiana muke ra'e na'a ma'i fa'asia na faka ne'ana.

¹⁷ Ma muke legea ru ki ta'ifau nena tua fa'ini'o saena na faka, kike ra'e logo ma'i, fasi 'iri kike ba'a alu ngela 'iri kike 'oro saena magalia ne'e."

¹⁸ 'Una'eri sa Noa fa'inia lu'ulu'ua nia, kira ka ra'e na'a ma'i fa'asia faka ne'eri,

¹⁹ ma ru ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inia, kira ka leka logo ma'i 'i maa, ma kira ka ru'u ma'i 'i maa sulia fuu'i tua'a kira ki sulida talada.

Sa Noa kwatea fo'osi fuana God

²⁰ Aia, sa Noa nia 'uia ta'i sulufaua fuana fo'osilana lawe, ma nia ka ngalia ti ru 'ae'aela fa'inia ti fa'i no'o ne'e kira sikasika fuana 'au abu'a, ma nia ka

saungida kike mae, ma ka do'ofida fafona sulufaua ne'eri.

²¹ Iawe nia saele'a liu ana moko le'anga'a ana fo'osi ne'eri ki, ma nia ka manata 'ana talana 'uri, "Nau ku saiana falafala ngwae ki, 'ita ana kaida'i ne'e kira ti'iti'i nama 'ua, manatada nia teo sui na'a ana ta'anga'a. Ka 'una'eri bore 'ana, noa'a naisi ba'a fa'alia la'u na magalia ne'e du'ungana fuli ru lana ngwae ki. Kaida'i ne'e nau ku fa'afunua na ngwae ki fa'inia ru to'o ana mango'i ru ki, kira ka mae ka sui ta'ifau na'a. Bore ma naisi ba'a sasi na'a 'uri 'i buri, di'ia nini nau ku sasi ana kaida'i ne'e.

²² Kaida'i ne'e ka ra'e 'ala'a, na magalia nia to'o ana kaida'i fuana fasi lana o'ola, ma nia ka to'o ana kaida'i fuana loi lana fua'i ru ki. Nia to'o ana kaida'i fuana gwari'a, ma nia ka to'o logo ana kaida'i fuana 'ako'ako 'anga. Nia to'o ana kaida'i fuana rauna 'ai ke aragwata, ma nia ka to'o logo ana kaida'i fuana rauna 'ai ke ngosa la'u. Nia to'o ana kaida'i ana dangi, ma ka to'o logo ana ma'lerodo. Ma na ru 'una'eri ki noa'a kira kasi sui, leleka ka dao ana 'isilana magalia."

9

God fata alanga'i fa'inia sa Noa

¹ Sui God fa'ale'a sa Noa, fa'inia uulu ngela nia ki, ma nia ka fata 'uri fuada, "Kaumulu ke to'o ana ngela 'oro, fasi 'iri magalia ne'e ke fungu 'anida.

² Na ru 'ae'aela ki ta'ifau ana magalia ne'e, fa'inia fa'i no'o ki ta'ifau, ma i'a ki ta'ifau, kira ke ma'ungi kamu na'a. Ma na ru 'ae'aela ne'e ki ta'ifau, nau ku aluda 'i saena limamulu.

³ Etaeta nau ku kwatea go'o 'aku ru saena o'ola ki fuamu'a fuana 'anilani'i, bore ma 'ita ana kaida'i ne'e, nau ku kwate na ru 'ae'aela ki ma na fa'i no'o ki, ma na gwa'i i'a ki logo fuamu'a, fasi 'iri kira na'a ne'e di'ia fanga fuamu'a fuana 'anilani.

⁴ Bore ma noa'a kamu kasi 'ania sibolo ne'e na 'abu teo 'ua 'i saena. Nau ku luia ru ne'eri du'ungana na mauri'a nia teo saena 'abu.

⁵ Ma nai ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana ta ngwae ne'e nia saungia ta ngwae ka mae. Ma si di'ia ta ru 'ae'aela saungia ta ngwae ka mae, kike ba'a saungia ka mae logo.

⁶ Na ngwae ne'e saungia ta ngwae ka mae, kike ba'a saungia nia ke mae logo, du'ungana nau ku saunga'inia ngwae ka di'ia nau'a talaku.

⁷ Kamu ke to'o nama ana ngela 'oro, ma ngela kaumulu ki kike to'o nama ana

ngela 'oro kira ki, fasi 'iri kike fa'afungua magalia ne'e."

⁸ Sui God ka fata 'uri fuana sa Noa fa'inia ngwa'i ngela ngwane nia,

⁹ "Kaida'i ne'e nau ku saea ta'i fau alanga'i 'anga fuauumu fa'inia ngela ne'e kike ba'a futa olitamulu ki,

¹⁰ ma fa'i no'o ki, ma ru 'ae'aela ki, ma ti ru la'u ne'e to'o ana mango'i ru ki, ne'e kira tua fa'i kaumulu saena faka ne'ana.

¹¹ Nau kui saea na fau ala'anga'i 'anga ne'e fuauumu, noa'a naisi ba'a kwatea la'u ta kafo afe doe 'uri ke oli la'u ma'i fuana fa'a funua ru ki ta'ifau ne'e mauri, noa'a ta kafo doe 'uri la'u fuana fa'ali lana magalia ne'e."

¹² Ma God ka fata la'u 'uri, "Na fau alanga'i 'anga nau nini'a nau ku fata 'ani fa'i kaumulu ma na ru ki ta'ifau ne'e kira mauri, noa'a nia kasi ba'a sui, ma ma'etoto nia ne'e ka 'uri:

¹³ Nai ba'a alua tafisi'oro nau ke teo saena gwa'i salo, ma tafisi'oro ne'e na ma'etoto ana fau alanga'inga nau ne'e nau ku alangani fa'i kaumulu.

¹⁴ Kaida'i nau ku kwatea ma'i gwa'i salo ki saena mamanga, na tafisi'oro ke saka na'a ma'i ana gwa'i salo,

¹⁵ ma nai ba'a manata to'o ana na fau alanga'inga nau ne'e nau ku alanga'i fa'i kaumulu ma ru ki ta'ifau ne'e mauri. Noa'a naisi ba'a fa'alia na'a mangomu'a 'ania ta fa'i kafo doe la'u 'uri.

¹⁶ Kaida'i na tafisi'oro ke saka ma'i ana gwa'i salo, nai ba'a lisia, ma nau kui ba'a manata to'ona na fau alanga'i 'anga ne'e nau ku alangani fa'i kaumulu ma ru ki ta'ifau ne'e mauri. Na fau alanga'i 'anga ne'e nau tutua kasi ba'a sui."

¹⁷ Ma nia ka fata la'u 'uri fuana sa Noa, "Na tafisi'oro ne'e na'a ne'e na ma'etoto ana fau alanga'inga nau ne'e nau ku alangani fa'ini'o ma ru ki ta'ifau ne'e mauri saena magalia."

Sa Noa fa'inia uulu ngela nia ki

¹⁸ Na uulu ngela sa Noa ki ne'e kira leka ma'i fa'inia ana faka doe ne'eri ne'e sa Siem, ma sa Ham, ma sa Jafet. (Sa Ham ka alua sa Kenan.)

¹⁹ Ma ngwae ana magalia ta'ifau, kira futa ma'i ana kwalafa uulu ngwae ne'e ki.

²⁰ Sa Noa ngwae na'a fuana o'onga'a, ma nia'a na ngwae etaeta fuana o'oli lana o'ola 'ani grep. Nia saunga'inia 'ani waen ana fua'i grep ki.

²¹ Ta'i kaida'i nia kwa'ufia waen ne'eri, ma nia ka burasia liu na'a, ma nia ka kanusua toro nia ki, ma nia ka maliu dadara 'ana 'i saena na babala nia.

²² 'Iu ana kaida'i sa Ham nia lisia ne'e ma'a nia maliu dadara 'una'eri, nia leka

kwau ma ka fa'arongoa ro ngwae futa nia ki.

²³ Iu sa Siem ma sa Jafet kera ka ngalia ta'i toro keta 'i gwauna 'aba'abada ro'o, ma kera ka leka fa'iburi 'uana babala ma'a kera, ma kera ka suu fafia la'u. Kera ka fa'ita'i matamata ana maadar'o, fasi 'iri kera kasi lisia la'u ne'e ma'a kera maliu dadara.

²⁴ Aia kaida'i sa Noa nia ada la'u nia ka rongoa ru ne'e susu buri nia sa Ham sisi ana,

²⁵ sui nia ka fata 'uri fuana olitana sa Ham ki,

"Nia ke ta'a ka lilisu fuamu'a sa Kenan fa'inia kwalafa'a nia. Kira ke ba'a rao laga ulafu fuana kwalafa'a ro ngwae futa nia ki.

²⁶ Ba'atafea na Iawe nia'a na God ana sa Siem. Na kwalafa'a sa Kenan ki ke ba'a rao laga ulafu fuana kwalafa'a sa Siem.

²⁷ Nau ku fo'o 'iri ne'e God ke ba'a fa'a 'oroo 'ato kale'a sa Jafet, ma kira ke ba'a tua 'ania le'anga'a fa'inia kwalafa'a sa Siem, ma na kwalafa'a sa Kenan ke ba'a rao laga ulafu logo fuada."

²⁸ Aia, buri 'ana kafo afe doe ne'eri, sa Noa ka tua la'u sulia 350 fa'i ngali la'u.

²⁹ Ma kaida'i nia mae, nia dao na'a ana 950 fa'i ngali ki ana maurilana.

10

Kwalafa kira uulu ngela sa Noa ki

¹ Na 'a'ema'e sulia kwalafa uula ngela sa Noa ki, sa Siem, sa Ham, ma sa Jafet, nia 'uri: 'I buri 'ana kafo afe doe baera kira to'o la'u ana ngela 'oro kira ki.

Kwalafa sa Jafet

² Na ngela ngwane sa Jafet ki, satada ne'e sa Goma, ma sa Megog, sa Madae, ma sa Javan, ma sa Tubal, sa Mesek ma sa Tiras. Ma kwalafa kira ki ne'e kira to'o ana sata'i ru ne'e ki, kira futa ma'i ana kwalafa kira ki.

³ Na ngela ngwane sa Goma ki, satada ne'e sa Askenas, sa Rifat, sa Togama. Ma na fuu'i ngwae ngwa'i to'a ne'e, kira futa ma'i ana kwalafa kira ki.

⁴ Na ngela ngwane sa Javan ki, satada ne'e sa Elisa, sa Spen, sa Saepreas, ma sa Rojas.

⁵ Nia ne'e na kwalafa leka ma'i buri 'ana sa Javan kira tua kwailiu ana bubunga kira ki, ma ninimana na asi.

Nia ne'e na kwalafa leka ma'i buri 'ana sa Jafet ngwae 'ua baera. Kira ka leka sulia kwalafa to'oto'o kira ki, ma kira ka to'o ana ala'anga to'oto'o kira ki logo.

Kwalafa sa Ham

⁶ Na ngela ngwane sa Ham ki, na satada ne'e sa Kus, sa Ijip, sa Libia, ma sa Kenan. Ma na ngwae ana fanoa ne'e ki, ne'e kira to'o ana sata'i ru ne'e ki, kira futa ma'i ana kwalafa kira ki.

⁷ Na ngela ngwane sa Kus ki, na satada ne'e sa Seba, sa Havila, sa Sakta, sa Raama, ma sa Sabteka. Ma ngela ngwane sa Raama ki, ne'e sa Seba ma sa Dedan. Ma ngwae nini ana fanoa ne'e ki nini satada kira futa ana kwalafa kira ki.

⁸ Ma sa Kus nia to'o ana ta'i ngela ngwane ne'e satana sa Nimrod, nia ne'e ngwae etaeta saena magalia ne'e nia ka 'inotoa fafia kula 'oro.

⁹ Kaida'i 'oro na Iawe nia kwai'afi ana, ma nia ta ngwae talinga'i logo fuana lulu-lana ru 'ae'aela ki fuana 'anilana, nia ne'e leleka ka dao 'i ta'ena, ngwae ki kira ka fata 'uri, "Nau ku fo'o 'iri na Iawe ke ba'a kwate'o ta ngwae talinga'i fuana lululana ru 'ae'aela kwasi ki, di'ia sa Nimrod ba 'i na'o."

¹⁰ Etaeta nia gwaunga'i fafia fai fanoa doe ki ne'e kira saeda 'ania 'i Babilon, 'i Erek, 'i Akad ma 'i Kadne. Kira tua ana kula kira saea 'ani 'i Babilon.

¹¹ Ma 'i buri 'ana nia ka leka 'uana fanoa 'a'ana kira saea 'ania 'i Asiria, ma nia ka saunga'inia fanoa doe ki ne'e kira saea 'ania 'i Ninifa, ma 'i Rehobotir, ma 'i Kala,

¹² ma 'i Resen. Fanoa doe ne'e kira saea 'ania 'i Resen, nia tua 'i tofongana 'i Kala ma 'i Ninifa.

¹³ Ma ngwa'i to'a ne'e kira futa ma'i ana kwalafa sa Ijip, kira ana kwalafa sa Lud, ma kwalafa sa Anam, ma kwalafa sa Lehab, ma kwalafa sa Naftu,

¹⁴ ma kwalafa sa Patrus ki, ma kwalafa sa Kasluliu ki, ma kwalafa sa Krit. Ma Krit ne'e, na ngwa'i to'a 'i Filistia na'a ne'e, kira futa ma'i ana kwalafa nia. Ma ngwae ana kula ki ne'e kira to'o ana sata'i ru ki, kira kwalafa kira na'a.

¹⁵ Ma na ro ngela ngwane sa Kenan ki, satadar'o ne'e sa Saedon na fa'ina'ona'o nia, ma sa Het. Ma to'a ne'e kira kira saka ma'i ana kwalafa 'i buri ana ro ngwae ne'eri ki, kira to'o ana satadar'o.

¹⁶ Ma ti kwalafa ne'e sa Kenan nia ko'o na'a ada ki, ne'e kwalafa sa Jebus, ma kwalafa sa Amoro ki, ma kwalafa sa Gigas ki.

¹⁷ Ma olitana Hivi ki, ma olitana Aki ki, ma olitana Sini ki,

18 ma olitana Awad ki, ma olitana Semar ki, ma olitana Hamat ki.

¹I buri kwalafa sa Kenan ki, kira 'oro liu ma kira ka tuafia kula 'oro ki la'u.

¹⁹Ma ano kira ki ka doe liu na'a nia ka leka ka dao ana fanoa doe kira saea 'ania 'i Saedon ana 'aena fanoa, ma ka leka ka dao ana fanoa doe kira saea 'ania 'i Gerara, karangia fanoa doe ne'e kira saea ana 'i Gasa ana 'aena fanoa, ma ka leka ka dao ana fanoa doe ki ne'e kira saea 'ania 'i Sodom ma 'i Gomora, ma 'i Adma, 'i Seboeim karangi ana 'i Lasa, ne'e kira tua 'i bali ana fanelana sina.

²⁰Nia ne'e fufu'i ngwae kira futa ma'i ana kwalafa sa Ham. Ngwa'i to'a ne'eri kira tua kwailiu ana kula to'oto'o kira ki, leka nama sulia kwalafa kira ki talada, ma kira ka to'o ana ala'anga to'oto'o kira ki talada logo.

Kwalafa sa Siem

²¹Ma sa Siem nia etaeta ngwaefuta nia sa Jafet. Sa Siem nia to'o ana ngela ki. Ma na fuu'i ngwae sa Eba futa ma'i ana.

²²Na ngela ngwane sa Siem ki na satada ne'e sa Elam, sa Asuru, sa Afaksad, sa Lud, ma sa Aram. Ma fuu'i ngwae ne'e saka ma'i burida ki, na satada ne'eri'a.

²³Ma na ngela ngwane sa Aram ki satada ne'e sa Us, sa Hul, sa Geta, sa Mesek.

²⁴Sa Afaksad nia alua sa Sela, ma sa Sela ka alua sa Eba.

²⁵Sa Eba ka alua ro ngela ngwane ki, ma nia ka saea fa'ina'ona'o nia 'ania sa Pileg, osi'ana nia futa ana kaida'i ngwae ana magalia kira ka daro ma ka talo. Ma nia ka saea ruana ngela nia 'ania sa Joktan.

²⁶Ma ngela ngwane sa Joktan ki, satada ne'e sa Almodad, sa Selef, sa Hasamaret, sa Jera,

²⁷sa Hadoram, sa Usal, sa Dikla,

²⁸sa Obal, sa Abimael, sa Seba,

²⁹sa Ofir, sa Havila, ma sa Jobab. Na ngwa'i to'a ne'eri kira ko'o bora ana fuu'i ngwae kira futa ma'i ana sa Joktan.

³⁰Ma kula kira nia tua ana bali ana fanelana sina, 'i safitana fa'i ua ki, nia eta 'i Mesa leleka ka dao 'i Sefa.

³¹Nia na'a na fuu'i ngwae sa Siem. Ngwa'i to'a ne'eri ki kira tua ana kula ki ta'ifau ana kula kira ki, leka sulia kwalafa kira ki, ma kira ka ala'a 'ania ala'anga to'oto'o kira ki.

³²Nia na'a ne'e na kwalafa sa Noa ne'e futa ma'i ana, fa'inia tua'a kira ki ne'e kira tua 'ani. Buri 'ana kafe doe baera, ngwae ki ta'ifau ana magalia, kira futa

ma'i ana uulu ngela nini'a sa Noa ki, ma kira ka talo saena magalia.

11

'I Babilon, ngwae ki kira saunga'inia ta'i luma ne'e ra'e ka leka 'ana 'i lifua

¹I na'o ma'i, ngwae ana fanoa ki ana magalia kira to'o go'o ana ta'i ala'anga go'o, ma kira ka ala'a go'o 'ani ala'anga ne'eri go'o.

²Ma kaida'i kira 'idu 'uana bali ana fanelana sina, kira ka dao to'ona ta'i oleolea ne'e kira saea 'ania 'i Babilon. Ma kira ka saunga'inia fanoa doe kira 'i ne'eri.

³Ma kira ka fata 'uri, "Reala kwa! Kulu ngalia ta afu ano, ma kulu ka saunga'inia 'ania ti afu brik, ma kulu ka do'ofi'i ana mafula fasi 'iri ke ngasi." Kaida'i kira sasi 'una'eri kira to'o ana brik 'oro fuana saunga'i luma'anga, ma kira ka to'o ana saia fuana 'adolani. Kira kasi rao 'ani fau ki ma sement.

⁴Sui kira ka fata 'uri, "Nia le'a fuakulu kuke saunga'inia ta fanoa doe fuakulu ne'e nia ke ba'a to'o ana ta luma ana ne'e ra'e ka leka leka 'ana ka dao ma'i ana mamanga. 'I ne'eri kuke ba'a to'o ana sata'i ngwae doe, ma noa'a kulu kasi tua taka fili kulu saena magalia ne'e ta'ifau, bore ma kulu ke tua fiku go'o."

⁵Ma kaida'i kira saunga'i fanoa doe fa'inia luma ne'eri, iawe ka koso ma'i ka lisia rao'a kira,

⁶ma nia ka fata 'uri, "Lia basi, kira tua fiku go'o di'ia ta'i ngwae, ma kira ka ala'a go'o 'ania ta'i ala'anga. Na luma nini kira fi'i saunga'inia go'o na ru etaeta kira ke sasi. 'I buri, kira ke ba'a sasia ta ru bore 'ana ne'e kira naia.

⁷Ru le'a fuana kuke koso toli ma kuka kwatea ala'alada ke kwaidolanga'i, fasi 'iri kira kasi rongo saiana ala'alana ti ai."

⁸Iu iawe ka kwate kira ka tua kwailiu ana kula ki ta'ifau ana magalia, ma kira noa'a kasi saunga'inia na'a fanoa doe ne'eri.

⁹Na satana fanoa ne'eri ne'e 'i Babilon,* osi'ana kula ne'eri na iawe nia kwatea ala'anga ngwae ki ka kwaidolanga'i saena magalia, ma ana kula ne'eri, ma nia ka lalia ngwae ki fasi 'iri kike leka tua kwailiu ana kula ki ta'ifau saena magalia.

Kwalafa sa Siem leleka ka dao ana sa Abram

¹⁰Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Siem nia 'uri:

* 11:9 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Babilon' fadalana ne'e 'Confused-kaubare'. Ma 'i Babilon nia ta mae toto ana ngwae aburongo ana God.

Ana kaida'i kafo afe doe baera nia sui na'a, sa Siem nia dao na'a ana 98 fai ngali ki, ma ta ro fai ngali la'u 'i buri, nia ka alua sa Afaksad.

¹¹ Sui sa Siem ka tua la'u sulia ta 500 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini logo.

¹² Kaida'i sa Afaksad nia dao ana 35 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Sela.

¹³ Sui sa Afaksad nia tua la'u sulia 403 fa'i ngali ki, nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini logo.

¹⁴ Kaida'i sa Sela nia dao ana 30 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Eba.

¹⁵ Sui sa Sela tua la'u sulia 403 fa'i ngali ki, ma nia ka alu la'u ngela ngwane ki ma ai kini ki logo.

¹⁶ Kaida'i sa Eba nia dao ana 34 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Pileg.

¹⁷ Sui sa Eba ka tua la'u sulia 430 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u ngela ngwane ki ma ngela kini ki logo.

¹⁸ Kaida'i sa Pileg nia dao ana 30 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Riu.

¹⁹ Sui sa Pileg nia tua la'u sulia 209 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini logo.

²⁰ Kaida'i sa Riu nia dao ana 32 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Sirag.

²¹ Sui sa Riu nia tua la'u sulia 207 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u ti ngela ngwane fa'inia ti ngela kini logo.

²² Kaida'i sa Sirag nia dao ana 30 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Neho.

²³ Sui sa Sirag nia tua la'u sulia 200 fa'i ngali ki, ma nia ka alua la'u na ngela ngwane ki ma ngela kini ki logo.

²⁴ Kaida'i sa Neho nia dao ana 29 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Tera.

²⁵ Sui sa Neho ka tua la'u sulia 119 fa'i ngali ki, nia ka alua la'u ti ngela ngwane ma ti ngela kini logo.

²⁶ Ma sa Tera ka dao na'a ana 70 fa'i ngali ki, nia ka alua sa Abram, sa Neho, ma sa Haran.

²⁷⁻²⁹ Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Tera nia 'uri:

Na ngela ngwane nia ki ne'e sa Abram, sa Neho, sa Haran. Ma ngela sa Haran ki ne'e sa Lot, 'i Milka, 'i Iska. Sa Haran ni ka mae na'a ana fanoa doe nia 'i Ur ana 'i Kaldia, bore ma ma'a nia sa Tera mauria 'ua. Aia, sa Abram nia korea ta' ngela kini sari' ne'e satana 'i Serae. Ma sa Neho ka korea 'i Milka kini ngwaefuta nia.

³⁰ 'I Serae nia noa'a kasi alua ta ngela, osi'ana nia 'abara'a.

³¹ Aia, sa Tera ka ngalia ngela nia sa Abram fa'inia 'i Serae 'afe sa Abram, ma nia ka ngalia ko'o ti'ti'i nia sa Lot ne'e ma'a nia sa Haran, ma kira ka leka fa'asia fanoa doe 'i Ur ne'e tua 'i Kaldia, ma kira

ka leka 'uana aba'i kula 'i Kenan. Bore ma kaida'i kira dao ana fanoa 'i Haran, kira ka sasia na'a fanoa kira 'i ne'eri.

³² Sa Tera nia ka mae na'a ana fanoa ne'eri kaida'i nia dao na'a ana 205 fa'i ngali ki.

12

God ri 'uana sa Abram

¹ Iawe nia fata 'uri ana sa Abram, "Ae'lo, 'oke leka na'a fa'asia fanoa nini 'oe, ma fa'asia kwalafa 'oe, ma fa'asia lu'ulu'ua ma'a 'oe, ma 'oke leka na'a 'uana na ano ne'e nai ba'a fa'ata'inia amu.

² "Nai ba'a kwatea 'oke to'o ana kwalafa 'oro,

ma kira ke ba'a tatakola'a ka alu ta'i fuu'i ngwae doe liu.

Nai ba'a fa'ale'a 'oe.

Nai ba'a lafuta'inia satamu ke talo.

Ma 'oke ba'a fa'ale'a ngwae ki la'u.

³ Na ngwae ne'e kira sasia ru le'a ki fuamu,

nai ba'a sasia logo ru le'a ki fuada.

Bore ma ngwae ki ne'e kira fa'ali 'oe,

nai ba'a kwa'ikwa'i kira.

Nai ba'a fa'ale'a kwalafa ki ta'ifau ana magalia sulio."

⁴⁻⁵ Ana kaida'i ne'e sa Abram nia dao na'a ana fai akwala ma lima fa'i ngali, Iawe ka saea fuana nia ke fa'asia na'a fanoa 'ania 'i Haran. Ma sa Abram nia ro'o sulia, ma nia ka ngalia 'afe nia 'i Serae, ma sa Lot na ngela ngwaefuta sa Abram, fa'inia ngwae rao 'o'o kira ki, ma ru ki ta'ifau ne'e kira to'o ani, kaida'i kira tua 'i Haran. Ma kira ta'ifau, kika fa'asia na'a 'i Haran, ma kira ka leka na'a 'uana aba'i kula 'i Kenan.

Ma kaida'i kira dao na'a 'i Kenan,

⁶ kira ka leka liliu na'a 'i Sekem. Sui kira ka leka dao ana ta'i 'ai doe 'ua ne'e nia tua 'i More karangi Sekem. Ana kaida'i ne'eri na fuu'i ngwae 'i Kenan ki, kira tua 'ua go'lo 'ada ana kula ne'eri.

⁷ Sui Iawe ka fa'ata'inia talana fuana sa Abram, ma nia ka fata 'uri fuana, "Nai ba'a kwatea ano ne'e fuana kwalafa 'oe." Sui sa Abram ka 'uia ta'i sulufaua ana kula ne'eri fuana fo'osilana Iawe ne'e fa'ata'inia talana fuana.

⁸ 'I buri 'ana nia ka 'idu 'uana gwauna ua ki ana bali ana fanelana sina ana fanoa doe kira saea 'ani 'i Betel. 'I'u sa Abram ka saunga'inia fanoa nia 'i safitana ro fanoa doe ki ne'e kira saea 'anida 'i Betel ma 'i Aiae. 'I Betel nia tua ana bali 'i sulana sina. Ma 'i Aiae ka tua ana bali 'i fanelana sina. Ma ana kula ne'eri logo nia 'uia ta'i sulufaua fuana Iawe ma nia fo'osia 'ani satana Iawe.

⁹ Ma 'i buri 'ana, nia ka fa'asia kula ne'eri, ma nia ka 'idu la'u 'uana aba'i kula 'i gwauna fanoa Kenan ne'e kira saea 'ani Negev.

Sa Abram leka 'uana 'i Ejipt

¹⁰ Aia kaida'i sa Abram nia tua 'i Negev, ta'i fiolo'a doe liu ka dao fafia kula ki ta'ifau 'i Kenan. Go'o sa Abram nia ka leka la'u nama 'ana 'uana gwauna fanoa leleka ka dao ana 'i Ejipt fasi 'iri kira ta'i tua ti'iti'i 'i ne'eri.

¹¹ Ana kaida'i kira karangi dao ana 'i Ejipt, sa Abram ka fata 'uri fuana 'afe nia 'i Serae, "Ae'o nini'a, 'ae'o ta'i 'afe 'olo'olo lisilana le'a liu.

¹² Kaida'i ngwae ana 'i Ejipt kira ke lisi'o, kike ba'a fata 'uri, 'Na 'afe ne'e, 'afe ngwae lo'oko.' 'Una'eri kira ka saungi nau nau ku mae, ma kira ka kwate 'oko mauri.

¹³ Nia le'a fuana 'oke saea fuada ne'e 'ae'o na ngwaingwaena nau go'o nini'a. 'Una'eri noa'a kira kasi saungi nau. Ma ru ki ta'ifau ke ba'a le'a fuaka, osi'ana fatalamu."

¹⁴ 'Iu kaida'i kira dao 'i Ejipt, ngwae 'i Ejipt ki kira ka lisia ne'e 'afe ne'e lisilana le'a liu.

¹⁵ Ma kaida'i ngwae 'a'ana tatalafa'a ki kira lisia, kira ka fa'arongoa na tatalafa'a ne'e 'i Serae ta'i kini lisilana le'a ma ka le'a liu. 'Una'eri na tatalafa'a ka ba'ea nia ka tua 'i luma nia.

¹⁶ Sui, tatalafa'a ka kwatea na'a daura'ia ka folia na'a 'ania kini ne'eri fuana sa Abram sulia nia fia fasi na ngwaingwaena nia ne'e 'i Serae. Na tatalafa'a ne'eri ka kwatea na sipsip ki, ma nanigot ki, ma buluka ki, ma dongki ki, ma kamel ki, fa'inia na ngwae rao 'o'o ki, ma kini rao 'o'o ki fuana sa Abram.

¹⁷ Bore ma du'ungana na tatalafa'a ngalia 'i Serae 'afe sa Abram ka tua fa'inia, lawe ka kwatea ma'i mata'inga ta'a ki fuana fa'alilana tatalafa'a ne'eri fa'inia na ngwae nia ki.

¹⁸ 'Una'eri nia ka saea sa Abram ka leka ma'i siana, ma ka fata 'uri ana, "Fa'uta ne'e 'oko sasi 'uri aku kwa? Fa'uta ne'e noa'a 'oe kosi saea fuaku ne'e na kini ne'e 'afe 'oe?

¹⁹ 'Iko saea lala 'ania na ngwaingwaena 'oe go'o, nia ne nau fasi kui ngalia fuana 'afe nau. Aia, ngalia na'a kwau na 'afe 'oe, moro ka leka na'a kwau."

²⁰ Sui na tatalafa'a ka fata silolo fuana ngwae nia ki, kira ka leka ba'ea sa Abram fa'inia 'afe nia, kera ka ngalia ru kera'a ki ta'ifau ne'e kera to'o ani, ma kera ka leka na'a fa'asia kula ne'eri.

13

Sa Abram ma sa Lot kera daro

¹ Go'o sa Abram fa'inia 'afe nia ma sa Lot na ngela ngwaefuta nia, kira uulu ngwae ki, kira ka ngalia ru kira ki ta'ifau ne'e kira to'o ani, ma kira ka fa'asia na'a 'i Ejipt. Ma kira ka leka liu na'a 'uana 'i 'aena fanoa, leleka kira ka dao 'i Negev ana gwauna fanoa 'i Kenan.

² Sa Abram nia ta'i ngwae to'oru, ne'e nia to'o ana sipsip ki, ma nanigot ki, ma buluka nia ki, fa'inia silva ki, ma gol ki logo.

³ Noa'a kasi tau 'i buri 'ana, nia ka fa'asia kula ne'e, ma nia ka 'idu la'u 'uana ta kula la'u, leleka nia ka oli ka dao ana na fanoa 'ua ba nia safitana fanoa doe 'i Betel ma 'i Aiae.

⁴ 'I ne'eri na'a ne'e nia ka fi'i 'uia na sulufaua ma 'i ne'eri nia ka fi'i fo'osia la'u lawe.

⁵ Ma kaida'i sa Lot nia leka leka fa'inia sa Abram, nia to'o logo ana sipsip 'oro ma nanigot ki, ma buluka ki, fa'inia na lu'lulu'ua nia, ma ngwae 'oro rao nia ki.

⁶ Sa Abram ma sa Lot kera to'o ana ru 'oro liu ki ne'e kera noa'a kasi bolo na'a fa'inia ne'e kera'a ke tua ana ta'i kula, osi'ana na ano nia noa'a kasi bolo na'a fa'inia ru 'ae'aela kera ki.

⁷ 'Una'eri na ngwae ni rao ne'e lia sulia na ru 'ae'aela kera'a ki, kira ka kwaifatai. Ma kaida'i ne'eri la'u go'o, na fufu'i ngwae sa Kenan fa'inia fufu'i ngwae sa Peris, kira tua go'o 'ada ana aba'i kula ne'eri.

⁸ Sui sa Abram ka fata 'uri fuana sa Lot, "Koro'a ta'i lu'lulu'ua go'o, bore ma ngwae ni rao nau ki ma ngwae ni rao 'oe ki, kira ina'u go'o ada ana kwaifatai'anga. Ru ne'eri nia noa'a kasi saga nai.

⁹ Nia le'a fuakoro, koro ke daro'i koro. Ano ne'e ki ne teo go'o 'ana, nia le'a fuana 'oke filia ta ta'i bali ne'e 'oko oga, sui nau ku ngali ta bali."

¹⁰ 'Iu sa Lot ka lia kalia, ma ka lisia na oteotea doe fafona kafo 'i Jodan leleka ka dao fanoa 'i Soa ana gwauna fanoa. Ano ne'e, ano le'a liu mala. Nia lisia ne'e ano ne'e nia to'o ana kafo le'a ka di'ia na kula le'a ne'e lawe nia saunga'inia etaeta ana 'i Iden, ma nia ka di'ia na ano 'i Ejipt logo. (Ma ana kaida'i ne'eri, Iawe noa'a kasi fa'alia 'ua ro fanoa doe 'i Sodom ma 'i Gomora ki.)

¹¹⁻¹² Aia sa Lot nia filia fuana 'idua 'uana bali ana fanelana sina ana oteotea fafona kafo 'i Jodan, ma nia ka tua ana, ma nia ka leka na'a 'uana kula ne'eri. Sa Abram go'o ne'e tua buri 'i Kenan, bore ma sa Lot nia leka ka tua 'i safitana fanoa doe

ki ne'e kira tua kalikalia kafo 'i Judan, karangia fanoa doe 'i Sodom. Kera ne'e kera daro'idaro'o go'olo 'una'eri.

¹³ Na ngwa'i to'a 'i Sodom ki, kira ta'a liu na'a, sulia kira ina'u ana na sasilana abula ta'anga'a 'i maana Iawe.

Sa Abram leka ka tua 'i Hebron

¹⁴ Buri 'ana ne'e sa Lot fa'asia ka sui na'a, Iawe ka fata 'uri fuana sa Abram, "Oke lia ana kula ki ta'ifau kalikali'o.

¹⁵ Na ano ki ta'ifau nini 'oko lisi'i, nai ba'a kwate'e fuamu fa'inia kwalafa 'oe, na ano ne'e ru kamu na'a sulia kaida'i firi.

¹⁶ Nai ba'a kwatea kwalafa 'oe, kira ke ba'a 'oro liu, ma noa'a ta ngwae kasi saiana to'olada. Nia ke ba'a 'ato liu fuana to'olada, ka di'ia logo ne'e nia 'ato liu fuana to'olana gegeona ano.

¹⁷ Oke tata'e, ma ko leka liu na'a ana kula ki ta'ifau fafona ano ne'e, osi'ana nau ku kwatea na'a ano ne'e ki ta'ifau fuamu."

¹⁸ Sui sa Abram ka fa'asia kula ne'eri, ma nia ka leka ma ka sasia na fanoa nia la'u 'i Hebron ana ano ba karangi ana ai doe ki 'i Mamre. 'Iu, ana kula ne'eri, sa Abram ka 'uia ta'i sulufaua fuana fo'osilana Iawe.

14

Sa Abram fa'amauria sa Lot

¹ Aia, ana kaida'i ne'eri, na fai tatalafa'a ana fai fanoa doe ki, kira fiku kwailiu fuana fu'anga. Na satada ne'e sa Amrafel na tatalafa'a 'i Babilon, sa Ariok na tatalafa'a 'i Elasara, sa Kedolama na tatalafa'a 'i Elam, ma sa Tidal na tatalafa'a 'i Goem.

² Na fai tatalafa'a ne'e ki, kira leka ma'i fuana fu'alilana lima tatalafa'a ki ana lima fanoa doe ki, ne'e satada sa Bera na tatalafa'a 'i Sodom, sa Birs na tatalafa'a 'i Gomora, sa Sinab na tatalafa'a 'i Adma, sa Semeba na tatalafa'a 'i Seboeim, ma tatalafa'a 'i Bela ne'e ta sata ana fanoa doe ne'eri ne'e 'i Soa.

³ Na lima tatalafa'a ne'eri ki, kira ngalia ngwae ni ofo'a kira ki, kira ka fiku ma'i ana oteote 'i Sidim. Kaida'i ne'e na Asi Mae na'a ne'e kurua kula ne'e.

⁴ Na lima tatalafa'a ne'e ki, kira tua na'a sulia akwala ma ro fa'i ngali 'i olofana limana sa Kedolama na tatalafa'a. Ta'i fa'i ngali 'i buri ana, na lima tatalafa'a ki kira ta'e ma'i ma kira ka fu'alia la'u na tatalafa'a ne'e.

⁵ Ma ta'i fa'i ngali 'i buri ru ne'eri, na tatalafa'a sa Kedolama fa'inia ta uulu tatalafa'a ne'e, kira kwaima, ma na ngwae ni ofo'a kira ki, kira leka ma'i fuana fu'anga ana kula ne'eri. Etaeta, na fai tatalafa'a kira leka ma'i ana fanoa 'i Astarot Kenaem, ma kika fu'a fa'inia na ramo ki

ana fuu'i ngwae sa Refaem, ma kira ka liufida. Ma 'i buri, kira ka leka ma'i ana fanoa 'i Ham, ma kika fu'a fa'inia fuu'i ngwae sa Susim, ma kira ka liufida logo. Kaida'i kira dao ma'i saena oteotea 'i Sabe Kiriataem, kira ka fu'a fa'inia fuu'i ngwae sa Emin, ma kira ka liufida la'u.

⁶ Kaida'i kira leka ma'i ana gwauna ua ki 'i Idom, kira ka fu'a fa'inia fuu'i ngwae sa Hori, ma kira ka liufida, ma kika lalida leleka ka dao ana fanoa 'i Elparan karangia ta'i kula 'e'erede'a doe.

⁷ Sui fai tatalafa'a ne'eri ki kira ka oli 'uana fanoa 'i Kades ne'e 'i na'o ma'i kira saea 'ania 'i Enmispat. Ma kira ka dau fafia na ano ne'e fuu'i ngwae 'i Amalek. 'I buri 'ana kira ka leka la'u 'uana fanoa 'i Hasasontama, ma kira ka fu'a fa'inia fuu'i ngwae sa Amoro ne'e kira tua 'i ne'eri, ma kira ka liufida logo. Sui kira ka leka ma'i ma kika fu'a fa'inia na lima tatalafa'a ne'eri ki.

⁸ Sui na lima tatalafa'a ne'eri ki, kira ka ngalia ngwae ni fu'anga kira ki, kika leka ma'i ana ote 'i Sidim, kira ka salisali masia fu'anga. Ma kira ka fu'a na'a

⁹ fa'inia fai tatalafa'a ne'eri ki.

¹⁰ Na ano ana oteotea ne'eri nia ka matamata la'u ana sulia na kilu 'oro ki ne'e teo kwailiu ana ne'e kira fungu 'ania mo'a ta'a. Kaida'i lima tatalafa'a ne'eri ki kira tala'ae fuana afrongwa'anga, kira ka tafi na'a fa'asia fu'anga ne'eri. 'Iu na tatalafa'a 'i Sodom ma tatalafa'a 'i Gomora fa'inia ngwae ni ofo'a kera ki kika tafi, bore ma kira 'asida saena kilu ne'eri ki. Bore ma ta uulu tatalafa'a fa'inia ngwae ni ofo'a kira ki tafi, ma kika ago 'i gwauna ua ki.

¹¹ Aia na fai tatalafa'a ne'eri ki kira leka saena ro fanoa doe 'i Sodom ma 'i Gomora, ma kira ka ngalia ta'ifau ru ki ana, fa'inia fanga ki logo.

¹² Ana kaida'i ne'eri sa Lot ne'e na ngela ngwaefuta sa Abram, nia tua 'i Sodom, ma kira ka ngalia logo fa'inia ru nia ki ta'ifau.

¹³ Bore ma ta ngwae ana fanoa doe ne'eri, nia tafi ma nia ka leka siana sa Abram, nia ngwae ana kwalafa'a sa Eba, ma nia ka fa'arongoa 'ania ru ki ta'ifau fuana. Kaida'i ne'eri sa Abram nia tua go'lo 'ana ana fanoa nia karangia 'ai doe ki sa Mamre, na ngwae ana kwalafa sa Amoro. Sa Mamre ne'e fa'inia ro ngwaefuta nia ki sa Eskol ma sa Anere, kira uulu ngwae kwaima sa Abram ki, ma kira alanga'i fa'inia fuana fiku'a fa'inia kaida'i ana ta fu'anga.

¹⁴ Sa Abram ka rongo fa'arongo'a ne'e fai tatalafa'a ne'e ki kira dau na'a sa Lot ma kika ngalia ma kika leka fa'inia, 'una'eri nia ka saea ma'i ngwae ni ofo'a

ana kula ne'eri kike fiku ma'i, ma kira ka salisali masia fu'anga. Ngwa'i to'a ne'eri kira 'oro ka dao ana 318 ngwae ana kira'a ta'ifau. Ma kira ka leka 'i buri ana fai tatalafa'a ne'eri ki, leleka ka dao ana fanoa 'i Dan, ne'e nia tua tau liu 'i 'aena fanoa.

¹⁵ Saena rodo ne'eri, sa Abram nia ka daro'ia ngwae nia ki 'ania fiku ta'i ngwae ki fuana fu'alilana na malimae ne'eri ki, ma kira la liufida, ma kira ka lalia malimae kira ki leleka ka dao ana fanoa 'i Hoba ana bali lo'oko ana 'i Damaskas.

¹⁶ 'Iu sa Abram ka olita'inia ru ki ta'ifau ne'e kira ngali'i ki. Nia ka olita'inia logo sa Lot fa'inia ru nia to'o ani ki, fa'inia ngwa'i kini ma fa'inia ti ngwae ne'e kira ngalida ki.

Tatalafa'a Melkisadek nia fa'ale'a sa Abram

¹⁷ Kaida'i sa Abram nia oli ma'i fa'asia fu'anga ne'e nia liufia fai tatalafa'a ki, na tatalafa'a 'i Sodom ka leka kwau masia ka kwaloa ma'i ana oteote kira saea 'ania 'i Sabe, ta sata la'u ana ote ne'eri ne'e na oteote tatalafa'a.

¹⁸ Sui sa Melkisadek nia na tatalafa'a ana fanoa doe 'i Salem ma nia ta fata abu'a la'u ana God ne'e tasa ka liu, nia leka ma'i ana kula ne'eri, nia ka kwatea fanga ma waen fuana sa Abram.

¹⁹ Ma nia ka fa'ale'a sa Abram, ma ka fata 'uri,

“Abram, God ne'e tasa ka liu ne'e nia saunga'inia mamanga ma ano nia ke ba'a fa'ale'a 'oe.

²⁰ Kulu tafea God ne'e tasa ka liu. Nia'a kwai'afi amu 'oko liufia na malimae 'oe ki ana fu'anga.”

Sui sa Abram ka ngalia ta'ifau ru ne'e nia ngali'i ma'i fa'asia fai tatalafa'a ne'e kiri, ma nia ka daro'ia 'ania akwala kabu ru, ma nia ka kwate ta ta'i kabu fuana sa Melkisadek na tatalafa'a.

²¹ Sui tatalafa'a 'i Sodom ka fata 'uri ana sa Abram, “Ru ne'e ki ta'ifau nini'a 'oko ngalia ana fai tatalafa'a ne'e ki, 'oko saiana 'oke goni'i na'a fuamu. Bore ma ngwae nau ki go'o ne'e, 'oke olita'inida ma'i fuaku.”

²² Bore ma sa Abram ka fata 'uri ana, “'I maana God lawe ne'e tasa ka liu ne'e nia saunga'inia na mamanga, ma ano, nau ku sasia ta'i alanga'i 'ato 'ania satana,

²³ nau noa'a naisi dau fafia ta ru ana ru 'oe ki. Ta 'aba dadalo 'ua fuana firi'ilana butu 'oe ki, ni'i ke ba'a oli nama fuamu, 'asu 'ubani 'oe koto fata 'uri aku ana ta kaida'i, 'Nau'a go'o ne'e nau ku fa'ato'oru sa Abram.’

²⁴ Noa'a naisi gonia ta ru ana ru nini nau ku ngali'i ma'i fuaku ki. Na fanga ne'e na ngwae nau ki kira ani'i ka sui go'o ki ne'e nau ku saele'a ani'i. Bore ma uulu ngwae kwaima nini nau ki sa Anere, sa Eskol, ma sa Mamri, ne'e kira fiku fa'inau fuana fu'anga, kira go'o ne'e nia le'a fuana 'oke ala'ania kira ke lafua kabu kira ki fa'asia ru ne'ana ki.”

15

God nia alanga'i ka kwatea ano 'i Kenan fuana kwalafa sa Abram

¹ Buri 'ana kaida'i ne'eri lawe ka fata fa'inia sa Abram saena ta'i maliu bole'a ka fata 'uri ana, “Abram kwa! Noa'a 'oe kosi ma'u. Nai ba'a lia'a le'a sulio 'asu 'ubani ta ru ta'a ka fi'i fa'ali 'oe. Ma nai ba'a kwaiara 'oe.”

² Bore ma sa Abram ka fata 'uri, “God kwa! 'Ae'o lawe, fa'uta ne'e 'oko oga kwaiaralaku? Nau ku 'iri to'o ana ta ngela ne'e ke ba'a ngalia fuluku ma ka ngalia ru ne'e nau ku to'o ani ki. Na ngwae rao 'o'o ne'e sa Eliesa na ngwae 'i Damaskas go'o ne'e ke ba'a ngalia fuluku kaida'i nai mae ana.

³ Noa'a 'oko 'iri kwatea ta ngela fuaku. Ma kaida'i nau ku mae, na ngwae rao 'o'o ne'e go'o ne'e ke ba'a ngalia na ano nini nau ki fa'inia ru nau ku to'o ani ki ta'ifau.”

⁴ Sui nia ka rongoa la'u ne'e lawe fata 'uri ana, “Na ngwae rao 'o'o ne'ana noa'a kasi ngalia ta'ifau ru 'oko to'o ani ki, ta'i ngela mamana 'oe na'a talamu ne'e ke ba'a futa amu, nia na'a ne'e ke ba'a ngalia fulimu.”

⁵ Buri 'ana, lawe ka ngalia sa Abram ka leka 'i maa, ma nia ka fata 'uri ana, “'Oke lia ala'a saena mamanga kwa! Ma 'oko ili 'uana to'olana bulubulu loeri ki. 'Oko fia 'oko saiana to'olada leleka ka sui kwa? Sali nia noa'a ne! Nau ku saea fuamu, na ngela ne'e ke ba'a futa ma'i ana kwalafa 'oe, kike ba'a 'oro liu di'ia na bulubuluna salo loeri.”

⁶ Sa Abram nia fa'amamana lawe, ma osi'ana ne'e nia fa'amamana 'una'eri, lawe ka lisia nia na ngwae 'olo'olo.

⁷ Aia lawe ka fata 'uri ana, “Nau'a na'a ne'e lawe, nau ku tala'i'o ma'i fa'asia fanoa doe 'i Ur ana 'i Kaldia, 'iri 'oke leka ma'i ana kula ne'e fasi 'iri nai kwatea ano ne'e ki na ru 'oe ki.”

⁸ Bore ma sa Abram ka lidi 'uri ana, “God kwa! 'Uri ma nai ba'a sai fa'uta ana ne'e ano ne'e ru nau?”

⁹ Ma lawe nia ka fata 'uri ana, “Leka 'oko ngalia ma'i ta ta'i buluka, ma ta ta'i nanigot, ma ta ta'i sipsip ngwane ne'e kira tua na'a sulia uulu fa'i ngali ki. Ma 'oko

ngalia ma'li ta ta'li bola ma ta ta'li fa'i fao fi'li doe, 'oke ngalida ma'li siaku."

¹⁰ 'Iu ma sa Abram nia ka leka ma ka ngali ta'lifau ma'li ana ru ne'eri ki fuana Iawe. Ma nia ka saungida ka mae, ma nia ka kakasia na uulu ru 'ae'aela ne'eri ki 'ania ro balibali ru'a, ma nia ka aluda 'ania ro tatala'i ru ki, ne'e ta ta'li balibali ru ana ru 'ae'aela ne'eri ki nia tua ta'li bali, ma ta balibali ru ai ka tua ana ta bali. Bore ma ro fa'li no'o ne'eri ki, nia 'iri kakasi kera.

¹¹ Na fa'li no'o doe ne'e kira tua fuana 'anilana noni ru mae ki, kira leka ma'li, bore ma sa Abram ka lalida.

¹² Kaida'i sina nia tala'ae ka kuru na'a, sa Abram ka maliu liu na'a di'ia na'a ta ngwae mae, ma nia ka maliu bolea, na lisia ta'li ma'erodo doe nia leka ma'li ma ka su'u fafia, ma nia ka ma'u liu.

¹³ Sui Iawe ka fata 'uri fuana, "Na ngela 'oe ki ne'e kira ke ba'a saka ma'li burimu, kike ba'a leka tua ana ta kula matamata ne'e kira ke ba'a di'ia ngwae kwaita ki ana kula ne'eri. 'Iu kira ke ba'a rao 'o'o go'o fuana ngwae ki ana kula ne'eri, ma ngwae ana na kula ne'eri kira ke ba'a fa'akaisida liu na'a leleka na fai talanga'i fai ngali ki ka sui,

¹⁴ bore ma nai ba'a nangasia ngwa'i to'a ne'e kira ke fa'akaisi kamu. Ma kaida'i ngela 'oe ki ke ba'a fa'asia fanoa ne'eri kira ke ba'a ngalia ru 'oro le'a ana fanoa ne'eri fa'inida.

¹⁵ Ma 'ae'lo sa Abram, 'oke ba'a mauri tau, leleka ka dao ana kaida'i ne'e 'oko ngwaro ko koko'o na'a, ma 'oke fi'li mae 'ani aroaro'a ma kira ke ba'a kwaiato le'a amu.

¹⁶ Bore ma ngelamu ne'e kira ke futa ma'li ana kwalafa 'oe, kike ba'a tua ana ta fanoa matamata sulia kaida'i tau, sui mala fuu'li ngwae 'oe fi'li oli la'u ma'li ana ano ne'e. Noa'a naisi ba'a lalia basi fuu'li ngwae sa Amoro ne'e kira tua 'i Kenan ana kaida'i ne'e, leleka ka dao ana kaida'i ne'e na falafala kira ki ke ta'a liu mala. Ana kaida'i ne'eri mala ne'e nai fi'li nangasida, ma nau ku fi'li lalida fa'asia fanoa ne'e, sui mala ngela ne'e futa ana kwalafa 'oe ki, kira ka fi'li oli la'u ma'li ana kula ne'e."

¹⁷ Aia kaida'i ne'e sina nia kuru ka sui na'a ma kula ne'eri ka ma'erodo'a na'a, tona bore sa Abram nia lisia ta'li fai tini nia fungu na'a ana mafula ne'e sasuna nia sasu ma'li fa'asia, ma ta'li bobo ra'li 'ai ne'e mafula dua ka doe ana. 'Iu na ro ru ne'eri ki kera leka 'i safitana 'ania ro tatala'i ru 'ae'aela ba kiri.

¹⁸ Ma ana asoa ne'eri nama Iawe ka sasia fau alanga'inga fa'inia sa Abram, ma nia ka fata 'uri, "Nai ba'a kwatea na ano

ne'e ki fuana fuu'li ngwae 'oe ne'e kira futa olitamu. Na ano ne'e nia 'ita ana kafo ti'ititi'li ne'e ana gwauna fanoa, ne'e ma'etoto ano ngwa'i to'a 'i Ejipt, leleka ka dao ana kafo 'i Iufretes ana 'aena fanoa.

¹⁹⁻²¹ Na ngwa'i to'a ne'e kira tua 'ua ana ano ne'eri ki ana kaida'i ne'e, kira ana fuu'li ngwae sa Ken, olitana sa Kenis, olitana sa Kadmon, olitana sa Het, olitana sa Peris, olitana sa Refaem, olitana sa Amoro, olitana sa Kenan, olitana sa Gigas, ma olitana sa Jebus."

16

'I Hega alua ta ngela ngwane fuana sa Abram

¹ Aia nia leleka ma'li ka dao ana kaida'i ne'e 'i Serae, na 'afe sa Abram, nia noa'a kasi to'o ana ta ngela. Bore ma nia to'o ana ta'li kini rao 'o'o, nia kini 'i Ejipt, ma satana ne'e 'i Hega.

² Go'lo 'i Serae ka saea fuana sa Abram ka 'uri, "Nia leleka ma'li ka dao na'a 'uri, Iawe nia lui nau noa'a naisi alu ngela. Nau ku fia ru ne'e le'a, 'oke leka teo go'lo fa'inia kini rao 'o'o nau, sali nia saiana ke alua ta ngela fuaku."

Ma sa Abram ka alafafia ala'anga nia.

³ Ma kira tua na'a sulia akwala fa'li ngali ka sui na'a 'i Kenan, kaida'i 'i Serae nia saea fuana ara'li nia sa Abram ka ngali 'i Hega.

⁴ Aia ma sa Abram ka teo na'a fa'inia 'i Hega leleka ma nia ka ina na'a. Ma kaida'i nia saiana ne'e nia ina ka sui na'a, na manata ka lafua liu na'a, ma nia ka ina'u ana lia fafilana 'i Serae.

⁵ 'Una'eri 'i Serae ka fata 'uri fuana sa Abram, "Na kini ne'e na gwauna ta'a liu na'a aku, ma 'ae'o na'a nini'a 'oko sasia ru ne'e. Nau ku kwatea ma'li ka 'afe 'oe, bore ma kaida'i nia saiana ne'e nia ina na'a, nia lafe liu na'a, ma kaida'i 'oro ki go'lo ne'e nia lia toli go'lo 'ana ana nau'a. Ru ne'e nia kasi le'a. Nau ku oga Iawe ka matalanga'i koro fasi 'iri ke fa'ata'i koro sa ta'li ne'e saga akoro."

⁶ Ma sa Abram ka fata 'uri ana, "Aia, nia le'a go'lo 'ana, kini rao 'o'o ne'e nia ru 'oe nini'a, ma nia ka tua go'lo 'i olofana limamu. 'Oko saiana 'oke sasia go'lo 'amu ta ru ana nia'a ne'e 'oko oga."

Aia ma 'i Serae ka tua na'a fuana fa'alagalana 'i Hega, ma leleka 'i Hega ka tafi na'a.

⁷ Ma nia ka leka tua na'a 'ana ana ta'li kula 'e'erede'a 'i ninimana ta'li mae kafo busu ne'e teo 'i ninimana tala ne'e leka 'uana 'i Suru ana gwauna fanoa. Ma na 'ainsel Iawe nia leka ma'li ma ka lisia ana kula ne'eri,

⁸ Ma nia ka saefilo 'uri ana, "Hega kwa! 'Oko tala'ae ko leka ma'li fa'asia 'li fa'li nini'a? Ma 'oke leka 'li fa'li nini'a? 'Ae'lo nini'a na kini rao 'lo'o ba 'li Serae nini'a!"

Ma 'li Hega ka fata 'uri, "Nau ku tafi ma'li fa'asia kini 'a'ana nau 'li Serae nini'a."

⁹ Ma 'ainsel ne'eri nia ka fata 'uri ana, "Oke oli nama fuana 'li Serae, ma 'oko ro'lo nama sulia fatalana la'u."

¹⁰ Ma na 'ainsel ne'eri ka fata la'u 'uri fuana, "Na ngela ne'e ke ba'a futa ma'li amu ki, nai ba'a kwateda kira ke 'oro liu, ma noa'a ta ngwae kasi bolo fa'inia to'olada.

¹¹ Ana kaida'li ne'e, 'oko ina na'a, ma 'oke ba'a fa'afuta ta'li ngela ngwane. Ma 'oke ba'a fa'asata nama 'ania sa Ishmael, du'ungana 'oko nonifii liu na'a, ma 'oko angi maana Iawe, ma nia ka rongo 'oe.*

¹² Bore ma ngela nari 'oe nia ke ba'a di'ia ta dongki kwasi ne'e nia donga man-ata'anga nia ki talana. Ma nia ke ba'a fu'alia ngwae ki ma ngwae ki ta'ifau kike ba'a fu'alia. Nia ke ba'a tua tau ta'ifilia fa'asia lu'ulu'ua nia."

¹³ Sui 'li Hega ka manata 'ana 'uri talana, "Reala kwa! Nau ku lisia na'a Iawe ne'e nia lisi nau ma nia lia sulia nau." 'Una'eri 'li Hega nia ka kwatea ta sata la'u fuana Iawe, sata ne'eri 'uri, "El Roe" fadalana ne'e 'uri, "God nia lisi nau ma nia lia sulia nau."

¹⁴ 'Una'eri ne'e ka tala'ae ma'li ana kaida'li ne'eri leleka ka dao 'li ta'ena, na ngwae ki kira ka saea na ma'e kafo busu ne'e nia 'li safitana ro fanoa doe ne'eri ki 'li Kades ma 'li Bered 'ania 'li "Bere Lahai Roe" fadalana ne'e "I ma'e busu na God nini'a nia mauri, ma nini'a nia ka lisi nau ma'li."

¹⁵ Sui 'li buri 'ana 'li Hega nia ka fa'afuta ta'li ngela ngwane ne'e ma'a nia nama ne'e sa Abram, ma sa Abram ka fa'asata 'ania sa Ishmael.

¹⁶ Ana kaida'li ne'eri sa Abram nia tua na'a sulia na kwalu akwala fa'li ngali ma ono fa'li ngali.

17

God ka fada la'u sulia fau alanga'inga nia fa'inia sa Abram

¹ Aia sa Abram nia dao na'a ana siko akwala ma siko fa'li ngali, Iawe nia leka ma'li ma ka fata 'uri fuana, "Nau'a na'a ne'e God ne'e nau ku to'lo ana ngasingasi'anga ki ta'ifau. 'Oke ro'lo nama suli nau, ma 'oke sasia nama na ru 'olo'olo ki, fasi 'liri

² nai ba'a sasia na fau alanga'inga fa'ini'o, ma nai ba'a kwatea ngela ki ne'e

kira ke futa ma'li ana kwalafa 'oe kike ba'a 'oro liu."

³ Sui sa Abram nia ka 'oto gwau toli leleka na maana ka to'lo to'ona ano. Ma God ka fata 'uri fuana,

⁴ "Bali nau ana fau alanga'inga nini nai ba'a sasia fa'ini'o nia 'uri: Nau ku alanga'li fuamu, 'oke to'lo ana kwalafa 'oro, ma kira ke ba'a tatakola'a ka alu fuu'li ngwae 'oro liu ki.

⁵ Noa'a kira kasi ba'a sae'lo na'a 'ania sa Abram. Nia eta ana kaida'li ne'e ka oli ala'a, na satamu sa Abraham, osi'ana nau ku sasia 'oko ko'lo bora ana fuu'li ngwae 'oro liu ki.

⁶ Nai ba'a kwatea 'oke to'lo ana ngela 'oro, ma kira ke ba'a tatakola'a ka alu fuu'li ngwae 'oro liu ki, ma ti ai ada kike ba'a tatalafa'a ana kula kira ki.

⁷ Na fau alanga'inga nini nau ku sasia fa'ini'o ana kaida'li ne'e, nia ke ba'a teo tari fa'ini'o ma fa'inia ngela ne'e kike ba'a futa ma'li ana kwalafa 'oe. Nau'a na'a ne'e God 'oke fo'osia. Ma nau'a na'a ne'e God na ngelamu ne'e kike ba'a futa ma'li ana kwalafa 'oe, kira ke fo'osia logo.

⁸ Kaida'li ne'e kamu tua ana ano ne'e, di'ia go'lo amu'a ta ngwae kwaita, bore ma nai kwate na'a ano ne'e fuamu fa'inia ngelamu ne'e kira futa ma'li ana kwalafa 'oe. Na ano ne'e ki ru kwalafa sa Kenan ki, ni'li ke ba'a ru kamu ki na'a. Ma kamu ke ba'a to'lo na'a ana ano ne'e sulia kaida'li firi, ma nau'a na'a ne'e God kamu ke fo'osia."

⁹⁻¹¹ Sui God ka fata la'u 'uri fuana, "Bali 'oe ana fau alanga'inga nini nia 'uri: 'Ae'lo fa'inia ngwae ne'e kira ke ba'a futa ma'li ana kwalafa 'oe, kamu alanga'li ke ro'lo sulia nau. Na toto ne'e fa'ata'inia kamu dau'a sulia alanga'inga kamu nia 'uri: Kamu'a ngwangwane ki ta'ifau kamu ke 'olo fa'ata'inia nama.

¹² Tala'ae na'a ana kaida'li ne'e kamu ke 'olo fa'ata'inia ana ngela ngwane ti'ti'ti'li ne'e kira futa ma'li ana kwalafa 'oe, ne'e nia futa ka tua sulia kwalu asoa ki. Ma kamu ke 'olo fa'ata'inia logo na ngwae rao 'lo'o kamu ki ne'e kamu folida ma'li ana ngwae kwaita ki.

¹³ Ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua fa'li kamu, kamu ke 'olo fa'ata'inia nama. Na falafala ne'eri na toto ne'e nia fa'ata'li firi ana na alanga'inga nau ku sasia fa'li kamu, nia kasi ba'a sui.

¹⁴ Ta ngwae ne'e nia noa'a kasi 'olo fa'ata'inia, noa'a naisi ba'a lia saiana ne'e nia ta ngwae ana ngwae nau ki, osi'ana nia kasi dau sulia na bali nia ana alanga'inga

* 16:11 Ana ala'anga 'li Hebrui, 'Ishmael' fadalana ne'e 'Nia rongoa'.

nini nau ku sasia ka sui na'a ma'li fa'li kamu."

¹⁵ God nia ka fata la'u 'uri, "Eta 'i ta'ena, 'oe kosi saea na'a 'afe 'oe 'ania 'i Serae. Kaida'i ne'e satana 'i Sera na'a."

¹⁶ Nai ba'a fa'ale'a nia ma nia ke ba'a fa'afuta ta'i ngela ngwane fuamu. Ma osi'ana ne'e nau ku fa'ale'a nia 'i Sera, nai kwatea nia ke ba'a te'a fuana ngwae ana fuu'i ngwae 'oro ki. Ma na tatalafa'a ki ke saka ma'li fa'asida."

¹⁷ Sui sa Abraham ka 'oto gwau toli leleka maana ka to'o to'ona ano, bore ma nia tala'ae ka ga'a lala kaida'i nia manata 'uri, "Reala kwa! 'Afita'i liu ta ngwae'a ne'e tua sulia 100 fa'li ngali ka alua ta ngela. Ma 'i Sera bore nia ka siko akwala fa'li ngali na'a ana, nia bore noa'a kasi bolo na'a fa'inia alu ngela?"

¹⁸ Sui sa Abraham ka saefilo 'uri ana God, "Fa'uta, di'ia nau ku mae, 'ae'o ala'ania ne'e sa Ishmael ke ngali ru ki ta'ifau ne'e 'oke kwate'e fuaku?"

¹⁹ Bore ma God nia fata 'uri, "Noa'a kasi 'uira la'u! Na 'afe 'oe 'i Sera ke ba'a fa'afuta ta'i ngela ngwane, ma 'oke ba'a saea 'ania sa Aesak. Nai ba'a dau sulia na fau alanga'inga nau fa'inia, ma fa'inia kwalafa nia. Na fau alanga'inga nari nau, nia noa'a kasi ba'a sui.

²⁰ Nau ku rongoa na'a na tae ne'e 'oko saefiloa fuana sa Ishmael, nai ba'a fa'ale'a, fasi 'iri nia ke to'o ana ngela 'oro, ma ngela 'oro la'u ke ba'a futa ana kwalafa nia. Nia ke ba'a ma'a fuana na akwala ma ro ngwae 'a'ana, ma nai ba'a kwatea kwalafa nia ke alu ta fuu'i ngwae doe liu.

²¹ Bore ma nai ba'a dau sulia na fau alanga'inga nau fa'inia ngela 'oe sa Aesak ne'e 'i Sera ke ba'a alua ana kaida'i 'uri nama ana fa'li ngali loeri ma'li."

²² Kaida'i God nia ala'a fa'inia sa Abraham ka sui, nia ka leka na'a 'ana.

²³⁻²⁴ Ana fa'li asoa ne'eri, sa Abraham ka sasi na'a di'ia ne'e God nia saea fuana. Sa Abraham ma ngela nia sa Ishmael, fa'inia ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inia, kira ka 'olo fa'ata'inia na'a. Na ngwae ne'e futa saena luma nia, ma ngwae rao 'o'o nia ki ta'ifau ne'e nia folida, kira bore kira 'olo fa'ata'inia na'a ta'ifau logo. Ana kaida'i ne'eri nia dao na'a ana siko akwala ma siko fa'li ngali ana.

²⁵ Ma na ngela nia sa Ishmael ka dao na'a ana akwala ma uulu fa'li ngali.

²⁶ Sa Abraham fa'inia sa Ishmael kero'a ka 'olo fa'ata'inia ana ta'li asoa ne'eri nama,

²⁷ fa'inia ngwae ne'e futa saena luma nia ki ma na ngwae kwaita ki logo.

18

God nia dao to'ona sa Abraham

¹ Iawe nia leka la'u ma'li saena sa Abraham karangia ana ai doe ki 'i Mamre. Ana ta'li kaida'i saena tofongana asoa, kaida'i sina nia 'ako'ako liu, sa Abraham nia tua 'ana maana sinamaa ana babala nia.

² Nia lia kwau, nia ka lisia na uulu ngwae ki, kira uu go'o ada ana 'i maana. Kaida'i nia lisia na uulu ngwae ne'eri ki, nia tata'e 'ali'ali, ma ka leka saka fuana na uulu ngwae ne'eri ki. Ma kaida'i nia dao karangida, nia ka 'oto gwau toli leleka maana ka to'o to'ona ano,

³ sui nia ka fata 'uri, "Uulu ngwae ne'e ki, nia lie'a liu mala ne'e kaumulu leka ma'li muka dao ana fanoa nau. Reala 'ae, noa'a kamu kasi liu daofa'i liu, mulu leka muka mango ti'titi'i basi fa'li kaimili. Nau ku saele'a liu mala fuana 'afilamu'a."

⁴ Nai ba'a leka ngalia ma'li kala kafo fasi 'iri muke taufia 'aemu'a. Kamu saiana muke mango ti'titi'i basi 'i nununa 'ai ne'e ki.

⁵ Kaida'i ne'e nai leka ngalia basi ma'li ta kala fanga fuaumululu 'iri muke fa'angasi basi 'ania fuana leka'a. Nia lie'a liu mala ne'e kamu leka ma'li muka dao 'i fanoa kami 'uri, ma nau ku saele'a liu mala fuana 'aflaumulu."

Sui uulu ngwae ne'eri ki kira ka fata 'uri, "Ba'afaku'a liu, kaimili saele'a liu mala fuana ne'e 'oko sasi 'uira."

⁶ Sui sa Abraham ka lima lakolako ka leka ru'u saena babala nia, ma ka 'uri ana 'i Sera, "Ali'ali! Leka ngalia ma'li ta kala buta floa le'a mala ma 'oko sasia ma'li ta kala afu beret."

⁷ Ma nia ka lalili ana kula ne'e na buluka nia ki tua ana, ma nia ka efoa mala ta'li bibi buluka kubu le'a. Sui nia ka saea fuana ta'li ngwae ni rao nia ka 'ali'ali ka saungia ka mae, ma ka salisali ana ti fasi buluka fuana uulu ngwae ne'eri ki, kira ke 'ani'i.

⁸ Ma kaida'i fanga ki du'a na'a, nia ka ngalia ti meleke ma ti krim fa'inia fanga ne'eri ki, ma ka ngalia fuana uulu ngwae ne'eri ki, 'i aena 'ai ne'e kira tua ana, ma nia ka alua fanga ki 'i na'oda. Kaida'i ne'e kira fanga 'ada, nia ka lia sulida.

⁹ Ma uulu ngwae ne'eri ki kira ka lidi 'uri ana sa Abraham, "Fa'uta na 'afe 'oe 'i Sera nia mo 'i fa'li?"

Ma nia ka fata 'uri, "Nia tua go'o 'ana saena babala lo'oba."

¹⁰ Ta'li ngwae adulu ana uulu ngwae ne'eri ki ka fata 'uri fuana sa Abraham, "Ana fa'li ngali loeri ma'li, ana madamo ne'e logo, nai ba'a oli ma'li, kui lisi kamu la'u, ma ana kaida'i ne'eri 'afe 'oe ke ba'a fa'afuta ta'li ngela ngwane."

¹Iu 'i Sera nia tua 'i buri ana sa Abraham, 'i saena na babala karangi na sina-maa, ma nia rongoa ala'anga ne'eri.

¹¹Ma ana kaida'i ne'eri, sa Abraham ma 'i Sera kera ngwaro na'a, ma 'i Sera noa'a kasi to'o na'a ana mata'inga kini ki.

¹²Ma nia ka tua ka manata ana 'uri, "Nau ku ngwaro ka sui na'a. 'Afita'i liu nai ba'a saele'anga sulia alua ta ngela. Ma ara'i nau bore nia ka ngwaro ka sui na'a." Sui na liana ka ga'aga'ala 'ana talana.

¹³Go'o Iawe ka fata 'uri ana sa Abraham, "Fa'uta ne'e 'i Sera ka ga'a? Fa'uta ne'e nia ka saea ne'e nia ngwaro ka sui na'a, ma nia noa'a kasi bolo ne'e nia ke fa'afuta ta ngela?"

¹⁴Nau'a na'a ne'e Iawe. Noa'a go'o ta ru kasi 'afita'i fuana Iawe ka sasia. Fa'i ngali loeri, nai ba'a oli la'u ma'i kui lisi kamu la'u, ma ana kaida'i ne'eri 'i Sera ke ba'a to'o na'a ana ta'i ngela ngwane."

¹⁵'I ne'eri 'i Sera ka ma'u liu, ma nia ka 'oso ka 'uri, "Nau noa'a kusi ga'a go'o ba."

Bore ma Iawe nia fata 'uri, "Noa'a, 'oko ga'a ba!"

Sa Abraham lidilana God fuana manatalana ngwae 'i Sodom ki

¹⁶Kaida'i uulu ngwae baera kira fanga ka sui, kira ka leka 'uana fanoa doe 'i Sodom. Ma kaida'i uulu ngwae ne'eri ki kira leka, sa Abraham leka logo fa'inida fuana fa'asilana uulu ngwae ne'eri ki saena ta'i tala.

¹⁷Ma kaida'i kira leka go'o 'ada, Iawe nia manata 'uri, "Ru nini'a nai ba'a sasi'i ki, noa'a naisi sofonga'inida fa'asia sa Abraham.

¹⁸Na ngela ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa nia ki, kike ba'a 'oro liu mala, ma kira ke alua fuu'i ngwae ngasingasi'a. Ma nai ba'a rao 'ania ngwae ne'e fuana fa'ale'alana fuu'i ngwae ki ta'ifau ana magalia nege.

¹⁹Nai kwatea ma nia ke fa'amanata ngela nia ki, ma ngwa'i to'a ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa nia ki, fasi 'iri kike ro'osuli nau, ma kira ke sasi sulia falafala saga, ma ka le'a ki. Ma si di'ia kira sasi 'una'eri, nai ba'a sasia ru ki ta'ifau ne'e nau ku fata alanga'ini'i ka sui na'a fuana."

²⁰Sui Iawe ka fata 'uri fuana sa Abramham, "Nau ku sai na'a ana ru ta'a ki ne'e ngwa'i to'a 'i Sodom ma 'i Gomora kira fuli'i.

²¹Nia ta'a ka tasa, ma nia kwate ma nau kui koso nama toli ana ro fanoa doe ne'e ki fasi 'iri nai dao to'oni ni'i mamana nama ka noa'a."

²²Sui, ro ngwae ka liu dao fa'i liu 'uana 'i Sodom. Bore ma Iawe nia tua buri fa'inia sa Abraham.

²³Sui sa Abraham ka leka karangi ana Iawe, ma ka saefilo 'uri ana, "Fa'uta kwa, 'uri ma 'oke ba'a saungia logo ngwae le'a ki fa'inia ngwae ta'a ki?"

²⁴Si di'ia 'oko dao to'ona na lima akwala ngwae le'a ki kira tua go'o 'ada 'i Sodom, 'oke ba'a ala'ania ngwae ki ta'ifau ana fanoa doe fuiri kike mauri osi'ana lima akwala ngwae le'a ne'eri ki.

²⁵Nau ku fia, noa'a 'oe kosi malangisia kira'a ta'ifau 'una'eri. Si di'ia 'oko malangisia fanoa doe ne'e na ngwa'i to'a ta'a ma ngwa'i to'a le'a kike mae ta'ifau go'o, sasi'a 'una'eri noa'a la'u falafala 'oe ne'eri'a. Noa'a 'oe kosi sasi bolo fuana ngwae ta'a ki fa'inia ngwae le'a ki. 'Ae'o na'a ne'e ngwae fuana na mata-langa'ilana na magalia, ma kwai mata-langa'ilamu fuana ngwae nia ka saga."

²⁶'Una'eri Iawe ka fata 'uri, "Si di'ia nau ku dao to'ona na lima akwala ngwae le'a ki kira tua go'o 'ada 'i Sodom, nai ba'a ala'ania ngwae ki ta'ifau ana fanoa doe fuiri kike mauri osi'ana lima akwala ngwae le'a ne'eri ki."

²⁷Sui sa Abraham ka fata la'u 'uri, "Iawe 'ae, 'oe kosi manata suli nau ne'e nau'a na ngwae go'o, nau ku uu 'i na'omu fuana fata'a sulia ru ne'e. Nau ku saiana ne'e nau ku 'iri to'o ana ta ngasingasi'anga fuana ala'anga 'uri.

²⁸Bore ma, si di'ia 'oe noa'a kosi dao ana ta lima akwala ngwae le'a ki, bore ma 'oko dao go'o ana ta fai akwala ma lima ngwae go'o ne'e tua, ta tae ne'e 'oke ba'a sasia kwa! 'Uri ma 'oko saiana 'oke ba'a malangisia go'o 'amu ngwae ki ta'ifau ana fanoa doe fuiri, osi'ana ne'e lima ngwae le'a ki kira olidoko?"

Ma Iawe ka fata 'uri, "Si di'ia nau ku dao to'ona fai akwala ma lima ngwae le'a kira tua go'o 'ada, nau noa'a kusi malangisia fanoa doe ne'ana."

²⁹'Una'eri sa Abraham ka fata la'u 'uri, "Sali ta fai akwala ngwae le'a ki go'o ne'e kira tua."

Sui Iawe ka fata 'uri, "Si di'ia nau ku dao to'ona ta fai akwala ngwae le'a ki ne'e kira tua ana, noa'a naisi malangisia fanoa doe ne'eri."

³⁰Ma sa Abraham ka fata la'u 'uri, "Aofia 'ae, 'oe kosi oga ta'a fuaku, bore ma nai ala'a la'u ne. Fa'uta kwa, si di'ia ta uula akwala ngwae le'a ki go'o ne'e kira tua, 'uri ma 'oke malangisia go'o 'amu fanoa doe fuiri?"

Ma Iawe ka fata 'uri, "Si di'ia ne'e nau ku dao to'ona ne'e ta uulu akwala

ngwae le'a ki ne'e kira tua, noa'a naisi malangisia."

³¹ Sui sa Abraham ka fata la'u 'uri, "Aofia 'ae, 'oe kosi fia la'u ne'e nau ku manata lafu nau, kaida'i nau ku ala'a fa'ini'o 'uri, fa'uta si di'ia ta ro akwala ngwae le'a ki go'o ne'e kira tua?"

Ma nia ka fata 'uri, "Si di'ia ne'e nau ku dao to'ona ta ro akwala ana ngwae le'a ki ne'e kira tua, nau noa'a naisi malangisia."

³² Sa Abraham ka fata la'u 'uri, "Iawe 'ae, noa'a 'oe kosi oga ta'a, nia na'a ne na ala'anga isi nau, ma noa'a naisi ba'a ala'a la'u. Fa'uta kwa, si di'ia ta ta'i akwala ngwae le'a ki go'o ne'e kira tua."

Ma Iawe ka 'uri fuana, "Si di'ia ne'e nau ku dao to'ona ta ta'i akwala ngwae le'a ki ne'e kira tua, nau noa'a naisi malangisia fanoa doe ne'ana."

³³ Ma kaida'i kero'a ala'a ka sui na'a, Iawe ka fa'asia na'a sa Abraham, ma sa Abraham ka oli na'a 'i fanoa nia.

19

God fa'alia 'i Sodom ma 'i Gomora

¹ 'Una'eri ro ngwae ne'eri ki kera ka leka na'a 'uana 'i Sodom, kera'a ne'eri'a na ro 'ainsel ki, ma sa'ulafi na'a ne'e kera dao ana fanoa ne'eri. Ma sa Lot nia tua go'o 'ana karangia na maana ma'e ta'elo ana fa'i labu ana fanoa doe ne'eri. Ma kaida'i nia lisidar'o, nia tata'e ka leka kwa ka ala'a fa'inidar'o. Nia ka 'oto gwau toli 'i na'odaro'o leleka maana ka to'o to'ona ano,

² ma nia ka fata 'uri, "Ro ngwae 'a'ana moro leka ma'i, kulu ke leka 'i luma nau fasi 'iri nai 'afi amoro. Koro'o saiana moro ke taufia 'aemuro'o, ma koro'o ka maluu na'a 'i ne'e. Ma rorodo, koro'o ke ba'a ada 'ali'ali go'o 'ofodangi ta'a, ma moro ka leka 'amuro'o ana leka'a koro'o."

Bore ma ro ngwae ne'eri, kera ka fata 'uri, "Noa'a, nia le'a go'o 'ana. Kero'o ke ba'a leka maluu saena labata ana ma'e ta'elo ana fa'i labu ne'e."

³ Bore ma sa Lot ka gani ngangata la'u adaro'o leleka kera ka alafafia ne'e kera ke leka 'i luma nia. Sui, sa Lot ka saea fuana ngwae ni rao nia ki 'iri kike daua ti afu beret ne'e noa'a ta isi ana, ma kira ka salisali ana fanga le'a ki fuana ro ngwae ne'eri ki. Kaida'i fanga ne'eri ki dua na'a, kira ka kwatea kera ka fanga na'a.

⁴ Sui ma kera ka fi'i leka maluu, na ngwae ana fanoa ne'eri eta ana ngwae fi'i doe ki leleka ka dao ana ngwae ngwaro ki, kira fiku kalikalia ma'i luma ne'eri.

⁵ 'Una'eri kira ka ako ma'i 'uri fuana sa Lot, "Ro ngwae baera ki kera 'i fa'i kwa? Ba kera leka ma'i siamu ta'ena sa'ulafi?

Kwatea kera'a ma'i fuaimili, kami oga mike 'usu fa'inidar'o."

⁶ Bore ma sa Lot leka kwau 'i maa, ma ka fono usia sinamaa 'i burina,

⁷ sui nia ka fata fuada, "Kwaima kina 'ae, na lafalala nini kamu ki ta'a liu mala. Reala 'ae, noa'a kamu kasi sasia la'u ru ta'a 'ira.

⁸ Na ro ngela kini sari'i nau ku tua go'o adaro'o, ma noa'a ta ngwae 'iri teo 'ua fa'inidar'o, nai ba'a ngalidar'o ma'i fuaumulu fuana ta tae ne'e kamu oga muke sasia adaro'o. Bore ma ro ngwae dao ne'e ki, kera na'a saena luma nau, ma nau ku lia le'a sulidar'o."

⁹ Bore ma kira ta'ifau kira ka fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi fone kaimili. 'Ae'o noa'a la'u ngwae ana fanoa ne'e. 'Oko 'iri to'o ana ta ngasingasi'anga ne'e 'oke fata 'una'eri fuaimili. 'Oko 'asi'o, ko leka, uu fa'asia tala. Di'ia noa'a, kaimili ke ba'a fa'ali'o ka liufia kera ne!"

'Iu ma kira ka sulanga'inia sa Lot 'i maa, ma kira ka leka na'a ma'i fuana fogalana sinamaa ne'eri.

¹⁰ Bore ma ro ngwae ne'eri ki 'i saena luma, kera ka 'ifingia sinamaa, ma kera ka dau ana sa Lot, ma kera ka lafafia ma'i saena luma la'u, ma kera ka fono 'usia sinamaa.

¹¹ Ma kera ka kwatea ngwa'i to'a ne'e kira 'i maa, na maada ka rodo, ma kira ka sama gagalo na'a 'uana sinamaa ne'eri.

¹² Go'o ma ro ngwae ne'eri ki kera ka fata 'uri fuana sa Lot, "Si di'ia 'oko to'o ana ti ngwae'futa amu ne'e kira tua saena fanoa ne'e, 'oke leka ngalida na'a. 'Oke leka ngalia ngela 'alako 'oe ki, fa'inia kini sari'i 'oe ki, ma funga 'oe ki, fa'inia ta ngwae'futa bore 'ana 'oe ne'e kira tua ana fanoa ne'e, 'oke leka ngalida na'a ma muka leka na'a fa'asia fanoa ne'e.

¹³ Du'lungana kero'o ke ba'a malangisia na'a fanoa doe ne'e. Iawe nia sai na'a ana sulia abula ta'anga'a ne'e ki, ma nia ka kwate kero'o ma'i fuana malangisilana fanoa ne'e ta'ifau na'a."

¹⁴ Sui sa Lot ka leka lisia ro ngwae ne'e kera ke ba'a korea ro kini sari'i nia ki, ma nia ka fata 'uri fuadaro'o, "Moro 'ali'ali na'a. Kuke ba'a leka na'a fa'asia fanoa ne'e. Kaida'i ne'e go'o Iawe ke ba'a malangisia na'a fanoa ne'e ta'ifau!" Bore ma kera ka fia fasi nia 'oidorole go'o adaro'o, ma kera kasi leka go'o ma'i.

¹⁵ Ana 'ofodangi ta'a 'ua, na ro 'ainsel ne'eri ki kera ka fata fuana sa Lot fasi 'iri nia ke 'ali'ali. Kera fata 'uri, "'Oke 'ali'ali na'a, ngalia 'afe 'oe fa'inia ro sari'i 'oe ki, ma mulu ka leka na'a kwau. Di'ia noa'a, kaida'i kero'o ke malangisia fanoa

doe ne'e, kaumulu ke ba'a mae na'a li saena."

¹⁶ Kaida'i sa Lot nia tua ka dole ana li ne'eri, Iawe ka manataia. Go'o ro ngwae ne'eri ki ka dau ana limana fa'inia ro sari'i ki, ma kera ka tala'ida kira ka leka fa'asia fanoa ne'eri.

¹⁷ Sui ta ta'i ai adaro'o ka fata 'uri fuada, "Mulu tafi ni maelamu'a na'a, noa'a kamu kasi lia fa'i buri 'uana fanoa ne'e, muke tafi na'a 'uana gwauna ua to'oba ki. Noa'a kamu kasi mango leleka kamu ka fa'asia kula ote ne'e toli, ma kamu ka ra'e gwauna ua to'oba ki. 'I ne'eri na'a ne'e kamu ke mauri ana. Di'ia noa'a go'o, kamu ke mae na'a."

¹⁸⁻¹⁹ Bore ma sa Lot nia ka fata 'uri, "Ngwae 'a'ana 'ae, noa'a go'o, noa'a 'oe kosi sasi kami kasi leka tau la'u 'una'eri. Nau ku saiana ne'e 'oko kwaima liu aku, ma 'oko fa'amauri nau na'a. Bore ma si di'ia nau ku tafi la'u 'uana gwauna fa'i ua to'oba ki, ta ru doe ke ba'a fuli fuaku tofongana ta'i tala loeri, ma noa'a naisi dao go'o 'i gwauna fa'i ua ma nau kui ba'a eta mae go'o 'aku.

²⁰ Fa'uta, 'uri ma 'oko lisia kwau kala fanoa ti'titi'i loko 'i lo'oba? Nia karangi go'o loko, ma nau ku saiana nai tafi tua ana. Kala fanoa ti'titi'i go'o lokonia, ma nau ku saiana nai ba'a mauri go'o ana."

²¹ 'Una'eri nia ka fata 'uri, "Nia le'a go'o 'ana. Noa'a naisi fa'alia fanoa lo'oba.

²² Bore ma 'oke tafi 'ali'ali, noa'a naisi sasia ta ru leleka 'oko dao ana fanoa lo'oba." 'Iu osi'ana ne'e sa Lot nia saea fanoa ne'eri ti'titi'i go'o, kira saea fanoa ne'eri 'ania 'i Soa.*

²³ Kaida'i sa Lot nia dao 'i Soa, na sina nia ra'e na'a ma'i.

²⁴ Tona go'o ma Iawe ka kwate na'a ma'i toli salfa† ne'e kwasu ka 'asia na'a ma'i fa'asia na mamanga fafona ro fanoa ne'eri ki 'i Sodom ma 'i Gomora.

²⁵ Na mafula ne'eri ka fa'ali ta'a na'a ana fanoa ki ta'ifau ana aba'i kula ne'eri. Nia ka saungia ngwae ki ta'ifau ana fanoa ne'eri ki, ma ru ne'e bulao logo ki.

²⁶ Bore ma kaida'i ne'eri, na 'afe sa Lot ka lia fa'i buri go'o, nia ka fa'ita'i ka ili'i fau'a ana fiki asi.

²⁷ Sui 'ofodangi ta'a go'o ana ruana asoa na'a, sa Abraham ka leka 'ali'ali na'a ana kula ba nia alaala'a fa'inia Iawe ana 'i na'o,

²⁸ ma nia ka lia toli ana 'i Sodom ma 'i Gomora ma na aba'i kula kalikalialia ro fanoa ne'eri ki, ma nia ka lisia na sasu nia

ra'e ma'i ana kula ne'eri, di'ia sasuna ta mafula doe ne'e du'a ma'i.

²⁹ Kaida'i God nia malangisia fanoa ki ta'ifau ana oteote doe ne'eri ne'e sa Lot nia tua ana, bore ma nia ka manata to'ona gani'a sa Abraham. Ma God ka alafafia sa Lot ka tafi etaea nia malangisia fanoa ne'eri ki.

Sa Lot nia ko'o ana ngwa'i to'a ana kwalafa 'i Moab ma 'i Amon ki

³⁰ 'I buri, sa Lot ma'u 'ania tua'a ana fanoa kira saea 'ania 'i Soa, ma nia fa'inia ro sari'i nia ki, kira ka fa'asia fanoa ne'eri, ma kira ka ra'e ala'a gwauna fa'i ua, ma kira ka leka tua saena ta'i faoda.

³¹ Ana ta'i kaida'i, na fa'ina'ona'o ana ro ngela kini ne'eri ki, nia fata 'uri fuana ai burina, "Na ma'a koro nia ngwaro na'a, ma kula ne'e ta ngwae 'iri tua na'a ana fasi 'iri ke kore koro, ma koro ka to'o ana ti ngela.

³² Nia le'a di'ia koro ke fa'akwa'ufia ma'a koro 'ania waen 'oro ki, ma kaida'i ne'e gwauna ka lilinga, ta ta'i ai akoro ka leka teo fa'inia. Nia 'una'eri ne'e koro ke ba'a alua ti ngela fuana kwalafa nia."

³³ 'Iu ma saena rodo ne'eri, kera ka fa'akwa'ufia leleka nia ka gwaulilinga na'a, sui go'o fa'ina'ona'o ka leka teo na'a fa'inia, bore ma sa Lot ka gwaulilinga ka 'iri saiana na tae ne'e nia fuau.

³⁴ Sui ma asoa 'i buri, na fa'ina'ona'o ne'eri ka fata 'uri fuana ai burina, "Na rodo nini sui toli nau ku teo fa'inia ma'a koro, ta'ena koro ke ba'a fa'akwa'ufia la'u saena rodo ne'e, ma 'ae'o la'u ne'e 'oke teo fa'inia. 'Una'eri ne'e koro ke alua ti ngela fuana ladolana kwalafa nia."

³⁵ 'Iu saena rodo ne'eri kera ka fa'akwa'ufia, nia ka kwa'u ka gwaulilinga ka ta'a na'a, ma ruana ngela ne'eri ka leka ka teo la'u fa'inia. Bore ma sa Lot ka gwaulilinga ka 'iri sai na'a ana tae ne'e nia sasia.

³⁶ 'I ne'eri na ro sari'i ne'eri ki kera ka ina ana ma'a kera.

³⁷ Na fa'ina'ona'o ka fa'afuta ta'i ngela ngwane, ma nia ka saea 'ania sa Moab. Ma kira ka fa'asata fuu'i ngwae nia 'ani 'i Moab.

³⁸ Ma ruana ngela kini ka fa'afuta logo na ngela ngwane, ma nia ka saea 'ani sa Benami, ma kira ka fa'asata fuu'i ngwae nia 'ania Amon na'a.

20

Sa Abraham ma tatalafa'a sa Abimelek

¹ 'Iu sa Abraham nia fa'asia 'i Mamre, ma nia ka 'idu ana aba'i kula 'i Negev ne'e

* **19:22** Ana ala'anga 'i Hebru, 'Soa' fadalana ne'e 'Ti'titi'i'. † **19:24** *salfa* Na one ngwabinabina sakosako'a ne'e du'alana 'ako'ako liu ma ka moko bosoa.

tua li gwauna fanoa li Kenan, ma nia ka tua ana fanoa Gerara tofongana fanoa li Kades ma fanoa li Suru. Kaida'i nia 'idu,

² nia saea na'a 'afe nia 'i Sera 'ania ngwaingwaena nia go'lo. Ma kaida'i tatalafa'a sa Abimelek ne'e nia gwaunga'i li Gerara, nia saiana ru ne'eri, ma ka kwatea kwa'u na ngwae nia, kira ka ba'ea ma'i li Sara ka tua saena luma nia.

³ Ana ta'i rodo lawe nia leka ma'i siana tatalafa'a 'ania ta'i maliu bole'a, nia ka fata 'uri ana, "Oke ba'a mae ne, osi'ana 'afe nini 'oko ngalia, na kwa-sito'ola nini'a."

⁴ Ka dao ana kaida'i ne'eri, sa Abimelek 'iri ta'i karangi ti'iti'i nama ana 'afe ne'e, ma nia ka fata 'uri, "Aofia kwa, nau noa'a kusi fulia ta rora'a. Fa'uta 'oke ba'a fa'ali nau na'a fa'inia ngwa'i to'a nau?"

⁵ Sa Abraham ka saea ne'e 'afe ne'e na ngwaingwaena nia, ma kini ne'e ka saea ne'e na ngwaefuta nia ne'e sa Abraham. Kaida'i nau ku ngalia kini ne'e, ana manata'anga nau, nau ku saiana nau noa'a kusi fulia ta rora'a."

⁶ God nia fata la'u saena maliu bole'a ne'e ka 'uri, "Iu, nau ku saiana kaida'i 'oko sasia ru ne'eri, ana manata'anga 'oe, 'oko sasia ru saga. 'Una'eri go'lo, nau ku fone'lo fa'asi fulia ta rora'a fafi nau, ma nau ku fone'lo fa'asi 'oko sama to'ona nonina li Sera.

⁷ Ma kaida'i ne'e na'a, 'oke olita'inia fuana ara'i nia! Na ara'i nia, nia'a ta ta'i profet, ma nia ke ba'a fo'lo fuamu fasi 'iri 'oe kosi mae. Bore ma nau ku fa'abasu 'oe, si di'ia 'oe kosi olita'inia, 'ae'lo fa'inia ngwa'i to'a 'oe, kaumululu ta'ifau muke ba'a mae."

⁸ 'Una'eri ana la'a bilabila 'ua, sa Abimelek ka ri ma'i 'uana ngwae fa'ina'ona'lo nia ki, ma nia ka fa'arongoda 'ania maliu bole'anga ne'eri. Ma kira ka ma'u liu na'a.

⁹ Sui nia ka ri ma'i 'uana sa Abraham, ma ka fata 'uri fuana, "Fa'uta ne'e 'oko sasia ru ne'e aimili kwa! Ta tae ne'e nau ku sasia ka ta'a amu? Fa'uta ne'e 'oko sasia 'afita'inga doe ne'e ka dao ami'a kwa! Nia noa'a 'iri bolo fa'inia ne'e 'oke sasia ru ne'e aku.

¹⁰ Fa'uta ne'e 'oko sasi 'uri ana ru ne'e?"

¹¹ Go'lo sa Abraham ka fata 'uri, "Nau ku fia fasi noa'a ta ngwae ana fanoa ne'e kasi manata doe go'lo ana God, ma kira kata fi'i saungi nau ka mae ma ka fi'i ngali 'afe nau.

¹² 'Iu nia mamana, li Sera na ngwaingwaena nau nini'a. Na ma'a nau nini'a

alua, bore ma kero'lo kasi futa la'u ana ta'i te'a, nia ne nau ku korea.

¹³ 'Iu kaida'i God nia ri 'uaku, nai leka fa'asia fanoa ma'a nau, ma nau ku leka 'uana ta fanoa matamata, nau ku fata 'uri fuana 'afe nau, "Si di'ia koro leka tua fa'inia ti ngwae matamata, nia le'a fuana 'oke saea ne'e 'ae'lo ngwaingwaena nau. Ru 'una'eri ne'e fa'ata'inia ne'e na liamu teo liu aku."

¹⁴ 'Una'eri sa Abimelek ka olita'inia li Sera siana ara'i nia, ma nia ka kwatea na sipsip ki, ma buluka ki, ma na ngwae rao 'o'lo ki logo.

¹⁵ Ma nia ka fata 'uri fuana, "Na ano ne'e ki ru nau ki ne. 'Oko saiana 'oke leka tua ana ta kula go'lo 'ana ne'e 'oko lisia ka le'a fuana tua'a."

¹⁶ Ma sa Abimelek ka fata 'uri ana kini ne'e, "Kaida'i ne'e nai ba'a kwatea 1,000 selene* fuana ngwaefuta 'oe, fuana fa'amadakolana manata'anga ti ngwae, 'asu 'ubani ti ngwae kira ka fi'i manata ta'a fuamu ana kaida'i nini 'oko tutua fa'inau. 'Iu ngwae ki ta'ifau kira ke ba'a saiana ne'e 'oko 'iri fulia ta ru rora."

¹⁷⁻¹⁸ Kaida'i na tatalafa'a sa Abimelek nia ngalia 'i Sera saena luma nia, lawe nia luia na ngwa'i 'afe ana luma ne'eri, noa'a kira kasi ina na'a. Osi'ana ru 'una'eri na'a ne'e sa Abraham nia ka fo'lo fuana tatalafa'a ne'e, ma God ka gura la'u, ma nia ka gura logo 'afe nia, ma kini rao 'o'lo nia ki, fasi 'iri kira ke ina la'u ma kika alu ngela nama.

21

'I Sera fa'afuta ngela ngwane nia sa Aesak

¹ 'Iu God nia dao na kwai'afi li Sera, di'ia nama ba nia fata alanga'inia.

² Ana kaida'i ne'e sa Abraham nia ngwaro ka koko'lo na'a, li Sera ka ina na'a, ma nia ka fa'afuta ta'i ngela ngwane kera'a. 'I Sera nia fa'afuta na ngela ne'e ana kaida'i saga ne'e God nia 'olea nia ka futa.

³ Ma sa Abraham ka saea 'ania sa Aesak.

⁴ Kaida'i sa Aesak nia dao ana kwaula bongi nia, sa Abraham ka sasia na 'olo fa'ata'i 'anga ana, di'ia ba God nia saea nama.

⁵ Ana kaida'i sa Aesak nia futa ana, sa Abraham nia talanga'i fa'i ngali sui na'a ana.

⁶ 'Iu ma li Sera ka fata 'uri, "God kwate nau ku saele'a liu, ma nau ku ga'a koko. Ma ngwae ne'e kira rongo sulia ru ne'e,

* 20:16 selene ne'e nia 1,000 sekel, nia bolo fa'inia 11.5 kilos silva.

kira ke ba'a saele'a fa'inau, ma kira ka ga'a koko logo.

⁷ 'I na'o ma'i, noa'a ta ngwae saiana ka fata 'uri ana sa Abraham, "I Sera ke fa'afuta ta ngela." Sui bore 'ana sa Abraham kero'o ka ngwaro ka koko'o na'a, nau ku alua go'o aku na ngela ana."

Sa Abraham ba'ea kwau 'i Hega ma sa Ishmael fasi 'iri kera'a ke fa'asia fanoa nia

⁸ 'Iu sa Aesak nia doe na'a, ma kaida'i nia abu susu na'a, sa Abraham nia ka sasi ta'i fanga'a doe liu ana asoa ne'eri.

⁹ Ana kaida'i 'i Sera lisia sa Ishmael ke 'oidorole 'ania sa Aesak. Sa Ishmael ta ngela ana sa Abraham ne'e 'i Hega kini 'i Ejipt nia alua.

¹⁰ 'Una'eri 'i Sera ka fata 'uri ana sa Abraham, "Oke ba'ea kwau na kini rao 'o'o ne'e fa'inia ngela nia, kera ke leka fa'asia fanoa ne'e. Nau noa'a kusi oga na ngela ne'e nia ke ngalia ti ru. Na ngela nau sa Aesak lala ne'e ke ngalia ru ne'e 'oko to'o ani ki ta'ifau."

¹¹ Ala'anga ne'eri sasia sa Abraham ka manata 'abera liu, sulia sa Ishmael ne'e na ngela le'a nia logo.

¹² Bore ma God nia ka fata 'uri ana, "Oe kosi manata 'abera go'o ana kini rao 'o'o ne'ana fa'inia ngela nia. Sasia lala tae ne'e 'i Sera saea fuamu, osi'ana nau'a ba nau ku fata alanga'inia fuamu ne'e 'oke ba'a to'o ana ngela 'oro ne'e kira ke futa ma'i ana kwalafa 'oe ma kwalafa sa Aesak ne'e kira ke ba'a saka ma'i ana.

¹³ Bore ma nai ba'a kwatea logo na ngela 'oro ki ke futa logo ana kwalafa sa Ishmael ne'e kira ke ba'a 'oro liu, ma kira ke ba'a tata'e ta tai fuu'i ngwae ngasingasi'a, osi'ana nia ta ngela logo amu."

¹⁴ Ana 'ofodangi ta'a 'ua ana ruana asoa, sa Abraham nia ka ngalia na fanga ki fa'inia fa'i kafo doe, ka kwatea fuana kini rao 'o'o ne'eri. Nia ka ala'ania ngela ne'eri fuana, ma nia ka ba'edar'o fa'asia fanoa ne'eri. 'Una'eri kera ka leka dalafa go'o adaro'o saena aba'i kula 'e'ere'de'a kira saea 'ania 'i Bereseba.

¹⁵ Kera ka liu dalafa go'o adaro'o saena 'e'ere'de'a ne'eri leka leleka na kafo kera'a ka sui na'a. Go'o na kini ne'eri ka fa'asia na'a ngela nia 'i olofana kala 'ai ti'ti'ti'i.

¹⁶ Buri 'ana nia ka ta'i leka ti'ti'ti'i la'u kwau sulia ta'i talanga'i mita go'o, ma nia ka tua 'i ano. Sui nia ka manata 'ana 'uri, "Noa'a nau kusi oga na'a lisilana ngela nau ne'e ke mae." Sui nia ka tua 'ana ana kula ne'eri fuana angia'a.

¹⁷ 'Iu God nia rongoa angilana ngela fi'i doe ne'eri, go'o na 'ainsel nia 'i langi ka fata ma'i fuana 'i Hega ka 'uri, "Hega kwa! Fa'uta ne'e liamu ka 'abera liu na'a 'uri?

'Oe kosi ma'u go'o! God nia rongoa na'a angilana 'alako 'oe.

¹⁸ Tata'e ko uu, leka siana 'alako 'oe, ma ka dau 'i limana, ma ka ta'ea, osi'ana nai ba'a kwatea na ngela 'oro ke futa ma'i ana kwalafa nia, ma kira ta fuu'i ngwae ngasingasi'a."

¹⁹ Buri 'ana go'o God nia ka fa'ata'inia ta'i ma'e kafo fuana 'i Hega ne'e kira 'ilia na'a ma'i na'o ne'e na kafo nia 'i saena, ma nia ka leka ufa ma'i na fa'i kafo nari nia, ma nia ka ngalia ma'i siana ngela nia ka kwa'ufia.

²⁰⁻²¹ 'Iu kaida'i ngela ne'eri nia fi'i doe ma'i, God nia dangi'i lia le'a sulia. Nia tua saena kula 'e'ere'de'a ne'eri 'i Paran, ma kaida'i nia doe ka alua na'a ngwae, nia ta ngwae logo fuana fana'a 'ania na basi ma sima. Sui te'a nia ka ba'ea ma'i ta'i ngela kini 'i Ejipt nia ka korea.

Sa Abraham sasi ta alanga'inga fa'inia sa Abimelek

²² 'Iu ana kaida'i ne'eri, sa Abimelek na tatalafa'a fa'inia sa Fikol, na gwaunga'i ana na ngwae ni ofo'a nia ki, kera leka ma'i fuana lisilana sa Abraham. Sui na tatalafa'a ne'eri ka fata 'uri ana, "Nau ku lisia na'a ne'e God nia tua fa'ini'o ana ru ki ta'ifau 'oko sasi.

²³ 'Una'eri nau ku oga 'oke fata alanga'i fuaku 'i maana God ko 'uri, "Oe kosi soke nau fa'inia ngelaku, ma ngela ne'e ke ba'a futa ma'i ana kwalafa nau ki. Na manata'anga nau ki nia teo ngangata firi amu, nia ne 'oke fata alanga'i nama fuaka ne'e manata'anga 'oe ke ba'a teo tari ngangata aku, fa'inia logo na ngwae ana fanoa nini 'oko tua ana."

²⁴ 'Una'eri sa Abraham nia ka fata 'uri, "Nau ku fata alanga'i 'i maana God, nai ba'a sasia."

²⁵ Sui nia ka fata buri ana sa Abimelek ka 'uri, "Tatalafa'a ne'e kwa! Na ngwae ni rao 'oe ki kira leka ma'i ma kira ka ngalia na'a ta'i ma'e kafo 'ilia kami, ma kira ka luia na'a ana ngwae nau ki fa'asia ufi kafo'a ana."

²⁶ Bore ma sa Abimelek ka 'uri, "Iu kwaimanatai, nau noa'a kusi saiana sa tai ne'e nia sasia ru ne'ana, ma noa'a 'oko 'iri tai fa'arongo nau nama, etana ne'e nau ku fi'i rongoa ru ne'ana."

²⁷ 'Una'eri go'o sa Abraham nia ka ngalia ti sipsip fa'inia ti buluka ana, ma nia ka kwatea fuana tatalafa'a ne'eri, ma nia ka fata alanga'i fa'inia.

²⁸ Buri 'ana nia ka ngalia na fiu sipsip kini ti'ti'ti'i ki ma ka alu fiku ani.

²⁹ Sui na tatalafa'a ka lidi 'uri ana, "Fa'uta la'u ne'e 'oko alu matali ana fiu sipsip kini ti'ti'ti'i ne'ana ki?"

³⁰ 'Una'eri sa Abraham nia ka fata 'uri, "Nau ku oga 'oke ngalida fuamu, falafala ne'e nia fa'ata'inia ne'e nau'a mamana ne'e nau ku 'ilia na ma'e kafo ne'e, ma na ma'e kafo ne'e ru nau."

³¹ 'Una'eri ne'e ngwa'i to'a 'i na'o kira ka saea kula ne'eri 'ania 'i Bereseba nama na "Ma'e kafo 'ilia ana fata alanga'inga," osi'ana kera ro ngwae ne'e ki, kera fata alanga'i ana kula ne'eri.

³² Na kaida'i ala'anga ne'eri ki ni'i saga ka sui na'a, na tatalafa'a sa Abimelek fa'inia sa Fikol, kera ka oli la'u 'uana 'i Filistia.

³³ Sa Abraham nia ka fasia ta'i 'ai 'i Bereseba. Na 'ai ne'eri kira saea 'ania Tamaris. Ma ana kula ne'eri, nia ka fo'osia God ne'e mauria firi 'ani satana Iawe.

³⁴ 'I buri 'ana kaida'i ne'eri, sa Abraham nia ka tua tau ano ne'eri ana ngwa'i to'a 'i Filistia.

22

God nia ka ilito'ona fito'onga sa Abraham

¹ 'Iu, 'i buri 'ana kaida'i ne'e, God nia ka ilito'ona na fito'onga sa Abraham, nia ka fata 'uri fuana, "Abraham kwa!"

Sa Abraham ka olisia ka 'uri, "Iu, nau'a nini'a."

² Sui God nia ka fata 'uri, "Na ngela ne'e 'oe sa Aesak, nia ta'i ngela muta'i ne'e 'oko to'o go'o ana nini'a, ma 'oko kwaima liu mala ana. Nau ku oga 'oke ngalia, ma 'oko leka 'uana aba'i kula 'i Moraea. Nai ba'a fa'ata'inia ta'i fa'i ua ana kula ne'eri ne'e 'oke ba'a saungia ngela ne'e ana, ma 'oke du'afia 'ania na fo'osi fuaku."

³ Ana la'a bilabila 'ua ana asoa 'i buri, sa Abraham ka kwa'ia na so'i fuana du'afilana fo'osi, ma nia ka alua na'a 'i fafona na dongki nia. Ma nia ka ngalia ngela nia sa Aesak fa'inia na ro ngwae rao nia ki, ma kira ka leka na'a 'uana na kula ne'e God saea fuana.

⁴ Ma na uula asoa ana leka'a kira, sa Abraham ka lisia na'a kwau na kula ne'eri bore ma nia ta'i tau 'ua.

⁵ Ma nia ka fata 'uri fuana na ro ngwae ni rao ni ki, "Moro kwaima'akwali basi 'i ne'e fa'inia na dongki ne'e. Kero'o sa Aesak, kero'o ke ba'a etaeta basi 'i lo'oba fuana fo'osi'anga. Sui kero'o ka fi'i oli la'u ma'i siamuro'o."

⁶ Sui sa Abraham nia ka dau ana na sele ma na mafula, ma nia ka kwatea ifi so'i ki fuana sa Aesak ka 'aka'i, ma kera ka leka na'a.

⁷ Kaida'i kera leka 'ua go'o adaro'o, sa Aesak nia ka fata 'uri, "Ma'asi kwa!"

Sa Abraham ka olisi 'uri ana, "Ngela nau 'ae, nia fa'uta?"

Sui sa Aesak ka fata 'uri, "Kulu to'o ana na mafula ma na ifi so'i ki, 'uri ma na kala sipsip fuana fo'osi'anga nia 'i fa'i?"

⁸ Sui sa Abraham ka fata 'uri ana, "Ngela nau 'ae, God na'a ne'e ke ba'a kwatea ma'i na kala sipsip fuana fo'osi'anga."

'Una'eri kera ka leka adaro'o,

⁹ ma kaida'i kera dao na'a ana kula ne'e God nia saea, sa Abraham ka 'uia ta'i fulikoo'a, ka salisali ana ifi so'i ki 'i fafona, ma nia ka firii'ia na ngela nia, ma nia ka alua 'i fafona ifi so'i ne'eri ki.

¹⁰ Ma nia ka ngalia na sele fuana saungilana ke mae na'a.

¹¹ Bore ma na 'ainsel Iawe nia ka fonea. Nia tua 'i langi, ma ka ri ma'i ka 'uri, "Ai Abraham, Abraham kwa!"

Sui sa Abraham ka olisia ka 'uri, "Iu, nau'a nini'a!"

¹² Go'o ma 'ainsel ne'eri nia ka fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi saungia ngela nena 'oe, nama 'oko sasia ta ru ka to'ea! Nini'ari nau ku sai na'a ana 'oko manata doe ana God. Ma 'oko ma'udi fuana kwatelana ma noa'a 'oe kosi dau fafia ta'i ngela muta'i 'oe ne'e 'oko to'o ana, ma 'oko ala'ania go'o 'amu fuana mae'a."

¹³ Sa Abraham nia ka lia kalikalia, ma nia ka lisia ta'i sipsip ngwane ne'e na konana nia firu ana rara 'ai ana ai ti'iti'i. 'Una'eri go'o nia ka leka ngalia na'a ma'i na sipsip ne'eri, ma ka olisia na'a 'ania na ngela nari nia. Sui nia ka sasia na'a 'ania fo'osi ana God.

¹⁴ 'Una'eri nia ka saea na'a na kula ne'eri 'ania, "Iawe nia ke kwatea." Nia ne leleka ma'i ka dao 'i ta'ena, na ngwae ki kira ka ala'a 'uri, "I gwauna fa'i ua Iawe, nia ke kwatea."

¹⁵ Sui na 'ainsel Iawe nia ka fata 'uri ma'i 'i langi

¹⁶ fuana sa Abraham ka 'uri, "Osi'ana ne'e 'oko ma'udi ko kwatea ta'i ngela muta'i 'oe ne'e 'oko to'o ana, ma 'oko 'iri daufafia fa'asia nau, nau ku fata alanga'i 'ania sataku talaku,

¹⁷ mamana liu nai ba'a fa'ale'a 'oe, ma ngwae ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa 'oe ki, kike ba'a 'oro liu mala. Kike ba'a 'oro ka di'ia na bulubulu ana salo, ma ka di'ia na one ninimana na asi. Ma kike ba'a ina'u ana liuflana malimae kira ki.

¹⁸ Nai ba'a fa'ale'a kwalafa ki ta'ifau ana magalia sulia kwalafa 'oe, osi'ana 'oko ro'o sulia fatalaku."

¹⁹ Sui sa Abraham fa'inia sa Aesak kera ka oli na'a ma'i siana ro ngwae ni rao nia ki, ma kira ka oli la'u ma'i 'uana 'i

Bereseba. Ma nia ka sasia fanoa nia 'i ne'eri, ma nia ka tua na'a ana.

Sulia 'i Rebeka

²⁰ Buri 'ana kaida'i ne'eri, sa Abraham nia ka rongoa fa'arongoa ne'e na ngwaefuta nia sa Neho fa'inia na 'afe nia 'i Milka, kera to'o ana na kwalu ngela ngwane ki.

²¹⁻²³ Na satada ne'e sa Us, na fa'ina'ona'o, ma sa Bus, sa Kemuel (nia na ma'a sa Aram), sa Kessed, sa Haso, sa Pildas, sa Jidlaf, sa Betuel ni na ma'a 'i Rebeka. Nia na'a na satana kwalu ngela sa Neho ki ne'e 'i Milka nia fa'afuta'i.

²⁴ Ma sa Neho ne'e nia ka to'o la'u ana ta 'afe ne'e satana 'i Reuma, ma nia ka alua na fai ngela ngwane ki la'u, na satada ne'e sa Teba, sa Gaham, sa Tahas, ma sa Mahaka.

23

'I Sera nia mae, ma sa Abraham nia ka folia ta'i afu ano fuana kwaiatolana

¹ 'I Sera nia tua leleka ka dao ana ta'i talanga'i fa'i ngali ma ro akwala ma fiu fa'i ngali sui nia ka mae na'a.

²⁻³ Nia mae ana aba'i kula 'i Kenan ana fanoa 'i Kiriataba, ne'e nini'ari kira saea 'ania 'i Hebron. 'Una'eri sa Abraham nia ka kwaimanatai liu na'a, ma ka angi liu na'a 'uana 'afe nia ne'e nia mae na'a. 'I buri 'ana nia ka tata'e fa'asia kula ne'e kira fa'ateo'a 'afe nia ana, nia ka leka lisia na ngwa'i to'a 'a'ana ana fuu'i ngwae sa Het, ma nia ka fata 'uri fuada,

⁴ "Nau ku tua ana fanoa kaumulu, bore ma nau na ngwae kwaita go'o. 'Iu na 'afe nau nia mae na'a, ma nau ku oga nai folia ta afu ano fa'asi kamu, fasi 'iri nai kwaiatoa ana."

⁵ Bore ma kira ka fata 'uri,

⁶ "Ara'i 'a'ana 'ae, 'oke rongo ma'i sulia ala'a laimili. 'Ae'o na'a ta fa'ina'ona'o ngasingasi'a fuaimili. 'Oko saiana 'oke leka go'o 'amu ana ta kula ni alu ngwae'a aimili ma 'oko kwaiatoa 'afe 'oe ana kula le'a mala. Di'ia 'oko filia ta kula ni alu ngwae'a aimili ma 'oko kwaiatoa 'afe 'oe, noa'a ta ngwae aimili kasi fone'o go'o."

⁷ Sa Abraham nia tata'e ma ka 'oto gwau toli fuada,

⁸ ma ka fata 'uri, "Si di'ia ne'e kamu saele'a mamana, ma kamu ka ala'ania ne'e nai kwaiatoa na 'afe nau ana kula ne'e ngwa'i to'a kaumulu, kamu ke saefilola ma'i sa Efron na ngela sa Soha,

⁹ fasi 'iri nia ke fa'afoli 'ania na kala afu ano ti'iti'i lo'oko na faoda nia teo ana,

lo'oko kira saea 'ania 'i Makpela, lo'oko nia teo 'i ninimana o'ola nia. Ngwae futa kina 'ae, moro saefilola ma'i 'iri nia ke ala'ania nai folia 'i maamulu 'ania folifoli'a ali'afu nia fasi 'iri nai to'o na'a ana di'ia na kula ni alu ngwae'a kami."

¹⁰ Sui ngwa'i to'a ana fuu'i ngwae sa Het, kira ka tua go'o 'ada ana sinamaa ana fa'i labu ana fanoa doe ne'eri.* Ma kaida'i ne'eri sa Efron logo ne'e nia tua fa'i kira, ma nia ka fata 'uri 'i maada,

¹¹ "Ara'i 'a'ana kwa! Na ala'alaku ne'e 'uri nau ku saele'a liu fuana kwatelana ano ne'e ki fuamu fa'inia faoda lo'oko. 'I maana ngwa'i to'a nini 'i fanoa nau, nau ku kwateo go'o fuamu 'i nini'ari na'a, fasi 'iri 'oke kwaiatoa 'afe 'oe ana."

¹² Ma 'i maada, sa Abraham nia ka 'oto gwau toli la'u,

¹³ ma nia ka fata 'uri fuana sa Efron, "Ngwadela 'ae, 'oke rongoa basi ala'alaku. Nau ku oga nai foli ta'ifau na'a ana folifoli'a ana afu ano ne'e. Ngwadela 'ae, ngalia na'a mani ne'e ki, fasi 'iri nai leka kwaiatoa 'afe nau ana ano ne'eri."

¹⁴ Sui sa Efron nia ka fata 'uri,

¹⁵ "Ara'i 'a'ana kwa! Na folifoli'a ano ne'e na 400 selene ki ana silva.† Bore ma na ru 'o'o go'o 'ana 'i saftakoro ne'eri'a. Nia le'a, leka kwaiatoa 'afe 'oe na'a."

¹⁶ Sa Abraham alafafia ne'e nia ke kwateo na folifoli'a ne'e sa Efron saea kwau 'i maana na ngwa'i to'a ana fanoa ne'eri. 'Iu 'i maana ngwa'i to'a ne'eri nia ka ilia na kulu kulu fana na mani nia ki ma nia bolo na'a fa'inia 400 selene ki ana silva. Ngwae ki ta'ifau alafafia na kulu kulu fana na mani ne'eri nia saga.

¹⁷ 'Una'eri ne'e sa Abraham nia ka ngalia na'a na afu ano 'i Makpela, ne'e nia teo ana bali fanelana sina ana 'i Mamre. 'I na'o na ano ne'eri nia ana sa Efron, bore ma nini'ari na ano sa Abraham na'a. Kera fa'asaga ru ne'eri. 'Una'eri sa Abraham folia na afu ano fa'inia faoda ne'e, ma na 'ai ne'e teo ana ki logo fa'asia sa Efron.

¹⁸ Ma fuu'i ngwae sa Het ne'e kira tua logo ana fiku ala'anga ne'eri, kira ka sai le'a na'a ana na ano ne'eri ne'e na ru sa Abraham na'a.

¹⁹ 'I buri 'ana na'a sa Abraham nia ka leka ka kwaiatoa na'a 'afe nia 'i Sera saena faoda ne'e 'i Makpela karangia 'i Mamre ana 'i Kenan.

²⁰ Ma 'i ne'eri na ano ne'e na ru na fuu'i ngwae sa Het 'i na'o fa'inia na faoda ne'e teo ana, ma 'i nini'ari na ano sa Abraham na'a. 'I buira nia ka rao na'a 'ania faoda

* **23:10** ana falafala kira, na sinamaa ana fa'i labu ana fanoa ne'eri na'a ne'e kula fuana ngwae ka fikua ka ala'a sulia ru talinga'i ki. † **23:15** selene ne'e nia 400 sekel, nia bolofa'inia 4.5 kilo silva.

ne'eri fuana kwaiatolana ngwae mae kira ki ana kwalafa nia.

24

Sa Aesak nia ara'i

¹ Iu sa Abraham nia ngwaro liu na'a, ma lawe ka fa'ale'a nia ana ru nia sasi'i ki ta'ifau.

²⁻⁴ 'Una'eri nia ka saea ma'i na ta'i ngwae ana ngwae ni rao ni ki, ne'e nia ngwae 'a'ana na'a ana ngwae rao nia ki. Ma sa Abraham ka fata 'uri fuana, "Nau ku oga 'oko leka ma ko ngalia ma'i ta'i kini sari'i fuana ngela nau sa Aesak. 'Oko alua na'a limamu 'i olofana 'aeku ma ko sasia fata alanga'inga 'i maana Iawe na God 'i langi ma 'i ano, 'oko fata 'uri, 'Noa'a naisi filia ta sari'i 'i ne'e 'i Kenan fuana 'alako 'oe ke korea. Nai ba'a oli nama ana fuu'i ngwae 'oe ne'e ma'a 'oe futa ana. Ma nai ba'a filia nama ta kini ne'e futa ana ta ta'i ngwae ada fasi 'iri 'alako 'oe ke korea.' "

⁵ Bore ma na ngwae rao ne'eri ka saefilo 'uri ana, "Ngwae 'a'ana kwa! Fa'uta di'ia nau ku filia ta kini bore ma nia kasi oga leka'a ma'i fa'inau, nai ba'a sasi la'u ta ta'e? Nai ba'a kwatea la'u ngela ngwane 'oe ke leka tau la'u saena ma'e fanoa ba 'oko leka ma'i fa'asia 'i na'o?"

⁶ Bore ma sa Abraham ka fata 'uri fuana, "Noa'a! Noa'a 'oe kosi kwatea ngela ngwane nau ka oli 'uana kula ne'ana!"

⁷ Iawe nia na God 'i langi, nia ngali nau ka sui na'a fa'asia aba'i kula ne'ana ma'a nau, ma nau ku fa'asia ka sui na'a na fanoa ne'ana fuu'i ngwae nau kira tua ana. Iawe nia sasia ta'i fata alanga'inga ngasingasi'a fuaku ne'e na ano nini kulu tua ana kaida'i ne'e nia ke ba'a kwatea ma'i fuana ngela ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa nau. Ma nia ke ba'a asunga'inia 'ainsel nia ka eta eta amu kaida'i ne'e 'oke ba'a saiana 'oke dao to'ona ta'i ngela kini sari'i ana kula ne'eri fasi 'iri ngela ngwane nau ke korea.

⁸ Bore ma si di'ia ngela kini ne'e 'oko filia, nia kasi oga leka'a ma'i fa'ini'o, 'una'eri 'oko aloge na'a fa'asia fata alanga'inga ne'e fuaku. Bore ma nau kusi oga ne'e 'oke ngalia ngela ngwane nau ku leka 'uana fanoa ne'ana."

⁹ Nama go'o na ngwae ni rao ne'eri ka alua na'a limana 'i olofana 'aena sa Abraham ma ka sasia fata alanga'inga ne'eri, di'ia ba sa Abraham eta saea fuana.

¹⁰ Sui, na ngwae ni rao baera ka ngalia akwala kamel ngwae 'a'ana ma fa'inia ru matamata 'oro lisilana le'a ki ne'e ngwae 'a'ana kwate'e fuana kwatelana fuana ngwa'i to'a lo'oba, ma nia ka leka na'a 'uana aba'i kula ne'eri. Nia leka ka

liu ana fanoa doe 'i Mesopotemia, ana bali 'i 'aena fanoa doe ne'e sa Neho nia tua ana. Nia leka sulia asoa 'oro ki,

¹¹ ma kaida'i nia dao ana ma'e fanoa ne'eri, nia ka leka mamalo karangia ta'i ma'e kafo 'ilia ana kula ne'eri, ma nia ka kwatea kamel nia ki kira ka mamalo logo. Ana kaida'i ne'eri na mada'afi nia ka koso na'a, ma ngwa'i kini ana fanoa ne'eri kira leka ma'i 'uana ma'e kafo ne'eri fuana ufi kafo'a.

¹² Ma nia ka fo'o ka 'uri, "Aofia, 'oe Iawe na God ngwae 'a'ana nau, sa Abraham. 'Oke kwatea rao'a ne'e nau ke ngwaluda ta'ena. Nau ku amasi'o 'oke fa'ata'inia ne'e 'oko alafe fuana ngwae 'a'ana nau, ma 'oko dau sulia na fata alanga'inga ba 'oe fuana.

¹³ Kaida'i nini nau ku tua 'i maana ma'e kafo 'ilia ne'e, ngwa'i kini fi'i doe ana fanoa ne'e kike ba'a leka ma'i ana kula ne'e fuana ufi kafo'a.

¹⁴ Nai ba'a lidi 'uri ana ta ta'i ai adulu, 'Uri ma 'oko saiana 'oke kwatea ta kala kafo fuaku, 'iri nai kwa'u? Sui nia ke fata 'uri, 'Nia le'a go'o 'ana, 'oke kwa'u, nai ba'a leka ngali kafo logo fuana kamel 'oe ki.' Aia, nau ku amasi'o, 'oke ala'ania na ala'anga ne'eri na'a ne'e na ma'eto'o ne'e 'oko filia ngela kini ne'eri, fuana ngwae ni rao 'oe sa Aesak ke ba'a korea. 'Una'eri ne'e nau ku saiana 'oko dau sulia fata alanga'ilamu fuana ngwae 'a'ana nau sa Abraham."

¹⁵ Ana kaida'i ngwae ne'e 'iri fa'asuia 'ua na fo'onga'a nia, ta'i ngela kini fi'i doe ka dao na'a ana kula ne'eri, nia ngalia ta'i fa'i botel fuana kafo 'i gwauna 'aba'abana. Kini sari'i ne'eri satana ne'e 'i Rebeka. Nia na defo sa Betuel. Sa Betuel nia futa ana 'i Milka ma sa Neho. Sa Neho ne'eri ngwae futa sa Abraham.

¹⁶ 'I Rebeka ta'i ngela kini sari'i ne'e lisilana 'olo'olo liu, ma nia noa'a kasi teo 'ua fa'inia ta ngwae. Nia ka koso saena kilu kafo ne'eri ma ka fa'afungua fa'i botel kafo nia ma ka oli ma'i.

¹⁷ Ma ngwae rao nini sa Abraham ka lalili siana, ma ka fata 'uri fuana, "Nau ku kwaiamasi amu 'oko saiana 'oke kwatea fuaku ta kala kafo fuaku ana fa'i botel kafo ne'ana 'oe fasi 'uri nai kwau?"

¹⁸ Tona bore ma, sari'i ne'e fa'akosoa na'a na fa'i botel kafo fa'asia gwauna 'aba'abana, ma ka daua kwau fuana ngwae ne'eri ka kwau, ma nia ka fata 'uri, "Ara'i 'a'ana kwa, kwa'u!"

¹⁹ Ma kaida'i ngwae ne'eri kwau ka sui na'a, sari'i ne'eri ka fata la'u 'uri, "Oke mango basi, nai ba'a leka ngali kafo ma'i fuana kamel 'oe ki fasi 'iri kike kwa'u logo."

²⁰ Ma lima lakolako go'lo nia ka 'iria na kafo ne'eri saena fa'i botel kafo nia 'uana kula ru 'ae'aela ki fuana kwa'unga, ma nia ka lalili ka oli 'uana kilu kafo fuana fa'afungulana kafo saena fa'i botel kafo nia, ma nia ka ina'ua ana ngali kafo'a ma'i, leleka na kamel ne'eri ki, kira ka kwa'u ka sui ta'ifau.

²¹ Ma na ngwae ne'eri nia tua aroaro ma ka bubungia go'lo 'ana sari'i ne'eri, ma nia ka manata 'ana sulia di'ia ne'e lawe kwatea rao'a nia ka leka le'a na'a.

²² Ma kaida'i kamel ki kwa'u ka sui na'a ngwae ne'e ka ngalia ta'i kome'e gol ne'e kululana nia lima gram ki, ma nia ka daura'inia 'i maana ngongorana kini ne'eri. Ma nia ka lafua ro gol sen ne'e kululadar'o ta'i talanga'i gram, ma nia ka alua 'i limana.

²³ Ma nia ka lidi 'uri ana, "Nau ku oga 'oke saea fuaku. Sa tai mo ne'e satana ma'a 'oe? Nau'a fa'inia na ngwae nau ki, kaimili lulu 'uana ta ta'i kula fuana maliu 'anga ana. 'Uri ma 'oko fia kaimili saiana mika leka ma'i ka tua 'i luma nia?"

²⁴ Aia sari'i ne'eri nia ka olisi 'uri ana, "Na satana ma'a nau ne'e sa Betuel, na ngela sa Neho ma 'i Milka.

²⁵ Ma na luma kami to'lo ana kula kau-mulu saiana muke tua ana, ma nia ka to'lo ana kula logo fuana camel ki, ma fanga 'oro kira teo go'lo 'ana."

²⁶ Ma na ngwae ne'eri ka 'oto gwau toli leleka maana ka to'lo 'i ano, ma nia ka fo'osia lawe,

²⁷ ma nia ka fata 'uri, "Iawe, 'oe God ngwae 'a'ana nau sa Abraham. Nau ku ba'atafea satamu, 'oko goniah nama 'amu 'ua na fata alanga'inga ba 'oko sasia fa'inia. 'Oko ngali nau saga ma'i aku 'uana luma ta ta'i ngwae ana fuu'i ngwae nia."

²⁸ Go'lo 'i Rebeka ka lalili 'uana 'i luma, ma nia ka fa'arongo 'ani ru ki ta'ifau fuana fuu'i ngwae te'a nia.

²⁹⁻³⁰ Ma sa Laban na sasina 'i Rebeka nia tua. Ana kaida'i sa Laban lisia na kome'e gol ne'eri ana ngongorana 'i Rebeka, ma fa'inia ro gol sen ki tua 'i limana, ma ka rongoa nia fa'arongo 'ania ala'anga ne'e ngwae ne'eri nia saea ki, nia ka leka kwau fa'asia luma ka lalili fuana lisilana na ngwae ne'eri. Ngwae ne'eri uu 'ana 'ua 'i maana kilu kafo, karangia kula kamel nia ki tua ana. Kaida'i sa Laban dao ma'i,

³¹ nia ka fata 'uri fuana, "Leka ma'i kwa! Koro ke leka 'i luma. 'Ae'lo ta'i ngwae ne'e lawe nia fa'ale'a. Nia 'iri le'a ne'e 'oke uu go'lo 'amu 'uri ana kula ne'e. Nau ku to'lo ana kula ka sui na'a ma'akwali'o 'i luma kaimili, ma kula fuana kamel 'oe ki tua logo na'a."

³² Sui sa Laban ka ba'ea ngwae ne'eri 'i luma, ma ka lafua ru ki fa'asia ngwa'i ana camel ki, ma ka kwatea na fanga fuana kamel ne'eri ki, ma nia ka fi'i aluda ana kula kira ka maliu ana. Buri 'ana nia ka ngali ma'i kafo fuana ngwae ne'eri fa'inia ngwae nia ki fuana kira ka taufia 'aeda ana.

³³ Bore ma kaida'i ngwae sa Laban ki ngalia ma'i fanga ki, ngwae ne'eri ka fata 'uri, "Nau noa'a naisi fanga basi 'ua, nau ku to'lo ana ta'i ala'anga ne'e nai eta saea nama fuaumulu."

Sa Laban ka fata 'uri, "Nia le'a, fa'arongo kaimili 'amu 'ania."

³⁴ Ma na ngwae ne'eri ka fata 'uri, "Nau'a ta'i ngwae rao go'lo, ma na ngwae 'a'ana nau ne'e sa Abraham.

³⁵ Iawe nia fa'ale'a ngwae 'a'ana nau 'ania ru 'oro ki mala. Ma nia ka lafuta'inia nia'a ta'i ngwae to'oru ne'e nia to'lo ana sipsip ki, ma nanigot ki, ma na buluka ki, ma nia ka to'lo ana silva ki, ma na gol ki, ma na ngwae rao 'o'o ki, ma na kini rao 'o'o ki, ma na kamel ki fa'inia dongki ki logo.

³⁶ Ma na 'afe nia 'i Sera, nia fa'afuta ta'i ngela ngwane kaida'i nia ngwaro ka koko'o na'a, ma na ngwae 'a'ana nau ka kwatea ru nia ki ta'ifau na'a fuana ngela nia.

³⁷ Ma nia ka saea ta'i ru fuaku, ma nia ka kwatea nau ku fata alanga'i ana ta'i falafala ne'e nai ba'a sasi di'ia nama ne'e nia saea. Nia 'uri, 'Noa'a 'oe kosi filia ta sari'i 'i ne'e 'i Kenan fuana 'alako nau ke korea.

³⁸ 'Oke oli nama ana fuu'i ngwae nau ne'e ma'a nau futa ana. Ma 'oko filia nama ta kini ne'e futa ana ta ta'i ngwae ada fasi 'iri 'alako ne'e nau ka korea.'

³⁹ Ma nau ku saefiloa ngwae 'a'ana nau ku 'uri, 'Fa'uta, di'ia nau ku filia ta ta'i sari'i, bore ma noa'a nia kasi leka ma'i fa'inau, ta'e ne'e nai ba'a sasia la'u?"

⁴⁰ Bore ma nia ka fata 'uri, 'Kaida'i ki ta'ifau nau ku kwairo'oi ana Iawe, ma nia ke ba'a kwatea na 'ainsel nia ka leka fa'ini'o 'i to'oba, ma na rao'a 'oe ke ba'a ngwaluda. Ma nia ke ba'a talangwara'u go'lo fuamu ne'e 'oke dao to'ona ta ta'i sari'i fi'i doe ana fuu'i ngwae nau ne'e kira futa ma'i ana ma'a nau, fasi 'iri ngela nau ke korea.

⁴¹ Ta'i falafala go'lo ne'e teo fuamu fuana logelamu fa'asia alanga'inga ba 'oe, di'ia 'oko leka siada, ma kira kasi saiana 'afilamu, nia ne'e kwate ma 'oke aloge fa'asia na alanga'inga ne'e.'

⁴² "Ana kaida'i kami dao 'i maana kilu kafo ne'e 'i ta'ena, nau ku fo'lo ku fata 'uri, 'Iawe, 'oe God ngwae 'a'ana nau sa

Abraham. Nau ku kwaimasi amu 'oke kwatea rao'a nau ka ngwaluda.

⁴³ Kaida'i ne'e nau ku tua na'a ana kilu kafo ne'e, di'ia ta sari'i fi'i doe nia leka ma'i ka ngali kafo ana kilo kafo ne'e, nai ba'a saefilo 'uri ana, "Nau ku amasi'o 'uri ma 'oko saiana 'oke kwatea ta kala kafo saena fa'i botel kafo 'oe fasi 'iri nai kwa'u kwa?"

⁴⁴ Ma nia ka fata 'uri, "Le'a go'o 'ana, 'oke kwa'u, ma nai ba'a ngali kafo logo fuana kamel 'oe ki." 'Iu nau ku amasi'o ala'ania ala'anga ne'eri na toto ne'e 'oko filia na'a sari'i ne'e 'iri ngela ngwane ngwae 'a'ana nau nia ke ba'a korea.

⁴⁵ Kaida'i nau ku fo'o go'o 'aku 'ua 'una'eri saena manata'anga nau, 'i Rebeka ka dao na'a ma'i. Ma nia ka ngalia fa'i kafo ki 'i gwauna 'aba'abana, ma nia ka koso toli saena kilu kafo ka ongi kafo. Ma nau ku fata 'uri fuana, "Oko saiana 'oke kwatea ta kala kafo fuaku, nau ku oga nai kwa'u"

⁴⁶ Tona bore ma nia fa'akosoa na'a fa'i kafo ne'eri 'i gwauna 'aba'abana, ma ka fata 'uri, "Le'a go'o 'ana, 'oke kwa'u. Ma nai ba'a ngali kafo fuana kamel 'oe ki logo.' Ma nau ku kwa'u, ma nia ka kwate kafo fuana kamel nau ki, kira ka kwa'u logo.

⁴⁷ Ma nau ku lidi 'uri ana, 'Sa tai ne'e satana ma'a 'oe?' Ma nia ka fata 'uri, 'Satana ma'a nau ne'e sa Betuel. Nia'a ngela sa Neho ma 'i Milka.' Sui nau ku daura'inia na kome ngongorana, ma nau ku alua ro saen ki 'i limana.

⁴⁸ Sui nau ku bobo uruuru ma ku ba'atafea Iawe, du'ungana nia na God ngwae 'a'ana nau sa Abraham, ma nia ka ngali saga ma'i aku 'uana luma kwalafa ngwae 'a'ana nau. Ma nau ku lisia ta'i kini sari'i ne'eri nia na ko'o na ngwaefuta ngwae 'a'ana nau. Ma ne'e na ngela ngwae 'a'ana nau ke ba'a korea kini sari'i ne'eri.

⁴⁹ Nia ke ba'a fa'luta nini'a? Si di'ia kamu oga mike fa'ata'inia ne'e kamu alafe fuana ngwae 'a'ana nau, ma kamu dau sulia 'oga amulu, nau ku gani kamu muke fa'arongo nau nama. Bore ma di'ia noa'a, kamu ka saea fasi 'iri nai ba'a sasia la'u ta lia 'i ngwae."

⁵⁰ Sa Laban ma ma'a nia sa Betuel ka fata 'uri, "Ru ne'ana nia saka ma'i ana Iawe! Kero'o noa'a kasi saea na'a ta ru ana. Nia le'a go'o 'ana.

⁵¹ Na sari'i ne'e nini'a tua go'o 'ana. Nia ke ba'a leka fa'i kaumulu, kaida'i kamu ke oli ana 'i fanoa kamu. Nia le'a fuana nia ka 'afe fuana ngela ngwae 'a'ana 'oe, di'ia nama ne'e Iawe nia saea."

⁵² Ma kaida'i na ngwae ne'eri rongoa ala'anga ne'eri, nia ka bobo uruuru ma ka ba'atafea Iawe.

⁵³ Go'o nia ka lafua ma'i na 'aba ifi kwanga ki, ma kekefa ne'e kira saunga'ini'i 'ani silva ma gol ki ba kira ngali'i ma'i, ma nia ka kwate ta'ifau ani fuana 'i Rebeka. Ma nia ka ngalia ti ru matamata la'u ne'e folilani doe liu, ma ka kwate'e fuana ngwaefuta sari'i ne'e fa'inia te'a nia.

⁵⁴ Ma na ngwae ne'eri fa'inia na ngwae nia ki kira fi'i nguta, ana rodo ne'eri kira ka maluu ana luma ne'eri. Ma 'ofodangi nia ka fata 'uri fuana ngwa'i to'a ana luma ne'eri, "Nia le'a fuaumulu muke ala'ani nai oli na'a 'uana ngwae 'a'ana nau."

⁵⁵ Bore ngwaingwaena 'i Rebeka ma te'a nia kera ka fata 'uri, "Noa'a, ala'ania 'i Rebeka ke tua sulia basi ta kaida'i ti'iti'i fa'i kaimili, ru di'ia ta akwala asoa go'o 'i buria nia ka fi'i leka 'ana."

⁵⁶ Bore ma na ngwae ne'eri nia ka fata 'uri, "Noa'a, nau ku amasi kaumulu noa'a kamu kasi lui nau la'u. Iawe nia kwatea na rao'a nau ku leka le'a liu. Nau ku gani kamu muke ala'ani nau nai oli siana ngwae 'a'ana nau."

⁵⁷ Sui kira ka fata 'uri, "Oke mango basi. Kulu saea sari'i ne'e ke leka ma'i fasi 'iri kulu ke rongoa manata'anga nia."

⁵⁸ Go'o kera ka ri ma'i 'uana, ma kera ka fata 'uri fuana, "Na ngwae ne'e oga ke oli 'i ta'ena. 'Oko saele'a go'o 'amu ne'e 'oke leka na'a fa'inia nini'ari?"

Ma nia ka fata 'uri, "Iu, nia le'a go'o ana."

⁵⁹ Ma kera ka ala'ania 'i Rebeka ka leka fa'inia na ngwae ne'eri fa'inia ngwae nia ki. Ma kira ka kwatea ta'i kini rao ne'e lia ma'i sulia eta ana kaida'i nia ti'iti'i ka leka fa'inia.

⁶⁰ Ana kaida'i nia salisali fuana fa'asilana kula ne'eri, na fuu'i ngwae nia kira ka fa'ale'a kika fata 'uri,

"Ngwaingwaena kamu, kaimili fo'o fasi 'iri 'oke ba'a ra'e ma'i ko te'a fuana ngwae 'oro liu ki ne'e liufia na mole ana ngwae.

Ma kwalafa 'oe kike ba'a liufia fanoa doe malimae kira ki."

⁶¹ Ma 'i Rebeka fa'inia kini rao 'o'o nia ki, kira ka leka fa'inia, kira ka ra'e fafona kamel ki, ma kira ka donga ngwae rao sa Abraham, ma kira ka leka na'a 'ada.

⁶² Ma ana kaida'i ne'eri, sa Aesak nia ka fa'asia na ma'e busu ana kafo ne'e satana, "Ma'e busu God mauri ne'e nia lia ma'i fuaku." Ma sa Aesak ka leka tua 'i Negev ana aba'i kula 'i gwauna fanoa 'i Kenan.

⁶³ Ana ta'li asoa, kaida'li sina ka su'lu na'a, nia ru'lu 'i maa ka leka liliu, ma nia ka lisia ti kamel kira leka ma'li.

⁶⁴ Ana kaida'li 'i Rebeka nia lisia, nia lofo 'li ano fa'asia kamel nia,

⁶⁵ Ma nia ka saefloa ngwae ni rao sa Abraham ka 'uri, "Sa tai ne'e satana ngwae lo'oko nia leka ma'li?"

Ma na ngwae ni rao ne'eri ka fata 'uri, "Na ngela ngwane ngwae 'a'ana nau lo'oko nia." Go'lo 'i Rebeka ka ngali ifi ka sufafia maana fa'asia.*

⁶⁶ Kaida'li kira leka kika dao siana sa Aesak na ngwae ni rao ne'eri ka ala'a sulia fuana ma ka fa'arong 'ani ru ki ta'ifau ne'e fuli ma'li lo'oba.

⁶⁷ Ma sa Aesak ka ba'ea sari'li ne'eri ka tua na'a saena gwaurau ne'e te'a ni 'li Sera ne'e tua ana 'li na'o. Ma sa Aesak ka korea na'a 'li Rebeka, ma ka kwaima liu ana kini ne'e, ma na kwaimanatai 'anga sa Aesak 'uana te'a nia ka sui na'a.

25

Ti ngela la'lu ana fuu'li ngwae sa Abraham

¹ Sa Abraham nia korea la'lu ta 'afe matamata ne'e satana 'li Ketura.

² 'Afe ne'e ka fa'afuta ngwa'li ngela ngwane na satada ne'e sa Simran, sa Joksan, sa Medan, sa Midian, sa Isbak, ma sa Suaha.

³ Sa Joksan ne'e na ma'a sa Seba ma sa Dedan, ma ngwae ne'e futa ma'li ana fufu'li ngwae sa Dedan ne'e kira ana kwalafa sa Asuru, ma na kwalafa sa Letus fa'inia kwalafa sa Leum.

⁴ Sa Midian ne'e ngela nia ki ne'e sa Efaha, sa Efa, sa Hanok, sa Abida, ma sa Eldaha, na kwalafa ne'eri ki ne'e futa ana 'li Ketura.

⁵ Ma sa Abraham ka ala'a totonga'li nia ke ba'ala alua ru ki ta'ifau ne'e nia to'o ani saena limana ngela nia sa Aesak.

⁶ Bore ma kaida'li nia tua 'ua, nia kwatea na kwate'a ki fuana ta ngela ngwane ana ba nia alua ana ta ro 'afe ana. Ma nia ka kwateda kwau kira ka leka tau na'a ana ta bali kula 'li fanelana sina ne'e tau fa'asia kula sa Aesak tua ana.

Sa Abraham mae ma sa Aesak ma sa Ishmael kera ka kwaiatoa

⁷⁻⁸ Sa Abraham nia ngwaro liu na'a ana kaida'li nia mae, na anona ka leka tua fa'inia anona ma'a nia fa'ida ba kira mae na'a 'li na'o. Nia to'o ana maurilana le'a, ma kaida'li nia mae, nia dao na'a ana ta'li

talanga'li fa'li ngali ma fiu akwala ma lima fa'li ngali.

⁹ Na ro ngela ne'e nia ki, sa Aesak ma sa Ishmael kera ka kwaiatoa 'li saena faoda ne'e satana 'li Makpela ne'e tua ana ta'li afu ano ne'e nia 'li fanelana sina ana 'li Mamre. Kaida'li 'li na'o, afu ano ne'e ru sa Efron, ta'li ngwae ana fuu'li ngwae sa Het, na satana ma'a nia ne'e sa Soha.

¹⁰ Bore ma 'li buri 'ana ne'e sa Abraham folia ano ne'eri ana ngwae ne'e, na ano ne'eri ru nia na'a. Ana kula ne'eri na'a ne'e kera kwaiatoa nonina sa Abraham, ma ana faoda ne'eri logo ne'e kira kwaiatoa logo 'li Sera saena 'li na'o.

¹¹ Kaida'li 'li buira ne'e sa Abraham nia mae na'a, ngela nia sa Aesak ka leka ka saunga'inia na'a fanoa nia karangia ma'e busu kafo 'li Bere Lahai Roe.* Ana kaida'li ne'eri God ka fa'ale'a sa Aesak.

Na kwalafa sa Ishmael

¹²⁻¹³ Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Ishmael nia 'uri:

Sa Ishmael nia ngela sa Abraham, ma te'a nia ne'e 'li Hega kini 'li Ejipt nia na kini rao 'li Sera. Sa Ishmael to'o ana ngela ngwane ki, satada ne'e sa Nebaeot, sa Kedar, sa Adbeel, sa Mibsam,

¹⁴ sa Misma, sa Duma, sa Masa,

¹⁵ sa Hadad, sa Tema, sa Jaturu, sa Nafis, ma sa Kedema.

¹⁶ Na fufu'li ngwae ne'e futa ana akwala ma ro ngela sa Ishmael ki, kira saea satana mae fanoa ki ma fanoa ne'e kira leka tua 'ani ki ka donga logo satana akwala ma ro ngela ne'e ki.

¹⁷ 'Una'eri sa Ishmael ka mae na'a, ma anona ka leka tua fa'inia anona ma'a nia faida ba kira mae 'li na'o. Ma kaida'li nia mae ana nia dao ana ta'li talanga'li fai ngali ma uulu akwala ma fiu fai ngali.

¹⁸ Na olitana sa Ishmael noa'a kira 'iri tua fa'inia kwalafa sa Abraham, kira tua ana ano 'li safitana ro fanoa 'li Havila ma 'li Suru, bali ana fanelana sina ana 'li Ejipt, ana tala ne'e ki fa'asia 'li Ejipt ma ki leka 'uana 'li Asiria.

Sa Aesak alua ro 'li'iu ki sa Esau ma sa Jakob

¹⁹ Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Aesak, na ngela sa Abraham, nia 'uri:

²⁰ Kaida'li sa Aesak nia korea 'li Rebeka, nia tua na'a sulia fai akwala fa'li ngali ki. 'I Rebeka ne'e ngela kini sa Betuel, ta'li ngwae 'li Mesopotemia ana aba'li kula kira saea 'ani 'li Aram. Ma sa Laban na sasina 'li Rebeka.

* **24:65** it was the custom at the marriage ceremony for the bride to wear a veil over her face when she was presented to her husband. This may be why Jacob did not recognize Leah at the wedding ceremony in Genesis 29. * **25:11** lisia Genesis 16:14

²¹ Sa Aesak ka fo'osia Iawe du'ungana 'afe nia 'abara'a, ma Iawe ka rongoa fo'onga'a nia. Kaida'i ne'eri 'afe ne'e ka ina na'a ma nia ke ba'a fa'afuta ro 'i'iu ki.

²² Bore ma kaida'i kera noa'a kasi futa 'ua, kera di'ia ne'e kera ka fu'a 'i saena sirana te'a kera'a, 'una'eri 'i Rebeka ka fata 'uri, "Fa'uta? Tae ne'e sasi ma nau ku 'uri reala." Sui nia ka saefilo Iawe 'uana ru ne'eri.

²³ Sui Iawe ka fata 'uri fuana, "Ro ngela ki ne'e tua saena siramu, na ai buri ke ba'a ngasingasi liufia na ai etaeta. Kera ke ba'a ko'o bora fuana ro fufu'i ngwae matamata ki. Na fufu'i ngwae ana ai buri ke ba'a ke ba'a ngasingasi liufia na fufu'i ngwae ana ai etaeta."

²⁴ 'Una'eri nia ka dao na'a ana madamo fuana kini ne'eri fuana fa'afutalana ngela, go'o nia ka fa'afuta ro ngela ngwane nia ki ne'e kera ro 'i'iu ki.

²⁵⁻²⁶ Na fa'ina'ona'o nonina meo ma ka rango'a ta'ifau di'ia ifi kira saunga'inia 'ani 'u'uila nanigot, 'una'eri kira ka saea 'ania sa Esau.[†] Ana kaida'i kera futa, na ngela 'i buri dau ngasi ma'i ana 'aena ngela 'i na'o, 'una'eri kera ka saea 'ani sa Jakob.[‡] Ana kaida'i ne'eri sa Aesak nia tua na'a sulia ono akwala fa'i ngali ki.

Sa Esau fa'i danga 'ania gwa'i ngwaludua nia

²⁷ Kaida'i ro ngela ngwane ne'e ki doe ma'i, sa Esau sai liu ana lulu'a 'uana ru kwasi 'ae'aela ki, ma nia noa'a kasi oga tua'a 'i fanoa, nia oga lala tua'a saena masu'ua. Bore ma sa Jakob nia ngwae nene go'o 'ana, ma kaida'i 'oro nia oga liua lala tua'a 'i fanoa.

²⁸ Ana kaida'i 'oro sa Aesak nia kwaima ana sa Esau, osi'ana nia oga liua 'anilana fasina ru kwasi 'ae'aela ki, bore ma 'i Rebeka kwaima lala ana sa Jakob.

²⁹ Ana ta'i asoa, kaida'i sa Esau leka lulu'a ru kwasi 'ae'aela ki, sa Jakob nia tua go'o 'ana 'i luma, ka saunga'i fanga go'o ana 'ania fa'i bin meo ki. Kaida'i sa Esau nia oli ma'i nia ka fiolo liu na'a,

³⁰ ma nia ka fata 'uri ana sa Jakob, "Se, nau ku fiolo liu na'a kwa! 'Oke ngalia ma'i 'ali'ali na sufusufu meo ne'ana." Nia ne'e ngwae ki kira ka saea 'ani sa Idom.[§]

³¹ Bore ma sa Jakob ka fata 'uri, "Si di'ia 'oko fata alanga'i ma 'oko saea 'oke kwate ta'ifau na'a ngwaludu'a 'oe ki sulia 'ae'o na fa'ina'ona'o fuaku, di'ia 'una'eri nia le'a nai ba'a kwate ti fanga fuamu."

³² Go'o sa Esau ka fata 'uri, "Le'a, nia le'a go'o 'ana. Karangi nau ku maelia na'a

fiolo'anga ne'e. Di'ia nau ku mae, ru ne'e ki kasi 'afi nau go'o ne."

³³ Bore ma sa Jakob fata 'uri, "Le'a go'o 'ana, bore ma etaeta 'oke sasia ta ta'i fata alanga'inga ngasingasi'a ne'e gwa'i ngwaluda ne'e 'oko to'o na'a ana nini'ari, nau'a na'a ne'e nai ngalia la'u."

Sui sa Esau ka sasia ta'i fata alanga'inga ngasingasi'a fuana sa Jakob ma nia ka fata 'uri, "Sa Jakob na'a ne'e ke ba'a to'o ana ru ki ta'ifau ne'e fa'ina'ona'o go'o ne'e ka to'o ani fa'asia ma'a nia."

³⁴ Go'o sa Jakob ka ngalia na'a ma'i fanga ki fa'inia beret ma ka kwate fuana sa Esau. Ru ne'eri fa'ata'i le'a na'a ana ne'e sa Esau noa'a 'iri manata kulukulufa'a go'o ana na gwa'i ngwaluda sulia nia na fa'ina'ona'o.

26

God dau ana alanga'inga ba nia fa'inia sa Abraham ma sa Aesak logo

¹ Ana kaida'i sa Aesak tua 'i Bere Lahai Roe, ta'i fiolo'a doe liu ka dao fafida, ka di'ia logo kaida'i ana 'afta'i 'anga ba dao fafida 'i na'o ana kaida'i sa Abraham tua ana. Sui sa Aesak ka leka 'uana 'i Gerara ta'i kula ana kula ngwa'i to'a 'i Filistia ki. Nia leka ka tua fa'inia tatalafa'a sa Abimelek, nia ne'e tatalafa'a kira.

² Kaida'i ne'eri Iawe ka dao ma'i siana sa Aesak ka fata 'uri fuana, "I'oe kosi koso toli ko tua 'i Ejipt. 'Oke ba'a leka tua ana kula ne'e nai ba'a saea fuamu.

³ 'Oke tua basi 'amu 'uri ana kula ne'e. Nai ba'a tua fai'ini'o, ma nai ba'a fa'ale'a 'oe. Ma nai ba'a kwatea ano ne'e ki fuamu, ma ngela ne'e ke ba'a futa ma'i ana kwalafa'a 'oe ki logo. Nai dau nama 'aku ana alanga'inga ba nau ku sasia fa'inia ma'a 'oe sa Abraham.

⁴ Na ngwa'i ngela ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa'a 'oe kike ba'a 'oro liu, di'ia na bulubulu na salo. Nai ba'a kwate ano ne'e fuada. Nai ba'a fa'ale'a kwalafa ki ta'ifau ana magalia sulia kwalafa 'oe.

⁵ Nau ku dau ana alanga'inga nau, osi'ana 'i na'o sa Abraham kwairo'oi aku, ma ka leka sulia na taki nau ki, ma fatalaku."

⁶ 'Una'eri sa Aesak ka leka na'a nia ka tua na'a 'i Gerara.

⁷ Kaida'i ngwae ana fanoa ne'eri ki kira lisia 'i Rebeka kira ka saefilo 'uri ana sa Aesak, "Fa'uta? 'Uri ma kini ne'e 'afe 'oe nini'a?" Ma nia ka fata 'uri fuada, "Noa'a, nia na ngwaingwaena nau." Nia sofonga'i 'una'eri ana sulia kini ne'e lisilana le'a liu

[†] 25:25-26 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Esau' fadalana ne'e 'fula'. [‡] 25:25-26 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Jakob' fadalana ne'e 'Nia daua 'aena' ma 'nia sokea/deceives'. [§] 25:30 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Idom' fadalana ne'e 'Meo'.

mala, ma nia ka ma'u, 'asu 'ubani ngwa'li to'a ana fanoa ne'eri kira ka saungia, ma ka ngalia 'afe nia.

⁸ Sa Aesak fa'inia 'afe nia, kera ta'li tua ka tau ti'iti'i ana fanoa ne'eri. Ana ta'li fa'i asoa sa Abimelek na tatalafa'a nia tua 'ana 'li luma nia, nia ka kelefai sulia 'olofolo, nia ka lisia sa Aesak nia lolofafia 'afe nia.

⁹ Sui nia ka ri 'uana sa Aesak ka leka ma'li siana, nia ka fata 'uri fuana, "Se, fa'uta ne'e 'oko saea fasi 'afe ne'e na ngwaingwaena 'oe kwa? Na 'afe 'oe go'o nini'a."

Sui sa Aesak ka fata 'uri, "Nau ku fi'a kira kata saungi nau ma kika ngalia 'afe nau."

¹⁰ Sui sa Abimelek ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e 'oko sasia ru ne'e aimili kwa? Lisia basi! Nia talangwara'u go'o 'ana fuana ta ta'li ngwae ana ngwae nau ki ne'e ke leka teo fa'inia 'afe 'oe. Ma di'ia nia 'una'eri nia ke ba'a ta'a fuaimili, bore ma rora'a 'oe na'a."

¹¹ Ma nia ka fata ngasingasi'a fuana ngwae ki ka 'uri, "Di'ia ta ngwae nia sasi ta ru ka ta'a ana ngwae ne'e nama ana 'afe nia, nia ke ba'a mae."

Sa Aesak fa'inia ngwae ana 'i Filistia kira fu'a fa'inia kafo

¹² Ana fa'li ngali ne'eri nama ne'e sa Aesak o'olia na o'ola nia ana kula ne'eri. Iawe nia fa'ale'a sa Aesak. Fuana ta ta'li magana witi ne'e nia fasi'i ki, nia loa ma'li 100 magana witi.

¹³ Na rao'a nia ki ka leka le'a liu, ma nia ta'li ngwae to'oru liu.

¹⁴ Ma du'ungana ne'e nia to'o ana sipsip 'oro ki, ma buluka 'oro ki, ma ngwae ni rao 'oro ki, 'una'eri ngwa'li to'a 'li Filistia kira ka oga gu'ugu'u liu fuana.

¹⁵ 'I na'o kaida'li ma'ia nia mauri 'ua na ngwae rao ma'a nia ki kira 'ilia na kilu kafo ki kwalliu ana kula ne'eri, bore ma ngwae 'li Filistia ki kira oga gu'ugu'u liu, kira ka leka kika 'ili fafia kilu kafo ne'eri ki la'u.

¹⁶ 'Una'eri sa Abimelek na tatalafa' ka fata 'uri ana sa Aesak, "'Ae'o nini'a na ngwae ngasingasi'a liu mala ma 'oko liufi kaimili ta'ifau na'a. 'Oke leka fa'asia kula ne'e na'a."

¹⁷ Sui sa Aesak ka fa'asia kula ne'eri, nia ka leka sasia na fanoa nia ana oteotea 'li Gerara.

¹⁸ Aia, na kilu kafo ne'e teo 'i ne'eri ki, ma'a nia sa Abraham ne'e 'ili'i, bore ma 'li buri 'ana ne'e nia mae na'a, na ngwa'li to'a 'li Filistia ki kira ka 'ili fafi'li la'u. 'I ne'eri sa Aesak ka oli ma ka 'ilida la'u, ma nia ka saea nama 'ani sata 'li ru ne'e ma'a nia eta saeda 'ani'i.

¹⁹ Kaida'li ne'eri na ngwae rao sa Aesak ki kira ka 'ilia ta ta'li kilu kafo saena ote ne'eri ma kira dao to'ona kafo le'a.

²⁰ Bore ma ngwa'li to'a ne'e kira folo 'usia sipsip kira ki 'li Gerara kira ka olisu'usu'u fa'inia kilu kafo ne'eri ki, ma kira ka fata 'uri fuana ngwae rao sa Aesak ki, "Kafo ne'e ru kami nini'a." Go'o sa Aesak ka fa'asata kilu kafo ne'eri 'ani 'li Esek ne'e fada 'ani "Olisu'usu'u."

²¹ Kaida'li ngwae nia ki kira 'ilia la'u ta kilu kafo, kira ka olisu'usu'u logo fa'inia. Nia ka saea logo kilu kafo ne'eri 'ani Sitna nama Fu'anga.

²² Sui la'u, nia ka 'idua fanoa nia ka 'idu ti'iti'i la'u fa'asia kula ne'eri, ma ngwae ni rao nia ki kira ka 'ilia la'u ti kilu kafo. Ma ana kaida'li ne'eri kira ka 'iri olisu'usu'u na'a. Sui ma ka saea kilu kafo ne'eri 'ani Rehobot ne'e fada 'ani "Kula Abitako." Ma nia ka fata 'uri, "Kaida'li ne'e Iawe kwatea na'a kula doe ne'e fuakulu. Ta'ena rao'a kulu ki ke ba'a leka le'a."

²³ Buri 'ana ne'e sa Aesak nia fa'asia la'u kula ne'eri, nia ka leka tua ana kula kira saea 'ani Bereseba.

²⁴ Ana kaida'li nia dao 'li ne'eri, Iawe ka dao ma'li siana saena rodo ka fata 'uri fuana, "Nau'a God ana ma'a 'oe sa Abraham. 'Oe kosi ma'u, osi'ana nau ku tua fa'ini'o. Nau ku sasia ta'li fata alanga'inga fa'inia sa Abraham ne'e kwairo'o'i aku. Ma osi'ana fata alanga'li ne'eri, nai ba'a fa'ale'a 'oe, ma nau ku kwatea kwalafa 'oe kike 'oro liu."

²⁵ Ma ana kula ne'e nia 'uia ta'li sulufaua fuana Iawe ma nia fo'osia 'ani satana Iawe. Ma nia ka sasia na'a fanoa nia ana kula ne'eri, ma ngwae ni rao nia ki kira ka 'ilia la'u ta kilu kafo fuada.

Na tatalafa'a sa Abimelek sasia alanga'inga fa'inia sa Aesak

²⁶ Aia na tatalafa'a sa Abimelek fa'inia sa Ahusat, na ngwae fa'amanata nia, ma sa Fikol, na fa'ina'ona'o ana fuani 'oro nia, kira fa'asia 'li Gerara kira leka fuana lisilana sa Aesak.

²⁷ 'Una'eri sa Aesak ka saefilo 'uri ada, "Fa'uta ne'e kamu ka leka ma'li fuana lisilaku re! Kaida'li ba sui, kaumulu ka 'iri oga nau, ma kaumulu ka lali nau fa'asia kula kamu."

²⁸ Go'o kira ka fata 'uri, "Nini'ari kaimili saiana ne'e Iawe nia tua fa'ini'o. Ma kaimili ka manata 'uri, nia le'a fuamili kaimili ka sasia ta fata alanga'inga ngasingasi'a fa'ini'o ne'e noa'a kulu kasi fu'alikulu. Kaimili oga 'oke fata alanga'li 'uri:

²⁹ Noa'a 'oe kosi fa'ali kaimili, di'ia 'li na'o ba kaimili 'iri fa'ali'o go'o. 'I na'o ba

kaimili le'a fuamu. Ma kaida'i 'oko fa'asi kaimili, noa'a kami kasi fa'ali'o go'o. Ma ana kaida'i ne'e nia madako ne'e lawe nia fa'ale'a 'oe."

³⁰ Sui sa Aesak ka saunga'inia ta'i fafanga'a fuana kira ka fanga fiku fa'inia.

³¹ 'Ofodangi la'a bilabila 'ua ana asoa 'i buri, nia'a fa'inia tatalafa'a ne'eri, kera ka sasia na'a alanga'inga ngasingasi'a 'i maana God ne'e noa'a kera kasi sasia ta mae. Sui sa Aesak ka saea ala'anga 'ani olioli'a ana tatalafa'a ne'eri fa'inia ngwae nia ki, ma kira ka oli 'i fanoa kira, ma kira ta'ifau kira ka ma'e ngwane le'a la'u.

³² Ma ana asoa ne'e nama na ngwae rao sa Aesak ki kira 'ilia ta'i kilu kafo, ma kira ka leka ma'i, kira ka fa'arongoa 'ani kilu kafo ne'eri, ma kira ka fata 'uri, "Kaimili dao na'a to'ona kafo ana kula ne'e."

³³ 'Una'eri nia ka saea kilu kafo ne'eri 'ani Seba ne'e fada 'ani "Alanga'inga Ngasingasi'a." Nia ne'e buri 'ana kira ka saea fanoa ne'e tua karangia kilu kafo ne'e 'ani 'i Bereseba, ne'e fada 'ani "I kilu kafo ana alanga'inga ngasingasi'a."

Sa Esau kore kini kwaita ki

³⁴ Kaida'i sa Esau dao na'a ana fai akwala fa'i ngali, nia ka korea ro 'afe kwaita ki ne'e futa ana kwalafa sa Het. Nia ngalia 'i Judit na kini sa Beeri ma 'i Basemat na kini sa Elon.

³⁵ Ru ne'e kwatea sa Aesak ma 'i Rebeka kera ka ta'i noni ta'a ma kera ka liadila liu.

27

Sa Aesak fa'ale'a sa Jakob

¹ Ana kaida'i ne'e sa Aesak nia ngwaro liu na'a, ma na maana bore ka rodo, nia kasi lia na'a. Ta'i asoa nia ri ma'i 'uana na fa'ina'ona'o nia sa Esau ka leka ma'i siana, ma nia ka fata 'uri fuana, "Ngela nau 'ae."

Ma sa Esau ka fata 'uri, "I'u ma'asi."

² Go'o ma'a nia ka fata 'uri, "'Oko lisia na'a nini'a nau ku ngwaro na'a, ma nau ku sai ana nia kasi tau go'o nau ku mae na'a.

³ Nia le'a fuamu 'oke ngali na basi ma ma'e sima 'oe, 'oko leka lulua ma'i ta ru 'ae'aela fasi 'uri 'oke do'ofia ma'i fasina nai 'ania.

⁴ 'Oke do'ofia di'ia ne'e nau ku oga, ne'e nia rakufa mala sui 'oko ngalia ma'i fuaku. 'I buri 'ana ne'e nau ku 'ania ka sui, nai ba'a fa'ale'a 'oe 'i na'o mala nau ku fi'i mae."

⁵ 'Una'eri kaida'i sa Aesak nia fata fuana sa Esau, na 'afe nia 'i Rebeka ka fafaron-goa ala'anga ne'eri. Kaida'i sa Esau leka kwau ka lulu sibolo,

⁶ 'i Rebeka ka fata 'uri fuana sa Jakob na ruana ngela adaro'o, "Rongo basi! Kaida'i ne'e go'o ne'e nau ku rongoa ma'a 'oe saea fuana ngwae futa 'oe

⁷ ka fata 'uri, "'Oke leka lulua ma'i ta sibolo ko do'ofia ma'i fuaku. 'I buri 'ana ne'e nau ku 'ania ka sui nai ba'a fa'ale'a 'oe 'i maana lawe mala nau ku fi'i mae.

⁸ Ngela nau 'ae, 'oke rongo le'a fuana ala'alaku, ma 'oko sasi di'ia ne'e nau ku saea fuamu.

⁹ 'Oke leka ana kula lo'oko na nanigot kulu ki tua ana, ma 'oko efoa ta ro nanigot ti'iti'i ne'e figula le'a, ma 'oko ngalia ma'i fasi 'iri nai do'ofia fasina ka le'a mala di'ia ne'e ma'a 'oe oga liua.

¹⁰ Sui 'oko leka kwatea fuana ma'a 'oe fasi 'iri nia ke fa'ale'a 'oe mala nia ka fi'i mae."

¹¹ Bore ma sa Jakob ka fata 'uri, "Te'asi kwa! 'Oko saiana sa Esau na nonina rango'a ta'ifau, bore ma nau ku 'iri to'o ana.

¹² Si di'ia ma'a nau nia sama to'o aku, nia ke ba'a sai go'o aku ne'e nau ku soke. 'Una'eri noa'a nia kasi fa'ale'a nau, bore ma nia ke ba'a kwatea ru ta'a ki ke dao to'oku."

¹³ Go'o te'a nia ka fata 'uri fuana, "Ngela nau 'ae, di'ia nia sasia ru ta'a ki ka dao to'omu, ala'ania ru ta'a ne'eri ke leka ma'i fuaku talaku. 'Oke sasia lala ru nau ku saea fuamu. 'Oke leka ngalia ma'i ta ro nanigot."

¹⁴ 'Una'eri sa Jakob ka leka saungia ro nanigot ne'eri ki na'a, nia ka ngalida ma'i ka kwatea fuana te'a nia, go'o te'a nia ka do'ofia ka di'ia ne'e ma'a nia oga.

¹⁵ Sui te'a nia ka ngalia toro le'a sa Esau ki ne'e teo 'i luma, ka ngali'i ma'i sa Jakob ka ru'ufi'i.

¹⁶ Sui nia ka ngalia 'u'uila nanigot ne'eri ka alua 'i limana ma 'i luana logo kula noa'a ta ifu ana.

¹⁷ Sui, nia ka ngalia fasina nanigot ma na afu beret nia fi'i do'ofi'i go'o, ka kwate'e kwau fuana sa Jakob.

¹⁸ Sui sa Jakob ka ngali'i kwau fuana ma'a nia ma ka fata 'uri, "Ma'asi kwa!"

Go'o ma'a nia ka fata 'uri, "I'u, 'ae'o sa tai nini'a?"

¹⁹ Go'o sa Jakob ka fata 'uri, "Nau'a sa Esau, na ngela 'i na'o 'oe. Nau ku sasia ka sui na'a tae ba 'oko saea fuaku. Nia na'a ne na sibolo ki nau ku ngalia ma'i. Nau ku amasi'o 'oke gwauru ko 'ania, fasi 'iri 'oke fa'ale'a nau."

²⁰ Kaida'i ne'eri ma'a nia ala'a 'uri, "Ngela nau 'ae, 'oko 'ali'ali liu! 'Oko dao go'o fa'uta to'ona ru 'ae'aela ne'e nini'a?"

Ma nia ka fata 'uri, "Iawe na God 'oe, nini'a 'afi nau fuana dao'a to'ona."

²¹ Sui ma'a nia ka fata 'uri, "Ngela nau 'ae, 'ae'o sa Esau mamana na'a nini'a? 'Oke leka karangi ma'i 'iri nai sama to'omu."

²² Go'o sa Jakob ka leka karangia ma'a nia, ma nia ka sama to'ona ma ka fata 'uri, "Nau ku rongoa lingamu di'ia lingana sa Jakob, bore ma limamu ne'e limana sa Esau na'a."

²³ Nia noa'a kasi sai go'o ana ngwae ne'e sa Jakob, du'ungana ifu ne'e ki ana nanigot ne'e teo kwailiu 'i limana nia di'ia nama limana sa Esau. Kaida'i nia salisali fuana fa'ale'alana,

²⁴ nia saefloa ta'i ru la'u ka 'uri, "Ia'e'o sa Esau mamana na'a nini'a?"

Ma sa Jakob ka olisi 'uri ana, "Iu ma'asi. Nau'a na'a nini'a."

²⁵ Kaida'i ne'eri ma'a nia ka fata 'uri, "Ngela nau 'ae, 'oko ngalia ma'i na sibolo ne'ana nai 'ania. Ma buri 'ana, kaida'i nau ku fanga ka sui, nau kui ba'a fa'ale'a'o."

Sa Jakob ka ngalia ma'i fanga fuana ma'a nia. Ma 'i buri nia ka ngalia logo ma'i ta waen ma ma'a nia 'ania.

²⁶ Sui, sa Aesak ka fata 'uri fuana, "Ngela nau 'ae, leka ma'i fuana nono'ilana nau'a."

²⁷ Ma kaida'i nia leka ma'i fuana nono'ilana ma'a nia, ma'a nia ka moko saiana toro nia, sui nia ka fa'ale'a na'a. Nia fata 'uri, "Ngela nau 'ae, na mokolana toro 'oe nia le'a liu ka di'ia mokolana ta o'ola ne'e Iawe nia fa'ale'a."

²⁸ Ala'ania God ka kwatea uta 'oro fuana fa'aisila lana ano, fasi 'iri ano ka le'a ma ka kwatea fanga 'oro le'a. Ala'ania nia ka kwatea fuamu fua'i ai le'a ki ana 'ai grep fuana waen 'oro.

²⁹ Ala'ania fuu'i ngwae 'oro ki kira ke rao fuamu ma kike ro'osuli'o. 'Oke gwaunga'i fafia ngwae'uta 'oe ki ma kike ro'osuli'o. God ke ba'a sasia ru le'a ki fuana na ngwae ne'e kira sasia ru le'a ki fuamu. Bore ma nia ke ba'a kwa'ikwa'i silolo na ngwae ne'e kira fa'ali 'oe."

³⁰ Ana kaida'i sa Aesak fa'ale'a sa Jakob ka sui go'o, sa Jakob ka tata'e, ka leka na'a 'ana 'i maa. Bore ma tona go'o fa'ina'ona'o sa Esau ba leka kwa'i sibolo ma'i, nia oli na'a ma'i luma.

³¹ Nia ka du'afia fanga ne'eri ki di'ia ne'e 'ani to'onilana rakufa liu, sui nia ka ngalia ma'i fuana ma'a nia, go'o nia ka fata 'uri, "Ma'asi kwa, nia na'a ne na sibolo nau ku ngali'i ma'i ki. Nau ku amasi'o 'oke gwauru ko fanga na'a, fasi 'iri 'oke fa'ale'a nau."

³² Bore ma ma'a nia ka lidi 'uri ana, "Ai, 'ae'o sa tai nini'a?"

Ma nia ka fata 'uri, "Nau'a sa Esau nini'a ngela 'i na'o 'oe."

³³ 'Una'eri ma'a nia ka tona ke lebelebe liu na'a, ma ka fata 'uri, "Bore ma sa tai mo ne'e saungia ru 'ae'aela ka du'afia ka sui nini'a ka ngalia na'a ma'i fuaku? Nau ku fanga ka fi'i sui go'o ne, kaida'i 'oko 'iri ru'u ma'i 'ua. Ma nau ku fa'ale'a nia'a, ma na fa'ale'anga ne'eri ru nia firi na'a."

³⁴ Kaida'i sa Esau rongoa ala'anga ne'eri, nia ka kwaimanatai liu na'a, ma nia ka angi ka o'omae liu na'a, ma nia ka fata 'uri, "Ma'asi 'ae, 'Oke fa'ale'a nau logo ma'i."

³⁵ Bore ma ma'a nia ka fata 'uri, "Na ngwae'uta 'oe leka ma'i ka 'oso le'a go'o aku. Ma nia ka ngali na fa'ale'anga ba 'oe."

³⁶ Sui sa Esau ka fata 'uri, "Nia ne ruana fa'i kaida'i na'a ne'e nia aurafu nau, ma ka bili nau ana. 'Una'eri ne'e nia ka sata ana sa Jakob. Etaeta nia ngalia ka sui na'a gwa'i ngwaluda nau, sulia nau na fa'ina'ona'o. Ma nini'ari nia ka ngali ta'ifau la'u ana fa'ale'anga nau. Fa'uta? 'Uri ma ta fa'ale'anga noa'a 'iri teo na'a 'iri 'oke kwatea fuaku?"

³⁷ 'Una'eri ma'a nia ka fata 'uri, "Nau ku kwatea sasimu ka 'ana fuamu, ma fuu'i ngwae 'oe fa'inia ngelamu ne'e ke ba'a futa ma'i buri, kira ke ba'a rao fuana. Ma nau ku kwatea fanga ma waen fuana. Ngela nau 'ae, noa'a ta ru 'iri ore na'a ne'e nai ba'a kwatea fuamu."

³⁸ Bore ma sa Esau ka 'ingoa la'u ma'a nia ka saeflo 'uri, "Ma'asi, fa'uta, 'uri ma 'oko to'o go'o ana ta'i fa'ale'anga bani'a? Nau ku amasi'o 'oke fa'ale'a nau logo?" Ma nia ka angi koko ka doe liu.

³⁹ Ma'a nia ka fata 'uri, "Ngela nau 'ae, fanoa 'oe ke ba'a tua tau fa'asia na ano le'a, ma ka tau logo fa'asia kula uta ka to'o ana."

⁴⁰ 'Oke ba'a fu'a 'ani sele ni ofo'a 'oe 'iri 'oke mauria. Ma 'oke ba'a rao na'a fuana sasimu. Bore ma kaida'i 'oko uo ngasingasi'a 'usia, 'oke ba'a aloge go'o 'amu fa'asia, ma 'oko fa'asia go'o 'amu."

⁴¹ Buri 'ana sa Esau noa'a liu kasi oga na'a sa Jakob, osi'ana ma'a kera nia kwate ta'ifau na'a na fa'ale'anga fuana sa Jakob. 'Una'eri nia ka manata 'uri, "Nia noa'a ka tau, ma'a nau ke mae, ma kaimili ke ba'a kwaimanatai ma mika angi 'uana. Sui mala, nai ba'a saungia ngwae'uta nau ka mae."

⁴² Kaida'i te'a kera rongoa ne'e sa Esau naia ke saungia sa Jakob, nia ka ri ma'i 'uana sa Jakob ka leka ma'i siana, ma nia ka fata 'uri fuana, "Ngela nau 'ae,

fafarongo basi. Na ngwaefuta 'oe nia naia saungilamu.

⁴³⁻⁴⁴ 'Oke sasi sulia tae ne'e nau ku saea fuamu. 'Oke tafi 'uana 'i Haran. Ma 'oke tua fa'inia ngwaefuta nau sa Laban, leleka ka dao ana kaida'i ne'e manatana ngwaefuta 'oe ka aroaro ma saeta'anga'a nia ka koso,

⁴⁵ ma ka takadalafa na ru nini'a 'oko sasia ana. Ana kaida'i ne'eri mala na'i ba'a fi'i asunga'inia ta ngwae ni rao ka oli ma'i fa'ini'o 'i ne'e. Nia 'iri le'a fuana ne'e nai fa'asia ro ngela nau ki ana ta'i asoa ne'eri nama."

Sa Aesak kwatea sa Jakob ka leka lisia sa Laban

⁴⁶ Buri 'ana 'i Rebeka ka fata 'uri fuana sa Aesak, "Nau ku 'aila liu na'a 'ania ro kini nini'a ana fuu'i ngwae sa Het ki nini'a sa Esau koreda. Si di'ia sa Jakob ke korea la'u ta kini ana fuu'i ngwae sa Het, sali nia le'a fuaku nai mae go'o aku."

28

¹⁻³ Aia, sa Aesak ka ri 'uana sa Jakob ka leka ma'i ka lisia, ma nia ka ala'a totonga'i 'uri fuana, "'Oe kosi korea ta kini 'i ne'e 'i Kenan. 'Oke oli nama 'uana 'i Mesopotemia, na fanoa ko'o 'oe sa Betuel. Sa Laban na ngwaefuta te'a 'oe, nia tua ana fanoa ne'eri. Nia le'a fuamu di'ia 'oke korea ta ta'i ngela kini ana." Nia ka fa'ale'a, ma ka 'uri fuana, "Ala'ania God ne'e to'o ana ngasingasi'anga ki ta'ifau ka fa'ale'a 'oe, ma ka kwatea fuamu ngela 'oro ki, ma na kwalafa ana ngwa'i ngela ne'e kike ba'a futa ma'i amu ki, kike ba'a 'oro liu.

⁴ Ala'ania God ka kwatea fuamu fa'inia ngwae ne'e kike ba'a futa amu ki na le'anga'a nia kwatea fuana ko'o 'oe sa Abraham. 'I na'o ma'i, God nia alanga'i ke kwatea na ano nini fuana sa Abraham. Ana kaida'i ne'e, kulu tua di'ia ngwae kwaita ki ana ano ne'e. Bore ma 'oke ba'a to'o ana na ano ne'e di'ia ba God alanga'i ka sui."

⁵ Buri 'ana ka sui go'o, sa Aesak ka ala'ania sa Jakob ka leka na'a ana. Sui sa Jakob ka leka na'a 'uana 'i Mesopotemia, fasi 'iri nia ke leka tua fa'inia ngwai nia sa Laban. Sa Laban, na ngwaefuta 'i Rebeka nia na te'a sa Jakob ma sa Esau. Ma'a nia sa Betuel, ma ta'i ngwae 'i Mesopotemia nia tua ana aba'i kula 'i Aram.

Sa Esau kore kini kwaita la'u

⁶ Sa Esau rongo ka sui na'a ne'e sa Aesak kwatea ka sui na'a ngwangwane'anga fuana sa Jakob, ma kwatea ka leka na'a 'i Mesopotemia ke lulua ta kini fuana korelana. Nia ka rongoa na'a logo, kaida'i

ma'a kera'a nia fa'ale'a sa Jakob, ma nia ka fata luia noa'a nia kasi korea ta kini 'i Kenan.

⁷ Ma nia ka rongoa logo ne'e ngwaefuta nia ro'o sulia tae ne'e ma'a nia fa'inia te'a nia kera saea.

⁸ Aia sa Esau ka lia saiana na'a ne'e ma'a kera noa'a kasi oga ne'e ro ngela nia ki kera ke korea ta kini 'i Kenan.

⁹ Sa Esau to'o ana ro 'afe ki ka sui na'a, bore ma nia ka leka la'u siana sa Ishmael ba ma'a nia sa Abraham, ma ka korea ta ta'i kini ana, ka alua la'u uula 'afe. Kini ne'eri satana 'i Mahalat, ma nia na sasina 'i Nebaeot na fa'ina'ona'o sa Ishmael.

God nia alanga'i fuana sa Jakob

¹⁰ Sa Jakob nia fa'asia 'i Bereseba, nia ka leka nama 'i Haran,

¹¹ kaida'i nia dao ana ta'i kula, na sina nia suu toli na'a, ma nia ka tua ana kula ne'eri ka maliu. Nia ka teo ka maliu, ma ka bogwau ana ta'i gwa'i fau.

¹² 'Una'eri sa Jakob ka maliu bole, nia lisia ta'i fa'i lalae'a nia uu, ma 'aena ne'e ka uu 'i ano, bore ma na isilana ala'a ka teo 'i langi. Ma nia ka lisia na 'ainsel ki kira koso ma'i ma kika ra'e ala'a sulia fa'i lalae'a ne'eri.

¹³ Sui nia ka lisia Iawe nia uu ma'i gwauna fa'i lalae'a ne'eri, ma ka 'uri fuana, "Nau'a na'a ne'e Iawe, na God ko'o 'oe sa Abraham ma ma'a 'oe sa Aesak. Nai ba'a kwatea na ano nini'a 'oko maliu ana fuamu ma kwalafa 'oe.

¹⁴ Kira ke ba'a 'oro liu, ka di'ia gegeona ano. Ma na ano ne'e kira to'o ana, nia ke ba'a doe liu la'u ana bali ki ta'ifau di'ia 'i gwauna fanoa, 'i fanelana sina, ma suulana sina. Ma na ngwae na fanoa matamata saena magalia kike ba saefilo nau fuana fa'ale'alada, ka di'ia logo nini'a nau ku fa'ale'a 'oe fa'inia ngwae ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa 'oe.

¹⁵ Aia 'oke manata nama to'ona ne'e nai ba'a tua fa'ini'o ku lia sulio' ana kula ki ta'ifau ne'e 'oko leka ana, ma nai ba'a olita'ini'o logo ma'i ana kula ne'e la'u. Noa'a naisi ba'a danga 'ani'o, nai ba'a sasia ru ki ta'ifau ne'e nau ku fata alanga'i ni'i fuamu."

¹⁶ Buri 'ana sa Jakob ka ada, ma ka 'uri, "Mamana na'a, kula ne'e Iawe tua ana, bore ma nau ku 'iri sai nama ana."

¹⁷ Sui nia ka ma'u, ma ka fata 'uri, "Nau ku ma'u liu 'ania kula ne'e! Kula ne'e na luma God, ma na sinamaa 'i langi mamana na'a nini'a."

¹⁸ Ana 'ofodangi makalokalo'a go'o 'ua, sa Jakob ka tata'e na'a ka ngalia na gwa'i fau ba nia bogwau ana, ma ka fa'a uua, ka sasia na ru fuana mamanata 'anga to'ona

ana kula ne'eri. Nia ka ngalia kala fiki ngwaingwai olif ma ka kisita'inia 'i fafona ka fa'a abua fuana God.

¹⁹ Etaeta satana fanoa doe ne'e nia tua ana 'i Lus, bore ma kaida'i ne'e nia saea na'a 'ani Betel.*

²⁰ Sui 'i buri 'ana sa Jakob ka sasia ta'i fata alanga'inga fuana lawe ka 'uri, "Si di'ia 'oko tua fa'inau ma 'oko ina'u ana kwatelana fanga ma toro fuaku,

²¹ ma 'oko ngali nau ko ba'a olita'i le'a ma'i aku ana kula nini'a ma'a nau la'u, 'irai 'ae'o na God nau.

²² Na fau ne'e nau ka kata'inia fuana manata firi 'anga to'ona ru ne'e, kula ne'e kami ke ba'a fo'osi 'oe ana. Ma ru ki ta'ifau ne'e 'oke ba'a kwate'e fuaku, nai daro'ia 'ani akwala balibali ru, ma nai ba'a kwate ta ta'i bali ana akwala balibali ru ne'eri fuamu."

29

Sa Jakob leka 'uana luma sa Laban

¹ 'I buri 'ana sa Jakob ka leka tau ana leka'a nia, 'una'eri nia ka dao ana bali fanoa 'a'ana 'i fanelana sina.

² Kaida'i nia lia kwau, nia ka lisia ta'i kilu kafo ne'e tua ana kula abitako. Ma na uulu amu'i sipsip ki ne'e kira teo 'ada karangia, du'ungana ngwae folo 'usia sipsip ki kira ke kwate firi ana kafo ana kilu kafo ne'eri fuada. Na maana kilu kafo ne'eri na ta'i fau doe nia bokota 'ua.

³ Kaida'i na amu'i sipsip ne'eri ki kira ka fiku ta'ifau ana kula ne'eri ngwae folo 'usida ki. Kira ka gilosia kwau fau fa'asia ma kira ka kwatea kafo fuada. Ma 'i buri 'ana kika ka gilo olita'inia fau ka bokota la'u kilu kafo ne'eri.

⁴ Sa Jakob ka saefilo 'uri ana ngwae ne'e kira folo 'usia sipsip ki ne'e kira tua ana kula ne'eri, "Kwaima kina, kaumulu fa'asia 'i fa'i?" Ma kira ka fata 'uri, "Kaimili fa'asia 'i Haran."

⁵ Buri 'ana nia ka fata la'u 'uri, "Fa'uta, 'uri ma kaumulu sai ana sa Laban, nia kala ko'o ti'iti'i sa Neho?" Ma kira ka olisi 'uri ana, "Iu, kaimili saiana."

⁶ Sui nia ka fata la'u 'uri, "Fa'uta, 'uri ma nia tua ka le'a go'o ana?" Ma kira ka olisi 'uri ana, "Iu, nia tua ka le'a go'o ana. 'Oke lia kwau na ngela kini lo'oko leka ma'i fa'inia sipsip ki satana 'i Rachel."

⁷ Go'o nia ka fata 'uri, "Kwaima nau kina, na sina nia 'ua 'i langi ne. Kaida'i ne'e noa'a 'ua fuana ngalilana ma'i sipsip ki ana ta kula. Nia le'a fuana muke kwatea na kafo fuada, sui kamu ka fi'i ba'eda kira ka fi'i fanga la'u."

⁸ Bore ma kira'a ta'ifau kika fata 'uri, "Noa'a, kaimili 'iri saiana sasia 'ira. Kaimili ke masia amu'i sipsip ki ta'ifau kike dao fiku ma'i, sui kaimili ta'ifau fi'i fiku gilosia na fau ne'e. Sui mala kami ka fi'i kwate kafo fuada."

⁹ Ana kaida'i sa Jakob ala'a go'o 'ana 'ua fa'inia ngwae ne'eri ki, sari'i ne'eri ka leka ma'i fa'inia sipsip ma'a nia ki. Nia ne'e lia sulia sipsip ne'eri ki.

¹⁰ Ma kaida'i sa Jakob nia lisia na sari'i ne'e ngwai nia, fa'inia sipsip ne'eri ki, nia tata'e ka leka kwau 'uana kilu kafo, ma ka gilosia kwau na fau doe ne'eri go'o taka filia, ma ka kwatea kafo fuana sipsip ne'eri ki.

¹¹ Buri 'ana nia ka leka nono'ia 'i Rachel, ma ana kaida'i ne'eri nia ka angi na'a, osi'ana nia saele'a liu mala.

¹² Ma nia ka fata 'uri fuana, "Nau'a na ngela 'i Rebeka ne. Na ma'a 'oe nia ngwai nau." Sui ngela kini ne'e ka lalili ka fa'arongoa ala'anga ne'e 'ania ma'a nia.

¹³ Ma kaida'i ma'a nia rongoa ala'anga nini'a ana ngwai nia, nia ka lalili ma'i ma ka lolofafia, ma ka nono'ia, ma ka leka fa'inia 'i luma nia. 'Una'eri sa Jakob ka ala'a le'a fuana sulia ru ki ta'ifau ne'e fuli.

¹⁴ Buri 'ana ngwai nia ka fata 'uri fuana, "Iu, nia mamana na'a! Kor'o'a ta'i 'abu go'o ne!" Sa Jakob ka tua ana fanoa ne'e sulia ta'i madamo.

Sa Jakob korea 'i Lia ma 'i Rachel

¹⁵ Buri 'ana sa Laban ka fata 'uri ana sa Jakob, "Ae'o na ngwai nau, bore ma nia 'iri le'a ne'e 'oke rao 'o'o go'o 'amu fuaku. Ta tae ne'e 'oko oga nai ba'a foli'o 'ania?"

¹⁶ Ma ngwae ne'e nia to'o 'ana ro kini sari'i ki, Ai eta futa ne'e satana 'i Lia, ma ruana sari'i ana ne'e 'i Rachel.

¹⁷ 'I Lia maana le'a liu, bore ma 'i Rachel ne'e maana 'olo'olo liu mala di'ia bola ki.

¹⁸ 'Una'eri ma sa Jakob nia kwaima liu ana 'i Rachel, ma nia ka fata 'uri fuana ngwai nia, "Nau ku saele'a ne'e nai rao sulia fiu fa'i ngali ki fuamu, si di'ia 'oko ala'ania nai korea ruana sari'i amu."

¹⁹ Sui sa Laban ka fata 'uri, "Nia le'a fuana ne'e nai kwatea fuamu ka liufia ta ngwae la'u, 'una'eri 'oke tua na'a 'amu 'uri fa'i nau."

²⁰ Go'o sa Jakob ka ina'u na'a ana rao'a fuana ngwai nia sulia fiu fa'i ngali ki, fasi 'iri nia ke korea 'i Rachel. Bore ma fiu fa'i ngali ne'eri ki di'ia go'o 'ana ta ro nama ta uulu asoa ana, osi'ana nia kwaima liu ana sari'i ne'eri.

²¹ Kaida'i fiu fa'i ngali ne'eri ki sui, nia ka fata 'uri ana funga nia, "Na kaida'i nau

* 28:19 Ana ala'anga 'i Hebrú, 'Betel' fadalana ne'e 'Luma God'.

nia sui na'a, ala ma'li 'ani kini nau nai korea na'a."

²² 'Una'eri sa Jakob ka sasia ta'li fafanga'a doe ana ara ara'linga ne'eri ka saea ma'li ngwae ki.

²³⁻²⁴ Bore ma saena rodo ne'eri, nia noa'a kasi ngalia 'i Rachel ka leka fuana sa Jakob, nia ngalia lala 'i Lia, na kini eta futa nia, ka leka kwatea fuana. Sui nia ka kwatea na kini rao 'o'o ne'e kira saea 'ania 'i Silpa ka leka fa'inia fuana rao'a saena luma nia. 'Una'eri sa Jakob ka teo na'a fa'inia 'i Lia ana rodo ne'eri.

²⁵ Aia 'ofodangi nia lia, bore ma nia ka tona liu na'a, osi'ana 'i Lia lala ne'e nia teo fa'inia. Sui nia ka leka ka fata 'uri fuana sa Laban, "Fa'uta ne'e 'oko sasia ru ne'e aku kwa! Nau ku laga liu na'a ana rao'a fuamu fasi 'iri nai ngalia 'i Rachel. Fa'uta ne'e 'oko 'oi aku 'uri?"

²⁶ Bore ma funga nia ka fata 'uri, "Na falafala ana fanoa kami nia noa'a kasi 'una'eri. Noa'a kami kasi ala'ania ne'e ngela kini 'i buri ka eta 'afe, ma ai 'i na'o ka 'afe 'i buri.

²⁷ Ala'ania ru fuana fafanga'a ana ara ara'linga 'oe ki ke masia ana kini eta futa ka leka basi 'ana sulia fiu asoa ne'e ki, buri 'ana 'oko fil'i alanga'i ko rao sulia ta fiu fa'i ngali la'u. Kaida'i fiu asoa ne'e ki ka sui, kami ke ba'a kwatea la'u ruana ai fuamu."

²⁸ 'I ne'eri sa Jakob ka alafafia ke sasi 'una'eri, ma kaida'i fiu asoa ana fafanga'a ne'eri nia sui na'a, na funga nia ka kwatea la'u 'i Rachel fuana.

²⁹ Ma nia ka kwatea ta sari'i rao 'o'o fuana, ne'e kira saea 'ani 'i Bilha nia ka leka fa'inia, fasi ka rao saena luma nia.

³⁰ 'Una'eri sa Jakob ka teo na'a fa'inia 'i Rachel saena rodo ne'eri, nia kwaima liu la'u ana ka liufia 'i Lia. Sui nia ka rao la'u sulia ta fiu fa'i ngali fuana funga nia.

Kaela sa Jakob

³¹ Kaida'i Iawe nia lisia ne'e sa Jakob kwaima ana 'i Rachel ka liufia 'i Lia, nia ka kwatea 'i Lia ka ina, bore ma 'i Rachel noa'a kasi ina.

³² Noa'a kasi tau go'lo 'i Lia ka ina na'a, ma ka fa'afuta ta'li ngela ngwane go'lo nia ka fata 'uri, "Iawe nia lisia na'a 'ato'anga nau ki. Kaida'i ne'e na'a na ara'i nau ka kwaima aku." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ania sa Ruben.*

³³ 'I buri 'ana nia ka ina la'u, ma nia ka fa'afuta la'u ta ngela ngwane ana, sui

nia ka fata 'uri, "Iawe kwatea ngela ne'e fuaku, sulia nia rongoa ara'i nau kasi kwaima liu go'lo aku." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ania sa Simion.†

³⁴ 'Una'eri nia ka ina la'u, ma ka fa'afuta la'u ta ngela ngwane ana, nia ka fata 'uri, "Ngela nini nau ke ba'a kwatea ara'i nau ke manata ngasingasi'a aku, osi'ana nau ku alua na'a uulu ngela ngwane ki fuana." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ania sa Lifae.‡

³⁵ Ma ana ta'li kaida'i la'u, nia ka ina ma ka fa'afuta la'u ta ngela ngwane nia ka fata 'uri, "Kaida'i ne'e nai ba'atafea 'aku Iawe, ma nia ka fa'asata 'ania sa Juda.§ Buri 'ana ma noa'a nia kasi ina na'a."

30

¹ Kaida'i 'i Rachel nia saiana nia noa'a kasi ina na'a nia siana nia kasi le'a ana, ma nia tala'ae liana ka gu'ugu'u fuana sasina, ma nia ka fata 'uri fuana sa Jakob, "Oke kwatea nama ta ngela fuaku si di'ia noa'a, nia le'a fuaku nai mae go'lo."

² 'Una'eri sa Jakob ka tala'ae fuana saeta'anga fuana, nia ka fata 'uri fuana, "Uri ma 'oko fia fasi nai sasia ru ne'e God saiana ka sasia? Nia'a ne'e lui'o fa'asia ina'a."

³ Go'lo 'i Rachel ka fata 'uri, "Irai nia le'a, na kini rao nau 'i Bilha nini'a tua go'lo 'ana. Nia le'a fuana 'oke leka maliu fa'inia, fasi 'iri nia ke fa'afuta ta ngela fuaku. Falafala 'una'eri na'a ne'e nai ba'a to'o ana ngela nau ki ana."

⁴ Sui nia ka kwatea kwau kini rao ne'eri ka leka tua fa'inia sa Jakob, ma ka teo fa'inia.

⁵ Go'lo kini ne'eri ka ina na'a, ma ka fa'afuta ta'li ngela ngwane ana sa Jakob.

⁶ Sui 'i Rachel ka fata 'uri, "God nia lisia ma'li na 'ato'anga nini'a teo fafi nau, ma nia fa'ata'inia ne'e noa'a la'u rora'a nau. Nia rongoa fo'olaku, ma nia ka kwatea ngela ngwane ne'e fuaku." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ani sa Dan.*

⁷ Sui 'i buri 'ana 'i Bilha ka ina la'u, ma ka fa'afuta ta ngela ngwane la'u ana sa Jakob.

⁸ 'I ne'eri 'i Rachel ka fata 'uri, "Nau ku fu'a ngasingasi'a 'usia ai na'oku, ma nau ku liufia na'a." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ani sa Naftali.†

⁹ Ana kaida'i 'i Lia nia saiana ne'e noa'a kasi ina na'a, nia ka fatamana kini rao 'o'o

* 29:32 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Ruben' fadalana ne'e 'Nia lisia 'ato'anga nau ki'. † 29:33 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Simion' fadalana ne'e 'Nia rongoa'. ‡ 29:34 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Lifae' fadalana ne'e 'Tua karangia'. § 29:35 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Juda' fadalana ne'e 'Ba'atafea' * 30:6 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Dan' fadalana ne'e 'Nia fa'ata'inia ne'e noa'a la'u rora'a nau'. † 30:8 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Naftali' fadalana ne'e 'Nau ku fu'a ngasingasi'a'.

nia 'i Silpa ka leka maliu fa'inia sa Jakob logo.

¹⁰ Kaida'i 'i Silpa ka fa'afuta ta'i ngela ngwane ana sa Jakob,

¹¹ go'o 'i Lia ka fata 'uri, "Ngwae ne'e nia 'oilaki'a fuaku!" Ma nia ka saea ngela ne'e 'ania sa Gad.*

¹² Sui kini rao ne'e ka fa'afuta la'u ta ngela ngwane ana sa Jakob,

¹³ Ma 'i Lia ka fata 'uri, "Nau ku saele'a liu na'a. 'Afe ki ta'lifau kike ba'a sae nau 'ani 'i Saele'a." Ma nia ka saea ngela ne'e 'ania sa Asa.†

¹⁴ Kaida'i kira ka loa na witi ki saena o'ola ngela ti'iti'i ne'eri, sa Ruben ka leka 'i o'ola, ma ka dao to'ona ti fua'i ru ana Mandrek, nia ka gweea ti fa'i ru ma ka ngalia ma'i ka kwatea fuana te'a nia. 'Una'eri 'i Rachel ka saefilo 'uri ana 'i Lia, "Nau ku amasi'o 'oke kwatea ma'i ti fua'i ru fuaku ana Mandrek ne'e ngela 'oe nena ngali'i ma'i."

¹⁵ Bore ma 'i Lia ka fata lala 'uri, "'Oko ngalia na'a 'amu na ara'i nau! Fa'uta la'u ne'e 'oko iliili 'uana ngalilana la'u na fufuna Mandrek ne'e ngela nau nia ngali'i ma'i fuaku? Ta'i noa'a go'ol!" Bore ma 'i Rachel ka fata 'uri, "Di'ia 'oko kwate'a fua'i ru ne'ana ki fuaku, nai ba'a ala'ani 'oke teo fa'inia sa Jakob saena rodo ne'e ma'i."

¹⁶ 'Una'eri ana agi sa'ulafi ne'e sa Jakob oli ma'i fa'asia 'i o'ola 'i Lia ka leka kwau ka saka fuana, ma ka fata 'uri fuana, "Rodo ta'ena 'oke leka ma'i ko teo fa'inau sulia nau ku foli'o na'a 'ania fua'i 'ai ki ana Mandrek, ne'e ngela nau nia kwate'e fuaku." Ma ana rodo ne'eri, sa Jakob ka leka maliu fa'inia 'i Lia.

¹⁷ Buri 'ana God ka rongoa fo'onga'a 'i Lia, sui nia ka ina la'u ma ka fa'afuta limana ngela ngwane sa Jakob.

¹⁸ Sui nia ka fata 'uri, "God nia kwate nau ana tae ne'e nau ku folia, osi'ana nau ku kwatea na'a kini rao nau ku leka tua fa'inia ara'i nau." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ania sa Isakar.*

¹⁹ Nia ka ina la'u ma ka alua onona ngela ngwane ana sa Jakob.

²⁰ Sui nia ka fata 'uri, "God nia kwatea ta'i kwate'a 'o'o le'a fuaku. Kaida'i ne'e ara'i nau ke ba'a manata lafu nau, du'ungana nau ku fa'afuta na'a ono ngela ngwane ki fuana." Ma nia ka saea 'ani sa Sebulun.†

²¹ Ma 'i buri 'ana nia ka fa'afuta ta'i ngela kini nia ma nia ka saea 'ania 'i Daena.

²² Buri 'ana God ka manata to'ona 'i Rachel, ma ka rongoa fo'onga'a nia, ma nia ka kwatea nia ka bolo fa'inia ka alu ngela la'u.

²³ Ma nia ka ina la'u, ma ka alua ta'i ngela ngwane nia ma ka fata 'uri, "God ngalia na'a eke'a ba nau."

²⁴ Ma nia ka saea 'ania sa Josef‡ ma nia ka 'uri, "Ala'ania lawe ka kwatea la'u ta ngela ngwane fuaku."

God kwatea to'oru'a sa Jakob ka tatakola'a

²⁵ Sui buri 'ana ne'e sa Josef nia futa, sa Jakob ka fata 'uri fuana funga nia, "Nia le'a fuana ne'e 'oke ala'ani kaimili ke oli na'a 'i fanoa nau.

²⁶ Nau ku rao ngasi liu fuana folilana ro 'afe nini nau ki fa'inia ngwa'i ngela nini nau ki. Nau ku amasi 'oe 'oke ala na'a ma'i anidaro'o saena limaku, fa'inia ngela nau ki fasi 'iri kaimili ke leka na'a. 'Oko sai le'a na'a ana rao'a le'a 'oro nini nau ku sasi'i fuamu."

²⁷ Bore ma funga nia ka fata ana, "Nau ku oga nai saea ta'i ru. Na ma'etoto nini nau ku lisi'i ki, ni'i fa'ata'inia fuaku ne'e lawe nia fa'ale'a nau osi'ana 'oko tua fa'inau.

²⁸ Nia le'a fuana 'oke saea fuaku ta tae ne'e nai ba'a foli'o 'ania, 'iri ne'e nai foli'o 'ani."

²⁹ Sui sa Jakob ka fata 'uri, "'Oko sai ana ka sui na'a rao laga ulafu'a nau ku sasi'i fuamu ki, ma 'oko logo ana ne'e ru 'ae'aela 'oe ki kira 'oro kaida'i nau ku lia sulida.

³⁰ Kaida'i nau ku eta dao ana fanoa ne'e, ru 'oe ki noa'a kasi 'oro go'o, bore ma kaida'i ne'e kira 'oro liu na'a. Na rao'a nau ku sasi'i fuamu ki, lawe fa'ale'a 'oe. Bore kaida'i ne'e na'i sasia nama ti ru fuana 'afilana ngela nau ki na'a."

³¹ Bore ma funga nia ka saefilo la'u 'uri ana, "Di'ia nia 'uira, ta tae ne'e nai kwatea fuamu kwa?" Go'o nia ka fata 'uri, "Noa'a nau kusi oga ne'e 'oke foli nau 'ania ta mani. Nai ba'a saea kwau ta'i ru, si di'ia 'oko alafafia ru ne'eri nai lia la'u sulia ru 'ae'aela 'oe ki.

³² 'Oke ba'a ala'ania nau nai leka lia 'aku talaku ana ru 'ae'aela 'oe ki ta'ena. Na sipsip ne'e goa ta'lifau ki fa'inia nanigot ti'iti'i ne'e kira 'iri goa ta'lifau ki, ne'e kira to'o ana kala kwakwao'a ti'iti'i ki 'i

‡ 30:11 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Gad' fadalana ne'e 'Osi'.

* 30:18 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Isakar' fadalana ne'e 'Kwaiara'.

† 30:20 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Sebulun' fadalana ne'e 'Manata lafu'.

‡ 30:24 Ana ala'anga 'i Hebru, 'Josef' fadalana ne'e 'Ala'ania nia kwatea ta'i la'u'.

nonida, ai ne'eri ki ne'e nai ba'a ngalida fuaku. Ma nia na'a ne'e folifoli'a nau.

³³ Ma nia ka talangwara'u go'o ana fuamu fuana sasilana di'ia nau ku sasia ka saga nama ka noa'a. Kaida'i 'oko lisia ne'e nau ku to'o ana nanigot ne'e goa ta'ifau ki, ma ku to'o ana sipsip ne'e 'iri goa ta'ifau ki, 'irai kaumulu saiana muke saea ne'e nau ku bili."

³⁴ Sui funga nia ka fata 'uri, "Nia le'a go'o 'ana kuke ba'a sasi di'ia ne'e 'oko saea."

³⁵ Bore ma asoa ne'eri nama go'o, sa Laban leka ka ngalia na nanigot nia ki ne'e noa'a kira kasi goa ta'ifau ki ne'e kala kwao'a ti'iti'i ne'e teo 'i nonida ki, fa'inia sipsip ki ne'e kira goa ta'ifau, ma nia ka aluda saena limana ngwa'i ngela ngwane nia kira ka lia sulida.

³⁶ Nia ka ala'ania ti ai saena limana sa Jakob, ma nia'a fa'inia ngwa'i ngela nia kira ka ngalia ru 'ae'aela nia ki kira ka leka fa'asia kula ne'e sa Jakob tua ana, ma kira ka ngasingasi'a sulia uulu asoa ki, ma kira fa'inia ru 'ae'aela ne'eri ki kira ka tua tau fa'asia sa Jakob.

³⁷⁻³⁸ 'Una'eri sa Jakob ka tufua rarana 'ai ne'e ta'eta'eda marako ki. Ma nia ka ragia ti ta'eta'le 'ai ana 'ai ne'eri ki fasi 'iri ke alua kula kwao ana. Go'o nia ka alua fa'i a'o a'o ne'eri ki ana kula nanigot ki leka ma'i fuana kwa'u kafo'a ana, kaida'i kira kwa'u, kira ka bubungia fa'i a'o a'o ne'eri ki. Nia ka ngalia rarana 'ai ne'e kira saea 'ani Popla. Nia sasi 'una'eri osi'ana kaida'i na nanigot kira leka ma'i fuana kwa'unga ana kafo ne'eri, na nanigot ngwane ki ka ra'efida nanigot kini ki.

³⁹ Ana kaida'i ne'e ta'i nanigot ngwane nia ka ra'efia ta nanigot kini, kira ka bubungia fai 'ai ne'eri ki, na bibi nanigot ne'e ke ba'a futa ana nanigot kini ne'eri ka noa'a kasi goa ta'ifau, nia ka ta'i to'o ana kwao'a ki 'i nonina.

⁴⁰ 'Una'eri sa Jakob ka daro'ia ru 'ae'aela ne'eri ki, nia ka ngalia sipsip ki fa'asia nanigot ki, ma ka aluda sipsip ki kwau ana kula ne'e kira saiana kike lisia na sipsip funga nia ki ne'e kira goa ma kika goa bore ma kira ta'i kwakwao'a ti'iti'i 'i nonida ki. Sui nia ka fikua ai nia ka tua fiku noa'a kasi dola la'u fa'inia ai funga nia ki, ma ka 'una'eri ne'e nia ka sasi kika 'oro la'u.

⁴¹ Ma kaida'i nia lisia ne'e nanigot kini ngasingasi'a ki kira oga nanigot ngwane ki, nia ka ngalia na fa'i 'ai ne'eri ki ka alua ana kula fuana kwa'u kafo'a. Sui kaida'i na nanigot ngwane ki kira ka ra'efida ma kira ka bubungia na fa'i 'ai ne'eri kira ka to'o ana toto kwao ki 'i nonida.

⁴² Bore ma kaida'i nia lisia na nanigot ne'e noa'a kasi ngasingasi'a kira leka ma'i, nia ka lafua fa'i 'ai ne'eri ki la'u. Sui kasi tau go'o na nanigot ne'e noa'a kasi ngasingasi'a ki, nia ne'e ai funga nia ki. Bore ma ai ne'e ngasingasi'a ta'ifau ki, ai nia ki. Ka 'una'eri ne'e nia ta'i ngwae to'oru liu.

⁴³ Nia ka to'o ana sipsip 'oro, fa'inia nanigot 'oro, ma ngwae rao 'o'o 'oro, ma kini rao 'o'o 'oro, ma kamel 'oro, ma dongki 'oro logo.

31

Sa Jakob tafi fa'asia funga nia sa Laban

¹ Ana ta'i asoa sa Jakob rongoa ne'e luma'a nia ki kira ala'a sulia. Kira 'uri, "Luma'a kulu sa Jakob nia ngalia ta'ifau na'a ana ru ma'a kulu ki. Ma nia ka to'o ru na'a, ana ru ne'e ma'a kulu nia to'o ani ki 'i na'o."

² 'Una'eri sa Jakob ka lisia logo ne'e funga nia kasi kwaima le'a na'a ana di'ia ba nia sasia ma'i etaeta.

³ Buri 'ana Iawe ka fata 'uri fuana, "Oke oli na'a 'uana tua'a ne'e ko'o 'oe ma ma'a 'oe ma fuu'i ngwae 'oe ne'e kira tua ma'i ana. Ma nai ba'a leka fa'ini'o."

⁴ Sui sa Jakob ka kwatea ala'anga fuana ro 'afe nia ki 'i Rachel ma 'i Lia, fasi 'iri kera ke leka saka fuana ana kula abitako'a ne'e na ru 'ae'aela nia ki tua ana.

⁵ Nia ka fata 'uri fuadar'o, "Nau ku lisia na'a ne'e ma'a koro'o noa'a kasi kwaima le'a na'a fa'inau, di'ia ba nia sasasia ma'i etaeta. Bore ma God nini'a ma'a nau, nia tua fa'i nau leleka ka dao ana kaida'i ne'e.

⁶ Koro'o saiana ka sui na'a ne'e nau ku laga'i rao na'a fuana sasilana rao'a ma'a koro'o ki.

⁷ Bore ma nia ka 'idufa'i aurafu nau logo 'ana. Kaida'i 'oro sui na'a nia roksia na folifoli'a ne'e nia foli nau 'ani. Bore ma God noa'a kasi ala'ania ne'e nia ka fa'ali nau.

⁸ Kaida'i nia 'uri, folifoli'a 'oe 'oke ba'a ngalia na nanigot ti'iti'i ne'e ki nini kira goa, bore ma kira to'o lala ana kala kwao'a ki 'i nonida, sui na nanigot kini nia ki ka kalea na ngela 'i ru 'una'eri ki logo. Bore ma kaida'i nia ka 'uri folifoli'a 'oe na'a ne'e 'oke ba'a ngalia kala nanigot ne'e kira goa, bore ma kira to'o logo ana kala toto kwao ki 'i nonida." Ma na nanigot kini nia ki kira ka kalea logo ngela 'i ru 'una'eri ki di'ia ne'e nia saea.

⁹ 'Una'eri ne'e God ka ngalia ru 'ae'aela ne'eri ki fa'asia limana ma'a koro'o, ma ka alu'i lala saena limaku.

¹⁰ Ana kaida'i nanigot kini ki oga nanigot ngwane ki ka ra'efida, nau ku lisia ta'i

maliu bole'a. Ana maliu bole'a ne'eri nau ku lisia na nanigot ngwane ki ne'e kira ra'efia ae kini ne'eri ki, kira goa bore ma kira to'o logo ana toto kwao ki 'i nonida. Ti ai kira kwao tatata asi'a ma ti ai ada ka to'o ana toto kwao doe ki ana nonida, ma ti ai ada kira ka to'o ana kala toto kwao ki 'i nonida.

¹¹ Sui 'ainsel God ka sae nau saena maliu bole'a ne'eri, ma nia ka fata 'uri, "Jakob." Ma nau ku olisi 'uri ana, "Iu."

¹² Sui nia ka fata 'uri, "Lisia basi, na nanigot lo'oko ra'efia na nanigot kini goa lo'oko bore ma kira to'o ana toto kwao ki 'i nonida. Nau ku sasia ru ne'e ka fuli 'uri, sulia nau ku lisia falafala ta'a nini'a sa Laban nia sasia amu.

¹³ Nau'a na God ba nau ku dao ma'i siamu 'i Betel, kula ba 'oko kisita'inia ngwaingwai olif ana ta'ifau ba 'oko fa'a abu ma na ru fuana mamanata 'anga firi to'oku. Ma ana kula ne'eri logo ba 'oko sasia ta'i fata alanga'inga ngasingasi'a fuaku. Kaida'i ne'e nau ku oga'o 'oke fa'asia kula ne'e ma 'oko oli 'i fanoa 'a'ana ba 'oko futa ma'i ana."

¹⁴ 'Una'eri 'i Rachel ma 'i Lia kera ka fata 'uri fuana, "Na ma'a kero'o noa'a kasi ba'a to'o na'a ana ta ru ne'e nia ke alua saena limamiro'o kaida'i nia ka kwaima'a kwali fuana mae'a.

¹⁵ Nia lisi kero'o ka di'ia ne'e kero'o noa'a la'u ngela nia ki, kero'o ka di'ia na'a ta ngwae kwaita go'o 'ana. Nia 'oifoli 'ani kero'o fuamu, ma mani ki ta'ifau ne'e nia ngalia ana follamiro'o, kaida'i ne'e nia foli ani'i ka sui na'a.

¹⁶ Aia, God nia ngalia na'a ru ki ta'ifau fa'asia ma'a kero'o, ma nia ka kwatea na'a fuamu. Ma ana kaida'i ne'e, ru ki ta'ifau ru kero'o ki na'a, fa'inia ngela kero'o ki. 'Oke sasi na'a di'ia ne'e God saea fuamu."

¹⁷⁻¹⁸ Sui sa Jakob ka salisali ana ru nia ki ta'ifau 'iri ke oli 'uana ma'a nia 'i Kenan. Kira ka kwatea ro 'afe nia ki fa'inia ngela nia ki, kira ka leka 'i fafona kamel ki, ma ngwae nia ki kira ka leka 'i na'o fa'iniu ru nia ki ta'ifau ne'e nia to'o ani kaida'i nia tua 'i Mesopotemia.

¹⁹ Bore ma kaida'i sa Laban leka kwau fuana sufflana ifuna sipsip nia ki, 'i Rachel ka leka bilia kala god kala 'oso'oso ma'a nia ki ne'e teo 'i luma.

²⁰ 'Iu sa Jakob 'iri saea fuana funga nia ne'e nia ke ba'a leka, nia sofonga'inia liua na nai 'i ruu'a ne'eri. Nia tafi go'o 'ana fa'asia.

²¹ Nia ngali ta'ifau ru nia ki 'ali'ali go'o kira ka tafi na'a. Kira ka to'ofolo ana kafo 'i Iufretes, kira ka leka 'uana fa'i ua 'i Gilead ki.

²² Buri 'ana uulu asoa ki, sa Laban ka rongoa fa'arongo'a ne'e funga nia sa Jakob nia tafi na'a.

²³ Go'o nia ka ngalia ngwae ana fuu'i ngwae nia, kira ka leka 'i burida. Buri 'ana fiu asoa ki sa Laban ka dao fafia ana fa'i ua 'i Gilead ki.

²⁴⁻²⁵ Ana kaida'i ne'eri, sa Jakob fa'inia ngwa'i to'a nia ka saunga'inia na'a na fanoa kira 'i gwauna ta'i fa'i ua 'i Gilead. Ma ana rodo ne'eri, God ka leka ma'i siana sa Laban ana ta'i maliu bole'a ma ka fata 'uri fuana, "'Oke madafi'o 'okoto fi'i sasia ta alal'anga silolo fuana funga 'oe sa Jakob."

²⁶ Sui sa Laban ka leka siana funga nia ma ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e 'oke ngalia ro kini nau ki, ma 'oko tafi ago 'uri? 'Oke sasi di'ia ne'e 'oko liufidaro'o ana ta ma'e. 'Oke 'iri ta'i saea na'a ta alal'anga fuaku!

²⁷ Fa'uta ne'e kaumulu ka 'oi 'aku 'uri, ma kamu ka tafi? Si di'ia kamu fa'arongo nau 'ania lekalamu'a etaeta 'irai nai ngali ngwae ni kwa'i gita fa'inia ngwae ni masa'a 'ania kete ki, 'irai nai ba'a ngulia fa'i ngu ni oli oli'a 'ania falafala le'a.

²⁸ Lisia basi! 'Oke 'iri ala'ania ne'e nai nono'ia kala ko'o nini nau ki fa'inia ro kini nini futa aku ki, ma nau ku oli oli ada. 'Oke bolebole'a liu na'a kwa!

²⁹ Nau ku bolo fa'inia nai fa'ali kaumulu go'o 'aku ta'ifau. Bore ma rodo ne'e, God ma'a kaumulu nia leka ma'i siaku ana maliu bole'a, ma ka ala'a ngasingasi'a fuaku 'iri noa'a naisi ala'a silolo fuamu.

³⁰ Nau ku saiana ne'e 'oko oga liua na'a olia 'uana fanoa 'oe, bore ma fa'uta lala ne'e 'oko bilia kala god kala'a nau ki ne'e ni'i teo saena luma nau?"

³¹ Sui sa Jakob ka fata 'uri, "Noa'a naisi saea leka laku fuamu sulia nau ku ma'u, 'asu 'ubani nau ku saea fuamu, ma 'oko fi'i ngali ro 'afe nau ki fa'asi nau.

³² Bore ma si di'ia 'oko dao to'ona ta ai aimili nia bilia na god 'oe ki, na ngwae ne'eri ke ba'a mae. Na ngwae nini ana fufu'i ngwae 'oe ki ne'e kike fa'amamana aku. 'Oke lia 'amu 'uana god 'oe ki. Ma si di'ia 'oke dao to'ona ta ru amu, 'oke ngalia." Bore ma nia noa'a kasi sai go'o ana ne'e 'i Rachel go'o ne'e bilia god kala'a ne'eri ki, ma ka agota'i ni'i.

³³ Sui sa Laban ka leka lulu kwailiu 'uana god kala'a ne'e ki saena babala sa Jakob, ma nia ka leka sasi logo 'una'eri saena babala 'i Lia, ma saena babala ro kini rao 'o'o, ma ro kini nia ki logo, bore ma nia noa'a 'iri dao to'oda. Sui ni ka ru 'u 'i saena babala 'i Rachel.

³⁴ Bore ma 'afe ne'e sofonga'inia saena ta'i ngwa'i ana kula ni gwauru 'anga fafona kamel nia, nia ka tua fafia na

ngwa'i ni ru ne'eri. Sui bore 'ana nia ka dao ma'i ka lulu kwailiu ana kula ki ta'ifau saena babala ne'eri, noa'a nia kasi dao to'ona.

³⁵ Sui 'i Rasel ka fata 'uri ana ma'a nia, "Kwaimanatai liu na'a ma'asi 'ae, nau ku mata'i ne, ma nau kusi bolo fa'inia uu'a 'i maamu, nau ku amasi'o 'oe kosi saeta'a la'u fuaku." Ma sa Laban ka lia ana kula ki ta'ifau 'uana god kala'a nia ki bore ma nia kasi dao na'a to'ona.

³⁶ 'Una'eri sa Jakob ka balufia funga nia ka 'uri, "'Uri ma tae ne'e nau ku sasia ka ta'a kwa! Nau ku 'iri 'oia na taki ne'e kaumulu ka leka ma'i muka lali nau 'uri! Nia 'iri saga ne'e kamu ka sasi 'uri.

³⁷ Mulu leka lia 'i safitana ru lo'oko nau ki, bore ma tae ne'e kamu ke dao to'ona? Di'ia kamu lisia ta ru, muka ngalia ma'i! Ngwae kulu ki ne tua go'o 'ada. Moro alua 'i maada, fasi 'iri kike lia saiana sa tai aumulu ne'e saga.

³⁸ Ro akwala fa'i ngali ki na'a ne'e nau ku ina'u ana rao'a fuamu. Ma ana kaida'i 'oro go'o ana ne'e sipsip 'oe ki ma nanigot 'oe ki kira to'o ana ngela 'i ru 'oro ki, bore ma ta ta'i sipsip ngwane nama ta ta'i nanigot ngwane noa'a nau kusi ngalia nama fa'asi'o fuana 'anilana 'aku.

³⁹ Kaida'i ki ta'ifau na ru kwasi ki kira fa'alia na ru 'ae'aela 'oe ki, nau'a go'o ne'e nai didifulia. Nau noa'a kusi ngalia na'a ma'i siamu 'iri 'oke lisia. Falafala 'oe na'a ne'e di'ia ta ru 'ae'aela amu nia no'ana ana dangi nama ana rodo, nau'a nama ne'e nai didifulia.

⁴⁰ Kaida'i 'oro ki nau ku saiana noniku nia ta'a. Ana dangi, na mada'afi nia sina fifi aku, ma nau ku maruku liu na'a, ma ana rodo nau ku gwari liu na'a, ma nau kusi maluu.

⁴¹ Ana kaida'i firi sulia ro akwala fa'i ngali, nau ku tua fa'i kaumulu ki, kamu sasi nama di'ia ne'e nau'a ta ngwae rao laga ulafu, ma ru ne'e kamu kasi rokisia go'o. Nau ku rao sulia fai akwala fa'i ngali ki fuana ngalilana ro kini 'oe ki, ma nau ku ina'u ana rao'a sulia ono fa'i ngali ki la'u fuana ru 'ae'aela nini 'oe ki. Ma ana ono fa'i ngela ne'e ki, 'oko rokisia folifoli'a nau ana kaida'i 'oro.

⁴² Bore ma di'ia God nini ko'o nau ki nia kasi 'afi'afi nau, 'irai 'oko lali nau ka sui na'a. Ma noa'a naisi ngalia na'a ta ru. Bore 'ana ma God nia tua fa'i nau, ma 'oe kosi lali nau. Ko'o nau sa Abraham nia fo'osia 'i na'o ma fa'inia ma'a nau sa Aesak logo ne'e ina'u ana fo'osilana ma ka fu'usi doe ana. Bore ma nia ka lisia go'o 'ana na 'ato'anga nini nau ku to'o ana, ma rao ngasi'a nini nau ku fulia, ma saena rodo ne'e nia fa'ata'inia ana maluu

bole'a ne'e 'oko fa'ata'inia sa tai akoro ne'e saga."

Sa Laban fata alanga'i fa'inia sa Jakob

⁴³ Sui sa Laban ka fata 'uri fuana funga nia, "Na ro 'afe ne'e ki, ro kini nau ki nini'a. Na ngela kero'a ki fa'inia ru 'ae'aela ne'e ki ru nau ki ta'ifau. Ru ne'e ki ta'ifau ru nau ki go'o. Bore ma du'ungana nau noa'a kusi sasia ta ru fuana goniladaro'o ro kini nau ki fa'inia ngela kira ki.

⁴⁴ Nau ku salisali na'a nai sasia fata alanga'inga fa'inidaro'o. Nia le'a kuke sasia ta'i sulufaua doe 'i ne'e, fasi 'iri ke di'ia toto kulu ana alanga'inga nini kulu."

⁴⁵ 'Una'eri sa Jakob ka ngali ta'i fau doe ka fa'auua 'i ne'eri ka sasia ta'i ru fuana mamanata 'anga to'ona.

⁴⁶ Ma nia ka fata 'uri fuana ngwae ana fufu'i ngwae nia ki, "Muke leka ngalia ma'i gwa'i fau ki, kuke ba'a saunga'inia ta'i sulufaua ana kula ne'e." Buri 'ana kike ba'a sasia kala fafanga'a, karangia sulufana ne'e fuana toto ana ru ne'e.

⁴⁷ Sui sa Laban ka saea sulufaua ne'eri 'ania ala'anga nia, "Jegara Sahaduta," ne'e fadalana, "Sulufaua ana toto kulu." Ma sa Jakob ka saea sulufaua ne'e 'ania ala'anga nia, "Galeed," ne'e fadalana 'una'eri logo.

⁴⁸ Go'o sa Laban ka fata 'uri ana, "Na sulufau ne'e nia ke ba'a di'ia toto fuakoro, ana fata alanga'inga nini'a koro." Nia ne'e sa Jakob ka saea kula ne'e 'ani Galeed.

⁴⁹ Go'o sa Laban ka fata 'uri fuana, "Ala'ania lawe ke filo koro kaida'i koro leka fa'asikoro." Nia ne'e sa Jakob ka saea kula ne'eri 'ania 'i Mispa nama kula fuana filolana.

⁵⁰ Ma nia ka fata la'u 'uri, "Di'ia 'oko sasia ta ru ka ta'a ana ro kini ne'e nau ki nama 'oko korea lala ta 'afe la'u, nia le'a fuana 'oke manata to'ona God ne'e lisi koro, sui bore 'ana ta ngwae kasi filo koro.

⁵¹ Na sulufaua ne'e nau ku alua 'i safitakoro, ma na fau nini 'oko fa'auua di'ia ta ru ni manata firi'anga to'ona kera ke ba'a tua 'i ne'e.

⁵² Na sulufaua ne'e fa'inia ru fuana mamanata 'anga to'ona ne'e kera ro toto ana fata alanga'i lakoro. Noa'a naisi ba'a leka liufia sulufaua ne'e fuana fa'alilamu. Ma 'ae'o logo 'oe kosi liufia na sulufaua ne'e fa'inia na ru fuana mamanata 'anga firi to'ona ne'e ana ta kaida'i go'o 'ana fuana fu'alilaku.

⁵³ Ala'ania God ma'a koro ki sa Abraham ma sa Neho ke matalanga'inia ta ai akoro ne'e nia ke 'oio alanga'inga ne'e!"

'Una'eri sa Jakob ka alanga'i 'ania satana God ne'e ma'a nia sa Aesak fo'o satana, di'ia ne'e nia ka dau sulia alanga'inga nini'a sa Laban sasia fa'inia.

⁵⁴ Buri 'ana nia ka saungia ta'i ru 'ae'aela ma ka fo'osi 'ania 'i gwauna ua ne'eri ma nia ka saea ngwae ana kwalafa nia ki kira ka leka ma'i kika 'ado fa'inia fuana 'anilana fo'osi ne'eri. Ma kaida'i fuana 'anilana fo'osi ne'eri, ma kaida'i kira fanga ka sui ana rodo ne'eri, kira ka teo na'a ma'i gwauna fa'i ua ne'eri.

⁵⁵ Ana 'ofodangi la'a bilabila, sa Laban ka nono'ia kala ko'o nia ki, fa'inia ro kini nia ki fuana olioli'a ada. Sui nia ka fa'asia fanoa ne'eri, ma ka oli 'i fanoa nia.

32

Sa Jakob salisali fuana lisilana sa Esau

¹ Ana kaida'i sa Jakob nia leka kwau, na 'ainsel ki kira leka ma'i ma kika saka fuana.

² Ma kaida'i nia lisi kira, nia ka fata 'uri, "Kula ne'e nia kula na 'ainsel God ki kira sasia fuana fanoa kira. Sui nia ka saea kula ne'eri 'ania 'i Mahanaem nama ro fanoa."

³⁻⁵ Sa Jakob ka asunga'inia ti ngwae kira ka ngalia ala'anga nia ka leka fuana ngwaefuta nia sa Esau 'uana fanoa 'a'ana kira saea 'ani 'i Seiri, ne'e ta sata 'i Idom. Nia saea fuada 'iri kike fata 'uri fuana sa Esau, "Ara'i kwa, ngwae ni rao 'oe sa Jakob, nia asunga'i kaimili mika leka ma'i mike fa'arongo 'oe 'ania fatalana. Nia fata 'uri: Ara'i 'a'ana nau 'ae. 'I na'o nau ku fa'asia kula ne'e ma nau ku leka tua fa'inia sa Laban, ma nau ku tua fa'inia leleka ka dao ana kaida'i ne'e, ma nau ku oli na'a ma'i, nau ku to'o ana buluka ki ma dongki ki, ma sipsip ki, ma nanigot ki, ma na ngwae rao 'o'o ki ma kini rao 'o'o ki. Nia ne nau ku kwatea kwau ala'anga ne'e fuamu, si di'ia 'oko saele'a fuana lisilaku." Go'o nia ka asunga'inia ngwae ki kira ka leka etaeta ana fuana lisilana sa Esau.

⁶ Kaida'i ngwae ne'eri kira oli ma'i, kika fata 'uri fuana, "Kaimili kira lisia ngwae futa 'oe ka sui na'a. Kaida'i ne'e nia fa'asia na'a fanoa nia ka leka na'a ma'i fuana saka'a fuamu. Ma nia to'o ana fai talanga'i ngwae ki kira ka leka ma'i fa'inia."

⁷ 'Una'eri sa Jakob ka ma'u liu, sui nia ka daro'ia ngwae ne'e kira tua fa'inia ki, fa'inia logo ru 'ae'aela nia ki 'ania na ro fikuta'i leka'a ki.

⁸ 'Una'eri nia ka manata 'uri, "Di'ia sa Esau nia leka ma'i, ma ka saungia na'a ta ta'i fikuta'i ngwae, sali ta fikuta'i ngwae kira saiana kike tafi."

⁹ Sui nia ka fo'osia God ka 'uri, "Aofia lawe, 'ae'o God ko'o nau sa Abraham ma ma'a nau sa Aesak. Nau ku amasi'o 'oke rongo nau ma'i. 'Oko saea fuaku nai oli nama ma'i 'i fanoa nau ma lu'ulu'ua nau, ma 'oko fata alanga'i 'uri 'oke ba'a kwatea maurilaku ka le'a.

¹⁰ Falafala 'oe ki fuaku nia 'uri. Kaida'i ki sui 'oko kwaima liu aku, ma kaida'i ki sui 'oko dau sulia fata alanga'inga 'oe ki fuaku. Bore 'ana ma nau'a ta'i ngwae ta'a go'o 'ana nini'a, nau ngwae rao 'oe go'o, ma nia ka 'iri saga go'o fuamu ne'e 'oke sasia ti ru le'a fuaku 'uri, 'I na'o ma'i kaida'i nau ku to'ofolo ana kafo 'i Jodan, nau ku 'iri to'o nama ana ta ru, fa'i kubu go'o ne'e nau ku dau fafia. Bore ma nini'ari nau ku oli ma'i, nau ku to'o ana ro fikuta'i ngwae fa'inia ma ti ru matamata la'u.

¹¹ Aofia Iawe 'ae, nau ku amasi 'oe 'oke fa'amauri nau fa'asia na ngwae futa ne'e nau. Nau ku ma'u liu, 'asu 'ubani nia ka dao ma'i ma ka saumusi kaimili fa'inia kini ne'e ki ma ngela ki logo.

¹² 'I na'o ba, 'oko fata alanga'i 'uri, "Oke ba'a sasia ru ki ta'ifau ke le'a ana maurilaku, ma 'oke ba'a sasia ngela ne'e futa ana kwalafa nau ki, kira ke ba'a 'oro liu ne'e noa'a ta ngwae saiana kasi to'oda, kira ke 'oro di'ia na one ninimana asi. Nau ku amasi'o 'oe kosi manata bura ana alanga'inga nini 'oe fuaku."

¹³ Ana rodo nia ka maluu na'a ana kula ne'eri, ma 'ofodangi, nia filia ti ru 'ae'aela fuana kwatela fuana ngwaefuta nia.

¹⁴ Na kwate'a ne'eri nia to'o ana ro talanga'i nanigot kini ki, fa'inia ro akwala nanigot ngwane ki ana etana fikuta'i ru, ma ro talanga'i sipsip kini ki fa'inia ro akwala sipsip ngwane ki ana ruana fikuta'i ru,

¹⁵ ma na uulu akwala kamel kini ki fa'inia kaela kamel kira ki ana uula fikuta'i ru ma na fai akwala buluka ki fa'inia akwala buluka ngwane ki, ana faina fikuta'i ru ma na ro akwala dongki kini ki fa'inia akwala dongki ngwane ana limana fikuta'i ru.

¹⁶ Nia ka daro'ida 'ania lima fikuta'i ru ki, ma nia ka alua lima ngwae rao ki kira ka lia sulida ta'ifau ne'e ta'i ngwae fuana ta'i fikuta'i ru. Sui nia ka fata 'uri fuada, "Iu nia le'a, muke etaeta 'i na'o bore ma kamu kasi leka fiku. Na fikuta'i nanigot kike ba'a etaeta, ma na fikuta'i sipsip kike ta'i kwaima'akwali ti'iti'i sui kika fi'i leka 'i buri, sui uulu fikuta'i ru ne'eri ki kira ka fi'i dongada logo 'una'eri."

¹⁷ Sui nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'e lia sulia nanigot ki, "Si di'ia na ngwaefuta nau saka fuamu sulia tala, ma nia ka

saefilo 'uri amu, "Oke leka 'i fa'li nini'a? Na nanigot ne'e ki ru sa tai ki nini'a? Sa tai mo ne'e ara'li 'a'ana 'oe?"

¹⁸ 'Una'eri 'oke ba'a fata 'uri fuana, 'Ara'li 'a'ana kwa! Nanigot ne'e ki, ru ngwae ni rao 'oe sa Jakob. 'Ae'o na'a ne'e ara'li 'a'ana nia, ma nia na'a ne na kwate'a 'o'o ne'e nia kwate'a ma'i fuamu. Nia ke lekaleka ma'i 'ua 'i burummili.' "

¹⁹ Ma nia ka saea nama ta'i ala'anga ne'eri la'u fuana fai ngwae ni rao ne'e kira lia sulia ti ru 'ae'aela la'u. Nia fata 'uri, "Si di'ia kaumulu saka fuana ngwaefuta nau, kaumulu ta'ifau muke saea go'o ta'i ala'anga ne'eri nama logo.

²⁰ Ma kaumulu noa'a mu kasi manata bura ana ala'anga 'uri, 'Ngwae ni rao 'oe sa Jakob nia ke leka leka 'ua ma'i 'i burimili. Ma nia kasi tau, nia ka dao 'i ne'e.' " 'Una'eri sa Jakob ka manata 'ana 'uri, "Si di'ia nau ku eta kwate'a na kwate'a ne'e ki. Sali nia ke sasia manata'anga nia ke le'a ti'iti'li fuaku. Ma 'i buri 'ana ne'e nai ba'a lisia. Sali nia ke saele'a fuana lisilaku."

²¹ Sui nia ka kwate'a na kwate'a ne'eri ki ka etaeta, bore ma nia ka tua go'o ana kula ne'eri saena rodo ne'eri.

Sa Jakob fu'a fa'inia ta'i ngwae

²² Ma saena rodo ne'eri sa Jakob nia tata'e ma ka ngalia ro 'afe nia ki fa'inia ro kini rao 'o'o kera ki fa'inia akwala ma ta'i ngela nia ki ma kira ka fa'asia kula ne'eri ma kira ka to'ofolo ana kafo 'i Jebok nia ka ngalida ka to'ofolo fa'inida 'i bali lo'oba.

²³ Ana kaida'i kira 'i bali lo'oba ka sui nia ka oli ma'i ma nia ka kwate'a ru nia ki ta'ifau ka to'ofolo ana kafo ne'eri.

²⁴ Sui nia ka tua buri talana ana ta bali kafo ne'eri ne'e kira tua ana. Go'o ta'i ngwae ka leka ma'i ma ka dau nia, kera ka kwainamuta'i leleka karangi sina ka ra'e ma'i.

²⁵ Kaida'i ngwae ne'eri saiana nia kasi liufia na'a sa Jakob, nia ka fele giroa fa'i 'agena ma fa'i 'agena sa Jakob ka adunga na'a.

²⁶ Sui ngwae ne'eri ka fata 'uri, "Oke danga na'a 'ani nau! Karangi ka dangi na'a ne!" Bore ma sa Jakob ka fata 'uri, "Noa'a! Nai ba'a danga 'ani'o si di'ia 'oko fa'ale'a nau basi!"

²⁷ Sui ngwae ne'eri ka lidi 'uri ana, "Uri ma satamu sa tai kwa?" Ma nia ka olisi 'uri ana, "Sataku sa Jakob ne."

²⁸ Go'o ngwae ne'eri ka fata 'uri, "Satamu ke ba'a noa'a la'u sa Jakob. Satamu sa Israel na'a, du'ungana 'oko fu'a saulia God, ma na ngwae logo, ma 'oko liu."

²⁹ Buri 'ana sa Jakob ka lidi 'uri ana ngwae ne'eri, "Uri ma satamu sa tai?"

Bore ma ngwae ne'eri ka olisi 'uri ana, "Fa'tuta ne'e 'oko oga sai'a ana sataku?" Go'o nia ka fa'ale'a nia na'a.

³⁰ Sui sa Jakob ka fata 'uri, "Reala kwa! Nau ku lia le'a na'a ana maana God 'ania maaku, bore ma nau ku mauri go'o 'aku 'ua!" Go'o nia ka saea kula ne'eri 'ania 'i Peniel, nama "Maana God."

³¹ Ma kaida'i nia fa'asia 'i Peniel, na sina nia fane ngasi na'a, ma nia ke leka labusula na'a, sulia 'aena ta'a na'a.

³² Ka eta ana kaida'i ne'eri leleka ka dao 'i ta'ena, na ngwae ana fuu'i ngwae 'i Israel kira kasi 'ania ta fasi ru ana kula ne'e na suli nia lado ana nonina ru 'ae'aela ki, osi'ana kaida'i ngwae ne'eri nia giroa fa'i 'agena sa Jakob.

33

Sa Jakob saka fuana ngwaefuta nia

¹ Sa Jakob lia kwau ka lisia na ngwae futa nia sa Esau fa'inia fai talanga'i ngwae nia ki ne'e kira leka ma'i. Sui nia ka daro'ia ngela nia ki kira ka leka tua fa'inia te'a kira ki.

² 'Una'eri nia ka kwate kira ka uu tatala'a ta'ifau etaeta, ro kini rao 'o'o ki fa'inia ngela kera'a ki, 'i buri 'i Lia fa'inia ngela nia ki, 'i burida la'u, 'i Rachel fa'inia ngela nia sa Josef.

³ Sui nia ka leka 'i na'oda ka saka fuana sasina, ma kaida'i nia dao karangia, nia ka bobo uruuru fiu fa'i kaida'i ki 'i ano leleka na maana ka to'o to'ona 'i ano.

⁴ Bore ma sa Esau ka lalili ma'i ka saka fuana, nia ka lolea ngwaefuta nia ma nia ka lolo ngiringiri ana ma ka nono'ia. Ma kera ka angi ta'ifau.

⁵ Kaida'i sa Esau lisia 'afe ne'eri ki fa'inia ngela ki ne'e kira tua fa'inia, nia ka saefilo 'uri ana, "Afe nini kira tua fa'ini'o, ma ngela nini kira fa'ini'o ki ngela sa tai ki nini'a?" Sui sa Jakob ka olisi 'uri ana, "Ngwae 'a'ana God nia sasi le'a fuaku. Nia nini'a kwate ngela ne'e ki fuaku."

⁶ Ma ro kini rao ne'e ki fa'inia ngela kera'a ki, kira leka karangi, ma kira ka bobo uruuru na'ona sa Esau.

⁷ 'i Lia fa'inia ngela nia ki logo kira leka ma kira ka bobo uruuru, buira 'i Rachel ma sa Josef, kera leka ma'i ma kera ka bobo uruuru logo 'i na'ona sa Esau.

⁸ Ma sa Esau ka saefilo 'uri ana, "Uri ma na lima amu'ru ru 'ae'aela ne'e nau ku saka ma'i fuana sulia tala, ru fuana tae ki bani'a?" Ma sa Jakob ka olisi 'uri ana, "Ngwae 'a'ana ru ne'ana ki ru 'oe ki, fasi 'iri 'oke saele'a fafi nau."

⁹ Go'o sa Esau ka fata 'uri, "Noa'a ngwaefuta nau ku to'o na'a ana ru 'oro ki. Gonia 'amu ru ne'ana ki."

¹⁰ Bore ma sa Jakob ka fata 'uri, "Noa'a 'oke ngalia 'amu ru ne'e ki. Di'ia 'oko saele'a fafi nau, nau ku oga 'oke ngalia na'a 'amu kwate'a ne'e nau. Kaida'i ne'e nau ku saele'a liu ne'e nau ku lisia la'u maomu nia di'ia ne'e nau ku lisia maana God.

¹¹ 'Oke ngalia na'a 'amu kwate'a nini nau ku ngalia ma'iu fuamu. God nia sasia ru le'a fuaku, ma nau ku to'o ana ru 'oro ki na'a." Sa Jakob ka 'ingoa ngwaefuta nia fuana ngalilana ru ne'eri ki, leleka nia ka ngalia nama kwate'a ne'eri.

¹² Buri 'ana sa Esau ka 'uri, "Le'a liu koro leka, nai ba'a leka fa'ini'o."

¹³ Bore ma sa Jakob ka fata 'uri, "Ngwae 'a'ana, nia le'a go'o 'ana, bore ma 'oko sai ana, na ngela nau ki kira 'iri ngasingasi'a. Ma nau ku manata to'ona ru 'ae'aela ne'e ki logo ne'e kira ngela'a. Si di'ia nau ku kwatea kira ka leka ngasingasi'a fuana asoa la'ula'u, 'irai kira ke ba'a mae ta'ifau.

¹⁴ Nia le'a fuana 'oke etaeta 'amu kaimili ke ba'a leka ma'iu buri, 'iri kaili ke leka sarafa'i. Kaimili ke ba'a ara fa'inia kwau leka'a, di'ia ne'e ngela ne'e ki ma ru 'ae'aela ki kamu leka na'a ma'iu, kaili ke ba'a 'ado na'a fa'iu kamu 'i Idom."

¹⁵ Sui sa Esau ka fata 'uri, "Nia le'a 'irai nai fa'asia ti ngwae aku kike tua fa'ini'o." Bore ma nia ka 'uri, "Noa'a ara'i 'a'ana 'oe kosi 'abera liu go'o. Nia le'a go'o 'ana. Di'ia 'oko saele'a fafi nau, nia le'a na'a fuaku ne'eri'a."

¹⁶ Ana asoa ne'eri nama ne'e sa Esau fa'asia kula ne'eri, nia ka oli 'uana 'i Idom.

¹⁷ Bore ma sa Jakob ka leka 'uana kula kira saea 'ania 'i Sukot, nia ka saunga'inia ta'li luma nia, ma nia ka saunga'inia babala ki fuana ru 'ae'aela nia ki. Nia ne'e kira ka saea kula ne'eri 'ania 'i Sukot nama "Babala ki."

¹⁸ Sa Jakob ka fa'asia 'i Mesopotemia ka ra'e 'ala'a ma'iu ka mauri ana fanoa 'a'ana ne'e kira saea 'ania 'i Kenan. Nia ka leka ka tua ana ma'e fanoa doe ne'e kira saea 'ani 'i Sekem, ma nia ka saunga'inia fanoa nia ana kula abitako karangia fanoa doe ne'eri.

¹⁹ Nia ka foli dangalu na'a ana ano ne'eri 'ani ta'li talanga'i ngisingisi silva ana ngela sa Hamor ki, ma'a sa Sekem.

²⁰ Nia ka 'uia ta'li fuli koo'a ana kula ne'eri, nia ka saea 'ania 'i El Elohe Israel ne'e fadalana, "God nia God Israel."

34

Sa Sekem tuara'inia 'i Daena ka teo fa'inia

¹ Ana ta'li asoa, ngela kini sa Jakob ma 'i Lia, satana 'i Daena nia leka ana ta'li fanoa doe ne'e kira saea 'ani 'i Sekem, kira leka lisia ti kini ana kula ne'eri.

² Ma sa Hamor ta ta'li ngwae ana kwalafa sa Hivi, nia ne'e gwaunga'li ana ma'e fanoa ne'eri, ma nia to'o ana ta'li ngela ngwane nia ne'e satana sa Sekem. Ana kaida'i 'alako ne'eri lisia 'i Daena nia ka lolea ma ka 'ingoa ka teo fa'inia.

³ Ma ana kaida'i nia lisia sari'li ne'eri ta ta'li kini lisilana te'a liu, nia ka oga liua na'a, nia ka gaea na'a fasi nia ke oga.

⁴ Ma nia ka fata 'uri fuana ma'a nia, "Ma'asi 'ae, nau ku oga liua na'a nai korea kini ne'e. 'Oke leka ko ili to'ona ganilana ma'iu ana ma'a nia."

⁵ Sui sa Jakob ka rongoa ala'anga ne'e ngwae ne'eri nia fa'alia ngela kini nia, osi'ana ne'e ngela ngwane nia ki kira lia sulia 'ua na ru 'ae'aela nia ki, nia noa'a kasi saea ta ru, nia ka ma'akwalida kike dao basi.

⁶⁻⁷ Ana kaida'i ne'e ngela ngwane nia ki kira oli na'a ma'iu siana, sa Hamor fa'inia 'alako nia, kera ra'e ma'iu, kera ka lidia sari'li ne'eri. Bore ma kaida'i ne'e ngwaingwaena nia ki kira rongoa ala'anga ne'e, 'alako ne'eri 'ingoa ngwaingwaena kira ka teo fa'inia, kira ka saeta'a lilisu na'a. 'I maada na falafala ne'eri nia ta'a liu mala, ma noa'a ta ngwae kasi bolo na'a fuana sasilana. Ma kira ka lisia ru ne'e 'alako ne'e sasia, nia kwatea lu'lulu'ua kira ka 'eke liu na'a.

⁸ Sui na ma'a 'alako ne'eri ka fata 'uri ada, "Ngela 'alako ne'e nau nia oga liua na'a sari'li nini 'oe, nia le'a di'ia 'oke ala'ania nia ke korea.

⁹ Nia le'a fuana kuke alua ta ta'li ala'anga ne'e 'alako kamu ki kike ba'a kore kini ami'a, ma 'alako kamu ki ka kore kini amu'a.

¹⁰ Ma kamu saiana muke ba'a tua fa'iu kami saena ano ne'e kami. Kamu ke ba'a tua ana ta kula go'o 'ana ne'e kamu oga 'i ne'e. Ma kamu saiana muke fulia go'o amu'a ta ru ni to'omani'a fa'iu kami, ma kamu saiana muke to'o ana ta ano 'amu'a ana kula ne'e."

¹¹ Na 'alako ne'eri ka fata 'uri fuada, "Reala kwa! Di'ia kamu alafafia ala'anga ne'eri, nai ba'a kwatea go'o 'aku ta ru go'o 'ana ne'e kamu oga.

¹² Nia le'a di'ia kamu saea ma'iu ta fita ru ne'e kamu oga nai kwatea fuamu'a. Ma kamu saiana muke fa'ara'ea folifoli'a ana sari'li ne'e ke dao ana ta fita ru mala ne'e kamu oga. Di'ia kamu ala'ania nia ke 'afe fuaku, ta folifoli'a mala 'ana fa'uta ne'e kamu alua, nai ba'a folia."

¹³ Bore ma osi'ana ne'e nia sasia 'eke'a doe ana sari'i ne'e, na ngwae futa nia ki kira tata'e ma'li, ma kira ka sokea 'alako ne'e fa'inia ma'a nia.

¹⁴ Kira fata 'uri, "Nia le'a go'o 'ana bore ma kaimili noa'a kami kasi ala'ania ngwaingwaena kami kasi 'afe fuana ta ngwae ne'e noa'a kasi 'olo fa'ata'inia, nia ne'e kwate ma kami ke ba'a 'eke liu.

¹⁵ Ta'i falafala go'o ne'e 'uri, 'Di'ia kau-mulu ra'e ma'li ka di'ia kaimili ne'e ngwae ki ta'ifau aumulu kamu ke 'olo fa'ata'inia nama, nia ne'e kaimili ke alafafia.

¹⁶ Di'ia kamu sasi 'una'eri, 'alako kamu ki kike kore kini ami'a, ma 'alako kami ki kike ba'a kore kini amu'a. Nia 'una'eri ne'e kuke ba'a di'ia ngwae ana ta'i fufu'i ngwae go'o.

¹⁷ Bore ma di'ia kamu kasi alafafia ru ne'e, na ngwae kamu ki kira ka 'olo fa'ata'inia, kami ka ngalia ngwaingwaena kami miika leka fa'asia 'i ne'e."

¹⁸ Nia le'a go'o ana, sa Hamor fa'inia 'alako nia kera rongoa ala'anga ne'eri nia saga go'o 'ana.

¹⁹ Go'o 'alako ne'eri ka leka ka sasi di'ia ne'e kira saea nama fuana osi'ana nia oga liu'a na'a kini ne'eri. Sa Sekem ta ta'i ngwae fi'i doe ne'e kira manata lafua ka liufia ti 'alako ana lu'ulu'ua kira.

²⁰ Sui kera ka leka tua 'i maana sinamaa ana fa'i labu ana fanoa doe ne'eri, na kula ne'eri ana falafala kira, kula na'a fuana ala'anga sulia fulu ruu'a kira ki ana. Na ma'a 'alako ne'eri ka fata 'uri ana ngwa'i to'a ana fanoa ne'eri,

²¹ "Reala, ngwa'i to'a ne'e kira oga kike kwaima le'a fa'i kulu ne. Nia le'a fuana kuke ala'anida kike tua saena ano kulu kike fulu ru 'ada. Ano ne'e doe liu mala ne, ma nia ka bolo go'o ana fuakulu ta'ifau. Ma nia ka le'a fuakulu kuke ala'ania 'alako kulu ki kike korea kini kira ki, ma 'alako kira ki ka korea kini kulu ki.

²² Bore ma ta'i ru go'o ne'e fonea ru ne'eri, na falafala kira, na ngwangwane ki kike 'olo fa'ata'inia. Ma kira ka saea di'ia kulu oga kike tua fa'i kulu, 'iri kuke alua go'o ta'i fuu'i ngwae, kulu ngwangwane ki ta'ifau kuke 'olo fa'ata'inia nama.

²³ Ma mulu lisia basi! Si di'ia kulu alafafida ma kira ka tua fa'i kulu na ru 'ae'aela kira ki ta'ifau ma ti ru la'u kike ba'a ru kulu ki logo. Nia le'a kuke alafafia kulu ke sasi di'ia ne'e kira saea, ma kira ke ba'a tua fa'i kulu."

²⁴ Ma na ngwae ana fanoa doe ne'eri kira ka alafafia na fatalana ro ngwae ne'eri ki. Ma ngwa'i to'a ana fanoa ne'eri ta'ifau kira ka 'olo fa'ata'inia na'a.

²⁵ Ma buri 'ana uulu asoa ki, ngwangwane ana fanoa doe ne'eri, kira sa-

iana 'olo fa'ata'inia kira ki gaga'ai 'ua. 'Una'eri go'o ro ngela sa Jakob ki ne'e satadaro'lo sa Simion ma sa Lifae, na ro ngwae futa mamana sasi'i ne'eri, kera ka ngalia ro sele ni ofo'a kera ki, ma kera ka saumusia ngwangwane ana fanoa doe ne'eri,

²⁶ fa'inia sa Hamor ma 'alako nia. Ma kera ka ngalia ngwaingwaena kera fa'asi luma 'alako ne'eri ma kira ka leka na'a fa'asia luma ne'eri.

²⁷ Kaida'i ngwangwane ki kira mae ka sui na'a, ti ngwaefuta adaro'lo sa ro ngwane kira ka leka ma'li saena fanoa ne'eri, ma kira ka ngalia ru ngwae ana fanoa ne'eri ki ta'ifau, ma kira ka fa'alia na'a fanoa doe ne'eri. Ma na falafala ne'eri ne'e kira ka du'ua na 'eke'a doe ne'e 'alako ne'eri nia sasia ana ngwaingwaena kira.

²⁸ Kira ka ngalia sipsip fa'inia nanigot, fa'inia buluka ma dongki kira ki, ma ti ru matamata la'u ne'e teo saena fanoa doe ne'eri ma ano kalikalia kula ne'eri.

²⁹ Ma kira ka ngalia kini ki, ma ngela ana fanoa ne'eri, ma ru ki ta'ifau ana luma kira ki. Ana kaida'i ne'eri, kira ka ngalia le'alana ru ne'e teo ana fanoa ne'eri, ma kira ka ngalida ma kira ka leka na'a 'ada.

³⁰ Sui sa Jakob ka fata 'uri fuana ro ngela nia ki, "Ro ngwane! Koro'lo sasia na'a ta'i fulu bare'a doe fuaku. Kaida'i ne'e fufu'i ngwae 'i Kenan fa'inia fufu'i ngwae 'i Peris, ma ti ngwae matamata ne'e kira tua kwailiu ana fanoa 'a'ana ne'e, kira kasi oga nau na'a, kike ba'a abula sauli nau, bore ma kulu 'iri 'oro go'o. Si di'ia kira fiku, ma kika fu'ali kulu, kulu kasi ba'a liu na'a."

³¹ Bore ma kera'a ka fata 'uri ana, "Fa'uta? 'Oko oga kike sasia ngwaingwaena kero'lo ke di'ia ta kini sesele go'o ana?"

35

God fa'ale'a sa Jakob 'i Betel

¹ 'Una'eri lawe ka fata 'uri ana sa Jakob, "Oke oli 'uana 'i Betel ko tua 'i ne'eri, 'Oke 'uia nama ta fulu fu'a fuana fo'osilaku. Nau'a na'a ne'e God ba nau ku dao to'omu ana kaida'i ba 'oko tafi fa'asia ngwaefuta 'oe sa Esau."

² Sui sa Jakob sa fata 'uri fuana lu'ulu'ua nia ma fa'inia ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inia, "Kaumulu muke to'osia na god ana ti fanoa matamata ne'e kaumulu to'lo ani saena luma kamu ki. Kamu ke fa'asikasika kamu talamu'a 'i maana God, ma kamu ka ofi 'ania ifi faolu ki.

³ Kulu ke ba'a fa'asia kula ne'e, ma kulu ka leka tua 'i Betel. Ma ana kula ne'eri nai

ba'a 'uia ta sulufaua fuana fo'osilana God. Kaida'i ki, kaida'i nau ku to'o ana 'afita'i 'anga, nia ka 'afi nau, ma ka tua tari fa'i nau ana kula nau ku liu ani ki."

⁴ Ma kira ka ngalia god ana ti fanoa matamata ki, ma kome 'i alingada ki logo ne'e kira alu'i, ma kira ka ngalia ma'i ru ki ta'ifau, ma kira ka kwatea fuana sa Jakob. Ma nia ka leka kwau fa'asia fanoa doe ne'eri, ma ka kwaiatoa ru ne'eri ki 'aena ai Ok karangia fanoa doe 'i Sekem.

⁵ Kaida'i sa Jakob ma ngwa'i ngela nia kira fa'asia kula ne'eri'a, kira leka bore ma noa'a ta ngwae kasi leka 'i burida ka lalida, du'ungana God nia kwatea ngwae ki ana na fanoa ne'eri kira ka ma'ungida liu.

⁶ 'Una'eri kira ka dao na'a ana fanoa doe 'i Lus ne'e sata 'ua ana 'i Betel, ne'e tua ana fanoa 'a'ana ne'e kira saea 'ani 'i Kenan.

⁷ Nia ka 'uia ta'i sulufaua ana kula ne'eri, ma nia ka saea kula ne'eri 'ania 'i El Betel, ne'e fadalana "God 'i Betel," osi'ana 'i na'o kaida'i ba nia tafi fa'asia sasina, God dao to'ona ana kula ne'eri.

⁸ Sui na kini ngwaro ne'e kira saea 'ania 'i Debora ka mae ana kula ne'eri, ma kira ka kwaiatoa 'i 'aena ta'i ai Ok bali 'uana gwauna fanoa ana 'i Betel. Ma osi'ana ru ne'eri, kira saea 'ai Ok ne'eri 'ani Aloubakut, ne'e fadalana "Ai Ok ne'eri kula fuana angia'a." Na koko'o ne'e nia lia sulia 'i Rebeka, 'afe sa Aesak, kaida'i 'i Rebeka ti'iti'i 'ua.

⁹ Tala 'ae ma'i ana kaida'i ne'e sa Jakob nia fa'asia 'i Mesopotemia, leleka ma'i ka dao 'i Betel, God nia dao la'u to'ona, ma ka fa'ale'a.

¹⁰ God eta fata ma'i 'uri fuana ba, "Satamu ne'e sa Jakob, bore ma eta 'i ta'ena satamu ne'e sa Jakob na'a." Sui God ka saea 'ania sa Jakob.

¹¹ Ma nia ka fata 'uri fuana, "Nau'a na'a ne'e God, nau ku to'o ana ngasingasi'anga ki ta'ifau. 'Oke to'o ana ngela 'oro ne'e kike ba'a futa ma'i ana kwalafa 'oe. 'Ae'o 'oke ba'a ko'o fuana ngwae ana kula 'oro ki, ma na tatalafa'a ki kike ba'a futa ana kwalafa 'oe.

¹² 'I na'o nau ku kwatea na ano ne'e fuana sa Abraham ma sa Aesak ma nai ba'a kwatea la'u fuamu ma na kwalafa 'oe ne'e kira futa amu."

¹³ Sui God ka fa'asia la'u.

¹⁴ 'Una'eri sa Jakob ka fa'auua ta'i gwa'i fau la'u ana kula ne'eri, nia ka kisa'tinia waen ma olif ngwaingwai ka kwatea ka abu ma nia na ru fuana manata 'anga to'ona kaida'i ne'e God ala'a fa'inia.

¹⁵ Ma nia ka saea la'u kula ne'eri 'ania 'i Betel.

Maelana 'i Rachel

¹⁶ Sa Jakob fa'inia ngwae nia ki, kira fa'asia 'i Betel ma kira ka leka 'uana kula kira saea 'ania 'i Efrat. Bore ma kaida'i kira 'ua sulia tala, 'i Rachel ka saiana ne'e nia ke fa'afuta la'u ta ngela ana. Bore ma nia ka to'o ana 'afita'i 'anga, sulia ngela ne'eri kasi futa 'ali'ali.

¹⁷ Ma kaida'i 'i Rachel nia fa'afuta na ngela ne'eri nia ka nonifi liu na'a. Ma na kini ne'e ka kwai'afi ana nia ka lisia na ngela, nia fata 'uri, "Rachel, ta ngela ngwane la'u nini'a." 'Oe kosi ma'u."

¹⁸ Bore ma 'i Rachel karangi ka mae na'a, ma nia ka saea ngela ne'eri 'ania sa Benoni fadalana ne'e "Ngela nau ku nonifi ana." Ma kaida'i nia fa'asata ngela ne'eri ka sui nia ka mae na'a. Bore ma buri 'ana, sa Jakob ka saea 'ani sa Benjamin ne'e fadalana "Ngela ne'e ke ba'a to'o ana mauri'a le'a."

¹⁹ Maelana 'i Rachel ne'e 'una'eri. Ma kira ka kwaiatoa 'i ninimana tala ne'e leka 'uana kula kira saea 'ania 'i Efrat ne'e nini'ari kira saea 'ani 'i Betlehem.

²⁰ Siu sa Jakob ka fa'auua ta'i gwa'i fau ana kula ne'eri fuana mamanata 'anga to'ona kilu gwa'u ne'eri leleka ka dao 'i ta'ena.

²¹ Buri 'ana sa Israel ka fa'asia kula ne'eri ka leka 'uana 'i gwauna fanoa leleka ka liufia luma ni lialia'a ana kula ne'e kira saea 'ania 'i Eda. Ma kira ka saunga'inia fanoa kira 'i ne'eri.

²² Kaida'i kira tua ana kula ne'eri sa Ruben ka leka teo fa'inia kini rao ne'e kira saea 'ani 'i Bilha, ne'e ta 'afe ana ma'a nia. Ma kaida'i ma'a nia rongoa ala'anga ne'eri nia ka saeta'a liu.

Ngela sa Jakob

Sa Jakob nia to'o ana akwala ma ro ngela ngwane.

²³ Ngela 'i Lia ki ne'e sa Ruben fa'ina'ona'o sa Jakob, ma sa Simion, sa Lifae, sa Juda, sa Isakar, ma sa Sebulun.

²⁴ Ma ngela 'i Rachel ki ne'e sa Josef, ma sa Benjamin.

²⁵ Ma na ngela 'i Bilha na kini rao 'i Rachel ne'e sa Dan, sa Naftali.

²⁶ Ma ngela 'i Silpa na kini rao 'i Lia ki ne'e sa Gad ma sa Asa.

Sa Aesak nia mae

²⁷ 'Una'eri sa Jakob ka leka 'i Kiriataba ne'e nini'ari satana 'i Hebron ne'e karangia 'i Mamre. 'I ne'eri ne'e kula ko'o nia sa Abraham nia tua ana 'i na'o, ma buri 'ana na ma'a nia sa Aesak ka tua la'u ana. Ana kaida'i ne'eri, nia ka leka tua na'a fa'inia ma'a nia.

²⁸⁻²⁹ Sa Aesak tua leleka nia ka ngwaro liu na'a, nia ka fi'i mae, ma nia ka leka

sulia ko'o bora nia ki 'i na'o ba kira mae ka sui na'a. Ma kaida'i nia mae, nia tua na'a sulia ta'li talanga'i ma kwalu akwala fa'i ngali. Ro ngela ne'e nia ki, sa Esau ma sa Jakob na'a ne'e kera kwaiaatoa.

36

Ngwae ne'e kira futa ma'i ana kwalafa sa Esau

¹ Sa Esau ne'e ta sata la'u ana sa Idom. Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Esau nia 'uri:

² Nia korea ro kini ki 'i Kenan, ne'e satadaro'o 'i Ada, ma 'i Oholibama. 'I Ada ne'e ma'a nia sa Elon ngwae ana kwalafa sa Het, ma 'i Oholibama ne'e ma'a nia sa Ana, ma nia na ko'o ti'iti'i sa Sebeon nia ngwae ana kwalafa sa Hivi.

³ Ma nia ka korea la'u ta kini ne'e satana 'i Basemat, ma ma'a nia ne'e sa Ishmael ma na ngwaingwaena le'a sa Nebaet.

⁴⁻⁵ Ma ngela sa Esau ki ne'e satada sa Elifas, ne'e te'a nia 'i Ada, ma sa Jehus, sa Jalam, sa Kora ma te'a kira 'i Oholibama, ma sa Rehuel ne'e te'a nia 'i Basemat. Ngela sa Esau ki ne'eri'a, ne'e kira futa ana fanoa 'a'ana ne'e kira saea 'ani 'i Kenan.

⁶ 'Una'eri sa Esau ka ngalia uulu 'afe ne'e ki, fa'inia ngela nia ki fa'inia ngwae ne'e kira tua fa'inia ki, ma fa'inia ru 'ae'aela nia ki, ma ru nia ki ta'ifau ne'e nia to'o ani ki 'i Kenan, nia ka fa'asia ngwae'futa nia sa Jabok ma nia ka leka tua na'a 'ana ana ta fanoa matamata.

⁷ Nia ka fa'asia, osi'ana ano ne'e kera tua ana noa'a 'iri bolo fa'inidaro'o na'a, fuana kwatelana fanga fuana ru 'ae'aela kero'a ki sulia ru 'ae'aela kera'a ki 'oro liu na'a.

⁸ 'Una'eri sa Esau leka ka tua na'a 'i gwauna fa'li ua ana fanoa kira saea 'ani 'i Idom ne'e sata 'ua nia 'i Seir.

⁹ Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Esau ne'e kira tua 'i gwauna fa'li ua ki 'i Idom, nia 'uri:

¹⁰⁻¹³ Na fuu'li ngwae ne'e kira futa ma'i ana kwalafa sa Esau ne'e 'uri. Ngela nia sa Elifas ne'e 'i Ada nia alua, nia alua lima ngela ngwane ki. Satada ne'e sa Teman, sa Omar, sa Sefo, sa Gatam, ma sa Kenas. Sa Elifas nia to'o ana ta'li kini rao ne'e satana 'i Timna, ma nia ta 'afe logo ana ne'eri'a. 'Afe ne'eri ka alua ta'li ngela ngwane na satana ne'e sa Amalek. Ngela sa Esau, sa Rehuel ne'e 'i Basemat nia alua, nia to'o ana fa'li ngela ngwane ki ne'e satada sa Nahat, sa Sera, sa Sama, ma sa Misa.

¹⁴ Ma uulu ngela sa Esau ki, sa Jehus, sa Jalam, sa Kora ne'e kira futa ana 'i Oholibama uulu ngwae ne'eri ki kira to'o la'u ana ti ngela ada.

¹⁵⁻¹⁶ Nia ne na kwalafa sa Esau ne'e kira alua ma'a kira ki. Na kwalafa sa Teman ki fa'inia kwalafa sa Omar ki, ma kwalafa sa Sefo ki, ma kwalafa sa Kenas ki ma kwalafa sa Kora ki, ma kwalafa sa Gatam ki, ma kwalafa sa Amalek ki. Na fufu'li ngwae ne'eri ki ne'e ko'o kira sa Elifas, kira'a ne'e kira futa ma'i ana 'i Ada 'afe sa Esau.

¹⁷ Na kwalafa sa Nahat, ma kwalafa sa Sera, ma kwalafa sa Sama, ma kwalafa sa Misa ma kwalafa ko'o kira sa Rehuel, kira'a ne'e futa ana 'i Basemat na 'afe sa Esau.

¹⁸ Ma kwalafa sa Jehus, ma kwalafa sa Jalam ki ma kwalafa sa Kora ki, na kwalafa ne'eri ki ne'e ko'o kira sa Esau, kira'a ne'e kira futa ma'i ana 'i Oholibama na 'afe sa Esau na ma'a kini ne'eri ne'e sa Ana.

¹⁹ Kira'a ta'ifau ne'e kwalafa sa Esau.

Fufu'li ngwae ne'e kira futa ana kwalafa sa Seiri

²⁰⁻²¹ 'I na'o ma'li ti fuu'li ngwae matamata lala ne'e kira tuafia kula ne'eri ne'e kira saea 'ania 'i Idom. Kira futa ana ta ta'li ngwae ne'e satana sa Seiri na kwalafa sa Hori. Sa Seiri nia to'o ana fiu ngela ki ne'e futa ana kwalafa nia ne'e ko'o kira ta ngwae ana ta kwalafa matamata. Na satada ne'e sa Lotan, sa Sobal, sa Sibeon, sa Ana, sa Dison, sa Esa, ma sa Disan.

²² Sa Lotan nia ko'o ana kwalafa sa Hori fa'inia kwalafa sa Heman. Ma sasina ne'e 'i Timna.

²³ Sa Sobal nia ko'o ana kwalafa sa Alvan ma kwalafa sa Manahat, ma kwalafa sa Ebal, ma kwalafa sa Sefo fa'inia kwalafa sa Onam.

²⁴ Sa Sibeon nia alua ro ngela ngwane ki na satadaro'o ne'e sa Aea, ma sa Ana. Na Ana ne'e ba dao to'ona ma'e busu kafo 'ako'ako ba nia tua ana kula langalanga. Na lisia ma'e busu ne'e kaida'i nia tua ana aba'li kula 'e'erede ne'e nia folo 'usia na dongki ma'a nia ki.

²⁵⁻²⁶ Sa Ana sa Dison ke ma'a ana ma sa Dison na ko'o kira kwalafa sa Hemdan ma kwalafa sa Esban, ma kwalafa sa Itran ma kwalafa sa Keran. Ana ne'e nia alua ta'li ngela kini ne'e satana 'i Oholibama.

²⁷ Sa Esa na ko'o kira kwalafa sa Bilhana, ma kwalafa sa Saavan ma kwalafa sa Akan.

²⁸ Sa Disan na ko'o kira kwalafa sa Us, ma kwalafa sa Aran.

²⁹⁻³⁰ 'Una'eri ne'e kira ka to'o ana kwalafa sa Lotan ki ma kwalafa sa Sobal, ma kwalafa sa Sibeon ki ma kwalafa sa Ana ki, ma kwalafa sa Dison ki ma kwalafa sa Esa ki, ma kwalafa sa Disan ki. Nia

ne'e kwalafa sa Hori ki, ne'e kira eta tuafia fanoa ne'e kira saea 'ani Idom.

Na tatalafa'a ki ana fufu'i ngwae 'i Idom

³¹ 'I na'o ma'i kaida'i fuu'i ngwae 'i Israel noa'a kira 'iri to'o 'ua ana ta tatalafa'a fuada talada, bore ma ngwa'i to'a 'i Idom ki kira eta to'o na'a ana tatalafa'a kira satada ne'e 'uri.

³² Etaeta kira to'o ana tatalafa'a sa Bela ne'e ma'a nia sa Beo, ma nia ana ma'e fanoa doe kira saea 'ania 'i Dinaba.

³³ Burina kira ka to'o ana tatalafa'a sa Joban na ma'a nia ne'e sa Sera, ma nia ngwae 'i Bosera.

³⁴ 'I buri 'ana nia'a kira ka to'o ana sa Husam ka tatalafa'a, na ngwae 'i Teman.

³⁵ Buri 'ana nia'a, kira ka to'o ana tatalafa'a sa Hadad, na ma'a nia sa Bedad, ma nia ana fanoa doe kira saea 'ania 'i Aut. Tatalafa'a Hadad nia leka ka fu'alia Midian ki ana fanoa 'a'ana kira saea 'ani Moab ma ka liufida.

³⁶ 'I buri 'ana nia'a kira ka to'o ana tatalafa'a sa Samlah na ngwae 'i Masreka.

³⁷ 'I buira kira ka to'o ana tatalafa'a sa Siaal, na ngwae 'i Rehobot fanoa doe kira saunga'inia karangia kafo 'i Iufretes.

³⁸ 'I buira kira ka to'o ana tatalafa'a Balanan ne'e ma'a nia sa Akbor.

³⁹ 'I buri 'ana nia'a kira ka to'o ana tatalafa'a sa Hadad na fanoa doe nia ne'e kira saea 'ani 'i Pao, na 'afe nia ne'e 'i Mehetabel, ne'e te'a nia 'i Matred, ma ko'o nia ne'e sa Mesahab.

⁴⁰⁻⁴³ Na kwalafa'a sa Esau ki ne'eri'a ne'e kira tua 'i Idom. Kira'a na kwalafa sa Timna, ma kwalafa sa Alvah, ma kwalafa sa Jetet, ma kwalafa 'i Oholibama ma kwalafa sa Elaha, ma kwalafa sa Pinon, ma kwalafa sa Kenas, ma kwalafa sa Teman ma kwalafa sa Mibsar, ma kwalafa sa Magdiel, ma kwalafa sa Iram. Kira'a ta'ifau ana kwalafa sa Esau. Ma kaida'i ki kula kira tua ani ki, kira fa'asata 'ania ko'o kira ki.

37

'A'ema'e sulia sa Josef fa'inia ngwae futa nia ki

¹ Sa Jakob tua 'ua 'ana ana fanoa 'a'ana kira saea 'ani 'i Kenan, kula ne'e ma'a nia tua ana 'i na'o.

² Na 'a'ema'e sulia kwalafa sa Jakob nia 'uri:

Sa Josef ta'i ngwae fil'i doe ne'e nia doe na'a ma'i sulia akwala ma fiu fa'i ngali ki, ma ana kaida'i 'oro ki nia leka fa'inia ngwae futa nia ki fuana folo'a 'usia sipsip ma nanigot ma'a kira ki. Na ngwae futa nia ki ne'e ngela 'i Bilha, ma 'i Silpa ta

ro 'afe ana ma'a kira. Kaida'i 'oro nia ngali ala'anga fuana ma'a kira, ru ta'a ne'e ngwae futa nia ki kira sasi'i ki.

³ Osi'ana ma'a kira nia alua kaida'i nia ngwaro na'a, nia ka kwaima ana sa Josef ka liufia na'a ti ngwae futa ana. Nia ka taia ta'i to'ongi keta fuana ne'e kedokedo'a liu.

⁴ 'Una'eri ngwae futa nia ki kira ka lisia ne'e ma'a kira kwaima ana ka liufida, go'o kira ka 'aila liu na'a 'ania, ma kira ka ilangani liu na'a, ma noa'a kira kasi ala'a le'a na'a fuana.

⁵⁻⁷ Ma ana ta'i rodo nia ka maliu bole, ma asoa 'i buri, nia ka ala'a sulia maliu bole'a ne'eri fuana ngwae futa nia ki. Nia fata 'uri, "Ai reala, mulu rongoa basi ma'i maliu bole'a nau ana rodo sui toli, nau ku maliu bole, ma nau ku lisia kulu uu ta'ifau saena o'ola witi, ma kulu ka fo'ota na fofu witi ne'e to'o na'a ana fua'i ru ki. Ma fofu ai ne'e nau ku fo'ota nia uu saga, bore ma fofu ru ne'e kaumulu fo'ota'i ki, kira uu kalia ma kira ka bobo ururu ma kira ka fa'a 'a'ana fofu ai nau." Bore ma kaida'i kira rongoa ala'anga ne'eri, kira ka 'aila la'u 'ania.

⁸ Ma kira ka fata 'uri ana, "Fa'uta, 'oko fia fasi 'oke ba'a tatalafa'a, ma 'oko 'a'ana fuaimili nini'a kwa?" Ma kira ka 'aila liu na'a 'ania fa'inia maliu bole'a nia ki, ma ala'anga ne'e nia sae'e ki.

⁹ Sui 'i buri nia ka lisia la'u ta maliu bole'a ma nia ka leka ala'a sulia fuada ka 'uri, "Nau ku lisida la'u ta maliu bole'a ne'e mada'afi ma na madamo ma akwala ma ta'i fa'i bulubulu kira bobo ururu ma kira ka fa'a 'a'ana nau."

¹⁰ Ma nia ka fa'arongoa logo ma'a nia 'ania maliu bole'a ne'eri, go'o ma'a kira ka fata 'uri ana, "Maliu bole'a fa'uta na'a nini'a re! 'Oko fia nau'a fa'inia te'a 'oe fa'inia ngwae futa 'oe ki mike ba'a leka ma'i mika bobo ururu fuamu? Falafala fa'uta ne'e 'una'eri?"

¹¹ 'Una'eri ngwae futa nia ki kira ka manata 'ugalia, bore ma ma'a kira tua ka manata ana sulia fadalana ru ne'eri ki.

Ngwae futa sa Josef ki kira 'oifoli 'ania fuana rao 'o'o 'anga

¹² Ana ta'i kaida'i, ngwae futa sa Josef ki kira leka 'uana 'i Sekem fuana folo'a 'usia sipsip fa'inia nanigot ma'a kira ki.

¹³ Sui ma'a kira sa Israel ka fata 'uri fuana sa Josef, "Nau ku oga 'oke leka 'uana kula ngwae futa 'oe ki tua ana fuana lia'a sulia ru 'ae'aela nau ki." Ma nia ka fata 'uri, "Nia le'a go'o 'ana. Nai ba'a leka."

¹⁴ Go'o ma'a kira ka fata 'uri fuana, "Nau ku oga 'oke leka ngali ma'i ti ala'anga fa'asia na ngwae futa 'oe ki, fasi 'iri nai saiana ne'e kira tua le'a go'o

ada, ma ru 'ae'aela kira ki le'a go'o 'ania nama fa'uta. Buri 'ana 'oko oli ma'i, ko fa'arongo nau." 'Una'eri ma'a nia ka asunga'inia ka leka kwau.

Ana kaida'i ne'eri sa Jakob nia tua go'o ana oteotea 'i Hebron, ma sa Josef ka fa'asia kula ne'eri, ma ka liu ka leka na'a. Ana kaida'i nia dao 'i Sekem,

¹⁵ nia ka leka liu ana kula abitako karangi fanoa doe ne'eri, ma ta'i ngwae ka saka fuana ma ka fata 'uri ana, "Sa tai ne'e 'oko lulua?"

¹⁶ Ma nia ka fata 'uri, "Nau ku lulua ngwaefuta nau ki ne. Kira folo 'usia sipsip ki ma nanigot ma'a kami ki. 'Uri ma 'oko 'iri lisida ana ta kula?"

¹⁷ Sui ngwae ne'eri ka fata 'uri, "Iu, nau ku lisida, bore ma kira fa'asia na'a kula ne'eri. Nau ku rongoa kira saea kike leka 'uana 'i Dotan." 'Una'eri sa Josef ka leka 'i burida, ma kaida'i nia dao 'i Dotan, nia ka lisida na'a.

¹⁸ Kaida'i sa Josef nia dao tau 'ua ma'i, kira ka lisida na'a, ma kira ka naia na'a ne'e kike saungia nia ka mae.

¹⁹ Kira ka ala'a 'uri talada, "Mulu saungia ngwae ba fuana maliu bole'a nena nia na'a ma'i.

²⁰ Kulu saungia ke mae, kulu ka 'ui 'ania nonina saena ta ta'i kilu kafo ana kilu kafo ne'e ki. Kuke ba'a leka saea fuana ma'a kulu ne'e ta ru kwasi ne'e saungia ka mae na'a, ma ka 'ania. Ru ne'eri ne'e ke ba'a fonea maliu bole'a ba nia ki."

²¹ Bore ma kaida'i sa Ruben nia rongoa ala'alada, nia ka ili 'uana ke fa'amauria sa Josef.

²² Nia ka fata 'uri, "Noa'a kulu kasi saungia. Noa'a kulu kasi fa'alia. Nia le'a fuana kulu ke 'ui go'o 'ania saena ta kilu kafo ana kilu kafo saena kula 'e'eredede ne'e." Nia fata 'una'eri du'ungana nia naia ke fa'amauria fa'asida, ma 'i buri 'ana nia ke ba'a ngalia ka oli fa'inia siana ma'a kira.

²³⁻²⁴ Ana kaida'i sa Josef nia leka karangi go'o ma'i, kira ka loba na'a, kira ka kanusua na'a ifi keta nia, ma kira ka 'ui 'ania toli saena ta'i kilu kafo ne'e langalanga na'a.

²⁵ Ma kaida'i kira fanga na'a 'ada, kika lisida ta'i fikuta'i ngwae 'oifoli ana kwalafa sa Ishmael ne'e kira 'lita ma'i fa'asia 'i Gilead ne'e kira leka 'uana 'i Ejipt. Na kamel kira ki ngalia koko ru 'oro ki, di'ia ru fuana gura'a ki ma ti ru la'u ne'e moko ufi ufi le'a liu.

²⁶ 'Una'eri sa Juda ka fata 'uri fuana ngwaefuta nia ki, "Di'ia kulu saungia na ngwaefuta kulu, ma kulu ka sofonga'inia go'o akulu ru ne'e, kulu kasi liufia go'o ta ru.

²⁷ Nia le'a kulu ke 'oifoli go'o 'ania ana ngwae lo'oko ki. 'Una'eri ne'e noa'a kulu kasi fa'alia, du'ungana ngwaefuta kulu go'o nini'a! Ma kulu'a ta'ifau kulu futa go'o ana ta'i ma'a." Ma kira'a ta'ifau kika alafafia, bore ma sa Ruben ne'e noa'a 'iri tua fa'inida.

²⁸ 'Una'eri kaida'i ngwae 'oifoli ki 'i Midian kira leka karangi ma'i, kira ka leka lafua ma'i sa Josef fa'asia kilu kafo ne'eri la'u, ma kira ka foli 'ania ana ngwae 'oifoli ne'eri ki fuana ro akwala selen silva ki, ma ngwa'i to'a ne'eri kira ka ngalia na'a 'uana 'i Ejipt.

²⁹ Bore ma kaida'i sa Ruben oli la'u 'uana kilu kafo ne'eri, nia noa'a kasi lisida na'a sa Josef 'i saena. Ma nia ka saiana nia ta'a liu na'a ana, ma nia ka gasia na toro nia talana, osi'ana nia kwaimanatai liu na'a.

³⁰ Nia ka oli siana ngwaefuta nia ki, ma ka 'uri, "Ai reala kwa! Sa Josef nia noa'a na'a saena kilu kafo lo'oba. Tae na'a nini nai ba'a sasia?"

³¹ 'Una'eri kira ka ngalia ta'i nanigot, kira ka saungia, kira ka alua to'ongi sa Josef saena 'abuna nanigot ne'eri.

³² Burina kaida'i kira ngalia to'ongi kika oli fa'inia fuana ma'a kira, kika fata 'uri ana, "Ma'asi, kaimili dao to'ona to'ongi ne'e. 'Oke lia le'a ana. Sali to'ongi ba sa Josef taka nini'a?"

³³ Ma sa Jakob ka lia saiana to'ongi ne'eri ma nia ka fata 'uri, "Iu, toro nia na'a nini'a. Ngela nau nini'a ta ru 'ae'aela nini saungia ka mae na'a! Ta ta'i ru 'ania ka sui na'a."

³⁴ 'Una'eri sa Jakob ka gasia na toro nia ki osi'ana nia kwaimanatai liu na'a. Sui nia ka ofi na'a 'ania mu'imui' na toro, ma nia ka angi tau liu na'a 'uana ngela nia.

³⁵ Ma ngwa'i ngela ngwane nari nia fa'inia ngela kini nia ki kika leka ili 'uana gwalelana, bore ma noa'a nia kasi saele'a na'a. Nia ka ina'u na'a ana ala'anga 'uri, "Nai ba'a kwaimanatai 'uri 'uana ngela nau, leleka ka dao ana kaida'i nai mae." Ma nia ka ina'u ana angia 'uana ngela nia.

³⁶ Bore ma ana kaida'i ne'eri, ngwa'i to'a 'i Midian, kira ngalia sa Josef 'uana 'i Ejipt, kira ka 'oifoli la'u 'ania ana ngwae 'a'ana ana fanoa ne'eri. Ngwae 'a'ana ne'eri, satana sa Potifa, nia ne'e na ngwae gwaunga'i fuana ngwae ki ne'e kira lia sulia luma tatalafa'a.

38

Sa Juda ma 'i Tamara

¹ Ana kaida'i ne'eri, sa Juda ka fa'asia na ngwaefuta nia ki, nia ka leka tua ana

luma ta'i ngwae na satana sa Hirah ne'e tua ana fanoa doe 'i Adulam.

² Ana kula ne'eri sa Juda ka lisia kini sari'i sa Sua ta'i ngwae 'i Kenan, ma nia ka korea na'a.

³ Kero'a ka tua fiku na'a, ma 'afe nia ka ina ma ka fa'afuta ta'i ngela ngwane, ma ma'a nia ka saea 'ania sa Era.

⁴ Sui 'i buri 'ana 'afe ne'eri ka fa'afuta ta ngela ngwane la'u, nia ka saea 'ani sa Onan.

⁵ Ma 'i buri la'u nia ka fa'afuta la'u ta ngela ngwane, ma nia ka saea 'ania sa Sela. Kaida'i ngela ne'eri nia futa, kera tua na'a ana ta kula ne'e kira saea 'ani 'i Kesib.

⁶ Buri 'ana sa Juda ka leka lia 'uana ta ngela kini sari'i fuana 'alako nia sa Era, 'una'eri nia ka ba'ea ma'i ta'i sari'i ne'e satana 'i Tamar, ma 'alako ne'eri ka korea.

⁷ Bore ma falafala 'alako ne'eri ta'a, ka 'iri saga 'i maana Iawe, go'o Iawe ka saungia nia ka mae.

⁸ Sui sa Juda ka fata 'uri ana ruana ngela ne'e sa Onan, "Nia le'a fuana 'oke ngalia 'uruna ngwaefuta 'oe. Ara'i nia na ngwaefuta te'a 'oe mala, ma nia le'a fuana 'oke tua fa'inia 'una'eri ne'e na ngwaefuta 'oe ba mae na'a saiana ke ba'a to'o ana ngela nia ki."

⁹ Bore ma ruana ngwaefuta ne'eri sai le'a ana di'ia 'afe ne'eri nia fa'afuta ngela ki, na ngela ne'eri ki noa'a la'u ngela nia ki bore ma kira ngela ngwaefuta nia ki lala ba mae ka sui na'a. Ma nia ka ngalia kini ne'eri, bore ma kaida'i nia ka teo fa'inia, nia sasia ru ne'e kini ne'eri kasi to'o ana ngela ne'e kike saea 'ania satana ngwaefuta nia.

¹⁰ Bore ma falafala ne'eri noa'a kasi saga 'i maana Iawe, 'una'eri Iawe ka saungia nia ka mae logo.

¹¹ Sui sa Juda ka fata 'uri ana 'uru ne'eri, "I'oke oli na'a 'i lima ma'a 'oe, ma 'oko aroaro na'a 'amu. Ma noa'a 'oe kosi 'afe la'u, leleka ngela 'isi'isi ne'e nau sa Sela ka 'a'ana." Nia ala'a 'una'eri sulia nia ma'u, 'asu 'ubani Iawe ka fi'i saungia ngela 'isi'isi ne'eri ka mae logo, di'ia logo ba nia saungia ro ngwaefuta nia ki. Ma gwa'i 'uru ne'eri ka oli na'a 'i luma ma'a nia.

¹² 'I buri 'ana ne'e 'afe sa Juda nia mae, ma sa Juda ka angi 'uana leleka ka dao ana suilana kwaimanatai 'anga, nia fa'inia ngwae kwaima nia sa Hirah kera ka leka 'i Timna. Ana kula ne'eri ngwae nia ki kira sufia ifuna sipsip nia ki ana.

¹³ Na gwa'i 'uru ne'eri nia rongoa ne'e ma'a ara'i nia mae 'una'eri, nia ka leka 'uana 'i Timna ka lulua ngwae rao nia ki.

¹⁴ Sui nia ka lafua toro bulibuli nia ki ne'e nia ru'ufi'i sulia nia na 'uru, ma nia ka ru'ufia la'u ti toro, ma nia ka alua ta'i 'aba toro ka fonea maana, fasi 'iri ngwae ki noa'a kasi lia saiana, nia ka leka 'uana fanoa 'a'ana kira saea 'ania 'i Eneam, nia ka leka tua 'i maana sinamaa ana fa'i labu doe. Fanoa doe ne'eri tua sulia tala leka 'uana 'i Timna. Nia sasi 'una'eri sulia nia sai le'a ana sa Sela, susu buri ana ara'i nia 'i na'o, nia doe na'a, bore ma ma'a 'alako ne'e noa'a 'iri saea fuana ne'e ke leka ma ka korea.

¹⁵ Ma kaida'i sa Juda nia lisia, nia ka manata 'uri, "Sali ta kini sesele go'o 'ana nini'a, osi'ana nia fonea maana 'ania 'aba ifi 'una'eri."

¹⁶ Nia ka leka karangia 'i ninimana tala, nia ka fata 'uri fuana, "Ai, nau ku oga nai teo fa'ini'o." Bore ma nia 'iri saiana go'o ne'e kini ne'e na 'uruna ro ngela ngwane na'o nia ki. 'Una'eri kini ne'eri ka saefilo 'uri ana, "Ta fita ru ne'e 'oke ba'a foli nau 'ania?"

¹⁷ Ma nia ka fata 'uri, "Nai ba'a ngalia ta'i kala nanigot nau, nau ku kwatea kwau fuamu." Sui kini ne'eri ka fata 'uri, "Le'a go'o 'ana, bore ma 'oke kwatea ma'i ti ru fuaku ke fa'ata'inia na alanga'ilamu ne'e nai eta dau ana 'i na'o, leleka kala nanigot ne'ana ka dao ma'i."

¹⁸⁻¹⁹ 'Una'eri nia ka saefilo 'uri ana, "Ru fa'uta ne'e 'oko oga nai kwatea fuamu?" Sui kini ne'eri ka fata 'uri, "I'oke kwatea ma'i ru ba fuana totolana kerekere'a 'oe ki, fa'inia gwa'i dadalo 'oe, ma fa'i kuba 'oe." Nia ka kwatea ro ru ne'eri ki fuana. Ma nia ka leka ka teo na'a fa'inia. Buri 'ana, kini ne'eri ka oli 'i fanoa nia sui nia ka lafua na 'aba ifi ne'e nia fonea 'ania maana, ma nia ka ru'ufia la'u to'ongi bulibuli nia ki ne'e nia ru'u ru'ufi'i, osi'ana nia na gwa'i 'uru. Noa'a 'iri tau go'o nia ka lisia ne'e nia ina na'a.

²⁰ 'Una'eri sa Juda ka kwatea ta'i kala nanigot fuana kwaima nia sa Hirah, ma nia ka kwatea nia ke olita'inia ma'i ro ru ba nia fa'asia ma'i fa'inia kini baera. Bore ma ngwae ne'eri kasi dao to'ona kini baera.

²¹ Nia ka saefiloo ngwae 'i Eneam ki ka 'uri, "Na kini sesele ba tuatua 'i ninimana tala nia tua 'i fa'i ba?" Bore kira'a ta'ifau kika fata 'uri, "Kaimili noa'a 'iri to'o ana ta kini sesele ana fanoa ne'e."

²² Sui nia ka oli ma'i siana sa Juda, ma ka fata 'uri fuana, "Nau noa'a kusi dao to'ona kini baera. Ma ngwa'i to'a 'i Eneam kika saea kira noa'a kasi to'o ana ta kini sesele 'i fanoa kira."

²³ 'Una'eri sa Juda ka fata 'uri, "Ala'ania nia ke gonias 'ana ro ru ba kiri. Nia

le'a 'asu 'ubani ngwae ki kira kata ga'asi nau. Na rora'a nia na'a. Nau ku kwate na'a kala nanigot fuana, bore 'oe kosi dao to'ona."

²⁴ 'Iu, karangi uulu madamo ki ka sui na'a, na fa'arongo'a 'uri ka dao siana sa Juda, "Na 'afe ba ngela 'oe, nia kini sesele'a baera, ma kaida'i ne'e nia ina na'a." Ma nia ka fata 'uri, "Mulu ngalia 'i maa fa'asia fanoa doe, ma muka do'ofia nia ka mae."

²⁵ Ma kaida'i kira abalanga'inia kini ne'eri 'i maa nia ka kwatea kwau ro ru ba nia kwatea fuana nia ka goni'i ki nia ka kwatea kwau ala'anga 'uri, "'Oko lisia ru ba ngwae baera nia alu'i aku ki ne na toto ana kerekere'a, fa'inia gwa'i dadalo nia ma fa'i kuba nia ne. Nau ku ina na'a, bore ma ngwae ne'e kwatea ngela fuaku, ro ru ne'e ki, ru nia ki. 'Oko lisia na'a? 'Oke saea nia ke leka ma'i siaku, ro ru ne'e ki, ru sa tai ki nini'a?"

²⁶ Sui sa Juda ka lia saiana ro ru ne'eri ki, ma nia ka fata 'uri, "Kini ne'ana bali nia saga, nau'a ne'e nau ku rora. Nau ku bolo fuana nai ngalia nia ka korea ngela 'lisisi nau, bore ma nau ku 'iri sasia." 'I buri na'a noa'a nia kasi teo na'a fa'inia kini ne'eri.

²⁷ Kaida'i 'i Tamara nia karangi fa'afuta na ngela ne'eri, kira lisia nia ke ba'a fa'afuta ro 'i'iu ki.

²⁸ Ma kaida'i nia fa'afuta, ta'i ana ro 'i'iu ne'eri ki, nia ru'unga'inia ma'i limana 'i maa ka sakatafa, sui kini ne'e lia sulia ka ngalia 'aba kwalo meo ka firil'ia 'i limana ngela ne'eri, nia ka fata 'uri, "Nia ne'e ai eta futa adaro'o."

²⁹ Bore ma ngela ne'eri lalafia limana ma ka olita'inia 'i saena la'u. Ma ngwaefuta nia na'a ne'e ka eta futa. Go'lo kini ne'eri ka fata 'uri ana ngela ne'eri, "Falafala 'oe ne'e 'una'eri, 'ae'o ngwae fuana su'uma'ilamu talamu." Nia ne'e kira ka saea 'ani sa Peres ne'e fadalana, "Nia su'uma'inia talana ka eta ru'u ma'i."

³⁰ 'I buri 'ana na ngwaefuta nia ne'e na aba kwalo meo nia 'i limana fi'i futa ma'i, ma kira ka saea 'ani sa Sera ne'e fadalana, "Meo."

39

Sa Josef rao fuana sa Potifa

¹ Kaida'i ngwae ana kwalafa sa Ishmael ki kira ngalia sa Josef 'uana 'i Ejipt, kira ka 'iofoli la'u 'ania. 'Una'eri ta'i ngwae 'a'ana ana tatalafa'a ana fanoa ne'eri satana sa Potifa ka folia nia'a. Ma nia'a na'a ne'e gwaunga'i fuana ngwae lialia ana luma tatalafa'a.

² Iawe nia tua fa'inia sa Josef, ma ru nia sasi'i ki ka le'a liu. Sa Josef tua saena luma sa Potifa, ngwae ne'e ngwae 'i Ejipt nia 'a'ana fuana.

³ Sa Potifa lisia ne'e Iawe tua fa'inia sa Josef nia ka sasia rao'a nia ki ka leka le'a liu mala.

⁴ 'Una'eri nia ka saele'a liu fafia, ma nia ka tua fa'inia ana kaida'i 'oro fuana 'aflana. Ma nia ka filia sa Josef ka fa'ina'ona'o ana ru ki saena luma nia, fa'inia ru ki ta'ifau ne'e nia to'o ani.

⁵ Ma ka eta ana kaida'i ne'eri, osi'ana rao'a le'a sa Josef ki, Iawe ka fa'ale'a ngwae ne'eri, ma ru ki ta'ifau saena luma nia, ma saena o'ola nia ru ki ka leka le'a.

⁶ 'Una'eri sa Potifa ka alua ru ki ta'ifau ne'e nia to'o ani saena limana sa Josef, ma nia noa'a kasi 'abera la'u 'ania ta ru. Nia tua go'lo 'ana fuana manata'anga sulia fanga nia ki.

'Afe sa Potifa fulia fuli bare'a ana sa Josef

Sa Josef nia ta ta'i ngwae fi'i doe ne'e lisilana le'a liu.

⁷ Noa'a kasi tau go'lo 'afe sa Potifa ka kwaigogai na'a ana, ma nia ka lidia fuana teo'a fa'inia.

⁸⁻⁹ Bore ma sa Josef noa'a kasi oga falafala 'una'eri, nia ka fata 'uri fuana 'afe ne'eri, "Noa'a liu, 'oe kosi sasi 'una'eri aku! Lisia basi kwa! Kaida'i ne'e ngwae 'a'ana nau nia noa'a kasi 'abera na'a 'ania ta ru saena luma nia, osi'ana nau ku tua fa'inia. Nia alu nau ku 'a'ana na'a ana ru nia to'o ani ki. Ma nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana rao'a 'ania ru nia to'o ani saena luma ne'e. Bore ma 'ae'o ne'e ru nia talana, osi'ana 'ae'o ne'e 'afe nia, ma nau noa'a liu kusi sasia ta ru ana. Si di'ia nau ku teo fa'ini'o 'irai ru ta'a liu, noa'a liu nau kusi fuli ru ta'a 'uiru. Ma nia ka kwatea ta'anga'a 'i maana God logo."

¹⁰ Asoa ki ta'ifau go'lo ne'e 'afe ne'eri tu-ara'i nia fuana leka teo'a fa'inia, bore ma nia noa'a kasi oga go'lo falafala 'una'eri ki. Ma nia ka noa'a kasi oga logo tua'a karangia.

¹¹ Leleka, ana ta'i asoa, kaida'i nia leka 'i saena luma fuana sasilana rao'a nia, ka noa'a ta ngwae ne'e ka tua fa'inia.

¹² 'Una'eri go'lo 'afe ne'eri ka dau ngiringiri na'a ana to'ongi nia ma ka fata 'uri ana sa Josef, "Nau ku amasi'o 'oke teo na'a ma'i fa'i nau!" Bore ma sa Josef ka fai danga 'ania toro keta nari nia, ma ka tafi na'a 'i maa.

¹³ Kaida'i 'afe ne'e lisia nia tafi na'a fa'asia to'ongi nia,

¹⁴ nia ka ri 'uana ti ngwae rao ne'e kira rao ana ta luma kira ka leka ma'li. Go'o nia ka fata 'uri fuada, "Ai reala. Mulu lisia! Ngwae nini ana kwalafa sa Eba ngwae ta'a liu mala! Nia fa'a 'e ke kulu ne! Ara'li nau ngalia ma'li 'i ne'e fuana tae nini'a? Nia ru'u ma'li saena ma'e luma nau ma nia ka tuara'li nau fuana teo'a fa'inia, bore ma nau ku ako doe.

¹⁵ Ma ana kaida'li nia rongoa ne'e nau ku ako 'una'eri, nia ka tafi 'i maa fa'asia to'ongi ne'e nia."

¹⁶ Nia ka gonina na'a 'ana toro sa Josef leleka ara'li nia ka oli ma'li luma.

¹⁷ 'Una'eri nia ka saea nama ana ta'li ala'anga ne'eri fuana, nia ka fata 'uri, "Na ngwae rao 'o'o nini ana kwalafa sa Eba nini 'oko ngalia ma'li, nia leka ma'li saena mae luma nau ta'ena, nia sasia nau ku 'e ke.

¹⁸ Bore ma kaida'li nau ku ako doe, nia ka tafi 'i maa fa'asia to'ongi nini nia."

¹⁹ Kaida'li ngwae ne'eri rongoa ala'anga ne'e 'afe nia saea, nia ka saeta'a liu.

²⁰ 'Una'eri nia ka asunga'inia ngwae nia ki ka leka daua sa Josef, ma kira ka 'ui 'ania saena lokafo. Nia lokafo ne'eri, kaida'li 'oro kira alua ngwae rao tatalafa'a ki 'i saena. Sui bore 'ana sa Josef ka tua saena lokafo,

²¹ Iawe nia tua tari go'o 'ana fa'inia, ma nia ka 'oilakita'inia. Ma ngwae 'a'ana ana lokafo ne'eri ka saele'a fafia sa Josef,

²² 'una'eri nia ka alua ka lia sulia ti ngwae lokafo ne'e kira tua saena lokafo ne'eri, ma nia ka kwatea ka 'a'ana ana rao'a saena lokafo ne'eri.

²³ Sui ngwae 'a'ana ne'eri kasi 'abera na'a 'ania rao'a ne'eri ki, sulia Iawe nia tua fa'inia sa Josef, ma nia ka sasia rao'a ne'eri ki ka le'a liu.

40

Sa Josef fada ro maliu bole'a ki

¹ Sui buri 'ana ti'iti'i go'o, ro ngwae rao tatalafa'a ki kera kwatea tatalafa'a ka saeta'a liu fuadaro'o ro ngwae ne'eri ki, ta'li ngwae 'a'ana fuana ngwa'li to'a kira lia sulia na waen tatalafa'a, ma ta'li ka 'a'ana fuana ngwa'li to'a kira rao ana beret tatalafa'a.

² Tatalafa'a nia saeta'a liu fuadaro'o,

³ go'o nia ka aludaro'o saena lokafo ne'e sa Potifa 'a'ana ana. Nia ne'e ta'li lokafo nini sa Josef nia tua logo ana.

⁴ 'Una'eri sa Potifa ka alu kera'a saena limana sa Josef ka lia sulia kera, ma kera ta'li tua tau ti'iti'i saena lokafo ne'eri.

⁵ Ana ta'li rodo, kaida'li kera tua 'ua saena lokafo, kera maliu bole, ma fadalana

ro maliu bole'a ne'eri ki ka matamana daofa'li liu na'a.

⁶ Sui 'ofodangi kaida'li sa Josef leka ma'li fuana lisi ladaro'o, nia lisia kera manata 'abera liu na'a.

⁷ Nia ka saefilo 'uri adaro'o, "Nau ku lisia koro'o manata 'abera ana ta'li ru. Ru fa'uta nini'a?"

⁸ Ma kera ka 'uri, "Oko saiana rodo sui, kero'o maliu bole, bore noa'a ta ngwae ana kula ne'e saiana ke saea fadalana ro maliu bole'a ne'e ki fuamiro'o." Ma nia ka fata 'uri fuadaro'o, "God talana go'o ne'e to'o ana ngasingasi'anga fuana saelana fadalana maliu bole'a. Bore 'ana, moro ili sae to'ona ma'li ro maliu bole'a ne'ana ki fuaku."

⁹ 'Una'eri na ngwae ne'e 'i na'o nia 'a'ana ana ngwae nia kira lia sulia waen tatalafa'a, nia ka fata 'uri, "Nau ku maliu bole'a fasi nau ku lisia ta'li 'ai grep.

¹⁰ 'Ai grep ne'eri to'o ana uulu rara 'ai ki ana, ma kaida'li rara 'ai ne'eri ki to'o ana ra'li ru ki, tona bore ma nia to'o logo ana taka ru ki, ma nia ka to'o na'a ana fua'li ru ki ana ma kira ka kwasa na'a.

¹¹ Nau ku dau ana titiu ni kwa'li tatalafa'a, nau ku ngalia fuana 'ai grep ne'eri, ma nau ku losia suluna saena titiu ni kwa'li ne'eri, buri 'ana nau ku kwatea kwa'li titiu ni kwa'li ne'eri fuana tatalafa'a."

¹² Sui sa Josef ka fata 'uri, "Na fadalana maliu bole'a ne'ana 'uri, uulu rara grep ne'ana ki, na uulu asoa ki ne'ana.

¹³ Kaida'li noa'a kasi dao 'ua ana uulu asoa ki, tatalafa'a ke ba'a ngali'o fa'asia luma lokafo, ma nia ke ba'a alu 'oke oli la'li ana rao'a ba 'oko sasasia 'i na'o. 'Oko saiana 'oke ba'a kwatea nama 'amu titiu ni kwa'li tatalafa'a fuana, dilia nama ba 'oko sasasia 'i na'o, kaida'li ba 'oko 'a'ana fuana ngwae kira lia sulia waen nia.

¹⁴ Ma kaida'li ne'e 'oke leka fa'asia luma lokafo, 'oe kosi takadalafa nau! 'Iu, 'oke manatai nau, ma 'oko fa'arongoa tatalafa'a 'ani nau fasi 'iri nia ka lafu nau logo fa'asia luma lokafo.

¹⁵ 'Oko lisia! Nau'a kwalafa sa Eba ne, bore ma etaeta kira bili nau fa'asia fanoa kami, ma kira ka ngali nau ma'li ne'e. Ma kaida'li nau ku tua 'i ne'e, nau ku 'iri sasia ta ru ne'e bolo fa'inia kike 'ui 'ani nau saena luma ni lokafo ne'e."

¹⁶ Ana kaida'li ta ngwae rongoa ne'e fadalana maliu bole'a ne'eri ne'e sa Josef saea ka mamana, nia ka fata 'uri, "Nau'a logo nau ku lisia ta ta'li maliu bole'a. Nau ku maliu bole 'uri, uulu kukudu 'i beret ki uu fafona gwauku.

¹⁷ 'I saena kukudu isi 'i fafo, na kwalu kaela afu keke go'o ne'e teo 'i saena ma

nau ku ngali'i fuana tatalafa'a. Bore ma no'o ki kira 'ania afu keke ne'eri ki."

¹⁸ Sui sa Josef ka fata 'uri, "Fadalana maliu bole'a 'oe nia 'uri. Uulu kukudu ne'ana ki ne'e uulu asoa ki ne'e saena luma lokafo.

¹⁹ Nia 'iri dao 'ua ana uulu asoa ki, kike ba'a sikilia gwaumu, ma kike ba'a daura'inia nonimu ana ta ta'i fa'i 'ai. Ma fa'i no'o ki kike leka ma'i ma kira ke 'ania fasi 'i nonimu ki."

²⁰ Ana uula asoa ana saena lokafo na tatalafa'a ka sasia ta'i fafanga'a ana kaida'i nia futa ana. Nia sasia ta'i fafanga'a doe liu ma nia ka laefia ngwae 'a'ana nia ki ka leka ma'i. Ma 'i maana ti ngwae 'a'ana ana nia ka lafua ma'i ro ngwae ba nia ki la'u ne'e kera tua saena luma lokafo.

²¹ Ngwae ba 'i na'o nia 'a'ana ana ngwae ki fuana lia'a sulia waen nia, nia ka alua la'u ana rao'a ba nia.

²² Bore ma ngwae ba 'i na'o nia 'a'ana fuana ngwae saung'ilana beret nia, kira ka saungia nia ka mae, ma kira ka daura'inia nonina ana ta'i fa'i 'ai. Ru ki ta'ifau fuli di'ia nama ne'e sa Josef eta saea.

²³ Bore ma ngwae ne'e 'a'ana fuana ngwae ki ne'e lia sulia waen tatalafa'a nia noa'a 'iri manata na'a to'ona sa Josef, nia takadalafa liu na'a.

41

Sa Josef saea fadalana maliu bole'a tatalafa'a

¹ Buri 'ana ro fa'i ngali ki na tatalafa'a 'i Ejipt nia ka to'o ana ta'i maliu bole'a. Nia lisia fasi nia uu 'i ninimana kafo 'i Nael.

² 'Una'eri nia ka lisia fiu buluka ki ra'e ala'a ma'i fa'asia kafo, ma kira ka 'ani karasi ninimana kafo ne'eri. Ma fiu buluka ne'eri ki doe liu, ma 'uli'ulida ka ngwasinasina logo.

³ Buri 'ana ta fiu buluka ka ra'e ma'i fa'asia kafo ne'eri, ma kira ka tua karangia logo na buluka ba kira eta ta'e ma'i ki. Buluka ne'eri ki, suli 'o'o ki na'a ma lisilada ka ta'a liu.

⁴ Ma ai ne'e suli 'o'o o'a ki, kira ka 'ania ai ne'e doe le'a ki leleka ka sui. Go'o tatalafa'a ka ada.

⁵ Buiria nia ka maliu la'u, ma ka lisia la'u ta maliu bole'a. Nia lisia fasi ta'i 'ai 'ai'i witi nia to'o ana fiu fingi ru doe ki ana, ne'e kwaima'a kwali na'a fuana ngalilani ma'i.

⁶ Sui nia ka lisia la'u ta 'ai'ai'i witi ne'e nia to'o ana fingi ru ti'titi'i ne'e sa'osa'ofi'a liu ma ka karangi mae

na'a, sulia iru 'ako'ako ana 'e'erede nia 'ako'ako liu.

⁷ Go'o fiu fingi ru ti'titi'i ne'eri ki kira ka 'ania na fingi ru doe lia le'a ki. Ma tatalafa'a ka ada la'u, nia ka saiana ne'e nia maliu bole go'o.

⁸ Bore ma 'ofodangi na tatalafa'a ka manata 'abera liu na'a, sui nia ka ri'i 'uana ma'i ngwae liato'o ana fanoa ne'eri kike leka ma'i fuana lisilana. 'Una'eri nia ka fa'arongo kira ana ro maliu bole'a ne'eri ki, bore ma ta ngwae 'ada noa'a 'isi saea fadalana ro maliu bole'a nia ki fuana.

⁹ 'Una'eri mala ngwae ne'e nia 'a'ana ana ngwa'i to'a fuana lia'a sulia waen nia, nia ka fi'i fata 'uri fuana, "Tatalafa'a kwa! nau ku fi'i manata to'ona ta'i ru nau ku fata alanga'i fuana sasilana bore ma nau ku manata bura ana.

¹⁰ 'I na'o ba 'oko ogata'a fuaku fa'inia ngwae ba 'a'ana fuana ngwa'i to'a fuana saung'ilana beret 'oe, ma 'oko alu kami'oro saena luma ni lokafo, saena luma ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae lialia ana luma 'oe.

¹¹ Ta'i rodo kero'o maliu bole, ma fadalana ro maliu bole'a kero'o ki ka matamata daofa'i liu na'a.

¹² Ta'i ngwae fi'i doe ana kwalafa sa Eba ne'e rao 'o'o fuana fa'ina'ona'o 'oe, nia tua fa'i kero'o saena luma ni lokafo. Kaida'i kero'o fa'arongoa 'ani ro maliu bole'a kero'o ki fuana, nia saea fadalana ro maliu bole'a ne'eri ki fuami'oro.

¹³ Ma buri 'ana ru ki ta'ifau ka di'ia nama ne'e nia sae'e. Nau'a 'oko alu nau la'u ana rao'a nau, bore ma ta ngwae 'oko kwatea ngwae 'oe ki fuana saungilana ka mae."

¹⁴ 'Una'eri na tatalafa'a ka kwatea kwau ngwae rao nia ki ka ba'ea ma'i sa Josef. Ma ka 'iri tau go'o kira ka leka ba'ea ma'i fa'asia luma ni lokafo. Nia ka sufi guguru ma ka rokisia toro nia, ma ka leka uu 'i na'ona tatalafa'a.

¹⁵ Sui tatalafa'a ka fata 'uri fuana, "Josef kwa! Nau ku lisia ta'i maliu bole'a, bore ma noa'a ta ngwae ana kula ne'e saiana saelana fadalana fuaku. Bore ma ta'i ngwae nia saea fuaku ka 'uri, 'Kaida'i 'oko rongoa maliu bole'anga 'oko saiana 'oke saea fadalana.'"

¹⁶ Bore ma sa Josef ka fata lala 'uri, "Nau noa'a naisi saiana saelana fadalana maliu bole'a ki. Bore ma God na'a ne'e ke ba'a saea fadalana maliu bole'anga 'oe, ne'e 'oke ba'a saele'a ana."

¹⁷ Go'o tatalafa'a ka fata 'uri, "Ana maliu bole'anga nau, nau ku lisia fasi nau ku uu 'i ninimana kafo 'i Nael.

¹⁸ 'Una'eri fiu buluka ki ka ra'e ma'i fa'asia kafo ne'eri, ma kira ka 'ani karasi

ninimana kafo. Na fiu buluka ne'eri ki doe ka le'a liu, ma nonida ka ngwasinasina logo.

¹⁹ Ma 'i buri 'ana ta fiu buluka la'u ka ra'e ma'i fa'asia kafo ma kira'a suli 'o'o ki na'a ma ka lia ta'a logo. Kira lia ta'a liu ka liufia ti buluka ne'e nau ku lilisi'i ana ti kula 'i Ejipt.

²⁰ Go'o kira ka 'ania ai nonina le'a ki leleka ka sui.

²¹ Bore ma ta ngwae noa'a kasi lia sai go'o ana ne'e kira 'ania buluka doe ne'eri ki sulia kira suli 'o'o 'anga go'o, di'ia logo 'ae etaeta ba kiri. Buri 'ana nau ku ada na'a.

²² Sui buri 'ana nau ku lisia la'u ta maliu bole'a, nau ku lisia ta'i 'ai 'ai'i witi ne'e to'o ana fingi ru doe ki kwaima'a kwali na'a fuana ngalilana ma'i.

²³ Sui nau ku lisia la'u ta 'ai 'ai'i witi ne'e to'o ana fiu fingi ru ti'iti'i ki ana ne'e sa'osa'ofia liu, karangi mae na'a, osi'ana iru 'ako'ako ana kula 'e'erede 'akofia liu na witi ne'eri.

²⁴ 'Una'eri fiu fingi witi ti'iti'i sa'osa'ofia ne'eri kika 'ania fingi ru doe lia le'a ne'eri ki. Nau ku saea ro maliu bole'a nini nau ki fuana ngwae lia to'o ne'e ki bore ma noa'a ta ngwae ada kasi saea fadalana ro maliu bole'anga ne'e ki fuaku."

²⁵ Sui sa Josef ka fata 'uri ana tatalafa'a, "Ro maliu bole'anga ne'ana ki fadalani ta'i ru go'o. God saea na'a fuamu ru ne'e nia ke ba'a fulia.

²⁶ Na fiu buluka le'a ne'ana ki, nia fada 'ani fiu fa'i ngali ki. Ma fiu fingi witi le'a ne'ana ki, nia fada logo 'ani fiu fa'i ngali ki logo. Ro maliu bole'anga ne'ana ki fadalani ta'i ru go'o.

²⁷ Na fiu buluka suli 'o'o a'a ne'ana ki, ne'e kira saka ma'i fa'asia saena kafo 'i buri, fa'inia fingi witi ti'iti'i ne'e sa'osa'ofia karangi ka mae na'a, kira fada 'ani fiu fa'i ngali ana fiolo'anga ma 'ato'anga ana fanga.

²⁸ Ru ne'e ke ba'a dao ma'i di'ia na'a ba nau ku saea fuamu. God nia fa'ata'inia fuamu tae ne'e nia karangi ke fulia.

²⁹ Fuana fiu fa'i ngali etaeta ki na o'ola 'i Ejipt ki ta'ifau ke fungu ana fanga.

³⁰ Bore ma buira fiu fa'i ngali ana fiolo'anga ma kaida'i fanga ke 'ato ke ba'a dao ma'i. Ma ana kaida'i ne'eri, ngwae ki noa'a kira kasi manata na'a to'ona kaida'i kira to'o ana fanga 'oro, osi'ana kaida'i 'ato ne'e nia ke fa'alia na'a fanoa ta'ifau.

³¹ Ngwae ki ta'ifau kike ba'a takadalafa kaida'i le'a ne'e kira eta to'o ana sulia fiolo'a ne'e ke dao ma'i, buri 'ana ke ba'a ta'a lilisu mala.

³² Ro maliu bole'a ne'e ki fadalani ta'i ru go'o nini'a. Ma ai ne'e fa'ata'inia ne'e God salisali na'a ana ru ne'e, ma nia karangi ka dao na'a ma'i.

³³ "Iu 'oke filia nama ta ta'i ngwae sai 'i ru ne'e ke lia saiana ru ne'e ke ba'a dao ma'i ki, ma 'oke alua nia ngwae 'a'ana le'a 'oe ana fanoa ne'e.

³⁴ Ma 'oke alua ti ngwae 'a'ana la'u kira ka rao 'i olofana nia'a fasi 'iri kike lia saiana fanga ne'e ngwae ki ngali'i ma'i. Ana fiu fa'i ngali etaeta ne'e ki, na fanga ke ba'a 'oro liu mala, ma fa'i ngali ki ta'ifau kaida'i ngwae ki kira ngalia ma'i fanga kira ke daro'ia nama 'ania lima kabu ki na fai kabu ru ki ru kira, ma ta'i kabu ru ngwae ne'eri ka ngalia ka goni le'a ana.

³⁵ Ana kaida'i le'a ne'eri, fa'i ngali ki ta'ifau kira ke alu le'a nama ana fanga ka teo le'a saena fanoa doe ki, ma kira ngwae ni ofo'a ki kira ke lia nama sulia.

³⁶ 'Una'eri fanga ne'eri ki ke teo kwaimasi fuana fiu fa'i ngali ana fiolo'anga ki ma kaida'i 'ato ne'e ke dao ma'i fafia fanoa ne'e. Falafala 'una'eri ne'e, ngwae ki noa'a kira kasi ba'a maelia fiolo'anga ana fanoa ne'e."

Sa Josef 'a'ana ana fanoa 'i Ejipt

³⁷ 'Una'eri tatalafa'a fa'inia gwaunga'i nia kira ka saele'a fafia nai 'i ru 'anga ne'eri,

³⁸ ma tatalafa'a ka fata 'uri fuada, "Sa Josef, ngasingasi'anga God tua fa'inia ma-mana na'a. Noa'a kulu kasi dao na'a la'u to'ona ta ngwae ne'e lia to'o ka liufia nia'a."

³⁹ Ma nia ka fata 'uri fuana sa Josef, "God 'oe fa'ata'inia ru ne'e ki fuamu. Nau ku lia sai na'a ana 'oko sai 'i ru liu, ma 'oko lia saiana ru ne'e ke fuli ki ka liufia ta ngwae.

⁴⁰ 'Uri, nai ba'a alua 'ae'o ta ngwae 'a'ana aku fuana lia'a sulia fanoa ne'e nau, ma ngwae nau ki ta'ifau kike kwairo'oi ana fatalamu. Ka 'una'eri 'ae'o ne'e na ruana ngwae aku, ma ka noa'a la'u ta ngwae ne'e ka to'o ana ngasingasi 'anga ana fanoa ne'e ka di'ia 'ae'o.

⁴¹ Kaida'i ne'e nau ku alu'u 'oko 'a'ana ana ma'e fanoa ana fanoa ne'e."

⁴² 'Una'eri na tatalafa'a ka kanusua ta'i kome efoa 'i 'u'una ne'e nia alua ana kaida'i ki nia ka toto nia 'ani kerekere'a, go'o nia ka alua ana 'u'una sa Josef. Ma nia ka ngalia ta'i toro kwao nia ka toro 'ania, ma nia ka daura'inia kwala kekefa gol 'i luana.

⁴³ Nia ka ngalia ruana kad nia ne'e na hos nia tara, ma ka kwate fuana sa Josef fuana leka'a 'ania. Ma kaida'i sa Josef liu

kwau kaida'i 'oro ki na ngwae lialia 'afia tatalafa'a ne'e kira leka 'i na'ona, kira ako doe kika 'uri, "Bobo uruuru! Bobo uruuru!" Nia na'a ne'e falafala tatalafa'a nia sasia fuana sa Josef ne'e lia sulia ma'e fanoa ana fanoa 'a'ana ne'eri.

⁴⁴ Ma tatalafa'a ka fata 'uri fuana, "Nau'a na'a ne'e na tatalafa'a, ma fata-laku ne'e 'uri, ngwae ki ta'ifau ana tua'a ne'e di'ia kira oga sasilana ta rao'a, nama kira ka leka ana ta kula, kira ke eta lidi 'oe basi."

⁴⁵⁻⁴⁷ Sui tatalafa'a nia ka kwatea ta sata la'u fuana sa Josef. Ma sata ne'eri ne'e sa Safenat Paneh, ne'e sata faolu nia, ma nia ka ngalia ta'i sari'i ana fanoa ne'eri, ma ka kwatea fuana nia ka korea. Sari'i ne'eri ne'e satana 'i Asenat. Nia ana fanoa doe 'i Heliopolis, ma ma'a nia sa Potifera ma nia'a ta'i fata abu ana falafala ana kula abu kira saea 'ani 'i On.

Na kaida'i ne'e sa Josef nia tala'ae ka rao fuana tatalafa'a 'i Ejipt, nia tua na'a sulia uulu akwala fa'i ngali ki. Nia leka kwau ana kula tatalafa'a nia tua ana ma kaida'i ki saena fiu fa'i ngali ne'eri ki, nia liu ana kula ki ta'ifau ana fanoa ne'eri. Ma saena fiu fa'i ngali ne'eri ki nia to'o ana kaida'i le'a fuana o'ola witi ki ka to'o ana fanga 'oro.

⁴⁸ 'Iu ma fanoa doe ki ta'ifau ne'e nia leka ani, nia ngalia witi ki, ma ka goni'i le'a saena luma ni goni ru'a saena fanoa ne'eri.

⁴⁹ Sa Josef ukua witi ki, leleka ka 'oro liu di'ia na'a one sulia asi ne'e noa'a ta ngwae kasi saiana to'olana.

⁵⁰ Ma kaida'i ne'e fiolo'a doe ne'eri 'iri ra'e 'ua ma'i sa Josef fa'inia 'afe nia kera to'o na'a ana ro ngela ngwane ki.

⁵¹ Kaida'i ngela 'i na'o nia futa, sa Josef fata 'uri, "God kwatea nau ku takadalafa na'a rao'a ulafu ba nau ku sasi'i ma'i Ejipt ki. Ma ru ta'a ba kiri ta'ifau ba ngwa'i ngela ma'a nau kira sasia aku." Ma nia ka saea ngela ne'eri 'ani sa Manase.

⁵² Ma buri 'ana ruana ngela ana ka futa nia ka fata 'uri, "God kwatea ngela ne'e ki fuaku ana kula ne'e ru 'afita'i ki fuli fuaku." Ma nia ka saea ruana ngela 'ani sa lfreem.

⁵³ 'Una'eri fiu fa'i ngali ne'e o'ola ki to'o ana fanga 'oro, ma na ngwae 'i Ejipt ki ka saele'a, kaida'i le'a ne'eri sui na'a.

⁵⁴ 'Una'eri fiu fa'i ngali fuana fiolo'anga ma kaida'i 'ato fuana to'onga ana fanga ka dao na'a, ma ka di'ia nama ba sa Josef nia saea 'i na'o. Ma ti fanoa 'a'ana ngwae ki noa'a kasi to'o na'a ana fanga, bore ma 'i Ejipt fanga 'oro nia teo.

⁵⁵ Sui kaida'i ngwa'i to'a 'i Ejipt kira tala'ae ana olidoko'a ana fanga, kira fiolo'a na'a. 'Una'eri kira ka leka ma'i kira ka saefiloo tatalafa'a fuana kwatelana fanga fuada. Go'o tatalafa'a ka saea fuada kira ka leka siana sa Josef, ma kira ke sasia tae ne'e nia saea.

⁵⁶ Ma kaida'i 'ato ana fiolo'anga nia dao ka ta'a liu na'a, sa Josef ka 'ifingia luma ni goni fanga'a ki, ma ka ala'ania ngwae ki kira ka leka ma'i kika folia witi ana fanoa ne'eri.

⁵⁷ 'Una'eri ngwae ana fanoa 'a'ana ki ta'ifau logo ne'e kira leka ma'i Ejipt fuana folilana witi, osi'ana fiolo'anga ne'eri dao ana fanoa ki ta'ifau saena magalia na'a.

42

Ngwaefuta sa Josef ki leka 'i Ejipt fuana foli fanga'a

¹ Ana kaida'i ne'eri sa Jakob tua tua ma'i 'ana 'i Kenan, ma kaida'i nia rongoa kira 'oifoli 'ani witi 'i Ejipt, nia ka fata 'uri fuana ngwa'i ngela nia, "Fa'uta ne'e kaumululu kasi sasia ta ru?"

² Nau ku rongoa ne'e kira 'oifoli na'a 'ania witi 'i Ejipt. 'Una'eri kaumululu ke leka folia nama ma'i ti fanga fuakulu, nia ta'a ne'e kuke mae ana fiolo'anga."

³ Sui go'o akwala ngwaefuta sa Josef kira ka fa'asia 'i Kenan ma kira ka leka 'i Ejipt fuana foli fanga'a 'ada.

⁴ Bore ma sa Jakob noa'a kasi saiana ne'e ke ala'ania sa Benjamin na sasina sa Josef fuana leka'a fa'inida, osi'ana nia ma'u 'asu 'ubani ti ru kata fuli fuana sulia tala.

⁵ 'Una'eri ngwa'i ngela sa Jakob kira ka leka fa'inia ti ngwae 'i Kenan ne'e kira leka 'uana 'i Ejipt fuana foli fanga'a sulia kaida'i 'ato ma fiolo'a dao na'a fafia fanoa kira.

⁶ Ana kaida'i ne'eri, sa Josef na'a ne'e lia sulia fanoa 'a'ana ne'eri, ma nia ka 'oifoli 'ania fanga ana ngwae ki ana fanoa mata-mata ki saena magalia. Sui ngwaefuta nia ki kira leka ma'i, ma kira ka bobo uruuru 'i na'ona leleka maada ka foto ana ano.

⁷ Ma kaida'i nia lisida, nia lia saiana ne'e kira'a ngwaefuta nia ki go'o, bore ma nia fata 'ania ala'anga 'i Ejipt, ma nia ka to'o ana ta'i ngwae fuana rokisilana fatalana fasi 'iri noa'a kira kasi lia saiana. Ma nia balufida ka 'uri, "Kaumululu leka ma'i fa'asia 'i fai?" Ma kira ka olisi 'uri ana, "Kaimili fa'asia 'i Kenan ne, ma kaimili leka ma'i fuana foli fanga'a 'ami'a."

⁸ Sa Josef lia sai go'o ana na ngwaefuta nia ki, bore ma kira 'iri lia sai nama ana.

⁹ 'Una'eri nia ka manata to'ona ro maluu bole'a nia ki ba nia lisi'i 'i na'o, ne'e kira

bobo uruuru fuana. Nia fata ngasingasi'a fuada ka 'uri, "Sali kaumulu leka go'o ma'i fuana sai'a ana fanoa ne'e kami taka nini. Kaumulu oga muke dao to'ona kami'a, sali kami ngasingasi'a nama noa'a fasi 'iri kamu ke leka ma'i fuana fu'ali lami'a."

¹⁰ Bore ma kira fata 'uri, "Noa'a kwala ngwae 'a'ana, nia 'iri 'uira la'u. Kaimili nini'a di'ia go'o ngwae 'oe ki. Kaimili leka go'o ma'i fuana foli fanga'a 'ami'a."

¹¹ Kaimili ta'ifau ngwaefuta ki ne, ma kami sa to'o go'o ana ta'i ma'a. Kaimili noa'a kasi leka la'u ma'i fuana iro fanoa 'anga. Kaimili leka saga go'o ma'i."

¹² Sui nia ka fata la'u 'uri fuada, "Noa'a! Kaumulu leka ma'i muka sai aimili ne!"

¹³ 'Una'eri kira ka fata 'uri, "Ngwae 'a'ana kwa! Kaimili nini'a ngela ana ta'i ngwae go'o nini'a, ma kami tua 'i Kenan. Etaeta kaimili akwala ma ro ngela, bore ma ta ta'i ngwaefuta aimili nia no'ana, ma susu buri kaimili nia tua ma'i fa'inia ma'a kami 'i fanoa."

¹⁴ Bore ma nia ka fata 'uri, "Nau ku saea ka sui na'a ba! Kaumulu leka go'o ma'i fuana irolana fanoa ne'e!"

¹⁵ Nai dao nama to'ona ne'e kaumulu ala'a mamana! Nia le'a, nia mamana 'ani satana tatalafa'a, nau ku saea ru mamana fuauumulu. Si di'ia susu buri kamu noa'a kasi leka ma'i ana kula ne'e, 'irai noa'a kamu kasi ba'a leka na'a fa'asia 'i ne'e.

¹⁶ Ta ta'i ai aumulu ke leka ka ngalia nama ma'i! Kaumulu ai ne'e ki kaumulu ke tua saena luma lokafo, leleka kaimili ka dao to'ona ne'e fata laumulu nia mamana nama ka noa'a. Si di'ia noa'a, nau ku saea na'a ru mamana fuauumulu, kaimili ke sai le'a na'a ana ne'e kaumulu leka go'o ma'i fuana irolana fanoa ne'e."

¹⁷ Ma nia ka aluda saena lokafo sulia uulu asoa ki.

¹⁸ Ma uula asoa, nia ka fata 'uri ada, "Nau'a ngwae fuana manata lafulana God, ma di'ia kaumulu sasi di'ia ne'e nau ku saea, nai ba'a ala'ani kamu ke mauri.

¹⁹ Di'ia kaumulu oga ne'e muke fa'ata'inia fatalamu'a mamana, nia le'a ta ta'i ai aumulu ke tua saena luma lokafo ne'e, ma ti ai muke saiana muke ngalia fanga nini'a kamu folia, ma muka oli muka kwatea fanga ne'e ki fuana ngela kamu ki ne'e kira fiolo go'o ada kaida'i ne'e.

²⁰ Bore ma kamu ke ngalia nama ma'i susu buri ngwaefuta kamu ke leka ma'i fuaku, fasi 'iri nai lisia nia'a. Di'ia nia 'una'eri ne'e, ke ba'a fa'ata'inia ne'e fatalaumulu nia mamana, ka 'una'eri noa'a naisi saungi kaumulu ka mae."

Ma ngwa'i ngwaefuta ne'eri kira ka alafafia fatalana,

²¹ ma kira ka ala'a 'uri fuada talada, "Se reala! Kaida'i ne'e kulu to'o na'a ana kwa'ikwa'inga fa'asia ru ta'a ba kulu sasia ana ngwaefuta kulu 'i na'o! Kulu lisia ka sui na'a ru ta'a ne'e kulu sasi'i ana ki, bore ma kaida'i nia angi fuakulu fasi 'iri kulu ka 'afia, noa'a kulu kasi rongoa na fatalana. Kaida'i ne'e ru doe ne'e ka dao na'a fafi kulu!"

²² 'Una'eri sa Ruben ka fata 'uri fuada, "Ana kaida'i baera, nau ku saea na'a fuauumulu ba nia ngwae fi'i doe go'o ne, noa'a kaumulu kasi fa'alia la'u, bore ma noa'a kaumulu kasi saiana rongolana fatalaku. Kaida'i ne'e kulu to'o na'a ana kwa'ikwa'inga du'ungana maelana."

²³ Sa Josef nia rongo saiana ala'anga kira ki ta'ifau, bore ma kira 'iri sai go'o ana ne'e nia'a ngwaefuta kira, osi'ana kira'a ta'ifau ala'a fuana ta ngwae matamata lala ne'e rokisia fatalada fuana.

²⁴ Ma nia ka leka fa'asida ka angi, ma kaida'i nia saiana nia le'a la'u, nia ka oli ma'i. Nia ka ngalia sa Simion ma ka firi'ia 'i maada.

Ngwaefuta sa Josef ki oli 'uana 'i Kenan

²⁵ Go'o sa Josef ka fata 'uri fuana ngwae ni rao nia, "Mulu fa'afungua fanga ki saena ngwa'i ngwa'i to'a ne'ana ki. Kira folia fanga ne'ana ki na'a, bore ma mani ne'e ngwae ne'ana ki ta'ifau kira foli ani'i, ni'i ke oli saena ngwa'i kira ki fa'inia fanga kira. Ma kamu ka kwatea fanga fuada fuana 'anilana sulia tala." Ma ngwae ni rao nia ki ka sasi na'a 'una'eri.

²⁶ 'Una'eri ngwaefuta nia ki kira ka alua na ngwa'i ni fanga ki fafona dongki kira ki, ma kira ka leka na'a.

²⁷ Ana rodo kaida'i kira mamalo, ta ta'i ada ka 'ifingia ngwa'i nia ka kwatea fanga fuana dongki nia, go'o nia ka tona 'ania mani nia ne'e teo go'o 'ani saena ngwa'i fa'inia fanga ki.

²⁸ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Ei reala kwa! Kira olita'inia go'o mani nau ki! Ni'i teo go'o 'ani fa'inia fanga ki saena ngwa'i nau." Manata'anga kira ki ta'a liu na'a, sulia kira ma'u liu. Sui kira ka saefilo 'uri ada talada, "Tae na'a nini'a God sasia akulu re?"

²⁹ Ma kaida'i kira oli la'u ma'i siana ma'a kira 'i Kenan, kira ka fa'arongoa 'ani ru ki ta'ifau ne'e dao to'oda.

³⁰ Kira fata 'uri, "Ngwae lo'oko lia sulia tua'a 'i Ejipt, nia fata balubalu'a liu na'a fuaimili. Nia fia fasi kaimili leka lala fuana irolana fanoa nia.

³¹ Ma kaimili ka fata 'uri fuana, 'Kaimili noa'a 'iri leka la'u ma'i fuana irolana

fanoa 'loe. Kaimili leka lala ma'i fuana foli fanga'a.

³² Kaimili nini'a ngela ana ta'i ma'a go'o. Etaeta kaimili akwala ma ro ngela, bore ma ta'i ngwaefuta aimili nia no'ana, ma susu buri kaimili nia tua go'o ma'i fa'inia ma'a kami 'i Kenan.' "

³³ Go'o ngwae ne'eri nia ka 'uri, "I'irai ta'i ru ne'e nai fa'amamana fatalaumulu fa'inia nama ka noa'a. Ta'i aumulu nia ke ba'a tua fa'inau 'i ne'e. Ma kaumulu ti ai kamu ka oli fa'inia fanga fuana ngela kamu ki ne'e kira fiolo ma'i fanoa.

³⁴ Bore ma kamu ke ngalia nama ma'i na ngwaefuta 'isi'isi ba kamu 'i ne'e fasi 'iri nai lisia. Ru 'una'eri ne'e nau ku saiana kaumulu noa'a la'u ngwae iro fanoa ki, ma fatalaumulu ka mamana. 'Una'eri mala, nau ku fi'i ala'ania ngwaefuta kamu ka oli ka tua fa'i kamu, ma kamu ke ba'a leka go'o amu'a ana ta kula ana fanoa ne'e, ne'e kamu oga."

³⁵ Ma kaida'i kira kisita'inia ngwa'i kira ki, kira'a ta'ifau kira lisia ngwa'i mani kira ki teo go'o fa'inia fanga ki. Ma kaida'i kira lisia mani ne'eri ki, kira ma'u liu, ma ma'a kira bore ka ma'u liu logo.

³⁶ Ma nia ka fata 'uri ada, "Fa'uta, 'uri ma kaumulu oga nai koloa na'a 'aku na ngela ne'e nau ki nini'a? Sa Josef no'ana na'a! Ma sa Simion ka no'ana la'u, ma kaida'i ne'e kaumulu oga la'u ngalilana sa Benjamin? Ru ne'e ki ta'ifau leka na'a ma'i fuana fa'alilaku go'o."

³⁷ 'Una'eri sa Ruben ka fata 'uri fuana ma'a nia, "Ma'asi kwa! Ru le'a go'o ne'e 'oke alua sa Benjamin saena limaku, ma nai ba'a olita'inia logo ma'i fuamu. Si di'ia nau noa'a kusi olita'inia ma'i, 'irai 'oke ba'a saungia na'a amu ro ngela ngwane lo'oko nau ki."

³⁸ Bore ma ma'a kira ka fata 'uri fuada, "Noa'a nia 'ato liu na'a fuaku ne'e nai ala'ania ngela nau ka leka fa'i kamu. Na ngwaefuta le'a nia mae na'a ma nia ta'ifilia go'o ne'e tua ne'e nia futa ana 'afe nau 'i Rachel. Sali ta ru ta'a kata fi'i dao la'u to'ona sulia tala. Nau ku ngwaro liu na'a, ma si di'ia 'oko sasia ta ru ta'a ka dao to'ona, nai ba'a mae go'o ana kwaimanatai 'anga."

43

Sa Benjamin leka 'i Ejipt fa'inia ngwaefuta nia ki

¹ Ma kaida'i 'ato fuana to'onga ana fanga nia lilisu na'a 'i Kenan,

² ma kaida'i sa Jakob fa'inia ngwa'i ngela nia kira fa'asuia na'a fanga ne'e ngela nia kira ki kira folia ma'i Ejipt nia

ka fata la'u 'uri fuada, "Kamu ke oli la'u 'i Ejipt muke folia la'u ti fanga fuaku."

³ Bore ma sa Juda nia fata 'uri ana, "Ma'asi kwa! Ngwae 'a'ana lo'oko 'i Ejipt nia ala'a ngasingasi'a fuaimili, nia saea di'ia kaimili oli la'u 'i buri ma ngwaefuta ne'e kami noa'a kasi leka fa'i kaimili, nia noa'a liu kasi oga na'a lisilana ma'amili la'u.

⁴ Si di'ia 'oko ala'ania ngwaefuta ne'e kaimili ka leka fa'i kaimili, 'irai kaimili saiana mike ba'a leka foli fanga.

⁵ Bore ma si di'ia noa'a 'oe kosi ala'ania, 'irai noa'a kaimili saiana mi kasi leka, osi'ana ngwae lo'oko fata 'uri, 'i buri di'ia kaumulu leka ma'i ma di'ia ngwaefuta kamu noa'a kasi leka ma'i fa'i kaumulu, nau noa'a kusi oga lisilana maa mulu 'i ne'e."

⁶ 'Una'eri sa Jakob ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e kaumulu ka saea fuana ngwae ne'ana ne'e kaumulu to'o ana ta ngwaefuta la'u? Kaumululu sasia na'a foli bare'a 'oro fuaku."

⁷ Bore ma kira ka fata 'uri, "Nia'a na'a ne'e saefiloa lidi'a 'oro aimili 'uana kaimili fa'inia lu'ulu'ua ne'e kaimili. Nia saefilo 'uri, 'Ma'a kamu nia tua 'ua? Kaumululu to'o la'u ana ta ngwaefuta?' Kaimili ka olisia go'o na lidi'a nari nia ki. Kaimili ke sai fa'uta ana ne'e nia ke ba'a saefilo kaimili fuana ngalilana ngwaefuta ne'e kami fuana leka'a fuana?"

⁸ Sui sa Juda ka fata 'uri ana, "Oke alua 'alako ne'e saena limaku, fuana kaimili ke leka na'a kaida'i ne'e, fasi 'iri ta ai akulu noa'a kasi ba'a mae ana fiolo'anga.

⁹ Nau ku alanga'i nai ba'a lia le'a sulia, ma 'o'oga'a nai na'a fuana olita'ilana ma'i ne'e. Ma si di'ia nia noa'a kasi oli ma'i fuamu, nau'a na'a ne'e nai ba'a ngalia kwa'ikwa'inga firi ana ru ne'e leleka nau ku mae.

¹⁰ Ala'anga ne'e ki nini dau kaimili liu na'a, sali di'ia kaimili kasi manisui'a ana kaida'i 'oro 'uri ki, sali kaimili leka ro ru na'a 'uana fanga ki."

¹¹ Ma ma'a kira ka fata 'uri, "Nia le'a. Di'ia nia 'irai, kamu ke to'ongia ru le'a 'i ne'e ki saena ngwa'i kaumulu ki, fasi 'iri kaumulu ke kwate na kwatea fuana ngwae 'a'ana ne'ana. Kaumululu ke ngalia ta kala insens, fa'inia ta kala ngingidua ma fa'inia ra'i ru fuana alulana ana fanga ne'e kwatea fanga 'anilana ka rukufa ma fuana pistasio fa'inia ti fua'i amon.

¹² Ma kaumulu ka olita'inia mani ba ana eta leka'a kaumulu, fa'inia ta mani la'u ana leka'a ne'e. Kaida'i ba sui, kira olita'inia mani kaumulu ki saena ngwa'i kaumulu ki, sali ta ta'i rora'a kira go'o.

¹³ Mulu ngalia ngwaefuta kamu muka leka na'a nini'ari fuana ngwae lo'oko.

¹⁴ God to'lo ana ngasingasi 'anga ki tal'ifau, ala'ania nia ke kwatea ngwae ne'ana ke kwaima aumulu, nia ke ba'a ala'ania fuamulu muke ngalia ta ngwaefuta amu'a fa'inia sa Benjamin, fasi 'iri kera ke oli ma'i fa'i kaumulu. Noa'a naisi saea na'a ta ru. Di'ia nau ku koloa na'a ro ngela ne'e nau ki, le'a go'lo 'ana, alu ke 'una'eri na'a 'ana."

¹⁵ 'Una'eri ngwa'i ngwaefuta ne'eri kira ka ngalia ru ne'eri ki, fa'inia mani ana leka'a ba sui, ma ti mani la'u, ma kira ka ngalia susu buri ne'eri sa Benjamin fa'i kira ma kira ka leka na'a. Kaida'i kira dao 'i Ejipt, kira ka leka uu la'u 'i na'ona sa Josef.

¹⁶ Ma kaida'i nia lisia ne'e susu buri ne'eri leka ma'i fa'inida, nia ka fata 'uri 'ana ngwae rao lo'lo ne'e 'a'ana ana ru saena luma nia, "Oke ba'ea kwau ngwa'i to'a ne'e saena luma nau, kike ba'a fanga fa'i nau ana tufungana asoa. Ma kaida'i 'oko leka 'oke saungia ta'i buluka, ma ko salisali ana fanga fuaimili."

¹⁷ Ma ngwae lo'lo ne'eri ka sasi di'ia na'a ne'e sa Josef saea ma nia ka ba'eda 'uana luma sa Josef.

¹⁸ Bore ma kaida'i nia ba'eda kwau kira ma'u liu, ma kira ka fata 'uri, "Kira ba'e kulu 'uana luma ne'e fafia mani ba kira alu'i saena ngwa'i kulu, ki kaida'i ba sui. Kike ba'a dau kulu na'a ma kira ka ngalia na dongki kulu ki, ma kira ke sasia kulu ke rao lo'lo fuada."

¹⁹ Ma kaida'i kira leka dao ana sinamaa ana luma sa Josef, kira ka fata 'uri ana ngwae rao lo'lo ne'eri,

²⁰ "Ngwae 'a'ana, kaimili to'lo ana ta'i ru fuana saelana fuamu. Kaimili leka ma'i ana fanoa ne'e 'i na'lo fuana foli fanga'a.

²¹⁻²² Ma kaida'i kami oli, kami ka mango sulia tala mika maluu ana rodo, ma kaimili ka 'ifingia ngwa'i kaimili ki, ma kaimili tal'ifau ka lisia mani kaimili ki teo fa'inia fanga saena ngwa'i kaimili ki. Kaimili 'iri saiana, sa tai ne'e alua mani ki ka oli saena ngwa'i kami ki. Ni'i teo go'lo 'ani, nia ne kaimili olita'ini'i ma'i mika kwate'e fuamu. Ma kaimili ka ngalia la'u ma'i ti mani fuana folilana fanga ana leka'a ne'e kami ma'i."

²³ Bore ma ngwae rao lo'lo ne'eri ka fata 'uri, "Kaumulu noa'a mu kasi manata 'abera, ma noa'a mu kasi ma'u. Na mani ba 'i na'lo ki, nau ku ngali'i ka sui na'a ba. God kamu ana kwalafa sa Eba ne'e God ma'a kamu, nia nena alua mani saena ngwa'i kamu ki." Go'lo ngwae rao lo'lo ne'eri ka ba'ea ma'i sa Simion siada la'u.

²⁴ Ma nia ka ngalida saena luma sa Josef, ma ka ngalia ma'i kafo fuana taufilana 'aeda, ma nia ka kwatea fanga fuana dongki kira ki.

²⁵ Kira rongoa na'a ne'e kike ba'a fanga fa'inia sa Josef ana tufungana asoa, ma kira leka ma kika ngalia ma'i na kwate'a ne'e kira ngali'i ma'i ki, ma kira ka salisali ani fuana kwatelani fuana kaida'i nia ke dao 'i luma.

²⁶ Ma tufungana asoa, kaida'i sa Josef leka ma'i luma, kira leka ma kira ka ngalia ma'i kwatea ki ma kira ka leka ma'i saena luma. Ma kira ka bobo uruuru 'i na'ona fuana fa'adoelana leleka maada ka to'lo 'i ana, ma kira ka kwatea na kwate'a ne'eri fuana.

²⁷ Sui nia ka saefilo 'uri ada, "Fa'uta kaumulu le'a go'lo 'aumulu? Ma kaida'i ba sui kaumulu fa'arongo nau 'ania ma'a kamu, fa'uta nia le'a go'lo 'ana?"

²⁸ Ma kira ka fata 'uri, "Ngwae 'a'ana 'ae, ma'a kaimili manata doe amu, nia tua le'a go'lo 'ana, ma nia ngasingasi'a ua." Ma kira ka bobo uruuru la'u fuana fa'adoelana.

²⁹ Ma kaida'i sa Josef lisia ngwaefuta le'a nia sa Benjamin ne'e kera futa ana ta'i te'a, nia ka saefilo 'uri, "O sali na ngwaefuta 'isi'isi ba kamu taka nama ne'e kamu saea fuaku kaida'i ba sui?" Sui nia ka fata 'uri ana sa Benjamin, "Ngela nau 'ae, ala'ani God ka kwatea mauri'a le'a fuamu."

³⁰ 'Ali'ali go'lo sa Josef ka tata'e ka ru'u saena ma'e luma nia ka angi, sulia kaida'i nia lisia ngwaefuta nia, nia saele'a liu.

³¹ Buiru ne'e nia taufia maana, nia ka kwatea manatana ka aroaro, nia ka leka la'u ma'i maa, nia ka ri 'uana ngwae rao saena luma nia kira ka ngalia ma'i fanga.

³² Nia tua ana ta tatafe ni fanga, ma ngwaefuta nia ki kira ka tua ana ta tatafe ni fanga, ma ngwa'i to'a 'a'ana ana fanoa ne'eri ne'e kira fanga fa'inia kira tua logo ana ta tatafe ni fanga, sulia nia abu kira ka fanga fa'inia kwalafa sa Eba.

³³ 'Una'eri ngwae rao ne'eri ka kwatea ngwaefuta ne'eri kira ka tua ana tatafe ne'e kira tal'ifau kira fa'i na'lo kwau 'uana sa Josef. Nia tala'ae ana ai eta futa ana tatafe kira ka tua tatala'a di'ia ne'e kira futa 'ani, leleka ai futa 'isi ka tua na'a 'i 'isilana tatafe ni fanga ne'eri. Ma kaida'i kira lisia ne'e ngwae ne'eri sasia kira ka tua tatala'a 'una'eri, kira ka 'arefo liu, ma kira ka lia fuada talada kwailiu.

³⁴ Ma ngwae saena luma ki kira ka ngalia fanga fa'asia tatafe ni fanga sa Josef ma ka kwate'e fuada. Ma fanga ne'e kira ngali'i fuana susu buri ne'eri, nia bolo mala fa'inia fanga fuana lima ngwae ki.

Ma falafala ne'eri ne'e kwatea ma kira ka fanga fa'inia sa Josef, ma kika kwa'u leleka kira ka abusu lui na'a.

44

Titiu ni kwau sa Josef nia no'ana

¹ Sui sa Josef ka fata 'uri ana ngwae rao 'o'o nia ne'e 'a'ana ana ru ki saena luma nia, "Oke fa'afungua fanga saena ngwa'i ngwae ne'ana ki, leleka ka fungu le'a mala. Ma 'oko alua mani kira ki ka oli ta'ifau saena ngwa'i kira ki la'u fa'inia fanga ki.

² Ma 'oko ngalia titiu ni kwau ngwasinasina ba nau 'oko alua 'i saena ngwa'i susu buri kira fa'inia mani nia ki ne'e nia foli fanga ani'i." Go'o ngwae ne'eri ka sasi na'a di'ia ne'e sa Josef nia saea fuana.

³ Sui ruana asoa 'ofodangi go'o 'ua, na ngwae rao 'o'o sa Josef ki kira ka 'afia sa Juda fa'inia ngwaefuta nia ki fuana alulana ngwa'i ki fafona dongki kira ki, ma kira ka leka na'a.

⁴ 'Iu kaida'i noa'a kira 'iri leka tau 'ua, sa Josef ka fata 'uri ana ngwae rao 'o'o nia, "Aia, 'ali'ali ko lalili 'i buira to'a baera kaida'i 'oko dao to'oda, 'oke fata 'uri fuada, 'Ngwae 'a'ana nau nia sasia ru le'a liu fuamulu! Fa'uta kaumulu ka sasia ru ta'a ne'e ana?"

⁵ Fa'uta ne'e kaumulu ka bilia titiu ni kwau ngwasinasina nia? Titiu ne'e na'a ne'e nia 'idufa'i kwa'u ana ma nia ka rao logo 'ani fuana dao'a to'ona fadalana maliu bole'a ki. Falafala nini kamu sasia nia ta'a liu mala.' "

⁶ Ma kaida'i ngwae rao 'o'o ne'e dao fafida, nia saea ala'anga fuada.

⁷ Bore ma kira'a ta'ifau kika fata 'uri, "Ngwae 'a'ana 'ae, kaimili noa'a 'iri sai na'a ana sasilana ta ru 'uira. Nia noa'a 'iri le'a fuamu ne'e 'oke su'umani ala'anga ne'ana ma'li aimili.

⁸ 'Oko sai na'a ana na mani nini kaimili lisia saena ngwa'i kaimili ki, kaida'i ba sui, kaida'i kami fa'asia 'i Kenan, kaimili olita'ini' ma'li fuamu ba. Kaimili ke bili fa'uta la'u ana gol nama silva saena luma ngwae 'a'ana 'oe?"

⁹ 'Oke ili lulu 'uana! Si di'ia 'oko dao to'ona titiu ne'ana ana ta'li aimili, nia le'a 'irai nia ke mae nama. Ma kaimili ti ai, kaimili ke ba'a rao 'o'o na'a fuana ngwae 'a'ana 'oe."

¹⁰ Go'o ngwae ne'eri ka fata 'uri, "Le'a go'o 'ana, nia ke ba'a 'uira na'a. Bore ma ngwae ne'e bilia titiu ni kwau ne'eri, nia ke ba'a rao 'o'o fuana ngwae 'a'ana nau, bore ma kaumulu ti ai, kamu saiana muke leka aloge."

¹¹ Ma 'ali'ali go'o kira ka ngalia kwau na ngwa'i fanga ana dongki kira ki, kira ka fa'akoso'i ma kira ka 'ifingi'i.

¹² Ma ngwae rao 'o'o ka lia 'i saena ngwa'i kira ki, nia eta ana ngwa'i ngwae eta futa leleka ka dao ana ngwa'i ngwae futa lisi'isi. Ma na ngwa'i ngwae lisi'isi nia ka dao to'ona titiu ni kwa'u 'i saena.

¹³ Ma bara ngwa'i asina ne'eri ka ta'a liu mala ada ma kira ka gasia to'ongi kira ki. Kira ka alua la'u ngwa'i ne'eri ki fafona dongki ki, ma kira ka oli la'u 'i fanoa doe.

¹⁴ Ma kaida'i kira dao la'u 'i luma sa Josef, ma nia tua go'o 'ana 'i ne'eri, ma kira ka bobo uruuru 'i na'ona leleka maada ka to'o 'i ano.

¹⁵ Ma nia ka fata 'uri ada, "Fa'uta ne'e kaumulu ka fulia ru ta'a 'uri? Kaumulu noa'a mu kasi sai la'u ana nau ngwae 'a'ana 'uri saiana nai lia saiana ma'e toto ki ma fadalana maliu bole'a ki logo? Nau ku sai go'o 'aku ana tae ne'e kaumulu sasia."

¹⁶ 'Una'eri sa Juda ka fata 'uri, "Ngwae 'a'ana ta tae la'u ne'e kaimili ke ba'a saea. Kaimili rora ka sui na'a. God fa'ata'inia na'a ne'e kaimili rora. Nia le'a ne'e ngwae kamu dao to'ona titiu ni kwau saena ngwa'i nia, nia ne'e ke rao 'o'o fuamu, bore 'ana ma kaimili ta'ifau na'a."

¹⁷ Bore ma sa Josef nia ka fata 'uri, "Noa'a, nau'a noa'a kusi sasia ru 'uira. Ngwae ne'e bili go'o titiu ni kwa'u ne'e ke ba'a rao 'o'o fuaku. Kaumulu ti ai, muke oli go'o siana ma'a kamu."

Sa Juda lidi fuana sa Benjamin

¹⁸ Buri 'ana sa Juda ka 'idu karangia sa Josef ma ka fata 'uri, "Ngwae 'a'ana, rongoa basi kala ala'anga nau. Nau ku saiana 'ae'o ngwae 'a'ana mamana, ma 'oko bolo fa'inia tatalafa'a ana fanoa ne'e, bore ma ngwadela 'oe kosi oga ta'a fuaku.

¹⁹ Kaida'i sui, 'oko saefilo 'uri aimili, 'Fa'uta 'uri ma ma'a kamu tua 'ua? Kaumulu to'o ana ta ngwaefuta la'u tua 'ua?"

²⁰ Ma kaimili ka 'uri, 'Iu, ma'a kami tua go'o 'ana, bore ma nia ngwaro na'a. Ma susu buri kami tua go'o 'ana, nia futa kaida'i ma'a kami nia ngwaro na'a. Na te'a susu buri ne'eri nia alua go'o ro ngela ki, bore ma ai eta futa nia no'ana na'a, ma susu buri go'o ne'e tua. Ma ma'a kami nia kwaima liu 'ana.'

²¹ Ma 'ae'o ba 'oko fata 'uri fuaimili, 'Nia le'a mulu leka ngalia ma'li siaku 'iri nai lisia.'

²² Bore ma kaimili fata 'uri, 'Ngwae 'a'ana 'ae, ngela ne'eri noa'a kasi fa'asia na'a ma'a kami. Di'ia nia fa'asia ma'a kami. Ma'a ke ba'a mae na'a.'

²³ Ma 'ae'lo ba 'oko fata 'uri, 'Le'a go'lo 'ana, si di'ia ngwaefuta nena kamu noa'a kasi leka ma'li fa'li kamu, nau noa'a kusi oga lisilana maa mulu la'u 'i ne'e.' "

²⁴ "Ma kaida'i kami oli siana ma'a kami, kaimili saea ala'a lamu fuana.

²⁵ Ma buri 'ana kaida'i ma'a kami fata 'uri fuaimili, 'Le'a, mulu koso la'u toli 'i Ejipt, ma muka folia ta kala fanga la'u 'akulu.'

²⁶ Bore ma kaimili ka fata 'uri, 'Kaimili noa'a kasi leka.' Ngwae lo'oko nia saea na'a fuaimili ka 'uri, 'Si di'ia ngwaefuta 'isi'isi kamu noa'a kasi leka ma'li fa'li kamu. Nau noa'a kusi oga na'a lisilana maa mulu la'u. 'Iu nia ke leka nama fa'li kaimili. Tala ne'e fuaimili ne'e 'una'eri na'a. Di'ia noa'a, kaimili kasi leka na'a.'

²⁷ Go'lo ma'a kami ka fata 'uri, 'Kaumulu saiana ne'e te'a nia alua go'lo ro ngela ngwane ki.

²⁸ Ta ta'li ai adaro'lo nia no'ana na'a fa'asi nau. Sali ti ru 'ae'aela kwasi taka ne'e 'ania, sulia kaida'i nia leka fa'asi nau, nau ku 'iri lisia na'a, leleka ka dao 'i ta'fena.

²⁹ Nau ku ngwaro liu na'a. Di'ia kamu ngalia la'u kwau ai ne'e, sali ta ru ta'a ke ba'a sasia la'u 'i lo'oba, 'irai nai kwai kwaimanatai ka dao ana kaida'i nai mae.' "

³⁰⁻³¹ 'Una'eri sa Juda ka fata la'u 'uri, "Ngwae 'a'ana 'ae, di'ia kaimili oli siana ma'a kamu, ma susu buri ne'e noa'a kasi leka fa'li kaimili, ma ma'a kami noa'a kasi lisia, nia ke ba'a mae go'lo. 'Uri ma 'oko manata fa'uta ana tae ne'e ke ba'a fuli di'ia kaimili dao 'i fanoa, ma ma'a kami noa'a kasi lisia fa'li kami? Nia ne mangona ma'a kami na'a ne, ma si di'ia noa'a nia kasi lisia fa'li kaimili, 'irai kaimili na'a ne'e kwatea nia ke mae.

³² Ma nau ku fata alanga'i na'a fuana, ku 'uri, 'Nai lia sulia susu buri ne'e.' Nau ku fata 'uri fuana, 'Ma'asi, di'ia noa'a nia kasi oli ma'li siana, nau'a na'a ne'e nai ba'a ngalia kwa'i kwa'inga ana ru ne'e leleka nau ku mae.'

³³ Ngwae 'a'ana, nau ku kwaima'a kwali go'lo 'aku fuana tua'a 'i ne'e fuana ngalilana fuila, fasi 'iri nai rao 'o'lo fuamu. Bore ma ngwade 'ae, ala'ania nia ke oli fa'inia ngwaefuta nini nau ki.

³⁴ Si di'ia nau ku oli bore ma nia noa'a kasi oli fa'inau, nau noa'a kusi oga na'a lisilana 'ato'anga doe ne'e ke dao to'ona ma'a nau."

45

Sa Josef fulani nia'a fuana ngwaefuta nia ki

¹ Sa Josef noa'a kasi sofonga'inia na'a abula'anga nia, ma nia ka saiana ne'e nia ke ba'a angi 'i maana ngwae rao 'o'lo nia ki go'lo nia ka saea kira ka leka 'i maa. Kaida'i ngwaefuta nia ki go'lo ne'e tua fa'inia, nia ka fi'li talinga'inia fuada sa tai ne'e nia'a.

² Ma nia ka angi doe liu, ma ngwa'i to'a 'i Ejipt ne'e kira tua ma'li maa kira ka rongoa, ma kira ka leka ma kika fa'arongoa 'ania ngwa'i to'a ne'e kira tua ana luma tatalafa'a.

³ Sui sa Josef ka fata 'uri fuana ngwaefuta nia ki, "Nau'a sa Josef go'lo nini'a. 'Uri ma nia mamana ne'e ma'a nau nia mauri 'ua?" Bore ma kaida'i kira rongoa ala'anga ne'eri, kira ka ma'u liu, ma kira kasi saea na'a ta ru.

⁴ 'Una'eri nia ka fata 'uri fuada, "Ngwadela kina mulu 'idu karangi ma'li." Ma kira ka 'idu karangia ma'li ana, ma nia ka fata la'u 'uri, 'Nau'a sa Josef na'a nini'a. Nau'a na'a nini'a ngwaefuta kamu ba kamu 'oifoli 'ania 'i na'o, di'ia ta ngwae rao 'o'lo ka leka ma'li ne'e.

⁵ Bore ma noa'a kamu kasi manata 'abera nama muka oga ta'a fuamu'a talamu'a sulia kamu 'oifoli 'ani nau ma'li ne'e. Ru ne'e noa'a la'u nai'li ru 'anga kamu, na nai'li ru'a God lala, ne'e nia eta kwate nau ma'li aumulu 'i ne'e, fasi 'iri nai fa'amauria mango'li ngwae ki.

⁶ Na ruana fa'li ngali go'lo ana 'ato'anga ne'e noa'a ta fanga kasi bulao 'i ne'e, na ngwae ki noa'a kasi ba'a o'olia o'ola ma kika kasi ngalia ta fanga ana o'ola.

⁷ God ne'e sasia ma nau ku eta leka ma'li aumulu 'i ne'e fasi 'iri nai fa'amauri kaumulu 'ania falafala nini'a kulu ta'ifau 'arefo liu ana, fasi 'iri nai sasia tala fuana to'a ne'e kira ke ba'a futa ma'li buri mulu noa'a kira kasi no'ana bore ma kike tua le'a.

⁸ Nia noa'a la'u kaumulu ne'e kwate nau ma'li ne'e. God lala ne'e kwate nau ma'li. Nia lafu nau ta ngwae 'a'ana ana tatalafa'a, ma nau ku gwaunga'i ana ru ana luma nia ki logo, ma nau ku lia logo sulia fanoa ki ta'ifau ana tua'a ne'e.

⁹ "Mulu 'ali'ali muka oli fuana ma'a kulu, ma kaumulu ka fa'arongo 'ani fata laku fuana, muke 'uri, 'Nau'a ngela 'oe sa Josef. God kwate nau ku lia sulia fanoa ki ta'ifau ana tua'a nini 'i Ejipt. Nia le'a fuamu 'oke fa'asia fanoa 'oe ma 'oko leka ma'li ko tua fa'inau.

¹⁰ 'Oke ba'a tua 'i Gosen, fasi 'iri 'oke tua karangi nau. Ma 'ae'lo fa'inia ngwaefuta nau ki, ma fa'inia kala ko'lo 'oe ke, fa'inia ru 'ae'aela kamu ki, ma ti ru ne'e 'oko to'lo ani ki, kaumulu saiana muke tua ta'ifau 'i ne'e.

¹¹ Di'ia kaumulu leka ma'li muka tua 'i Goshen, nau ku saiana nai lia le'a sulio. Na 'ato'anga nini ana fiolo'a nia ke leka la'u sulia lima fa'li ngali ki, ma nau noa'a kusi oga 'ae'o fa'inia ngwaefuta nau ki ma ru 'ae'aela kamu ki ne'e kike ba'a mae ana fiolo'anga.' "

¹² Ma nia ka fata 'uri fuada, "I'u, kaumulu nini'a fa'inia 'ae'o sa Benjamin, kaumulu ta'ifau sai le'a ana ne'e nau'a sa Josef mamana na'a nini'a.

¹³ Kaumulu ke saea fuana ma'a kia ne'e tatalafa'a kwatea ngasingasi'anga ki ta'ifau ana fanoa ne'e saena limaku ma kaumulu ka saea ru ne'e ki ta'ifau fuana ne'e kaumulu lisi'li 'i ne'e. Mulu 'ali'ali na'a muka ba'ea ma'li siaku."

¹⁴ Ma nia ka daua ngwaefuta nari nia ma ka tala'ae ana angia. Ma ngwaefuta nia ka lolofafia. Ma nia ka angio logo.

¹⁵ Ma nia leka ma ka lolofafia logo ti ngwaefuta ana, ma ka nono'ida ma nia ka angio. Buri 'ana ngwaefuta nia ki kira fi'i ala'a na'a fa'inia.

¹⁶ 'Una'eri kaida'li na tatalafa'a fa'inia gwaunga'li nia ki 'i luma nia, kira rongoa ne'e ngwaefuta sa Josef ki kira dao, kira ka saele'a liu.

¹⁷ 'Una'eri tatalafa'a leka ma'li ma ka fata 'uri fuana sa Josef, "Nau ku saele'a liu. 'Oke saea fuana ngwaefuta 'oe ki, ko 'uri, 'Kira ke ngalia ngwa'li kira ki fuana dongki kira ki, ma kira ka oli la'u 'i Kenan,

¹⁸ ma kira ka ba'ea ma'li ma'a kamu fa'inia ngela kira ki, ma kika oli la'u ma'li siaku ana kula ne'e. Nai ba'a kwatea afu ano le'a 'i Ejipt fuada, ma kira ke ba'a 'ania fanga le'a ne'e kulu to'o ani 'i ne'e.

¹⁹ Ma 'oko saea nama logo fuada ne'e kira ke ngalia nama ti kati 'i ne'e Ejipt, fuana ngalilana ma'li 'afe kira ki, fa'inia ngela ti'ti'ti'ki. Ma kira ka ngali nama ma'li ma'a kamu logo.

²⁰ 'Oke saea fuada kira kasi 'abera fuana ngalilana ma'li ru kira ki ta'ifau, osi'ana ru 'oro le'a nini kulu to'o ani ki 'i Ejipt kuke ba'a kwate'le fuada.' "

²¹ 'Una'eri ngwaefuta sa Josef ki kira ka sasi di'ia ne'e nia saea nama. Sa Josef ka kwatea kati doe liu ki fuada di'ia nama ne'e nia saea ma nia ka kwatea fanga fuada fuana 'anilana sulia tala,

²² ma nia ka kwatea toro faolu ki logo fuada. Bore ma ngwaefuta le'a nari nia, nia kwatea mala lima toro faolu ki fuana, fa'inia uulu talanga'li mani ana mani ngwasinasina ki.

²³ Ma nia ka kwatea akwala dongki ka leka siana ma'a nia ne'e ngalia ru le'a liu ki fa'asia 'i Ejipt, ma ta akwala dongki la'u ne'e kira ngalia witi ma beret ma ti fanga

fuana 'anilana sulia tala kaida'li kira ke leka ma'li,

²⁴ ma nia ka kwatea kira ka leka, ma kaida'li kira salisali fuana leka'a, nia ka fata 'uri fuadulu, "Kaida'li kaumulu leka, kaumulu kasi fu'ali kamu talamu'a."

²⁵ 'Una'eri ngwa'li ngwaefuta ne'eri kira ka fa'asia 'i Ejipt, ma kira ka oli siana ma'a kira 'i Kenan.

²⁶ Kaida'li kira dao 'i fanoa, kira ka fata 'uri fuana, "Ma'asi! Sa Josef noa'a 'iri mae! Nia mauri go'o 'ana, ma kaida'li ne'e nia na'a ne'e lia sulia fanoa ki ta'ifau 'i Ejipt." 'Una'eri ma'a kira ka lebe liu 'ani ala'anga ne'eri, bore 'ana nia noa'a kasi fa'amamanada.

²⁷ Bore ma kaida'li kira saea ru ki ta'ifau ne'e sa Josef saea fuada, ma nia ka lisia na kati ki ne'e nia kwate'le ma'li fuana ngalilana 'uana 'i Ejipt, na manatana ka fi'li le'a la'u.

²⁸ Go'o nia ka fata 'uri, "I'u, nia mamana na'a ngela nau nia mauri 'ua! Nai leka lisia nama sui nau ku fi'i mae."

46

Sa Jakob fa'inia ngwa'li ngela nia kira leka tua 'i Ejipt

¹ 'Una'eri sa Jakob ka salisali na'a ana ru nia ki ta'ifau, nia ka tala'ae na'a ana leka'a nia 'uana 'i Ejipt. Kaida'li nia leka ma'li ka dao 'i Bereseba, nia ka sasia kula ni fo'osi fuana fo'osilana Iawe ne'e God ma'a nia sa Aesak.

² Saena rodo ne'eri go'o, Iawe ka fata 'uri fuana ana ta'li maliu bole'a, "Jakob, Jakob kwa!" Ma nia ka olisi 'uri ana, "I'u, nau'a nini'a."

³ Ma God ka fata la'u 'uri fuana, "Nau'a na'a ne'e Iawe, God ma'a 'oe. 'Oe kosi ma'ungia leka'a 'uana 'i Ejipt sulia fanoa ne'eri ne'e nai ba'a kwatea ngela ne'e kike ba'a futa ma'li burimu ki kike 'oro liu.

⁴ Nai ba'a leka fa'ini'o, ma buri 'ana nai ba'a lafua ai ne'e ke futa ma'li burimu ki, kike oli la'u ma'li 'uana 'i Kenan. Ma ana kaida'li 'oke ba'a mae, sa Josef talana na'a ne'e ke tua fa'ini'o fuana bokotalana maamu."

⁵ Buri 'ana sa Jakob ka fa'asia 'i Bereseba ka leka na'a 'uana 'i Ejipt. Na ngela nia ki kira ka alu nia fa'inia ngela ti'ti'ti'li kira ki ma 'afe kira ki, kika tua saena na kati ki ba tatalafa'a 'i Ejipt nia kwate'le ma'li.

⁶⁻⁷ Ma kira ka ngalia logo na ru 'ae'aela kira ki ma ti ru la'u ne'e kira to'o ani kaida'li kira tua 'i Kenan, ma kira ka leka fa'ini'i 'i Ejipt. Ma nia ka ngalia kwalafa nia ta'ifau: ngela ngwane nia ki, fa'inia ngwa'li ngela kini nia, ma ngela ngwane

kira ki fa'inia ngela kini kira ki, kira leka ma kika tua na'a 'i Ejipt.

Ngwa'i ngela sa Jakob ne'e kira leka tua 'i Ejipt

⁸ Nia ne ngwa'i ngela sa Jakob ne'e kira leka 'uana 'i Ejipt. Ngela 'i na'o nia ne'e sa Ruben,

⁹ fa'inia ngela nia ki ne'e satada sa Hanok, sa Palu, sa Hesron, sa Kami.

¹⁰ Ma tai ne'e sa Simion fa'inia ngela nia ki ne'e satada sa Jemuel, sa Jamin, sa Ohad, sa Jakin, sa Soha, ma sa Siaol ne'e nia ngelana ta kini 'i Kenan.

¹¹ Ma tai ne'e sa Lifae fa'inia ngela nia ki, ne'e satada sa Gerson, sa Kohat, sa Merari.

¹² Ma tai ne'e sa Juda fa'inia ngela nia ki ne'e satada sa Sela, sa Peres, sa Sera. Ta ro ngela ana ne'e satadaro'o sa Era, ma sa Onan kera mae na'a 'i Kenan. Ro ngela sa Peres ki, satadaro'o sa Hesron ma sa Hamul.

¹³ Ma tai ne'e sa Isakar fa'inia ngela nia ki ne'e satada sa Tola, sa Pua, sa Jasub, sa Simron.

¹⁴ Ma tai ne'e sa Sebulun fa'inia ngela nia ki ne'e satada sa Sered, sa Elon, sa Jaliel.

¹⁵ Nia ne ngela ngwane futa ana sa Jakob ma 'i Lia fa'inia kala ko'o kera'a ki, kaida'i kira tua 'ua 'i Mesopotemia. Ma kera ka to'o go'o ana tai ngela kini logo, ma satana ne'e 'i Daena. Kira'a ne'eri'a 'orolada dao ana uulu akwala ma uulu ngwae.

¹⁶ Ma tai ne'e sa Gad fa'inia ngela nia ki, ne'e satada sa Sefon, sa Hagi, sa Suni, sa Esbon, sa Eri, sa Arodi, sa Areli.

¹⁷ Ma tai ne'e sa Asa fa'inia ngela nia ki ne'e satada sa Imna, sa Isva, sa Isvi, sa Beria fa'inia ngwaingwaena kira 'i Sera. Ro ngela sa Beria ki satadaro'o ne'e sa Heba ma sa Malkiel.

¹⁸ Nia ne ngela futa ana sa Jakob ki ma 'i Silpa fa'inia ko'o ti'titi'i kera'a ki. 'I Silpa nia kini rao 'o'o ne'e sa Laban kwatea fuana kini nia 'i Lia kira 'orolada dao ana ta'i akwala ma ono ngwae.

¹⁹ Sui sa Jakob fa'inia 'afe nia 'i Rachel kera alua ro ngela ngwane ki satadaro'o ne'e sa Josef ma sa Benjamin.

²⁰ 'I Ejipt sa Josef nia korea ngela kini ta'i ngwae 'i Heliopolis ne'e satana sa Potifera, nia na fata abu 'i Heliopolis. Kini ne'eri satana 'i Asenat, ma kera ka alua ro ngela ngwane ki, satadaro'o ne'e sa Manase ma sa Ifrem.

²¹ Ma ngela sa Benjamin ki, satada ne'e sa Bela, sa Bekere, sa Asbel, sa Gera, sa Naman, sa Ehi, sa Ros, sa Mupim, sa Hupim, ma sa Ada.

²² Nia ne ngela ne'e futa ana sa Jakob ma 'i Rachel fa'inia ko'o ti'titi'i kera'a ki. Kira'a 'orolada dao ana akwala, ma fai ngwae.

²³ Ta ngela ana ne'e sa Dan fa'inia ngela nia ne'e satana sa Husim.

²⁴ Ma tai ne'e sa Naftali fa'inia ngela nia ki, ne'e satada sa Jasiel, sa Guni, sa Jesa, sa Silem.

²⁵ Nia ne ngela ne'e futa ana sa Jakob ma 'i Bilha fa'inia ko'o kera'a ki. 'I Bilha nia kini rao ne'e sa Laban kwatea fuana ngela kini nia 'i Rachel. Na 'orolada dao ana fiu ngwae ki.

²⁶ Ngwa'i ngela ne'e kira futa 'i buira sa Jakob ma gwa'i to'a ne'e kira leka fa'inia 'i Ejipt kira 'oro ka dao ana ono akwala ma ono ngwae, kira 'iri to'oa go'o 'afe kira ki na ngela nia ki.

²⁷ Sa Jakob fa'inia afutana ngela nia ki ne'e kira leka tua 'i Ejipt, fa'inia sa Josef ma ro ngela nia ki ne'e futa ana fanoa ne'eri, kira'a ta'ifau fiu akwala ki.

Sa Jakob fa'inia ngela nia ki dao 'i Ejipt

²⁸ 'Una'eri sa Jakob kwatea sa Juda ka leka etaeta 'i na'o fasi 'iri ke leka lisia sa Josef ka saea fuana ke leka saka fuana 'i Gosen. Ma kaida'i sa Jakob fa'i kira dao 'i Gosen,

²⁹ sa Josef leka 'ania kati nia ne'e hos nia tara, ka leka ma'i ka saka fuana ma'a nia. Kaida'i kera saka fuadaro'o, sa Josef alua limama ka lolo 'i buira luana ma'a nia, nia ka lolofafia, nia ka angi sulia kaida'i tau.

³⁰ 'Una'eri ma'a nia ka fata 'uri fuana, "Ngela nau 'ae, kaida'i ne'e di'ia nau ku mae, nia ta'a go'o, sulia nau ku lisia na'a maamu, ma nau ku sai le'a ana ne'e 'oko mauri 'ua."

³¹ Ma sa Josef ka fata 'uri fuana ngwae futa nia ki fa'inia ngela kira ki, "Nai leka saea fuana tatalafa'a ne'e kaumulu na'a 'i ne'e. Nai ba'a fata 'uri fuana, na ngwae futa nau ki fa'inia ngela kira ki, ne'e kira tua 'i Kenan, kaida'i ne'e kira'a ta'ifau kira dao na'a ma'i fuana tua'a fa'i nau.

³² Kira'a ngwa'i to'a fuana lia'a sulia sipsip ki, kira to'o ana sipsip ki, ma nanigot ki, ma buluka ki fa'inia ti ru la'ua ada ne'e kira ngali'i ma'i. Ma kike ba'a lia sulia go'o ru 'ae'aela kira ki 'i ne'e.

³³ Ma di'ia tatalafa'a ri 'uamulu fuana lisilana, ma nia ka saefilo 'uri aumulu, 'Rao'a fa'luta ki ne'e kaumulu saiana sasilani?'

³⁴ Kamu ka ala'a le'a fuana ne'e eta ma'i na'o, kaumulu ngwa'i to'a fuana lia'a sulia ru 'ae'aela ki go'o di'ia ko'o kia ki 'i na'o. Ka 'una'eri ne'e nia saiana ke ba'a ala'ani kaumulu ka saunga'i nia

fanoa kamu 'i ne'e. Nia ka fata 'uri sulia falafala kira ngwa'i to'a 'i Ejipt ki, kira noa'a kasi oga tua fiku'a fa'inia ngwae lia sulia sipsip ki."

47

¹ 'Una'eri sa Josef ka ngalia lima ngwaefuta nia ki, kira ka leka lisia tatalafa'a. Kaida'i kira dao 'i luma tatalafa'a, sa Josef ka fata 'uri fuana, "Ma'a nau fa'inia ngwaefuta nau kira dao na'a. Kira ngalia sipsip ki, ma nanigot ki ma buluka kira ki fa'inia ti ru la'u ada, ma kira ka fa'asia 'i Kenan, ma kira ka dao na'a ana fanoa ne'e. Ma kaida'i ne'e kira tua na'a 'i Gosen."

² Ma nia ka saea satada ngwaefuta nia ki fuana tatalafa'a.

³ Go'o tatalafa'a ka saefilo 'uri ada, "Rao'a fa'uta ki ne'e kaumulu saiana sasilana?" Ma kira ka fata 'uri, "Tatalafa'a kaimili nini'a ngwae go'o fuana lia'a sulia sipsip ki, di'ia nama ko'o kami ki ma'i 'i na'o.

⁴ Kaimili leka ma'i ne'e sulia 'i Kenan, kaida'i 'ato ana fiolo'a nia ngasingasi'a liu, ma ru 'ae'aela kami ki noa'a kira kasi to'o na'a ana ta fanga. 'Oke ala'ani kaimili mike sasia fanoa kaimili ana fanoa 'a'ana nini 'oe, ana ano nini 'i Gosen."

⁵ Ma tatalafa'a ka fata 'uri fuana sa Josef, "Kaida'i ne'e ma'a 'oe fa'inia ngwaefuta 'oe ki kira leka na'a ma'i siamu,

⁶ na fanoa ne'e 'ifi fuada. Nia le'a fuana 'oke ala'anida kike saunga'inia fanoa kira 'i Gosen, ana ano le'a 'i ne'e ki. Ma di'ia ti ai ada kira le'a fuana lia'a sulia ru 'ae'aela ki, nia le'a fuamu 'oke aluda fuana kike lia sulia ru 'ae'aela nau ki."

⁷ Buri 'ana sa Josef ka ngalia ma'a nia ka dao siana tatalafa'a. Ma sa Jakob ka fa'ale'a tatalafa'a.

⁸ Sui tatalafa'a ka saefilo 'uri ana, "Kwala ara'i kwa, ta fita fa'i ngali na'a ne'e 'oko tua sulia?"

⁹ Ma nia ka fata 'uri, "Nau'a nini'a ta'i talanga'i ma uulu akwala fa'i ngali ki go'o nini'a, ma kaida'i 'oro ana maurilaku, nau ku tua 'idu'idu ana kula ki. Maurilaku noa'a 'iri di'ia ko'o nau fa'ida 'i na'o ne'e kira tua tau ma kira ka leka ana kula ki ta'ifau. Maurilaku nia ngwara'u go'o ma nau ku dao to'ona kaida'i 'ato ki."

¹⁰ Ma nia ka fa'ale'a tatalafa'a ne'eri, ma nia ka fata ni olioli'a ana, ma nia ka ru'u na'a 'i maa.

¹¹ Sui sa Josef ka saunga'inia fanoa ma'a nia fa'inia ngwaefuta nia ki, ana fanoa 'a'ana ne'eri. Ma nia ka ngalida kira ka tua karangia 'i Rameses fanoa doe, ma nia ka kwatea ano le'a ki ana kula ne'eri fuada, di'ia tatalafa'a ba saea nama.

¹² Ma nia ka kwatea fanga fuada ne'e bolo fa'inia 'orolada.

'Ato 'anga fuana to'onga ana fanga nia nama ana 'ua

¹³ 'Una'eri 'ato'anga ana dao'a to'ona fanga nia ka lilisu la'u, ma noa'a na'a ta fanga saena o'ola ki. Ma na fiolo'a ne'eri ka ta'a liu mala ana ngwa'i to'a 'i Ejipt ma ngwa'i to'a 'i Kenan logo.

¹⁴ Ma kaida'i 'oro, kaida'i ngwae ki kira foli fanga ana sa Josef, nia ka dau fafia mani ne'eri ki ma ka goni'i saena luma tatalafa'a.

¹⁵ Ana ta kaida'i buri, ngwae 'i Ejipt ki ma 'i Kenan ki, noa'a kira kasi to'o na'a ana ta mani go'o ngwae 'i Ejipt ki kira leka ma'i fuana lisilana sa Josef, ma kira ka fata 'uri fuana, "'Oke kwatea nama fanga fuaimili! Na mani kami ki sui dangalu na'a. Ma si di'ia 'oko 'iri dao na'a to'ona ta kula fuaimili, kami ke ba'a mae na'a."

¹⁶ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Nia le'a di'ia mani kamu ki sui, kaumulu ke ngalia ma'i ru 'ae'aela kamu ki, ma nai ba'a olisia kwau 'ania fanga fuamu'a."

¹⁷ Ma kira ka ngalia kwau na ru 'ae'aela kira ki siana, ma nia ka kwatea kira ka rao 'ania fuana foli fanga'a fuada. Ana fa'i ngali ne'eri kira ka ngalia ma'i hos ki, ma sipsip ki, ma nanigot ki, ma buluka ki, ma dongki kira ki fuana, ma nia ka ala'ani kira ka foli fanga ada 'ania ru 'ae'aela ne'eri ki.

¹⁸ Bore ma fa'i ngali 'i buri la'u, kira leka ma'i ma kira ka fata la'u 'uri fuana, "Ara'i 'a'ana 'ae, mani kami ki sui na'a, ma ru 'ae'aela kaimili ki ka sui na'a ma'i fuamu. Kaimili 'iri to'o na'a ana ti ru la'u ne'e kaimili ke kwate fuamu. Kaimili ngwae ki go'o ne'e tua, fa'inia ano kaimili ki.

¹⁹ 'Iu kaimili amasi 'oe, 'oe kosi ala'ani kami fuana mae'a! 'Oke dao to'ona ta kula fuami'a. 'Oe kosi ala'ani ano kami ki ka gwa'u la'u. Si di'ia 'oko kwatea fanga fuami'a, na fanga ne'eri na'a ne'e ke foli kami fa'inia ano kaimili ki, ma ano ne'eri ki ru tatalafa'a na'a, ma kaimili ke ba'a rao 'o'o na'a fuana. Bore ma kaimili oga 'oke kwatea fanga fuaimili, fasi 'iri noa'a kami kasi mae, ma 'oko kwatea ma'i magana witi fuaimili, fasi 'iri kami ke fasi'i 'ania o'ola kaimili ki."

²⁰ Ma ka 'una'eri, nia ka folia ano ngwa'i to'a 'i Ejipt ki ka alua na'a ano tatalafa'a. Na kaida'i 'ato ne'e ra'e ma'i ka lilisu liu fafida nia kwatea ma kira ta'ifau kika 'oifoli 'ania ano kira ki 'uana fanga, ma ano ana fanoa ne'e ta'ifau ano tatalafa'a na'a.

²¹ Ka 'una'eri, kwatea ngwali to'a 'i Ejipt kira ka rao 'o'o na'a fuana tatalafa'a.

²² Nia foli musia na'a ano ngwae ki fuana tatalafa'a, bore ma ano na fata abu ki go'o ne'e nia'a kasi foli'i, osi'ana kaida'i ki tatalafa'a nia kwatea kala mani ki fuana fata abu ki fasi 'iri kike foli fanga 'ada ani'i. Ma kaida'i 'ato ne'eri noa'a kasi sasia ne'e kira ka 'oifoli 'ani ano kira ki.

²³ Sui nia ka fata 'uri fuana ngwae ki, "Kamu ke sai nama ana ne'e nau ku foli kamu ka sui na'a ne, fa'inia ano kamu ki logo. Kaida'i ne'e ano ki ta'ifau ru tatalafa'a ki na'a, ma kaumulu nini'a ngwae rao 'o'o nia ki logo. Bore ma kaumulu saiana muke o'olia o'ola ki ana ano ne'e ki, na magana witi tua go'o 'ana fuana muke leka fasia.

²⁴ Bore ma kaida'i ne'e di'ia kamu ngalia fanga ne'ana ki, kamu ke ba'a daro'ia 'ania lima kabu ru ki, ta ta'i kabu ru tatalafa'a, ma fai kabu ki ne'e fuamu'a fa'inia ngela kamu ki fuana 'anilana, ma fasilana la'u ana o'ola kamu ki."

²⁵ 'Una'eri kira ka fata 'uri fuana, "Ngwae 'a'ana 'ae, 'oko fa'amauria mango mia. 'Oko le'a aimili. Kaimili saele'a go'o 'aimili ne'e mike rao 'o'o fuana tatalafa'a!"

²⁶ 'Una'eri nia ka alua ta'i taki 'i Ejipt ne'e nia 'uri, ana fa'i ngali ki ta'ifau na ngwae ki ta'ifau kike daro'ia fanga ne'e kira ngali'i ma'i ana o'ola lima kabu ru ki, ma ta ta'i kabu kike kwatea fuana tatalafa'a. Ma taki ne'eri nia teo 'ua leleka ka dao 'i ta'ena. Na ano fata abu ki go'o ne'e noa'a la'u ano tatalafa'a ana kaida'i ne'eri.

Ru 'isi ne'e sa Jakob nia oga

²⁷ 'Una'eri sa Jakob fa'inia kwalafa'a nia kira tua 'i Ejipt ana kula kira saea 'ani Gosen, ma kira ka to'oru liu, ma kira ka to'o logo ana ngela 'oro.

²⁸ Sa Jakob tua ana kula ne'eri fuana akwala ma fiu fa'i ngali, leleka ka dao ana ta'i talanga'i ma fai akwala ma fiu fa'i ngali ki ana.

²⁹ Ma kaida'i nia saiana nia karangia na'a kaida'i nia fuana mae'a, nia ka saea ngela nia sa Josef ka leka ma'i ka lisia. Ma nia ka fata 'uri fuana, "Leka ma'i, di'ia 'oko kwaima liu aku, 'oke alua ma'i limamu 'i olofana sasafaku, ma 'oko fata alanga'i fuaku ne'e 'oe kosi ba'a kwaiato nau 'i ne'e 'i Ejipt.

³⁰ Ana kaida'i nai mae, 'oke ngali nau nama fa'asia 'i ne'e, ma 'oko aka nau ko leka kwaiato nau ana kula ba kira kwaiatoa ko'o nau fa'ida ana."

Then Josef said, "I will do what you say to me."

³¹ Bore ma nia ka fata la'u 'uri, "'Oke alanga'i 'ania satana God ne'e 'oke ba'a sasi 'una'eri." Ma sa Josef alanga'i nia ke ba'a sasia ru ne'eri. Ma ana kaida'i ne'eri, ma'a nia ka bobo uruuru saena 'ifita'i nia, ma ka ba'atangoa God.

48

Sa Jakob nia fa'ale'a sa Efrem ma sa Manase

¹ Ana ta kaida'i buri, sa Josef nia rongoa ne'e ma'a nia mata'i liu. Go'o nia ka ngalia ro ngela nia ki sa Manase ma sa Ifrem kira ka leka lisia.

² Ana kaida'i sa Jakob rongoa ne'e ngela nia leka ma'i fuana lisi'ana, sui bore 'ana nia ka teo ana 'ifita'i, nia su'ute ka tata'e ka tua nama saena 'ifita'i.

³ 'Una'eri nia ka fata 'uri 'ana sa Josef, "God ne'e to'o ana ngasingasi'anga ki, nia dao siaku 'i Lus ana fanoa 'a'ana 'i Kenan ma nia ka fa'ale'a nau.

⁴ Nia fata 'uri fuaku, 'Nai ba'a kwatea ngela 'oro fuamu, ma ana ngela ne'e kike ba'a futa ma'i burimu ki, kike ba'a 'oro liu. Ano ne'e nai ba'a kwatea na'a fuada, ma ano kira fuana kaida'i firi na'a."

⁵ Ma nia ka fata la'u 'uri, "Josef, ro ngela nini 'oe ki ne'e kera eta futa 'i ne'e kaida'i noa'a nau kusi leka 'ua ma'i ne'e, kera'a ro ngela nau ki na'a. Nau ku lisia sa Ifrem fa'inia sa Manase, kera di'ia na'a ro ngela nau ki na'a, di'ia ro ngela nau ki sa Ruben ma sa Simion.

⁶ Si di'ia 'oko alua la'u ti ngela, kira'a ne'e na ngela 'oe ki talamu, ma kike ba'a to'o ana ano nini nau ku kwatea fuana sa Efrem ma sa Manase.

⁷ Nau ku sasi 'una'eri ana ro ngela ngwane ne'e 'oe ki sulia nau ku kwaimanatai liu ana te'a 'oe 'i Rachel ne'e nia mae ma'i Kenan ana kaida'i nau ku oli ma'i fa'asia 'i Mesopotemia ma nau ku kwaiatoa 'i ninimana tala ne'e leka 'uana fanoa doe kira saea 'ani Efrat." Kaida'i ne'e kira saea 'i Eprat 'ani 'i Betlehem na'a.

⁸ Ma kaida'i nia lisia ro ngela nini sa Josef ki, nia ka saefilo 'uri ana, "Sa tai fa'ida nini'a ro ngela ngwane ne'e ki?"

⁹ Ma sa Josef ka fata 'uri, "Na ro ngela ngwane nau ki nini'a, ne'e God kwateda fuaku kaida'i nau ku tua 'i ne'e."

Sui sa Jakob ka fata 'uri, "'Oke ba'edaro'o ma'i karangi nau, fasi 'iri nai fa'ale'adaro'o."

¹⁰ Kaida'i ne'e sa Israel nia ngwaro liu na'a, ma maana ka ta'a na'a, ma nia noa'a kasi lia madako na'a. Sa Josef ka ba'ea

ma'li ro ngela ne'e ki siana, ma nia ka ofi kera'a ma ka nono'idaro'o,

¹¹ ma nia ka fata 'uri ana sa Josef, "I na'o nau ku fia fasi naisi ba'a lisi'o la'u, bore ma nini'ari God nia ala'ani nau fuana lisilana ro ngela ne'e 'oe ki."

¹² Ma kera ka tua 'i fafona 'aena fasi 'iri nia ke fa'ata'inia ne'e nia lisidaro'o ka di'ia ro ngela mamana nia ki. Sui sa Josef ka lafudaro'o la'u, ma nia ka bobo uruuru 'i na'ona ma'a nia, leleka maana ka to'o 'i ano.

¹³ 'Una'eri sa Josef ka alua sa Ifrem ana bali mauli ana ma'a nia, ma ka alua sa Manase ana bali 'olo'olo nia.

¹⁴ Bore ma ma'a nia ka alu kwairokisi ana limana, ma sui bore 'ana sa Ifrem na ruana ngwae, nia alua lima 'olo'olo nia 'i gwauna, ma nia ka alua lima mauli nia ana gwauna sa Manase na ai eta futa.

¹⁵ 'Una'eri nia ka fa'ale'a sa Josef ana satana God, na God sa Abraham ma sa Aesak. Nia fata 'uri, "Na God ko'o nau, nia God ma'a nau, ma nia God nau, kaida'i 'oro nia tala'i nau leleka ka dao 'i ta'ena,

¹⁶ ma 'ainsel nia ka fa'amauri nau fa'asia ru ke fa'ali nau ki. Ala'ani nia ke fa'ale'a ro ngela ngwane ne'e ki. Ala'ani sataku, ma satana ma'a nau, ma satana ko'o nau ke kwatea ngasingasi'anga talau fuana ro ngela ne'e ki. Ma kera ke manata to'ona sata'i ru ne'e firi. Ala'ani kera ke ba'a to'o ana ngela 'oro ki, ma ngela 'oro ki la'u ke ba'a futa 'i buridar'o'o."

¹⁷ Ma kaida'i sa Josef lisa ma nia ne'e alu lima 'olo'olo nia 'i gwauna sa Ifrem, nia ka kwaimanatai 'uana ngela nia. Ma nia ka dau ana limana ma'a nia ka 'idua fa'asia gwauna sa Ifrem ma ka alua 'i gwauna sa Manase.

¹⁸ Ma nia ka fata 'uri, "Ma'asi 'ae, noa'a 'oe kosi sasi la'u 'uri, sa Manase na'a ne'e eta futa, 'oke alua nama lima 'olo'olo 'oe 'i gwauna."

¹⁹ Bore ma ma'a nia ka fata 'uri, "Ngela nau, nau ku saiana, bore ma nau kusi sasi 'uira. Ngela ne'e kike ba'a futa ma'li buira sa Manase kira na fuu'i ngwae ngasingasi'a. Bore ma ruana ai ne'e ke ba'a ngasingasi'a liufia nia'a, ma ngela ne'e kike ba'a futa ma'li burina ki kike ba'a 'oro liu."

²⁰ Nia fa'ale'a kera ana asoa ne'eri, ma nia ka fata 'uri, "Ro ngwane, ngela ne'e kike futa ma'li buriku ki, kike ba'a rao 'ani satamuro'o fuana fa'ale'alana ti ngwae. Kike ba'a fata 'uri, 'Ala'ani God ke fa'ale'a 'oe di'ia nia fa'ale'a sa Ifrem ma sa Manase." Ka 'una'eri ne'e nia ka alua sa Ifrem ka etaeta, ma sa Manase 'i buira.

²¹ Ma nia ka fata 'uri ana sa Josef, "Ngela nau 'ae. Karang nau ku mae na'a. Bore ma God ke ba'a tua fa'i kaumulu, ma nia ke ba'a ngali kaumulu ka oli 'uana kula ko'o kamu ki.

²² Na ano nini 'i Sekem nia le'a liu mala, ma nau ku kwatea na'a fuamu. Nau ku ngalia kula ne'e fa'asia kwalafa'a sa Amoro ana fu'anga. Nau noa'a kusi kwatea ano ne'e fuana ngwaefuta 'oe, nau ku oga nai kwatea fuamu talamu, ma ru 'oe na'a."

49

Ala'anga 'isi sa Jakob ki

¹ 'Una'eri sa Jakob ka saea ngwa'i ngela nia ka leka ma'li siana, ma nia ka fata 'uri fuada, "Mulu leka karangi nau ma'li fasi 'iri nai saea fuamu'a ru ne'e ke ba'a dao to'omulu ki.

² Kaumulu ngela nau'a sa Jakob ki, mulu leka karangi nau ma'li, muka fafarongo le'a ma'li aku sa Israel. Nau'a na'a ne'e ma'a kamu.

³ "Ruben, 'ae'o ngela eta futa nau, 'ae'o na'a ne'e ngasingasi'anga nau. Kaida'i nau ku ara'i ma ku ngasingasi'a 'ua, 'ae'o na'a ne'e ngela eta futa nau. Satamu nia dufa'a liu, ma 'oko ngasingasi'a liufia ti ngwaefuta amu.

⁴ 'Okoko di'ia ta kafo afe doe ma noa'a ta ngwae kasi fonea. Bore ma eta 'i ta'ena, satamu noa'a kasi lafua liufia ngwaefuta 'oe ki, sulia 'oko sai go'o 'amu ana ne'e nau'a na ma'a 'oe, bore ma 'oko fa'a 'eke nau liu, kaida'i 'oko teo fa'inia kini rao 'o'o nau ne'e nia ta 'afe logo aku.

⁵ "Sa Simion ma sa Lifae, koro'o ta'i ngwae ngwaefuta ki go'o. Koro'o rao 'ania ru ni fu'anga koro'o ki fuana fa'alilana ti ngwae.

⁶ Nau noa'a kusi 'ado fa'inia ala'anga ago koro'o ki. Kaida'i koro'o oga ta'a, koro'o ke saungia ti ngwae ka mae. Ma koro'o ka leka tufua lololi 'i burina 'aena buluka ki ma moro ka ga'a ga'a go'o amuro'o 'anida.

⁷ Ala'ani God ke nangasi koro'o fa'inia oga ta'anga'a kamuro'o ki ne'e ngasingasi'a ma falafala koro'o ki fuana fa'alagalana la'u liu ngwae ki. Nai ba'a daro'ia ngwa'i ngela ne'e kike futa ma'li burimu ro'o ma kike tua kwailliu safitana ti ngwae ne'e kira ke ba'a futa ma'li buriku.

⁸ "Juda ngwaefuta 'oe ki kira ke ba'a ba'atafe 'oe, 'oke ba'a fa'akosoa malimae 'oe ki, leleka kira ka tua go'o 'i olofana ngasingasilamu. Ngwaefuta 'oe ki kike bobo uruuru fuana fa'a 'a'ana lamu.

⁹ 'Okoko di'ia ta lion ba leka fuana saungilana ta ru 'ae'aela fuana 'anilana. Kaida'i

nia oli ma'i saena kilu nia, nia teo ka 'o'olosia na noina, ma ngwae ki ta'ifau kika ma'ungia, ma noa'a ta ngwae saiana ne'e ke leka fa'a ada.

¹⁰ Ta ta'i ai ada ne'e ke ba'a futa ma'i burimu, nia ke ba'a tatalafa'a, ma ai ne'e kike ba'a futa ma'i buri ana, kike ba'a dau firi fafia ngasingasi'anga ana tatalafa'a 'anga. Ma kira'a go'o ne'e kike ba'a tatalafa'a, leleka ngasingasi'anga ka leka ana ngwae ne'e to'o ana saga'a fuana daulana ngasingasi'anga ne'eri, ma ngwae ki ta'ifau kike kwairo'oi ana.

¹¹ Ngwae ne'eri ke ba'a firi'ia na dongki nia ana 'ai grep, ma ka firi'ia dongki fi'i doe nia ana rara 'ai le'a mala ana 'ai grep, sulia 'ai grep ki 'oro liu ma nia kasi 'abera go'o si di'ia dongki ne'eri 'ania rauna 'ai grep ne'eri. Ana kaida'i ne'eri, kula ne'eri ke ba'a fungu ana grep fuana sasilana 'ania waen le'a.

¹² Tatalafa'a ne'eri maana ke ba'a meo liu osi'ana nia kwa'ufia waen 'oro, ma lifana ke ba'a kwao liu sulia nia kwau liua susu 'oro.

¹³ "Sebulun, 'oke ba'a saunga'inia fanoa 'oe karangia asi. Fanoa 'oe ke ba'a kula fuana ago'a ne'e faka ki kike ago ana, ma ano 'oe ke ba'a leka daofa'i liu leleka ka dao 'i Saedon.

¹⁴ "Isakar, 'oko di'ia dongki rao ki ne'e nia saele'a go'o fuana tagalana 'aena ma nia ka maliu safitana ro ngwa'i nia ngali'i ki.

¹⁵ Kaida'i nia lisia kula ne'e nia tua ana ne'e le'a, ma ano nia tua ana le'a, nia fi'i saele'a la'u fuana ngalilana ru kulu ki, ma nia ta ngwae rao 'o'o.

¹⁶ "Dan, 'ae'o 'oke ba'a kwaitala'i ngasingasi'a. Ma 'oke ba'a lia le'a sulia ngwae ne'e kike futa ma'i burimu ki, ka di'ia logo ai ne'e kike ba'a futa ma'i buri ana ngwaefuta 'oe ki.

¹⁷ Bore ma ngwae ki ta'ifau ne'e kike ba'a futa ma'i burimu, kike ba'a lialia liu di'ia fa'i loi ki ne'e boboro 'i ninimana tala, kike ba'a di'ia fai ba'eko tolo ne'e to'o ana io saena kwakwana, ana kaida'i nia 'alea 'aena hos, hos ne'eri ka uu 'ani ro 'ae nia ki, ma ngwae ne'e ka tua 'i fafona ka 'asia, ma ka fotonga'inia ngwa'i nia ana ano.

¹⁸ Aofia Iawe, nau ku masi'o na'a fasi 'iri 'oke fa'amauri nau.

¹⁹ "Gad, na ngwae bili ki kike ba'a leka ma'i fuana fu'anga fa'i 'oe, bore ma 'oke ba'a liufida, ma 'oke ba'a lalida logo.

²⁰ "Asa, ano 'oe ke ba'a to'o ana fanga le'a ki, ma fanga ne'e 'oko sasi'i ki, tatalafa'a bore saiana ke ani'i go'o 'ana.

²¹ "Naftali, 'oke ba'a di'ia ta'i kirio ne'e nia aloge fuana siu kwailiu 'anga saena asi, ma ngela nia ki lisilada ka le'a liu.

²² "Josef, 'oko di'ia ta'i 'ai grep ne'e nia bulao karangi ana, mae kafo busu, ma nia ka to'o ana fua'i ru 'oro ana, ma rarana ka doe ma ka tataru toli fafona sulufaua.

²³ Na malimae 'oe ki, kira ke leka ma'i fuana fu'alilamu, ma kike fanasi'o 'ani basi ma sima kira ki.

²⁴ Bore ma God nau'a sa Jakob, nia ngasingasi'a liu. God nau'a sa Israel, nia ke ba'a lia le'a sulia ai ne'e kike ba'a futa ma'i burimu, di'ia ba ta ngwae lia le'a sulia amu'i sipsip nia, ma ka tagi sulida. Ma nia ke ba'a lia le'a sulio, ma nia ke ba'a fa'angasingasi'o ma limamu ne'e 'oko dau fafia 'ania basi noa'a kasi ba'a lebelebe.

²⁵ Ngela nau 'ae, God ne'e to'o ana ngasingasi'anga ki ta'ifau, ma nia'a God nau, nia ke ba'a 'afi 'oe, ma ka fa'a le'a 'oe. Ma nia ke ba'a fa'akosa ma'i uta ka 'asia ma'i fafi'o, ma ke ba'a kwatea kafo fuamu ne'e ra'e ala'a ma'i fa'asia na kafo busu ma'i ano. Ma nia ke ba'a kwatea ngela 'oro fuamu, ma ngela ne'eri ki kike doe le'a, ma kika ngasingasi'a. Ma ru 'ae'aela 'oe ki kike ba'a to'o ana ngela 'oro logo.

²⁶ Fa'i ua doe ne'e ki nini'a teo 'ua na'a ma'i na'o, ni'i ke ba'a tua tari na'a ma noa'a kasi sui, ma ru le'a ki ne'e saka ma'i fa'asida ni'i 'oro liu, bore ma nau'a ma'a 'oe, ma ru le'a nini'a nau ku saea fuana fa'ale'a lamu, ni'i le'a ka liufia la'u ru le'a ne'eri ki. Ma 'ae'o sa Josef, 'oko le'a ka tasa ana ngwaefuta nini 'oe ki. Ma ala'ania ru le'a ki ni'i ke tua amu.

²⁷ "Benjamin, 'oke di'ia kui kwasi ne'e 'afa'afa ma ka 'afa'afa, ne'e 'ofodangi ma na rodo nia saumaelia ru ki, ma ka 'anida."

²⁸ Kira na'a ne akwala ma ro ngwaefuta ne'e kira ko'o ana akwala ma ro kwalafa sa Israel, ne'e sata etaeta nia sa Jakob. Ma nia ne na ala'anga ara'i ngwaro ne'e kwatea fuana ngwa'i ngela nia ma ka saea ala'anga 'isi nia ma ka kwatea ngwangwane 'anga nia fuada ta'ifau ne'e bolo fa'inida.

²⁹⁻³⁰ Ma sa Jakob ka ala'a totonga'i 'uri fuada, "Nau ku karangi mae na'a. Bore ma kaumulu ke kwaiato nau nama ana faoda ba kira kwaiatoa ma'a nau fa'ida 'i na'o ana. Kamu ke ba'a ngalia noniku ka oli 'uana 'i Kenan ana kula ne'e kira saea 'ani 'i Makpela, ninimana 'i Mamre bali fanelana sina. Ano ne'eri 'i na'o nia ru ta'i ngwae ana kwalafa sa Het, ne'e satana sa Efron, ma nia to'o ana ta'i faoda saena fau.

Afu ano ne'eri ko'o nau ne'e folia fuana kwaiato'anga.

³¹ Faoda ne'e na'a ne'e kira kwaiatoa nonina ro ko'o nau ki sa Abraham, ma 'i Sera. Ma ana kula ne'eri logo kira kwaiato nonina ma'a nau ma te'a nau, ma nau ku kwaiatoa logo 'i Lia ana.

³² Ma'a kulu nia foli musia na'a ano ne'e ana kwalafa sa Het. Ma na afu ano ne'e fa'inia faoda nini ana fau ru kulu ki. Kaumulu muke kwaiato nau ana kula ne'eri."

³³ Kaida'i nia fa'asuaia ala'anga ne'eri ki fuana ngela nia ki go'o, nia ka teo kwau saena 'ifta'i ma ka ma'e na'a.

50

Kira kwaiato sa Jakob

¹ 'Una'eri sa Josef ka ego kwau ana ma'a nia, ma ka daua ma'a nia, ma ka angi doe liu 'uana, ma nia ka nono'ia maana.

² Ma nia ka ri 'uana ngwa'i to'a 'i Ejipt ne'e kira rao fuana kira ka leka ma'i, ma nia ka saea fuada ne'e kira sai le'a ana falafala fuana sasilana nonina ngwae mae ne'e noa'a kasi ngwa'a, fasi 'iri kira ke sasi logo 'una'eri ana nonina ma'a nia.

³ Rao'a ne'eri kira ke rao ana sulia fai akwala asoa ki. Ma fai akwala asoa ne'eri ki na'a ne'e kaida'i le'a fuana sasilana rao'a ne'eri. Ma ngwa'i to'a 'i Ejipt kira ka kwaimanatai 'uana sulia fiu akwala asoa ki.

⁴ Ma kaida'i fuana kwaimanatai 'anga nia sui, sa Josef ka fata 'uri ana ngwae 'a'ana tatalafa'a ki, "Ngwadela kina, mulu leka saea fatalaku fuana tatalafa'a.

⁵ Kaida'i ma'a nau karangi mae, nia kwatea nau ku fata alanga'i 'ani satana God ne'e nai ba'a olita'inia nama nonina fuana kwaiatolana 'i Kenan, ana ta'i faoda'i fau ne'e nia salisalia na'a ana. 'Oke ala'ani nau nai leka fuana kwaiatolana ma'a nau, ma buri 'ana nai ba'a oli la'u ma'i."

⁶ Sui na tatalafa'a ka olita'inia ma'i ala'anga ka 'uri, "Nia le'a go'o 'ana. 'Oko saiana 'oke leka kwaiatoa ma'a 'oe di'ia nama ne'e 'oko fata alanga'i fuana ka sui na'a fuana sasilana."

⁷ 'Una'eri sa Josef leka ka kwaiatoa na'a ma'a nia. Na ngwae 'a'ana tatalafa'a ki, fa'inia ti ngwae la'u fuana 'afilana, ma gwaunga'i ki ta'ifau 'i Ejipt kira leka fa'inia.

⁸ Ma ngela nia ki logo, fa'inia ngwaefuta nia ki, ma ti ngwae la'u ana fuu'i ngwae kira, kira leka ta'ifau. Kira ngela ti'ti'i ki fa'inia ru 'ae'aela kira ki go'o ne'e tua 'i Gosen.

⁹ Ngwa'i to'a ne'e leka 'i buri 'ana, ti ai ada leka saena kati ne'e hos tara, ma ti ai ada ka tua fafona hos, ma kira ka leka 'oro'a liu.

¹⁰ Ana kaida'i kira dao 'i Atad ta bali ana kafo 'i Jordan bali fanelana sina, kira ka angi sulia kaida'i tau. Kula ne'eri kula fuana 'efolana witi ana, bore ma kula ne'eri sa Josef nia tua sulia fiu asoa, ma nia ka angi 'uana ma'a nia.

¹¹ Kaida'i ngwa'i to'a 'i Kenan kira lisia ne'e ngwa'i to'a ne'e kira angi liu na'a, kira ka fata 'uri, "Reala, ngwa'i to'a 'i Ejipt kira angi liu na'a 'uana ma'a kira." Kula ne'eri 'i na'o kira saea 'ani 'i Atad, kira ka saea la'u 'ania 'i Abelmisraem ne'e fadalana 'uri, "Kwaimanatai 'anga ngwae 'i Ejipt ki."

¹² Ka 'una'eri ne'e ngwa'i ngela sa Jakob kira ka sasi na'a di'ia ma'a kira nia saea.

¹³ Kira ngalia nonina ka oli 'uana 'i Kenan 'i Makpela ana bali lo'oko ana 'i Mamre bali fanelana sina, ma kira ka kwaiatoa saena faoda'i fau, ana afu ano ne'eri etaeta kula sa Efron ngwae ana kwalafa sa Het, bore ma sa Abraham nia folia ana, ma nia ano na'a fuana kwaiato 'anga kira.

¹⁴ Ma kaida'i sa Josef kwaiatoa ka sui na'a, nia fa'inia ngwaefuta nia ki, ma ti ngwae la'u kira fa'asia kula ne'eri, ma kira ka oli la'u ma'i 'uana 'i Ejipt.

Sa Josef fa'atolia la'u manata ngwaefuta nia ki

¹⁵ Kaida'i ngwaefuta sa Josef ki lisia ne'e ma'a kira mae na'a, kira ka ala'a 'uri fuada talada, "Fa'luta, di'ia sa Josef nia manata nama 'ana to'ona ru ta'a ba kulu sasi'i ana 'i na'o, ma nia ka oga ke du'ua la'u ru ta'a ba kulu sasi'i ana 'i na'o ki akulu, kuke ba'a fa'uta na'a nini'a?"

¹⁶ Ma kira ka kwatea ala'anga ka leka 'uana ma kika fata 'uri, "'I na'o kaida'i ma'a kulu tua 'ua,

¹⁷ nia saea ta'i ala'anga fuaimili fasi 'iri kaimili ke saea fuamu. Nia fata 'uri ba, 'I na'o ba ngwaefuta 'oe ki kira sasia ru rora liu ki amu, ma kira ka fulia ta'anga'a. Nau ku amasi'o 'oke rufuanata ada.' 'Iu, kaimili'a ngwae rao God ma'a kulu logo nini'a. 'Oke rufuanata aimili fa'inia ta'anga'a nini kami ki." Ma kaida'i sasina ki kira fafarongoa 'ania ala'anga ne'eri, nia ka angi.

¹⁸ Go'o ngwaefuta nia ki kira ka leka ma kira ka bobo uruuru 'i na'ona kika fa'adoea, ma kira ka fata 'uri, "Kaimili ngwae rao 'lo'o 'oe ki na'a ne."

¹⁹ Bore ma nia ka fata lala 'uri fuada, "Noa'a kamu kasi ma'u la'u. Nau noa'a

kusi sasia tae ne'e God go'lo ne'e saiana sasilana.

²⁰ Kaumulu ne'e naia sasilana ru ta'a ki aku, bore ma God bulasia nai'i ru 'anga kamu, ma ka sasia ka le'a. Nia rao 'ania nai'i ru 'anga kaumulu fuana fa'amaurilana ngwae 'oro. Kira mauri ka dao 'i ta'ena, osi'ana ru ta'a ne'eri ki ne'e kaumulu sasi'i.

²¹ Nia ne noa'a mu kasi ma'u. Nai ba'a tagi suli kamu fa'inia ngela kamu ki." Ru 'una'eri ne'e nia ka ala'a le'a fuada, ma nia ka sasia kira ka manata le'a la'u.

Maelana sa Josef

²²⁻²³ Sui sa Josef fa'inia lu'lulu'ua ma'a nia kira tua 'i Ejipt. Sa Josef tua 'ua kaida'i sa Ifrem to'o ana ngela nia ki ma kala ko'o nia ki logo. Ma nia ka lisia kala ko'o sa Manase ki logo ana ngela nia sa Makiri ne'e fa'afuta'i, ma nia ka saea ngela sa Makiri ki, ne'e nia lisida ka di'ia na ngela le'a nia ki. Ma kaida'i nia mae, nia dao ana ta'i talanga'i ma akwala fa'i ngali ana.

²⁴ Ma na ala'anga 'isi nia fata 'uri ana ngwaefuta nia ki, "Nau ku karangi mae na'a, bore ma God ke ba'a lia suli kamu, ma nia ke ba'a lafu kamu fa'asia 'i ne'e. Ma nia ke ba'a ngali kamu ka olifa'i kamu la'u 'uana fanoa ba nia alanga'inia ana ma'a kulu ki sa Abraham, sa Aesak, sa Jakob ka 'uri, nia ke ba'a kwatea fuakulu."

²⁵ Sui nia ka kwatea kira ka sasia fata alanga'inga ngasi ngasi'a fuana. Nia fata 'uri, "Kaumulu ke fata alanga'i 'ania sata-tana God, kaida'i nia ke ba'a ngali kaumulu fa'asia 'i ne'e, ma kamu ka oli la'u 'uana 'i Kenan, kaumulu ke ba'a ngalia na suliku ki fa'i kaumulu logo." Ma kira ka fata alanga'i 'una'eri ne'e kira ba'a sasi nama 'una'eri.

²⁶ Buri 'ana go'lo sa Josef ka mae, kaida'i nia dao ana ta'i talanga'i ma akwala fa'i ngali. Ma kira ka sasia na nonina noa'a kasi ngwa'a, ma kira ka alu le'a ana saena fa'i kisi kaida'i kira tua 'ua 'i Ejipt.

Na Fa'arongo'a Le'a Ne'e Sa Matthew Nia Keresia

Sa Matthew ta ngwae ana akwala ma ro ngwae fafarongo ba sa Jesus ki. Sa Matthew keresia buka ne'e fuana fuu'i ngwae nia 'i Jiu. 'Ita ana kaida'i na profet ki saena Fau Alanga'inga 'Ua, kira ala'a sulia God ke ba'a kwatea ma'i ta'i ngwae fa'amauri ne'e kira saea 'ania na Christ nama na Mesaea. Na Jiu ki kira kwaima'a kwali na'a ana nia'a. Sui bore 'ana ka 'una'eri, kaida'i sa Jesus dao na'a ma'i kira manata 'uri, "Nia noa'a la'u na Christ ne'eri. Nia noa'a la'u na Mesaea." Na Farasi ki, ma na Sadusi ki, ma na gwaunga'i ngwae Jiu ki, kira 'aila 'ani sa Jesus. Na ngwae Jiu ki fia fasi na Christ ke dao 'ani ngasingasi'anga doe, ma ka tatalafa'a fafia ngwae ki ta'ifau. Kira kasi fia nia totolia fuana na Christ ka mae ana 'ai rara folo. 'Iu sa Matthew keresia buka ne'e fuana 'afilada 'iri kika lia saiana ne'e sa Jesus na Christ mamana, ma nia tatalafa'a mamana kira. Kaida'i 'oro sa Matthew nia fa'ata'inia ala'anga saena Kerekere'a Abu ne'e kira ala'a sulia na Christ. Ma nia ka fa'ata'inia ne'e ala'anga ki ni'i dao mamana, kaida'i sa Jesus dao ma'i ka tua saena magalia.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Futalana ma'i sa Jesus & 1:1—2:23

'I na'ona ne'e sa Jesus tatabula na rao'ania & 3:1—4:11

Sa Jesus tala'ae ana rao'ania 'i Galili & 4:12—18:35

Sa Jesus tala'ae ana rao'ania 'i Judea & 19:1—20:34

Na asoa 'isi'isi ki sa Jesus nia tua 'i Jerusalem & 21:1—25:64

Sa Jesus mae ma ka mauri la'u & 26:1—28:20

*Isufuta'anga sulia sa Jesus na Christ
(Luke 3:23-38)*

¹ Isufuta'anga sulia sa Jesus na Christ. Nia futa ma'i ana sa David na ngwae tatalafa'a ne'e nia futa ma'i ana kwalafa sa Abraham.

² Ma na isufuta'anga ne'e, nia tala'ae ma'i ana sa Abraham.

Na ngela sa Abraham ne'e sa Aesak, sa Aesak alua sa Jakob, ma sa Jakob ka alua sa Juda fa'inia ngwaefuta nia ki.

³ Ma na ngela sa Juda ki ne'e sa Peres fa'inia sa Sera. (Te'a kera satana 'i Tama.)

Ma na ngela sa Peres ne'e sa Hesron, sa Hesron ne'e alua sa Ram.

⁴ Sa Ram ka alua sa Aminadab, sa Aminadab ka alua sa Nason, sa Nason ka alua sa Salmon.

⁵ Sa Salmon ka alua sa Boas, ma te'a nia satana 'i Rahab.

Sa Boas ka alua sa Obed, ma te'a nia satana 'i Rut.

Sa Obed ka alua sa Jesi.

⁶ Sa Jesi ne'e alua sa David na ngwae tatalafa'a Israel.

Sa David ka alua sa Solomon, ma te'a nia ne'e 'uruna sa Iuraea.

⁷ Sa Solomon ka alua sa Rihoboam, sa Rihoboam ka alua sa Abaeja, sa Abaeja ka alua sa Asa.

⁸ Sa Asa ka alua sa Jehosafat, sa Jehosafat ka alua sa Joram, sa Joram ka alua sa Iusaea.

⁹ Sa Iusaea ka alua sa Jotam, sa Jotam ka alua sa Ehas, sa Ehas ka alua sa Hesikaea.

¹⁰ Sa Hesikaea ka alua sa Manase, sa Manase ka alua sa Emon, sa Emon ka alua sa Josaea.

¹¹ Sa Josaea ka alua sa Jekonaea fa'inia na ai burina ki.

Kira futa ka sui mala na malimae kira ki ka fi'i ngalia ngwae 'i Israel ki 'uana fanoa 'a'ana 'i Babilon.

¹² 'I buri ana na malimae kira ki ka ngalia ngwae 'i Israel ki 'uana 'i Babilon, sa Jekonaea ka fi'i alua sa Sialtiel.

Ma sa Sialtiel ka alua sa Serababel.

¹³ Sa Serababel ka alua sa Abaeud, sa Abaeud ka alua sa Elaeakim, sa Elaeakim ka alua sa Aso.

¹⁴ Sa Aso ka alua sa Sadok, sa Sadok ka alua sa Akim, sa Akim ka alua sa Eliud.

¹⁵ Sa Eliud ka alua sa Elaesa, sa Elaesa ka alua sa Matan, sa Matan ka alua sa Jakob.

¹⁶ Sa Jakob ka alua sa Josef ara'i 'i Mary te'a sa Jesus ne'e kira saea logo 'ani na Christ, osi'ana nia'a ne'e na ngwae God nia filia fuana tatalafa'a 'anga.

¹⁷ Ma tala'ae ma'i ana sa Abraham leleka ka dao ana sa David na ngwae tatalafa'a, akwala ma fai unita'i ngwae. Sui ka tala'ae ma'i ana sa David na ngwae tatalafa'a leleka ma'i ka dao ana kaida'i ba malimae kira ki ngalia ngwae 'i Israel ki 'uana 'i Babilon, ta'i akwala ma fai unita'i ngwae. Ma ka tala'ae ana kaida'i ngwae Israel ki kira leka 'uana 'i Babilon leleka ma'i ka dao ana kaida'i sa Jesus na Christ nia futa, ta'i akwala ma fai unita'i ngwae la'u.

*Na futsalana ma'i sa Jesus na Christ
(Luke 2:1-7)*

¹⁸ Na futsalana ma'i sa Jesus na Christ nia 'uri: Kaida'i kira alu fafia 'i Mary na te'a sa Jesus fuana sa Josef, ma noa'a kera kasi tua fiku 'ua, 'i Mary ka saiana nia kulufa'a na'a sulia na Ano'i ru Abu.

¹⁹ Ma sa Josef, na ngwae ne'e kira alu fafia fuana, nia ka manata 'uana ka ilanga'inia, osi'ana nia'a na ngwae saga. Bore ma nia 'aila 'ani fa'a'ekelana 'i maana ngwae ki, ma ka manata 'uana ka ilanga'i ago ana.

²⁰ Bore ma kaida'i nia ka manata go'o 'ana 'ua sulia na ru ne'eri ki, na 'ainsel God ka fa'ata'i fuana 'i saena maliu bole'a ka 'uri, "Josef 'ae, 'ae'o ngwae ana kwalafa sa David, 'oe kosi ma'u 'ani korelana 'i Mary fuana na 'afe 'oe. Du'ungana nia kulufa'a lala sulia na Ano'i ru Abu.

²¹ Ma nia ke ba'a fa'afuta ta'i ngela ngwane, ma 'oke saea 'ani sa Jesus (ne'e fadalana 'Fa'amauri'), sulia nia ke ba'a fa'amauria na ngwae nia ki fa'asia na abula ta'anga'a kira ki."

²² Ma na ru ne'e ki ka fuli fasi 'iri ka fa'amamana ru ba God nia fa'arongo ma'i 'ani, ana kaida'i ba profet nia fata 'uri,

²³ "Ta'i sari'i abugani ke ba'a ina ma ka fa'afuta ta'i ngela ngwane, ma kira ke saea 'ani sa Emanuel."* Ma fadalana sata ne'eri: "God nia tua fa'i kia."

²⁴ Ma kaida'i sa Josef ada na'a, nia ka sasi na'a sulia ru ne'eri ki ne'e 'ainsel God sae'e fuana. Ma nia ka korea na'a 'i Mary.

²⁵ Bore ma noa'a kera 'iri tua fiku 'ua leleka ka dao ana kaida'i 'i Mary nia fa'afuta na ngela ngwane. Ma sa Josef ka fa'asata 'ani sa Jesus.

2

Na ngwae ne'e kira saiana na bulubulu ki

¹ Ana kaida'i ne'e sa Herod tatalafa'a na'a, sa Jesus nia futa 'i Betlehem, na fanoa 'i saena na aba'i kula 'i Judea. Ma noa'a kasi tau go'o 'i buri 'ana, ti ngwae fa'asia 'i fanelana sina ne'e kira saiana na bulubulu ki, kira ka dao ma'i 'i saena na fanoa doe 'i Jerusalem.

² Ma kira ka saefiloa ngwae ki ma kika 'uri, "'Uri ma na ngela ba ke ba'a tatalafa'a fuana jiu ki, nia futa 'i fa'i? Kami saiana nia futa 'i ne'e, osi'ana kaida'i kaिमिलि tua 'ua ma'i 'i fanelana sina, kami lisia na'a fa'i bulubulu ne'e fa'ata'inia futsalana ma'i, ma kami ka leka ma'i 'iri mika bobo uruuru, ma mika fa'a aofia."

³ Ma na manatana sa Herod na ngwae tatalafa'a nia manata 'abera liu kaida'i nia rongo sulia na ru ne'eri, ma na ngwae 'i Jerusalem ki logo.

⁴ Ma nia ka ri 'uana na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, fuana kira ka fiku ma'i, ma nia ka saefilo 'uri ada, "'Uri ma 'i fa'i ne'e na Christ baera ke ba'a futa ma'i ana?"

⁵ Ma kira olisia kira ka fata 'uri, "'I Betlehem ba, na fanoa saena aba'i kula 'i Judea. Osi'ana na kerekere'a profet ba fata 'uri,

⁶ 'Betlehem 'ae, na fanoa saena aba'i kula 'i Judea, noa'a 'oe kosi ti'iti'i 'i safitana fanoa 'inoto'a ki 'i Judea, osi'ana ta'i ngwae 'inoto'a ke ba'a leka ma'i fa'asi 'oe, fasi 'iri ke tala'ia na ngwae nau ki 'i Israel.' **

⁷ Ma sa Herod ka ri ago ma'i 'uana na ngwae ne'e dao ma'i ki fa'asia fanelana sina fuana ala'anga ago'a, 'iri nia ke dao to'ona kaida'i tae ne'e kira eta lisia na fa'i bulubulu baera.

⁸ Ma nia ka ba'e kira kwau 'uana 'i Betlehem, ka fata 'uri, "Muke leka, muka lulu ngangata 'uana na ngela ne'eri. Ma di'ia kamu ka dao to'ona, muke fa'arongo nau ma'i, fasi 'iri nau'a bore nau kui leka fuana fa'a aofialana."

⁹⁻¹⁰ Ma 'i buri 'ana sa Herod nia fata 'una'eri ka sui, kira ka leka na'a 'ada. Ma ana kaida'i kira dao na'a kwau sulia na tala, kira ka lisia la'u fa'i bulubulu ba kira eta lilisia logo ma'i 'i fanelana sina. Kira ka sae'e'a liu ana kaida'i kira lisia la'u. Ma fa'i bulubulu ne'eri ka etaeta 'i na'o ada leleka ka daudau bolo fa'inia na kula ba sa Jesus nia teo ana.

¹¹ Kira ru'u 'i luma, ma kira ka lisia na ngela fa'inia te'a nia 'i Mary. Kira ka bobo uruuru kika fa'a aofia na ngela ne'eri, ma kira ka 'ifingia na ngwa'i kira ki, ma kira ka kwatea na'a kwate'a liulani doe ki fuana: gol, ma na ru ne'e sasuna moko le'a, ma na ngwaingwai moko le'a ki.*

¹² Sui kira ka oli na'a 'ada sulia ta tala matamata 'uana fanoa kira, osi'ana God nia lui totonga'i ada saena maliu bole'a, ma ka saea noa'a kira kasi oli la'u siana sa Herod.

Na taft'a 'uana 'i Ejipt

¹³ Ma 'i buri 'ana na ngwae ne'eri ki kira oli na'a 'ada 'uana fanoa kira, na 'ainsel God ka fa'ata'i fuana sa Josef 'i saena na maliu bole'a, ma ka fata 'uri, "Josef 'ae, 'oke tata'e, ko ngalia na ngela ne'e fa'inia

te'a nia, muka tafi 'uana 'i Ejipt, ma kamu ka tua ma'li 'i ne'eri leleka ka dao ana kaida'li nau kui saea muke oli la'u ma'li. Osi'ana sa Herod nia lulu 'uana na ngela ne'e fasi 'iri ke saungia."

¹⁴ Ma sa Josef ka tata'e, ma ka ngalia na ngela fa'inia te'a nia 'i Mary, ma kira ka leka saena rodo ne'eri 'uana ma'e fanoa 'i Ejipt.

¹⁵ Ma kira tua 'i ne'eri leleka sa Herod ka mae. Ma na ru ne'eri ka fa'amamana na'a tae ba God saea fuana na profet ba keresia ka 'uri, "Nau ku ri ma'li 'uana na ngela nau fa'asia 'i Ejipt."^{*}

¹⁶ Ma kaida'li sa Herod na ngwae tata-lafa'a ka saiana ne'e ngwae ne'eri ki kira leka ma'li fa'asia fanelana sina kira 'osoa nia'a, na liana ka saeta'a liu. Ma nia ka kwatea fatalana fuana ngwae fuani oro nia ki fasi 'iri kike saungia ta'ifau kaela ngela ngwane ki 'i Betlehem ma ana ma'e fanoa kalikalia ki ta'ifau. Nia falamaada 'iri kike saungia kaela ngela ngwane ne'e noa'a kasi dao 'ua ana ro fa'li ngali'a, di'ia na ala'anga ba na ngwae baera ki sulia kaida'li ba fa'li bulubulu baera nia eta fa'ata'li ana.

¹⁷ 'Una'eri na ngwae ne'e kira tua saena 'i Betlehem, kira ka angi 'uana ngela kira ki ne'e mae na'a. Kira angi 'una'eri, di'ia ba sa Jeremaea na profet nia saea na'a ma'li 'i na'o,

¹⁸ "Kira rongoa linga'li angi'a ne'eri leka ma'li fa'asia na fanoa 'i Rama ne'e linga'li o'omae'a doe.

'I Rachel ka angisia ngela ti'iti'li nia ki. Kaida'li nia angi, noa'a ta ngwae kasi gwa'oa nia'a, sulia ne'e ngela nia ki kira mae ta'ifau."^{*}

Na oli'a ma'li fa'asia 'i Ejipt

¹⁹ Ma 'i buri 'ana sa Herod ka mae na'a, na 'ainsel God ka fa'ata'li la'u 'i saena maliu bole'a fuana sa Josef 'i Ejipt,

²⁰ Ma ka fata 'uri, "Josef 'ae, tata'e, 'oke ngalia na'a ngela fa'inia te'a nia 'i Mary, muka oli na'a 'uana 'i Israel, osi'ana ngwae ba kira sasi 'uana saungilana na ngela ne'e, kira mae na'a."

²¹ Ma sa Josef ka tata'e, ma ka ngalia na'a ngela fa'inia te'a nia 'i Mary, ma kira ka oli na'a 'uana 'i Israel.

²² Bore ma kaida'li sa Josef nia rongoa sa Akilas nia tatalafa'a didifulia ma'a nia sa Herod 'i Judea, nia ka ma'u 'ani tua'a 'i ne'eri. Ma na 'ainsel ka saea la'u fuana 'i saena na maliu bole'a, fasi 'iri kike leka 'uana na aba'li kula 'i Galili.

²³ Nia ne'e kira ka tua ana fanoa 'i Nasaret 'i saena aba'li kula 'i Galili. Ma ka fa'amamana na'a tae ba na profet ki kira ala'a 'uri ana, "Kira ke ba'a saea 'ani na ngwae fa'asia 'i Nasaret."

3

Sa John saea ngwae ki kike sasi aka'u fuana dao'a to'ona na Christ

(Mark 1:1-8; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

¹ Ma bara fa'li ngali 'i burina, kaida'li sa Jesus nia 'a'ana na'a, sa John ngwae ni Siuabu ka dao ma'li, ma ka etangia na'a fa'amanata'anga saena na aba'li kula kwasi 'i Judea, ka fata 'uri,

² "Muke kakari alifa'li fa'asia na abula'anga ta'a kamu ki, sulia kaida'li ne'e God ke gwaunga'li fafia na ngwae nia ki karangi dao na'a."

³ Sa John na ngwae ba na profet Aesea nia fata ma'li sulia, ma ka 'uri, "Ta'li ngwae ka ri 'i saena na aba'li kula kwasi ne'e noa'a kasi bolo fa'inia ta ngwae ka tua ana.

Ma nia ka 'uri, 'Na Aofia nia ke dao ma'li! Muke fa'asaga na tala fuana!' "^{*}

⁴ Sa John ru'ufia na ifi 'ani ifuna kamel, ma ka nikia na fo'osae nia 'i li'itana ana na 'u'uila buluka. Ma na fanga nia ne'e siko ki ma na ngingidua kwasi.*

⁵ Ma na ngwae 'oro ki kira ka leka ma'li siana fa'asia na fanoa ba 'i Jerusalem, ma na fanoa ki ta'ifau 'i saena aba'li kula 'i Judea, ma fa'asia na fanoa ki ta'ifau karangia na kafo 'i Jordan.

⁶ Ma kira ka fulanga'inia ta'anga'a kira ki, ma nia ka siuabu kira 'i saena kafo 'i Jordan.

⁷ Ma kaida'li sa John ka lisia na ngwae 'oro ana Farasi ki ma na Sadusi ki kira leka logo ma'li siana fasi 'iri nia ka siuabu kira, nia ka fata 'uri fuada, "Kamu di'ia go'o 'amu'a kaela ba'eko tolo ki! Noa'a nau ku 'iri saea la'u fuamu'a ne'e na siuabu'anga ke fa'atafi kamu fa'asia na kwa'ikwa'inga God, sui bore 'ana noa'a kamu kasi kakari alifa'li.

⁸ Muke sasia lala ru ne'e nia fa'ata'inia kamu kakari alifa'li na'a fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki.

⁹ Ma noa'a kamu kasi manata 'uri 'i saena liamu'a, 'Kami'a na ngwae ne'e kami futa na'a ma'li ana kwalafa sa Abraham. 'Afita'li ta kwa'ikwa'inga fa'asia God ka dao ami'a.' Ma nau ku sae saga ana fuamu'a, nia talangwara'u go'o 'ana fuana God ka ngalia ti gwa'li fau ana fau

* 2:15 Hosea 11:1   * 2:18 Jeremaea 31:15   * 3:3 Aesea 40:3   * 3:4 Na toro ma na fanga ne'e nia talangwara'u fuana dao'a to'ona saena aba'li kula kwasi. Sa Elaeja na profet ru'ufia ifi ne'e. 2 Kings 1:8; Matthew 17:11-13.

ne'e ki, ma ka saunga'inia 'ani kwalafa sa Abraham ki!

¹⁰ Ana kaida'i ne'e, God sasi aka'u na'a ana kwa'ikwa'inga, di'ia ta ngwae ba nia dau ana kwa'ikwa'i, ma ka sasi aka'u fuana na tufulana 'ai ki. Ma na 'ai ki ta'ifau ne'e noa'a kasi fungu 'ani ta fua'i ai le'a ki, nia ke tufuda ma ka to'osida 'i saena mafula.

¹¹ "Nau ku siuabu kamu 'ani kafe fasi 'iri ka fa'ata'inia ne'e kamu kakari alifa'i na'a fa'asia na abula'anga ta'a kamu ki. Bore ma ta'i ngwae ne'e ke leka ma'i buriku, nia ke ba'a siuabu kamu 'ani na Ano'i ru Abu ma na mafula. Ma nia talinga'i ka liufi nau, ma nau noa'a naisi le'a ka bolo fa'inia na'a ngalilana na ta'e butu nia ki.

¹² Ma nia sasi aka'u na'a fuana mata-langa'ilana ngwae ki ta'ifau, ka di'ia ta ngwae ba nia efoa na maga ru le'a ki fa'asia na ta'eta'eru ki. Ma nia ka fikua na maga ru le'a ki 'i saena luma ni goniru'a. Ma nia ka do'ofia na'a ta'eta'eru ki 'i saena na mafula ne'e du'adu'a kasi mae."

Na siuabu'anga sa Jesus

(Mark 1:9-11; Luke 3:21-22)

¹³ Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka leka ma'i fa'asia aba'i kula 'i Galili 'uana kafe 'i Jordan siana sa John fasi 'iri sa John ke siuabu nia.

¹⁴ Bore ma sa John ka ili 'uana na rokisilana na manatana sa Jesus, ka 'uri, "Nia bolo fa'inia 'ae'o ne'e 'oke siuabu nau, ma 'oko leka lala ma'i siaku fuana nau kui siuabu 'oe."

¹⁵ Ma sa Jesus ka olisia ka fata 'uri, "Sui bore 'ana ka 'una'eri, 'oke sasi na'a ma'i 'amu ta ru fuaku, osi'ana sasilana na ru ne'e, koro sasi na'a ru ki ta'ifau ne'e God nia oga." Ma sa John ka ala na'a fafia.

¹⁶ Ma ana kaida'i sa Jesus siuabu ka sui na'a, nia ka tata'e ma'i fa'asia kafe. Ma 'i langi ka 'ifi fuana, ma nia ka lisia na Ano'i ru Abu God ka koso ma'i di'ia ta bola, ma ka to'o 'i fafona.

¹⁷ Ma ta'i lingalinga 'i ru nia talo ma'i fa'asia 'i langi ma ka 'uri, "Nia na'a ne'e ngela muta'i nau ne'e nau ku alafe liu ana, ma nau ku saele'a liu fa'inia."

4

Sa Saetan ilito'ona sa Jesus

(Mark 1:12-13; Luke 4:1-13)

¹ Ma 'i buri 'ana na ru ne'e, na Ano'i ru Abu ka tala'ia sa Jesus 'uana aba'i kula kwasi fasi 'iri sa Saetan ke ilito'ona.

² Ma sa Jesus ka abu fanga sulia fai akwala fa'i asoa ki, ma fai akwala fa'i rodo ki, ma nia ka fiolo liu na'a.

³ 'Una'eri, sa Saetan ka leka ma'i siana, ka fata 'uri, "Osi'ana ne'e 'ae'o na Ngela God, 'oke fata fuana gwa'i fau ne'e ki 'iri ke alua ta beret."

⁴ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Na Kerekere'a Abu ba saea, 'Na ngwae noa'a kasi mauri go'o ana fanga ta'ifilia. Bore ma, nia mauri na'a 'ani ala'anga ki ta'ifau ne'e saka ma'i fa'asia God.'"*

⁵ Sui sa Saetan ka tala'i la'u sa Jesus 'uana na fanoa abu 'i Jerusalem, ma nia ka fa'auua ana ta'i kula ne'e nia ra'e liu 'i langi, fafona na Luma Abu God.

⁶ Ma ka fata 'uri fuana, "Osi'ana 'ae'o na Ngela God, 'oke lofo toli 'i ano fa'asia 'i ne'e, sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, 'God ke kwatea ma'i na 'ainsel nia ki fuamu, ma kike saku'u, fasi 'iri na 'aemu bore kasi foto ana ta gwa'i fau.'"*

⁷ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Ma na Kerekere'a Abu ba fata logo 'uri, 'Noa'a 'oe kosi ilito'ona God 'oe.'"*

⁸ Sui sa Saetan ka tala'ia la'u sa Jesus 'uana gwauna totoloa fane liu ne'eri, ma ka fa'ata'inia na 'inoto'anga ki ta'ifau ana magalia ma na kwanga'a kira ki fuana sa Jesus.

⁹ Ma sa Saetan ka fata 'uri, "Na ru ne'e ki ta'ifau go'o nau ku kwateda fuamu, di'ia 'oko bobo ururu 'i maana 'aeku, ma 'oko fa'a aofia nau."

¹⁰ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Saetan 'ae, 'oke leka tau kwau fa'asi nau! Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, 'Ta'ifilia God 'oe go'o ne'e 'oke fa'a aofia, ma 'oko rao fuana.'"*

¹¹ Sui ana kaida'i ne'eri, sa Saetan ka leka na'a fa'asia sa Jesus. Ma na 'ainsel ki kira ka leka ma'i, ma kika kwai'afi na'a ana nia'a.

Sa Jesus etangia na'a rao'a nia

(Mark 1:14-15; Luke 4:14-15)

¹² Kaida'i sa Jesus rongoa ne'e kira alua na'a sa John saena na luma ni lokafo, nia ka oli 'uana aba'i kula 'i Galili.

¹³ Ma nia kasi tua saena fanoa nia 'i Nasaret. Nia ka leka, ka tua lala 'ana 'i Kapaneam, na fanoa 'i ninimana na 'osi 'i Galili, ana na aba'i kula 'i Sebulun ma 'i Naftali.

¹⁴ Nia sasi 'una'eri fasi 'iri ka fa'amamana na fatalana profet Aesea ba 'uri,

¹⁵ "Na fanoa 'i Sebulun ma na fanoa 'i Naftali, kira tua saena aba'i kula 'i Galili, ma kira tua sulia tala 'uana

* 4:4 Diutronomi 8:4

* 4:6 Sam 9:11

* 4:7 Diutronomi 6:16

* 4:10 Diutronomi 6:13

'osi doe, ma ka tua ta'i bali ana kafo 'i Jodan, kula ne'e ngwae noa'a la'u Jiu ki kira tua ana.

16 Na ngwae ne'eri ki, kira tua saena na ma'erodo, kike ba'a lisia madako'anga doe.

Ma sa tai fa'ida ne'e kira tua saena fanoa rorodo'a ana mae'a ne'e, madako'anga ka tala 'afi kira."^{*}

17 'Ita ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka fa'arongo 'ani fa'arongo'a nia ka 'uri, "Muke kakari alifa'i fa'asia na abula'anga ta'a kamu ki, sulia kaida'i God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki nia dao karangi kamu na'a!"

*Sa Jesus laefia fai ngwae dee ki
(Mark 1:16-20; Luke 5:1-11)*

18 Ana kaida'i sa Jesus liu sulia na 'osi 'i Galili, nia ka lisia sa Simon (ne'e nia saea logo 'ani sa Peter) fa'inia sa Andrew na ngwaefuta nia. Kero'a ro ngwae dee ki. Kero'a dee adaro'o 'ani furai kera saena 'osi 'i Galili.

19 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Moro leka ma'i fa'inau, koro'o ro ngwae dee i'a ki, bore ma nai ba'a fa'amanata koro'o 'ani ngali ngwae'a ma'i fuaku."

20 Ma kaida'i ne'eri nama go'o, kera ka fa'asia na'a na furai kero'a ki, ma kera ka leka na'a fa'inia.

21 Sui sa Jesus ka leka la'u kwau, ma ka lisia la'u ta ro ngwae, sa James ma sa John na ro ngela sa Sebedi ki. Kera tua adaro'o 'i saena na gwa'i baru fa'inia ma'a kera sa Sebedi, ma kira subungia furai kira ki. Sa Jesus ka saedaro'o.

22 Ma ana kaida'i ne'eri go'o, kera ka fa'asia na'a adaro'o na gwa'i baru fa'inia na ma'a kera, ma kera ka leka na'a fa'inia sa Jesus.

*Sa Jesus leka kwailiu fa'inia rao'a nia
(Luke 6:17-19)*

23 Sa Jesus ka liufia na'a fanoa ki 'i saena aba'i kula 'i Galili, ma ka fa'amanata na ngwae ki saena na luma fuana fo'onga'a Jiu ki. Ma nia ka fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a sulia na Gwaunga'i 'anga God, ma ka gura na ngwae ne'e kira mata'i 'ani mata'inga matamata ki ta'ifau ne'e saungida.

24 Ma na ala'anga ki sulia sa Jesus ka talofia fanoa ki ta'ifau 'i saena aba'i kula 'i Siria. Ma ngwae 'oro ki ne'e kira mata'i 'ani mata'inga matamata 'oro ki, kira ka ngalida ma'i siana. Na ngwae ne'e nonida fii liu, ma ngwae ne'e ano'i ru ta'a ki ka kwai'lida, ma na ngwae ne'e ba'asi saungida ki, ma ngwae ne'e 'aeda ka mae,

kira leka ma'i siana. Ma sa Jesus ka gurada ta'ifau.

25 Ma na ngwae 'oro liu ki logo, kira ka leka sulia sa Jesus ana kaida'i ne'eri. Ngwae fa'asia aba'i kula 'i Galili, ma fanoa 'i Jerusalem, ma ti fanoa la'u saena aba'i kula 'i Judea, ma ana aba'i kula 'i Dekapolis, ma fa'asia na bali kafo 'i Jodan ra'e lana sina.

5

*Na fa'amanata'anga sa Jesus
(Luke 6:20-23)*

1 Ma ana kaida'i ne'e sa Jesus nia lisia na'a fiku'a doe ne'eri, nia ka ra'e 'i gwauna na kula ne'e ta'i fane, ma ka tua 'i ano. Ma na fafarongo nia ki kira ka fiku kalia,

2 ma nia ka tala'ae na'a ana fa'amanatalada, ka 'uri,

3 "Saesaele'anga fuada ngwae ne'e kira saiana kira dala'a 'i maana God, osi'ana ne'e kira ka to'o na'a ana ru le'a ki, kaida'i God ka gwaunga'i fafi kira.

4 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e kira kwaimanatai ki, osi'ana God ke ba'a gwaleda.

5 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e kira fa'ati'iti'i kira talada ki, osi'ana God ke ba'a kwatea na magalia ne'e fuada.

6 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e kira oga liua sasilana ru 'olo'olo ki, osi'ana God ke ba'a fa'atolia maurilada.

7 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e mantatada ofia ngwae matamata ki, osi'ana God ke ba'a ofida logo.

8 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e liada sakadola fuana God, osi'ana kira ke ba'a lisia God.

9 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e kira rao fuana na aroro'a 'i safitana ngwae ki, osi'ana God ke ba'a sae kira 'ani na ngela nia ki.

10 Saesaele'anga fuada ngwae ne'e kira fa'akaisida du'ungana sasilana ru saga ki, osi'ana ne'e kira to'o na'a ana ru le'a ki, kaida'i God ka gwaunga'i fafi kira.

11 "Saesaele'anga fuamu'a kaida'i ne'e ngwae ki kira ka fata buri amu'a, ma kira ka fa'akaisi kamu, ma kira ka saea ru ta'a 'oro ki amu'a osi'ana kamu'a na'a ne'e fafarongo nau ki.

12 Nau ku saea ru ne'eri osi'ana kike ba'a sasia logo ru ta'a ki fuamu'a ne'e ngwae ki kira sasi ana profet ki ma'i 'i na'o. Muke saele'a amu'a, osi'ana God

ke ba'a kwatea kwaiara'anga doe ne'e nia gonja fuamu'a 'i langi."

*Fiki asi fa'inia na unu
(Mark 9:50; Luke 14:34-35)*

¹³ Sa Jesus ina'lu ana fatalana ka 'uri, "Na fiki asi ne'e fa'ale'a na fanga fuamu'a. Ma kamu logo muke di'ia na fiki asi fuana fa'ale'alana na ngwae ki ta'ifau. Bore ma di'ia ne'e asilalana nia leka fa'asia, nia 'afita'i liu 'oko fa'a asila la'ua. Ma noa'a kasi le'a na'a fuana sasilana la'ua 'ani ta ru, ma nia le'a fuana muke 'ui na'a amu'a 'ani 'i maa, fasi 'iri na ngwae ki kike uria na'a 'ada.

¹⁴ "Kaumulu di'ia logo na fa'i unu fuana na ngwae ki ta'ifau saena magalia. Na luma ne'e kira saunga'inia 'i gwauna fa'iu nia 'afita'i ka ago.

¹⁵ Ma noa'a ta ngwae kasi fa'adu'a na fa'i unu, sui ka alua 'ana 'i olofana na dako. Kaida'i nia fa'adu'a fa'i unu ka sui mala, nia ka ngalia, ka daura'inia ana kula 'i langi, fasi 'iri ka rara fuana na ngwae ki ta'ifau 'i saena na luma.

¹⁶ Ma ka 'una'eri logo, na fa'i unu kamu ka sina kwau 'i na'o ana ngwae ki ta'ifau, fasi 'iri ana kaida'i kira lisia na ru le'a ne'e kamu sasi'i ki, kika fi'i ba'atafae na Ma'a'ama ne'e nia tua ma'i 'i langi.

Fa'amanata'anga sulia taki sa Moses

¹⁷ "Noa'a kamu kasi fia fasi nau ku leka ma'i fuana na fa'asuilana na taki sa Moses ki ma na fa'amanata'anga na profet ki. Nau kusi leka la'ua ma'i fuana na fa'asuilada, bore ma nau ku leka lala ma'i fuana na fa'a ali'afulana na fa'amanata'anga kira ki.

¹⁸ Nau ku saea ru mamana fuamu'a, ana kaida'i ne'e 'i langi ma na magalia kira teo 'ua, noa'a ta ru ti'ti'ti'ana na taki ki kasi sui leleka ka dao ana ta kaida'i ne'e ru ki ta'ifau ana na taki ki ke dao mamana.

¹⁹ Nia ne'e, sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi ro'osulia ta taki ti'ti'ti', ma ka fa'amanata ti ngwae fuana 'aila 'anga ana ta taki ti'ti'ti' logo, God ke ba'a alu nia ka 'isi'isi'ana na 'Inoto'anga nia. Bore ma sa tai ne'e ka ro'osulia na taki ki ma ka fa'amanata ti ngwae fuana ro'osullana di'ia nia'a, God ke ba'a alu nia ke 'a'ana 'i saena na 'Inoto'anga nia.

²⁰ Nau ku saea fuamu'a, di'ia noa'a kamu kasi sasi le'a ka liufia na ngwae fa'amanata ana taki ki, ma na Farasi ki ana sasi'a sulia ru ne'e God nia oga, nia 'afita'i liu muke tua fa'inia ngwae ne'e God ke gwaunga'i fafida ki.

Fa'amanata'anga sulia saeta'anga

²¹ "Kaumulu rongoa ta'ifau na'a na fata'a totonga'i ne'e kira saea fuana ko'o bora kia ki 'i na'o ba 'uri, 'Noa'a 'oe kosi sau ngwae. Di'ia sa tai bore 'ana ne'e ka sau ngwae, kike ba'a ngali nia 'i na'ona na ngwae kwaigiosi ki."*

²² Bore ma kaida'i ne'e, nau ku saea fuamu'a, sa tai ne'e ka saeta'a fuana na ngwaefuta nia, kike ba'a ngali nia 'i na'ona na ngwae ni kwaigiosi ki. Ma sa tai ne'e ka saea fuana na ngwaefuta nia, 'Ae'o na ru 'o'o go'o 'ana,' kike ba'a ngalia 'i na'ona na ngwae ni kwaigiosi ki. Ma sa tai ne'e ka saea na ngwaefuta nia 'ani, 'Na ru bolebole'a,' nia ke ba'a leka saena tala 'uana na mafula ne'e du'adu'a noa'a kasi mae.

²³ Ta ne'e, di'ia 'oko sasi aka'ua na'a ana kwai su'usi'anga 'oe fuana God fafona na fuli fu'a, ma 'oko manata to'ona noa'a kasi madako 'ua 'i safitamuro'o to'olamu sulia na rora'a 'oe,

²⁴ 'oke fa'asia basi kwai su'usi'a 'oe 'i maana fuli fu'a, sui 'oko oli, ma 'oko fata kwaima basi fa'inia. Sui 'i buri, 'oko oli ma'i, ma ko fi'i kwate na kwai su'usi'anga 'oe fuana God.

²⁵ "Ma di'ia ta ngwae ka ngali 'oe fuana kwai matalanga'inga, 'oko fata kwaima basi fa'inia, kaida'i noa'a koro'o kasi dao 'ua. Si di'ia koro'o dao na'a, nia ke ba'a kwate 'oe na'a fuana na ngwae kwaigiosi, ma 'i buri 'ana nia ka matalanga'i 'oe, nia ka fi'i kwate 'oe la'ua fuana ngwae firi ngwae ki, ma na ngwae firi ngwae ki ka fi'i alu 'oe la'ua saena lokafo.

²⁶ Nau ku saea fuamu, di'ia nia 'una'eri, nia 'afita'i 'oko ru'ua fa'asia na lokafo leleka 'oko kwatea nama na mani 'isi' 'oe ne'e nia bolo fa'inia kwa'ikwa'inga 'oe.

Fa'amanata'anga sulia ara'inga

²⁷ "Kamu rongoa ta'ifau na'a na fata'a totonga'i ki kira saea, 'Noa'a 'oe kosi kakabara."*

²⁸ Ma kaida'i ne'e, nau ku saea fuamu'a, sa tai bore 'ana ne'e bubungia ta kini 'ani lia 'i ngwae ni kakabara'anga, nia kakabara ka sui na'a 'ani liana.

²⁹ Nia ne'e, di'ia 'oko oga 'oke fulia ta ru ta'a 'ani bali maa 'olo'olo 'oe, 'oko lafua, ma 'oko 'ui 'ania fa'asi 'oe. Nia ta'i le'a go'o 'ana fuamu di'ia 'oko 'ui 'ania ta bali ana na nonimu, 'asu 'ubani God ka fi'i 'ui 'ania na nonimu ta'ifau 'i saena na mafula ana kula ni mae'a.

³⁰ Ma di'ia 'oko oga 'oke fulia ta ru ta'a 'ani bali lima 'olo'olo 'oe, 'oke siki muusia ma 'oko 'ui 'ania fa'asi 'oe. Nia ta'i le'a go'o 'ana di'ia 'oko 'ui 'ania ta bali ana

nonimu, 'asu 'ubani God ka fili 'ui 'ania na nonimu ta'ifau 'i saena na mafula ana kula ni mae'a.

*Fa'amanata'anga sulia kwai ilanga'i
'anga*

(Matthew 19:9; Mark 10:11-12; Luke 16:18)

³¹ "Kamu rongoa ta'ifau na'a na fata'a totonga'i ki kira saea, 'Sa tai bore 'ana ne'e ilangani na 'afe nia, nia ka kwatea kerekere'a ana kwai ilanga'inga fuana.'^{*}

³² Bore ma kaida'i ne'e, nau ku saea fuamu'a, noa'a ta ngwae kasi ilangani na 'afe nia. Di'ia ngwae ilangani 'afe nia, nia'a ne'e kwatea 'afe nia ka kakabara. Ma di'ia ta ngwae ka korea la'u na kini ne'eri, na ngwae ne'eri nia kakabara logo 'i na'ona God. Ta'i ru go'o ne'e ngwae sa'iana ka ilanga'inia na 'afe nia du'ungana, di'ia nia kakabara ana ta ngwae mata-mata.

³³ "Kamu rongoa logo na fata'a totonga'i ki kira saea fuana na ngwae ki 'i na'o 'ua na'a ma'i, 'Di'ia 'oko fa'angasingasia alanga'inga 'oe 'ani satana God, tama noa'a 'oe kosi 'oia na'a alanga'inga 'oe.'^{*}

³⁴ Ma kaida'i ne'e, nau ku saea fuamu'a, noa'a 'oe kosi fa'angasia alanga'inga 'oe 'ani ta ru. Ma noa'a 'oe kosi fa'angasia alanga'inga 'oe 'ani 'i langi, osi'ana God nia gwaunga'i ne'eri.

³⁵ Ma 'oe kosi fa'angasia alanga'inga 'oe 'ani magalia, osi'ana God nia gwaunga'i logo 'i ne'eri. Ma 'oe kosi fa'angasia alanga'inga 'oe 'ani 'i Jerusalem, sulia nia ne'e fanoa na ngwae tatalafa'a doe ka tasa.

³⁶ Ma noa'a 'oe kosi fa'angasia alanga'inga 'oe 'ani gwaumu, sulia nia 'afita'i 'oko saunga'inia ta'i ifu 'i gwaumu ka kwao nama ka goa.

³⁷ Di'ia 'oko alanga'i, saea go'o, 'Iu.' Nama di'ia 'oe kosi alanga'i, saea go'o 'Noa'a.' Ma di'ia 'oko saea la'u ta ru, na ru ne'eri nia leka na'a ma'i fa'asia sa Saetan na ngwae ta'a."

*Fa'amanata'anga sulia kwaidu'ui
'anga*

(Luke 6:29-30)

³⁸ Sa Jesus ala'a la'u ka fata 'uri, "Kamu rongoa ta'ifau na'a na fata'a totonga'i ki fata 'uri, 'Di'ia ta ngwae ka fa'alia na maana ta ngwae, kike fa'alia logo maana ngwae ne'eri. Ma gwa'i lifa logo fuana du'ulana ta gwa'i lifa.'^{*}

³⁹ Bore ma kaida'i ne'e, nau ku saea fuamu'a, noa'a 'oe kosi du'ua ta ru ne'e ta ngwae sasia ka ta'a fuamu. Di'ia ta

ngwae ka fidalia na bali sate 'olo'olo 'oe, 'oko ala'ania nia ka fidalia la'u ta bali sate mauili amu.

⁴⁰ Ma di'ia ta ngwae ka ngali 'oe 'uana na matalanga'inga fuana ngalilana na to'ongi fafo doe 'oe, 'oke ala'ania nia ke ngalia logo na to'ongi sae 'oe fuana.

⁴¹ Ma di'ia ta ngwae ka su'uma'inia 'oko ngalia na 'oko ru nia sulia ta'i kadi tala, 'oko ngalia la'u sulia ruana kadi tala.

⁴² Ma 'oke kwatea fuana ta ngwae ne'e nia ke gania ta ru amu. Ma kaida'i ta ngwae ka oga na ngali langalana ta ru amu, 'oko kwatelanga ana fuana.

*Muke alafe fuana ngwae ki ka di'ia logo
God alafe fuana ngwae ki*

(Luke 6:27-28, 32-36)

⁴³ "Kamu rongoa ta'ifau na'a na fata'a totonga'i ki fata 'uri, 'Muke alafe 'amu'a fuana na ngwae kwaima kamu ki,^{*} ma muke suulanga'inia na malimae kamu ki.'

⁴⁴ Bore ma kaida'i ne'e, nau ku saea fuamu'a, muke alafe fuada na malimae kamu ki, ma muke fo'o fuada sa tai ne'e kira fa'akaisi kamu.

⁴⁵ Di'ia kamu sasi 'una'eri, muke alu na'a na ngela na Ma'a kamu ma'i 'i langi. Sulia nia saunga'inia na sina, ma ka rara 'afia na ngwae ta'a ki, ma na ngwae le'a ki ta'ifau go'o, ma ka kwatea na uta fuada sa tai fa'ida ne'e kira fulia ru le'a ki, ma fuana sa tai fa'ida ne'e kira fulia ru ta'a ki.

⁴⁶ Di'ia muke alafe go'o amu'a fuana na ngwae ne'e kira alafe fuamu'a, God noa'a kasi kwaiara kamu go'o. Osi'ana na ngwae 'aurafu ni goni mani'a ana takisi bore, kira sasia logo ru ne'eri!

⁴⁷ Ma di'ia kamu fata le'a go'o 'amu'a fa'inia na kwaima kamu ki, noa'a kamu kasi matamata go'o fa'asia na ngwae ki ta'ifau. Sulia na ngwae kira kina God ki bore, kira sasia logo ru ne'eri!

⁴⁸ Muke saga ta'ifau na'a, di'ia na Ma'a kamu 'i langi ba saga ta'ifau."

6

*Fa'amanata'anga sulia sasilana na ru
le'a ki*

¹ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Muke madafi kamu, 'asu 'ubani muke sasia go'o amu'a na ru le'a kamu ki, fasi 'iri ngwae ki kike lisia, ma kika aura'e kamu fa'ini'i. Di'ia kamu sasi 'una'eri, noa'a kamu kasi ngalia ta kwaiara'a fa'asia na Ma'a kamu ma'i langi.

² Di'ia 'oko kwatea na kwate'a fuana 'afilana ngwae dala'a ki, noa'a 'oe kosi

^{*} 5:31 Diutronomi 24:1   ^{*} 5:33 Nambas 30:2   ^{*} 5:38 Eksodas 21:24; Diutronomi 19:19; Levitikus 24:20   ^{*} 5:43

fa'afulangania fuana ngwae ki fasi 'iri kike ba'atafe 'oe fafi'i. Sulia na falafala ne'eri, ngwae kwalabasa ki kira sasi. Kira kwai'afi ana ngwae dala'a ki saena luma fuana fo'onga'a ki ma sulia na tala doe ki logo, fasi 'iri ngwae ki ta'ifau kira ka ba'atafeda. Ma nau ku saea fuamu'a, God noa'a kasi kwatea ta kwaiara'a fuada, sulia kira ngalia na'a na kwaiara'a kira ki.

³ Ma kaida'i 'oko kwatea ta ru fuana kwai'afi'anga, noa'a 'oe kosi fa'ata'inia fuana ta ngwae, fasi 'iri ta kwaima amu bore noa'a kasi saiana.

⁴ Kaida'i 'oko kwatea ta ru fuana ta ngwae, 'oke sofonga'inia fa'asia ta ngwae bore 'ana noa'a kasi lisia nama ka saiana. Sui bore 'ana 'oko kwate ago ana, na Ma'a 'oe ne'e nia tua ma'i langi, nia ka lisia tae ki ne'e 'oko sasia, ma nia ka kwatea kwaiara'a fuamu."

*Fa'amanata'anga sulia na fo'onga'a
(Luke 11:2-4)*

⁵ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Kaida'i kamu fo'o, noa'a kamu kasi di'ia ngwae kwalabasa ne'e kira fo'o go'o 'ada fasi 'iri ne'e ngwae ki ka lisida. Sulia ana kaida'i kira fo'o, kira oga liu uu'a saena luma fuana fo'onga'a ki, nama sulia tala doe ki, fasi 'iri ne'e ngwae ki kira ka lisida, ma kika aura'eda. Ma nau ku saea fuamu'a, kira ngalia na'a na kwaiara'a kira ki fa'asia na ngwae ne'e kira aura'eda ki.

⁶ Ma ana kaida'i 'oko fo'o, 'oke leka ana ta kula ne'e tua banita'i, ma 'oko tua 'i ne'eri, ma 'oko fo'osia God, ma noa'a ta ngwae kasi lisia. Sui bore 'ana noa'a ta ngwae kasi lisi 'oe ana kaida'i 'oko fo'o, Ma'a 'oe ne'e tua ma'i 'i langi ne'e ke ba'a lisi'o. Ma nia logo ne'e ke ba'a kwaiara 'oe fuana tae ki ne'e 'oko sasi'i.

⁷ "Ana kaida'i kamu fo'o, noa'a kamu kasi di'ia la'u ngwae ne'e kina God ki. Sulia ana kaida'i kira fo'o, kira fata keta liu, ma noa'a kira kasi sai madako ana na tae ki ne'e kira sa'e. Manatada fia di'ia kira fo'o keta 'una'eri, God ke ba'a rongoda.

⁸ Ma noa'a kamu kasi sasi la'u di'ida, sulia Ma'a kamu ma'i 'i langi nia saiana ta'ifau na'a tae ki ne'e kamu bo'obo'o 'uana, sui mala kamu fi'i gania.

⁹ "Iu, ana kaida'i kamu fo'o, muke fata 'uri, 'Ma'a kami 'i langi 'ae, Kami oga ngwae ki ta'ifau kike fa'adoea satamu, osi'ana nia abu liu.

¹⁰ Dao ma'i 'ani gwaunga'i 'anga 'oe fafia maurilana ngwae ki ta'ifau.

Ma na kwaiogai'anga 'oe kike sasia na'a 'i ano di'ia logo 'i langi.

¹¹ 'Oke kwatea ma'i fuami'a na fanga ne'e bolo fuana asoa ne'e.

¹² 'Oke rufuanata ana ta'anga'a kami ki, di'ia logo ne'e kami rufuanata ana ta'anga'a ngwae ki ta'ifau ne'e kira fulia ru ta'a ki ami'a.

¹³ 'Oe kosi danga 'ani kami fuana ilito'onga ka liufi kami. Ma 'oko olita'i kami fa'asia sa Saetan.'

¹⁴ "Aia, ma di'ia kamu rufuanata ana sa tai ne'e fulia ru ta'a amu'a, Ma'a kamu ma'i 'i langi nia ka rufuanata logo ana ta'anga'a kamu ki.

¹⁵ Ma di'ia kamu kasi rufuanata ana sa tai ne'e nia fulia ru ta'a amu'a, Ma'a kamu ma'i 'i langi bore noa'a kasi rufuanata logo amu'a."

Fa'amanata'anga sulia abu fanga'a

¹⁶ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Ana kaida'i kamu abu fanga fuana fo'onga'a ngasingasi'a, noa'a kamu kasi di'ia ngwae kwalabasa ki. Sulia ana kaida'i kira abu fanga, kira lia di'ia ngwae kira kwaimanata'i fasi 'iri ne'e ngwae ki ka lisi ne'e kira abu fanga, ma kika fatale'a ada. Aia, ma nau ku saea fuamu'a, na ngwae ne'e ki 'afita'i kira ka ngalia ta kwaiara'a la'u, sulia ngwae ki kira kwatea na'a na kwaiara'a kira 'ani tafelada. Ma God noa'a kasi kwatea na'a ta kwaiara'a fuada.

¹⁷ Bore ma ana kaida'i 'oke abu fanga, 'oke siu 'amu, ma 'oko salaifu 'amu di'ia 'oko sasia sulia asoa ki,

¹⁸ fasi 'iri ta ngwae kasi lia saiamu ne'e 'oko abu fanga. Ma sui bore 'ana ta ngwae kasi lia saiamu, Ma'a 'oe 'i langi ka lisi 'oe, ma nia ka kwatea na kwaiara'a fuamu osi'ana na tae ki ne'e 'oko sasi'i. Nia saiana ka lisi'o sulia asoa ki, sui bore 'ana noa'a 'oe kosi lisia."

*Fa'amanata'anga sulia to'oru'a
(Luke 12:33-36)*

¹⁹ Sui, sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Kamu kasi gonia na to'oru'a kamu ki 'i ne'e saena magalia ana na kula ne'e sufusufu ma na fura'a ke fa'alia, ma na ngwae bili ki ka bilia.

²⁰ Muke gonia na to'oru'a kamu ki 'i langi, kula sufusufu ma na fura'a kasi fa'alia, ma na ngwae bili noa'a kasi bilia.

²¹ Osi'ana kaida'i na to'oru'a kamu nia teo 'i langi, na maurilamu'a ka agwa'i ta'ifau na'a 'uana 'i langi. Ma kaida'i na to'oru'a kamu nia teo saena magalia, na maurilamu'a ka agwa'i ta'ifau na'a 'uana ru saena na magalia ki.

²² "Si di'ia maamu le'a, 'oko tua saena na madakola'a ana fa'amanata 'anga God, osi'ana na maamu ne'e dau tala'ia ma'i madakola'a saena nonimu.

²³ Di'ia noa'a 'oe kosi lisia na madakola'a ne'e, maamu ne'e ta'a, ma 'oko tua go'o 'amu saena ma'erodo. Muke madafi kamu, si di'ia kamu ilangani na madakola'a God, saena maurilamu'a nia rodo'a liu mala."

Sa Jesus fa'amanata sulia God fa'inia to'oru'a

(Luke 16:13; 12:22-31)

²⁴ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Afita'i ta ngwae ka rao fuana ta ro ngwae 'a'ana matamata. Di'ia nia 'una'eri, nia ke ba'a malimae'a ana ta ngwae 'a'ana, ma ka kwaima ana ta ngwae 'a'ana. Ma nia ka rao le'a fuana ta ngwae, ma ka danga fa'iburi 'ani ta ngwae. Nia ne'e, ka 'afita'i liu di'ia ne'e muke rao fuana God ma na mani la'u ana ta'i kaida'i.

²⁵ "Ta ne'e nau ku saea fuamu'a, noa'a kamu kasi manata 'abera sulia tae ne'e kamu ke 'ania, ma muka kwa'ufia, ma tae ne'e kamu ke toro 'ani fafia nonimu'a. Osi'ana na mauri'a ne'e, nia le'a ka tasa liufia na fanga, ma na noni ne'e, nia le'a ka tasa liufia na toro.

²⁶ Lisia na fa'i no'o ki saena mamanga, noa'a kira kasi 'abera go'o sulia rao'a ana ta o'ola. Ma noa'a kira kasi loa go'o ta fanga, ma kira kasi saunga'inia go'o ta babala fuana alu fanga'a. Bore ma Ma'a kamu 'i langi sareda go'o 'ana. Aia, God nia lia doe liu amu'a ka liufia mala fa'i no'o ki. Nia ne'e, God ka sare kamu go'o 'ana.

²⁷ Sui bore 'ana kamu ka manata 'abera sulia mauri'a kamu ki, nia 'afita'i liu kamu ka sasi maurilamu'a ka ta'i tau ti'iti'i la'u.

²⁸ "Ma fa'uta mo ne'e muka manata 'abera sulia na toro ki? Muke lisia basi na takana 'ai ne'e kira afola ki. Noa'a kira kasi rao go'o, ma noa'a kira kasi saunga'inia go'o ta toro fuada.

²⁹ Ma nau ku saea fuamu'a, kira lia kwanga ka tasa liufia toro ne'e sa Solomon na tatalafa'a nia ru'ufi'i ki.

³⁰ Ma na takana 'ai ki, kira teo go'o 'ada sulia kala kaida'i dokodoko, ma kira ka 'ui logo 'anida saena mafula. Sui ka 'una'eri bore 'ana, God nia fa'aru'ufida 'ani ru le'a ki. 'Uri ma kamu fitala fasi God noa'a kasi fa'atoro kamu logo? Na fito'onga kamu ki nia ti'iti'i.

³¹ "Ta ne'e, noa'a kamu kasi manata 'abera 'uri, 'Na fanga, ma na ru ni kwa'ufilana, nama na toro nau ki ke ba'a leka ma'i fa'asia 'i fa'i?"

³² 'Iu, na ngwae tua kwaikinai ana God ki, kira saiana manata 'abera'a sulia ru

ne'eri ki. Ma kamu'a, Ma'a kamu 'i langi nia saiana ka sui na'a ne'e kamu bo'obo'o 'uana ru ne'eri ki.

³³ Muke oga liu lala 'amu'a na mauri'a ne'e God nia gwaunga'i fafia ka tasa fa'inia sasilana na ru saga ki. Muke oga liu 'amu'a ru ne'e ki ka liufia na ru matamata ki ta'ifau, ma nia ke ba'a kwatea fuamu'a na ru ki ta'ifau ne'e kamu bo'obo'o 'uana ki.

³⁴ Nia ne'e, noa'a kamu kasi manata 'abera sulia bo'obo'o 'anga fuana rorodo. Teo na'a 'ana fuana rorodo. Noa'a kasi bolo fuana muke fikua na 'abera 'anga rorodo ki fa'inia na 'abera 'anga ki ana asoa ta'ena logo. Osi'ana asoa ta'ena to'o ana 'abera'anga bolo fa'inia ta'ena."

7

Fa'amanata'anga sulia mata-langa'ilana ta ngwae

(Luke 6:37-38, 41-42)

¹ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a kamu kasi matalangani ta ngwae mata-mata, 'asu 'ubani God ka matalanga'i kamu logo.

² Di'ia kamu matalangani ta ngwae, God ke matalanga'i 'una'eri logo amu'a. Ma taki tae ne'e kamu matalanga'inia 'ani ta ngwae, na taki ne'eri logo ne'e God ke ba'a matalanga'i kamu 'ani.

³ 'Oko to'o ana ta'anga'a doe ki, bore ma 'oko balufia go'o 'amu ta ngwae ne'e nia to'o ana ta'anga'a ti'iti'i. 'Oko di'ia ta'i ngwae ne'e nia lisia na gegeo 'i saena na maana sa to'olana, bore ma nia kasi lisia go'o ta buli ano doe ne'e nia saena maana talana.

⁴ Ma 'oko fata 'uri fuana na ngwae matamata, 'Oko fulia ta ru ne'e nia ta'a, ala'ania nai fa'asaga maurilamu.' Bore ma 'oe kosi manata 'abera go'o sulia ta'anga'a doe ne'e 'oko sasi'i ki.

⁵ 'Ae'o ngwae kwalabasa. 'Oke fa'asia basi na ta'anga'a 'oe ki. Sui, 'oko fi'i bolo fuana kwai'afi'anga kwau ana ta ngwae matamata fuana na ta'anga'a nia ki.

⁶ "Ma noa'a kamu kasi kwatea ru abu ki fuana kui ki, sulia kira ke abula, ma kike ba'a 'ale kamu. Ma noa'a kamu kasi kwatea na laungi kamu ki fuana gwata ki, 'asu 'ubani kira kata uria go'o 'ada.'"*

Fa'amanata'anga sulia tae ne'e God sasiasa ana kaida'i kulu gania

(Luke 11:9-13)

⁷ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Kamu ke gani ana God 'iri muke ngalia ru ne'e kamu gani 'uana. Kamu ke lulua ru kamu

* 7:6 Jesus fata 'uri ka fa'ata'inia ne'e Fa'arongo'a Le'a noa'a 'iri totolia ngwae aburongo ne'e 'idufa'i 'aila 'ani.

bo'obobo'o 'uani ki ana God, ma nia ka 'afi kamu, 'iri muke lisia. Kamu ke fa'afu ana sinamaa, ma God ke 'ifi fuamu'a.

⁸ Osi'ana na ngwae ki ta'ifau ne'e kira gani ana God, kira ngalia na'a ru ne'e kira gani. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira lulua ru kira bo'obobo'o 'uani ki ana God, kira ka lisia. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'afu ana sinamaa, ma God ke 'ifi fuada.

⁹ "Uri ma, sa tai aumulu ana ma'a ki, ne'e di'ia na ngela 'oe nia gani'o 'uana fanga, 'oke kwatea lala na fau fuana?"

¹⁰ Ma di'ia na ngela 'oe nia gani 'uana ta i'a, 'oke kwatea lala fa'i loi fuana? Noa'a liu!

¹¹ Sui bore 'ana kamu'a ta'ifau ngwae ta'a ki, kaumulu saiana kwatelana na ru le'a ki fuana ngela kaumulu ki. Bore ma na Ma'a kamu ne'e nia 'i langi, nia le'a ka tasa liufi kamu. 'Una'eri ne'e nia ka kwatea na ru le'a ki fuana ngwae ki ne'e kira gani nia 'uana.

¹² "Ta tae ne'e kamu oga ana ngwae matamata ki kike sasia fuamu'a, muke sasia logo fuada. Sulia nia ne'e na fadalana na fa'amanata'anga ana taki sa Moses ki, ma na profet ki ta'ifau."

*Na tala 'uana mauri'a ma 'uana mae'a
(Luke 13:24)*

¹³ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Muke ru'u kwau ana sinamaa ne'e susukuru, sulia na tala ma na sinamaa ne'e doe ma ka reba, nia leka 'uana na mae'a firi. Ma na leka'a sulia ka talangwara'u go'o 'ana, ma na ngwae 'oro liu ki ne'e kira leka sulia na tala ne'eri.

¹⁴ Aia, na tala ma na sinamaa ne'e susukuru nia leka 'uana na mauri'a firi, ma na leka'a sulia ka 'afita'i, ma bara ngwae go'o ne'e kira leka sulia."

*Sulia na profet 'oso'oso ki
(Luke 6:43-44)*

¹⁵ Sa Jesus ka ala'a la'u ka fata 'uri, "Muke madafi kamu fa'asia na profet 'oso'oso ki. Muke madafi kamu sulia kira lia di'ia ngwae le'a ki, bore ma na manatalada ne'e di'ia kui kwasi ki ne'e kira oga fa'ali lamu'a.

¹⁶ Ma muke ba'a lia sai go'o 'amu'a ana na profet 'oso'oso ne'eri ki 'ani ru ta'a ne'e kira sasi'i ki. Kulu saiana 'ai ki ta'ifau nia le'a nama ka ta'a, osi'ana fufua'i ru kira ki ne'e kira fungu 'ani. Ma nia 'afita'i ta ngwae ka fisua na fufuana 'ai le'a fa'asia na kwalongarangara'a.

¹⁷ Ma na 'ai le'a nia fungu nama 'ani fua'i ru le'a ki, ma na 'ai ta'a ki ka fungu logo 'ani fua'i ru ta'a ki.

¹⁸ 'Ai le'a 'afita'i ka fungu 'ani fua'i ru ta'a, ma na 'ai ta'a 'afita'i ka fungu 'ani fua'i ru le'a.

¹⁹ Na 'ai ki ta'ifau go'o ne'e noa'a kasi fungu 'ania ta fua'i ru le'a, kira ka tufuda, ma kika 'ui 'anida 'i saena mafula.

²⁰ Nia ne'e, nau ku saea fuamu'a, muke ba'a lia saiana na profet 'oso'oso ki 'ani ru ne'e kira sasi'i ki."

*Fa'i asoa ana kwai matalanga'inga
(Luke 13:25-27; 6:47-49)*

²¹ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a la'u na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fata 'uri aku, 'Aofia 'ae! Aofia 'ae!' kira ke tua fa'inia ngwae ne'e God ke gwaunga'i fafida ki. Ma sa tai fa'lida ne'e kira sasi sulia na kwaiogai'anga Ma'a nau 'i langi go'o ne'e, kike tua fa'inia ngwae ne'e God ke ba'a gwaunga'i fafida ki.

²² Ma na ngwae 'oro ki kike ba'a fata 'uri fuaku ana fa'i asoa ana matalanga'inga ne'eri, 'Aofia 'ae, kaimili fa'atalo na'a sulia fatalana God 'ani na satamu, ma kami ka ifulani na ano'i ru ta'a ki 'ani na satamu, ma kami ka sasia ru 'oro ni 'arefo'anga ki 'ani satamu.'

²³ Bore ma nai ba'a fata madako 'uri fuada, 'Nau noa'a kusi sai aumulu. Kaumu na ngwae ta'a ki. Muke leka tau kwau fa'asi nau!

²⁴ "Nia ne'e, na ngwae ki ta'ifau ne'e kira rongoa ala'anga nau ki, ma kira ka sasi sulia, kira di'ia na ngwae liato'o ne'e nia saunga'inia na luma nia 'i fafona na diro 'ai ki ne'e nia 'ilia ka koso lalo.

²⁵ Na uta doe ka to'o, ma na kafo ki ka igo, ma na iru doe ka kwai'ia na luma ne'eri, bore ma na luma ne'eri kasi 'asia go'o, sulia nia uu ngasi 'i fafona na diro 'ai ngasi ki.

²⁶ "Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira rongoa na ala'anga nau ki, ma noa'a kasi sasi sulia, kira di'ia na ngwae bolebole'a ne'e saunga'inia na luma nia 'i fafona one, ma noa'a nia kasi 'ilia diro 'ai ki kasi koso lalo go'o.

²⁷ Na uta doe ka to'o, ma na kafo ki ka igo, ma na iru doe ka kwai'ia na luma ne'eri, ma na luma ne'eri ka 'asia, ma ka mangisi ta'ifau na'a."

²⁸ Ana kaida'i sa Jesus fa'amanata na ngwae ki 'ani na ru ki ta'ifau ka sui, kira ka 'arefo liu,

²⁹ sulia kira sai le'a ana ne'e sa Jesus nia fa'amanata 'ani ngasingasi'anga ma na mamana'anga ma'i ana God. Noa'a nia kasi donga la'u sai 'i ru'anga ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ki, osi'ana kira fa'amanata lala 'ani ngasingasi'anga kira ki talada.

8

Sa Jesus gura ngwae mata'i
(Mark 1:40-45; Luke 5:12-16)

¹ Kaida'i sa Jesus nia koso na'a ma'i 'ana fa'asia 'i gwauna fa'i ua ne'eri, na fiku'la doe liu kira ka leka ma'i sulia.

² Ma ta'i ngwae ne'e kuu saungia nonina ka leka ma'i, ma ka bobo uruuru na'ona sa Jesus, ma ka fata 'uri, "Ara'i kwa, di'ia 'oko ma'udi, 'oko saiana 'oke gura nau go'o 'amu kwa."

³ Sui sa Jesus ka taga kwau na limana, ma ka sama to'ona nonina, ma ka fata 'uri, "'Iu, nau ku ma'udi. 'Oko mafo na'a." Ma 'ali'ali 'i buri 'ana ala'anga ne'eri ki sa Jesus saea go'o, na kuu ne'eri ka siki na'a fa'asia ngwae ne'eri.

⁴ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Noa'la 'oe kosi fa'arongoa la'u ta ngwae 'ani ru ne'e nau ku sasia fuamu. Bore ma 'oke leka basi, ma 'oko fa'ata'inia na'a nonimu fuana na fata abu God, 'oko ala'ania fata abu God ka iro'o. Sui ma 'oko kwatea na kwaisu'usi'anga 'oe di'ia ba sa Moses nia saea fuana kwatelana, fasi 'iri ke kwatea fa'amamana'anga fuana na ngwae ki ta'ifau ne'e nonimu nia mafo na'a." Ma sa Jesus ka kwatea ngwae ne'eri ka leka na'a 'ana.

Sa Jesus nia gura ta'i ngwae
(Luke 7:1-10)

⁵ Ma ana kaida'i sa Jesus nia dao na'a ana fanoa 'i Kapaneam, ta'i ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae ni fu'a ki fa'asia 'i Rom, nia ka leka ma'i siana sa Jesus, ma ka gania fuana ke 'afia

⁶ ma ka 'uri, "Aofia 'ae, na ngwae ni rao nau, nia mata'i liu, ma ka teo go'o 'ana, ma ka kina fa'ita'ilana nonina, ma na nonina ka fii liu."

⁷ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Le'a go'o 'ana, nau kui ba'a leka ma'i 'uana 'i luma 'oe fuana guralana."

⁸ Ma ngwae fa'ina'ona'o ne'e ka fata la'u 'uri fuana sa Jesus, "Kwala Aofia kwa, noa'la nau kusi totolia fasi 'iri nau ku kwalo 'oe 'i saena luma nau. 'Oke saea go'o ma'i ta ala'anga, si di'ia 'oko saea bore 'amu ma'i ta ala'anga, na ngwae rao nau nia ke ba'a 'akwa na'a.

⁹ Nau ku saiana 'oko bolo go'o 'amu fuana sasilana ru ne'eri, du'ungana nau'la talaku na ngwae nau ku rao 'i olofana na ngwae doe ki, ma nau ku to'o ana ngwae ni fu'a ki ne'e kira rao 'i olofana na gwaunga'inga nau. Ma di'ia nau ku fata 'uri fuana ta ngwae, 'Oke leka, ma nia ka leka na'a. Ma di'ia nau ku fata 'uri fuana ta ngwae, 'Oke leka ma'i, nia ka leka logo ma'i. Ma di'ia nau ku saea ta

ngwae rao nau ma nau ku 'uri, 'Oke sasia nama ru ne'e, nia ka sasia na'a."

¹⁰ Ma kaida'i sa Jesus rongo na ru ne'e, nia ka 'arefo liu. Ma nia ka abula fuana ngwae ne'e kira leka sulia ki, ma ka fata 'uri fuada, "Nau ku saea fuamu'la, naisi lisia 'ua ta ngwae ne'e nia fa'amamana ka 'uri, sui bore 'ana saena 'i Israel.

¹¹ Ma nau ku saea fuamu'la, ngwae 'oro ne'e noa'la la'u Jiu ki kike leka ma'i fa'asia fanoa 'oro ki saena magalia fuana 'ado'la fa'inia na ko'o bora kia ki sa Abraham, sa Aesak, ma sa Jakob ana maoma ana saele'anga 'i langi.

¹² Ma 'orolada Jiu ki ne'e fuila kira ka 'ado ana ru le'a ki ana 'i langi, God ke ba'a lalida 'uana kula rorodo'a. Ma kaida'i kira tua ana kula ne'eri, kike ba'a angi, ma kike 'ala girigiri 'ani lifada, osi'ana kira nonifii."

¹³ Ma sa Jesus ka kakari abula la'u fuana ngwae doe ne'eri, ka fata 'uri fuana, "'Oko oli kwau. Nau ku sasia na'a ru ne'e 'oko gania, osi'ana 'oko fa'amamana ana nau'a." Ma ana kaida'i ne'eri nama go'o, na ngwae rao ba nia ka 'akwa na'a.

Kaida'i sa Jesus gura ngwae mata'i
'oro

(Mark 1:29-34; Luke 4:38-41)

¹⁴ Ma ana ta'i asoa, sa Jesus ka leka ma'i 'i luma sa Peter. Kaida'i sa Jesus ru'u 'i luma, nia ka lisia funga kini sa Peter nia teo go'o 'ana, ne'e nia mata'i ana 'ako'ako'la doe.

¹⁵ Ma sa Jesus ka sama to'ona limana na kini ne'e. Ma ana kaida'i ne'eri go'o, na 'ako'ako'anga ne'e ka sui na'a fa'asia. Nia ka 'akwa na'a, ma ka tata'e ka sasi fanga na'a 'ana fuana sa Jesus.

¹⁶ Ma kaida'i nia sa'ulafi na'a, ngwae ana fanoa ne'eri kira ka ngalia ma'i ngwae 'oro ki siana ne'e ano'i ru ta'a ki kira ru'ufida. Ma sa Jesus ka ifulani ano'i ru ta'a ne'eri ki fa'asida 'ani fatalana go'o. Ma nia ka gura logo ngwae mata'i ki ta'ifau.

¹⁷ Kaida'i nia sasia na ru ne'eri ki, nia fa'amamana na fatalana na profet Aesea ba keresia ka fata 'uri, "Nia'a ne'e fa'amauri kia fa'asia na mata'inga kia ki."*

Dongalana sa Jesus ne'e 'uri mala
(Luke 9:57-62)

¹⁸ Ma kaida'i sa Jesus nia lisia ngwae 'oro kira fiku ma'i kalikalialia, nia ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Kulu to'ofolo 'uana bali 'osi lo'oko."

¹⁹ Ana kaida'i ne'eri logo, ta'i ngwae fa'amanata ana taki ki ka leka ma'i siana sa Jesus ka fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata

'ae, nau ku oga nai leka fa'i 'oe 'i fa'i bore 'ana ne'e 'oke leka 'uana."

²⁰ Kaida'i sa Jesus rongoa na ru ne'e, nia ka fata 'uri, "Noa'a nia kasi talangwara'u. Na kui kwasi ki kira to'o ana na kula kira ki fuana teo'a, ma na no'o ki logo kira ka to'o ana na nu'i kira ki. Bore ma nau'a, na Ngela Ngwae, noa'a nau kusi to'o ana ta luma 'aku talaku fuana maliu'a ana."

²¹ Ma ta'i ngwae ana fafarongo nia ki, ka fata fuana sa Jesus ka 'uri, "Ara'i kwa, 'oke ala'ani nau 'iri nau kui leka, ku tua basi fa'inia ma'a nau, leleka nia ka mae mala, nau ku kwaiatoa ka sui, nau ku fi'i donga'o."

²² Sa Jesus olisia ka fata 'uri, "Noa'a. 'Oke leka na'a ma'i fa'inau ana kaida'i ne'e. Ala'ania na ngwae ne'e noa'a kira kasi to'o ana mauri'a ana God ki, kike kwaiatoa na'a 'ada na ngwae mae kira ki."

Kaida'i sa Jesus nia balufia na iru ma na nafa

(Mark 4:35-41; Luke 8:22-25)

²³ Ma sa Jesus ka ta'e saena gwa'i baru fa'inia fafarongo nia ki.

²⁴ Ma ana kaida'i kira 'idu tau na'a kwau, ma'e kauburu ka dao 'ali'ali ma'i, ma na asi ka lualua'a, ma ka magara na'a ma'i fafia na gwa'i baru ne'eri. Ma na gwa'i baru ne'eri ka karangi kuru na'a. Bore ma sa Jesus nia ka maliu go'o 'ana saena gwa'i baru ne'eri.

²⁵ Na fafarongo nia ki kira ka fa'a ada, kira ka fata 'uri, "Aofia kwa! 'Oke fa'amauri kulu! Kulu karangi mae na'a."

²⁶ Ana kaida'i ne'eri sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Fa'uta ne'e kamu ka ma'u? Nau ku lisia na fa'amamana 'anga kamu aku noa'a 'iri doe." Sa Jesus ka fata 'una'eri fuada ta'ifau ka sui, nia ka tata'e, ma ka fata ngasingasi'a fuana iru ma na nafa, fasi 'iri kira ka tua aroaro. Ma ana kaida'i ne'eri go'o, na iru ma na nafa ki kera ka tua aroaro na'a, ma ka fola'a na'a.

²⁷ Ma na fafarongo nia ki kira ka 'arefo liu, ma kika fata 'uri, "Ngwae fa'uta na'a nini'a re? Na iru ma na nafa ki bore kira ro'o na'a sulia!"

Sa Jesus ifulani ano'i ru ta'a ki fa'asia ro ngwae ki

(Mark 5:1-20; Luke 8:26-39)

²⁸ Ma kaida'i kira dao na'a ana ta bali 'osi ana ma'e fanoa 'i Gadara, sa Jesus ka dao to'ona ro ngwae ne'e ano'i ru ta'a ki tua adaro'o. Ro ngwae ne'e ki kera tua ma'i saena ma'e faoda ana alu ngwae mae'a saena. Ma osi'ana kero'a balubalu'a liu, ne'e kwate ma noa'a ta ngwae kasi dao karangia go'o kula ne'e kera tua ana.

²⁹ Ana kaida'i ano'i ru ki ne'e tua ana ro ngwae ne'eri ki, kira lisia sa Jesus, kira ka ri 'uri, "Ngela God 'ae, tae ne'e 'oko oga 'oke sasia aimili? Fa'uta 'oko leka ma'i fuana fa'akaisi laimili 'i na'ona mala na kaida'i ne'e fa'akaisi 'anga ke dao?"

³⁰ Ana kaida'i ne'eri, na gwata 'oro ki kira fanga karangia 'i ne'eri.

³¹ Na ano'i ru ne'eri ki kira 'engo ana sa Jesus kika 'uri, "Di'ia 'oko ifulani kaimili, 'oke lali kaimili 'uana saena gwata lo'oko ki."

³² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana ano'i ru ne'eri ki, "Mulu leka na'a!" Ma kira ka fa'usaka, ma kira ka leka na'a 'uana saena gwata ne'eri ki. Ma gwata ne'eri ki ta'ifau kira leka toli na'a sulia ninimana faulifu ne'eri 'uana saena 'osi baera. Ma kira ka mae ta'ifau 'i ne'eri.

³³ Ma na ngwae ne'e kira lia sulia gwata ne'eri ki, kira ka lalili 'uana fanoa kira. Ma kira ka ala'a sulia ru ne'e sa Jesus sasia, ma na tae ne'e nia fuli fuana na ro ngwae baera ki fa'inia na ano'i ru ba kiri.

³⁴ Ma na ngwae ki ta'ifau ana ma'e fanoa ne'eri kira ka leka ta'ifau ma'i fuana lisilana sa Jesus. Ana kaida'i kira dao siana, kira ka 'engoa nia'a fasi 'iri nia leka fa'asia fanoa kira.

9

Sa Jesus gura ta'i ngwae nonina mae (Mark 2:1-12; Luke 5:17-26)

¹ Aia, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira ra'e 'i saena gwa'i baru, ma kira ka to'ofolo la'u ana gwa'i 'osi doe ne'eri 'i Galili. Ma kaida'i kira dao na'a ana fanoa nia 'i Kapaneam,

² ti ngwae kira ka ngalia ma'i ta'i ngwae ne'e nonina mae 'i fafona 'iffita'i siana sa Jesus, 'iri nia ka gura. Ma kaida'i sa Jesus ka lisia na'a fa'amamana'anga kira, nia ka fata 'uri fuana ngwae nonina mae ne'eri, "Noa'a 'oe kosi ma'u la'u ngwade, nau ku rufuanata na'a ana ta'anga'a 'oe ki ta'ifau ne'e 'oko sasi'i."

³ Ana kaida'i ne'eri, ti ngwae fa'amanata ana taki ki kira ka manata 'uri, "Talito'ona go'o God ne'e saiana rufuanatalana ta'anga'a ki. Nia ka fa'abolota'inia na'a fa'inia God."

⁴ Ma sa Jesus nia sai logo ana manata'anga kira ki saena liada, ma nia ka fata 'uri fuada, "Kamu kasi manata ta'a la'u 'una'eri."

Ma sa Jesus saiana logo ne'e kira fa'amamana talito'ona go'o God ne'e ke gura ngwae ki.

⁵ Go'o 'una'eri nia ka fata 'uri, "Di'ia nau ku fata 'uri fuana ngwae nonina ta'u ne'e ku 'uri, 'Ta'anga'a 'oe ki, nau ku

rufuanata na'a ani,' kaumulu kasi lisia go'o ne'e nia fuli. Bore ma di'ia nau ku fata 'uri, "Tata'e ma 'oko fali,' 'i ne'eri kamu ka fi'i lisia ne'e ngasingasi'anga nia aku fuana gura'a.

⁶ Kaida'i nai ba'a gura ngwae ne'e, nai fa'ata'inia fuamu'a ne'e nau'a, Ngela Ngwae, nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana rufuanatalana ana ta'anga'a ki."

Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae nonina ta'u ne'eri, "Oke tata'e na'a, ngalia 'ifta'i 'oe, ma 'oko leka na'a 'i fanoa 'oe."

⁷ Ana kaida'i ne'eri go'o, ngwae ne'eri ka tata'e, ma ka oli na'a 'uana fanoa nia.

⁸ Ana kaida'i ne'e ngwae ki kira lisia tae ne'e sa Jesus nia fulia, kira 'arefo, ma kika ma'u. Ma kira ka ba'atafea God sulia nia kwatea na ngasingasi'anga 'una'eri fuana na ngwae ki.

Sa Jesus ri 'uana sa Matthew

(Mark 2:13-17; Luke 5:27-32)

⁹ Ma ana kaida'i sa Jesus nia leka na'a fa'asia kula ne'eri, nia ka lisia sa Matthew. Nia tua go'o 'ana ana kula fuana gonilana mani ana takisi, si ne'e nia rao 'i ne'eri. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke leka ma'i fa'inau." Ma sa Matthew ka tata'e, ma ka leka na'a 'ana fa'inia.

¹⁰ Ma 'i buri 'ana ne'e sa Jesus nia ba'ea sa Matthew fuana fafarongo nia, nia ka leka fanga na'a 'i luma nia. Ma na ngwa'i to'a goni mani ana na takisi ki tua logo 'i ne'eri. Ma ti 'ngwae aburongo' logo, kira fanga logo fa'inia sa Jesus ma na fafarongo nia ki.

¹¹ Ma kaida'i ne'e Farasi ki kira lisia ru ne'e, kira ka fata fuana na fafarongo nia ki kika 'uri, "Nia bolo fa'inia nia kasi fanga la'u fa'inia 'ngwae aburongo ki."

¹² Sa Jesus ka rongoa ru ne'eri, ma ka fata 'uri, "Ngwae ne'e noa'a kira kasi mata'i ki, kira kasi oga go'o ta ngwae kwaigurai, bore ma ngwae ne'e kira mata'i ki tari, kira ka bo'obo'o 'uana ngwae kwaigurai.

¹³ Muke manata basi sulia fadalana Kerekere'a Abu ba 'uri, 'Nau ku oga kamu ke kwaimanatai fuana ngwae ki, ma noa'a la'u na kwaisu'usi'anga kamu ki.* Nau ku 'iri leka la'u ma'i fuana laefilana ngwae 'olo'olo ki 'iri kike kakari alifa'i, bore ma na ngwae ne'e abulalada ta'a ki lala tari ne'e nau ku leka ma'i fuana laefilada 'uana rokisi manata'anga."

Aofia dao na'a, kwaimanatai'anga ke noa'a, muke sae saele'a

(Mark 2:18-22; Luke 5:33-39)

¹⁴ Buri 'ana ru ne'eri ki, na fafarongo sa John ngwae ni Siuabu ki, kira ka leka

ma'i siana sa Jesus, kika fata 'uri, "Kaimili fa'inia na Farasi ki, kami saiana mika abu fanga. Ma fa'uta mo ne'e fafarongo 'oe ki noa'a kasi sasi 'una'eri?"

¹⁵ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nia kasi bolo fa'inia to'a ne'e kira tua ana fafanga'a ana ara ara'inga ne'e kika kwaimanatai. Du'ungana ne'e, kaida'i ara'i faolu nia go'o 'ana 'ua fa'inida ngwae ki, kira saele'a. Bore ma kaida'i ke dao ma'i aiga'i ne'e kike ba'ea na ara'i faolu fa'asida. 'Una'eri mala, kira fi'i abu fanga la'u, osi'ana ne'e kira kwaimanatai. Nia ne'e noa'a kasi bolo fa'inia na fafarongo nau ki ne'e kike abu fanga kaida'i nau ku tua 'ua go'o 'aku fa'inida."

¹⁶ Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a ta ngwae kasi subungia ta toro ne'e nia muu na'a 'ani ta ngisingisi toro faolu. Si di'ia nia sasia 'una'eri, na ngisingisi toro faolu ne'eri ka gasia na toro 'ua ne'eri du'ungana toro faolu nia lukuluku 'i buri 'ana sa'ulana, ma nia ka sasi na ma'ekwakwa ne'e ka doe liu.

¹⁷ "Ma muke sai logo ana, ne'e noa'a kasi bolo fuana ta ngwae ka alua na'a waen faolu 'i saena ngwa'i 'ua ana 'u'uila nanigot, du'ungana ngwa'i ru 'ua ne'eri kasi ba'u. Si di'ia nia sasia 'una'eri, kaida'i na waen ne'eri ke totoro go'o ma'i, nia ka foga na'a ngwa'i ru 'ua ne'eri, ma na waen ne'eri ka kisita'i, ma na ngwa'i ru ne'eri ka ta'a na'a. Nia ne'e ngwae ke alua nama waen faolu 'i saena na ngwa'i ru faolu ne'e nia saiana ke ba'u fasi 'iri ro ru ne'eri ki noa'a kasi ta'a."

Sa Jesus nia gura ro kini ki

(Mark 5:21-43; Luke 8:40-56)

¹⁸ Kaida'i sa Jesus nia ala'a 'ua, ta'i ngwae fa'ina'ona'ona ana ngwae Jiu ki ka leka ma'i. Ma nia ka bobo uruuru 'i na'ona sa Jesus, ma ka fata 'uri, "Na sari'i nau fi'i maemae go'o. Nau ku oga 'oko leka ma'i 'iri 'oke alua limamu fafia 'iri nia ka mauri la'u 'ana."

¹⁹ Ma sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira ka leka fa'inia ngwae ne'eri.

²⁰ Ma ana kaida'i kira leka 'ua go'o 'ada, ta'i 'afe ne'e gwa'i 'abu tafangia, ma nia ka mata'i 'ani sulia akwala ma ro fa'i ngali ki, nia ka leka ma'i burina sa Jesus, ma ka sama to'ona mumudu'ana ifi keta nia.

²¹ Osi'ana na kini ne'e nia manata ka 'uri, "Sui bore 'ana di'ia nau ku sama to'ona na mumudu'ana ifi sa Jesus, nau ku 'akwa na'a."

²² Kaida'i nia sama to'ona na mumudu'ana ifi nia, sa Jesus ka alifa'i, ma ka lisia na'a kini ne'eri, ma ka fata 'uri fuana, "Oe kosi manata 'abera la'u. 'Oko

'akwa na'a, sulia 'loko fa'amamana ana nau'a." Ma ana kaida'i ne'eri nama go'o, na mata'inga ne'eri ka sui na'a fa'asia.

²³ Ma kaida'i sa Jesus fa'inia na fa-farongo nia ki kira dao, kika ru'u 'i luma ngwae fa'ina'ona'o ne'eri, kira ka lisia na ngwae ki kira ufa na'a 'au ana mae'a, ma na ngwae 'oro ki la'u go'o kira fiku 'i ne'eri, ma kira ka angi.

²⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae ne'eri ki, "Kaumulu ta'ifau go'o muke ru'u 'i maa. Ngela kini ne'e noa'a kasi mae go'o, bore ma nia maliu go'o 'ana." Kaida'i kira rongoa sa Jesus nia fata 'una'eri, kira ka ga'asia lala nia'a.

²⁵ Ma 'i buri 'ana na ngwae ki kira ka leka fa'asia, sa Jesus ka ru'u kwau saena mae luma ne'eri, ma ka sama 'i maana na limana sari'i ne'eri, ma nia ka tata'e.

²⁶ Buri 'ana ru ne'e sa Jesus nia sasia, na ala'anga sulia fi'i talofia na aba'i kula ne'eri ta'ifau.

Sa Jesus gura ro ngwae maada rodo ki

²⁷ Buri 'ana sa Jesus nia leka kwau fa'asia kula ne'eri, na ro ngwae maada rodo ki kira donga sa Jesus, kera ka ri, ma keka fata 'uri, "Ngwae ne'e futa ana kwalafa sa David na ngwae tatalafa'a 'ae, 'oke manatai kero'o!"

²⁸ Ma ana kaida'i sa Jesus nia ru'u 'i saena ta'i luma, ro ngwae maada rodo ne'eri ki kera ka ru'u logo 'i burina. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Uri ma koro'o fa'amamana ana nau'a fasi nau ku bolo fuana guralana na maamuro'o?"

Ma kera ka olisia keka fata 'uri, "Iu, Aofia."

²⁹ Ma sa Jesus ka sama to'ona na maadaro'o, ka fata 'uri, "Osi'ana ne'e koro'o fa'amamana, ru ne'eri ka fuli ma-mana na'a fuamuro'o."

³⁰ Ma na maada ka lia na'a, ma sa Jesus ka fata ngasingasi'a fuadaro'o noa'a kera kasi fa'arongi 'ani ta ngwae.

³¹ Ma sui ana kaida'i kera ru'u na'a kwau, kera fi'i ala'a na'a adaro'o sulia sa Jesus siana sa tai fa'ida ne'e kera dao to'ona saena bali aba'i kula ne'eri.

Sa Jesus gura ta'i ngwae kwakwana kulu

³² Aia, ma kaida'i ro ngwae ba kiri kera ru'u kwau, ti ngwae kira ngalia la'u ma'i ta'i ngwae siana sa Jesus. Na kwakwana ngwae ne'eri nonoto, sulia ta'i ano'i ru ta'a ne'e ru'ufia.

³³ Ma sa Jesus ka ifulani ano'i ru ta'a ne'eri fa'asia ngwae ne'eri. Sui, na ngwae ne'e ka fata logo 'ana. Ma na ngwae ne'e kira fiku ana kaida'i ne'eri, kira ka 'arefo liu ana, ma kira ka fata 'uri, "Noa'a kulu

kasi lilisia 'ua ma'i ta ru 'uri 'i fanoa kila 'i Israel!"

³⁴ Bore ma na Farasi ki, kira ka fata 'e'e ana sa Jesus kika 'uri 'ada, "Ngwae gwaunga'i ana ano'i ru ta'a ki ne'e kwatea ngasingasi'anga fuana ngwae ne'e ka ifulani 'ana ano'i ru ta'a ki."

Sa Jesus nia kwaimanatai fuana Jiu ki

³⁵ Ma kaida'i sa Jesus nia liliu 'ana ana fanoa doe ki ma na ma'e fanoa ki, nia ka fa'amanata saena luma fuana fo'onga'a kira ki, ma ka fulanga'inia na Fa'arongo'a Le'a sulia 'Inoto'anga God, ma ka gura ngwae ne'e kira mata'i 'ani mata'inga matamata to'oto'o ki ta'ifau.

³⁶ Ma sa Jesus nia lisia na ngwae ne'e ki, ma ka kwaimanatai liu fuada sulia kira ngwata'uta'u, ma kira kasi totolia 'afilada talada. Kira di'ia sipsip ki ne'e noa'a ta ngwae fuana lia'a sulida.

³⁷ Ma nia ne'e sa Jesus ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Na ngwae ne'e ki di'ia na unita'i 'ai nia mau na'a saena o'ola ma ni'i ka 'oro liu. Bore ma na ngwae rao ki ne'e noa'a kasi 'oro 'iri kike tala'ida 'uana God.

³⁸ Aia, 'una'eri kamu ke fo'o, ma muke gania God ne'e 'a'ana ana rao'a fasi 'iri ke kwatea ma'i ngwae ni rao ki kike tala'ida 'uana God."

10

Sa Jesus nia filia na akwala ma ro lifurongo ki

(Mark 3:13-19; Luke 6:12-16)

¹ Sa Jesus ka saea na'a ma'i akwala ma ro ngwae ni fafarongo nia ki siana, ma ka kwatea na'a ngasingasi'anga fuada fuana ifulanga'ilana na ano'i ru ta'a ki, ma fuana na guralana na mata'inga matamata 'oro to'oto'o ki ta'ifau.

² Ma na satana na akwala ma ro ngwae lifurongo nia ki ne'e 'uri: etana, sa Simon (ne'e nia saea logo 'ani sa Peter), ma na ngwaefuta nia sa Andrew, ma sa James ma sa John, ro ngela sa Sebedi ki.

³ Ma sa Filip, ma sa Batolomiu, ma sa Tomas, ma sa Matthew, na ngwae ba fuana gonilana mani ana takisi, ma sa James na ngela sa Alfeas, ma sa Tadeas,

⁴ ma sa Simon, ta ngwae ana ngwa'i to'a Jiu ne'e kira oga lalilana na ngwa'i to'a 'i Rom fa'asia 'i Israel, ma sa Judas Iskariot na ngwae ba nia ke ba'a 'ololosaea sa Jesus fuana malimae nia ki.

Sa Jesus asunga'inia na akwala ma ro ngwae lifurongo ki

(Mark 6:7-13; Luke 9:1-6)

⁵ Ma sa Jesus ka asunga'inia na akwala ma ro ngwae ne'eri ki, ka 'uri, "Noa'a kamu kasi leka 'i safitada ngwae noa'a

la'u Jiu ki, ma kamu kasi ru'u li saena ti fanoa ana ngwae 'i Samaria ki.

⁶ Muke leka lala 'aumulu fuada na ngwae 'i Israel ki, ne'e kira di'ia na sipsip ki ne'e kira o'osi na'a 'ada.

⁷ Ma ana kaida'i kamu leka, kamu ka fulanga'inia 'uri, 'Kaida'i God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki, nia dao karangi kamu na'a!'

⁸ Ma kamu ke gura ngwae mata'i ki, ma kamu ke ta'ea ngwae mae ki, ma kamu ke gura na ngwae ne'e kuu nia fa'alida ki, ma kamu ke ifulani na ano'i ru ta'a ki. Kaumulu ngali sakonga'i ana, 'una'eri ne'e muke kwate 'o'o logo.

⁹⁻¹⁰ Na ngwae ni rao, nia bolo fa'inia na ngwae ki ka lia sulia. Nia ne'e ana kaida'i kaumulu leka, noa'a kamu kasi manata 'abera 'uana dau'a fafia ta mani. Noa'a kamu kasi ngalia ta ngwa'i. Ma noa'a kamu kasi ngalia ta ro to'ongi nama ta ta'e butu, nama ta fa'i kuba bore.

¹¹ "Ma di'ia kamu dao ana ta fanoa, muke lia 'uana ta ngwae ne'e oga ke kwalo kamu 'uana 'i saena luma nia. Ma muke tua fa'inia ngwae ne'eri leleka ka dao ana kaida'i muke leka fa'asia ma'e fanoa ne'eri.

¹² Ma ana kaida'i kamu ru'u li saena ta luma, muke fata 'uri fuana ngwae ne'e kira tua ne'eri ki, 'God ke fa'ale'a kamu, ma na aroaro'anga nia ka tua fa'i kamu 'i saena na luma ne'e.'

¹³ Di'ia ne'e ngwae saena luma ne'eri kira ka kwaima fa'i kamu, na fa'ale'anga kamu ke ba'a tua logo fa'i kira. Ma di'ia noa'a, na fa'ale'anga ne'eri ka oli logo ma'li fuamu'a.

¹⁴ Aia, ma di'ia kamu dao ana ta fanoa, ma noa'a ta luma nama noa'a ta ngwae kasi ma'udi go'o fuana kwalo lamu'a, nama kira ka 'aila 'ania rongolana fatalamu'a, muke leka fa'asia na kula ne'eri. Ma ana kaida'i kamu leka fa'asia, muke kwa'li tafula ano fa'asia 'aemu'a di'ia na fa'abasu'anga na'a fuada ne'e God ke ba'a matalanga'i kira, du'ungana kira 'aila 'ania rongolana fatalana God.

¹⁵ Ma nau ku saea ru mamana fuaumulu, ana fa'i asoa ne'e God ke ba'a matalangani na magalia, na kwa'ikwa'inga ne'e nia ke ba'a kwatea fuana ngwae ne'eri ki ka doe ka tasa liufia matalanga'inga ne'e God ke ba'a kwatea fuana ngwae ta'a ba kiri saena ro ma'e fanoa ba 'i Sodom ma 'i Gomora ki."

*Sulia na fa'akaisi 'anga
(Mark 13:9-13; Luke 21:12-17)*

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Muke fafarongo le'a, nau ku ba'e kamu kwau

'uana na 'afita'i'anga, osi'ana kamu leka na'a di'ia sipsip ki siana ngwae ta'a ki ne'e kira di'ia na'a kui kwasi ki ne'e kira oga fa'alilamu'a. Nia ne'e, muke lialia le'a, ma noa'a kamu kasi sasi ta ru rora ne'e kika fafi kamu 'ani.

¹⁷ Muke lia suli kamu, osi'ana ti ngwae kira ke ba'a dau kamu, ma kira ka tala'i kamu siana ngwae kwaigiosi ki, ma kika ulasi kamu saena luma ni fo'onga'a kira ki.

¹⁸ Du'ungana ne'e kamu leka suli nau, kike ba'a tara kamu siana ngwae fa'ina'ona'o ma na tatalafa'a kira ki fuana matalanga'ilamu'a. Ma ana kaida'i kira sasi na'a 'una'eri, muke fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a fuada ma fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki.

¹⁹ Kaida'i kira ngali kamu 'i na'ona ngwae ni kwaigiosi ki, noa'a kamu kasi manata 'abera 'uana ta tae ne'e muke saea ma muke ba'a fata fa'tuta 'ani, osi'ana God na'a ne'e ke ba'a kwatea ala'anga ki fuamu'a fuana saelani ana kaida'i ne'eri.

²⁰ Noa'a kamu kasi ba'a ala'a ta'ifili kamu na'a. Na Ano'i ru God na Ma'a kamu ma'li langi ne'e ke ba'a fa'afata kamu.

²¹ "Ngwae 'oro ki, kike ba'a ngalia ngwae asina kira ki ne'e kira fa'amamana aku fuana ngwae ki 'iri kika saungida. Ma ngwae 'oro ki logo, kike ba'a sasi logo 'una'eri ana ngela kira ki ne'e kira fa'amamana aku. Ma ngela 'oro ki logo, kike ba'a malimae na'a ana ma'a ma te'a kira ki, ma kika ngalida siana ngwae ki fuana saungilada.

²² Na ngwae 'oro ki, kika ila 'ani kamu sulia kamu na fafarongo nau ki. Ma di'ia sa tai bore 'ana ne'e ka fa'amamana ngasi, leleka ka dao ana na 'isilana kaida'i ana 'afita'i'anga, God ke ba'a fa'amauri nia.

²³ Di'ia ngwae ana ta'i fanoa kira fa'akaisi kamu, muke tafi, muke leka fa'asia ma'e fanoa ne'eri 'ali'ali, ma kamu ka leka la'u 'aumulu 'uana ta fanoa matalamata. Nau ku saea fuamu'a, 'afita'i kamu ka fa'asuia go'o na rao'a kamu ana ma'e fanoa Israel ki, 'i na'o ana nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a dao ma'li.

²⁴ "Aia, na ngwae ne'e nia saesae'i ru go'o 'ana, nia 'afita'i ka doe liufia na ngwae ne'e fa'amanata nia. Ma na ngwae ni rao noa'a kasi doe liufia na ara'i gwaunga'i nia.

²⁵ Nia ka le'a fuana ngwae saesae'i ru ke ba'a usulia na ngwae fa'amanata nia. Ma na ru ne'e kira sasia ana ngwae gwaunga'i, ke ba'a sasia logo ana ngwae rao nia ki. Ma di'ia nau'a, na ngwae

* 10:25 Bielsebul nia ta sata logo ana sa Saetan.

gwaungali kamu, kira sae nau 'ania sa Saetan* ne'e ngwae gwaungali ana anoli ru ta'la ki, 'irai ma kamu'a bore, kike ba'a sae kamu 'ania ta sata ne'e ta'a ka tasa."

*Muke ma'ungia God
(Luke 12:2-9)*

²⁶ Sa Jesus ka fata la'u fuana na fafarongo nia ki ka 'uri, "Noa'a kamu kasi ma'u 'ani na ngwae ki. Ru ki ta'ifau ne'e ngwae ki kira sofongal'inia, God ke ba'a fa'ata'inia. Ma na ru ago ki ta'ifau, God ke ba'a fata sulia.

²⁷ Ma na ru ne'e nau ku saea fuamu'a 'i saena na rodo, muke saea la'u go'o ana 'ata'ata asoa. Ma ru ne'e nau ku kwaroro ana fuamu'a, muke fata abitako fuada na ngwae ki ta'ifau.

²⁸ Ma noa'a kamu kasi ma'ungia na ngwae ki ne'e kira saungia na nonimu'a ka mae, bore ma nia 'afita'i fuana na saungilana na mango'i ru. Muke ma'ungia lala God, osi'ana nia'a ne'e bolo fa'inia na'a malangisilana na mango 'i ru ma na noni ru saena na kula ne'e mafula du'adu'a kasi mae.

²⁹ Ma na no'o til'iti'i ki bore ne'e miga, nia 'afita'i fuana kala ta'i no'o ada ka 'asia 'i ano di'ia na Ma'a kamu 'i langi noa'a kasi ala'ania.

³⁰ Aia, ma kamu'a bore, na ifu ana gwaumu'a ki, God nia saiani ta'ifau go'o.

³¹ Nia ne'e noa'a kamu kasi ma'u, osi'ana God nia manata doe ana ngwae ki ka liufia na fa'i suba miga 'oro ne'e ki!

³² "Ma sa tai bore ne'e ka fulanga'inia fuana na ngwae ki fasi nia ka fa'amamana nau, nau ku fulanga'inia 'una'eri logo fuana na Ma'a nau 'i langi.

³³ Ma sa tai bore 'ana ne'e ka tofe nau 'i maana ngwae ki, nai ba'a tofe logo fafia fuana na Ma'a nau 'i langi."

Barangisi'a osi'ana fa'amamanalana sa Jesus

(Luke 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a kamu kasi fia la'u fasi nau ku leka ma'i fa'inia na aroaro'a fuana magalia. Noa'a nau kusi ngalia go'o ma'i aroaro'a. Nau ku leka ma'i fasi 'iri sa tai bore ne'e noa'a kasi fa'amamana aku, kira ke ba'a fu'a fa'inia na ngwae nau ki.

³⁵⁻³⁶ Na malimae ngwae, nia'a ne'e ta ngwae go'o ana kwalafa nia. Sulia ngwae 'alako ki, kike ba'a fu'a fa'inia ma'a kira ki. Ma na kini sari'i ki, kike ba'a fu'a fa'inia te'a kira ki. Aia, na kini ne'e 'afe ma'i ki bore, kike ba'a fu'a fa'inia funga kini kira ki.

³⁷ "Ma sa tai bore 'ana ne'e ka alafe ana na ma'a nia nama na te'a nia ka liufi nau,

nia noa'a kasi totolia ka donga nau. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka alafe fuana na ngela nia ki ka liufi nau, nia noa'a kasi totolia ka donga nau.

³⁸ Ma nia 'afita'i fuana ta ngwae ka di'ia ta fafarongo aku, si di'ia nia noa'a kasi ma'udi fuana donga laku, sui bore 'ana kaida'i nia ke nonifii, ma ke mae ana 'ai rara folo.

³⁹ Ma sa tai bore 'ana ne'e 'aila kasi donga nau du'ungana ni oga ka sasi 'ana sulia kwaiogai'anga nia ki talana, nia ke ba'a talafia na mauri'a firi. Bore ma di'ia sa tai bore 'ana ne'e noa'a nia kasi sasi sulia kwaiogai'anga nia ki talana, ma nia ma'udi ke mae osi'ana nia donga nau, nia ka to'o ana mauri'a firi.

*Kwaiara'a ki
(Mark 9:41)*

⁴⁰ "Ma sa tai bore 'ana ne'e nia kwalo kamu, nia kwalo nau logo. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka kwalo nau, nia kwaloa logo God ne'e nia asunga'i nau ma'i.

⁴¹ Ma sa tai bore 'ana ne'e ka kwaloa na profet, osi'ana ne'e ngwae ne'eri nia rao fuana God, nia ke ba'a ngalia na'a kwaiara'a di'ia logo na kwaiara'a ne'e God kwatea fuana na profet. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka kwaloa na ngwae saga, sulia na ngwae ne'eri nia saga, nia ke ba'a ngalia na'a kwaiara'a di'ia na'a ngwae saga.

⁴² Ma nau ku saea ru mamana fuamu'a, di'ia ta ngwae ka kwatea ta ma'e kafo gwari fuana ta ta'i ngwae ana na fafarongo ne'e nau ki, sulia ne'e nia'a na fafarongo nau, nia ke ba'a ngalia logo ta kwaiara'a."

11

*Sulia sa John ngwae ni Siuabu
(Luke 7:18-35)*

¹ Kaida'i sa Jesus nia ala'a fuana na akwala ma ro fafarongo nia ki ka sui, nia ka leka la'u fuana fa'atalonga'ilana Fa'arongo'a Le'a fa'inia fa'amanatalana ngwae ana ma'e fanoa ki kalikaliala 'i Galili.

² Ana kaida'i ne'eri sa John ngwae ni Siuabu nia tua 'i saena na luma ni lokafo, nia ka rongoa na rao'a ne'e sa Jesus Christ nia sasi'i ki, ma nia ka kwatea ti ngwae ana fafarongo nia ki kira ka leka siana sa Jesus.

³ Ma kira saefiloo, kira ka fata 'uri, "Oke fa'arongo kami ma'i. 'Uri ma 'ae'o na'a ne'e na Christ ne'e sa John saea ke ba'a dao ma'i, nama kami ke masia la'u 'aimili ta ngwae matamata?"

⁴ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Kamu ke oli, ma muka fa'arongoa sa John 'ani

na ru ne'e kamu rongo'i ma kamu ka lisi'i ki.

⁵ Na ngwae ne'e maada rodo ki, kira ka lia la'u. Ma na ngwae ne'e 'aeda mae ki, kira ka fali la'u. Ma na ngwae ne'e kuu fa'alida ki, na nonida ka mafo na'a. Ma na ngwae ne'e alingada bani ki, kira ka rongo la'u. Ma na ngwae ne'e kira mae na'a ki, kira ka mauri la'u.* Ma na Fa'arongo'anga Le'a baera, ba nau ku fata na'a sulia fuana ngwae dala'a ki.*

⁶ Ma 'oilaki'a fuana sa tai ne'e noa'a kasi manata ruarua ana nau'a."

⁷ Kaida'i ne'e na fafarongo sa John ki kira oli na'a, sa Jesus ka fata sulia sa John fuana na fiku'a ne'eri, ka 'uri, "Ana kaida'i kamu leka siana sa John saena aba'i kula kwasi, sa tai nini kamu leka fuana lisilana 'i ne'eri? Ta ngwae ne'e manata ruarua ka di'ia go'o 'ana ta gwango rade ne'e nia saola ana iru? Noa'a! Sa John nia noa'a la'u ngwae 'una'eri.

⁸ 'Uri ma, tae ne'e kamu leka fuana lisilana? Ta ngwae ne'e nia toro 'ania ifi ne'e folilana doe? Noa'a! Osi'ana ngwae ne'e kira toro 'una'eri ki, kira tua 'i saena luma ngwae tatalafa'a ki.

⁹ Kamu ke fa'arongo nau ma'i. Tae ne'e kamu leka kwau fuana lisilana? Ta profet? 'Iu! Nia ta profet mamana logo! Ma nia liufia mala na profet 'i na'o ki ta'ifau.

¹⁰ Sa John na'a ba kira kerekere sulia saena Kerekere'a Abu ana kaida'i God nia fata fuana na Christ ka 'uri, 'Lia basi, nai ba'a kwatea kwau na ngwae ni ngali ala'anga nau 'i na'o amu, fasi 'iri nia ke sasi aka'u ana ngwae ki fuamu.'

¹¹ "Nau ku saea ru mamana fuamu'a, sa John nia talinga'i ka liufia na ngwae ki ta'ifau ne'e kira futa ma'i 'i saena magalia ne'e. Sui ka 'una'eri bore ana, na ngwae ne'e kira ti'iti'i ki saena na Gwaunga'i 'anga God, kira talinga'i ka tasa ka liu ana sa John.*

¹² Aia, tala'ae ma'i ana kaida'i sa John nia etangia fa'arongo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a leka ka dao ta'ena, na ngwae ta'a ki kira ka fu'alia Gwaunga'i 'anga God, ma kira sasi 'uana laulana Gwaunga'i 'anga God.

¹³ Na taki sa Moses ki, ma na profet ki ta'ifau leleka ka dao ana kaida'i sa John, kira fata fa'atalo ma'i sulia daolana ma'i na Christ.

¹⁴ Kira saea sa Elaeja na profet ke ba'a oli la'u ma'i 'i na'on'a na Christ. Ma nia

le'a fuana kamu ka fa'amamana ne'e sa John na'a ne'e sa Elaeja baera.

¹⁵ Muke fafarongo le'a ana ala'anga ne'e nau ki."

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Nau kui fa'abolota'inia fuamu'a na tua lamu'a ngwae ana ta'ena, kamu'a di'ia na kaela ngela ne'e kira fiku 'i maana usi'a 'ani ro fiku'a ki. Ma kira ka ri kwailiu fuada,

¹⁷ 'Kaimili ufi 'au, ma kamu kasi ngwa'e go'o sulia. Ma kaimili ka ngulia na fa'i ngu sulia mae'a fuamulu, ma kamu kasi kwaimanatai go'o.'

¹⁸ Kaida'i sa John ngwae ni Siuabu nia dao ma'i, nia abu fanga, ma noa'a kasi kwa'ufia ta waen, ma kira ka saea fasi nia to'o ana ano'i ru ta'a.

¹⁹ Sui, kaida'i nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku dao ma'i, nau ku fanga fiku, ma nau ku kwa'u fa'inia ngwae ki, ma kamu ka fata logo 'uri, 'Kamu lisia! Nia fanga doe, ma ka kwa'u doe ana waen, ma nia ka kwaima fa'inia ngwae ne'e kira goni mani ana takisi ki ma ngwae abulalada ta'a ki logo.' Bore ma, ngwae ne'e kira ro'osulia na liato'o God ki, kira fa'ata'inia ne'e God nia mamana."

Fanoa doe ki noa'a kasi fa'amamana sa Jesus

(Luke 10:13-15)

²⁰ Buri 'ana sa Jesus fata 'una'eri ka sui, nia ka tala'ae ka fata dalea na'a ma'e fanoa ba nia sasia ma'i na fa'anada'a 'oro ki ana, sulia ngwae ana ma'e fanoa ne'eri ki kira kina kakari alifa'i 'anga fa'asia ta'anga'a kira ki.

²¹ Sa Jesus nia fata 'uri, "Nia ta'a lilisu na'a fuamu'a ne'e kamu tua 'i Koresin. Ma kamu'a ne'e kamu tua 'i Betsaeda ka 'una'eri logo. Osi'ana kamu 'iri fa'amamana na fa'anada'a 'oro ba nau ku sasia fuamu'a ki. Di'ia kira sasi fa'anada'a ne'eri ki 'i Taea ma 'i Saedon† 'i na'o, na ngwae 'i ne'eri ki kira ka tua 'i ano, ma kira ka ru'ufia toro bili'a ki, ma kira ka rafua nonida ana fu'a, fasi 'iri ka fa'ata'inia ne'e kira kakari alifa'i ta'ifau na'a fa'asia abula ta'anga'a kira ki.

²² Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, ana fa'i asoa God ke ba'a mata-langa'inia ngwae ana magalia ne'e, na kwa'ikwa'inga kamu ke ba'a tasa ka liufia na ngwae 'i Taea fa'inia Saedon ki.

²³ "Aia, kamu'a na tua'a 'i Kapaneam, kamu fia God ke ba'a lafu kamu 'uana 'i langi. Bore ma, nia ke ba'a 'ui lala 'ani kamu 'i saena kilu ana nonifi'a. Sulia na

* 11:5 Aesea 35:5-6   † 11:5 Aesea 61:1   * 11:11 Sa Jesus saea ru ne'e osi'ana noa'a ta rao'a 'iri talinga'i ka liufia talonga'ilana ne'e na Christ ke ba'a dao likota'i ma'i. Na rao'a ne'e ba sa John sasia.   † 11:21 Na ro fanoa doe ne'e ki, kira talo fa'inia ta'anga'a kira ki.

fa'anada'a ba nau ku sasi'i 'i ma'e fanoa kamu ki, si di'ia nau ku sasia ma'i 'una'eri 'i Sodom, 'irai ngwae 'i Sodom ki kira ka kakari alifa'i na'a, ma God noa'a kasi malangisia fanoa kira ki.

²⁴ Nia ne'e, nau ku saea fuamu'a, ana fa'i asoa ne'e God ke ba'a matalangani na ngwae ana magalia, na kwa'ikwa'inga kamu ke ba'a tasa ka liufia na ngwae 'i Sodom ki."

*Leka ma'i muka mamalo
(Luke 10:21-22)*

²⁵ Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka fo'lo ka fata 'uri, "Ma'asi, 'ae'lo ne'e 'oko gwaunga'i fafia ru ki ta'ifau 'i langi ma 'i ano logo. Nau ku ba'atafe 'oe, du'ungana ne'e 'oko fa'ata'inia Gwaunga'i 'anga 'oe fuana ngwae ne'e kira di'ia ngela ti'titi'i ki, ma 'oko sofonga'inia ru ne'e ki fa'asia ngwae ne'e kira aura'eda du'ungana kira liato'lo, ma kika lia saiana ru 'oro ki.

²⁶ 'Iu Ma'asi, na ru ne'eri ki nia 'una'eri na'a sulia na kwaiogai'anga 'oe 'ua na'a ma'i 'i na'lo."

²⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana na fiku'a ne'eri, "Ma'a nau nia kwatea ru ki ta'ifau na'a fuaku. Ma ta'ifilia na Ma'a go'lo ne'e nia saiku na Ngela nia. Ma ta'ifilia logo na Ngela talana ne'e nia saiana Ma'a nia, ma ta'ifili go'lo ngwae ne'e na Ngela nia filida fuana fa'ata'ilana fuada ki, ne'e kira saiana na Ma'a.

²⁸ "Na fata'a totonga'i ne'e na ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ki kira alua fuamu'a ki, ni'i kwate ma kamu ka laeorooro na'a olofani'i. Mulu leka ma'i siaka, ma nai ba'a lafuta'inia fa'asi kamu.

²⁹ Ma muke kwairo'oi aku, ma nai ba'a fa'amanata kamu, sulia na falafala nau ki enoeni ma ka aroaro, ma muke dao to'ona na mamalo'anga fuana na mangomu'a.

³⁰ Osi'ana na kwai tala'i 'anga nau fuamu, nia talangwara'u fuana don-galana."

12

Sa Jesus na'a ne'e ngwae 'inoto'a ana asoa Sabat

(Mark 2:23-28; Luke 6:1-5)

¹ Ma ana kaida'i ne'eri, ana ta'i Sabat asoa ana mamalo'anga, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira leka, ma kira ka liu to'lo folo ana ta'i o'ola ana witi, na ru kira saungani fuana beret. Ma ana kaida'i ne'eri, na fafarongo nia ki kira fiolo, ma kira ka fisua fingi ru ki, ma kira ka 'ania.

² Ma ti ngwae ana Farasi ki kira lisida. Ma kira ka balufia sa Jesus kira ka 'uri, "Oko lisia! Na ru ne'e fafarongo 'oe ki

kira sasia, nia 'oia na taki sa Moses ki, du'ungana kamu loia witi ne'e ana Sabat, asoa ana mamalo'a!"

³ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nau ku saiana kaumulu to'oma'i sulia saena Buka Abu na ru ba sa David na tatalafa'a nia sasi 'i na'lo. Ana kaida'i ne'eri, sa David fa'inia ngwae nia ki kira fiolo liu,

⁴ nia ka leka 'i saena na luma God, ma na 'ingata'i fata abu ka kwatea fuana sa David na beret ne'e kira 'au abua fuana God. Ma sa David ka 'ania na'a beret ne'eri, ma ka kwatea logo fuana ngwae nia ki, ma kira ka 'ania. Bore ma na taki kulu ala'ani fuana talito'ona go'lo na fata abu God ki ne'e kira saiana 'anilana. Ma noa'a kulu kasi lisia saena Buka Abu ne'e God nia saeta'a fuana sa David."*

⁵ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saiana kaumulu to'oma'i sulia saena Buka Abu, na taki ki sulia fata abu ki ba kira rao saena Luma Abu God ana Sabat, asoa ana mamalo'anga. Kira ka rao bore 'ada 'una'eri noa'a God kasi matalanga'inda go'lo.

⁶ Aia, nau ku saea fuamu'a, na rao'a nau ku sasi ne'e doe ka tasa liufia na Luma Abu God, ma nau'a nini'a na'a fa'i kamu.

⁷ 'Iu, God nia fata 'uri, 'Nau ku oga kamu ke kwaimanatai fuana ngwae ki, ma noa'a la'u na kwaisu'usi'anga kamu ki.* Ma di'ia kamu ka saiana fadalana na ru ne'e, nia 'afita'i fuana muka matalangani na ngwae nau ki, osi'ana ne'e noa'a kira kasi rora go'lo.

⁸ Du'ungana ne'e nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku to'lo ana na ngasingasi'anga fuana saelana ru ki fuana ngwae ki kira saiana kike sasia go'lo 'ada ana asoa ana mamalo'anga."

*Sa Jesus nia gura ta'i ngwae
(Mark 3:1-6; Luke 6:6-11)*

⁹ Ma kaida'i sa Jesus nia leka fa'asia na kula ne'e, nia ka leka saena ta'i luma fuana fo'onga'a.

¹⁰ Ma ta'i ngwae limana mae tua logo saena luma fuana fo'onga'a ne'eri. Ma ti ngwae kira saefiloo sa Jesus kika 'uri, "'Uri ma nia bolo go'lo 'ana fuana guralana ngwae mata'i ki ana Sabat, na asoa ana mamalo'anga kwa?" Kira saefiloo 'una'eri fasi 'iri kira ka dao to'ona ta ru fuana fata maanalana sa Jesus ana 'oilana taki God ana gura'a, ru ne'eri kira manata sulia nia di'ia rao'a.

¹¹ Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka saefilo kira la'u ka 'uri, "Muke fa'arongo nau basi, di'ia ta ngwae amu'a, na sipsip nia 'asia saena ta kilu ana Sabat, 'uri ma nia

kasi leka ma ka lafua la'u fa'asia na kilu ana fa'i asoa ne'eri?

¹² Kaumulu saiana, God lisia ngwae ne'e talinga'i ka liufia na sipsip. Aia, sulia ngwae ne'e nia talinga'i 'una'eri, noa'a nia kasi rora go'o fuana sasilana ta ru le'a fuana ma 'afilana ta ngwae ana Sabat asoa ana mamalo'anga."

¹³ Ana kaida'i ne'eri nama go'o, sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae ne'e limana mae, "Oke taga ma'i limamu." Ma ngwae ne'eri ka taga na limana. Ma ana kaida'i ne'eri nama go'o, na limana ba mae ka le'a logo 'ana di'ia ruana ta bali lima.

¹⁴ Ma ana kaida'i na Farasi ki kira lisia na ru ne'e, kira ka ru'lu ta'ifau 'i maa. Ma kira ka fiku loko'i ru na'a fuana saungilana sa Jesus.

¹⁵ Kaida'i sa Jesus nia rongoa go'o 'ana ne'e kira fiku loko'i ru fasi 'iri kika saungia, nia ka leka na'a fa'asia fanoa ne'eri. Ma na ngwae 'oro ki, kira ka leka sulia sa Jesus, ma nia ka gura ngwae 'oro ne'e kira mata'i ki, ma kira ka 'akwa ta'ifau na'a.

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata luida noa'a kira kasi ala'a suli nia siana ta ngwae la'u.

¹⁷ Nia sasi 'una'eri fasi 'iri ka fa'amamana na fatalana God ba profet Aesea nia saea ka 'uri,

¹⁸ "Na ngwae rao nau nini'a, nau ku filia fasi 'iri ka sasia rao'a nau.

Nau ku alafe liu fuana, ma nau ku saele'a liu sulia.

Nai ba'a kwatea kwau na Ano'i ru nau fasi 'iri ka tua fa'inia.

Aia, na ngwae ne'e nia ka kwatea logo kwai matalanga'inga 'olo'olo fuada ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

¹⁹ Noa'a nia kasi tua 'ani kwaingilongiloi 'anga, ma noa'a kasi ri kwaa, ma noa'a nia kasi fata aura'lea maana fanoa ki.

²⁰ Noa'a nia kasi ba'a danga fa'iburi 'ani na ngwae dala'a ma ngwae ngwata'uta'u ki.

Ma nia ke ba'a kwatea kwai matalanga'inga 'olo'olo fuana na ngwae ki.

²¹ 'Ani na ngwae ne'e, ngwae 'oro fa'asia na fanoa ki ta'ifau, kira ke ba'a fito'o ana."[✠]

Ngasingasi'anga sa Jesus nia tasa liu ana sa Saetan

(Mark 3:20-30; Luke 11:14-23)

²² Sui buri 'ana, ti ngwae kira ngalia ma'i ta'i ngwae siana sa Jesus fuana guralana. Ngwae ne'e, ano'i ru ta'a nia sura ana, ma na maana ka rodo, ma kwakwana

ka noto. Ma sa Jesus ka gura na ngwae ne'eri, ma nia ka lia ma ka fata na'a la'u.

²³ Na fiku'a ne'eri ka 'arefo liu, ma kira ka saefilo kira kwailiu kika 'uri, "'Uri ma na ngwae ne'e nia ne'e ngwae ba God nia filia, ma ke ba'a futa ma'i ana kwalafa sa David na ngwae tatalafa'a taka nini'a?"

²⁴ Ma kaida'i ti Farasi kira rongoa na ru ne'eri ki, kira ka fata 'uri, "Noa'a la'u nia'a nini'a. Sa Jesus nia ifulani na'a ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga sa Saetan* na 'ingata'i ano'i ru ta'a."

²⁵ Ma osi'ana ne'e sa Jesus nia sai go'o ana na manatalada, nia ka fata 'uri fuada, "Di'ia ngwa'i to'a saena ta fanoa doe kira fu'ali kira talada, 'irai na fanoa doe ne'eri ke takalo na'a. Ma di'ia ta fanoa, nama na ngwae ma na 'afe ma na ngela nia ki, kira fu'a fa'i kira talada, nia 'afita'i fuana kira ka tua fiku.

²⁶ Ma na 'inoto'anga sa Saetan ne'e 'una'eri logo. Di'ia sa Saetan ke fu'a fa'inia to'a ne'e kira leka sulia, 'irai kira ke takalo kwailiu go'o.

²⁷ "Iu, ma kaumulu saea nau ku ifulani ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga sa Saetan. 'Irai ma ngasingasi'anga sa tai mo nini'a ti fafarongo aumulu ifulani ano'i ru ta'a ki 'ani? Sa Saetan? Noa'a liu! Du'ungana ru ne'eri ki, nia fa'ata'inia ne'e kaumulu rora.

²⁸ "Nau ku ifulani ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga God. Ma nia ka fa'ata'inia na'a fuamu'a ne'e na 'Inoto'anga God fafia ngwae ki dao karangi na'a ma'i siamu'a.

²⁹ "Aia, di'ia ta ngwae go'o 'ana oga ka ifulani ta ano'i ru ta'a, ngwae ne'eri ke ngasingasi'a ka liufia sa Saetan. Ka di'ia logo ta ngwae ne'e oga ke ru'u saena luma na ngwae ngasingasi'a fuana ngalilana ru nia ki. Nia ke ngasingasi'a ka liufia mala ngwae ne'eri, fasi 'iri ke talangwara'u fuana firi'ilana ngwae ngasingasi'a ne'eri, sui mala nia ka fi'i ngali ru nia ki.

³⁰ "Aia, sa tai ne'e noa'a nia kasi leka ma'i buriku, nia na malimae nau. Ma sa tai ne'e noa'a kasi kwai'afi aku fuana fikulana ma'i ngwae ki siana God, nia ka takalanga'i kira na'a fa'asia God.

³¹⁻³² Sulia nia 'una'eri, nau ku saea fuamu'a, God saiana ke ba'a rufuanata ana ru ta'a ki ta'ifau go'o ne'e ngwae nia sasia ma na ru ta'a nia ka saea. Ma di'ia ta ngwae ka fata ta'a aku na Ngela Ngwae, God saiana ka rufuanata ana. Bore ma di'ia ta ngwae ka fata fa'alia na rao'a Ano'i ru Abu, noa'a liu God ka rufuanata ngwae ne'eri, sui bore 'ana kaida'i ne'e, nama ta kaida'i ne'e nia ma'i 'ua."

✠ 12:21 Aesea 42:1-4

* 12:24 Ta sata logo ana sa Saetan ne'e sa Bielsebul.

*Ta'i 'ai fa'inia na fua'i ru
(Luke 6:43-45)*

³³ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Kaumulu saiana di'ia kamu to'o ana 'ai le'a, na fua'i ru bore ka le'a logo. Ma di'ia kamu to'o ana 'ai ta'a, na fua'i ru bore ka ta'a na'a logo. 'Una'eri logo ana ngwae. Sulia ru le'a ki leka ma'i fa'asia na ngwae le'a, ma ru ta'a ki ka leka ma'i fa'asia na ngwae ta'a.

³⁴ Ma kamu di'ia go'o amu'a kaela na ba'eko tolo ki! Ma 'afita'i liu kamu ka saea ta ru ka le'a, sulia na manata'anga kamu ki ni'i ta'a. Tae ne'e nia tua saena manata'anga ngwae, nia ne'e ka sakatafa ma'i ne'e ngwae ka ala'a 'ani.

³⁵ Na ngwae ne'e le'a, na fatalana bore ke ba'a le'a logo. Ma na ngwae ne'e ta'a, na fatalana bore ke ta'a logo.

³⁶ "Nau ku saea fuamu'a, kaida'i ana kwa'ikwa'inga, God ke ba'a matalanga'inia ngwae ki ta'ifau saena magalia fuana ala'anga ta'a kira sae le ki.

³⁷ Ma God ke ba'a matalanga'i ngwae 'ani fatalada talada. Di'ia ala'anga ta ngwae ka le'a, God ke ba'a fulangani ngwae ne'e ni 'olo'olo. Ma di'ia ala'anga ta ngwae ka ta'a, God ke ba'a fulangani na ngwae ne'e ni rora."

*Na Farasi ki kira gania sa Jesus fasi 'iri
nia ke fulia ta fa'anada'a
(Mark 8:11-12; Luke 11:29-32)*

³⁸ Sui ti ngwae fa'amanata ana taki ki ma ti Farasi, kira leka ma'i siana sa Jesus, kira ka fata 'uri fuana, "Fa'amanata 'ae, kaimili oga liu 'oko sasia ta fa'anada'a, fasi 'iri ke fa'ata'inia mamana'anga God ne'e kwate'lo ma'i."

³⁹ Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ngwae ana ta'ena, kamu ngwae ta'a ki. Du'ungana kamu oga lisilana ta fa'anada'a ne'e ke fa'ata'inia ngasin-gasi'anga God, bore ma nia 'afita'i fuamu'a fuana lisilana. Kamu ke ba'a lisia go'o amu'a na fa'anada'a di'ia na ru ba nia fuli fuana sa Jona na profet 'i na'o.

⁴⁰ Sa Jona ba tua saena ogana gwa'a sasulua uulu fa'i asoa ma uulu fa'i rodo ki. Aia, ma nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a 'una'eri logo. Nai ba'a tua saena ano sulia uulu fa'i asoa ma uulu fa'i rodo ki.

⁴¹ Ma ana kaida'i God ka matalanga'inia ngwae ki, na ngwae ne'e kira tua 'i Ninifa, kira tata'e fasi 'iri kira ka ala'a sulia na rora'a kamu ki. Kira sasi 'una'eri, sulia kira kakari alifa'i na'a fa'asia na ta'anga'a kira ki, ana kaida'i sa Jona fulanga'inia fuada. Ma ta'i ngwae nia talinga'i ka liufia sa Jona nia tua na'a fa'i kamu. Sui ka 'una'eri bore, noa'a kamu

kasi kakari alifa'i go'lo fa'asia na ta'anga'a kamu ki.

⁴² Ma ana kaida'i God ke matalanga'inia na ngwae ki, na gwaunga'i kini 'i Siba, nia ka tata'e logo fuana ala'anga sulia na rora'a kamu. Na kini ne'e nia sasi 'una'eri, sulia nia leka ma'i fa'asia fanoa nia ne'e tau liu mala fuana na rongolana liato'onga sa Solomon na ngwae tata-lafa'a. Ma ta'i ngwae talinga'i ka liufia sa Solomon nia tua go'lo 'ana fa'i kamu. Sui ka 'una'eri bore 'ana, noa'a kamu kasi oga go'lo na rongolana."

*Olilana ma'i ano'i ru ta'a
(Luke 11:24-26)*

⁴³ Sa Jesus ka fata 'uri la'u, "Kaida'i kira ifula'inia ano'i ru ta'a nia leka fa'asia ta ngwae, nia ka liliu saena kula kwasila'a, ma ka lulu 'uana ta kula fasi 'iri nia ke tua la'u ana. Ma di'ia nia lulu ma ka noa'a na'a,

⁴⁴ nia ke manata 'uri, 'Nai oli 'uana na ngwae ba nau ku tuatua ma'i ana 'i na'o, ma nau ku leka ma'i fa'asia.' Ana kaida'i nia oli ma'i ka dao, nia ka lisia ngwae baera nia fa'asikasika ma ka fa'asaga na'a maurilana ta'ifau.

⁴⁵ Kaida'i nia lisia ne'e nia 'una'eri, nia ka oli ma ka tala'ia la'u ma'i ta fiu ano'i ru ne'e ta'a ka tasa liufia nia'a, kira ka leka ma'i, ma kira ka tua na'a 'i saena ngwae baera. Ana kaida'i ne'eri, na tualana ngwae ne'eri ka fi'i ta'a ka liufia na'a 'i na'o. Ma nia ka 'una'eri logo fuamu'a ngwae ana ta'ena, kamu ngwae ta'a ki, ma tualamu'a ka fi'i ta'a ka liufia na'a 'i na'o, osi'ana kamu 'aila 'ani nau."

*Tua'a mamana sa Jesus, kira ngwae
ne'e ro'osulia God
(Mark 3:31-35; Luke 8:19-21)*

⁴⁶ Ana kaida'i sa Jesus nia ala'a 'ua fuana ngwae ki, te'a nia fa'inia ngwae futa nia ki kira ka dao ma'i. Ma kira ka uu go'lo 'ada 'i maa, ma kira ka fata ma'i 'uana fasi 'iri kira ka ala'a fa'inia.

⁴⁷ Ma ta'i ngwae ana ngwae ne'eri ki ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Te'a 'oe fa'inia ngwae futa 'oe ki, kira uu go'lo ma'i 'ada 'i maa, ma kira ka oga kike ala'a fa'i 'oe."

⁴⁸ Sa Jesus olisia ka 'uri, "Nau ku saea sa tai fa'ida ne'e te'a nau ma na ngwae futa nau ki."

⁴⁹ Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka fa'ata'inia na fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri, "Muke lisia basi. Kira ne'e kira di'ia na'a te'a nau ki ma na ngwae futa ki.

⁵⁰ Sulia sa tai ne'e sasi sulia na kwaio-gai'anga Ma'a nau ma'i langi, nia ne'e ngwae futa nau, ma na ngwaingwaena nau, ma na te'a nau."

13

Na tarifula'a sulia na ngwae ne'e fasia na maga ru ki

(Mark 4:1-9; Luke 8:4-8)

¹ Ana fa'i asoa ne'eri logo, sa Jesus ka ru'u kwau fa'asia luma ne'eri, ma ka leka 'i ninimana na 'osi, ma ka tua 'i ano fuana fa'amanata'anga.

² Ma sulia na fiku'a doe liu kira fiku kalia, nia ka ra'e saena ta'i gwa'i baru, ma ka tua 'i saena, ma na ngwae ki kira ka uu kwau 'i 'a'e one.

³ Sui nia ka fa'arongo kira 'ani ru 'oro ki 'ani ala'anga tarifula'a ki, ka 'uri, "Ta'i ngwae nia leka ka tasalia maga witi ki 'i saena o'ola nia.

⁴ Ma kaida'i nia tasalia maga witi ne'eri ki, ti maga witi kira 'asia sulia na talalinga, ma na no'o ki kira ka lofo ma'i, ma kira ka 'anida ta'ifau.

⁵ Ma ti maga witi kira ka 'asida ana kula faula ki, kula ne'e ano kasi doe. Ma kira ka bulao 'ali'ali sulia ne'e ano nia kasi 'oro.

⁶ Ma ana kaida'i ne'e sina nia ta'e ma'i, nia ka sinafia na witi ne'e masubu ki, ma kira ka kuku logo, sulia ne'e lali ru ki kasi koso lalo.

⁷ Ma ti maga witi kira 'asida 'i safitana na kwalo 'abui ki, ma kwalo ne'eri ka nuku fafia na witi ki.

⁸ Ma ti maga witi la'u ni'i 'asida 'i saena na ano le'a, ma kaida'i kira ta'e ma'i, kira ka fungu ana fua'i ru 'oro ki. Ma ti witi kira ka fungu 'ania ta'i talanga'i fa'iru'a, ma ti witi kira ka fungu 'ania ono akwala fa'iru'a, ma ti witi la'u kira ka fungu 'ania uulu akwala fa'iru'a."

⁹ Ma sa Jesus ka fa'asua fatalana ka 'uri, "Di'ia ta ngwae oga ka sai le'a ana ru ne'e ki, ni ka sailing le'a mala."

Sa Jesus ka ala'a 'ani tarifula'anga ki fuana ngwae 'oro, bore ma nia fa'amadakola ru ki ta'ifau fuana fafarongo nia ki

(Mark 4:10-12; Luke 8:9-10)

¹⁰ Na fafarongo nia ki leka ma'i siana, ma kira ka saefilo 'uri ana, "Fa'uta ne'e 'oko fata fuana na ngwae ki 'ani ala'anga ana tarifula'anga ki kwa?"

¹¹ Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Kaida'i sui ki, God noa'a kasi fa'amadakola 'ua fa'uta ne'e nia ke ba'a gwaunga'i fafia ngwae nia ki. Bore ma ta'ena, na madakola'a nini'a dao na'a fuamu'a. Ma na ngwae ne'e noa'a la'u fafarongo nau ki, noa'a naisi fa'amadakola fuada.

¹² Sa tai bore 'ana ne'e ka to'o ana ta madakola'a ti'iti'i sulia 'Inoto'anga God, God ke ba'a luda gwauna fuana, fasi 'iri

nia ka to'o ana madakola'a 'oro ka ali'afu go'o. Bore ma sa tai ne'e noa'a kasi ro'osulia fa'amanata 'anga ne'e ki, ta madakola'anga ti'iti'i bore 'ana ne'e nia to'o ana sulia 'inoto'anga God, God ke ngali olita'inia fa'asia.

¹³ Aia, nau ku fata fuada 'ani ala'anga tarifula'a ki, osi'ana ngwae ne'e ki lisia na'a ru nau ku sasi'i ki, bore ma noa'a kira kasi lia saiana. Kira rongoa ala'anga laku, bore ma noa'a kira kasi malingani'i.

¹⁴ Nia 'uri 'iri ka fa'amamana na ala'anga ba sa Aesea na profet nia saea 'i na'o ba 'uri,

'Kira ke fafarongo ma kike fafarongo, bore ma noa'a kira kasi saiana fa'arongo'a God.

Ma kira ke lia ma kira ke lia, bore ma noa'a kira kasi lisia tae ne'e God ka sasi fuada.

¹⁵ Osi'ana ne'e manatada ka o'eo'ela, ma kike bania na alingada, ma kike bokota logo na maada.

'Asu 'ubani maada kata lisia, nama alingada kata rongoa, ma na manatada ka malinga'inia fatalana God, ma kika fa'ita'i ma'i 'uaku ma nau ku gurada.' '*✧

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "O'oilaki'a liu fuaumulu, sulia ne'e maamulu lisia na'a rao'a nau ku sasi'i ki, ma na alingamu'a ka rongoa fa'amanata'anga nau ki.

¹⁷ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, na profet 'oro ki, ma na ngwae saga ki 'i na'o, kira oga lisilana ru ne'e kamu lisi'i ki, bore ma noa'a kira kasi lisia. Ma kira oga na'a rongolana na ru ne'e kamu rongoi ki, ma noa'a kira kasi rongoa.

Sa Jesus fada tarifula'anga sulia na ngwae ba nia tasali maga ru

(Mark 4:13-20; Luke 8:11-15)

¹⁸ "Muke fafarongo na'a 'uana na fadalana ala'anga tarifula'anga ne'e sulia na ngwae ne'e tasali maga witi.

¹⁹ Ti ngwae ne'e kira rongoa na fa'arongo'anga sulia na 'Inoto'anga God, ma noa'a kira kasi malingani, 'una'eri sa Saetan ka leka ma'i, ma ka laua na'a fatalana God fa'asida ne'e kira rongoa. Kira di'ia na maga witi ne'e kira 'asida sulia na talalinga, ma na no'o ki kira ka 'ania.

²⁰ Ma na maga witi ne'e kira 'asi'i 'i fafona ano ne'e nia faula, nia di'ia na ngwae ne'e kira rongoa fatalana God, ma kira ka ngalia fa'inia na saele'anga.

²¹ Bore ma fatalana God noa'a kasi lalisusu go'o saena maurilada. Kira

ka fa'amamana go'o sulia kaida'i ti'iti'i. Bore ma kaida'i ilito'onga ma fa'akaisi'anga nia dao go'o ma'i du'ungana kira fa'amamana ana fatalana God, ma kira kasi fa'amamana na'a.

²² Ma ti ngwae ne'e kira di'ia maga witi ne'e kira 'asida 'i safitana na kwalo 'abui ki. Kira rongoa na fatalana God, bore ma kira manata 'abera 'ada sulia ru ki ana mauri'a kira, ma kira ka manata doe ana na mani. Ma ru ne'eri ki, nia di'ia na kwalo 'abui ki nia nuku fafia na fatalana God saena maurilada. Noa'a kira kasi rokisi go'o saena maurilada ka di'ia na witi ne'e noa'a kasi fungu go'o 'ani ta fua'i ru.

²³ Ma ti ngwae la'u ne'e kira di'ia na maga witi ne'e kira 'asida 'i saena ta ano le'a. Kira rongoa fatalana God, ma kira ka malingani, ma kika fa'ata'inia tua'a 'olo'olo ka di'ia witi ne'e nia fungu 'ani fua'i ru ki. Ti witi ne'e ta'i talanga'i fua'i ru'anga, ma ti witi ne'e ono akwala fua'i ru'anga, ma ti witi uulu akwala fua'i ru'anga."

Tarifula'anga sulia na laua ta'a ki

²⁴ Sa Jesus ka saea la'u ta'i tarifula'anga fuada, ka 'uri, "Na 'Inoto'anga God di'ia na ngwae ne'e ka fasia na maga ru ki saena na o'ola nia.

²⁵ Ma ana ta'i rodo, kaida'i ne'e ngwae ki kira maliu 'ada, na malimae ka leka ma'i ma ka fasia ti maga laua ta'a 'i safitana na maga ru le'a ki. Sui nia ka leka na'a 'ana.

²⁶ Ma kaida'i ne'e maga ru le'a ki kira bulao ma'i, ma kira ka tala'ae fungu, na maga laua ta'a ba kiri kira ka bulao logo.

²⁷ Na ngwae ni rao nia ki, kira ka leka ma'i siana, ma kika saefiloa 'uri, 'Ara'i kwa, 'oko fasia na maga ru le'a ki ba. Ma na laua lo'oko ki ni'i leka ma'i fa'asia 'i fai?"

²⁸ Ma nia ka olisida ka 'uri, "Ta malimae na'a ne'ana nia sasia na ru ne'eri.' Ma na ngwae ni rao nia ki, kira ka saefiloa 'uri, 'Oko oga mike leka ma kami ka failia na laua ta'a ne'e ki?"

²⁹ Nia ka olisida ka 'uri, 'Noa'a, 'asu 'ubani ana kaida'i kamu failia na laua lo'oko ki, kamu kata fa'alia logo ti 'ai le'a fa'inia.

³⁰ Muke alu kera ke ta'e fiku na'a adaro'oleka ka dao ana kaida'i ni goniru'a. Ma ana kaida'i ne'eri, nai ba'a saea fuana na ngwae ne'e kira gonia na ru nau ki, ku 'uri: Muke lafua na laua ki 'i na'o, ma kamu ka firi fikuda, ma kamu ka du'afia. Sui kamu ka fi'i lafua na ru le'a

ki, ma kamu ka ngalia ma'i 'uana saena babala ni tainga'i'anga nau.' "

'Inoto'anga God etangilana ti'iti'i bore ma nia ka doe ana ali'afulana
(Mark 4:30-32; Luke 13:18-21)

³¹ Sui sa Jesus ka saea la'u ta'i tarifula'anga ka 'uri, "Na 'Inoto'anga God nia 'uri: Ta'i ngwae nia ngalia maga 'ai ti'iti'i liu ne'e kira saea 'ani mastad, ma ka fasia 'i saena na o'ola nia.

³² Ma sui bore 'ana na maga ru ne'eri ka ti'iti'i liu ana na maga ru ki ta'ifau, kaida'i nia ta'e ma'i, nia ka alua na'a na 'ai ne'e doe ka liufia na'a na 'ai ki ta'ifau 'i saena na o'ola ne'eri. Ma kaida'i na 'ai ne'e doe ka ulubono, na no'o ki kira ka saunga'inia na nu'i kira ki ana na rarana 'ai ne'eri."

³³ Sui sa Jesus ka fata la'u 'ani ta tarifula'anga ka 'uri, "Na 'Inoto'anga God nia di'ia na isi ti'iti'i fuana fa'a ubulana na beret, ne'e ta kini nia ngalia, ma ka dola fa'inia flaoa 'oro, leleka ka nongalia na ka'aka'a ne'eri ka ubu, ma ka fane."

³⁴ Sa Jesus 'idufala'ala'a sulia na ru ne'e ki ta'ifau go'o 'ani na tarifula'anga ki fuana na fiku'a ne'eri.

³⁵ Nia sasi 'una'eri fasi 'iri ka fa'amamana na ala'anga God ne'e profet nia keresia ka 'uri, "Nau kui ba'a fata 'ani tarifula'anga ki fuana ngwae ki.

Ma nai ba'a fada na ru ne'e ago ki 'ita na'a ma'i ana kaida'i nau ku saunga'inia na'a na magalia."*

Sa Jesus fada tarifula'anga sulia na laua ta'a ki

³⁶ Sui sa Jesus ka fa'asia na'a fiku'a ne'eri ma ka ru'u saena luma. Ma na fafarongo nia ki kira ka dao ma'i siana, ma kira ka fata 'uri, "Oke fada basi fuami'a na tarifula'anga ba sulia na laua ne'eri ki saena na o'ola."

³⁷ Nia ka olisida ka 'uri, "Na ngwae ne'e nia fasia na maga ru le'a ki, na'a ne'e nau'a, na Ngela Ngwae.

³⁸ Ma na o'ola na'a ne'e magalia, ma na maga ru le'a ki na'a ne'e na ngwae God ki olofana 'Inoto'anga nia. Ma na laua ne'eri ki ne'e na ngwae ro'osulia sa Saetan ki.

³⁹ Ma na malimae ne'e nia fasia na laua ki, na'a ne'e sa Saetan. Ma kaida'i ana goniru'a na'a ne'e 'isilana na magalia, ma na ngwae ne'e kira goniru na'a ne'e na 'ainsel ki.

⁴⁰ Kaida'i ne'e ngwae ni rao ki kira gonia na laua ki, ma kira ka du'afia 'i saena na mafula, nia ka di'ia logo ana 'isilana na magalia.

⁴¹ Nai ba'a kwatea 'ainsel ki, ma kira ka gonia ngwae ki ta'ifau ne'e kira sasia ru

ta'a ki, ma na ngwae ne'e kira fa'arora na'a ngwae ki, ma na 'ainsel ki kira ka lafuda fa'asia na 'inoto'anga nau.

⁴² Ma kira ka 'ui 'ani kira 'i saena mafula, kula ne'e kira ke ba'a angi, ma kira ka 'ala girigiri na lifada.

⁴³ Aia, na ngwae saga ki, kira ka sina di'ia na mada'afi saena na 'inoto'anga na Ma'a kira. Muke manata le'a sulia na ru ne'eri."

Na tarifula'anga ki

⁴⁴ Sa Jesus ka fata logo 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Na 'Inoto'anga God nia di'ia na mani doe ne'e kira sofongani saena na o'ola. Ma kaida'i ta'i ngwae lisia, nia ka sofonga'inia logo 'ana. Ma nia ka saele'a liu, ma nia leka ma ka 'oifoli 'ani na ru nia ki ta'ifau, ma ka folia na'a o'ola ne'eri, fasi 'iri ka ngali 'ana mani doe ne'eri.

⁴⁵ "Ma na 'Inoto'anga God nia di'ia logo na ngwae 'oifoli ne'e nia lulu 'uana na fau ngwairoiro le'a ki ne'e folilani doe liu.

⁴⁶ Kaida'i nia dao to'ona kala ta'i fau ngwairoiro ne'e liulana doe liu, nia ka leka, ka 'oifoli 'ani na ru nia ki ta'ifau, ma ka fi'li folia.

⁴⁷ "Na 'Inoto'anga God nia di'ia logo na furai ne'e kira dee 'ani 'i saena na asi, ma kira ka deea 'ani kwalukaela i'a matamata ki ta'ifau.

⁴⁸ Ma kaida'i nia fungu, na ngwae ne'e kira dee ki kira olonga'inia 'i sara, ma kira ka tua 'i ano. Sui kira ka gonina na'a i'a le'a ki saena kukudu ki, ma kira ka 'ui 'ania na i'a ta'a ki.

⁴⁹ Nia ka 'una'eri logo ana 'isilana na magalia. Na 'ainsel ki kike leka ma'i, ma kira ka daro'ia na ngwae ta'a ki fa'asia na ngwae le'a ki.

⁵⁰ Ma na ngwae ta'a ki, kira ka 'ui 'anida 'i saena na mafula, ma 'i ne'eri kira ka angi, ma kira ka 'ala girigiri 'ani lifada."

⁵¹ Sui sa Jesus ka saefiloda ka fata 'uri, "Kaumululu saiana ru ne'eri ki?" Ma kika olisia kira ka 'uri, "Iu."

⁵² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu'a na ngwae ne'e nau ku fa'amanata kamu na'a. 'Una'eri kamu ka fa'amanata 'ania ala'anga sulia 'Inoto'anga God. Kamu sai le'a ana na Kerekere'a Abu saena Fau Alanga'inga 'Ua ma na fata'a faolu ne'e nau ki."

Na ngwae 'i Nasaret ki kira 'aila 'ania sa Jesus

(Mark 6:1-6; Luke 4:16-30)

⁵³ Ana kaida'i sa Jesus nia ala'a 'ani tarifula'anga ne'eri ki ka sui, nia ka leka na'a fa'asia ma'e fanoa ne'eri.

⁵⁴ Ma nia ka oli la'u ma'i ana ma'e fanoa nia 'i Nasaret. Ma nia ka leka

'i saena luma fuana fo'onga'a fuana fa'amanatalana ngwae ki. Ma ana kaida'i ngwae ki kira rongoa, kira ka 'arefo liu, ma kira ka fata 'uri, "Na ngasingasi'anga ana sa tai nini'a kwate nia ka fa'amanata 'ania fatalana God 'uri, ma fa'inia sasilana na fa'anada'a ki?"

⁵⁵ Kulu sai go'o akulu ana ne'e ngwae ne'e, nia'a na ngela sa Josef go'o nini'a, na ngwae ni saiana saunga'ilana ru ki 'ani 'ai ki, ma te'a nia 'i Mary. Na ngwaefuta nia ki ne'e sa James, sa Josef, sa Simon, ma sa Judas go'o.

⁵⁶ Ma na ngwaingwaena nia ki, kira tua go'o 'ada fa'i kulu 'i ne'e. Fa'uta ne'e nia ka liato'o liu 'uri?"

⁵⁷ Ma ana kaida'i ne'eri, kira ka 'aila 'ani sa Jesus.

Sui sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Na profet nia 'afita'i fuana ngwae futa nia ki fa'inia na ngwae ana ma'e fanoa nia ki, kira ka fu'usi doe ana nia'a."

⁵⁸ Ma sa Jesus noa'a kasi sasia na ru fa'anada'a 'oro ki ana ma'e fanoa nia, sulia na ngwae ne'eri ki, kira 'aila kasi fa'amamana ana.

14

Kaida'i kira saungia sa John ngwae ni Siuabu

(Mark 6:14-29; Luke 9:7-9)

¹ Ma ana kaida'i ne'eri, sa Herod Antipas ne'e ngwae tatalafa'a 'i Galili, nia ka rongoa fa'arongo'a sulia sa Jesus,

² ma nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'e kira rao fa'inia ki, "Ngwae ne'e, nia'a sa John ngwae ni siuabu nia mauri la'u! Nia nini'a ke sasia la'u na ru ni 'arefo'a ki."

³⁻⁴ Ana kaida'i sa John nia mauri 'ua, sa Herod ne'e korea 'i Herodias na 'afe ngwaefuta nia sa Filip. Ma sa John ka balufia sa Herod ka 'uri, "Na taki God noa'a kasi alafafia ne'e 'oke korea 'afe ngwaefuta 'oe." Nia ne'e sa Herod ka kwatea ti ngwae fasi 'iri kika daua sa John, ma kira ka firi'ia, ma kira ka alua saena luma ni lokafo. Sa Herod nia sasia ru ne'e sulia na 'afe nia 'i Herodias ne'e oga.

⁵ Ana kaida'i sa John tua saena luma ni lokafo, sa Herod ka oga liu saungilana, bore ma nia ma'u 'ani ngwae ki, sulia kira saea sa John nia'a ta ngwae ana profet ki.

⁶ Sui ana ta'i asoa, sa Herod ka saunga'inia ta'i fanga'a doe fuana manata'anga to'ona fa'i asoa nia futa ana. Ana fanga'a ne'eri, na sari'i 'i Herodias nia leka ma'i ka ngwa'e fuana sa Herod fa'inia kwaima nia ki fasi 'iri kira ka ada ana. Kaida'i sa Herod ka lisia sari'i ne'e nia ngwa'e, nia ka saele'a liu fa'inia.

7 Ma nia ka eta fata'a na'a fuana sari'i ne'eri ka 'uri, "Nai ba'a kwatea ta tae go'o 'ana ne'e 'oko gani nau 'uana."

8 Aia, te'a na sari'i ne'e ka ala'a fuana sari'i, nia ka fata 'uri, "Oke gani, 'oko fata 'uri, 'Nau ku oga 'oke kwatea ma'i gwauna sa John ngwae ni Siuabu fuaku ana kaida'i ne'e na'a. 'Oko alua ma'i fafona ta ta'e ru.'" Ma na sari'i ne'e ka sasi 'una'eri.

9 Ma kaida'i sa Herod ka rongoa ru ne'e, nia ka kwaimanatai liu. Sui bore 'ana, nia ka sasia na'a 'ana, sulia nia eta fata'a na'a, ma na kwaima nia ki kira ka rongoa ta'ifau na'a.

10 Ma nia ka kwatea ngwae rao nia ki ka leka kika siki musia ma'i gwauna sa John ngwae ni Siuabu saena luma ni lokafo.

11 Ma kira ka ngalia ma'i gwauna sa John fafona ta'e ru, ma kira ka kwatea na'a fuana sari'i 'i Herodias. Ma na sari'i ne'e ka ngalia ka kwatea na'a fuana te'a nia.

12 Kaida'i na fafarongo sa John ki kira rongoa na ru ne'e, kira leka ma'i, kira ka ngalia nonina, kika kwaiatoo na'a saena na kilu gwa'u. Sui, kika leka kika fa'arongoa sa Jesus 'ani.

Sa Jesus nia sarea na lima to'oni ngwae ki

(Mark 6:30-44; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

13 Ana kaida'i sa Jesus nia rongoa sulia na ru ne'eri nia fuli fuana sa John, nia ka fa'asia na'a kula ne'eri, ma ka leka ta'ifili nia saena gwa'i baru 'uana kula ne'e noa'a ta ngwae kasi tua ana. Na ngwae ki kira rongoa ru ne'e sa Jesus sasia, ma kira ka fa'asia na fanoa kira ki, ma kika donga buri 'ana sulia tala.

14 Ma kaida'i sa Jesus koso ma ka lisia na fiku'a doe, nia ka kwaimanatai fuada, ma ka gura na ngwae ne'e kira mata'i ki.

15 Ma ana sa'ulafi ne'eri, na fafarongo nia ki kira leka ma'i siana, ma kira ka fata 'uri, "Kula ne'e noa'a kasi tua karangia ta fanoa, ma nia karangi ka rodo na'a. 'Oke kwatea na fiku'a ne'e kika leka na'a 'ada, fasi 'iri kira ka leka 'uana na ma'e fanoa ki 'iri ne'e kike fola fanga 'ada."

16 Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Noa'a kira kasi leka. Kaumululu ne'e muke kwatea ta fanga fuada fuana 'anilana."

17 Ma kira olisia kika 'uri, "Kaimili to'o go'o ana lima afu beret ki ma ro gwa'i i'a ki."

18 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Muke ngali'i ma'i 'i ne'e siaku."

19 Ma nia ka kwatea na ngwae ki kira ka tua 'i ano 'i saena na karasi. Sui nia ka ngalia na lima afu beret ba kiri ma ro gwa'i i'a ne'eri ki. Ma ka lia 'ala'a

'uana 'i langi, ma ka ba'atafeafea God. Sui nia ka ngiia afu beret ne'eri ki, ma ka kwatea fuada na fafarongo nia ki, ma kira ka daro'ia fuada na ngwae ne'eri ki.

20 Na ngwae ne'eri ki ta'ifau, kira ka fanga leleka kira ka abusu na'a. Sui na fafarongo nia ki kira ka gonina na fanga ne'e ore ki 'i saena ta'i akwala ma ro kukudu, leleka ni'i ka fungu ta'ifau.

21 Ma na ngwae ba kira fanga ki bolo fa'inia lima to'oni ngwane, ma noa'a kira kasi to'omani go'o na kini ki ma na ngela ki.

Sa Jesus nia leka 'i fafona na kafo (Mark 6:45-52; John 6:15-21)

22 Ma 'i buri 'ana ru ne'eri, sa Jesus nia asunga'inia na fafarongo nia ki kira ka etaeta 'uana ta bali ana 'osi ne'eri saena na baru. Ma nia ka tua buri fasi 'iri ke saea fuana na fiku'a ne'eri kira ka leka na'a 'ada.

23 Ma buri 'ana ne'e ngwae ki kira oli na'a, nia ka ra'e ta'ifili nia gwauna ta'i kula fane 'iri nia ka fo'o. Ma ana fa'i rodo ne'eri, nia ka tua 'ana ta'ifili nia 'i ne'eri.

24 Ma kaida'i ne'eri, ne'e gwa'i baru baera ka tau na'a fa'asia 'i sara, ma na nafo ki ka kwai'ia sulia nia na'ofia na iru.

25 Ma ana kadi rodo 'i 'ofodangi, sa Jesus ka fali na'a ma'i 'i fafona na kafo, ma ka leka na'a ma'i fuada.

26 Ma ana kaida'i kira lisi nia ka fali ma'i 'i fafona na kafo, kira ka ma'u liu. Ma kira ka ri 'uri, "Na anoano ru!" Ma kira ka fai araarai.

27 Ma 'ali'ali go'o sa Jesus ka fata fuada ka 'uri, "Noa'a kamu kasi ma'u la'u! Nau'a go'o nini'a."

28 Ma sa Peter ka olisia ka 'uri, "Aofia 'ae, di'ia 'ae'o mamana na'a ne'ana, 'oke fata ma'i 'uaku 'iri nau kui leka kwau 'uamu 'i fafona na kafo ne'e."

29 Sa Jesus ka fata 'uri, "Iu, leka ma'i." Sui sa Peter ka koso fa'asia na gwa'i baru, ma ka tala'ae fali 'i fafona na kafo 'uana sa Jesus.

30 Sui ana kaida'i nia ka lisia na iru doe, nia ka ma'u ma ka tala'ae ka kuru na'a 'i saena na kafo. Ma nia ka ri ka 'uri, "Aofia 'ae, 'oke fa'amauri nau!"

31 Ma ka 'ali'ali go'o sa Jesus ka kwate lima kwau 'uana, ka dau ana nia'a, ma ka fata 'uri, "Na fito'onga 'oe nia ti'iti'i liu. Fa'uta ne'e 'oko manata ruarua ana nau'a?"

32 Ma ana kaida'i kera ra'e na'a 'i saena na gwa'i baru, na iru ka aroaro na'a.

33 'Una'eri go'o na ngwae ne'e kira tua 'i saena na gwa'i baru ki, kira ka fa'a aofia kika 'uri, "'Ae'o na'a ne'e Ngela God mamana na'a."

Kaida'i sa Jesus nia gura ngwae mata'i ki

(Mark 15:1-9)

³⁴ Ma kaida'i kira to'ofolo saena 'osi, kira ka koso na'ana ta'i ma'e fanoa kira saea 'ani Genesaret.

³⁵ Ma na ngwae ana ma'e fanoa ne'eri ki, kira ka lia saiana sa Jesus. Ma kira ka kwate ala'anga fuana ti ma'e fanoa la'u sulia sa Jesus, fasi 'iri ngwae ne'eri ki, kira ka ba'ea ma'i ngwae mata'i kira ki ka leka ma'i siana. Ma kira ka ngalia ma'i ngwae mata'i 'oro ki siana.

³⁶ Ma na ngwae ki ka gania sa Jesus fasi 'iri ka ala'ania na ngwae mata'i ne'eri ki kira ka sama 'ada to'ona 'aena na ifi nia. Ma sa tai fa'ida ne'e kira sama to'ona ifi nia, kira ka 'akwa na'a.

13

Sulia na fa'amanata'anga na ko'o kira ki

(Mark 7:1-13)

¹ Sui ti Farasi ma na fa'amanata ana taki ki, kira ka leka ma'i fa'asia 'i Jerusalem siana sa Jesus fuana saefilolana.

² Kira ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e fafarongo 'oe ki kasi ro'osulia na fa'amanata'anga ne'e ko'o bora kia ki alua na'a ma'i fuaka, osi'ana noa'a kira kasi taufia go'o na limada 'i na'lo, ma kira fi'li fanga?"

³ Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Kamu'a logo, fa'uta ne'e kamu ka sasi amu'a sulia fa'amanata'anga kamu ki talamu'a, ma noa'a kamu kasi sasi sulia taki God ki?"

⁴ God fata 'uri, "Oke fa'adoea na ma'a 'oe ma na te'a 'oe.' Ma 'Di'ia sa tai ne'e nia taofia ma'a nia nama te'a nia, kira ke saungia ka mae."*

⁵ Bore ma, kamu fa'amanata rora lala 'uri, di'ia ta ngwae nia to'lo ana ti ru ne'e nia saiana ke 'afia 'ani ma'a nia nama te'a nia, ma ka fata lala 'uri, 'Nai ba'a kwate na'a ru baera ki fuana God.'

⁶ Kamu saea, nia le'a go'lo 'ana fuana ne'e nia kasi 'afia 'ani ma'a nia ma na te'a nia 'ani ru baera ki ba nia eta fata'a 'ani fuana God. Ma di'ia nia 'una'eri, na fa'amanata'anga ne'e kamu alua, nia ka kwate te'ete'e na'a ana fatalana God.

⁷ Ma kaumu'ulu ka saea kamu ro'osulia God, ma noa'a nia kasi mamana go'lo. Sa Aesea nia fata mamana kaida'i ba nia ala'a sulia kamu, di'ia ba nia keresia ne'e God fata 'uri,

⁸ 'Na ngwa'li to'a ne'e ki kira fa'adoe nau go'lo 'ada 'ani ala'anga kira ki, bore ma na manatada nia tau liu fa'asi nau.

⁹ Kira fo'osi nau 'o'o go'lo 'ada, du'ungana kira fa'amanata go'lo 'ada sulia taki kira ki talada, ma kira ka saea fasi taki God ki na'a ne'eri'a!'"*

Sulia na fanga

(Mark 7:14-23)

¹⁰ Ma sa Jesus ka saea ma'i na ngwae 'oro ki siana, ma ka fata 'uri fuada, "Mulu fafarongo ma'i fuaku, ma muke saiana.

¹¹ Noa'a la'u ta ru ne'e ta ngwae nia ke 'ania, ne'e nia kwate na sua'a fuana. Noa'a! Na ala'anga ne'e ru'u ma'i fa'asia kwakwana ngwae lala ne'e nia fa'asua na maurilana ngwae."

¹² Sui na fafarongo sa Jesus ki, kira ka leka ma'i siana, kira ka fata 'uri fuana, "Na ru ba 'oko sae'e ki, na Farasi ki rongoa, ma na manatada noa'a kasi le'a sulia."

¹³ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "God ke ba'a fa'alia na fa'amanata'anga rora ki, osi'ana ne'e noa'a kasi leka ma'i fa'asi nia, di'ia ta ngwae ne'e nia failia na ru ta'a ne'e kira bulao ma'i karangia ru ne'e nia fasi'li ki.

¹⁴ Noa'a kamu kasi manata 'abera 'ani Farasi ne'eri ki. Sulia kira di'ia go'lo 'ada na ngwae maa rodo ne'e nia tala'ia logo ta ngwae maa rodo. Ma kamu ka sai logo ana, di'ia ta ngwae ne'e maana rodo ma ka tala'ia logo ta ngwae ne'e maana rodo, kera'a ka 'asidar'o ta'ifau go'lo 'i saena mae kilu."

¹⁵ Ma sa Peter ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Oke fada basi ma'i na fadalana ala'anga ba 'oko fi'li sae'e go'lo ma'i fuaimili ki."

¹⁶ Sa Jesus ka olisia ka fata 'uri, "Kau-mulu fafarongo nau ki na'a, bore ma noa'a kamu kasi kwa'atafa 'ua logo di'ia kira'a.

¹⁷ Fa'uta ne'e noa'a kamu kasi saiana ru ne'e ki? 'Iu, na ru ne'e ta ngwae 'ania ke ba'a leka daofa'li liu na'a 'ana 'i saena ogana, ma 'i buri nia ke ba'a ru'u la'u go'lo ma'i 'ana fa'asia saena nonina.

¹⁸ Bore ma ta ala'anga ta'a ne'e nia ru'u ma'i fa'asia kwakwana ngwae, nia 'ita ma'i fa'asia saena manatana ngwae. Na ru ne'eri lala ne'e ke fa'asua na maurilana ngwae.

¹⁹ Ma ru ta'a ne'e ka ru'u ma'i fa'asia saena manatalana ngwae ki ne'e 'uri: saungwae'a, kakabara'anga, sasi ta'anga'a fa'inia ta ngwae, soke'a fafia ta ngwae, bililana na ru ta ngwae, fa'inia na ala'anga ta'a sulia ta ngwae.

²⁰ Aia, ru ne'eri ki saiana ka fa'asua maurilana ngwae 'i na'ona God. Bore ma na tau lima'anga 'i na'ona fanga, di'ia na falafala ne'e ko'o bora kia ki kira

fa'amanata kia ma'li 'ani, sui bore 'ana ta ngwae noa'la kasi sasia sulia, na maurilana kasi ta'la go'o."

Sa Jesus nia gura ta'li kini noa'la la'u Jiu (Mark 7:24-30)

²¹ Sa Jesus ka leka na'la fa'asia na kula ne'eri, ma ka leka na'la 'uana na aba'li kula 'li Taea ma 'li Saedon.

²² Ma ta'li kini ne'e noa'la la'u Jiu saena tua'la 'li Kenan ka leka ma'li siana, ma ka ri 'uri, "Aofia 'ae, 'oe na 'alako ana kwalafa sa David, 'oke manatai nau ma'li! Na ano'li ru ta'la ne'e nia ru'ufia na defo nau, ma ka nonifii liu."

²³ Sa Jesus noa'la kasi olisia go'o 'ani ta ala'anga. Ma na fafarongo nia ki kira ka leka ma'li siana sa Jesus, ma kira ka 'uri, "Oke ba'ea nia ka leka kwau 'ana, sulia nia donga kulu go'o 'ana, ma nia ka isi liu na'la."

²⁴ Sa Jesus ka fata fuana kini ne'eri ka 'uri, "God kwate nau go'o ma'li fuana na ngwae Jiu ki ne'e kira di'ia na sipsip ne'e kira o'osi na'la 'ada ki."

²⁵ Sui na kini ne'eri ka leka ma'li, ma ka bobo uruuru na'la 'ana 'li na'ona 'aena ka 'uri, "Aofia kwa, 'oke kwai'afi ma'li aku!"

²⁶ Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Noa'la kasi saga fuana ngalilana na fanga ngela ki, ma ka 'ui 'ania fuana na kui ki."

²⁷ Na kini ne'eri ka 'uri, "Iu. Bore ma na kui ki saiana kika 'ania go'o 'ada na ngisingisi fanga ne'e 'asia fa'asia na tatafe na ngwae ne'e kira sarede ki."

²⁸ Sui sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Kini ne'e 'ae, na fa'amamana'anga 'oe nia doe liu! Ma na ru ne'e 'oko gania, nai kwatea fuamu." Ma na defo nia ka 'akwa na'la ana kaida'li ne'eri nama go'o.

Sa Jesus gura ngwae mata'li 'oro ki

²⁹ Kaida'li sa Jesus nia leka ma'li fa'asia ma'e fanoa ne'eri, nia ka oli ma'li sulia tala ne'e liu ninimani 'osi doe 'li Galili. Ma nia ka ra'e gwauna ta'li ua, ma ka tua 'li ne'eri.

³⁰ Ma ana kaida'li ne'eri, ngwae 'oro liu ki kira ka leka ma'li siana. Ma kira ka ngalia logo ma'li ngwae 'oro mata'li ki, ti ngwae 'aeda ka mae ma na limada ka mae, ti ngwae maada ka rodo, ma ti ngwae kwakwada ka nonoto. Kira aluda 'li na'ona 'aena sa Jesus, ma nia ka gurada, ma kira ka 'akwa ta'ifau.

³¹ Ma na ngwae ne'eri ki ne'e kira fiku fuana bubu'la, kira ka 'arefo liu ana kaida'li kira lisia ngwae ne'e kwakwada nonoto ki, ma kira ka ala'la'u. Ma ngwae ne'e 'aeda mae ma na limada mae ki kira ka le'la la'u. Ma sa tai ne'e noa'la kira kasi fali le'la, kira ka fali le'la na'la. Ma na ngwae ne'e maada ka rodo, kira ka lia la'u.

Ma sulia ne'e kira lisia ru ne'eri ki, kira fil'i aura'ea God 'li Israel.

Sa Jesus fa'la 'oroo fanga ti'iti'li (Mark 8:1-10)

³² Sui sa Jesus ka saea ma'li na fafarongo nia ki siana, ka 'uri fuada, "Nau ku kwaimanatai liu fuana ngwae ne'e ki, osi'ana kira tua fa'li kulu sulia uulu asoa ki ka sui na'la, ma na fanga kira ki ka sui na'la. Ma noa'la nau kusi oga olita'ilada 'uana fanoa kira ki ana kaida'li kira fiolo 'uri, 'asu 'ubani ta ngwae 'ada kata ngwata'uta'u, ma ka maefelo sulia tala."

³³ Na fafarongoa nia ki olisia kira ka fata 'uri fuana, "Saena fanoa gwa'li 'uri kulu ke ba'la dao to'ona na fanga 'li fa'li 'iri ka bolo fa'inia ngwae 'oro 'uri kwa?"

³⁴ Ma sa Jesus ka saefilo kira ka 'uri, "Fita afu beret ki ne'e kamu to'o ana?"

Fafarongo nia ki olisia kira ka fata 'uri fuana, "Fiu afu ru ki go'o, fa'inia bara gwa'li i'la go'o ne'e kami to'o ana."

³⁵ Ana kaida'li ne'eri, sa Jesus ka saea ngwae ki kira ka tua 'li ano.

³⁶ Sui, nia ka ngalia fiu afu beret ki fa'inia gwa'li i'la ne'eri ki, ka ba'atafea God. Sui nia ka ngiia, ma ka kwatea fuana fafarongo nia ki, 'iri kira ka daro'ia fuana ngwae ne'eri ki.

³⁷ Ma ngwae ne'eri ki, kira fanga ta'ifau, ma kira ka abusu. Buri 'ana kira fanga ka sui, na fafarongo ki kira ka fa'afungua fiu kukudu ki 'ani orengana fanga ne'e ore.

³⁸ Ngwae ne'e kira 'ania fanga ne'eri, kira fai to'oni ngwane ki. Noa'la kira kasi to'omani go'o na kini ma na ngela ki.

³⁹ Aia, ma buri 'ana kira fanga ka sui na'la, sa Jesus ka fil'i olita'inida 'uana 'li fanoa kira ki. Ma nia fa'inia na fafarongo nia ki, kira ka koso, ma kika ra'e saena ta'li gwa'li baru, kira ka leka 'uana ma'e fanoa kira saea 'ani Magadan.

16

Na ngwae ki ilito'ona sa Jesus (Mark 8:11-13; Luke 12:54-56)

¹ Aia, ti Farasi fa'inia ti Sadusi, kira ka leka ma'li siana sa Jesus 'iri kika ilito'ona go'o 'ada, ma kira ka saefloa fasi 'iri nia ka fulia ta fa'anada'la 'iri ka fa'ata'inia God ne'e asungali'ni nia ka leka ma'li.

² Sa Jesus ka olisida ka fata 'uri fuada, "Ana kaida'li ne'e sina ka suu, di'ia kamu lisia ne'e gwa'li salo ki ni'li meo, kamu saiana uta noa'la kasi to'o rorodo.

³ 'Iu, ma 'li 'ofodangi, di'ia kamu lisia ne'e gwa'li salo ki ni'li meo ma ka goa, kamu ke saiana logo ne'e uta ke ba'la to'o. Kamu saiana lisilana mamanga, bore ma

noa'a kamu kasi lia saiana ru ne'e God fulia ana kaida'i ne'e ki.

⁴ Kamu ngwae ta'ena ne'e kamu sasia ru ta'a 'oro ki, ma noa'a kamu kasi fa'amamana go'o ana God. Kamu ka oga lisilana fa'ata'inga ki. Bore ma nau noa'a kusi ba'a sasi go'o ta fa'anada'a fuamu'a. Na fa'anada'a ne'e nau ku sasia fuana kamu ka lisia go'o ne'e na fa'anada'a ne'e nia fuli fuana na profet sa Jona 'i na'o."

Buri 'ana sa Jesus nia fata 'una'eri ka sui, nia ka leka na'a 'ana fa'asi kira.

*Sulia na Farasi ki ma na Sadusi ki
(Mark 8:14-21)*

⁵ Ana kaida'i sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira to'ofolo 'uana na bali 'osi lo'oko, na fafarongo nia ki noa'a kasi to'o ana ta beret, osi'ana ne'e kira manata bura 'ani ngalilana fa'i kira.

⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ke lia le'a sulii kamu fa'asia na isi fuana beret ana Farasi ki ma na Sadusi ki logo."

⁷ Ma ana kaida'i ne'e fafarongo nia ki kira rongoa na ala'anga ne'eri ki, kira ka fata na'a 'ada sulia 'i safitana kira ta'ifilida, ma sulia kira fia fasi sa Jesus nia ka fata sulia beret mamana, ma kira ka 'uri, "Sali sa Jesus nia fata 'una'eri, osi'ana ne'e noa'a kulu 'iri ngalia ma'i ta beret taka nini!a!"

⁸ Ma osi'ana sa Jesus nia sai go'o ana manatalana na fafarongo nia ki, nia ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e kamu ka manata 'abera liu sulia ne'e kamu kasi ngalia ma'i ta beret? Na fa'amamana'anga kaumulu ki ti'iti'ili liu!"

⁹ Noa'a kamu kasi malinga'inia 'ua na manatai ngwae saena na ru nini nau ku saea fuamu'a? Ma kamu manata bura na'a 'ani lima afu beret ba nau ku sare'a 'ani lima to'oni ngwae ki, ma kamu ka fa'afungua kukudu 'oro 'ani fanga ba ore ki.

¹⁰ Sali bore kamu manata bura na'a logo 'ani fiu afu beret ki go'o ba nau ku sare'a 'ani fai to'oni ngwae ki, ma kamu ka fa'afungua kukudu 'oro ba kiri 'ani fanga ne'e ore ki.

¹¹ Fa'uta ne'e noa'a kamu kasi saiana tae ne'e nau ku fata sulia? Noa'a la'u na beret ne'e nau ku fata sulia. Tae ne'e nau ku saea na'a ne'e kamu ke madafi kamu fa'asia na isi ne'e ke fa'a ubua na beret na Farasi ki ma na Sadusi ki."

¹² Buri 'ana nia fata 'una'eri ka sui, na fafarongo ki kira fi'i saiana tae ne'e sa Jesus nia fata sulia. Nia fata lala sulia na fa'amanata'anga Farasi ki ma na Sadusi ki.

*Na fa'amamana'anga sa Peter
(Mark 8:27-30; Luke 9:18-21)*

¹³ Kaida'i sa Jesus nia dao ana na abali kula 'i Sesarea Filipae, nia ka saefiloo na fafarongo nia ki ka 'uri, "Uri ma ngwae ki kira sae nau, Ngela Ngwae, 'ani sa tai?"

¹⁴ Kira olisia kika 'uri, "Ti ngwae kira sae'o 'ani sa John ngwae ni Siuabu ne'e nia mauri la'u, ma ti ngwae kira sae'o 'ani sa Elaeja ne'e nia mauri la'u. Ma ti ngwae la'u kira ka sae'o 'ania sa Jeremaea nama ta ngwae ana profet ki ne'e nia mauri la'u."

¹⁵ Sui sa Jesus ka saefiloo ka 'uri, "Irai ma kaumulu mo, kamu sae nau mo 'ani sa tai?"

¹⁶ Ma sa Simon Peter ka olisia ka 'uri, "Ae'o na'a ne'e na Christ, na ngwae God nia filia fuana fa'amaurilana ngwae nia ki, na Ngela God ne'e mauri firi."

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Simon na ngela sa John 'ae, nia 'oilaki'a fuamu. Sulia ta ngwae kasi fa'ata'inia ru ne'e fuamu. Bore ma na ma'a nau 'i langi ne'e nia fa'ata'inia fuamu."

¹⁸ Ma nau ku saea fuamu, 'oe sa Peter, ne'e fadalana ba na fau, ka di'ia na fau ne'e kira saunga'inia na luma fafona. Nai ala 'ae'o ta ngwae lalifu ne'e 'oke fa'angasingasia ngwae ne'e kira ke ba'a fa'amamana aku ki. Ma na ngasingasilana mae'a noa'a kasi bolo fa'inia liufulada.

¹⁹ Ma nau ku kwatea ngasingasi'anga fuamu ne'e nia di'ia na kii ana sina maa ana Gwaunga'i 'anga God. Fuana ta tae ne'e 'oko luia ngwae ki noa'a kasi sasia saena magalia, God ka alafafia logo fatalamu 'i langi. Ma ta tae ne'e 'oko ala'ania ngwae ki ka sasi 'i saena magalia, God ka ala'ania logo ma'i 'i langi."

²⁰ Sui sa Jesus ka fata totonga'i fuana na fafarongo nia ki, 'iri noa'a kira kasi fa'arongoa ta ngwae fasi nia'a ne'e na Christ.

*Sa Jesus nia fata sulia na maelana
(Mark 8:31—9:1; Luke 9:22-27)*

²¹ Ita ana kaida'i ne'eri ka leka, sa Jesus ka tala'ae ana fata fa'amadakolana fuana na fafarongo nia ki ka 'uri, "Nai leka nama 'uana 'i Jerusalem. Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, kike ba'a fa'affi nau, ma kike saungi nau. Ma ana uulu fa'i asoa, God ke ba'a ta'e nau la'u 'uana na mauri'a."

²² Ma sa Peter ka tala'ia kwau, ma ka balufia ka 'uri, "Aofia 'ae, God luia! Na ru ne'e ki, noa'a kasi fuli fuamu!"

²³ Ma sa Jesus ka kakari abula, ma ka fata 'uri fuana sa Peter, "Saetan 'ae, leka tau kwau 'amu fa'asi nau! 'Oko uu sauli nau. Sulia ne'e manatalamu 'ita ma'i

fa'asia na ngwae ki go'lo 'ana, ma noa'a la'u fa'asia God."

²⁴ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Sa tai bore 'ana ne'e oga ke donga nau, noa'a nia kasi manata 'abera sulia ru nia oga'i ki go'lo 'ana talana. Nia ke donga nau lala 'ana, ana kaida'i nia ke nonifii, ma ke mae ana 'ai rara folo.

²⁵ Sa tai bore 'ana ne'e 'aila kasi donga nau du'ungana nia oga ke sasi 'ana sulia kwaiogai'anga nia ki talana, nia ke ba'a talafia na mauri'a firi. Bore ma di'ia sa tai bore 'ana ne'e ke mae fuaku, nia ke to'lo ana mauri'a firi.

²⁶ Di'ia ne'e ta ngwae ka to'lo ana ru 'oro saena magalia ne'e, ma nia ka mae, ma nia ka tua tau fa'asia God, ru ne'eri kasi fulia go'lo ta le'anga'a fuana. Noa'a ta ngwae kasi totolia folilana na mauri'a firi 'ani ta mani.

²⁷ Nau ku saea ru ne'e osi'ana nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a leka ma'i fa'inia na 'ainsel nau ki, ana 'Inoto'anga na Ma'a nau, ma nai ba'a kwatea na kwaiara'a nama na kwa'ikwa'inga fuana na ngwae ki ta'ifau, osi'ana na ru ne'e kira sasia.

²⁸ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, ti ngwae aumulu noa'a kira kasi mae leleka kira ka lisia nau ku dao ma'i, ma nau ku gwaunga'i."

17

*Sa Jesus nia fa'ata'inia na ngasin-gasi'anga nia fa'inia rara'a nia
(Mark 9:2-13; Luke 9:28-36)*

¹ Na ono fa'i asoa ki 'i buri, sa Jesus ka tala'ia sa Peter, ma na ro ngwae asina ki sa James ma sa John ta'ifilida 'uana 'i gwauna ta'i fa'i ua ne'e fane.

² Ma kaida'i kira lia kwau, kira ka lisia na'la maana sa Jesus nia rokisi. Na maana ka ngwasinasina di'ia na sina, ma na ifi nia ki ka kwao liu.

³ Ma na uulu ngwae fafarongo ne'e ki, kira ka lisia sa Moses fa'inia sa Elaeja kera ala'a adaro'lo fa'inia sa Jesus.

⁴ Ma sa Peter ka fata 'uri kwau fuana sa Jesus, "Aofia 'ae, nia le'a liu ne'e kulu ka tua na'a akulu 'i ne'e. Di'ia 'oko oga, nai saunga'inia ta uulu babala, ta ai fuamu, ta ai fuana sa Moses, ma ta ai fuana sa Elaeja."

⁵ Ma ana kaida'i sa Peter nia fata go'lo 'ana 'ua 'una'eri, ta'i gwa'i salo ne'e ngwasinasina liu uku ma'i, ma nunuflana ka buta fafida, ma kira ka rongoa na'a lingalinga 'i ru nia fata ma'i 'uri fa'asia saena na gwa'i salo ne'eri, "Na ngela muta'i nau nini'a ne'e nau ku alafe liu

na'a ana. Nau ku saele'a fa'inia. Kamu ke rongo sulia nia'a!"

⁶ Ma kaida'i ne'e fafarongo nia ki kira rongoa na'a lingalinga 'i ru ne'e, kira ka ma'u liu, ma kira ka teo na'a 'ada fafia na maada 'i ano.

⁷ Ma sa Jesus ka dao ma'i siada, ma ka sama to'oda, ka fata 'uri, "Muke tata'e. Noa'a kamu kasi ma'u."

⁸ Ma ana kaida'i kira lia kwau, noa'a kira kasi lisia na'a ta ngwae, bore ma ta'ifilia sa Jesus go'lo.

⁹ Ma ana kaida'i kira koso ma'i fa'asia 'i gwauna fa'i ua ne'eri, sa Jesus ka fata totonga'i fuada ka 'uri, "Noa'a kamu kasi fa'arongoa ta ngwae ana ru nini'a kamu lisi'i ki, leleka ka dao ana kaida'i God ke ta'e nau, na Ngela Ngwae, fa'asia na mae'a."

¹⁰ Uulu fafarongo nia ki saefiloa kira ka 'uri, "Fa'uta ne'e fa'amanata ana taki ki kira saea sa Elaeja ke ba'a oli la'u ma'i, sui mala na ngwae ba God filia ka fi'i leka ma'i?"

¹¹ Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nia ma-mana. Sa Elaeja ne'e ke eta oli na'a ma'i, 'iri ka 'afia ngwae ki fuana na sasi aka'u 'anga.

¹² Ma nau ku saea la'u fuamu'a, sa Elaeja nia dao ma'i ka sui na'a. Bore ma na ngwae ki noa'a kasi lia sai go'lo ana. Nia ne'e, kira ka sasia go'lo 'ada ru ta'a ki ana nia'a sulia na kwaiogai'anga kira ki. Ma kike ba'a sasi 'una'eri logo ana nau'a."

¹³ Ana kaida'i uulu fafarongo ne'eri ki kira rongoa, kira fi'i saiana ne'e sa Jesus ala'a fuada sulia sa John ngwae ni Siuabu.

*Sa Jesus nia ifulani na ano'i ru ta'a
(Mark 9:14-29; Luke 9:37-43)*

¹⁴ Kaida'i sa Jesus fa'inia uulu fafarongo nia ki kira koso ma'i 'uana 'aena ua ne'eri, na ngwae 'oro ki kira fiku na'a, ma ta'i ngwae ka leka ma'i, ka bobo uruuru 'i na'ona 'aena sa Jesus, ma ka fata 'uri,

¹⁵ "Aofia 'ae, 'oke manataia ma'i na ngela ngwane nau, osi'ana ne'e na no'omae nia saungia. Na mata'inga ne'e sasi ma nia ka bolebole'a, ma ana kaida'i 'oro nia 'ui 'ani nia'a na'a saena mafula, ma 'i saena kafo logo.

¹⁶ Nau ku ngalia ma'i fuana fafarongo 'oe ki. Bore ma nia 'afita'i liu fuada fuana guralana."

¹⁷ Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu'a manatamu'a ngasi liu, ma ngwae ta'a ki! Noa'a kamu kasi fa'amamana nau 'ua! Nau ku noni maruku na'a 'ani abu fito'onga nini kamu. Nau ku tua fa'i kamu ka dao na'a 'uri, fuila kaumulu ka fa'amamana nau na'a." Sui nia ka fata

'uri fuana ngwae ne'eri, "Oke ngalia ma'li na ngela 'oe 'li ne'e."

¹⁸ Ma sa Jesus ka fata totonga'li fuana na ano'li ru ta'a ne'eri, ma nia ka leka fa'asia ngela ne'eri. Ma na ngela ne'eri ka 'akwa na ana kaida'li ne'eri nama go'lo.

¹⁹ Sui, kaida'li kira tua ta'ifilida, na fafarongo ki leka ma'li siana sa Jesus, ma kira ka saefiloo kika 'uri, "Fa'uta ne'e nia 'afta'li fuaimili fuana ifulanga'ilana na ano'li ru ta'a baera kwa?"

²⁰⁻²¹ Ma sa Jesus olisida ka fata 'uri, "Nia 'una'eri, osi'ana ne'e fa'amamana'anga kaumulu nia olidoko liu. Ma nau ku saea fuamu'a, di'ia na fa'amamana'anga kaumulu ana God doe ka di'ia bore 'ana na maga 'ai ti'iti'li ne'e kira saea 'ani mastad, kaumulu saiana muke sasia go'lo 'aumulu na tae ne'e nia ka 'afta'li. Di'ia nia 'una'eri, fa'li ua lo'oko bore, kamu ka 'idua fa'asia fuila 'ani fatalaumulu. Ma di'ia kamu fa'amamana ana ngasingasi'anga ana God, noa'a ta ru kasi 'afta'li fuana muke sasia."*

Ruana kaida'li sa Jesus nia fata sulia maelana

(Mark 9:30-32; Luke 9:43-45)

²² Ma ana kaida'li fafarongo nia ki kira fiku ma'li 'li Galili, sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Nau'a, na Ngela Ngwae, kike ba'a kwate nau fuana malimae nau ki,

²³ 'iri kira ka saungi nau. Bore ma ana uulu fa'li asoa, God ke ba'a ta'e nau la'u 'uana mauri'a." Ma kaida'li fafarongo ki kira rongoa sa Jesus nia fata 'una'eri, kira ka kwaimanatai liu.

Kaida'li sa Jesus folia takisi fuana Luma Abu God

²⁴ Ana kaida'li sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira leka ma'li 'uana fanoa'li Kapaneam, na ngwae kira goni mani ana takisi fuana Luma Abu God ki, kira leka ma'li siana sa Peter, ma kira ka saefiloo, "Uri ma ngwae fa'amanata kaumulu saiana ka kwatea logo mani ne'e kami liu fuana gonilana fuana Luma Abu God?"

²⁵ Ma sa Peter olisida ka 'uri, "Iu, nia saiana ka kwatea."

Ma kaida'li sa Peter ka ru'u saena luma, sa Jesus eta saefiloo basi ka 'uri, "Simon 'ae, 'oko manata fa'uta? Tai na'a ne'e tatalafa'a ana magalia saiana ka ngalia mani fa'asida? Na ngela kira ki talada, nama fa'asia ngwae kwaita ki?"

²⁶ Sa Peter olisida ka 'uri, "Fa'asia ngwae kwaita ki."

Ma sa Jesus ka 'uri, "Nia 'una'eri, na ngela kira ki noa'a kasi kwatea go'lo na

takisi ne'e. Nia ne'e, di'ia nau noa'a kusi kwatea bore na takisi fuana Luma Abu na Ma'a nau, nia le'a go'lo 'ana.

²⁷ Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, noa'a kasi le'a kulu ka fa'alia na manata'anga kira ki fuakulu. Oke leka 'li saena 'osi, 'oko a'oa ma'li. Na gwa'li i'a ne'e 'oko eta lafua, 'oko 'ifingia kwakwana, 'oke ba'a lisia mani ne'e bolo fa'li koro fuana folilana takisi fuana ta'li fa'li ngali. Ngalia mani ne'eri, ma 'oko kwatea fuada."

18

Sa tai ne'e doe?

(Mark 9:33-37; Luke 9:46-48)

¹ Ana kaida'li ne'eri, na fafarongo sa Jesus ki kira leka ma'li siana, ma kira ka saefiloo kira ka 'uri, "Uri ma? Kaida'li God ke ba'a gwaunga'li, sa tai ana kaimili ne'e ke 'inoto'a ka tasa kwa?"

² Ana kaida'li ne'eri, sa Jesus ka saea ma'li ta'li kala ngela siana, ma ka fa'auua 'li safitada.

³ Ma nia ka fata 'uri, "Ru mamana nau ku saea fuaumulu, di'ia kamu ka olisia na abula'anga kamu, ma kamu ka fa'ati'iti'li kaumulu talamu'a di'ia kala ngela ki, kamu totolia fuana God ka gwaunga'li fafi kamu.

⁴ Ma sa tai ne'e ka fa'ati'iti'li nia 'li talana di'ia kala ngela ne'e, nia ke 'inoto'a kaida'li God ke gwaunga'li.

⁵ Di'ia sa tai ne'e 'oko kwaloa ta ngela 'uri du'ungana ne'e nia fa'amamana nau, 'oko kwalo nau la'u go'lo.

Sa Jesus fa'abasua ngwae ki 'ani ta'anga'a

(Mark 9:42-48; Luke 17:1-2)

⁶ "Di'ia ta ngwae ka kwatea ngwae nini'ia kira enoeni ki ka 'asi fa'asia fito'onga kira aku, nia le'a fuana kike firi'ia ta fau doe 'li luana, ma kika 'ui 'ania 'li saena na 'atako.

⁷ Kwaimanatai fuana ngwae 'li saena magalia sulia ru 'oro fuana fa'aroralada ni'li ke ba'a leka talau. Ma kwaimanatai liu fuana ngwae ne'e ke ba'a sasia ru ne'eri ki fasi 'iri ka kwatea ngwae ki ka 'asi fa'asia fito'onga kira aku.

⁸ "Ma di'ia limamu nama 'aemu kwate 'oko 'asi fa'asia fito'onga 'oe aku, 'oke siki muusia fa'asi'o. Nia ta'li le'a go'lo 'ana fuamu di'ia 'oko tua tau 'amu saena mauri'a 'li langi fa'inia na ngu-runguru lima nama ngurunguru 'ae, 'asu 'ubani 'oko fi'li koso 'li saena kula ana kwa'ikwa'inga fa'inia ro lima ki nama ro

* 17:20-21 Ti kerekere'a 'ua ana sa Matthew, kira 'adoa la'u verse 21, "Ta'ifilia fo'onga'a fa'inia abu fanga'a go'lo ne'e nia bolo fa'inia ifulanga'ilana na ano 'li ru ta'a 'uri ki, ma noa'a la'u ta ru."

'ae ki, kula ne'e mafula nia du'adu'a kasi mae.

⁹Ma di'ia maamu kwate 'oko 'asi fa'asia fito'onga 'oe aku, 'oke lafua 'amu fa'asi'o, ma 'oke to'osia. Nia ta'li le'a go'o 'ana fuamu di'ia 'oko ru'u 'i saena mauri 'i langi fa'inia ta'li bali maa, 'asu 'ubani 'oko fi'i koso 'i saena kula ana mafula ne'e noa'a kasi mae fa'inia ro bali maa ki."

Na sipsip ba nia o'osi

(Luke 15:3-7)

¹⁰⁻¹¹Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a kamu kasi silolonga'inia na kala ngela ne'e ki. Sulia ne'e 'ainsel kira ki fa'arongoa 'ani God na Ma'a nau 'i langi, sulia tae ne'e kamu sasi ada.

¹²"Ma di'ia ta ngwae ka to'o ana ta'li talanga'i sipsip, ma ta'li ai ada ka o'osi na'a, ma tae ne'e ngwae ne'e ke ba'a sasia? Ngwae ne'e ke ba'a fa'asia siko akwala ma siko sipsip ki ana kula kira fanga ana, ma ka leka ka lulu 'uana ta'li sipsip ne'e nia o'osi ma ka no'ana.

¹³Kaida'i nia dao na'a to'ona, nia saele'a ka tasa liufia na'a saele'anga nia fa'inia na sipsip ne'e kira tua go'o 'ada fa'inia.

¹⁴Na Ma'a kamu ma'i langi, nia ka manata logo 'una'eri, sulia noa'a nia kasi oga fuana ta kala ngela ana ne'e ka funu sulia na abula ta'anga'a nia ki."

Rora'a ta ngwae

¹⁵Sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Di'ia ne'e to'olamu sasia ta ru ka rora fuamu, 'oke leka siana, 'oko fa'arongoa 'ani na rora'a nia 'i safitamuro'o ta'ifili koro'o. Ma di'ia nia ka fafarongo fuamu, moro ka kwaima la'u.

¹⁶Ma di'ia nia kasi fafarongo fuamu, 'oko tala'ia ta ta'li ngwae nama ta ro ngwae la'u fa'i 'oe, 'iri kera ka fa'amamana ru ki ta'ifau ne'e 'oko saea, fasi 'iri 'oko sasi sulia na Kerekere'a Abu ba saea, 'Ni ro ngwae nama ta uulu ngwae fasi 'iri kira ka fa'amamana na ala'anga ne'e nia saea.'

¹⁷Ma di'ia noa'a nia kasi ala go'o fafia fata fa'amamana 'anga kira, 'oko fa'arongoa 'ani na fikuta'i ngwae God ki. Ma di'ia ne'e fikuta'i ngwae God ki bore, nia kasi fafarongo go'o fuada, 'oko alua 'i maa fa'asia fiku ta'li ngwae kamu ka di'ia na ngwae kira kina God, nama ta ngwae ta'a ne'e nia gonina na mani ana takisi.

¹⁸"Ru mamana nau ku saea fuamu'a, ta tae ne'e kamu luia ngwae ki noa'a kasi sasi saena magalia, God alafafia logo 'i langi. Ma ta tae ne'e kamu ala'ania ngwae ki ka sasi 'i saena magalia, God ala'ania logo ma'i 'i langi.

¹⁹"Nau ku saea la'u fuamulu, di'ia ta ro ngwae ana kaumulu kera ka alafafia ta

ru 'i saena magalia, ma kera ka fo'o 'uana, na Ma'a nau 'i langi nia ke ba'a kwatea fuadaro'o.

²⁰Sulia di'ia ta ro ngwae nama ta uulu ngwae kira fiku ana ta kula, osi'ana kira fa'amamana nau, nau ku tua logo 'i ne'eri fa'i kira."

Sulia na rufuanata'anga ana ta'anga'a

²¹Sa Peter dao siana sa Jesus, ma ka saefiloo ka 'uri, "Aofia 'ae, ta fita kaida'i ne'e nau ku saiana nai rufuanata ana to'olaku, kaida'i nia ka sasia ta ru ka ta' fuaku? Nia leleka ka dao ana fiu kaida'i ki?"

²²Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nau ku saea fuamu, noa'a la'u fiu kaida'i ki, bore ma ana kaida'i ki ta'ifau go'o ne'e 'oke rufuanata ana.

²³Nau ku saea 'una'eri osi'ana gwaunga'i 'anga God di'ia ta ngwae tatalafa'a ne'e nia oga na fa'asagalana na ngali langa'anga ki fa'inia na ngwae rao nia ki.

²⁴Aia, na etana ngwae ni rao ka dao ma'i ne'e nia ngali langa ana mole'e mani.

²⁵Ma na ngwae ni rao ne'eri noa'a kasi bolo na'a fa'inia na du'ulana na ngali langa'anga nia, ma na ngwae tatalafa'a ne'e asunga'inia fasi 'iri kira ka 'oifoli 'ani nia'a, fa'inia na 'afe nia, ma na ngela nia ki, ma na ru nia ki ta'ifau fuana na du'ulana na ngali langa'anga nia.

²⁶"Ma na ngwae rao ne'eri leka ma'i ka bobo uruuru 'i na'o ana na ngwae tatalafa'a ne'e, ma ka amasia ka 'uri, 'Oke mabetau basi fa'i nau, 'iri nai ba'a du'ua na ru 'oe ki ta'ifau.'

²⁷Ma na ngwae tatalafa'a ne'eri ka kwaimanatai fuana, ma nia ka rufuanata na'a ana ngali langa'a nia 'iri nia kasi du'ua na'a, ma nia ka ala'ania ka leka na'a 'ana.

²⁸"Aia, ma kaida'i ne'e ngwae ne'eri ka ru'u kwau 'i maa, nia ka saka fuana ta'li ngwae ana na ngwae rao ki ne'e nia ngali langa ana kala bara mani siana. Nia ka daua, ma ka tala'ae na'a 'inilana kukuna, ma ka fata 'uri, 'Oke du'ua na'a ru ba 'oko ngali langa ani siaku ki'

²⁹"Ma ngwae rao ne'eri ka bobo uruuru, ma ka amasia ka 'uri, 'Oke mabetau basi fa'i nau, ma nai ba'a du'u fuamu.'

³⁰"Bore ma nia ka 'aila, ma ka ngali nia, ma ka alu nia saena na luma ni lokafo, leleka nia ka du'ua nama na ngali langa'a ne'eri.

³¹Ma kaida'i ti ngwae rao kira lisia na ru ne'eri, manatalada ka kwaimanatai liu. Ma kira ka leka siana na ngwae tatalafa'a ne'eri, ma kira ka fa'arongoa 'ani na ru ki ta'ifau.

³² “Ma na ngwae tatalafa'a ne'eri ka saea ma'li na ngwae rao etaeta ne'eri, ma ka fata 'uri fuana, 'Ae'lo na ngwae ta'a liu! Nau ku rufuanata na'a ana ngali langa'a ba 'oe ki ta'ifau, sulia 'oko amasi nau 'uana.

³³ Fuila 'oke kwaimanatai go'o fuana na ngwae rao ne'eri, di'ia ba nau ku sasia logo fuamu.'

³⁴ Ma na ngwae tatalafa'a ne'eri ka saeta'a liu, ma ka kwatea fuana na kwa'ilana saena na luma ni lokafo, leleka nia ka du'ua nama na ru ki ta'ifau ne'e nia ngali langa ani.”

³⁵ Ma sa Jesus ka fa'asua na tarifula'a ne'eri ka 'uri, “Ma na ru ne'eri logo ne'e na Ma'a nau 'i langi ke ba'a sasia fuamu'a, di'ia noa'a kamu kasi rufuanata mamana go'o ana to'olamu'a fa'ida.”

19

Sulia na ilanga'ilana na 'afe (Mark 10:1-12)

¹ Kaida'i sa Jesus ala'a ka sui na'a, nia ka leka fa'asia aba'li kula ne'eri 'i Galili. Ma nia ka leka to'ofolo ana kafo 'i Jordan, ma ka dao ana ta bali ana aba'li kula 'i Judea.

² Ma na ngwae 'oro liu kira leka sulia. Ma na ngwae ne'e kira mata'i ki, sa Jesus ka gurada ma kira ka 'akwa.

³ Ma ti Farasi kira leka logo ma'li fuana na ilito'olana go'o 'ada sa Jesus. Ma kira saefloa, kika 'uri, “'Uri ma ana na taki sa Moses, nia le'a go'o 'ana fuana ngwae ka ilanga'inia na 'afe nia 'uana ta ru bore 'ana ne'e nia oga?”

⁴ Sa Jesus olisida ka 'uri, “'Uri ma noa'a kamu kasi manata le'a sulia ru ne'e kau-mulu to'oma'ini'i saena Kerekere'a Abu? Na Kerekere'a Abu fata 'uri, 'Ana etangilana ma'li, God nia saunga'inia ngwae ki 'ania ngwangwane ma na kini.’

⁵ Ma na Kerekere'a Abu ka fata logo 'uri, 'Du'ungana ru ne'eri, ngwae ka fa'asia na ma'a nia fa'inia te'a nia, ma ka tua ratai fa'inia na 'afe nia, ma kera ke alua na'a ta'i manata'anga di'ia ta'i ngwae go'o.’

⁶ Noa'a la'u ta ro ngwae to'oto'o, bore ma di'ia ta'i ngwae na'a. 'Una'eri ru ne'e God firi fikua ka sui na'a, noa'a kasi le'a fuana ta ngwae ke logea la'u.”

⁷ Ma na Farasi ki kira saefloa la'u kira ka fata 'uri, “Ma ta'i taki sa Moses fata 'uri, 'Sa Moses nia ala'ania ne'e ngwae ke keresia ta 'aba ru ana kwai ilanga'inga, ma ka kwatea fuana na 'afe nia 'iri nia ka ilanga'inia na'a.’ Ma fa'uta ne'e sa Moses ka ala'ania fuana ngwae ki kika sasi 'una'eri?”

⁸ Sa Jesus ka fata 'uri fuada, “Sa Moses nia ala'ania fuamu'a Jiu ki fuana

ilanga'ilana 'afe kamu ki, osi'ana nia 'afta'i fuana fa'amanata lamu'a, osi'ana ne'e manatamu'a ngasi liu. Sui bore 'ana ka 'una'eri, 'i na'o ma'li ana kaida'i God nia saunga'inia na ngwae ma na kini, noa'a nia kasi 'una'eri.

⁹ Ma nau ku saea fuamu'a, di'ia 'afe ta ngwae noa'a kasi kakabara go'o 'ana, ma na ara'li nia ka 'aila 'ania ma ka korea lala ta kini la'u, na ngwae ne'e nia rora na'a 'ania kakabara'anga.”

¹⁰ Buri 'ana sa Jesus ka fata 'una'eri fuada ta'ifau, fafarongo nia ki kira ka fata 'uri fuana, “Ma di'ia nia 'afta'i liu fuana ngwae ka ilangani na 'afe nia 'una'eri, ni le'a fuana ngwae noa'a kasi ara'li go'o.”

¹¹ Ma sa Jesus ka 'uri fuada, “Ngwae 'oro ki noa'a 'iri sai le'a ana ru mamana sulia ara'inga. Bore ma bara ngwae go'o ne'e God kwatea liato'o fuada 'iri kike malinga'inia fa'amanata'anga ne'e.

¹² Nau ku saea ru ne'e osi'ana ti ngwae noa'a kasi ara'li, sulia tala'ae ana kaida'i kira futa ma'li ana noa'a ta ru 'iri 'olo'olo saena na nonida, nia ne'e sasia noa'a kira kasi bolo fuana ara'inga. Ma ti ngwae noa'a kasi ara'li sulia na ngwae ki kira saunga'inia na nonida ne'e sasia ma noa'a kira kasi bolo na'a fuana ara'inga. Ma ti ngwae noa'a kira kasi ara'li 'iri kika rao tatau na'a fuana God. Ma na ngwae ne'e kira totolia kika ara'li, ala'ani kika leka sulia na fa'amanata'anga nini'a sulia ara'inga ne'e.”

Sa Jesus fa'ale'a kaela ngela ki (Mark 10:13-16; Luke 18:15-17)

¹³ Ma 'i buri 'ana ru ne'e, ti ngwae kira ngalia ma'li na kaela ngela ki siana sa Jesus, fasi 'iri nia alua limana fafida, ma ka fo'o fafida. Ma na fafarongo nia ki ka balufida.

¹⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, “Muke ala'ania na kala ngela ki ka leka ma'li siaku, noa'a kamu kasi luida la'u. Sulia God nia gwaunga'li fafia ngwae ne'e enoeno ka di'ia kala ngela ne'e ki.”

¹⁵ Sui sa Jesus ka alua na'a limana 'i fafona kala ngela ne'eri ki, ma ka fa'ale'a kira. Sui, nia ka leka na'a 'ana.

Sulia na to'oru'a (Mark 10:17-31; Luke 18:18-30)

¹⁶ Ana ta'i kaida'i, ta'i ngwae 'alako nia leka ma'li siana sa Jesus, ma ka saefilo 'uri, “Fa'amanata 'ae, na ru le'a tae ki ne'e nau ku sasi 'iri nau ku to'o ana na mauri'a firi?”

¹⁷ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, “Fa'uta ne'e 'oko saefilo nau sulia na ru le'a ki kwa? Ta'i God go'o ne'e nia le'a. Di'ia 'oko oga 'oke to'o ana mauri'a firi fa'inia

God, 'oke ro'o sulia na taki nia ki ne'e nia sae'le."

¹⁸ Ma na ngwae ne'eri ka saefiloda la'u sa Jesus ka 'uri, "Taki tae ki kwa?"

Sa Jesus ka olisi 'uri ana, "Oe kosi sau ngwae, 'oe kosi kakabara, 'oe kosi bilia ta ru, 'oe kosi soke fafia ta ngwae.

¹⁹ Ma 'oko fu'usi doe ana ma'a 'oe ma te'a 'oe. Ma 'oke alafe fuana ngwae ki ta'ifau ka di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu."

²⁰ Sui ngwae 'alako ne'e ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Ru ne'eri ki, nau ku sasi na'a ma'i sulii. 'Uri ma tae la'u ne'e nai sasia la'u kwa?"

²¹ Ma sa Jesus olisia ka 'uri fuana, "Di'ia 'oko oga 'oe tua le'a ta'ifau, leka 'oko 'oifoli 'ani ru 'oe ki ta'ifau, ngalia mani ne'eri, 'oko kwatea fuana ngwae dala'a ki, ma 'oke ba'a to'o ana to'oru'a 'i langi. Sui 'oko fi'i leka ma'i sulii nau."

²² Ma ana kaida'i ngwae 'alako ne'eri ka rongoa na ru ne'eri ki, na liana ka kwaimanatai liu na'a, ma nia ka leka na'a 'ana, sulia nia na ngwae to'oru liu.

²³ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Nau ku saea fuamu'a, nia 'afita'i liu na'a fuana na ngwae to'oru ki kike ru'u saena mauri'a ne'e God ke gwaunga'i fafia.

²⁴ Ma nau ku saea logo fuamu'a, nia 'afita'i liu fuana ta kamel ke ru'u sulia na ma'e kwakwa ti'iti'i 'i 'aena sugila. Nia 'afita'i ka liu la'u fuana ta ngwae to'oru ne'e God ke gwaunga'i fafia maurilana."

²⁵ Aia, ma ana kaida'i fafarongo nia ki kira rongoa na'a ru ne'eri ki, kira ka 'arefo liu, ma kika fata 'uri, "Ma di'ia nia 'afita'i fuana ngwae to'oru ki 'una'eri, sa tai mo ne'e ka bolo fuana mauri'a firi?"

²⁶ Ma ana kaida'i sa Jesus ala'a, nia ka lia saga kwau fuana fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri, "Nia 'afita'i liu fuana na ngwae ki ke toda mauri'a firi, bore ma fuana God noa'a nia kasi 'afita'i go'o. Na ru ki ta'ifau nia talangwara'u go'o 'ana fuana God."

²⁷ Ana kaida'i ne'eri, sa Peter ka saefiloda sa Jesus ka 'uri, "Ma kaimili fa'uta mo? Osi'ana kami fa'asia na'a to'oru'a kaimili ki ta'ifau, ma kami ka leka na'a sulii'o. Ma tae ne'e God ke kwatea fuaimili?"

²⁸ Ma sa Jesus ka olisia fuada ka 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, ana kaida'i God ke ba'a alua na magalia faolu, nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a tua ana fuli tua'a nau fuana na matalanga'ilana ngwae ki ta'ifau. Ana kaida'i ne'eri, kaumulu akwala ma ro ngwae fafarongo nau ki, kamu ke ba'a tua fa'i nau ana kula ana 'inoto'anga fuana matalanga'ilana ngwae ki ana akwala ma ro kwalafa ana Israel ki.

²⁹ Ma sa tai ne'e ka fa'asia luma nia, ma na ngwae'futa nia ki, ma na ngwaingwaena nia ki, ma na ma'a falinia te'a nia, ma ngela nia ki, nama ta ano bore 'ana, sulia nia leka sulii nau, na ngwae ne'eri nia ke ba'a ngalia ru le'a 'oro ki liufia ru ba nia to'o ana 'i na'o ki. Ma God ke ba'a kwatea logo mauri'a firi fuana.

³⁰ Ma ngwae 'oro ne'e kira 'a'ana ana kaida'i ne'eri, kike ba'a ti'iti'i. Ma ngwae 'oro ne'e kira fa'ati'iti'i kira ana kaida'i ne'e, kike ba'a 'a'ana."

20

Na tarifula'anga sulia na ngwae rao ki

¹ Sa Jesus ka fata la'u 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Na 'Inoto'anga God nia 'uri: Nia di'ia na ngwae ne'e to'o ana ano, ma ka leka 'i 'ofodangi fuana na laefilana ngwae ki fuana rao'a 'i saena o'ola nia.

² Ma nia ka alafafia na folilada 'ani mani ne'e bolo fuana ta'i asoa, ma ka ba'eda na'a fuana rao'a saena na o'ola nia.

³ "Ma ana sikona kadi sina 'i 'ofodangi, nia ka leka la'u, ma ka lisia ti ngwae ne'e kira uu 'o'o go'o 'ada 'i saena usi'a, ma noa'a kira kasi sasia go'o ta ru.

⁴ Ma nia ka 'uri fuada, 'Kaumulu ke leka logo ma'i, 'iri kuke rao 'i saena na o'ola nau, ma nau kui ba'a foli kaumulu 'ani ru ne'e totolia.'

⁵ Ma kira ka leka na'a.

"Ma tofongana asoa, ma ana uula kadi sina asoa, nia ka leka la'u, ma ka sasi logo 'una'eri.

⁶ Ma sa 'ulafi na'a, nia ka leka ma ka dao to'ona ti ngwae ne'e kira uu 'o'o go'o 'ada maana fuli usi'a. Ma nia ka saefiloda ka 'uri, 'Fa'uta ne'e kamu ka uu 'o'o go'o aumulu 'i ne'e sulia asoa la'ula'u ne'e, ma noa'a kamu kasi sasia go'o ta ru?"

⁷ "Ma kira olisia kika 'uri, 'Noa'a ta ngwae kasi sae kaimili go'o.'

"Ma nia ka fata 'uri fuada, 'Kaumulu ke leka logo ma'i, 'iri kuke rao 'i saena na o'ola nau.'

⁸ "Ma kaida'i ne'e sina ka suu na'a, ngwae ne'e to'o ana o'ola, ka fata 'uri fuana na ngwae 'a'ana ana na rao'a nia, 'Oke saea ma'i na ngwae rao ki, ma 'oko foli kira 'ani na mani kira ki. 'Oke tala'ae ana na ngwae ba nau ku saeda 'isi, leleka ka dao ana na ngwae ba nau ku eta saeda ki.'

⁹ "Na ngwae rao ba nia saeda 'i buri 'i sa'ulafi ki, kira dao ma'i, ma nia ka folida 'ani mani ne'e totolia ta'i asoa fuana ta'i ngwae.

¹⁰ Ma kaida'i ne'e ngwae ba nia saeda ma'i 'i na'o kira dao ma'i, kira fia fasi nia ke ba'a foli kira ka ta'i doe. Bore ma kira

ta'ifau kira ngalia go'o mani ne'e totolia ta'i asoa fuana ta'i ngwae'a.

¹¹ Ma kaida'i kira ngalia na'a, kira ka ngunungunu buri fuana na ngwae ne'e to'o ana na o'ola, kira ka fata 'uri,

¹² Na ngwae nini 'oko saeda ma'i buri, kira rao go'o sulia kaida'i ti'titi'i, ma 'oko folida ka bolo logo fa'i kaimili ne'e kami ngali kulu'a na'a ana na rao'a sulia fa'i asoa la'ula'u ne'e, ma na sina ka sina fifi liu na'a aimili.'

¹³ "Ma nia ka olisia ta'i ngwae ada ka 'uri, 'Kwala ngwade 'ae, nau kusi 'aurafu 'oe go'o. 'Oko alafafia na rao'a fuana ta'i mani go'o ba.

¹⁴ Ngalia na'a fofoli'a 'oe, ma 'oko leka na'a kwau 'amu. Nau ku oga nai kwatea fuana ngwae ne'e nau ku laefia 'isi'isi ka di'ia logo ne'e nau ku kwate fuamu.

¹⁵ Ma nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana sasilana tae ne'e nau ku oga kui sasia 'ania na mani nau talaku. Fa'uta 'oko 'uga, osi'ana nau ku kwate ru doe fuana ngwae matamata lo'oko ki?"

¹⁶ Ma 'isilana sa Jesus ka fata 'uri, "Nia ne'e, na ngwae ne'e 'isi'isi nini'ari, ke ba'a etaeta la'u. Ma na ngwae ne'e kira etaeta nini'ari, kike ba'a 'isi'isi la'u."

Uula kaida'i sa Jesus nia fata sulia maelana

(Mark 10:32-34; Luke 18:31-34)

¹⁷ Kaida'i sa Jesus nia leka 'uana 'i Jerusalem, nia ka tala'ia na fafarongo nia ki kira ka leka karangi nia ta'ifilida, ma nia ka ala'a fuada ta'ifilida ka 'uri,

¹⁸ "Kamu ke fafarongo le'a ma'i fuaku. Kulu leka kwau 'uana 'i Jerusalem. Ma ta'i ngwae ke ba'a kwate nau, na Ngela Ngwae, fuana fata abu doe ki, ma na fa'amanata ana taki ki, fasi 'iri kira ka matalanga'i ta'a aku fuana na saungilaku.

¹⁹ Ma kike ba'a kwate nau fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma kike ba'a 'oidorole 'ani nau, ma kika ulasi nau. Sui kike ba'a foto'i nau ana 'ai rara folo fuana saungilaku. Aia, ma ana uula asoa, God ke ba'a ta'e nau la'u fuana mauri."

Na te'a ro fafarongo ki gania sa Jesus 'uana kwai'adomi 'anga

(Mark 10:35-45)

²⁰ Buri 'ana ru ne'eri, 'afe sa Sebedi fa'inia na ro ngela nia ki, sa James ma sa John, kira ka dao ma'i fuana lisilana sa Jesus. Na kini ne'eri ka leka ma'i, ka bobo uruuru 'i na'ona sa Jesus, ma ka gania 'uana sasilana ta ru fuana ro ngela nia ki.

²¹ Ma sa Jesus ka saefiloa kini ne'e ka 'uri, "Tae ne'e 'oko oga?"

Nia ka fata 'uri, "Nau ku oga 'oke eta fata'a fuaku 'oko ala'ania ro ngela ne'e nau ki, kera ka tua karangi 'oe, ta ngwae

ka tua 'i bali 'olo'olo amu, ma ta ngwae 'i bali mauli 'amu, kaida'i 'oke tatalafa'a 'i saena 'Inoto'anga 'oe."

²² Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka fata 'uri fuana ngela ne'eri ki, "Ru ne'e koro'o gania, koro'o noa'a 'iri sai go'o ana na fadalana. Koro'o totolia go'o 'amuro'o nonifi'anga di'ia ne'e nai ba'a nonifi 'ania?"

Ma kera ka fata 'uri, "Iu, kero'o totolia go'o 'amiro'o."

²³ Sa Jesus ka fata 'uri la'u fuadaro'o, "Nia mamana na nonifi'anga ne'e ke ba'a dao ana koro'o. Bore ma fuana ta ngwae ne'e ka tua bali 'olo'olo aku, ma ta ngwae bali mauli aku di'ia ne'e koro'o oga, noa'a la'u nau'a ne'e nai filia. Ta'ifilia Ma'a nau ma'i langi go'o 'ana ne'e saiana kwatelana fuana sa tai fa'ida ne'e nia filida fuana ka sui na'a."

²⁴ Kaida'i ne'e akwala fafarongo ne'eri ki kira rongoa ru ne'e, kira ka saeta'a fuana ro ngwae asina ne'eri ki.

²⁵ Nia ne'e, sa Jesus ka sae kira ta'ifau go'o ma'i siana, ka fata 'uri, "Kaumulu saiana na ngwae gwaunga'i ki ne'e kira gwaunga'i fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira to'o ana ngasingasi'anga, ma kira sai liu ana usunga'ilana ngwae ki fuana sasilana ru kira oga'i ki.

²⁶ Sui bore 'ana, noa'a nia kasi 'una'eri la'u 'i safitamu'a. Di'ia ta ngwae aumulu nia oga ka fa'ina'ona'o, nia ke saiana nia ngwae rao kaumulu.

²⁷ Ma di'ia sa tai aumulu ne'e nia oga ka 'inoto'a, nia ke rao 'o'o fuana ngwae ki.

²⁸ Nia ka sisi di'ia nau'a, na Ngela Ngwae. Du'ungana nau noa'a kusi leka ma'i 'iri ne'e ngwae ki kira ka rao fuaku. Ma nau ku leka lala ma'i 'iri nai rao fuana ngwae ki ta'ifau, ma nau ku kwatea na'a maurilaku fuana fa'amaurilana na ngwae 'oro ki fa'asi ta'anga'a kira ki."

Sa Jesus gura ro ngwae maada rodo ki (Mark 10:46-52; Luke 18:35-43)

²⁹ Ma ana kaida'i sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki kira leka kwau 'uana 'i Jerusalem, kira ka liufia na'a kwau ma'e fanoa 'i Jeriko. Ma kaida'i kira ka leka fa'asia na fanoa ne'eri, na ngwae 'oro liu kira leka ma'i sulida.

³⁰ Ma na ro ngwae maada rodo ki kera tua ninimana tala. Ma kaida'i kera rongoa sa Jesus leka ma'i sulia tala, kera ka ri na'a, kera ka 'uri, "Ae'o na 'alako ana kwalafa sa David, 'oke manatai kero'o ma'i."

³¹ Ma kaida'i ne'e ngwae ki kira rongoa kera, kira ka balufi kera, ma kika 'uri, "Moke tua aroaro!" Bore ma kaida'i kira fata 'una'eri, kera fi'i ri doe ka tasa la'u

'uri, "‘Ae’o na 'alako ana kwalafa sa David, 'oke manatai kero'lo ma'i."

³² Ma kaida'i sa Jesus rongo kera ri ma'i 'una'eri, nia ka uuto'lo, ma ka saeda ma'i, ma ka saefiloda ka 'uri, "‘Tae ne'e koro'lo oga nai sasia fuamuro'lo?"

³³ Kera olisia, keka 'uri fuana, "Kero'lo oga 'oke 'ifingia maamiro'lo fasi 'iri kero'lo ke lia la'iu."

³⁴ 'Una'eri, sa Jesus ka kwaimanatai liu fuadaro'lo, ma nia ka sama to'ona maadaro'lo. Ma ana kaida'i ne'eri nama go'lo, na maadaro'lo ka lia na'a, ma kera ka leka na'a fa'inia sa Jesus.

21

Ngwae 'oro ki ba'atafeaa sa Jesus

(Mark 11:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

¹ Ma sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira dao karangia na'a 'i Jerusalem, ana fanoa 'i Betfeis, 'i gwauna fa'iu 'i Olif. 'I ne'eri, sa Jesus ka kwatea ta ro ngwae ana na fafarongo nia ki, kera ka etaeta 'i na'lo,

² ma nia ka fata 'uri fuadaro'lo, "Moke leka 'uana fanoa lo'oko ne'ana koro'lo leka kwau 'uana, ma koro'lo ke ba'a dao to'ona ta'li dongki, kira firil'ia 'i ne'eri fa'inia na bibina. Koro'lo ka logedaro'lo, ma moro ka ngalida ma'i siaku.

³ Ma di'ia ta ngwae ka saefilo koro'lo, koro'lo ka saea fuana moka 'uri, 'Na Aofia ne'e oga'i.' Ma 'una'eri nia ke ba'a ala'anida fuamuro'lo."

⁴ Ru ne'e nia fuli fasi 'iri ka fa'amamana tae ba na profet nia saea ka 'uri,

⁵ "Muke saea fuana ngwae ki 'i Jerusalem muka 'uri,

'Lisia basi.

Na ngwae tatalafa'a kamu, nia leka na'a ma'i siaumulu.

Nia ka fa'ati'iti'i nia, ma ka leka ma'i 'i fafona na dongki.

Nia ka leka ma'i 'i fafona na kala dongki.' "✧

⁶ Ma na ro ngwae ana na fafarongo nia ki, kera ka etaeta na'a 'i na'lo, ma kera ka sasia na'a ru ne'e sa Jesus saea fuadaro'lo ki.

⁷ Kera tala'ia ma'i na dongki ne'eri fa'inia na bibina, ma kira ka safata'inia na ifi kira ki 'i fafona ilina bibina, ma sa Jesus ka tua 'i fafona.

⁸ Ma na ngwae 'oro liu ki kira safata'inia na ifi kira ki sulia na tala, ma ti ngwae kira ka tufua na uila niniu ki, ma kira ka safata'inia sulia na tala fuana fa'a'inoto'alana sa Jesus.

⁹ Na fiku'a doe ne'e kira etaeta 'i na'lo ana sa Jesus, ma kira ka 'isi kwau 'i burina, kira ako ma kika 'uri, "‘Aura'e 'anga fuana ngela ana kwalafa sa David na tatalafa'a!

Ma God 'oko 'oilakita'inia na ngwae ne'e nia leka ma'i 'ani na ngasin-gasi'anga 'oe!*

Kulu ba'atafeaa God!"

¹⁰ Ma kaida'i sa Jesus nia dao 'i Jerusalem, na fanoa ka ngalu liu na'a, ma ti ngwae kira saefiloda kira ka 'uri, "Sa tai nini'a?"

¹¹ Ma na fiku'a ne'eri kira ka 'uri, "Nia'a sa Jesus na profet, na ngwae fa'asia na fanoa 'i Nasaret 'i saena na aba'i kula 'i Galili."

Sa Jesus balufia ngwae ne'e kira fa'alia Luma Abu God ki

(Mark 11:15-19; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

¹² Kaida'i sa Jesus leka ma'i ka dao saena Luma Abu God, nia ka lalia na ngwae ne'e kira usi 'ada 'i ne'eri ki. Ma nia ka giosia na tatafe ana ngwae ne'e kira rokisi mani ne'eri ki, ma ka gilosia na ru fuana tua'a na ngwae ne'e kira 'oifoli 'ani na fa'i fao ki.

¹³ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae ne'eri ki, "Na Fatalana God saena Kerekere'a Abu nia fata 'uri, 'Na Luma nau, na luma ni fo'lo.' Bore ma kamu fa'ita'inia ka alua lala kula fuana bililana ru ngwae ki."

¹⁴ Ana kaida'i ne'eri, ti ngwae maada rodo, ma ti ngwae 'aeda mae, kira leka logo ma'i siana sa Jesus saena Luma Abu God, ma nia ka gurada ta'ifau.

¹⁵ Aia, ma na fata abu doe ki, ma na fa'amanata ana taki ki, kira ka saeta'a liu kaida'i kira lisia ru le'a ki ne'e sa Jesus nia sasi'i, ma kira ka rongoa kala ngela ki kira ri kika 'uri, "‘Aura'e 'anga fuana ngela ana kwalafa sa David na tatalafa'a!"

¹⁶ Ma na fata abu doe ki fa'inia na fa'amanata ki, kira ka fata 'uri fuana sa Jesus, "‘Oko rongoa tae ne'e kira saea! Fa'uta ne'e noa'a 'oe kosi luida kwa?"

Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "‘Iu, nau ku rongoa. Noa'a kamu 'iri to'omani go'lo ala'anga ba saena Kerekere'a Abu? Nia fata 'uri, 'Oko fa'amanata na kaela ngela ki fasi 'iri kira ka ba'atafeaa 'oe talamu.' "✧

¹⁷ Sui 'i buri 'ana, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira ka leka na'a fa'asia 'i Jerusalem, ma kira ka leka 'uana 'i Betani. Ma kaida'i nia rodo na'a, kira ka teo 'i ne'eri.

✧ 21:5 Sekaraea 9:9

✧ 21:9 Sam 118:26

✧ 21:16 Sam 8:2

*Sa Jesus agia na 'ai figi
(Mark 11:12-14, 20-24)*

¹⁸ 'Ofodangi ana ruana asoa, kaida'i sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira oli ma'li 'uana 'i Jerusalem, ma sa Jesus ka fiolo.

¹⁹ Ma nia ka lisia ta'i 'ai figi ne'e uu 'i ninimana tala, ma ka leka 'i 'aena, bore ma noa'a nia kasi lisia go'o ta fua'i ru ana, ma na rauna go'o ne'e ulubono. Ma nia ka fata 'uri fuana 'ai figi ne'eri, "Osi'ana noa'a 'oe kosi alua go'o ta fua'i ru, 'ira 'ita ana kaida'i ne'e noa'a 'oe kosi fungu la'u!" Ma ana kaida'i ne'eri nama go'o, na 'ai ne'eri ka kuku na'a.

²⁰ Kaida'i fafarongo ki kira lisia ru ne'eri, kira ka 'arefo liu. Ma kira ka saefiloa 'uri, "Tae ne'e sasi ma na 'ai ne'e ka mae 'ali'ali go'o 'ana 'uri kwa?"

²¹ Ma sa Jesus olisida ka 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, di'ia kamu fa'amamana ma noa'a kamu kasi manata ruarua, kaumulu saiana muke sasia go'o 'aumulu ru doe ki liufia ru ne'e nau ku sasia ana 'ai figi ne'e. Di'ia kamu saea fuana fa'i ua ne'e, 'Oke leka, 'oko tua saena asi,' 'ira nia ke ba'a leka go'o 'ana.

²² Di'ia kamu fo'osia God, ma kamu ka fa'amamana ne'e God ke sasi ru ne'e kamu gania, nia ke sasi go'o 'ana."

*Na ngasingasi'anga sa Jesus
(Mark 11:27-33; Luke 20:1-8)*

²³ Aia, ana kaida'i sa Jesus nia oli la'u saena Luma Abu God fuana fa'amanatalana ngwae ki, na fata abu doe ki, ma ti ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki, kira ka leka ma'li siana. Ma kira ka saefiloa 'uri, "Na ngasingasi'anga tae ne'e 'oko to'o ana fuana na sasilana ru ne'e ki kwa? Ma sa tai mo ne'e nia kwatea na mamana'anga ne'e fuamu?"

²⁴ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "'Iu, nau ku saefilo kaumulu basi 'uana ta'i ru. Di'ia kamu olisia, nau ku fi'i fa'arongo kaumulu ana na mamana'anga ne'e nau ku to'o ana fuana sasilana ru ne'e ki.

²⁵ 'Iu, kamu ke saea basi fuaku, na mamana'anga ne'e sa John nia to'o ana fuana na siuabu'anga, nia 'ita ma'li fa'asia 'i fai? Nia 'ita ma'li ana God, nama nia 'ita ma'li ana na ngwae ki go'o?"

Ma kira ka tala'ae ana olisu'usu'unga 'i safitada kwailiu kira ka 'uri, "Tae ne'e kulu ke saea? Di'ia kulu olisia ma kulu ka 'uri, 'Fa'asia ma'li God,' nia ke ba'a fata 'uri, 'Irai ma fa'uta mo ne'e kamu kasi fa'amamana sa John?"

²⁶ Ma di'ia kulu fata 'uri, 'Ngwae go'o 'ana ne'e kwatea ngasingasi'anga fuana sa John ka siuabu ana ngwae ki, noa'a la'u God,' ngwae ki kira ke ba'a saeta'a

fuakulu." Kira ma'u, sulia na ngwae ki kira saea sa John nia'a ne'e na profet.

²⁷ Nia ne'e kira ka olisia 'uri go'o 'ada ana fuana sa Jesus, "Kaimili kina go'o sa tai ne'e saea fuana sa John ka siuabu ngwae ki."

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "'Iu, di'ia nia 'una'eri, noa'a nau kusi saea logo fuamu'a sa tai ne'e kwatea na ngasingasi'anga ne'e fuaku."

Tarifula'anga sulia na ro 'alako ki

²⁸ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Kamu manata fa'uta sulia ru ne'e? Ta'i ngwae nia to'o ana ro ngela ngwane ki. Ma nia ka leka siana na ngela 'i na'o, ma ka fata 'uri fuana, 'Alako nau 'ae, ta'ena 'oke leka, ma 'oke rao 'i saena na o'ola ba kulu."

²⁹ "Ma nia ka olisia ka 'uri, 'Nau ku 'aila go'o kwa.' Ma sui 'i buri, nia ka rokisia na manata'anga ne'eri, ma ka leka na'a 'i saena na o'ola.

³⁰ Ma 'i buri, na ma'a ka leka la'u siana na ruana ngela ana, ma ka saea logo ta'i ala'anga ne'eri. Ma na ngela ne'e ka olisia ka 'uri, 'Nia le'a go'o 'ana nai ba'a leka.' Bore ma noa'a nia kasi leka go'o.

³¹ "Uri ma sa tai adaro'o na'a ne'e sasia ru ba na ma'a kera nia oga?"

Ma kira olisia kika 'uri, "Na ngela ba 'i na'o."

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, na ngwae ta'a ki ne'e kira gonia na mani ana na takisi, ma na kini sesele ki, kike ba'a eta ru'u 'i saena na mauri'a ne'e God nia gwaunga'i fafia 'i na'o ana kamu'a.

³² Sa John ngwae ni Siuabu ba dao na'a ma'li siumulu fuana na fa'ata'ilana na tua'a ne'e God nia oga fuamu'a muke tua sulia, ma noa'a kamu kasi fa'amamana go'o ana nia'a. Bore ma, na ngwae 'aurafu ki ne'e kira gonia mani ana na takisi, ma na kini sesele ki, kira ka fa'amamana ana nia'a. Ma sui bore 'ana muka lisia na ru ne'eri ki, noa'a kamu kasi fa'amamana go'o ana sa John, ma noa'a kamu kasi rokisia go'o manatamu'a."

Na tarifula'anga sulia na ngwae rao ta'a ki

(Mark 12:1-12; Luke 20:9-19)

³³ Sa Jesus ka fata la'u fuada ka 'uri, "Muke rongoa basi ta'i tarifula'anga ne'e la'u. Ta'i ngwae nia fasia na o'ola. Ma nia ka saunga'inia sakali kalikalialia, ma ka 'ilia ta'i kilu fuana na ngisilana na fua'i 'ai ki fuana saunga'ilana waen, ma ka saunga'inia ta'i luma fuana na folo'a. Ma nia ka alua na o'ola nia saena limana ngwae ki ne'e kira rao 'i saena. 'Una'eri, nia ka leka na'a 'ana 'uana ta ma'e fanoa.

³⁴ Ma kaida'i ne'e o'ola ne'eri nia maua, nia ka kwatea na ngwae ni rao nia ki fuana na ngwae ne'e kira lia sulia na o'ola nia, fasi 'iri kira ke kwatea ma'i ta bali ana fuai ru ne'e kira loi'i ki.

³⁵ "Ma na ngwae ne'e lia sulia na o'ola ki, kira dau na ngwae rao nia ki, ma kira ka ulasia ta'i ngwae, ma ruana ngwae kira ka saungia ka mae na'a, ma uula ngwae kira ka 'uia na'a 'ani fau fuana saungilana.

³⁶ Sui nia ka kwatea la'u ti ngwae rao 'oro la'u fuada ka liufia 'i na'o. Ma na ngwae ne'e kira lia sulia na o'ola ne'eri, kira ka sasi 'una'eri logo ada.

³⁷ Ma 'isilana, nia ka kwatea na'a ngela muta'i nia fuada. Ma nia ka manata 'uri, 'Kike ba'a fu'usi doe go'o 'ada ana na ngela nau.'

³⁸ "Sui ma ana kaida'i ne'e ngwae ne'eri ki kira lisia na'a ngela nia, kira ka saea kwailiu na'a fuada kira ka 'uri, 'Nia na'a ne'e ngela na ngwae ne'e to'o ana na o'ola ne'e. Kulu saungia ka mae, fasi 'iri kuke ngalia 'akulu na ru ne'e nia ki ta'ifau.'

³⁹ Ma kira dau, ma kika 'ui 'ania 'i maa fa'asia na o'ola ne'eri, ma kira ka saungia ka mae.

⁴⁰ "I'Una'eri ma kaida'i ne'e ngwae ne'e to'o ana na o'ola ka dao ma'i, tae ne'e nia ke ba'a sasia fuana na ngwae ne'e kira lia sulia na o'ola ki?"

⁴¹ Ma kira olisia kika 'uri, "Nia ke ba'a saungia na ngwae ta'a ne'eri ki ka mae, ma nia ka kwatea la'u na o'ola nia fuana ti ngwae matamata ne'e kike ba'a kwatea ta bali fuana ana kaida'i 'ana goniru'a."

⁴² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Nia mamana kamu to'omani na Kerekere'a Abu ba nia fata 'uri, 'Na fau ne'e na ngwae saunga'i luma ki kira 'aila 'ania, nia ne'e na fau ne'e talinga'i ka liufia na fau ki ta'ifau ana 'odoa.

God ne'e fulingani ru ne'eri, ma na lisi-lana ka le'a liu.[✠]

⁴³ "Ma nia ne'e nau ku saea fuamu'a, na ngwangane'anga ana gwaunga'inga God ke ba'a lafua fa'asi kamu, ma ka kwatea 'ana fuada na ngwae ne'e kira ro'osulia ki.

⁴⁴ Ma di'ia sa tai ne'e nia 'asia fafona fau ne'eri, nia ke mangisia na'a. Ma di'ia sa tai ne'e fau ne'eri ka 'asia fafia, na nonina ka meme ta'ifau na'a."

⁴⁵ Ma kaida'i ne'e fata abu doe ki ma na Farasi ki, kira rongoa tarifula'a ne'eri, kira lia saiana sa Jesus nia fata sulida.

⁴⁶ Ta ne'e kira oga kira ka daua. Bore ma kira ma'u, osi'ana ne'e ngwae 'oro ki kira fiku ana kaida'i ne'eri, kira fa'amamana ana sa Jesus ne'e nia'a na profet.

22

Sa Jesus fa'abolota'inia nia'a fa'inia na tatalafa'a

(Luke 14:15-24)

¹ Sa Jesus ka fata la'u 'ani tarifula'anga fuada na ngwae ki ka 'uri,

² "Na 'Inoto'anga God nia 'uri: Ta'i ngwae tatalafa'a nia saungal'inia na fafanga'a ana ara'inga fuana na 'alako nia ne'e ke ara'i.

³ Ma nia ka kwatea na ngwae rao nia ki fuada na ngwae ki ne'e nia laefida ma'i ki fuana na fafanga'a ne'eri, fasi 'iri kira ka leka ma'i. Bore ma kira ka 'aila lala 'ani leka'a ma'i.

⁴ "Sui nia ka kwatea la'u ti ngwae rao, ka fata 'uri fuada, 'Kamu ke fa'arongoa na ngwae ne'e nau ku laefida ki, na fanga'a nau kwaibobori na'a. Nau ku saungia ta'ifau na'a na buluka doe nau ki ma na kala buluka le'a nau ki, ma na ru ki ta'ifau ka kwaibobori na'a. Muke leka na'a ma'i ana na fafanga'a nau.'

⁵ "Bore ma noa'a kira kasi oga go'o ro'onga'a sulia, ma kira ka leka matamata lala 'ada. Ta ngwae ka leka na'a 'ana saena o'ola nia, ma ta ngwae ka leka na'a 'ana saena na sitoa nia.

⁶ Ma ti ngwae kira daua na'a ngwae rao ne'eri ki, kira ka kwai'ida, ma kira ka saungida.

⁷ Ma na ngwae tatalafa'a ne'e ka saeta'a liu, ma nia ka kwatea na'a ngwae fuani oro nia ki, ma kira ka saungia na'a ngwae ne'eri ki ne'e kira saungia na'a ngwae rao nia ki. Ma kira ka du'afia na'a fanoa doe kira.

⁸ "Sui nia ka fata 'uri fuana na ngwae rao nia ki, 'Na fanga'a kwaibobori na'a, bore ma na ngwae ba nau ku laefida ki, kira kasi totolia leka'a ma'i ana na fafanga fa'i kaimili.

⁹ Kamu ke leka sulia na tala ki, ma kamu ka saea ma'i na ngwae ki ta'ifau ne'e kamu dao to'oda, kira ka leka ma'i ana fanga'a ne'e.'

¹⁰ Ma na ngwae rao ki kira ka leka sulia na tala ki, ma kika fikua ma'i na ngwae ki ta'ifau ne'e kira dao to'oda. Ma na fanga'a ana na ara'inga ne'eri ka fungu 'ani ngwae le'a ki ma na ngwae ta'a ki.

¹¹ "Sui kaida'i ne'e ngwae tatalafa'a ka dao ma'i fuana lisilana na ngwae ne'e kira dao ki, nia ka lisia ta'i ngwae ne'e noa'a kasi toro go'o 'ani na toro ana na ara'inga.

¹² Ma na ngwae tatalafa'a ka fata ka 'uri, 'Noa'a 'oko 'iri toro go'o 'ani na toro fuana fanga'a ana ara'inga, 'una'eri noa'a 'iri le'a fuana 'oe tua 'i ne'e.' Ma na ngwae ne'eri noa'a kasi saea na'a ta ru.

¹³ "Sui na ngwae tatalafa'a ka saea fuana na ngwae rao nia ki ka 'uri, 'Kamu ke firi fafia na limana ma na 'aena ngwae ne'e, ma kamu ka 'ui 'ani nia'a saena na kula rorodo'a ne'e 'i maa, ana kula ne'e ngwae ke ang'i ma ka 'ala girigiri ana lifada, osi'ana kira nonifii.' "

¹⁴ Sui sa Jesus ka fata na'a 'uri, "Na ngwae 'oro ki mala ne'e God laefida, bore ma bara ngwae go'o ne'e nia filida."

Sa Jesus olisia na saefilo'a sulia na takisi

(Mark 12:13-17; Luke 20:20-26)

¹⁵ Na ngwae Farasi ki kira leka, ma kira ka loko'i ru fuana na fa'aroralana sa Jesus 'ani ru ne'e nia sae'e ki.

¹⁶ Ma kira ka kwatea fafarongo kira ki fa'inia ti ngwae ne'e oga kwalafa sa Herod ka tatalafa'a siana sa Jesus. Ma kira ka fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata 'ae, kaimili saiana ru 'oko sae'e ki, ru mamana ki ta'ifau go'o. 'Oko fa'amanata go'o 'amu sulia mamana'anga ma kwaiogai'anga God fuana na ngwae ki. Ma 'oe kosi 'ado go'o fa'inia ta ngwae 'ani ta tae ne'e kira manata sulia. Ma noa'a 'oe kosi manata go'o 'uana na 'inoto'alana na ngwae.

¹⁷ 'Iu, 'oke saea basi fuaimili! 'Uri ma na taki kia, nia luia na kwatelana na mani ana takisi fuana na ngwae gwaunga'i ana 'afutana 'i Rom? 'Uri ma nia bolo fa'inia kaimili ke kwatea takisi baera, nama noa'a?"

¹⁸ Ma sa Jesus ka sai na'a ana na manata'anga ta'a kira, ma ka fata 'uri, "Kaumulu na ngwae kwalabasa ki, fa'uta ne'e kamu ka sasi 'uana na fa'aroralaku?"

¹⁹ Muke fa'ata'inia basi na mani ne'e kamu folia 'ani na takisi." Ma kira ka ngalia ma'i ta'i selene, kira ka fa'ata'inia fuana.

²⁰ Ma nia ka saefilo kira ka 'uri, "Na nununa sa tai nini'a? Ma na satana sa tai mo nini'a?"

²¹ Ma kira olisia, kira ka 'uri, "Na nununa ma na satana na tatalafa'a 'i Rom."

Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Kamu ke kwatea fuana na tatalafa'a 'i Rom na ru nia ki, ma kamu ka kwatea logo ru God ki fuana God."

²² Ma kaida'i kira rongoa na'a na olisi'anga ne'eri ka le'a 'una'eri, kira ka 'arefo liu, ma kira ka leka na'a 'ada fa'asia.

Sulia na tata'e oli'a fa'asia mae'a

(Mark 12:18-27; Luke 20:27-40)

²³ Ma ana fa'i asoa ne'eri logo, ti Sadusi kira leka ma'i siana sa Jesus. Na Sadusi ki kira saea fasi na ngwae ki noa'a kira kasi tata'e la'u fa'asia na mae'a.

²⁴ Ma kira ka saefiloa sa Jesus, kira ka fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata kwa, sa Moses nia keresia na taki fuaka ka alanga'i 'uri, 'Di'ia ta ngwae nia mae, ma na 'afe nia ka mauri 'ua, bore ma noa'a nia kasi to'o ana ta ngela, na ngwaefuta nia ka korea la'u na gwa'i 'uru ne'eri, fasi 'iri kera ka to'o ana ta ngela fuana ka talafuila na ngwae ne'e nia mae na'a."

²⁵ Ma ta'i kwalafa ana kulu'a Jiu ki, kira to'o ana fiu ngwae asina ki. Ma na ngwae etaeta ka korea ta'i sari'i. Aia, ma ana kaida'i kera kasi to'o 'ua ana ta ngela, ngwae ne'eri ka mae na'a 'ana.

²⁶ Na ruana ngwae ka korea la'u na kini ne'eri. Aia, ma noa'a kera kasi to'o 'ua ana ta ngela logo, ma nia ka mae logo 'ana. Uula ngwae ka korea la'u, ma ka mae logo. Nia 'una'eri leleka fiu ngwae asina ne'eri ki, kira maemae ka sui.

²⁷ Buri 'ana bara ngwae asina ne'e kira mae, kini ne'e bore ka mae na'a logo.

²⁸ Aia, ma na kini ne'e nia 'afe 'afe ma'i fuana fiu ngwae asina ne'e ki. Di'ia 'una'eri, kaida'i ngwae ki kira tata'e fa'asia mae'a, sa tai ana fiu ngwae asina ne'eri ki ne'e ara'i mamana nia?"

²⁹ Sa Jesus ka olisi kira ka 'uri, "Kaumulu rora na'a, sulia kamu kasi sai go'o ana na Kerekere'a Abu ki ma na ngasingasi'anga God.

³⁰ Sulia, kaida'i ne'e ngwae mae ki kike tata'e la'u fuana na mauri'a, kira di'ia na'a 'ada na 'ainsel ki 'i langi ne'e noa'a kira kasi kore kini na'a.

³¹ "Iu, nau ku fa'amanata kamu sulia na tata'enga fa'asia na mae'a. Nau ku saiana kamu to'omani sulia ba God saea 'ua na'a ma'i ka 'uri,

³² 'Nau'a na God sa Abraham, ma na God sa Aesak, ma na God sa Jakob.' Na fadalana ne'e 'uri, ngwae ne'eri ki ne'e kira mae na'a, God nia saea ne'e nia God kira 'ua, osi'ana kira mauri na'a fa'inia."

³³ Ma ana kaida'i ne'e ngwae 'oro ki kira fiku kalia sa Jesus, kira rongoa na ru ne'eri ki, kira ka 'arefo liu ana fa'amanata'anga nia.

Na taki talinga'i ka tasa

(Mark 12:28-34; Luke 10:25-28)

³⁴ Ana kaida'i ne'e Farasi ki kira rongoa sa Jesus ne'e fa'anotoa na'a Sadusi ki 'ani na olisi'anga nia, kika fiku ma'i siana.

³⁵ Ma ta'i ngwae ada ne'e fa'amanata 'ani taki ki, nia ka ilili 'uana ka fa'arora sa Jesus 'ani na saefilo'a ka 'uri,

³⁶ "Ngwae fa'amanata 'ae, na taki tae ne'e talinga'i ka liufia taki kia ki ta'ifau kwa?"

³⁷ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, " 'Oke alafe ana God 'oe, 'ania manatamu ta'ifau, ma 'ani mangomu ta'ifau, ma 'ani liamu ta'ifau."

³⁸ Nia'a na'a ne'e taki etaeta ma ka talinga'i ka tasa.

³⁹ Ma ruana taki ka di'ia logo ka 'uri, 'Oke alafe fuana to'olamu ka di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu.'

⁴⁰ Ma na taki fa'asia sa Moses ki ta'ifau, ma na fa'amanata'anga na profet ki kira fiku ta'ifau go'o ana ro taki ne'e ki."

Sa Jesus nia'a 'alako ana kwalafa sa David ma na Aofia nia logo

(Mark 12:35-37; Luke 20:41-44)

⁴¹ Ana kaida'i ti Farasi kira fiku kalia sa Jesus, nia saefiloda ka 'uri,

⁴² "Na Christ, ngwae ne'e God nia filia fuana fa'amaurilana ngwae ki, kaumulu saea nia futa ma'i ana sa tai nini'a?"

Kira ka olisi 'uri ana, "Na Christ ke ba'a futa ma'i ana kwalafa sa David na tatalafa'a."

⁴³ Sui sa Jesus ka saefilo kira la'u, "Di'ia nia ka futa go'o 'ana ana kwalafa sa David na ngwae tatalafa'a, fa'uta mo ne'e na Ano'i ru Abu ba nia fa'afata sa David ka 'uri,

⁴⁴ 'God nia fata 'uri fuana Aofia nau:

'Oko tua bali 'olo'olo aku, ma 'oko gwaunga'i fa'inau, masia kaida'i nau kui alua malimae 'oe ki ke ro'osuli'o.*

⁴⁵ "Sa David 'ana talana ne'e nia saea na Christ 'ani na 'Aofia.' Nia ne'e, na Christ nia noa'a la'u 'alako ana kwalafa sa David go'o 'ana. Nia'a Aofia nia logo."

⁴⁶ Ma ana kaida'i ne'eri, noa'a ta ngwae ada kasi bolo na'a fuana olisilana 'ani ta ru. Ma kira ka 'eke na'a 'ada fuana saefilolana la'u sa Jesus.

23

Sulia na Farasi ki fa'inia na ngwae fa'amanata ana taki ki

(Mark 12:38-39; Luke 11:43, 46; 20:45-46)

¹ 'I buri 'ana ru ne'eri, sa Jesus ka fata fuana na ngwae ne'e kira fiku ma'i ki, ma na fafarongo nia ki ka 'uri,

² "Na ngwae fa'amanata ana taki ki, ma na Farasi ki, kira to'o ana ngasingasi'anga

fuana na fa'amanata'anga 'ani taki sa Moses ki.

³ Nia ne'e, kamu ka ro'osulida, ma kamu ka sasia na ru ki ta'ifau ne'e kira saea fuamu'a. Bore ma noa'a kamu kasi sasi la'u sulia na ru ne'e kira sasi'i ki, osi'ana noa'a kira kasi sasi go'o sulia na ru ne'e kira fata sulia.

⁴ Kira alua la'u ti taki 'oro ne'e 'afita'i fuana na ngwae ki ka ro'o sulia, bore ma noa'a kira kasi ma'udi go'o fuana kwai'afi'anga ana ngwae ki fuana sasi'a sulia na taki ne'eri ki.

⁵ "Ma kira sasi na'a ru ki ta'ifau fasi 'iri na ngwae ki ka lisida ma ka fia fasi kira ngwae le'a ki. Ma na ru 'uri ki ne'e kira sasi'i. Kira ka firi'ia 'i maana darada ma 'i limada na reba ru doe ki ne'e kira keresia na Kerekere'a Abu ki ana. Ma kira taia na namunamuna ifi kira ki ka keta.

⁶ Ma kira ka oga liu na tua'a ana kula 'inoto'a ana na fanga'a ki, ma kula 'inoto'a ki fuana tua'a saena luma fuana fo'onga'a ki.

⁷ Ma kira ka oga liu na fa'adoelada 'i maana usi'a ki, ma kira oga ngwae ki ka fata 'uri ada, 'Ngwae Fa'amanata nau, ne'e nau ku ro'o sulia fatalamu.'

⁸ "Bore ma noa'a kasi le'a fuana ta ngwae go'o 'ana ne'e ka fata 'uri amu'a, 'Ngwae Fa'amanata nau, ne'e nau ku ro'o sulia fatalamu,' osi'ana nau'a go'o ne'e ta'i ngwae fa'amanata kamu, ma kaumulu na barangwai asina saena fiku'a fa'amamana'anga.

⁹ Ma noa'a kamu kasi fa'a'inoto'a ta ngwae fa'amanata saena magalia ne'e 'ani ala'anga 'uri, 'Ma'a kami,' osi'ana kaumulu ke fa'a'inoto'a go'o ta'i Ma'a kamu ne'e nia tua ma'i langi.

¹⁰ Ma noa'a kasi le'a fuana ta ngwae go'o 'ana ne'e ka fata 'uri amu'a, 'Ngwae 'a'ana,' osi'ana kaumulu to'o go'o ana ta'i ngwae 'a'ana, ma nia'a na'a ne'e nau'a, na Christ, na ngwae ne'e God nia filia fuana fa'amaurilana ngwae ki.

¹¹ Di'ia ta ngwae ne'e oga ka 'a'ana 'i safitamu'a, nia ka di'ia na'a ngwae rao.

¹² Ma ta ngwae ne'e ka fa'adodea nia 'ana talana, God ke ba'a fa'ati'iti'ia nia'a. Ma ta ngwae bore 'ana ne'e ka fa'ati'iti'ia nia 'ana talana, God ke ba'a fu'usi doe ana."

Sa Jesus foneda fa'asia ta'anga'a gwaunga'i ngwae Jiu ki

(Mark 12:40; Luke 11:39-42, 44, 52; 20:47)

¹³⁻¹⁴ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nia ta'a liu fuamu'a na fa'amanata ana taki ki ma kamu'a na Farasi ki, kamu ngwae kwalabasa ki! God ke ba'a kwa'i kamu,

osi'ana ne'e kamu fono 'usia na sinamaa ana 'Inoto'anga God fa'asia na ngwae ki. Kamu'a logo noa'a kamu kasi oga go'o ne'e muka ru'u saena 'Inoto'anga God, ma kamu ka fonea ngwae ne'e kira fa'isu'usu'u 'uana ru'unga'a.*

15 "Nia ta'a fuamu'a na fa'amanata ana taki ki ma kamu na Farasi ki na ngwae kwalabasa ne'e kamu 'oi 'ana ngwae ki, fasi 'iri kira ka saea kamu 'ani na ngwae le'a ki. Aia, God ke ba'a kwa'i kamu, sulia kamu laga ulafu liu 'ani galilana kula ki ta'ifau, saena asi ma saena tolo, 'uana dao'a to'ona ta ngwae, fasi 'iri ka leka sulia na taki sa Moses ki. Aia, ma ana kaida'i ngwae ne'e ka leka go'o suli kaumulu, kamu fi'i sasi aka'u go'o ana nia'a fuana leka'a 'uana kula ana mae'a. Ma na kwa'ikwa'inga nia ke ba'a tasa ka liufia kaumulu sulia na abulana ta'a ka liufi kaumulu ta'ifau na'a.

16 "Nia ta'a fuamu'a, ma kaumulu di'ia na'a ngwae maa rodo ki ne'e kira tala'ia na ngwae ki. Nia ne'e, God ke kwa'i kamu liu, sulia kamu fa'amanata 'uri ana ngwae ki, 'Sui bore 'ana sa tai ne'e ka fa'angasia alanga'inga nia 'ani na Luma Abu God, nia le'a go'o 'ana di'ia noa'a nia kasi sasi tae ne'e nia alanga'i fuana. Bore ma di'ia nia ka fa'angasia alanga'inga nia 'ani na gol ba saena Luma Abu God, nia ne'e ka abu liu fuana 'oilana alanga'i 'anga nia.'

17 Kamu maa rodo, ma muka bolebole'a liu. Tae ne'e doe, na gol nama na Luma Abu God ne'e sasia gol ne'e ka abu? Na Luma Abu God ne'e doe ka liufia na gol!

18 Ma muke fa'amanata logo na ngwae ki 'uri, 'Sui bore 'ana sa tai ne'e ka fa'angasia alanga'inga nia 'ani na fuli fu'a, nia le'a go'o 'ana di'ia noa'a nia kasi sasia tae ne'e nia alanga'i 'ani. Ma di'ia nia ka fa'angasia alanga'inga nia 'ani na kwaisu'usi'anga ne'e tua fafona fuli fu'a, nia ne'e abu ka tasa fuana 'oilana alanga'i 'anga ba nia.'

19 Kamu maa rodo. Tae ne'e doe, kwaisu'usi'anga nama na fuli fu'a ne'e nia kwatea kwaisu'usi'anga ne'e ka abu? Na fuli fu'a ne'e 'inoto'a ka liufia na kwaisu'usi'anga.

20 Du'ungana na fuli fu'a ne'e 'inoto'a ka liufia na kwaisu'usi'anga, ma sa tai ne'e nia fa'angasia alanga'inga nia 'ani na fuli fu'a, tama nia alanga'i 'ani na fuli fu'a

lo'oko fa'inia kwaisu'usi'a ki ta'ifau ne'e kira tua 'i fafona fuli fu'a ne'eri.

21 Ma sa tai bore 'ana ne'e ka fa'angasia alanga'inga nia 'ani Luma Abu God, 'una'eri tama nia alanga'i na'a 'ani God ne'e nia tua saena Luma Abu ne'eri.

22 Ma di'ia ta ngwae ka fa'angasia alanga'inga nia 'ani 'i langi, tama nia alanga'i 'ani fuli tua'a God ne'eri'a, ma God ne'e tua logo 'i langi.

23 "Nia ta'a fuamu'a na ngwae fa'amanata ana taki ki ma kamu'a na Farasi ki, kamu ngwae kwalabasa ki. God ke ba'a kwa'i kamu. Kamu kwatea tangafula ana ru ki fuana God 'ani kala ru ne'e kamu fasi'i saena o'ola kamu ki fuana fa'a rakufa lana fanga kamu ki,† ma noa'a kamu kasi manata 'abera go'o fuana ro'onga'a sulia fa'amanata'anga doe ana taki ki. Na fa'amanata'anga doe ana taki ki fata 'uri, 'Ngwae ka sasia na'a ru ki ta'ifau ne'e 'olo'olo fuana ngwae ki. Nia ka kwaimanatai fuana ngwae ma ka saea ru mamana ki.' Muke sasia na'a ru ne'eri ki, fa'inia na ru ti'ti'i ki saena taki ki logo.

24 Kamu di'ia na ngwae maa rodo ne'e tala'ia na ngwae ki. Kamu saiana go'o amu'a manata 'abera 'uana leka'a sulia kala ru saena taki ki. Ma noa'a kamu kasi manata 'abera go'o 'ani ru doe ki saena taki ki. Kaida'i kamu sasi 'una'eri, ru ne'e nia lia di'ia kamu lafua go'o 'aumulu na lango fa'asia tae ne'e kamu kwa'ufia, bore ma muke onomia go'o 'aumulu na kamel doe.

25 "Nia ta'a fuamu'a na fa'amanata ana taki ki ma kamu na Farasi ki ne'e kamu saiana sasilana ru ki fasi 'iri ngwae ki kira ka saele'a 'ani kamu. Aia, God ke ba'a kwa'i kamu, osi'ana kamu madafia liu sa'ulana nonina na titiu fuana fanga ki, bore ma kamu fa'afungu'i 'ani na fanga ne'e kamu ngali 'ani suulanga'i lana ngwae ki sulia guguta 'anga.

26 Kamu na Farasi ki ne'e di'ia maamu'a nia rodo! Mulu rokisia na'a manata'anga kamu ki ka sikasika. Di'ia ne'e manata'anga kamu ki sikasika, na abula'anga kamu ki bore ka sikasika logo. 'Una'eri, na maurilamu'a di'ia na titiu ki ne'e sikasika 'i nonina ma saena logo.

27 "Nia ta'a fuamu'a na fa'amanata ana taki ki ma kamu na Farasi ki, kamu kwatea ngwae ki kira ka saea kamu na ngwae le'a

* 23:13-14 verse 14 noa'a kasi tua saena 'orolana kerekere'a 'ua sa Matthew, "Nia ta'a fuamu'a na fa'amanata ana taki ki ma kamu'a na Farasi ki ne'e mulu sasia na ru ki fasi 'iri ngwae ki kira ka sae kamu na ngwae le'a ki. Bore ma God ka ba'a kwa'i kamu, sulia mulu mala ta'a ana gwa'i 'uru ki ma muke laua na luma kira ki fuamu'a. Sui bore 'ana kamu ka 'una'eri, kamu ka sasia fo'onga'a keta ki, fasi 'iri na ngwae ki kira ka saea kamu na ngwae God ki. Sulia mulu sasi 'una'eri, na kwa'ikwa'inga kamu ki ka ba'a doe ka tasa." † 23:23 Mint, Dill, ma Cummin

ki. Bore ma God ke ba'a kwa'i kamu, sulia kaumulu di'ia kilu gwa'u ki ne'e kira rafua lililana ka le'a 'i maa, bore ma 'i saena nia fungu 'ani sulii fa'inia na nonina ngwae ne'e kira mae, ma kira ka ngwa'a na'a ki.

²⁸ Ru ne'e nia mamana 'ani kamu, sulia tae ki ne'e kamu sasia nia lia le'a liu maana ngwae ki. Bore ma na man-ata'anga kamu ki ta'a liu, ma kamu ka saiana na sokelana ngwae.

²⁹⁻³⁰ "Nia ta'a fuamu'a na fa'amanata ana taki ki, ma kamu'a logo na Farasi ki, kamu saiana sasilana na ru ki fuana ngwae ki kira ka saea kamu ngwae le'a liu. Bore ma God ke ba'a kwa'i kamu, sulia kamu saea di'ia kamu tuatua ana kaida'i 'i na'o, noa'a kamu kasi 'afia go'o na ko'o bora kamu ki fuana saungilana na profet ki. Ma 'i ta'ena muka alua na'a fau le'a fafona kilu gwa'u na profet ne'eri ki ma na ngwae le'a ki 'i na'o fuana fa'akwagalana.

³¹ Kaida'i kamu saea kira na ko'o kamu ki, nia fa'ata'inia kamu futa olitana na'a na kwalafa ko'o ta'a kamu ki ne'e kira saungia na profet ki 'i na'o.

³² Aia, ma di'ia 'luna'eri, fa'asua na'a amu'a na rao'a ne'e ko'o kamu ki etangia ma'li 'i na'o!

³³ Kamu'a na'a ne'e abula'anga kamu ki di'ia na fa'i loi ki. Ka 'afita'i liu fasi kamu ka tafi fa'asia kwa'ikwa'inga 'ani mafula ana kula ni mae'a.

³⁴ Du'ungana ru ne'eri ki, nau ku saea ru ne'e fuamu'a, nai ba'a kwatea ti profet ma ti ngwae sae 'i ru ma ti fa'amanata siaumu. Ma ti ai ada muke ba'a saungida ma muke foto'ida ana 'ari rara folo. Ma ti ai ada muke ba'a dauda ma muke ulasida saena luma fuana fo'onga'a kamu ki, ma muke lali kwailiu ada fa'asia saena fanoa kamu ki.

³⁵ Nia ne'e kwatea God ke ba'a kwa'i kamu fafia na saungilana na ngwae le'a ta'ifau, tala'ae ma'i ana maelana sa Abel, na ngwae saga, leleka ma'i ka dao ana maelana sa Sekaraea, na ngela sa Barakaea ne'e kamu saungia ka mae karangia na fuli fo'osi saena Luma Abu God.[‡]

³⁶ Nau ku saea fuamu'a ne'e mata-langa'inga fuana maelana ngwae ne'eri ki ta'ifau ke ba'a tua fafomu'a ngwae ana kaida'i ne'e."

*Sa Jesus nia kwaimanatai fuana ngwae ana 'i Jerusalem
(Luke 13:34-35)*

³⁷ Ma sa Jesus ka lia kwau fuana fanoa 'i Jerusalem, ma ka fata 'uri, "Ngwae ana Jerusalem 'ae! Kamu ba 'uila'i fau ana na profet ba God nia asunga'inida ma'li fuamu'a ki, ma muka saungida. Ana kaida'i 'oro nau ku oga muke leka ma'li siaku 'iri nau ku lia sulii kamu di'ia ta karai nia ofia na bibina 'i olofana 'aba'abana. Bore ma noa'a kamu kasi oga go'o.

³⁸ Ma ana kaida'i ne'e na'a, God ke ba'a leka fa'asi kamu, ma ka danga fa'iburi na'a 'ani fanoa kamu.

³⁹ Ma nau ku saea fuamu'a, noa'a kamu kasi lisi nau la'u, leleka ka dao ana na kaida'i ne'e muke fata 'uri, 'God, 'oko 'oilakita'inia na ngwae ne'e nia leka ma'li 'ani na ngasingasi'anga 'oe!' "♣

24

*Sa Jesus saea na malimae ki ke malangisia na Luma Abu God
(Mark 13:1-27; Luke 21:5-28)*

¹ Ma 'i buri 'ana ne'e sa Jesus fata 'luna'eri ka sui, nia ka leka fa'asia Luma Abu God. Ma ana kaida'i sa Jesus ka leka kwau, na fafarongo nia ki kira ka leka ma'li siana, ma kira ka fata 'uri, "'Oko lisia basi 'amu na Luma Abu le'a ne'e ki."

² Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "'Iu, 'oko lisia na luma doe ne'e ki. Noa'a ta ta'i gwa'i fau 'i ne'e ana Luma Abu God ke ba'a teo la'u 'i fuila. Kira ta'ifau kike ba'a takalo 'i ano."

³ Buri 'ana, sa Jesus ka ra'e gwauna fa'i ua 'i Olif, ma ana kaida'i nia tua 'ana, na fafarongo nia ki kira leka ma'li siana, ma kira ka tua ta'ifili kira. Ma kira ka saefiloo sa Jesus kika 'uri, "Kaida'i tae ne'e na ru nini 'oko saea fuaimili ki ke ba'a dao ma'li? Aia, ma tae ne'e ke ba'a dao ma'li fasi 'iri ke fa'ata'inia kaida'i 'oe fuana oli'a ma'li fa'inia kaida'i ne'e magalia ke ba'a sui ana?"

⁴⁻⁵ Sa Jesus ka olisi kira ka 'uri fuada, "Muke lia sulii kamu, sulia ngwae 'oro ki ne'e kike ba'a leka ma'li 'i nunufana sataku, ma kike soke kamu, kike fata 'uri, 'Nau'a na Christ, na ngwae ba God filia.' Ma ana kaida'i kira sasia na'a ru ne'eri ki, na ngwae 'oro ki kike ba'a fa'amamana ana soke'a nari kira ki. Aia, ma kamu ke lia sulii kamu, 'asu 'ubani ta ngwae ada kata soke kamu, ma muke fa'amamana ana soke'a kira ki.

⁶ Ma ta'i ru la'u, muke ba'a rongoa lingana fu'anga ana fanoa karangi ki, ma na ala'anga ki sulia fu'anga ki ana ti fanoa tau logo ma'li. Ka 'luna'eri bore 'ana,

[‡] 23:35 Sa Abel na ngwae 'olo'olo etaeta ne'e kira saungia saena Fau Alanga'inga 'Ua. Ma sa Sekaraea na ngwae 'olo'olo 'isi'isi ne'e kira saungia logo saena na Fau Alanga'inga 'Ua.   ♣ 23:39 Sam 118:26

noa'a kamu kasi manata 'abera sulida. Ru 'una'eri ki ke ba'a dao nama ma'i, bore ma noa'a kasi fa'ata'inia la'u 'isilana magalia ne'eri'a.

⁷ Na ma'e fanoa ki kike ba'a fu'alida kwailiu, ma na 'inoto'anga ki kike fu'alida kwailiu. Ma na unifiolo'a ma tikitiki ki ke liu ana kula ki ta'ifau.

⁸ Ma ru ne'eri ki ni'i ne'e etangilana nonifi'a, di'ia go'o 'ana na kini fa'afuta ba nia tala'ae ka ngela fii.

⁹ "Ana kaida'i ne'eri logo, na ngwae ana ma'e fanoa matamata kwailiu saena magalia ne'e ki, noa'a kira kasi oga kamu, sulia kamu'a na ngwae nau ki. Ma ti ngwae ada kike ba'a dau kamu, ma kike kwate kamu fuana malimae kamu ki fuana kwa'ilamu'a ma fuana saungilamu'a.

¹⁰ Ma ngwae 'oro ki ne'e kira fa'amamana ana nau'a, noa'a kira kasi ngangata ana fa'amamana'anga. Ma ngwae ki kike ba'a malimae'a ana kira'a kwailiu. Ma kira ke kwate na ngwae God ki fuana malimae kira ki.

¹¹ Ma ana kaida'i ne'eri, profet 'oso'oso 'oro kira ke dao ma'i, ma kira ke tala'ia, ma kike sokea ngwae 'oro ki, ma kike leka sulia na fa'amanata'anga rora kira ki.

¹² Ma kike ba'a sasia ru rora 'oro liu ki. Ma sulia ru ne'e, na alafe'anga ngwae 'oro ki ke ba'a ngwata'uta'u.

¹³ Sui bore 'ana ka 'una'eri, di'ia sa tai ne'e nia ngangata fuana leka'a sulia God leleka ka dao 'isilana kaida'i ne'eri, nia ne'e God ke ba'a fa'amauria.

¹⁴ Ma Fa'arongo'anga Le'a ne'e sulia 'Inoto'anga God, kike ba'a fa'arongo 'ani saena magalia fuana ngwae ki ta'ifau. Buri 'ana na'a, 'isilana magalia fi'i dao ma'i.

¹⁵ "Ma kaumulu ke ba'a lisia na Ru Sua ke tata'e ma'i ana kula abu. Na ru ta'a ne'eri ke fa'asua na Luma Abu God, ma ke sasi 'iri God ke malangisia. Aia, ru ne'e profet Daniel eta fata na'a ma'i sulia 'i na'o." (Na ala'anga fuana na ngwae ne'e nia to'oma'i nia 'uri: 'Oko malinga'i le'a ana na fadalana ru ne'e.)

¹⁶ "Kaida'i muke lisia na ru ne'e ki ka dao ma'i, na ngwae ki ne'e kira tua ana na aba'i kula 'i Judea, kike tafi 'uana gwauna fa'i ua ki.

¹⁷ Ana kaida'i ne'eri, di'ia ta ngwae ka tua ma'i 'i maa ana luma nia, nia ka tafi 'ali'ali, ma noa'a nia kasi manata la'u 'uana ru'unga'a saena luma nia 'uana ngalilana ta ru 'ana.

¹⁸ Ma sa tai ne'e ka tua ma'i 'ana saena o'ola, noa'a nia kasi oli la'u ma'i luma 'uana ta toro 'ana.

¹⁹ Kwaimanatai'anga doe liu fuada bara kini ne'e kira ina ki, ma kira ka fa'asusufia kala ngela ti'titi'i ki ana kaida'i ne'eri, sulia nia 'afita'i liu kira ka tafi 'ali'ali.

²⁰ 'Iu, muke fo'o ma muka gania God, fasi 'iri ru ne'e noa'a kasi fuli la'u ana ma kamu ka tafi ana kaida'i ana gwari'a, nama na Sabat, asoa ana mamalo'a.

²¹ Du'ungana na nonifi'anga ana fa'i asoa ne'eri ki, nia ke ba'a ta'a ka liufia na nonifi'anga ne'e ngwae saena magalia ki kira saiana, 'ita 'ua ma'i ana safalilana kaida'i God nia saunga'inia na magalia ka dao ana kaida'i ne'e. Ma noa'a na'a ta ru 'una'eri ne'e ke fuli ma'i 'i buri.

²² Ma di'ia God kasi fa'adokodokoa kaida'i ana nonifi'anga, nia 'afita'i ne'e ta ngwae ke mauri. Ma nia fa'adokodokoa kaida'i ne'eri fuana le'alana ngwae ne'e nia filida ki.

²³ "Iu, di'ia ta ngwae ka fata 'uri fuau-mulu, 'Lisia basi, nia na'a ne na Christ,' nama ka fata 'uri, 'Lisia basi, nia na'a 'i lo'oko,' noa'a kamu kasi fa'amamana nia.

²⁴ Sulia na ngwae 'oso'oso ki ke ba'a dao ma'i, ma kike fata 'uri, 'Nau'a na Christ,' fa'inia na ngwae 'oso'oso ki kike fata 'uri, 'Nau'a ta profet.' Ma kike fulia fa'anada'a doe ki fasi 'iri ke tala'i rora ana na ngwae ne'e God nia filida ki bore ma nia 'afita'i liu fuada.

²⁵ Nia ne'e, sui bore 'ana ru ne'e ki noa'a kira kasi dao 'ua ma'i, nau ku saea na'a fuamu'a 'i na'o, fasi 'iri muke saiana.

²⁶⁻²⁷ "Ana kaida'i nau, na Ngela Ngwae, nau ku oli ma'i, ngwae ki ta'ifau kike ba'a lisi nau. Di'ia logo ne'e kamu saiana lisilana meamea kaida'i nia mea ma'i ana bali tata'elana sina leka ka dao ma'i bali sulana sina saena mamanga. Aia, di'ia ti ngwae kira fata 'uri fuamu'a, 'Na Christ tua saena aba'i kula kwasi,' noa'a kamu kasi leka 'uana kula ne'eri. Di'ia ti ngwae kira fata 'uri fuamu'a, 'Christ ba ago 'i ne'e,' noa'a kamu kasi fa'amamana ana ala'anga 'una'eri ki.

²⁸ "Na olilaku ma'i noa'a ta ngwae kasi talafia, ka di'ia logo ne'e na afa noa'a kasi talafia ta ru mae.

*Sa Jesus fata sulia olilana ma'i
(Mark 13:24-31; Luke 21:25-33)*

²⁹ "I buri 'ana kaida'i ne'e nonifi'anga ne'eri ki ka sui mala,

'God ke fonea na mada'afi, ma na madamo, ma noa'a kero'a kasi sina. Ma God ke kwate na bulubulu ki kike ba'a 'asida fa'asia mamanga.

Ma God ke sasi na ru 'i langi ki, kike leka rora fa'asia fulida.'*

* 24:29 Aesea 13:10; 34:4; Esikiel 13:7; Joel 2:10, 31; 3:15

³⁰ “Buri 'ana ru ne'e ki, na ma'etoto ana olilaku ma'li fi'li fa'ata'i ma'li saena mamanga.* Ma ana kaida'i ne'eri go'o, na ngwae ki ta'ifau saena magalia, kike angi sulia kira ka lisi nau ku oli ma'li fafona gwa'li salo saena mamanga, ma nai ba'a leka ma'li fa'inia ngasingasi'anga nau fa'inia na madako'anga doe nau.

³¹ Ma na 'ainsel ke ufa na bungu ke ba'a angi doe fuana fikulana na ngwae nau ki ne'e nau ku filida ta'ifau na'a. Ana kaida'i ne'eri, nau ku kwatea ma'li 'ainsel nau ki, 'iri kike ba'a ukua ma'li ngwae nau ki ta'ifau fa'asia na fanoa ki ta'ifau saena magalia.”

³² Go'o, sa Jesus ka fata sulia tarifula'a ka 'uri, “Kamu ke manata basi sulia na 'ai figi ki. Kaida'i kamu lisia na rauna nia ngosa, muke saiana na kaida'i fuana unita'i 'ako'ako'a nia dao karangi na'a.

³³ Ka 'una'eri logo, kaida'i kamu lisia na nonifi'anga ne'eri ki ta'ifau ke ba'a dao ma'li, muke saiana na olilaku ma'li nia karangi na'a.

³⁴ Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, ngwae ki ta'ifau ne'e kira mauri ana kaida'i ne'e, kira kasi mae 'li na'ona ru ne'eri ki ta'ifau ke ba'a dao ma'li.*

³⁵ Na ru ki ta'ifau ma'li langi ma saena magalia kike ba'a sui. Bore ma na fatalaku go'o ne'e tuatua noa'a kasi sui.

Noa'a ta ngwae kasi saiana asoa nama kaida'i ne'eri

(Mark 13:32-37; Luke 17:26-30, 34-36)

³⁶ “Noa'a ta ngwae kasi saiana kaida'i nai ba'a oli ma'li ana. Na 'ainsel ki bore noa'a kasi sai logo ana, ma nau'a, na Ngela bore, nau kusi sai logo ana. God na Ma'a ta'ifilia go'o ne'e nia saiana.

³⁷ Na olilaku ma'li ke ba'a di'ia ru ba fuli ana kaida'i ba sa Noa.

³⁸ Ana fa'li asoa ba 'i na'o ki, ana na igo doe baera, na ngwae ki kira fanga na kira ka kwa'u 'ada, ma na ngwae ki ma na kini ki kira ka ara'i 'ada ma kira ka kwate kini 'ada kwailiu, leleka ka dao go'o ana fa'li asoa ba sa Noa nia ra'e saena na faka doe ba nia.

³⁹ Bore 'ana, kira kina 'ua na tae ne'e ka dao ma'li, leleka ka dao ana kaida'i ne'e igo doe baera dao ma'li, ma ka lauda na'a 'ana. Ma nia ke ba'a dao logo ma'li 'uri ana kaida'i nai ba'a dao ma'li ana.

⁴⁰ Ana kaida'i ne'eri, ro ngwae ki kera rao saena na o'ola. Ma nau ku ngalia ta ta'li ngwae fa'li nau, ma ta ta'li ngwae nau ku fa'asia.

⁴¹ Ma ro kini ki logo kera ka rao adaro'o ana fanga ki, ma ta ta'li ai nau ku ngalia, ma ruana nau ku fa'asia.

⁴² Muke lialia le'a, sulia kamu kina fa'li asoa tae ne'e nau, na Aofia kamu, nai dao ma'li ana.

⁴³ Muke manata to'ona ru ne'e, di'ia na ngwae ana luma ka sai go'o 'ana ana kaida'i ne'e ngwae bili ke ba'a dao ma'li ana, nia ka lialia le'a ma noa'a kasi ala'ania na ngwae bili ne'eri ka ru'u ma'li saena luma nia.

⁴⁴ Nia ne'e, muke kwaimasi logo, sulia nai ba'a dao ma'li ana kaida'i ne'e noa'a kamu kasi saiana.”

Tarifula'a sulia ro ngwae rao ki (Luke 12:41-48)

⁴⁵ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuana na fafarongo ki, “Kamu di'ia na ngwae rao ne'e nia liato'o ma nia ka rao saga. Ma na ara'i 'a'ana ke alua nia ka lia sulia na ngwae rao ki, ma ka kwatea na fanga fuada ana kaida'i fuana kwate fanga'a.

⁴⁶ Ma 'oilaki'a fuana na ngwae rao ne'eri ne'e ngwae 'a'ana nia dao to'ona ma nia sasi ru ne'eri ki, ana kaida'i ne'e nia dao ma'li ana 'i luma nia!

⁴⁷ Nau ku saea na ru mamana fuamu'a, na ngwae 'a'ana alu nia ka lia sulia ru nia ki ta'ifau.

⁴⁸ “Bore ma, di'ia nia na ngwae rao ta'a, nia ka manata 'uri, 'Na ngwae 'a'ana nau, daolana ma'li nia tau 'ua.”

⁴⁹ Ma nia ka tala'ae fuana kwa'ilana na ngwae rao ki, ma nia ka tua ni fanga na'a 'ana ma ka kwa'u lilinga na'a 'ana fa'inia ngwae kwa'u lilinga ki.

⁵⁰ Sui ma na ngwae 'a'ana ka dao ma'li ana ta asoa ne'e nia noa'a kasi kwaima'akwali ana, ma ana kaida'i ne'e nia kina go'o 'ana.

⁵¹ Na ngwae 'a'ana ke kwatea na kwa'ikwaw'inga 'afae fuana nia'a, ma ka alua nia'a fa'inia ngwae kwalabasa ki ne'e soke'e ro'o sulia God. Ma kaida'i nia ka tua ana kula ne'eri, nia ka angi angi go'o 'ana fa'inia na 'ala girigiri 'anga, osi'ana nia ka nonifi'liu.”

25

Tarifula'anga sulia ta'i akwala kini sari'i

¹ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, “Ana kaida'i ne'e nau ku oli la'u ma'li, na 'Inoto'anga God ke ba'a di'ia na akwala kini sari'i ne'e kira ngalia na'a fa'li unu kira ki, ma kira ka kwaima'akwali ana na

* 24:30 1 Tesalonika 4:16 * 24:34 nama Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, magalia ne'e noa'a kasi mango 'i na'ona ru ne'eri ki ta'ifau ke ba'a dao ma'li.

ara'i faolu ne'e ke leka ma'i ka ngalida 'uana saena na fafanga'a ana ara ara'inga.

² Ma ta lima kini sari'i ada kira ta'i bolebole'a, ma ta lima ai ada kira ka manata'a.

³ Na kini sari'i bolebole'a ne'eri ki kira ngalia na'a fa'i unu kira ki, bore ma noa'a kira kasi ngalia go'o ta suli'i ru ne'e ka bolo fuana fa'adu'alana unu kira ki fa'inida.

⁴ Ma na ai ne'e manata'a ki kira ngalia na bi'i suli'i ru doe fuana fa'adu'alana unu fa'inia na fa'i unu kira ki.

⁵ Ma na ara'i faolu ne'eri noa'a kasi dao 'ali'ali, ma na kini sari'i ne'eri ki maada ka mamaliu'a ta'ifau, ma kira ka maliu na'a 'ada.

⁶ "Ma saena tofongana rodo, na ngwae ki kira ri kika 'uri, 'Na ara'i faolu nia dao na'a ma'i! Muke leka, ma muke saka fuana.'

⁷ Na akwala kini sari'i ne'eri kira ka tata'e, ma kira ka fa'adu'a na fa'i unu kira ki.

⁸ Ma na kini sari'i bolebole'a ne'eri ki kira ka fata 'uri fuana na kini sari'i manata'a ne'eri ki, 'Muke kwatea ta suli'i ru fuana du'anga'a 'aimili, sulia ne'e suli'i ru kaimili ki fuana du'anga'a karangi ka sui na'a.'

⁹ "Sui kira olisida kika 'uri, 'Noa'a go'o, osi'ana noa'a nia kasi bolo na'a fa'i kulu ta'ifau. Muke leka 'aumulu ana ta luma, 'iri muke folia ta suli'i ru fuana du'anga'a 'aumulu.'

¹⁰ Ma kaida'i kira leka fuana folia, na ara'i faolu ne'eri ka dao ma'i. Ma na sari'i ne'eri ki ne'e kira sasi aka'u, kira ka leka na'a 'ada fa'inia 'uana na fanga'a ana ara'inga. Ma kira ka fonon na'a 'usia na sinamaa.

¹¹ "Ma 'i buri 'ana na kini sari'i ba kiri, kira ka dao logo ma'i, kira ka 'uri, 'Ara'i 'ae! 'Oke 'ifingia kwau na sinamaa fuami'a!'

¹² Ma na ara'i faolu ne'eri ka olisida ka 'uri, 'Ru mamana nau ku saea fuamu'a, nau ku kina kaumulu.'

¹³ Ma sa Jesus ka fa'asua na'a tari-fula'anga ne'e ka 'uri, "Ta ne'e, kamu ke lialia le'a, sulia kamu kina fa'i asoa nama kaida'i ne'e nai ba'a dao la'u ma'i ana."

Na tarifula'anga sulia olilana ma'i ngwae 'inoto'a

(Luke 19:11-27)

¹⁴ Sui sa Jesus ka saea la'u na tari-fula'anga ne'e fuana na fafarongo nia ki ka 'uri, "Ana kaida'i nai ba'a oli ma'i, na 'Inoto'anga God nia di'ia ta'i ngwae ba nia leka ana ta kula tau, ma ka saea na'a

ngwae rao nia ki, ma ka kwate kira ka lia sulia na to'oru'a nia ki.

¹⁵ Ma nia ka kwatea lima to'oni selene ki fuana ta'i ngwae. Ma fuana ta ngwae la'u, nia ka kwatea ro to'oni selene ki. Ma fuana ta ngwae la'u, nia ka kwatea ta'i to'oni selene. Nia ka kwatea ka bolo na'a fa'inia na sai 'i ru'anga kira ki. Sui nia ka leka na'a 'ana ana leka'a nia.

¹⁶ Ma na ngwae ne'e ngalia na'a lima to'oni selene ki, nia ka rao 'ani, ma ka to'o la'u ana ta lima to'oni selene.

¹⁷ Ma na ngwae ba ngalia na'a ro to'oni selene ki, nia ka rao logo 'ani, ma ka toda ta ro to'oni selene la'u.

¹⁸ Bore ma na ngwae ba ngalia ta'i to'oni selene, nia ka leka, ma ka 'ilia ta'i kilu saena na ano, ma ka sofonga'inia 'ana selene ba na ara'i 'a'ana nia kwatea fuana.

¹⁹ "Ma buri 'ana kala kaida'i tau, na ara'i 'a'ana ba kira ka oli ma'i, ma nia oga ka saiana selene ba nia ki fa'inida.

²⁰ Ma na ngwae ba ngalia lima to'oni selene ki, ka ngalia la'u ma'i ta lima to'oni selene, ma ka fata 'uri, 'Ara'i 'a'ana 'ae, 'oko kwatea lima to'oni selene ki fuaku ba. 'Oke lisa basi, nau ku toda la'u ta lima to'oni selene fafia.'

²¹ "Ma na ara'i 'a'ana nia ka olisia ka 'uri, 'Oe ngwae ni rao le'a nau. Nau ku saiana, nau ku manata fito'amu! 'Oko rao le'a 'ani ru ti'iti'i ki, nia ne'e nau ku alu 'oe, 'oko doe fafia na'a ru 'oro ki. 'Oke leka ma'i, ma 'oko saele'a 'amu fa'i nau.'

²² "Ma na ngwae ne'e ngalia ro to'oni selene ki ka dao logo ma'i. Ma ka fata 'uri, 'Ara'i 'a'ana 'ae, 'oko kwatea go'o ro to'oni selene ki fuaku ba. 'Oke lisa basi, nau ku toda la'u ta ro to'oni selene fafia.'

²³ "Ma na ara'i 'a'ana nia ka olisia ka 'uri, 'Oe ngwae ni rao le'a nau, nau ku saiana nau ku fito'amu! 'Oko rao le'a 'ani ru ti'iti'i ki. Nia ne'e nai ba'a alu 'oe, 'oke doe fafia na ru 'oro ki. 'Oke leka ma'i, ma 'oko saele'a 'amu fa'i nau.'

²⁴ "Sui na ngwae ba ngalia ta'i to'oni selene, ka dao ma'i. Ma nia ka fofoni ru go'o 'ana ka fata 'uri, 'Ara'i 'a'ana 'ae, nau ku saiana 'ae'o na ngwae ne'e fatalamu 'inikere. 'Oko loa na'a ru ki go'o 'amu ana kula ne'e noa'a 'oe kosi fasia, ma 'oko ngalia go'o 'amu ru ngwae matamata ki.

²⁵ Nia ne'e nau ku ma'u, ma nau ku leka sofonga'inia na'a selene ba 'oe saena na ano. 'Oko lisa mani ba 'oe nama go'o nini'a.'

²⁶ "Ma na ara'i 'a'ana nia ka olisia ka 'uri, 'Ae'o na ngwae rao ta'a, ma 'oko 'aila busu. 'Oko sai go'o 'amu ana ne'e nau ku loa ru ana kula ne'e noa'a kusi

fasia, ma ku ngalia go'lo 'aku ru ngwae matamata ki.

²⁷ Di'ia 'oko manata 'una'eri, fa'luta ne'e noa'a 'oe kosi alua 'amu na selene nau ki saena kula ni alu mani'a fasi 'iri ka 'oro, ma ka dao ana kaida'i nau ku oli ma'i ana, nau ku ngalia na'a selene ne'eri ma na selene tarenga ki fa'inia.'

²⁸ "Sui na ara'i 'a'ana ne'eri ka fata 'uri fuana na ngwae ni rao nia ki la'u, 'Muke ngalia na'a selene ne'e ki fa'asia, ma kamu ka kwatea fuana na ngwae ne'e to'lo ana ta'i akwala to'oni selene.

²⁹ Sulia na ngwae ki ta'ifau ne'e kira to'lo ana ru 'oro ki, nai ba'a kwatea la'u ti ru fuada, fasi 'iri kira ka to'lo ana ru ki ka tatakola'a. Ma sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi to'lo ana ta ru, ma nia ka to'lo ana ta ru ti'iti'i bore 'ana, nai ba'a lafua fa'asia nia.

³⁰ Ma na ngwae ni rao ne'e, muke 'ui 'ania 'i maa saena na ma'e rodo, kula ne'e ngwae ki ka angi angi go'lo 'ada fa'inia na 'ala girigiri 'anga, osi'ana nia nonifi liu.' "

³¹ Sa Jesus ka fata la'u 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Kaida'i nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a oli la'u ma'i 'uana na tatalafa'anga fa'inia na 'ainsel ki, nai ba'a tua ana fuli gwauru'a na ngwae tatalafa'a.

³² Ma na ngwae ki ta'ifau fa'asia fanoa ki ta'ifau kike ba'a fiku ma'i 'i na'oku. Ma nai ba'a daro'ia na ngwae ki ta'ifau, di'ia ta ngwae ba nia lia sulia na sipsip ki ka daro'ia na sipsip ki fa'asia na nanigot ki.

³³ Ma nau ku alua na'a ngwae saga ki 'i bali 'olo'olo aku, ma na ngwae ta'a ki 'i bali maui aku.

³⁴ "Sui nau ku fata 'uri fuana ngwae ne'e kira tua 'i bali 'olo'olo aku, 'Kaumulu na'a ngwae ne'e Ma'a nau fa'asa'e'a kamu ki. Muke ru'u ma'i 'i saena 'Inoto'anga ne'e nia sasi aka'u ana fuamu'a 'ita na'a ma'i ana etangilana na'a ma'i na magalia.

³⁵ Sulia kaida'i nau ku fiolo ana, kamu kwatea fanga fuaku. Ma kaida'i nau ku silikwa'u ana, kamu kwatea kafo fuaku. Ma bore 'ana nau na ngwae dao fa'asia ta fanoa matamata, kamu kwalo nau 'uana saena luma kamu ki.

³⁶ Ma kaida'i ka noa'a 'aku ta toro, kamu kwate toro fuaku. Ma kaida'i nau ku mata'i, kamu lia sulia nau. Ma kaida'i nau ku tua 'i saena luma ni lokafo, kamu maa to'oku.'

³⁷ "Sui na'a ngwae saga ki kira ka olisia kika 'uri, 'Aofia kwa, kaida'i tae ne'e kami lisia 'oko fiolo, ma kami ka sare'o? Kaida'i tae ne'e 'oko silikwa'u, ma kami ka kwatea kafo fuamu?

³⁸ Ma kaida'i tae ne'e 'oe na ngwae dao fa'asia na fanoa matamata, ma kami ka kwalo 'oe 'i luma, nama kaida'i tae ne'e

noa'a 'amu ta toro, ma kami ka kwate toro fuamu?

³⁹ Ma kaida'i tae ne'e kami lisia ne'e 'oko mata'i ana, nama 'oko tua saena na luma ni lokafo, ma kami ka leka maa to'omu?'

⁴⁰ "Ma nau ku olisida nau ku 'uri, 'Ru mamana nau ku saea fuamu'a, kaida'i kamu sasia ta ru 'una'eri fuana ta ngwae bore 'ana ne'e noa'a kira kasi lia doe ana, kamu sasia na'a fuaku.'

⁴¹ "Sui nai ba'a fata 'uri fuada na ngwae ne'e kira tua 'i bali maui aku, 'Kamu ke leka tau kwau fa'asi nau. God ke ba'a kwa'i kamu. Ma kamu ke leka saena na mafula ne'e tuatua firi, ne'e God nia sasi aka'u ana fuana sa Saetan ma na 'ainsel ta'a nia ki.

⁴² Sulia nau ku fiolo, ma kamu kasi kwatea go'lo ta fanga fuaku. Ma kaida'i nau ku silikwa'u, noa'a kamu kasi kwatea go'lo ta kafo fuaku.

⁴³ Ma kaida'i nau ku dao ma'i, kamu kasi kwalo nau go'lo fuana luma kamu ki. Ma kaida'i ka noa'a 'aku ta toro, noa'a kamu kasi kwate toro go'lo fuaku. Ma kaida'i nau ku mata'i ma ku tua 'i saena na luma ni lokafo, noa'a kamu kasi lia go'lo suli nau.'

⁴⁴ "Ma kira ka olisia kira ka 'uri, 'Aofia kwa, kaida'i tae ne'e kami lisi'o, 'oko fiolo, nama 'oko silikwa'u, nama 'oe na ngwae dao, nama ka noa'a 'amu ta toro, nama 'oko mata'i nama 'oko tua 'i saena na luma ni lokafo, ma noa'a kami kasi 'afi'o go'lo?'

⁴⁵ "Ma nau ku olisida ku 'uri, 'Ru mamana nau ku saea fuamu'a, kaida'i kamu kasi kwai'afi ana ta ngwae bore ana ne'e noa'a kira kasi lia doe ana, kamu sasia na'a fuaku.'

⁴⁶ "Sui kira ka leka na'a 'ada 'uana na kwa'ikwa'inga ne'e tuatua firi, ma na ngwae saga ki kira ka leka na'a 'uana na mauri'a firi."

26

Ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki loko saungilana sa Jesus

(Mark 14:1-2; Luke 22:1-2; John 11:45-53)

¹ Kaida'i sa Jesus nia fa'amanata 'ani ru ne'e ki ka sui, nia ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki,

² "Kaumulu saiana ka sui na'a, Fanga'a ana Daofa'i Liu'a ke ba'a fuli faponai. Ma ana kaida'i ne'eri, kike ba'a kwate nau, na Ngela Ngwae, fuana malimae nau ki, 'iri kike foto fafi nau ana 'ai rara folo."

³ Ma ana ta'i kaida'i ne'eri logo, na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o Jiu

ki, kira ka fiku saena luma doe na 'ingata'i fata abu ne'e satana sa Kaeafas.

⁴ Ma kira ka lokoa, fasi 'iri kike dao to'ona ta kaida'i fuana kike dau ago ana sa Jesus, ma kira ka saungia.

⁵ Ma kira ka fata kwailiu 'uri, "Noa'a kulu kasi daua ana fa'i asoa ana fanga'a, 'asu 'ubani ngwae ki kira kata fu'ali kulu."

Ta'i kini nia kisitani ngwaingwai moko le'a fafona gwauna sa Jesus

(Mark 14:3-9; John 12:1-8)

⁶ Ma sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira leka kwau 'uana 'i Betani, kira ka tua saena luma sa Simon, na ngwae ba na kuu saungia 'i na'lo.

⁷ Ana kaida'i sa Jesus nia fanga, ta'i kini leka ma'i siana fa'inia na bi'li nura ne'e kwanga liu,* ma nia fungu 'ani na ngwaingwai ne'e moko ufiufi le'a, ma na follana ka doe liu. Nia leka ma'i, ma ka kisitani 'i fafona gwauna sa Jesus.

⁸ Ma ana kaida'i ne'e fafarongo nia ki kira lisia, kira ka saeta'a, ma kika fata 'ada talada 'uri, "Fa'uta ne'e kini ne'e ka fa'alia ngwaingwai le'a ne'e?"

⁹ Ngwaingwai ne'e, di'ia kulu foli 'ani, mani doe ne'e kulu ke ba'a ngalia 'uana. Ma kulu ka ngalia na mani ne'eri fuana 'afilana ngwae dala'a ki!"

¹⁰ Ma sulia sa Jesus nia sai go'lo 'ana ana tae ne'e kira fata sulia, nia ka fata 'uri fuada, "Fa'uta ne'e kamu ka fata 'una'eri, ma kamu ka fa'a'ekea kini ne'e? Ru le'a liu ne'e nia sasia na'a fuaku.

¹¹ Na ngwae dala'a ki kira tua go'lo 'ada fa'i kamu sulia asoa ki. Bore ma nau'a, kaida'i dokodoko go'lo 'ana ne'e nai ba'a tua fa'i kamu.

¹² Ma ana kaida'i na kini ne'e nia kisitani na ngwaingwai ne'e ana na noniku, nia sasi aka'u ana nau'a masia kwaiatolaku saena kilu gwa'u ana fa'i asoa ana maelaku.

¹³ Ma nau ku saea fuamu'a, ana fanoa ki ta'ifau saena magalia ne'e na Fa'arongo'anga Le'a kira ke fatatalo'ania sulia, tae ne'e kini ne'e nia sasia fuaku, kike ba'a rongoa na'a logo fuana na manata'anga to'ona."

Sa Judas nia alafafia ke foli 'ani sa Jesus fuana malimae ki

(Mark 14:10-11; Luke 22:3-6)

¹⁴ Buri 'ana ru ne'e ki sui, ta'i ngwae ana akwala ma ro fafarongo sa Jesus ki, satana sa Judas Iskariot ka leka siana na fata abu doe ki.

¹⁵ Ma ka saefilo kira ka 'uri, "Di'ia nau ku kwatea sa Jesus fuamulu, tae ne'e kamu ke ba'a kwatea fuaku?" Ma kira ka

to'omani uulu akwala selene ki, ma kira ka kwatea fuana.

¹⁶ Tala'ae ana kaida'i ne'eri, sa Judas ka lialia na'a 'uana ta kaida'i ne'e bolo fuana kwatelana sa Jesus fuada.

Sa Jesus 'ania na'a Fanga'a ana Daofa'i Liu'a

(Mark 14:12-21; Luke 22:7-13, 21-23; John 13:21-30)

¹⁷ Ma ana etana asoa ana fanga'a ne'e kira saea 'ani, "Beret ne'e noa'a ta Isi ana," na fafarongo ki kira leka ma'i siana sa Jesus, ma kira ka saefilo 'uri ana, "I fai ne'e 'oko oga kami ka sasi aka'u ana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a fuamu?"

¹⁸ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ke leka kwau 'uana 'i Jerusalem. Ana kaida'i kamu dao siana ta'i ngwae ne'e nau ku filia, kamu ka fata 'uri fuana, 'Ngwae fa'amanata kaimili, nia saea kaida'i nia dao karangi na'a. Nia fa'inia na fafarongo nia ki kike 'ania na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a 'i luma 'oe.' "

¹⁹ Ana kaida'i ne'e, fafarongo ki kira leka, ma kika ala'a fa'inia na ngwae ne'eri di'ia ba sa Jesus saea na'a fuada, ma kira ka sasi aka'u na'a ana fanga'a ne'eri.

²⁰ Ma 'i sa'ulafi, sa Jesus ka tua 'i ne'eri 'iri ka fanga fa'inia na akwala ma ro fafarongo nia ki.

²¹ Ma kaida'i kira fanga na'a, sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, ta'i ngwae ana kaumulu ke kwate nau fuana malimae nau ki."

²² Kaida'i na fafarongo ki kira rongoa ru ne'e, kira ka kwaimanatai liu. Ma ta'i ta'i ngwae'la ada kira fi'i tala'ae ana saefilolana sa Jesus kika 'uri, "Aofia kwa, 'uri ma 'oko fata 'ani nau'a ne'eri'a?" Ma kira'a ta'ifau go'lo ne'e kira fata 'una'eri.

²³ Sui sa Jesus ka 'uri, "Ta'i ngwae aumulu, ne'e nia ke tongani afu beret nia 'i saena na dako fa'i nau, nia ne'e ke ba'a kwate nau fuana malimae nau ki.

²⁴ Nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a mae di'ia na Kerekere'la Abu ba saea ka sui na'a ma'i na'lo. Ma kwaimanatai liu fuana na ngwae ne'e ke ba'a kwate nau fuana malimae nau ki. Nia le'a fuana na ngwae ne'eri di'ia nia kasi futafuta go'lo."

²⁵ Ana kaida'i ne'eri, sa Judas ba, na ngwae ne'e ke ba'a kwatea sa Jesus fuana malimae nia ki, nia ka fata 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa. 'Uri ma 'oko saea 'ani nau'a ne'eri'a kwa?"

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ae'lo talamu ne'e 'oko saea na'a."

* 26:7 Na kufikufi ru ne'e kwanga liu ne'e kira saea 'ani alabaster, na fau ne'e madumadu liu.

Na fanga'a na Aofia

(Mark 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Korint 11:23-25)

²⁶ Ma ana kaida'i kira fanga, sa Jesus ka ngalia afu beret, ma nia ka ba'atafaea God, sui ka ngiia, ma ka kwatea fuana na fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri, "Muke ngalia, ma muka 'ania, nia na'a ne'e noniku."

²⁷ Sui nia ka ngalia na titiu ni kwa'unga, ma ka ba'atafaea God, sui ka kwatea fuada, ma ka fata 'uri, "Kaumululu ta'ifau, muke kwa'ufia."

²⁸ Nia na'a ne'e 'abuku ne'e God fa'angasia 'ani na fau alanga'inga faolu, sulia ne'e 'abuku ke ba'a igo fuana ngwae 'oro ki, fasi 'iri God ka rufuanata na'a ana ta'anga'a ki.

²⁹ Ru mamana nau ku saea fuaumululu, nau kusi kwa'ufia la'u na waen ne'e leleka ka dao ana fa'i asoa nau ku kwa'ufia na'a waen faolu fa'i kaumululu 'i saena na 'Inoto'anga Ma'a nau."

³⁰ Sui kira ka ngulia fa'i ngu, ma kira ka leka 'uana fa'i ua ne'e kira saea 'ani Olif.

Sa Jesus eta fata'a 'ani sa Peter ke ba'a tofea

(Mark 14:27-31; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

³¹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Ana fa'i rodo ne'e, kaumululu ta'ifau go'o muke tafi fa'asi nau. Sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, 'God ke saungia ngwae ne'e nia lia sulia na sipsip ki, ma na sipsip ki ta'ifau kika takalo."⁴³

³² Ka 'una'eri bore ana, 'i buri 'ana nau kui tata'e la'u 'uana mauri'a, nau kui etaeta 'i na'o aumululu 'uana 'i Galili."

³³ Ma sa Peter ka olisia ka 'uri, "Nau'a 'afita'i nau ku leka fa'asi 'oe, sui bore 'ana ngwae ne'e ki kira ka leka fa'asi'o!"

³⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Peter, "Nau ku saea fuamu, 'i na'ona ne'e karai ke angi 'i saena fa'i rodo ta'ena, 'oke ba'a sae uulufau ana ne'e 'oko kina nau."

³⁵ Ma sa Peter ka olisia ka 'uri, "Sui bore 'ana nau ku mae fa'i 'oe, nia 'afita'i nau ku saea fasi nau ku kina'o!"

Ma na fafarongo ki ta'ifau go'o, kira ka fata logo 'una'eri.

Sa Jesus fo'osia God ana kula kira saea 'ani 'i Getsemani

(Mark 14:32-42; Luke 22:39-46)

³⁶ Sui sa Jesus ka leka fa'inia na fafarongo nia ki ana ta'i kula kira saea 'ani 'i Getsemani, ma nia ka fata 'uri fuada, "Kamu ke tua 'aumulu 'i ne'e ana kaida'i nau ku leka kwau 'i lo'oko 'iri nai fo'o."

³⁷ Ma nia ka tala'ia sa Peter, ma na ro ngela sa Sebedi ki fa'inia. Ma nia ka fi'i eta 'aena kwaimanatai 'anga doe liu fa'inia liadila'a.

³⁸ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Na liaku nia figwanu ka doe liu, ma nia bolo fa'inia na'a saungilaku. Muke tua 'i ne'e, kamu ke ada, ma muke lialia fa'i nau."

³⁹ Sui nia ka 'idu ti'iti'i la'u fa'asi kira, ma ka bobo uruuru leleka na maana darana ka to'o na'a 'i ano, ma ka fo'o ka 'uri, "Ma'asi 'ae, di'ia nia talangwara'u go'o 'ana, 'oko lafua 'amu na nonifii'anga ne'e fa'asi nau. Sui bore 'ana, noa'a la'u na kwaiogai'anga nau, bore ma sulia na kwaiogai 'anga 'oe lala nini'a."

⁴⁰ Sui sa Jesus ka oli siana na uulu fafarongo nia ki, ma ka lisia kira maliu na'a, ma nia ka fata 'uri fuana sa Peter, "Kwala Peter kwa, fa'uta ne'e kamu kasi ada fa'i nau sulia ta ta'i kaida'i?"

⁴¹ Kamu ke ada, muke lialia 'ani fo'onga'a sasi na ilito'onga kata liufi kamu. Sulia kaumululu oga sasilana ru le'a ki, bore ma nonimu'a nia ngwata'uta'u liu."

⁴² Sa Jesus ka leka la'u, ma ka fo'o ana ruana kaida'i ka 'uri, "Ma'asi 'ae, di'ia noa'a kasi bolo fuana 'oke fonea na nonifii'anga ne'e fa'asi nau, le'a go'o 'ana, nau ku ro'o na'a 'aku sulia na kwaiogai 'anga 'oe."

⁴³ Ma kaida'i nia oli ma'i siada na fafarongo nia ki, nia ka lisia kira maliu la'u, sulia na maada mamaliu'a liu na'a.

⁴⁴ Ma sa Jesus ka leka la'u fa'asida, ma ka fo'o la'u ana uula kaida'i, ka saea logo na ala'anga ba kiri.

⁴⁵ Sui nia ka leka la'u siada na uulu fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri fuada, "Kaumululu maliu 'ua nini'a? Ma kamu ka mamalo 'ua nini'a? Lia basi, kira ke kwate nau'a na'a, na Ngela Ngwae, saena limana na ngwae ta'a ki. Na kaida'i baera nia dao na'a ma'i!"

⁴⁶ Mulu tata'e, kulu ka leka na'a. Kamu lisia na ngwae ba ke kwate nau fuana na malimae nau ki, nia dao na'a ma'i."

Kira daua sa Jesus

(Mark 14:43-50; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

⁴⁷ Ma ana kaida'i sa Jesus ka ala'a 'ua, sa Judas, ta'i ngwae ana akwala ma ro fafarongo ba nia ki, ka dao na'a ma'i. Ta'i fiku'a doe leka ma'i fa'inia fa'asia na fata abu doe ki, ma na fa'ina'ona'o ki. Ma kira ka ngalia ma'i na sele ni ofo'a ki, ma na subi ki.

☆ 26:31 Sekaraea 13:7 † 26:48 Di'ia na falafala ana Jiu ki, na kwainono'iang fa'ata'inia kwaima'anga ma fu'usi doe'a fuana na fa'amanata fa'asia na fafarongo nia.

⁴⁸ Aia, sa Judas kwatea ka sui na'a ma'etoto fuada ka 'uri, "Na ngwae ne'e nau ku nono'ia, nia'a na'a ne'e na ngwae ne'e kamu oga."[†]

⁴⁹ Ma 'ali'ali nia ka leka saga na'a siana sa Jesus ma ka fata 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa, aroaro'a tua fa'i 'oe." Sui nia ka nono'ia.

⁵⁰ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Kwala ngwade, sasia na'a ru ne'e 'ali'ali."

Sui kira ka 'idu karangi ma'i ana, ma kira ka daua sa Jesus, ma kira ka dau ngasi na'a fafia.

⁵¹ Ma ta'i ngwae ana fafarongo sa Jesus ki ka lafua na'a nini ni ofo'a nia, ma ka kwai'ia na'a ngwae rao na 'ingata'i fata abu, ma ka kwa'i tafia na'a na bali alinga 'olo'olo nia.

⁵² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke alua 'amu na sele ni ofo'a 'oe fuila, sulia sa tai fa'ida ne'e kira fu'a 'ani sele ni ofo'a, kira ke ba'a mae logo 'ani sele ni ofo'a."

⁵³ Nau ku oga 'oke saiana, di'ia nau ku gania Ma'a nau, nia fi'i kwatea ma'i na 'ainsel 'oro ki liufia akwala ma ro fuani oro ki!

⁵⁴ Ma di'ia nau ku saea na 'ainsel ki ka 'afi nau 'una'eri, noa'a naisi fa'amamana na ru ne'e na Kerekere'a Abu saea sulia na Christ ka nonifii 'ani ki."

⁵⁵ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae ki, "Uri ma, kaumulu fia nau'a ta ngwae bili nini'a? Nia nini muka dao na'a ma'i fa'inia na sele ki, ma na sube ki fuana daulaku? Tau na'a ma'i, nau ku fa'amanata kamu 'i saena na Luma Abu God, bore ma kamu kasi dau nau go'o."

⁵⁶ Na ru ne'e ki ta'ifau ka fuli 'una'eri fasi 'iri ka fa'amamana na kerekere'a na profet ki ana Kerekere'a Abu."

Sui na fafarongo nia ki ta'ifau go'o kira ka danga fa'iburi na'a 'ani, ma kira ka tafi na'a 'ada.

Kira matalanga'inia sa Jesus

(Mark 14:53-65; Luke 22:54-55, 63-71; John 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Ma na ngwae ne'e kira daua sa Jesus ki, kira ka tala'i nia 'uana saena luma sa Kaeafas, na 'ingata'i fata abu. Ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki logo, kira fiku 'i ne'eri.

⁵⁸ Ma sa Peter nia 'isi buri tau na'a kwau, ma ka dao logo 'i saena na labata ana na luma 'ingata'i fata abu, ma ka ru'u kwau saena labata, ma ka tua siana ngwae folo ki, fasi 'iri nia ka lisia tae ne'e kira ke sasia ana sa Jesus.

⁵⁹ Ma na fata abu doe ki, fa'inia na fikutai' ngwae loko'i ru ta'ifau, kira sasi 'uana dao to'ona ti ala'anga 'oso'oso sulia

sa Jesus, ne'e bolo fa'inia kika saungia du'ungana.

⁶⁰ Sui bore 'ana ngwae 'oro fata 'oso'oso ki kira leka logo ma'i, noa'a kira kasi dao go'o to'ona ta ru. Sui 'i buri, ta ro ngwae 'oso'oso kera ta'e ma'i, kera ka fata 'uri,

⁶¹ "Na ngwae ne'e nia fata 'uri, 'Nau ku saiana nai osia na Luma Abu God, ma nau ku saunga'i faolu logo 'aku ana saena uulu fa'i asoa ki.'"

⁶² Sui na 'ingata'i fata abu ka tata'e, ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Uri ma, noa'a 'oe kosi olisia go'o ta ru, ana ru ta'a ne'e kera saea amu ki?"

⁶³ Bore ma, sa Jesus ka noto go'o 'ana. Ma na 'ingata'i fata abu ka fata la'u 'uri, "Nau ku saefilo 'oe 'iri 'oke talitali 'ani satana God ne'e mauri, ma 'oko saea fuami'a fasi 'ae'oe ne'e na Christ, na Ngela God, nama noa'a?"

⁶⁴ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Nia ne'ana 'oko saea na'a. Ru mamana nau ku saea fuamu'a, 'ita ana kaida'i ne'e ka oli 'ala'a, muke lisi nau, na Ngela Ngwae, nau ku tua 'i bali 'olo'olo ana God ne'e ngasingasi'a ka tasa, ma nau ku leka ma'i 'i fafona gwa'i salo ki 'i langi."

⁶⁵ Go'o na 'ingata'i fata abu ne'eri, nia ka gasia na toro keta nia talana ka fa'ata'inia na saeta'anga nia, ma ka fata 'uri, "Kulu kasi oga la'u ta ngwae ni fata fa'amamana! Kulu rongoa ta'ifau na'a nia fa'abolota'inia na'a fa'inia God.

⁶⁶ Kamu manata fa'uta?"

Ma kira olisia kika 'uri, "Nia totolia nia ke mae na'a."

⁶⁷ Sui kira ka ngisulia maana, ma kira ka kwai'ia. Ma ti ngwae kika fidalia, kira ka 'uri,

⁶⁸ "Christ 'ae, di'ia 'ae'oe na'a ta profet, 'oko saea ma'i, sa tai ne'e fidali 'oe 'uri?"

Sa Peter nia tofea sa Jesus

(Mark 14:66-72; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Ma sa Peter ka tua saena labata, ma ta'i kini sari'i rao ka leka ma'i siana ka fata 'uri, "Oko tua logo fa'inia sa Jesus, na ngwae nini'a fa'asia 'i Galili."

⁷⁰ Sui sa Peter ka tofe 'i na'oda ka 'uri, "Nau ku 'iri saiana ru ne'e 'oko saea."

⁷¹ Sui, sa Peter leka ka tua karangia ana ma'e tafaa, ma ta'i kini sari'i rao la'u ka lisia, ma ka fata 'uri fuana ngwae ne'e kira tua ne'eri ki, "Na ngwae ne'e tuatua logo fa'inia sa Jesus, na ngwae ne'e fa'asia 'i Nasaret."

⁷² Ma sa Peter ka tofe la'u, ma nia talitali ka 'uri, "Nau ku 'iri saiana na ngwae ne'ana."

⁷³ Ma noa'a kasi tau go'o 'i buri 'ana, na ngwae ne'e kira uu 'i ne'eri ki, kira leka

siana sa Peter, ma kira ka fata 'uri fuana, "Ae'o logo ta ngwae ada mamana na'a, sulia na lingana fatalamu ne'e fa'ata'i 'oe."

⁷⁴ Kaida'i ne'eri nia ka talitali la'u ka 'uri, "Di'ia nau ku soke, God ke ba'a kwa'i nau. Noa'a nau ku 'iri saiana na ngwae ne'ana."

Ma 'una'eri go'o, karai ka angi na'a.

⁷⁵ Ma sa Peter nia manata to'ona ala'anga ba sa Jesus saea, "I na'o ana na karai ka angi saena fa'i rodo ne'e ta'ena, 'oko saea uulufau ana ne'e 'oko kina nau." Kaida'i sa Peter ka manata to'ona ru ne'eri, nia ka ru'u kwau 'i maa, ma ka angi ikaika na'a 'ania liadila'anga doe liu.

27

Kira ngalia sa Jesus siana sa Paelat

(Mark 15:1; Luke 23:1-2; John 18:28-32)

¹ Ana 'ofodangi la'a bilabila, na fata abu doe ki ta'ifau fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira ka loko'i ru na'a fuana saungilana sa Jesus.

² Sui kika firi'ia, ma kira ka tala'ia na'a siana sa Paelat, na ngwae gwaunga'i fa'asia 'i Rom.

Sa Judas nia mae

(Acts 1:18-19)

³ Ma sa Judas, na ngwae ba kwatea sa Jesus fuana malimae nia ki, ana kaida'i nia saiana kira matalangani na'a sa Jesus fuana na maelana, nia ka manata oli, ma ka oli fa'inia na uulu akwala selene baera ki fuada na fata abu doe ki ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma ka fata 'uri,

⁴ "Nau ku abula ta'a na'a, sulia nau ku kwatea na'a ngwae saga fuana saungilana."

Sui kira olisia kika 'uri, "Ma noa'a la'u 'abera'anga kaimili ne'ana. Sulia bali ne'eri na bali 'oe lala 'amu ne'ana."

⁵ Ma sa Judas ka 'ui 'ania na selene ne'eri ki 'i saena na Luma Abu God, ma ka leka na'a 'ana. Nia ka leka kwau 'i maa, ma ka li'o na'a 'ana talana.

⁶ Ma na fata abu doe ki, kira ka ngalia na selene ne'eri ki, ma kira ka fata 'uri, "Noa'a kasi bolo ana taki kulu fuana kulu ka alua na'a selene ne'e ki fa'inia na mani ana na Luma Abu God, osi'ana selene ne'e na mani ana sau ngwae'a na'a."

⁷ Ma kira ka ala'a ka sui na'a, kira ka alafafia ma kika folia 'ani ta'li afu ano, na ano ta'li ngwae ne'e saunga'i titiu. Ma kira ka rokisia ano ne'e 'ani kula fuana alulana ngwae mae ki ana, na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki saena.

⁸ Du'ungana ne'e nia folia na ano ne'eri 'ani na mani ne'e nia ngalia fuana saungilana na ngwae, kira ka saea ano ne'e 'ani, "Ano ana 'Abu" leleka ka dao 'i ta'ena.

⁹ 'Una'eri, kira ka fa'amamana ala'anga na profet Jeremaea ba fata 'uri, "Kira ngalia na'a uulu akwala selene baera ki, na mani ba na ngwae 'i Israel ki kira folia 'ani na ngwae,

¹⁰ ma kira ka kwatea 'uana folilana na ano na ngwae ne'e saunga'inia titiu ki, di'ia ba God nia saea fuaku."

Sa Paelat nia matalangani sa Jesus

(Mark 15:2-15; Luke 23:3-5, 13-25; John 18:33—19:16)

¹¹ Ma sa Jesus ka uu 'i na'ona sa Paelat, na ngwae gwaunga'i fa'asia 'i Rom. Ma sa Paelat ka saefiloda ka 'uri, "Oe na ngwae tatalafa'a Jiu ki nini'a?"

Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nia ne'ana 'oko saea na'a."

¹² Kaida'i ne'e fata abu doe ki, ma na fa'ina'ona'o ki, kira fai fafia sa Jesus, noa'a nia kasi olisida 'ani ta ala'anga.

¹³ Sui sa Paelat ka fata 'uri fuana, "Oe kosi rongo go'o na ru ta'a 'oro nini'a kira fai fafi'o 'ani ki?"

¹⁴ Ma sa Jesus noa'a kasi olisida go'o 'ani ta ala'anga. Nia ne'e sa Paelat ka 'arefo liu ana.

¹⁵ 'Iu, ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, ngwae gwaunga'i fa'asia 'i Rom, nia 'idufa'i logea ta'li ngwae ne'e Jiu ki kira oga fa'asia na lokafo.

¹⁶ Ma ana kaida'i ne'eri, ta'li ngwae ka tua logo saena luma ni lokafo ne'e satana sa Barabas, na ngwae ki ta'ifau kira saiana.

¹⁷ Nia ne'e, kaida'i ne'e ngwae ki kira fiku ma'i, sa Paelat ka saefiloda ka 'uri, "Sa tai ne'e kaumulu oga nai logea fuamu'a, sa Barabas, nama sa Jesus ne'e kira saea 'ani na Christ?"

¹⁸ Nia ka fata 'una'eri, sulia nia saiana ne'e ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki, kira kwatea sa Jesus fuana sulia kira ogala'a go'o nia'a.

¹⁹ Ma kaida'i sa Paelat nia tua ana kula ni matalanga'inga, na 'afe nia ka kwatea ta ala'anga fuana ka 'uri, "Noa'a 'oe kosi sasi ta ru ana na ngwae 'olo'olo ne'ana. Sulia nau ku maliu bole, ma ku figwanu liu sulia nia'a saena fa'li rodo ba sui."

²⁰ Ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira fata liana na ngwae ki, fasi 'iri kira ka gania sa Paelat fuana logelana sa Barabas, ma ka alua sa Jesus fuana mae'a.

²¹ Ma sa Paelat ka saefiloda na fiku'a ne'eri la'u ka 'uri, "Sa tai ana kero'a ne'e kamu oga 'iri nai logea?"

Ma kira olisia kira ka 'uri, "Sa Barabas."

²² Sa Paelat ka fata 'uri, "Ma tae ne'e nai ba'a sasia ana sa Jesus, ne'e kira saea 'ani na Christ?"

Kira ta'ifau kira ka fata 'uri, "Oke foto fafia ana 'ai rara folo."

²³ Ma sa Paelat ka fata 'uri la'u, "Osi'ana ta tae ta'a ne'e nia sasia?"

Sui kira ka ako doe kika 'uri, "Foto'ia ana 'ai rara folo."

²⁴ Ma kaida'i sa Paelat lisia nia 'afita'i ka sasia na'a ta ru, ma na fu'anga ka karangi tala'ae, nia ka ngalia kafo, ma ka taufia na'a limana 'i na'o 'ada ta'ifau, ka fata 'uri, "Noa'a nau kusi oga na maelana na ngwae ne'e. Bali kaumulu na'a ne'eri'a."

²⁵ Na fiku'a ta'ifau kira olisia, kika 'uri, "Na maelana ke teo fafi kaimili, ma fafia na ngela kami ki."

²⁶ Aia, sa Paelat ka logea kwau sa Barabas fuada, ma ka kwatea na ngwae fuani oro nia ki kira ka ulasia sa Jesus. Sui nia ka kwatea fuada 'iri kika foto'ia ana na 'ai rara folo.

Na ngwae ana ofo'a ki kira ngongoa sa Jesus

(Mark 15:16-20; John 19:2-3)

²⁷ Ma na ngwae fuani oro sa Paelat ki, kira tala'ia sa Jesus saena na luma sa Paelat, ma na fuani oro ne'eri ki ta'ifau, kira ka fiku ma'i kalia sa Jesus.

²⁸ Ma kira ka kanusua na'a ifi nia, ma kira ka fa'aru'ufia 'ani ifi meo borabora'a.

²⁹ Sui kira ka ngalia na 'eregwau ana kwalo ngaragara'a, ma kira ka alua fafona gwauna, ma kira ka kwatea ta'i rara 'ai fasi 'iri ka dau ana 'ani bali lima 'olo'olo nia, di'ia nia'a ta ngwae tatalafa'a. Ma kira ka bobo uruuru fuana, ma kira ka 'oidorole 'ani, kira ka 'uri, "Oke mauri tau 'amu, na ngwae tatalafa'a Jiu ki."

³⁰ Ma kira ka ngisulia, ma kira ka ngalia na rara 'ai baera, ma kira ka kwai'ia na gwauna.

³¹ Kaida'i kira 'oidorole ana ka sui, kira ka kanusua la'u na ifi baera, ma kira ka fa'aru'ufia la'u 'ani ifi nia ki, sui kira ka tala'ia kwau fuana na foto'ilana ana 'ai rara folo.

Kira foto fafia sa Jesus ana 'ai rara folo
(Mark 15:21-32; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

³² Ma kaida'i kira leka na'a kwau, kira ka lisia ta'i ngwae fa'asia 'i Saeren, ne'e satana sa Simon. Ma na ngwae fuani oro ki, kira ka kwatea fasi 'iri nia ngalia na 'ai rara folo sa Jesus.

³³ Sui kira dao ana kula kira saea 'ani 'i Golgota. (Na fadalana ala'anga Golgota, "Na kula ana lasi ngwae".)

³⁴ 'I ne'eri, kira kwatea na waen ne'e kira dola 'ani 'ai 'afae* fuana sa Jesus. Ma sa Jesus ka kwa'u to'ona, ma noa'a nia kasi kwa'ufia go'o.

³⁵ Sui kira ka foto fafia ana na 'ai rara folo, ma kira ka masa 'ani na ru di'ia daisi fuana kika daro'ia na ifi nia ki.

³⁶ Sui kira ka tua 'i ano, ma kika lialia 'afia go'o 'ada.

³⁷ Ma 'i gwauna na 'ai rara folo kira alua na kerekere'a 'uri, "NA NGWAE NE'E SA JESUS, NA NGWAE TATALAFA'A NA JIU KI."

³⁸ Sui, kira ka foto'ia logo ro ngwae bili ki ana na 'ai rara folo ki fa'inia, ta ngwae bali 'olo'olo ana, ma ta ngwae ana bali maui.

³⁹ Ma na ngwae ne'e kira liu ki, kira ka nanga nangata'inia gwauda, ma kira ka fata buri tolinga'i kwau fuana sa Jesus, ma kira ka fata 'uri,

⁴⁰ "Oko saea 'oko osia na'a Luma Abu God, ma 'oko saunga'i faolu la'u ana sulia uulu fa'i asoa ki go'o. Aia, di'ia 'ae'lo na Ngela God, 'oko fa'amauri 'oe basi talamu, ma 'oko koso ma'i fa'asia na 'ai rara folo ne'ana."

⁴¹ Ma na fata abu doe ki kira ka 'oidorole logo 'ani 'una'eri, fa'inia na ngwae fa'amanata ana taki ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira ka 'uri,

⁴² "Nia ba fa'amauria na ngwae mata-mata ki, ma noa'a nia kasi fa'amauria go'o nia'a talana. Di'ia nia na ngwae tatalafa'a kia ngwae Jiu ki, nia ka koso ma'i fa'asia na 'ai rara folo, fasi 'iri kulu ka fa'amamana ana nia'a.

⁴³ Nia fito'o ana God, ma ka fata 'uri, 'Nau'a ne'e na Ngela God.' Kulu lialia basi 'iri kuke lisia ne'e God ke ba'a fa'amauria nama noa'a."

⁴⁴ Ma na ro ngwae ta'a ne'e kira foto'lida fa'inia ki, kera fata buri tolinga'i logo 'una'eri ana nia'a.

Maelana sa Jesus

(Mark 15:33-41; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

⁴⁵ Ka 'ita ana tofongana asoa, leleka ka dao ana uula kadi sina, na ma'e rodo ka buta fafia na fanoa ki ta'ifau 'i ne'eri.

⁴⁶ Ma sa'ulafi, sa Jesus ka ako doe ka 'uri, "Ilae, Ilae, lema sabaktani." Na fadalana ne'e 'uri, "God nau 'ae, God nau 'ae, fa'luta ne'e 'oko danga fa'i buri 'ani nau?"

* 27:34 'ai 'afae: nia ta kuinini ne'e kira dola fa'inia waen fuana fa'agwarilana fii'a.

⁴⁷ Ma ti ngwae ne'e tua karangi ana, kira rongoa, ma kira ka fata 'uri, "Nia ri 'uana sa Elaeja."

⁴⁸ Ma ta'i ngwae ada ka lalili ka ngalia ma'i ta'i lumulumu asi, ma ka fa'afungua 'ani na waen 'afae, ma ka usui'a ana ma'e 'ai, ma ka kwatea fuana fasi 'iri nia ka kwa'ufia.

⁴⁹ Ma ti ngwae la'u kira ka 'uri, "Mango basi, kulu ka lisia di'ia sa Elaeja nia dao ma'i fuana fa'amaurilana nama noa'a."

⁵⁰ Sui, sa Jesus ka ako doe la'u, ma ka mae na'a.

⁵¹ Ma ifi doe ne'e bokota na'a kula abu saena Luma Abu God ka gaa 'ania ro bali'i ru, ka 'ita ma'i 'i gwauna leleka ka dao 'i ano. Ma na tikitiki ka liu, ma na fau ki ka foga,

⁵² ma ti faoda gwa'u kira ka 'ifi, ma na ngwae 'oro ana ngwae God ki ne'e kira mae na'a, kira ka mauri la'u.

⁵³ Ma kira ka ru'u fa'asia faoda kira ki. Ma buri 'ana sa Jesus ka tata'e oli logo, kira ka ru'u saena fanoa abu 'i Jerusalem. Ma na ngwae 'oro ki kira ka lisida.

⁵⁴ Ma na ngwae fa'ina'ona'o ana fuani oro ne'e kira saungia sa Jesus, fa'inia na fuani oro nia ki, ana kaida'i kira lisia na tikitiki, ma na ru matamata ki ta'ifau logo ne'e fuli, kira ka ma'u liu ma kira ka fata 'uri, "Nia mamana liu na'a, nia'a na Ngela God."

⁵⁵ Ma ti kini 'oro logo ne'e kira leka 'i buri 'ana sa Jesus 'ita ma'i 'i Galili ma kira 'afia, kira tua logo 'i ne'eri, ma kira ka lialia tau logo ma'i 'ada.

⁵⁶ Ta ai ada ne'e 'i Mary fa'asia 'i Magdala, ma 'i Mary na te'a sa James ma sa Josef, ma 'afe sa Sebedi, ma ti kini la'u.

Kira kwaiatoa sa Jesus

(Mark 15:42-47; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

⁵⁷ Ana kaida'i nia sa'ulafi na'a ma ka karangia rodo, ta'i ngwae to'oru nia leka ma'i. Nia'a ta'i ngwae fa'asia fanoa 'i Arimetea, ma na satana sa Josef. Ma nia ta'i ngwae fafarongo sa Jesus logo.

⁵⁸ Ma nia ka leka siana sa Paelat, ma ka gania na nonina sa Jesus. Ma sa Paelat ka saea kira ka kwatea fuana.

⁵⁹ Ma sa Josef ka ngalia na'a nonina sa Jesus, ma ka buta 'ani 'aba ifi kwao faolu.

⁶⁰ Sui nia ka alua saena na faoda gwa'u faolu nia, ne'e kira saru'ia 'i saena na fau doe. Sui nia ka bokota na'a maana na faoda ne'eri 'ani na baba'i fau doe, sui ka leka na'a 'ana.

⁶¹ 'I Mary fa'asia Magdala, ma ta Mary la'u, kera tua tua 'i maa ana na faoda ne'eri.

⁶² Ma ana fa'i asoa 'i buri 'ana, na Sabat asoa ana mamalo'anga, na fata abu doe ki, ma na Farasi ki, kira fiku fuana loko'i ru 'anga fa'inia sa Paelat.

⁶³ Ma kira ka fata 'uri fuana, "Ngwae 'a'ana 'ae, kaimili manata to'ona kaida'i ngwae 'oso'oso ne'e nia mauri 'ua, nia fata 'uri, 'Nai ba'a mauri la'u ana uula asoa!'

⁶⁴ Ma 'oko fa'arongoa ngwae 'oe ki kika leka, ma kika folo 'afia na faoda'i ngwae mae leleka ka dao ana uula asoa. Noa'a kasi le'a ne'e na fafarongo nia ki kira ka ngalia 'ada na nonina, ma kira ka sofonga'inia, ma kira ka sokea ngwae ki, kira ka saea fasi sa Jesus nia mauri la'u. Ma 'oko saiana fasi di'ia kira soke 'una'eri, nia ke ba'a ta'a ka liufia na'a soke'a ba nia eta sokea ma'i 'ani ngwae ki."

⁶⁵ Ma sa Paelat ka 'uri fuada, "Aia, di'ia 'una'eri, kaumulu ne'e kamu ka filia ti ngwae ana fuani oro nau ki, fasi 'iri kira ka leka folo, ma kira ka folo le'a 'afia na faoda ne'eri."

⁶⁶ Ma ana kaida'i fata abu doe ki, ma na Farasi ki kira rongoa ru ne'eri, kira ka sasi aka'u na'a, ma kira ka leka na'a 'uana na faoda ne'eri. Ma kaida'i kira dao ana faoda ne'eri, kira ka alua na'a ma'etoto ana faoda ne'eri, 'iri di'ia ta ngwae ka 'idua bore na sinamaa ana faoda, kira ka saiana. Ana kaida'i ne'eri logo, kira ka alua na'a ngwae folo ki.

28

Sa Jesus nia mauri la'u

(Mark 16:1-10; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

¹ 'I buri 'ana na Sabat, fa'i asoa ana mamalo'anga, kaida'i nia la'a bilabila 'ua ana na Sande 'i 'ofodangi, 'i Mary fa'asia 'i Magdala, ma ta Mary la'u, kera ka leka 'uana na faoda baera 'iri kera ka lisia.

² Ma ngwano ma na tikitiki doe nia 'iginia, ma ta'i 'ainsel God ka koso ma'i fa'asia 'i langi, ma ka gilosia na'a baba'i fau baera fa'asia maana na faoda, ma ka tua 'i fafona.

³ Na lisilana di'ia na'a meamea ma na ifi nia ki ka kwao liu.

⁴ Ma ana kaida'i ne'e ngwae folo ki kira lisia, kira ka ma'u liu, ma kira ka 'asida, ma kira ka lebelebe, ma kika di'ia na'a 'ada na ngwae mae ki.

⁵ Ma na 'ainsel ne'eri ka fata 'uri fuadaro'o, "Noa'a moro kasi ma'u. Nau ku saiana koro'o lulu 'uana sa Jesus ba kira saungia ana 'ai rara folo.

⁶ Noa'a nia kasi tua na'a 'i ne'e. Nia mauri na'a di'ia ba nia saea fuamu'a.

Moro leka ma'i 'i ne'e, ma moro ka lisia amuro'o kula ba nia teo teo ana.

⁷ Aia, moro ka leka 'ali'ali na'a, ma moro ka fa'arongo 'uri ana fafarongo nia ki, 'Sa Jesus nia mauri na'a, ma nia ka leka 'i na'o mulu 'uana 'i Galili, ma kamu ke ba'a lisia na'a 'i ne'eri.' Ma moro ka manata to'ona ru ne'eri nau ku saea fuamuro'o ki."

⁸ 'Una'eri go'o, kera ka leka 'ali'ali na'a fa'asia faoda 'ani ma'unga'a. Ma sui bore 'ana, kera ka sae'le'a liu. Ma kera ka lalili 'iri kike fa'arongoa na fafarongo nia ki.

⁹ Ma ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka saka fuadaro'o, ka fata 'uri, "Na aroaro'a ka tua fa'i koro'o." Ma kera ka leka ma'i siana, ma kera ka bobo uruuru fuana, ma kera ka dau kwau 'i aena, ma kera ka fa'a aofia.

¹⁰ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Noa'a moro kasi ma'u. Moro leka, ma moro ka fa'arongoa na ngwaefuta nau ki, fasi 'iri kike leka 'uana 'i Galili. Ma kike ba'a lisi nau na'a 'i ne'eri."

Na soke'a ngwae fa'ina'ona'o ki

¹¹ Ana kaida'i ro kini ne'e ki kira oli kwau sulia na tala, ti ngwae ana ngwae folo ne'eri ki, kira leka na'a fa'asia faoda gwa'u sa Jesus, ma kira ka oli na'a 'uana 'i Jerusalem. Kaida'i kira dao ana ma'e fanoa doe ne'eri, kira ka ala'a na'a sulia ru ki ta'ifau ne'e kira lisia siana fata abu doe ki.

¹² Ma kaida'i ne'e fata abu doe ki, ma ti ngwae fa'ina'ona'o la'u ana Jiu ki, kira ka ala'a fiku ka sui na'a, kira ka kwatea mani doe fuana ngwae ni folo ki.

¹³ Kaida'i kira kwatea mani ne'e fuada ngwae folo ki, kira ka fata 'uri, "Kamu ke soke 'uri fuana ngwae ki ta'ifau, 'Kaida'i kami maliu saena rodo, na fafarongo sa Jesus ki kira leka ma'i, ma kira ka bilia na nonina.' "

¹⁴ Ma na ngwae fa'ina'ona'o ne'e ki, kira fata logo 'uri, "Di'ia sa Paelat nia rongoa na ru ne'e, noa'a kamu kasi manata 'abera la'u, sulia kaimili ne'e kami ke ba'a fa'asaga fuana, 'iri noa'a nia kasi saeta'a fuaumu." "

¹⁵ Ma kaida'i ngwae folo ne'e ki kira ngalia mani ne'eri ka sui na'a, kira ka leka, ma kira ka sasi na'a 'ada ru ne'e fata abu doe ki ma na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki, kira saea fuada. Ma na ala'anga ne'eri ana soke'a ka talofia ta'ifau na'a Jiu ki, leleka dao 'i ta'ena.

Sa Jesus dao tafanga'i fuana fafarongo nia ki

(Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

¹⁶ Na akwala ma ta'i ngwae fafarongo nia ki kira leka na'a 'uana 'i Galili, 'uana ta'i fa'i ua ne'e sa Jesus saea fuada fasi 'iri kira ka leka 'uana.

¹⁷ Ma kaida'i kira lisia na'a sa Jesus, kira ka fa'a aofia, 'una'eri bore 'ana ti ngwae ada kira ka manata ruaru'u 'ua.

¹⁸ Ma sa Jesus ka dao ma'i siada, ka fata 'uri, "God nia kwate dangalu na'a ana ngasingasi 'anga ki ta'ifau 'i langi ma saena magalia fuaku.

¹⁹ Nia ne'e, kamu ke leka, ma kamu ke fa'amanata na ngwae ki ta'ifau ana fanoa ki ta'ifau, 'iri kira na ngwae fafarongo nau ki logo. Ma kamu ke siuabuda 'ani satana na Ma'a, ma na Ngela, ma na Ano'i ru Abu.

²⁰ Ma kamu ke fa'amanatada fasi 'iri kira ka ro'osulia na ru ki ta'ifau ne'e nau ku fa'amanata kamu na'a 'ani. Ma nai tua fa'i kamu leleka ka dao ana na suliana na magalia."

Na Fa'arongo'a Le'a Ne'e Sa Mark Nia Keresia

Sa Mark noa'a la'u ta lifurongo ana sa Jesus, bore ma nia rao fiku fa'inia sa Peter (1 Peter 5:13). 'Una'eri nia sai le'a ana na Fa'arongo'a Le'a fa'asia sa Peter. Sa Mark keresia buka ne'e fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki ne'e kira tua 'i Rom.

Buka ne'e fata go'o sulia na tualana sa Jesus ma na fa'amanata 'anga nia ki. Sa Mark ina'u ana saelana na fa'anada'a ne'e sa Jesus nia sasi'i ki, osi'ana na fa'anada'a ne'e ki fa'ata'inia ne'e nia fuli'i nama 'ani na ngasingasi'anga ana God, ma ka fa'ata'inia logo ne'e nia'a ngela God ne'e leka ma'i fuana fa'amaurilana ngwae ki. Na ta'i fa'anada'a ngasingasi'a ne'e sa Jesus fa'ata'inia 'ania maelana ma na tata'e olilana. Bore ma Jiu ki ta'ifau kira fia kaida'i na Christ dao ma'i, nia ka tatalafa'a firi na'a saena 'inoto'anga nia fuada, ma nia ka fu'alia 'inoto'anga 'i Rom. Na Farasi ki, ma na Sadusi ki, ma na gwaunga'i ngwae Jiu ki, kira 'aila 'ani sa Jesus si ne'e noa'a kira 'iri fa'amamana ne'e sa Jesus leka ma'i fa'asia God.

Sa Mark keresia na Fa'arongo'a Le'a ne'e ana kaida'i ne'e ngwae gwaunga'i 'i Rom kira fa'akaisia na ngwae fa'amamana ki. Sa Mark oga ka radua sa tai ne'e ke to'omani na Fa'arongo'a Le'a ne'e, nia ke fito'o ana na ngasingasi'anga sa Jesus ne'e ke 'afida fa'asia mata'inga ki, ma ano'i ru ta'a ki, ma na mae'a. Sa Mark oga logo ka fa'amanata oli ada'a ne'e na mauri'a faolu sulia na fito'o 'anga noa'a 'iri talangwara'u.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

'I na'ona ne'e sa Jesus tala'ae ana rao'a nia 1:1-13

Sa Jesus sasi na rao'a nia 'i Galili 1:14—9:50

Lekalana sa Jesus fa'asi 'i Galili 'uana 'i Jerusalem 10:1-52

Wiki 'isi'isi ne'e sa Jesus nia tua 'i Jerusalem 11:1—13:37

Sa Jesus mae ma ka tata'e oli la'u 14:1—16:20

Sa John saea ngwae ki kike sasi aka'u fuana dao'a to'ona na Christ*

(Matthew 3:1-12; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

¹ Na etangilana ma'i na Fa'arongo'a Le'a ne'e sulia sa Jesus Christ na Ngela God ne'e 'uri:

² Nia tala'ae di'ia ma'i sa Aesea na profet ba nia keresia ru ne'e God nia saea fuana na Christ ne'e 'uri,

“Nai ba'a kwatea kwau na ngwae ni ngali ala'anga nau 'i na'omu, fasi 'iri nia ke sasi aka'u ana ngwae ki fuamu.

³ Ta'i ngwae nia ri fuana ngwae ki saena na aba'i kula kwasi.

Ma nia ka 'uri, 'Na Aofia nia ke dao ma'i! Kamu ke fa'asaga na tala fuana!'”*

⁴⁻⁶ 'Una'eri sa John nia ka dao na'a ma'i saena aba'i kula kwasi ne'e noa'a kasi bolo fa'inia ta ngwae ka tua ana. Nia ru'ufia na ifi 'ania ifuna kamel, ma nia ka nikia na fo'osae nia ana na 'u'uila buluka. Ma nia ka 'ania na siko ki ma na ngingidua kwasi.†

Ma nia siwabua ngwae ki, ma ka ala'a fuana ngwae ki, ka fata 'uri, “Muke kakari alifa'i fa'asia ta'anga'a kamu ki, ma muke siabu 'iri God ke rufuanata ana ta'anga'a kamu ki.” Ma na ngwae 'oro ki fa'asia na aba'i kula 'i Judea, ma na fanoa 'i Jerusalem, kira ka leka ma'i fuana rongolana na fatalana sa John. Kira ka fulanga'inia ta'anga'a kira ki, ma nia ka siwabuda saena kafo 'i Jordan.

⁷ Ma sa John ka fata 'uri fuana ngwae ki, “Ta'i ngwae ke ba'a leka ma'i 'i buriku, nia talinga'i ka liufi nau, ma nau kusi bolo fa'inia ne'e nai orooro, ma ku logea na ta'e butu nia ki.

⁸ Ma nau ku siufi kamu go'o 'aku 'ani kafo, bore ma nia ne'e ke ba'a siabu kamu 'ani na Ano'i ru Abu.”

Na siuabulana ma na ilito'olana sa Jesus

(Matthew 3:13—4:11; Luke 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Noa'a nia kasi tau go'o 'i buri 'ana ru ne'eri ki, sa Jesus ka dao na'a ma'i fa'asia na fanoa 'i Nasaret saena na aba'i kula 'i Galili. Nia ka dao na'a ma'i siana sa John 'iri ke siabu. Ma sa John ka ngalia ka lolomani nia saena na kafo 'i Jordan.

¹⁰ Ma kaida'i sa Jesus nia tata'e ma'i fa'asia saena kafo, nia ka lisia na lofana salo nia 'ifi, ma na Ano'i ru Abu ka koso ma'i fafia di'ia ta bola.

¹¹ Ma ta'i lingalinga'i ru nia talo ma'i fa'asia 'i langi ma ka 'uri, “'Ae'o na'a ne'e ngela muta'i nau ne'e nau ku alafe liu amu, ma nau ku sae'le'a liu fa'ini'o.”

* 1: Christ na sata 'i ru fuana ngwae ne'e God filia ka leka ma'i fuana fa'amaurilana ngwae God ki. Kira saea logo 'ani na Mesaea. ✪ 1:3 Malaki 3:1; Aesea 40:3 † 1:4-6 Na toro ma na fanga ne'e, nia talangwara'u fuana dao'a to'ona saena aba'i kula kwasi. Sa Elaeja na profet ru'ufia ifi 'uri. 2 Kings 1:8; Matthew 17:11-13.

¹² Ma ana kaida'i ne'eri go'o, na Ano'i ru Abu ka tala'ia sa Jesus 'uana saena aba'i kula kwasi.

¹³ Ma nia ka tua 'i ne'eri sulia fai akwala asoa ki, ma sa Saetan ka ilito'ona. Na ru 'ae'aela kwasi ki, kira tua logo 'i ne'eri, bore ma na 'ainsel ki kira ka leka ma'i, ma kika kwai'afi ana.

Sa Jesus nia filia fai ngwae ki fuana fafarongo nia ki

(Matthew 4:12-22; Luke 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ 'I buri 'ana ne'e kira alua na'a sa John saena na lokafo, sa Jesus ka leka 'i Galili ma ka fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a ne'e leka ma'i fa'asia God.

¹⁵ Nia ka fata 'uri, "Kaida'i nia karangi na'a ma'i fuana ne'e God ke 'inoto'a fafia na ngwae nia ki. Muke kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kamu ki, ma muke fa'amamana na Fa'arongo'a Le'a ne'e."

¹⁶ Ma ana kaida'i sa Jesus nia leka sulia na 'osi 'i Galili, nia ka lisia sa Simon fa'inia ngwaefuta nia sa Andrew. Kero'a ro ngwae dee ki. Kero'a dee adaro'o ana furai kera saena na 'osi ne'eri.

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Moro leka ma'i fa'inau, koro'o ro ngwae dee 'i'a ki, bore ma nai ba'a fa'amanata koro'o 'ani ngali ngwae'a ma'i fuaku."

¹⁸ Ma kaida'i ne'eri nama go'o, kera ka fa'asia na'a na furai kero'a ki, ma kera ka leka na'a fa'inia.

¹⁹ Ma sa Jesus ka leka ti'iti'i la'u kwau, nia ka lisia sa James fa'inia sa John, na ro ngela sa Sebedi ki. Kera tua adaro'o 'i saena na gwa'i baru, ma kera ke subungia furai kero'a.

²⁰ Ma kaida'i sa Jesus nia lisidaro'o go'o, nia ka sae kero'a na'a, ma kera ka fa'asia na'a ma'a kera sa Sebedi 'i saena na gwa'i baru fa'inia na ngwae ni rao ki, ma kera ka leka na'a fa'inia sa Jesus.

Sa Jesus to'o ana ngasingasi'anga fuana ifulanga'ilana ano 'i ru ta'a ki

(Luke 4:31-37)

²¹ Sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki, kira dao ana fanoa 'i Kapaneam. Ma ana na Sabat, asoa ana mamalo'anga, sa Jesus ka ru'u 'i saena na luma fuana fo'onga'a, ma ka fa'amanata ngwae 'oro ki.

²² Kaida'i kira rongoa, kira ka 'arefo liu ana na fa'amanata'anga nia, sulia kira sai le'a ana ne'e sa Jesus nia fa'amanata 'ani ngasingasi'anga ma na mamana'anga ma'i ana God. Noa'a nia kasi donga la'u sai 'i ru'anga ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ki, osi'ana ne'e kira fa'amanata lala 'ani ngasingasi'anga kira talada.

²³ Ma ana kaida'i ne'eri logo, ta'i ngwae ne'e ano 'i ru ta'a nia ru'uffia, nia ka ako ma ka 'uri,

²⁴ "Jesus 'ae! 'Ae'o na ngwae 'i Nasaret! Tae nini'a 'oke sasia aimili? Sali 'oke leka ma'i fuana malangisi laimili taka nini'a! Nau ku sai go'o 'aku amu, 'ae'o ne'ana Ngwae Abu God!"

²⁵ Ma sa Jesus ka balufia na ano 'i ru ta'a ne'eri ka 'uri, "Oke noto amu kwa, ma 'oko ru'u ma'i 'i maa fa'asia na ngwae ne'ana!"

²⁶ Ma na ano 'i ru ta'a ne'eri, nia ka ako doe, ma ka lebesia na ngwae ne'eri, ma ka ru'u tafa na'a ma'i fa'asia.

²⁷ Ma na to'a ne'e kira fiku 'i ne'eri ki, kira ka 'arefo liu, ma kira ka lidi kwailiu ada ma kika 'uri, "Na tae na'a ne'e 'uri re? Ta fa'amanata'anga faolu taka nini'a? Ngwae ne'e nia fata 'ani na ngasingasi'anga. Nia ba'ea ano 'i ru ta'a ki, ma kira ka ro'osulia na fatalana."

²⁸ 'I ne'eri go'o, 'ali'ali go'o ala'anga sulia sa Jesus ka talo na'a saena aba'i kula kalikali ana 'i Galili.

Sa Jesus nia gura na to'a 'oro ne'e kira mata'i ki

(Matthew 8:14-17; Luke 4:38-41)

²⁹ Kaida'i sa Jesus fa'inia sa James, ma sa John, kira leka na'a kwau fa'asia na luma fuana fo'onga'a ne'eri, kira ka leka 'uana luma sa Simon ma sa Andrew.

³⁰ Kaida'i sa Jesus nia dao saena luma ne'eri, kira fa'arongoa ne'e na funga kini sa Simon nia mata'i 'ani 'ako'ako'anga, ma nia ka maliu go'o 'ana saena na 'ifita'i nia.

³¹ Ma sa Jesus nia ka leka siana kini ne'eri, ma ka dau 'i limana, ma ka ta'ea. Ma na 'ako'ako'anga ne'eri ka sui na'a fa'asia, ma kini ne'eri ka kwatea fanga fuada.

³² Ma ana fa'i sa'ulafi ne'eri, kaida'i sina nia suu, ma ana asoa Jiu ki fuana mamalo'anga nia sui na'a, na ngwae ki ka ngalia ma'i ngwae mata'i ki, ma to'a ano 'i ru ta'a ru'uffida ki logo siana sa Jesus.

³³ Ma to'a ana fanoa ne'eri kira ka fiku ta'ifau ma'i 'i maana luma ne'eri.

³⁴ Ma sa Jesus ka gura na'a ngwae 'oro ki ne'e kira mata'i ana na mata'inga 'oro to'oto'o ki. Ma nia ka ifulanga'inia logo na ano 'i ru ta'a 'oro ki. Ma nia kasi ala'ania ne'e ano 'i ru ta'a ne'eri ki kike fata, sulia kira sai sui go'o ana ne'e nia'a Ngela God.

Sa Jesus nia fa'atalo saena aba'i kula 'i Galili

(Luke 4:42-44)

³⁵ Ma 'ofodangi go'o, kaida'i nia ro-rodo'a 'ua, sa Jesus nia ada ka tata'e, ma ka ru'u kwau 'i maa fa'asia na luma ne'eri. Ma nia ka leka fo'o 'ana ana kula ne'e nia aroaro.

³⁶ Ma sa Simon fa'inia na ngwae kwaima nia ki kika lulu 'uana.

³⁷ Ma kaida'i kira dao to'ona, kira ka fata 'uri fuana, "Ngwae ki ta'ifau kira lulu 'uamu."

³⁸ Ma sa Jesus ka olisida ma ka 'uri, "Nau ku saiana, bore ma kulu leka kwau ana ti ma'e fanoa karangi logo, fasi 'iri nau kui fa'amanatada logo, du'ungana ru ne'eri na rao'a nau ku leka na'a ma'i fuana."

³⁹ 'Una'eri go'o, sa Jesus nia ka leka saena ma'e fanoa ki ta'ifau saena aba'i kula 'i Galili, ma ka fulanga'inia fatalana God 'i saena Luma fuana fo'onga'a kira ki, ma ka ifulanga'inia ano 'i ru ta'a ki fa'asia na ngwae ki.

Na fa'anada'a sa Jesus fulia ne'e fikua ma'i ngwae ki siana

(Matthew 8:1-4; Luke 5:12-16)

⁴⁰ 'Una'eri la'u, ta'i ngwae kuu'a nia leka ma'i siana sa Jesus, ma ka bobo uruuru 'i 'aena, ma ka amasia ka 'uri, "Di'ia 'oko ma'udi, 'oke gura nau kwa."

⁴¹ Ma sa Jesus ka kwaimanatai liu ana, ma ka taga na'a limana kwau, ma ka sama to'ona na ngwae ne'eri, ka fata 'uri, "Nau ku ma'udi kwa. Na nonimu ne'e ke mafo na'a!"

⁴² Ma 'ali'ali go'o na kuu ne'eri ka siki na'a fa'asia, ma na nonina ka mafo ta'ifau na'a.

⁴³ Sa Jesus ka fata totonga'i fuana ngwae ne'eri ka 'uri,

⁴⁴ "Noa'a 'oe kosi fa'arongoa la'u ta ngwae ana ru ne'e nau ku sasia fuamu. Bore ma 'oke leka basi, ma 'oko fa'ata'inia na'a nonimu fuana na fata abu God, 'oko ala'ania fata abu God ka iro'o. Sui ma 'oko kwatea na kwaisu'usi'anga 'oe di'ia ba sa Moses nia saea fuana kwatelana, fasi 'iri ke kwatea fa'amamana'anga fuana na ngwae ki ta'ifau ne'e nonimu nia mafo na'a." Ma sa Jesus ka kwatea ngwae ne'eri ka leka na'a 'ana.

⁴⁵ Bore ma, na ngwae ne'eri nia leka, ma ka ala'a kwailiu ana saena fanoa ki ta'ifau sulia tae ne'e sa Jesus nia sasia ana nonina ka le'a na'a. Osi'ana fa'arongo'anga ne'eri talofida na'a ne'e, ngwae 'oro ki kira ka fiku fafia sa Jesus fuana rongolana. 'Una'eri ma nia ka 'afita'i na'a fuana sa Jesus ne'e ke leka tafanga'i ma'i saena fanoa kira ki, ma nia ka tua nene go'o 'ana ana kula aroaro ki. Ka 'una'eri bore 'ana, na ngwae saena fanoa ki ta'ifau kira leka go'o ma'i 'ada siana sa Jesus.

2

Sa Jesus to'o ana ngasingasi'anga fuana rufuanatalana 'ani ta'anga'a
(Matthew 9:1-8; Luke 5:17-26)

¹ Ma 'i buri 'ana bara fa'i asoa sui, sa Jesus ka oli la'u ma'i 'uana 'i Kapaneam. Ma kira ka fa'arongo kwailiu 'ani ne'e nia tua go'o 'ana saena luma ba nia 'idufa'i dao dao ana saena fanoa ne'eri.

² 'Una'eri na ngwae 'oro ki kira ka fiku na'a ma'i siana sa Jesus, leleka na luma ne'eri kira ka tuafia ka fungu liu na'a, ma ka noa'a na'a ta kula ni tua'a 'i saena luma ne'eri. Ma 'i maa bore, ngwae 'oro ki kira fiku logo ana. Ma sa Jesus ka fulanga'inia fatalana God fuada.

³ Ma ana kaida'i ne'eri logo, na fai ngwae ki kira leka ma'i, kira ka ngalia ma'i ta'i ngwae ne'e nonina mae.

⁴ Ma osi'ana ne'e fiku'a doe ne'eri, nia ka 'afita'i na'a fuada ngalilana kwau siana sa Jesus. 'Una'eri go'o, kira ka ra'e 'i fafona luma fa'inia na ngwae ne'eri. Ma kira ka tafangia ta'i ma'ekwakwa doe 'i fafona luma bolo fa'inia kula ne'e sa Jesus nia tua ana, ma kira ka fa'akosoa na ngwae ne'eri 'i fafona 'ifita'i nia siana sa Jesus.

⁵ Ma kaida'i sa Jesus nia lia saiana fa'amamana'anga kira, nia ka fata 'uri fuana na ngwae nonina mae ne'eri, "Alako 'ae, nau ku rufuanata na'a ana na ta'anga'a 'oe ki fa'asi'o."

⁶ Ma kaida'i ne'eri, ti ngwae fa'amanata ana taki ki kira tua logo 'i ne'eri, ma kira ka manata 'ada 'uri talada,

⁷ "Reala kwa! Noa'a nia kasi bolo fa'inia ne'e nia ka fata 'una'eri. Ngwae ki noa'a kasi saiana rufuanatalana ta'anga'a ki. Talito'ona go'o God ne'e saiana rufuanatalana ta'anga'a ki. Nia fa'abolota'inia na'a fa'inia God."

⁸ Bore ma sa Jesus ka saiana manatalada, ma ka fata 'uri fuada, "Kamu kasi manata la'u 'una'eri." Ma sa Jesus saiana logo ne'e kira fa'amamana talito'ona go'o God ne'e ke gura ngwae ki. Go'o 'una'eri nia ka fata 'uri,

⁹ "Di'ia nau ku fata 'uri fuana ngwae nonina mae ne'e, 'Ta'anga'a 'oe ki rufuanata na'a, 'kaumulu kasi lisia go'o ne'e nia fulli. Bore ma di'ia nau ku fata 'uri, 'Tata'e, ngalia 'ifita'i 'oe, ma 'oko fali,' 'i ne'eri kamu ka fi'i lisia ne'e ngasingasi'anga nia aku fuana gura'a.

¹⁰ Kaida'i nai gura ngwae ne'e, nai fa'ata'inia fuamu'a ne'e nau'a, Ngela Ngwae, nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana rufuanatalana na ta'anga'a ki." 'Una'eri nia ka fata 'uri fuana na ngwae ne'eri ne'e nonina mae,

¹¹ "Nau ku saea fuamu, 'oke tata'e, ngalia na'a 'ifita'i 'oe, ma 'oko leka na'a 'i luma 'oe."

¹² Ma ngwae ne'eri tata'e, ka ngalia na'a 'ifita'i nia, ma ka leka na'a. 'Una'eri,

kira ta'ifau kira lisia, ma kika 'arefo liu. Kaida'i ne'eri, kira ka tafea God, ma kira ka fata 'uri, "Noa'a kulu kasi lilisia 'ua ta ru 'uri!"

Na Farasi ki noa'a kira kasi oga sa Jesus ne'e ka dola ngwae aburongo ki

(Matthew 9:9-13; Luke 5:27-32)

¹³ Ta kaida'i logo, sa Jesus nia oli la'u ninimana 'osi 'i Galili. Ma fiku'a doe kira ka leka ma'i siana, ma nia ka tala'ae ka fa'amanata kira.

¹⁴ Ma ana kaida'i nia liu kwau sulia 'osi ne'eri, nia ka lisia sa Lifae, na ngela sa Alfeas. Nia tua go'o 'ana ana kula fuana ngalilana mani ana takisi, osi'ana ne'e nia rao 'i ne'eri. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke leka ma'i fa'inau." Ma sa Lifae ka tata'e, ma ka leka na'a 'ana fa'inia.

¹⁵ Ma 'i buri 'ana ne'e sa Jesus nia ba'ea sa Lifae fuana fafarongo nia, nia ka leka fanga na'a 'i luma nia. Ma na ngwa'i to'a ngali mani ana na takisi ki tua logo 'i ne'eri, ma ti "ngwae aburongo"* logo, kira fanga fa'inia sa Jesus ma na fafarongo nia ki. Na ngwae 'oro 'una'eri ki, kira leka fa'inia sa Jesus.

¹⁶ Ti Farasi† ne'e kira fa'amanata 'ani taki sa Moses ki, kira lisia ne'e sa Jesus nia fanga fa'inia "ngwa'i to'a aburongo ki" ma na ngwa'i to'a kira ngali mani ana takisi ki. Go'o Farasi ki kira ka fata 'uri fuana fafarongo sa Jesus ki, "Nia bolo fa'inia nia kasi fanga la'u fa'inia ngwae 'ufuni ki."

¹⁷ Ma kaida'i sa Jesus nia rongoa ru ne'eri, nia ka fata 'uri fuada, "Kamu saiana, noa'a la'u na ngwae 'akwa ki ne'e kira oga na ngwae kwaigurai. Ngwae mata'i ki tari, kira ka oga na ngwae kwaigurai fasi 'iri ke gurada. Nau ku 'iri leka la'u ma'i fuana na ngwae tualada 'olo'olo na'a ki 'i na'ona God, bore ma nau ku leka lala ma'i fuana ngwae abula ta'a ki."

Aofta dao na'a, kwaimanatai'anga ke noa'a, muke sae sae'a

(Matthew 9:14-17; Luke 5:33-39)

¹⁸ Ana ta'i kaida'i, ti fafarongo ana sa John ngwae ni siuabu, ma na fafarongo Farasi ki, kira abu fanga fuana fo'onga'a. Ma ti ngwae kira ka leka ma'i, ma kira ka fata fuana sa Jesus kika 'uri, "Fafarongo sa John ki, ma na fafarongo na Farasi ki, kira abu fanga. Nia 'iri le'a fuana na fafarongo 'oe ki ne'e noa'a kira kasi abu fanga."

¹⁹ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nia kasi bolo fa'inia to'a ne'e kira tua ana fafanga'a ana ara ara'inga, kika abu fanga. Du'ungana ne'e, kaida'i ara'i faolu nia go'o 'ana 'ua fa'inida ngwae ki, kira sae'le'a. Noa'a daofa'i liu kira ka abu fanga, osi'ana kira tua ana fafanga'a.

²⁰ Bore ma kaida'i ke dao ma'i aiga'i ne'e kira ke ba'ea na ara'i faolu fa'asida. 'Una'eri mala, kira fi'i abu fanga la'u, osi'ana ne'e kira kwaimanatai. Nia ne'e noa'a kasi bolo fa'inia na fafarongo nau ki ne'e kira ke abu fanga kaida'i nau ku tua 'ua go'o aku fa'i kira."

²¹ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a ta ngwae kasi subungia ta toro ne'e nia muu na'a ana ta ngisingisi toro ne'e nia faolu. Si di'ia nia sasia na ru ne'eri, na ngisingisi toro faolu ne'eri ka gasia na toro 'ua ne'eri, du'ungana toro faolu nia lukuluku 'i buri 'ana sa'ulana, ma nia ka sasi na ma'ekwakwa ne'e doe.

²² Ma muke saiana logo, noa'a nia kasi bolo fuana ta ngwae ka alua na'a waen faolu 'i saena ngwa'i 'ua ana 'u'uila nanigot, du'ungana ngwa'i ru 'ua ne'eri kasi ba'u. Si di'ia nia sasia ru 'una'eri, kaida'i na waen ne'eri ke totoro go'o ma'i, nia ka foga na'a ngwa'i ru 'ua ne'eri, ma na waen ne'eri ka kisata'i, ma na ngwa'i ru ne'eri ka ta'a na'a. Nia ne'e ngwae ke alua nama waen faolu 'i saena na ngwa'i ru faolu ne'e nia saiana ke ba'u."

Sa Jesus to'o ana ngasingasi'anga fafia asoa ana mamalo'anga

(Matthew 12:1-8; Luke 6:1-5)

²³ Ana ta'i Sabat, asoa ana mamalo'anga, sa Jesus ma na fafarongo nia ki, kira leka sulia na tala ne'e nia liu 'i saena o'ola witi, na ru kira saungani fuana beret. Ma kaida'i kira liu ana, na fafarongo nia ki kira ka loa'i fingi witi ki, ma kira ka 'ania.

²⁴ Ma na Farasi ki kira lisia, ma kira ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Lisia basi kwa! Ru ne'e kaumulu sasia nia 'oia na taki sa Moses, osi'ana kamu loa'i witi ne'e ana Sabat, asoa ana mamalo'anga."

²⁵⁻²⁶ Ma sa Jesus ka olisida ma ka 'uri, "Nau ku saiana kaumulu to'oma'i saena Buka Abu sulia ru ba sa David nia sasia, kaida'i ba sa Abiata nia 'ingata'i fata abu'a. Kaida'i baera, sa David fa'inia ngwae nia ki kira fiolo liu, sulia noa'a na'a ta fanga fuada. Ma nia ka leka 'i saena na luma God, ma na 'ingata'i fata abu kwatea fuana sa David na beret ne'e kira 'au abu'a fuana God. Ma sa David ka 'ania na'a beret ne'eri, ma ka kwatea logo fuana

* 2:15 ngwae aburongo Na Farasi saea ta ngwae ka aburongo sulia nia aburongo ana taki Farasi ki. † 2:16 Ta'i fikuta'i ngwae ana Jiu ki ne'e kira manata doe sulia ro'onga'a sulia taki sa Moses nia keresia fa'inia logo fa'amanata'anga kira ki talada.

ngwae nia ki, ma kira ka 'ania. Bore ma na taki kulu ala'ani fuana ta'ifilia go'o na fata abu God ki ne'e kira saiana 'anilana. Ma noa'a kulu kasi lisia saena Buka Abu ne'e God ni saeta'a fuana sa David."^{*}

⁷ Sui go'o sa Jesus ka fata 'uri fuana na Farasi ki, "God nia saunga'inia asoa ana mamalo'anga fuana 'afilana ngwae ki. Ma noa'a nia kasi saunga'inia la'u asoa ana mamalo 'anga fuana ngwae ne'e ke lae roroto olofana.

⁸ Du'lungana ne'e nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku to'o ana na ngasingasi'anga fuana saelana ru ki fuana ngwae ki kira saiana kike sasia go'o 'ada ana asoa ana mamalo'anga."

3

Ngwae ki manata 'uana saungilana sa Jesus

(Matthew 12:9-14; Luke 6:6-11)

¹ Ta kaida'i logo, sa Jesus nia ka leka la'u saena na luma fuana fo'longa'a, ma ta'i ngwae ne'e limana mae, nia tua 'i ne'eri.

² Ma ti Farasi 'i ne'eri, kira ka lialia di'ia sa Jesus ke gura ngwae ne'eri ana asoa ana mamalo'anga ana Sabat. Di'ia 'una'eri, kira ka fata maana sa Jesus ana 'oilana taki God ana gura'a, ru ne'eri kira manata sulia ne'e di'ia rao'a.

³ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana na ngwae ne'e limana mae, "Tata'e ma'i 'i ne'e, ko uu 'i na'o ana ngwae ki ta'ifau."

⁴ Go'o, sa Jesus ka lidia na Farasi ki ka 'uri, "Tae ne'e taki kulu nia ala'ania fasi 'iri kulu ka sasia ana asoa ana mamalo'anga? Nia ala'ania sasilana ru le'a ki, nama sasilana ru ta'a ki? Nia ala'ania na fa'amaurilana ta ngwae, nama saungilana ta ngwae?"

Bore ma kira kasi saea go'o ta ru.

⁵ Sa Jesus nia lia kalikalida, ma nia ka lia saeta'a, osi'ana ne'e kira noa'a kasi kwaimanatai na'a ana ngwae mata'i ne'eri, ma nia ka kwaimanatai logo fuada sulia manatada ngasi liu na'a. Sui go'o, ma nia ka fata 'uri fuana na ngwae ne'eri, "Taga ma'i na limamu." Ma nia ka taga na'a limana, go'o ma na limana ka le'a na'a.

⁶ 'Una'eri go'o Farasi ki kira ka ru'u kwau 'i maa, ma kira ka ala'a fiku fa'inia ti ngwae ana ngwa'i to'a sa Herod* ki, ma kira ka manata 'uana saungilana sa Jesus.

Na fiku ta'i ngwae 'oro ki leka ma'i siana sa Jesus

⁷⁻⁸ Sa Jesus fa'inia fararongo nia ki, kira ka fa'asia ngwa'i to'a ne'eri, ma kira ka

leka 'uana na 'osi 'i Galili. Na ngwae 'oro kira ka leka logo 'i buri 'ada. Kira leka ma'i fa'asia na aba'i kula 'i Galili, 'i Judea ma 'i Idumea ki. Ma ti ngwae logo fa'asia 'ingata'i fanoa 'i Jerusalem, ma fa'asia na bali fanoa ana ra'elana sina ana kafo 'i Jodan. Ma ti ngwae kira ka leka ma'i fa'asia na fanoa ki kalikalia 'i Taea ma 'i Saedon. Na fiku'a doe ne'eri, kira leka ma'i siana sa Jesus, sulia kira rongoa ru doe ki ne'e nia sasi'i.

⁹ Sulia na fiku'a ne'eri doe liu, sa Jesus ka saea fuana fararongo nia ki fasi 'iri kike sasi aka'u ana na gwa'i baru, 'asu 'ubani na ngwa'i to'a kira kata kwaibekesi.

¹⁰ Nia gura ngwae 'oro ki ka sui na'a, nia ne'e ngwae 'oro mata'i ki ka su'uma'i kira kwau, fasi 'iri kike sama to'ona nama sa Jesus 'iri kike 'akwa.

¹¹ Ma kaida'i na ngwa'i to'a ano 'i ru ta'a ki nia ru'ufida kira lisia, kira ka bobo uruuru 'i na'ona, ma kira ka ri ma kika 'uri, "Ae'o na'a ne'e, na Ngela mamana God!"

¹² Bore ma sa Jesus fata ka luia liu na ano 'i ru ta'a ne'eri ki, fasi 'iri kira kasi fa'arongoa la'u ta ngwae 'ani nia'a.

Sa Jesus nia filia na akwala ma ro lifurongo ki

(Matthew 10:1-4; Luke 6:12-16)

¹³ 'Una'eri go'o sa Jesus ka ra'e 'alala 'i gwauna ta'i fa'i ua, ma ka ba'ea ma'i ngwae ki fuana rao'a fa'inia. Go'o kira ka leka ma'i siana,

¹⁴ ma nia ka filia na akwala ma ro ngwae, ma ka fa'asata kira 'ani lifurongo ki. Ma nia ka fata 'uri fuada, "Nau ku fili kamu fasi 'iri muke tua tari fa'inau, ma nau ku ba'e kamu logo fuana fa'amanata'anga sulia fatalana God fuana ngwae ki.

¹⁵ Ma kamu ka to'o ana na ngasingasi'anga fuana na ifulanga'ilana na ano 'i ru ta'a ki."

¹⁶ 'Iu, na satana na akwala ma ro ngwae ne'e nia filida ki: sa Simon, ne'e sa Jesus nia fa'asata logo 'ani sa Peter,

¹⁷ ma sa James fa'inia sa John na ro ngela sa Sebedi ki, ne'e sa Jesus nia fa'asata kera 'ani "Boneges," na fadalana ne'e ngwae ne'e saeta'a ladaro'o 'ali'ali di'ia na kwangakwanga.

¹⁸ Ma sa Andrew, ma sa Filip, ma sa Batolomiu, ma sa Matthew, ma sa Tomas, ma sa James, ngela sa Alfeas, ma sa Tadeas, ma sa Simon, ta ngwae ana ngwa'i to'a jiu ne'e kira oga lalilana na ngwa'i to'a 'i Rom fa'asia Israel.

^{*} 2:25-26 1 Samuel 21:1-6; Levitikus 24:9   ^{*} 3:6 Fiku ta'i ngwae sa Herod nia ti ngwa'i to'a jiu ki ne'e kira oga sa Herod fa'inia ngwae nia kira ke 'a'ana fuada.

¹⁹ Ma sa Judas Iskariot na ngwae nia ke ba'a 'olosaea sa Jesus fuana malimae nia ki.

Ngasingasi'anga sa Jesus nia tasa liu ana sa Saetan

(*Matthew 12:22-32; Luke 11:14-23; 12:10*)

²⁰ 'Una'eri, sa Jesus ka oli logo saena luma ba nia 'idufa'i dao dao ana. Ma na ngwae 'oro ki, kira ka ina'u na'a ma'i ana fiku'a. 'Una'eri noa'a na'a ta kaida'i fuana sa Jesus ma na fafarongo nia ki fuana sasilana ta ru ma na fanga'a bore.

²¹ Ma kaida'i ne'e ngwaefuta nia ki kira rongoa ru ne'eri, kira ka leka siana fuana olita'ilana 'uana 'i fanoa, sulia kira fata 'uri, "Nia bolebole'a liu na'a."

²² Ma ti ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ne'e kira leka ma'i fa'asia 'i Jerusalem, kira ka fata 'uri, "Sa Jesus nia ifulani na'a ano 'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga sa Saetan, na 'ingata'i ano 'i ru ta'a."[†]

²³ Nia ne'e, sa Jesus ka saea ma'i ngwae ki ka fata 'uri fuada 'ania tarifula'a ki ka 'uri, "Sa Saetan nia 'afita'i ka ifulani ano 'i ru ta'a ki fa'asia ngwae nia ki.

²⁴ Di'ia ngwa'i to'a saena ta fanoa doe kira fu'ali kira talada, 'irai na fanoa doe ne'eri ke angosi, ma ka takalo na'a.

²⁵ Ma di'ia ne'e ngwae, ma na 'afe, ma na ngela nia ki, kira fu'a fa'i kira talada, nia 'afita'i fuana kira ka tua fiku.

²⁶ Ma na 'inoto'anga sa Saetan ne'e 'una'eri logo. Di'ia sa Saetan ke fu'a fa'inia to'a ne'e kira leka sulia, 'irai kira ke takalo kwailiu go'o, ma ngasingasi'anga nia fafida ka dao ana 'isilana."

²⁷ 'I buri 'ana, sa Jesus ka saea la'u ta'i tarifula'a, ka fata 'uri, "Di'ia ta ngwae go'o 'ana oga ka ifulani ta ano 'i ru ta'a, ngwae ne'eri ke ngasingasi'a ka liufia sa Saetan. Ka di'ia logo ta ngwae ne'e oga ke ru'u saena luma na ngwae ngasingasi'a fuana ngalilana ru nia ki. Nia ke ngasingasi'a ka liufia mala ngwae ne'eri, fasi 'iri ke talangwara'u fuana firi'ilana ngwae ngasingasi'a ne'eri sui mala nia ka fi'i ngali ru nia ki."^{*}

²⁸ "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, na abula ta'anga'a ki, ma na fata fa'alilana God ne'e ngwae ki kira sasi, God nia rufuanata go'o 'ana.

²⁹ Bore ma, di'ia ta ngwae ke ina'o ana fata fa'alilana na Ano'i ru Abu, God noa'a kasi rufuanata, sulia ta'anga'a ne'eri nia teoteo firi."

³⁰ Sa Jesus nia fata 'una'eri sulia na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira saea nia to'o ana na ano 'i ru ta'a.

Tua'a mamana sa Jesus ne'e ngwae ne'e kira ro'osulia God

(*Matthew 12:46-50; Luke 8:19-21*)

³¹ Ma 'i buri 'ana ru ne'eri ki, te'a sa Jesus ma na ngwaefuta nia ki, kira ka dao na'a. Ma kira ka uu go'o 'ada 'i maana luma, ma kira ka kwate ala'anga kwau fuana sa Jesus, ma kira ka lidi 'uana.

³² Na ngwa'i to'a 'oro liu ki ne'e kira tua kalikalia sa Jesus, ma kira ka fa'arongoa kika 'uri, "Te'a 'oe, ma na ngwaefuta 'oe ki, kira uu ma'i 'i maa, kira oga lisilamu."

³³ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nai saea fuamu'a 'i tai ne'e te'a mamana nau, ma ngwaefuta nau ki!"

³⁴ Go'o kaida'i nia ka lia kwau fuana na ngwa'i to'a 'oro ne'e kira tua kalikalia, nia ka fata 'uri, "Nia na'a ne'e ngwa'i to'a kira di'ia na'a te'a nau ki, ma na ngwaefuta nau ki!"

³⁵ Sulia sa tai go'o 'ana ne'e nia sasia ru ne'e God nia oga'i ki, nia na'a ne'e ngwaefuta nau, ma na ngwaingwaena nau, ma te'a nau."

4

Na tarifula'a sulia na ngwae ne'e nia tasali maga ru ki saena o'ola nia

(*Matthew 13:1-9; Luke 8:19-21*)

¹ Ana ta'i kaida'i la'u, sa Jesus nia fa'amanata 'i ninimana 'osi 'i Galili. Ma na fiku'a doe liu kira ka fiku kalikalia, ma nia ka ra'e saena ta'i gwa'i baru, ma ka tua 'i saena, ma nia ka 'idu ti'iti'i la'u folo saena 'osi. Ma na fiku'a ne'eri, kira ka uu kwau 'i ninimana 'osi.

² Ma sa Jesus ka fa'amanata 'ani ru 'oro ki fuada ana tarifula'a ki ma ka 'uri,

³ "Mulu fafarongo basi! Ta'i ngwae nia leka ka tasalia na maga witi ki 'i saena o'ola nia.

⁴ Ma kaida'i nia tasalia na maga witi ne'eri ki, ti maga witi kira 'asia sulia na talalinga, ma na no'o ki kira ka lofo ma'i, ma kira ka 'anida ta'ifau.

⁵ Ma ti maga witi kira ka 'asida ana kula faula ki, kula ne'e ano kasi doe. Ma kira ka bulao 'ali'ali, sulia ne'e ano nia kasi 'oro.

⁶ Ma ana ta kaida'i ne'e sina nia ta'e ma'i, nia ka sinafia na witi ne'e masubu ki, ma kira ka kuku logo, sulia ne'e lali ru ki noa'a kasi koso lalo.

⁷ Ma ti maga witi kira 'asida 'i safitana na kwalo 'abui ki, ma kwalo ne'eri ka nuku fafia na witi ki, ma witi ne'eri ki noa'a kasi fungu go'o.

[†] 3:22 Ta sata logo ana sa Saetan ne'e sa Bielsebul. ^{*} 3:27 Aesea 49:24-26

8 Ma ti maga witi la'u, kira 'asida 'i saena na ano ne'e nia le'a, ma kaida'i kira ta'e ma'i, kira ka fungu ana fua'i ru 'oro ki. Ma ti witi kira ka fungu ana uulu akwala fa'irua, ma ti witi kira ka fungu ana ono akwala fa'irua, ma ti witi la'u kira ka fungu ana ta'i talanga'i fa'irua."

9 Ma sa Jesus ka fa'asua fatalana ka 'uri, "Di'ia ta ngwae oga ka sai le'a ana ru ne'e ki, nia ka sailinga le'a mala."

Sa Jesus ka ala'a 'ani tarifula'anga ki fuana ngwae 'oro, bore ma nia fa'amadakola ru ki ta'ifau fuana fafarongo nia ki

(Matthew 13:10-17; Luke 8:9-10)

10 Kaida'i sa Jesus nia tua 'ana ta'ifilia, na akwala ma ro fafarongo ba nia ki, fa'inia ta bali ana ngwae ne'e kira rongoa na fatalana, kira ka leka ma'i siana. Ma kira ka lidia fasi 'iri nia ke fada madakola ana fadalana tarifula'ana ne'eri ki.

11 Ma nia ka olisida ka 'uri, "Kaida'i sui ki, God noa'a kasi fa'amadakola 'ua fa'uta ne'e nia ke ba'a gwaunga'i fafia ngwae nia ki. Bore ma ta'ena, na madakola'ana nini'a dao na'a fuamu'a. Ngwae ne'e noa'a kira kasi oga fafarongo aku, nau ku fata 'ani tarifula'a ki, ma noa'a naisi fa'amadakola

12 fasi 'iri,

'Kira ke lia, ma kira ke lia, bore ma noa'a kira kasi lisia tae ne'e God nia sasi fuada.

Ma kira ke fafarongo, ma kike fafarongo, bore ma noa'a kira kasi saiana fa'arongo'a God.

Sulia di'ia kira lia saiana, ma kira ka rongo saiana, 'irai kira ke abula ma'i fuana God, ma nia ke rufuanata ana ta'anga'a kira ki.' "✠

Sa Jesus nia fada tarifula'anga fuana fafarongo nia ki

(Matthew 13:18-23; Luke 8:11-15)

13 'Una'eri sa Jesus ka saefilo 'uri ada, "Uri ma noa'a kamu kasi sai go'o ana tarifula'a ne'e? Di'ia noa'a kamu kasi saiana tarifula'a ne'e, kamu ke fi'i sai mo fa'uta ana tarifula'a ki?

14 Na ngwae ba nia tasali maga witi, nia tasalia na fatalana God ba.

15 Ma ngwae ne'e kira rongoa na fatalana God, kira di'ia na maga witi ne'e nia 'asia sulia na talalinga. Ma kaida'i kira rongoa, sa Saetan nia leka ma'i, ma ka lafua logo 'ana fatalana God fa'asida.

16 Ma ti ngwae la'u kira di'ia na maga witi ne'e kira 'asida ana kula faula. Kaida'i kira rongoa na fatalana God, kira ngalia, ma kira ka saesaele'a liu.

17 Bore ma fatalana God noa'a kasi lalisusu go'o saena maurilada. Nia ne'e fito'onga kira ki ka mauri go'o sulia kala kaida'i ti'iti'i. Ma kaida'i ne'e kira dao to'ona 'afita'i'anga, ma na nonifii'anga ki du'ungana fa'arongo'a le'a ne'e, kira ka danga 'ania go'o na fatalana God.

18 Ma ti ngwae ne'e kira di'ia maga witi ne'e kira 'asida 'i safitana na kwalo 'abui ki. Kira rongoa na fatalana God,

19 bore ma kira manata 'abera 'ada sulia ru ki ana mauri'a kira, ma kira ka manata doe ana na mani. Ma ru ne'eri ki, nia di'ia na kwalo 'abui ki nia nuku fafia na fatalana God saena maurilada. Noa'a kira kasi rokisi go'o saena maurilada, ka di'ia na witi ne'e noa'a kasi fungu go'o 'ani ta fua'i ru.

20 Ma ti ngwae la'u ne'e kira di'ia na maga witi ne'e kira 'asida 'i saena ta ano le'a. Kira rongoa fatalana God, ma kira ka ro'osulia, ma kira fa'ata'inia tua'a 'olo'olo, ka di'ia witi ne'e nia fungu ana fua'i ru ki. Ti witi ne'e uulu akwala fua'i ru'anga, ma ti witi ne'e ono akwala fua'i ru'anga, ma ti ai ne'e ta'i talanga'i fua'i ru'anga."

Sa Jesus fa'abasua na ngwa'i to'a ka sailinga le'a mala

(Luke 8:16-18)

21 'Una'eri go'o sa Jesus ka saefilo la'u 'uri ada, "Nia fa'uta? 'Uri ma di'ia ta ngwae ngalia ma'i na unu, nia ke alua go'o 'ana 'i olofana ta dako nama ta 'ifita'i? Noa'a go'o! Nia ke alua nama 'i fuila 'i lifua!

22 Ta ru ngwae ki noa'a 'iri sai sai ana 'i na'o, kike ba'a saiana.

23 Di'ia ta ngwae ne'e oga ka sai le'a ana ru ne'e ki, nia ka sailinga le'a mala."

24 Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Muke manata le'a sulia ru ne'e kamu rongoi ki. God ke ba'a kwate tatakola'a ana liato'o 'anga fuamu'a, si di'ia kamu ro'osulia na fa'amanata'anga nau ki.

25 Sa tai bore 'ana ne'e to'o ana ta madakola'a 'anga ti'iti'i sulia 'inoto'anga God, God ke ba'a luda gwauna fuana. Bore ma sa tai ne'e noa'a kasi ro'osulia fa'amanata 'anga ne'e ki, ta madakola'anga ti'iti'i bore 'ana ne'e nia to'o ana sulia 'inoto'anga God, God ke ngali olita'inia fa'asia."

Ta'ifilia God go'o ne'e fa'a uua na 'inoto'anga nia

26 Sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Na 'Inoto'anga God nia di'ia na ngwae ne'e nia fasia ta maga ru 'i saena na o'ola nia.

²⁷ Nia ada, ka liliu 'ana asoa ki, ma ka maliu 'ana saena rodo ki. 'Una'eri bore 'ana, kaida'i ne'e maga ru ki nia bulao, ma ka tata'e na'a, noa'a la'u 'abera'anga nia. Osi'ana ngwae ne'e noa'a kasi sai logo 'ana ana ru ne'e nia sasia maga ru ka bulao.

²⁸ Na ano talana na'a ne'e nia fa'amauria maga ru ne'eri ki ni'i ka doe, ma ka fungu 'ani fua'i ru ki. Na 'ingata'i 'ai nia ra'e ma'i 'i na'lo, sui na fingi ru ki, 'i buri na maga ru ki fi'i ra'e ma'i.

²⁹ Ma kaida'i ne'e maga ru ne'eri ki nia maua, na ngwae ne'eri ka tala'ae fuana sikililana na'a fingi ru ki, sulia nia dao na'a ana kaida'i fuana loi ru'a."

'Inoto'anga God etangilana ti'iti'i, bore ma nia ka doe ana ali'afulana

(Matthew 13:31-32, 34; Luke 13:18-19)

³⁰ Sa Jesus nia fata la'u ka 'uri, "Nai fata la'u kwau sulia ta 'a'ema'e ne'e ke fa'ata'inia na ru ne'e bolo fa'inia 'inoto'anga God fafia ngwae nia ki.

³¹ Nia ka 'uri: Ta'i ngwae nia ngalia na magana 'ai ne'e kira saea 'ani mastad, nia ti'iti'i ka liufia magana 'ai ki ta'ifau, ma nia ka fasia saena ano.

³² Ma 'i buri 'ana ne'e nia fasia ka sui, na maga ru baera ka ta'e, ma ka alua na'a 'ai. 'Ai ne'eri doe ka liufia na'a 'ai 'oro ki. Ma nia ka to'o ana na rara 'ai doe ki, ma na no'o ki kira ka lofo ma'i, ma kira ka saunga'inia na nu'i kira ki ana."

³³ 'Una'eri ne'e, sa Jesus ka fata fuana na ngwae ki ana tarifula'a ne'eri ki, ma nia ka saea ru ne'e nia bolo fa'inia kike saiana ki.

³⁴ Ma nia ka fata fuada 'ania tarifula'a ki. Bore ma, kaida'i ne'e nia tua 'ana ta'ifilia fa'inia na fafarongo nia ki, nia ka fi'i fa'amadakola ru ki ta'ifau fuada.

Sa Jesus nia to'o ana ngasingasi'anga fafia kauburu

(Matthew 8:23-27; Luke 8:22-25)

³⁵ Nia sa'ulafi na'a ana asoa ne'eri, sa Jesus nia ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Kulu to'ofolo basi 'uana bali 'osi lo'oba."

³⁶ Ma kika fa'asia na'a fiku'a ne'eri, ma kira ka leka fa'inia sa Jesus 'i saena baru ne'eri ne'e nia ka tua 'i saena. Ma ti baru logo teo 'i ne'eri.

³⁷ Ma na iru doe nia ta'e ma'i, ma na nafa ka magara na'a ma'i saena na baru ne'eri, ma ka karangi kuru na'a.

³⁸ Ma sa Jesus nia maliu 'ana 'i burina na baru, ma ka alu gwau ana bogwau nia. Ma na fafarongo nia ki kira ka fa'aada, ma kira ka fata 'uri, "Aofia kwa, kulu karangi kuke mae na'a! 'Oe kosi manata 'abera go'o nini'a?"

³⁹ Ma sa Jesus ka tata'e, ma ka balufia na iru ne'eri ka 'uri, "Oke aroaro na'a!" Ma nia ka fata logo fuana na nafa ne'eri ka 'uri, "Kamu ke tua nene na'a!" 'Una'eri go'o, na iru baera ka aroaro na'a, ma 'osi ka fola'a na'a.

⁴⁰ Ma nia ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Fa'uta ne'e kamu ka ma'u? Nau ku lisia na fa'amamana 'anga kamu aku noa'a 'iri doe."

⁴¹ Ma kira ka ma'u kika felo na'a, ma kira ka lidi kwailiu ada kira ka 'uri, "Ngwae fa'uta na'a nini'a re? Na iru ma na nafa bore kika ro'o na'a sulia!"

5

Sa Jesus nia gura ta'i ngwae ne'e ano 'i ru ta'a nia ru'ufia

(Matthew 8:28-34; Luke 8:26-39)

¹ Sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira to'ofolo 'uana bali 'osi 'i Galili, ma kira ka dao ana bali 'osi ne'e ana aba'i kula 'i Gerasa.

² Ma kaida'i sa Jesus nia koso fa'asia na baru, ta'i ngwae ne'e ano 'i ru ta'a nia ru'ufia ka leka ma'i fa'asia na faoda fuana kwaito'a ki, ma nia ka leka ma'i siana sa Jesus.

³ Na ngwae ne'eri tualana saena faoda 'una'eri ki, ma noa'a ta ngwae kasi bolo fa'inia firi'ilana 'ani ta sene.

⁴ Sulia kaida'i 'oro ki, kira firi fafia na limana ma na 'aena 'ani sene ki, sui nia ka muusia go'o na sene ne'eri ki, ma ka 'oia go'o 'ana na sene ne'eri ki 'i 'aena. Ma noa'a ta ngwae kasi ngasingasi'a kasi bolo fa'inia na daulana.

⁵ Ma na rodo ki ma na asoa ki, nia tua 'i safitana na faoda ana kwaito'a ki, ma nia ka ra'e saena fa'i ua ki, ma nia ka ako, ma ka afasia talana 'ani naki ki.

⁶ Kaida'i nia tua tau ma'i, nia ka lisia sa Jesus, ma ka lalili ma'i, ma ka bobo uruuru 'i na'ona.

⁷⁻⁸ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ano 'i ru ta'a ne'e, 'oke ru'u ma'i 'i maa fa'asia na ngwae ne'e."

Ma nia ka ako doe ka 'uri, "Jesus! 'Ae'lo, na Ngela God ne'e nia ngasingasi'a liu. Na tae ne'e 'oko oga 'oke sasia aku? Nau ku amasi'o 'ania satana God, 'oe kosi kwatea ta kwa'ikwa'inga fuaku!"

⁹ Sui sa Jesus ka saefiloa ka 'uri, "Satamu sa tai kwa?"

Ma nia ka olisia ka 'uri, "Na sataku sa Fuani Oro, sulia kaimili 'oro liu."

¹⁰ Ma nia ka amasia sa Jesus fasi 'iri noa'a nia kasi ba'eda la'u fa'asia na bali fanoa ne'eri.

¹¹ Ma na ngwa'i gwata 'oro liu kira fanga go'o ada logo 'i babara'o ana ua ne'eri.

¹² Ma na ano 'i ru ta'a ne'eri ki, kira amasia sa Jesus kira ka 'uri, "Oke kwate kaimili fuana na gwata lo'oko ki, fasi 'iri kaimili ke ru'u 'a'imili 'i saeda."

¹³ Ma sa Jesus ka ala'anida, ma na ano 'i ru ta'a ne'eri ki kira ka ru'u ma'li fa'asia ngwae ne'e, ma kira ka leka, kika ru'u 'i saena na gwata ne'eri ki. Ma na ngwa'i gwata ne'eri nia bolo fa'inia na ro to'oni gwata ki, ma kira ka lalili saena kwata 'ato ne'eri, ma kira ka 'asia 'i saena na 'osi ne'eri, ma kira ka kwa'u kika mae ta'ifau na'a.

¹⁴ Ma ngwae ne'e kira lia sulia na gwata ne'eri ki, kira ka tafi, ma kira ka fa'arongo 'ani ru ne'e nia fuli ana gwata ki 'i saena fanoa ne'eri, ma na fanoa ti'ti'i kalikalida ki. Ma na ngwae 'oro ki kira ka leka fuana lisilana ru ne'e nia fuli.

¹⁵ Ma ana kaida'i kira dao siana sa Jesus, kira ka lisia na'a ngwae baera ne'e ano 'i ru ta'a 'oro ki kira ru'ufia, nia tua na'a 'ana 'i ne'eri, ma nia ka toro na'a, ma nia ka manata saga na'a. Ma na ngwae ki kira ka ma'u, kira ka 'arefo liu.

¹⁶ Ma na ngwae ne'e kira lisia ru ne'eri nia fuli, kira ka ala'a fuana ngwae ki sulia na ngwae ano 'i ru ta'a ki tuatua ana, ma kira ka ala'a logo sulia na gwata ne'eri ki.

¹⁷ Ma buri 'ana, ngwa'i to'a ne'eri kika 'engoa sa Jesus ka leka fa'asia na bali fanoa kira.

¹⁸ Ma kaida'i sa Jesus nia ra'e na'a saena na baru, na ngwae ba na ano 'i ru ta'a ki kira ru'ufia 'i na'o, nia ka 'engoa sa Jesus 'iri ke leka fa'inia.

¹⁹ Bore ma sa Jesus kasi ala'ania, ma ka fata 'uri fuana, "Oke oli 'i fanoa siana na ngwae 'oe ki, ma 'oko fa'arongoda 'ani ru le'a ki ta'ifau ne'e God nia sasia fuamu, ma na kwaimanata'anga nia fuamu."

²⁰ Ma na ngwae ne'eri nia leka, ma ka fa'arongoa na'a ngwae ki ana aba'i kula 'i Dekapolis ana ru ki ta'ifau ne'e sa Jesus nia sasia fuana. Ma na ngwae ki ta'ifau kira ka 'arefo liu.

Sa Jesus to'o ana ngasingasi'anga fafia mata'inga ki ma na mae'a

(Matthew 9:18-26; Luke 8:40-56)

²¹ Sa Jesus nia to'ofolo la'u kwau 'uana ta bali 'osi. Ma ana kaida'i nia ka dao na'a ana ta bali, ngwae 'oro ki kira ka fiku kalikalia.

²² Ma ta'i ngwae ada ne'e ngwae fai na'ona'o saena na Luma fuana fo'onga'a ana fanoa ne'eri, satana sa Jaeras, ka leka ma'i. Ma kaida'i nia lisia sa Jesus, nia ka bobo uruuru 'i maana 'aena,

²³ ma nia ka amasia ma ka 'uri, "Kala defo nau nia teo na'a fuana maelana. 'Oke

leka ma'i, 'iri 'oke alua na limamu 'i fafona, fasi 'iri nia ke 'akwa ma ka mauri."

²⁴ Ma sa Jesus ka leka na'a fa'inia. Ma na fiku'a doe kika leka 'i burina, ma kira ka kwaibekesi na'a.

²⁵ Ma ta'i 'afe ne'e na gwa'i 'abu tafangia sulia ta'i akwala ma ro fa'i ngali sui na'a, nia tua logo 'i ne'eri.

²⁶ Ma nia ka nonifi liu na'a. Ma nia ka fa'alia na'a mani 'oro nia ki fuana na ngwae kwaigurai 'oro ki, bore ma tualana kasi le'a go'o. Nia fi'i ta'a ka tasa liu mo.

²⁷ Ma kaida'i ne'e nia rongoa ala'anga sulia sa Jesus, nia ka kwako ma'i 'i burina 'i safitana na fiku'a ne'eri, nia ka sama to'ona na ifi keta sa Jesus.

²⁸ Sulia nia manata 'uri, "Di'ia nau ku sama to'ona bore aku na mumudu'ana ifi nia, nai le'a na'a."

²⁹ Ma kaida'i ne'e nia sama to'ona go'o ifi sa Jesus, 'ali'ali na'a 'abu ne'e tafangia nia ka langa na'a, ma nia ka saiana na nonina nia 'akwa na'a fa'asia na mata'inga nia.

³⁰ Ma ana kaida'i ne'eri go'o, sa Jesus nia saiana ne'e ngasingasi'anga nia gura ta ngwae. Ma nia ka abula 'i safitana na fiku'a ne'eri, ma ka lidida ka 'uri, "Sa tai na'a nini'a sama to'ona kwau na ifi nau?"

³¹ Ma na fafarongo nia ki, kira ka olisia kika 'uri, "Oko lisia go'o 'amu na ngwa'i to'a 'oro ne'e nini kira bekesi'o na'a. Fa'uta ne'e 'oko lidi 'uana fasi ta ngwae nia sama to'omu?"

³² Bore ma sa Jesus ka lia kwailiu fasi 'iri ke lisia sa tai ne'e nia sasia ru ne'e.

³³ Ma na 'afe ne'e nia saiana ru ne'e fuli fuana, ma nia ka leka lebelebe ma'i 'ani ma'unga'a, ma ka bobo uruuru 'i maana 'aena sa Jesus. Ma nia ka fa'arongoa mamana ana ru ne'e nia sasi'i ki.

³⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Afe ne'e 'ae, God nia gura'o na'a sulia ne'e 'oko fa'amamana nau. 'Oke leka na'a 'amu, ma 'oe kosi manata 'abera, ma 'oko 'akwa na'a fa'asia na mata'inga 'oe."

³⁵ Ma kaida'i sa Jesus nia ala'a go'o 'ana 'ua, ti ngwae kira ka dao ma'i fa'asia na luma sa Jaeras, ma kira ka fata 'uri fuana sa Jaeras, "Kala defo ba 'oe nia mae na'a. 'Oe kosi fa'a 'abera la'u na ngwae fa'amanata."

³⁶ Ma sa Jesus kasi 'abera go'o sulia ru ne'e kira saea, ma ka fata na'a 'uri fuana sa Jaeras, "Noa'a 'oe kosi fitala la'u. 'Oke fa'amamana nau lala 'amu."

³⁷ Ma nia kasi ala'ania ta ngwae ke leka fa'inia, ta'ifilia go'o sa Peter, ma sa James, ma sa John na ngwae'uta nia sa James.

³⁸ Ma kaida'i kira dao 'i luma sa Jaeras, sa Jesus ka rongoa na isi'a fa'inia na ang'i'a ma na o'omae'anga nia doe liu.

³⁹ Ma nia ka ru'u kwau, ma ka fata 'uri fuada, "Fa'uta ne'e kamu angi, ma muka o'omae ka 'uri na'a? Ngela ne'e noa'a kasi mae, nia maliu go'o 'ana ne."

⁴⁰ Bore ma, kira ka fi'i ga'asia lala sa Jesus. Ma nia ka ba'eda kwau 'i maa, ma ka tala'ia na ma'a nia, ma te'a ngela ne'eri, ma na fafarongo nia ki ne'e kira tua fa'inia, ma kira ka ru'u saena ma'e luma ne'e ngela ne'eri nia teo ana.

⁴¹ Ma nia ka dau ana na limana na ngela ne'eri, ma ka fata 'uri fuana, "*Talita kom!*" Na fadalana nia 'uri, "Kala defo 'ae, nau ku saea fuamu 'oke tata'e!"

⁴² Ma nia ka tata'e, ma ka uu, ma ka fali. Na ngela ne'eri ta'i akwala ma ro fa'i ngali go'o ne'e sui fafia futralana. Ma kira ka 'arefo liu ana ru ne'eri.

⁴³ Bore ma sa Jesus fata ka luida, fasi 'iri noa'a kira kasi fa'arongoa la'u ta ngwae 'ani ru ne'eri. Ma nia ka saea kira ka kwatea fanga fuana na ngela ne'eri 'iri nia ke 'ania.

6

Na ngwae 'i Nasaret ki kira 'aila 'ania sa Jesus

(Matthew 13:53-58; Luke 4:16-30)

¹ Sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira fa'asia na kula ne'eri, ma kira ka oli 'uana fanoa ne'e nia doe ma'i saena 'i Nasaret.

² Ma ana Sabat, na asoa ana mamalo'anga, nia ka fa'amanata 'i saena na luma fuana fo'onga'a. Ma to'a 'oro ki kira rongoa, ma kira ka 'arefo liu. Ma kira ka saefiloda kwailiu ma kika 'uri, "Na ngasingasi'anga ana sa tai nini'a kwate nia ka fa'amanata 'ania fatalana God 'uri, ma fa'inia sasilana na fa'anada'a ki?"

³ Na ngwae ne'e kulu sai le'a go'o ana. Nia ngwae saunga'i luma nini'a. Te'a nia ba 'i Mary go'o. Ti ngwaefuta ana ba sa James, ma sa Josef, ma sa Judas, ma sa Simon. Ma na ngwaingwaena nia ki kira tua go'o 'ada 'i ne'e." 'Una'eri, kira ka 'aila 'ani nia'a.

⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Na ngwae ana fanoa ki kira saiana kira ke fa'adoea na profet. Bore ma ngwae ana fanoa nia 'i talana, ma na ngwaefuta nia ki, 'afita'i kira ka fa'adoea."

⁵ Ma nia kasi bolo na'a fa'inia sasilana la'u fa'anada'a 'oro ki 'i ne'eri. Ma nia ka alua na limana fafia bara ngwae mata'i ma ka gurada.

⁶ Ma nia ka 'arefo liu, osi'ana na ngwae ki noa'a kasi fa'amamana.

Sa Jesus nia asungani kwau na ngwae lifurongo ki

(Matthew 10:5-15; Luke 9:1-6)

¹ 'Una'eri sa Jesus nia leka ana ma'e fanoa ki kalikaliala 'i ne'eri, ma ka fa'amanata na ngwae ki.

⁷ Nia ka ri 'uana na akwala ma ro ngwae ana fafarongo nia ki siana, ma nia ka kwatea na'a ngasingasi'anga fuada fuana ifulanga'ilana na ano 'i ru ta'a ki, ma ka ba'eda ma'i ta'ifau, ma ka alu na ro ngwae'a kera ka leka fiku.

⁸ Ma sa Jesus ka fata totonga'i fuada ka 'uri, "Noa'a kamu kasi ngalia ta ru fuana leka'a ne'e, ta'ifilia fa'i kuba go'o ne'e kamu ke ngalia. Ma noa'a kamu kasi ngalia fanga, ma ta ngwa'i, ma ta mani.

⁹ Kamu ke ru'ufia na ta'e butu ki, bore ma kamu kasi ngalia la'u ruana 'aba toro rengorengo.

¹⁰ Ma kaida'i ta ngwae nia kwalo kamu, kamu ke tua fa'inia, leleka ka dao ana kaida'i kamu ke leka fa'asia na fanoa ne'eri.

¹¹ Ma di'ia kamu dao ana na fanoa, ma na ngwae ki 'i ne'eri noa'a kasi kwalo kamu, ma kira kasi oga go'o rongolamu'a, kamu ka leka amu'a fa'asida. Ma kamu ke tafulafululana ano fa'asia na 'aemu'a 'uana na fa'abasu'anga na'a fuada ne'e God ke ba'a matalanga'i kira, du'ungana kira 'aila 'ania rongolana fatalana God."

¹² Ma kira ka leka, ma kira ka fulanga'inia fuana ngwae ki 'iri kike rokisi fa'asia na abula ta'anga'a kira ki.

¹³ Ma kira ka ifulani na'a ano 'i ru ta'a 'oro ki, ma kira ka ngwaia na'a ngwae mata'i 'oro ki, ma kira ka gurada la'u go'o.

Na maelana sa John ngwae ni Siuabu
(Matthew 14:1-12; Luke 9:7-9)

¹⁴ 'Iu, sa Herod na tatalafa'a nia rongoa ru ne'e ki sulia sa Jesus ne'e nia fa'amanata ma ka gura ngwae ki. Ma satana sa Jesus ka talofia na'a fanoa ki ta'ifau. Ma ti ngwae kira ka 'uri, "Sa John ngwae ni siuabu nia mauri la'ui! Nia nini'a ke sasia la'u na ru ni 'arefo'a ki."

¹⁵ Ma ti ngwae la'u kira ka fata 'uri, "Nia'a sa Elaeja."

Ma ti ngwae kira ka fata 'uri, "Nia'a ta profet, di'ia na profet ba 'i na'o ki ma'i."

¹⁶ Ana kaida'i sa Herod nia rongoa ru ne'eri ki ne'e na ngwae ki fata 'una'eri sulia sa Jesus, nia ka fata 'uri, "Sa John na ngwae ba nau ku kwatea fuana siki musulana gwauna, nia tata'e la'u fa'asia na mae'a nini'a."

¹⁷⁻²⁰ Sa Herod nia korea logo 'i Herodias, na 'afe ngwaefuta nia sa Filip. Ma sa John ka fata fata 'uri fuana sa Herod, "Na taki God nia luia 'oe kosi korea 'afe ngwaefuta 'oe." 'Una'eri, liana 'i Herodias ka ta'a liu na'a fuana sa John, ma nia ka oga saungilana, bore ma ka 'afita'i liu fuana,

du'ungana sa Herod nia saiana sa John nia na ngwae saga, ma na ngwae nia abu. Sa Herod nia ma'ungia sa John, ma nia ka gonia sa John. Sa Herod talana ne'e nia udua ngwae ki fuana daulana sa John, ma kira ka alua 'i saena lokafo fa'asia 'i Herodias. 'Iu, sa Herod nia oga liua na'a rongolana sa John, bore 'ana nia ka manata 'abera kaida'i ne'e nia rongoa.

²¹ Go'o ma 'i Herodias ka dao to'ona ta'i kaida'i le'a nia fuana saungilana sa John. Ana fa'i asoa ne'e sa Herod nia fa'adoea asoa ne'e nia futa ana, nia ka saunga'inia ta'i fanga'a fuana na ngwae doe nia ki, ma na ngwae doe nia ki fuana fu'anga, ma na fa'ina'ona'o ki ne'e kira tua 'i saena aba'i kula 'i Galili.

²² Ma kaida'i ne'e, sari'i 'i Herodias nia ru'u ma'i ma ka ngwae, sa Herod fa'inia na ngwae nia ki ne'e kira fanga fa'inia, kika saele'a liu fa'inia. Ma sa Herod ka fata 'uri fuana na sari'i ne'eri, "'Oke gani nau ma'i 'uana ta ru ne'e 'oko oga, nau kui kwatea fuamu."

²³ Ma nia ka fata alanga'i ana alafu'a fuana ka 'uri, "Ta tae ne'e 'oko gania aku, nau kui kwatea fuamu, sui bore 'ana ta bali ana na 'inoto'anga nau."

²⁴ Ma na sari'i ne'eri ka ru'u kwau 'i maa ka leka na'a siana te'a nia, ma ka saefilo 'uri, "Ta tae ne'e nai ba'a gania?"

Ma te'a nia ka olisia ka 'uri, "Na gwauna sa John ngwae ni siuabu."

²⁵ Ma na sari'i ne'eri ka oli 'ali'ali siana sa Herod, ma ka gani ka 'uri, "Nau ku oga 'oke kwatea ma'i na gwauna sa John Siuabu fuaku 'i fafona ta ta'e ru ana kaida'i ne'e na'a."

²⁶ Ma sa Herod ka kwaimanatai liu du'ungana ru ne'eri. Sui bore 'ana, sulia na fata alanga'inga ne'e nia sasia 'i na'ona na ngwae ki ne'e kira fanga fa'inia, nia kasi luia na'a fa'asia.

²⁷ Ma nia ka kwatea ta'i ngwae ni ofo fuana ngalilana ma'i na gwauna sa John. Ma na ngwae ne'eri ka leka 'i saena na lokafo, ma ka siki muusia na luana sa John,

²⁸ ma ka ngalia ma'i na gwauna 'i fafona na ta'e ru dakodako'a, ma ka kwatea fuana sari'i ne'eri, ma nia ka kwatea fuana te'a nia.

²⁹ Ma kaida'i ne'e fafarongo sa John ki kira rongoa ru ne'eri, kira leka ma'i, ma kira ka ngalia na'a nonina, ma kira ka kwaiatoa na'a.

Sa Jesus nia sarea na lima to'oni ngwae ki

(Matthew 14:13-21; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

³⁰ Na ngwae lifurongo ki kira oli na'a ma'i, ma kira ka fiku ta'ifau ma'i siana sa Jesus, ma kira ka fa'arongoa 'ani ru ne'e kira sasi'i, ma kira fa'amanata suli'i ki.

³¹ Sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira 'abera liu, sulia ne'e ngwae 'oro ki kira dao fa'i oli ana kula ne'e kira tua ana. Ma sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira noa'a kasi to'o na'a ana ta kaida'i fuana fanga'a bore. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Mulu leka ma'i fa'inau 'uana ta kula buringa'i, fasi 'iri kuke mamalo basi 'akulu."

³² Ma kira ka leka ta'ifilida 'ania baru 'uana kula ne'e aroaro.

³³ Ka 'una'eri bore 'ana, na ngwae 'oro ki fa'asia na fanoa ki ta'ifau kira lia saiaida, ma kira ka lalili 'i na'oda, ma kira ka eta dao ada 'i ne'eri.

³⁴ Ma kaida'i sa Jesus nia koso fa'asia na baru, nia ka lisia na fiku'a doe ne'eri, ma nia ka kwaimanatai liu ada, sulia kira di'ia na'a sipsip ki ne'e noa'a ta ngwae fuana lia'a sulida. Ma nia ka fa'amanata kira 'ani ru 'oro ki.

³⁵ Ma kaida'i ne'e na sina nia ego folo na'a, fafarongo nia ki kira ka leka ma'i siana, ma kira ka fata 'uri, "Kula ne'e noa'a ta ngwae 'iri tua ana, ma na sina ka ego folo na'a."

³⁶ 'Oke ba'ea na ngwa'i to'a ne'e ki kira ka leka na'a 'ada, 'iri kira ka leka ana ma'e fanoa ne'e kalikalida ki, 'iri kike foli fanga."

³⁷ Bore ma nia olisida ka 'uri, "Kaumulu, muke kwatea fanga fuada."

Ma kira ka saefilo 'uri ana, "'Uri ma 'oko oga kaimili ke kwatea ma'i mani 'oro ki* fuana folilana beret 'iri ke bolo fa'inia sarekana fiku'a ne'e?"

³⁸ Ma sa Jesus ka lidi kira ka fata 'uri, "Ta fita afu beret ne'e kamu to'o ana? Leka muke lia ma'i 'uani."

Ma kaida'i kira dao to'ona, kira ka fata 'uri, "Lima afu beret ki go'o fa'inia na ro gwa'i i'a ki."

³⁹ 'Una'eri sa Jesus ka saea fuana fafarongo nia ki 'iri kika saea fuana ngwae ki kira ke tua 'i ano 'ani gwa'i tua'a ki 'i fafona na karasi faka marako.

⁴⁰ Ma kira ka tua 'i ano 'ani talanga'i ngwae 'anga, ma ti gwa'i tua'a na lima akwala ngwae'a.

⁴¹ Ma sa Jesus ka ngalia na lima afu beret ne'eri ki ma na ro gwa'i i'a ne'eri ki, ma ka lia 'ala'a 'uana 'i langi, ma ka ba'atafea God. Ma nia ka ngiia afu beret ne'e ki, ma ka kwatea fuana fafarongo nia ki, fasi 'iri kira ka daro'ia fuana ngwa'i to'a ne'eri.

* 6:37 mani 'oro Na 'orolana mani ne'e nia bolo fa'inia folifoli'a ta'i ngwae fuana kwalu madamo ki.

Ma nia ka daro'ia logo na ro gwa'i i'a ne'eri ki fuada.

⁴² Ma na ngwae 'oro ne'eri ki kira ka fanga, ma kira ka abusu ta'ifau na'a.

⁴³ Go'lo, na fafarongo nia ki kira ka gonina na'a oregana na beret ma na i'a ne'eri ki, ma kira ka fa'afungua ta'i akwala ma ro kokofi ki.

⁴⁴ Na lima to'oni ngwae ki ne'e kira fanga.†

*Sa Jesus nia leka 'i fafona na 'osi
(Matthew 14:22-33; John 6:15-21)*

⁴⁵ Ma 'i buri 'ana ru ne'eri, sa Jesus nia asunga'inia na fafarongo nia ki kira ka etaeta 'uana ta bali ana 'osi ne'eri saena na baru 'uana fanoa 'i Betsaeda. Ma nia ka tua buri fasi 'iri ke saea fuana na fiku'a ne'eri kira ka leka na'a 'ada.

⁴⁶ Ma 'i buri 'ana ne'e nia olioli ana ngwae 'oro ne'eri ki, nia ka leka 'i gwauna ta'i fa'i ua fasi ke fo'lo 'ana.

⁴⁷ Ma kaida'i nia tala'ae ka rodo na'a ma'i, na baru baera nia na'a saena tofongana 'osi, ma sa Jesus tua go'lo 'ana 'ua ta'ifilia 'i sara.

⁴⁸ Ma nia ka lisia na fafarongo nia ki, kira laga ulafu liu na'a ana faluta'anga, du'ungana kira na'ofia na'a iru. Ma ana agi rodo 'ofodangi, sa Jesus ka leka 'i fafona na kafo, ma ka leka ma'i fuada. Ma nia ka karangi liufida na'a.

⁴⁹ Ma ana kaida'i kira lisia ne'e nia leka 'i fafona na kafo, kira ka fia fasi nia na anoano ru. Ma kira ka fai araara'i,

⁵⁰ du'ungana kira ma'u liu na'a, ana kaida'i kira lisia nia leka fafona kafo.

Ma sa Jesus nia ka 'ali'ali ma ka fata kwau fuada ka 'uri, "Nau'a go'lo nini'a! Noa'a kamu kasi ma'u la'u."

⁵¹ 'Una'eri go'lo, nia ka ta'e 'i saena na baru fa'inida, ma na iru ka aroaro na'a. Ma kira ka 'arefo liu,

⁵² du'ungana noa'a kira kasi saiana na malinga'ilana ngasingasi'anga sa Jesus to'lo ana fuana sarehana lima to'oni ngwae baera ki 'ani lima afu beret ki go'lo. Sulia manata 'anga kira ki dole liu fuana malinga'ilana na ru ne'e kira lisia.

*Sa Jesus nia gura na ngwae mata'i ki
(Matthew 14:34-36)*

⁵³ Kira to'ofolo ana 'osi ne'eri, ma kira ka koso ana bali fanoa 'i Genesaret, ma kira ka gwalua na baru 'i ne'eri.

⁵⁴ Ma kaida'i kira fa'asia na baru, na ngwae 'i ne'eri ki, kira 'ali'ali kira ka lia saiana sa Jesus.

⁵⁵ Ma na ngwae ki kira ka lalili saena 'afutana bali fanoa ne'eri, ma kira ka

ngalia ma'i na ngwae mata'i ki 'i fafona na tatafe ki 'uana kula ki ne'e kira rongoa sa Jesus nia tua ana.

⁵⁶ Ma kula ki ta'ifau ne'e sa Jesus nia leka ana, na ngwae ki kira ngalia ma'i na ngwae mata'i ki 'uana foli usi'a ki, ma kira ka gania sa Jesus fuana na ngwae mata'i ki 'iri kira ka sama to'ona namunamuna ifi keta nia. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira sama to'ona, ma kira ka 'akwa na'a.

7

*Na falafala ngwae Farasi ki
(Matthew 15:1-9)*

¹ Na Farasi ki ma ti ngwae fa'amanata ana na taki ki, kira leka ma'i fa'asia 'i Jerusalem, ma kira ka fiku kalia sa Jesus.

² Ma kira ka lisia ti ngwae ana fafarongo nia ki noa'a kasi taufia go'lo limada 'i na'lo, ma kira fi'i fanga. Noa'a kira kasi taufia limada di'ia na falafala ne'e Farasi ki kira saea fuana na ngwa'i to'a Jiu ki kira ke sasi sulia.*

³ Aia, na Jiu ki ma tasa na'a na Farasi ki logo, kira sasi sulia falafala ne'e ko'lo bora kira ki kira fa'amanata nama ma'i 'ania. Nia 'afita'i kira ka fanga di'ia noa'a kira kasi taufia limada di'ia na falafala ana tau lima'anga.

⁴ Ma kaida'i kira oli ma'i fa'asia na usi'a, nia 'afita'i kira kasi fanga, di'ia noa'a kira kasi tau lima basi sulia na falafala kira na'a. 'Una'eri kira ka ro'lo sulia na falafala 'oro kira ki, di'ia na taufilana titiu ki, ma na fa'i tini ki, ma na dako ki.

⁵ 'Una'eri na Farasi ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira ka lidia sa Jesus ma kira ka 'uri, "Fa'uta ne'e fafarongo 'oe ki noa'a kasi ro'osulia na fa'amanata'anga ne'e ko'lo bora kia ki kira alua na'a ma'i fuaka, osi'ana noa'a kira kasi taufia go'lo na limada 'i na'lo basi, ma kira fi'i fanga?"

⁶ Ma nia ka olisida ma ka 'uri, "Sa Aesea nia fata mamana kaida'i ba nia ala'a suli kamu. Kamu'a na ngwae 'oso'oso ki, di'ia ba nia keresia ka 'uri,

'God nia saea, na ngwa'i to'a ne'e ki, kira fa'adoe nau go'lo 'ada 'ani ala'anga kira ki, bore ma na manatada nia tau liu fa'asi nau.

⁷ Kira fo'osi nau 'o'lo go'lo 'ada, du'ungana kira fa'amanata go'lo 'ada sulia taki kira ki talada, ma kira ka saea fasi taki God ki na'a ne'eri!a!†

† 6:44 Kira kasi to'oa go'lo 'afe ki fa'inia ngela ki ne'e kira fanga logo saena fiku'a ne'e. * 7:2 Ngwae Jiu ki to'ona taki ki ne'e kira ka eta taufia basi na limana sui mala kira fi'i fanga. † 7:7 Aesea 29:13

⁸ “Kamu aburongo ana taki God ki, ma muka ro'osulia amu'a lala na fa'amanata'anga na ngwae ki.”

⁹ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, “Kamu sai liu na'a ana ilanga'ilana ma rokisilana taki God ki, ma muka ro'osulia lala amu'a sulia na falafala kamu ki talamu'a.

¹⁰ Sulia sa Moses ba nia fata ka 'uri, 'Oke fa'adocae na ma'a 'oe, ma na te'a 'oe.’ Ma 'Di'ia sa tai ne'e nia taofia ma'a nia nama te'a nia, kira ke saungia ka mae.’

¹¹ Bore ma, kamu fa'amanata rora 'uri, di'ia ta ngwae nia to'o ana ti ru ne'e nia saiana ke 'afia 'ani ma'a nia nama te'a nia, ma ka fata lala 'uri, 'Nai ba'a kwatea na'a ru baera ki fuana God.’

¹² Kamu saea, nia le'a go'o 'ana fuana ne'e nia noa'a kasi 'afia na'a ma'a nia ma na te'a nia 'ani ru baera ki ba nia eta fata'a 'ani fuana God.

¹³ Ma di'ia nia 'una'eri, na fa'amanata'anga ne'e kamu alua, nia ka kware te'ete'e na'a ana fatalana God. Ma ru 'oro ta'a 'una'eri ki ne'e kamu sasi'i.”

*Ru ki ne'e ke fa'asua na ngwae
(Matthew 15:10-20)*

¹⁴ 'Una'eri sa Jesus nia ka ri la'u ma'li 'uana na fiku'a doe ne'eri siana, ma ka fata 'uri fuada, “Mulu fafarongo ma'li fuaku, ma muke saiana.

¹⁵⁻¹⁶ Noa'a ta ru ne'e ta ngwae nia ke 'ania ne'e nia kwatea na sua'a fuana. Na ru ne'e sasia ta'anga'a ki, nia 'ita ma'li fa'asia na lia na ngwae lala, nia ne'e ka kwatea ngwae ka sua.”

¹⁷ Ma kaida'li sa Jesus nia fa'asia na'a fiku'a ne'eri, nia ka ru'u saena luma, ma na fafarongo nia ki kira ka lidia fasi 'iri nia ka fada na ala'anga ne'eri ki.

¹⁸ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, “'Uri ma noa'a kaumulu kasi sai go'o ana ru ne'e ki nini'a? Na ru ne'e ngwae nia 'ania noa'a kasi fa'asua na ngwae 'i na'ona God,

¹⁹ du'ungana fanga noa'a nia kasi leka 'i saena na lia na ngwae. Nia leka go'o 'ana saena na ogana, ma ka sakatafa logo 'ana 'i maa fa'asia na nonina.” Ana ala'anga sa Jesus na'a ne'e, nia saea na fanga ki ta'ifau, nia le'a go'o 'ana fuana 'anilani'i.

²⁰ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, “Ta ru ne'e ta ngwae nia fulia ka ta'a ma ka saea ka rora, nia ne'e fa'asua 'i na'ona God.

²¹ Osi'ana na manata'anga ta'a ki nia saka ma'li fa'asia saena na liana ngwae, nia ka sasia ru ta'a ki, ma nia ka bili, ma nia ka sau ngwae,

²² ma nia ka kakabara, ma nia ka guguta, ma nia ka sasia ru ta'a 'oro ki, ma ka sokea na ngwae ki, ma ka kwaimamagolai, ma ka ala'a 'oso'oso 'ana sulia ta ngwae, ma nia ka manata lafua talana, ma nia ka bolebole'a.

²³ Ma du'ungana ru 'oro ta'a ne'eri ki ta'ifau nia ru'u ma'li fa'asia na manatalana, nia ka fa'asua na ngwae 'i na'ona God.”

*Mamanalana rao'a sa Jesus nia eta
'afia basi ngwae Jiu ki
(Matthew 15:21-28)*

²⁴ Sui go'o, sa Jesus ka leka na'a fa'asia na kula ne'eri, ma ka leka 'uana na bali fanoa 'i Taea. Ma nia ka ru'u 'i saena ta'i luma, sulia noa'a nia kasi oga ta ngwae ke saiana ne'e nia tua 'i ne'eri, sui bore 'ana nia 'afita'li fuana nia ka ago.

²⁵ Ma ta'i kini ka rongo sulia ne'e sa Jesus nia dao, ma nia ka leka 'ali'ali ma'li, ma ka bobo uruuru 'i maana 'aena sa Jesus.

²⁶ Ma na kini ne'eri, nia ne'e kini kwaita fa'asia 'i Fonisia saena tua'a 'i Siria, ma nia noa'a la'u kini Jiu, ma na sari'i nia na ano 'i ru ta'a nia ru'ufia. 'Una'eri, nia ka amasia sa Jesus fasi 'iri ke ifulani na ano 'i ru ta'a ne'eri fa'asia na sari'i nia.

²⁷ Ma sa Jesus ka fata sulia na Jiu ki ne'e di'ia na ngela ki ka 'uri,† “Mike sarea basi ami'a na ngela ki 'i na'onia. Noa'a nia kasi le'a fuami'a ka eta 'ui 'ania basi na fanga ngela ki fuana na kui ki.”

²⁸ Ma na kini ne'eri nia olisia ma ka 'uri, “Aofia 'ae, na kui ki bore, kira saiana kira ka 'ania logo orengana fanga ne'e nia 'asia 'i olofana tatafe ni fanga'a na ngela ki.”

²⁹ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana, “'Oke oli 'amu 'i fanoa 'oe. Na ano 'i ru ta'a baera, nia leka na'a fa'asia na sari'i 'oe. Osi'ana olisi'anga ne'eri nia fa'ata'inia 'oko fa'amamana.”

³⁰ Ma nia ka oli 'i fanoa, ma ka lisia na sari'i ba nia maliu go'o 'ana 'i saena na 'ifita'i. Ma na ano 'i ru ta'a baera ka leka mamana na'a fa'asia.

*Sa Jesus nia gura ta'i ngwae ne'e alin-
gana bani ma na kwakwana ka kulu*

³¹ Sui sa Jesus nia fa'asia na'a bali fanoa 'i Taea, ma ka daofa 'i liu fa'asia 'i Saedon, ma bali fanoa 'i Dekapolis, ma ka koso na'a kwau fafona na 'osi 'i Galili.

³² Ma ngwae ki 'i ne'eri, kira ka ngalia ma'li ta'i ngwae ne'e alingana bani ma na kwakwana ka kulu siana sa Jesus, ma kira ka amasia sa Jesus fasi 'iri nia ke alua na limana 'i fafona na ngwae ne'e.

† 7:27 Sa Jesus nia ala'a 'ani tarifula'a 'i ne'e sulia mamanalana rao'a nia ne'e nia eta 'afia basi ngwae Jiu ki.

³³ Ma sa Jesus ka tala'ia 'uana ta'i kula ta'ifilidar'o fa'asia na fiku'a ne'eri, ma nia ka ru'unga'inia na 'u'una 'i saena na alingana ngwae ne'eri. Ma nia ka ngisu ana na 'u'una, ma ka sama to'ona na meana na ngwae ne'e.

³⁴ Go'lo, nia ka lia 'ala'ia 'uana 'i langi, ma ka mango doe, ma ka fata 'uri fuana 'ani fatalana, "Efata!" na fadalana ne'e 'uri, "Ifi na'a!"

³⁵ Ma ana kaida'i ne'eri, na alingana na ngwae ne'eri ka 'ifi, ma nia ka rongo na'a, ma na kwakwana ka sasala na'a, ma nia ka tala'ae ka fata madakola na'a.

³⁶ 'Una'eri, sa Jesus ka luia na ngwae ki noa'a kasi fa'arongoa la'u ti ngwae. Sui bore 'ana nia ka lui totonga'i ana, na ngwae ki kira ka donga ala'ia sulia sa Jesus ne'e nia gura na ngwae ne'eri ka leleka na'a 'ana.

³⁷ Ma na ngwae ki ne'e kira rongoa, kira ka 'arefo liu na'a, ma kira ka fata 'uri, "Reala! Nia sasia ru ki ta'ifau ka le'a liu! Nia saunga'inia na ngwae ne'e alingana bani ma ka rongo na'a, ma na ngwae ne'e kwakwana nia nonoto bore, ka fata na'a."

8

Sa Jesus nia sarea na fai to'oni ngwae ki

(Matthew 15:32-39)

¹ Noa'a kasi tau go'lo 'i buri 'ana ru ne'eri ki, ta'i fiku'a doe ka fiku ma'i. Ma kaida'i ne'eri noa'a na'a ta fanga ada, sa Jesus ka saea ma'i fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri,

² "Nau ku kwaimanatai na'a ana ngwa'i to'a ne'e, sulia kira tua fa'inaiu sulia uulu asoa ki, ma ka noa'a na'a ta fanga ada ta'ena.

³ Ma di'ia nini'a kira fiolo, ma nau ku olita'inida 'i fanoa, kira ke ba'a 'asida sulia tala, sulia ta bali ada ne'e fanoa kira ki tua tau."

⁴ Ma na fafarongo nia ki kira ka saefilo 'uri, "I fa'i ne'e kuke dao to'ona ta fanga ne'e ke bolo fa'inia na sarekana ngwa'i to'a 'oro 'uri ki saena na aba'i kula kwasi ne'e kasi bolo fa'inia ta ngwae ka tua ana 'uri?"

⁵ Ma sa Jesus ka lidida ma ka 'uri, "Ta fita afu beret ne'e kamu to'lo ana?"

Ma kira ka olisia kika 'uri, "Fiu afu beret ki."

⁶ Ma sa Jesus ka saea fuana na fiku'a ne'eri kira ka tua 'i ano. Go'lo, nia ka ngalia na fiu afu beret ne'eri ki, ma ka ba'atafea God, sui ka ngiia ma ka kwatea fuana fafarongo nia ki, ma kira ka daro'ia ana na fiku'a ne'eri.

⁷ Ma kira to'lo logo ana bara gwa'i 'i a ti'titi'i. Ma sa Jesus nia ka kwatea logo ba'atafea fuana God, ma ka saea fuana fafarongo nia ki kira ka daro'ia logo ana na ngwa'i to'a ne'eri.

⁸ Ma kira ka fanga leleka kira ka abusu ta'ifau. Ma 'i buri, na fafarongo nia ki kira ka gonia na'a ngisingisi fanga ne'e nia ore 'i saena fiu kokofi ki leleka ka fungu.

⁹ Ma na fiku'a ne'eri, nia bolo fa'inia na fai to'oni ngwae ki. Sui sa Jesus ka olita'inida na'a 'uana fanoa kira,

¹⁰ ma nia'a fa'inia na fafarongo nia ki, kira 'ali'ali kira ka ra'e 'i saena gwa'i baru, ma kira ka leka 'uana na bali fanoa 'i Dalmanuta.

Na Farasi ki kira gania sa Jesus fasi 'iri nia ke fulia ta fa'anada'a

(Matthew 16:1-4)

¹¹ Ma ti Farasi kira leka ma'i, ma kira ka olisu'usu'u fa'inia sa Jesus, ma kira oga fasi 'iri kike ilito'ona. Nia ne'e kira ka gania fasi 'iri nia ke fulia ta fa'anada'a, fasi 'iri ke fa'ata'inia mamana'anga God ne'e kwate ma'i nia'a.

¹² 'Una'eri sa Jesus nia ka mango doe, ma ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e ngwae ki ana tala'i ngwae ne'e kira ka gania fa'anada'a ki re? Nau ku saea na ru mamana fuamu'a, nau noa'a kusi fa'ata'inia go'lo ta fa'anada'a fuana na tala'i ngwae ne'e."

Na Farasi ki ma sa Herod noa'a kasi fa'amamana sa Jesus ne'e na Christ

(Matthew 16:5-12)

¹³ Ma nia ka fa'asida, ma ka ra'e logo 'ana 'i saena gwa'i baru, ma ka to'ofolo 'uana ta bali 'osi.

¹⁴ Kaida'i kira saena 'osi na'a, na fafarongo nia ki kira manata bura ana ngalilana ma'i ti afu beret, bore ma ta'i afu beret go'lo ne'e kira to'lo ana saena na gwa'i baru.

¹⁵ Ma sa Jesus ka fa'abasuda ma ka 'uri, "Kamu ke lia le'a suli kamu fa'asia na isi fuana beret ana Farasi ki ma sa Herod logo."

¹⁶ Ma kira ka ala'a 'i safitada kwailiu, ma kira ka 'uri, "Nia fata 'una'eri sulia ne'e noa'a kulu 'isi ngalia ma'i ta afu beret."

¹⁷ Ma kaida'i sa Jesus nia saiana ne'e kira kina ne'e nia fata sulia na fa'amanata'anga ta'a Farasi ki ma sa Herod, nia ka fata 'uri fuada, "Fa'uta ne'e kamu ka ala'a sulia ne'e noa'a kamu 'isi ngalia ma'i ti afu beret? Noa'a kamu 'isi malinga'ri ru 'ua ana manatai ngwae saena na ru nini nau ku saea fuamu'a? Nau ku lisia manatamu'a dole liu fuana kamu ka fa'amamana.

¹⁸ Kamu lisia ma muka rongoa na ru 'oro nau ku sasi'i ki, bore ma noa'a kaumulu

kasi malinga'ini'i go'lo. Noa'a kamu 'isi manata go'lo to'ona,

¹⁹ kaida'i ba nau ku ngiia na lima afu beret baera ki fuana na lima to'oni ngwane baera ki? Ma ta fita kokofi ba kamu gonia na'la ngisingisi fanga baera 'i saena leleka ka fungu?"

Ma kira ka olisia kira ka 'uri, "Na ta'i akwala ma ro kokofi."

²⁰ Ma sa Jesus nia lidi la'u ka 'uri, "Ma kaida'i ba nau ku ngiia fiu afu beret ki fuana fai to'oni ngwae ki, na fita kokofi ki ba kamu gonia ngisingisina fanga 'i saena leka ka fungu?"

Ma kira ka olisia ma kira ka 'uri, "Na fiu kokofi ki."

²¹ Ma nia ka saefilo 'uri ada, "Fa'uta ne'e noa'a kamu kasi saiana tae ne'e nau ku fata sulia?"

Sa Jesus nia gura ta'i ngwae maana rodo

²² Kira dao ana na fanoa 'i Betsaeda, ma ngwae ki kira ka ngali ma'i ta'i ngwae ne'e maana nia rodo, ma kira ka gania sa Jesus fasi 'iri nia ke sama to'ona.

²³ Ma sa Jesus ka dau 'i limana na ngwae ne'eri, ma ka tala'ia 'uana 'i maa fa'asia na fanoa ne'eri. Ma sa Jesus ka ngisu 'i saena na maana na ngwae ne'eri, ma nia ka alua na limana fafia. Sui, nia lidia ka 'uri, "'Oko lisia ta ru?"

²⁴ Go'lo, na ngwae baera nia ka lia 'ala'a, ma ka fata 'uri, "Nau ku lisia na ngwae ki, kira di'ia 'ai ki, ma kira fali."

²⁵ 'Una'eri sa Jesus ka alua la'u na limana fafia na maana na ngwae ne'eri. Ma na ngwae ne'eri ka lia mamana na'a, ma ka lia madako na'a ana ru ki ta'ifau.

²⁶ Ma sa Jesus ka ba'ea na'a 'uana na luma nia, ma ka fata 'uri fuana, "Noa'a 'oe kosi leka 'ua 'uana fanoa ne'eri."

Sa Peter nia fulanga'inia sa Jesus ne'e na Christ

(Matthew 16:13-20; Luke 9:18-21)

²⁷ Sui sa Jesus ma na fafarongo nia ki, kira ka leka 'uana fanoa ki kalikalia na fanoa 'i Sesarea Filipae. Ma ana kaida'i kira leka 'ada, nia ka lidia fafarongo nia ki ka 'uri, "'Uri ma ngwae ki kira sae nau 'ani sa tai nini'a re?"

²⁸ Ma kira ka olisia kira ka 'uri, "Ti ngwae ki kira saea 'ae'lo 'ania sa John ngwae ni siuabu ne'e nia mauri la'u, ma ti ngwae kira ka saea 'ae'lo 'ania sa Elaėja ne'e nia mauri la'u, ma ti ngwae la'u kira ka saea 'ae'lo 'ania ta ngwae ana profet baera ki ne'e nia mauri la'u."

²⁹ Ma sa Jesus lidida la'u ka 'uri, "Ma kamu'a, kamu sae nau mo 'ani sa tai?"

Ma sa Peter ka olisia ma ka 'uri, "'Ae'lo na Christ, ngwae God nia filia fuana 'afilana ngwae nia ki."

³⁰ Ma sa Jesus ka fata totonga'i fuada ka 'uri, "Noa'a kamu kasi fa'arongo la'u 'ani nau fuana ta ngwae."

Sa Jesus nia fata sulia na maelana

(Matthew 16:21-28; Luke 9:22-27)

³¹ Ma sa Jesus ka tala'ae fuana fa'amanatalana fafarongo nia ki ka 'uri, "Nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a nonifii ana ru 'oro ki. Ma na fa'ina'ona'lo ki, ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana na taki ki, kike ba'a ilanga'i nau. Ma kike ba'a saungi nau, ma ana ulu fa'i asoa, nau kui tata'e fa'asia mae'a."

³² Ma nia ka fata madako sulia ru ne'eri. Ma sa Peter ka tala'ia ti'iti'i kwau, ma ka balufia.

³³ Bore ma sa Jesus nia abula, ma ka lia fuana fafarongo nia ki, ma ka balufia sa Peter ka 'uri, "Saetan leka tau kwau fasi nau kwa. Na manata'anga 'oe ki ne'e manata'anga ngwae ki go'lo, nia noa'a la'u na manata'anga God."

³⁴ Go'lo 'una'eri, sa Jesus ka saea ma'i na fiku'a ne'eri ma na fafarongo nia ki siana, ma ka fata 'uri, "Sa tai bore 'ana ne'e oga ke donga nau, noa'a nia kasi manata 'abera sulia ru nia oga'i ki go'lo 'ana talana. Nia ke ma'udi fuana dongalaku, sui bore 'ana kaida'i nia ke nonifii, ma ke mae ana 'ai rara folo.

³⁵ Sa tai bore 'ana ne'e 'aila kasi donga nau, du'ungana nia oga ke sasi 'ana sulia kwaigoi'anga nia ki talana, nia ke ba'a talafia na mauri'a firi. Bore ma di'ia sa tai bore 'ana ne'e ke mae fuaku ma fuana na Fa'arongo'a Le'a ne'e, nia ka to'lo ana mauri'a firi.

³⁶ Di'ia ne'e na ngwae ka to'lo ana ru ki ta'ifau saena magalia, ma nia mae, ma nia tua tau fa'asia God, ru ne'eri kasi fulia go'lo ta le'anga'a fuana.

³⁷ Noa'a ta ngwae kasi totolia folilana na mauri firi 'ani ta mani.

³⁸ Ma di'ia ta ngwae nia 'eke 'ani nau fa'inia fatalaku 'i saena asoa ta'a ki, ne'e ngwae ki noa'a kasi fo'osia God, 'irai ana kaida'i nau kui dao ma'i fa'inia na ngwasinasina'anga Ma'a nau ma na 'ainsel abu ki, Nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a 'eke logo 'ania."

9

¹ Go'lo sa Jesus ka fata la'u ka 'uri, "Nau ku saea na'a fuamu'a, ti ngwae aumulu 'i ne'e logo, kira noa'a kasi mae leleka kike lisia God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki 'ania ngasingasi'anga."

Sa Jesus nia fa'ata'inia na ngasin-gasi'anga nia fa'inia rara'a nia
(Matthew 17:1-13; Luke 9:28-36)

² I buri 'ana ono asoa ki, sa Jesus ka tala'ia sa Peter, ma sa James, ma sa John, ma kira ra'e 'uana gwauna ta'i fa'li'ua ne'e fane, ma kira ka tua ta'ifili 'ada 'i ne'eri. Ma ana kaida'i kira lia, kira ka lisia sa Jesus nia rokisi 'i na'oda,

³ ma na ifi nia ka ngwasinasina, ma ka kwao liu. Ma nia kwao ka liufia mala ta ifi kwao ne'e ta ngwae saena fanoa ne'e 'i ano ne'e ke taufia.

⁴ Ma na uulu fafarongo ne'eri ki kira ka lisia sa Elaeja ma sa Moses, kera dao tafanga'i ma'li siada, ma kera ka ala'a fa'inia sa Jesus.

⁵ Ma sa Peter ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Aofia kwa, nia le'a liu fuakulu kuke tua 'akulu 'i ne'e. Alu kaimili ke saunga'inia uulu babala ki, ta ai fuamu, ta ai fuana sa Moses, ma ta ai fuana sa Elaeja."

⁶ Sa Peter nia fata 'una'eri, sulia noa'a nia kasi sa'ana na'a ta ru ne'e nia ke saea, du'ungana kira ma'u liu na'a.

⁷ Ma ta'i gwa'i salo ka dao ma'li ma na nunufilana ka buta fafida. Ma ta'i linga'i ru nia talo ma'li fa'asia na gwa'i salo ne'eri ma ka 'uri, "Na ngela muta'i nau ne'e nau ku alafe liu na'a ana. Muke rongo sulia nia'a!"

⁸ Ma kira ka lia 'ali'ali kalikalida, ma kira kasi lisia na'a ta ngwae fa'inida, ta'ifilia go'o sa Jesus.

⁹ Kaida'i kira koso na'a ma'li fa'asia fa'li'ua ne'eri, sa Jesus ka fata luida ka 'uri, "Noa'a kamu kasi fa'arongoa ta ngwae ana ru nini'a kamu lisia, leleka ka dao ana kaida'i ne'e nau'a, na Ngela Ngwae, nai tata'e fa'asia na mae'a."

¹⁰ Ma kira ka ro'osulia na fatalana, ma kira ka fata 'i safitada kwailiu, ma kira ka 'uri, "Na manata'i ngwae fa'uta nini'a nia saea, 'Nai tata'e fa'asia na mae'a re?"

¹¹ Ma kira ka lidia, kira ka 'uri, "Fa'uta ne'e ngwae fa'amanata ana taki kira ka saea sa Elaeja ne'e ke ba'a eta dao ma'li?"

¹² Ma sa Jesus ka olisida ma ka 'uri, "Sa Elaeja eta dao mamana ma'li 'i na'o, fasi 'iri nia ke sasi aka'li'ua ana ru ki ta'ifau. Bore ma kamu 'isi rorongoa ba na Kerekere'a Abu ba saea ne'e, Ngela Ngwae ke ba'a nonifi liu nama ma na ngwae ki kira ke ilanga'inia.

¹³ Nau ku saea fuamu'a, sa Elaeja nia eta dao na'a, ma na ngwae ki kika sasia na'a ru ta'a ne'e kira oga kike sasi ana, di'ia Kerekere'a Abu ba nia fata na'a ma'li sulia."

Sa Jesus nia gura ta'i ngela ne'e ano 'i ru ta'a nia ru'ufia
(Matthew 17:14-21; Luke 9:37-43)

¹⁴ Ma kaida'i kira dao ma'li fuana 'afutana fafarongo ki, kira ka lisia ta'i fiku'a doe kira fiku kalida. Ma ti ngwae fa'amanata ana taki ki kira olisu'usu'u fa'inida.

¹⁵ Ma kaida'i ne'e ngwae ki kira lisia sa Jesus, kira ka 'arefo liu, ma kira lalili kwau, ma kira ka kwalo saesa'e'ia ana.

¹⁶ Ma sa Jesus ka lidia fafarongo nia ki ka 'uri, "Ru fa'uta nini'a kamu olisu'usu'u fa'inida fani?"

¹⁷ Ma ta'i ngwae 'i saena na fiku'a ne'eri, nia olisia ka 'uri, "Fa'amanata 'ae, nau ku ngalia ma'li kala 'alako nai fuamu. Na ano 'i ru ta'a nia ru'ufia, ma noa'a nia kasi fata na'a.

¹⁸ Ma kaida'i na ano 'i ru ta'a ne'eri nia dao ana, nia ke 'ui 'ania 'i ano. Ma na kwakwana ka ngisungisu'a, nia ke 'ala girigiri, ma na nonina ka gaga'ai ta'ifau. Ma nau ku amasia na fafarongo 'oe ki fasi 'iri kira ka lalia na ano 'i ru ta'a ne'e, bore ma nia 'afita'i liu fuada."

¹⁹ Ma sa Jesus ka saea fuada ka 'uri, "Kamu noa'a mu kasi fa'amamana nau'a 'ua! Nau ku noni maruku na'a 'ani abu fito'onga nini kamu. Nau ku tua fa'li'kamu ka dao na'a 'uri, fuila kaumulu ka fa'amamana nau na'a. Ngalia ma'li na ngela ne'eri fuaku."

²⁰ Ma kira ka ngalia ma'li na ngela ne'eri fuana sa Jesus.

Ma kaida'i ne'e ano 'i ru ta'a ne'eri nia lisia sa Jesus, nia ka 'ui 'ania na ngela ne'eri 'i ano, ma ka failadusu, ma na kwakwana ka ngisungisu'a ta'ifau na'a.

²¹ Ma sa Jesus ka lidia na ma'a ngela ne'eri ka 'uri, "I angita mala ne'e nia tala'ae 'uri kwa?"

Ma nia ka olisia ka 'uri, "Nia 'ita na'a ma'li 'ua ana kaida'i nia ti'iti'i.

²² Ma kaida'i 'oro ne'e nia 'ui 'ania saena na mafula ma 'li saena na kafo, fasi 'iri ke saungia ke mae. Ma di'ia nia bolo go'o 'ana fuamu, 'oke manatai kero'o ma'li, ma 'oko kwai'afi amiro'o."

²³ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "I'u, 'oke fa'amamana nau! Na ru ki ta'ifau nia talangwara'u go'o 'ana fuana sa tai ne'e nia fa'amamana nau."

²⁴ Ma 'ali'ali go'o ma'a ngela ne'eri ka ako ka 'uri, "Nau ku fa'amamana! Bore 'ana 'afi nau ma'li, fasi 'iri ne'e fa'amamana'anga nau ke ngasingasi'a ma ka lalifu!"

²⁵ Ma kaida'i sa Jesus lisia na fiku'a ne'eri kira lalili ma'li 'uana kula ne'eri, nia

ka fata 'uri fuana na ano 'i ru ta'a ne'eri, "Ae'o na ano 'i ru nini 'oko fa'abania alingana ngela ne'e, ma 'oko fa'anotoa na kwakwana ngela ne'e, nau ku bae'o 'oke ru'u ma'i 'i maa, ma 'oe kosi oli kosi ru'ufia la'u na ngela ne'e."

²⁶ Ma na ano 'i ru ta'a ne'e ka ri, ma ka lebesia na ngela ne'eri, ma ka ru'u na'a ma'i 'i maa fa'asia. Ma na ngela ne'eri na lisilana ka di'ia na'a ne'e nia mae. Ma na ngwae 'oro kira ka fata 'uri, "Nia mae na'a."

²⁷ Bore ma, sa Jesus ka dau ana limana na ngela ne'eri, ma ka ta'ea, ma nia ka tata'e.

²⁸ Ma kaida'i sa Jesus nia ru'u saena luma, na fafarongo nia ki kira ka lidia kaida'i kira tua ta'ifilida ma kira ka 'uri, "Fa'tuta ne'e nia 'afita'i fuaimili fuana ifulanga'ilana na ano 'i ru ta'a baera kwa?"

²⁹ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Ta'ifilia fo'onga go'o ne'e nia bolo fa'inia ifulanga'ilana na ano 'i ru ta'a 'uri ki, ma noa'a la'u ta ru."

Sa Jesus nia fata la'u sulia na maelana (Matthew 17:22-23; Luke 9:43-45)

³⁰ Kaida'i ne'eri, sa Jesus ma na fafarongo nia ki kira fa'asia kula ne'eri, ma kira ka leka liu na'a 'uana bali fanoa 'i Galili. Ma sa Jesus ka 'iri oga ne'e ta ngwae ke saiana kula ne'e kira tua ana,

³¹ du'ungana nia fa'amanata fafarongo nia ki ka 'uri, "Nau, na Ngela Ngwae, kike ba'a kwate nau fuana malimae nau ki, ma kike saungi nau. Ma uulu asoa ki 'i buri, nai ba'a tata'e oli la'u fa'asia mae'a."

³² Bore ma fafarongo sa Jesus ki noa'a kasi saiana na tae ne'e nia saea, ma kira ka ma'u 'ania lidilana.

Noa'a kamu kasi olisu'usu'u sulia gwaunga'inga bore ma muke rao fuamu'a kwailiu

(Matthew 18:1-5; Luke 9:46-48)

³³ Ma kaida'i kira dao ana fanoa 'i Kapaneam, ma kira ka ru'u 'i saena luma, sa Jesus ka lidia na fafarongo nia ki ka 'uri, "Na tae ba kamu olisu'usu'u ma'i fa'inia sulia na tala?"

³⁴ Bore ma kira kasi saea ta ru, du'ungana kira olisu'usu'u ma'i fa'inia sa tai adulu ne'e ka doe ka gwaunga'i fafida ta'ifau.

³⁵ Ma sa Jesus ka tua 'i ano, ma ka saea ma'i na akwala ma ro fafarongo ba nia ki siana, ma ka fata 'uri, "Di'ia sa tai ne'e nia oga ke fa'ina'ona'o, nia ke alu nia'a ka 'isi, ma nia na ngwae ni rao fuana ngwae ki ta'ifau."

³⁶ Sui sa Jesus ka tala'ia ma'i ta'i ngela, ma ka fa'auua 'i safitada. Nia ka ofia na ngela ne'eri, ma ka fata 'uri fuada,

³⁷ "Di'ia sa tai ne'e ke kwaloa ta ngela ti'iti'i 'uri ana sataku, nia kwalo nau logo. Ma di'ia sa tai ne'e nia kwalo nau, noa'a nia kasi kwalo nau la'u ta'ifili nau, bore ma nia kwaloa logo God ne'e nia asunga'i nau ma'i."

Sa tai ne'e kasi uu bokota kamu, nia tua fa'i kamu

(Luke 9:49-50)

³⁸ Sa John nia fata 'uri fuana sa Jesus, "Ngwae Fa'amanata kwa, kaimili lisia ta'i ngwae nia ifulani na ano 'i ru ta'a ki ana satamu. Ma kaimili ka luia nia noa'a kasi sasia ru ne'eri, sulia nia noa'a la'u ta ngwae ana fiku'a kulu."

³⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Noa'a kamu kasi luia la'u, sulia sa tai ne'e nia sasia ta fa'anada'a ana sataku, nia 'afita'i ne'e nia ke saea la'u ta ru ta'a aku.

⁴⁰ Di'ia ta ngwae ne'e noa'a nia kasi malimae aku, nia ngwae kulu ne'ana.

⁴¹ Nau ku saea ru mamana fuaumulu, di'ia ta ngwae ne'e nia kwatea ta ma'e kafo fuaumulu, sulia kaumulu na ngwae nau ki, nia ke ba'a ngali mamana na'a ana kwaiara'anga nia.

Sa Jesus fa'abasia ngwae ki 'ani ta'anga'a

(Matthew 18:6-9; Luke 17:1-2)

⁴² "Di'ia ta ngwae ka kwatea ngwae nini'a kira enoeni ki ka 'asi fa'asia fito'onga kira aku, nia le'a fuana kira ke fir'i'ia ta fau doe 'i luana, ma kira ka 'ui 'ania 'i saena na 'atako.

⁴³⁻⁴⁴ Ma di'ia 'oko oga 'oe sasi ta ru ta'a 'ani limamu, 'oke siki muusia fa'asi'o. Nia ta'i le'a go'o 'ana fuamu di'ia 'oko tua tau 'amu saena mauri'a 'i langi fa'inia na ngurunguru lima, 'asu 'ubani 'oko fi'i koso 'i saena kula ana kwa'ikwa'inga fa'inia ro lima ki, kula ne'e mafula nia du'adu'a kasi mae.

⁴⁵⁻⁴⁶ Ma di'ia 'oko oga 'oe sasi ta ru ta'a 'ani 'aemu, 'oke siki muusia fa'asi'o. Nia ta'i le'a go'o 'ana fuamu di'ia 'oko tua tau 'amu saena mauri'a 'i langi fa'inia na ngurunguru 'ae, 'asu 'ubani 'oko fi'i koso 'i saena kula ana kwa'ikwa'inga fa'inia na ro 'ae ki.

⁴⁷ Ma di'ia 'oko oga 'oe sasia ta ru ta'a 'ani maamu, 'oke lafua 'amu fa'asi'o. Nia ta'i le'a go'o 'ana fuamu di'ia 'oko ru'u 'i saena na 'Inoto'anga God fa'inia ta'i bali maa, 'asu 'ubani 'oko fi'i koso 'i saena kula ana kwa'ikwa'inga fa'inia ro bali maa ki.

⁴⁸ Na kula ne'eri, na ngwangwa ki ne'e kira 'ania na ngwae ki, ma noa'a kira kasi

mae, ma na mafula ne'e nia du'afia ngwae ki nia du'adu'a firi.

⁴⁹ “Sulia kira alua na mafula 'i fafona ngwae ki ta'ifau, di'ia ne'e meme asi kira takalonga'inia saena ta fanga.

⁵⁰ “Ma na fiki asi nia le'a mo, bore ma si di'ia ne'e asilalana nia noa'a na'a fa'asia, nia 'afita'i liu kira ka sasia 'ani ta ru 'iri ka asila la'u.

“'Una'eri logo, muke fa'asaele'a ngwae ki di'ia logo na meme asi ne'e fa'ale'a na fanga. Ma muke tua 'ani aroaro'anga 'i safitamu'a kwailiu.”

10

Sa Jesus nia fa'amanata sulia ilanga'ilana 'afe

(Matthew 19:1-12; Luke 16:18)

¹ Sui ma sa Jesus ka fa'asia 'i Kapaneam, ma ka leka 'uana na bali fanoa 'i Judea, ma ka to'ofolo ana kafo 'i Jodan. Ma ngwae 'oro ki kira ka fiku ma'i siana, ma nia ka fa'amanata kira, di'ia ba nia 'ita ka fa'amanata na'a ma'i.

² Ma ti Farasi kira ke leka siana sa Jesus, ma kira ka ilili 'uana fa'aroralana fa'asia na taki sa Moses, ma kira ka 'uri, “'Uri ma, na taki sa Moses nia ala'ania go'o 'ana ne'e ngwae ke ilanga'inia na 'afe nia kwa?”

³ Ma sa Jesus ka olisida ma ka 'uri, “Na tae ba sa Moses nia fata totonga'i fuamu'a 'ania sulia ru ne'e?”

⁴ Ma kira ka fata 'uri, “Sa Moses nia ala'ania ne'e ngwae ke keresia ta 'aba ru ana kwai ilanga'inga, ma ka kwatea fuana na 'afe nia, fasi 'iri nia ka logea na'a.”

⁵ Ma sa Jesus ka fata 'uri, “Sa Moses nia keresia na taki ne'e fuamu'a sulia nia 'afita'i fuana fa'amanata lamu'a.

⁶ Bore ma, 'ita nama ma'i ana kaida'i God nia saunga'inia na ru ki ta'ifau, na Kerekere'a Abu nia saea, 'Nia saunga'inia ngwae ki 'ani ngwangwane ma kini.

⁷ Du'ungana ru ne'eri, ngwae ka fa'asia na ma'a nia fa'inia te'a nia, ma ka tua ratai fa'inia na 'afe nia,

⁸ ma kera ke alua ta'i manata'anga di'ia ta'i ngwae go'o.' Nia noa'a la'u ta ro ngwae to'oto'o, bore ma di'ia ta'i ngwae na'a.

⁹ Nia ne'e, ru God nia firi fikua ka sui na'a 'una'eri, noa'a nia kasi le'a fuana ta ngwae ke logea la'u.”

¹⁰ Ma kaida'i sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira oli 'i luma, kira ka lidia 'uana malutana ru ne'eri.

¹¹ Ma nia ka olisida ka 'uri, “Ta ngwae bore 'ana ne'e nia ilanga'inia na 'afe nia,

ma ka korea lala ta 'afe matamata, nia kakabara na'a fafia na 'afe nia.

¹² Ma nia 'una'eri logo, di'ia ta 'afe nia ilanga'inia na ara'i nia, ma ka 'afe la'u fuana ta ngwae matamata, nia kakabara na'a fafia na ara'i nia.”

Sa Jesus nia fa'ale'a na ngela ti'iti'i ki
(Matthew 19:13-15; Luke 18:15-17)

¹³ Ti ngwae kira ngalia ma'i na kaela ngela ti'iti'i siana sa Jesus, fasi 'iri nia ka sama to'oda ma ka fa'ale'ada, bore ma fafarongo nia ki kira ka balufida.

¹⁴ Ma kaida'i sa Jesus nia lisia ru ne'eri, nia ka saeta'a, ma ka fata 'uri fuada, “Muke ala'ania na kaela ngela ti'iti'i kira ke leka ma'i siaku, ma noa'a kamu kasi foneda la'u. Du'ungana sa tai ne'e nia manata mamana ka di'ia ngela ti'iti'i ki, nia bolo fuana tua'a olofana 'Inoto'anga God.

¹⁵ Nau ku saea ru mamana fuamu'a, di'ia ta ngwae ne'e noa'a nia kasi fa'amamana di'ia ta ngela ti'iti'i, nia 'afita'i liu nia ka ru'u 'i saena na 'Inoto'anga God.”

¹⁶ Ma nia ka ofia na ngela ti'iti'i ne'eri ki, ma ka alua na limana ada, ma ka fa'ale'ada.

Na ngwae to'oru

(Matthew 19:16-30; Luke 18:18-30)

¹⁷ Kaida'i sa Jesus nia tala'ae ka leka la'u kwau sulia ta'i tala, ta'i ngwae nia lalili ma'i, ma ka bobo uruuru 'i na'ona. Ma nia ka lidia ka 'uri, “Ngwae fa'amanata le'a 'ae, ta tae le'a ne'e nau kui sasia 'iri nai to'o ana na mauri'a firi?”

¹⁸ Ma sa Jesus kasi ka 'uri, “Fa'uta ne'e 'oko sae nau 'ani ngwae le'a? Noa'a ta ngwae 'iri le'a go'o, ta'ifilia God go'o ne'e nia le'a.

¹⁹ Nia le'a 'oko saiana ala'anga totonga'i God ki ba 'uri, 'Oe kosi sau ngwae, ma 'oe kosi 'usu, ma 'oe kosi bili, ma 'oe kosi soke fafia ta ngwae, ma 'oe kosi 'osoa ta ngwae, ma 'oko fu'usi doe ana ma'a 'oe ma te'a 'oe.’”^{*}

²⁰ Ma nia ka fata 'uri, “Ngwae Fa'amanata kwa, nia 'ita nama ma'i ana kaida'i nau ku ti'iti'i, nau ku ro'osulia na taki ne'eri ki ta'ifau.”

²¹ Go'o, sa Jesus ka lia kwau fuana 'ania alafe'anga, ma ka fata 'uri fuana, “Ta'i ru go'o ne'e nia noa'a 'ua. 'Oke leka kwau, ma 'oko 'oifoli 'ania na ru ba 'oe ki ta'ifau, ma 'oko ngalia mani ne'eri ki, ma 'oko kwatea fuana na ngwae dala'a ki, ma 'oko fi'i to'o ana na to'oru'a 'i langi. 'Una'eri go'o, 'oko leka ma'i sulii nau.”

* 10:19 Eksodas 20:12-20; Diutronomi 5:16-20

²² Ma kaida'i ne'e ngwae ne'eri nia rongoa go'o ru ne'eri ki, na maana ka 'aru'aru na'a. Ma nia ka leka na'a 'ana fa'inia na kwaimanatai'anga, du'ungana ne'le nia'a ngwae to'oru liu.

²³ Sui ma sa Jesus ka lia fuana na fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri, "Nia 'afita'i liu na'a fuana na ngwae to'oru ki kike ru'u saena 'Inoto'anga God."

²⁴ Ma na fafarongo nia ki kira ka 'arefo liu na'a ana ala'anga ne'eri ki. Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Ngela nau kina, nia 'afita'i liu na'a fuana na ru'unga'a saena 'Inoto'anga God."

²⁵ Nia 'afita'i liu ne'e ta kamel ke ru'u sulia na ma'e kwakwa ti'iti'i 'i 'aena sugila. Nia 'afita'i ka liufia la'u fuana ta ngwae to'oru ke ru'u 'i saena na 'Inoto'anga God."

²⁶ Ma na fafarongo nia ki kira ka 'arefo liu, osi'ana kira fia fasi na to'oru'anga ne'le na fa'ale'anga ma'i fa'asia God. Ma kira saefilo kwailiu ada, kira ka 'uri, "I'rai ma noa'a ta ngwae go'o ne'le ke toda mauri'a firi reala?"

²⁷ Ma sa Jesus ka lia funufunu fuada ma ka fata 'uri, "Nia 'afita'i fuana na ngwae ki ke toda mauri'a firi, bore ma fuana God noa'a nia kasi 'afita'i go'o. Na ru ki ta'ifau nia talangwara'u go'o 'ana fuana God."

²⁸ Ma sa Peter ka fata 'uri fuana, "Kaimili fa'asia na'a ru ki ta'ifau 'iri mika donga 'oe na'a!"

²⁹ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "I'u, nau ku saea fuamu'a, di'ia ta ngwae ne'le ke fa'asia na luma nia, nama na ngwaefuta nia ki, nama na ngwaingwaena nia ki, nama na ma'a nia, nama te'a nia, nama na ngela nia ki, nama na ano nia, du'ungaku fa'inia na Fa'arongo'a Le'a ne'le,

³⁰ nia ke ba'a ngalia la'u ru ne'eri ki ka 'oro ka liufia kaida'i ne'le. Nia ke ba'a ngalia ru 'oro ana na luma ki, ma na ngwaefuta ki, ma na ngwaingwaena ki, ma te'a ki, ma na ngela ki, ma na ano. Ma nia ke ba'a toda logo nonifii'a ki. Ma ana kaida'i ne'le ke ba'a dao ma'i, nia ke ba'a to'o ana mauri'a firi.

³¹ Bore 'ana na ngwae 'oro ne'le kira etaeta 'i na'o ki, kike ba'a 'isiburi, ma na ngwae 'oro ne'le kira 'isiburi ki, kike ba'a etaeta 'i na'o."

Na uula kaida'i ne'le sa Jesus nia fata sulia na maelana

(Matthew 20:17-19; Luke 18:31-34)

³² Sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira leka sulia na tala 'uana 'i Jerusalem, ma sa Jesus ka etaeta ada. Ma fafarongo nia ki kira ka 'arefo liu, ma ti ngwae logo ne'le kira leka kwau 'i burida, kira ka ma'u liu. Ma sa Jesus ka tala'ia na akwala ma

ro fafarongo nia ki ka ta'i 'idu tau la'u kwau fa'asia ngwae ki. Ma nia ka fi'i fa'arongoda 'ani na ru ki ne'le ke ba'a fuli fuana.

³³ Ma nia ka fata 'uri, "Mulu fafarongo! Kulu ra'e 'ala'a 'uana 'i Jerusalem, ma kira ke ba'a 'olosae nau, na Ngela Ngwae, fuana na fata abu doe ki fa'inia na ngwae fa'amanata ki ana taki. Ma kike ba'a matalanga'i nau fuana maelaku, ma kike kwate nau fuana na ngwae kwaita ki.

³⁴ Ma na ngwae ne'eri ki kike ba'a 'oidorole 'ani nau, ma kike ngisuli nau, ma kike kwai'i nau, ma kike saungi nau. Ma ana uula asoa, nai ba'a tata'e la'u fa'asia na mae'a."

Sa James fa'inia sa John kera gania sa Jesus

(Matthew 20:20-28)

³⁵ 'Una'eri go'o, sa James ma sa John, ro ngela sa Sebedi ki, kera ka leka ma'i siana sa Jesus, ma kera ka fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata kwa, kero'o oga 'oke kwatea ta'i ru ne'e kero'o gania amu."

³⁶ Ma sa Jesus ka lidi 'uri adaro'o, "Tae ne'le koro'o oga nai sasia fuamuro'o?"

³⁷ Ma kera ka olisia kera ka 'uri, "Kaida'i ne'le 'oke ba'a 'inoto'a fafia magalia fa'inia ru ki ta'ifau, 'oke ala'ania ta ngwae amiro'o ke tua 'i bali 'olo'olo amu, ma ta ngwae ana bali mauli amu fuana gwaunga'inga fafia ngwae ki."

³⁸ Bore ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Koro'o kina go'o ru ne'le koro'o gania. Koro'o bolo go'o amuro'o fa'inia nonifii'anga nini nai ba'a nonifii 'ania?"

³⁹ Ma kera ka olisia kera ka 'uri, "Kero'o bolo go'o amiro'o fuana sasilana."

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "I'u, nia le'a koro'o ke ba'a nonifii logo di'ia nau'a.

⁴⁰ Bore ma noa'a nau kusi filia sa tai ne'le ke tua 'i bali 'olo'olo aku ma ne'le 'i bali mauli aku. Talito'ona God go'o ne'le ke kwatea kula 'una'eri ki fuana sa tai fa'ida ne'le nia ka sasi aka'u ada masida."

⁴¹ Ma kaida'i na akwala fafarongo ne'eri ki kira rongoa ru ne'eri, kira ka saeta'a fuana sa James ma sa John.

⁴² Ma sa Jesus nia fikuda ma ka fata 'uri fuada, "Kaumululu saiana na ngwae gwaunga'i ki ne'le kira gwaunga'i fuana ngwae ne'le noa'a la'u jiu ki, kira to'o ana ngasingasi'anga, ma kira sai liu ana usunga'ilana ngwae fuana sasilana ru kira oga'i ki.

⁴³ Sui bore 'ana, noa'a nia kasi 'una'eri la'u 'i safitamu'a. Di'ia ta ngwae aumulu nia oga ka fa'ina'ona'o, nia ke saiana nia ngwae rao kaumulu.

⁴⁴ Ma di'ia sa tai aumulu ne'e nia oga ka 'inoto'a, nia ke rao 'o'o fuana ngwae ki ta'ifau.

⁴⁵ Osi'ana nau'a, na Ngela Ngwae, nau noa'a kusi leka ma'i fasi 'iri na ngwae ki kike rao fuaku. Bore ma nau ku leka lala ma'i fasi 'iri nau kui rao fuana na ngwae ki ta'ifau, ma nau ku kwatea na maurilaku fuana fa'amaurilana na ngwae 'oro ki."

Sa Jesus nia gura ta'i ngwae maana rodo

(Matthew 20:29-34; Luke 18:35-43)

⁴⁶ Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira dao na'a ma'i ana fanoa 'i Jeriko. Ma kaida'i kira fa'asia na'a fanoa ne'eri fa'inia na fiku'a doe ne'eri, ta'i ngwae ne'e maana rodo nia tua go'o 'ana 'i ninimana na tala fuana na gani'a. Na satana sa Batimeas, na ngela sa Timeas.

⁴⁷ Ma kaida'i nia rongoa sa Jesus, na ngwae 'i Nasaret, nia ka leka ma'i, nia ka ako ka 'uri, "Jesus 'ae'o na 'alako ana kwalafa sa David, 'oke manatai nau ma'i."

⁴⁸ Ma na ngwae ki kira ka kwaifone ana, ma kira ka saea fuana fasi 'iri nia tua aroaro. Bore ma nia fi'i ako ka tasa liu mala ka 'uri, "Alako ana kwalafa sa David 'ae, 'oke manatai nau ma'i!"

⁴⁹ Ma sa Jesus ka uuto'o ma ka fata 'uri, "Mulu saea ma'i."

Ma kika ri 'uana sa Batimeas, kira ka 'uri, "Oke saele'a na'a amu! Tata'e na'a, sa Jesus nia sae'o na'a."

⁵⁰ Go'o nia ka to'osia ifi fafo doe nia, ma ka tata'e 'ali'ali, ma ka leka siana sa Jesus.

⁵¹ Ma sa Jesus ka lidia ka 'uri, "Tae ne'e 'oko oga nai sasia fuamu kwa?"

Ma na ngwae maana rodo ne'eri olisia sa Jesus ka 'uri, "Fa'amanata 'ae, nau ku oga nai lia logo kwa."

⁵² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Leka na'a kwau amu. Lia na'a du'ungana ne'e 'oko fa'amamana nau."

Ma 'ali'ali na maana ka lia na'a, ma nia ka donga na'a sa Jesus sulia na tala.

11

Sa Jesus nia ru'u 'i saena na fanoa 'i Jerusalem

(Matthew 21:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

¹ Kaida'i sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira dao karangia na fanoa 'i Jerusalem, kira dao ana fanoa 'i Betfeis ma 'i Betani, gwauna fa'i ua kira saea 'ani 'i Olif. Go'o, nia ka kwatea ta ro ngwae ana fafarongo nia ki, kera ka etaeta 'i na'o.

² Ma nia ka fata 'uri fuadaro'o, "Moro leka ana fanoa lo'oko koro'o na'ofia kwau. Ma kaida'i koro'o dao 'i ne'eri, koro'o

ke lisia ta'i dongki. Kira firi'ia go'o 'ada dongki ne'eri, ma noa'a ta ngwae kasi ra'era'e 'ua fafona. Koro'o ke logea, ma moro ka tala'ia ma'i 'i ne'e.

³ Ma di'ia ta ngwae nia lidi koro'o, 'Fa'uta ne'e koro'o ka logea na dongki ne'e re?' Moro ke saea fuana, 'Na Aofia nia bo'obo'o 'uana, ma nia ke ba'a olita'i 'ali'ali logo ma'i ana 'i ne'e.'"

⁴ Ma kera ka leka, ma kera ka lisia ta'i kala dongki kira firi'ia go'o 'ada 'i ninimana na tala 'i maana ta'i luma. Ma kaida'i kera logea na'a,

⁵ ti ngwae ne'e kira uu 'i ne'eri, kira ka lidia kero'a ka 'uri, "Tae ne'e koro'o logea na kala dongki ne'e fuana?"

⁶ Ma kera ka olisida di'ia ba sa Jesus nia saea fuadaro'o, ma na ngwae ne'eri ki kira ka ala'ania fuadaro'o.

⁷ Ma kera ka tala'ia ma'i na kala dongki ne'eri siana sa Jesus, ma kera ka safata'inia na 'aba ifi kera ki 'i fafona, ma sa Jesus ka ra'e fafona.

⁸ Na ngwae 'oro ki kira ka safata'inia na 'aba ifi keta kira ki 'i sulia na tala, ma ti ngwae kira ka tufua na uila ninuu ki, ma kira ka safata'inia sulia na tala. Kira sasia ru ne'eri fuana fa'adoelana sa Jesus.

⁹ Ma ngwae ki ta'ifau ne'e leka fa'inia, ti ngwae kira ka etaeta 'i na'o, fa'inia ti ngwae ne'e kira 'isi, kira ako ma kira ka 'uri,

"Aura'ea God!

Ma God 'oke 'oilakita'inia na ngwae ne'e nia leka ma'i 'ani na ngasin-gasi'anga 'oe!

¹⁰ Ma God 'oke 'oilakita'inia ma'i daolana na 'inoto'anga ne'e nia di'ia na 'inoto'anga sa David ko'o bora kia!

Aura'ea God nia tua 'i langi!"

¹¹ Sa Jesus nia ru'u 'i saena na fanoa 'i Jerusalem, ma ka leka 'i saena na Luma Abu God. 'Una'eri, nia ka lia kwailiu, ma ka lisia ru ki ta'ifau. Bore ma sulia nia karangi rodo na'a, nia ka leka na'a 'uana 'i Betani fa'inia na akwala ma ro fafarongo nia ki.

Sa Jesus nia agia na 'ai kira saea 'ani na figi

(Matthew 21:18-19)

¹² Ma ana fa'i asoa 'i buri, kaida'i sa Jesus ma na fafarongo nia ki kira oli na'a ma'i fa'asia 'i Betani, sa Jesus ka fiolo.

¹³ Ma nia ka lia kwau, ma ka lisia ta'i 'ai uluulu'a ne'e kira saea 'ani na figi. Ma nia ka leka karangia fasi 'iri ke lisia ta fua'ru ana. Bore ma kaida'i nia dao 'i 'aena, nia ka lisia go'o ana na ra'li ru ki, sulia kaida'i ne'eri na 'ai figi ki kira lua 'ao.

¹⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana na 'ai figi ne'eri, "Ta ngwae kata 'ani 'ania la'u ta fua'i ru amu!" Ma na fafarongo nia ki kira ka rongoa ru ne'eri.

Sa Jesus nia leka 'i saena na Luma Abu God

(Matthew 21:12-17; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

¹⁵ Ma kaida'i kira dao na'a 'i Jerusalem, sa Jesus ka leka 'i saena na Luma Abu God. 'Una'eri, nia ka lalia na ngwae ki ta'ifau ne'e kira foli ma kira ka 'oifoli ana ru fuana kwaisu'usi'anga ki, ma kira ka obosia ngwae ki 'i ne'eri. Ma nia ka giosia na tatafe ana ngwae ne'eri ki ne'e kira rokisi mani ki, ma ka giosia na ru fuana tua'a ana ngwae ki ne'e kira 'oifoli ana na fa'i fao ki.

¹⁶ Ma noa'a nia kasi ala'ania ta ngwae ke ngalia ta ru 'i saena na ana Luma Abu God.

¹⁷ Ma nia ka fa'amanata na ngwae ki, ka fata 'uri, "God nia saea 'i saena na Kerekere'a Abu ka 'uri, 'Na luma nau, kira saea 'ani na luma fuana fo'onga'a fuana na ngwae ana magalia ki ta'ifau.' Bore ma kamu fa'ita'inia ka alua lala kula fuana bililana ngwae ki."

¹⁸ Ana kaida'i, na fata abu doe ki fa'inia na ngwae fa'amanata ana na taki ki, kira rongoa ru ne'eri, ma kira ka tala'ae kika lulu 'uana ta ru kike sasia fuana saungilana sa Jesus. Ma kira ka ma'ungia, sulia ne'e fiku'a ne'eri ta'ifau, kira 'arefo liu ana na fa'amanata'anga nia.

¹⁹ Nia sa'ulafi na'a, sa Jesus ma na fafarongo nia ki, kira ka leka na'a fa'asia 'i Jerusalem.

Fa'ata'inga ana 'ai figi

(Matthew 21:20-22)

²⁰ Ana 'ofodangi ana fa'i asoa 'i buri, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira ka leka kwau sulia na tala. Kira lisia na 'ai figi baera nia kuku ta'ifau na'a leka ka koso na'a sulia na lalina.

²¹ Ma sa Peter ka manata to'ona ru ba sa Jesus nia sasia ana 'ai ne'eri, ma ka fata 'uri fuana, "Ngwae fa'amanata 'ae, lisia basi na 'ai figi ba 'oko agia, nia mae na'a!"

²² Ma sa Jesus nia olisia ka 'uri, "Kamu ka manata mamana na'a ana God.

²³ Nau ku saea fuamu'a, di'ia kamu ke fata 'uri fuana fa'i ua ne'e, 'Oke tata'e, ma 'oko 'ui 'ani'o talamu saena na asi,' ma noa'a kamu kasi manata ruarua 'i saena na liamu'a, ma kamu ka manata mamana ana ru ne'e kamu saea nia ke fuli, ru ne'eri ke fuli go'o ana fuamu'a.

²⁴ Ta ne'e, nau ku saea fuamu'a 'uri, kaida'i kamu fo'o, ma muke gani 'uana ta ru, kamu ke manata mamana di'ia ne'e

kamu ngalia na'a, ma God ke ba'a kwatea go'o 'ana ru ne'e kamu gani 'uana.

²⁵⁻²⁶ 'Iu, kaida'i kamu fo'o, muke ru-fuanata ana ta'anga'a ne'e ta ngwae nia sasia amu'a, 'iri ne'e Ma'a kamu ne'e nia tua ma'i 'i langi ke rufuanata logo ana ta'anga'a kamu ki."

Gwaunga'i ngwae Jiu ki kira kwaingilongiloi sulia gwaunga'inga sa Jesus

(Matthew 21:23-27; Luke 20:1-8)

²⁷ Sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki, kira oli la'u ma'i 'uana 'i Jerusalem. Ma kaida'i sa Jesus leka kwau 'i saena Luma Abu God, na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana na taki ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira ka leka ma'i siana.

²⁸ Ma kira ka lidi 'uri ana, "Na mamana'anga tae ne'e 'oko to'o ana fuana na sasilana ru ne'e ki kwa? Ma sa tai mo ne'e nia kwatea na mamana'anga ne'e fuamu?"

²⁹ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "'Iu, nau ku lidi kaumulu basi 'uana ta'i ru. Di'ia kamu olisia, nau ku fi'i fa'arongo kaumulu ana na mamana'anga ne'e nau ku to'o ana fuana sasilana ru ne'e ki.

³⁰ 'Iu, kamu ke saea basi fuaku, na mamana'anga ne'e sa John nia to'o ana fuana na siuabu'anga nia 'ita ma'i fa'asia 'i fai? Nia 'ita ma'i ana God, nama nia 'ita ma'i ana na ngwae ki go'o?"

³¹ Ma kira ka tala'ae ana olisu'usu'ungia 'i safitada kwailiu kira ka 'uri, "Tae ne'e kulu ke saea? Di'ia kulu olisia ma kulu ka 'uri, 'Fa'asia ma'i God,' nia ke ba'a fata 'uri, 'Irai ma fa'uta mo ne'e noa'a kamu kasi fa'amamana sa John?"

³² Ma noa'a nia kasi le'a logo fuana ne'e kulu ka fata 'uri, 'Nia 'ita go'o ma'i ana na ngwae ki.'" Kira sasi 'uri osi'ana kira ma'ungia na ngwae ki, du'ungana na ngwae ki ta'ifau kira saiana sa John nia na profet mamana.

³³ Nia ne'e, kira olisia sa Jesus ma kira ka 'uri, "Kaimili kina go'o."

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Nau'a bore naisi fa'arongo kamu logo ana na mamana'anga fa'uta ne'e nau ku sasia 'ani ru ne'e ki."

12

Na tarifula'a sulia na ngwae ni rao 'i saena o'ola

(Matthew 21:33-46; Luke 20:9-19)

¹ Sui, sa Jesus nia ala'a fuana gwaunga'i ngwae Jiu baera ki 'ani tarifula'a ka 'uri, "Ta'i ngwae nia fasia na o'ola. Ma nia ka saunga'inia sakali kalia, ma ka 'ilia ta'i kilu fuana na ngisilana na fua'i 'ai ki fuana saunga'ilana waen, ma ka saunga'inia ta'i luma fuana na folo'a. Ma

nia ka alua na o'ola nia saena limana ngwae ki ne'e kira rao 'i saena. 'Una'eri, nia ka leka na'a 'ana 'uana ta ma'e fanoa.

² Ma kaida'i ne'e o'ola ne'eri nia maua, nia ka kwatea na ngwae ni rao nia fuana na ngwae ne'e kira rao 'i saena o'ola nia, fasi 'iri kike kwatea ma'i ta bali ana fua'i ru ne'e kira loi'i ki.

³ Bore ma ngwae ni rao ne'eri ki kira firi ngasi ana, ma kira ka ulasia, ma kira ka olita'i 'o'o go'o 'ada ana.

⁴ Go'o, na ngwae ba nia to'o ana na o'ola ne'eri ka kwatea la'u ta ngwae ni rao. Ma na ngwae ni rao 'i saena o'ola, kira ka kwai'ia gwauna, ma kira ka mala ta'a liu na'a ana.

⁵ 'Una'eri na ngwae ba to'o ana na o'ola, nia ka kwatea la'u ta ngwae ni rao, ma kira ka saungia ka mae na'a. Ma kira ka sasi logo 'una'eri ana na ngwae 'oro ne'e nia ba'eda 'i buri ki. Kira ulasia ti ngwae, ma kira ka saungia ti ngwae ka mae.

⁶ 'Iu, ma ta'i ngwae na'a ne'e nia to'o ana fuana ba'elana, ta'i ngela muta'i nia na'a ne'e ngwae ne'eri. Ma nia ka ba'ea kwau, ma ka manata 'uri, 'Kira ke ba'a fu'usi doe ana ngela nau.'

⁷ Bore ma, ngwae ne'e kira rao 'i saena o'ola, kira fata fuada kwailiu ma kira ka 'uri, 'Nia na'a ne'e na ngela na ngwae ba nia to'o ana na o'ola. Leka ma'i kuke saungia, fasi 'iri kulu ka to'o 'akulu ana ru nia ki ta'ifau.'

⁸ Ma kira ka ngalia na ngela ne'eri, kira ka saungia ka mae, go'o kira ka 'ui 'ania na'a nonina 'i maa fa'asia saena na o'ola ne'eri."

⁹ Ma sa Jesus ka saefiloda ka 'uri, "Tae ne'e na ngwae ne'e nia to'o ana na o'ola ne'eri ke ba'a sasia? Nia ke ba'a dao ma'i, ka saumusia na ngwae ne'eri ki. Sui nia ka kwatea na'a o'ola nia fuana ngwae matamata ki.

¹⁰ Nia mamana kamu to'omani na Kerekere'a Abu ba nia fata 'uri,

'Na fau ne'e na ngwae saunga'i luma ki kira 'aila 'ania, nia ne'e na fau ne'e talinga'i ka liufia na fau ki ta'ifau ana 'odoa.

¹¹ God ne'e fa'afulingani ru ne'eri, ma na lisilana ka le'a liu.' *✠

¹² Na fa'ina'ona'o Jiu ki, kira oga kike daua sa Jesus, osi'ana kira saiana ne'e sa Jesus nia fata sulia tarifula'a ne'eri fuana giosilada. Bore ma, kira ma'u 'ani fiku'a ne'e, ma kira ka fa'asia, ma kira ka leka na'a 'ada.

Na kwatelana na mani ana na takisi fuana na tatalafa'a 'i Rom

(Matthew 22:15-22; Luke 20:20-26)

¹³ Ti fa'ina'ona'o, kira kwatea ti Farasi ma ti ngwae ana ngwae sa Herod ki fuana saefilodana sa Jesus fasi 'iri kike fa'arora nia'a.

¹⁴ 'Iu, kira dao na'a siana, ma kika fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata 'ae, kaimili saiana ru 'oko sae'e ki, ru mamana ki ta'ifau go'o. 'Oko fa'amanata go'o 'amu sulia mamana'anga ma kwaiogai'anga God fuana na ngwae ki. Ma 'oe kosi 'ado go'o fa'inia ta ngwae 'ani ta tae ne'e kira manata sulia. Ma noa'a 'oe kosi manata go'o 'uana na 'inoto'alana na ngwae. 'Iu, 'oke saea basi fuaimili! Nia fa'uta? Na taki kia, nia lua na kwatelana na mani ana takisi fuana na ngwae gwaunga'i ana 'afutana 'i Rom? Nia fa'uta? Nia bolo fa'inia kaimili ke kwatea takisi baera, nama noa'a?"

¹⁵ Bore ma, sa Jesus nia sai go'o ana soke'a kira, ma nia ka olisia ka 'uri, "Fa'uta ne'e kamu ka sasi 'uana na fa'aroralaku? Mulu ngalia ma'i ta selene. Nai lisia basi."

¹⁶ Ma kira ka ngalia ma'i ta'i selene, ma nia ka saefiloda ka 'uri, "Na nununa sa tai nini'a? Ma na satana sa tai mo nini'a?"

Ma kira olisia, kira ka 'uri, "Na nununa ma na satana na tatalafa'a 'i Rom."

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Kamu ka kwatea fuana na tatalafa'a 'i Rom na ru nia ki, ma kamu ka kwatea logo ru God ki fuana God."

Ma kira ka 'arefo liu 'ania.

Tarifula'a sulia na tata'enga fa'asia na mae'a

(Matthew 22:23-33; Luke 20:27-40)

¹⁸ Sui, ti Sadusi kira leka ma'i siana sa Jesus. Na Sadusi ki kira saea fasi na ngwae ki noa'a kira kasi tata'e la'u fa'asia na mae'a.

¹⁹ Ma kira ka saefiloda sa Jesus kira ka fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata kwa, sa Moses nia keresia na taki fuaka ka alanga'i 'uri, 'Di'ia ta ngwae nia mae, ma na 'afe nia ka mauri 'ua, bore ma noa'a nia kasi to'o ana ta ngela, na ngwaefuta nia ka korea la'u na gwa'i 'uru ne'eri, fasi 'iri kera ka to'o ana ta ngela fuana ka talafuila na ngwae ne'e nia mae na'a.'

²⁰ 'Iu, ma ana ta'i kaida'i, fiu ngwae asina ki kira tua. Ma na ngwae 'i na'o ka korea ta kini, ma ka noa'a kasi alua go'o ta ngela, ma ngwae ne'eri ka mae na'a ana.

²¹ Sui ma, ruana ngwae ka korea la'u na kini baera, ma noa'a nia kasi alua logo ta

ngela, ma ka mae logo 'ana. Sui ma uula ngwae ka 'una'eri logo.

²² Ma ka 'una'eri logo fuana ai burina ki ta'ifau. Na fiu ngwae asina ne'eri ki ta'ifau go'o ne'e kira korea kini ne'eri, ma ka noa'a kira kasi to'o go'o ana ta ngela, ma kira ka mae ta'ifau na'a. Ma 'isilana, kini ne'eri ka mae logo.

²³ 'Uri ma, ana asoa ne'e God ke ta'ea ngwae mae ki ta'ifau fa'asia mae'a, sa tai ada ne'e na 'afe nia? Sulia na fiu ngwae asina ne'eri ki ba kira korekorea na kini ne'eri ta'ifau."

²⁴ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Kaumuulu rora liu na'a, sulia kamu kasi sai go'o ana na Kerekere'a Abu ki, ma na ngasingasi'anga God.

²⁵ Sulia, kaida'i ne'e ngwae mae ki kira ke tata'e la'u fuana na mauri'a, kira di'ia na'a 'ada na 'ainsel ki 'i langi ne'e noa'a kira kasi kore kini na'a.

²⁶ 'Iu, nau ku fa'amanata kamu sulia na tata'enga fa'asia na mae'a. Nau ku saiana kamu to'omani na'a 'i saena na kerekere'a sa Moses ana kula ba sulia na mafula nia du'afia na busu'i 'ai baera. God ka fata fuana sa Moses ka 'uri. 'Nau'a na God sa Abraham, ma na God sa Aesak, ma na God sa Jakob.'

²⁷ Na fadalana ne'e 'uri, ngwae ne'eri ki ne'e kira mae na'a, God nia saea ne'e nia God kira 'ua, osi'ana kira mauri 'ua fa'inia. Kaumuulu rora liu na'a!"

*Na fata totonga'inga ne'e 'inoto'a
(Matthew 22:34-40; Luke 10:25-28)*

²⁸ Ma ta'i ngwae fa'amanata ana taki sa Moses, nia ka rongoa ala'anga ne'eri ki. Ma nia ka saiana na olisi'anga le'a ne'e sa Jesus sasia fuana ngwae Sadusi ki. Ma nia ka leka ma'i, ka saefiloo sa Jesus ka 'uri, "Na taki fa'uta ne'e nia doe ka liufia na taki sa Moses ki ta'ifau kwa?"

²⁹ Ma sa Jesus nia olisia ka 'uri, "Na taki doe ka liufia taki ki ta'ifau ne'e nia 'uri, 'Ngwae Jiu ki, muke fafarongo basi! Na God kia, nia ta'i God go'o.

³⁰ 'Oke kwaima ana God 'oe 'ani man-atamu ta'ifau, ma 'ani mangomu ta'ifau, ma 'ani liamu ta'ifau, ma 'ani ngasingasi lamu'a ta'ifau.'

³¹ Ma na ruana taki ka 'uri, 'Oke alafe fuana ngwae ki ta'ifau ka di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu.' Noa'a na'a ta taki la'u ne'e nia doe ka liufia na ro taki ne'eri ki."

³² Ma na ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Ngwae fa'amanata 'ae, na olisi'anga 'oe nia le'a liu. Nia ka mamana, ta'ifilia na Aofia

go'o 'ana ne'e God, ma noa'a na'a ta god matamata la'u.

³³ Ma ngwae ki kira ke alafe nama ana God 'ania mangoda ta'ifau, ma 'ania na liada ta'ifau, ma 'ania na ngasingasilada ta'ifau. Ma kira ka alafe fuana ngwae ki ta'ifau ka di'ia logo ne'e kira ke alafe fuada talada. Ngwae ne'e ro'osulia ro taki ne'eri ki, kira sasi ru talinga'i ka liufia kwatelana na kwaisu'usi'anga fuana God."

³⁴ Ma sa Jesus ka lia saiana na liato'onga'a nia, ma ka fata 'uri fuana, "Oko karangi na'a fuana God ke gwaunga'i fafia maurilamu."

Ma buri 'ana na'a, noa'a ta ngwae kasi nonira'a na'a fuana saefilolana sa Jesus la'u.

*Sa Jesus nia 'alako ana kwalafa sa
David ma na Aofia nia logo*

(Matthew 22:41-46; Luke 20:41-44)

³⁵ 'Una'eri sa Jesus ka fa'amanata saena na Luma Abu God, nia ka saefilo 'uri, "Nia fa'uta ne'e ngwae fa'amanata ana na taki sa Moses ki, kira saea na Christ ne'e ngwae ana na kwalafa sa David?"

³⁶ Na Ano'i ru Abu ba nia fa'afata sa David ka 'uri,

'God nia fata 'uri fuana Aofia nau: 'Oko tua bali 'olo'olo aku, ma 'oko gwaunga'i fa'inau, masia kaida'i nau kui alua malimae 'oe ki ka ro'osuli'o.*

³⁷ "Sa David ana talana ne'e nia saea na Christ 'ani na 'Aofia.' Nia ne'e, na Christ nia noa'a la'u 'alako ana kwalafa sa David go'o 'ana. Nia'a Aofia nia logo."

Na fiku'a doe ne'eri, kira saele'a liu kaida'i kira fafarongoa sa Jesus.

*Sa Jesus nia fa'ama'u 'ania
fa'amanata'anga ana ngwae fa'amanata
ana taki ki*

(Matthew 23:1-36; Luke 20:45-47)

³⁸ Ma sa Jesus ka fa'amanatada ka 'uri, "Muke madafi kamu fa'asia na fa'amanata ana taki sa Moses ki, sulia kira oga liu'a fa'inia toro rengorengo keta ki. Ma kira ka oga liu logo fasi na ngwae ki kike fa'a'inoto'ada, ma ke fata le'ale'a fuada 'i maana usi'a ki.

³⁹ Ma kira ka oga tua'a 'i na'o ana kula 'inoto'a ni tua'a ki saena luma fuana fo'onga'a ki, ma ana kula le'a ki kaida'i ana fanga'a ki.

⁴⁰ Sui bore 'ana, ngwae ne'e ki kira bilia na luma ma na ru gwa'i 'uru ki to'o ani. Ma kira ka fo'o keta fasi 'iri na ngwae ki ke tangoda. 'Iu, na ngwae fa'amanata ana

taki sa Moses ki ne'e kwa'ikwa'inga kira ke ba'a ta'a liu fuada!"

*Na kwate'a na gwa'i 'uru
(Luke 21:1-4)*

⁴¹ Sa Jesus nia tua saena na Luma Abu God karangia na kufikufi ru fuana alu mani'a 'i saena. Nia ka lisia ngwae ne'e kira kwate'a mani kira ki. Ma na ngwae 'oro ne'e kira to'oru ki kira ka kwate'a mani 'oro.

⁴² Sui, nia ka lisia ta'i gwa'i 'uru dala'a liu. Nia leka ma'i, ma ka kwate'a logo ro maga mani ti'iti'iti ki.

⁴³ Ma sa Jesus ka saea ma'i na fafarongo nia ki, ma ka fata 'uri fuada, "Ru mamana nau ku saea fuaumululu, tae ne'e na gwa'i 'uru dala'a ne'e nia kwate'a, nia doe ka liufia ngwae ki ta'ifau ne'e kira kwate'a mani doe.

⁴⁴ Osi'ana ngwae ne'e kira to'oru ki, kira kwate'a go'o 'ada kala bali ti'iti'iti ana to'oru'a kira ki. Bore ma, gwa'i 'uru dala'a ne'e, nia kwate ta'ifau na'a ana ru ki ne'e nia to'o ani fuana tualana."

13

*Kaida'i ana 'afita'i'anga
(Matthew 24:1-14; Luke 21:5-19)*

¹ Kaida'i sa Jesus nia fa'asia na Luma Abu God, ta'i ngwae ana fafarongo nia ki ka fata 'uri fuana, "Ngwae fa'amanata kwa, lisia basi na fau doe ne'e ki, ma na luma le'a ne'e ki ana Luma Abu God!"

² Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Iu, 'oko oga na luma doe ne'e ki ana Luma Abu God taka, ne ba'a! Noa'a ta ta'i gwa'i fau 'i ne'e ana Luma Abu God ke ba'a teo la'u 'i fuila. Kira ta'ifau kike ba'a takalo 'i ano."

³ Ma kaida'i sa Jesus nia tua gwauna fa'i ua 'i Olif ne'e nia tua bolo fa'inia na Luma Abu God, sa Peter, ma sa James, ma sa John, ma sa Andrew ta'ifilida, kira leka ma'i siana, ma kira ka saefilo 'uri ana,

⁴ "Oke saea basi fuaimili, 'i angita ne'e ru ne'e ki ke ba'a dao ma'i? Ma ta tae ne'e ke ba'a fuli, fasi 'iri ke fa'ata'inia kaida'i fuana ru ne'e ki ta'ifau ke fuli, ma ka dao 'ani?"

⁵ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ke lialia le'a, ma noa'a kamu kasi ala'ania ta ngwae ka tala'i rora amu'a.

⁶ Sulia ne'e ngwae 'oro ki kira ke ba'a dao ma'i 'ani sataku, ma kike fata 'uri, 'Nau'a na'a ne'e na Christ!' Ma kike tala'i rora ana ngwae 'oro ki.

⁷ Ma kaida'i kamu rongoa fu'anga ki, ma na ala'anga sulia na fu'anga ki, noa'a kamu kasi figwanu. Ru 'una'eri ki ke ba'a dao ma'i, bore 'ana na 'isilana ru ki ta'ifau noa'a 'ua.

⁸ Na ma'e fanoa ki kira ke fu'alida kwailiu, ma na 'inoto'anga ki kira ke fu'alida kwailiu. Ma na tikitiki ki ke liu ana kula ki ta'ifau, ma na unifolo'a ki ke liu. Ma ru ne'eri ki kira ne'e etangilana nonifi'a, di'ia go'o 'ana na kini fa'afuta ba nia tala'ae ka ngelafii.

⁹ "Ma kaumulu ke lialia le'a. Ti ngwae ki ke ba'a dau kaumulu, ma kira ke ngali kaumulu fuana na matalanga'i lamu'a. Kike ba'a nangasi kamu 'i saena na luma fuana fo'onga'a ki. Sulia kamu fa'amamana nau, kike kwate kamu ke uu 'i na'ofana na gwaunga'i ki ma na ngwae 'inoto'a ki. Kaida'i ne'eri kamu ke fa'arongoda 'ani nau'a.

¹⁰ Ma kamu ke fata sulia na Fa'arongo'a Le'a fuana ngwae ki ta'ifau saena magalia.

¹¹ Ma kaida'i kira ke dau kaumulu, ma kira ka ngali kamu 'uana na mata-langa'ilamu'a, noa'a kamu kasi manata 'abera 'uana ta ala'anga fa'uta ne'e kamu ke saea. Kamu ke saea go'o amu'a ta ala'anga ne'e Anoli ru Abu nia kwate'a fuaumululu ana kaida'i ne'eri. Sulia ala'anga ki ne'e kamu ke ba'a saea, nia noa'a la'u na fatalaumulu talamu'a. Na ala'anga ne'eri ki, nia ka leka ma'i fa'asia na Anoli ru Abu.

¹² Ma na ngwae ki, kike kwate'a na ngwae'uta kira ki talada fuana saungilada. Ma na ma'a ki, kira ke sasi 'una'eri logo ana ngela kira ki. Ma na ngela ki, kira ke olisu'usu'u ma kike ba'a kwate'a na ma'a ma te'a kira ki fuana saungilada.

¹³ Ma na ngwae ki ta'ifau, kira ke ba'a suulanga'i kaumulu, osi'ana kaumulu na ngwae nau ki. 'Iu, ma di'ia sa tai ne'e nia manata mamana aku ka dao ana fa'i asoa isi, God ke ba'a fa'amauria.

*Osilana Luma Abu God
(Matthew 24:15-28; Luke 21:20-24)*

¹⁴ "Ma kaumulu ke ba'a lisia na Ru Sua ke tata'e ma'i ana kula abu ne'e fuila noa'a nia kasi uu ana. Na ru ta'a ne'eri ke fa'asua na Luma Abu God, ma ke sasi 'iri God ke malangisia." (Na ala'anga fuana na ngwae ne'e nia to'oma'i nia 'uri: 'Oko malinga'i le'a ana na fadalana ru ne'e.) "Kaida'i muke lisia na ru ne'e ki ke dao ma'i, na ngwae ki ne'e kira tua ana na aba'i kula 'i Judea, kira ke tafi 'uana gwauna fa'i ua ki.

¹⁵ Ma ta ngwae ne'e 'oko tua 'i gwao-fana luma, tafi na'a, noa'a 'oe kosi koso la'u ma'i 'uana saena na luma 'oe fuana ngalilana ta ru.

¹⁶ Ma na ngwae ne'e 'oko tua 'i saena na o'ola 'oe, tafi na'a, noa'a 'oe kosi oli la'u 'i fanoa 'uana na toro keta 'oe.

¹⁷ Ma ana fa'i asoa ne'eri ki, nia ke ba'a ta'a fuana na 'afe ina ki, osi'ana ne'e nia 'afita'i fuada ne'e kike tafi, ma ka ta'a logo fuana na 'afe ki ne'e kira to'o ana na ngela ti'iti'i ki.

¹⁸ Kamu ke fo'o fuana God fasi 'iri ru ne'eri ki noa'a kasi dao la'u ma'i ana kaida'i ana unu'g wari'a.

¹⁹ Du'ungana na nonifii'anga ana fa'i asoa ne'eri ki, nia ke ba'a ta'a ka liufia na nonifii'anga ne'e ngwae saena magalia ki kira saiana, 'ita 'ua ma'i ana safalilana kaida'i God nia saunga'inia na magalia ka dao ana kaida'i ne'e. Ma nia noa'a na'a ta ru 'una'eri ne'e ke fuli ma'i 'i buri.

²⁰ Ma di'ia God kasi fa'adokodokoa kaida'i ana nonifii'anga, nia 'afita'i ne'e ta ngwae ke mauri. Ma nia fa'adokodokoa kaida'i ne'eri fuana le'alana ngwae ne'e nia filida ki.

²¹ "Iu, di'ia ta ngwae fata 'uri fuau-mulu, 'Lisia basi, nia na'a ne'e na Christ,' nama ka fata 'uri, 'Lisia basi, nia na'a 'i lo'oko,' noa'a kamu kasi fa'amamana nia.

²² Sulia na ngwae 'oso'oso ki ke ba'a dao ma'i, kira ke fata 'uri, 'Nau'a na Christ,' fa'inia na ngwae 'oso'oso ki kira ke fata 'uri, 'Nau'a na profet.' Ma kira ke sasia fa'anada'a ki fasi 'iri ke tala'i rora ana na ngwae ne'e God nia filida ki, bore ma nia 'afita'i liu fuada.

²³ Kamu ke lialia le'a! Nau ku fa'arongo kaumulu na'a 'i na'o, sui mala ru ne'e ki ka fi'i dao ma'i.

*Na daolana ma'i na Ngela Ngwae
(Matthew 24:29-35; Luke 21:25-33)*

²⁴ "Ma kaida'i ne'e nonifii'anga ne'eri ke sui,

'God ke fonea na mada'afi, ma na madamo, ma noa'a kero'a kasi sina.

²⁵ Ma God ke sasi na bulubulu ki, kira ke ba'a 'asida fa'asia mamanga.

Ma God ke sasi na ru 'i langi ki, kira ke leka rora fa'asia fulida.'[☆]

²⁶ "Una'eri mala, nau'a na Ngela Ngwae, nau ku fi'i dao tafa ma'i. Nau kui dao ma'i fa'inia na ngasingasi'anga doe, ma na ngwasinasina'anga doe 'i fafona na gwa'i salo ki.

²⁷ Ma nau kui ba'a kwatea na 'ainsel nau ki saena magalia ta'ifau, fasi 'iri kira ke ukua ma'i na ngwae ne'e God filida ki."

Ru ne'eri ki ta'ifau ne'e Jesus saea fuada ke ba'a dao mamana

²⁸ Go'o, sa Jesus ka fata sulia tarifula'a ka 'uri, "Kamu ke manata basi sulia na

'ai figi ki. Kaida'i kamu lisia na rauna nia ngosa, muke saiana na kaida'i fuana unita'i 'ako'ako'a nia dao karangi na'a.

²⁹ Ka 'una'eri logo, kaida'i kamu lisia na nonifii'anga ne'eri ki ke ba'a dao ma'i, muke saiana na olilaku ma'i nia karangi na'a.

³⁰ Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, ngwae ki ta'ifau ne'e kira mauri ana kaida'i ne'e, noa'a kira kasi mae 'i na'ona ru ne'eri ki ta'ifau ke ba'a dao ma'i.*

³¹ 'I langi ma na magalia ne'e ke ba'a sui, bore ma fatalaku noa'a kasi sui.

Noa'a ta ngwae kasi saiana asoa nama kaida'i ne'eri

(Matthew 24:36-44)

³² "Noa'a ta ngwae kasi saiana kaida'i mamana ne'e nau kui oli ma'i ana. Na 'ainsel ki 'i langi bore noa'a kasi saiana, ma nau'a na Ngela bore, noa'a naisi sai logo ana. God na Ma'a ta'ifilia go'o ne'e nia saiana.

³³ Kamu ke lialia le'a, ma muke kwaimasi, sulia kamu kina 'i angita ne'e kaida'i ne'eri ke dao ma'i ana.

³⁴ Na olilaku ma'i ne'e ke di'ia ta ngwae ne'e nia leka ana fanoa tau, ma ka alua na luma nia saena limana na ngwae ni rao nia ki. Nia kwatea rao'a ki fuada to'oto'o. Ma nia ka saea fuana na ngwae ne'e nia lia sulia sinamaa fasi 'iri ke lialia le'a masia daolana.

³⁵ Nia ne'e, kamu ke lialia le'a, sulia nia noa'a kamu kasi saiana na kaida'i ne'e nai ba'a dao ma'i, di'ia ngwae 'a'ana ana luma. Nia ke dao ma'i sa'ulafi taka, nama saena tofongana na rodo, nama kalokalo'a, nama 'ofodangi kaida'i sina fi'i ra'e ma'i.

³⁶ Ma di'ia nia dao 'ali'ali go'o ma'i, nia ka ta'a liu fuamu'a, di'ia nia dao to'omulu kaida'i ne'e kamu maluu.

³⁷ Ma ta ru ne'e nau ku saea fuaumulu, na ru ba nau ku saea logo fuana na ngwae ki ta'ifau nia 'uri: Kamu ke lialia le'a!"

14

Na fata abu doe ki kira saunga'inia manata'anga ago fuana sa Jesus

(Matthew 26:1-5; Luke 22:1-2; John 11:45-53)

¹ Ro fa'i asoa ki 'i na'ona na Fanga'a Daofa'i Liu'a,* ma na fanga'a ne'e Jiu ki kira saiana 'anilana na beret ne'e nia noa'a ta isi 'i saena. Na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira

[☆] 13:25 Aesea 13:10; 34:4; Esikiel 13:7; Joel 2:10, 31; 3:15

* 13:30 nama Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, magalia ne'e noa'a kasi mango 'i na'ona ru ne'eri ki ta'ifau ke ba'a dao ma'i. * 14:1 Fanga'a Daofa'i Liu'a Fanga'a ne'e Jiu ki sasi fuana manata'anga to'ona kaida'i ko'o bora kira ki leka fa'asia Eijpt.

ka fiku loko'i ru fuana dau agolana ma saungilana sa Jesus.

² Kira fata 'uri, "Noa'a kulu kasi sasia ana kaida'i ana Fanga'a, 'asu 'ubani na ngwae ki kira ka fi'i fu'alikulu."

Ta'i kini nia ngwaia sa Jesus ana fanoa 'i Betani

(Matthew 26:6-13; John 12:1-8)

³ Ana kaida'i sa Jesus nia tua 'i saena ma'e fanoa 'i Betani, nia ka fanga 'i saena luma sa Simon na ngwae ne'e kuu nia saungia 'i na'o. Ma ta'i kini ka leka ma'i siana fa'inia na bi'i nura ne'e kwanga liu,[†] ma nia fungu 'ani na ngwaingwai ne'e moko ufufi le'a,[‡] ma na folilana ka doe liu. Nia 'ifingia na maana bi'i nura ne'eri, ma ka kisitani na'a ngwaingwai moko le'a ne'eri fafona gwauna sa Jesus.

⁴ Ma ti ngwae ne'e kira tua 'i ne'eri, kira ka saeta'a, ma kira ka fata fuada kwailiu kira ka 'uri, "Fuila noa'a nia kasi fa'alia na ngwaingwai moko le'a ne'e re!

⁵ Fuila nia ka 'oifoli 'ani 'uana ti mani 'oro,[§] fasi 'iri nia ke ngalia mani ne'eri, ma ka kwatea fuana na ngwae dala'a ki." Ma kira ka balufia kini ne'eri.

⁶ 'Una'eri sa Jesus nia ka rongoa, ma ka fata 'uri, "Mulu alua nia tua 'ana! Noa'a kamu kasi fata fa'alia la'u. Nia sasia rao'a le'a liu fuaku.

⁷ Na ngwae dala'a ki kira tua tari go'o 'ada fa'i kamu. Ma di'ia kamu oga, kamu ke 'afida go'o amu'a ana ta kaida'i. Bore ma nau noa'a kusi tua tau go'o fa'i kamu.

⁸ Nia sasia ru ne'e nia bolo fa'inia sasilana. Nia kisita'inia na ngwaingwai moko le'a ne'e 'i noniku 'i na'o ana maelaku fuana sasi aka'u 'anga fuana kwaiatolaku.

⁹ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, ana kula ki ta'ifau saena magalia ne'e kira ke ala'a sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'e, kira ke ba'a ala'a logo sulia ru ne'e nia sasia aku fuana manata'anga to'ona."

Sa Judas nia alafafia na kwatelana sa Jesus fuana na malimae nia ki

(Matthew 26:14-16; Luke 22:3-6)

¹⁰ Sui sa Judas Iskariot, ta'i ngwae ana na akwala ma ro fafarongo nia ki, nia leka fuana na fata abu doe ki, ka fa'arongoda 'uri, "Nai ba'a kwatea sa Jesus fuaumulu."

¹¹ Ma kira ka saele'a liu sulia ru ne'e nia saea, ma kira ka alanga'i fuana kwatelana selene fuana. Ma sa Judas ka tala'ae na'a fuana lia'a 'uana ta kaida'i le'a fuana kwatelana sa Jesus fuada.

[†] 14:3 Na kukfikufi ru ne'e kwanga liu ne'e kira saea 'ani alabaster na fau ne'e madumadu liu.

[‡] 14:3 Na ngwaingwai ne'e moko ufufi le'a ne'e kira saea 'ani nad. folifoli'a ana ta'i fa'i ngali.

Na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a

(Matthew 26:17-25; Luke 22:7-14, 21-23;

John 13:21-30)

¹² Ana etana fa'i asoa ana Fanga'a ana beret ne'e nia noa'a ta isi 'i saena, fa'i asoa ne'eri ne'e kira saungia kala sip-sip fuana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a. Kaida'i ne'eri, fafarongo sa Jesus ki kira ka saefilo 'uri ana, "I fai ne'e 'oko oga kaimili ke leka ma mika sasi aka'u ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a fuamu?"

¹³ Ma sa Jesus ka fata fuana ta ro ngwae ada ka 'uri, "Moro ru'u saena 'i Jerusalem, ma ta'i ngwae ne'e nia ngalia na fa'i kafo, nia ke ba'a saka fuamuro'o. Moke leka 'i burina

¹⁴ 'uana ta luma 'i ne'eri ne'e nia ru'u 'i saena. Moro ke saefilo 'uri ana na ngwae ne'e nia to'o ana na luma ne'ana, 'Na ngwae Fa'amanata nia saea ne'e ma'e luma 'i fa'i ne'e nia ke 'ania na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a fa'inia na fafarongo nia ki?"

¹⁵ Ma nia ke ba'a fa'ata'inia ta'i ma'e luma doe ne'e nia tua 'i lifua. 'I ne'eri na ru ki ta'ifau nia kwaima'akwali na'a. Ma moro ka sasi aka'u ana na ru ki ta'ifau fuakulu 'i ne'eri."

¹⁶ 'Una'eri ma, na ro fafarongo ne'eri ki kera leka, ma kera ka ru'u na'a 'i Jerusalem, ma kera ka lisia na ru ki ta'ifau nia di'ia nama ne'e sa Jesus nia saea fuadar'o. Ma kera ka sasi aka'u ana ru ki ta'ifau fuana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a.

¹⁷ Ma nia sa'ulafi na'a, sa Jesus ka dao ma'i fa'inia na akwala ma ro fafarongo nia ki.

¹⁸ Ma kaida'i kira fanga, sa Jesus ka fata 'uri, "Na ru mamana nau ku saea fuaumulu, ta'i ngwae aumulu ke ba'a kwate nau fuana na malimae nau ki. Ta'i ngwae aumulu ne'e nia fanga go'o 'ana fa'inau ana kaida'i ne'e."

¹⁹ Ma na fafarongo nia ki, kira ka tala'ae na'a ana liadila'anga, ma kira ka saefiloa sa Jesus, ta'i ta'i ngwae'a, ma kira ka 'uri, "Noa'a naisi kwate'o fuana malimae 'oe ki kwa!"

²⁰ Ma sa Jesus nia olisida ka 'uri, "Nia ne'e ta'i na'a aumulu na akwala ma ro fafarongo nau ki, ma nia ta ngwae ne'e ke alua afu beret nia 'i saena na dako fa'inau.

²¹ Ma nau, na Ngela Ngwae, nai ba'a mae di'ia na Kerekere'a Abu ki ba fata suli nau. 'Una'eri bore ana, kwaimanatai liu fuana na ngwae ne'e ke ba'a kwate nau fuana na malimae nau ki! Nia le'a fuana na ngwae ne'eri di'ia nia noa'a kasi futafuta go'o."

[§] 14:5 mani 'oro Fa'afoli 'ani 'uana mani bolo fa'inia

Na fanga'a Aofia sa'ulafi

(Matthew 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Korint 11:23-25)

22 Ma kaida'i kira fanga na'a, sa Jesus nia ngalia ta'i afu beret, ma ka ba'atafaea God, sui ka ngia. Nia ka kwatea fuana na fafarongo nia ki, ka fata 'uri, "Ngalia muke 'ania. Nia na'a ne'e noniku."

23 Sui nia ka ngalia na titiu 'i waen, ma ka ba'atafaea God, sui ka kwatea fuada. Ma kira ta'ifau kika kwa'u ana.

24 Ma nia ka fata 'uri, "Nia na'a ne'e 'abuku ne'e nia igo fuana ngwae 'oro ki fuana fa'angasilana na fau alanga'inga faolu God.*

25 Ru mamana nau ku saea fuaumulu, nau noa'a kusi kwa'ufia na'a na waen ne'e leleka ka dao ana fa'i asoa nau kui kwa'ufia la'u na waen ne'e, kaida'i God ke gwaunga'i fafia ngwae ki ta'ifau."

26 Buri 'ana kira ka ngulia fa'i ngu, sui kira ka leka 'uana na ua 'i Olif.*

Sa Jesus eta fata'a 'ani sa Peter ke ba'a tofea nia'a

(Matthew 26:31-35; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

27 Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kaumulu ta'ifau go'o ne'e kamu ke ba'a tafi fa'asi nau. Sulia na Kerekere'a Abu nia fata 'uri, 'God ke saungia ngwae ne'e nia lia sulia na sipsip ki, ma na sipsip ki ta'ifau kira ka takalo.*

28 "Ka 'una'eri bore 'ana, 'i buri 'ana nau kui tata'e la'u 'uana mauri'a, nau kui etaeta 'i na'o aumulu 'uana 'i Galili."

29 Ma sa Peter nia olisia ka 'uri, "Nia 'afita'i liu ne'e nau kui leka fa'asi'o, sui bore 'ana ngwae ki ta'ifau kira ke leka fa'asi'o!"

30 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Peter, "Nau ku saea fuamu. Na'ona na karai ke angi ro ru saena rodo ne'e 'i ta'ena, 'oke tofe uulufau 'oko kina nau."

31 Ma sa Peter nia olisi ngasingasi'a ana ka 'uri, "Sui bore 'ana nau ku mae fa'i 'oe, nia 'afita'i nau ku saea fasi nau ku kina 'oe!"

Ma na fafarongo ki ta'ifau go'o ne'e, kira saea logo ta'i ru ne'eri.

Sa Jesus nia fo'o 'i Getsemani

(Matthew 26:36-46; Luke 22:39-46)

32 Sui sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira ka leka 'uana ta'i kula kira saea 'ani 'i Getsemani. Kaida'i kira dao na'a, sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ke tua 'aumulu 'i ne'e kaida'i nau kui fo'o 'aku."

33 Sui nia ka tala'ia sa Peter, ma sa James, ma sa John fa'inia. Ma nia ka kwaimanatai liu ma ka liadila.

34 Ma nia ka fata 'uri fuada, "Na liaku nia figwanu ka doe liu, ma nia bolo fa'inia na'a saungilaku. Muke tua 'i ne'e, kamu ka ada, ma muke lialia fa'inau."

35 Ma nia ka 'idu ti'ti'i kwau, ma ka bobo uruuru 'i ano. Ma nia ka fo'o fasi 'iri di'ia nia talangwara'u go'o 'ana, kwate noa'a nia kasi liu saena kaida'i ana nonifii'anga.

36 Ma nia ka fo'o ka 'uri, "Ma'a 'ae, na ru ki ta'ifau nia talangwara'u go'o 'ana fuamu. 'Oke lafua 'amu na nonifii'anga ne'e fa'asi nau. Sui bore 'ana, nia noa'a la'u na kwaiogai'anga nau, bore ma sulia kwaiogai'anga 'oe lala."

37 Sui sa Jesus ka oli ma'i, ma ka dao to'ona na uulu fafarongo nia ki, kira maliu go'o 'ada. Ma nia ka fata 'uri fuana sa Peter, "Simon 'ae, fa'uta ne'e 'oko maliu kwa? Fuila 'oke ada fa'inau sulia ta ta'i agi rodo ti'ti'i bore 'ana."

38 Ma nia ka fata 'uri fuada, "Kamu ke ada, muke lialia 'ani fo'onga'a sasi na ilito'onga kata liufi kamu. Sulia kaumulu oga sasilana ru le'a ki, bore ma nonimu'a nia ngwata'uta'u liu."

39 Ma sa Jesus ka leka la'u fa'asida, ma ka fo'o, ma ka saea logo ta'i ala'anga ba kiri.

40 Sui nia ka oli la'u ma'i fuada, ma ka dao to'oda kira maliu la'u, sulia ne'e maada mamaliu'a liu. Ma noa'a kira kasi sai na'a ana na ru ne'e kira ke saea fuana.

41 Ma kaida'i nia oli la'u ma'i ana uula kaida'i, nia ka fata 'uri fuada, "Kaumulu maliu 'ua nini'a? Nia le'a na'a! Lia basi, kira ke kwate nau na'a, na Ngela Ngwae, saena limana na ngwae ta'a ki. Na kaida'i baera nia dao na'a ma'i!"

42 Tata'e, kulu leka na'a. Lia basi, na ngwae ba nia kwate nau fuana na malimae nau ki, nia dao na'a ma'i!"

Na daulana sa Jesus

(Matthew 26:47-56; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

43 Ana kaida'i sa Jesus nia ala'a go'o 'ana, sa Judas, ta'i ngwae ana na akwala ma ro fafarongo nia ki, ka dao na'a ma'i. Ta'i fiku'a doe leka ma'i fa'inia fa'asia na fata abu doe ki, ma na fa'ina'ona'o ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki. Ma kira ka ngalia ma'i na sele ni ofo'a ki ma na subu ki.

44 Ma sa Judas, na ngwae ne'e ke kwate sa Jesus fuada, nia ka kwatea na ma'etoto fuana fiku'a ne'eri ka 'uri, "Na ngwae

* 14:24 Jeremaea 31:31

* 14:26 ua 'i Olif Na ua ne'e, na 'ai ne'e kira saea 'ani Olif ki 'oro liu ana.

* 14:27

ne'e nau kui nono'ia,[†] na ngwae ne'e kamu oga. Kamu ke daua, ma kamu ke tala'ia kwau."

⁴⁵ 'Una'eri, sa Judas nia dao, nia ka leka na'a kwau siana sa Jesus, ma ka fata 'uri, "Ngwae Fa'amanata 'ae!" Go'lo, nia ka nono'ia na'a.

⁴⁶ Ma kira ka daua na'a sa Jesus, ma kira ka loba.

⁴⁷ 'Iu, ma ana kaida'i ne'eri, ta'i ngwae ne'e nia tata'e karangi go'lo ana, nia lafua na'a sele nia, ma ka kwa'i muusia na alingana na ngwae rao 'ingata'i fata abu.

⁴⁸ Ma sa Jesus ka saefilo 'uri ada, "'Uri ma kaumulu fia nau'a ta ngwae bili nini'a? Nia nini'a muka dao na'a ma'i fa'inia na sele ki, ma na subi ki fuana daulaku?"

⁴⁹ Tau na'a ma'i, nau ku fa'amanata kamu 'i saena na Luma Abu God, bore ma noa'a kamu kasi dau nau go'lo. Ma na ru nini'a kamu sasia, nia fa'amamana na Kerekere'a Abu."

⁵⁰ 'Una'eri go'lo, fafarongo nia ki ta'ifau kira ka fa'asia, ma kira ka tafi na'a 'ada.

⁵¹ Ma ta'i ngwae fi'i doe ne'e nia toro go'lo ana na toro folo, nia leka ma'i buri 'ana sa Jesus. Ana kaida'i kira daua na'a ngwae fi'i doe ne'e,

⁵² na toro nia ka angosi na'a fa'asia, ma nia ka tafi dadara na'a 'ana.

Sa Jesus nia uu 'i na'ona fa'ina'ona'lo ki

(Matthew 26:57-68; Luke 22:54-55, 63-71; John 18:13-14, 19-24)

⁵³ 'Una'eri, kira ka tala'ia sa Jesus 'uana luma 'ingata'i fata abu. Ma na fata abu doe ki, ma na fa'ina'ona'lo ki, ma na ngwae fa'amanata ana na taki ki, kira fiku 'i ne'eri.

⁵⁴ Ma sa Peter nia 'isi buri tau na'a kwau, ma ka ru'u logo saena na fa'i labu ana luma na 'ingata'i fata abu. Nia ka tua 'ana 'i ne'eri fa'inia na ngwae folo ki, ma nia ka rara 'ana 'i ninimana na mafula.

⁵⁵ Go'lo, na fata abu doe ki, ma na fikuta'i ngwae loko'i ru ta'ifau, kira ka sasi 'uana dao'a to'ona ta ru ta'a fuana fafilana ana sa Jesus fasi 'iri kira ke saungia, bore ma kira kasi dao to'ona go'lo ta ru ana nia'a.

⁵⁶ Ma na ngwae 'oro ki, kira ka soke fafia sa Jesus, bore ma ala'anga kira ki noa'a kasi alu ta'i ru.

⁵⁷ Ma ti ngwae kira tata'e logo, ma kira ka soke fuana sa Jesus kira ka 'uri,

⁵⁸ "Kaimili rongoa nia fata 'uri, 'Nau kui ba'a osia na Luma Abu God ne'e ngwae ki kira saunga'inia, ma 'i saena uulu fa'i

asoa ki, nau kui saunga'inia la'u ta Luma Abu ne'e noa'a la'u na ngwae ki ne'e kira saunga'inia."

⁵⁹ Ma kira'a bore, na ala'anga kira ki noa'a kasi alu ta'i ru.

⁶⁰ Ma na 'ingata'i fata abu nia uu 'i na'oda, ma nia ka lidia sa Jesus ka 'uri, "'Uri ma, noa'a 'oe kosi to'lo go'lo ana ta ala'anga fuana olisilana ala'anga ne'e ki, ne'e ngwae ne'e ki kira fai fafi'o 'ania?"

⁶¹ Bore ma sa Jesus noto go'lo 'ana, ma ka noa'a kasi olisia go'lo. Ma na 'ingata'i fata abu nia saefiloa la'u ka 'uri, "'Uri ma, 'ae'lo ne'e na Christ baera, na Ngela God?"

⁶² Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "'Iu, nau'a ne'e nia'a. Ma 'oke ba'a lisia nau'a, na Ngela Ngwae, ke tua 'i bali lima 'olo'olo ana na God ngasingasi'a. Nai ba'a gwaunga'i fa'inia, ma nau kui oli ma'i fa'asia 'i langi fafona na gwa'i salo ki."

⁶³ Go'lo na 'ingata'i fata abu ne'eri nia ka gasia na toro keta nia talana ka fa'ata'inia na saeta'anga nia, ma ka fata 'uri, "Kulu kasi oga la'u ta ngwae ni fata fa'amamana!

⁶⁴ Kaumulu tala rongoa na'a nia fa'abolota'inia fa'inia God! Kamu manata fa'uta ana?"

Ma kira ta'ifau go'lo, kira ka saea fasi nia rora na'a, ma nia bolo fa'inia kira ke saungia na'a.

⁶⁵ Ma ti ngwae ada kira ka tala'ae fuana ngisulilana sa Jesus, ma kira ka firi bokota na maana, ma kira ka kumua. Ma kira ka fata 'uri, "Saea basi sa tai ne'e nia kumu'u?" Ma na ngwae folo ki kira ka tala'ia, ma kira ka suulangani kwai liu ana.

Sa Peter nia tofe fafia sa Jesus
(Matthew 26:69-75; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Sa Peter nia tua 'ua go'lo 'ana 'i saena fa'i labu, kaida'i kira matalangani sa Jesus. Ta'i kini sari'i rao fuana 'ingata'i fata abu nia dao ma'i.

⁶⁷ Ma kaida'i nia lisia sa Peter ne'e nia rara 'ana, nia ka lia saga kwau fuana, ma ka fata 'uri, "'Oko tua logo fa'inia sa Jesus, na ngwae ba fa'asia na ma'e fanoa 'i Nasaret."

⁶⁸ Ma sa Peter nia tofe ka 'uri, "Nau ku kina, nau kusi saiana ru ne'e 'oke fata sulia." Ma nia ka ru'u kwau ana ma'e ta'elo. Ma ana kaida'i ne'e go'lo, na karai ka angi na'a.

⁶⁹ Ma na kini sari'i rao baera nia lisia la'u 'i ne'eri, ma ka fata 'uri fuana ngwae ki ne'e kira uu kalikalia 'i ne'eri, "Nia ta ngwae logo ada ne!"

[†] 14:44 Di'ia na falafala ana Jiu ki, na kwainono'iangia fa'ata'inia kwaima'anga ma fu'usi doe'a fuana na fa'amanata fa'asia na fafarongo nia. Nia bolo fa'inia na fafarongo ka fata le'ale'a na fa'amanata nia 'ani nono'ilana limana.

⁷⁰ Ma sa Peter ka tofea logo.

Ma kaida'i ti'titi'i 'i buri 'ana, na ngwae ki ne'e kira uu karangi, kira ka fata 'uri la'u fuana sa Peter, "Nia 'afita'i liu 'oko tofea fasi 'ae'lo noa'a la'u ta ngwae ada, sulia 'ae'lo logo ne'e 'oko leka ma'i fa'asia na aba'i kulu 'i Galili."

⁷¹ Sui sa Peter ka talitali ka 'uri, "Alu God ke kwatea na kwa'ikwa'inga fuaku, di'ia nau kusi fata mamana! Nau noa'a kusi saiana na ngwae ne'e kamu fata sulia!"

⁷² Ma ana kaida'i ne'eri go'lo, na karai ka ruana fai angia na'a. Ma sa Peter ka manata to'ona na ala'anga ba sa Jesus nia saea fuana ba nia 'uri, "I na'ona na karai ka angu ro'au, 'oko sae uulu'au ana, 'oko kina nau." Ma kaida'i sa Peter nia manata to'ona ru ne'eri, nia ka angu ikaika na'a.

15

Kira tala'ia sa Jesus siana sa Paelat

(*Matthew 27:1-2, 11-16; Luke 23:1-5, 13-25; John 18:28—19:16*)

¹ Ana 'ofodangi la'a bilabila, na fikutai ngwae loko'i ru kira fiku 'ali'ali ma'i. Go'lo na fata abu doe ki, ma na fa'ina'ona'lo ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ki, kira 'i saena fikutai ngwae ne'e. Kira fiku loko'i ru fuana tae ne'e kira ke sasi ana sa Jesus. Sui kira ka firi'ia sa Jesus 'ani sene, ma kira ka tala'ia kwau fuana kwatelana fuana sa Paelat, na ngwae doe fa'asia 'i Rom.

² Ma sa Paelat ka saefiloo ka 'uri, "Uri ma 'ae'lo ne'e tatalafa'a ngwae 'i Jiu ki kwa?"

Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nia ne'ana 'oko saea na'a."

³ Na fata abu doe ki kira ka fai fafia ana ru rora 'oro ki.

⁴ Ma sa Paelat ka saefiloo la'u ka 'uri, "Oke rongoa basi na ru 'oro ki ne'e kira fai fafi'lo na'a 'ani! Uri ma 'oe kosi olisida la'u kwa?"

⁵ Bore ma sa Jesus noa'a kasi saea go'lo ta ala'anga, ma sa Paelat ka 'arefo liu.

⁶ 'Iu, ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, sa Paelat nia 'idufai logea ta'i ngwae fa'asia na lokafo ne'e ngwae ki kira gani 'uana.

⁷ Ma ana kaida'i ne'eri, ta'i ngwae ne'e satana sa Barabas nia tua logo 'i saena lokafo, osi'ana nia logo ne'e ta'i ana ngwae ta'a ne'e kira sau ngwae ana fu'anga fa'inia ngwae Rom ki.

⁸ 'Una'eri na fiku'a ki kira fiku ma'i, kira ka gania sa Paelat fuana ke logea ta'i ngwae fa'asia na lokafo sulia falafala ne'e nia 'idufa'i sasia ma'i ana kaida'i 'una'eri ki.

⁹ Ma nia ka saefilo kira ma ka 'uri, "Uri ma kaumuloo oga nau kui logea na tatalafa'a Jiu ki fuamu'a?"

¹⁰ Sulia sa Paelat saiana na'a ne'e fata abu doe ki kira kwatea ma'i sa Jesus siana, du'ungana manata'i ngwae ogala'a kira go'lo.

¹¹ Bore ma, na fata abu doe ki kira fataliana na fiku'a ne'eri, fasi 'iri kike gania sa Paelat fuana logelana ma'i sa Barabas fuada.

¹² Ma sa Paelat ka saefilo la'u 'uri ana na fiku'a ne'eri, "Irai ma ta tae ne'e nau kui sasia ana na ngwae ne'e kamu saea 'ani tatalafa'a Jiu ki?"

¹³ Ma kira ka ako kira ka 'uri, "Oke fotofafia ana 'ai rara folo!"

¹⁴ Ma sa Paelat nia saefiloo ka 'uri, "Ta rora'a tae ne'e nia sasia?"

Ma kira ka ako doe liu la'u, kira ka 'uri, "Fotofafia ana 'ai rara folo!"

¹⁵ Ma sa Paelat ka logea kwau sa Barabas fuada, sulia nia oga ke fa'asaele'a na manatalana na fiku'a ne'eri. Sui, nia ka kwatea sa Jesus fuana na nangasilana, ma ka kwatea fuana foto'ilana 'i tufungana na 'ai rara folo.

Na ngwae ana ofo'a ki kira ngongoa sa Jesus

(*Matthew 27:27-31; John 19:2-3*)

¹⁶ Na ngwae ana ofo'a ki, kira ka tala'ia na'a kwau sa Jesus 'i saena na fa'i labu ana luma doe sa Paelat, ma kira ka karumia ma'i na ngwae ana ofo'a ki ta'ifau.

¹⁷ Ma kira ka fa'aru'ufia 'ani ta'i ifi borabora'a keta, ma kira ka 'ereea na ta'i 'eregwau ana kwalo ngaragara'a, ma kira ka du'ua 'ani gwauna di'ia ta tatalafa'a.

¹⁸ Sui kira ka ilifa'inia na fa'adoelana ma kira ka fata 'uri, "Na tatalafa'a Jiu ki, 'oke mauri tau amu!"

¹⁹ Sui kira ka kwai'ia gwauna 'ani afu 'ai, ma kira ka ngisulia, ma kira ka bobo uruuru 'i na'ona, di'ia ne'e kira fa'adoea.

²⁰ Ma kaida'i ne'e kira ngongoa ka sui na'a, kira ka kanusua na ifi borabora'a keta nia fa'asia. Sui kira ka fa'aru'ufia la'u 'ani ifi nia talana. 'Una'eri kira ka tala'ia na'a fuana na foto'ilana ana 'ai rara folo.

Kira fotofafia sa Jesus ana 'ai rara folo

(*Matthew 27:32-44; Luke 23:26-43; John 19:17-27*)

²¹ Ma ana kaida'i kira leka kwau sulia na tala, kira dao to'ona ta'i ngwae satana sa Simon, ma'a sa Aleksanda, fa'inia sa Rufus. Nia'a na ngwae fa'asia na fanoa 'i Saeren. Nia leka ma'i ma ka ru'u saena 'i Jerusalem fa'asia ta'i kula ma'i 'i maa. Ma

na ngwae ana ofo'a ki, kira ka su'uma'inia fasi 'iri nia ngalia na 'ai rara folo sa Jesus.

²² Ma kira ka tala'ia kwau sa Jesus 'uana ta'i kula ne'e kira saea 'ani 'i Golgota. Ma fadalana ne'e 'uri, "Na Lasi Ngwae."

²³ Ma kira ka kwatea na waen ne'e kira dola fa'inia ru ne'e kira saea 'ani Mira, ta'i sulu'i ru fuana fa'amabelana fii'a, bore ma sa Jesus noa'a kasi kwa'ufia go'o.

²⁴ Ma kira ka fotofafia 'i tufungana 'ai rara folo. Ma kira ka daro'ia na ifi nia ki 'i safitada kwailiu. Kira ka masa di'ia daisi'anga fasi 'iri kira ke dao to'ona sa tai ada ne'e ke ngalia ta ifi.

²⁵ Ana na sikona kadi sina 'ofodangi, kira fotofafia ana 'ai rara folo.

²⁶ Ma kira ka alua 'i gwauna 'ai rara folo ta'i kerekere'a ana kwaigiosi 'anga. Kira keresia ka 'uri, "NA NGWAE TATALAFA'A JIU KI."

²⁷⁻²⁸ Ma kira ka fotofafia logo ro ngwae bili ki 'i tufungana na ro 'ai rara folo ki fa'inia sa Jesus. Ta ngwae 'i bali 'olo'olo ana, ma ta ngwae 'i bali mauli ana.

²⁹ Ma na ngwae ki kira liu, kira ka nanga nangata'inia gwauda, ma kira ka fata buri tolinga'i kwau ana sa Jesus, ma kira ka fata 'uri, "Kwara'ae! 'Oko saea 'oke osia na Luma Abu God, ma 'oko saunga'inia go'o sulia uulu asoa ki bani kwa!"

³⁰ 'Oke fa'amauri'o talamu! Koso ma'i fa'asia na 'ai rara folo ne'ana!"

³¹ Ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira ka fata logo 'una'eri. Ma kira ka fata 'oidorole ana sa Jesus, ma kira ka fata 'uri fuada kwailiu, "Nia fa'amauria ngwae matamata ki, bore ma noa'a nia kasi fa'amauria nia'a talana!"

³² Kulu lia basi di'ia nia'a na Christ, na tatalafa'a Jiu ki. Nia ke ba'a koso go'o ma'i fa'asia na 'ai rara folo loeri, 'iri kulu ke fa'amamana nia'a!"

Ma na ro ngwae ne'e kira foto'ida ana 'ai rara folo ki fa'inia sa Jesus, kera bore, kera fata buri tolinga'i logo ana sa Jesus.

Na maelana sa Jesus

(*Matthew 27:45-56; Luke 23:44-49; John 19:28-30*)

³³ 'Ita ana tofongana asoa, na 'afutana aba'i kula ne'e nia rodo'a, leleka ka dao ana sina nia egofolo.

³⁴ Ma ana uula kadi sina sa 'ulafi, sa Jesus nia ako doe ma ka 'uri, "Eloi, Eloi, lama sabaktani?" Na fadalana ala'anga ne'eri ki nia 'uri kwau, "God nau 'ae, God nau 'ae, fa'uta na'a ne'e 'oko fa'asi dangalu na'a aku?"

³⁵ Ma ti ngwae ne'e kira tua 'i ne'eri, kira ka rongoa, ma kira ka fia fasi nia ri 'uana sa Elaeja.

³⁶ Ma ta'i ngwae 'ada lalili kwau, ma ka tongani ta'i lumulumu 'asi saena waen 'afae, ma ka alua 'i maana ta'i ma'e 'ai, ma ka kwatea kwau 'i maana ngiduna sa Jesus, fasi 'iri nia ka kwa'ufia, ma nia ka fata 'uri, "Kulu lia basi, sali sa Elaeja ka leka ma'i ma ka lafua ma'i 'i ano fa'asia na 'ai rara folo!"

³⁷ Ma sa Jesus ka ako doe, sui nia ka mae na'a.

³⁸ Ma na ifi doe ne'e nia bokota na kula abu 'i saena na Luma Abu God nia ka gaa 'ita ma'i 'i gwauna leleka ka dao 'i 'aena.

³⁹ Ma na ngwae 'a'ana ana ngwae ni ofo'a ki, ne'e nia uu 'i ne'eri 'i 'aena na 'ai rara folo, nia rongoa na rilana, ma ka lisia na maelana, nia ka fata 'uri, "Nia mamana liu, na ngwae ne'e na Ngela God na'a!"

⁴⁰ Ma ti kini kira tua logo 'i ne'eri, ma kira ka lialia tau na'a kwau. 'I Mary kini 'i Magdala, ma 'i Mary ne'e te'a sa James na ngela 'i buri sa Joses, ma 'i Salome.

⁴¹ Kira leka logo 'i burina sa Jesus ana kaida'i nia tua 'ua 'i Galili, ma kira ka kwai'afi ana. Ma na kini 'oro ki logo ne'e kira leka ma'i fa'inia 'uana 'i Jerusalem, kira tua logo 'i ne'eri.

Na alulana sa Jesus

(*Matthew 27:57-61; Luke 23:50-56; John 19:38-42*)

⁴²⁻⁴³ Ma nia ka sa'ulafi na'a, sa Josef na ngwae fa'asia fanoa 'i Arimetea, nia ka leka ma'i. Nia ta'i ngwae talinga'i ana na fikuta'i ngwae loko'i ru ne'e nia lia kwaimasi logo 'uana lisilana kaida'i God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki. Nia nonira'a, ma ka leka ma'i siana sa Paelat. Ma nia ka gani 'uana na nonina sa Jesus, sulia fa'i asoa ne'eri na asoa ana na sisi aka'u 'anga masia na Sabat, na asoa ana mamalo'anga.

⁴⁴ Ma sa Paelat ka 'arefo ne'e nia rongoa sa Jesus nia mae na'a. Ma nia ka ri 'uana ngwae 'a'ana ana ngwae ni ofo'a ki, ma ka saefiloo di'ia sa Jesus mae na'a.

⁴⁵ Ma 'i buri 'ana ne'e sa Paelat nia rongoa ngwae 'a'ana ne'eri nia saea ne'e nia mae na'a, sa Paelat fi'i ala'ania sa Josef ka ngalia nonina sa Jesus.

⁴⁶ 'Una'eri, sa Josef ka folia ta'i 'aba ifi kwao, ma ka kanusua nonina sa Jesus 'i ano, ma ka buta ana ifi ne'eri, ma ka alua 'i saena na faoda gwa'u ne'e kira 'ilia 'i saena na fau. Sui ka gilisia ta'i baba'i fau doe, ma ka bokota na'a maana na faoda gwa'u ne'eri.

⁴⁷ Ma 'i Mary na kini 'i Magdala, ma 'i Mary ne'e te'a sa Joses, kera lisia na'a kula ne'e kira kwaiatoo sa Jesus ana.

16

*Na tata'elana sa Jesus fa'asia mae'a
(Matthew 28:1-8; Luke 24:1-12; John
20:1-10)*

¹ Ma 'i buri 'ana na Sabat, na asoa ana mamalo'anga nia sui na'a, 'i Mary kini 'i Magdala, ma 'i Mary na te'a sa James, ma 'i Salome, kira folia ma'li na ru moko le'a ki fuana na ngwailana ana nonina sa Jesus.

² Ana 'ofodangi makalokalo'a 'ua ana Sande, kaida'i sina ni ra'e na'a, kira ka leka ma'li 'uana na faoda'i ngwae mae.

³ Kaida'i kira leka, kira ka saefiloda kwailiu, kira ka 'uri, "Sa tai ne'e ke ba'a gilosia na baba'i fau baera fa'asia maana faoda baera?" Sulia fau ne'eri nia doe liu.

⁴ Sui, kaida'i kira dao ana, kira ka lisia na baba'i fau baera abuli na'a.

⁵ Ma kaida'i kira ru'u kwau 'i saena na faoda, kira ka lisia ta'li ngwae fi'i doe nia ru'ufia ifi kwao, ma ka tua ana bali 'olo'olo saena faoda ne'eri. Ma kira ka ma'u liu.

⁶ Ma nia ka fata 'uri, "Noa'a kamu kasi ma'u. Nau ku saiana kamu lulu 'uana sa Jesus, na ngwae 'i Nasaret ne'e kira saungia 'i tufungana na 'ai rara folo. Noa'a nia kasi tua na'a 'i ne'e. Sulia nia tata'e na'a fa'asia mae'a! Mulu lisia na kula ba kira kwaiatoa ana!

⁷ Muke leka kwau siana fafarongo nia ki fa'inia sa Peter, ma kamu ka fa'arongo 'uri ada na'a, 'Sa Jesus leka na'a 'i na'o ma'akwali kaumululu 'i Galili, kamu ke ba'a lisia 'i ne'eri, di'ia ba nia saea na'a fuamu'a.' "

⁸ Ma na kini ne'eri ki kira ka ru'u na'a kwau 'i maa, ma kira ka lalili na'a fa'asia na faoda ne'eri, sulia kira ma'u, ma kira ka lebelebe liu. Noa'a kira kasi saea na'a ta ru fuana ta ngwae, sulia kira ma'u liu.

Sa Jesus nia daotafa fuana 'i Mary kini 'i Magdala

(Matthew 28:9-10; John 20:11-18)

⁹ Ana 'ofodangi la'a bilabila ana Sande, sa Jesus nia mauri la'u, ma ka daotafa fuana 'i Mary kini 'i Magdala, na kini ba sa Jesus nia ifulanga'inia na fiu ano 'i ru ta'a baera ki fa'asia.

¹⁰ Ma 'i Mary ka leka siana na fafarongo nia ki. Kira kwaimanatai, ma kira ka angi liu na'a. Ma 'i Mary ka fa'arongoda.

¹¹ Ma ana kaida'i ne'e kira rongoa ne'e sa Jesus nia mauri, ma 'i Mary ka lisia na'a, kira noa'a kasi fa'amamana go'o 'i Mary.

Sa Jesus nia fa'ata'i fuana ro fafarongo nia ki

*(Matthew 28:16-20; Luke 24:13-49; John
20:19-23; Acts 1:6-8)*

¹² Ma 'i buri la'u, sa Jesus ka dao tafa logo fuana ta ro fafarongo ana, kaida'i kera leka na'a sulia na tala fa'asia 'i Jerusalem.

¹³ Ma kera ka oli ma'li, ma kera ka fa'arongoa la'u ti fafarongo ada, bore ma kira kasi fa'amamana go'o.

Sa Jesus nia daotafa fuana fafarongo nia ki

¹⁴ Ma 'i buri 'ana na'a, sa Jesus ka daotafa fuana na akwala ma ta'li ngwae ana fafarongo nia ki, kaida'i kira fanga 'ada. Ma nia ka balufi kira sulia kira kasi fa'amamana, ma sulia manatada ngasi liu fuana na fa'amamanalana ngwae ki ne'e kira lisia na'a 'i buri 'ana ne'e nia tata'e fa'asia mae'a.

¹⁵ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Muke leka 'i saena 'afutana na magalia, ma muke fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a fuana na ngwae ki ta'ifau.

¹⁶ Ma sa tai ne'e nia fa'amamana na Fa'arongo'a Le'a, ma ka siuabu, nia ke ba'a mauri firi fa'inia God. Ma sa tai ne'e noa'a nia kasi fa'amamana, God ke ba'a matalanga'inia.

¹⁷ Ma na ngwae ki ne'e kira fa'amamana, kira ke to'o ana ngasingasi'anga fuana sasilana fa'anada'a 'uri ki: Kike ifulani ano 'i ru ta'a ki 'ani na sataku, ma kira ka fata 'ani na ala'anga matamata ki ne'e kira 'iri saisiaiana.

¹⁸ Ma di'ia kira daua ta ba'eko tolo nama kira ka kwa'ufia bore ti kafo ni maelilani noa'a nia kasi fa'alida go'o. Ma di'ia kira alu lima 'i fafona na ngwae mata'li ki, kira ka 'akwa na'a."

Sa Jesus nia fane na'a 'uana 'i langi

(Luke 24:50-53; Acts 1:9-11)

¹⁹ 'I buri 'ana ne'e na Aofia sa Jesus nia ala'a fa'i kira, nia ka fane na'a 'uana 'i langi, ma ka tua 'i bali 'olo'olo ana God ka gwaunga'i fa'inia.

²⁰ Ma na fafarongo nia ki kira ka leka, ma kira ka lifurongo 'ani fatalana God ana kula ki ta'ifau. Ma na Aofia ka rao fa'inida, ma ka kwatea na ngasingasi'anga fuada fuana sasilana fa'anada'a ki, fasi 'iri ke fa'ata'inia na fa'amanata'anga kira nia mamana.

Na Fa'arongo'anga Le'a Ne'e Sa Luke Nia Keresia

Sa Luke ta'i ngwae kwaigurai ne'e nia sai liu ana keresilana buka le'a ki. Sa Luke noa'a la'u na fafarongo sa Jesus Christ kaida'i sa Jesus mauri, ma nia'a ka noa'a logo ta Jiu, ma na ala'anga nia ne'e Grik. 'I na'o ma nia fi'i keresia na buka ne'e, kaida'i 'oro ki nia tua fa'inia sa Paul na lifurongo. Ana ti kaida'i logo, nia leka 'i Jerusalem fuana lisilana kula ne'e ru ki fuli ana kaida'i ana sa Jesus. 'I buri mala, nia ka fi'i keresia buka ne'e. Nia ka keresia la'u ta buka sulia tae ne'e lifurongo ki sasia, ne'e kira saea 'ani Acts.

Sa Luke keresia buka ne'e fuana ngwae 'a'ana sa Tiofilas. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nia keresia logo fuana ngwae 'oro ne'e kira noa'a la'u ngwae Jiu ki, 'iri kike saiana to'oma'ilana. Sa Luke keresia buka ne'e logo fuana fa'ata'ilana na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus nia ru mamana liu. Ma nia oga ke fa'ata'i madako ana ne'e sa Jesus leka ma'i fuana fa'amaurilana ngwae ki ta'ifau saena magalia. Ti ru ne'e sa Luke nia kerekere sul'i ki ne'e sa Jesus nia fu'usi doe ana kini ki, ma nia ka ma'udi liu fuana kwai'afilana ngwae ta'a ki, ma ngwae dala'a ki.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Futalana ma doelana sa Jesus, ma sa John Siuabu & 1:5—2:52

'I na'o ana sa Jesus ka fi'i tala'ae ana rao'a nia & 3:1—4:13

Sa Jesus fulia rao'a nia 'i Galili & 4:14—9:50

Sa Jesus leka ka dao 'i Jerusalem & 9:51—19:27

Wiki 'isi sa Jesus tua 'i Jerusalem & 19:28—21:38

Sa Jesus mae ma ka mauri faolu la'u & 22:1-24

¹ Kwala Tiofilas kwa, na ngwae 'oro ki kira kerekere sulia ru ki ta'ifau ne'e sa Jesus nia fuli'i safitami'a.

² Kira keresia ru ne'e kami rongoa fa'asia na ngwae ne'e kira lia talitali ana ru ne'eri ki. Ma ngwae ne'e kira lisia ru ne'eri ki ne'e fuli, kira ka fata logo sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'eri fuami'a.

³ Nia ne'e ngwae 'inoto'a sa Tiofilas, nau ku manata sulia nia le'a nau kui kerekere sulia ru ne'e ki fuamu, osi'ana nau ku sai le'a ana ru ki ta'ifau, nia 'ita nama ma'i ana etangilana ala'anga ne'e.

⁴ Ma nau ku kere sulia ru ne'e ki fasi 'iri 'oke saiana na mamanalana ta'ifau ru ne'e kira fa'amanata 'ani fuamu.

Kaida'i na 'ainsel fa'arongo 'ani futalana sa John Siuabu

⁵ Ana na kaida'i sa Herod nia gwaunga'i fafia aba'i kula 'i Judea, ta'i fata abu ne'e satana sa Sekaraea nia tua logo ana kaida'i ne'eri, ma nia'a ana fiku ta'i fata abu fuana fo'onga'a sulia sa Abaeja. Na 'afe nia 'i Elisabet nia saka logo ma'i ana na kwalafa fata abu ki ne'e kira 'ita ma'i ana sa Aaron, ngwaefuta sa Moses.

⁶ Na abula ladaro'o ta'ifau nia saga, ma ka 'ololo 'i na'onona God, sulia kera ro'o le'a liu sulia na taki God ki fa'inia na ala'anga totonga'i nia ki ta'ifau.

⁷ Bore ma ta'i ru go'o, ne'e noa'a kera kasi to'o ana ta ngela, osi'ana 'i Elisabet nia 'abara'a. Ma nia'a fa'inia ara'i nia sa Sekaraea bore, kero'a ngwaro logo na'a.

⁸ Ta'i asoa sa Sekaraea nia leka saena Luma Abu God, osi'ana kaida'i ne'eri na kaida'i na fiku ta'i fata abu sa Sekaraea 'iri ke sasia na rao'a fata abu ki.

⁹ Na falafala ana fata abu ki fuana fililana ta'i fata abu la'u fuana do'ofilana 'ai moko le'a, ne'e nia 'uri: Kira ka 'ui 'ania ru di'ia daisi fuana fililana sa tai la'u ne'e ka sasia rao'a fata abu fuana do'ofilana 'ai moko le'a 'i fafona fulifu'a saena Luma Abu God. Ana kaida'i ne'eri, kira ka filia sa Sekaraea, ma nia ka ru'u 'i saena Luma Abu,

¹⁰ ma na ngwae 'oro ne'e kira ka tua 'i maa ki, kira ka fo'o ana kaida'i ne'e nia do'ofia na 'ai moko le'a ne'eri.

¹¹ Ma ta'i 'ainsel God ka fa'ata'i fuana, nia uu 'i bali 'ololo ana fulifu'a ne'eri.

¹² Kaida'i sa Sekaraea nia lisia na 'ainsel ne'eri, nia ka lebe ma ka ma'u liu.

¹³ Bore ma, na 'ainsel ne'eri ka fata 'uri fuana, "Sekaraea, noa'a 'oe kosi ma'u la'u! God nia rongoa na lingana fo'onga'a 'oe, ma na 'afe 'oe 'i Elisabet ke ba'a fa'afuta ta'i ngela ngwane. Ma 'oke saea 'ani sa John.

¹⁴ 'Oke ba'a saele'a liu, ma na ngwae 'oro ki logo, kira ka saele'a ana kaida'i ne'e nia ke futa ma'i ana!

¹⁵ Osi'ana nia'a na ngwae talinga'i 'i na'onona God. Noa'a nia kasi kwa'ufia ta waen nama ta ru ni kwa'ufilana ngasingasi'a ne'e lilinga. Ma ana kaida'i nia fi'i futa ma'i, na Ano'i ru Abu ka tua na'a fa'inia.

¹⁶ Nia ke ba'a olita'inia ma'i na ngwae 'oro ki 'i Israel fuana God kira.

¹⁷ Ma nia ke ba'a etaeta na'a ma'i 'i na'o ana na Aofia, ma ke ba'a ngasingasi'a di'ia sa Elaeja na profet. Sa tai fa'lida ne'e kira olisu'usu'u, nia ke fikuda la'u, fasi 'iri na ma'a ki, ma na ngela kira ki, kira ke alafe fuada kwailiu. Ma nia ke ba'a rokisia manatana na ngwae aburongo ki, 'iri kira

ka manata saga. Ma nia ke ba'a sasi aka'u ana na ngwae ki fuana na Aofia, 'iri kira ke masia na daolana ma'i."

¹⁸ Sui, sa Sekaraea ka fata 'uri fuana 'ainsel ne'eri, "Nau kui ba'a sai fa'uta ana mamanalana ru ne'eri? Sulia nau'a fa'inia 'afe nau, kero'o ngwaro ta'ifau na'a."

¹⁹ Ma na 'ainsel nia olisia ka fata 'uri: "Nau'a sa Gebriel ne'e nau ku tua fa'inia God sulia asoa ki ta'ifau. Ma God na'a nini'a asungali nau ma'i, 'iri nai ala'a fa'ini'o, ma nau ku fa'arongo 'oe 'ani na fa'arongo'a le'a ne'e."

²⁰ Ma di'ia 'oe kosi fa'amamana go'o ana fa'arongo'anga ne'e nau, 'oke lisia na mamanalana ana kaida'i ne'e God nia 'olea fuana ru ne'e ka fuli ana. Ma osi'ana 'oe kosi fa'amamana ana fatalaku, na kwakwamu ke kulu, ma noa'a 'oe kosi ala'a tafa leleka ka dao ana kaida'i ne'e ru ne'e nau ku eta fata 'ani 'i na'o fuamu ka mamana."

²¹ Ana kaida'i ne'eri na ngwae ne'e kira tua masia sa Sekaraea ki, kira ka 'arefo liu, sulia nia tua tau ma'i 'i saena Luma Abu.

²² Ma kaida'i sa Sekaraea nia leka ma'i 'i maa siana ngwae ne'eri ki, na kwakwana ka kulu na'a, ma noa'a nia kasi ala'a na'a fa'inia na ngwae ne'eri ki. 'Una'eri go'o na ngwae ki ta'ifau, kira ka manata na'a 'uri: "Mamana liu, sali nia lisia ta fa'ata'inga 'i saena Luma Abu." Si ne'e kwakwana nia kulu na'a, ma nia ka ala'a go'o 'ani limana fuana ngwae ki.

²³ Ma na kaida'i nia ki fuana rao'a saena Luma Abu God nia sui na'a, sa Sekaraea fi'i oli la'u 'uana luma nia.

²⁴ Ma noa'a nia kasi tau go'o 'i buri 'ana, na 'afe nia 'i Elisabet ka ina na'a, ma sulia lima madamo ki, nia kasi liliu na'a 'i maa fa'asia luma kera,

²⁵ ma nia ka fata 'uri, "Kaida'i ne'e, God nia 'afi nau na'a, ma ka lafu nau na'a fa'asia 'eke'a ba nau ku tua ma'i saena 'ani abara'anga 'i maana ngwae 'oro ki."

Kaida'i na 'ainsel nia fa'arongo 'ani futalana sa Jesus

²⁶ Kaida'i 'i Elisabet nia ina ka tua na'a sulia ono madamo ki, God ka kwatea ma'i 'ainsel Gebriel 'uana ta'i fanoa saena aba'i kula 'i Galili ne'e kira saea 'ani 'i Nasaret.

²⁷ Nia ngalia ma'i ta'i fa'arongoa fuana ta'i sari'i ne'e kira alu fafia fuana ngwae ne'e satana sa Josef fasi 'iri ka korea. Sa Josef nia futa ma'i olitana na kwalafa sa David na tatalafa'a. Na satana sari'i ne'eri 'i Mary.

²⁸ Na 'ainsel nia leka ma'i, ka fata 'uri fuana, "Asoa le'a kwau! God nia tua fa'i

'oe, ma ka fa'ale'a 'oe, ma na kwai'ofe'a nia fuamu ka lilisu!"

²⁹ Kaida'i 'i Mary nia rongoa na fatalana 'ainsel ne'eri, nia ka manata 'abera, ma ka lulu 'uana na fadalana na ala'anga ne'eri ne'e 'ainsel nia saea fuana.

³⁰ Sui na 'ainsel ka fata la'u 'uri fuana, "Mary kwa, noa'a 'oe kosi ma'u la'u, du'ungana God nia 'ofe'o."

³¹ Du'ungana nia fili 'oe, 'oke ba'a ina, ma 'oke fa'afuta ta'i ngela ngwane, ma 'oko fa'asata 'ani sa Jesus.

³² Ma nia ke ba'a 'inoto'a liu, ma kira ka saea 'ani Ngela God. God kwatea nia ke gwaungali, di'ia ko'o bora nia sa David.

³³ Ma nia ka gwaungali fuana Jiu ki ne'e fuu'i ngwae ana sa Jakob tuatua firi, ma na 'Inoto'anga noa'a nia kasi sui!"

³⁴ Ma 'i Mary ka fata 'uri fuana 'ainsel ne'eri, "Nau ku abungali nau 'ua go'o 'aku kwa. 'Uri ma ala'anga 'oko saea fuaku ke ba'a mamana fa'uta?"

³⁵ Ma na 'ainsel ne'eri nia olisia ka 'uri, "Na Ano'i ru Abu ke ba'a koso ma'i fafi'o, ma na ngasingasi'anga God ka tua fa'ini'o. Osi'ana nini'a na Ngela Abu ne'eri, kira ke saea 'ani na Ngela God.

³⁶ 'Oko saiana to'olamu 'i Elisabet. Na ngwae ki ta'ifau kira saea nia 'afita'i na'a fuana nia ka to'o ana ta ngela. Sui bore 'ana nia ka ngwaro, ma ta'ena nia ina ka tua na'a sulia ono madamo ki.

³⁷ Osi'ana noa'a ta ru kasi 'afita'i go'o fuana God."

³⁸ Ma 'i Mary ka fata 'uri, "Nau ku oga ru nini'a 'oko saea fuaku ki ke fuli mamana na'a ma'i fuaku, osi'ana nau na kini rao God." Kaida'i 'i Mary nia fata go'o 'una'eri, na 'ainsel ka leka na'a 'ana fa'asia.

'I Mary nia leka siana 'i Elisabet

³⁹ Ana kaida'i ne'eri nama go'o, 'i Mary ka sasi aka'u, ma ka leka 'ali'ali na'a 'uana kala fanoa 'i tolo ana bali aba'i kula 'i Judea.

⁴⁰ Kaida'i nia dao, nia ka ru'u 'i luma sa Sekaraea, ma ka fata le'a le'a fuana 'i Elisabet.

⁴¹ Ma kaida'i 'i Elisabet nia rongoa na fatalana 'i Mary, na ngela ne'e nia ina 'ani lebe ka saola saena sirana. Ma na Ano'i ru Abu ka sura ana 'i Elisabet,

⁴² ma nia ka fata doe ma ka 'uri, "Na 'oilaki'a fuamu liufia na kini ki ta'ifau, ma na 'oilaki'a logo fuana na ngela ne'e 'oko ina 'ani.

⁴³ Noa'a nau ku 'iri tolotia ne'e ru doe ne'e ka fuli fuaku, sulia na te'a Aofia nau ka leka ma'i fuana na lisilaku!

⁴⁴ Du'ungana kaida'i nau ku rongoa go'o na ala'anga 'oe ki, na ngela nini'a nau

ku ina 'ani ka leota'i na'a saena siraku, osi'ana nia saele'a liu.

⁴⁵ Na 'oilaki'anga fuamu osi'ana 'oko fa'amamana ana fatalana God fuamu ke fuli."

I Mary nia tafea God

⁴⁶ Ma 'i Mary ka fata 'uri,

"Na manatalaku tafea God,

⁴⁷ ma na mangoku nia saele'a sulia God ne'e nia fa'amauri nau.

⁴⁸ Nau ku ngu tafea aku, sulia nia manata to'o aku, nau na kini ku enoeni go'o aku, ma ku tua go'o aku fuana na rao'a fuana.

Nia 'ita 'i ta'ena ka oli ala'a, na ngwae ki ta'ifau kira ka saea nau ku tua 'ani 'oilaki'a doe,

⁴⁹ sulia na ru doe ki ne'e God nia sasi'i fuaku 'ani ngasingasilana ta'ifau.

Ma na satana God abu.

⁵⁰ Nia 'ita ka leka na'a ma'i sulia na unita'i ngwae ki ta'ifau, nia fa'ata'inia kwaimanatai'anga nia fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira fu'usi doe ana.

⁵¹ Nia taga na limana ne'e nia ngasingasi'a liu, ma ka takalonga'inia na ngwae ne'e kira fatale'a ada 'i talada ki.

⁵² Nia fa'akosoa na tatalafa'a ngasingasi'a ki fa'asia na 'inoto'anga kira ki, ma ka fa'a'inoto'a ngwae kira enoeni ki.

⁵³ Na ngwae kira fiolo ki, nia sare kira 'ani ru le'a ki, ma nia ka sasi ngwae to'oru'a ki ka dala'a.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nia manata to'ona na fata alanga'inga nia* sasia fuana ko'o bora kia ki, ma ka kwai'afi aka na ngwae rao nia ki 'i Israel.

Noa'a nia kasi manata bura ana fa'ata'ilana kwaimanatai'anga nia eta fata'a 'ani fuana sa Abraham, ma fuaka logo na kwalafa nia ki tuatua firi!"

⁵⁶ I Mary nia tua fa'inia 'i Elisabet sulia uulu madamo ki, sui nia ka fi'i oli 'uana fanoa nia.

Na fitalana sa John Siuabu

⁵⁷ Kaida'i fuana 'i Elisabet ka fa'afuta nia dao na'a, nia ka fa'afuta ta'i ngela ngwane.

⁵⁸ Na ngwae kwaima nia ki, ma na ngwae go'o ana kwalafa nia ki, kira rongoa na ru le'a ne'e God nia sasia fuana, ma kira ka saele'a liu fafia.

⁵⁹ Fiu asoa ki sui buri 'ana fitalana ngela ne'eri, kira ka ro'osulia na falafala Jiu ki fuana 'olo fa'ata'inia. Ma kira ka oga kike fa'asata nia 'ani ma'a nia sa Sekaraea.

⁶⁰ Bore ma te'a nia olisida ka 'uri, "Noa'a kamu kasi saea 'ani sata ne'ana! Na satana sa John lala."

⁶¹ Ma na ngwae ki ta'ifau kira olisia kira ka 'uri, "Noa'a ta ngwae ana kwalafa koro'o 'iri to'o ana sata ne'eri."

⁶² Sui kira ka ala'a 'ani limada, kira ka kwatea ma'etoto fuana ma'a nia sa Sekaraea, ma kira ka saefilo 'uana sata tae ne'e nia oga kira ke fa'asata 'ani ngela ne'e.

⁶³ Ma sa Sekaraea ka kwaikarui, ma ka gania 'uana ta'iba ru fuana kerekere'a, ma nia ka kerekere ka 'uri, "Na satana ngela ne'e sa John." Ma ngwae ki ta'ifau kira ka 'arefo liu.

⁶⁴ Ma ana kaida'i ne'eri logo, na ngiduna sa Sekaraea ka fata tafa, ma nia ka tafea God.

⁶⁵ Ma na ngwae ki ta'ifau go'o ne'e kira fiku ma'i 'i ne'eri, kira ka 'arefo liu, ma na fa'arongo'anga sulia na ru ne'eri ki ka talofia na'a ngwae kira tua 'i tolo ki, saena 'afutana aba'i kula 'i Judea.

⁶⁶ Ma na ngwae ki ta'ifau go'o ne'e kira rongoa ru ne'eri ki, kira ka manata kalida, ma kira ka fata 'uri, "Na ngela ne'e ke ba'a alua ta ngwae fa'uta nini'a?" Kira fata 'una'eri, sulia kira saiana na ngasingasi'anga God nia tua fa'inia ngela ne'eri.

Sa Sekaraea nia tafea God

⁶⁷ Ma na Ano'i ru Abu ka tua na'a fa'inia sa Sekaraea ma'a sa John, ma sa Sekaraea ka fatatalo'ania na fa'arongo'anga God ka fata 'uri,

⁶⁸ "Kuke tafea God ne'e nia'a God ana ngwae Jiu ki.

Nia leka ma'i fuana 'afilaka na ngwae nia ki, ma fuana na fa'amaurilaka.

⁶⁹ Nia ke kwatea ma'i fuaka ta'i ngwae Kwaifa'amauri ne'e nia to'o ana ngasingasi'anga doe, ne'e nia leka ma'i fa'asia kwalafa sa David na tatalafa'a, na ngwae rao na Aofia.

⁷⁰ Nia fata alanga'inia ma'i fuaka ru ne'e ki, ana fatalana profet abu ki 'i na'lo,

⁷¹ fasi 'iri nia ke fa'amauri kia fa'asia na malimae kia ki ma fa'asia na ngasingasi'anga ana ngwae ne'e kira ogala'a fuaka ki.

⁷² Nia ka alanga'i ma'i nia ke fa'ata'inia na kwaimanatai'anga nia fuana ko'o bora kia ki, ma nia ka manata to'ona na fau alanga'inga abu nia

⁷³ ne'e nia sasia fuana ko'o bora kia sa Abraham, ma nia ke ba'a lafu kia fa'asia na malimae kia ki,

* 1:54-55 fata alanga'inga God eta fata'a fuana sa Abraham saena Genesis 17:7.

⁷⁴ fasi 'iri kuke rao fuana ma noa'a kulu kasi ma'u,

⁷⁵ ma fasi 'iri kuke tua saga 'i maana sulia asoa ki ta'ifau."

⁷⁶ Ma sa Sekaraea ka fata 'uri fuana ngela nia sa John,

"Ngela nau 'ae, kira ke sae'lo 'ani profet God ne'e 'inoto'a fafia ru ki ta'ifau.

Ma 'oke etaeta 'i na'lo ana na Aofia, fasi 'iri 'oko saea ngwae ki kira ka sasi aka'u ana maurilada ma'akwalia nia'a.

⁷⁷ Ma 'oke fa'arongoa na ngwae nia ki, ne'e kira ke to'lo ana mauri'a kaida'i God ke rufuanata ana ta'anga'a kira ki.

⁷⁸ Sulia God kia, nia kwaimanatai liu fuaka.

Di'ia na sina ne'e ra'e ma'li fa'inia madakola'a,

⁷⁹ na ngwae Fa'amauri kia nia dao ma'li fa'asia God fa'inia madakola'anga fuana ai ne'e kira tua saena ma'e rodo ana mae'a.

Ma nia kwai'afi aka 'iri ke tala'i kia 'uana na aroaro'anga fa'inia God."

⁸⁰ Ma ngela ne'eri sa John ka doe ana noni, ma na manatana ta'ifau ka ngasin-gasi'a. Ma kaida'i nia doe, nia ka tua saena aba'i kula kwasi, leleka ka dao ana asoa nia sakatafanga'i fuana ngwae 'i Israel ki.

2

Sa Jesus nia futa (Matthew 1:18-25)

¹ Ana kaida'i ne'eri ana te'tete'elana sa John, na ngwae gwaunga'i ana fanoa doe 'i Rom ne'e satana sa Ogastas, nia alua ta'i taki fuana ngwae ana fanoa ki ta'ifau olofana 'inoto'anga nia, fasi 'iri kike leka 'i fanoa ko'lo bora kira ki fuana na keresilana satada.

² Ma nia na etana kerekere'a ne'e kira sasia kaida'i sa Kwirinias nia 'inoto'a fafia profins 'i Siria.

³ Ma na ngwae ki ta'ifau, kira ka leka fuana na keresilana satada, ta'i ta'i ngwae'a ke oli 'uana fanoa nia.

⁴ Ma sa Josef ka leka logo ma'li fa'asia na fanoa nia 'i Nasaret ana aba'i kula 'i Galili, ma ka leka 'uana aba'i kula 'i Judea 'uana na ma'e fanoa sa David na tatalafa'a ne'e kira saea 'ani 'i Betlehem, osi'ana sa Josef nia na ngwae ana kwalafa sa David.

⁵ Sa Josef nia leka fuana ka keresia na satana fa'inia 'i Mary, na kini ba kira alu fafia fuana. Ma ana kaida'i ne'eri, 'i Mary nia ina na'a.

⁶ Ma ana kaida'i kera tua 'i Betlehem, nia ngela fii na'a fuana fa'afuta'anga.

⁷ Ma nia ka fa'afuta na ngela etaeta nia, ma ka 'afua 'ani ifi ki, ma ka fa'ateoa 'i saena kula ni sare buluka'anga, osi'ana noa'a na'a ta luma fuana kera ka folia kera ka tua ana.

'Ainsel ki fa'arongo 'ania fitalana sa Jesus

⁸ Ma na ngwa'i to'a kira lia sulia sipsip ki, kira tua karangia logo na fanoa ne'eri, ma kira ka lia sulia na sipsip kira ki 'i saena rodo.

⁹ Ma na 'ainsel God ka fa'ata'i fuada, ma na madakolana God ka rara 'afida, ma kira ka ma'u liu.

¹⁰ Ma na 'ainsel ne'eri ka fata 'uri fuada, "Noa'a kamu kasi ma'u la'u, osi'ana nau ku ngalia ma'li fa'arongo'anga le'a ne'e nia fa'asaele'a ngwae ki ta'ifau.

¹¹ 'I ta'ena na Fa'amauri kamu nia futa 'i saena ma'e fanoa sa David 'i Betlehem, ma nia ne'e na Christ na Aofia.

¹² Ma na ma'etoto fuamu'a nia 'uri: Muke ba'a lisia ta'i ngela ti'titi'i ne'e kira 'afua 'ani ifi ki, ma nia teo ana kula fuana sarelana buluka ki."

¹³ 'Asu bore ma mole'e 'ainsel fa'asia 'i langi kira ka fiku fa'ata'i la'u fa'inia 'ainsel baera, ma kira ka tafea God kira ka 'uri,

¹⁴ "Fu'usi 'inoto'a ana God 'i langi. Ma na aroaro'a fuana ngwae ki 'i ano ne'e God nia saele'a fa'inida."

¹⁵ 'I buri 'ana ne'e 'ainsel ki kira oli na'a 'uana 'i langi, na ngwae lia sulia sipsip ne'eri ki kira ka ala'a kwailiu fuada kira ka 'uri, "Kulu leka basi 'uana 'i Betlehem fasi 'iri kulu ke lisia na ru nini'a God nia fata sulia fuakulu."

¹⁶ Ma kira ka leka 'ali'ali, ma kira ka dao to'ona 'i Mary fa'inia sa Josef, ma kira ka lisia na ngela ti'titi'i ne'e nia teo ana kula fuana sare buluka'anga.

¹⁷ Ma kaida'i kira lisia, kira ka fata sulia na ru ne'e na 'ainsel ki kira saea fuada sulia na ngela ne'eri.

¹⁸ Ma na ngwae ki kira ka rongoa, ma kira ka 'arefo liu ana ala'anga ne'e kira fa'arongo 'ani.

¹⁹ Ma 'i Mary nia manata to'ona ru ne'eri ki, ma ka goni'i saena maurilana ka tau.

²⁰ Ma na ngwae folo 'usia sipsip ki kira ka oli, ma kira ka ba'atafea God fafia ru ki ta'ifau ne'e kira rongoa, ma kira ka lisia logo ne'e nia mamana ka di'ia nama ne'e 'ainsel saea fuada.

²¹ Ma ana wiki 'i buri, kaida'i ne'e kira 'olo fa'ata'inia ana ngela ne'eri, kera ka

fa'asata 'ani sa Jesus, na sata ba na 'ainsel nia saea fuana 'i Mary, kaida'i nia kasi ina ua.

Kira ngalia sa Jesus 'uana saena Luma Abu

²² Ma na kaida'i nia dao na'a fuana sa Josef fa'inia 'i Mary kera ka fa'asikasika na'a di'ia na taki ba sa Moses* nia saea 'i burina fa'afuta'anga. 'Una'eri go'o, kera ka ngalia na ngela ne'eri 'uana saena Luma Abu God 'i Jerusalem 'iri kera ka kwatea fuana God,

²³ di'ia ba kira keresia ka sui na'a 'i saena taki God ki kira 'uri, "Na ngela ngwane etaeta, kira ke kwatea nama fuana God."

²⁴ Kera ke kwatea logo na kwaisu'usi'anga 'ani ro fa'i fao ki, nama ta ro fa'i bola, di'ia na taki God nia oga fuana fa'asikasika lana 'i Mary.

²⁵ Ma ana kaida'i ne'eri, ta'i ngwae satana sa Simion nia tua 'i Jerusalem. Nia'a na ngwae le'a, ma ka dangi'i fo'osia God, ma ka tua ni kwaimasi 'uana kaida'i God ke fa'amauria na ngwae Israel ki. Ma na Ano'i ru Abu nia ka tua ana,

²⁶ ma ka saea nia ke mauri leleka ka dao ana kaida'i nia ke lisia na Christ ne'e God nia fata alanga'i 'ani fuana lafulana ngwae nia ki.

²⁷ Na Ano'i ru Abu nia tala'ia sa Simion ka leka 'uana Luma Abu God, ma nia ka dao to'ona sa Josef fa'inia 'i Mary, kaida'i kera ngalia ma'i na ngela ti'titi'i ne'eri sa Jesus, 'iri kera ka sasia na ru ki ne'e taki nia saea fuana sasilana.

²⁸ 'Una'eri go'o, sa Simion ka to'ia na'a ngela ne'eri 'ani limana, ma ka ba'atafea God ka 'uri,

²⁹ "God 'ae, kaida'i ne'e fata alanga'inga ba 'oe nia mamana na'a.

Nia ne'e, nau'a na ngwae ra'o 'oe, nau ku fi'i bolo na'a fuana mae'a, ma nau ku saele'a liu.

³⁰ Du'ungana kaida'i ne'eri, nau ku lisia na'a 'ania maaku talaku na ngwae ne'e 'oko kwatea ma'i 'iri ke fa'amauria na ngwae ki.

³¹ Nia na ngwae ne'e 'oko sasi aka'u ana, fasi 'iri ngwae ki ta'ifau kira ke lisia.

³² Ngwae ni Fa'amauri ne'e, nia di'ia na unu, osi'ana nia ke fa'ata'inia na kwaiogai'anga 'oe fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

Ma nia ka fa'a 'inoto'a kami ngwae Jiu ki ne'e ngwae 'oe ki."

³³ Ma na ma'a nia ma na te'a nia, kera ka 'arefo liu kaida'i kera rongoa ru ne'eri ki sa Simion nia ala'a sulia na ngela ne'e.

³⁴ Ma sa Simion ka fa'ale'a kera. Sui, nia ka fata 'uri fuana 'i Mary, na te'a nia, "Na ngela ne'e na ngela God nia filia 'ua na'a ma'i, na ngwae 'oro ki 'i Israel kira ke to'o ana mauri'a ana nia'a, ma na 'orolana logo ngwae ki 'i Israel maurilada mae osi'ana kira 'iri saiana nia'a. Nia'a ne'e na ma'etoto ke fa'ata'inia God fuana ngwae ki, ma 'orolana ngwae ki kira 'aila 'ania,

³⁵ 'una'eri nia ke fa'ata'inia na manata ago 'anga kira ki. Ma na kwaimanatai'anga doe ke ba'a dao amu, ka di'ia ta naifi ne'e ke to'o mala ana nonimu ka fi liu."

³⁶ Ma na ta'i gwa'i 'uru kini nia tua logo ana kaida'i ne'eri, na satana 'i Ana, ma nia ta'i profet logo, ma nia ka ngwaro na'a. Nia na ngela kini sa Faniuel ana kwalafa sa Asa. Ana kaida'i nia sari'i, nia 'afe ma ka tua fa'inia ara'i nia sulia fiu fa'i ngali ki go'o,

³⁷ ma 'i burina ara'i nia mae, nia 'uru ka tua na'a sulia kwalu akwala ma fai fa'i ngali. Nia tua go'o 'ana, ma ka 'idufa'i leka saena Luma Abu God fuana abu fanga'a ma na fo'osilana God sulia asoa ma rodo.

³⁸ Ana kaida'i ne'eri logo, nia dao to'ona sa Josef fa'inia 'i Mary, ma ka ba'atafea God, ma ka ala'a sulia na ngela ne'eri fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua go'o 'ada masia kaida'i God ke fa'amauria ngwae Jerusalem ki.

³⁹ Kaida'i sa Josef fa'inia 'i Mary kera fa'asuia na ru ki ta'ifau ne'e taki God nia saea, kera ka oli na'a 'uana fanoa kera 'i Nasaret, fanoa ne'e saena aba'i kula 'i Galili.

⁴⁰ Na ngela ne'eri nia doe ma'i, ma ka ngasingasi'a, ma ka to'o ana liato'o. Ma kwai'ofe'anga God ka tua fa'inia.

Sa Jesus nia tua saena na Luma Abu God

⁴¹ Ana fa'i ngali ki ta'ifau, na ma'a sa Jesus ma te'a nia kera leka 'uana fanoa doe 'i Jerusalem fuana fa'i asoa doe ana Fanga'a Daofa'i Liu'a.

⁴² Ma kaida'i sa Jesus nia dao ana akwala ma ro fa'i ngali, kira ka leka ana fanga'a ne'eri sulia na falafala kira.

⁴³ 'I buri 'ana fanga'a ne'eri nia sui, na ma'a nia ma te'a nia kera ka oli na'a adaro'o, ma sa Jesus ka tua go'o 'ana 'i Jerusalem, ma kera kasi saiana.

* **2:22** *Levitikus 12:6-8* 'I burina 'afe Jiu nia fa'afuta na ngela ngwane, kira saea ni sua. 'Una'eri ne'e nia tua 'i luma sulia uulu akwala ma uulu asoa ki burina 'olo fa'ata'inia ka sui mala, nia ka fi'i kwatea kwai su'usi 'anga fuana na Aofia.

⁴⁴ Kera fia fasi nia leka na'a fa'inia na fiku'a ne'eri, ma kera ka leka na'a adaro'o sulia fa'i asoa la'ula'u ne'eri. Sui, kera ka fi'i tala'ae 'uana lululana 'i safitana na ngwaefuta kera ki, ma na ngwae kwaima kera ki.

⁴⁵ Ma kaida'i kera lulu, ma kera kasi lisia, kera ka oli, kera ka lulu la'u ma'i 'i Jerusalem.

⁴⁶ Ma na uula fa'i asoa, kera fi'i dao to'ona saena Luma Abu God. Nia tua 'ana fa'inia ngwae fa'amanata ana Jiu ki, ma nia ka fafarongoda, ma ka saefiloda sulia ru kira fa'amanata 'ani.

⁴⁷ Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira rongo nia, kira ka 'arefo liu ana sai 'i ru'anga nia ma ana olisi'anga nia ki.

⁴⁸ Ma kaida'i sa Josef ma 'i Mary kera lisia, kera ka 'arefo liu. Ma te'a nia ka fata 'uri fuana, "Ngela nau 'ae, 'oko sasi fa'uta amiro'o nini'a? Na ma'a 'oe ma nau'a, kero'o lulu ma'i 'uamu, ma kero'o ka manata 'abera liu."

⁴⁹ Ma sa Jesus ka olisi kera ka 'uri, "Fa'uta ne'e koro'o ka lulu ma'i 'uaku ana kula ki dalafa? Fuila koro'o ka sai go'o ana ne'e nau ku tua go'o aku 'i ne'e saena luma Ma'a nau."

⁵⁰ 'Una'eri ma kera kasi sai go'o ana na fadalana na ala'anga ne'e nia saea fuadaro'o.

⁵¹ Sui, sa Jesus ka oli fa'i kera 'uana 'i Nasaret, ma ka ro'o na'a 'ana sulidaro'o. Ma te'a nia ka manata na'a sulia ru ne'eri ki ta'ifau sulia kaida'i tau.

⁵² Ma sa Jesus ka doe ma'i ana noni, ma na liato'o 'anga nia ka doe logo, ma God fa'inia ngwae ki kika saele'a logo fa'inia.

3

Sa John saea ngwae ki kike sasi aka'u fuana dao'a to'ona na Christ

(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; John 1:19-28)

¹ Ana kaida'i ne'eri, nia dao na'a ana akwala ma lima fa'i ngali ne'e sa Taebirias nia 'inoto'a ana fanoa doe 'i Rom, ma sa Pontias Paelat ka 'inoto'a fafia 'i Judea, ma sa Herod nia ngwae 'inoto'a fafia 'i Galili, ma sa Filip na ngwaefuta nia ka lia sulia 'i Iturea ma 'i Trakonaetis, ma sa Lisianias ka lia sulia aba'i kula 'i Abilin.

² Kaida'i ne'eri logo, sa Anas ma sa Kaeafas kero'a ro 'ingata'i fata abu ki ana fanoa 'i Jerusalem. Ma ana kaida'i ne'eri, na fatalana God ka dao ma'i siana sa John na ngela sa Sekaraea, kaida'i nia tua na'a 'i saena aba'i kula kwasi.

³ Ma sa John ka leka ana aba'i kula kalikalua kafo 'i Jodan. Ma nia ka

fata 'uri fuana ngwae ki, "Muke kakari alifa'i fa'asia ta'anga'a kamu ki, ma muke siuabu, 'iri God ke rufuanata ana ta'anga'a kamu ki."

⁴ Nia di'ia nama ba sa Aesea na profet nia keresia* ka 'uri,

"Ta'i ngwae nia ke ba'a ri 'i saena aba'i kula kwasi ka 'uri,

'Na Aofia nia ke dao ma'!

Kamu ke fa'asaga na tala fuana!

⁵ Ma muke fa'afungua na oteotea ki, ma muke fa'aotea na la'ebusua ki ma fa'i ua ki.

Ma muke fa'asaga na tala e'eo'a ki, ma muke fa'adada na tala kilukilu'a ki.

⁶ Ma ngwae ki ta'ifau kike ba'a lisia ne'e God ke fa'amaurida.' "

⁷ Ma ngwae 'oro ki kira leka ma'i siana sa John fasi 'iri nia ke siuabuda. Ma sa John ka fata 'uri fuada, "Kamu di'ia go'o amu'a kaela na ba'eko tolo ki! Noa'a nau ku 'iri saea la'u fuamu'a ne'e na siuabu'anga ke fa'atafi kamu fa'asia na kwa'ikwa'inga God sui bore 'ana noa'a kamu kasi kakari alifa'i.

⁸ Muke sasia lala ru ki ne'e nia fa'ata'inia kamu kakari alifa'i na'a fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki! Ma noa'a kamu kasi manata 'uri 'i saena liamu'a, 'Kami na ngwae kami futa ma'i ana kwalafa sa Abraham na'a. 'Afita'i ta kwa'ikwa'inga fa'asia God ka dao ami'a.' Ma nau ku sae saga ana fuamu'a, nia ta-langwara'u go'o ana fuana God ka ngalia ta gwa'i fau ana fau ki, ma ka saunga'inia 'ani kwalafa sa Abraham ki!

⁹ Ana kaida'i ne'e, God nia sasi aka'u na'a ana kwa'ikwa'inga, di'ia ta ngwae ba nia dau ana ta kwa'ikwa'i, ma ka sasi aka'u fuana tufulana 'ai ki. Ma na 'ai ki ta'ifau ne'e noa'a kasi fungu 'ani ta fua'i ai le'a ki, nia ke tufuda, ma ka to'osida 'i saena mafula."

¹⁰ Sui, na ngwae ki kira ka saefiloda sa John kira ka 'uri, "Ta tae ne'e kami ke sasia ka fa'ata'inia ne'e kami kakari alifa'i kwa?"

¹¹ Ma nia ka olisida ka 'uri, "Di'ia sa tai ne'e nia to'o ana ro ifi ki, nia ka kwatea na ruana ifi fuana ta ngwae ne'e noa'a nia kasi to'o ana ta ifi. Ma di'ia ta ngwae ne'e nia to'o ana fanga ki, nia ka daro'ia."

¹² Ma ti ngwae kwalabasa ana gonilana mani fuana takisi, kira dao logo ma'i fuana siuabu'anga, ma kira saefilo kira ka 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa, ta tae mo ne'e kami ke sasi ka fa'ata'inia ne'e kami kakari alifa'i kwa?"

¹³ Ma sa John nia olisida ka 'uri, "Muke fikua go'o mani ne'e nia bolo fa'inia mani

* 3:4 Aesea 40:3-5

ne'e taki nia saea. Noa'a kamu kasi gani liufia na mani ne'eri."

¹⁴ Ma ti ngwae ni ofo'a kira ka saefloa logo kira ka 'uri, "Ma kaimili nini'a, ta tae ne'e kami ke sasi ka fa'ata'inia ne'e kami kakari alifa'i kwa?"

Ma nia ka fata 'uri fuada, "Kamu kasi tuara'inia ta ngwae fuana kwatelana mani fuaumulu. Ma noa'a kamu kasi gaurafua ta ngwae. Ma muke saele'a go'o amu'a fafia na mani ne'e kira foli kaumulu 'ania."

¹⁵ Ngwae ki kira kwaimamani ana daolana ma'i na Christ, na ngwae ne'e God filia ka lafua ngwae nia ki, 'una'eri ma kira fia 'uri, "Sali sa John na'a ne'e na Christ."

¹⁶ Bore ma sa John ka fata lala 'uri fuada, "Nau ku siufi kamu go'o 'aku 'ani kafo, bore ma ngwae ne'e ke ba'a dao ma'i nia talinga'i ka liufi nau. Ma nau noa'a kusi bolo fa'inia ne'e nai logea na ta'e butu nia ki 'i 'aena. Ma nia ke ba'a siuabu kamu 'ani Ano'i ru Abu ma 'ani mafula."

¹⁷ Ma nia sasi aka'u na'a fuana mata-langa'ilana ngwae ki ta'ifau, ka di'ia ta ngwae ba nia efoa na maga ru le'a ki fa'asia na ta'eta'eri ki. Ma nia ka fikua na maga ru le'a ki 'i saena na luma ni goniru'a, ma ka du'afia na'a ta'eta'eri ki saena na mafula ne'e noa'a nia kasi mae."

¹⁸ Ma sa John ka fata sulia na Fa'arongo'a Le'a fuada 'ani ala'anga 'oro 'uri ki, ma nia ka iribobo ada fasi 'iri kira ke rokisia falafala kira ki.

¹⁹ Ma ana kaida'i ne'eri logo, sa John ka fata ngasingasi'a liu fuana sa Herod, na ngwae ne'e nia gwaunga'i fafia aba'i kula ne'eri, du'ungana sa Herod nia korea 'i Herodias, na 'afe ngwaefuta nia sa Filip, ma nia ka sasia na'a ru ta'a 'oro ki logo.

²⁰ Ma ta ru la'u ne'e ta'a ka tasa na'a ne'e sa Herod nia sasia ne'e, nia ngalia sa John, ma ka alua saena lokafo.

*Na siuabu'anga sa Jesus
(Matthew 3:13-17; Mark 1:9-11)*

²¹ Ma 'i na'ona kaida'i sa John nia tua saena lokafo, nia siuabu na'a ngwae 'oro ki. Sa Jesus nia leka ma'i, ma sa John ka siuabu logo. Ma ana kaida'i nia fo'o, na lofana salo ka 'ifi,

²² ma na Ano'i ru Abu nia koso ma'i fafia di'ia ta bola. Ma ta'i linga'i fata'a nia talo ma'i fa'asia 'i langi ka 'uri, "Ae'o na'a ne'e ngela nau ne'e nau ku alafe liu amu. Nau ku saele'a liu fa'ini'o."

Na kwalafa ana 'a'ebalarana ma'i sa Jesus

(Matthew 1:1-17)

²³ Ana kaida'i sa Jesus nia bolo fa'inia uulu akwala fa'i ngali burina futa lana,

nia ka tala'ae ka leka liliu na'a fuana fa'amanata'anga. Ma na ngwae ki ta'ifau, kira manata fasi sa Jesus nia na ngela sa Josef go'o. Bore ma Sa Josef ne'eri ne'e nia futa ma'i ana sa Hilae.

²⁴ Sa Hilae nia futa ana sa Matat, sa Matat ka futa ana sa Lifae, sa Lifae ka futa ana sa Melkae, sa Melkae ka futa ana sa Janae, sa Janae ka futa ana sa Josef. ²⁵ Sa Josef na ngela sa Matataeas, sa Matataeas ka futa ana sa Emos, sa Emos ka futa ana sa Neham, sa Neham ka futa ana sa Eslae, sa Eslae ka futa ana sa Nagae. ²⁶ Sa Nagae ne'e ngela sa Meata, sa Meata ka futa ana sa Matataeas, sa Matataeas ka futa ana sa Semein, sa Semein ka futa ana sa Josek, sa Josek ka futa ana sa Joda.

²⁷ Sa Joda na ngela sa Joanan, sa Joanan ka futa ana sa Risa, sa Risa ka futa ana sa Serababel, sa Serababel ka futa ana sa Sialtiel, sa Sialtiel ka futa ana sa Nirae.

²⁸ Sa Nirae na ngela sa Melkae, sa Melkae ka futa ana sa Adae, sa Adae ka futa ana sa Kosam, sa Kosam ka futa ana sa Elmadam, sa Elmadam ka futa ana sa Ere.

²⁹ Sa Ere na ngela sa Josua, sa Josua ka futa ana sa Eliesa, sa Eliesa ka futa ana sa Jorim, sa Jorim ka futa ana sa Matat, sa Matat ka futa ana sa Lifae. ³⁰ Sa Lifae na ngela sa Simion, sa Simion ka futa ana sa Juda, sa Juda ka futa ana sa Josef, sa Josef ka futa ana sa Jonam, sa Jonam ka futa ana sa Elaeakim.

³¹ Sa Elaeakim na ngela sa Milia, sa Milia ka futa ana sa Mena, sa Mena ka futa ana sa Matata, sa Matata ka futa ana sa Netan, sa Netan ka futa ana sa David na tatalafa'a.

³² Sa David na ngela sa Jesi, sa Jesi ka futa ana sa Obed, sa Obed ka futa ana sa Boas, sa Boas ka futa ana sa Salmon, sa Salmon ka futa ana sa Nason.

³³ Sa Nason na ngela sa Aminadab, sa Aminadab ka futa ana sa Admin, sa Admin ka futa ana sa Anae, sa Anae ka futa ana sa Hesron, sa Hesron ka futa ana sa Peres, sa Peres ka futa ana sa Juda.

³⁴ Sa Juda na ngela sa Jakob, sa Jakob ka futa ana sa Aesak, sa Aesak ka futa ana sa Abraham, sa Abraham ka futa ana sa Tera, sa Tera ka futa ana sa Neho.

³⁵ Sa Neho na ngela sa Sirag, sa Sirag ka futa ana sa Riu, sa Riu ka futa ana sa Pileg, sa Pileg ka futa ana sa Eba, sa Eba ka futa ana sa Sela.
³⁶ Sa Sela na ngela sa Keinan, sa Keinan ka futa ana sa Afaksad, sa Afaksad ka futa ana sa Siem, sa Siem ka futa ana sa Noa, sa Noa ka futa ana sa Lamek.
³⁷ Sa Lamek na ngela sa Metusala, sa Metusala ka futa ana sa Enok, sa Enok ka futa ana sa Jered, sa Jered ka futa ana sa Mahelalel, sa Mahelalel ka futa ana sa Kenan.
³⁸ Sa Kenan na ngela sa Enos, sa Enos ka futa ana sa Set, sa Set ka futa ana sa Adam na ngela God.

4

*Sa Saetan nia ilito'ona sa Jesus
(Matthew 4:1-11; Mark 1:12-13)*

¹ Na Ano'i ru Abu nia sura ana sa Jesus, ma sa Jesus ka oli ma'i fa'asia na kafo 'i Jodan, ma na Ano'i ru Abu ka tala'ia 'uana saena aba'i kula kwasi.

² Ma sa Saetan ka ilito'ona 'i ne'eri sulia fai akwala fa'i asoa ki. Ma sulia asoa ne'eri ki, sa Jesus kasi 'ania go'o ta fanga, ma nia ka fiolo liu na'a.

³ Ma sa Saetan ka fata 'uri fuana, "Osi'ana ne'e 'ae'o na Ngela God, 'oke fata fuana gwa'i fau ne'e 'iri ke alua ta afu beret."

⁴ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Na Kerekere'a Abu* nia saea, 'Na ngwae noa'a kasi mauri go'o 'ani fanga ta'ifilia."

⁵ Sui sa Saetan ka tala'ia 'uana gwauna totoloa ne'e fane liu, ma ana kaida'i ti'iti'i go'o, nia ka fa'ata'inia na'a fuana na 'inoto'anga ki ta'ifau ana magalia.

⁶ Ma nia ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Nai ba'a kwatea na 'inoto'anga ne'e ki ta'ifau, ma na ru le'a ki ta'ifau fuamu. Osi'ana na ru ne'e ki, na ru nau ki go'o ta'ifau, ma nau ku saiana nai kwate'e ta'ifau go'o fuana ta ngwae go'o 'ania ne'e nau ku filia.

⁷ Ma di'ia 'oko bobo uruuru, ma 'oko fo'osi nau, nau kui kwatea na 'inoto'anga ne'e ta'ifau go'o fuamu."

⁸ Ma sa Jesus nia olisia ka 'uri, "Na Kerekere'a Abu* nia saea, 'Ta'ifilia God 'oe go'o ne'e 'oke fo'osia, ma 'oke rao fuana.'"

⁹ Sui, sa Saetan ka tala'i la'u 'uana na fanoa doe ba 'i Jerusalem, ma nia ka fa'auua ana ta'i kula ne'e nia ra'e liu 'i

langi fafona na Luma Abu God. Ma nia ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Di'ia 'ae'o na Ngela God, 'oke lofo toli 'i ano fa'asia 'i ne'e.

¹⁰ Sulia na Kerekere'a Abu* nia saea, 'God ke ba'a kwatea ma'i na 'ainsel nia ki, 'iri kira ka tagi sulio.

¹¹ Ma kira ka sakua 'ae'o, fasi 'iri na 'aemu bore kasi foto ana ta gwa'i fau.'"

¹² Ma sa Jesus nia olisia ka 'uri, "Na Kerekere'a Abu* nia fata logo 'uri, 'Noa'a 'oe kosi ilito'ona God 'oe.'"

¹³ 'I buri 'ana sa Saetan nia ilito'ona sa Jesus 'ani ru ne'eri ki ta'ifau, nia ka leka na'a fa'asia sa Jesus, ma ka ma'asia ta kaida'i le'a ka oli.

*Sa Jesus ka tala'ae ana rao'a nia
(Matthew 4:12-17; Mark 1:14-15)*

¹⁴ Ma na ngasingasi'anga ana na Ano'i ru Abu nia tua fa'inia sa Jesus, ma nia ka oli na'a 'uana na aba'i kula 'i Galili. Ma na ala'anga sulia ka talofia saena na bali aba'i kula ne'eri ta'ifau.

¹⁵ Ma nia ka fa'amanata saena na luma fuana fo'onga'a kira ki, ma na ngwae ki ta'ifau kira ka aura'ea nia'a.

*Na ngwae 'i Nasaret ki kira 'aila 'ania
sa Jesus*

(Matthew 13:53-58; Mark 6:1-6)

¹⁶ Sui sa Jesus ka leka 'uana 'i Nasaret, fanoa ba nia doe ma'i saena. Ma ana Sabat, na asoa ana mamalo'anga, nia ka leka 'i saena na luma fuana fo'onga'a sulia na falafala nia. Ma nia ka tata'e fuana na to'oma'ilana na Kerekere'a Abu,

¹⁷ ma kira ka kwatea fuana na kerekere'a na profet Aesea nia keresia. Ma nia ka 'ifingia, ma ka dao to'ona kula ne'e sa Aesea nia keresia* ka fata 'uri,

¹⁸ "Na Ano'i ru God nia sura na'a aku, osi'ana nia fili nau 'iri nai fata sulia na Fa'arongo'a Le'a fuana ngwae dala'a ki.

Ma nia ka kwate nau ma'i 'iri nai fa'atalo 'ania fuana ngwae ki ne'e kira tua 'i saena lokafo, kira ke ba'a aloge.

Ma nai ba'a gura na ngwae ne'e maada rodo ki.

Ma nai ba'a logea na ngwae ki ne'e kira mala ta'a ada ki.

¹⁹ Ma nai fa'arongo 'ania kaida'i nia dao na'a ma'i fuana na Aofia ka fa'amauria na ngwae nia ki."

²⁰ Kaida'i sa Jesus nia to'omani ka sui, nia ka la'u na'a fafia na kerekere'a ne'eri, ma ka olita'inia fuana ngwae ne'e nia lia sulia luma fuana fo'onga'a, ma ka tua 'i ano ka fa'amanata. Ma na ngwae ki

ta'ifau ne'e kira tua 'i saena na luma fuana fo'onga'a ne'eri, kira ka bubu tonga'i na'a fuana.

²¹ Ma nia tala'ae ka ala'a fuada ka 'uri, "Kerekere'a Abu ne'e, nia fuli mamana na'a 'i ta'ena, ana kaida'i ne'e kamu rongoa nau ku to'omani kwau fuamu'a."

²² Ma na ngwae ki ta'ifau kira ka fatale'a le'a ana, ma kira ka 'arefo liu du'ungana ala'alana le'a. Ma kira ka fata 'uri, "Uri ma noa'a la'u na ngela ba sa Josef go'o nini'a re? Ma nia saea ne'e nia fa'amamana na Kerekere'a Abu ne'e."

²³ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Nau ku saiana kamu ke fata 'uri fuaku, 'Ngwae kwaigurai 'ae, 'oke gura 'oe basi talamu.' Ma kamu ke fata logo 'uri fuaku, 'Oke sasia basi saena fanoa 'oe na ru ba kami rongoa 'oko sasi'i ki ma'i ana fanoa 'i Kapaneam.' "

²⁴ Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea na ru mamana fuamu'a, nia 'afita'i fuana kira ka kwaloa na profet 'i saena fanoa nia talana.

²⁵ Nau ku saea la'u fuamu'a, na kini 'oro Jiu ki ne'e kira 'uru, kira tua 'i Israel ana kaida'i sa Elaaja nia tua ana. Ma kaida'i baera na uta noa'a kasi to'o sulia uulu fa'i ngali ma ono madamo ki, ma na fiolo'a doe ka liu logo ana fanoa kia ki ta'ifau.

²⁶ Ma God noa'a kasi kwatea la'u sa Elaaja siana gwa'i 'uru ne'e kira 'i Israel ki. Bore ma nia kwatea lala sa Elaaja siana ta'i gwa'i 'uru ne'e noa'a la'u kini Jiu ne'e nia tua 'i Serefat, fanoa saena aba'i kula 'i Saedon.

²⁷ Ma na ngwae 'oro Jiu ki 'i Israel na kuu nia saungida, ana kaida'i sa Elaesa nia profet. Ma nia noa'a kasi gura go'o ta ngwae ada. Ta'ifilia go'o sa Neman na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ne'e leka ma'i fa'asia fanoa 'i Siria go'o ne'e sa Elaesa nia gura."

²⁸ Ma kaida'i kira rongoa ru ne'eri, na ngwae ki ta'ifau saena na luma fuana fo'onga'a, kira ka saeta'a. Kira saeta'a du'ungana ne'e sa Jesus saea God ke ba'a 'afia lala na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma kira ka noa'a.

²⁹ Ma kira ka tata'e, ma kira ka lalia sa Jesus fa'asia na fanoa ne'eri. Ma kira ka tori kwaitiu ana sa Jesus 'uana gwauna fa'i ua ne'e kira saunga'inia na fanoa kira 'i fafona, fasi 'iri kira ka 'ui 'ania sa Jesus 'i ano, 'iri nia ke mae.

³⁰ Bore ma, nia dola go'o 'ana 'i safitana na fiku'a ne'eri, ma ka leka na'a 'ana fa'asida.

Na ngwae ne'e ano'i ru ta'a nia saungia
(Mark 1:21-28)

³¹ Sui, sa Jesus ka leka 'uana 'i Kapaneam, ta'i fanoa ana aba'i kula 'i Galili. Ma ana ta'i Sabat, na asoa ana mamalo'anga, nia ka fa'amanata ngwae ki 'i ne'eri.

³² Ma na ngwae ne'e kira fiku ma'i siana 'i saena luma fuana fo'onga'a, kira 'arefo liu ana fa'amanata'anga nia ki, osi'ana sa Jesus nia ala'a 'ani ngasingasi'anga ma na mamana'anga ma'i ana God.

³³ Ma ta'i ngwae ne'e ano'i ru ta'a ru'ufia, nia tua logo 'i ne'eri. Go'o nia ka ako ka 'uri,

³⁴ "Sa Jesus ngwae 'i Nasaret 'ae, nau ku saiamu 'ae'oa na Ngwae Abu God. Tae nini 'oko oga 'oke sasi aimili? Sali 'oko leka ma'i fuana malangisi laimili taka nini'a?"

³⁵ Sa Jesus ka balufia na ano'i ru ta'a ne'eri, ka 'uri, "Oke noto 'amu, ma 'oko ru'u ma'i 'i maa fa'asia ngwae ne'anal" Ma na ano'i ru ta'a ne'eri ka 'ui 'ania ngwae ne'eri 'i ano 'i na'ona fiku'a ne'eri, ma ka fi'i ru'u tafa na'a ma'i fa'asia. Ma na ngwae ne'eri noa'a kasi maala go'o.

³⁶ Na ngwae ne'e kira fiku 'i ne'eri ki, kira 'arefo liu, ma kira ka saefilo kwaitiu ada, ma kira ka 'uri, "Na fa'amanata'anga tae na'a ne'e 'uri re? Ngwae ne'e nia ifulangani na ano'i ru ta'a ki 'ani mamana'anga fa'inia ngasingasi'anga, ma kira ka sakatafa ta'ifau ma'i 'i maal"

³⁷ Ma na ala'anga sulia sa Jesus ka talo ana fanoa ki ta'ifau kalikalia aba'i kula ne'eri.

Sa Jesus nia gura na ngwae 'oro ki
(Matthew 8:14-17; Mark 1:29-34)

³⁸ Sui sa Jesus nia ka leka fa'asia na luma fuana fo'onga'a, ma ka leka 'i luma sa Simon. 'Una'eri ma na funga kini sa Simon, nia mata'i 'ania 'ako'ako'anga doe ana kaida'i ne'eri. Ma kira ka gania sa Jesus fasi 'iri ke gura.

³⁹ 'Una'eri go'o sa Jesus leka ka ua 'i ninimana 'ifita'i kini ne'eri, ma nia ka fi'i balufia na 'ako'ako'anga ne'eri fa'asia. Ma na 'afe ne'eri ka 'akwa na'a, ma nia tata'e ka du'uru, ma ka kwatea na'a fanga fuada.

⁴⁰ Ana kaida'i ne'e sina nia suu na'a, ma ana asoa Jiu ki fuana mamalo'anga ni sui na'a, ngwae 'oro ki kira ngalia ma'i na ngwae kwaima kira ki ne'e mata'inga to'oto'o ki saungida siana sa Jesus. Ma sa Jesus ka alua limana 'i fafida, ma ka gurada ta'ifau.

⁴¹ Ka 'una'eri la'u, ano'i ru ta'a 'oro ki kira tafi fa'asia ngwae ki, ma kira ka ako 'uri, "Ae'oa na Ngela God!"

Ma sa Jesus ka lui totonga'i ana ano'i ru ta'a ne'eri ki noa'a kira kasi ala'a, osi'ana kira saiana ka sui na'a ne'e nia'a

na Christ, na ngwae God nia filia fuana lafulana ngwae nia ki.

Sa Jesus nia fa'atalo saena aba'i kula ki 'i Israel

(Mark 1:35-39)

⁴² 'Ofodangi kaida'i nia la'a na'a, sa Jesus nia leka fa'asia fanoa 'i Kapaneam, ka leka 'uana ta'i kula ne'e aroaro. Ma na ngwae ki kira ka tala'ae kika lulu 'uana, ma kaida'i kira dao to'ona, kira ka fata 'uri fuana, "‘Oe kasi leka fa'asia na fanoa ne'eri."

⁴³ Bore ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "God nia kwate nau ma'i fuana fa'atalo'anga 'ania na Fa'arongo'a Le'a, 'una'eri ne'e nai leka nama kwau saena ti fanoa matamata logo, 'iri nai talonga'inia ne'e God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki."

⁴⁴ Ma sa Jesus ka fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a saena luma fuana fo'onga'a ki ana aba'i kula ki 'i Israel.

5

Sa Jesus nia filia na fafarongo etaeta nia ki

(Matthew 4:18-22; Mark 1:16-20)

¹ Ana ta'i asoa, sa Jesus nia uu ka fa'amanata 'i ninimana 'osi doe 'i Galili, ma na ngwae 'oro ki kira faisu'usu'u ma'i siana fuana rongolana na fatalana God.

² Ma nia ka lisia na ro gwa'i baru na ngwae dee ki kira fa'asi'i ka teo go'o 'ani 'i malitako, ma kira ka taufia na furai kira ki.

³ Ma sa Jesus nia ka ra'e 'i saena gwa'i baru sa Simon, ma ka saea fuana nia ke usunga'i ti'iti'i kwau ana fa'asia 'i sara. Ma sa Jesus ka tua 'i saena na gwa'i baru ne'eri, ma ka ina'u ana fa'amanatalana na ngwae ki.

⁴ Ma kaida'i nia fa'amanata na ngwae ki ka sui na'a, nia ka fata 'uri fuana sa Simon, "Mulu usunga'inia la'u kwau na gwa'i baru ne'e 'uana kula 'ato, sui kamu ka ala 'ania na furai kamu ki fuana deelana ma'i na i'a ki."

⁵ Ma sa Simon ka olisia ma ka 'uri, "Fa'amanata 'ae, kaimili rao laga ulafu na'a ma'i sulia rodo la'ula'u ne'e, bore ma noa'a kami kasi deea go'o ta i'a. Bore ma sulia fatalamu, nau kui ala na'a aku 'ani furai ne'e ki."

⁶ Ma kaida'i kira ala 'ani na furai ne'eri ki, kira ka deea na'a i'a 'oro liu ki, ma na furai ki karangi ka muu na'a.

⁷ Sui kira ka karumia ma'i na ngwae kwaima kira ki 'i saena ta gwa'i baru la'u, fasi 'iri kira ke leka ma'i, kira ke kwai'afi ada. 'Una'eri kira ka dao ma'i, ma kira ka fa'afungua ro gwa'i baru ne'eri ki 'ani i'a leleka karangi kira ka kuru go'o.

⁸ Ma kaida'i sa Simon Peter nia lisia na ru ne'eri, nia leka ma'i ka bobo ururu 'i na'ona sa Jesus, ma ka fata 'uri, "Aofia 'ae, leka kwau 'amu fa'asi nau! Nau'a na ngwae ta'a liu!"

⁹ Sa Simon fa'inia na ngwae ne'e kira tua 'i ne'eri ki, kira ka 'arefo liu ana i'a 'oro ne'e kira deea.

¹⁰ Ma na ro ngwae ne'e kera rao fa'inia sa Simon, ne'e satada sa James ma sa John, na ro ngela sa Sebedi ki, kera ka 'arefo liu logo. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Simon, "Noa'a 'oe kosi ma'u la'u. 'I na'o ba 'oko deea i'a ki, bore ma 'ita 'i ta'ena ka oli 'ala'a, 'oke deea lala na ngwae ki 'iri kira ke fa'amamana ana God."

¹¹ Ma kaida'i kira dao na'a 'i sara, kira ka fa'asia na'a gwa'i baru ki sulia one, ma kira ka fa'asia ru ki ta'ifau, ma kira ka leka na'a fa'inia sa Jesus.

Sa Jesus gura ta'i ngwae kuu'a

(Matthew 8:1-4; Mark 1:40-45)

¹² Ana ta'i asoa, sa Jesus nia tua 'i saena ta'i fanoa, ma ta'i ngwae ne'e kuu nia saungia, nia tua logo 'i ne'eri. Kaida'i nia lisia sa Jesus, nia leka ma'i siana, ka bobo ururu 'i na'ona, ma ka gania ka fata 'uri, "Ara'i kwa, di'ia 'oko ma'udi, 'oko saiana 'oke gura nau go'o 'amu kwa."

¹³ Sui sa Jesus ka taga kwau na limana, ma ka sama to'ona nonina, ma ka fata 'uri, "Iu, nau ku ma'udi. 'Oke mafo na'a." Ma 'ali'ali 'i buri 'ana ala'anga ne'eri ki sa Jesus saea go'o, na kuu ne'eri ka siki na'a fa'asia ngwae ne'eri.

¹⁴ Sui sa Jesus ka olitani kwau na ngwae ne'eri ka fata 'uri fuana, "Noa'a 'oe kosi fa'arongoa la'u 'ani ta ngwae ana ru ne'e ki. Bore ma 'oke leka basi 'amu siana na fata abu, ma 'oke fa'ata'inia na nonimu fuana, 'iri nia ke saiana ne'e 'oko 'akwa na'a. Sui 'oko kwatea na kwaisu'usi'anga sa Moses nia saea 'iri ngwae ki ta'ifau kira ka fa'amamana ne'e na kuu ne'e teoteo 'i nonimu nia siki na'a."

¹⁵ Nia ka 'una'eri bore 'ana, na fa'arongo'anga sulia ru ne'e sa Jesus fuli'i ki, nia talofia na'a kula 'oro ki, ma na ngwae 'oro ki kira ka leka ma'i siana fuana rongolana fa'amanata'anga nia ki, ma fasi 'iri sa Jesus ka gurada logo fa'asia na mata'inga kira ki.

¹⁶ Ma kaida'i 'oro, sa Jesus nia leka nama fa'asia ngwae ki 'uana kula aroaro ki fuana fo'onga'a.

Sa Jesus gura na ngwae ne'e nonina ta'u

(Matthew 9:1-8; Mark 2:1-12)

¹⁷ Ta'i asoa, kaida'i sa Jesus nia fa'amanata saena ta'i luma, ti Farasi fa'inia ngwae fa'amanata ana taki ki, kira

tua logo 'i ne'eri. Kira leka ma'i fa'asia fanoa 'oro ki ana aba'i kula 'i Galili fa'inia 'i Judea, ma 'i Jerusalem. Ma na ngasingasi'anga God ka tua fa'inia sa Jesus, 'iri nia ka gura ngwae ne'e kira mata'i ki.

¹⁸ Ma ti ngwae ngalia ma'i ta'i ngwae ne'e nonina ta'u, kira ngalia ma'i 'i fafona 'ifita'i. Kira ka sasi ngangata 'uana ru'unga'a 'i luma fa'inia, fasi 'iri kira ka alua 'i na'ona sa Jesus, fuana nia ka gura.

¹⁹ Bore ma osi'ana na fiku'a ne'eri doe liu, ngwae kwaima ana ngwae ne'e kasi bolo na'a fuana ru'unga'a kwau 'i luma siana sa Jesus. 'Una'eri kira ka ngalia ngwae ne'eri, kira ka ra'e fa'inia 'i fafona luma, ma kira ka tafangia ta'i ma'e kwakwa doe, kira ka fa'akosoa ma'i na ngwae ne'eri 'i fafona 'ifita'i siana sa Jesus.

²⁰ Ma kaida'i sa Jesus nia lisia na fa'amamana'anga kira, nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'e nonina ta'u, "Ngwade 'ae, nau ku rufuanata na'a ana ta'anga'a 'oe ki."

²¹ Ma na ngwae fa'amanata ana taki ki fa'inia Farasi ki, kira ka ngunungunu buri fuada kwailiu ma kira ka fata 'uri, "Reala kwa! Nia saea nia'a ta ngwae fa'uta mala nini'a? Nia fa'abolota'inia na'a fa'inia God. Ngwae ki noa'a kasi rufuanata ana ta'anga'a ki. Talito'ona go'o God ne'e saiana rufuanatalana ta'anga'a ki."

²² Sa Jesus nia sai logo ana manata'anga kira ki saena liada, ma nia ka fata 'uri fuada, "Kamu kasi manata la'u 'una'eri."

Ma sa Jesus sai logo ana ne'e kira fa'amamana talito'ona go'o God ne'e ke gura ngwae ki.

²³ Go'o 'una'eri nia ka fata 'uri, "Di'ia nau ku fata 'uri fuana ngwae nonina ta'u ne'e ku 'uri, 'Ta'anga'a 'oe ki, nau ku rufuanata na'a ani,' kaumulu kasi lisia go'o ne'e nia fuli. Bore ma di'ia nau ku fata 'uri, 'Tata'e, ma 'oko fali,' 'i ne'eri kamu ka fi'i lisia ne'e ngasingasi'anga nia aku fuana gura'a."

²⁴ Kaida'i nai gura ngwae ne'e, nai fa'ata'inia fuamu'a ne'e nau'a, Ngela Ngwae, nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana nai rufuanata ana ta'anga'a ki."

Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae nonina ta'u ne'eri, "Nau ku saea fuamu, 'oke tata'e na'a, ngalia 'ifita'i 'oe, ma 'oko leka na'a 'i fanoa 'oe."

²⁵ Ma na ngwae ne'eri, 'ali'ali nia ka tata'e na'a 'i na'oda, go'o nia ka ngalia 'ifita'i ne'e nia teo 'i fafona, ma ka oli 'i fanoa fa'inia ba'atafe'anga doe fuana God.

²⁶ Ma kira ta'ifau kira ka 'arefo liu na'a, ma kira ka ba'atafe'anga God. Ru ne'e kira

lisia kira 'arefo liu, kika 'uri, "Iu, ru ni 'arefo'a doe liu nini'a kulu lisia 'i ta'ena."

Sa Jesus nia ri 'uana sa Lifae (Matthew 9:9-13; Mark 2:13-17)

²⁷ Buri 'ana ru ne'eri, sa Jesus nia leka kwau 'i maa, ma ka lisia sa Lifae, na ngwae ni gonilana mani ana takisi, nia tua ana kula ne'e nia rao ana. Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke leka ma'i fa'iniau."

²⁸ Sa Lifae ka tata'e, ma ka fa'asi buri ana ru nia ki ta'ifau, ma ka leka fa'inia sa Jesus.

²⁹ Sui sa Lifae ka sasia ta'i fanga'a doe fuana sa Jesus 'i luma nia. Ma ana kaida'i ne'eri logo, na ngwae 'oro ne'e kira gonina mani 'ani takisi ki fa'inia ti ngwae la'u, kira fanga fa'inia sa Jesus.

³⁰ Ti Farasi ma ngwae fa'amanata ana taki ki kira ka saeta'a, ma kira ka fata 'uri fuana fafarongo sa Jesus ki, "Nia bolo fa'inia nia kasi fanga ma ka kwa'u la'u fa'inia ngwae goni mani ana takisi ma ngwae ta' ufuni ki."

³¹ Sa Jesus nia olisida ka fata 'uri, "Ngwae ne'e noa'a kira kasi mata'i ki, kira kasi oga go'o ta ngwae kwaigurai, bore ma ngwae ne'e kira mata'i ki tari, kira ka bo'obo'o 'uana ngwae kwaigurai."

³² Nau 'iri leka la'u ma'i fuana laefilana ngwae 'olo'olo ki 'iri kira ke kakari alifa'i, bore ma na ngwae ne'e abulalada ta'a ki lala tari, nau ku leka ma'i fuana laefilada 'uana rokisi manata'anga."

Aofia dao na'a, kwaimanata'anga ke noa'a, muke sae sae'a

(Matthew 9:14-17; Mark 2:18-22)

³³ Ti ngwae kira fata 'uri fuana sa Jesus, "Ana kaida'i 'oro ki, na fafarongo sa John ki kira abu fanga fuana fo'onga'a, ma na fafarongo Farasi ki kira ka 'una'eri logo. Bore ma na fafarongo 'oe ki, kira fanga ma kira ka kwa'u go'o 'ada."

³⁴ Sa Jesus olisida ka fata 'uri, "Nia kasi bolo fa'inia to'a ne'e kira tua ana fafanga'a ana ara ara'inga ne'e kira ka abu fanga. Du'ungana ne'e, kaida'i ara'i faolu nia go'o 'ana 'ua fa'inida ngwae ki, kira sae'a."

³⁵ Bore ma kaida'i ke dao ma'i aiga'i ne'e kira ke ba'ea na ara'i faolu fa'asida. 'Una'eri mala, kira fi'i abu fanga la'u, osi'ana ne'e kira kwaimanatai. Ta ne'e noa'a 'iri bolo fuana na fafarongo nau ki kira ka abu fanga go'o 'ada kaida'i nau ku tua fa'inida."

³⁶ Sui sa Jesus ka fata 'ani tarifula'a fuada logo 'uri, "Nia kasi bolo fuana muke ngali ta ngisingisi toro faolu fuana subungilana ta toro ne'e nia 'ua. Si di'ia ta ngwae sasia na ru ne'eri, na ngisingisi toro faolu ne'eri ka gasia na toro 'ua ne'eri,

du'ungana toro faolu nia lukuluku li buri 'ana ngwasilana, ma na toro faolu kasi lia le'a go'o fa'inia na toro 'ua.

³⁷ Ma muke sai logo ana, noa'a nia kasi bolo fuana ta ngwae ka alua na'a waen faolu 'i saena ngwa'li 'ua ana 'u'uila nanigot, du'ungana ngwa'li ru 'ua ne'eri noa'a kasi ba'ua. Si di'ia nia sasia ru 'una'eri, kaida'li na waen ne'eri ke totoro go'o ma'li, nia ka foga na'a ngwa'li ru 'ua ne'eri, ma na waen ne'eri ka kisita'li, ma na ngwa'li ru ne'eri ka ta'a na'a.

³⁸ Nia ne'e ngwae ke alua nama waen faolu 'i saena na ngwa'li ru faolu ne'e nia saiana ke ba'ua.

³⁹ "Ta ngwae ne'e 'idufa'li kwa'ufia go'o ana waen 'ua, noa'a nia kasi oga na waen faolu. Osi'ana nia fata 'uri, 'Na waen 'ua ne'e kwa'ufilana mamasi'a ka le'a kwa.' "

6

Sa Jesus nia 'a'ana fuana Sabat

(Matthew 12:1-14; Mark 2:23—3:6)

¹ Ta'i Sabat, asoa ana mamalo'anga, sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki kira leleka, ma kira ka liu to'o folo ana ta'li o'ola'li witi, na ru kira saungani fuana beret. Ma kaida'li kira liu ana, na fafarongo nia ki kira ka loa ti fingi ru, ma kira ka 'asa'asanga saena limada, ma kira ka 'ania.

² Ma kaida'li ngwae ana Farasi ki kira lisia, kira ka fata 'uri, "Ru ne'e kaumulu sasia nia 'oia na taki sa Moses, osi'ana kamu loa witi ne'e ana Sabat, asoa ana mamalo'a."

³ Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nau ku saiana kaumulu to'oma'li sulia saena Buka Abu na ru ba sa David na tatalafa'a nia sasia 'i na'o. Ana kaida'li ne'eri, sa David fa'inia ngwae nia ki kira fiolo liu,

⁴ nia ka leka 'i saena na luma God, ma na 'ingata'li fata abu ka kwatea fuana sa David na beret ne'e kira 'au abua fuana God. Ma sa David ka 'ania na'a beret ne'eri, ma ka kwatea logo fuana ngwae nia ki, ma kira ka 'ania. Bore na na taki kulu ala'ani fuana talito'ona go'o na fata abu God ki ne'e kira saiana 'anilana. Ma noa'a kulu kasi lisia saena Buka Abu ne'e God nia saeta'a fuana sa David."[✠]

⁵ Sui sa Jesus ka fata na'a 'uri, "Nau, na Ngela Ngwae, nau ku to'o ana na ngasingasi'anga fuana saelana ru ki fuana ngwae ki kira saiana kike sasia go'o 'ada ana asoa ana mamalo'anga."

⁶ Ma ana ta asoa ana Sabat logo, sa Jesus ka leka saena luma fuana fo'onga'a ma ka fa'amanata. Ma ta'li ngwae nia tua logo 'i ne'eri ne'e lima 'olo'olo ana nia mae.

⁷ Ma ti ngwae fa'amanata ana taki ki, ma na Farasi ki, kira ka tua logo 'i ne'eri, ma kira ka lialia 'uana di'ia sa Jesus ke gura ngwae ne'eri ana Sabat, asoa ana mamalo'a. Di'ia 'una'eri, kira ka fata maana sa Jesus ana 'oilana taki God ana gura'a, ru ne'eri kira manata sulia ma nia di'ia rao'a.

⁸ Ma sa Jesus nia saiana go'o 'ana manatada, ma nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'e limana mae, "Tata'e ma'li, 'oko uu ma'li 'i na'ona ngwae ki ta'ifau." Ma ngwae ne'eri ka tata'e, ma ka leka ma'li siana sa Jesus.

⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana Farasi ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, "Nau ku saefilo kamu basi. Tae ne'e taki kulu nia ala'ania fasi 'iri kulu ka sasia ana asoa ana mamalo'anga? Nia ala'ania sasilana ru le'a ki, nama sasilana ru ta'a ki? Nia ala'ania na fa'amaurilana ta ngwae, nama saungilana ta ngwae?"

¹⁰ Sa Jesus nia fata 'una'eri ka sui, nia ka lia kwailiu fuada, go'o nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'e limana nia mae, "Taga ma'li limamu." Ma nia ka taga, ma na limana ka le'a na'a.

¹¹ Ana kaida'li kira lisia, kira ka saeta'a liu, ma kira ka ala'a fiku ma kira ka manata 'oi ru 'uana tae ne'e kike sasia ana sa Jesus.

Sa Jesus filia na lifurongo nia ki

(Matthew 10:1-4; Mark 3:13-19)

¹² Ana ta kaida'li logo, sa Jesus ka ra'e 'uana gwauna fa'li ua 'iri nia ka fo'o. Ma saena rodo la'ula'u ne'eri, nia ka fo'osia God.

¹³ Kaida'li nia 'ofodangi na'a, nia ka saea ma'li fafarongo nia ki siana, ma ka filia akwala ma ro ngwae, ma ka saeda 'ani lifurongo ki.

¹⁴ Na satada: sa Simon ne'e sa Jesus fa'asata 'ani sa Peter, ma sa Andrew na ngwaefuta nia, ma sa James, ma sa John, ma sa Filip, ma sa Batolomiu,

¹⁵ ma sa Matthew, ma sa Tomas, ma sa James na ngela sa Alfeas, ma sa Simon ta ngwae ana ngwae Jiu ki ba kira oga lalilana ngwae 'i Rom ki fa'asia 'i Israel,

¹⁶ ma sa Judas na ngela sa James, ma sa Judas Iskariot na ngwae ne'e nia ke ba'a 'olosaea sa Jesus fuana malimae nia ki.

Sa Jesus nia fa'amanata ma ka gura na ngwae ki

(Matthew 4:23-25)

¹⁷ Sa Jesus nia koso ma'li fa'asia 'i gwauna ua ne'eri fa'inia na akwala ma ro lifurongo nia ki, ma ka uu ana kula ote fa'inia na fiku'a doe ne'eri ne'e ti ngwae

✠ 6:4 1 Samuel 21:1-6; Levitikus 24:9

la'u ana fafarongo nia ki. Ma ti ngwae 'oro la'u ne'e kira leka ma'li fa'asia aba'li kula 'li Judea, ma fa'inia fanoa doe 'li Jerusalem, ma na fanoa ki 'li Taea ma 'li Saedon ne'e kira tua 'li sulia asi, kira tua logo 'li ne'eri.

¹⁸ Kira leka ma'li fuana rongolana sa Jesus, ma 'iri sa Jesus ke gurada fa'asia na mata'linga kira ki. Ma na ngwae ne'e kira to'o ana ano'li ru ta'a ki, kira leka logo ma'li, ma sa Jesus ka gurada.

¹⁹ Na ngwae ki ta'ifau kira iliili 'uana sama'a to'ona sa Jesus, osi'ana na ngasin-gasi'anga nia leka kwau fa'asia fuana guralana na ngwae ki ta'ifau.

*Saesaele'anga ma kwaimanatai'anga
(Matthew 5:1-12)*

²⁰ Sa Jesus ka lia kwau fuana fafarongo nia ki ma ka fata 'uri,

“Saesaele'anga fuamu'a ngwae ne'e kamu dala'a ki, osi'ana ne'e God ka gwaunga'li fafi kamu.

²¹ Saesaele'anga fuamu'a ngwae ne'e kamu fiolo ana kaida'li ne'e ki, osi'ana kamu ke ba'a abusu.

Saesaele'anga fuamu'a ngwae ne'e kamu angi ana kaida'li ne'e ki, osi'ana kamu ke ba'a ga'a.

²² Saesaele'anga fuamu'a kaida'li na ngwae ki kira ke silolonga'li kamu, ma kike ifulanga'li kamu, ma kira ka fata fa'ali kamu, ma fu'usi ta'a amu'a, osi'ana kamu ro'osuli nau na Ngela Ngwae.

²³ Kamu ke saesaele'a, ma muke ngwa'e sakasaka 'ani saele'anga doe kaida'li ne'e ngwae ki kike sasi 'una'eri amu'a, osi'ana na kwaiara'a doe nia ma'akwali kamu 'li langi. Nau ku saea ru ne'eri osi'ana kira ke ba'a sasia logo ru ta'a fuamu'a ne'e ko'o bora kira ki sasia ana profet ki ma'li 'li na'o.

²⁴ Bore ma, nia ke ta'a ka lilisu fuamu'a na ngwae ne'e kamu to'o ana to'oru'a ki ana kaida'li ne'e, osi'ana ngwangwane'anga ki kamu to'o ani ka sui na'a.

²⁵ Nia ke ta'a ka lilisu fuamu'a na ngwae ne'e kamu fanga abusu ki ana kaida'li ne'e, osi'ana kamu ke ba'a fiolo.

Nia ke ta'a ka lilisu fuamu'a na ngwae ne'e kamu ga'a ki ana kaida'li ne'e, osi'ana kamu ke ba'a o'omae, ma muke angi.

²⁶ Nia ta'a ka lilisu fuamu'a kaida'li ne'e ngwae ki kira fatale'a amu'a, osi'ana na ko'o bora kira ki, kira sasia logo ru ne'eri ki fuana na profet 'oso'oso ki.”

*Alafe'anga fuana malimae
(Matthew 5:38-48; 7:12)*

²⁷ Sa Jesus nia fa'amanata logo ka 'uri, “Nau ku saea fuamu'a na ngwae ne'e kamu rongo sulia fatalaku, muke kwaima ana na malimae kamu ki, ma muke sasi le'a fuana ngwae ne'e kira silolonga'li kamu ki.

²⁸ Ma muke fo'osia God, 'iri nia ke fa'ale'a ngwae ne'e kira agia kamu'a, ma muke fo'o fuana na ngwae ne'e kira sasia ru ta'a ki amu'a.

²⁹ Ma di'ia ta ngwae ka fidalia na satemu, 'oke ala'ania nia ka fidalia la'u ta bali sate. Ma di'ia ta ngwae ka ngalia na to'ongi fafo doe 'oe, 'oke ala'ania nia ke ngalia logo na to'ongi sae 'oe fuana.

³⁰ Ma 'oke kwatea fuana ta ngwae bore 'ana ne'e nia ke gania ta ru amu'a. Ma di'ia ta ngwae nia ngalia ta ru ana ru 'oe ki, noa'a 'oe kosi gania la'u fuana olita'ilana fuamu.

³¹ Ta tae ne'e kamu oga na ngwae matamata ki kira ke sasia fuamu'a, kamu ke sasia logo fuada.

³² “Ma di'ia kamu kwaima go'o amu'a ana ngwae ne'e kira kwaima amu'a ki, noa'a kamu kasi ngalia go'o ta kwaiara'anga. Osi'ana na ngwae ta'a ki bore, kira kwaima logo ana ngwae ne'e kira kwaima ada ki.

³³ Ma di'ia kamu sasi le'a go'o 'amu'a fuana ngwae ne'e kira sasi le'a fuamu'a ki, noa'a kamu kasi ngalia go'o ta kwaiara'anga. Osi'ana ne'e ngwae abula ta'a ki bore, kira sasi logo 'una'eri.

³⁴ Ma di'ia kamu kwate ru go'o 'amu'a fuana ngwae ne'e kira saiana kike du'ua fuamu'a, noa'a kamu kasi ngalia go'o ta kwaiara'anga. Osi'ana ne'e ngwae abula ta'a ki bore, kira sasi logo 'una'eri fuana ngwae abula ta'a ki, fasi 'iri kira ka du'ua nama fuada.

³⁵ Bore ma kamu ke kwaima nama ana malimae kamu ki, ma muke sasi le'a fuada, ma kamu ke kwate ru ma noa'a kamu kasi masia la'u na du'ulana. Di'ia kamu sasi 'una'eri, kamu ke ba'a ngalia na kwaiara'anga doe, ma na abulalamu'a ne'e ke di'ia God na ma'a kamu ne'e nia 'inoto'a ka tasa. Osi'ana God nia sasi le'a fuana ngwae ta'a ki ma ngwae ne'e noa'a kira kasi saele'a fa'inia tae ne'e God sasia fuada.

³⁶ Muke kwaimanatai ana ngwae ki, ka di'ia logo na Ma'a kamu ne'e nia kwaimanatai amu'a.

*Fa'amanata'anga sulia mata-
langa'ilana ta ngwae
(Matthew 7:1-5)*

³⁷ “Noa'a kamu kasi matalanga'inia ta ngwae matamata, 'asu 'ubani God kata matalanga'i kamu logo. Ma noa'a kamu kasi saea na kwa'ikwa'inga fuana ti ngwae matamata, ma God noa'a kasi kwatea logo na kwa'ikwa'inga fuamu'a. Muke rufuanata nama ana ngwae ki, ma God ke rufuanata kamu logo.

³⁸ Muke kwate nama ru ki fuana ngwae ki, ma God ke kwate ru logo fuamu'a. Ma God ke ba'a kwatea na kwate'a ne'e nia di'ia ta ngwae ba nia fa'afungua ta ngwa'i ru ne'e nia nekea, leleka nia ka fungufungu ma ka 'alasaka na'a. Ma God ke ba'a kwate fuamu'a, di'ia logo ne'e kamu kwatea fuana na ngwae matamata ki.”

Na tualana fafarongo ki

³⁹ Sa Jesus nia fata logo sulia tarifula'a fuada ka 'uri, “Ta ngwae ne'e maana nia rodo, nia 'afita'i ka tala'ia la'u ta ngwae ne'e maana rodo. Di'ia nia sasi 'una'eri, kero'a ta 'ifau go'o ne'e kera ke 'asia saena kilu.

⁴⁰ Aia, na ngwae ne'e nia saesae'i ru go'o 'ana, nia 'afita'i ka liufia na ngwae ne'e fa'amanata nia. Ma di'ia na ngwae saesae'i ru nia ngali ta 'ifau ru ne'e ngwae fa'amanata nia kwate fuana ki, nia di'ia na'a na ngwae fa'amanata nia.

⁴¹ “'Oko to'o ana ta'anga'a doe ki, bore ma 'oko balufia na'a 'amu ta ngwae ne'e nia to'o ana ta'anga'a ti'iti'i. 'Oko di'ia ta'i ngwae ne'e nia lisia na gegeo 'i saena na maana to'olana, bore ma nia kasi lisia go'o ta buli ano doe ne'e nia saena maana talana.

⁴² Ma 'oko fata 'uri fuana na ngwae matamata, ‘Oe kosi sasia ta ru ne'e nia ta'a.’ Bore ma 'oe kosi manata 'abera go'o ana ta'anga'a doe ne'e 'oko sasi'i ki. 'Ae'o ngwae kwalabasa. 'Oke fa'asia basi na ta'anga'a 'oe ki. Sui, 'oko fi'i bolo fuana kwai'afi'anga kwau ana ta ngwae matamata fuana na ta'anga'a nia ki.”

Na 'ai fa'inia na fufua'i ru (Matthew 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Sa Jesus ka fata logo 'ania ta'i tarifula'a fuada ka 'uri, “Na 'ai ne'e nia bulao ka le'a, nia 'afita'i ka fungu 'ani fua'i ru ta'a ki. Ka di'ia logo, na 'ai ne'e nia bulao ka ta'a, nia 'afita'i ka fungu 'ani na fua'i ru le'a ki.

⁴⁴ Kulu saiana 'ai ki ta'ifau, osi'ana fufua'i ru kira ki ne'e kira fungu 'ani. Ma nia 'afita'i ta ngwae ka fisua na fufuana 'ai le'a fa'asia na kwalongarangara'a.

⁴⁵ Ma na ngwae le'a nia sasia logo na ru le'a ki sulia na manata'i ngwae raola nia. Ma na ngwae ta'a nia sasia logo na ru ta'a ki sulia na manata'i ngwae bulibuli nia.

Na ru ne'e nia tua 'i saena na manatalana ngwae, nia ne'e ka ru'u ma'i 'i maa 'ani fatalana.”

Fafarongo mamana (Matthew 7:24-27)

⁴⁶ Ma sa Jesus ka ala'a la'u 'uri, “Fa'uta ne'e, ana kaida'i kamu ala'a fa'inau, kamu ka saea nau 'ani Aofia, bore ma noa'a kamu kasi sasi go'o sulia na ru ne'e nau ku sae'e fuamu'a ki?”

⁴⁷ Sa tai bore ana ne'e nia leka ma'i siaku, ma ka rongu sulia na fatalaku, ma ka sasi sulia, nai fa'ata'inia fuamu'a na fito'onga nia, ma na tualana.

⁴⁸ Nia di'ia na ngwae ne'e nia saunga'inia luma nia, ma nia ka 'ilia na diro 'ai ki ka koso lalo. Aia, ma ana kaida'i na uta ka to'o, ma na kafo nia afetafa ma'i, nia 'afita'i ka malangisia, osi'ana nia saunga'inia luma nia 'i fafona na diro 'ai ki ne'e nia 'ilia ka koso lalo.

⁴⁹ Ma na ngwae ne'e nia rongoa na fatalaku, ma noa'a kasi sasi sulia, nia di'ia ngwae ne'e nia saunga'inia luma nia fafona one, noa'a nia kasi 'ilia diro 'ai kasi koso lalo go'o. Kaida'i kafo nia afetafa ma'i, ma ka foto ana luma ne'eri, luma ne'eri ka 'asia, ma ka takalo ta'ifau na'a.”

7

Sa Jesus gura ta'i ngwae rao (Matthew 8:5-13)

¹ Kaida'i sa Jesus nia fa'asuia na'a fatalana fuana ngwae ki, nia ka leka na'a 'uana fanoa 'i Kapaneam.

² Ma ta'i ngwae 'i ne'eri, nia mata'i ka doe ma ka karangi mae na'a. Na ngwae ne'eri, nia'a na ngwae rao ana ta'i gwaunga'i ngwae ramo ana fu'anga ki fa'asia na fanoa doe 'i Rom. Ma gwaunga'i ngwae ramo ne'eri, nia lia doe liu ana na ngwae rao nia.

³ Ma kaida'i ne'e gwaunga'i ngwae ramo ne'eri nia rongoa ne'e sa Jesus nia dao ma'i, nia ka kwatea ti ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki, fasi 'iri kira ka saea sa Jesus ke leka ma'i, 'iri ke gura na ngwae rao nia.

⁴ Kaida'i kira dao siana sa Jesus, kira ka amasia, kira ka 'uri, “Na gwaunga'i ngwae ramo ne'e nia bolo fa'inia 'oke kwai'afi ana na ngwae rao nia,

⁵ osi'ana gwaunga'i ngwae ramo ne'eri nia kwaima liu fuami'a Jiu ki, ma nia ka saunga'inia ta'i luma fuana fo'onga'a fuami'a 'i ne'e.”

⁶ 'Una'eri sa Jesus ka leka na'a fa'inida. Ma kaida'i nia dao karangia na'a kwau na luma, na ngwae gwaunga'i ne'eri 'i Rom ka kwatea la'u kwau na ngwae kwaima nia ki, 'iri kira ke fata 'uri fuana, “Ara'i

'a'ana ne'e kwa, 'oe kosi 'abera la'u. Nau noa'a kusi totolia ne'e 'oke leka ma'i 'i saena luma nau.

⁷ Ma nau bore kusi bolo logo fuana leka'a kwau fuamu talaku. 'Oke fata go'o ma'i 'amu, ma na ngwae ni rao nau ka 'akwa na'a.

⁸ Nau ku saiana 'oko bolo go'o 'amu fuana sasilana ru ne'eri, du'ungana nau'a talaku na ngwae nau ku rao 'i olofana na ngwae doe ki, ma nau ku to'o ana ngwae ni fu'a ki ne'e kira rao 'i olofana na gwaunga'inga nau. Ma di'ia nau ku saea ta ngwae ku 'uri, 'Oke leka, ' ma nia ka leka. Ma di'ia nau ku saea ta ngwae ku 'uri, 'Oke leka ma'i, ' nia ka leka ma'i. Ma di'ia nau ku saea ta ngwae rao ulafu ma nau ku 'uri, 'Oke sasia nama ru ne'e, ' nia ka sasia na'a."

⁹ Ana kaida'i sa Jesus nia rongoa ru ne'eri, nia ka 'arefo liu. Ma nia ka abula, ma ka fata 'uri fuana na ngwae ne'e kira leka 'i burina ki, "Nau ku saea fuamu'a, nau noa'a kusi lisia 'ua ta ngwae ne'e nia fa'amamana ka 'uri, sui bore 'ana saena 'i Israel."

¹⁰ Ma na ngwae ngali ala'anga ne'eri ki, kira ka oli 'uana 'i luma na gwaunga'i ngwae ramo baera, ma kira ka lisia na ngwae mata'i baera nia 'akwa na'a.

Sa Jesus fa'amauria na ngwae ne'e nia mae na'a

¹¹ Ma noa'a nia kasi tau go'o 'i buri 'ana ru ne'eri ki, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, ma ngwae 'oro ki logo, kira leka 'uana ta'i fanoa ne'e kira saea 'ani 'i Nen.

¹² Ma kaida'i nia dao karangia maana na sakasaka'a ana na fanoa ne'eri, ta'i fiku'a kira ngalia ma'i ta'i ngwae mae, ma kira ka leka na'a ma'i 'i maa. Na ngwae mae ne'eri, nia'a na 'alako muta'i ta'i gwa'i 'uru. Ma na fiku'a doe kira ka leka ma'i fa'inia fuana kwaiatolana.

¹³ Ma kaida'i sa Jesus, na Aofia, nia lisia na gwa'i 'uru ne'eri, nia ka kwaimanatai liu ana, ma ka fata 'uri fuana, "Oe kosi angi la'u."

¹⁴ Sui nia ka leka kwau, ma ka sama to'ona na tatafe ne'e ngwae mae ne'eri nia teo saena, ma na ngwae ne'e kira ngalia ngwae mae ne'eri ki, kira ka uu to'o. Go'o sa Jesus ka fata 'uri, "Ngwae 'alako ne'e kwa, nau ku saea fuamu, 'oke tata'e!"

¹⁵ Ma na ngwae 'alako baera ka tata'e na'a, ma ka tala'ae ka ala'a. Ma sa Jesus ka kwatea na'a kwau fuana te'a nia.

¹⁶ Ma na ngwae ne'e kira lisia ru ne'eri ki, kira ka 'arefo liu, ma kira ka ba'atafea God, kika 'uri, "Ta'i profet 'inoto'a nia sakatafa na'a ma'i 'i safitakulu. God nia

dao na'a ma'i fuana 'afilakulu na ngwae nia ki."

¹⁷ Ma na ala'anga sulia sa Jesus, ka talo na'a 'i saena 'afutana aba'i kula 'i Israel, ma na bali ana fanoa ki kalikalia logo.

Sa John ngwae ni Siuabu nia kwatea ro fafarongo nia ki siana sa Jesus (Matthew 11:2-19)

¹⁸ Ana kaida'i ne'e fafarongo sa John ki kira fa'arongo nia 'ania na raolana sa Jesus, sa John ka saea ma'i ro fafarongo nia ki siana,

¹⁹ ma ka ba'e kero'a ka leka kwau siana sa Jesus, na Aofia, 'uana saefilolana kika 'uri, "Uri ma 'ae'o na'a ne'e na Christ, ngwae ne'e ke ba'a dao ma'i nini'a, nama mike masia la'u ta ngwae matamata?"

²⁰ Ma ana kaida'i kera dao siana sa Jesus, kera ka saefilola 'uri ana, "Sa John ngwae ni Siuabu nia ba'e kero'o ma'i fuana saefilolamu, 'Uri ma 'ae'o na'a ne'e na Christ, ngwae ne'e ke ba'a dao ma'i, nama mike masia la'u ta ngwae matamata?"

²¹ Ma ana kaida'i ne'eri logo, sa Jesus nia gura ngwae mata'i 'oro ki, ma nia ka ifulanga'inia na ano'i ru ta'a ki fa'asia na ngwae ki, ma ka gura na ngwae ne'e maada rodo ki.

²² Nia ne'e sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Moro oli kwau, moro ka fa'arongoa sa John 'ania ru ki ne'e koro'o lisi'i ki, ma moro ka rongo'i ki 'i ta'ena. Ngwae maada rodo ki, kira lia na'a. Ma ngwae 'aeda mae ki, kira ka falu na'a. Ma na ngwae ne'e kuu nia saungida ki, kira ka mafo na'a. Ma ngwae ne'e alingada bani ki, kira ka rongo na'a. Ma ngwae ne'e kira mae ki, kira ka mauri la'u. Aia, ma na Fa'arongo'a Le'a, nau ku fa'atalo na'a 'ani fuana ngwae dala'a ki.

²³ God ke 'oilakita'inia na ngwae ki ta'ifau ne'e noa'a kira kasi ilanga'i nau, osi'ana na ru nau ku sasi'i ki."

²⁴ I'i buri 'ana na ro fafarongo sa John ki kera oli na'a, sa Jesus nia tala'ae ka ala'a sulia sa John fuana ngwae ne'e kira fiku 'i ne'eri ki ka 'uri, "Ana kaida'i kamu leka siana sa John saena aba'i kula kwasi, ta tae nini'a kamu leka fuana lisilana 'i ne'eri? Ta ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ka di'ia go'o 'ana ta gwango rade ne'e nia saola ana iru? Noa'a! Sa John nia noa'a la'u ngwae 'una'eri.

²⁵ 'Uri ma, tae ne'e kamu leka fuana lisilana? Ta ngwae ne'e nia toro 'ania ifi ne'e folilana doe? Noa'a! Osi'ana ngwae ne'e kira toro 'una'eri ki, kira to'oru, ma kira ka tua 'i saena luma le'a liu ki.

²⁶ Kamu ke fa'arongo nau ma'i. Tae ne'e kamu leka kwau fuana lisilana? Na profet?

'Iu! Nia na profet mamana! Ma nia liufia mala na profet 'i na'o ki ta'ifau.

²⁷ Sa John na'a ba kira kerekere sulia saena Kerekere'a Abu ana kaida'i God nia fata 'uri, 'Lia basi, nai ba'a kwatea kwau na ngwae ni ngali ala'anga nau 'i na'o amu, fasi 'iri nia ke sasi aka'u ana ngwae ki fuamu.' "

²⁸ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, sa John nia talinga'i ka liufia na ngwae ki ta'ifau ne'e kira futa ma'i 'i saena magalia ne'e. Sui ka 'una'eri bore 'ana, na ngwae ne'e kira fa'ati'iti'i ada ki saena na 'Inoto'anga God, kira doe ka tasa ka liu ana sa John."*

²⁹ Ngwae ki ta'ifau ne'e kira rongoa fatalana, ma na ngwae goni mani ana takisi ki bore, kaida'i kira rongu sulia fatalana sa Jesus, kira ka saiana ta'i tala God nia saga ma ka mamana, osi'ana kira kakari alifa'i, ma sa John ka siuabu kira ta'ifau.

³⁰ Ma na Farasi ki fa'inia ngwae fa'amanata ana taki ki, osi'ana ne'e kira 'aila 'ania kakari alifa'i 'anga ma na siuabu'anga ana sa John, kira noa'a kasi oga go'o na ro'onga'a sulia na kwaio-gai'anga God ne'e nia sasi aka'u ana fuada.

³¹ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Nau kui fa'abolota'inia fuamu'a na tua lamu'a ngwae ana 'i ta'ena, kamu'a di'ia na kaela ngela

³² ne'e kira fiku 'i maana usi'a 'ani ro fiku'a ki. Ma kira ka ri kwalliu fuada, 'Kaimili ufi 'au, ma kamu kasi ngwae go'o sulia. Ma kaimili ka ngulia na fa'i ngu sulia mae'a fuaumulu, ma kamu kasi kwaimanatai go'o.'

³³ Kaida'i sa John Siuabu nia dao ma'i, nia abu fanga, ma noa'a kasi kwa'ufia ta waen, ma kamu ka saea fasi nia to'o ana ano'i ru ta'a.

³⁴ Sui, kaida'i nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku dao ma'i, nau ku fanga fiku, ma nau ku kwa'u fa'inia ngwae ki, ma kamu ka fata logo 'uri, 'Kamu lisia! Nia fanga doe, ma ka kwa'u doe ana waen, ma nia ka kwaima fa'inia ngwae ne'e kira goni mani ana takisi ki ma ngwae abulalada ta'a ki logo.'

³⁵ Bore ma, ngwae ne'e kira ro'osulia na liato'o God ki, kira fa'ata'inia ne'e God nia mamana."

Sa Jesus nia saena luma sa Simon na Farasi

³⁶ Ta'i ngwae ana Farasi ki ne'e satana sa Simon, nia laefia sa Jesus fasi 'iri ke

fanga fa'inia. Ma sa Jesus ka leka 'i luma nia, ma ka tua egoego, ma ka fanga fa'inia.

³⁷ Ma ta'i kini ne'e abulalana ta'a nia tua logo 'i saena na fanoa ne'eri. Ana kaida'i ne'e kini ne'eri nia saiana sa Jesus nia fanga 'i saena luma na Farasi ne'eri, nia ka ngalia ma'i ta'i bi'i nura le'a ne'e nia fungu 'ania ngwaingwai ne'e nia moko le'a liu.

³⁸ Ma nia ka ru'u saena luma, ka uu ma'i 'i buri 'ana sa Jesus tala'ana 'aena, ma nia ka angi, ma ka fa'aisila na 'aena sa Jesus 'ani na kafo ana maana. Sui, nia ka ongoa 'aena sa Jesus 'ani ifuna, ma ka nono'ia. Sui nia ka kisita'inia na ngwaingwai moko le'a ne'eri 'i fafona 'aena sa Jesus.

³⁹ Ma kaida'i ne'e Farasi ba nia laefia sa Jesus, nia lisia na ru ne'eri, nia ka manata 'ana 'uri, "Di'ia na ngwae ne'e nia'a na profet, nia ke saiana abulalana kini ne'e nia ta'a liu."

⁴⁰ Ma sa Jesus ka saiana na manata'anga na Farasi ne'eri, ma nia ka fata 'uri fuana, "Simon kwa! Ta'i ru ne'e nau ku oga nai saea fuamu."

Ma sa Simon ka 'uri, "Fa'amanata 'ae, 'oke saea ma'i fuaku kwa."

⁴¹ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ro ngwae ki kera ngali langa ana mani fa'asia ta'i ngwae ne'e nia ala'ania ngwae ki kira ka ngali langa ana mani nia ki. Ta'i ngwae nia ngali langa ana lima talanga'i mani ki, ma ta'i ngwae ka ngali langa ana lima akwala mani ki.

⁴² Ma kera ta'ifau go'o noa'a kera kasi bolo fa'inia du'ulana mani ne'eri ki, ma na ngwae ne'e nia ala'ania ngali langa'a fuadaro'o ka rufuanata na ngali langa'a kera ki ta'ifau. 'Uri ma sa ta'i adaro'o ne'e nia saele'a ka tasa fuana, ana ro ngwae ne'e nia kwatea mani ne'eri ki fuadaro'o?"

⁴³ Ma sa Simon nia olisia ka 'uri, "Nau ku fia fasi na ngwae ne'e nia ngalia mani 'oro."

Ma sa Jesus ka fata 'uri, "'Oko olisi saga ana."

⁴⁴ Sui sa Jesus ka abula fuana na kini ne'eri, ma ka fata 'uri fuana sa Simon, "'Oke lisia basi na kini ne'e. Kaida'i nau ku ru'u ma'i saena luma 'oe, 'oko 'iri kwatea go'o kafo fuaku fuana taufilana

* 7:28 Sa Jesus saea ru ne'e osi'ana noa'a ta rao'a 'iri talinga'i ka liufia talonga'ilana ne'e na Christ ke ba'a dao likota'i ma'i. Na rao'a ne'e ba sa John sasia.

'aeku.† Bore ma, nia taufia 'aeku 'ani na kafo ana maana, ma ka ongoa 'ani na ifuna gwauna.

⁴⁵ Ma 'oko 'iri kwalo nau go'o 'ani na nono'ilaku. Bore ma kini ne'e, nia 'ita ana kaida'i ba nau ku ru'u ma'i luma, nia ka ina'u na'a ana nono'ilana 'aeku.

⁴⁶ Ma 'oko 'iri ngwaia go'o na gwauku 'ani ta ngwaingwai. Ma kini ne'e, nia kisita'inia na ngwaingwai moko le'a ne'e ana 'aeku.

⁴⁷ Nia ne'e, nau ku saea fuamu, na alafe'anga doe nia, nia fa'ata'inia ne'e na rora'a 'oro nia ki kira aloge ta'ifau na'a. Bore ma, sa tai ne'e rora'a nia ne'e kira rufuanata ka ti'iti'i, na alafe'anga nia ti'iti'i logo."

⁴⁸ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana na kini ne'eri, "Nau ku rufuanata na'a ana na ta'anga'a 'oe ki."

⁴⁹ Ma ti ngwae ne'e kira tua 'i ne'eri, kira ka saeta'a fuana sa Jesus, ma kira ka fata 'uri 'i safitana kwailiu, "Na ngwae fa'uta nini'a ne'e ka rufuanata mala na ta'anga'a ki 'uri re?"

⁵⁰ Sui sa Jesus ka fata 'uri la'u fuana na kini ne'eri, "Oke leka na'a, ma noa'a 'oe kosi manata 'abera na'a. God nia fa'amauri'o, osi'ana 'oko fa'amamana."

8

Ti kini kira leka fa'inia sa Jesus

¹ Ma 'i buri 'ana ru ne'eri ki, sa Jesus ka leka daraninia na'a na fanoa ti'iti'i ki, ma na fanoa doe ki, ma nia ka fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a sulia ne'e God ke ba'a gwaunga'i fafia ngwae nia ki. Ma na akwala ma ro fafarongo nia ki, kira leka logo fa'inia,

² ma ti kini logo ne'e sa Jesus ifu-langa'inia na ano'i ru ta'a ki ma na mata'inga ki logo fa'asida. Ma kira'a ne'e: 'i Mary, kini 'i Magdala ba sa Jesus nia ifulanga'inia na fiu ano'i ru ta'a ki fa'asia,

³ ma 'i Joana, na 'afe sa Kusa na ngwae 'a'ana ana ngwae ne'e kira rao 'i saena na luma sa Herod na tatalafa'a ki, ma 'i Susana, ma ti kini 'oro la'u. Na kini ne'eri ki ne'e kira foli ru 'ani mani kira ki fuana 'afilana sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki.

Tarifula'a sulia ngwae takalanga'i maga 'ai

(Matthew 13:1-9; Mark 4:1-9)

† 7:44 Ana asoa 'inoto'a ki, na ngwae Jiu ki 'idufa'i sasi sulia na falafala ana ngwae Grik ki, ma na ngwae Rom ki, fuana teo ego ego'a 'ani bali maui, kira ka riri 'ani su'usu'una lima maui, ma kira ka fanga 'ani lima 'olo'olo. 'Una'eri ne'e ka talangara'u fuana na kini ne'e ka sa'ua 'aena. Kaida'i kira ru'u ma'i 'i luma, kira kwatea kafo fuana ngwae dao ki 'iri kira taufia 'aeda, osi'ana ngwae kira ka ru'ufia ta'e butu garagara ne'e kwate ma 'aeda ka rafurafu'a liu. Kwalolana ngwae dao ki bore, kira nono'ia babalilida, ma asoa 'inoto'a ki na bi'i nura ana olif moko le'a ki ka kisitani fafona gwauda.

⁴ Na ngwae 'oro ki kira fiku ma'i siana sa Jesus. Kira leka ma'i fa'asia fanoa matamata kwailiu ki ta'ifau. Sa Jesus fata 'ani tarifula'a fuada ka 'uri,

⁵ "Ta'i ngwae nia leka ka takaloa maga 'ai ki saena o'ola witi nia. Ma ana kaida'i nia takaloa maga 'ai ki, ti maga ru ni'i 'asi'i sulia na talalinga. Ma na ngwae ki kira liu, ma kira ka urida, ma na no'o ki kira ka 'ani'i logo.

⁶ Aia, ti maga ru ka 'asi'i fafona ano faula. Ma ana kaida'i kira bulao ma'i, nia 'ali'ali go'o kira ka kuku na'a, sulia na ano ne'eri noa'a nia kasi ngwangakwa'a.

⁷ Ma ti maga ru ka 'asi logo 'i safitana na kwalo 'abui ki. Ma na kwalo 'abui ki kira ka bulao ma'i fa'inia na maga ru le'a ki, ma ka nuku fafia na witi ne'eri ki.

⁸ Ma ti maga ru ka 'asi'i logo 'i fafona ano le'a, ma kira ka bulao, ma kira ka fungu 'ani fua'i ru 'oro liu ki."

Ma sa Jesus ka fa'asua fatalana ka 'uri, "Di'ia ta ngwae oga ka sai le'a ana ru ne'e ki, nia ka sailinga le'a mala."

Sa Jesus ka ala'a 'ani tarifula'anga ki fuana ngwae 'oro, bore ma nia fa'amadakola ru ki ta'ifau fuana fafarongo nia ki

(Matthew 13:10-17; Mark 4:10-12)

⁹ Sui na fafarongo sa Jesus ki kira ka sae-filao 'uana na fadalana tarifula'a ne'eri,

¹⁰ ma nia ka olisida ka 'uri, "Kaida'i sui ki, God noa'a kasi fa'amadakola 'ua fa'uta ne'e nia ke ba'a gwaunga'i fafia ngwae nia ki. Bore ma ta'ena, na madakola'a nini'a dao na'a fuamu'a. Fuana ta ngwae la'u, nau ku fata 'ani tarifula'a ki, ma noa'a naisi fa'amadakola, fasi 'iri,

'Kira ke fafarongo, ma kike fafarongo, bore ma noa'a kira kasi saiana fa'arongo'a God.

Ma kira ke lia, ma kira ke lia, bore ma noa'a kira kasi lisia tae ne'e God sasia fuada."

Fadalana na tarifula'a ba sulia na ngwae takaloa maga 'ai

(Matthew 13:18-23; Mark 4:13-20)

¹¹ 'Una'eri, sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Na fadalana na tarifula'a ne'eri: Na maga ru, nia di'ia na fatalana God.

¹² Na maga ru ne'e kira 'asida sulia na talalinga ki, kira di'ia ngwae ne'e kira rongoa fatalana God, ma sa Saetan ka leka ma'i ka lafua ala'anga ne'eri fa'asi

kira. Nia ne'e nia kwate noa'a kira kasi fa'amamana fuana maurilada.

¹³ Ma na maga 'ai ne'e kira 'asi'i li fafona ano ne'e nia faula, nia di'ia na ngwae ne'e kira rongoa fatalana God, ma kira ka ngalia fa'inia na saele'anga. Bore ma, fatalana God noa'a kasi lalibusu go'o saena maurilada. Kira ka fa'amamana go'o sulia kaida'i ti'titi'i. Bore ma kaida'i ilito'onga nia dao go'o ma'i, noa'a kira kasi fa'amamana na'a.

¹⁴ Maga 'ai ne'e kira 'asida 'i safitana na kwalo 'abui ki, nia di'ia ngwae ne'e kira rongoa, bore ma kira ka manata 'abera 'ada sulia ru matamata ki, di'ia na to'oru'a ki, ma na saele'anga 'o'o saena magalia ne'e nia su'usida. Nia ne'e nia sasia kira ka doe 'idi'a.

¹⁵ Na maga ru ne'e kira 'asida 'i fafona na ano ne'e nia le'a, nia di'ia ngwae ne'e kira rongoa fatalana God ma kira ka goniasaena manata'i ngwae 'olo'olo ma ka le'a. Ma kira ka su'ute 'ani fito'onga fuana sasilana rao'a 'oro le'a ki."

Kamu ke rongoa ma muke kwairo'oi ana fatalana God

(Mark 4:21-25)

¹⁶ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a ta ngwae kasi fa'adu'a na fa'i unu, ma ka alua go'o 'ana 'i olofana ta dako nama ta 'ifita'i. Bore ma nia ke alua nama 'i fuila, fasi 'iri na ngwae ne'e nia ru'u ma'i 'i luma nia ke lisia.

¹⁷ "Nia ka 'una'eri logo ana na ta ru ne'e nia tua ago ana kaida'i ne'e, ta asoa ni'i ke ba'a sakatafa ta'ifau ma'i. Ma ti ala'anga ne'e kira suu fafia, nia ke ba'a ra'e tafa ta'ifau ma'i 'i maa.

¹⁸ "Nia ne'e muke sailinga le'a, osi'ana God ke ba'a kwate tatakola'ana liato'o 'anga fuamu'a, si di'ia kamu ro'osulia na fa'amanata'anga nau ki. Sa tai bore 'ana ne'e nia to'o ana ta madakola'anga ti'titi'i sulia 'inoto'anga God, God ke ba'a luda gwauna fuana. Bore ma sa tai ne'e noa'a kasi ro'osulia fa'amanata'anga ne'e ki, ta madakola'anga ti'titi'i bore 'ana ne'e nia fia fasi nia to'o ana sulia 'inoto'anga God, God ke olita'inia fa'asia."

Tua'a mamana sa Jesus ne'e ngwae ne'e kira ro'osulia God

(Matthew 12:46-50; Mark 3:31-35)

¹⁹ 'I buri 'ana, te'a sa Jesus fa'inia na ngwae'uta nia ki, kira dao ma'i, ma kira ka oga lisilana, bore ma nia 'afita'i fuada fuana 'idu karangilana, sulia na ngwae 'oro ki kira fiku kalia sa Jesus ana kaida'i ne'eri.

²⁰ Ma ta'i ngwae 'i saena fiku'a ne'eri ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Te'a 'oe fa'inia

na ngwae'uta 'oe ki, kira uu go'o ma'i 'ada 'i maa, ma kira oga lisilamu."

²¹ Sa Jesus ka fata 'uri fuada ta'ifau, "Sa tai fa'ida ne'e kira rongoa, ma kira ka ro'osulia fatalana God, kira na'a ne'e te'a nau ki, ma na ngwae'uta nau ki."

Sa Jesus nia to'o ana ngasingasi'anga fuana fonelana iru fa'inia nafa

(Matthew 8:23-27; Mark 4:35-41)

²² Ta'i kaida'i, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira ta'e 'i saena ta'i gwa'i baru, ma nia ka fata 'uri fuada, "Kulu to'ofolo basi 'uana bali 'osi lo'oba." Ma kira ka tala'ae, kira ka to'ofolo na'a.

²³ Ma ana kaida'i kira leka na'a kwau, sa Jesus ka maliu 'ana. Ana kaida'i ne'eri go'o, na iru doe nia ta'e ma'i, ma na nafa ki ka magara na'a ma'i saena na baru ne'eri, ma na baru ne'eri karangi ka kuru na'a.

²⁴ Fafarongo nia ki kira ka fa'aada sa Jesus kira ka 'uri, "Ara'i kwa! Kulu karangi kuru na'a!"

Sui sa Jesus ka tata'e ka balufia na iru ma na nafa ne'e magara na'a, ma kira ka ro'osulia, ma na 'osi ka fola na'a.

²⁵ Sui sa Jesus ka balufia fafarongo nia ki ka 'uri, "Fa'uta ne'e kamu kasi fa'amamana nau?"

Ma kira ka 'arefo, ma kira ka ma'u, ma kira ka saefilo kira kwailiu kika 'uri, "Ngwae fa'uta na'a nini'a re? Nia fata totonga'i go'o, ma na iru fa'inia nafa doe ki bore, kera ka ro'o na'a sulia."

Sa Jesus gura ta'i ngwae ne'e to'o ana ano'i ru ta'a

(Matthew 8:28-34; Mark 5:1-20)

²⁶ Sui sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki, kira ka to'ofolo saena 'osi ne'e leleka ka dao ana aba'i kula 'i Gerasa, ana bali 'osi ne'e teo kwai to'oi fa'asia aba'i kula 'i Galili.

²⁷ Ana kaida'i sa Jesus nia koso kwau 'i sara fa'asia gwa'i baru, nia ka dao to'ona ta'i ngwae fa'asia kula ne'eri. Na ngwae ne'eri, na ano'i ru ta'a ki kira tua fa'inia, ma nia ka dadara go'o 'ana sulia kaida'i tau na'a ma'i, ma noa'a nia kasi tua logo 'i saena ta luma. Bore ma nia tua go'o 'ana 'i saena na faoda fuana kwaiatolana ngwae mae ki.

²⁸⁻²⁹ Ana kaida'i 'oro sui na'a ma'i ki, kira firi fafia ro 'ae nia ki ma limana logo, ma kira ka alua ngwae fuana folo'a 'usia. Bore ma, nia ka muusia go'o 'ana na sene ne'eri ki, ma na ano'i ru ta'a ne'eri ki kira ka lalia na'a kwau 'uana saena aba'i kula kwasi.

Ma kaida'i nia lisia go'o sa Jesus, nia ka ako doe, ma ka bobo uruuru na'a 'i maana 'aena sa Jesus. Sa Jesus nia fata 'uri fuana,

"Ano'i ru ta'a ne'e, 'oke ru'u ma'i 'i maa fa'asia na ngwae ne'e."

Ma ngwae ne'eri ka ri 'uri, "Jesus kwa, 'Ae'lo Ngela God ne'e ngasingasi'a liu! Tae ne'e 'oko oga 'oke sasi aku? Nau ku gani'o 'oe kosi kwatea ta kwa'ikwa'inga fuaku."

³⁰ Sa Jesus ka saefiloo, "Satamu sa tai kwa?"

Ma nia ka olisia ka 'uri, "Sataku sa Fuani oro." Nia fata 'una'eri sulia na ano'i ru ta'a 'oro liu ki ne'e kira ru'ufia.

³¹ Na ano'i ru ta'a ne'eri ki kira ka 'engoa sa Jesus fasi 'iri nia kasi ba'eda fuana saena kula gwagwa lingalinga fuana kwa'ikwa'inga.

³² Ma na gwata 'oro ki, kira fanga 'ada 'i babara'oa ana fa'i ua ne'e karangi logo ana kula ne'eri. Ma na ano'i ru ta'a ne'eri ki, kira ka gania sa Jesus fasi 'iri kira ke ru'ufia 'ada na gwata ne'eri ki. Ma sa Jesus ka ala'anida.

³³ Kira sakatafa na'a ma'i fa'asia na ngwae baera, ma kira ka ru'ufia na'a na ngwa'i gwata baera ki ta'ifau. Na ngwa'i gwata baera ki ta'ifau, kira ka lalili saena kwata 'ato ne'eri 'uana saena 'osi, ma kira ka kwa'u, ma kira ka mae ta'ifau na'a.

³⁴ Ana kaida'i ngwae ne'e kira lia sulia ngwa'i gwata ne'eri kira lisia ru ne'eri, kira ka tafi, ma kira ka fa'arongo 'ani saena fanoa ne'eri ma na fanoa ti'iti'i kalikalia ki logo.

³⁵ Na ngwae ki ne'e kira rongoa, kira ka leka ma'i fuana lisilana ru ne'e nia fuli. Ma ana kaida'i kira dao ma'i siana sa Jesus, kira ka lisia na ngwae ne'eri ne'e ano'i ru ta'a nia leka na'a fa'asia, ma nia ka tua na'a 'ana 'i maana 'aena sa Jesus, ma nia ka toro na'a, ma nia ka manata saga na'a. Ma kira ta'ifau kira ka ma'u.

³⁶ Ma ngwae ne'e kira lisia kaida'i ne'e sa Jesus nia ifulanga'inia na'a ano'i ru ta'a ne'eri ki fa'asia na ngwae ne'eri, kira ka ala'a na'a sulia fuana ngwae ne'e fiku ma'i ki.

³⁷ Sui ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua ana aba'i kula ne'eri, kira saea fuana sa Jesus 'iri ke leka fa'asida, osi'ana kira ma'u liu. Sui sa Jesus ka ra'e na'a 'i saena gwa'i baru ka salisali fuana leka'a.

³⁸ Na ngwae ba na ano'i ru ta'a nia leka fa'asia, nia 'engo ana sa Jesus ka 'uri, "'Oke ala'ani nau 'iri nai leka fa'ini'o."

Bore ma sa Jesus ka ba'ea kwau, ka fata 'uri fuana,

³⁹ "'Oke oli 'amu 'i fanoa 'oe, ma 'oko fa'arongo 'ani ru ne'e God nia fulia fuamu ki." Sui, na ngwae ne'eri ka oli na'a 'uana fanoa nia, ma ka ala'a na'a sulia ru ne'e sa Jesus nia fulia fuana ki.

*Sa Jesus gura ro kini ki
(Matthew 9:18-26; Mark 5:21-43)*

⁴⁰ Sui, ana kaida'i sa Jesus nia oli la'u ma'i fa'asia bali 'osi lo'oba, ngwae ki kira ma'akwalia, ma kira ka saele'a liu fuana lisilana.

⁴¹ Ma ta'i ngwae ne'e satana sa Jaeras ka dao ma'i. Na ngwae ne'eri nia ta ngwae fa'ina'ona'lo 'i saena luma fuana fo'onga'a. Nia leka ma'i ka bobo uruuru 'i 'aena sa Jesus, ma ka 'engoa na'a sa Jesus 'iri nia ke leka fa'inia 'uana luma nia.

⁴² Osi'ana ta'i kala defo muta'i nia ne'e nia mata'i, ma ka karangi mae na'a. Ta'i akwala ma ro fa'i ngali go'lo ne'e nia doe ma'i sulia.

Ma ana kaida'i sa Jesus nia leka fa'inia, na ngwae 'oro kira fiku kalia logo.

⁴³ Ma ta'i kini ne'e gwa'i 'abu nia tafangia tua logo 'i ne'eri. Na mata'inga ta'a ne'eri nia saungia na'a sulia akwala ma ro fa'i ngali ki. Ma nia ka fa'alia na'a to'oru'a nia ta'ifau fuana ngwae kwaigura ki, bore ma noa'a ta ngwae kasi gura go'lo.

⁴⁴ Ma na kini ne'eri ka kwako ma'i 'i burina sa Jesus, ma ka sama to'ona 'aena ifi sa Jesus, ma na gwa'i 'abu ne'eri ka langa na'a fa'asia ana kaida'i ne'eri nama.

⁴⁵ Sa Jesus ka saefilo ka 'uri, "Sa tai nini'a sama to'oku?"

Ana kaida'i ne'eri, na fiku'a ne'eri ta'ifau kira ka tofe go'lo 'ada.

Ma sa Peter ka fata 'uri, "Ara'i kwa, ngwa'i to'a 'oro nini'a kira bekesi'o na'a."

⁴⁶ Bore ma sa Jesus ka fata 'uri, "Ta'i ngwae nia sama to'oku, osi'ana nau ku saiana kaida'i ne'e na ngasingasi'anga nau nia gura ta ngwae."

⁴⁷ 'Iu, na kini ne'eri nia saiana sa Jesus nia sai filoa na'a, ma nia ka fali ma'i, ma ka lebelebe, ma ka ma'u, ma nia ka bobo uruuru 'i na'ona 'aena sa Jesus. Ma kaida'i ngwa'i to'a 'oro ne'eri kira liafunufunu fuana, nia ka fa'arongo kira ta'ifau du'ungana tae ne'e nia sama to'ona sa Jesus, ma ka kwatea ne'e nia ka 'akwa 'ali'ali na'a.

⁴⁸ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Kini ne'e 'ae, God nia gura 'oe na'a, osi'ana ne'e 'oko fa'amamana nau. Leka na'a kwau amu, ma noa'a 'oe kosi manata 'abera na'a."

⁴⁹ Kaida'i sa Jesus nia ala'a go'lo ana 'ua, ta'i ngwae nia dao na'a ma'i fa'asia luma sa Jaeras, ka fa'arongoa sa Jaeras ka 'uri, "Na kala defo ba 'oe, nia mae na'a. Noa'a 'oe kosi fa'a 'abera la'u na ngwae fa'amanata."

⁵⁰ Ma sa Jesus ka rongoa, ma ka fata 'uri fuana sa Jaeras, "Noa'a 'oe kosi ma'u. Di'ia 'oko fa'amamana nau, na kala defo 'oe ke le'a logo."

⁵¹ Ana kaida'i kira dao kwau 'i luma, sa Jesus ka tala'ia sa Peter, fa'inia sa John, ma sa James fa'inia ma'a ma te'a ngela ne'eri go'o, kira ka ru'u 'i luma. Sa Jesus ka luia ta ngwae la'u noa'a kasi leka fa'inida 'i luma.

⁵² Ma na fiku'a ne'eri ki ta'ifau, kira o'omae, ma kira ka angisia na ngela ne'eri. Sui sa Jesus ka fata 'uri, "Kamu kasi angi la'u. Na ngela ne'e noa'a nia kasi mae, bore ma nia maliu go'o 'ana."

⁵³ Ma kira ka ga'asia lala sa Jesus, osi'ana kira saiana ne'e ngela ne'e nia mae mamana na'a.

⁵⁴ Sui sa Jesus ka dau 'i limana na ngela ne'eri, ma ka ri ka 'uri, "Ngela ne'e 'ae, tata'e na'a!"

⁵⁵ Ma na mangona ka oli la'u ma'i, ma nia ka tata'e. Ma sa Jesus ka saea fuada 'iri kira ke kwatea ta fanga fuana.

⁵⁶ Na te'a nia fa'inia na ma'a ngela ne'eri, kira ka 'arefo liu ana ru ne'eri. Sui sa Jesus ka luida noa'a kira kasi ala'a la'u sulia ru ne'eri ki fuana ta ngwae.

9

Sa Jesus asunga'inia na lifurongo nia ki fuana rao'a

(Matthew 10:5-15; Mark 6:7-13)

¹ Sa Jesus nia saea ma'i na akwala ma ro fafarongo nia ki siana. Ma nia ka kwatea na ngasingasi'anga ma na gwaunga'i 'anga fuana guralana mata'inga ki, ma na ifulanga'ilana ano'i ru ta'a ki.

² Nia ka asunga'inida kwau fuana fa'afulanga'ilana na 'Inoto'anga God, ma guralana ngwae mata'i ki.

³ Ma nia ka fata fuada ka 'uri, "Noa'a kamu kasi dau fafia ta ru fuana leka'a kamu. Kamu kasi ngalia ta fa'i kuba, ma ta ngwa'i, ma ta fanga, ma ta mani, ma ta ro toro fuana rokisi'anga.

⁴ Ma ti ngwae ana ta luma ne'e kira kwalo kamu, muke tua babato'o 'i saena luma ne'eri, leleka ka dao ana kaida'i ne'e kamu ke leka ana.

⁵ Di'ia ta ngwae ana ta fanoa ne'e noa'a kira kasi kwalo kamu, muke leka 'amu'a fa'asida, ma kamu ke tafula fulafulana ano fa'asia na 'aemu'a di'ia na fa'abasu'anga na'a fuada ne'e God ke ba'a matalanga'i kira, du'ungana kira 'aila 'ania rongolana fatalana God."

⁶ Ma na fafarongo ki kira ka leka, ma kira ka liu na'a ana fanoa ki ta'ifau fuana ala'anga sulia Fa'arongo'a Le'a sulia God, ma fa'inia guralana ngwae ki ana kula ki ta'ifau.

Kaida'i sa Herod nia rongoa ala'anga ki sulia sa Jesus

(Matthew 14:1-12; Mark 6:14-29)

⁷ Ma ana kaida'i ne'eri logo, sa Herod Antipas na tatalafa'a 'i Galili, nia rongoa na ala'anga ki sulia ru ne'e sa Jesus nia sasi'i ki. Ma na manatana ka bulia musia kula na'a sulia ti ngwae kira saea sa John Siuabu ne'e nia mauri la'u,

⁸ ma ti ngwae la'u kira ka saea nia'a 'ani sa Elaeja na profet, ma ti ngwae la'u kira ka saea nia'a ta profet 'ua ma'i 'i na'o ne'e nia tata'e la'u fa'asia na mae'a.

⁹ Go'o ma sa Herod ka fata 'uri, "Sa John ba nau ku kwatea na ngwae ni ofo'a ki ka siki muusia na'a gwauna! Ma na ngwae fa'uta nini'a kira ala'a sulia 'uri?" 'Una'eri, ka tala'ae ana kaida'i ne'eri, sa Herod oga liua lisilana sa Jesus.

Sa Jesus nia sarea na lima to'oni ngwane ki

(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; John 6:1-14)

¹⁰ Ma ana kaida'i ne'e akwala ma ro lifurongo sa Jesus ki kira oli na'a ma'i fa'asia fa'afulanga'ilana na 'Inoto'anga God ma na guralana ngwae mata'i ki, kira ka ala'a sulia ru ne'e kira sasi'i ki. Sui, sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki, kira ka leka ta'ifilida 'uana fanoa 'i Betsaeda.

¹¹ Bore ma ana kaida'i ne'e, ngwae ki kira rongoa na'a sa Jesus nia liu, kira ka leka logo sulia. Ma sa Jesus ka kwaloda, ma ka fata sulia na 'Inoto'anga God fuada, ma ka fa'amauria na'a ngwae ne'e kira mata'i ki.

¹² Ma 'i sa'ulafi na'a, kaida'i sina karangi suu, na akwala ma ro fafarongo nia ki kira ka leka ma'i siana, ma kira ka fata 'uri, "'Oke olita'inia na fiku'a ne'e, 'iri kira ke leka 'ada ana fanoa ki, ma kira ke dao to'ona ta fanga fa'inia ta kula fuana te'o'a, osi'ana ne'e kula ne'e noa'a ta ngwae kasi tua go'o ana."

¹³ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ke kwatea lala fanga fuada fuana 'anilana."

Ma kira ka olisia kika 'uri, "Kaimili to'o go'o ana lima afu beret ki, ma na ro gwa'i i'a ki. 'Uri ma 'oko oga kaimili ke leka folia ma'i fanga fuana fiku'a doe ne'e?"

¹⁴ Na fiku'a ne'e nia bolo fa'inia na lima to'oni ngwae ki ne'e kira tua 'i ne'e.*

Sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Muke saea fuada kira ke tua 'i ano 'ani ti gwa'i tua'a ana lima akwala ngwae'a."

* 9:14 Kira kasi to'oa go'o 'afe ki fa'inia ngela ki ne'e kira fanga logo saena fiku'a ne'e.

¹⁵ Buri 'ana ne'e fafarongo ki kira sasi 'una'eri ka sui, na ngwae ki ta'ifau kira ka tua 'i ano na'a.

¹⁶ Sui sa Jesus ka ngalia na lima afu beret ne'eri ki, ma na ro gwa'i i'a ne'eri ki, ma nia ka lia 'ala'a 'uana 'i langi, ma ka ba'atafaea God. Sui nia ka ngiia na afu beret ki, ma na i'a ki, ma ka kwatea fuana na fafarongo nia ki, 'iri kira ka daro'ia ana ngwae ki.

¹⁷ Ma kira ta'ifau kira ka fanga, ma kira ka abusu liu. Ma na fafarongo nia ki, kira ka gonina na orengana fanga ne'e nia ore 'i saena akwala ma ro kokofi ki leleka ka fungu.

*Sa Peter fa'inia sa Jesus
(Matthew 16:13-19; Mark 8:27-29)*

¹⁸ Ta'i kaida'i sa Jesus nia fo'o ana ta'ifilia, ma na fafarongo nia ki kira ka leka ma'i siana, ma nia ka saefiloda ka 'uri, "Ngwae ki kira saea nau 'ania sa tai?"

¹⁹ Ma kira olisia kika 'uri, "Ti ngwae kira saea fasi 'ae'o sa John Siuabu ne'e nia mauri la'u. Ma ti ngwae la'u kira saea fasi 'ae'o sa Elaeja ne'e nia mauri la'u. Ma ti ngwae la'u kira saea fasi 'ae'o ta ngwae ana na profet ba 'i na'o ki ma'i ne'e nia mauri la'u."

²⁰ Ma sa Jesus ka lidi kira ka 'uri, "Ma kaumulu sae nau mo 'ania sa tai?"

Sa Peter nia olisia ka 'uri, "Ae'o ne'e na Christ, na ngwae ne'e God nia filia fuana 'afilana ngwae nia ki."

*Sa Jesus nia fata sulia na maelana
(Matthew 16:20-28; Mark 8:30—9:1)*

²¹ Sui sa Jesus ka fata totonga'i fuada fasi 'iri noa'a kira kasi fa'arongoa la'u ta ngwae ana ru ne'eri.

²² Ma nia ka fata logo 'uri, "Nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a nonifii ka doe liu 'ani ru 'oro ki. Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata 'ani na taki ki, kira ke ilanga'i nau. Ma kira ke saungi nau, sui ana uula asoa, God ke ba'a ta'e nau fuana mauri'a."

²³ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada ta'ifau, "Sa tai bore 'ana ne'e oga ke donga nau, noa'a nia kasi manata 'abera sulia ru nia oga ki go'o 'ana talana. Asoa ki ta'ifau nia ke ma'udi fuana dongalaku, sui bore 'ana kaida'i nia ke nonifii, ma ke mae ana 'ai rara folo.

²⁴ Sa tai bore 'ana ne'e 'aila kasi donga nau du'ungana nia oga ke sasi 'ana sulia kwaiogai'anga nia ki talana, nia ke ba'a talafia na mauri'a firi. Bore ma di'ia sa tai bore 'ana ne'e noa'a nia kasi manata 'abera sulia ru nia oga ki go'o 'ana talana, ma nia ma'udi ke mae fuaku, nia ka to'o ana mauri'a firi.

²⁵ Di'ia ne'e na ngwae to'o ana ru ki ta'ifau fatalaku, 'irai Nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a 'e'ke logo 'ania, ana kaida'i nai dao ma'i fa'inia na ngwasinasina'anga nau, ma na ngwasinasina'anga Ma'a nau, ma na ngwasinasina'anga 'ainsel abu ki la'u.

²⁷ Nau ku saea na'a fuamu'a, ti ngwae aumulu 'i ne'e logo, noa'a kira kasi mae leleka kira ka lisia God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki."

*Sa Jesus nia fa'ata'inia raralana ma na ngwasinasina'anga nia
(Matthew 17:1-8; Mark 9:2-8)*

²⁸ Bolo fa'inia kwalu asoa ki 'i buri 'ana ne'e sa Jesus saea ru ne'eri ki, nia ka tala'ia sa Peter, ma sa John, ma sa James, ma kira ka ra'e 'i gwauna ta'i fa'i ua fuana fo'onga'a.

²⁹ Ma kaida'i sa Jesus nia fo'o ana, na maana ka rokisi ka ngwasinasina, ma na ifi nia ki ka kwao ma ka ngwasinasina liu.

³⁰ Ma 'ali'ali go'o ro ngwae ki kera tua logo 'i ne'eri, ma kera ka ala'a fa'inia sa Jesus. Kera'a ne'e sa Moses ma sa Elaeja.

³¹ Ma kera ka sakatafa ma'i 'i saena na ngwasinasina'anga 'i langi, ma kera ka ala'a fa'inia sa Jesus sulia na maelana ma lekalana fa'asia na magalia 'uana 'i langi ne'e nia ke fa'a ali'afua 'i Jerusalem.

³² Bore ma sa Peter ma na ro kwaima nia ki, kira ka maliu na'a 'ada. Sui ana kaida'i kira ada na'a, kira ka lisia na ngwasinasinalana sa Jesus ma na ro ngwae ne'e kera uu fa'inia ki.

³³ Ma ana kaida'i ne'e ro ngwae ne'eri ki kera sasi fuana leka'a fa'asia sa Jesus, sa Peter ka fata 'uri fuana, "Ara'i kwa, nia le'a liu ne'e kulu ka tua na'a akulu 'i ne'e. Alu kaimili ke saunga'inia uulu babala ki, ta ai fuamu, ma ta ai fuana sa Moses, ma ta ai fuana sa Elaeja." (Nia kina logo 'ana ru ne'e nia saea.)

³⁴ Ma kaida'i sa Peter nia ala'a go'o ana 'ua, ta'i gwa'i salo nia dao ma nunuflana ka buta fafida. Ma na uulu fafarongo ki, kira ka ma'u ana kaida'i ne'e gwa'i salo ne'eri nia leka ma'i ka dau fafida.

³⁵ Ma ta'i linga'i fata'a saka ma'i fa'asia 'i saena na gwa'i salo ne'eri ma ka 'uri, "Nia'a ne'e na ngela nau. Nau nau ku filia na'a. Muke rongo sulia!"

³⁶ Ma kaida'i linga'i fata'a ne'eri nia sui na'a, ta'i sa Jesus na'a 'ana ne'e nia tua fa'inia na uulu fafarongo nia ki 'i ne'eri. Ma kira ka noto fafia na ru ne'eri, ma ana

kaida'i ne'eri noa'a kira kasi fa'arongoa na'a ta ngwae ana ru ne'e kira lisia.

Sa Jesus nia ifulangani ano'i ru ta'a fa'asia na ngwae fii doe
(Matthew 17:14-18; Mark 9:14-27)

³⁷ Sui fa'li asoa 'li buri 'ana ru ne'eri ki, sa Jesus fa'linia uulu fafarongo nia ki, kira ka koso ma'li fa'asia gwauna fa'li ua ne'e sa Jesus nia rokisi ana, ma na ngwae 'oro ki kira ka saka to'ona sa Jesus.

³⁸ Ma ta'li ngwae fa'asia na fiku'a ne'e nia ri ka fata 'uri, "Fa'amanata kwa, nau ku gani 'oe, 'oke ifulani kwau ano'i ru ta'a ne'e fa'asia na ngela nau, sulia nia ne'e ta'li ngela muta'li nau na'a.

³⁹ Na ano'i ru ta'a nia olofia 'ali'ali go'lo, ma nia ka ako doe, ma ka 'ui 'ania 'li ano ma ka lebesia, ma na kwakwana ka ngisungisu'a. Kaida'i nia saungia, nia ka 'afita'li liu fuana sui'a fa'asia, ma ka fa'akaisia liu na'a.

⁴⁰ Nau ku gania fafarongo 'oe ki fuana ifulanga'ilana fa'asia, ma ka 'afita'li liu fuada fuana sasilana."

⁴¹ Sa Jesus ka fata 'uri, "Kamu'a man-atamu'a ngasi liu, ma ngwae ta'a ki! Kamu noa'a kasi fa'amamana nau 'ua! Nau ku noni maruku na'a 'ani abu fito'onga nini kamu. Nau ku tua fa'li kamu ka dao na'a 'uri, fuila kaumulu ka fa'amamana nau na'a." Sui nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'eri, "Oke ngalia ma'li na ngela 'oe 'li ne'e."

⁴² Ana kaida'i ne'e ngela ne'eri nia dao ma'li ana kula ne'e sa Jesus nia uu ana, na ano'i ru ta'a ne'eri nia ka fi'li 'ui 'ania ngela ne'eri 'li ano, ma ka lebesia. Ma sa Jesus ka balufia na ano'i ru ta'a ne'eri, ma nia ka fi'li saka fa'asia ngela ne'eri, ma na tualana ngela ne'eri fi'li le'a, ma sa Jesus ka kwatea ngela ne'eri fuana ma'a nia.

⁴³ Ma na ngwae ne'e kira fiku ki, kira ka 'arefo liu ana ngasingasi'anga God.

Na ruana kaida'i sa Jesus nia ala'a sulia na maelana
(Matthew 17:22-23; Mark 9:30-32)

Ana kaida'i ne'e ngwae ki kira 'arefo go'lo 'ada 'ua ana ru ne'e sa Jesus nia fulia ki, nia ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki,

⁴⁴ "Noa'a kamu kasi manata bura 'ani na ru ne'e nau ku saea fuamu'a ki. Nau'a, na Ngela Ngwae, kira ke kwate nau saena limana malimae nau ki."

⁴⁵ Bore ma fafarongo nia ki kira kasi saiana ta tae ne'e nia fada 'ani ala'anga ne'e nia saea. God nia sofonga'linia na fadalana ala'anga ne'e fa'asida. Ma kira ma'u logo fuana saefilo lana fadalana ala'anga ne'eri.

Sa tai ne'e nia doe ka tasa
(Matthew 18:1-5; Mark 9:33-37)

⁴⁶ Ma na olisu'usu'unga ka leka 'li safitana na fafarongo sa Jesus ki, sulia sa tai ada ne'e ke doe ka gwaunga'li fafida ta'ifau.

⁴⁷ Ma sulia ne'e sa Jesus nia saiana manatalada, nia ka ngalia ta'li ngela, ma ka fa'auua 'li safitada,

⁴⁸ ma ka fata 'uri fuada, "Di'ia sa tai ne'e 'oko kwaloa ta ngela 'uri du'ungana ne'e 'oko fa'amamana nau, 'oko kwalo nau la'u go'lo. Ma di'ia sa tai ne'e 'oko kwalo nau, 'oko kwaloa logo God ne'e nia asunga'li nau ma'li. Du'ungana sa tai ne'e 'oko fa'ati'iti'li 'oe talamu 'li safitamu'a, 'ae'lo ne'e ngwae doe ka gwaunga'li fafi kamu ta'ifau."

Sa tai ne'e kasi uu bokota kamu, nia tua fa'li kamu
(Mark 9:38-40)

⁴⁹ Sui sa John ka fata 'uri, "Ara'li kwa, kaimili lisia ta'li ngwae nia ifulani na ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga 'oe, ma kaimili ka fonea fa'asia sasilana, osi'ana noa'a nia kasi 'ado fa'li kulu."

⁵⁰ Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Noa'a kamu kasi fonea la'u, osi'ana sa tai ne'e noa'a kasi uu bokota kulu, nia na ngwae fa'li kulu."

Na ngwae 'li Samaria ki kira 'aila liu 'ania sa Jesus

⁵¹ Kaida'i nia dao karangi na'a fuana sa Jesus ke fane na'a 'li langi, nia ka manata doe ana leka'a 'uana 'li Jerusalem.

⁵² Ma nia ka kwatea ngwae ki kira ka etaeta 'li na'o ana. Kira leka, ma kira ka dao ana ta'li fanoa ana na aba'li kula 'li Samaria 'iri kira ke sasi aka'u ana ru ki ta'ifau ma'akwalia.

⁵³ Bore ana na ngwae ki 'li ne'eri noa'a kira kasi oga go'lo kwalolana, sulia nia na ngwae jiu lala ne'e nia leka 'uana 'li Jerusalem.

⁵⁴ Ma kaida'i na ro ngwae ana fafarongo nia ki sa James ma sa John, kera lisia ru ne'eri, kera ka fata 'uri fuana, "Aofia kwa, nia fa'uta? 'Uri ma 'oko oga kero'lo ke gani 'uana ta mafula fa'asia ma'li 'li langi 'iri ke do'ofida ta'ifau kwa?"

⁵⁵ Sui sa Jesus ka abula ma ka balufidaro'lo.

⁵⁶ Ma kira ka leka na'a 'ada 'uana ta fanoa matamata.

Dongalana sa Jesus ne'e 'uri mala
(Matthew 8:19-22)

⁵⁷ Ma ana kaida'i kira leka na'a sulia na ta'li tala, ta'li ngwae ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Nau ku oga nai leka fa'li 'oe 'li fa'li bore 'ana ne'e 'oke leka 'uana."

⁵⁸ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Noa'la nia kasi talangwara'u. Na kui kwasi ki kira to'lo ana na kula kira ki fuana teo'a, ma na no'o ki logo kira ka to'lo ana na nu'li kira ki. Bore ma nau'a, na Ngela Ngwae, nau noa'la kusi to'lo ana ta luma fuana maliu'a ana."

⁵⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana ta ngwae la'u, "Oke leka ma'li fa'li nau."

Bore ma na ngwae ne'eri ka fata lala 'uri, "Ara'li kwa, 'oke ala'ani nau 'iri nau kui leka, ku tua basi fa'inia ma'a nau, leleka nia ka mae mala, nau ku kwaiatoa ka sui, nau ku fi'li donga'o."

⁶⁰ Ma sa Jesus ka olisia ma ka 'uri fuana, "Ala'ania na ngwae ne'e noa'la kira kasi to'lo ana mauri'a ana God ki, kira ka kwaiatoa na'la 'ada na ngwae mae kira ki. 'Ae'lo nini'a, 'oke leka, ma 'oko fata sulia na 'Inoto'anga God."

⁶¹ Ma ta ngwae la'u ka fata 'uri, "Ara'li kwa, nau kui leka mo 'li burimu. Bore ma, 'oke ala'ani nau 'iri nai leka ma ku olioli basi ana ngwae nau ki 'li fanoa."

⁶² Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ta ngwae ne'e nia oga ke leka fa'li nau, ma nia ka manata doe sulia na ru ne'e nia fa'asi'li ki, noa'la nia kasi bolo fa'inia God ka 'inoto'la fafia maurilana."

10

Sa Jesus nia kwatea fiu akwala ma ro fafarongo nia ki

¹ 'Ii buri 'ana na ru ne'eri ki, na Aofia sa Jesus ka filia fiu akwala ma ro ngwae ki, ma ka kwatea kira ka leka ro ngwae'a fasi 'iri kira ke leka 'li na'ona 'uana fanoa ki ta'ifau go'lo ne'e nia manata fuana leka'la 'uani.

² Ma nia ka fata 'uri fuada, "Na ngwae ne'e kira sasi aka'u na'la fuana fa'amamana'anga ana God ki, kira di'lia na ru 'oro ki 'li saena o'ola fuana fikulani. Bore ma, ngwae fuana fikulana na ru ne'eri ki, kira kasi 'oro. Nia ne'e, muke fo'losia God 'iri nia ke kwatea ma'li ngwae ni rao ki fa'li kamu.

³ Muke leka na'a. Nau ku asunga'li kamu di'lia na kala sipsip ki 'li safitana na kui kwasi ki, sulia ngwae 'oro ki kira oga kike fa'ali kamu.

⁴ Noa'la kamu kasi ngalia ta mani, ma noa'la ta ngwa'li ni ru fuana alu mani'a 'li saena, ma noa'la ta ta'e butu. Ma noa'la kamu kasi 'abera 'ani ala'anga fa'inia ta ngwae sulia tala.

⁵ Ma kaida'li kamu ru'u ana ta luma, muke fata 'uri, 'God ke fa'ale'a kamu, ma na aroaro'anga nia ka tua fa'li kamu 'li saena na luma ne'e.'

⁶ Ma di'lia na ngwae ne'e nia tua 'li ne'eri nia kwalo kamu 'ania aroaro'a, na fa'ale'anga kamu ke tua logo fa'inia na ngwae ne'eri. Ma di'lia ka noa'la, na fa'ale'anga ne'eri ka oli logo ma'li fuamu'a.

⁷ Muke tua 'li saena na luma ne'eri, ma muke 'ania, ma muke kwa'ufia ta ru ne'e kira kwatea fuamu'a. Osi'ana na ngwae ne'e nia rao, nia ke ngalia nama 'ana na folifoli'a nia. Kamu ke tua to'lo, ma noa'la kamu kasi lae luma kwailiu.

⁸ "Ma kaida'li kamu dao ana ta fanoa, ma kira ka kwalo kamu, muke 'ania fanga tae ne'e kira kwatea fuamu'a.

⁹ Ma muke gura na ngwae mata'li ki 'li saena na fanoa ne'eri, ma muke fata 'uri fuana na ngwae 'li ne'eri ki, 'Kaida'li God ke gwaunga'li fafia ngwae nia ki, nia dao karangi kamu na'a.'

¹⁰ Ma di'lia kamu dao ana ta fanoa, ma noa'la kira kasi kwalo kamu, muke leka sulia na tala 'li saena fanoa ne'eri, ma kamu fata ka 'uri,

¹¹ 'Na fulafulana ano ana fanoa ne'e kamu nini'a ratai olofana 'aemili, kami tafula na'la kwau 'usi kamu. Nini'a na fa'abasu'anga na'la fuamu'a ne'e God ke ba'la matalanga'li kamu du'lungana kamu 'aila 'ania rongolana fatalana God. Kamu ke manata to'ona ru ne'e: 'Inoto'anga God nia dao karangi kamu na'a.'

¹² Nau ku saea fuamu'a, na asoa ana kwa'ikwa'inga ne'e ke dao ma'li, God ke kwatea na matalanga'inga fuana na ngwae ana fanoa ta'la ba 'li Sodom. Bore ma nia ke ba'la kwatea na matalanga'inga doe ka tasa fuana ngwae ana fanoa ne'e ka liufia ngwae ana fanoa ba 'li Sodom!'"

Fanoa doe ki noa'la kira kasi fa'amamana sa Jesus

(Matthew 11:20-24)

¹³ Sa Jesus nia fata 'uri, "Nia ta'la lilisu na'la fuamu'a ne'e kamu tua 'li Koresin. Ma kamu'a ne'e kamu tua 'li Betsaeda ka 'una'eri logo. Osi'ana kamu 'iri fa'amamana na fa'anada'a 'oro ba nau ku sasia fuamu'a ki. Di'lia kira sasi fa'anada'a ne'eri ki 'li Taea ma 'li Saedon* 'li na'lo, na ngwae 'li ne'eri ki kira ka tua 'li ano, ma kira ka ru'ufia toro bili'a ki, ma kira ka rafua nonida ana fu'a, fasi 'iri ka fa'ata'inia ne'e kira kakari alifa'li ta'ifau na'la fa'asia abula ta'anga'a kira ki.

¹⁴ Aia, ana fa'li asoa God ke ba'la matalanga'inia ngwae ana magalia ne'e, na kwa'ikwa'inga kamu ke ba'la tasa ka liufia na ngwae 'li Taea fa'inia Saedon ki.

* 10:13 'li Taea ma 'li Saedon Na ro fanoa doe ne'e ki, kira talo fa'inia ta'anga'a kira ki.

15 'Iu, kamu'a na tua'a 'i Kapaneam, kamu fia God ke ba'a lafu kamu 'uana 'i langi. Bore ma, nia ke ba'a 'ui 'ani kamu 'i saena kilu ana nonifi'a."

16 Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Di'ia sa tai ne'e nia rongo suli kamu, nia rongo logo suli nau. Ma di'ia sa tai ne'e nia 'aila 'ani kamu, nia 'aila logo 'ani nau. Ma di'ia sa tai ne'e nia 'aila 'ani nau, nia 'aila logo 'ania God ne'e nia asunga'i nau ma'i."

17 Ma na fiu akwala ma ro ngwae baera kira ka leka na'a. Ma ana kaida'i kira oli ma'i, kira ka saele'a liu, ma kira ka fata 'uri, "Aofia kwa, na ano'i ru ta'a ki bore kira ro'osuli kaimili kaida'i kami ifulanga'inida 'ani ngasingasi'anga 'oe!'"

18 Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nau ku lisia na ngasingasi'anga sa Saetan karasu fa'asia ma ka 'asi ka inasisi ma'i ka di'ia na meamea fa'asia 'i langi.

19 Mulu rongo basi! Nau ku kwatea na'a na ngasingasi'anga fuamu'a fasi 'iri muke liu bore ana baleko tolo ki ma na farifari ki, ma noa'a kira kasi 'ala fifi amu'a. Nau ku kwatea na'a fuamu'a na ngasingasi'anga ne'e doe ka liufia sa Saetan na malimae kia. Noa'a ta ru ana sa Saetan kasi fa'afii kamu na'a.

20 Kamu ka saele'a 'amu'a du'ungana na ano'i ru ta'a ki kira ro'osuli kamu. Bore ma muke saele'a liu mala 'amu'a du'ungana God nia keresia na'a na samu'a 'i langi."

*Sa Jesus nia saele'a ma ka ba'atafea God
(Matthew 11:25-27; 13:16-17)*

21 Ma ana kaida'i ne'eri, Ano'i ru Abu ka fa'asaele'a sa Jesus, ma nia ka fata 'uri, "Ma'asi, 'ae'o ne'e 'oko gwaunga'i fafia ru ki ta'ifau 'i langi ma 'i ano logo. Nau ku ba'atafe 'oe, du'ungana ne'e 'oko fa'ata'inia na ru ne'e ki fuana ngwae ne'e kira di'ia ngela ti'iti'i ki, ma 'oko sofonga'inia ru ne'e ki fa'asia ngwae ne'e kira aura'eda du'ungana kira liato'o, ma kira lia saiana ru 'oro ki. 'Iu Ma'asi, na ru ne'eri ki nia 'una'eri na'a sulia na kwaiogai'anga 'oe 'ua na'a ma'i 'i na'o."

22 Sui sa Jesus ka fata 'uri, "Ma'a nau nia kwatea ru ki ta'ifau na'a fuaku. Ma ta'ifilia na Ma'a go'o ne'e nia saiaku na ngela nia. Ma ta'ifilia logo na Ngela talana ne'e nia saiana Ma'a nia, ma ta'ifili go'o ngwae ne'e na Ngela nia filida fuana fa'ata'ilana fuada ki, ne'e kira saiana na Ma'a."

23 Sui sa Jesus ka abula fuana fafarongo nia ki ta'ifilida, ka fata 'uri fuada, "'Oilai'a fuamu'a, osi'ana kamu lisia na ru ni 'arefo'a ne'e ki 'i ta'ena.

24 Nau ku saea fuamu'a, na profet 'oro ki ma na tatalafa'a 'oro 'i na'o ki, kira oga logo lisilana na ru ne'e kamu lisia 'i ta'ena ki, bore ma nia 'afita'i liu fuada. Ma kira ka oga liua logo rongolana na ru ne'e kamu rongoa 'i ta'ena ki, bore ma nia 'afita'i logo fuada."

Na tarifula'a sulia na ngwae le'a 'i Samaria

25 Ta'i ngwae fa'amanata ana na taki ki, nia leka ma'i siana sa Jesus. Nia oga ke ilito'ona, ma ka fata 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa, ta tae ne'e nai ba'a sasia 'iri nai to'o ana na mauri'a firi?"

26 Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri fuana, "'Tae ne'e na Kerekere'a Abu ki saea? 'Uri ma 'oko malinga'i fa'uta 'ani?"

27 Ma na ngwae ne'eri nia olisia ka ala'a 'uri, "'Oke alafe ana God 'oe, 'ania manatamu ta'ifau, ma 'ani mangomu ta'ifau, ma 'ani ngasingaslamu ta'ifau, ma 'ani liamu ta'ifau. Ma 'oke alafe fuana to'olamu ka di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu."

28 Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Na olisi'anga 'oe nia saga. 'Oke sasi 'una'eri, ma 'oke mauri."

29 Bore ma na ngwae fa'amanata ne'eri, nia oga ke fa'ata'inia ne'e na tualana saga go'o 'ana, ma nia ka saefiloa la'u sa Jesus ka 'uri, "Sa tai mo ne'e na to'olaku ne'e nai alafe fuada?"

30 Ma sa Jesus saiana ngwae Jiu ki 'aila 'ania ngwae 'i Samaria ma nia ka olisia ka 'uri, "'Ta'i ngwae Jiu nia tuatua ma'i 'i Jerusalem ma ka leka 'uana 'i Jeriko. Ma kaida'i nia leka go'o 'ana sulia na tala, na ngwae fofolo bili ki kira ka saungia, ma kira ka ngalia na ru nia ki ta'ifau fa'inia na toro nia ki. Ma kira ka kwai'ia leleka nia ka maefelo na'a, ma kira ka faidanga 'ania, ma kira ka leka na'a 'ada fa'asia.

31 Ma ana kaida'i ne'eri, ta'i fata abu ana na Luma Abu God nia leka logo sulia na tala ne'eri, ma kaida'i nia lisia na ngwae baera, nia ka rafi logo 'ana sulia ta bali tala, ma ka leka 'ana.

32 Sui, ta'i ngwae rao kwai'afi saena na Luma Abu God nia ka leka logo ma'i sulia na tala ne'eri. Ma kaida'i nia dao 'i ne'eri, nia ka lisia na ngwae baera. Bore ma nia rafi logo 'ana fa'asia ana ta bali tala, ma ka leka logo 'ana fa'asia na'a.

33 Sui ta'i ngwae fa'asia na aba'i kula kwaita 'i Samaria nia leka logo ma'i sulia na tala ne'eri. Kaida'i nia lisia na ngwae baera, nia ka kwaimanatai liu fuana.

34 Ma nia ka leka ma'i siana, ma ka taufia na maala nia ki 'ani na ngwaingwai ma na waen, ma ka 'afua. Sui nia ka lafua 'i fafona na dongki nia, ma ka ngalia na'a

'uana ta'i luma fuana folilana fuana tua'a li saena, ma nia ka lia sulia 'i ne'eri.

³⁵ Ma ana ruana fa'i asoa, nia ka lafua ro ngisingisi mani ki ne'e bolo fa'inia folifoli'a fuana ro asoa ki, ma ka kwatea fuana na ngwae ne'e nia lia sulia na luma ne'eri, ma ka fata 'uri fuana, "Oke lia sulia na ngwae ne'e, ma ana kaida'i ne'e nai oli la'u ma'i, nai du'ua ta'ifau na mani ne'e 'oko 'afia 'ania ki.'" "

³⁶ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oko manata fa'uta? Sa tai ana uulu ngwae ne'eri ki kira saea 'ani to'olana fuana na ngwae ba na ngwae fofolo bili ki kira kwai'ia?"

³⁷ Ma na ngwae fa'amanata ana taki ki ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e nia kwaimanatai fuana."

Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Oke leka, ma 'oko sasi logo 'una'eri."

'I Mata fa'inia 'i Mary

³⁸ Kaida'i sa Jesus ma na fafarongo nia ki kira leka, kira ka dao ana ta'i fanoa, ma ta'i kini ne'e satana 'i Mata ka kwaloa sa Jesus 'uana 'i luma nia.

³⁹ Ma na kini futa nia 'i Mary ka tua karangia na 'aena na Aofia sa Jesus, ma ka fafarongo 'ana fuana na fa'amanata'anga sa Jesus ki.

⁴⁰ Ma na manatalana 'i Mata ka 'abera sulia nia go'o ne'e nia sasia na rao'a ki ta'ifau 'i luma. Ma nia ka leka ma'i siana sa Jesus, ka fata 'uri fuana, "Aofia kwa, 'Uri ma, 'oko 'iri manata 'abera go'o sulia na sasiku ne'e nia fa'asi nau go'o 'ana, ma nau ku sasia go'o 'aku na rao'a ne'e ki ta'ifau ta'ifili nau kwa? 'Oke saea fuana 'iri nia ke leka ma'i ke kwai'afi logo aku!"

⁴¹ Ma na Aofia olisia ka 'uri, "Mata kwa, 'oko matafiru ma na manatalamu ka 'abera na'a sulia ru 'oro ki.

⁴² Bore ma ta'ru go'o ne'e nia talinga'i. 'I Mary nia filia na ru talinga'i, ma nia 'afita'i ta ngwae ka lafua na'a fa'asia."

11

Sa Jesus fa'amanata sulia na fo'onga'a (Matthew 6:9-13; 7:7-11)

¹ Ana ta'i asoa, sa Jesus nia fo'o 'ana, ana ta'i kula. Ma kaida'i nia fo'o ka sui go'o, ta'i ngwae ana fafarongo nia ki ka fata 'uri fuana, "Aofia kwa, 'oke fa'amanata kami 'ani fo'onga'a, di'ia ba sa John nia fa'amanata logo na fafarongo nia ki 'ani fo'onga'a."

² Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kaida'i kamu fo'o, kamu ke fata 'uri, 'Ma'asi, Kami oga ngwae ki ta'ifau kike fa'adoea na satamu, osi'ana nia abu liu.

Dao ma'i 'ani gwaunga'i 'anga 'oe fafia maurilana ngwae ki ta'ifau.

³ Ma 'oke kwatea ma'i fuami'a na fanga ne'e nia bolo fuami'a sulia asoa ki.

⁴ Ma 'oke rufuanata na ta'anga'a kami ki, di'ia logo ne'e kami rufuanata ana ta'anga'a ngwae ki ta'ifau ne'e kira sasia ru ta'a ki fuami'a.

Ma 'oe kosi danga 'ani kami fuana il-ito'onga ka liufi kami.'" "

⁵ Ma sa Jesus ka fata 'ani ta'i tarifula'a 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Di'ia ta ngwae ana kaumulu leka siana na ngwae kwaima nia 'i luma nia saena tofongana rodo, ma ka fata 'uri fuana, 'Ngwade kwa, 'oe kwatea basi ma'i ta uulu afu beret fuaku,

⁶ osi'ana ta'i ngwae kwaima nau logo, nia tua tua ma'i ana fanoa tau, ma nia ka dao ma'i siaku. Bore ma noa'a nau kusi to'o ana ta fanga ne'e nai kwatea fuana.'

⁷ Ma na ngwae kwaima ne'eri nia saena luma ka fata 'uri, 'Noa'a 'oe kosi fa'a 'abera nau la'u! Na sinamaa nia fono na'a, ma na ngela nau ki kaimili ka maliu ta'ifau na'a. Nia 'afita'i nau ku tata'e la'u fuana kwatelana ta ru fuamu.'

⁸ Aia, nau ku saea fuaumulu, bore 'ana di'ia noa'a nia kasi oga sasilana ta ru, di'ia na ngwae ne'eri nia gani, ma ka ina'u ana gani'a, na ngwae ne'e 'i saena luma, nia ke tata'e ma ka kwatea go'o na ru ki ta'ifau ne'e nia oga'i. Ma nia noa'a kasi sasia la'u du'ungana na ngwae ne'eri ne'e na ngwae kwaima nia, bore ma osi'ana sulia ne'e nia ina'u na'a ana gani'a.

⁹ Nia ne'e nau ku saea fuaumulu. Kamu ke gani ana God 'iri muke ngalia ru ne'e kamu gani 'uana. Kamu ke lulua ru kamu bo'obo'o 'uani ki ana God, ma nia ka 'afi kamu 'iri muke lisia. Kamu ke fa'afo ana sinamaa, ma God ke 'ifi fuamu'a.

¹⁰ Osi'ana na ngwae ki ta'ifau ne'e kira gani ana God, kira ka ngalia na'a ru ne'e kira gania. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira lulua ru kira bo'obo'o 'uani ki ana God, kira ka lisia. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'afo ana sinamaa, ma God ke 'ifi fuada.

¹¹ "Uri ma, sa tai aumulu na ma'a ki, ne'e di'ia na ngela 'oe nia gania i'a, 'oke kwatea lala na fa'i loi fuana?"

¹² Ma di'ia na ngela 'oe nia gani 'uana ta fakale'e karai, 'oke kwatea lala ta farifari fuana? Noa'a liu!

¹³ Sui bore 'ana kamu'a ta'ifau ngwae ta'a ki, kaumulu saiana kwatelana na ru le'a ki fuana ngela kaumulu ki. Bore ma na Ma'a kamu ne'e nia 'i langi, nia le'a ka tasa liufi kamu. 'Una'eri ne'e nia ka

kwate na Anoli ru Abu fuana ngwae ki ne'e kira gani nia 'uana!"

*Sa Jesus ma sa Saetan
(Matthew 12:2-30; Mark 3:20-27)*

¹⁴ Ana ta'i kaida'i, sa Jesus nia ifulani ta'i ano'i ru ta'a fa'asia ta'i ngwae ne'e kwakwana nia 'ato 'ani fata'a. Ma kaida'i ano'i ru ta'a ne'e nia tafi fa'asia, nia ka fata la'u. Ma na ngwa'i to'a 'oro ne'e kira fiku 'i ne'eri, kira ka 'arefo.

¹⁵ Ma ti ngwae ada kira ka fata 'uri, "Sa Jesus ifulani na'a ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga sa Saetan, na 'ingata'i ano'i ru ta'a."*

¹⁶ Ma ti ngwae ada, kira oga kike ilito'ona sa Jesus. Ma kira ka gania fasi 'iri nia ke fulia ta fa'anada'a, fasi 'iri ke fa'ata'inia ne'e nia to'o ana na ngasingasi'anga fa'asia God.

¹⁷ Ma osi'ana ne'e sa Jesus nia sai go'o ana na manatalada, nia ka fata 'uri fuada, "Di'ia ngwa'i to'a saena ta fanoa doe kira fu'ali kira talada, 'irai na fanoa doe ne'eri ke takalo na'a. Ma di'ia ne'e ngwae, ma na 'afe, ma na ngela nia ki, kira fu'a fa'i kira talada, nia 'afita'i fuana kira ka tua fiku.

¹⁸ Ma na 'inoto'anga sa Saetan ne'e 'una'eri logo. Di'ia sa Saetan ke fu'a fa'inia to'a ne'e kira leka sulia, 'irai kira ke takalo kwailiu go'o. Nau ku saea ru ne'eri ki, du'ungana kamu saea nau ku ifulani ano'i ru ta'a ki 'ania ngasingasi'anga sa Saetan.

¹⁹ Aia, ma kaumulu saea nau ku ifulani ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga sa Saetan. 'Irai ma ngasingasi'anga sa tai mo nini'a ti fafarongo aumulu ifulani ano'i ru ta'a ki 'ani? Sa Saetan? Noa'a liu! Du'ungana ru ne'eri ki, nia fa'ata'inia ne'e kaumulu rora.

²⁰ Nau ku ifulani ano'i ru ta'a ki 'ani ngasingasi'anga God. Ma nia ka fa'ata'inia na'a fuamu'a ne'e na gwaunga'inga God fafia ngwae ki dao karangi na'a ma'i siamu'a."

²¹ Sa Jesus ka fata la'u sulia ta'i tarifula'a ka 'uri, "Di'ia ta ngwae ramo nia sasi aka'u ana ra'unga nia ki fuana fu'anga, ma ka folo le'a 'usia luma nia, nia 'afita'i ta ngwae ka bilia na ru nia ki 'i saena luma nia.

²² Ma di'ia ta ngwae ne'e nia ngasingasi'a ka tasa mala ana nia'a, nia leka ma'i, ma ka fu'a fa'inia, ma ka liufia nia, na ngwae ne'eri ka ngali ta'ifau na'a 'ana na ru ni fu'anga nia ki ne'e nia fito'o 'ani, ma ka daro'ia ta'ifau na'a ru nia ki ta'ifau fuana ngwae kwaima nia ki.

²³ "Ma sa tai ne'e noa'a nia kasi leka ma'i buriku, nia na malimae nau. Ma sa tai ne'e noa'a kasi kwai'afi aku fuana fikulana ma'i ngwae ki siana God, nia takalanga'i kira na'a fa'asia God."

*Olilana ma'i ano'i ru ta'a
(Matthew 12:43-45)*

²⁴ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Kaida'i kira ifula'inia ano'i ru ta'a nia leka fa'asia ta ngwae, nia ka liliu saena kula kwasila'a, ma ka lulu 'uana ta kula fasi 'iri nia ke tua la'u ana. Ma di'ia nia lulu ma ka noa'a na'a, nia ke manata 'uri, 'Nai oli 'uana na ngwae ba nau ku tuatua ma'i ana 'i na'o, ma nau ku leka ma'i fa'asia."

²⁵ Ana kaida'i nia oli ma'i ka dao, nia ka lisia ngwae baera nia fa'asikasika ma ka fa'asaga na'a maurilana ta'ifau.

²⁶ Kaida'i nia lisia ne'e nia 'una'eri, nia ka oli, ma ka tala'ia la'u ma'i ta fiu ano'i ru ne'e ta'a ka tasa liufia nia'a, kira ka leka ma'i, ma kira ka tua na'a 'i saena ngwae baera. Ana kaida'i ne'eri, na tualana ngwae ne'eri ka fi'i ta'a ka liufia na'a 'i na'o."

Na saele'anga mamana

²⁷ Kaida'i sa Jesus nia saea ru ne'eri ki fuada ta'ifau, ta'i 'afe 'i saena fiku'a ne'eri ka ako 'uri, "Na kini ne'e nia fa'afuta'o ma ka fa'asusufi'o mo ne'e nia saele'a ka tasa."

²⁸ Bore ma sa Jesus nia olisia ka fata 'uri, "Mamana liu. Bore ma ngwae ne'e kira rongoa fatalana God, ma kira ka ro'o sulia, kira lala ne'e kira saesaele'a ka tasa."

Ngwae ki kira oga sa Jesus ke fulia ti fa'anada'a

(Matthew 12:38-42)

²⁹ Ma kaida'i ne'e ngwa'i to'a 'oro kira fiku kalikalia ma'i sa Jesus, nia ka fata 'uri fuada, "Kamu na unita'i ngwae ne'e, kamu na unita'i ngwae ta'a. Du'ungana kamu oga lisilana ta fa'anada'a ne'e ke fa'ata'inia ngasingasi'anga God, bore ma nia ka 'afita'i fuamu'a fuana lisilana. Kamu ke ba'a lisia go'o 'amu'a na fa'anada'a di'ia na ru ba nia fuli fuana sa Jona na profet.†

³⁰ Na ru ne'e fuli fuana sa Jona, nia di'ia ta ma'etoto ne'e fa'ata'inia fuana ngwa'i to'a 'i Ninifa ki ne'e nia leka ma'i fa'asia God. Na ru ne'e fuli fuaku nia di'ia ta ma'etoto ne'e fa'ata'inia logo ne'e God kwate nau ma'i, na Ngela Ngwae, fuana ngwae ki ana kaida'i ne'e.

³¹ Ma ana asoa ne'e God ke matalanga'inia ngwae ki, na 'afe ba nia gwaunga'i ana fanoa 'i Siba, nia ke ba'a

* 11:15 Ta sata logo ana sa Saetan ne'e sa Bielsebul. † 11:29 Lisia Matthew 12:40

tata'e, ma ka fa'ata'inia na ta'anga'a kamu ki ngwa'i to'a ana unita'i ngwae ne'e ki, osi'ana ne'e abula'anga kamu ki nia rora liu na'a. Nia leka tau ma'i fa'asia 'isilana fanoa ne'e 'i ano fuana rongolana liato'onga sa Solomon. Bore ma, nau'a, ta'i ngwae ne'e nau ku talinga'i ka tasa liufia sa Solomon, nau ku tua 'i ne'e 'i ta'ena, ma kamu kasi rongo go'o suli nau.

³² Ka di'ia logo ana asoa God ke ba'a matalangal'inia ngwae ki, na ngwae 'i Ninifa ki kira ke ba'a fa'ata'inia na ta'anga'a kamu ki, sulia kira kakari alifa'i ta'ifau na'a fa'asia rora'a kira ki, kaida'i kira rongoa na fa'atalo'anga sa Jona fuada. Bore ma nau ta'i ngwae talinga'i ka tasa liufia sa Jona, nau ku tua na'a 'i ne'e 'i ta'ena, bore ma noa'a kamu kasi kakari alifa'i go'o."

Fa'amanata'anga sa Jesus di'ia na unu (Matthew 5:15; 6:22-23)

³³ Sa Jesus ka fata 'uri, "Noa'a ta ngwae kasi fa'adu'a na fa'i unu, ma nia ka sofongal'inia nama ka alua 'ana olofana ta dako. Kaida'i nia fa'adu'a fa'i unu ka sui mala, nia ka alua na'a ana kula fuana daura'i unu'a, fasi 'iri sa tai ne'e nia ru'u ma'i saena luma, nia saiana ka lisia madakolana.

³⁴ Di'ia noa'a 'oe kosi lisia na madakola'a ne'e, maamu ne'e ta'a, ma 'oko tua go'o 'amu saena ma'erodo. Si di'ia maamu le'a ma 'oko tua saena na madakola'a ne'e, osi'ana na maamu ne'e dau tala'ia ma'i madakola'a saena nonimu.

³⁵ Muke madafi kamu si di'ia kamu ilangani na madakola'a nau, ma saena maurilamu'a nia rodo'a.

³⁶ Di'ia kamu fungu 'ani madakola'a, noa'a na'a ta kula la'u ana nonimu'a ne'e ka su'usia na madakola'a, 'una'eri ne'e nia ka di'ia ne'e kamu tua ana kula ne'e unu nia du'a ana."

Sa Jesus balufia na Farasi ki ma na fa'amanata ki

(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

³⁷ Ana kaida'i sa Jesus nia ala'a ka sui na'a, ta'i ngwae ana Farasi ki ka laefia fuana fanga'a 'i luma nia. Sa Jesus ka leka fa'inia, ma ka fanga fa'inia.

³⁸ Ma na Farasi ne'e ka 'arefo liu, osi'ana nia lisia sa Jesus noa'a nia kasi taufia go'o na limana 'i na'ona na fanga'a.

³⁹ Ma na Aofia sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Kamu Farasi ki, kamu manata 'abera liu fuana taufilana na ru ki ana bali 'i maa ana titiu ni kwa'u ki, ma na ru ni fanga kamu ki. Bore ma 'i saena na maurilamu'a kira fungu 'ani ru ta'a ki ta'ifau.

⁴⁰ Kaumulu bolebole'a liu! God nia saungal'inia na bali 'i maa ana ru ki ta'ifau, nia logo ne'e saungal'inia saena ru ki.

⁴¹ Aia, muke kwatea tae ki ne'e nia saena titiu ni kwa'u kamu ki fa'inia tae ki ne'e nia 'i saena ru ni fanga kamu ki fuana ngwae dala'a ki, fasi 'iri na ru kamu ki ta'ifau ke sikasika 'i maana God.

⁴² "Ta'anga'a fuamu'a Farasi ki, du'ungana kamu kwatea go'o 'amu'a fuana God ta bali ana tangafulana ngisingisi fanga kamu ki ne'e kamu fasia 'i saena o'ola kamu ki. Bore ma noa'a kamu kasi manata 'abera go'o fuana fa'asagalana tua'a kamu ki fa'inia to'olamu'a fa'ida, ma na alafe'anga kamu ki fuana God. Nia le'a ne'e muke sasia kala ru ana kwatelana tangafulana ngisingisi fanga kamu ki fuana God, ma muke manata to'ona logo na ru doe ana alafe'anga ana God, ma ngwae ana fanoa kamu ki ta'ifau.

⁴³ "Ta'anga'a fuamu'a Farasi ki, du'ungana kaida'i kamu leka saena luma fuana fo'onga'a, kamu oga tua'a ana fuli tua'a fuana ngwae talinga'i ki. Ma kaida'i kamu leka 'i maana usi'a ki, kamu oga ngwae ki kira ke fa'a'linoto'a kamu.

⁴⁴ Ta'anga'a fuamu'a Farasi ki, du'ungana kamu di'ia na kilu gwa'u ki ne'e noa'a kira kasi 'uia ta sulufaua 'i fafona, ma kaida'i ngwae ki kira liu 'i fafona, noa'a kira kasi lia saiana na ru moko ngwa'a ne'e nia 'i saena."

⁴⁵ Sui ta'i ngwae fa'amanata ana taki ki ka fata 'uri, "Fa'amanata kwa, kaida'i 'oko fata 'una'eri, 'oko fata fa'ali kaimili logo."

⁴⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Ta'anga'a fuamu'a fa'amanata ana taki ki, du'ungana kamu saungal'inia taki 'afita'i 'oro ki fuana ngwae ki, ma ka 'afita'i liu fuada fuana ro'osulilani, ma noa'a kamu kasi kwai'afi ada.

⁴⁷ Ta'anga'a logo fuamu'a, du'ungana kamu fa'akwanga fafona kilu gwau profet ki ka lia le'a liu, na profet ba ko'o bora kamu ki kira saungida.

⁴⁸ Du'ungana ru ne'eri ki, ne'e nia fa'ata'inia ne'e kamu alafafia sasi'a ta'a ne'e ko'o bora kamu ki kira sasi ada. Du'ungana kira saungida, ma kamu ka saungal'inia kilu gwa'u kira ki.

⁴⁹ Ma du'ungana ru ne'eri, God ana liato'onga'a nia, nia ka fata 'uri, 'Nai ba'a kwatea kwau na profet, ma na ngwae ni lifurongo ki fuada, bore ma kira ka saungia ti ai ada, ma kira ka fa'akaisia logo ti ai ada.'

⁵⁰ Du'ungana nia 'una'eri, na ngwae ki ana unita'i ngwae ne'e, God ke ba'a

matalanga'i kira fafia na saungilana profet ki ta'ifau, 'Ita na'a ma'i ana etangilana fanoa ne'e 'i ano,

⁵¹ tala'ae ma'i ana maelana sa Abel leleka ka dao ana maelana sa Sekaraea[‡] na ngwae ba kira saungia saena Luma Abu God 'i safitana fuli fu'a ma na kula abu. Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, na ngwae ki ana unita'i ngwae ne'e, God ke matalanga'i kira fafia maelana ngwae ne'eri ki.

⁵² "Ta'anga'a fuamu'a fa'amanata ana taki ki, du'ungana kamu sofonga'inia na mamana'anga God, fasi 'iri na ngwae ki noa'a kasi sai la'u ana. Noa'a kamu kasi fa'amamana logo ana, ma kamu ka fonea na ngwae ki fa'asia sai'a ana."

⁵³ Ma ana kaida'i sa Jesus nia leka na'a fa'asia fanoa ne'eri, na ngwae fa'amanata ana taki ki, ma na Farasi ki, kira ka tala'ae fuana ngengelana, ma kira ka saefiloo na'a ru 'oro ki.

⁵⁴ Ma kira ka ili 'uana sokelana sa Jesus fuana dao'a to'ona ta tae ne'e nia saea ka rora.

12

Fa'amanata'anga sulia kwal-abasa'anga

(Matthew 10:26-27)

¹ Ana kaida'i ne'eri logo, ra'i ngwane uria, nia bolo fa'inia mole ana to'oni ngwae, kira fiku ma'i fuana rongolana sa Jesus. Ra'i ngwane uria ne'eri doe liu ne'e kika urida kwailiu na'a. 'I na'ona sa Jesus nia ala'a fuana ra'i ngwane uria ne'eri, nia eta fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Muke madafi kamu fa'asia ro'onga'a sulia manata'i ngwae ta'a Farasi ki, osi'ana kira ngwae kwalabasa ki.

² Ta tae ne'e ngwae kwalabasa nia so-fonga'inia, God ke ba'a fa'asakalangani. Ma na ru ago ki, kike sai logo ana.

³ Ma ta tae ne'e kamu saea 'i saena ma'e rodo, kira ke rongoa saena dangi dadara. Ma ta tae ne'e kamu kwaroro 'ani saena alingana ta ngwae ana ta kula banita'i ta'ifili 'amuro'o, kira ke fa'arongoa 'ani ngwae ki ta'ifau 'iri kika rongo abitako ana."

God ta'ifilia go'o ne'e kamu ke ma'ungia

(Matthew 10:28-33; 12:32; 10:19-20)

⁴ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea fuamu'a ngwae kwaima nau kina, noa'a kamu kasi ma'ungia sa tai ne'e ke saungia na nonimu'a, ma 'i buri 'ana

noa'a kira kasi sasia go'o ta ru ta'a la'u ana mangomu'a.

⁵ Bore ma nau ku fa'ata'inia fuamu'a ngwae ne'e muke ma'ungia, muke ma'ungia God. Osi'ana nia'a na'a ne'e nia saiana ke saungia nonimu'a, ma nia ka to'o logo ana ngasingasi'anga fuana to'osilana mangomu'a saena kula ni fa'akaisi 'anga. 'Iu, nau ku saea la'u fuamu'a, God ta'ifilia go'o ne'e muke ma'ungia.

⁶ "Na lima fa'i suba ki, kira folida go'o 'ani kala ro mangisi'i mani ti'iti'i ki. Fa'i suba ki kira ka miga bore 'ada, God noa'a kasi takadalafa go'o 'ana ta'i ai ada.

⁷ Na ifu ana gwaumu'a ki bore, God sai go'o ani ta'ifau. Nia ne'e noa'a kamu kasi ma'u, osi'ana God nia manata doe ana ngwae ki ka liufia na fa'i suba miga 'oro ne'e ki."

⁸ Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, di'ia ta ngwae nia fulanga'inia 'i na'ona ngwae ki ne'e nia na fafarongo nau, 'irai nau'a, na Ngela Ngwae bore, nai ba'a fulanga'inia logo 'i na'ona 'ainsel God ki.

⁹ Ma di'ia ta ngwae ke tofe fafi nau 'i maana ngwae ki, nai ba'a tofe logo fafia ngwae ne'eri 'i na'ona 'ainsel God ki.

¹⁰ "Ma di'ia ta ngwae ka fata fa'ali nau, God saiana ka rufuanata go'o 'ana ana. Bore ma di'ia ta ngwae ka fata fa'alia na rao'a Ano'i ru Abu, noa'a liu God kasi rufuanata ana ngwae ne'eri.

¹¹ "Ma kira ke ba'a ngali kamu 'uana matalanga'ilamu'a 'i saena luma fuana fo'onga'a nama 'i na'ona ngwae 'inoto'a ki. Ana kaida'i ne'eri, noa'a kamu kasi ma'u, ma noa'a kamu kasi manata 'abera 'uana ta ala'anga fa'uta ne'e muke ba'a saea, ma muke olisi kira 'ani.

¹² Sulia kaida'i ne'eri, na Ano'i ru Abu nia ke ba'a fa'amanata kamu 'ani ru ne'e muke ba'a sae'e ki."

Na tarifula'a sulia na ngwae to'oru gwaubali'a

¹³ Ta'i ngwae 'i saena na fiku'a ne'eri, nia fata 'uri fuana sa Jesus, "Fa'amanata kwa, 'oke saea fuana ai na'o ku ke daro'ia na to'oru'a kero'o ki ne'e ma'a kero'o nia fa'asia fuamiro'o."

¹⁴ Ma sa Jesus olisia ka 'uri, "Kwala ngwade kwa, sa tai ne'e nia kwatea na ngasingasi'anga fuaku fuana matalanga'ilana ma fuana daro'ilana na ru 'uri ki 'i safitamuro'o?"

¹⁵ Ma nia ka fata 'uri fuada ta'ifau, "Muke manata le'a, 'asu 'ubani kamu

[‡] 11:51 Sa Abel na ngwae 'olo'olo etaeta ne'e kira saungia saena Fau alanga'inga 'Ua. Ma sa Sekaraea na ngwae 'olo'olo 'isi'isi ne'e kira saungia logo saena na Fau alanga'inga 'Ua.

kata fi'i guguta ru. Osi'ana na mauri'a mamana ngwae noa'a la'u ana mani nama to'oru'a nia ki."

¹⁶ 'Una'eri sa Jesus ka fata 'ania tarifula'a fuada ka 'uri, "Ta'i ngwae to'oru nia to'ano ana ta'i ano le'a ne'e nia fasi ru 'i saena, ma ka loa na ru le'a 'oro ki ne'e nia fasi'i 'i saena.

¹⁷ Ma nia ka tua ka manata 'ana sulia nia'a talana ma ka 'uri, 'Tae ne'e nai ba'a sasia na'a? Osi'ana noa'a nau kusi to'ono na'a ana ta kula fuana na tainga'ilana na ru nau ki.

¹⁸ 'Ju, nau kui ba'a sasi 'uri, nau kui osia na babala nini nau ku fiku ru 'i saena ka sui, nau ku saunga'inia la'u ti babala faolu ne'e doe mala. Ma nau ku fi'i goniamai' na fua'i ru nau ki ma ti ru la'u 'i ne'e.

¹⁹ Sui nau ku fii fata la'u 'uri fuaku talaku, 'Oilaki'a liu fuamu! 'Oko to'ono na'a ana ru le'a 'oro ki ne'e 'oko oga'i fuana fa'i ngali 'oro ki. 'Oke tua ko kakaru'ae na'a 'amu! 'Oko fanga le'a 'amu, ma 'oko kwa'u na'a amu, ma 'oko sasi na'a ru ne'e fuana ke fa'asa'e'le'a maurilamu.'

²⁰ Bore ma God nia fata 'uri fuana, 'Oko gwaubali'a liu! Saena fa'i rodo ne'e ta'ena nama ne'e 'oke mae, ma 'oke 'iri saiana sa tai ne'e ke ba'a to'ono ana na ru ne'e 'oko goni'i fuamu talamu ki.' "

²¹ Ma sa Jesus ka fa'asuia na'a fa'amanata'anga ne'eri ka 'uri, "Nia ke ba'a fuli 'una'eri logo fuana na ngwae ne'e kira goni ru ta'ifau fuada talada ki, bore ma 'i na'ona God kira dala'a liu."

*Fito'o ana God
(Matthew 6:25-34)*

²² Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Nau ku saea fuamu'a, noa'a kamu kasi manata 'abera sulia tae ne'e kamu ke 'ania, ma tae ne'e kamu ke toro 'ani fafia nonimu'a.

²³ Osi'ana na mauri'a ne'e, nia le'a ka tasa liufia na fanga, ma na noni ne'e nia le'a ka tasa liufia na toro.

²⁴ Lisia na fa'i no'o ki, noa'a kira kasi 'abera go'o sulia rao'a ana ta o'ola. Ma noa'a kira kasi loa go'o ta fanga, ma kira kasi saunga'inia go'o ta babala fuana alu fanga'a. Bore ma God sareda go'o 'ana. Ma God nia lia doe liu amu'a ka liufia mala fa'i no'o ki. Nia ne'e, God ke sare kamu go'o 'ana.

²⁵ "Sui bore 'ana kamu ka manata 'abera 'ania mauri'a kamu ki, nia 'afita'i liu kamu ka sasia maurilamu'a ka tau ti'titi'i la'u.

²⁶ Ma di'ia noa'a kamu kasi bolo go'o fa'inia sasilana kala ru fuana fa'ataulana maurilamu'a, fa'uta ne'e muke manata 'abera lala ana ru matamata ki?

²⁷ "Muke lisia basi na takana 'ai ne'e kira taka afofa ki. Noa'a kira kasi rao go'o, ma noa'a kira kasi saunga'inia go'o ta toro fuada. Ma nau ku saea fuamu'a, kira lia kwanga ka tasa liufia toro ne'e sa Solomon na tatalafa'ana nia ru'ufi'i ki.

²⁸ Ma na takana 'ai ki kira tua go'o 'ada sulia kala kaida'i dokodoko, ma kira ka 'ui logo 'anida saena mafula. Sui ka 'una'eri bore ana, God nia fa'aru'ufida 'ani ru le'a ki. 'Uri ma kamu fitala fasi God noa'a kasi fa'atoro kamu logo? Na fito'onga kamu ki nia ti'titi'i.

²⁹ "Ma noa'a kamu kasi manata 'abera liu sulia tae ne'e muke 'ania, ma tae ne'e muke kwa'ufia.

³⁰ Osi'ana na ngwae tua kwaikinai ana God ki ne'e kira saiana kike manata 'abera'a sulia ru ne'eri ki. Ma kamu'a, Ma'a kamu nia saiana ka sui na'a ne'e kaumulu bo'obo'o 'uana ru ne'eri ki.

³¹ Muke manata nama sulia na mauri'a ne'e God nia gwaunga'i fafia, 'iri nia ke kwatea fuamu'a na ru ne'e kamu oga'i ki."

Fa'amanata'anga sulia to'oru'a 'i langi

(Matthew 6:19-21)

³² Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Kamu'a ngwae nau ki, sui bore 'ana kamu ka di'ia na ngwa'i sipsip ti'titi'i, noa'a kamu kasi ma'u, du'ungana God na Ma'a kamu, nia saele'a liu fuana kwatelana 'inoto'anga nia fuamu'a.

³³ Muke 'oifoli 'ani ru kamu ki, ma muke kwatea mani fuana ngwae dala'a ki. Di'ia kamu ke sasi 'una'eri, muke ba'a to'ono ana su'ukela fuana goni mani'a ki 'i langi ne'e nia 'afita'i ka fura. Kamu ke goniamai' na to'oru'a kamu ki 'i langi, ana kula ne'e nia 'afita'i kira ka fa'asuia, ma na kula ne'e ngwae bili ki noa'a kasi dao ana, ma noa'a ta sufusufu kasi fa'alida.

³⁴ Osi'ana kaida'i na to'oru'a kamu nia teo 'i langi, na maurilamu'a nia agwa'i ta'ifau na'a 'uana 'i langi. Ma kaida'i na to'oru'a kamu nia teo saena magalia, na maurilamu'a ka agwa'i ta'ifau na'a 'uana ru saena na magalia ki.

Ngwae rao ki muke lialia

³⁵ "Kamu ke tua ni lialia masia ta tae ne'e ke ba'a dao ma'i. Ma muke ru'ufia na toro kamu ki, ma muke fa'adu'a na unu kamu ki,

³⁶ di'ia nama ngwae rao ki ne'e kira masia na ngwae 'inoto'a kira ne'e ke oli ma'i fa'asia ta fafanga'a ana ara'inga. Kaida'i nia dao ma'i ma ka fa'afa, kira 'ali'ali go'o kika 'ifingia na'a sinamaa fuana.

³⁷ 'Oilaki'a fuana na ngwae rao ne'eri ki ne'e ngwae 'inoto'a kira nia dao to'oda,

ma kira ada go'o 'ada 'ua, ma kira masia ana kaida'i nia oli ma'i ana. Nau ku saea na ru mamana fuamu'a, nia ka sasi aka'u, ma ka fa'atuada ta'lifau, ma ka sareda.

³⁸ 'Oilaki'a fuada di'ia nia dao to'oda kira kwaimasi, di'ia nia ke dao ma'i saena tofongana rodo, nama agi rodo 'i 'ofodangi!

³⁹ "Ma muke manata to'ona ru ne'e, di'ia na ngwae ana luma nia saiana na kaida'i ne'e ngwae bili ke dao ma'i ana, nia 'afita'i na ngwae bili ka ru'u saena luma nia.

⁴⁰ Kamu'a logo, muke tua ni kwaimasi aku, na Ngela Ngwae. Nau kui ba'a dao ma'i ana na kaida'i ne'e kamu fia noa'a naisi dao ma'i ana."

Tarifula'a sulia ro ngwae rao ki
(Matthew 24:45-51)

⁴¹ Sa Peter ka fata 'uri, "Aofia kwa. 'Uri ma 'oko saea na tarifula'a ne'e fuaimili go'o nini'a, nama fuana na ngwae ki ta'lifau?"

⁴² Na Aofia nia olisia ka 'uri, "Kamu ke di'ia na ngwae rao ne'e nia liato'o ma nia ka rao saga. Ma na ara'i 'a'ana ke alua nia ka lia sulia na ngwae rao ki, ma ka kwatea na fanga fuada ana kaida'i fuana kwate fanga'a.

⁴³ Ma 'oilaki'a fuana na ngwae rao ne'eri ne'e ngwae 'a'ana nia dao to'ona, ma nia sasia ru ne'eri ki ana kaida'i ne'e nia dao ma'i 'i luma nia!

⁴⁴ Nau ku saea na ru mamana fuamu'a, na ngwae 'a'ana ka alua nia ka lia sulia ru nia ki ta'lifau.

⁴⁵ Bore ma, ka ta'a liu di'ia na ngwae rao ne'eri ka manata 'uri, 'Na ngwae 'a'ana nau, daolana ma'i nia tau 'ua,' ma nia ka tala'ae fuana kwa'ilana na ngwae rao ki, ma na kini rao ki, ma nia ka tua ni fanga na'a 'ana ma ka kwa'u lilinga na'a 'ana leleka gwauna ka lilinga na'a.

⁴⁶ Sui ma na ngwae 'a'ana ka dao ma'i ana ta asoa ne'e nia noa'a kasi kwaima'akwali ana, ma ana kaida'i ne'e nia kina go'o 'ana. Na ngwae 'a'ana ke kwatea na kwa'ikwa'inga 'afae fuana nia'a, ma ka alua ana na kula fuana ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ki.

⁴⁷ "Ma na ngwae rao ne'e nia saiana tae ne'e na ngwae 'a'ana nia oga nia ka sasia, bore ma nia noa'a kasi sasi aka'u ma kasi sasia go'o na ru ne'e na ngwae 'a'ana nia oga, kike ba'a kwatea kwa'ikwa'inga doe fuana.

⁴⁸ Bore ma na ngwae ni rao ne'e noa'a nia kasi saiana na ru ne'e ngwae 'a'ana nia oga, ma nia ka sasia ru ne'e bolo fa'inia kika nangasia fa'inia, kira ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga ti'iti'i go'o fuana.

"Di'ia God nia kwate tatakola'a ana ru ki fuana ta ngwae, God nia oga ngwae ne'eri ka olita'i tatakola'a logo ana ru ki fuana. Ma di'ia God nia kwatea ru 'oro liu ki mala fuana ta ngwae, nia ka oga logo ru 'oro liu ki mala fa'asia ngwae ne'eri."

Barangisi'a osi'ana fa'amamanalana sa Jesus
(Matthew 10:34-36)

⁴⁹ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku leka ma'i fuana do'ofilana na magalia, ma nau ku oga na mafula ne'eri ke tala'ae ke du'a na'a!

⁵⁰ Nai ba'a ru'u saena fii'a doe liu ne'e nia di'ia kaida'i ne'e ngwae nia lolomo saena kafo ana siuabu'a. Ma nau ku manata mu na'a fuana leleka na siuabu'anga ana fii'a doe ne'eri ka ali'afu nama!

⁵¹ 'Uri ma kamu fia fasi nau ku dao ma'i fa'inia aroaro'a saena magalia? Noa'a liu! Bore ma nau ku dao logo ma'i fa'inia barangisi'a.

⁵² Nia eta ana kaida'i ne'e ka oli 'ala'a, na luma ne'e lima ngwae ki kira tua 'i saena, kira ke takalo osi'ana nau'a. Uulu ngwae ki ana ta bali, ma ro ngwae ki ana ta bali.

⁵³ Na ma'a ki kira ke olisu'usu'u fa'inia na 'alako kira ki, ma na ngwae 'alako ki kira ke olisu'usu'u fa'inia na ma'a kira ki. Ma na te'a ki kira ke olisu'usu'u fa'inia na sari'i kira ki, ma na sari'i ki kira ke olisu'usu'u fa'inia na te'a kira ki. Ma na fanga kini ki kira ke olisu'usu'u fa'inia na kini folia kira ki, ma na kini folia ki kira ka olisu'usu'u fa'inia na fanga kini kira ki."

Ngwae ki kina mamanalana rao'a sa Jesus ki
(Matthew 16:2-3)

⁵⁴ Sa Jesus ka fata la'u fuana ra'i ngwane uria ka 'uri, "Di'ia kamu lisia gwa'i salo ki kira ra'e ma'i fa'asia sulana sina, muke saiana na uta ke ba'a to'o. Ma nia ke to'o mamana na'a.

⁵⁵ Ma di'ia na iru nia ra'e ala'a ma'i, muke saiana logo nia ke ba'a 'ako'ako. Ma nia ke ba'a 'ako'ako mamana na'a.

⁵⁶ Kamu ngwae kwalabasa ki! Osi'ana kamu saiana lililana mamanga fa'inia na magalia, bore ma noa'a kamu kasi lia saiana ru ne'e God fulia ana kaida'i ne'e ki."

'Oke fa'asaga'o fa'inia God
(Matthew 5:25-26)

⁵⁷ Sa Jesus nia ala'a la'u ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e noa'a kamu kasi filia 'aumulu ru 'olo'olo ki fuana sasilana?"

⁵⁸ Di'ia ta ngwae ke ngali'o fuana kwai matalanga'inga, 'i na'ona ne'e koro'o ka ala'a saena kwai matalanga'inga, 'oke iliili

'uana fa'asagalana ru ki li safitamuro'o. Si di'ia noa'a 'oe kosi sasi 'una'eri, ma nia ka ngali'o siana ngwae kwaigiosi, ma 'li buri 'ana nia ka matalanga'li 'oe, nia ka fi'li kwate 'oe la'u fuana ngwae firi ngwae ki, ma na ngwae firi ngwae ki fi'li alu 'oe la'u saena lokafo.

⁵⁹ Ma nau ku saea fuamu'a, di'ia nia 'una'eri, nia 'afita'li liu fuana 'oko ru'u fa'asia na lokafo, leleka 'oke kwatea na mani lisi 'oe ne'e nia bolo fa'inia kwa'ikwa'inga 'oe."

13

Kakari alifa'li fa'asia ta'anga'a nama 'oke mae

¹ Ma ana kaida'li ne'eri logo, ti ngwae ne'e kira tua 'li ne'eri, kira fa'arongoa sa Jesus 'ania na ngwae fa'asia 'li Galili ki ne'e sa Paelat nia saungida ka mae, kaida'li kira fo'osi ana God.

² Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Fa'uta? Du'ungana ne'e kira saungia ngwa'li to'a ne'eri, kira ka mae na'a 'una'eri, kamu fia fasi kira na ngwa'li to'a ne'e ta'anga'a kira ki nia doe ka liufia na ngwae Galili ki ta'ifau ne'eri'a?"

³ Noa'a liu! Ma nau ku saea fuamu'a, di'ia noa'a kamu kasi kakari alifa'li fa'asia na ta'anga'a kamu ki, kamu'a ta'ifau go'o ne'e muke ba'a mae logo di'ida.

⁴ Kamu manata fa'uta sulia na akwala ma kwalu ngwae ba kiri saena fanoa 'li Saelom ne'e luma doe nia 'asia fafida, ma kira ka mae ta'ifau? 'Uri ma, kamu fia fasi ru ne'eri nia fa'ata'inia ne'e kira na'a ne'e ngwae ta'a ki, ka liufia na ngwae ne'e kira tua 'li saena fanoa 'li Jerusalem ki?"

⁵ Noa'a! Nau ku saea fuamu'a, di'ia noa'a kamu kasi kakari alifa'li fa'asia na ta'anga'a kamu ki, kamu'a ta'ifau muke ba'a mae logo di'ida."

Na tarifula'a sulia na 'ai figi ne'e lua 'ao

⁶ Sui sa Jesus ka ala'a fuada 'ania tarifula'a ne'e ka 'uri, "Ta'li ngwae nia fasia ta'li 'ai ne'e kira saea 'ani na figi 'li saena na o'ola nia. Ana ta'li kaida'li, nia leka ma ka lulu 'uana ti fua'li ru 'li gwauna 'ai ne'eri, ma noa'a nia kasi lisia go'o ta fua'li ru ana.

⁷ Ma nia ka fata 'uri fuana na ngwae ne'e rao 'li saena na o'ola nia, 'Lisia basi, uulu fa'li ngali ki nau ku lialia ma'li 'uana na fua'li ru ki, ma noa'a nau kusi lisia go'o ta fua'li ru ana. 'Uri 'oke tufua na'a 'amu! Fa'uta ne'e nia ka tua go'o 'ana fuana su'usilana na ano fuana rao'a?"

⁸ Bore ma na ngwae ni rao ne'eri nia olisia ka fata 'uri, 'Ara'li kwa, 'oke ala'ania na 'ai ne'e ka teo basi 'ana sulia la'u ta

ta'li fa'li ngali. Nai ba'a 'ilia ta kakaloo kalikalia, ma nau kui alua tafu ki 'li 'aena, fasi 'liri ke fa'ale'a na ano ne'e.

⁹ Ma di'ia na 'ai ne'e ka fungu 'ani fua'li ru ki ana fa'li ngali loeri ma'li, nia le'a. Ma di'ia ka noa'a, 'oke tufua na'a 'amu.' "

Sa Jesus nia gura ta'li 'afe ana Sabat asoa ana mamalo'anga

¹⁰ Ana ta'li Sabat asoa ana mamalo'a, sa Jesus nia fa'amanata 'li saena ta'li luma fuana fo'onga'a.

¹¹ Ma ta'li kini nia tua 'li ne'eri ne'e na ano'li ru ta'a ne'e nia dosia na sulina ka ba'u, ma nia ka mata'li sulia akwala ma kwalu fa'li ngali ki, ma noa'a nia kasi totolia ne'e nia uu saga.

¹² Ma kaida'li sa Jesus nia lisia, nia saea ma'li siana ka fata 'uri fuana, "'Oke 'akwa na'a fa'asia na mata'inga nini'a saung'li'o."

¹³ Ma nia ka alua limana 'li fafona sulina, ma ana kaida'li ne'eri go'o, na kini ne'eri ka tata'e saga, ma ka ba'atafae God.

¹⁴ Ma kaida'li fa'ina'ona'o ana luma fuana fo'onga'a ne'eri nia lisia sa Jesus sasi ru ne'eri ana kini ne'e ana Sabat na asoa ana mamalo'anga, nia oli ma ka saeta'a liu, ma nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'eri ki, "Ono asoa ki ne'e fuana sasilana rao'a kamu ki. Ma ana asoa ne'eri ki logo ne'e, muke leka ma'li fuana gura'a. Noa'a kamu kasi leka ma'li fuana gura'a ana Sabat asoa ana mamalo'anga."

¹⁵ Ma na Aofia sa Jesus nia olisia ka fata 'uri, "Kamu ngwae kwalabasa ki! Osi'ana kamu 'idufa'li sasia go'o rao'a ki kaida'li kamu logea na buluka ma dongki kamu ki, ma muke tala'ida 'uana kafo fuana fa'akwa'uflida ana Sabat asoa ana mamalo'a."

¹⁶ Ma na kini ne'e, nia ne'e ana kwalafa ko'o bora kia sa Abraham logo, ma sa Saetan ka firi ma'li fafia 'ani mata'inga sulia akwala ma kwalu fa'li ngali ki. Ma nia le'a fuana nai gura na mata'inga ne'e fa'asia ana asoa ana Sabat."

¹⁷ Kaida'li sa Jesus nia fata 'una'eri, na malimae nia ki kira ka 'eke liu, ma na ngwae ki kira fi'li sae'le'a lala, osi'ana ru ni 'arefo'a ki ne'e sa Jesus nia sasi'li.

'Inoto'anga God etangilana ti'iti'i, bore ma nia ka doe ana ali'afulana

(Matthew 13:31-33; Mark 4:30-32)

¹⁸ Sa Jesus ala'a la'u ka fata 'uri, "Nai ala'a la'u kwau sulia ta 'a'ema'e ne'e ke fa'ata'inia na ru ne'e bolo fa'inia 'inoto'anga God fafia ngwae nia ki.

¹⁹ Nia ka 'uri: Ta'li ngwae nia ngalia na magana 'ai ti'iti'i ne'e kira saea 'ani mastad, ma nia ka fasia saena o'ola nia. Sui nia ka bulao ma'li, ma ka alua na 'ai

doe, ma na no'o ki kira ka leka ma'i, ma kira ka tua, ma kira ka saunga'inia na nu'i kira ki ana rarana 'ai ne'eri."

²⁰ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nai ala'a la'u kwau sulia ta 'a'ema'e ne'e ke fa'ata'inia na ru ne'e ka bolo fa'inia 'inoto'anga God fafia ngwae nia ki.

²¹ Nia di'ia na isi ti'iti'i fuana fa'a ubulana na beret ne'e ta kini nia ngalia, ma ka dola fa'inia flaoa 'oro, leleka ka nongalia na ka'aka'a ne'eri ka ubu ma ka fane."

*Ngwae 'oro noa'a kira kasi mauri
(Matthew 7:13-14, 21-23)*

²² Kaida'i sa Jesus leka 'uana 'i Jerusalem, nia ka liu daraninia na'a ma'e fanoa doe ki, ma na ma'e fanoa ti'iti'i ki, ma ka fa'amanata ngwae 'oro ki.

²³ Ma ta'i ngwae nia saefiloo ma ka 'uri, "Ara'i 'ae. 'Uri ma ta bara ngwae go'lo ne'e God ke fa'amaurida?"

Sa Jesus nia olisia ma ka 'uri,

²⁴ "Nau ku saea fuamu'a, muke fai su'usu'u, fasi 'iri muke ru'u ana sinamaa ne'e nia susukuru ne'e leka 'uana 'i langi. Du'ungana na ngwae 'oro kike sasi 'uana na ru'unga'a, ma nia 'afita'i liu fuada du'ungana na sinamaa ke ba'a fono 'usida.

²⁵ Kaida'i ngwae 'a'ana ana luma 'i langi nia ka tata'e, ma ka fono 'usia na sina maa, kamu ke uu ma'i 'i maa, ma muke fa'afu ana maa, ma muke fata 'uri, 'Ara'i 'ae, 'oe 'ifi kwau fuami'a.' Bore ma nia ka olisia ma ka 'uri, 'Noa'a nau kusi sai amu'a, ma noa'a nau kusi saiana kula ne'e kamu leka ma'i fa'asia.'

²⁶ Sui kamu ke olisi 'uri ana, 'Kami fangafanga fa'i 'oe, ma mika kwa'u kwa'u logo fa'i 'oe, ma 'oko fa'amanata na'a 'i saena na fanoa kami ki.'

²⁷ Bore ma nia ka fata 'uri, 'Kamu na ngwae ta'a ki, muke leka tau kwau fa'asi nau. Nau kusi sai amu'a, ma noa'a nau kusi saiana kula ne'e kamu leka ma'i fa'asia.'

²⁸ "Ma kaida'i kamu lisia sa Abraham, ma sa Aesak, ma sa Jakob, ma profet ki ta'ifau 'i saena 'Inoto'anga God, God ke to'osi kamu 'i maa, muke ba'a kwaimanatai, muke angi, ma muke saeta'a fa'inia 'ala girigiri'a 'ani lifamu'a!

²⁹ Ma na ngwae ki kike ba'a dao ma'i fa'asia fanelana sina, ma 'i sulana sina, ma fa'asia gwauna fanoa, ma 'i 'aena fanoa, ma kira ka fiku ana fanga'a lo'oko 'i saena 'Inoto'anga God.

³⁰ Sulia na ngwae ne'e kira 'isi'isi ana kaida'i ne'e ki, kira ke ba'a etaeta 'i na'o.

Ma na ngwae ne'e kira etaeta 'i na'o ana kaida'i ne'e ki, kira ke ba'a 'isi'isi."

*Alafe'anga sa Jesus fuana 'i Jerusalem
(Matthew 23:37-39)*

³¹ Ana kaida'i ne'eri, ti Farasi kira leka ma'i siana sa Jesus, ma kira ka fata 'uri fuana, "Oke leka fa'asia 'i ne'e 'uana ta fanoa matamata, osi'ana sa Herod na tatalafa'a nia oga liu saungilamu."

³² Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Sa Herod nia di'ia na kui kwasi, du'ungana nia 'oso'oso liu. Muke leka saea fuana, ta'ena fa'inia rorodo, nai sasia nama 'aku na rao'a nai ana ifulanga'ilana ano'i ru ta'a ki, ma guralana ngwae mata'i ki. Ma ana uula asoa, nau ku fi'i fa'asuia na rao'a nau.

³³ Sui ka 'una'eri bore 'ana, nau ku daofa'i liu nama 'aku 'uana 'i Jerusalem 'i ta'ena, ma 'i rorodo, ma saena asoa loeri ki la'u. Osi'ana noa'a kasi bolo fuana kira ke saungia na profet ana ta fanoa matamata, bore ma saena 'i Jerusalem go'lo."

³⁴ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Ngwae ana 'i Jerusalem 'ae! Kamu ba 'uila'i fau ana na profet ba God nia asunga'inida ma'i fuamu'a ki, ma muka saungida. Ana kaida'i 'oro nau ku oga muka leka ma'i siaku, fasi 'iri nai lia suli kamu di'ia ta karai nia ofia na bibina 'i olofana 'aba'abana. Bore ma noa'a kamu kasi oga go'lo.

³⁵ Ma ana kaida'i ne'e na'a, God ke ba'a leka fa'asi kamu, ma ka danga fa'iburi na'a 'ani fanoa kamu. Ma nau ku saea fuamu'a, noa'a kamu kasi lisi nau la'u, leleka ka dao ana na kaida'i ne'e kamu ke fata 'uri, 'God 'oke 'oilakita'inia na ngwae ne'e nia leka ma'i 'ani na ngasingasi'anga 'oe!' "✠

14

Sa Jesus nia gura ta'i ngwae ana asoa ana Sabat

¹ Ana ta'i Sabat asoa ana mamalo'anga, sa Jesus leka ka fanga ana luma ta'i ngwae fa'ina'ona'o ana Farasi ki. Ma ana kaida'i ne'eri, na ngwae ki kira ka lialia 'uana lisilana ta tae ne'e nia ke ba'a sasia.

² Ma ta'i ngwae ne'e ro lima nia ki ma na ro 'aa nia ki kira ubu liu, nia leka ma'i siana sa Jesus.

³ Ma sa Jesus ka saefiloo na Farasi ki ma na fa'amanata ana taki ki ka 'uri, "Na taki kia ki ala'ania kulu ka gura ta ngwae mata'i ana Sabat, nama noa'a?"

⁴ Bore ma noa'a kira kasi ta'i olisia nama. Sui sa Jesus ka sama to'ona ngwae mata'i ne'eri, ma nia ka 'akwa na'a, ma sa Jesus ka ala'ania ka leka na'a 'ana.

⁵ Sui sa Jesus ka saefiloda ka 'uri, "Uri ma di'ia ta ngela amu nama ta buluka amu, nia 'asia 'i saena ta kilu ana na Sabat asoa ana mamalo'anga, 'oko saiana 'oke leka lafua go'o 'amu?"

⁶ Ma ana kaida'i sa Jesus nia saefilo 'una'eri, noa'a ta ngwae kasi ta'i olisia nama.

⁷ Ma kaida'i sa Jesus nia lisia na ngwae ki ne'e kira dao ma'i fuana fanga'a, ma kira ka filia 'ada kula 'inoto'a ki fuana tua'a, nia ka fata 'ani tarifula'a ne'e fuada ka 'uri,

⁸ "Kaida'i ta ngwae nia laefi'o fuana ta fanga'a ana ara'inga, noa'a 'oe kosi tua ana fuli tua'a fuana ngwae fa'ina'ona'o ki, 'asu 'ubani kira kata fi'i laefia logo ta ngwae ne'e nia talinga'i ka tasa amu.

⁹ Ma na ngwae ne'e nia laefi koro'o ma'i ka dao, ma ka fata 'uri fuamu, 'Oke tata'e basi, 'iri ngwae ne'e ke tua 'i ne'ana.' 'Una'eri 'oko fi'i 'eke liu lala, osi'ana kira 'idu'u 'oko tua na'a ana kula 'i ano fuana na ngwae dala'a ki.

¹⁰ Aia, kaida'i ta ngwae nia laefi'o, tua lala 'amu ana ta kula 'i ano, ma kaida'i na ngwae ne'e nia laefi'o ma'i nia dao, nia ka fata 'uri fuamu, 'Kwala ngwade, 'oe 'idu ma'i 'uana ta kula le'a mala.' 'Una'eri, nia ka fa'adoe 'oe 'i na'oda na ngwae ne'e kamu fiku 'i ne'eri ki.

¹¹ Osi'ana na ngwae ne'e nia fa'adoe nia talana, God ke fa'ati'iti'i nia. Ma na ngwae ne'e nia fa'ati'iti'i nia 'i talana, God ke fa'adoea."

¹² Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana na ngwae ne'e nia saunga'inia na fanga'a ne'eri, "Kaida'i 'oko saunga'inia ta fanga'a, noa'a 'oe kosi laefia go'o 'amu ma'i na kwaima 'oe ki, ma na futa'a 'oe ki, nama na ngwae to'oru ki ne'e kira tua karangi'o. Du'ungana kira saiana kira ke ba'a saunga'inia ta fanga'a 'una'eri, ma kira ke laefi'o logo fuana du'ulana logo na ru ne'e 'oko sasi fuada.

¹³ Bore ma kaida'i 'oko saunga'inia ta fanga'a, 'oke laefia ma'i na ngwae dala'a ki, ma na ngwae ne'e 'aeda nama limada mae ki, ma na ngwae ne'e maada rodo ki.

¹⁴ Di'ia 'oko sasi 'una'eri, nia 'oilaki'a fuamu. Sui bore 'ana noa'a kira kasi du'u fuamu, God ke ba'a du'ua fuamu, ana kaida'i ne'e ngwae saga ki kira tata'e la'u fa'asia na mae'a."

Ta tarifula'a sulia na fafanga'a 'i langi (Matthew 22:1-10)

¹⁵ Ma ana kaida'i ne'eri, ta'i ngwae ana ngwa'i to'a ne'e kira tua fuana fanga'a, nia rongoa tae ne'e sa Jesus nia saea, nia ka fata 'uri, "Na 'oilaki'anga fuana ngwae

ne'e kira ke ba'a fanga ana fafanga'a 'i saena 'Inoto'anga God."

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Ana ta'i kaida'i, ta'i ngwae nia saunga'inia ta'i fafanga'a doe, ma ka laefia ma'i ngwae 'oro ki fuana fanga'a.

¹⁷ Ma ana kaida'i ru ki ta'ifau nia kwaima'akwali na'a, nia ka kwatea ngwae rao nia ka leka fuana ba'elana ma'i ngwae ne'e nia saeda fuana kika leka ma'i. Nia fata 'uri, 'Kamu ke leka na'a ma'i sulia na ru ki nia kwaima'akwali ta'ifau na'a.'

¹⁸ Bore ma kira ka tala'ae kira ka fofoni ru, kira ka saea ru ki nia su'usida ne'e noa'a kira kasi leka ma'i. Ta'i ngwae nia fata 'uri, 'Nau ku folia ta'i afu ano, ma nau ku oga nai leka lisia basi. 'Oe fa'arongoa, nau ku kwaimanatai liu.'

¹⁹ Ma ruana ngwae ka fata 'uri, 'Nau ku folia akwala buluka ana kaida'i ne'e, ma nau ku oga nai leka ilida basi, sali kira rao le'a nama noa'a. 'Oke fa'arongoa nau ku kwaimanatai liu noa'a naisi leka go'o kwau.'

²⁰ Ma uula ngwae ka fata 'uri, 'Nau ku fi'i ara'i go'o, ma nia ka 'afita'i liu fuaku fuana leka'a kwau. 'Oe fa'arongoa nau ku kwaimanatai.'

²¹ Kaida'i ne'e ngwae rao nia oli ma'i, ma ka fa'arongoa ngwae 'a'ana nia 'ani ru ne'eri ki, ngwae 'a'ana ne'e nia saeta'a liu, ma ka fata 'uri fuana ngwae rao nia, 'Oke leka 'ali'ali sulia tala doe ki, ma sulia tala ti'iti'i ki, 'oko ba'ea ma'i na ngwae dala'a ki, ma na ngwae ne'e 'aeda nama limada mae ki, ma na ngwae ne'e maada rodo ki, ma fa'inia ti ngwae logo ne'e nonida ta'u.'

²² Kaida'i ngwae rao ne'eri nia oli ma'i, nia ka fata 'uri fuana ngwae 'a'ana nia, 'Ara'i 'ae, ru ba 'oko sae'e fuaku ki, nau ku sasi'i ta'ifau na'a, ma kula ni tua'a ana fanga'a 'oe noa'a nia kasi fungu 'ua ana ngwae ki.'

²³ Ngwae 'a'ana ne'e ka fata la'u 'uri, 'Oe leka la'u sulia kala tala ki ne'e kira tua tau, 'oko laefida, ma 'oko 'engoa la'u ma'i ti ngwae fasi 'iri na luma nau ke fungu.

²⁴ Ma nau ku saea fuamu, nia 'afita'i liu fuana ta ngwae ana ngwae ba nau ku laefida ma'i 'i na'o ki, kira ke fanga ana fafanga'a nau.'"

Na 'ato'anga ne'e ngwae ke dao to'ona du'ungana rao'a ne'e

(Matthew 10:37-38)

²⁵ Ana ta'i kaida'i, na fiku'a doe kira leka fa'inia sa Jesus. Ma nia ka abula ka fata 'uri fuada,

²⁶ "Ta ngwae ne'e nia oga ke donga nau, nia ke alafe fuaku ka liufia na ma'a nia,

ma na te'a nia, ma na 'afe nia, ma na ngela nia ki, ma na ngwaefuta nia ki, ma na ngwaingwaena nia ki, ma nia'a talana logo.

²⁷ Nia 'afita'i fuana ta ngwae ka di'ia ta fafarongo aku, si di'ia nia kasi ma'udi fuana dongalaku, sui bore 'ana kaida'i nia ke nonifi, ma ke mae ana 'ai rara folo.

²⁸ "Di'ia ta ngwae amu'a nia oga ke saunga'inia ta luma doe, nia ke tua, ma ka manata basi sulia ta fita mani ne'e nia to'o ana fasi 'iri ke bolo fa'inia fa'asuilana na luma ne'eri.

²⁹ Di'ia nia kasi sasi 'una'eri, ma nia ka alua na'a na fa'angasilana na luma ne'eri ta'ifau, ma na ngwae ki kira lisia noa'a nia kasi to'o ana mani ne'e nia bolo fuana na fa'asuilana, kira ke 'oidorole 'ania, ma kira ka fata 'uri,

³⁰ 'Na ngwae ne'e nia tala'ae na'a ana fa'a uulana na luma ne'e, bore ma nia noa'a kasi totolia nia ka fa'asuia.'

³¹ "Ma di'ia ta tatalafa'a ne'e nia leka fa'inia ta'i akwala to'oni ngwae nia ki fuana na fu'anga fa'inia ta tatalafa'a mo ne'e nia leka ma'i fa'inia na ro akwala to'oni ngwae nia ki fuana fu'anga, nia ke tua basi 'i ano ka manata 'ana sulia 'asu 'ubani noa'a nia kasi ngasingasi'a kasi bolo go'o fuana na fu'alilana na mae fa'inia na tatalafa'a ne'eri.

³² Ma di'ia nia noa'a go'o, nia ka kwatea ta ngwae ana, 'iri ke leka, ma ka gani 'uana na aroaro'anga 'i safitadar'o, ana kaida'i kira tua tau 'ua ma'i.

³³ Ka 'una'eri logo, kamu ka eta manata le'a basi sulia na fi'a ne'e kamu ke dao to'ona kaida'i ne'e kamu ke donga nau, di'ia ta ngwae amu'a ne'e noa'a nia kasi danga fa'iburi 'ani ru nia ki ta'ifau, nia 'afita'i liu nia ke donga nau."

Fiki asi dalakwai

(Matthew 5:13; Mark 9:50)

³⁴ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Na fiki asi nia na ru le'a. 'Una'eri bore 'ana, di'ia ne'e asila lana nia dalakwai na'a fa'asia, nia 'afita'i liu 'oko kwate nia ka asila la'u.

³⁵ Ma noa'a nia kasi le'a na'a fuana sasilana 'ani ta ru. Noa'a nia kasi le'a na'a fuana ano ma fuana 'afilana ta ru. Ma nia bolo fa'inia kira ka to'osia go'o 'ada. Kamu ke sailinga le'a sulia na ala'anga ne'e ki."

15

Na sipsip ne'e o'osi

(Matthew 18:12-14)

¹ Ana ta'i kaida'i, na ngwae 'oro ne'e kira rao ana gonilana na mani ana na takisi, ma na ngwae ne'e kira fia fasi kira

ngwae ta'a 'ufuni ki logo, kira dao fuana na fafarongolana sa Jesus.

² Na Farasi ki ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira etangia ngunungunu'anga kira ka 'uri, "Na ngwae ne'e nia kwaloa na ngwae ta'a ki ma ka fanga go'o 'ana fa'inida!"

³ Nia ne'e sa Jesus ka ala'a 'ani na tarifula'a ki fuada ka 'uri,

⁴ "Di'ia ta ngwae amu'a nia to'o ana ta'i talanga'i sipsip, ma ta'i ai ada ka no'ana, tae ne'e ngwae ne'eri ke sasi? Nia ke fa'asia na siko akwala ma siko sipsip ne'eri ki, ma nia ka leka ka lulu 'uana ta'i ai ne'e nia no'ana, leleka nia ka dao nama to'ona.

⁵ Ma kaida'i ne'e nia dao to'ona, nia ka saele'a liu, ma ka ngalia 'i gwauna 'aba'abana,

⁶ ma ka ngalia ma'i 'i fanoa. Sui nia ka ri ma'i 'uana ngwae kwaima nia ki, ma na ngwae ana fanoa nia ki, fasi 'iri kika fiku ma'i, ma nia ka fata 'uri fuada, 'Nau ku saele'a liu, osi'ana nau ku dao na'a to'ona na sipsip ba nau ba nia no'ana. Ta ne'e muke saele'a fa'inau!"

⁷ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, na saele'anga doe 'una'eri logo 'i langi fafia ta'i ngwae ne'e ta'a ma nia ka kakari alifa'i. Na saele'anga fa'inia ka liufia na saele'anga fafia siko akwala ma siko ngwae ne'e kira saga go'o 'ada ki."

⁸ Ma sa Jesus ka ala'a la'u 'ania tari-fula'a ka 'uri, "Di'ia ta kini ne'e nia to'o ana ta akwala selene, ma ta ta'i selene ka no'ana, tae ne'e nia ke sasia? Nia ke fa'adu'a ta unu, ma ka salofia na luma nia, ma ka lulu ana kula ki ta'ifau leleka nia ka dao nama to'ona.

⁹ Ma kaida'i nia dao na'a to'ona, nia ka ri na'a 'uana ngwae kwaima nia ki, ma na ngwae ana fanoa nia ki kira ka fiku ma'i siana, ma nia ka fata 'uri fuada, 'Nau ku saele'a liu, osi'ana nau ku dao na'a to'ona na selene ba nau ba no'ana. Nia ne'e muke saele'a amu'a fa'inau!"

¹⁰ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, ru ne'eri ka 'una'eri logo 'i langi. Na 'ainsel God ki fa'inia God, kira saele'a liu fafia ta'i ngwae ne'e nia abula ta'a, ma nia ka kakari alifa'i ma'i."

Na ngela a'abasa

¹¹ Ma sa Jesus ka ala'a la'u 'ani ta tarifula'a ka 'uri, "Ta'i ngwae nia to'o ana ro ngela ngwane ki.

¹² Na ngela 'i buri nia fata 'uri fuana na ma'a nia, 'Ma'asi, 'oke kwatea na'a ma'i bali nau ana na to'oru'a kulu.' 'Una'eri go'o, na ngwae ne'eri ka daro'ia na'a na to'oru'a kira 'i safitana na ro 'alako nia ki.

¹³ Ma 'i buri 'ana bara fa'li asoa sui, na 'alako ba 'i buri ka 'oifoli na'a 'ani na bali nia ana to'oru'a kira, ma ka leka na'a 'ana fa'inia mani nia. Ma nia ka leka na'a 'ana 'uana na fanoa tau, ma ka fa'alia ta'ifau na'a 'ana na mani nia ki ana na tua'a ta'a.

¹⁴ Ma 'i buri 'ana ne'e nia fa'asuia na'a na mani nia ki, na fiolo'a doe ka liu ana na bali fanoa ne'eri, ma noa'a nia kasi to'lo na'a ana ta ru.

¹⁵ Ma nia ka leka siana ta'li ngwae ana fanoa ne'eri ka saefilo 'uana ta rao'a, ma na ngwae ne'eri ka kwate fuana na rao'a bulibuli ana lia'a sulia na gwata nia ki.

¹⁶ Ma nia ka oga fasi ke 'ania ti ngisingisi fanga ana na fanga gwata ki, du'ungana ta ngwae 'i ne'eri kasi kwatea go'lo ta fanga fuana.

¹⁷ Bore ma kaida'i nia manata le'a, nia ka fata 'uri fuana talana, 'Na ngwae ni rao ma'a nau ki, kira fanga le'a ta'ifau go'lo 'ada nini'ari, ma kira ka abusu, ma nau nini'a nau ku fiolo go'lo 'aku fuana na maelaku!

¹⁸ Nia le'a fuana nau kui oli siana ma'a nau, ma nau ku fata 'uri fuana, Ma'asi kwa, nau ku rora liu na'a 'i maana God, ma 'i maamu logo.

¹⁹ Nau noa'a kusi totolia na'a ne'e 'oke sae nau la'u 'ani na ngela 'oe. 'Oke ala'ani nau kui rao na'a 'aku fuamu di'ia ta ngwae ni rao 'oe.'

²⁰ Ma nia ka tata'e, ma ka oli siana ma'a nia.

"Ma kaida'i nia dao tau 'ua kwau fa'asia 'i fanoa, na ma'a nia ka lia kwau, ma ka lisia. Ma nia ka kwaimanata'i liu ana na ngela nia. Ma nia ka lalili kawai, ma ka ofia ma'li na ngela nia, ma ka nono'ia.

²¹ Ma na ngela ne'eri ka fata 'uri fuana, 'Ma'asi, nau ku rora liu na'a 'i maana God ma 'i maamu logo. Nau noa'a kusi totolia na'a ne'e 'oko sae nau la'u 'ani na ngela 'oe.'

²² Bore ma na ma'a nia ka ri 'uana na ngwae rao nia ki ka 'uri, 'Mulu 'ali'ali! Muka ngalia ma'li na toro keta ne'e kwanga ka tasa, ma muka fa'aru'ufi 'ania. Ma kamu ka alua fa'li kome ana limana, ma kamu ka alua na ta'e butu ki 'i 'aena.

²³ Sui, kamu ka leka, muka saungia ma'li na kala buluka kubu baera fasi 'iri kulu ke saunga'inia na fanga'a ma kulu ka saele'a 'akulu.

²⁴ Du'ungana na ngela nau, nia di'ia ne'e nia maemae na'a, bore ma nia ka mauri la'u. Ma nia ka di'ia ne'e nia no'ana, bore ma nau ku lisia la'u na'a.' Ma na fanga'a ne'eri ka tala'ae na'a.

²⁵ "Ma ana kaida'i ne'eri, na ngela 'i na'o baera nia tua 'ua ma'li 'ana 'i saena na o'ola. Ma kaida'i ne'e nia oli ma'li ma

nia ka dao karangia na'a ma'li na luma, nia ka rongoa na lingana na masa'a ma na ngwa'enga'a.

²⁶ Ma nia ka karumia ma'li ta'li ngwae ana ngwae rao ki, ma ka saefiloa 'uana na tae funi'a kira ngwa'e fa'inia.

²⁷ Ma na ngwae ni rao ne'eri nia olisia ka 'uri, 'Na ai burimu ba nia oli na'a ma'li 'i fanoa, ma na ma'a 'oe ka saungia na'a na kala buluka kubu baera, osi'ana na ai burimu nia mauri, ma ka oli ma'li ka dao na'a.'

²⁸ Ma na ngela 'i na'o ka saeta'a liu, noa'a nia kasi ru'u na'a kwau saena luma. Ma na ma'a nia ka ru'u ma'li 'i maa, ma ka 'engoa 'iri nia ru'u kwau saena luma.

²⁹ Ma nia ka olisia na ma'a nia ma ka fata 'uri, 'Lisia basi, nau ku rao fuamu di'ia na ngwae rao 'o'lo 'oe sulia fa'li ngali 'oro ne'e ki, ma nau ku ro'osulia na fatalamu. Sui bore 'ana, 'oe kosi kwatea go'lo ta kala nanigot fuaku, fasi 'iri nau ku sasi 'aku ta fanga'a fa'inia na ngwae kwaima nau ki!

³⁰ Bore ma na ngela nini 'oe, nia fa'alia na'a to'oru'a 'oe ana na kini sesele ki, ma kaida'i nia oli ma'li ka dao 'i fanoa, 'oko saungia mala na kala buluka kubu doe le'a baera fuana!'

³¹ Ma na ma'a nia ka olisia ka 'uri, 'Ngela nau 'ae, 'oko tua tari na'a fa'li nau, ma na ru nau ki ta'ifau, ne'e ru 'oe ki logo.

³² Sui bore 'ana, kulu ke sasi na'a 'akulu na fanga'a ne'e, ma kulu ka saele'a 'akulu, osi'ana na ai burimu lisilana di'ia nia maemae na'a, bore ma nia ka mauri la'u na'a. Ma nia ka nono'ana na'a, bore ma kaida'i ne'e kulu ka lisia la'u." "

16

Na ngwae rao abu 'olo'olo

¹ Sa Jesus ka fata la'u 'ani tarifula'anga fuana fafarongo nia ki ka 'uri, "Ta'li ngwae to'oru nia to'lo ana ta'li ngwae ni rao ne'e nia alua ka 'a'ana fuana to'oru'a nia ki. Ma na ngwae ki kira ka saea fuana na ngwae to'oru ne'eri ne'e na ngwae rao nia, nia 'aurafu, ma ka fa'alia go'lo 'ana na to'oru'a nia ki.

² Ma na ngwae to'oru ne'eri ka saea ma'li ngwae rao nia ma ka saefiloka 'uri, 'Na tae ne'e nau ku rongoa amu kwa? 'Oe keresia na fita mani nau ki ta'ifau ne'e 'oko rao 'ani, osi'ana ne'e noa'a 'oe kosi 'a'ana na'a ana to'oru'a nau ki.'

³ "Ma na ngwae rao 'aurafu ne'eri ka manata 'uri, 'Na ngwae 'a'ana nau nia ke fa'asui nau na'a fa'asia na rao'a nau. 'Uri ma ta tae na'a ne'e nau kui sasia 'iri nai to'lo ana ta rao'a faolu? Nau kusi

ngasingasi'a na'a fuana 'lililana na kilu ki, ma nau ku 'eke liu logo 'ani gani'a.

⁴ Nau ku saiana ru ne'e nai ba'a sasia 'iri kaida'i nau ku sui fa'asia na rao'a nau, na ngwae ki kira ke kwalo nau go'o 'ada saena luma kira ki.'

⁵ "Ma nia ka ri ma'i 'uana na ngwae ne'e kira ngali langa fa'asia na ngwae 'a'ana nia, ma nia ka fata 'uri fuana na etana ngwae, 'Fita ru ne'e 'oko ngali langa ana fa'asia na ngwae 'a'ana nau?'"

⁶ Nia ka olisia ka 'uri, 'Ta'i talanga'i bi'i* ngwaingwai.' Ma na ngwae rao 'aurafu ne'eri ka fata 'uri fuana, 'Na 'aba ru ana na ngali langa'a 'oe nini'a, 'oe tua, ma 'oko keresia lima akwala ru ki.'

⁷ Ma nia ka fata 'uri fuana na ruana ngwae, 'Ma 'ae'o ta fita ru ne'e 'oko ngali langa ana?' Ma nia ka olisia ka 'uri, 'Na ta'i talanga'i ngwa'i flaoa.' Ma na ngwae rao 'aurafu ne'eri ka fata 'uri fuana, 'Na aba ru ana na ngali langa'a 'oe ne, 'oke keresia kwalo akwala ru ki.'

⁸ Ma na ngwae 'a'ana nia ka ba'atafea na ngwae rao 'aurafu ne'eri fuana liato'onga'a ne'e nia sasia. Si ne'e na ngwae ne'e ki saena magalia kira liato'o ka tasa ana ru saena na magalia ne'e ka liufia na ngwae ana na madakola'a ki.

⁹ "Nau ku saea fuamu'a, muke kwatea na to'oru'a kamu ki fuana 'afilana ngwae matamata ki. Ma kaida'i na mani kamu nia sui, God ke ba'a kwalo kamu 'i langi.

¹⁰ "Di'ia sa tai ne'e nia rao le'a ana to'oru'a ti'ti'i ki, nia ka rao le'a logo ana to'oru'a doe ki. Ma di'ia sa tai ne'e nia rao 'aila ana to'oru'a ti'ti'i ki, nia ka rao 'aila logo ana to'oru'a doe ki.

¹¹ Ka 'una'eri logo, di'ia noa'a kamu kasi rao le'a ana na to'oru'a ki saena magalia, God noa'a kasi fa'amamana kamu logo fa'inia na to'oru'a mamana.

¹² Ma di'ia kamu kasi rao le'a ana ru ta ngwae matamata, God noa'a kasi kwatea logo ru ki fuamu'a 'i langi.

¹³ "Noa'a ta ngwae rao kasi rao fuana ta ro ngwae 'a'ana matamata. Di'ia nia 'una'eri mo, nia ke ba'a malimae'a ana ta ngwae 'a'ana, ma ka kwaima ana ta ngwae 'a'ana. Ma nia ka rao le'a fuana ta ngwae, ma ka danga fa'iburi 'ani ta ngwae. Ta ne'e, nia 'afita'liu di'ia ne'e muke rao la'u fuana God, ma na mani la'u ana ta'i kaida'i."

¹⁴ Ma kaida'i Farasi ki kira rongoa ru ne'eri, kira ka 'oidorole 'ani sa Jesus, du'ungana kira ngwae oga guguta liu ana mani ki.

¹⁵ Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu sasia ru le'a ki 'i na'o ana ngwae ki, fasi

'iri kira ke ba'atafe kamu. Bore ma God nia sai go'o ana mangomu'a. Osi'ana ta tae ne'e na ngwae nia manata doe ana, God noa'a kasi manata doe go'o ana."

Fa'amanata'anga sulia taki sa Moses ki (Matthew 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12)

¹⁶ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Na taki sa Moses ki, ma na kerekere'a ana na profet ki, nia rao ka tala'i kamu ma'i leleka ka dao ana kaida'i sa John ngwae ni Siuabu nia dao ana. Ma nia ka tala'ae ma'i ana sa John nia fa'atalo 'ani na Fa'arongo'a Le'a sulia God ne'e ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki, na ngwae 'oro ki kira saele'a fuana ru'unga'a 'i saena na mauri'a ne'e God ke gwaunga'i fafia.

¹⁷ Bore ma noa'a 'iri fada la'u ne'e na ngasingasi'anga ana taki nia sui, bore ana nia ka ti'ti'i. Na salo ma na magalia ke ba'a sui, bore ma na ngasingasilana na taki ki ka teo tari noa'a kasi sui.

¹⁸ "Di'ia ta ngwae ke ilanga'inia na 'afe nia ma ka korea la'u ta kini matamata, nia 'usu na'a. Ma di'ia ta ngwae ka korea na 'afe ne'e kira ilanga'inia, nia 'usu logo."

Ngwae to'oru fa'inia sa Lasaros

¹⁹ Sa Jesus ka ala'a la'u ma ka 'uri, "Ta'i ngwae to'oru ne'e nia toro 'ani na toro le'a ki ne'e folilani doe, nia ka tua 'ani tua'a le'a sulia asoa ki ta'ifau.

²⁰ Ma ta'i ngwae dala'a ne'e du'a sufufu liu ana nonina, ne'e satana sa Lasaros, nia tua 'i ano 'aena na maa ana luma na ngwae to'oru ne'eri.

²¹ Ma sa Lasaros oga ka 'ania orengana na fanga ne'e 'asia fa'asia na tatafe ni fanga na ngwae to'oru ne'eri. Ma kaida'i sa Lasaros nia tua 'i ano, na kui ki bore, kira dao ma'i, ma kira ka milia na du'adu'a nia ki.

²² Sa Lasaros ka mae, ma na 'ainsel ki kira ka ngalia 'ala'a siana sa Abraham 'uana na fanga'a doe 'i langi. Ma na ngwae to'oru ne'eri ka mae logo, ma kira ka kwaiatoa na'a.

²³ Ma nia ka tua saena kula fuana ngwae mae ki 'ani na nonifii'a doe. Ma nia ka lia kwau 'ala'a, ma ka lisia kwau sa Abraham ma sa Lasaros tua 'ana fa'inia.

²⁴ Ma nia ka ako kwau fuana sa Abraham ma ka 'uri, 'Ko'osi Abraham 'ae, 'oke manatai nau ma'i. Kwatea ma'i sa Lasaros, fasi 'iri ka kutumani ma'i na 'u'una saena kafo, ma ka fa'agwaria na meaku, osi'ana nau ku tua na'a 'ani na nonifii'a 'i saena na mafula ne'e.'

²⁵ Bore ma sa Abraham ka fata 'uri fuana, 'Ngela nau 'ae, 'oke manata to'ona

* 16:6 Ta'i bi'i ngwaingwai di'ia 40 lita.

basi 'amu kaida'i ba 'oko mauri, 'oko to'olona na ru le'a 'oro ki, ma sa Lasaros ka to'olo go'olo 'ana ana ru ta'a ki. Bore ma ana kaida'i ne'e, nia ka tua na'a saena saele'anga 'i ne'e, ana kaida'i ne'e 'oko tua 'amu saena na nonifii'anga.

²⁶ Ma ta ru la'u, God nia alua ta'ila lagasinasinana doe 'i safitakulu, ma noa'a kasi bolo fa'inia ta ngwae ke to'ofolo kwau 'uana bali ne'ana. Ma ka noa'a kasi bolo logo fuana ne'e ta ngwae ka to'ofolo ma'ila siamili.'

²⁷ "Ma nia ka olisia ka 'uri, 'Ko'osi, nau ku amasi'olo kwau fasi 'iri 'oke kwatea sa Lasaros 'uana luma ma'a nau,

²⁸ fasi 'iri nia ka fa'abasua na lima ngwaefuta nau ki, 'asu 'ubani kira kata leka logo ma'ila ana kula ni nonifii'anga ne'e.'

²⁹ Ma sa Abraham nia olisia ka fata 'uri, 'Na kerekere'a sa Moses, ma na profet ki ni'ila teo ta'ifau go'olo 'ani fa'inidad. Nia bolo fuana kira ka ro'osuli'ila.'

³⁰ Ma nia ka fata 'uri, 'Ko'osi Abraham 'ae, noa'a go'olo. Di'ia ta ngwae ne'e nia maema ma ka mauri la'u, ma nia leka siada tari, kira ka kakari alifa'ila fa'asia na abula'anga ta'a kira ki.'

³¹ Ma sa Abraham ka fata 'uri fuana, Di'ia noa'a kira kasi ro'osulia na kerekere'a sa Moses ma na profet ki, nia 'afita'ila go'olo fuana kira ka fa'amamana, sui bore 'ana di'ia ta ngwae ka tata'e la'u fa'asia na mae'a.' "

17

Ta'anga'a

(Matthew 18:6-7, 21-22; Mark 9:42)

¹ Sa Jesus fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Na ru ne'e kwate ma ngwae ki kira ka abula ta'a ki ne'e, ni'ila ke fuli nama. Bore ma nia ke ba'a ta'a liu fuana ngwae ne'e nia kwatea ma ru ne'eri ki ka fuli!

² Di'ia ta ngwae ka kwatea ngwae nini'a kira enoeno ki ka 'asi fa'asia fito'onga kira aku, nia le'a fuana kira ke firi'ila ta fau doe 'i luana, ma kira ka 'ui 'ania 'ila saena na 'atako.

³ Muke madafi kamu!

"Di'ia na to'olamu nia abula ta'a, 'oke balufia. Di'ia nia kakari alifa'ila, 'oke rufuanata ana ta'anga'a nia.

⁴ Ma di'ia na abulalana nia ta'a fuamu ana fiu kaida'i ki saena ta'ila asoa, ma nia ka leka logo ma'ila fuamu burina fiu kaida'i ne'eri ki, ma ka fata 'uri, 'Nau ku kakari alifa'ila na'a,' 'oke rufuanata na'a ana nia'a."

⁵ Na lifurongo nia ki kira ka fata 'uri fuana na Aofia sa Jesus, "Oke fa'angasingasia na fito'onga kami ki."

⁶ Ma sa Jesus olisida ka 'uri, "Di'ia kamu to'olo ana fito'onga ti'iti'ila bore 'ana ka di'ia ta maga mastad ne'e nia ti'iti'ila liu, kamu saiana muke saea go'olo 'amu'a fuana ta 'ai doe, 'Lafu fa'ila lalimu, ma 'oko uu kwau 'ila saena na asi.' Ma nia ke ba'a ro'olo go'olo 'ana sulia na fatalamu'a.

⁷ "Di'ia ta ngwae amu'a nia ka to'olo ana ta ngwae ni rao ne'e nia 'ilia na ano, nama ka lia sulia na sipsip ki, ma kaida'i nia oli ma'ila fa'asia na o'ola, na tae ne'e 'oke saea fuana? 'Oke saea fuana nia ke leka 'ali'ali ma'ila, ma ka fanga basi?

⁸ Noa'a! 'Oke fata lala 'uri fuana, 'Oke do'ofia basi ma'ila na fanga nau ki, sui 'oko toro faolu mala, 'oko ngali fanga ma'ila, nai nguta ma ku kwa'ulu ka sui mala, 'ila buri, 'oko fi'ila nguta, ma 'oko fi'ila kwa'ulu 'amu.'

⁹ Ma na ngwae gwaunga'ila ne'e noa'a kasi fata le'a go'olo ana na ngwae rao nia, du'ungana nia sasi nama sulia na ru nia saea fuana.

¹⁰ Ka 'una'eri logo fuamu'a. Kaida'ila kamu sasia na ru ki ta'ifau ka sui ne'e God nia laefi kamu fuani, muke fata 'uri, 'Kami na ngwae rao ki go'olo nini'a, kami sasi go'olo 'ami'a na rao'a ne'e 'oga kami ki.' "

Sa Jesus nia gura na akwala ngwae

¹¹ Sa Jesus nia leka 'uana 'ila Jerusalem, ma ka liu safitana aba'ila kula 'ila Samaria ma 'ila Galili ki.

¹² Ma kaida'ila nia dao ana ta'ila ma'e fanoa, nia ka dao to'olona ta'ila akwala ngwae ne'e kuu nia saungida. Kira uu tau ma'ila,

¹³ ma kira ka ako doe ma'ila kika 'uri, "Jesus na ngwae 'ala'ana kwa, 'oke manatai kami ma'ila!"

¹⁴ Ma kaida'ila sa Jesus nia lisida, nia ka fata 'uri fuada, "Kamu ke leka, muka fa'ata'inia nonimu'a fuana na fata abu God ki, fasi 'iri kira ke fa'amamana ne'e na nonimu'a mafo na'a." Ma kaida'ila kira leka na'a, na nonida ka mafo ta'ifau na'a.

¹⁵ Kaida'ila ta'ila ngwae ada nia lisia ne'e nonina nia mafo na'a, nia ka oli ma'ila, ma ka ako doe, ma ka ba'atafea God.

¹⁶ Ma nia ka 'asi ka lafafi maana 'ila 'aena sa Jesus ma ka ba'atafea. Nia'a ne'eri'a noa'a la'u na ngwae jiu, nia'a lala fa'asia 'ila Samaria.

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Na akwala ngwae mala ba nau ku gurada ma na nonida ka mafo na'a. Ma ta siko ngwae la'u, kira mo 'ila fa'ila?"

¹⁸ Fa'uta ne'e ngwae baera ki ta'ifau noa'a kasi oli ma'ila fuana na ba'atafelana God, ma ta'ifilia go'olo na ngwae ne'e noa'a la'u jiu nini'a?"

¹⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Tata'e, 'oko leka na'a 'amu. God nia gura'olo na'a du'ungana 'oko fa'amamana nau."

*Daolana ma'li Ngwae filia God
(Matthew 24:23-28, 37-41)*

²⁰ Ti Farasi kira saefiloo sa Jesus kika 'uri, "Kaida'li fa'uta ne'e God ke ba'a gwaunga'i fafia magalia kwa?"

Ma sa Jesus nia olisida ka 'uri, "Na kaida'li ne'e God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki, noa'a kamu kasi lisia 'ani ta ma'etoto doe.

²¹ Ma noa'a ta ngwae kasi fata 'uri, 'Lisia basi, gwaunga'inga God nia 'i ne'e!' Nama ka 'uri, 'Nia na'a 'i lo'oko!' Du'ungana na kula ne'e God nia gwaunga'i ana nia lala 'i saena maurilana ngwae ki."

²² Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana fafarongo nia ki, "Na kaida'li ke ba'a dao ma'li, kaida'li muke oga lisilana na asoa nau, na Ngela Ngwae. Bore ma noa'a kamu kasi lisia.

²³ Ma ti ngwae kike ba'a fata 'uri fuamu'a, 'Lia basi, na Christ nia na'a 'i lo'oko!' Nama kike 'uri, 'Lia basi, nia na'a 'i ne'e!' 'Una'eri bore, noa'a kamu kasi leka fuana lia'a 'uana.

²⁴ Du'ungana na olilaku ma'li, na Ngela Ngwae, nia ke ba'a di'ia na meamea ne'e nia madako 'i lofana mamanga, ma na madakolana ke rara saena mamanga ta'ifau, ma ngwae ki ta'ifau ka lisia.

²⁵ Bore ma 'i na'ona olilaku ma'li, nai ba'a nonifii, ma na ngwae ki kike ba'a 'aila 'ani nau.

²⁶ Kaida'li nau kui ba'a oli ma'li ana, nia ke di'ia logo kaida'li ana sa Noa.

²⁷ Kaida'li sa Noa, na ngwae ki kira nguta, ma kira ka kwa'u, ma ngwae ki fa'inia kini ki kira ka 'afe ma kira ka ara'li. Go'o kira ka lebe na'a sulia fa'i asoa sa Noa nia ra'e saena faka doe, ma na kafa ka fungu ma'li, ma ka kuruda ta'ifau na'a.

²⁸ Ma kaida'li nai ba'a oli ma'li ana, nia di'ia logo na asoa ba sa Lot, du'ungana ngwae ki kira nguta, ma kira ka kwa'u, ma kira ka foli, ma kira ka 'oifoli'a, kira ka fasi fanga, ma kira ka saunga'li luma.

²⁹ Ana asoa ne'e sa Lot nia leka fa'asia 'i Sodom, kira lebe, ma na mafula ma na fau 'ako'ako ki ka 'asi na'a ma'li fa'asia 'i langi ma ka du'afida ta'ifau.

³⁰ Nia ke 'una'eri logo ana fa'i asoa nau kui oli ma'li ana.

³¹ "Ma ana fa'i asoa ne'eri, na ngwae ne'e nia tua tua 'i maa ana luma nia, noa'a nia kasi oli la'u ma'li saena fuana ngalilana ru nia ki. Ka 'una'eri logo fuana ngwae ne'e nia saena o'ola, noa'a nia kasi oli la'u ma'li 'i luma.

³² Muke manata to'ona ru ne'e fuli fuana 'afe sa Lot.*

³³ Di'ia sa tai ne'e nia oga ke dau fafia na maurilana fuana talana, nia ke ba'a mae. Ma di'ia sa tai ne'e ka danga 'ani na maurilana osi'ana nia donga nau, nia ke mauri mamana na'a.

³⁴ Nau ku saea fuamu'a, ana fa'i rodo ne'eri, ro ngwae ne'e kira maliu saena ta'li 'ifta'li, ta'li ngwae God ke ngalia, ma ta'li ngwae ke ore.

³⁵⁻³⁶ Ro kini ki kera sasi fanga fiku, ta'li kini God ke ngalia, ma ta ta'li kini ke ore."

³⁷ Ma na fafarongo nia ki ka saefiloo kika 'uri, "Aofia kwa, 'i fa'i mo ne'e na ru ne'eri ki ni'li ke fuli ana kwa?"

Ma sa Jesus olisida ka 'uri, "Na olilaku ma'li noa'a ta ngwae kasi talafia ka di'ia logo ne'e na afa kasi talafia ta ru mae."

18

Na gwa'i 'uru fa'inia ngwae kwai matalanga'i

¹ Sa Jesus nia ala'a fuana fafarongo nia ki 'ania tarifula'a ne'e, fasi 'iri ke fa'ata'inia fuada ne'e kira ke fo'o sulia asoa ki ta'ifau, ma noa'a kira kasi fitala.

² Nia ka fata 'uri, "Ta'li ngwae ni kwai matalanga'i, nia tua ana ta'li fanoa, ma noa'a nia kasi fa'adufa God, ma noa'a nia kasi fu'usi doe go'o ana ta ngwae.

³ Ma ta'li gwa'i 'uru 'i saena na fanoa ne'eri, nia leka ma'li sulia asoa ki siana fuana 'engolana ma ka fata 'uri, 'Nau ku oga 'oke kwatea kwai matalanga'i 'anga 'olo'olo fuaku fonea na malimae nau ki.'

⁴ Ma sulia kala kaida'li tau na'a, na ngwae ni kwai matalanga'i ne'eri kasi ala go'o fafia. Sui 'i buri nia ka manata 'uri fuana nia'a talana, 'Sui bore 'ana noa'a nau kusi fa'adufa go'o God, ma noa'a nau kusi fu'usi doe go'o ana ta ngwae,

⁵ nai kwatea na'a 'aku kwai matalanga'i 'anga saga fuana na gwa'i 'uru ne'e, nia fa'a 'abera liu nau 'ani leka'a ma'li siaku, 'asu nia kata fi'li fa'alaga nau 'ani 'idufa'li leka'a ma'li siaku!'"

⁶ Ma na Aofia sa Jesus ka fata 'uri, "Mulu rongoa basi na ru ne'e ngwae kwai matalanga'i ta'a ne'eri nia saea.

⁷ 'Una'eri bore nia kwatea na matalanga'i 'anga 'olo'olo fuana, nia ne'e noa'a kamu kasi manata ruarua ana God ne'e ka kwatea 'olo'olo'a fuana ngwae nia ki, ne'e kira angisia sulia rodo ma dangi. God noa'a kasi dole fuana 'afilada.

⁸ Nau ku saea fuamu'a, God ka kwate likota'li ana na 'olo'olo'anga fuada. Ma kaida'li nau'a, na Ngela Ngwae, nau kui oli ma'li saena magalia, 'uri ma nai ba'a dao to'ona ngwae 'oro ki ne'e kira

* 17:32 Nia aka'u ana lia fa'i buri'a 'uana 'i Sodom ma God ka kwai'ia nia ka mae. Genesis 19:26

fa'amamana nau, nama ta bara ngwae go'o?"

Na ro ngwae ki leka fo'o saena Luma Abu God

⁹ Sa Jesus nia ala'a 'ania tarifula'ua fuana ti ngwae ne'e kira fa'amamana kira talada fasi kira saga ma kira ka sisiko'a 'ani ti ngwae mo, ka 'uri,

¹⁰ "Ro ngwae ki kira leka 'i saena na Luma Abu God 'iri kero'a ka fo'o. Ta'i ngwae ne'e Farasi, ma ta'i ngwae ne'e nia rao ana gonilana mani ana takisi.

¹¹ Na Farasi ne'eri nia uu ta'ifilia, ma ka fo'o 'uri, 'God 'ae, nau ku ba'atafe'o osi'ana noa'a nau kusi di'ia na ngwae matamata ki ta'ifau. Sulia kira bili, ma kira ka sasia ru ta'a ki, ma kira ka kakabara. Noa'a nau kusi di'ia na ngwae ta'a lo'oko ne'e nia gonina na mani ana takisi.

¹² Nau ku abu fanga ana ro asoa 'i saena ta'i wiki, ma nau ku kwatea na tangafulana na to'oru'a nau ki fuamu.'

¹³ "Bore ma na ngwae ne'e nia gonina na mani ana takisi, nia uu tau ma'i 'ana. Ma nia kasi ta'ea go'o maana 'uana 'i langi, osi'ana nia 'eke liu na'ua. Ma nia ka fa'ata'inia na olidoko'a nia 'ani fidalilana na fu'ufu'una, ma ka fata 'uri, 'God 'ae, manatai nau ma'i, nau na ngwae abula ta'a!'"

¹⁴ Ma sa Jesus ka fata logo 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, na ngwae ne'e nia olidoko'a na'a ne'e, God nia fa'ololo'oloa ana kaida'i nia ru'u kwau 'i maa, ma noa'a la'u na Farasi. Osi'ana na ngwae ki ne'e kira fa'adoe kira talada, God ke ba'a fa'ati'iti'i kira. Ma na ngwae ne'e kira fa'ati'iti'i kira talada ki, God ke ba'a fa'adoe kira."

Sa Jesus nia fa'ale'a kaela ngela ki (Matthew 19:13-15; Mark 10:13-16)

¹⁵ Ti ngwae kira ngalia ma'i na kaela ngela ti'iti'i siana sa Jesus, fasi 'iri nia ka sama to'oda ma ka fa'ale'ada. Ma kaida'i fafarongo nia ki kira lisia, kira ka balufida.

¹⁶ Bore ma sa Jesus ka saea ma'i kaela ngela ne'eri ki siana, ma ka fata 'uri fuada, "Muke ala'ania na kaela ngela ti'iti'i kira ke leka ma'i siaku, ma noa'a kamu kasi foneda la'u. Du'ungana sa tai ne'e nia manata mamana ka di'ia ngela ti'iti'i ki, nia bolo fuana tua'a olofana 'Inoto'anga God.

¹⁷ Nau ku saea ru mamana fuamu'a, di'ia ta ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana di'ia ta ngela ti'iti'i, nia 'afita'i liu fuana God ka gwaunga'i fafia maurilana."

Fa'amanata'anga sulia ngwae to'oru (Matthew 19:16-30; Mark 10:17-31)

¹⁸ Ta'i ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki, nia saefloa sa Jesus ka fata 'uri, "Ngwae fa'amanata le'a ne'e kwa, ta tae le'a ne'e nau ku nia sasia 'iri nai to'o ana na mauri'a firi?"

¹⁹ Ma sa Jesus olisia ka 'uri, "Fa'uta ne'e 'oko sae nau 'ani ngwae le'a? Noa'a ta ngwae 'iri le'a go'o, ta'ifilia God go'o ne'e nia le'a.

²⁰ Nia le'a 'oko saiana ala'anga totonga'i God ki ba 'uri, "Oe kosi sau ngwae, ma 'oe kosi 'usu, ma 'oe kosi bili, ma 'oe kosi soke fafia ta ngwae, ma 'oko fu'usi doe ana ma'a 'oe ma te'a 'oe.'"

²¹ Ngwae ne'eri nia olisia ka fata 'uri, "Nia 'ita nama ma'i ana kaida'i nau ku ti'iti'i, nau ku ro'osulia na taki ne'eri ki ta'ifau* leleka ka dao 'i ta'ena."

²² Ma kaida'i sa Jesus nia rongoa ru ne'eri, nia ka fata 'uri fuana, "Ta'i ru go'o ne'e nia noa'a 'ua. 'Oke 'oifoli 'ania na ru ba 'oe ki ta'ifau, ma 'oko ngalia mani ne'eri ki, ma 'oko kwatea fuana na ngwae dala'a ki, ma 'oko fi'i to'o ana na to'oru'a 'i langi. 'Una'eri go'o, 'oko leka ma'i suli nau."

²³ Ma kaida'i ngwae ne'eri nia rongoa ru ne'eri, na liana ka dila liu, sulia nia na ngwae to'oru.

²⁴ Ma kaida'i sa Jesus nia lisia ngwae ne'eri na liana nia dila, nia ka fata 'uri, "Nia 'afita'i liu na'a fuana na ngwae to'oru ki kike ru'u saena mauri'a ne'e God ke gwaunga'i fafia.

²⁵ Nia 'afita'i liu fuana ta kamel ke ru'u sulia na ma'e kwakwa ti'iti'i 'i 'aena sugila. Nia 'afita'i ka liu la'u fuana ta ngwae to'oru ne'e God ke gwaunga'i fafia maurilana."

²⁶ Aia, kaida'i ngwae ki kira rongoa na ala'anga ne'eri, kira ka saefloa 'uri, "Irai ma noa'a ta ngwae kasi toda go'o mauri'a firi kwa?"

²⁷ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Na ru ne'eri nia 'afita'i liu fuana ngwae, bore ma fuana God noa'a nia kasi 'afita'i go'o."

²⁸ Ma sa Peter ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Kaimili fa'asia na'a to'oru'a kami ki ta'ifau, 'iri mika donga'o na'a!"

²⁹ Sa Jesus ka fata 'uri, "Iu. Nau ku saea fuamu'a, di'ia sa tai ne'e nia fa'asia na luma nia, ma na 'afe nia, ma na bara ngwaefuta nia ki, ma ma'a nia ma na te'a nia, ma na ngela nia ki, osi'ana 'Inoto'anga God,

³⁰ nia ke ba'a toda ru 'oro ki saena magalia ne'e liufia ru ba nia fa'asi'i ki. Ma ana mauri'a faolu ne'e nia leka ma'i,

* 18:21 Lisia ana buka Eksodas 20:12-16 logo ana buka Diutronomi 5:16-20.

ngwae ne'eri ke to'lo na'a ana mauri'a firi."

Uula kaida'i sa Jesus nia fata sulia maelana

(Matthew 20:17-19; Mark 10:32-34)

³¹ Ma kaida'i sa Jesus nia leka fa'inia fafarongo nia ki ta'ifili kira, nia ka fata 'uri fuada, "Kulu leka kwau 'i Jerusalem fasi 'iri kira ke fa'a ali'afua na ru ba na profet ki kira keresia sulia nau'a, na Ngela Ngwae, ana.

³² Kike ba'a kwate nau saena limana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, fasi 'iri kira ke 'oiononga 'ani nau, ma kira ka fata buri tolinga'i aku, ma kira ka ngisuli nau. Kira ka ulasi nau, ma kira ke saungi nau.

³³ Ma ana uula fa'i asoa, nai ba'a mauri la'u."

³⁴ Bore 'ana fafarongo ki noa'a kira kasi sai go'lo ana ala'anga ne'eri ki ne'e sa Jesus nia saea fuada, osi'ana manatalada ngasi liu fuana malinga'ilana na ru ne'e sa Jesus fata sulia. Nia ne'e kwate ma noa'a kira kasi saiana tae ne'e sa Jesus nia fata sulia.

Sa Jesus gura na ngwae maana rodo

(Matthew 20:29-34; Mark 10:46-52)

³⁵ Kaida'i sa Jesus nia dao karangia ma'e fanoa 'i Jeriko, ta'i ngwae maana rodo nia tua 'i ninimana tala. Ana asoa ki nia gani mani ana ngwae ki.

³⁶ Ma kaida'i nia rongoa ngwae 'oro ki kira liu, nia ka saefilo kira ka fata 'uri, "Tae ne'e 'uri?"

³⁷ Ma kira olisia kira ka fata 'uri, "Sa Jesus na ngwae ba 'i Nasaret nini'a nia leka ma'i."

³⁸ Ma ngwae maana rodo ne'eri ka ako ma ka fata 'uri, "Jesus 'ae'lo na 'alako ana kwalafa sa David, 'oke manatai nau ma'i!"

³⁹ Ma ngwae ne'e kira etaeta 'i na'ona kira ka balufia, ma kira ka saea nia ke tua nene. Bore ma nia fi'i ako doe mo, ma ka fata 'uri, "'Ae'lo na ngela ana kwalafa sa David, 'oke manatai nau ma'i!"

⁴⁰ Ma sa Jesus ka mango ma ka saea fuada 'iri kira ka tala'ia ma'i siana. Ma kaida'i nia dao karangi, sa Jesus ka saefiloa,

⁴¹ "Tae ne'e 'oko oga nai sasi fuamu kwa?"

Ma ngwae maana rodo ne'eri ka fata 'uri, "Aofia kwa, nau ku oga fasi 'iri maaku ke lia."

⁴² Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "'Oko lia na'a. God nia gura'lo na'a, du'ungana 'oko fa'amamana nau."

⁴³ Ma 'una'eri go'lo nia ka lia na'a, ma nia ka leka na'a fa'inia sa Jesus, ma nia ka ba'atafea God. Ma kaida'i ngwae ki kira lisia, kira ka ba'atafea logo God.

19

Sa Sakias

¹ Sa Jesus nia dao 'i Jeriko, ma ka liu kwau 'i saena.

² Ma ta'i fa'ina'ona'lo ana ngwae goni mani ana takisi, ne'e satana sa Sakias, nia ngwae to'oru liu.

³ Ma nia ka sasi liu 'uana lisilana sa Jesus. Bore ma ka 'afita'i, du'ungana nia ngwae dokodoko liu, ma noa'a nia kasi lisia sa Jesus, osi'ana na fiku'a ne'eri fonea.

⁴ Ma nia ka lalili kwau 'i na'o ana fiku'a ne'eri, ma ka ra'e 'i gwauna ta'i 'ai ne'e kira saea 'ania Sikamo, fasi 'iri ke lisia sa Jesus ne'e nia leka ma'i sulia na tala.

⁵ Kaida'i sa Jesus nia dao ana kula ne'eri, nia ka lia kwau 'ala'a 'i gwauna, ma ka lisia sa Sakias, ma ka fata 'uri fuana, "Sakias kwa, koso 'ali'ali ma'i, osi'ana nai ba'a tua 'i luma 'oe ta'ena."

⁶ Sa Sakias ka saele'a liu, ma ka koso 'ali'ali ma'i, ma ka kwaloa na'a sa Jesus saena luma nia.

⁷ Na ngwae ki ta'ifau kira lisia ru ne'eri, ma kira ka ngunungunu buri ana, kika 'uri, "Sa Jesus nia leka na'a fuana ka tua fa'inia na ngwae ta'a 'uri reala."

⁸ Ma sa Sakias tata'e, ma ka fata 'uri fuana na Aofia sa Jesus, "Aofia kwa, nai ba'a kwatea ta bali ana na to'oru'a nai fuana na ngwae dala'a ki. Ma di'ia nau ku ngali liua ti ru ana ngwae ki, nai ba'a du'u fai ru ana fuana."

⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ta'ena God nia fa'lamauria na'a na tua'a ne'e, osi'ana ngwae ne'e nia fa'amamana God di'ia fa'amamana'anga ba na ko'o bora kia sa Abraham.

¹⁰ Nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku leka ma'i fuana lululana na ngwae ne'e kira leka rora ki, fasi 'iri nai fa'amaurida logo."

Na tarifula'anga sulia olilana ma'i ngwae 'inoto'a

(Matthew 25:14-30)

¹¹ Na fiku'a doe ne'e kira sailinga ru ki ta'ifau ne'e sa Jesus saea. Osi'ana nia dao karangia na'a 'i Jerusalem, nia saea na tarifula'a ne'e 'iri ke fa'asaga manatada, si kira fia fasi 'Inoto'anga God ke fuli 'ali'ali go'o.

¹² Nia ne'e kwate sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Ta'i ngwae ana tua'a 'inoto'a, nia sasi aka'u fuana ka leka siana ta'i tatalafa'a doe ne'e nia tua tau ma'i, fasi 'iri nia ke gania 'uana na gwaunga'inga ma na 'inoto'anga fasi 'iri ana kaida'i nia ka oli ma'i, nia ke tatalafa'a fuana fanoa nia.

¹³ Ma 'i na'ona ne'e nia leka, nia saea ma'i akwala ngwae rao nia ki siana, ka

kwatea na mani doe fuada, ka fata 'uri, 'Muke rao 'ani mani ne'e ki, fasi 'iri muke ngalia la'u ti mani maana ma'akwali nau.'

¹⁴ Bore ma na ngwae ana ngwae 'inoto'a ne'eri, kira ogala'a fuana, ma kira ka kwatea ti ngwae fasi 'iri kira ke ala'a fa'inia tatalafa'a doe ne'eri, osi'ana noa'a kira kasi oga go'o ne'e na ngwae ne'eri ka tatalafa'a fuada.

¹⁵ "Ka 'una'eri bore 'ana, na tatalafa'a doe nia alua ngwae ne'eri ka tatalafa'a na'a fuada, ma ana kaida'i nia oli ma'i, nia ka saea fuana ngwae ni rao ba nia ki ba nia kwate mani fuada, fasi 'iri ka dao to'ona ta fita mani la'u ne'e kira toda maana na mani ba nia kwatea fuada ki.

¹⁶ Na etana ngwae rao nia leka ma'i, ka fata 'uri, 'Ara'i kwa, nau ku toda ta akwala mani la'u fa'inia mani ba 'oko kwatea fuaku ki.'

¹⁷ Ma ngwae 'inoto'a ne'eri ka fata 'uri fuana, 'Ae'lo ngwae rao le'a. Du'ungana nau ku saiana nau ku fito'lo amu ana ru ti'iti'i ki, 'una'eri nau ku alua 'oke lia sulia akwala ma'e fanoa ki.'

¹⁸ 'Una'eri ma ruana ngwae ni rao leka ma'i ma ka fata 'uri, 'Ara'i kwa, nau ku toda la'u ta lima mani fa'inia na mani ba 'oko kwate'e fuaku ki.'

¹⁹ Ma ngwae 'inoto'a ne'eri ka fata 'uri fuana, 'Oke ba'a lia sulia lima ma'e fanoa ki.'

²⁰ Buri 'ana, uula ngwae ni rao ka leka la'u ma'i, ka fata 'uri, 'Ara'i kwa, mani 'oe ki ba nau ku ngali'i, nau ku buta ngiringiri fafia 'ani 'aba ifi.

²¹ Sulia nau ku ma'u 'ani 'ae'lo ngwae 'inikere. 'Oko di'ia ta ngwae ne'e saiana ka ngalia go'lo 'amu ru ngwae matamata ki, ma 'oko saiana 'oe ngalia logo fanga fa'asia o'ola ngwae ki.'

²² Sui ngwae 'inoto'a ne'eri ka fata 'uri fuana, 'Ae'lo ngwae raolamu ta'a. Nau kui matalanga'i 'oe 'ani ala'anga 'oe ki talamu. 'Oko saea fasi nau ngwae 'inikere, ma nau ku di'ia ta ngwae ne'e ngalia ru ne'e noa'a la'u ru nau ki, ma nau ku ngalia fanga fa'asia o'ola ti ngwae ki.

²³ Di'ia 'oko manata 'una'eri, fa'uta ne'e noa'a 'oe kosi ngalia na mani nau, ma 'oko alua 'amu saena kula ni alu mani'a, fasi 'iri ana kaida'i nau ku oli ma'i, nau ku ngalia ti selene tarenga 'i maana?'

²⁴ 'Una'eri go'lo ngwae 'inoto'a nia ka fata 'uri fuana ngwae ne'e kira uu 'i ne'eri, 'Muke ngalia mani ne'e fa'asia, ma muka kwatea fuana ngwae ne'e nia to'lo ana akwala mani.'

²⁵ Kira ka fata 'uri, 'Aofia kwa, nia to'lo na'a ana akwala mani kwa.'

²⁶ Ma ngwae 'inoto'a ne'eri olisia ka 'uri, 'Nau ku saea fuamu'a di'ia sa tai ne'e nia rao le'a 'ani ru ne'e nau ku kwatea fuana, nau ku saiana nai kwatea la'u ti ru 'oro fuana. Bore ma di'ia sa tai ne'e noa'a kasi rao le'a 'ani ta tae ne'e nau ku kwatea fuana, sui bore 'ana ta ru ti'iti'i ne'e nia to'lo ana, nau ku saiana nai lafua fa'asia.

²⁷ Bore ma fuana malimae nau ki ba kira 'aila 'ani ne'e nai tatalafa'a fuada, tala'ida ma'i, muke saungida 'i ne'e 'i na'oku.' "

Kaida'i ngwae ki kira manata doe ana sa Jesus

(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; John 12:12-19)

²⁸ Buri 'ana sa Jesus nia fata 'una'eri ka sui, nia ka leka kwau na'a 'i na'oda 'uana 'i Jerusalem.

²⁹ Ma kaida'i nia dao karangia fanoa 'i Betteis ma 'i Betani siana gwa'i ua kira saea 'ania 'i Olif, nia ka kwatea ro fafarongo nia ki 'i na'lo, ka fata 'uri,

³⁰ "Moro leka ana fanoa lo'oko moro leka kwau 'uana. Ma kaida'i koro'o dao 'i ne'eri, koro'o ke lisia ta'i dongki. Kira firi'ia go'lo 'ada dongki ne'eri, ma noa'a ta ngwae kasi ra'era'e 'ua fafona. Koro'o ke logea, ma moro ka tala'ia ma'i 'i ne'e.

³¹ Ma di'ia ta ngwae nia saefilo koro'o, 'Fa'uta ne'e koro'o ka logea na dongki ne'e re?' Moro ke saea fuana, 'Na Aofia nia bo'obo'o 'uana.' "

³² Aia, ro ngwae ne'eri ki kera leka, ma kera ka dao to'ona, di'ia nama ba sa Jesus nia saea.

³³ Kaida'i kera logea na dongki ne'eri, na ngwae ne'e to'lo ana dongki ne'e kira ka fata 'uri, "Tae ne'e koro'o logea na kala dongki ne'e fuana?"

³⁴ Kera ka fata 'uri, "Na Aofia nia bo'obo'o 'uana."

³⁵ Ma kera ka tala'ia na'a ma'i siana sa Jesus, ma kera ka alua ifi kera ki 'i fafona ilina na dongki ne'eri, ma kira ka 'afia sa Jesus 'iri ka tua 'i fafona.

³⁶ Ma kaida'i sa Jesus nia leka kwau sulia tala, ngwae ki kira ka safata'inia ifi kira ki sulia tala, fasi 'iri nia ka fali 'i fafoni.

³⁷ Ma ana kaida'i nia dao karangia 'i Jerusalem ana kula ne'e tala nia koso toli 'uana fa'i ua 'i Olif, ne'e ngwae 'oro ana fafarongo nia ki kira tua 'i ne'eri, ma kira ka tala'ae fuana ba'atafelana God 'ani ta'i ako'a doe, fafia fa'anada'a doe ki ne'e kira lisi'i.

³⁸ Ma kira ka fata 'uri, "God 'oke 'oilakita'inia na tatalafa'a ne'e nia leka ma'i 'ani na ngasin-gasi'anga 'oe!*

Ma na aroro'anga fa'inia God.

Kuke ba'atafeafea God ne'e gwaunga'i 'anga nia tasa!"*

³⁹ Ma ti Farasi kira logo 'i ne'eri, ma kira ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Fa'amanata kwa, 'oke saea fuana fafarongo 'oe ki, kira ke tua nene."

⁴⁰ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nau ku saea fuamu'a, di'ia kira tua nene, na fau ne'e ki kike ba'a ina'u ana ba'atafelana God."

Sa Jesus nia angi fafia 'i Jerusalem

⁴¹ Ma ana kaida'i sa Jesus nia dao karangia 'i Jerusalem, nia ka lia kwau, ma ka lisia na ma'e fanoa ne'eri, ma nia ka angi, du'ungana na liana nia kwaimanatai fuana ngwae ne'e kira tua 'i ne'eri ki.

⁴² Ma ka fata 'uri, "Nia le'a di'ia kamu ka saiana 'i ta'ena na ru ne'e nia tala'ia ngwae 'uana aroaro'anga. Bore ma ta'ena ne'e kamu kina go'lo."

⁴³ Na kaida'i ke ba'a dao ma'i, fasi 'iri na malimae kamu ki, kira ka leka ma'i, kira ka fu'ali kamu, ma kira ka fone kamu, ma ka 'afita'i muke ru'u 'i ma'a.

⁴⁴ Ma kira ke takalonga'inia fanoa kamu ma na ngwae ki ta'ifau 'i saena. Ma ta ta'i gwa'i fau bore kasi teo na'a ana kula ne'e kira teo teo ana 'i na'o ana fanoa kamu. Kira ke fa'alia fanoa kamu, osi'ana noa'a kamu kasi saiana na kaida'i God leka na'a ma'i ana fuana fa'amaurilamu'a."*

Sa Jesus nia ru'u 'i saena Luma Abu God

(Matthew 21:12-17; Mark 11:15-19; John 2:13-22)

⁴⁵ Kaida'i sa Jesus nia ru'u kwau saena na Luma Abu God, nia ka lalia na ngwae ne'e kira 'oifoli ki.

⁴⁶ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Ana kerekere 'ua ma'i saena Kerekere'a Abu, God nia fata 'uri, 'Na luma nau, na luma ni fo'lo.' Bore ma kamu fa'ita'inia ka alua lala kula fuana bililana ru ngwae ki."

⁴⁷ Ma ana asoa ki ta'ifau, sa Jesus nia fa'amanata 'i saena Luma Abu God. Ma na fata abu doe ki, ma ngwae fa'amanata ana taki ki, ma ti fa'ina'ona'o ana Jiu ki, kira sasi 'uana saungilana sa Jesus.

⁴⁸ Bore ma kira ka 'iri dao to'ona ta masikwa'a, osi'ana ngwae ki kira tua fa'inia sulia asoa ki fuana rongolana fa'amanata'anga nia.

20

Saefilo'a sulia mamana'anga sa Jesus
(Matthew 21:23-27; Mark 11:27-33)

* 19:44 kaida'i God leka na'a ma'i ana fuana fa'amaurilamu'a Na ngwae Jiu ki kira kwaimasia na kaida'i God ke leka ma'i fuana fa'amaurida fa'asia malimae kira ki. Bore ma kaida'i sa Jesus dao, 'orolana ngwae Jiu 'aila 'ani nia.

¹ Ana ta'i asoa, sa Jesus nia fa'amanata ngwae ki 'i saena Luma Abu God. Ma nia ka fa'arongo logo 'ania Fa'arongo'a Le'a. Ma ana kaida'i ne'eri, na fata abu doe ki, ma ngwae fa'amanata ana taki ki, ma ti fa'ina'ona'o logo, kira leka ma'i siana sa Jesus.

² Ma kira ka saefilo 'uri ana, "Na ngasingasi'anga tae ne'e 'oko to'o ana fuana na sasilana ru ne'e ki kwa? Ma sa tai mo ne'e nia kwatea na ngasingasi'anga ne'e fuamu?"

³ 'I ne'eri, sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Iu, nau ku saefilo kaumulu basi 'uana ta'i ru.

⁴ 'Iu, kamu ke saea basi fuaku, na ngasingasi'anga ne'e sa John to'o ana fuana na siuabu'anga, nia 'ita ma'i fa'asia 'i fa'i? Nia 'ita ma'i ana God, nama nia 'ita ma'i ana na ngwae ki go'lo?"

⁵ Ma kira ka saefilo 'i safitada kwailiu kira ka 'uri, "Tae ne'e kulu ke saea? Di'ia kulu olisia ma kulu ka 'uri, 'Fa'asia ma'i God,' nia ke ba'a fata 'uri, 'Irai ma fa'uta mo ne'e noa'a kamu kasi fa'amamana sa John?"

⁶ Ma noa'a nia kasi le'a logo fuana ne'e kulu ka fata 'uri, 'Nia 'ita go'lo ma'i ana na ngwae ki, 'sulia na ngwae ki kira ke ba'a 'uila'i fau akulu, ma kira ke saungi kulu, osi'ana kira fa'amamana ana sa John nia ta profet logo."

⁷ 'I ne'eri, kira ka olisia sa Jesus ma kira ka 'uri, "Kaimili noa'a kasi sai go'lo ana."

⁸ Ma sa Jesus ka fata 'uri la'u fuada, "Nau'a bore noa'a kusi fa'arongo kamu go'lo 'ani na ngasingasi'anga fa'uta ne'e nau ku sasia 'ani ru ne'e ki."

Tarifula'a sulia na ngwae rao ne'e tualada ta'a ki

(Matthew 21:33-46; Mark 12:1-12)

⁹ 'I buri 'ana, sa Jesus ka fa'arongo kira la'u 'ani ta tarifula'anga ka 'uri, "Ta'i kaida'i, ta'i ngwae nia fasia ta'i o'ola'i grep, ma nia ka alua ti ngwae rao kira ka lia sulia o'ola ne'eri. Ma ngwae 'a'ana ana na o'ola ne'e ka leka ana ta'i fanoa tau, ma noa'a kasi oli 'ali'ali ma'i.

¹⁰ Leleka ka dao na'a ana kaida'i ne'e o'ola ne'eri maua, ngwae 'a'ana ne'eri ka kwatea ta'i ngwae ni rao nia, fasi 'iri ka ngalia ma'i ti fua'i grep ana 'ai ne'e nia fasia saena o'ola ne'eri. Bore ma kaida'i ngwae ni rao ne'eri nia dao saena o'ola ne'eri, na ngwae rao ne'e lia sulia o'ola ne'eri ki, kira ka kwai'ia, sui kira ka olita'i 'o'lo ana siana ngwae 'a'ana nia.

¹¹ Ma na ngwae 'a'ana ne'eri ka kwatea la'u ruana ngwae ni rao. Bore ma ngwae rao ne'e lia sulia o'ola ne'eri ki, kira ka kwai'ia logo, ma kira ka fata ta'a na'a ana, ma kira ka olita'i o'olo logo ana.

¹² 'Una'eri, ngwae 'a'ana ne'eri ka kwatea la'u uula ngwae ni rao nia, ma kira ka kwa'i maala logo ana, ma kira ka 'ui 'ania fa'asia kula ne'eri.

¹³ 'I buri 'ana, na ngwae 'a'ana ne'eri ka manata 'uri, 'Ta tae la'u ne'e nai ba'a sasi? Bore nai kwatea na'a 'aku na ngela ngwane nau ne'e nau ku alafe liu na'a ana. Ma nia'a na'a ne'e ngwae rao ne'e lia sulia o'ola ki ke ba'a fu'usi doe ana.'

¹⁴ Go'olo kaida'i ngwae ne'e kira rao ana o'ola ne'eri, kira lisia na ngwae ne'eri, kira ka fata 'uri 'i safitada kwailiu, 'Nia ngela mamana ana ngwae 'a'ana baera na'a nini'a, ne'e nia ke ba'a ngali o'ola ne'e. Kulu saungia ke mae fasi 'iri kulu ke ngalia na'a 'akulu na o'ola ne'e fuakulu.'

¹⁵ 'Una'eri go'olo kira ka kwa'i laelae sulia ngwae ne'eri 'i maa fa'asia saena o'ola baera, ma kira ka saungia ka mae na'a."

Ma sa Jesus ka saefiloda ka 'uri,

¹⁶ "Tae ne'e na ngwae 'a'ana ana na o'ola ne'eri ke ba'a sasia? Nia ke ba'a dao ma'i, ka saungia na ngwae ne'eri ki. Sui nia ka kwatea na'a o'ola nia fuana ngwae matamata ki."

Kaida'i ngwae ki kira rongoa na ala'anga ne'e sa Jesus, kira ka fata na'a 'uri, "Noa'a liu, nia 'afita'i ka 'una'eri!"

¹⁷ Sui sa Jesus ka lia ngasingasi'a fuada, ka fata 'uri, "Di'ia noa'a nia kasi 'una'eri, tae ne'e fadalana ala'anga ba saena Kerekere'a Abu* ba nia fata 'uri, 'Na fau ne'e na ngwae saungia'i luma ki kira 'aila 'ania,

nia'a ne'e na fau ne'e talinga'i ka liufia na fau ki ta'ifau ana 'odoa.'

¹⁸ "Ma di'ia sa tai ne'e nia 'asia fafona fau ne'eri, nia ke mangisia na'a. Ma di'ia sa tai ne'e fau ne'eri ka 'asia fafia, na nonina ka meme ta'ifau na'a."

¹⁹ Ana kaida'i ne'eri, na fata abu doe ki fa'inia na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira fi'i lia saiana ala'anga sa Jesus nia ala'a suli kira'a, ma kira ka oga kike daua ana kaida'i ne'eri. Bore ma kira ka ma'u logo 'ada 'ani ngwae ki.

*Na saefilo'anga sulia takisi
(Matthew 22:15-22; Mark 12:13-17)*

²⁰ Ma na fa'ina'ona'olo ki kira ka iliili 'uana dao'a to'ona ta masikwa'a fuana daulana sa Jesus. Ma kira ka folia ti ngwae fasi 'iri kira ka soke 'ani saefilolana sa Jesus. Osi'ana kira oga kira ke fai fafia 'ani

ta ru ne'e noa'a kasi saga, fasi 'iri ne'e ka bolo fa'inia kwatelana kwau fuana ngwae gwaunga'i 'i Rom ne'e lia sulia 'i Judea.

²¹ Kira dao siana, ma kira ka fata 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa, kaimili saiana 'oko fa'amanata, ma 'oko saea na ru mamana ki. Ma 'oe kosi 'ado go'olo fa'inia ta ngwae 'ani ta tae ne'e kira manata sulia. 'Oko fa'amanata go'olo 'amu sulia mamana'anga ma kwaiogai'anga God fuana na ngwae ki.

²² Saea ma'i fuaimili, 'Uri ma nia bolo go'olo 'ana fuakulu fuana kwatelana mani ana takisi fuana tatalafa'a 'i Rom nama noa'a?"

²³ Ma sa Jesus ka lia saiana na 'oso'ala kira, ma nia ka fata 'uri,

²⁴ "Fa'ata'inia basi ma'i ta'i selene fuaku." Ma kaida'i kira ngalia ma'i ta'i selene fuana, nia saefiloda ka 'uri, "Uri ma, nununa sa tai nini'a 'i fafona selene ne'e? Ma na satana sa tai nini'a?"

Ma kira olisia kira ka 'uri, "Na ngwae tatalafa'a 'i Rom."

²⁵ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Di'ia 'una'eri, kamu ka kwatea fuana na tatalafa'a 'i Rom na ru nia ki, ma kamu ka kwatea logo ru God ki fuana God."

²⁶ Ma kira ka tua aroaro, osi'ana kira 'arefo liu ana olisi'anga sa Jesus. Ma noa'a kira kasi bolo na'a fuana ne'e kira ka dao to'ona ta soke'a la'u fuana sa Jesus 'i maana ngwae ki.

Na saefilo'a 'uana na tata'e 'anga fa'asia mae'a

(Matthew 22:23-33; Mark 12:18-27)

²⁷ Sui, ti Sadusi kira leka ma'i siana sa Jesus. Na Sadusi ki ne'e kira saea fasi na ngwae ki noa'a kira kasi tata'e la'u fa'asia na mae'a. Ma kira ka saefiloda sa Jesus kira ka fata 'uri,

²⁸ "Ngwae Fa'amanata kwa, sa Moses nia keresia na taki fuaka ka alanga'i 'uri, 'Di'ia ta ngwae nia mae, ma na 'afe nia ka mauri 'ua, bore ma noa'a nia kasi to'olo ana ta ngela, na ngwae'uta nia ka korea la'u na gwa'i 'uru ne'eri, fasi 'iri kera ka to'olo ana ta ngela fuana ka talafuila na ngwae ne'e nia mae na'a.'

²⁹ "Iu ma, ana ta'i kaida'i, fiu ngwae asina ki kira tua. Ma na ngwae 'i na'olo korea kini, ma noa'a kasi alua go'olo ta ngela, ma ngwae ne'eri ka mae na'a 'ana.

³⁰ "Ma na ruana ngwae ka korea la'u na gwa'i 'uru ne'eri, ma nia ka mae logo.

³¹ Sui uula ngwae ka 'una'eri logo. Ma ka 'una'eri logo fuana ai burina ki ta'ifau. Na fiu ngwae asina ne'eri ki ta'ifau go'olo, kira korekorea kini ne'eri, ma noa'a kira

kasi to'lo go'lo ana ta ngela, ma kira ka mae ta'ifau na'a.

³² Ma 'lisilana, kini ne'eri ka mae logo.

³³ 'Uri ma, ana asoa ne'e God ke ta'ea ngwae mae ki ta'ifau fa'asia mae'a, sa tai'ada ne'e na 'afe nia? Osi'ana na fiu ngwae asina ne'eri ki ta'ifau go'lo ba kira korekorea kini ne'eri."

³⁴ Ma sa Jesus nia olisida ka 'uri, "Kaida'i ne'e, na ngwae ki ma na kini ki, kira ara'i ma kira ka 'afe.

³⁵ Bore ma ana kaida'i ne'e nia ma'li 'ua, na ngwae ki ma na kini ki ne'e kira bolo fa'inia na tata'enga fa'asia na mae'a, ma kira ka to'lo na'a ana na mauri'a firi 'li langi, noa'a kira kasi ara'i ma kira kasi 'afe na'a,

³⁶ du'ungana kira di'lia na'a 'ada na 'ainsel ki, ma noa'a kira kasi mae na'a. Kira'a na ngela God ki na'a, osi'ana kira tata'e na'a fa'asia na mae'a.

³⁷ "!'Una'eri, ma na kerekere'a sa Moses nia fa'amadakola na'a fuaka ne'e na ngwae mae ki, kira ka mauri la'u. Osi'ana kaida'i ba God nia fa'ata'inia fuana sa Moses ana mafula ba du'afia 'ai ti'ti'li baera, sa Moses nia saea God 'ania, 'God sa Abraham, ma God sa Aesak, ma God sa Jakob."^{*}

³⁸ Na fadalana 'uri: Ti ngwae ne'e kira mae na'a, kira fo'osia go'lo 'ada God, osi'ana kira mauri na'a fa'inia."

³⁹ Ma ti ngwae adulu na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira ka fata 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa, na olisi'anga 'oe nia le'a liu!"

⁴⁰ Ma kira ka ma'u na'a fuana saefilo'anga la'u.

Sa Jesus nia 'alako ana kwalafa sa David ma na Aofia nia logo

(Matthew 22:41—23:36; Mark 12:35-40)

⁴¹ Sui sa Jesus ka saefilo 'uri ada, "Nia fa'uta, ne'e kira saea na Christ ne'e ngwae ana na kwalafa sa David?

⁴² Sa David ba fata 'uri ana 'li saena Kerekere'a Sam ki,^{*}

'God nia fata 'uri fuana Aofia nau: 'Oko tua bali 'olo'olo aku, ma 'oko gwaunga'li fa'inau,

⁴³ masia kaida'i nau kui alua malimae 'oe ki ka ro'osuli'o.'

⁴⁴ "Sa David 'ana talana ne'e nia saea na Christ 'ani na 'Aofia.' Nia ne'e, na Christ nia noa'a la'u 'alako ana kwalafa sa David go'lo 'ana. Nia'a Aofia nia logo."

⁴⁵ Kaida'i ngwae 'oro ki kira sailinga, sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki,

⁴⁶ "Muke madafi kamu fa'asia na ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ki, sulia kira oga leka liliu fa'inia toro rengorengo keta ki. Ma kira ka oga liu logo fasi na ngwae ki kira ke fa'a'linoto'ada, ma ke fata le'ale'a fuada 'li maana usi'a ki. Ma kira ka oga tua'a 'li na'ona kula 'inoto'a ni tua'a ki saena luma fuana fo'onga'a ki, ma ana kula le'a ki kaida'i ana fanga'a ki.

⁴⁷ Sui bore 'ana, ngwae ne'e ki kira bilia na luma ma na ru gwa'li 'uru ki to'lo ani. Ma kira ka fo'lo keta, fasi 'iri na ngwae ki ke fata le'a sulida. 'Iu, na ngwae fa'amanata ana taki sa Moses ki, kwa'ikwa'inga kira ke ba'a ta'a liu fuada!"

21

Sa Jesus tafea na kwate'a ta'i gwa'li 'uru dala'a

(Mark 12:41-44)

¹ Kaida'i sa Jesus nia tua 'ua saena Luma Abu God, nia ka lialia, ma ka lisia ngwae to'oru ki kira leka ma'li fuana kwate mani'a saena na kufikufi ru fuana alu mani'a 'li saena.

² Ma nia ka lisia logo ta'i gwa'li 'uru ne'e nia dala'a liu. Nia leka ma'li, ma ka kwate ro mangisi'li mani ti'ti'li ki.

³ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, na kwate'a ne'e gwa'li 'uru dala'a ne'e nia kwate, nia doe ka tasa liufia ngwae ne'e kira kwate mani doe ki.

⁴ Osi'ana ngwae to'oru ki, kira kwate go'lo 'ada ta bali ti'ti'li ana to'oru'a kira ki. Bore ma gwa'li 'uru dala'a ne'e, nia kwate ta'ifau na'a ana ru ki ne'e nia to'lo ana fuana tualana."

Sa Jesus fata sulia mangisilana na Luma Abu God

(Matthew 24:1-21; Mark 13:1-19)

⁵ Ma ti fafarongo ana sa Jesus, kira ka tafea na Luma Abu God, sulia ne'e lisilana nia kwanga le'a liu ana gwa'li fau le'a ne'e kira laungia 'ani ki ma ana kwate'a ki logo ne'e kira kwate'a fuana God. Sui sa Jesus ka fata 'uri fuada,

⁶ "Ru ne'e ki ta'ifau nini'a kamu lisi'li na'a, na asoa nia ke dao ma'li ne'e noa'a ta ta'i gwa'li fau kasi teo 'li fuila, bore ma kike takalo ta'ifau 'li ano!"

⁷ Ma kira ka saefiloa kira ka 'uri, "Ngwae fa'amanata kwa, angita ne'e ru ne'eri ki ke dao ma'li ana? Ma ta tae ne'e ke ba'a fuli fasi 'iri ke fa'ata'inia kaida'i fuana ru ne'e ki ta'ifau ke fuli ma ka dao ana?"

⁸ Ma sa Jesus nia olisida ka 'uri, "Kau-mulu ke lialia le'a, ma noa'a kamu kasi ala'ania ta ngwae ka tala'i rora amu'a.

Osi'ana na ngwae 'oro ki kike ba'a dao ma'li 'ania sataku, ma kira ke fata 'uri, 'Nau'a na'a ne'e na Christ!' Ma kira ke fata logo 'uri, 'Na kaida'i 'olea nia dao na'a!' Noa'a kamu kasi leka sulida.

⁹ Ma noa'a kamu kasi ma'u ana kaida'i kamu rongoa na fu'anga ki, ma na ala'anga sulia na fu'anga ki, du'ungana ru ne'eri ki ke fuli basi 'i na'o. Sui bore 'ana ru ne'eri ki ka fuli, na 'isilana kaida'i noa'a kasi karangi 'ua."

¹⁰ Sui sa Jesus ka fata la'u fuana fafarongoa nia ki ka 'uri, "Na ma'e fanoa ki kira ke fu'alida kwailiu, ma na 'inoto'anga ki kira ke fu'alida kwailiu.

¹¹ Ma na tikitiki doe ki ka dao, ma na fiolo'a ki, ma na unu'i mata'inga doe liu ki ke liu ana fanoa ki ta'ifau, ma ru doe matamata fuana ma'ungilana ki, ma na ma'etoto ka sakatafa ma'li fa'asia saena lofana mamanga.

¹² "Ma 'i na'ona ru ne'eri ki ka fuli, kike ba'a fulia ru ta'a ki amu'a, osi'ana kamu ro'osuli nau. Kike ba'a firi'li kamu, ma kira ke fa'anonifi kamu, ma kira ke kwate kamu saena na luma fuana fo'onga'a ki fuana na ilito'olamu'a, ma kira ke alu kamu 'i saena na lokafo, ma kira ke ngali kamu 'i na'ona fa'ina'ona'o ki fuana matalanga'i lamu'a.

¹³ Ka 'una'eri ma na kaida'i ne'e le'a na'a fuamu'a fuana fata'a sulia na Fa'arongo'a Le'a God ne'eri'a.

¹⁴ Ma kamu kasi manata 'abera la'u 'uana ta tae ne'e muke olisida 'ania.

¹⁵ Osi'ana nai ba'a kwatea ta'ifau na'a fuamu'a na ala'anga ana na liato'onga, ma noa'a ta malimae amu'a ne'e ke fata sauli kamu, nama ka fata dalea ru ne'e kamu sae'e ki.

¹⁶ Ma na ma'a kamu ki, ma te'a kamu ki, ma na ai burimu'a ki, ma na ngwaefuta kamu ki, ma na kwaima kamu ki, kike ba'a kwate kamu fuana na fa'ina'ona'o ki. Ma ti ngwae amu'a kike ba'a saungida.

¹⁷ Na ngwae ki ta'ifau kike ba'a su-langa'i kamu du'ungaku.

¹⁸ Ka 'una'eri bore 'ana, 'afita'i ta ta'i ifu ti'iti'i ana gwaumu'a ka no'ana.

¹⁹ Muke uu ngasi 'ani fa'amamana'anga kamu ki, ma muke mauri firi."

²⁰ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Kaida'i kamu lisia na ngwae ni fu'a ki, kira ala kalia 'i Jerusalem, muke saiana kike ba'a takalonga'inia na fanoa doe ne'e.

²¹ Ma ana kaida'i ne'eri, ngwae ne'e kira tua 'i Judea, kira ke tafi ta'ifau 'uana gwauna fa'li ua ki. Ma ngwae ne'e kira

tuatua saena ma'e fanoa doe ne'e, kira ke tafi fasia. Ma na ngwae ne'e kira tua kalikalia ma'li noa'a kira kasi oli la'u ma'li 'uana fanoa doe ne'e.

²² Du'ungana kaida'i na'a ana mata-langa'inga nini'a, fasi 'iri na tae ki ba kira kerekere sulia 'i saena Kerekere'a Abu ke dao mamana nama ma'li.

²³ Ana kaida'i ne'eri, kwaimanatai 'anga doe fuana kini ki ne'e kira ina, ma na kini ne'e kira fa'asusufia kala ngela ki, osi'ana ne'e nia 'afita'i fuada ne'e kike tafi. Ma na kwaimanatai 'anga doe logo ke ba'a to'ea ngwae ana fanoa ne'e, du'ungana God ke kwai'ia na ngwae 'i ne'eri ki.

²⁴ Ti ngwae ada kira ke saungida 'ani sele ni ofo'a. Ma ti ngwae ada kira ke dauda, ma kike firi fafida, ma kira ka ngalida 'uana fanoa matamata ki. Ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kike fa'alia fanoa doe 'i Jerusalem leleka ka dao ana 'isilana kaida'i kira ki.

*Sa Jesus fata sulia olilana ma'li
(Matthew 24:29-35; Mark 13:24-31)*

²⁵ "Ru matamata ki ke fuli fuana na sina, ma na madamo, ma na bulubulu ki. Ma na ngwae ana na ma'e fanoa doe ki ta'ifau 'i saena na magalia, kira ke fitala, ma kira ka ma'u 'ania na ngalulana ma na ra'elana asi, ma na rurulana fa'li nafa ki.

²⁶ Ma na ngwae ki kira ke maefelo sulia kira ma'u liu, kaida'i kira masia na daolana ma'li ru ne'e fafia na magalia ne'e ta'ifau. Osi'ana na ru 'i lofana mamanga ki, kira ke leka rora.

²⁷ 'Una'eri mala, nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku fi'li dao sakatafa ma'li. Nau kui dao ma'li fa'inia na ngasingasi'anga doe, ma na madako'anga doe 'i fafona na gwa'li salo ki.

²⁸ Ma kaida'i na ru ne'eri ki nia tala'ae ke fuli, muke uu, ma muke lia ala'a, osi'ana kaida'i God ke fa'amauri kamu, nia dao karangi na'a ma'li."

²⁹ Sui sa Jesus ka fata sulia na tarifula'a ne'e fuada ka 'uri, "Muke manata basi sulia 'ai ne'e kira saea 'ania figi fa'inia 'ai ki ta'ifau la'u 'i ne'e.

³⁰ Kaida'i kamu lisia na rauna nia ngosa, muke saiana na kaida'i fuana unita'i 'ako'ako'a nia karangi na'a.

³¹ Ka 'una'eri logo, ana kaida'i kamu lisia ru ne'eri ki nia fuli, muke sai na'a ana kaida'i fuana God ke gwaunga'i, nia dao karangi na'a.

³² Ru mamana liu nau ku saea fuamu'a, ru ne'eri ki ta'ifau ke dao ma'li sui mala ngwae ne'e kira mauri ana kaida'i ne'e ki, kike fi'li mae.*

* **21:32** nama Ru mamana ne'e nau ku saea fuamu'a, magalia ne'e noa'a kasi mango 'i na'ona ru ne'eri ki ta'ifau ke ba'a dao ma'li.

³³ Na mamanga ma na magalia ne'e kike ba'a sui, bore ma fatalaku tutua noa'a kasi sui.

³⁴ "Muke lia lia le'a. Noa'a kamu kasi ro'o ana fanga'a doe ki, ma na kwa'u lilinga'anga ki, ma na manata 'abera'anga ki ana na mauri'a ne'e saena magalia. Di'ia kamu sasi 'una'eri, fa'i asoa ne'eri ka dao fa'atona kamu di'ia ta 'aisiki.

³⁵ Sulia asoa ne'eri ka dao ma'li fafia na ngwae ki ta'ifau, ana kula ki ta'ifau 'i saena magalia ne'e.

³⁶ Muke lialia le'a, ma muke fo'o ana kaida'i ki ta'ifau, fasi 'iri muke to'o ana na ngasingasi'anga fuana na mauri'a 'i saena ru ne'eri ki ne'e ke fuli. Ma fasi 'iri kamu kasi 'eke la'u kaida'i kamu ke uu 'i na'oku, na Ngela Ngwae."

³⁷ Ana asoa ki ta'ifau, sa Jesus nia fa'amanata ngwae ki saena Luma Abu God. Ma sa'ulafi ki nia ka leka 'uana gwauna fa'i ua 'i Olif.

³⁸ Ma ana 'ofodangi makalokalo'a ki ta'ifau, ngwae 'oro ki kira ka leka ma'li saena Luma Abu God fuana rongolana fatalana sa Jesus.

22

Na loko'i ru'anga ngwae ki fuana saungilana sa Jesus

(Matthew 26:1-5; Mark 14:1-2; John 11:45-53)

¹ Na kaida'i fuana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a Jiu ki, nia karangi na'a. Ana fanga'a ne'e, kira saiana 'anilana beret ne'e noa'a ta isi ana.

² Ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, kira ka manata 'uana sau ago lana sa Jesus, osi'ana kira ma'ungia na ngwae ki.

Sa Judas nia alafafia na kwatelana sa Jesus fuana malimae nia ki

(Matthew 26:14-16; Mark 14:10-11)

³ Ma sa Saetan ka dao ma'li 'i saena manatana sa Judas Iskariot, ta ngwae ana akwala ma na ro fafarongoa ba sa Jesus ki.

⁴ Nia ne'e sa Judas ka leka kwau siana fata abu doe ki, ma na fa'ina'ona'o ki ana ngwae ne'e kira lia sulia Luma Abu God, ma ka saea fuada nia saiana ke kwai'afi na'a fuana daulana sa Jesus.

⁵ Ma kira ka saele'a liu, ma kira ke kwate mani fuana.

⁶ Sa Judas ka alafafia, ma ka tala'ae ka lia 'uana ta kaida'i ne'e noa'a ta ngwae kasi tua fa'inia sa Jesus, fasi 'iri nia ka 'olosaea sa Jesus fuada.

Sa Jesus sasi aka'u fuana fa'i asoa ana Fanga'a Daofa'i Liu'a

(Matthew 26:17-25; Mark 14:12-21; John 13:21-30)

⁷ 'Una'eri, na asoa ne'e na ngwae Jiu ki fuana 'anilana beret ne'e noa'a ta isi 'i saena, nia dao na'a. Asoa ne'eri, kira saungia logo kala sipsip ki, ma kira ka sasi aka'u ana fanga fuana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a.

⁸ Ma sa Jesus ka kwatea sa Peter fa'inia sa John ka fata 'uri fuadarolo, "Moro leka sasi aka'u ana fanga fuakulu fuana 'anilana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a."

⁹ Kera ka saefilo 'uri ana sa Jesus, "I fa'i ne'e 'oko oga kero'o ke sasi aka'u ana kula fuana fanga'a?"

¹⁰ Sa Jesus olisi kera ka fata 'uri, "Kaida'i koro'o dao kwau ana fanoa, moke dao to'ona ta'i ngwae nia ngalia na fa'i ru fuana ngali kafo'a. Moke leka sulia 'uana luma ne'e nia leka 'uana.

¹¹ Moke fata 'uri fuana ngwae ne'e luma nia, 'Na ngwae fa'amanata nia fata ma'li 'uri fuamu: 'I fa'i ne'e ma'e luma fuana nau kui 'ania na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a fa'inia fafarongo nau ki?"

¹² Ma na ngwae ne'eri ke fa'ata'inia ma'e luma doe ana luma ne'eri nia tua 'i lifua, kula ne'e ru ki kira sasi aka'u na'a ani, ma 'i ne'eri moro ke sasi aka'u ana fanga ki."

¹³ 'Una'eri, kera ka leka na'a, ma kera ka dao to'ona ru ki ta'ifau di'ia nama ba sa Jesus nia saea fuadarolo. Ma kera ka sasi aka'u na'a ana fanga 'i ne'eri.

Na fanga'a na Aofia

(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Korint 11:23-25)

¹⁴ Nia dao na'a ana kaida'i fuana 'anilana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, ma sa Jesus fa'inia na lifurongo nia ki, kira ka tua na'a ana kula ni fanga'a.

¹⁵ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Nau ku oga liu na'a 'anilana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a fa'i kaumulu, sui mala nau ku fi'i nonifi 'aku.

¹⁶ Ma nau ku saea fuaumulu, nia 'afita'i nau ku 'ania la'u na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a fa'i kamu, leleka ka dao ana kaida'i ana fa'amamanalana ana kaida'i God ke gwaunga'i."

¹⁷ Sui sa Jesus ka ngalia na titiu, ma ka ba'atafea God. Sui nia ka fata 'uri fuada, "Muke ngalia, ma muke 'ado ana 'i safitamulu.

¹⁸ Nau ku saea fuaumulu, 'ita 'i ta'ena ka oli ala'a, nau kusi kwa'ufia la'u na waen ne'e, leleka ka dao ana kaida'i ne'e God ke gwaunga'i ana ke dao ma'li."

¹⁹ Sui sa Jesus ka ngalia na beret, ma ka ba'atafea God, sui nia ka ngiia, ma ka kwatea fuada. Ma ka fata 'uri, "Na noniku ne'e nau ku kwatea olisi kamu nini'a. Muke 'ani funifara'a ana ru ne'e fuana manata'anga to'oku."

²⁰ 'I buri 'ana na fanga'a, nia ngalia logo na titiu, ka fata 'uri, "Nia na'a ne'e 'abuku ne'e nia afe ka fo'osi 'ani olisi kamu. 'Ani 'abuku, God ka fa'angasia na fau alanga'inga faolu.

²¹ "Lisia basi! Na ngwae ne'e ke ba'a kwate nau fuana malimae nau ki, nia tua go'o 'ana fa'i nau 'i ne'e ana kula ni fanga'a.

²² Du'ungana nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a mae di'ia nama God nia oga fuaku. Bore ma nia ta'a liu fuana na ngwae ne'e nia kwate nau fuana malimae nau ki!"

²³ Ma kira ka tala'ae fuana saefilo kwailiu'anga 'i safitada 'uana sa tai ada ne'e ke ba'a sasi ru ne'eri.

Na olisu'usu'unga sulia na 'inoto'anga (Matthew 20:25-26; Mark 10:42-43)

²⁴ Ma na fafarongo nia ki kira ka olisu'usu'u 'i safitada kwailiu fuana sa tai ada ne'e nia talinga'i ka tasa.

²⁵ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kau-mulu saiana na ngwae gwaunga'i ki ne'e kira gwaunga'i fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki, kira to'o ana ngasingasi'anga, ma kira sai liu ana usunga'ilana ngwae fuana sasilana ru kira oga'i ki. Ma kira ka oga na ngwae ki kira ka saeda 'ani na ngwae talinga'i ki.

²⁶ Sui bore 'ana, noa'a kamu kasi sasi la'u 'una'eri 'i safitamula. Ma sa tai aumulu ne'e nia kwaitala'i, nia ke di'ia na ngwae ne'e nia enoeno. Ma na ngwae ne'e nia talinga'i, nia ke di'ia na ngwae ni rao.

²⁷ 'Uri ma sa tai ne'e kira saea ne'e nia ngwae talinga'i, na ngwae ne'e nia tua fuana na fanga'a, nama na ngwae ne'e nia rao fuana? Na ngwae ne'e nia tua fuana fanga'a ne'e nia talanga'i. Bore ma nau ku tua 'i safitamula di'ia na ngwae ne'e nia rao.

²⁸ "Kamu tua na'a fa'i nau 'i saena na ilito'onga nau ki ta'ifau.

²⁹ Di'ia na Ma'a nau nia kwatea ta'ifau na'a gwaunga'i 'anga fuaku, nau'a bore nau ku kwatea logo na gwaunga'i 'anga fuamu'a,

³⁰ fasi 'iri muke fanga fa'i nau, ma muke kwa'u fa'i nau 'i saena 'Inoto'anga nau. Ma kamu ke tua ana kula ni tua'a ana na gwaunga'i 'anga ki, ma muke gwaunga'i

fafia na akwala ma ro fuu'i ngwae ba 'i Israel ki."

Sa Jesus eta fata'a 'ani sa Peter ke tofea nia'a

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; John 13:36-38)

³¹ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Peter, "Simon Peter kwa! 'Oke fafarongo basi. God nia ala'ania na'a sa Saetan, fasi 'iri ke ili 'uana ke takalonga'i kamu ta'ifau fa'asi nau, di'ia ngwae ne'e nia rao 'i saena o'ola fuana efolana maga ru le'a ki fa'asia na ta'eta'e ru ta'a ki.

³² Ka 'una'eri bore ana kwala Simon, nau ku fo'lo fuamu, fasi 'iri ne'e noa'a 'oe kosi oli fa'i buri 'ani na fito'onga 'oe. Ma ana ta kaida'i ne'e 'oke manata oli la'u ma'i 'uaku, 'oko fa'angasingasia na'a ngwae ne'e kira fa'amamana nau ki."

³³ Ma sa Peter nia olisia ka 'uri, "Aofia 'ae, nau ku kwaima'akwali go'o 'aku fuana leka'a fa'i 'oe 'i saena lokafo ma fuana mae'a fa'i 'oe!"

³⁴ Ma sa Jesus nia olisia ka 'uri, "Peter kwa, nau ku saea fuamu, 'i ta'ena saena fa'i rodo ne'e, 'i na'ona na karai nia ke ba'a angi, 'oke tofe uulu fau aku fasi 'oko kina nau."

³⁵ Sui sa Jesus ka saefilo 'uri ana fafarongo nia ki, "'Uri ma kaida'i ba nau ku asunga'i kamu kwau, ma noa'a kamu kasi to'o ana ta mani, nama ta ngwa'i, nama ta ta'e butu, 'uri ma kamu olidoko ana ta ru ba?"

Ma kira olisia kira ka 'uri, "Noa'a go'o."

³⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Bore ma ana kaida'i ne'e, di'ia sa tai ne'e nia to'o ana ta mani nama ta ngwa'i, nia ka ngalia nama 'ana. Ma sa tai ne'e noa'a kasi to'o ana ta sele ni ofo'a, nia ke 'ioifoli 'ani na toro 'i sae doe nia, ma ka folia ta sele 'ana.*

³⁷ Nau ku saea ru ne'e fuamu'a, osi'ana ne'e Kerekere'a Abu ba fata suli nau 'uri, 'Kira fikua fa'inia na ngwae ta'a ki.'* Ru ne'eri ke ba'a fuli na'a fuaku, du'ungana na kerekere'a ki ta'ifau go'o suli nau ke ba'a fuli mamana na'a."

³⁸ Ma na fafarongo nia ki kira ka fata 'uri, "Aofia kwa, lisia basi, kulu to'o na'a ana ro sele ni ofo'a ki 'i ne'e!"

Ma nia ka olisida ka 'uri, "Nia le'a na'a. Mango na'a 'ira."

Sa Jesus nia fo'lo gwauna ua 'i Olif (Matthew 26:36-46; Mark 14:32-42)

³⁹ Sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira fa'asia na'a fanoa doe ne'eri, ma kira ka leka na'a 'uana fa'i ua kira saea 'ani

* 22:36 Sa Jesus saea ru ne'e fuana ka fa'abasua fafarongo nia ki 'iri kike sasi aka'u si ne'e kike ba'a dao to'ona malimae ki ne'e ke fa'akaisida. * 22:37 Aesea 53:12

Olif, di'ia ba kira 'idu fa'i leka leka ana kaida'i ki.

⁴⁰ Ma kaida'i kira dao ana kula ne'eri, nia ka fata 'uri fuada, "Muke fo'o, 'asu 'ubani na ilito'onga ki kata liufi kamu."

⁴¹ Sui sa Jesus nia leka ti'titi'i la'u kwau fa'asida ka bolo fa'inia 'ui'a 'ania na fau, ma ka bobo uruuru 'i ano, ma ka fo'o.

⁴² Nia ka fata 'uri, "Ma'asi 'ae, di'ia 'oko ma'udi, 'oke lafua 'amu na nonifi'anga ne'e fa'asi nau. Sui bore 'ana, noa'a la'u na kwaiogai'anga nau, bore ma sulia kwaiogai'anga 'oe lala."

⁴³ Ma ta'i 'ainsel fa'asia 'i langi nia dao ma'i, ma ka fa'angasingasia nia'a.

⁴⁴ Ma kaida'i ne'e liana nia fii liu, nia ka fo'o ngasingasi'a la'u. Ma na 'ida'ida ne'e 'i nonina udu ka 'asi 'i ano di'ia ta giragira 'abu.

⁴⁵ Ma kaida'i nia tata'e fa'asia na fo'onga'a, nia ka oli siana na fafarongo nia ki. Kira maliu 'ada, du'ungana kira esela liu du'ungana liadila'anga.

⁴⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Fa'uta ne'e kamu ka maliu re? Mulu tata'e, ma muke fo'o, 'asu 'ubani na ilito'onga ki kata liufi kamu."

Kira daua sa Jesus

(*Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50;*

John 18:3-11)

⁴⁷ Kaida'i sa Jesus nia fata 'ua go'o 'ana fa'inida, ta'i fiku'a doe kira ka dao na'a ma'i. Ma ta'i ngwae ana na fafarongo ba nia ki, ne'e satana sa Judas, nia tala'ida ma'i. Ma nia ka dao ma'i siana sa Jesus, ma ka nono'ia.[†]

⁴⁸ Bore ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Judas kwa, 'oko kwate nau, na Ngela Ngwae, fuana na malimae nau 'ani nono'ilakul!"

⁴⁹ Ma kaida'i na fafarongo ki kira tua fa'inia sa Jesus, kira ka lisia ru ne'e, kira ka fata 'uri, "Aofia kwa! 'Uri ma kaimili ke kumulida 'ani sele ni ofo'a ne'e kami ki?"

⁵⁰ Ma ta'i ngwae ada, ka kwai'ia ta'i ngwae ni rao na 'ingata'i fata abu, ma ka kwa'i tafia na'a na bali alinga 'olo'olo ana.

⁵¹ Go'o sa Jesus ka fata 'uri, "Mango na'a 'ira!" Ma nia ka sama to'ona na alingana na ngwae ne'eri, ma ka gura nia na'a.

⁵² Sui sa Jesus ka fata fuana na fata abu doe ki, ma na ngwae ne'e kira folo 'usia na Luma Abu God, ma na ngwae 'a'ana ki ne'e kira leka ma'i ne'eri fuana na daulana, nia ka 'uri, "'Uri ma, nau'a ta ngwae bili nini'a, 'iri kamu ke dao ma'i 'uaku fa'inia na sele ki ma na sube ki re?"

⁵³ Nau ku tua go'o 'aku siaumulu 'i saena na Luma Abu God sulia asoa ki, bore ma noa'a kamu kasi sasi go'o 'uana daulaku. Bore ma kaida'i kamu na'a nini'a, 'iri kamu ke rao na'a 'ani na ngasingasi'anga sa Saetan, na ngwae ne'e gwaunga'i fafia ma'e rodo."

Sa Peter nia tofe fafia sa Jesus

(*Matthew 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; John 18:12-18, 25-27)*

⁵⁴ Sui kira ka daua na'a sa Jesus, ma kira ka tala'ia na'a 'i saena na luma na 'ingata'i fata abu. Ma sa Peter ka leka daudau na'a ma'i burida ana ta agi tala ne'e tau logo fa'asida.

⁵⁵ Ma ta'i mafula kira kedea 'i tofongana kula abitako saena fa'i labu ana luma, ma sa Peter ka tua na'a fa'inia na ngwae ne'e kira tua kalikalia na mafula ne'eri ki.

⁵⁶ Ma kaida'i ta'i kini sari'i ni rao nia lisia sa Peter ne'e tua 'i ne'eri karangia na mafula, nia ka lia filoa mala ma ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e nia tua logo fa'inia sa Jesus."

⁵⁷ Bore ma sa Peter ka tofe ka 'uri, "Kini ne'e kwa, nau ku 'iri saiana na ngwae ne'ana!"

⁵⁸ Ma noa'a kasi tau logo 'i buri 'ana, ta'i ngwae ka lisia sa Peter ma ka fata 'uri, "'Oe ta ngwae logo ada nini'al!"

Bore ma sa Peter nia olisia ka 'uri, "Kwara'ae, nau ku noa'a kwa."

⁵⁹ Ma fulingana kala kadi kaida'i ti'titi'i la'u 'i buri 'ana, ta'i ngwae la'u ka fata ngasingasi'a ka 'uri, "Nia mamana. Na ngwae ne'e nia tua logo fa'inia sa Jesus, du'ungana nia'a logo na ngwae fa'asia 'i Galili!"

⁶⁰ Bore ma sa Peter nia olisia ka 'uri, "Se ngwae ne'e kwa, nau ku kina na ru ne'e 'oko fata sulia kwa!"

Ma kaida'i nia fata go'o 'ana 'una'eri, na karai ka angi na'a.

⁶¹ Ma na Aofia ka abula, ma ka lia saga kwau fuana sa Peter. Ma sa Peter ka manata na'a to'ona ala'anga ba na Aofia nia saea fuana ba 'uri, "'I na'ona karai ka angi, 'oke tofe uulu fau aku fasi 'oko kina nau."

⁶² Ma sa Peter ka ru'u kwau 'i maa, ma ka angi ikaika na'a 'ania liadila'anga doe liu.

Kira nangasia sa Jesus

(*Matthew 26:59-68; Mark 14:55-65; John 18:19-24)*

[†] **22:47** nono'ia Di'ia na falafala ana Jiu ki, na kwainono'i 'anga fa'ata'inia kwaima'anga ma fu'usi doe'a fuana na fa'amanata fa'asia na fafarongo nia. Nia bolo fa'inia na fafarongo ka fata le'ale'a na fa'amanata nia 'ani nono'ilana limana.

⁶³ Ma na ngwae ni ofo'a ki ne'e kira folo kalia sa Jesus, kira 'oidorole 'ania, ma kira ka nangasia.

⁶⁴ Ma kira ka firi bokota na maana, ma kira ka saefiloa kira ka 'uri, "Oke saea basi sa tai nini'a nangasi'o?"

⁶⁵ Ma kira ka saea ala'anga ta'a 'oro ki logo ana.

⁶⁶ Ma 'ofodangi kaida'i nia la'a na'a, na ngwae kwai tala'i Jiu ki, ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana na taki ki, kira ala'a fiku, ma kira ka tala'ia ma'i sa Jesus fuada.

⁶⁷ Ma kira ka fata 'uri fuana, "Oke saea fuaimili. 'Uri ma 'ae'o ne'e na Christ, na ngwae ne'e God nia filia fuana fa'amaurilami'a?"

Ma nia olisida ka 'uri, "Di'ia nau ku saea fuamu'a, nia 'afita'i muka fa'amamana nau.

⁶⁸ Ma di'ia nau ku saefilo kamu 'uana ta'i ru, nia 'afita'i muka olisia.

⁶⁹ Bore ma nia 'ita ana kaida'i ne'e ka oli ala'a, nau'a, na Ngela Ngwae, nai ba'a tua 'i bali lima 'olo'olo ana God ne'e nia ngasingasi'a ka tasa, ma nau ku gwaunga'i fa'inia."

⁷⁰ Ma kira ta'ifau go'o kira saefiloa kira ka 'uri, "'Uri ma 'ae'o na'a ne'e na Ngela God?"

Ma nia olisida ka 'uri, "Nia ne'ana kamu tala saea na'a."

⁷¹ Ma kira ka fata 'uri, "Noa'a kulu kasi oga na'a ta fata fa'amamana'anga la'u. Osi'ana kulu tala rongoa ta'ifau na'a ana fatalana ne'e nia saea nia'a Ngela God!"

23

Sa Jesus nia uu 'i na'ona sa Paelat (Matthew 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; John 18:28-38)

¹ Ma na fiku'a ana ngwae fa'ina'ona'o ne'eri ta'ifau, kira tata'e, ma kira ka tala'ia sa Jesus siana sa Paelat fuana na matanga'ilana.

² Ma kira ka tala'ae fuana fai fafilana 'ania ru rora ki, ma kira ka 'uri, "Kaimili dao to'ona na ngwae ne'e nia fata alingana na ngwae kami ki. Ma ka saea fuada fasi noa'a kira kasi kwatea la'u na mani ana na takisi fuana na tatalafa'a 'i Rom, ma nia ka saea fasi nia na'a ne'e na Christ, na ngwae ne'e God nia filia fuana tatalafa'anga."

³ Ma sa Paelat ka saefiloa ka 'uri, "'Uri ma 'ae'o ne'e tatalafa'a ngwae Jiu ki kwa?"

Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nia ne'ana 'oko saea na'a."

⁴ Sui sa Paelat ka fata 'uri fuana na fata abu doe ki, ma na fiku'a ne'eri, "Nau ku

'iri dao to'ona go'o ta rora'a ana na ngwae ne'e fuana saungilana."

⁵ Ma kira ka fata ngasingasi'a ma kira ka 'uri, "Bore ma saena aba'i kula ta'ifau 'i Judea, na ngwae ne'e nia fa'alia na'a ngwa'i to'a 'ania fa'amanata'anga nia. Nia 'ita nama ma'i 'i Galili leleka ka dao na'a 'i ne'e logo."

⁶ Ma kaida'i sa Paelat nia rongoa ru ne'eri, nia ka saefiloda ka 'uri, "'Uri ma na ngwae ne'e nia leka ma'i fa'asia 'i Galili nini'a?"

⁷ Ma kaida'i nia saiana ne'e sa Jesus nia leka ma'i fa'asia na kula ne'e sa Herod nia gwaunga'i fafia, nia ka kwate kwau sa Jesus siana sa Herod. Osi'ana sa Herod nia tua logo 'i Jerusalem ana kaida'i ne'eri.

⁸ Ma kaida'i sa Herod nia lisia sa Jesus, nia ka saele'a liu, osi'ana nia rongoa na ala'anga sulia, ma ka kwaimasi ana ka tau na'a ma'i fuana na lisilana. Ma nia oga lisilana sa Jesus fuana sasilana ta ru ni 'arefo'anga ana.

⁹ Sa Herod nia saefiloa ru 'oro ki ana, bore ma sa Jesus noa'a kasi olisia go'o 'ani ta ru.

¹⁰ Ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'amanata ana na taki ki, kira uu logo 'i ne'eri, ma kira ka ala'a ngangata fuana giosilana sa Jesus.

¹¹ Ma sa Herod fa'inia na ngwae ni fu'anga nia ki, kira ka 'oidorole 'ada 'ani sa Jesus, ma kira ka fata ta'a ana. Ma kira ka fa'aru'ufia 'ani ta'i ifi keta le'a, ma kira ka oli la'u fa'inia siana sa Paelat.

¹² Ma nia 'ita ana fa'i asoa ne'eri, sa Herod ma sa Paelat kera fi'i fiku kwaima la'u. 'I na'o kero'a na ro malimae ki.

Kira matalangani sa Jesus fuana mae'a (Matthew 27:15-26; Mark 15:6-15; John 18:39—19:16)

¹³ Sa Paelat ka fikua na'a fata abu doe ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na ngwae ki.

¹⁴ Ma ka fata 'uri fuada, "Kamu kwatea na'a ma'i na ngwae ne'e siaku, muka saea fasi nia tala 'i rora ana ngwae ki fa'asia na dongalana gwaunga'i 'i Rom. Ma lia basi, nau ku saefiloa 'i maamulu, ma noa'a nau ku 'iri dao go'o to'ona ta rora'a ana fa'inia ru ne'e kamu giosia fa'inia ki.

¹⁵ Ma sa Herod bore kasi dao go'o to'ona ta rora'a ana, nia ne'e nia ka olita'inia logo ma'i 'ana. Na ngwae ne'e noa'a kasi sasia go'o ta ru ne'e nia rora fasi 'iri nia ka mae.

¹⁶ Nia ne'e, nau ku kwatea go'o kwau 'iri kira ke kwai'ia. Sui nau ku kwatea ka leka na'a 'ana."

¹⁷ Ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, sa Paelat ka logea ta'i ngwae ne'e nia tua 'i

saena lokafo fuana na Jiu ki, osi'ana na falafala kira ne'e 'una'eri na'a.

¹⁸ Bore ma kira ta'ifau go'lo ne'e kira ako kira ka 'uri, "Mulu saungia ngwae ne'e ke mae! Ma mulu logea lala ma'li 'amulu sa Barabas fuaimili!"

¹⁹ Sa Barabas kira alua saena na lokafo, osi'ana nia etangia na fu'anga doe 'li saena na fanoa doe ne'eri, ma nia'a na ngwae sau ngwae.

²⁰ Sa Paelat nia oga ke logea sa Jesus, ma nia ka saefiloa la'u kwau na fiku'a ne'eri.

²¹ Bore ma kira ka ina'u ana ako'a ma kira ka 'uri, "Mulu saungia ke mae! Muka foto'ia ana na 'ai rara folo!"

²² Ma sa Paelat ka fata 'uri la'u fuada ana uula kaida'i, "Bore ma ta rora'a tae ne'e nia sasia? Noa'a naisi dao go'lo to'ona ta ru ne'e nia sasi fasi 'iri nia ke mae. Nia ne'e nai kwatea kwau 'iri kike kwai'ia go'lo, sui nai logea, ma nia ke leka na'a 'ana."

²³ Bore ma kira ka ako ma ka ina'u ana ma kira ka su'usu'u fa'inia fuana foto'ilana sa Jesus ana 'ai rara folo. Ma na ako'a kira ka liufia na'a.

²⁴ Ma sa Paelat ka kwatea na kwa'ikwa'inga ne'e kira su'usu'u fa'inia osi'ana gani'a kira.

²⁵ Ma nia ka logea sa Barabas na ngwae ba kira oga, na ngwae ba kira alua 'li saena lokafo fuana etangilana na fu'anga doe, ma na sau ngwae'a. Sui sa Paelat ka kwatea sa Jesus fuada, sulia na kwaiogai'anga kira.

Kira foto fafia sa Jesus ana na 'ai rara folo

(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; John 19:17-27)

²⁶ Ma na ngwae ana ofo'a ki, kira ka tala'ia na'a sa Jesus fuana na mae'a. Ma kaida'i kira leka kwau, kira ka saka to'ona ta'li ngwae ne'e satana sa Simon, fa'asia na fanoa 'li Saeren. Kira daua sa Simon kaida'i nia leka ma'li ma ka ru'u saena labu 'li Jerusalem fa'asia ta'li kula ma'li 'li maa. Ma kira ka alua na'a 'ai rara folo 'li gwauna 'aba'abana, ma kira ka su'uma'inia 'iri nia ka ngalia 'li burina sa Jesus.

²⁷ Ma ta'li fiku'a doe kira ka leka 'li burina. Ma ti kini 'li saena na fiku'a ne'eri kira o'omae, ma kira ka angisia.

²⁸ Sa Jesus nia abula fuada ma ka fata 'uri, "Kini ana 'li Jerusalem 'ae! Noa'a kamu kasi ang'i la'u 'uaku. Muke angisi kamu lala talamu'a, ma na ngela kamu ki.

²⁹ Osi'ana nia ke ba'a dao ana fa'li asoa ne'e ngwae ki kike fata 'uri, 'Na 'oilaki'a fuana na kini ne'e kira 'abara'a ki, ma na

kini ne'e noa'a kasi fa'afuta ki, ma noa'a kira kasi fa'asusu ki!"

³⁰ Ma kaida'i ne'eri na ngwae ki kike ba'a fata 'uri fuana na fa'li ua ki, 'Muke 'asi ma'li fafi kami.' Ma kira ka fata 'uri fuana na totoloa ki, 'Muke ofo ma'li fafi kami.'

³¹ Osi'ana di'ia kira sasia ru 'una'eri aku, na ngwae ne'e nau ku saga, kike ba'a sasia ru ne'e nia ta'a ka tasa amu'a ne'e kamu to'lo ana na ta'anga'a ki."

³² Ma kira ka ngalia logo ro ngwae folofolo bili ki fuana na saungilada fa'inia sa Jesus.

³³ Ma kaida'i kira dao ana kula ne'e kira saea 'ani "Na Lasi Ngwae," kira ka foto'ia sa Jesus ana na 'ai rara folo. Ma na ro ngwae folofolo bili ba kiri, kira ka foto'idaro'lo logo ana ro 'ai rara folo ki, ta'li ngwae ana bali 'olo'olo ana sa Jesus, ma ta ai ana bali maui ana.

³⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Ma'asi, 'oke rufuanata ada, osi'ana kira kina ru ne'e kira sasia."

Ma na ngwae ni ofo'a ki ka masa di'ia daisi'anga, fasi 'iri kira ke dao to'ona sa tai ada ne'e ke ngalia ta ifi ana sa Jesus.

³⁵ Na ngwae ne'e kira uu 'li ne'eri ki, kira ka ada go'lo 'ada ana, ma na ngwae fa'ina'ona'lo ana Jiu ki, kira ka 'oidorole 'ani kira ka 'uri, "Nia fa'amauria na ngwae matamata ki. Di'ia nia ne'e na Christ, na ngwae ne'e God nia filia, nia totolia nia ke fa'amauria nia'a talana."

³⁶ Ma na ngwae ni ofo'a ki, kira ka 'oidorole logo ana, ma kira ka leka kwau siana, ma kira ka kwatea na waen 'afae fuana.

³⁷ Ma kira ka fata 'uri, "Di'ia 'ae'lo na tatalafa'a ngwae Jiu ki, 'oke fa'amauri'lo talamu!"

³⁸ Ma kira ka keresia na ala'anga 'uri ma'li gwauna na 'ai rara folo, "NIA'A NA'A NE'E NA NGWAE TATALAFA'A JIU KI."

³⁹ Ma ta'li ngwae ana na ro ngwae ba kira foto'ida fa'inia sa Jesus, nia ka fata buri tolinga'li ana ka 'uri, "'Uri ma 'ae'lo ne'e na Christ? 'Oke fa'amauri'lo talamu ma kero'lo logo!"

⁴⁰ Bore ma na ruana ngwae ka balufia ka 'uri, "'Uri ma, 'oe kosi ma'ungia go'lo kwa'ikwa'inga God kwa? Kulu bolo ta'ifau go'lo, osi'ana kira kwatea go'lo ta'li kwa'ikwa'inga fuakulu.

⁴¹ Ma koro'a nini'a, na kwa'ikwa'inga ne'e nia saga go'lo 'ana, osi'ana koro ngalia na'a 'li maana ru ta'a ne'e koro sasi'li ki. Bore ma noa'a nia kasi sasia go'lo ta ru rora."

⁴² Ma nia ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Jesus 'ae, 'oke manata to'oku, kaida'i 'oke oli ma'li 'ani gwaunga'inga 'oe."

⁴³ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Nau ku saea na ru mamana fuamu, 'i ta'ena 'oke tua fa'i nau 'i langi."

Na maelana sa Jesus

(*Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; John 19:28-30*)

⁴⁴ Nia 'ita 'i tofongana na asoa, na sina ka bulumae, ma aba'i kula ne'eri ta'ifau ka rodo'a, leleka ka dao ana uula kadi sina sa'ulafi.

⁴⁵ Ma na ifi doe ne'e nia bokota na kula abu 'i saena na Luma Abu God ka gaa 'ani ro bali'i ru ki.

⁴⁶ Ma sa Jesus nia ka ako doe ka 'uri, "Ma'asi, nau ku kwatea na'a kwau na mangoku fuamu." Nia ka fata 'una'eri ka sui go'o, nia ka mae na'a.

⁴⁷ Ma na fa'ina'ona'o ana ngwae ni ofo'a ki nia lisia ru ne'eri, ma nia ka ba'atafae God ka 'uri, "Nia mamana, nia'a na ngwae 'olo'olo!"

⁴⁸ Ma kaida'i na ngwae ne'eri ki kira fiku, ma kika bubungia, kira lisia maelana sa Jesus ka sui, kira ta'ifau oli na'a 'ada 'i fanoa kira ki. Ma kira ka fidalia fu'ufu'uda fuana fa'ata'ilana na liadila'anga kira ki.

⁴⁹ Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira saiana sa Jesus, fa'inia na kini ne'e kira leka 'i burina fa'asia 'i Galili ki, kira uu tau go'o 'ada, ma kira ka lisia ru ne'eri ki ta'ifau.

Kira kwaiatoa sa Jesus

(*Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; John 19:38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹ Ma ta'i ngwae fa'asia na fanoa 'i Arimetea 'i saena na aba'i kula 'i Judea, ne'e satana sa Josef, nia tua logo 'i ne'eri. Ma nia na ngwae saga, ma na ngwae le'a, ma nia ka kwaimasi logo fuana lisilana ne'e God ke gwaunga'i fafia ngwae nia ki. Ma sui bore 'ana nia ta ngwae ana na fiku ta'i ngwae loko'i ru jiu ki, nia kasi ala go'o fafia ru ne'e kira saea, ma kira ka sasi'i ana sa Jesus ki.

⁵² Nia ka leka siana sa Paelat, ma ka gani 'uana na nonina sa Jesus.

⁵³ Ma nia ka lafua na'a nonina sa Jesus, ma ka buta 'ani na 'aba ifi kwao. Ma nia ka alua 'i saena na faoda faolu fuana kwaiatolana ngwae mae ki ne'e kira 'ilia 'i saena na fau doe.

⁵⁴ Ma fa'i asoa ne'eri na Farere. Ma na asoa fuana sasi aka'u 'anga na Sabat, na asoa ana mamalo'anga, nia karangi tala'ae na'a.

⁵⁵ Na kini ne'e kira leka ma'i burina sa Jesus fa'asia 'i Galili ki, kira leka logo fa'inia sa Josef. Ma kira ka lisia na'a faoda ne'eri, ma kira ka lisia na'a alulana sa Jesus 'i saena.

⁵⁶ Sui kira ka oli 'i fanoa, ma kira ka sasi aka'u ana ngwaingwai ki, ma na ru moko le'a ki fuana na ongolana 'ania nonina sa Jesus. Bore ma ana asoa ana Sabat, kira ka mamalo na'a, di'ia na taki nia saea.

24

Sa Jesus nia mauri la'u

(*Matthew 28:1-10; Mark 16:1-8; John 20:1-10*)

¹ Ma ana Sande 'ofodangi la'a bilabila, na ngwa'i kini baera kira ngalia na ngwaingwai moko le'a ki ne'e kira sasi aka'u ani, ma kira ka leka na'a 'i maana faoda ne'eri.

² Ma kira ka lisia faoda ne'eri nia 'ifi na'a, du'ungana na baba'i fau noa'a kasi teo na'a 'i maana na faoda.

³ Ma kira ka ru'u kwau, bore ma noa'a kira kasi lisia na'a na nonina na Aofia sa Jesus.

⁴ Ma kaida'i kira manata go'o 'ada 'ua sulia ru ne'eri, ro 'ainsel ne'e kira ru'ufia na ifi ne'e ngwasinasina liu ki, kera ka sakatafa ma'i, ma kira ka uu 'i sulida.

⁵ Na kini ne'eri ki kira ka ma'u liu, ma kira ka gwautili 'i ano. Bore ma na ro ngwae ne'eri ki, kera ka fata 'uri fuada, "Fa'uta ne'e kamu ka lulu 'uana na ngwae ne'e nia mauri go'o 'ana 'i saena kula fuana na ngwae mae ki re?"

⁶ Noa'a nia kasi tua na'a 'i ne'e, nia mauri la'u na'a. Kamu manata to'ona basi, nia fa'arongo kaumululu ta'ifau ana, kaida'i ba nia tua 'ua fa'i kamu 'i Galili. Nia fata 'uri ba,

⁷ 'Kike ba'a kwate nau, na Ngela Ngwae, fuana na ngwae ta'a ki, ma kira ke saungi nau ana na 'ai rara folo, sui ana uula asoa, nau kui mauri la'u."

⁸ Sui na kini ne'eri ki kira ka manata to'ona na fatalana.

⁹ Ma kira ka oli na'a fa'asia na faoda, ma kira ka fa'arongoa na akwala ma ta'i ngwae ana fafarongo nia ki, ma ti ngwae la'u ne'e kira dao to'oda.

¹⁰ Na kini ne'e kira fa'arongoa na lifurongo nia ki, ne'e 'i Mary fa'asia 'i Magdala, ma 'i Joana, ma 'i Mary na te'a sa James, ma ti kini la'u.

¹¹ Bore ma na lifurongo ki kira ka fia fasi na kini ne'eri ki kira ala'a bani go'o 'ada, ma noa'a kira kasi fa'amamana go'o fatalada.

¹² Bore ma sa Peter nia tata'e, ma ka lalili 'uana maana faoda. Ma nia orooro kwau, ma ka lisia go'o na ifi kwao ki ne'e teo 'i ne'eri. Sui nia ka oli, ma ka 'arefo liu ana ru ne'e nia fuli.

Ro ngwae ki lisia sa Jesus nia mauri la'u
(*Mark 16:12-13*)

13 Ana fa'i asoa ne'eri, ta ro ngwae ana fafarongo sa Jesus ki, kera leka 'uana na fanoa 'i Emeas. Nia bolo fa'inia ta'i akwala kadi tala^a fa'asia 'i Jerusalem.

14 Ma kera ka ala'a adaro'o sulia ru ne'eri ki ta'ifau ne'e nia fuli.

15 Ma kaida'i kera ala'a adaro'o, sa Jesus nia leka karangi kera ma'i, ma ka leka logo fa'i kera.

16 Kera ka lisia go'o adaro'o, bore ma God noa'a 'iri ala'ani fuana kera ka lia saiana.

17 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Tae nini'a koro'o ala'a ma'i sulia kaida'i nini koro'o leka ma'i ana?"

Ma kera ka uu nene, ma manataladaro'o ka dila.

18 Ma ta'i ngwae adaro'o ne'e satana sa Kleopas, nia fata ka 'uri, "Nau ku fia sali 'ae'o go'o ne'e 'oko tua 'i Jerusalem, ma 'oko kina go'o 'amu na ru ne'e fuli saena asoa ne'e ki."

19 Ma sa Jesus nia saefiloda ka 'uri, "Ru fa'uta ki ne'ana re?"

Ma kera olisia, kera ka 'uri, "Ru ne'e kira sasia ana sa Jesus, na ngwae ba 'i Nasaret. Na ngwae ne'eri, nia'a na profet, na ngwae fuana ala'anga 'ania fatalana God, du'ungana God ma na ngwae ki kira saiana na fatalana nia ngasingasi'a, ma na raolana ka talinga'i liu.

20 Na fata abu doe kami ki, ma na ngwae kwaitala'i ki, kira kwatea fuana saungilana, ma kira ka foto'ia ana na 'ai rara folo.

21 Ma kaimili ka manata 'aimili sulia fasi nia na'a ne'e ke ba'a logea ngwae 'i Israel ki. Ma ta'ena na uula asoa na'a 'i buri 'ana ru ne'e ki ni'i fuli.

22 Ma kami ka 'arefo liu, du'ungana ti kini ana fiku'a kaimili, kira leka dao ana na faoda.

23 Bore ma noa'a kira kasi lisia na nonina. Ma kira ka oli ma'i, kira ka saea ne'e kira lisia na 'ainsel ki ne'e fa'arongoda 'ani ne'e nia mauri la'u.

24 Ma ti ngwae la'u ana fiku'a kaimili, kira leka logo ana na faoda ne'eri, ma kira ka dao to'ona nia mamana na'a, di'ia nama ba kini ne'eri ki kira saea. Bore ma kira ka 'iri lisia na'a nonina sa Jesus."

25 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuadaro'o, "Koro'o bolebole'a liu! Ma na manata-muro'o kasi 'ali'ali fuana na fa'amamana lana ru ba na profet ki kira saea na'a ma'i 'i na'o.

26 Na Christ ke nonifii basi, sui nia ka fi'i gwaunga'i 'ania 'inoto'anga doe."

27 Ma sa Jesus ka fa'amanata kera 'ani ru ba kira saea sulia na Christ 'i saena

na Kerekere'a Abu ki. Nia tala'ae ana na kerekere'a sa Moses ki ma na kerekere'a na Profet ki.

28 Ma kaida'i kira dao karangia na'a fanoa ne'e kira leka 'uana, sa Jesus ka sasi di'ia nia ke liu dao fa'i liu adaro'o.

29 Ma kera ka lua, ma kera ka fata 'uri, "Oke tua basi ma'i 'amu fa'i kero'o, osi'ana bali ana asoa nia liu na'a, ma karangi ka rodo na'a." Ma nia ka leka na'a 'ana fa'inidaro'o.

30 Kaida'i nia tua na'a fuana fanga'a fa'i kera, nia ka ngalia afu beret, ma ka ba'atafea God, sui ka ngiia na beret ne'eri, ma ka kwatea fuadaro'o.

31 Kaida'i kera lisia ru ne'eri, God ka ala'anida kera ka fi'i lia saiana, ma nia ka no'ana na'a fa'asidaro'o.

32 Ma kera ka ala'a kwailiu fuadaro'o, kera ka 'uri, "Se! Kaida'i ba nia ala'a fa'i koro sulia ma'i tala, ma ka fa'amanata koro 'ani na Kerekere'a Abu ki, koro saele'a liu."

33 Ma ana kaida'i ne'eri nama go'o, kera tata'e, kera ka oli la'u 'uana 'i Jerusalem. Ma kera ka dao to'ona na akwala ma ta'i fafarongo ne'e kira fiku go'o 'ada, fa'inia ti ngwae la'u.

34 Ma ngwae ki saena fiku'a ne'eri ka fa'arongodaro'o 'uri, "Na Aofia nia mauri la'u, mamana na'a! Nia dao tafa fuana sa Simon!"

35 Ma kera ka ala'a sulia na ru ba nia fuli sulia na tala, ma sulia na kaida'i kera lia saiana kaida'i nia ngiia na afu beret.

Sa Jesus fa'ata'inia talana fuana fafarongo nia ki

(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

36 Kaida'i ro ngwae ne'eri ki kera ala'a go'o 'adaro'o fuada 'ua, sa Jesus nia daotafa, ma ka uu 'i safitada, ma ka fata 'uri fuadulu, "Na aroaro'anga ke tua fa'i kamu."

37 Ma kira ka lebe, ma kira ka ma'u liu, osi'ana kira fia fasi kira lisia ta anoano ru.

38 Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Tae ne'e sasia ma kamu ka ma'u? Noa'a kamu kasi manata ruarua!"

39 Nau'a go'o nini'a. Mulu lisia ro lima nau ki fa'inia na ro 'ae nau ki. Mulu sama to'ona basi ma'i na noniku, 'iri muke saiana, du'ungana ne'e anoano ru noa'a kasi to'o ana ta suli fa'inia ta fasi'a, di'ia nini'a kamu lisia nau ku to'o ana."

40 Buri 'ana ne'e nia saea ru ne'eri ki ka sui, nia ka fa'ata'inia na'a fuila mala ana nila ki ana ro lima nia ki ma na ro 'ae nia ki fuada.

⁴¹ Ma kira ka saele'a liu fa'inia na 'arefo'anga. Sui bore 'ana, kira manata ruarua go'o 'ada, du'ungana noa'a kira kasi sai le'a 'ua ana. Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Mulu kwatea ta fanga fuaku."

⁴² Ma kira ka kwatea ta'i afu i'a fuana.

⁴³ Ma nia ka ngalia, ma ka 'ania 'i na'oda.

⁴⁴ Sui nia ka fata la'u 'uri fuada, "Ru ne'e ki nau ku saea na'a ma'i 'ua fuamu'a, kaida'i nau ku tua 'ua ma'i fa'i kamu. Ru ne'e ki ta'ifau ba kira keresi'i suli nau saena taki sa Moses ki, ma 'i saena kerekere'a Profet ki, ma 'i saena Sam ki, kike ba'a dao mamana na'a ma'i."

Sa Jesus fane 'uana 'i langi

(Mark 16:19-20; Acts 1:9-11)

⁴⁵ Sui sa Jesus ka 'ifingia manatalada 'iri kike saiana na Kerekere'a Abu.

⁴⁶ Nia ka fata 'uri fuada, "Kira kerekere suli nau, na Christ, nai ba'a nonifii, ma ana uula asoa, nau kui tata'e la'u fa'asia na mae'a.

⁴⁷ Ma nia ka 'ita ma'i 'i Jerusalem leleka ka dao saena fanoa ki ta'ifau, muke fata sulia na kakari alifa'i 'anga ma na rufuanata'anga ana ta'anga'a ki 'ani na sataku.

⁴⁸ Ma kamu'a na'a ne'e muke fa'arongo 'ania ru ne'e ki.

⁴⁹ Ma nau'a talaku, nai ba'a kwatea fuamu'a na Ano'i ru Abu ne'e Ma'a nau nia eta fata'a 'ani. Ma muke kwaimasi 'i Jerusalem, leleka na ngasingasi'anga fa'asia 'i langi ka koso ma'i fafi kamu."

⁵⁰ Sui ma nia ka tala'ida na'a fa'asia 'i saena fanoa doe ne'eri, leleka kira ka dao ana fanoa 'i Betani, ma nia ka ta'ea na'a limana 'i langi, ma ka fa'ale'a kira.

⁵¹ Ma kaida'i nia fa'ale'a kira go'o 'ana 'ua, nia ka fa'asi kira, ma ka fane na'a ana 'uana 'i langi.

⁵² Ma kira ka fa'a aofia, sui kira ka oli na'a 'ada 'i Jerusalem fa'inia na saele'anga doe.

⁵³ Ma ana kaida'i 'oro ki kira tua go'o 'ada 'i saena na Luma Abu God fuana na ba'atafelana God.

Na Fa'arongo'a Le'a Ne'e Sa John Nia Keresia

Sa John na ngwae fafarongo sa Jesus nini'a keresia buka ne'e. Sa John saea ne'e si di'lia ta ngwae oga ke lisia God, nia ke lia le'a ana abulalana sa Jesus. Sa John nia keresia buka ne'e fuana 'afilana ngwae ki fuana fito'onga ana sa Jesus Christ na Ngela God fasi 'iri kike to'o ana na mauri'a mamana ne'e noa'a kasi sui.

Saena buka ne'e, sa Jesus saea nia talana 'ani, "Nau'a Nini'a." Sata'i ru ne'e, satana God nini'a. God fa'ata'inia sata ne'e fuana sa Moses, kaida'i sa Moses nia lisia na mafula ba du'a ana busu 'ai, bore ma na busu 'ai ne'eri noa'a ta mafula 'iri du'afia. Ma kaida'i sa Jesus fata 'uri, "Nau'a Nini'a," nia fa'ata'inia ne'e nia God.

Bali buka 2:1—12:50, sa John ala'a sulia fiu fa'anada'a ne'e sa Jesus sasi'i ki. Ta'i ta'i fa'anada'a fa'ata'i fuakulu ru sulia sa Jesus nia na Ngela God. Na fa'anada'a ne'e ki fa'ata'ini'i sa Jesus na'a ne'e na Christ, na ngwae ba God nia filia fuana 'afilana na ngwae ki, ma nia'a na'a ne'e na Ngela God. Ma fa'anada'a ne'e ki fa'ata'ini'i sa Jesus kwate ma mauri'a firi.

Na ru talinga'i ki saena na buka ne'e:
 1 I na'ona ne'e sa Jesus tala'ae ana rao'a nia & 1:1-51

Sa Jesus sasi na rao'a nia & 2:1—12:50
 Wiki 'isi 'isi sa Jesus tua 'i Jerusalem & 13:1—17:26

Sa Jesus mae ma ka mauri la'u & 18:1—21:25

Na Christ nia alua na'a ngwae

¹ Ita 'ua na'a ma'i 'i na'ona mala ne'e God nia saunga'inia na magalia, na ru ne'e kira saea 'ani na Ala'anga nia tua na'a, ma nia ka tua na'a ma'i fa'inia God. Ma na Ala'anga ne'eri, nia'a ne'e God.

² Ana etangilana, na Ala'anga ne'e nia tua na'a ma'i fa'inia God.

³ Ma God ka saunga'inia na ru ki ta'ifau 'ani nia'a. 'Iu, na ru ki ta'ifau ne'e God nia saunga'ini'i, nia saunga'ini'i 'ani na Ala'anga.

⁴ Ma na mauri'a mamana ka 'ita ma'i fa'asia na Ala'anga ne'e. Ma na mauri'a mamana ne'eri ne'e na madakola'a mamana ne'e fa'amadakola ru mamana ki sulia God fuana ngwae ki.

⁵ Ma na madakola'a ne'eri ka rara 'i saena na ma'erodo, ma na ma'erodo ka noa'a kasi fa'amaea.

⁶ God ka kwatea ma'i ta'i ngwae ne'e satana sa John ngwae ni Siuabu,

⁷ ka leka ma'i fuana na fa'arongolana na ngwae ki 'ani na madakola'a ne'e. Nia ka leka ma'i ka fa'arongo kira 'ani, fasi 'iri na ngwae ki ta'ifau kira ka rongoa ma kika fa'amamana.

⁸ Ma sa John 'ana talana noa'a la'u na madakola'a, nia leka lala ma'i fasi 'iri ka fa'arongo 'ani na madakola'a ne'eri.

⁹ Sui, na madakola'a mamana ne'eri fi'i leka ma'i 'i saena magalia, ma ka rara'afia na ngwae ki ta'ifau.

¹⁰ Ma Ala'anga ne'e nia tua na'a 'i saena magalia. God ka saunga'inia na'a magalia ne'e 'ani nia'a, bore ma na ngwae ki noa'a kira kasi lia sai go'o ana.

¹¹ Nia ka dao ma'i saena fanoa nia, bore ma na ngwae nia ki noa'a kasi kwaloa go'o.

¹² Ma ti ngwae kira ka kwaloa, ma kira ka fa'amamana ana nia'a, ma nia ka kwatea na'a mamana'anga fuada 'iri ka fa'ita'inida 'ani na ngela God ki.

¹³ Kira futa faolu di'lia ngela God ki! Futa'a faolu ne'e fuli ma'i ana God. Noa'a nia 'iri fuli sulia lia'i ngwae ana magalia, nama ka futa ana ngwae saena magalia.

¹⁴ Na Ala'anga ne'e ka alu na'a ngwae, ma ka tua na'a fa'i kia. Kami lisia na'a na 'inoto'anga nia ne'e nia to'o ana, osi'ana nia ne'e ngela muta'i God na Ma'a. Na le'anga'a ma na mamana'anga God ki ta'ifau koso ma'i 'uakulu ana nia'a.

¹⁵ Sa John ngwae ni Siuabu ka fa'arongo sulia nia'a, kaida'i ba nia ako ka fata 'uri, "Nia na'a na ngwae ba nau ku fata sulia ana kaida'i ba nau ku fata 'uri, 'Na ngwae ne'e nia leka ma'i 'i buriku, nia talinga'i ka tasa liufi nau, osi'ana nia tua 'ua na'a ma'i 'i na'ona mala ne'e nau ku futa.' "

¹⁶ Ma sulia na kwai'ofe'anga doe nia, Christ ka kwatea na'a ru le'a ki ta'ifau fuaka sulia asoa ki.

¹⁷ God ka kwatea logo na taki nia ki fuaka ana sa Moses. Bore ma nia kwatea ma'i na kwai'ofe'anga nia ma na mamana'anga sulia nia'a 'ani sa Jesus Christ.

¹⁸ Ma noa'a ta ngwae kasi lisia God. Talito'ona go'o na Ngela God, ne'e nia bolo fa'inia God na Ma'a, ma ka tua fa'inia, nia'a ne'e ka fa'ata'inia God fuaka.

Sa John Siuabu saea fuana ngwae ki ke sasi aka'u masia na Christ

(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; Luke 3:1-18)

¹⁹ Na ngwae fa'ina'ona'o ki ana ngwae jiu ki 'i Jerusalem, kira ka kwatea na'a fata abu ki, ma na ngwae kwai'afi ana fata abu ki, fasi 'iri kira ka saefilao sa John 'uri, "Uri ma 'ae'o sa tai nini'a?"

20 Ma sa John ka olisi madako ada ka 'uri, "Nau'a noa'a la'u na Christ, na ngwae ba God filia fuana lafulana na ngwae ki."

21 Ma kira ka saefiloo la'u kika 'uri, "Aia, 'irai ma 'ae'lo sa tai mo nini'a kwa? 'Ae'lo sa Elaeja?"

Ma nia ka olisida la'u ka 'uri, "Noa'a."

Ma kira saefiloo la'u kira ka 'uri, "'Uri ma 'ae'lo ne'e na profet ne'e kami masia?"

Ma sa John ka olisida ka 'uri, "Noa'a."

22 Ma kira ka saefilo 'isi la'u ana, kira ka 'uri, "Aia, 'una'eri ma 'ae'lo sa tai lala nini'a? 'Oke saea ma'i ta ru fuaimili, fasi 'iri kami ka fa'arongoa 'ani na ngwae ne'e kira asunga'i kaimili ma'i. Ta tae ne'e 'oko saea ma'i suli'o talamu?"

23 Ma sa John ka olisida 'ani ala'anga ba sa profet Aesea nia keresia ka 'uri, "Nau'a na ngwae ba ri 'i saena na aba'i kula kwasi ka 'uri, 'Na Aofia ke dao na'a ma'i! Muke fa'asaga na tala fuana." *☆

24 Ma na ngwae ne'e leka ma'i fa'asia na Farasi ki, kira saefiloo la'u kira ka 'uri,

25 "Ma fa'uta ne'e 'oko siuabua na ngwae ki, si di'ia ne'e 'ae'lo noa'a la'u na Christ, nama sa Elaeja, ma nama na profet baera?"

26 Ma sa John ka olisida ka 'uri, "Nau ku siuabu go'lo 'aku 'ani na kafo. Bore ma ta'i ngwae ne'e kamu kina, nia uu go'lo 'ana 'i safitamu'a.

27 Ma nia'a ne'e na ngwae ne'e ka leka ma'i 'i buriku, bore ma noa'a nau kusi totolia ne'e nai orooro, ma ku logea na ta'e butu nia ki."

28 Ma ru ne'e ki ta'ifau ka fuli 'i Betani, na fanoa 'i bali 'uana tata'elana sina ana kafo 'i Jodan, kula ba sa John nia siuabua ngwae ki ana.

Kala sipsip ni kwaisu'usi'anga God

29 Ana fa'i asoa 'i buri, sa John ka lisia sa Jesus ka leka ma'i siana, ma ka saea fuana ngwae ki, "Muke lisia, nia'a ne'e na ngwae ne'e nia di'ia na kala sipsip God ne'e ke lafua na'a abula ta'anga'a na ngwae ki 'i saena na magalia.

30 Nia'a na'a ne'e ngwae ba nau ku fata sulia ana kaida'i ba nau ku fata 'uri, 'Ta'i ngwae ke ba'a leka ma'i 'i buriku. Nia ka talinga'i ka tasa liufi nau, osi'ana nia tua 'ua na'a ma'i 'i na'ona mala ne'e nau ku futa.'

31 'I na'o ma'i, noa'a nau kusi lia sai 'ua ana ta ngwae fa'uta ne'e nia'a, 'una'eri bore 'ana nau ku leka ma'i, ma nau ku siuabu 'ani na kafo fasi 'iri na ngwae 'i Israel ki kira ka saiana."

32 Ma sa John ka fata la'u 'uri, "Nau ku lisia na Ano'i ru Abu ka koso ma'i fa'asia 'i langi di'ia ta fa'i bola, ma ka to'lo 'i fafona.

33 Noa'a nau kusi lia sai 'ua ana. Bore ma God ba kwate nau ma'i fasi 'iri nau ku siuabu 'ani na kafo, nia ka fata 'uri fuaku, "'Oke ba'a lisia na Ano'i ru Abu ke koso ma'i, ma ke to'lo 'i fafona ta'i ngwae. Nia'a na'a ne'e na ngwae ne'e ke ba'a siuabu 'ani na Ano'i ru Abu.'"

34 Ma sa John ka fata la'u 'uri, "Nau ku lisia na'a, ma nau ku saea fuamu'a, nia na'a ne'e Ngela God."

Na fafarongo etaeta sa Jesus ki

35 Ma ana ta'i fa'i asoa la'u 'i buri, sa John ka uu logo 'i ne'eri fa'inia ta ro ngwae ana fafarongo nia ki.

36 Ana kaida'i sa Jesus ka liu 'ana, sa John ka lisia, nia ka fata 'uri, "Nia na'a na Kala Sipsip God."

37 Ma na ro ngwae fafarongo nia ki, kira rongoa ru ne'eri, ma kero'a ka leka na'a adaro'lo sulia sa Jesus.

38 Ma sa Jesus ka abula, ma ka lisidaro'lo kera leka suli nia, ma nia ka saefilo kero'a ka 'uri, "Na tae nini'a koro'lo lulu 'uana?"

Ma kera olisia kika 'uri, "Rabae kwa, 'oko tua 'i fa'i?" Na fadalana rabae ne'e, "ngwae fa'amanata."

39 Ma nia ka olisia kero'a ka 'uri, "Moro leka ma'i, 'iri moro ka lisia." Ma kera ka leka fa'inia, ma kera ka lisia na kula ne'e nia tua ana. Ma kera ka tua fa'inia sulia fa'i asoa ne'eri. Ma agi asoa ne'eri ka bolo na'a fa'inia 4 kiloko'i sa'ulafi.

40 Ma ta'i ngwae adaro'lo ne'e sa Andrew, na ngwae'futa sa Simon Peter.

41 Ma sa Andrew fi'i leka ma ka dao to'ona sa Simon na ngwae'futa nia, ma ka fa'arongo nia ka 'uri, "Kero'lo dao na'a to'ona na Mesaea." Na fadalana ala'anga ne'eri ne'e na "Christ," na ngwae ba God nia filia fuana 'afilana na ngwae ki.

42 'Una'eri ma nia ka tala'ia sa Simon siana sa Jesus.

Ma sa Jesus ka bubu totonga'i fuana, ma ka fata 'uri, "'Ae'lo sa Simon, na ngela sa John, nau ku fa'asata 'oe na'a 'ani sa Sifas." Na sata ne'eri ne'e kira saea logo 'ani sa Peter, ma na fadalana ne'e, "Na Fau."

Sa Jesus saea sa Filip ma sa Nataniel fuana leka'a fa'inia

43 Sui ana ruana fa'i asoa, sa Jesus ka manata 'uana leka'a 'uana aba'i kula 'i Galili, ma nia ka dao to'ona sa Filip, ma ka fata 'uri fuana, "'Oke leka ma'i fa'i nau."

44 Ma sa Filip nia'a ne'e ngwae fa'asia 'i Betsaeda, na ma'e fanoa sa Andrew ma sa Peter.

⁴⁵ Aia, sa Filip ka dao to'ona sa Nataniel, ma ka fa'arongo nia ka 'uri, "Kaimili dao na'a to'ona na ngwae ba sa Moses kerekere sulia saena taki ki, ma na profet ki logo ba kira kerekere sulia. Nia'a sa Jesus na ngela sa Josef fa'asia 'i Nasaret."

⁴⁶ Ma sa Nataniel ka fata 'uri, "Oko fia ta ru le'a ka leka ma'i fa'asia 'i Nasaret kwa?"

Ma sa Filip ka olisia ka fata 'uri fuana, "Leka ma'i ko tala lisia 'amu."

⁴⁷ Kaida'i sa Jesus nia lisia sa Nataniel nia leka ma'i siana, nia ka fata sulia ka 'uri, "Na ngwae ne'e nia bolo liu na'a fuana kira ka saea nia'a 'ani ngwae Jiu mamana, osi'ana noa'a na'a ta soke'a ana nia'a!"

⁴⁸ Sa Nataniel ka olisia ka 'uri, "Oko sai fa'uta aku kwa?"

Ma sa Jesus ka olisia ka fata 'uri fuana, "Nau ku lisi 'oe 'i 'aena 'ai figi 'i na'ona ne'e sa Filip nia sae 'oe."

⁴⁹ Ma kaida'i sa Nataniel ka rongoa na ru ne'e, nia ka fata 'uri, "Fa'amanata 'ae, 'ae'o na'a ne'e Ngela God! 'Ae'o ne'e na ngwae tatalafa'a ngwae Jiu ki!"

⁵⁰ Sa Jesus ka 'uri fuana, "Oko fi'i fa'amamana go'o ne'eri'a, du'ungana ba nau ku saea nau ku lisi 'oe 'i 'aena 'ai figi? Ma nau ku saea fuamu, 'oke ba'a lisia ru doe ki liufia mala ru ne'e."

⁵¹ Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri fuada, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, muke ba'a lisia 'i langi ke 'ifi, ma muke ba'a lisia logo na 'ainsel God ki kike ra'e 'ala'a 'uana 'i langi, ma kike koso ma'i fafoku nau'a, na Ngela Ngwae."

2

Na ara'inga 'i Kena

¹ Buri 'ana ro asoa ki sui, ta'i ara ara'inga ka fuli ana ta'i ma'e fanoa ne'e satana 'i Kena 'i saena aba'i kula 'i Galili. Ma te'a sa Jesus ka tua logo 'i ne'eri ana kaida'i ne'eri.

² Ma kira ka laefia logo ma'i sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki 'uana na ara ara'inga ne'eri.

³ Ma kaida'i ne'e ngwae ki kira kwa'u, ma na waen kira ka sui, te'a sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Noa'a kira kasi to'o na'a ana ta waen."

⁴ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Te'a 'ae, noa'a 'oe kosi sae nau la'u fuana sasilana ta ru, osi'ana na kaida'i nau noa'a 'ua."

⁵ Ma te'a sa Jesus ka fata 'uri fuana na ngwae rao ki, "Muke sasi sulia ta ru ne'e nia ke saea fuamulu."

⁶ Ma na ono kufikufi ru doe ki fuana ngali kafo'a ne'e kira saunga'inia 'ani fau ni'i teo 'i ne'eri, fuana na tau lima'anga

fuana na ngwae ki sulia na falafala Jiu ki. Ta'i kufikufi ru nia bolo fa'inia ka ngalia 75 nama 115 lita kafo.

⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana na ngwae rao ki, "Kamu ka ongia na fa'i kufikufi ru ne'e ki 'ani na kafo." Ma kira ka ongi'i leleka ka fungu.

⁸ Sui nia ka fata 'uri fuada, "Kamu ke ongia na kafo, ma kamu ka kwatea fuana na ngwae 'a'ana ana na fanga'a."

Ma kira ka kwatea fuana,

⁹ ma nia ka kwa'u to'ona na kafo ne'eri, ne'e ka alu na'a na waen. Ma noa'a nia kasi saiana na waen ne'e nia leka ma'i fa'asia 'i fa'i. Bore ma na ngwae rao ne'e kira ongia ma'i na kafo ne'eri go'o ne'e kira saiana ta'ifau. 'Una'eri na ngwae 'a'ana ne'e ka ri ma'i 'uana na ara'i faolu ne'eri,

¹⁰ ma ka fata 'uri fuana, "Na ngwae ki ta'ifau kira kwatea na waen le'a 'i na'o, ma 'i buri 'ana na ngwae ki kira kwa'u ka sui na'a, nia ka fi'i kwatea na'a waen ne'e dalakwai. Ma 'oko gonja na waen le'a liu leleka ka dao na'a ana kaida'i ne'e!"

¹¹ Nia na'a ne'e etana ru fa'anaada ne'e sa Jesus nia sasi 'i Galili, 'i saena na fanoa 'i Kena. Ne'eri nia ka fa'ata'inia na'a na 'inoto'anga nia, ma na fafarongo nia ki kira ka fa'amamana ana.

¹² Ma 'i buri, sa Jesus fa'inia te'a nia, ma na ngwae'uta nia ki, ma na fafarongo nia ki, kira ka leka na'a 'uana na fanoa 'i Kapaneam. Ma kira ka tua 'i ne'eri sulia bara fa'i asoa.

Sa Jesus lalia na ngwae ki fa'asia saena na Luma Abu God

(Matthew 21:12-13; Mark 11:15-17; Luke 19:45-46)

¹³ Aia, ma karangia na'a na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a na ngwae Jiu ki, sa Jesus ka leka 'uana na fanoa doe 'i Jerusalem.

¹⁴ Ma 'i ne'eri saena Luma Abu God, nia ka lisia na ngwae ne'e kira 'oifoli'a 'ani na buluka ki, ma na sipsip ki, ma na bola ki fuana kwaisu'usi'anga. Ma nia ka lisia logo na ngwae ne'e kira rokisi 'ani na mani ki, kira tua 'ada 'i ninimana na tatafe kira ki.

¹⁵ Ma nia ka saunga'inia ru fuana kwa'inga 'ani nili'i kwalo ki, ma ka lalia na'a buluka ki, ma na sipsip ki, ma na ru ki ta'ifau fa'asia saena Luma Abu God. Ma nia ka gilosia na'a tatafe na ngwae ne'e kira rokisi 'ani na mani ki, ma ka takalonga'inia na'a mani kira ki.

¹⁶ Ma nia ka kwa'i laelae sulia na ngwae ne'e kira 'oifoli'a 'ani na bola ki ka 'uri, "Kamu ke ngalia na'a ru ne'e ki 'i maa! Noa'a kamu kasi saunga'inia na Luma Ma'a nau 'ani kula ni usi'a!"

¹⁷ Ma na fafarongo nia ki kira ka manata to'ona na Kerekere'a Abu ba nia fata 'uri, "God 'ae, na alafe'anga nau fuana na Luma 'oe, ka di'ia na mafula ne'e 'ako 'i saena mangoku."*

¹⁸ Sui na ngwae gwaunga'i Jiu ki kira ka saefiloo sa Jesus kira ka 'uri, "Sa tai ne'e kwatea mamana'anga fuamu fuana sasilana ru ne'eri ki kwa? Di'ia God ne'e kwatea mamana'anga fuamu, fa'ata'inia ta fa'anada'a 'iri ne'e kami ke fa'amamana amul!"

¹⁹ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Di'ia muke osia bore na Luma Abu ne'e, nai ba'a fa'auua la'u saena uulu fa'i asoa ki."

²⁰ Ma kira saefilo nia la'u kira ka 'uri, "Uri ma 'oke fa'auua la'u saena uulu fa'i asoa ki go'o kwa? Na Luma Abu God nini'a, kira saunga'inia mala sulia fai akwala ma ono fa'i ngali ki!"

²¹ Bore ma na Luma Abu ne'e sa Jesus nia fata sulia ne'e na nonina lala 'ana.

²² Ma ana kaida'i God ka ta'ea nia'a fa'asia na mae'a ne'e na fafarongo nia ki fi'i manata to'ona ne'e nia saea na ru ne'e, ma kika fi'i fa'amamana ana na Kerekere'a Abu ma na ru ne'e sa Jesus ka saea.

²³ Ma ana kaida'i sa Jesus nia tua 'i Jerusalem ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, na ngwae 'oro ki kira fa'amamana ana nia'a, osi'ana kira lisia na'a ru fa'anada'a ki ne'e nia sasi'i.

²⁴ Sui ka 'una'eri bore 'ana, sa Jesus noa'a kasi fito'oda go'o, osi'ana nia sai ta'ifau go'o ada.

²⁵ Sui bore 'ana ta ngwae noa'a kasi fa'arongo nia 'ani ta ru sulia na ngwae, nia sai go'o 'ana ana na ru ki ta'ifau saena manatalada.

3

Sa Jesus fa'inia sa Nikodimas

¹⁻² Ana ta'i kaida'i, ta'i ngwae 'inoto'a Jiu ki, nia leka ma'i siana sa Jesus. Na ngwae ne'eri satana sa Nikodimas, nia'a ta ngwae ana Farasi ki. Nia leka ma'i siana sa Jesus saena rodo, ma ka fata 'uri fuana, "Fa'amanata 'ae, kami saiana 'ae'o na ngwae fa'amanata ne'e God kwatea ma'i, osi'ana na ru fa'anada'a ki ne'e 'oko fuli'i, 'afita'i ta ngwae ka sasia di'ia God noa'a kasi tua fa'inia."

³ Sa Jesus ka olisia ka fata 'uri fuana, "Ru mamana nau ku saea fuamu, 'afita'i ta ngwae ka lisia na mauri'a ne'e God gwaunga'i fafia, di'ia noa'a nia kasi futa faolu la'u."

⁴ Ma sa Nikodimas ka saefiloo sa Jesus ka 'uri, "Na ngwae ne'e doe na'a, nia ke futa

la'u ma'i fa'uta kwa? 'Afita'i liu fuana na ngwae ne'e ka oli la'u saena sirana te'a nia, ma ka futa la'u ma'i!"

⁵ Sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ru mamana nau ku saea fuamu. 'Afita'i liu fuana ta ngwae ke ru'u saena mauri'a ne'e God ke gwaunga'i fafia, di'ia noa'a nia kasi futa ana kafo ma na Ano'i ru Abu.*

⁶ Kaida'i ngwae nia futa ana na ma'a nia fa'inia na te'a nia, nia sau ana ngwae. Ma sa tai ne'e ka futa ana Ano'i ru Abu God, nia futa faolu ma'i fa'asia 'i langi.

⁷ Noa'a 'oe kosi 'arefo, osi'ana nau ku saea fuamu kamu ke futa faolu nama la'u.

⁸ Na Ano'i ru Abu nia di'ia na iru. Sulia sui bore 'oko rongoa na iru, noa'a 'oe kosi lisia go'o ne'e nia leka ma'i fa'asia 'i fa'i, nama ka leka 'uana 'i fa'i. Ma na Ano'i ru Abu logo, noa'a 'oe kosi lisia nia ka rokisi fa'uta ana ngwae fuana ka alua na ngwae faolu."

⁹ Sa Nikodimas ka saefiloo la'u ka 'uri, "Uri ma na ru ne'e ki ke mamana fa'uta kwa?"

¹⁰ Sa Jesus ka olisia ka 'uri fuana, "'Ae'o ne'e na fa'amanata 'inoto'a Jiu ki na'a. Ma fa'uta ne'e noa'a 'oe kosi sai go'o ana na fadalana ru ne'e ki?"

¹¹ Ru mamana nau ku saea fuamu, kami fa'arongo 'ani na ru ne'e kami saiani ki, ma mika fata sulia na ru ne'e kami lisi'i ki. Ma noa'a ta ngwae amu'a kasi fa'amamana go'o.

¹² Aia, ma di'ia noa'a kamu kasi fa'amamana ana na ru ne'e nau ku fa'arongo kamu 'ani sulia ru ana magalia ne'e, kamu ka fi'i fa'amamana mo fa'uta aku di'ia nau ku fa'arongo kamu 'ani na ru ma'i langi ki?"

¹³ Ma nau'a, na Ngela Ngwae, go'o ne'e nau ku saiana na ru ne'e kira saungani ma'i 'i langi, osi'ana nau ku koso ma'i fa'asia 'i langi. Ma ka noa'a ta ngwae la'u ne'e ka leka ma'i fa'asia 'i langi.

¹⁴ "Di'ia ana kaida'i ba 'i na'o, sa Moses nia saunga'inia na fa'i loi 'ani na barasi baera 'i saena na aba'i kula kwasi, ma ka fa'auua 'i langi 'i gwauna na 'ai baera. Ma ka 'una'eri logo, kira ke fa'auua na Ngela Ngwae 'i langi gwauna na 'ai,

¹⁵ fasi 'iri sa tai fa'ida ne'e kira fa'amamana ana nau'a, kira ke mauri firi.

¹⁶ God fa'ata'inia na alafe'anga doe nia fuana na ngwae ki ta'ifau saena magalia ne'e 'uri, nia ka kwatea ma'i ta'i Ngela muta'i nia, fasi 'iri sa tai ne'e kira fa'amamana ana nia'a, noa'a kira kasi funu, bore ma kira ke ba'a mauri firi.

¹⁷ God noa'a kasi kwatea ma'i na Ngela nia saena magalia fuana na mata-langa'ilana na ngwae ki, bore ma nia ka kwatea lala ma'i fuana fa'amaurilada.

¹⁸ "Ma sa tai bore 'ana ne'e fa'amamana ana na Ngela nia, noa'a God kasi mata-langa'inia. Ma sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi fa'amamana ana nia'a, God matalanga'inia ka sui na'a, osi'ana nia noa'a kasi fa'amamana ana ta'i ngela muta'i nia.

¹⁹ Na kwa'ikwa'inga ne'e 'uri, na ngwae ne'e di'ia na madakola'a, nia dao na'a ma'i 'i saena na magalia. Bore ma na ngwae ki, kira ka saele'a lala fa'inia na ma'erodo ka liufia lala na madakola'a, osi'ana na abulalada ta'a.

²⁰ Du'ungana sa tai ne'e abulalana nia ta'a, nia ka 'aila 'ani madakola'a, ma noa'a nia kasi oga leka'a ma'i fuana madakola'a, osi'ana noa'a nia kasi oga abula ta'anga'a nia ki ka fa'ata'i.

²¹ Bore ma sa tai bore 'ana ne'e fulirilana ka saga, nia leka ma'i fuana madakola'a, fasi 'iri na madakola'anga ka fa'ata'inia na ru ne'e nia sasi' i ki ni'i leka sulia kwaiogai'anga God."

Sa John Siuabu fa'a'imoto'a sa Jesus

²² Ma buri 'ana, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira leka 'uana 'i Judea, ma kira ka tua 'i ne'eri. Ma kira ka siuabua na ngwae ki 'i ne'eri.

²³ Ma ana kaida'i ne'eri logo, sa John ka siuabua na ngwae ki ana ma'e fanoa 'i Aenon karangia 'i Salim. Sa John ka siuabuda 'i ne'eri, osi'ana kula ne'e kafo nia 'oro ana. Aia, ma ngwae 'oro ki logo kira ka leka siana fuana siuabu'anga.

²⁴ (Ana kaida'i ne'eri, noa'a kira kasi alua 'ua sa John saena luma ni lokafo.)

²⁵ Ma ana kaida'i ne'eri, ti ngwae ana fafarongo sa John ki, kira olisu'usu'u fa'inia ta'i ngwae ana Jiu ki sulia na falafala Jiu ki sulia na taufilana nonida, fasi 'iri kika sikasika 'i na'ona God.

²⁶ Ma fafarongo sa John ki kira leka siana sa John, ma kira ka saefiloa kira ka 'uri, "Fa'amanata 'ae, 'oko saiana na ngwae ba nia uu fa' 'oe bali lo'oba ana kafo 'i Jordan, ne'e 'oko saea ru le'a ki sulia? Ana kaida'i ne'e, nia siuabua na'a ngwae ki, ma na ngwae 'oro ki, kira ka leka ta'ifau na'a siana!"

²⁷ Ma sa John ka olisida ka 'uri, "Na ngwae nia to'o go'o ana tae ne'e God kwatea fuana.

²⁸ Kaumulu rongoa ta'ifau na'a ba nau ku saea fuamu'a, nau'a noa'a la'u na Christ, na ngwae ne'e God filia. Nau'a ngwae nau ku leka ma'i 'i na'o fuana nai fa'atalo 'ani fa'arongo'a sulia nia'a.

²⁹ Na Christ nia di'ia na ngwae ba nia ara'i faolu. Ma nau ku di'ia na ngwae kwaima ana ara'i faolu. Ma na ngwae kwaima ana ara'i faolu ne'eri, nia ka saele'a liu kaida'i ne'e ngwae ara'i faolu nia dao fuana ara'ingia nia. Ma ka 'una'eri logo ana nau'a. Nau ku saele'a liu ana kaida'i ne'eri, osi'ana sa Jesus nia dao na'a.

³⁰ Kira ke ba'a fa'a 'imoto'a na Christ. Ma nau'a, kira ke ba'a fa'ati'iti'i nau la'u.

³¹ "Iu, ma na Christ leka ma'i fa'asia 'i langi, nia talinga'i ka tasa liufia ngwae ki ta'ifau. Sa John Siuabu nia ngwae ana magalia go'o. Ma nia ka saiana ala'anga sulia ru ne'e fuli saena magalia ki go'o. Ma nia mamana liu, na Christ leka ma'i fa'asia 'i langi, nia talinga'i ka tasa liufia ngwae ki ta'ifau.

³² Nia ala'a madako sulia tae ne'e nia lisa, ma ka rongoa fa'asia 'i langi. Sui ka 'una'eri bore 'ana, noa'a ta ngwae kasi oga go'o fa'amamana'anga ana tae ki ne'e nia sae'e.

³³ Ma na ngwae ne'e nia fa'amamana ana tae ne'e nia saea, na ngwae ne'eri nia fa'ata'inia ru ne'e God saea nia mamana.

³⁴ Ma na Christ ne'e God kwatea ma'i fa'asia 'i langi, nia ka fa'atalo'ania fatalana God, osi'ana God kwatea ta'ifau na'a Ano'i ru Abu nia fasi 'iri ka 'afia.

³⁵ Ma God na Ma'a ka alafe liu na'a fuana Ngela nia, ma ka alua nia ka gwaunga'i fuana na ru ki ta'ifau.

³⁶ Ma sa tai bore 'ana ne'e ka fa'amamana ana na Ngela ne'e, nia ka mauri firi. Ma sa tai ne'e noa'a kasi fa'amamana ana Ngela ne'e, nia ka funu, si ne'e nia tua tari na'a olofana kwai matalanga'i 'anga God."

4

Sa Jesus ala'a fa'inia na kini 'i Samaria

¹⁻³ Sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira ka leka fa'asia 'i Judea, ma kira ka leka 'uana 'i Galili. Kira leka, osi'ana sa Jesus nia saiana na Farasi ki kira rongoa fasi nia sasi na ngwae 'oro liu ki kira ka leka sulia ka liufia sa John Siuabu, ma ka tasa la'u fa'inia siuabulada. Sa Jesus noa'a kasi siuabua go'o ta ngwae. Bore ma na fafarongo nia ki lala ne'e kira sasi 'una'eri.

⁴ Ma ana kaida'i kira leka kwau 'uana 'i Galili, kira ka liu nama ana aba'i kula 'i Samaria.

⁵ Ma kira ka dao ana ta'i ma'e fanoa ne'e satana 'i Saeka 'i saena na aba'i kula 'i Samaria, ne'e nia teo karangia na ano ne'e sa Jakob nia kwatea fuana sa Josef na ngela nia 'i na'o 'ua ma'i.

⁶ Ma na ma'e kafo 'ilia sa Jakob ka teo logo 'i ne'eri. Ma sa Jesus ka noni maruku ana na leka'a, ma nia ka tua 'ana ninimana na kafo 'ilia ne'eri. Ma ana kaida'i ne'eri, nia bolo na'a fa'inia na tofongana na'a saoa.

⁷⁻⁸ Ma na fafarongo nia ki, kira ka leka 'i fanoa ne'eri 'iri kike foli fanga. Ma ta'i kini fa'asia 'i Samaria ka leka ma'i fasi 'iri ka ufi kafo. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke kwatea ma'i ta kafo, nai kwa'u basi kwa."

⁹ Ma na kini ne'eri ka olisia ka 'uri, "Se kwala ara'i kwa, 'ae'o na ngwae Jiu, ma nau na kini 'i Samaria. Fa'uta ne'e 'oko gani nau 'uana kafo fuana kwa'unga?" Nia fata 'una'eri, osi'ana ne'e ngwae Jiu ki noa'a kira kasi kwaima fa'inia na ngwae Samaria ki.

¹⁰ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Di'ia 'oko saiana na tae ne'e God kwatea, ma 'oko saiana sa tai ne'e ka gani 'oe 'uana kafo, sali 'oko gani nau lala 'amu, ma nau ku kwatea na kafo ana mauri'a fuamu."

¹¹ Ma na kini ne'eri ka fata 'uri fuana, "Kwala ara'i kwa, noa'a 'amu ta ru ni ufilana kafo, ma na kilu kafo ne'e bore ka koso ka 'ato liu logo. Oke ba'a dao mo to'ona na kafo ana mauri'a ne'ana 'i fa'i kwa?"

¹² Na ko'o kia sa Jakob ne'e nia kwatea na mae kafo 'ilia ne'e fuaka. Ma nia, fa'inia na ngela nia ki, ma na ru 'ae'aela sare'e nia ki, kira kwa'u logo ana na ma'e kafo 'ilia ne'e. 'Uri ma 'oko fia fasi ne'e 'oko talinga'i ka liufia sa Jakob kwa? Nama fa'uta?"

¹³ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Sa tai ne'e nia kwa'ufia na kafo ne'e, nia saiana ke ba'a silikwa'u la'u.

¹⁴ Bore ma sa tai bore 'ana ne'e ka kwa'ufia na kafo ne'e nau ku kwatea, noa'a nia kasi silikwa'u la'u. Ma na kafo ne'e nau ku kwatea fuana ka alu na'a na ma'e busu ne'e ka kwatea na mauri'a firi fuana."

¹⁵ Ma na kini ne'e ka fata 'uri, "Kwala ara'i kwa, 'oke kwatea na'a kafo ne'ana fuaku, fasi 'iri noa'a naisi silikwa'u la'u, ma ka noa'a nau kusi leka la'u ma'i 'i ne'e fuana ngali kafo'a."

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oe leka, 'oko saea ma'i na ara'i 'oe, ma moro ka oli ma'i 'i ne'e."

¹⁷ Ma na kini ne'e ka olisia ka 'uri, "Noa'a nau kusi to'o ana ta ara'i."

Sa Jesus ka fata 'uri, "Oko fata mamana ana kaida'i ne'e 'oko saea noa'a 'oe kosi to'o ana ta ara'i.

¹⁸ Osi'ana 'oko to'oto'o ana na lima ara'i ki, ma na ngwae ne'ana 'oko tua fa'inia ana kaida'i ne'e, nia'a noa'a la'u na ara'i

mamana 'oe. Na ru mamana ne'ana 'oko saea fuaku."

¹⁹ Ma na kini ne'e ka olisia ka 'uri, "Kwala ara'i kwa, nau ku saiana 'ae'o ta profet.

²⁰ Na ko'o kami ki 'i Samaria, kira fo'osia God 'i gwauna fa'i ua ne'e. Ma kamu na ngwae 'i Jiu ki, kamu saea kula fuana fo'osilana God ne'e 'i Jerusalem na'a. 'Uri ma 'i fa'i ana ro kula ne'e ki ne'e mamana kwa?"

²¹ Ma sa Jesus ka fata fuana ka 'uri, "Kwala kini ne'e 'ae, 'oke fa'amamana nau, na kaida'i ke ba'a dao ma'i fuana na ngwae ki ne'e noa'a kira kasi fo'osia na'a na Ma'a 'i gwauna fa'i ua ne'e nama 'i Jerusalem bore.

²² Kamu'a na ngwae 'i Samaria ki, kamu kina go'o 'amu'a sa tai ne'e kamu fo'osia. Bore ma kami'a na ngwae 'i Jiu ki, kami saiana sa tai ne'e kami fo'osia, ma kami saiana fa'atalo'a sulia na tala ne'e God fa'amauria ngwae ki.

²³⁻²⁴ Bore ma ta kaida'i ke ba'a dao ma'i, ma nia tala'ae na'a, kaida'i na Ano'i ru ke fa'ata'inia Mamana'anga God, nia kwate ka talangwara'u 'iri ngwae ki kike fo'osia God ana kula ki ta'ifau. God ne'e na Ano'i ru, ma na ngwae ki ne'e kike fo'osia, kira ke futa faolu nama 'ani na Ano'i ru ana Mamana'anga. Na ngwae 'una'eri ki ne'e saiana kike fo'osia na Ma'a."

²⁵ Ma na kini ne'eri ka fata 'uri fuana, "Nau ku saiana na ngwae ne'e God nia filia ne'e kira saea 'ani na Christ ke ba'a dao ma'i. Ma ana kaida'i ne'e nia ke dao ma'i, nia ke ba'a fa'arongo kia 'ani na ru ki ta'ifau."

²⁶ Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nau'a nini'a na'a."

²⁷ Ma ana kaida'i ne'eri, na fafarongo nia ki kira ka dao na'a ma'i, ma kira ka 'arefo liu, osi'ana kira lisia sa Jesus nia ala'a 'ana fa'inia na kini ne'e. Bore ma noa'a ta ngwae adulu kasi saefiloo go'o na kini ne'e, "Na tae ne'e 'oko oga?" Ma noa'a kira kasi saefiloo go'o sa Jesus, "Fa'uta ne'e 'oko ala'a fa'inia na kini ne'e?"

²⁸ Ma na kini baera ka fai danga na'a 'ani na ru ni ngali kafo'a nia, ma ka oli 'i fanoa, ma ka fata 'uri fuana na ngwae ki 'i ne'eri.

²⁹ "Muke leka ma'i, 'iri muka lisia 'aumulu na ta'i ngwae ne'e nia fa'arongo nau 'ani na ru ki ta'ifau ne'e nau ku sasi'i. Sali nia'a na ngwae ba God filia taka nini'a?"

³⁰ Ma kika fa'asia na ma'e fanoa baera, ma kira ka leka ma'i siana sa Jesus.

³¹ Ma ana kaida'i ne'eri, na fafarongo nia ki kika saefiloo sa Jesus kira ka 'uri,

“Ngwae fa'amanata 'ae, 'ania basi ta fanga kwa!”

³² Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, “Nau ku to'lo ana na fanga ni 'anilana nau ne'e kamu kina.”

³³ Ma na fafarongo nia ki, kira ka saefilo kira kwailiu kira ka 'uri, “Sali ta ngwae ngali fanga ma'li fuana taka nini'a?”

³⁴ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, “Na fanga nau na'e ne'e ro'onga'a sulia na fatalana God ne'e nia kwate nau ma'li, ma na fa'asuilana na rao'a nia ki ne'e nia kwate fuaku fuana sasilana.

³⁵ Aia, ma kamu to'lo ana na ta'i tarifula'anga ba nia 'uri, 'Fai madamo ki la'u, sui mala na unu'li loi ru'anga.’ Ma nau ku saea fuamu'a, muke lisia basi na ngwae ki ne'e kira leka ma'li. Kira ka di'ia na o'ola ne'e nia maua na'a, ma ka kwaimasi na'a fuana loilana.

³⁶ God ke kwaiara nama na ngwae ne'e nia loiru saena o'ola. Ma nia ka fikua na'a na alu ru'a 'uana na mauri'a firi, fasi 'iri na ngwae ne'e nia fasi ru, ma na ngwae ne'e ka loi ru, kera ka saele'a ta'ifau.

³⁷ Ma na tarifula'anga ka mamana ana ne'e nia fata 'uri, 'Ta'i ngwae nia fasi ru, ma ta ngwae ka loa.’

³⁸ Nau ku ba'e kamu fuana na loilana ru ki saena o'ola ne'e noa'a kamu kasi rao ana. Osi'ana ti ngwae lala ne'e kira rao ana ma kamu ka ngali sakonga'i na'a ana le'alana raolada.”

³⁹ Ma na ngwae 'oro ki 'li saena na fanoa ne'e ana na aba'li kula ne'e 'li Samaria, kira fa'amamana ana sa Jesus, osi'ana na kini ne'e nia saea, “Nia fa'arongo nau 'ani ru ki ta'ifau ne'e nau ku sasi'li.”

⁴⁰ Ma ana kaida'li kira ka leka ma'li siana sa Jesus, kira ka 'engoa fasi 'iri nia ka tua la'u 'ana fa'inida. Ma sa Jesus ka tua la'u 'li ne'eri sulia ro asoa ki.

⁴¹ Ma na ngwae 'oro ki la'u ne'e kira ka fa'amamana, osi'ana na fa'aronga'anga sa Jesus ki.

⁴² Ma kira ka saea fuana na kini ne'e ma kira ka 'uri, “Kami fa'amamana na'a ne'eri'a, ma noa'a la'u sulia na ru ba 'oko sae'e fuami'a ki, bore ma du'ungana lala ne'e kami tala rongoa 'ami'a na fatalana logo. Ma mika saiana ne'e nia'a mamana na'a ne'e Ngwae Fa'amauri mamana fuana ngwae ki ta'ifau.”

⁴³ Buri 'ana sa Jesus fa'inia fafarongo nia ki kira tua ana ma'e fanoa ne'e sulia ro asoa ki sui, kira ka fi'li leka 'uana 'li Galili.

⁴⁴ Sa Jesus 'ana talana ne'e nia fata 'uri, “Na ngwae ki noa'a kira kasi fu'usi doe go'lo ana ta profet saena fanoa nia 'ana talana.”

⁴⁵ Ma kaida'li sa Jesus ka oli ma'li 'uana 'li Galili, na ngwae ne'eri ki kira kwalo

nia, sulia kira leka logo 'li Jerusalem ana Fanga'a ana Daofa'li Liu'a, ma kira ka lisia na ru ne'e sa Jesus nia fuli'li 'li ne'eri ki.

Sa Jesus nia gura na ngela ta'i ngwae 'inoto'a

⁴⁶ Sui sa Jesus ka oli la'u 'uana 'li Kena na fanoa 'li Galili, na kula ba nia rokisia na kafo ka alu na'a na waen. Ma ana kaida'li nia tua 'ana 'li ne'eri, na 'alako ta'i ngwae 'inoto'a fa'asia 'li Kapaneam, nia mata'li ka doe liu.

⁴⁷ Ma ana kaida'li ngwae ne'e rongoa sa Jesus nia leka na'a fa'asia 'li Judea ma ka oli la'u ma'li 'uana 'li Galili, nia ka leka ma'li siana sa Jesus, 'iri ka 'engo nia fuana leka'a fa'inia 'uana 'li Kapaneam, 'iri ke gura na 'alako nia, osi'ana nia mata'li ka karangi mae na'a.

⁴⁸ Buri 'ana ngwae ne'e fata 'una'eri ka sui, sa Jesus ka fata 'uri fuana, “Kamu oga go'lo 'amu'a lisilana ru ni fa'anada'a ki ma na ru ni 'arefo'anga 'ani ki, sui mala kamu fi'li fa'amamana aku.”

⁴⁹ Sui bore 'ana sa Jesus ka fata 'una'eri, na ngwae ne'e nia ina'u go'lo 'ana ana fuana ala'anga 'uri fuana sa Jesus, “Aofia kwa, 'oke leka basi ma'li fa'li nau, 'asu 'ubani na ngela nau kata mae.”

⁵⁰ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana, “'Oke oli 'amu, na 'alako 'oe nia 'akwa na'a.”

Ma na ngwae ne'e ka leka, osi'ana nia fa'amamana ana na fatalana sa Jesus.

⁵¹ Ma kaida'li nia ka leka kwau 'ana sulia tala, na ngwae rao nia ki, kira ka lalili ma'li fuana fa'arongolana, ma kira ka fata 'uri, “Kwala ara'li 'ae, na ngela ba 'oe, nia 'akwa na'a, ma ka mauri na'a!”

⁵² Ma na ngwae 'inoto'a ne'eri ka saefiloda, “Agi asoa tae ne'e na 'alako nau nia 'akwa ana?”

Ma kira olisia kika fata 'uri, “Na 'ako'ako'anga sui fa'asia 'li ro'oki ana etana kadi sina 'li asoa.”

⁵³ Ma na ma'a ngela ne'e ka saiana agi asoa ba sa Jesus saea na'a na ala'anga ba kiri ne'eri'a. Ma 'li buri 'ana ru ne'e, na ngwae 'inoto'a ne'e fa'inia na ngwae ki ta'ifau saena luma nia, kira ka fa'amamana ana sa Jesus.

⁵⁴ Ma ru ne'eri na ruana ru fa'anada'a ne'e sa Jesus ka fulia ana kaida'li nia oli ma'li fa'asia 'li Judea 'uana 'li Galili.

5

Sa Jesus gura ta'i ngwae ana Sabat asoa ana mamalo'anga

¹ 'I buri 'ana ru ne'eri ki, sa Jesus ka leka 'uana 'li Jerusalem, ana ta'li fafanga Jiu ki.

² 'I Jerusalem, ta'li namo kafo nia teo karangia na kula ne'e kira saea 'ani ma'e ta'elo ana sipsip. Aia, ma 'ani ala'anga

ngwae Jiu, kira saea na namo ne'eri 'ani 'li Betsaeda. Ma na lima taofa keta ki ne'e kira teo 'i ninimana na gwa'li namo ne'eri.

³⁻⁴ Ngwae 'oro liu ki ne'e kira teo saena taofa ne'eri ki. Ngwae ne'e kira mata'li 'ani kwalukaela mata'inga matamata ki kwailiu: ngwae maada ka rodo, ngwae nonida ta'u ki, ma ngwae limada ma na 'aeda ka mae ki logo.*

⁵ Ma ta'li ngwae ka teo fa'li kira 'li ne'eri, nia mata'li na'a sulia uulu akwala ma kwalu fa'li ngali ki.

⁶ Ma sa Jesus ka lisia nia teo go'o 'ana ana kula ne'eri, ma nia ka saiana ne'e nia mata'li ka tau liu na'a, ma nia ka saefiloo na ngwae ne'eri ka 'uri, "Uri ma 'oko oga 'oke 'akwa?"

⁷ Ma na ngwae mata'li ne'eri ka olisia sa Jesus ka 'uri, "Ara'li kwa, noa'a ta ngwae fuana ne'e ka ngali nau kwau 'uana saena namo, ana kaida'li ne'e kafo ka salongwetengwete. Ana kaida'li ki ta'ifau, kaida'li nau ku sasi fa'inia leka'a saena kafo ne'e, ta ngwae leka na'a 'ana 'li na'o fa'asi nau."

⁸ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Tata'e, 'oko ngalia na'a 'ifita'li 'oe, ma 'oko leka na'a 'amu."

⁹ Ma ana kaida'li ne'eri nama go'o, na ngwae ne'eri ka le'a na'a, ma nia ka tata'e, ma ka ngalia na'a 'ifita'li nia, ma ka leka na'a 'ana.

Ma na asoa ne'eri na Sabat asoa ana mamalo'anga.

¹⁰ Nia ne'e na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki, kira ka fata 'uri fuana ngwae ne'e nia 'akwa na'a, "Ta'ena na asoa Sabat, ma ka abu liu ana taki kia ki fuana 'oko ngalia na 'ifita'li 'oe."

¹¹ Ngwae ne'eri ka fata 'uri fuada, "Na ngwae ne'e nia gura nau ne'e nia saea nau ku ngalia 'ifita'li nau, ma nau ku fali."

¹² Ma kira ka saefiloo la'u kira ka 'uri, "Ngwae tae ne'e saea 'oko sasia na ru ne'ana kwa?"

¹³ Bore ma na ngwae ne'e ka kina logo 'ana sa Jesus, osi'ana na ngwae 'oro liu ki ne'e kira tua ana kula ne'eri. Ma sa Jesus ka leka na'a 'ana 'li safitada.

¹⁴ Ma 'li buri 'ana na'a, sa Jesus ka fi'li dao to'ona saena Luma Abu God, ma ka fata 'uri fuana, "Oke fafarongo basi, ana kaida'li ne'e, 'oko le'a na'a. Ma 'oko kakari alifa'li fa'asia abula ta'anga'a 'oe ki, 'asu 'ubani ta ru ta'a liu kata fi'li saungi 'oe la'u 'li buri. Sulia ru ne'eri ke ba'a ta'a ka tasa liufia ru ne'e eta saungi'o 'li na'o."

¹⁵ Ana kaida'li ngwae ne'e nia ka ru'u na'a 'li maa fa'asia na Luma Abu God, nia ka leka siana ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki, ma ka fata 'uri fuada, "Sa Jesus ba nia gura nau, ma nau ku 'akwa la'u."

¹⁶ Ma ana kaida'li ne'eri, kira ka tala'ae na'a ana malimae'anga ana sa Jesus, osi'ana nia gura na ngwae ne'e ana Sabat asoa ana mamalo'anga.

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Di'ia nama ne'e Ma'a nau nia rao sulia asoa ki, nau'a bore nau ku rao logo."

¹⁸ Aia, ma osi'ana na ala'anga ne'eri ki, nia sasia ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki ne'e manatada ka ngasingasi'a liu fuana kike saungia sa Jesus ka mae. Kira ka oga saungilana, osi'ana nia kasi manata doe ana falafala ki sulia na Sabat, ma osi'ana logo ne'e nia saea God na'a ne'e Ma'a nia. Ma osi'ana ne'e nia ka 'una'eri, nia ka fa'ata'inia fasi nia ka bolo fa'inia God.

¹⁹ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a. Nau'a, na Ngela God, ka 'afita'li nau ku sasia ta ru talaku. Nau ku saiana nau ku sasia go'o 'aku ru ne'e nau ku lisia ana Ma'a nau nia sasi'i. Ma tae ne'e Ma'a nau ka sasi'i, nia logo ne'e nau ku sasi'i."

²⁰ Osi'ana Ma'a nau nia alafe fuaku, ma nia ka fa'ata'inia fuaku na ru ki ta'ifau ne'e nia ka sasi'i. Ma nia ke ba'a fa'ata'inia logo fuaku na rao'a doe ki la'u ne'e liufia mala guralana na ngwae ne'e, ma muke 'arefo liu ana ru nini'a nau ku sasi'i.

²¹ Ma'a nau nia saiana ka ta'ea ngwae mae ki ma ka fa'amaurida. Ma ru 'una'eri logo ne'e nau'a na Ngela nia, nai ba'a sasia logo. Nau ku kwatea mauri'a logo fuana sa tai fa'lida ne'e nau ku filida.

²² Ma'a nau ta'ifilia noa'a kasi mata'langa'inia ta ngwae, osi'ana nia kwatea na'a na mamana'anga fuana kwai mata'langa'inga fuana na Ngela nia.

²³ Nia kwatea ru ne'e fuaku fasi 'iri na ngwae ki ta'ifau kira ka fu'usi doe aku, di'ia logo ne'e kira fu'usi doe ana na Ma'a nau. Ma sa tai ne'e noa'a kasi fu'usi doe ana nau'a, nia noa'a kasi fu'usi doe logo ana Ma'a nau ne'e nia asunga'li nau ma'i.

²⁴ "Ru mamana nau ku saea fuamu'a. Di'ia sa tai ne'e nia rongoa na fatalaku, ma ka fa'amamana ana God ne'e nia asunga'li nau ma'i, nia ka to'o ana mauri'a firi. Noa'a naisi matalanga'inia na'a. Ma nia daofa'li liu na'a fa'asia mae'a, ma ka ru'u na'a saena mauri'a mamana.

* 5:3-4 3b-4. Ti kerekere'a 'ua kira 'adoa verse ne'e, "Ti ngwae kira masia ana kaida'li to'oa ki kafo ka etangia saola'anga, 4 osi'ana kira fia go'o ne'e na ta'li 'ainsel God koso ma'i ma ka salonga na kafo ne'eri. Ma sa tai ne'e eta koso saena kafo burina ne'e nia salongwetengwete nia ke 'akwa, sui bore 'ana ta mata'inga tae ne'e nia to'o ana."

²⁵ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, kaida'i ke ba'a dao ma'i, ma nia ka dao na'a ma'i, fuana sa tai ne'e kira mae na'a ki, kira ke rongo nau, na Ngela God. Ma sa tai ne'e kira ro'osuli nau, kira ke ba'a mauri.

²⁶ Ka di'ia na Ma'a ne'e na gwalona mauri'a mamana, ma nia kwate nau'a, na Ngela nia, nai ba'a di'ia logo gwalona mauri'a mamana fuana ngwae ki.

²⁷ Ma nia ka kwatea na'a mamana'anga fuaku, fasi 'iri nau ku matalanga'inia na ngwae ki, du'ungana ne'e nau'a na Ngela Ngwae.

²⁸ Noa'a kamu kasi 'arefo ana ru ne'e, kaida'i ke ba'a dao ma'i fuana ngwae ne'e kira mae na'a ki, kira ke ba'a rongo nau,

²⁹ ma kira ka ru'u ma'i fa'asia na kilu gwau kira ki, fasi 'iri sa tai ne'e kira sasia ru le'a ki, kira ka tata'e ma'i, ma kira ka mauri'a firi. Ma sa tai ne'e kira sasia ru ta'a ki, kira ka tata'e ma'i, ma kira ke ba'a tua saena na kwai matalanga'inga firi.

³⁰ Noa'a nau kusi sasia ta ru sulia manataku talaku. Nau ku saiana nau ku matalanga'inia ngwae sulia tae ne'e nau ku rongoa God nia saea fuaku. Na kwai matalanga'i 'anga nau nia saga ta'ifau, osi'ana God ba'e nau ma'i, ma nau ku sasi sulia na tae ki ne'e nia oga, ma noa'a nau kusi sasi sulia na kwaiogai'anga nau talaku.

³¹ "Di'ia nau ku fa'arongo 'ania ru suli nau'a talaku, noa'a ta ngwae kasi fa'amamana go'o ana fa'arongo'anga nau.

³² Bore ma ta'i ngwae ne'e nia tua go'o 'ana, nia lala ne'e ka fa'arongo 'ani tae ne'e nia saiana suli nau. Ma nau ku saiana tae ne'e nia fa'arongo 'ani suli nau nia mamana ta'ifau.

³³ Aia, ma kaumulu ba kwatea kwau ngwae kamu ki siana sa John, ma nia fa'arongo kamu 'ani ru mamana suli nau.

³⁴ Noa'a naisi riri go'o ana ta ngwae ne'e ka fata fa'amamana le'a suli nau, sui bore 'ana nau ku fata sulia fata fa'amamana 'anga sa John 'iri ka 'afi kamu 'uana mauri'a faulu.

³⁵ Ma sa John ka usulia ta fa'i unu ne'e sina le'a. Aia, ma sulia kaida'i ti'iti'i, kamu ka sae'e'a sulia tae ki ne'e nia sae'e.

³⁶ Bore ma nau ku to'o logo ana ru fuana fata fa'amamana 'anga suli nau ne'e talinga'i ka liufia sa John: na fa'amanata 'anga nau ki fa'inia na fa'anada'a ne'e nau ku fuli'i ki. Ma na ru ne'eri ki na'a ne'e na rao'a ne'e nau ku sasi'i sulia na Ma'a ne'e nia kwate'e fuaku nau ku sasi'i. Na rao'a ne'e nau ki fa'amamana ne'e Ma'a nau ne'e asunga'i nau ma'i.

³⁷ Ma na Ma'a 'ana talana logo ne'e fata fa'amamana 'ani nau. Noa'a kamu 'iri rongoa lingana, nama noa'a kamu 'iri lisia maana,

³⁸ ma noa'a kamu kasi kwaloa go'o fatalana saena maurilamu'a, osi'ana ne'e noa'a kamu 'iri fa'amamana nau ne'e nia asunga'i nau ma'i.

³⁹ Kamu 'idufa'i to'omani na Kerekere'a Abu ki, osi'ana ne'e kamu fia fasi kamu ke ba'a to'o ana na mauri'a firi sulia. Ma na Kerekere'a Abu ne'eri ki nia fa'ata'inia ru mamana ki ta'ifau suli nau.

⁴⁰ 'Iu ka 'una'eri bore 'ana, noa'a kamu kasi oga go'o leka'a ma'i siaku fuana nau ku fa'amauri kamu.

⁴¹ "Ma nau'a ne'e, noa'a nau kusi lulu 'uana ta ngwae fuana ka fu'usi doe aku.

⁴² Bore ma nau ku sai amu'a ne'e noa'a kamu kasi to'o go'o ana ta alafe'anga fuana God.

⁴³ Nau ku leka ma'i fa'inia na mamana 'anga Ma'a nau, bore ma noa'a kamu kasi kwalo nau go'o. Aia, ma di'ia ta ngwae nia leka ma'i 'ana fa'inia mamana 'anga nia talana, kamu ka kwalo saesae'e ana.

⁴⁴ Nia 'una'eri osi'ana ne'e kamu oga na ngwae ki kira ka tango kamu. Bore ma noa'a kamu kasi oga go'o na sasilana ru le'a ki fasi 'iri God ka tango kamu. Ma di'ia nia 'una'eri, nia 'afita'i liu na'a fuana kamu ka fa'amamana nau.

⁴⁵ Noa'a la'u nau'a ne'e nai giosi kamu 'i na'ona Ma'a nau. Sa Moses ba nia keresia na taki ki ne'e kamu fa'amamana ana, nia'a lala ne'e ke ba'a giosi kamu.

⁴⁶ Di'ia kamu fa'amamana ana sa Moses na'a, fuila kamu ke fa'amamana nau logo, osi'ana nia ba kerekere ma'i sulia nau'a.

⁴⁷ Aia, ma osi'ana noa'a kamu kasi fa'amamana ana tae ne'e sa Moses nia keresia suli nau, nia 'afita'i liu fuamu'a muke fa'amamana ana tae ki ne'e nau ku saea fuamu'a."

6

Sa Jesus sarea na lima to'oni ngwae ki (Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; Luke 9:10-17)

¹ Ma 'i buri, sa Jesus ka to'ofolo ana na 'osi 'i Galili ne'e kira saea la'u 'ani 'osi 'i Taebirias.

² Ma ta'i fiku'a doe ka leka 'i burina, osi'ana kira lisia na ru fa'anada'a ki ne'e nia sasi'i 'ani na guralana na ngwae mata'i ki.

³ Ma sa Jesus ka ra'e 'i gwauna ta'i kula ne'e fane, ma ka tua 'i ano fa'inia na fafarongo nia ki.

⁴ Ana kaida'i ne'eri, na Fanga'a ana na Daofa'i Liu'a na jiu ki nia karangi na'a.

⁵ Sa Jesus ka lia kali nia, ma ka lisia na fiku'a doe liu kira dao ma'i siana, ma ka fata 'uri fuana sa Filip, "I fa'i ne'e kulu ke folia ta fanga ne'e ke bolo fuana kulu ka sarea 'ani na ngwae ne'e ki ta'ifau?"

⁶ Nia ka fata 'uri 'ani na ru ne'e fasi 'iri ka ilito'ona sa Filip, 'una'eri bore 'ana nia na ka sai na'a ana ru ne'e nia ke ba'a sasia.

⁷ Ma sa Filip ka olisia ka 'uri, "Ta ro talanga'i mani* bore kasi bolo go'o fa'inia na folilana na fanga fasi 'iri di'ia kira ka fanga ti'iti'i bore 'ada ana."

⁸ Ma ta'i ngwae ana fafarongo nia ki sa Andrew, na ngwaefuta sa Simon Peter, nia ka fata 'uri,

⁹ "Ta'i ngela ngwane nia 'i ne'e, ma nia to'o go'o ana kala lima afu beret ki fa'inia ro gwa'i i'a ki. Bore ma nia 'afita'i ka bolo fa'inia na ngwae 'oro ne'e ki."

¹⁰ Ma sa Jesus ka saea fuada ka 'uri, "Kamu ke saea fuana na ngwae ki, kira ka tua 'i ano." 'I ne'eri na karasi nia 'oro liu ana. Ma na ngwae ki ta'ifau kira ka tua 'i ano, ma nia bolo fa'inia na lima to'oni ngwane ki.

¹¹ Ma sa Jesus ka ngalia afu beret ne'eri ki, ma ka ba'atafea God, ma ka daro'ia fuana na ngwae ki ne'e kira tua 'i ne'eri. Ma nia ka sasi 'una'eri logo ana gwa'i i'a ne'eri ki. Ma kira ta'ifau, kira ngali ka bolo fa'inia ne'e kira oga ta'ifau.

¹² Ma kaida'i kira abusu na'a, nia ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Muke gonia na'a ngisingisina fanga ne'e ore, fasi 'iri noa'a kulu kasi fa'ali ta ru."

¹³ Ma kira ka goni ta'ifau ana, ma kira ka fa'afungua ta'i akwala ma ro kokofi ki 'ani na ngisingisina fanga ne'e ore ana na lima afu beret ba kira 'ani'i ki.

¹⁴ Ma ana kaida'i ne'e ngwae ki kira lisia ru fa'anada'a ne'e sa Jesus nia sasia, kira ka fata 'uri, "Na profet ba nia ke ba'a dao ma'i saena na magalia, mamana na'a nini'al"

¹⁵ Ma sa Jesus ka leka na'a kwau 'ana fa'asi kira 'uana na kula ne'e fane ta'ifilia, osi'ana nia ka saiana kira karangi leka na'a ma'i fuana su'ung'a'ilana fasi 'iri nia ka uu ta'i ngwae tatalafa'a fuada.

*Sa Jesus leka fafona 'osi 'i Galili
(Matthew 14:22-33; Mark 6:45-52)*

¹⁶ Ma 'i sa'ulafi ana kaida'i na sina karangi ka suu na'a, na fafarongo nia ki kira ka koso na'a 'ada ninimani 'osi ne'eri.

¹⁷ Ma na rodo ka rodo na'a ma'i. Sa Jesus noa'a kasi dao 'ua siada. Ma kira ka ta'elia saena ta'i gwa'i baru, ma kira

ka to'o folo ana 'osi ne'eri 'uana na ma'e fanoa kira saea 'ani 'i Kapaneam.

¹⁸ Ma ka dao ana kaida'i ne'eri ne'e iru ka dao ma'i, ma na nafo ka magara liu.

¹⁹ Ma ana kaida'i kira faluta ka dao ana fulingana ta uulu nama ta fai agi asi,† kira lia kwau, ma kira ka lisia sa Jesus nia leka ma'i fafona 'osi, ma ka leka karangia na'a ma'i na gwa'i baru. Ma na fafarongo nia ki kira ka fai araari.

²⁰ Ma sa Jesus ka fata 'uri kwau fuada, "Noa'a kamu kasi ma'u! Nau go'o nini'al"

²¹ Ma 'i buri 'ana na ru ne'e, nia ka ra'e fa'i kira saena baru, ma kira ka saele'a liu. Ma 'asu bore ma, kira ka dao na'a ana ma'e fanoa ne'e kira leka 'uana.

²²⁻²³ Ma kaida'i nia dangi faolu na'a ma'i, na ngwae 'oro ne'e kira tua 'ua ana bali 'osi lo'oko, kira lulu 'uana sa Jesus ana kula ba sa Jesus ba'atafea God fafia na fanga ba kiri, ma ka fi'i kwatea fuana ngwae 'oro baera ki. Ma kira ka lia saiana ta'i gwa'i baru go'o 'ana ne'e teo 'i ne'eri. Ma kira ka sai logo ana ne'e sa Jesus noa'a kasi leka go'o fa'inia na fafarongo nia ki saena na gwa'i baru ne'eri. Ma kira ka sai logo ana ne'e fafarongo ki kira leka go'o ta'ifilida. Ma ti gwa'i baru dao ma'i fa'asia 'i Taebirias, kira leka ma'i, kira ka olo 'i ne'eri.

²⁴ Ma ana kaida'i ne'e fiku'a ne'eri kasi lisia na'a sa Jesus ma na fafarongo nia ki, kira ta'elia na gwa'i baru ki, kira ka leka, kira ka lulu 'uana sa Jesus 'i Kapaneam.

Sa Jesus nia na beret ana mauri'a

²⁵ Ma kaida'i kira dao to'ona bali 'osi ne'eri, kira ka saefilo 'uri ana, "Ngwae fa'amanata kwa, kaida'i tae go'o ne'e 'oko leka logo ma'i 'i ne'e kwa?"

²⁶ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Ru mana nau ku saea fuamu'a, kaumulu lulu 'uaku, osi'ana ne'e kamu 'ania afu beret baera ki ma muka abusu, ma ka noa'a la'u du'ungana ne'e kamu malinga'inia na fadalana na ru fa'anada'a ba nau ku sasi'i ki.

²⁷ Noa'a kamu kasi rao ulafu la'u 'uana na fanga ne'e ke ba'a funu go'o 'ana. Muke rao lala 'uana na fanga ne'e ka kwatea mauri'a firi fuamu'a. Nau'a, na Ngela Ngwae ne'e, nai ba'a kwatea fuamu'a na fanga ana mauri'a firi ne'eri, osi'ana God na Ma'a nia fa'ata'inia ne'e nia'a na'a ne'e asung'a'i nau ma'i."

²⁸ Ta ne'e na ngwae ki kira ka saefilo nia kika 'uri, "Na tae ne'e mike sasia fasi 'iri kami ka sasia na rao'a ne'e God nia oga fuaimili?"

* **6:7** ro talanga'i mani Na 'orolana mani ne'e nia bolo fa'inia folifoli'a ta'i ngwae fuana kwalu madamo ki. † **6:19**

29 Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Na kwaiogai'anga God nia 'uri: Muke fa'amamana ana na ngwae ne'e nia kwatea ma'i."

30 Ma kira ka saefilo la'u 'uri ana, "Ta ru fa'anada'a fa'uta ne'e 'oke ba'a fulia, fasi 'iri kami ka lisia ma kami ka fa'amamana amu? Ta tae ne'e 'oko sasia?"

31 Na ko'lo kia ki kira 'ania na beret ba kira saea 'ani 'mana' 'i saena na aba'i kula kwasi, di'ia ba kira keresia na'a 'uri, 'Sa Moses nia kwatea na beret fa'asia 'i langi fuada fuana 'anilana.' "

32 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, sa Moses noa'a la'u ba kwatea na beret fa'asia 'i langi fuamu'a. Na Ma'a nau lala ne'e kwatea na beret mamana fa'asia 'i langi fuamu'a."

33 Na beret mamana ne'e God nia kwatea, nia na ngwae ne'e ka koso ma'i fa'asia 'i langi, ma ka kwatea na mauri'a fuana na ngwae ki ta'ifau saena na magalia."

34 Ma kira ka fata 'uri fuana, "Kwala ara'i kwa, to'lo 'i ta'ena ka oli 'ala'a, 'oke kwatea na'a beret ne'e fuami'a."

35 Sui sa Jesus ka fata 'uri, "Nau na'a ne'e beret ana mauri'a. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka leka ma'i siaku, nia 'afita'i ka fiolo la'u. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka fa'amamana nau, nia 'afita'i ka silikwa'u la'u."

36 'Iu, ma nau ku saea fuamu'a ka sui na'a, sui bore 'ana ne'e muka lisi nau, noa'a kamu kasi fa'amamana nau.

37 Ngwae ki ta'ifau go'lo ne'e Ma'a nau nia kwateda fuaku, kira ke ba'a leka ta'ifau go'lo ma'i siaku. Ma sui bore 'ana sa tai ne'e nia oga leka'a ma'i siaku, noa'a nau kusi 'aila 'ania.

38 Nia 'una'eri, osi'ana nau ku koso ma'i fa'asia 'i langi, ka noa'a la'u fuana sasilana ru sulia kwaiogai'anga nau ki talaku. Nau ku leka ma'i fuana sasilana lala ru ne'e God asunga'i nau ma'i ne'e nia oga.

39 Tae ne'e God nia oga ne'e nau ku dau sulia na ngwae ki ta'ifau ne'e nia kwateda fuaku, ma ta'i ai bore kasi no'ana, fasi 'iri ana asoa 'isi nau ku fi'i ta'eda 'uana na mauri'a firi.

40 God na Ma'a nau nia oga sa tai fa'ida ne'e kira lia saiaku, ma kira ka fa'amamana nau, kira ka mauri firi. Ma nai ba'a ta'eda 'uana mauri'a ana asoa 'isi."

41 Ma na ngwae ki kira ka tala'ae kika ngunungunu buri na'a ana nia'a, du'ungana ne'e nia fata 'uri, "Nau'a na'a ne'e beret ne'e koso ma'i fa'asia 'i langi."

42 Ma kira ka fata 'uri fuada kwailiu, "Na ngwae ne'e sa Jesus na ngela sa Josef

go'lo nini'a, ma kulu sai go'lo 'akulu ana na ma'a nia, ma na te'a nia. Ma ka fa'uta ne'e nia ka saea fasi nia koso ma'i fa'asia 'i langi?"

43 Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Muke mango fa'asia na ngunungunu'anga 'i safitamu'a."

44 Ma'a nau ne'e asunga'i nau ma'i. Ma talito'ona go'lo na ngwae ne'e Ma'a nau tala'ida ma'i 'uaku ki ne'e kike leka ma'i siaku. Ma nai ba'a ta'eda 'uana na mauri'a ana fa'i asoa 'isi.

45 Na profet ki kira kerekere kira ka 'uri, 'God nia fa'amanata na ngwae ki ta'ifau go'lo.' Ma sa tai bore 'ana ne'e ka rongoa na'a Ma'a ma ka ngalia na'a sai'i ru'a fa'asi nia, kira ka leka ma'i siaku.

46 Ma noa'a ta ngwae kasi lisia na Ma'a. Ta'ifilia go'lo na ngwae ne'e 'ita ma'i fa'asia God go'lo ne'e nia lisia na Ma'a."

47 Ru mamana nau ku saea fuamu'a, sa tai ne'e nia fa'amamana ana nau'a, nia ka mauri firi.

48 Ma nau'a na'a ne'e beret ana na mauri'a.

49 Na ko'lo kamu ki kira 'ania na beret ba kira saea 'ani 'mana' saena aba'i kula kwasi, ma kira ka mae go'lo 'ada.

50 Bore ma na beret ne'e koso ma'i fa'asia 'i langi, ta ngwae bore 'ana ne'e ka 'ania, 'afita'i nia ka mae.

51 Ma nau'a na'a ne'e beret ana na mauri'a fa'asia 'i langi. Di'ia ta ngwae ka 'ania na beret ne'e, nia ka mauri firi. Ma na beret ne'eri na'a ne'e fasi'aku, ne'e nau ku kwatea fasi 'iri na ngwae ki saena magalia kira ka mauri du'ungaku."

52 Ma na ngwae ki kira ka tala'ae olisu'usu'u 'i safitada kwailiu, ma kira ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e ke kwate fa'uta ana na fasi'ana fuaka fuana 'anilana nini'a?"

53 Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, di'ia noa'a kamu kasi 'ania na fasi'aku, ma noa'a kamu kasi kwa'ufia na 'abuku, nia 'afita'i liu muke mauri firi.

54 Ma sa tai ne'e ka 'ania na fasi'aku, ma ka kwa'ufia na 'abuku, nia ka to'lo ana na mauri'a firi, ma nai ba'a ta'ea ana fa'i asoa 'isi.

55 Du'ungana na fasi'aku na'a ne'e beret mamana, ma na 'abuku na'a ne'e ru ni kwa'ufilana mamana.

56 Ma sa tai ne'e ka 'ania na fasi'aku, ma ka kwa'ufia na 'abuku, nia ka tua tari aku, ma nau ku tua tari ana nia'a.

57 God ne'e kwatea mauri'a, nia ne'e kwatea nau ma'i. Ma nau ku mauri logo osi'ana nia'a. Ka 'una'eri logo sa tai ne'e ka 'ani nau, nia ka mauri logo du'ungaku.

⁵⁸ Ma nia na'a ne'e beret ne'e koso ma'i fa'asia 'i langi. Ma nia noa'a kasi di'ia la'u na beret ba na ko'o kia ki, kira 'ania, ma kira ka mae na'a. Bore ma sa tai bore 'ana ne'e ka 'ania na beret ne'e, nia ka mauri tua tua firi."

⁵⁹ Sa Jesus ka saea na ru ne'e ki kaida'i nia fa'amanata saena na luma fuana fo'onga'a 'i Kapaneam.

⁶⁰ Ma na fafarongo 'oro nia ki ne'e kira rongoa na ru ne'e sa Jesus nia sae'e ki, ma kira ka fata 'uri, "Na fa'amanata'anga ne'e nia 'afita'i liu. Sa tai ne'e ke ba'a fa'amamana?"

⁶¹ Ma sa Jesus ka saiana na fafarongo nia ki kira ngunungunu buri ana du'ungana ru ne'e, ma nia ka fata 'uri fuada, "Uri ma na ala'anga ne'eri nia fa'ali kamu?"

⁶² Nia fa'uta di'ia ne'e kamu lisia nau'a, na Ngela Ngwae, nau ku oli 'uana na kula ba nau ku tua tua ma'i ana 'i na'o?

⁶³ Na ru ne'e ka kwatea na mauri'a ne'e na Ano'i ru Abu. Ma na ngasingasi'anga ngwae, nia ru 'o'o go'o 'ana. Ma na ala'anga ne'e nau ku saea fuamu'a ki ne'e kwate kamu ka to'o ana na Ano'i ru Abu ne'e kwatea na mauri'a.

⁶⁴ Sui ka 'una'eri bore 'ana, ti ngwae aumulu noa'a kasi fa'amamana go'o." Osi'ana 'ita 'ua na'a ma'i 'i na'o, sa Jesus ka saiana ta'ifau na'a sa tai ada ne'e noa'a kasi fa'amamana, ma sa tai ne'e ke ba'a kwate nia fuana na malimae nia ki.

⁶⁵ Ma nia ka fata la'u 'uri osi'ana ne'e ti ngwae ada noa'a kasi fa'amamana, "Nia ba nau ku saea na'a fuamu'a ne'e noa'a ta ngwae kasi leka ma'i siaku, di'ia Ma'a nau noa'a kasi ngwaluda fuana."

⁶⁶ Ma ka 'ita ana kaida'i ne'eri, na fafarongo 'oro nia ki, kira abula matamata na'a 'ada, ma noa'a kira kasi leka na'a fa'inia.

⁶⁷ Ma sa Jesus ka saefiloda na akwala ma ro ngwae fafarongo nia ki ka 'uri, "Uri ma kaumulu oga muke leka logo fa'asi nau?"

⁶⁸ Ma sa Simon Peter ka olisia ka 'uri, "Aofia kwa, 'irai ma sa tai la'u ne'e kami ke leka siana? 'Ae'o na'a ne'e 'oko to'o ana na ala'anga ana na mauri'a firi ki.

⁶⁹ Ma kaimili fa'amamana, ma kami ka saiana 'ae'o na'a ne'e Ngwae Abu ne'e 'oko leka ma'i fa'asia God."

⁷⁰ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Nau'a ne'e nau ku fili kamu na'a akwala ma ro ngwae ki. Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, ta'i ngwae ana kamu'a nia di'ia na ano 'i ru ta'a."

⁷¹ Ana kaida'i sa Jesus nia fata 'una'eri, nia ka sai go'o 'ana ana sa Judas ne'eri'a, na ngela sa Simon Iskariot. Sa Judas sui bore 'ana nia ta ngwae ana akwala ma ro

fafarongo nia ki, nia ne'e ke ba'a kwatea sa Jesus fuana na malimae nia ki.

7

Sa Jesus fa'inia na ngwae'futa nia ki

¹ Ma 'i buri 'ana na'a ru ne'e ki, sa Jesus ka liu kalia go'o 'ana ma'e fanoa 'i Galili ki, osi'ana noa'a nia kasi oga 'ua leka'a 'uana 'i Judea, du'ungana na ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki kira oga saungilana 'i ne'eri.

² Ma ta'i fanga'a Jiu ki nia karangi na'a. Ma na fanga'a ne'eri kira saea 'ania na "Babala ki."

³ Aia, na ngwae'futa sa Jesus ki, kira ka leka ma'i siana, ma kira ka fata 'uri fuana, "Oke leka 'uana 'i Judea, 'iri 'oke fa'ata'inia la'u ti ru fa'anada'a, 'iri na fafarongo 'oe ki kira ka lisia.

⁴ Osi'ana di'ia ta ngwae nia oga na ngwae ki kira ka rongoa na satana ma kira ka saiana, noa'a nia kasi sasi sofonga'i ana ta ru. Di'ia 'oko sasia ru doe 'oro ki, nia le'a fuana ne'e 'oe leka 'oko sasi tafanga'i ana, 'iri ne'e na magalia ta'ifau kira ka saiana."

⁵ Na ngwae'futa nia ki kira fata 'una'eri fuana, osi'ana kira'a bore noa'a kira kasi fa'amamana go'o ana nia'a.

⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Noa'a nia kasi dao 'ua ana kaida'i fuana nai leka. Bore ma kamu saiana muke leka go'o 'amu'a ana ta kaida'i bore 'ana. Ma kaida'i ki ta'ifau bolo go'o 'ana fuamu'a.

⁷ Ngwae saena magalia ne'e ki noa'a kasi to'o ana ta ru fuana kira ka 'aila 'ani kamu. Bore ma nau'a ne'e, kira 'aila 'ani nau, osi'ana nau ku sae tafanga'i ana tae ki ne'e kira sasi'i ka ta'a.

⁸ Kamu ke leka 'aumulu ana fanga'a. 'Iu, ma noa'a nau kusi leka go'o, osi'ana noa'a nia kasi dao 'ua ana kaida'i nau."

⁹ Nia fata 'una'eri ka sui, ma nia ka tua la'u 'ana 'i Galili.

Sa Jesus leka ana fanga'a ana Babala ki

¹⁰ 'I buri 'ana na ai burina sa Jesus ki kira leka na'a 'ada ana fanga'a doe ne'eri 'i Jerusalem, sa Jesus ka leka 'i burida. Ma nia ka leka ago go'o 'ana, 'asu ta ngwae kata fili saiana.

¹¹ Ma na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki, kira ka lulu 'uana safitana na fanga'a ne'eri, ma kira ka saefiloda kira ka 'uri, "Na ngwae baera nia na'a 'i fa'i?"

¹² Ma ngwae 'oro liu ki, kira ka kwaroro ago sulii nia kira ka 'uri, "Na ngwae baera nia'a na ngwae le'a."

Ma ti ngwae kira ka saea, "Nia tala'ia ngwae 'oro liu ki fuana leka'a sulia na soke'a nia ki."

¹³ Sui bore 'ana kira ka fata 'una'eri, noa'a ta ngwae ada kasi ala'a tafa go'o ana manata'anga kira ki sulia sa Jesus, osi'ana kira ma'u 'ani ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki.

¹⁴ Na fanga'a ne'e nia leka na'a sulia fai asoa ka sui na'a mala, sa Jesus ka fi'i ru'u kwau saena Luma Abu God, ma ka fi'i tala'ae ana fa'amanatalana na ngwae ki.

¹⁵ Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, kaida'i kira rongoa, kira ka 'arefo liu ana fa'amanata'anga nia. Ma kira ka 'uri, "Ngwae ne'e noa'a kasi saesae'i ru go'o ma'i ana ta fanoa. Ma ka fa'uta mo ne'e nia ka saiana na ru ki ta'ifau?"

¹⁶ Ana kaida'i sa Jesus ka rongo kira, nia ka olisi kira ka fata 'uri, "Fa'amanata'anga nau noa'a la'u na ru nau, na ru God 'ana ne'e nia asunga'i nau ma'i.

¹⁷ Tai ne'e oga ka sasia na kwaiogai 'anga God, nia ke ba'a saiana tae ne'e nau ku fa'amanata 'ani fuana ngwae ki, di'ia nia ka leka ma'i fa'asia God, nama na manata'anga nau ki go'o 'aku talaku ne'e nau ku fa'arongo 'ani.

¹⁸ Di'ia ngwae ka fa'arongo go'o 'ana 'ani ru sulia na manata'anga nia ki talana, nia oga go'o 'ana fuana ngwae ki kira ka tangoa. Bore ma na ngwae ne'e nia oga ngwae ki kira ka tangoa na ngwae ne'e nia asunga'inia ma'i nia'a ne'e na ngwae mamana, ma noa'a nia kasi saiana soke'a."

¹⁹ Sui sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Sa Moses ba kwatea na'a taki ki fuamu'a. Ma noa'a ta ngwae ana kamu'a kasi sasi go'o sulia taki ne'eri ki. Ma fa'uta ne'e kamu ka oga muke saungi nau nai mae?"

²⁰ Ma na ngwae ne'e kira fiku ana kula ne'eri, kira ka fata 'uri, "'Ae'o ne'ana na ano 'i ru ta'a nia manu amu! Sa tai ne'e oga ke saungi'o kwa?"

²¹ Sa Jesus ka olisi kira ka 'uri, "Nau ku gura ta'i ngwae ana Sabat asoa ana mamalo'anga, ma kamu ka 'arefo liu ana.

²²⁻²³ Ma kamu saiana sa Moses kwatea ta'i taki fuamulu, fuana kala ngela ngwane kamu ki 'iri kira ka 'olo fa'ata'inia. (Ma noa'a la'u sa Moses ne'e etangia, bore ma na ko'o bora kamu ki lala ma'i 'i na'o.) Si di'ia kaida'i le'a fuana kamu ka 'olo fa'ata'inia ana ngela kamu ki nia fuli na'a ana na Sabat, kamu ka sasi nama, sui bore 'ana fa'i asoa ana mamalo'anga ana Sabat 'iri ne'e kamu kasi 'oia na taki sa Moses sulia 'olo fa'ata'inia 'anga. Di'ia nia le'a fuana kamu ka 'olo fa'ata'inia ana Sabat, ma fa'uta mo ne'e kamu ka saeta'a fuaku kaida'i ba nau ku gura na ngwae baera ana Sabat asoa ana mamalo'anga?

²⁴ Noa'a kamu kasi matalangani nau la'u sulia na lia'i ngwae ana ru kamu lisia go'o 'amu'a 'i maa ki. Bore ma muke kwai matalanga'i lala 'ani 'olo'olo'a."

Ti ngwae fia sa Jesus ne'e na Christ

²⁵ Ma ti ngwae 'i Jerusalem kira ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e go'o ba na ngwae fa'ina'ona'o ki kira oga saungilana!

²⁶ Lia basi! Ngwae ne'e nia fata tafanga'i go'o 'ana, ma noa'a kira kasi saea go'o ta ru olisia nia'a. Kira ka saiana taka ne'e nia'a na Christ, na ngwae ba God filia fuana fa'amaurilana ngwae ki!

²⁷ Bore ma kaida'i na Christ ke leka ma'i, noa'a ta ngwae kasi saiana na kula ne'e nia leka ma'i fa'asia. Ma na ngwae ne'e, kulu sai go'o 'akulu ana kula ne'e nia leka ma'i fa'asia."

²⁸ Aia, ma ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka fa'amanata na ngwae ki saena Luma Abu God. Ma nia ka fata doe ka 'uri, "'Uri ma kamu sai mamana aku, ma kamu ka saiana kula ne'e nau ku leka ma'i fa'asia? Bore ma noa'a nau kusi leka ma'i 'ani na mamana 'anga nau talaku! Ma na ngwae ne'e nia asunga'i nau ma'i, nia saea ru mamana ki ta'ifau, ma noa'a kamu kasi sai go'o ana nia'a.

²⁹ Bore ma nau ku saiana, osi'ana nia ne'e nia asunga'i nau ma'i, ma nau ku leka ma'i fa'asia."

³⁰ Ana kaida'i ne'eri, na ngwae fa'ina'ona'o ki kira ka oga daulana, bore ma ka 'afita'i, osi'ana kaida'i nia noa'a kasi dao 'ua fasi 'iri kira ka sasi 'una'eri ana.

³¹ Sui bore 'ana kira ka oga sasilana na ru ne'eri, 'orolana ngwae 'i saena fiku'a ne'eri kira fa'amamana ana nia'a. Ma kira ka fata 'uri, "Talito'ona na Christ go'o ne'e saiana ka fulia na fa'anada'a nini nia fuli'i ki."

³² Ma ana kaida'i ne'e Farasi ki kira rongoa ngwae ki kira kwaroro 'ada sulia sa Jesus 'una'eri, kira fa'inia na fata abu doe ki, kira ka kwatea kwau ti ngwae folo ne'e kira folo 'afia Luma Abu God, fasi 'iri kira ka daua ana kaida'i ne'eri.

³³ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Nai ba'a tua fa'i kamu go'o 'aku sulia kala kaida'i dokodoko, ma nai ba'a oli logo 'aku siana na ngwae ne'e nia asunga'i nau ma'i.

³⁴ Sui kamu ke ba'a lulu nau, ma ke ba'a 'afita'i kamu ka dao to'oku. Osi'ana nia 'afita'i kamu ka dao ana kula ne'e nai ba'a tua ana."

³⁵ Ma na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki kira ka loko'i ru 'ada 'i safitada kwailiu kika 'uri, "Ngwae ne'e ke ba'a leka 'uana 'i fa'i ne'e noa'a kulu kasi lisia? 'Uri ma nia ka leka 'uana fanoa Grik ki, na kula ne'e ti

ngwae akulu kira tua ma'i ana, fasi 'iri ka fa'amanatada ta'ifau?

³⁶ Ma nia ka saea logo kulu ke ba'a lulu 'uana, ma noa'a kulu kasi lisia nia'a, osi'ana noa'a kulu kasi saiana dao'a ana kula ne'e nia ke ba'a tua ana. Aia, ma na tae ne'e teo saena manatana ana kaida'i nia fata 'una'eri?"

Na Ano'i ru Abu nia di'ia na kafo mauri

³⁷ Aia, ma ana fa'i asoa 'lisi ana fanga'a ne'e, nia'a fa'i asoa 'inoto'a ka tasa. Ma ana fa'i asoa ne'eri, sa Jesus ka tata'e ka uu, ma ka fata doe ka 'uri, "Sa tai bore 'ana ne'e nia silikwa'u, nia ka leka ma'i siaku ka kwa'u 'ana.

³⁸ Ma sa tai bore 'ana ne'e ka fa'amamana nau, nia ke ba'a di'ia tae ba na Kerekere'a Abu nia saea, 'Na kafo mauri ke ba'a igo ma'i fa'asia na maurilana.' "✠

³⁹ Ma sa Jesus ka saea ru ne'e, osi'ana na Ano'i ru Abu ne'e ke ba'a leka ma'i fuada sa tai ne'e kira fa'amamana ana. Aia ana kaida'i ne'eri, God noa'a kasi kwatea 'ua ma'i na Ano'i ru Abu siana sa tai ne'e kira fa'amamana, osi'ana sa Jesus noa'a kasi fane 'ua fasi 'iri ke oli 'uana saena 'inoto'anga nia.

⁴⁰ Ti ngwae ana fiku'a ne'e, kira rongoa fatalana sa Jesus, kira ka 'uri, "Ngwae ne'e nia na profet 'inoto'a ne'e kulu masia!"

⁴¹ Ma ti ngwae kira ka saea, "Nia na Christ, na ngwae ba God filia fuana fa'amaurilana ngwae ki!"

Aia, ma ti ngwae la'u, kira ka saea, "Na ngwae filia noa'a kasi leka la'u ma'i fa'asia 'i Galili!"

⁴² Osi'ana na Kerekere'a Abu nia saea na Christ ke ba'a futa ma'i ana kwalafa sa David na ngwae tatalafa'a, ma ke futa 'i Betlehem, ma'e fanoa ne'e sa David nia doe logo ma'i ana."

⁴³ Ma na ngwae ne'e ki, noa'a kira kasi alua go'o ta'i manata'anga sulia sa Jesus.

⁴⁴ Ma bali ana ngwae kira oga liu kira ka daua sa Jesus, bore ma noa'a ta ngwae kasi sasia go'o ta ru ana.

⁴⁵ Na ngwae folo baera ki noa'a kira kasi daua go'o sa Jesus, ma kira oli kwau siana na fata abu doe ki, ma na Farasi ki. Ma kaida'i kira dao na'a, na fata abu doe ki, ma na Farasi ki, kira ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e noa'a kamu kasi ngalia ma'i?"

⁴⁶ Ma kira ka olisida 'uri, "Kaimili 'arefo liu ana nia'a, osi'ana noa'a ta ngwae kasi ala'a 'una'eri di'ia nia'a."

⁴⁷ Na Farasi ki kira ka fata 'uri fuada, "Sali kaumulu fa'amamana logo 'aumulu ana soke'a nia ki taka?"

⁴⁸ Noa'a ta ngwae ana fa'ina'ona'o kulu ki nama ta Farasi, kira kasi fa'amamana go'o ana!

⁴⁹ Na fiku'a ne'eri go'o 'ana ne'e kira fa'amamana ana nia'a. Ma noa'a kira kasi sai go'o ana na taki sa Moses ki. Nia 'una'eri ma God ke ba'a kwai'ida."

⁵⁰ Aia, ma ta'i ngwae ana na Farasi ki satana sa Nikodimas ba nia leleka ma'i siana sa Jesus 'i na'o, nia ka fata 'uri fuana na Farasi ki,

⁵¹ "Na taki kulu ki ba saea noa'a kulu kasi matalangani ta ngwae si di'ia noa'a kulu kasi rongoa le'a ana fatalana ka sui mala kulu fi'i ngalia ma'i fuana na mata-langa'i lana."

⁵² Ma kira ka fata 'uri fuana sa Nikodimas, "Irai ma 'ae'o logo ta ngwae fa'asia 'i Galili nini'a? Di'ia 'oko to'oma'i le'a ana Kerekere'a Abu, 'oko lisia talamu. Na profet 'inoto'a ne'e kulu masia noa'a kasi ba'a leka go'o ma'i fa'asia 'i Galili!"

Na kini kakabara

⁵³ Aia, ngwae ki ta'ifau kira oli na'a 'uana na luma kira ki,

8

¹ bore ma sa Jesus ka ra'e 'uana gwauna fa'i ua ne'e kira saea 'ani Olif.*

² Ma 'i 'ofodangi la'a bilabila ana fa'i asoa 'i buri, nia ka oli la'u 'uana saena Luma Abu God. Ma na fiku'a doe liu, kira ka fiku kalia nia'a, ma nia ka tua 'i ano, ma ka fa'amanatada.

³ Ma na ngwae fa'amanata ana taki ki, ma na Farasi ki, kira ka ngalia ma'i ta'i kini ne'e kira daua fa'inia na 'usu'a. Ma kira ka fa'a uua 'i safitada.

⁴ Ma kira ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Ngwae fa'amanata 'ae, na kini ne'e kami daua fa'inia 'usu'a.

⁵ Aia, ma 'i saena na taki ne'e sa Moses nia kwatea fuaka ki, nia saea fasi ne'e kini 'uri, kika 'uia 'ani na fau 'iri nia ka mae. Ma na tae ne'e 'oko saea ana nia'a kwa?"

⁶ Kira saea ru ne'e 'iri kira ka ilito'ona fuana kika dao to'ona ta ru, fasi 'iri kira ka giosia 'ani sa Jesus.

Ma sa Jesus ka gwauru 'ana 'i ano, ma ka kerekere 'ani 'u'una 'i fafona ano.

⁷ Ma kaida'i kira saefilo go'o 'ada, nia ka tata'e, ma ka fata 'uri fuada, "Sa tai amu'a ne'e noa'a kasi sasia ta ru ta'a, nia ke eta 'uia 'ani ta gwa'i fau."

⁸ Sui, nia ka gwauru la'u, ma ka kerekere la'u 'i fafona ano.

⁹ Ma kaida'i kira rongoa ru ne'e, kira ka leka na'a 'ada, ta'i ta'i ngwae'a, tala'ae ana na ngwae ngwaro ki. Ma kira ka

✠ 7:38 Esikiel 47:1; Sekaraea 14:8

* 8:1 Kira saea 'ani ua Olif, osi'ana ne'e 'ai olif ki 'oro 'i ne'eri.

fa'asia sa Jesus ka tua na'a ta'ifili nia fa'inia na kini baera ne'e nia uu go'o 'ana li ne'eri.

¹⁰ Ma nia ka tata'e la'u, ma ka fata 'uri, "Kini ne'e 'ae, na ngwae baera ki, kira na'a 'i fa'i? Nia fa'uta? Noa'a ta ngwae ada kasi ore na'a fasi 'iri nia matalanga'i 'oe kwa?"

¹¹ Ma nia ka olisia ka 'uri, "Ngwae la'ana 'ae, noa'a na'a ta ngwae."

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Ma nau'a bore, noa'a nau kusi matalanga'i 'oe logo. 'Oke leka na'a 'amu, ma tala'ae ta'ena noa'a 'oe kosi sasia na'a ta ru ta'a la'u."

Sa Jesus ne'e na madakola'anga

¹² Sa Jesus ka fata la'u 'uri fuana Farasi ki, "Nau'a ne'e, nau ku di'ia na madakola'anga fuana ngwae ki saena magalia ne'e. Ngwae ne'e nia leka ma'i suli nau, noa'a nia kasi liu 'i saena ma'erodo. Nia ka liu saena madakola'anga, ma nia ke ba'a mauri firi."

¹³ Ma na Farasi ki kira ka fata 'uri fuana, "Ae'o 'amu talamu ne'e 'oko fa'arongo 'ani'o. Na fatalamu sulia 'ae'o talamu noa'a kasi mamana."

¹⁴ Sa Jesus ka fata 'uri, "Noa'a go'o. Sui bore 'ana nau ku fa'arongo 'ani nau talaku, tae ne'e nau ku sae'e ki ni'i mamana, osi'ana nau ku saiana kula ne'e nau ku leka ma'i fa'asia, ma 'i fa'i ne'e nai ba'a leka 'uana. Ma noa'a kamu kasi sai go'o ana kula ne'e nau ku leka ma'i fa'asia, ma kula ne'e nai ba'a leka 'uana.

¹⁵ Kamu matalangani ru ki sulia manata'anga ngwae saena magalia ne'e go'o 'ana. Aia, ma noa'a nau kusi matalangani ta ngwae.

¹⁶ Bore ma di'ia nau ku matalangani ta ngwae, nau ku matalanga'i sulia manata 'anga saga. Nau noa'a kusi matalangani ta ngwae ta'ifili nau, ma kero'o ta'ifau go'o Ma'a ne'e nia asunga'i nau ma'i ne'e rao fa'i nau.

¹⁷ Na taki kamu ki saea ka sui na'a, di'ia ro ngwae ki kira alanga'i sulia ta ru, tae ne'e kera saea nia mamana.

¹⁸ Nau ku fa'arongo 'ani nau talaku, ma na Ma'a ne'e nia asunga'i nau ma'i, nia logo ne'e ka fa'arongo 'ani nau."

¹⁹ Sui, kira ka saefiloa sa Jesus kika 'uri, "Uri ma ma'a 'oe nia 'i fa'i kwa?"

Ma sa Jesus ka olisi kira ka 'uri, "Noa'a kamu kasi saiauku ma na Ma'a nau bore. Di'ia kamu saiauku, kamu ka sai logo ana Ma'a nau."

²⁰ Sa Jesus ka saea na ru ne'e ki ana kaida'i nia fa'amanata na ngwae ki 'i

saena Luma Abu God, 'i saena agi luma ne'e kira alua kufikufi ru ne'e kira alua 'ani na kwatea kira ki 'i saena. Aia, ma ana kaida'i ne'eri, noa'a ta ngwae kasi daua go'o, osi'ana noa'a kasi dao 'ua ana kaida'i nia.

Nia 'afita'i kamu ka leka 'uana na kula ne'e nai ba'a leka 'uana

²¹ Sa Jesus ka fata 'uri la'u fuada, "Nai ba'a leka, ma muke ba'a lulu nau. Ma muke ba'a mae, ma God noa'a kasi rufuanata go'o ana ta'anga'a kamu ki. Ma nia 'afita'i kamu ka leka ana kula ne'e nai ba'a leka 'uana."

²² Ma na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki kira ka fata 'uri, "Nia saea ni ke ba'a 'afita'i go'o kulu ka leka 'uana kula ne'e nia ke ba'a leka 'uana. 'Uri ma nia ke ba'a saungi nia 'ana talana taka?"

²³ Sa Jesus ka olisi kira ka fata 'uri, "Kaumulu leka ma'i fa'asia na fanoa ne'e 'i ano go'o. Bore ma nau ku leka ma'i fa'asia 'i langi. Kaumulu ne'e fa'asia na magalia ne'e. Ma nau'a noa'a la'u fa'asia na magalia.

²⁴ Nia ne'e, nau ku saea ka sui na'a muke ba'a mae, ma God noa'a kasi rufuanata ana ta'anga'a kamu ki. Nia mamana na'a, di'ia noa'a kamu kasi fa'amamana ne'e Nau'a Nini'a,[†] God noa'a kasi rufuanata ana ta'anga'a kamu ki."

²⁵ Sui kira saefiloa kira ka 'uri, "Uri ma 'ae'o sa tai nini'a?"

Ma sa Jesus ka olisida ka fata 'uri, "Nau nini'a di'ia nama ba nau ku eta saea na'a fuamu'a saena fa'amanata'anga nau ki.

²⁶ Nau ku to'o ana na ru 'oro liu ki ne'e nau ku saiana nau ku ala'a suli kamu fuana matalanga'ilamu'a 'ani. Ngwae ne'e nia asunga'i nau ma'i, nia ne'e na ngwae mamana. Aia, ma tae ne'e nia saea fuaku, nia ne'e nau ku saea fuana ngwae ki ta'ifau."

²⁷ Ma noa'a kira kasi sai go'o ana ne'e sa Jesus nia fata sulia Ma'a nia ma'i 'i langi.

²⁸ Nia ne'e, nia ka fata 'uri fuada, "Kaida'i muke alu nau, na Ngela Ngwae, fafona 'ai rara folo, muke saiauku ne'e Nau Nini'a. Ma ana kaida'i ne'eri, muke ba'a saiana ne'e noa'a nau kusi sasia ta ru sulia na manatalaku talaku. Bore ma nau ku saea go'o ru ne'e Ma'a nia fa'amanata nau 'ani, nia ne'e nau ku sae'e fuamu'a.

²⁹ 'Iu, ma Ma'a ne'e nia asunga'i nau na'a ma'i, nia ka tua fa'i nau sulia asoa ki. Noa'a nia kasi danga 'ani nau, du'ungana nau ku sasia ru ne'e nia fa'asaele'a nia sulia asoa ki."

[†] 8:24 Na sata ne'e, "Nau'a Nini'a," ba God saea 'ani nia'a talana saena. Aesea 41:4, 43:10-13,25, 46:4, 48:12 ma Diutronomi 32:39

³⁰ Ma ngwae 'oro ki kira ka fa'amamana ana sa Jesus, kaida'i kira rongoa nia saea na ru ne'eri ki.

Sa Jesus fa'inia sa Abraham

³¹ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ana nia'a ki, "Di'ia muke sasi sulia na fa'amanata'anga nau ki, kamu na ngwae fafarongo mamana nau ki na'a."

³² Ma muke ba'a saiana ru mamana ki sulia God, ma na ru mamana sulia God ki ne'e kwate kamu ke tua aloge."

³³ Kira olisia sa Jesus, kira ka 'uri, "Kami na ngwae ana kwalafa sa Abraham ki na'a. Noa'a kami 'isi rao 'o'o la'u fuana ta ngwae. Fa'uta ne'e 'oko saea mike tua aloge?"

³⁴ Sa Jesus ka fata 'uri la'u fuada, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a. Ngwae ne'e kira ro'osulia na falafala ta'a ki, na falafala ta'a ne'eri ki ne'e gwaunga'i fafida, ma kira ka rao 'o'o na'a 'ada 'i olofana.

³⁵ Na ngwae ne'e nia tua aloge, nia ne'e na ngwae ne'e nia futa ana kwalafa, ma ka to'o ana mamana'anga fuana tua'a saena luma ma'a nia. Ma na ngwae ne'e ka rao 'o'o go'o 'ana, nia noa'a kasi tua mamana ana kwalafa.

³⁶ Nia ne'e, di'ia nau'a, na Ngela God, nau ku fa'asakadola kamu, nia ne'e kamu fi'i aloge mamana.

³⁷ Nau ku saiana kamu na ngwae ana kwalafa sa Abraham. Ka 'una'eri bore 'ana ma, kamu ka oga saungilaku, osi'ana noa'a kamu kasi oga go'o sasi'a sulia na fa'amanata'anga nau ki.

³⁸ Nau ku fata sulia tae ne'e Ma'a nau nia fa'ata'inia fuaku. Aia, ma kamu ka sasia tae ki ne'e ma'a kamu nia sae'e fuamu'a."

³⁹ Kira olisia sa Jesus kira ka 'uri, "Ma'a kami na'a ne'e sa Abraham!"

Sa Jesus ka 'uri fuada, "Di'ia kamu na kwalafa sa Abraham ki mamana, muke sasia logo na ru ne'e nia saungani'i ki.

⁴⁰ Aia, ma nau ku saea go'o 'aku na ru mamana ki ne'e nau ku rongoa ma'i fa'asia God fuamu'a sulia asoa ki. Bore ma kamu ka oga go'o 'aumulu saungilaku. Bore ma sa Abraham noa'a kasi sasia go'o ta ru 'una'eri.

⁴¹ Kamu sasia go'o 'amu'a na ru ne'e ma'a kamu nia sasi'i ki."

Kira ka fata 'uri fuana, "Ta'ifilia God go'o ne'e Ma'a kaimili, ma kaimili ne'e na ngela mamana nia ki."

⁴² Sa Jesus olisida ka fata 'uri, "Di'ia God ne'e ma'a kamu mamana, muke alafe fuaku, osi'ana ne'e nau ku leka ma'i fa'asia God, ma nau ku tua fa'i kamu

'i ne'e. Noa'a nau kusi leka ma'i sulia na mamana 'anga nau talaku. God ne'e asunga'i nau ma'i.

⁴³ Fa'uta ne'e noa'a kamu kasi rongo saiana fatalaku re? Nia 'una'eri osi'ana noa'a kamu kasi oga go'o rongolana.

⁴⁴ Aia, ma kamu'a ne'ana, na ma'a kamu ne'e sa Saetan na'a. Nia ne'e, kamu ka oga sasilana na ru ki, di'ia logo ne'e nia sasi'i. Sa Saetan ne'e nia na ngwae fuana saungwae'a na'a, sulia nia 'ita ka sasia 'ua na'a ma'i. Ma nia ka kina na mamana'anga, osi'ana noa'a nia kasi to'o ana ta tae ne'e ka mamana ana nia'a. Kaida'i nia sokea 'ana ta ngwae, na falafala nia na'a ne'eri'a, du'ungana nia ne'e ngwae fuana soke'a na'a, ma nia ne'e ma'a na'a fuana na ngwae soke ki ta'ifau.

⁴⁵ Ma ru mamana nau ku saea fuamu'a, ru ne'eri ne'e sasia noa'a kamu kasi oga go'o fa'amamana laku.

⁴⁶ Ma sa tai amu'a ne'e saiana ka fa'ata'inia na tae ne'e nau ku sasia ka ta'a ana? Noa'a! Aia, ma fa'uta ne'e noa'a kamu kasi fa'amamana nau, kaida'i nau ku saea ru mamana ki fuamu'a?"

⁴⁷ Aia, sa tai ne'e kira 'ita ma'i siana God, kira saiana kira ka rongo sulia na fatalana. Ma kamu'a ne'e, noa'a kamu kasi 'ita ma'i ana God. Ma nia ne'e ka sasia noa'a kamu kasi sailinga."

⁴⁸ Sui, kira ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Na ru ba kami saea suli'o nia mamana ba kami saea 'ae'o ngwae fa'asia Samaria, ma 'oko to'o ana na ano 'i ru ta'a."

⁴⁹ Sa Jesus olisida ka fata 'uri, "Noa'a go'o, noa'a nau kusi to'o ana ta ano'i ru ta'a. Ma nau ku fa'a'imoto'a na Ma'a nau, bore ma noa'a kamu kasi fa'a'imoto'a go'o nau'a."

⁵⁰ Ma noa'a nau kusi oga go'o ne'e na ngwae ki kira ka fu'usi 'imoto'a aku. Ma'a nau lala ne'e nia oga fuana ngwae ki kira ka fu'usi 'imoto'a aku. Ma nia'a logo ne'e ke ba'a kwai matalanga'i 'ani 'olo'olo'a.

⁵¹ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, sa tai ne'e nia sasi sulia fa'amanata'anga nau, noa'a nia kasi mae."

⁵² Sui kira olisia sa Jesus kira ka fata 'uri, "Kaimili fi'i saiamu, ne'e 'oko to'o ana ano'i ru ta'a! Sulia ko'o kia sa Abraham nia mae na'a, ma na profet ki logo kira ka mae. Fa'uta ne'e 'oko saea di'ia ngwae sasia sulia fa'amanata'anga 'oe, noa'a nia kasi mae?"

⁵³ Ko'o kia sa Abraham nia na ngwae 'imoto'a, bore ma nia mae na'a. Ma 'ae'o ne'e, 'oko fia fasi 'oko 'imoto'a ka liufia sa Abraham kwa? Ma na profet ki logo ba kira mae na'a. 'Irai ma 'oko sae'o mo 'ania sa tai?"

⁵⁴ Sa Jesus ka olisi kira ka 'uri, "Di'ia nau'a go'o 'ana ne'e nau ku fu'usi 'inoto'ana nau'a talaku, 'irai 'inoto'anga nau nia ru 'o'o go'o 'ana. Aia, ma na ngwae fuana ne'e ka fu'usi 'inoto'ana aku ne'e Ma'a nau ne'e kamu saea nia ne'e God kamu.

⁵⁵ Sui bore 'ana, noa'a kamu kasi saiana go'o God. Ma nau ku saiana nia'a. Bore ma di'ia nau ku saea noa'a nau kusi saiana, nau ku di'ia logo kamu'a ne'e kamu sai liu ana soke'a. Aia, ma nau ku sai le'a liu na'a ana, ma nau ku sasi sulia fatalana.

⁵⁶ Ma na ko'o kamu sa Abraham nia saele'a liu, osi'ana nia lisia na'a daolaku ma'i. Ma nia ka lisia na'a, ma ka saele'a liu sulia."

⁵⁷ Ma kira ka fata la'u 'uri fuana, "Kwara'ae! Lima akwala fa'i ngali ki kasi sui 'ua fafia futa lamu, ma 'oko saea 'oko lisia sa Abraham kwa?"

⁵⁸ Sa Jesus ka olisi kira ka fata 'uri, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a: Kaida'i sa Abraham noa'a kasi futa 'ua, Nau Nini'a, nau ku tua na'a."

⁵⁹ Ana kaida'i ne'eri, kira ka ngalia na'a fau ki fuana 'uimaelana, du'ungana nia fata 'una'eri. Sui, nia ka ago na'a fa'asi kira, ma ka leka na'a fa'asia na Luma Abu God.

9

Sa Jesus nia gura na ngwae maana rodo

¹ Kaida'i sa Jesus nia liliu 'ana, nia ka lisia ta'i ngwae ne'e maana rodo 'ita na'a ma'i ana kaida'i nia futa ana.

² Ma na fafarongo nia ki kira saefilo nia kira ka 'uri, "Ngwae fa'amanata 'ae, na ta'anga'a sa tai ne'e sasia na maana na ngwae ne'e ka rodo 'ita na'a ma'i ana fitalana kwa? Na abula ta'anga'a nia 'ana talana nama na abula ta'alana na ma'a nia ma na te'a nia?"

³ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Na maa rodo ne'e saungia, noa'a la'u sulia na abula ta'anga'a nia 'ana talana, ma noa'a la'u na abula ta'alana na ma'a nia nama na te'a nia. Na maana ka rodo fasi 'iri muke lisia na ngasingasi'anga God ne'e rao ana nia'a."

⁴ Ana kaida'i nia dangi 'ua, kuke sasia nama na rao'a God ne'e nia kwate nau ma'i fuana. Sulia na rodo nia karangi na'a, kaida'i ba noa'a ta ngwae kasi rao na'a.

⁵ Kaida'i nau ku tua 'ua 'i saena magalia, nau'a ne'e na madakola'anga fuana na ngwae ana magalia."

⁶ Ma 'i buri 'ana sa Jesus nia saea ru ne'e, nia ka ngisu saena ano, ma ka bunia

mo'a 'ani ngisuna, ma ka ongoa 'ani na maana na ngwae ne'eri.

⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oe leka 'oko taufia na'a maamu 'i saena na namo 'i Saelom." (Sata ne'e, na fadalana ne'e, "Alunga'inia.") Ma na ngwae ne'eri ka leka ka taufia na'a maana, ma nia ka lia na'a.

⁸ Ma na ngwae ana fanoa nia, ma na ngwae ne'e kira lisia ba nia gani gani ru go'o 'ana 'i na'o, kira ka saefiloda kwailiu, "Nia na ngwae ba nia tua ma ka gani gani ru go'o 'ana nini'a?"

⁹ Ma ti ngwae kika 'uri, "Nia'a na'a nini'a."

Ma ti ngwae la'u kira ka fata 'uri, "Noa'a la'u nia'a nini'a, bore ma lisilana di'ia na ngwae baera."

Ma na ngwae ne'eri 'ana talana ka fata 'uri, "Nau'a na'a ngwae baera nini'a."

¹⁰ Ma kira ka saefiloa, "Fa'uta ne'e na maamu ka 'ifi na'a 'ira kwa?"

¹¹ Ma nia ka olisida ka 'uri, "Na ngwae ne'e satana sa Jesus ne'e nia saunga'inia mo'a, ma ka ongoa 'ani na maaku. Ma nia ka saea fuaku nau ku leka, nau ku taufia na'a maaku 'i saena na namo 'i Saelom. Sui nau ku leka, ma kaida'i nau ku taufia na'a na maaku go'o ne'e maaku ka lia na'a."

¹² Ma kira ka saefiloa la'u 'uri ana, "Ma nia na'a 'i fa'i kwa?"

Ma nia ka olisida ka 'uri, "Nau ku kina."

¹³ Ma 'i buri, kira ka tala'ia na'a na ngwae baera siana na Farasi ki.

¹⁴ Aia, ma fa'i asoa ne'eri sa Jesus saunga'inia na mo'a ma ka gura na'a maana na ngwae ne'eri, na fa'i asoa Sabat asoa ana mamalo'anga.

¹⁵ Ma na Farasi ki kika saefiloa la'u na ngwae ne'eri, "Fa'uta ne'e nia sasi 'oko lia na'a." Ma nia ka saea ka 'uri fuada, "Sa Jesus nia alua mo'a fafia na maaku. Sui nau ku taufia na'a maaku, ma na maaku ka lia na'a."

¹⁶ Ma ti ngwae ada ne'e Farasi ki kira ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e nia sasia ru ne'e, noa'a nia kasi leka la'u ma'i fa'asia God, osi'ana nia 'oia na taki ana Sabat, 'ani guralana na ngwae ne'e ana Sabat."

Ma ti ngwae la'u kira ka 'uri, "Noa'a, ma fa'uta mo ne'e na ngwae abula ta'a 'uri ka fulia na fa'anada'a doe 'una'eri ki?" Ma noa'a kira kasi 'ado fiku go'o osi'ana na ru ne'eri.

¹⁷ Sui na Farasi ki kira ka saefilo 'uri la'u ana na ngwae ne'eri, "Oko saea sa Jesus ne'e gura na'a maamu, na tae ne'e 'oko saea ana?"

Ma nia ka 'uri, "Nia'a ta profet."

¹⁸ Ma na ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki, kira ka 'aila 'ani fa'amamanalana ana

ne'e maana nia rodo na'a ma'li 'i na'o. Ma kira ka saea ma'li na ma'a nia fa'inia te'a nia.

¹⁹ Ma kira ka saefilo kera 'uri, "Na ngela koro'o nama nini'a? Koro'o saea fasi na maana nia rodo na'a, ana kaida'i nia futa ma'li ana. Ma tae ne'e sasia nia ka lia na'a ana kaida'i ne'e?"

²⁰ Ma na ma'a nia fa'inia te'a nia kera olisida kira ka 'uri, "Kero'o saiana nia na ngela kero'o, ma kero'o ka saiana ne'e maana nia rodo 'ua na'a ma'li ana kaida'i nia futa ana.

²¹ Bore ma kero'o kina logo tae ne'e kwate ma nia ka lia na'a, nama sa tai ne'e ka 'ifingia maana. Kamu ke saefilo nia kwau, sulia nia 'a'ana na'a, ma nia ka tala ala'a na'a 'ana talana!"

²² Na ma'a nia fa'inia te'a nia kera saea ru ne'e sulia kera ma'u 'ani na ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki. Sulia kira alafafia ka sui na'a, fasi di'ia ta ngwae ne'e ka saea sa Jesus ne'e na Christ, na ngwae ba God nia filia, noa'a kira kasi ala'ania ka ru'u saena luma fuana fo'onga'a ki.

²³ Nia ne'e ma'a nia fa'inia te'a nia kera ka saea, "Nia 'a'ana na'a. Kamu ke saefilo kwau!"

²⁴ Sui kira ka saea la'u ma'li na ngwae ba na maana nia rodo 'i na'o, ma kira ka fata 'uri fuana, "Oke fata alanga'i 'i na'ona God ne'e 'oko saea na'a ru mamana ki! Kaimili saiana na ngwae ne'e nia'a na ngwae ta'a."

²⁵ Ma na ngwae ne'e ka olisida ka 'uri, "Nau ku kina nia'a na ngwae ta'a nama noa'a. Ta'i ru nau ku saiana go'o 'aku ne'e 'uri, na maaku nia rodo 'i na'o, bore ma ana kaida'i ne'e nau ku lia na'a."

²⁶ Ma kira ka saefilo la'u 'uri ana, "Na tae ne'e nia sasia amu kwa? Ma nia ka gura fa'uta ana maamu?"

²⁷ Ma na ngwae ne'e ka olisida ka 'uri, "Nau ku saea ka sui na'a fuamu'a ba, bore ma noa'a kamu kasi rongoa go'o. Fa'uta ne'e kamu ka oga la'u rongolana? Sali kaumulu oga kamu ka fa'amamana ma kamu ka leka logo sulia nia'a."

²⁸ Kira fata buri tolinga'i fuana ma kira ka 'uri, "Ae'o ne'e ngwae fafarongo nia kwa. Bore ma kaimili na ngwae fafarongo sa Moses ki lala.

²⁹ Sulia kaimili saiana God nia fata fuana sa Moses. Ma na ngwae ne'e, kami kina nia leka ma'li fa'asia 'i fa'i!"

³⁰ Ma na ngwae ne'e ka olisida ka 'uri, "Nau ku 'arefo liu na'a ana kaumulu. Osi'ana nia 'ifingia na'a maaku, bore ma kamu ka saea ne'e noa'a kamu kasi saiana go'o 'aumulu 'i fa'i ne'e nia leka ma'li fa'asia.

³¹ Kulu ta'ifau, kulu saiana God noa'a kasi rongoa na ngwae ta'a ki. Nia ka rongoa lala na ngwae ne'e kira fu'usi 'inoto'a ana ki, ma kira ka sasia na ru ne'e nia oga fuana kira ka sasi'i.

³² Ka 'ita 'ua na'a ma'li ana etangilana na magalia, noa'a kulu 'iri rorongoa 'ua ne'e ta ngwae ka 'ifingia maana ta ngwae ne'e rodo 'ita ana kaida'i nia futa ma'li ana.

³³ Ma di'ia na ngwae ne'e noa'a kasi leka ma'li fa'asia God, nia 'afita'i nia ka sasia ta ru 'una'eri."

³⁴ Ma kira ka saeta'a liu, ma kira ka fata 'uri fuana, "Oko doe ma'li saena ta'anga'a 'ita na'a ma'li ana futalamu! Fa'uta ne'e 'oko oga 'oke fa'amanata kaimili lala?" Sui kira ka lua noa'a nia kasi ru'u 'i saena na luma fuana fo'onga'a ki.

³⁵ Sui sa Jesus ka rongoa ne'e kira sasi 'una'eri ana ngwae ne'eri. Ma nia ka dao to'ona ma ka fata 'uri, "'Uri ma 'oko fa'amamana ana na Ngela Ngwae?"

³⁶ Ma na ngwae ne'e ka olisia ka 'uri, "Ara'i 'ae, 'oke fa'arongo nau, sa tai nini'a, fasi 'iri nau ku fa'amamana ana nia'a?"

³⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "'Oko lisia ka sui na'a, ma nia'a na'a ne'e 'oko fata fa'inia ana kaida'i ne'e."

³⁸ Ma na ngwae ne'e ka saea, "Aofia 'ae, nau ku fa'amamana na'a amu." Ma nia ka bobo uruuru 'i ano 'i na'ona 'aena sa Jesus.

³⁹ Sa Jesus ka fata 'uri, "Nau ku leka ma'li 'iri nai to'olanga'inia ngwae ana magalia ki 'ani ro fikuta'i ngwae ki. Ta fikuta'i ngwae di'ia ngwae maa rodo ki osi'ana noa'a kira kasi saiana ru mamana sulia God. Ngwae ne'e ki, nau ku kwatea kike lia saiana ru mamana sulia God. Ta fikuta'i ngwae kira fia fasi kira lia saiana ru mamana sulia God. Nau ku fa'ata'inia ne'e noa'a kira 'iri saiana ru mamana sulia God."

⁴⁰ Ma ti ngwae ada ne'e Farasi ki ne'e kira tua 'i ne'eri fa'inia, kira rongoa nia saea ru ne'e, ma kira ka saefilo, "'Uri ma 'oko saea fasi ne'e maami'a rodo logo nini'a?"

⁴¹ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Di'ia maamu'a nia rodo 'ira noa'a God kasi matalanga'i kamu, sui bore 'ana kamu ka abula ta'a. Bore ma kamu saea ne'e kamu lia saiana ru mamana. Nia ne'e kwate God ka matalanga'i kamu."

10

Sa Jesus ne'e na ngwae le'a fuana lia'a sulia na sipsip ki

¹ Sa Jesus ka saea fuana na fafarongo nia ki ka 'uri, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, na ngwae ne'e noa'a kasi ru'u ana na sinamaa ana na foka na sipsip ki, ma ka ru'u go'o ma'i 'ana li burina na foka'i sipsip, nia'a na ngwae bili.

² Ma na ngwae ne'e nia ru'u ma'i ana sinamaa, nia'a na'e na ngwae mamana ne'e ka lia sulia na sipsip ki.

³ Na ngwae folo ana sinamaa ka 'ifingia na sinamaa ana foka fuana, ma na sipsip ki kira ka rongo saiana na lingana, ma kira ka leka ma'i siana. Nia ka saea satana na sipsip nia ki, ma ka tala'ida 'i maa.

⁴ Ma kaida'i nia ka tala'ia na sipsip nia ki ta'ifau 'i maa, nia ka etaeta 'i na'oda, ma kira ka leka 'i burina, sulia kira rongo saiana na lingana.

⁵ Ma nia 'afita'i kira ka leka 'i burina ta ngwae matamata. Kira ka tafi fa'asia, osi'ana noa'a ki kasi rongo saiana na lingana."

⁶ Ana kaida'i sa Jesus ka ala'a 'ani na tarifula'anga ne'e fuada, bore ma noa'a kira kasi sai go'o ana na fadalana.

⁷ Nia ne'e, sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Ru mamana nau ku saea fuamu'a, nau'a ne'e na sinamaa fuana na sipsip ki ke ru'u ana.

⁸ Na ngwae ba kira dao ma'i 'i na'o ana nau'a ki, kira di'ia na ngwae bili ki, ma na sipsip ki noa'a kasi ro'o go'o suli kira.

⁹ Nau ku di'ia na sinamaa fuana ru'unga'a. Sa tai bore 'ana ne'e nia ru'u ma'i ana nau'a, nai ba'a fa'amauria. Nia ke ba'a ru'u ma'i ma ka ru'u kwau ma ka dao to'ona na ru le'a ki.

¹⁰ Na ngwae bili nia dao go'o ma'i 'ana fuana bili lana ru ki ma ka saungwae ma fa'inia fa'ali ru'anga. Bore ma nau ku dao ma'i fasi 'iri muke to'o ana na mauri'a ne'e nia le'a ka tasa.

¹¹ "Nau ku di'ia logo na ngwae ne'e nia lia le'a sulia sipsip ki. Ma nau ku ma'udi fuana mae'a 'usia na sipsip nau ki.

¹² Ma na ngwae ne'e nia rao go'o fuana na folifoli'a, ma na sipsip ki noa'a la'u ru nia ki, kaida'i nia lisia na kui kwasi ka leka ma'i, nia ka fa'asia na'a sipsip ki, ma ka tafi na'a 'ana. Ma na kui kwasi ka leka ma'i ka saungia na sipsip ki, ma ka takalonga'inia na sipsip ki.

¹³ Na ngwae ne'eri ka tafi na'a 'ana sulia nia rao go'o 'ana fuana folifoli'a, ma noa'a kasi gerea go'o na sipsip ki.

¹⁴⁻¹⁵ Nau ku lia le'a sulia na sipsip ki, ma nau ku ma'udi fuana mae'a 'usia na sipsip nau ki. Ma kira ka saiaku, ma nau ku saiada logo, di'ia logo ne'e Ma'a nia saiaku, ma nau ku sai logo ana.

¹⁶ Ma ti sipsip aku logo ne'e noa'a kira kasi tua 'ua saena foka. Ma nai ba'a ngalida logo ma'i. Ma kira ka rongo saiana

lingaku. Ma kira ke ba'a tua fiku saena ta'i amu'i sipsip nau fa'inia na sipsip ne'e kira eta tua na'a 'i ne'e ki. Ma nai ba'a lia sulida ta'ifau.

¹⁷ "Na Ma'a nia alafe fuaku, osi'ana nau ku ma'udi fuana nai mae, fasi 'iri nau ku mauri la'u.

¹⁸ Noa'a ta ngwae kasi saungi nau, di'ia noa'a nau kusi danga 'ania fuana. Ma nia na'a ne'e kwaiogai'anga nau. Nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana kwate-lana nau'a talaku fuana mae'a ma fuana mauri'a logo. Na ru ne'e na Ma'a nau saea fuaku, nai sasia ne'eri'a."

¹⁹ Ma ana kaida'i ne'eri, ngwae Jiu ki noa'a kira kasi alua na'a ta'i manata'anga sulia sa Jesus osi'ana na ru ne'e nia sae'e ki.

²⁰ 'Orolada kira saea, "Ngwae ne'e nia bolebole'a, ma ka to'o ana ano'i ru ta'a. Noa'a kamu kasi ro'osulia!"

²¹ Bore ma ti ngwae ada kira ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e nia to'o ana ano'i ru ta'a, nia 'afita'i ka fata 'uri re! Ma na ngwae ne'e to'o ana ano'i ru ta'a, nia 'afita'i ka gura ngwae maada rodo ki, ma kira ka lia la'u!"

Na ngwae ki kira 'aila 'ania sa Jesus

²² Ana kaida'i ana uni'i gwari'a, na ngwae Jiu ki kira fiku 'i Jerusalem fuana Fanga'a ana Fa'a Abulana Luma Abu God.

²³ Ma sa Jesus ka tua logo saena Luma Abu ne'eri, ma ka liliu go'o 'ana saena taofa sa Solomon.

²⁴ Aia, ma ana kaida'i ngwae ki kira lisia, kira ka fiku ma'i siana, ma kira ka saefiloa kira ka 'uri, "Kami kwaimasi ka tau liu na'a. 'Oke sae saga ana fuami'a! 'Uri ma 'ae'o ne'e na Christ, na ngwae ba God filia 'iri ka 'afia na ngwae ki, nama noa'a?"

²⁵ Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nau ku saea fuamu'a ka sui na'a, bore ma noa'a kamu kasi oga go'o fa'amamana laku. Na rao'a ne'e nau ku sasi'i ki, na Ma'a nau ne'e saea nau ku sasi'i, ma kira ka fa'ata'inia nau'a na'a.

²⁶ Bore ma kamu kasi oga go'o fa'amamana 'anga, osi'ana ne'e kamu'a noa'a la'u na sipsip nau ki.

²⁷ Na sipsip nau ki ne'e kira rongo saiana na lingana fatalaku, ma nau ku saiada, ma kira ka leka 'i buriku.

²⁸ Ma nau ku kwatea na mauri'a firi fuada, ma noa'a kira kasi mae. Ma ka 'afita'i ta ngwae ka lauda fa'asi nau.

²⁹ Na Ma'a nau ne'e kwatea na sipsip ne'e ki fuaku, nia ka ngasingasi'a ka liufia na'a ru ki ta'ifau. Ma ka 'afita'i ta ngwae ka laua na sipsip ne'e ki fa'asi nia.

³⁰ Nau'a fa'inia na Ma'a, kero'o ta'i ru go'o."

³¹ Ma ana kaida'i ne'eri, na ngwae ki kira ka goe fau la'u ma'i, fasi 'iri kira ka 'uia sa Jesus ka mae.

³² Ma sa Jesus ka saefilo kira 'uri, "Kaululu lisia ka sui na'a na rao'a le'a 'oro ki ne'e nau ku sasia fa'asia na Ma'a. 'Uri ma na rao'a fa'uta ana na rao'a ne'e ki ne'e kamu oga saungilaku fafia?"

³³ Ma kira olisia kika 'uri, "Kaimili kasi 'ui 'oe la'u fafia na rao'a le'a ne'e 'oko sasi'i ki. Kami oga mika 'ui 'oe lala fafia ne'e 'oko fata buri tolinga'i ana God. Osi'ana 'ae'lo na ngwae go'o 'ana, ma 'oko saea 'ae'lo God!"

³⁴ Sa Jesus ka olisi kira la'u ka 'uri, "Na ala'anga ki ni'i teo na'a saena Kerekere'a Abu kamu, God nia saea ka 'uri, 'Kamu'a na god ki.*

³⁵ Ma kulu saiana na ru ki ta'ifau saena Kerekere'a Abu, nia mamana daofa'i liu sulia kaida'i ki. Ma God noa'a kasi rora kaida'i nia fata fuana ko'lo kia ki, ma ka saeda na'a 'ani god ki.

³⁶ Ma nau'a na ngwae ne'e God nia fili nau, ma ka asunga'i nau na'a ma'i saena na magalia ne'e. Ma ka fa'uta ne'e kamu ka saea nau ku fata buri tolinga'i ana God, kaida'i nau ku saea nau 'ani Ngela nia?

³⁷ Di'ia noa'a nau kusi sasia na rao'a ki ne'e Ma'a nau oga nau ku sasi'i, noa'a kamu kasi fa'amamana nau go'o.

³⁸ Bore ma si di'ia nau ku sasia na rao'a ne'e na Ma'a nia oga'i ki, kamu ka fa'amamana 'aumulu ana rao'a ne'eri ki, sui bore 'ana noa'a kamu kasi fa'amamana ana na ru ne'e nau ku sae'e fuamu'a ki. Di'ia kamu ka sasia na ru ne'e ki, muke ba'a sai le'a ana ne'e na Ma'a nia tua ratai aku, ma nau ku tua ratai logo ana na Ma'a."

³⁹ Ma ana kaida'i ne'eri logo, kira oga kika daua sa Jesus, bore ma nia ka ago na'a 'ana fa'asi kira.

⁴⁰ Ma sa Jesus ka oli la'u ana bali kafo 'i Jodan, ma nia ka tua 'i ne'eri ana kula ba sa John nia siuabua na ngwae ki 'i na'o.

⁴¹ Ma na ngwae 'oro liu ki kira leka ma'i siana sa Jesus, ma kira ka fata fuada kwailiu kira ka 'uri, "Sa John noa'a kasi sasia go'o ti ru fa'anada'a, bore ma na ru ne'e nia fata sulia ana ngwae ne'e, nia mamana ta'ifau go'o."

⁴² Ma na ngwae 'oro ki ana kula ne'e kira ka fa'amamana ana sa Jesus.

11

Maelana sa Lasaros

¹ Ta'i ngwae satana sa Lasaros nia mata'i. Ma nia ka tua ana fanoa 'i Betani

fa'inia na ro ngwaingwaena nia ki, 'i Mary ma 'i Mata.

² 'I Mary ne'eri ba nia kisitani na ngwaingwai moko le'a ana 'aena sa Jesus na Aofia, ma ka ongoa 'ani na ifuna.

³ Ma na ro kini ne'e ki kira kwate ala'anga 'uana sa Jesus kira ka 'uri, "Aofia 'ae, na ngwae ne'e 'oko kwaima liu ana nia mata'i."

⁴ Ma kaida'i sa Jesus rongoa na ru ne'eri, nia ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Sa Lasaros noa'a kasi mae ana mata'inga ne'e. Na mata'inga ne'e saungia fasi 'iri ka fa'ata'inia na 'inoto'anga God, ma fasi 'iri ne'e ngwae ki kira ke fa'a 'inoto'a nau, na Ngela God, ana."

⁵ Ma sa Jesus ka kwaima liu ana sa Lasaros, ma na ro ngwaingwaena nia ki 'i Mata ma 'i Mary.

⁶ 'Una'eri bore 'ana, kaida'i sa Jesus nia rongoa sa Lasaros nia mata'i na'a, nia ka tua la'u 'ana ana kula ne'eri nia tua ana, sulia ro asoa ki.

⁷ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Kulu oli la'u 'uana 'i Judea."

⁸ Ma na fafarongo nia ki kira olisia kira ka 'uri, "Fa'amanata 'ae, noa'a nia kasi tau go'o ba, na ngwae Jiu ki kira oga na'a saungilamu 'ani 'uila'i fau lamu. Ma 'oko oga logo 'oe oli la'u 'i ne'eri?"

⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Ana ta'i fa'i asoa na mada'afi ka sina 'ita 'i 'ofodangi leleka ka dao 'i sa'ulafi. Di'ia ta ngwae ka liu ana kaida'i ne'e mada'afi ka sina, 'afita'i nia ka firute, sulia nia lisia na madakolana na magalia ne'e.

¹⁰ Bore ma di'ia ta ngwae ka galo 'i saena rodo, nia ka firute, osi'ana noa'a ta madakola'a fuana."

¹¹ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Na ngwae kwaima ba kulu sa Lasaros, nia maluu na'a, ma nai ba'a leka, nau ku fa'aada."

¹² Ma na fafarongo nia ki kira olisia kira ka 'uri, "Aofia 'ae, di'ia ne'e nia maluu go'o 'ana, nia ke ba'a le'a go'o."

¹³ Na fadalana na ala'anga sa Jesus fasi sa Lasaros nia mae na'a. Bore ma kira fia fasi nia maluu mamana go'o 'ana.

¹⁴ Nia ne'e, sa Jesus ka fa'arongo madako ana fuada ka 'uri, "Sa Lasaros nia mae na'a.

¹⁵ Bore ma fuana na le'anga'a kamu, nau ku saele'a ne'e noa'a nau kusi tua fa'inia, fasi 'iri kamu ka fa'amamana nau. Aia, kulu leka siana."

¹⁶ Sa Tomas (ne'e kira saea 'ani Na 'I'iu) ka fata 'uri fuana na fafarongo ki, "Kulu

leka 'akulu fa'inia na ngwae fa'amanata, fasi 'iri kulu ke mae logo fa'inia!"

¹⁷ Ma kaida'i sa Jesus dao ana, fai asoa ki ne'e sui na'a 'i buri 'ana ne'e kira kwaiatoa na'a sa Lasaros.

¹⁸ Na fanoa 'i Betani tua karangia 'i Jerusalem, ka bolo fa'inia uulu agi tala ki go'o.

¹⁹ Ma ngwae 'oro 'i Judea ki kira dao 'uana na maa to'olana 'i Mata ma 'i Mary, 'uana na gwale ladaro'o, osi'ana ai ngwane kero'a nia mae.

²⁰ Ma kaida'i 'i Mata ka rongoa sa Jesus nia dao ma'i, nia ka leka 'uana lisilana. Ma 'i Mary ka tua go'o 'ana 'i luma.

²¹ 'I Mata ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Aofia 'ae, di'ia 'oko tua tua go'o 'amu 'i ne'e, 'irai na ai ngwane nau kasi mae go'o.

²² Bore ma nau ku saiana kaida'i ne'e bore 'ana, God saiana ka kwatea go'o 'ana ta tae bore 'ana ne'e 'oko gania 'uana."

²³ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Na ai ngwane 'oe ke ba'a mauri la'u."

²⁴ Ma nia ka fata fuana sa Jesus ka 'uri, "Nau ku saiana nia ke ba'a mauri la'u ana fa'i asoa 'isi."

²⁵ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Nau na'a ne'e nai ta'ea na ngwae mae ki, ma ku kwatea la'u na mauri'a fuada. Sa tai bore 'ana ne'e nia fa'amamana nau, nia ke mauri la'u, sui bore 'ana nia ka mae na'a.

²⁶ Ma sa tai bore 'ana ne'e kira fa'amamana nau ki, kike ba'a to'o ana mauri'a firi, ma noa'a kira kasi mae. 'Uri ma 'oko fa'amamana ana ru ne'e kwa?"

²⁷ Ma nia ka olisia ka 'uri, "'Iu Aofia. Nau ku fa'amamana ana 'ae'o na'a ne'e na Christ, na Ngela God ne'e nia leka ma'i saena magalia."

²⁸ Ma buri 'ana ne'e 'i Mata saea ru ne'eri, nia ka oli, ma ka kwaroro fuana na kini futa nia 'i Mary, ma ka fata 'uri fuana, "Na ngwae fa'amanata dao na'a, ma nia oga ka lisi'o."

²⁹ Ma kaida'i 'i Mary nia rongoa ru ne'e, nia ka tata'e, ma ka leka 'ali'ali siana.

³⁰ Ma sa Jesus kasi dao 'ua ma'i fanoa, bore ma nia tua 'ua go'o 'ana ma'i ana kula ba 'i Mata nia dao to'ona ana.

³¹ Ma na ngwae ki ne'e kira tua 'i luma fa'inia 'i Mary fuana na gwalelana na manatana, kira leka logo 'i burina kaida'i kira lisia nia tata'e ma ka leka 'ali'ali kwau 'i maa. Kira fia fasi ne'e nia ka leka 'i maana na kilu gwa'u 'iri ka ang'i 'i ne'eri.

³² Ma kaida'i 'i Mary ka dao ana kula ne'e sa Jesus nia tua ana, nia ka lisia, ma ka bobo uruuru 'i na'ona 'aena, ma ka fata 'uri, "Aofia 'ae, di'ia 'oko tua tua go'o

'amu 'i ne'e 'irai, na ai ngwane nau noa'a kasi mae go'o."

³³ Ma sa Jesus ka lisia 'i Mary nia ang'i, ma na ngwae ki ne'e kira leka ma'i fa'inia kira ang'i logo, ma nia ka kwaimanatai liu.

³⁴ Ma sa Jesus ka saefilo kira ka 'uri, "'I fa'i ne'e kamu alua ana?"

Kira ka olisi 'uri ana, "Aofia 'ae, leka ma'i, ma 'oko lisia 'amu."

³⁵ Ma sa Jesus ka ang'i.

³⁶ Ma na ngwae Jiu ki kira ka fata fuada kwailiu kika 'uri, "Kamu lisia na alafe'anga doe nia fuana sa Lasaros!"

³⁷ Ma ti ngwae ada la'u kira ka fata 'uri, "Nia gura na ngwae maada rodo ki. 'Uri ma noa'a nia kasi luia sa Lasaros fa'asia na mae'a?"

³⁸ Sa Jesus ka kwaimanatai liu la'u, ma ka leka 'i maana na kilu gwa'u. Na kilu gwa'u ne'eri, ne'e na faoda ne'e ta'i gwa'i fau doe ne'e kira alua 'i maana.

³⁹ Ma sa Jesus ka fata totonga'i fuada ka 'uri, "Kamu ke lafua na fau ne'ana!"

Ma 'i Mata na ngwaingwaena na ngwae ne'e mae, ka olisia ka 'uri, "Aofia 'ae, na fai asoa ki ne'e sui na'a 'i burina ne'e kira kwaiatoa. Dao 'uri, sali nia moko ngwa'a na'a!"

⁴⁰ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Nau ku saea ka sui na'a fuamu ba di'ia 'oko fa'amamana nau, 'oke ba'a lisia na 'inoto'anga God."

⁴¹ Ma kira ka lafua na fau ne'eri. Sui sa Jesus ka lia 'ala'a 'i langi ma ka fo'o 'uri, "Ma'asi 'ae, nau ku ba'atafe 'oe sulia 'oko fafarongo na'a ma'i fuaku.

⁴² Nau ku saiana ne'e 'oko rong'o nau sulia asoa ki. Nau ku saea ru ne'e, fasi 'iri ne'e ngwae ne'e ki kira ka fa'amamana ana ne'e 'oko asunga'i nau ma'i."

⁴³ Ma 'i buri 'ana ne'e nia saea ala'anga ne'eri, nia ka ri doe ka 'uri, "Lasaros 'ae, 'oke ru'u ma'i 'i maa!"

⁴⁴ Ma na ngwae ne'e mae na'a ka mauri la'u, ma ka ru'u na'a ma'i 'i maa. Ma na ro 'ae nia ki, ma na ro lima nia ki, kira buta 'ani na ifi fuana 'afulana na ngwae mae ki, ma na maana kira buta logo. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Muke logea na'a ifi ne'e ki fa'asia, ma kamu ke ala'ani ka leka na'a ana."

Kira lokoa saungilana sa Jesus

(Matthew 26:1-5; Mark 14:1-2; Luke 22:1-2)

⁴⁵ Ma na ngwae 'oro Jiu ki ne'e kira dao ma'i siana 'i Mary, kira lisia ru ne'e sa Jesus sasia, ma kira ka fa'amamana ana nia'a.

⁴⁶ Bore ma ti ngwae ada, kira oli siana Farasi ki, ma kira ka ala'a sul'i ru ne'e sa Jesus nia sasia.

47 Ma na Farasi ki, ma na fata abu doe ki, kira ka fiku loko'i ru fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma kira ka fata 'uri, "Tae ne'e kulu ke ba'a sasia ana ngwae ne'e? Sulia ru fa'anada'a 'oro ki na'a ne'e nia fuli'i.

48 Ma di'ia kulu ka ala'ania ngwae ne'e ka sasi go'o 'ana 'uri, na ngwae 'oro ki kira ka fa'amamana ana. Sui, na ngwae gwaunga'i ki fa'asia 'i Rom, kira ke ba'a saeta'a na'a fuakulu. Ma leleka ka 'uri na'a, ngwae Rom ki ke ba'a takalonga'inia na Luma Abu God, ma kira ke fa'alia na'a ma'e fanoa kia!"

49 Ma ta'i ngwae ada satana sa Kaeafas na 'ingata'i fata abu ana kaida'i ne'eri ka fata 'uri, "Noa'a kaumulu 'iri sai go'o ana ta ru!"

50 Fuila kaumulu ka saiana ne'e nia le'a go'o fuana ta'i ngwae ne'e ka mae, fasi 'iri noa'a kira kasi saungia ngwae ki ta'ifau?"

51 Aia, ma na ala'anga ne'e sa Kaeafas nia saea na'a, noa'a la'u na ru 'i manatana ta'ifilia. Sulia nia ne'e 'ingata'i fata abu ana kaida'i ne'eri, ma nia ne'e God ka alua na manata'anga ne'eri 'i liana. Ma ala'anga ne'e nia saea sulia sa Jesus ke ba'a mae fuana 'afilana na ngwae Jiu ki.

52 Ma noa'a nia kasi mae fuana na ngwae Jiu ki go'o 'ana ta'ifilida. Nia mae fasi 'iri na ngela God ki ta'ifau ne'e kira tua ana fanoa ki ta'ifau, kira ka fiku fa'inia na Jiu ki, fasi 'iri ka alua ta'i fiku'a.

53 Ma tala'ae ana fa'i asoa ne'e sa Kaeafas saea ala'anga ne'eri ki, kira ka tala'ae na'a lokolana manata'i ngwae 'oro ki fuana kira ka saungia sa Jesus.

54 Du'ungana ru ne'eri, sa Jesus noa'a kasi liu tafanga'i na'a ana aba'i kula 'i Judea. Ana kaida'i ne'eri, nia ka leka fa'asia kula ne'eri, ma ka leka fa'inia na fafarongo nia ki kira ka leka, kira ka tua ana fanoa 'i Ifrem ne'e karangia na'a aba'i kula kwasi.

55 Ana kaida'i ne'eri, nia karangia na'a asoa ana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a Jiu ki. Ma na ngwae 'oro ki kira ka leka kwau 'uana 'i Jerusalem 'i na'ona na Fanga'a ne'e, fuana fa'asikasikalada fuana na fafanga'a sulia na falafala kira ki.

56 Ma na ngwae ki kira ka lulu 'uana sa Jesus. Ma ana kaida'i ne'eri, kira fiku ta'ifau ma'i 'i saena ana Luma Abu God, kira ka saefilo kira kwailiu kira ka 'uri, "Uri ma kaumulu fia nia ke dao ma'i ana na Fanga'a ne'e? Sali noa'a go'o taka!"

57 Kira fata 'una'eri sulia na fata abu doe ki, ma na Farasi ki, kira alu ala'anga siana ngwae ki 'uri, "Di'ia ta ngwae ka saiana

kula ne'e sa Jesus nia tua ana, nia ke fa'arongo kami 'ani fasi 'iri mike daua."

12

'I Mary nia kisitani ngwaingwai fafona 'aena sa Jesus

(Matthew 26:6-13; Mark 14:3-9)

1 Ma ono asoa ki 'i na'ona Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki kira oli la'u 'uana 'i Betani, na ma'e fanoa sa Lasaros ba sa Jesus nia fa'amauria fa'asia na mae'a.

2 Kira sasi aka'u ana fanga ki fuana sa Jesus. Sa Lasaros ta ngwae logo ana na ngwae ne'e kira saea ma'i 'uana fanga fiku'a fa'inia sa Jesus. Ma 'i Mata ka ngali fanga ma'i fuada.

3 Ma 'i Mary ka ngalia ma'i ta'i bi'i* nura ni kwainura'a ne'e kira saea 'ani "nad" ne'e folilana ka doe liu. 'I Mary ka ngalia ma'i ka kisitani 'i fafona 'aena sa Jesus fuana fa'a 'inoto'alana. Sui 'i Mary ka ongoa 'aena sa Jesus 'ani ifuna. Ma ana kaida'i ne'eri, na luma ne'e ka fungu 'ani mokofana na ngwaingwai moko le'a ne'e.

4 Bore ma sa Judas Iskariot, na fafarongo ba ke ba'a kwatea sa Jesus fuana mafimae nia ki, nia ka fata kwau ka 'uri,

5 "Fa'uta noa'a nia kasi 'oifoli 'ani na ngwaingwai le'a ne'e? Na ngwaingwai ne'e di'ia nia 'oifoli 'ani, nia ke ba'a ngalia mani ne'e bolo fa'inia na folifoli'a ne'e ta'i ngwae ka rao 'uana sulia ta'i fa'i ngali. Ma mani ne'eri fuila 'oko ngalia 'oko kwatea fuana na ngwae dala'a ki."

6 Sa Judas nia saea na ru ne'e, noa'a la'u osi'ana ne'e nia manata 'uana 'afilana ngwae ne'e kira dala'a ki, bore ma du'ungana lala ne'e nia'a ta ngwae bili. Ma nia logo ne'e na ngwae fuana lia'a sulia na ngwa'i mani kira. Ma kaida'i ki ta'ifau, nia saiana ka fa'alia go'o 'ana mani ne'e fuana nia'a talana.

7 Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi fonea la'u na kini ne'e! Ma nia ka gonja 'ana na ngwaingwai ne'e fuana ongolana 'ani noniku ana kaida'i ana kwaiatolaku.

8 Ma ngwae ne'e kira dala'a ki, kira tua go'o 'ada fa'i kamu sulia asoa ki. Bore ma noa'a nau kusi tua tau la'u fa'i kamu."

Kira loko'i ru fuana saungilana sa Lasaros

9 Ngwae 'oro ki kira rongoa sa Jesus nia tua 'i Betani, ma kira ka leka ma'i siana. Kira 'iri leka la'u osi'ana sa Jesus go'o 'ana ta'ifilia ne'e tua 'i fanoa ne'eri. Ma kira leka logo ma'i fuana lisilana sa

* 12:3 Na bi'i nura ti'titi ne'e kulufana di'ia 327 grams.

Lasaros ba sa Jesus nia fa'amauri nia fa'asia mae'a.

¹⁰⁻¹¹ Ma na 'orolana ngwae Jiu ki, kira leka na'a fa'asia na fata abu doe ki, ma kira ka fa'amamana na'a 'ada ana sa Jesus osi'ana nia fa'amauria sa Lasaros fa'asia na mae'a. Nia ne'e, na fata abu doe ki kira ka lokoa logo na saungilana sa Lasaros di'ia logo ne'e kira naia saungilana sa Jesus.

Sa Jesus ru'u i Jerusalem di'ia ta ngwae tatalafa'a

(*Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; Luke 19:28-40*)

¹² Sui ana ruana asoa, ngwae 'oro ne'e kira leka ma'i 'ana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, kira rongoa sa Jesus ne'e leka ma'i 'uana i Jerusalem.

¹³ Kira leka, kira ka ngalia ma'i uila niniu ki, ma kira ka leka ma'i 'iri kika saka to'ona sa Jesus. Ma kira ka ri kira ka 'uri, "Ba'atafea God!

God 'oko 'oilakita'inia na ngwae ne'e nia leka ma'i 'ani na ngasingasi'anga 'oe!*

God ke fa'ale'a na ngwae tatalafa'a kia i Israel."

¹⁴ Ana kaida'i ne'eri, sa Jesus ka ngalia ta'i dongki, ma ka ra'e ma'i i'afona. Na ru ne'e nia fa'amamana go'o ma'i na ru ne'e Kerekere'a Abu ba saea ka 'uri,

¹⁵ "Kamu ngwae i Jerusalem ki, noa'a kamu kasi ma'u! Mulu lisia na ngwae tatalafa'a kamu ne'e nia leka ma'i i'afona kala dongki."*

¹⁶ Ma ana kaida'i ne'eri, na fafarongo ki noa'a kira kasi sai 'ua ana na ru ne'e. Sui i' burina ne'e sa Jesus nia mauri la'u ma ka oli 'uana i' langi, kira fi'i manata to'ona na Kerekere'a Abu sulia, ma na ru ne'e kira ka sasia ana.

¹⁷ Na ngwae ne'e kira tua fa'inia sa Jesus ana kaida'i nia saea ma'i sa Lasaros fa'asia saena faoda'i ngwae mae ma ka kwatea nia ka mauri la'u, kira fa'arongo 'ani ru ne'eri fuana ngwae 'oro ki.

¹⁸ Nia ne'e sasi ma na ngwae 'oro ki kira ka leka ma'i, 'iri kike saka to'ona sa Jesus. Kira leka sulia kira rongoa ta'ifau ne'e sa Jesus fulia na ru fa'anada'a ne'eri.

¹⁹ Ma ana kaida'i ne'eri, na Farasi ki kira ka fata 'uri 'ada fuada kwailiu, "Kamu lisia! Sui bore 'ana kulu ka loko'i ru 'ani lia'i ngwae 'oro ki, nia 'afita'i na'a. Sulia ngwae 'oro ki kira leka na'a 'ada sulia na ngwae ne'e!"

²⁰ Ti ngwae fa'asia i Grik, kira tua logo safitada na ngwae ne'e kira leka ma'i 'uana i Jerusalem fuana na fo'onga'a ana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a.

²¹ Kira leka siana sa Filip, na ngwae fa'asia i Betsaeda saena na aba'i kula i Galili, ma kira ka fata 'uri fuana, "Ara'i 'ae, kaimili oga mike lisia sa Jesus."

²² Sui sa Filip ka leka, ma ka fa'arongoa sa Andrew, ma kera ka leka, ma kera ka fa'arongoa sa Jesus.

²³ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Na kaida'i nau, na Ngela Ngwae, dao na'a fasi 'iri God ka fa'ata'inia na'a na 'inoto'anga nau.

²⁴ Ru mamana nau ku saea fuamu'a. Di'ia ta ta'i maga witi noa'a kasi 'asia saena na ano ma noa'a kasi mae, na maga witi ne'eri ka teo ta'ifilia go'o 'ana. Ma di'ia nia ka mae tari, nia fi'i kalea na'a maga witi 'oro ki.

²⁵ Ma di'ia ta ngwae ka lia doe ana na maurilana 'ana talana, nia ke ba'a mae go'o 'ana. Bore ma di'ia ta ngwae noa'a kasi lia doe ana maurilana saena na magalia ne'e, nia ke ba'a to'o ana mauri firi.

²⁶ Ma ta ngwae bore 'ana ne'e nia oga ka rao fuaku, nia ke leka suli nau, fasi 'iri nia'a ngwae rao mamana nau, ma ka tua ana na kula ne'e nau ku tua ana. Ma na Ma'a nau ka kwaiara na ngwae ne'e nia rao fuaku.

²⁷ "Ma na kaida'i ne'e, na liaku nia figwanu, ma ta tae ne'e nai ba'a saea? Nai ba'a fata 'uri, 'Ma'asi 'ae, 'oe kosi ala'ania kaida'i ne'e ka dao ma'i fafi nau.' Noa'a. Sulia nia na'a ne'e na ru ne'e nau ku leka ma'i fuana, fasi 'iri nau ku liu nama ana kaida'i ne'e ana na nonifii'anga.

²⁸ Ma'asi 'ae, 'oko fa'a'inoto'a na satamu."

Ma ana kaida'i ne'eri, ta'i lingalinga'i ru ka fata ma'i fa'asia i' langi ka 'uri, "Nau ku ngalia ta'ifau na'a ma'i na 'inoto'anga fuana na sataku, ma nai ba'a sasi la'u."

²⁹ Ma na fiku'a ne'e kira uu i' ne'eri, kira rongoa na lingalinga'i ru ne'eri, ma ti ngwae ada kira ka saea fasi na kiri. Ma ti ngwae kira ka fata 'uri, "Ta 'ainsel ne'ana fata ma'i fuana!"

³⁰ Sui sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Na lingalinga'i ru ne'e nia fata ma'i, noa'a la'u fuana na 'afilaku, bore ma nia fata lala ma'i fuana na 'afi lamu'a.

³¹ Ma na kaida'i dao na'a fuana God ka matalangani na ngwae ki saena magalia ne'e. Ma ana kaida'i ne'e, God ka lafua na'a sa Saetan, na ngwae gwaungal'i ana na magalia ne'e.

Na ngwae i Grik ki lulua sa Jesus

³² Ma ana kaida'i kira ke ba'a lafuta'i nau ana 'ai rara folo, nai ba'a tala'ia ma'i na ngwae ki ta'ifau siaku."

³³ (Ma 'ani na ala'anga ne'e ki, nia ka fa'ata'inia go'o 'ana na mae'a fa'uta ne'e nia ke ba'a mae 'ani.)

³⁴ Ma na ngwae ki kira ka fata 'uri, "Na Kerekere'a Abu kia nia saea ne'e na Christ ke ba'a mauri firi. 'Irai ma fa'uta 'oko saea kira ke ba'a lafuta'inia na Ngela Ngwae ana 'ai rara folo? Ma sa tai na'a ne'e na Ngela Ngwae ne'e kwa?"

³⁵ Sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Nau ku di'ia na madakola'a doe. Ana kaida'i ti'iti'i ne'e nau ku tua 'ua fa'i kamu. Fuila kamu ke ro'osulia na'a fatalaku ana kaida'i ne'e nau ku tua 'ua fa'i kamu, fasi 'iri muke lia saiana na tala le'a. Sulia sa tai ne'e nia leka saena ma'e rodo, nia ka kina 'i fa'i ne'e nia leka 'uana.

³⁶ Kaida'i ne'e na madakola'a nia tua 'ua fa'i kamu, muke fa'amamana ana, fasi 'iri kamu'a na ngela ana madakola'a ki."

Sa Jesus ka saea na ru ne'e ki, sui nia ka leka na'a 'ana fa'asida, ma ka ago na'a 'ana fa'asida.

Ngwae ki noa'a kasi fa'amamana

³⁷ Sui bore 'ana sa Jesus ka sasia ru fa'anada'a 'oro ki ma kira ka lisia, noa'a kira kasi fa'amamana go'o ana nia'a.

³⁸ Na ru ne'e ki nia 'una'eri, 'iri ka fa'amamana na ala'anga sa Aesea na profet ba nia saea na'a ma'i 'i na'o, ba nia fata 'uri,

"Aofia, noa'a kira kasi fa'amamana go'o ana ala'anga ne'e kami fa'atalo 'ani ki.

Ma noa'a kira kasi lia sai logo ana na ngasingasi 'anga 'loe ne'e 'oko fa'ata'inia fuada."^{*}

³⁹ Ma osi'ana kaida'i ne'e noa'a kira kasi saiana fa'amamana'anga 'ana, na fatalana God ne'e sa Aesea na profet ne'e fa'arongo 'ua na'a ma'i 'ani 'i na'o nini'a fi'i mamana.

⁴⁰ Saena Kerekere'a Abu, God nia fata 'uri,

"Nau ku bokota na'a na maada fasi 'iri noa'a kira kasi lisia tae ne'e nau ku sasi fuada.

Nau ku fa'angasia na'a manatalada fasi 'iri noa'a kira kasi saiana tae ne'e nau ku sasi fuada.

Nau ku sasi 'una'eri 'ada fasi 'iri noa'a kira kasi saiana kakari alifa'i 'anga la'u ma'i 'uaku 'iri nau kui fa'amauri kira."^{*}

⁴¹ Sa Aesea ka saea ru ki osi'ana nia lisia na'a na 'inoto'anga sa Jesus, ma nia ka fata sulia.

⁴² Sui bore 'ana ka 'una'eri, ngwae fa'ina'ona'o 'oro ana Jiu ki ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus. Bore ma noa'a kira kasi fata go'o sulia fuana ngwae mata-mata ki, osi'ana kira ma'ungia na Farasi ki, 'asu 'ubani kira kata luida fa'asia ru'unga'a saena na luma fuana fo'onga'a kira ki.

⁴³ Kira manata 'abera liu lala sulia sasilana ru fuana ngwae go'o 'ana ne'e ka saele'a fafia. Bore ma noa'a kira kasi manata 'abera go'o sulia sasilana ru fuana God 'iri nia saele'a fafia.

⁴⁴ Ma sa Jesus ka fata doe ma ka 'uri, "Di'ia ta ngwae bore 'ana nia fa'amamana aku, nia fa'amamana logo God ne'e asunga'i nau ma'i.

⁴⁵ Ma di'ia ta ngwae nia lisi nau, nia lisia logo God ne'e nia asunga'i nau ma'i.

⁴⁶ Nau ku leka ma'i saena magalia ne'e di'ia madakola'anga fuana ngwae ki, fasi 'iri sa tai ne'e fa'amamana nau, noa'a kira kasi tua saena ma'erodo.

⁴⁷ Ma sa tai bore 'ana ne'e ka rongoa fatalaku, ma noa'a kasi sasi sulia, noa'a nau kusi matalanga'inia, du'ungana noa'a nau kusi leka la'u ma'i saena magalia ne'e fuana kwai matalanga'i 'anga. Ma nau ku leka lala ma'i fuana fa'amaurilana ngwae ki.

⁴⁸ Ngwae noa'a kasi oga nau, ma noa'a kasi oga sasilana ru nau ku sae'e ki, na ru nia teo na'a fuana matalanga'i lana na ngwae ne'eri. Na ala'anga nau ki ne'e na ru ne'e ke ba'a matalanga'inia ana asoa 'isi.

⁴⁹ Na ru ne'e nia mamana, sulia kaida'i nau ku fata 'ani, noa'a nau kusi fata sulia na ru sulia manataku talaku. Bore ma Ma'a nau ne'e nia asunga'i nau ma'i, nia saea fuaku na fata'a totonga'i ki fuana nau ku saea, ma nau ku fata sulii.

⁵⁰ Ma nau ku saiana, na fata totonga'i 'anga Ma'a nau ki ne'e kwatea mauri firi fuana ngwae ki. Ma na tae ne'e nau ku saea, nia na'a ne'e ru ne'e Ma'a nau nia saea fuaku, fasi 'iri nau ku fa'atalo 'ania."

13

Sa Jesus taufia na'a 'aeda na fafarongo nia ki

¹ Ta'i fa'i asoa 'i na'o ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, sa Jesus ka sai na'a ana kaida'i nia karangi dao na'a fasi 'iri nia ka leka na'a fa'asia na magalia ne'e, ma ka leka siana na Ma'a nia. Ma nia alafe fuana na fafarongo nia ki ne'e kira tua

na'a saena na magalia ne'e, ma nia ka alafe fuada leleka ka dao ana kaida'i nia mae.

² Ma sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira fanga 'ada 'i sa'ulafi. Ma sa Saetan ka alua na'a manata'anga saena na liana sa Judas, na ngela sa Simon Iskariot, fasi 'iri ka kwatea sa Jesus fuana malimae nia ki.

³ Ma sa Jesus ka saiana ne'e Ma'a nia kwatea ka sui na'a na ngasingasi'anga ki ta'ifau fuana. Ma nia ka saiana logo, ne'e nia leka ma'i fa'asia God, ma nia ke ba'a oli logo siana God.

⁴ Nia ne'e sa Jesus ka tata'e fa'asia na tatafe ana fanga'a, ma ka kanusua na to'ongi fafo nia, ma ka nikia na'a 'aba lau'ua ni ongo noni 'i li'itana.

⁵ Sui nia ka kisitani na kafo 'i saena na dako, ma ka taufia na'a 'aena na fafarongo nia ki, ma ka ongo'i 'ani na 'aba lau'ua ne'e nia nikia 'i li'itana.

⁶ Ma kaida'i nia dao ana sa Simon Peter, nia ka fata 'uri fuana sa Jesus, "Aofia kwa, 'uri ma 'oko taufia logo 'aeku nini'a?"

⁷ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Ana kaida'i ne'e, 'oko kina 'ua na ru ne'e nau ku sasia amu, bore ma 'oke ba'a saiana 'i buri."

⁸ Ma sa Peter ka fata 'uri, "Nau'a nini'a, noa'a liu 'oe kosi taufia 'aeku!"

Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Di'ia noa'a nau kusi taufia na'a 'aemu, 'ae'o noa'a la'u na fafarong nau."

⁹ Ma sa Peter ka olisia ka 'uri, "Aofia 'ae, noa'a 'oe kosi taufia la'u 'aeku ta'ifilia go'o. Bore ma 'oke taufia logo na limaku, ma na gwauku!"

¹⁰ Sa Jesus ka fata 'uri, "Sa tai ne'e siu ka sui na'a, na nonina nia sikasika ta'ifau na'a, ma noa'a nia kasi siufia la'u na nonina ta'ifau. Nia ka taufia go'o na 'aena. Kaumulu sikasika ta'ifau na'a, ma ta'i ngwae go'o aumulu ne'e noa'a kasi sikasika."

¹¹ Sa Jesus nia saiana ka sui na'a sa tai ne'e ke ba'a 'olosaea nia'a fuana na malimae ki, ma nia ne'e nia ka fata 'uri, "Kaumulu sikasika ta'ifau na'a, ma ta'i ngwae go'o aumulu ne'e noa'a kasi sikasika."

¹² Ana kaida'i sa Jesus nia taufia 'aeda ka sui, nia ka ru'ufia la'u na to'ongi fafo nia sui, nia ka oli ka tua fa'i kira. Ma nia ka saefiloda ka 'uri, "Uri ma kaumulu saiana fadalana na ru nini'a nau ku sasia fuamulu?"

¹³ Na fadalana nia 'uri: Kaumulu sae nau 'ania ngwae Fa'amanata fa'inia na Aofia kamu, ma ka bolo liu fuana kamu

ka sae nau 'una'eri, osi'ana nau'a ne'e na ngwae fa'amanata ma na Aofia kamu.

¹⁴ Ma sui bore 'ana nau na ngwae fa'amanata ma na Aofia kamu, nau ku fi'i taufia go'o na 'aemu'a. Ta ne'e kamu ke taufia nama 'aemu'a kwailiu logo.

¹⁵ Nau ku sasia ru ne'eri fuamu'a fasi 'iri kaumulu logo muke sasia logo di'ia nini'a nau ku sasia amu'a.

¹⁶ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, na ngwae rao noa'a nia kasi 'inoto'a ka liufia ngwae 'a'ana nia. Ma na ngwae ne'e ka ngali fa'arongoa, noa'a kasi 'inoto'a liufia na ngwae ne'e asunga'inia.

¹⁷ Muke sai le'a ana na ru nini'a nau ku saea fuamu'a ki. Ma di'ia muke sasi logo sulia, muke ba'a sae'le'a mamana.

¹⁸ "Nau ku saea na ru ne'e ki noa'a la'u fuamu'a ta'ifau. Nau ku sai go'o 'aku ana sa tai fa'ida ne'e nau ku filida. Ma nau ku saiana ta'i ngwae aumulu ke ba'a 'olosae nau fuana malimae nau ki, fasi 'iri ke fa'amamana Kerekere'a Abu ba fata 'uri, 'Na ngwae ne'e kero'o fanga fiku ana fanga nau, nia'a logo ne'e na malimae nau."*

¹⁹ Na ru ne'e noa'a kasi dao 'ua ma'i, ma nia le'a fuana nau ku saea fuamu'a ana kaida'i ne'e, 'iri di'ia ana kaida'i nia ke dao bore ma'i, muke ba'a fa'amamana ne'e Nau'a Nini'a.

²⁰ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, sa tai bore 'ana ne'e ka kwaloa sa tai ne'e nau ku asunga'inida kwau, nia ka kwalo nau logo. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka kwalo nau, nia kwaloa logo God ne'e nia asunga'i nau logo ma'i."

Ala'anga sulia sa Judas

(Matthew 26:20-25; Mark 14:17-21; Luke 22:21-23)

²¹ Buri 'ana sa Jesus nia fata 'una'eri ka sui, nia ka kwaimanatai liu. Ma nia ka fa'arongo madako na'a 'ani fuana na fafarongo nia ki ka 'uri, "Ru mamana nau ku saea na'a fuamu'a. Ta'i ngwae aumulu nia ke ba'a 'olosae nau fuana malimae nau ki."

²² Ana kaida'i ne'eri, na fafarongo ki kira ka bubu kwailiu na'a fuada, sulia noa'a kira kasi saiana sa tai ne'e sa Jesus nia fata sulia.

²³ Ma ta'i ngwae ana fafarongo nia ki ba sa Jesus nia alafe fuana, nia ne'e ka tua karangia sa Jesus.

²⁴ Ma sa Simon Peter ka fa'ata'i 'ania na limana fuana fafarongo ne'eri, fasi 'iri ka saefiloda sa Jesus 'uana sa tai ne'e nia fata sulia.

²⁵ Na fafarongo ne'e ka 'idu karangia kwau sa Jesus, ma ka kwaroro fuana ka

'uri, "Aofia kwa, sa tai ne'e na ngwae ne'ana 'oko fata sulia?"

²⁶ Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Na ngwae ne'e nai ba'a taufia na beret saena na dako'i sulu, ma nau ku kwatea fuana. Ngwae ne'e nau ku sasia ru ne'eri fuana, nia na'a ne'e na ngwae ne'eri." Go'lo sa Jesus nia taufia na beret saena dako'i sulu, sui ka kwatea fuana sa Judas ngela sa Simon Iskariot.

²⁷ Ana kaida'i ne'eri go'lo sa Judas ka ngalia na'a na beret ne'eri, sa Saetan ka ru'ufia na'a. Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke 'ali'ali fa'inia na ru ne'e 'oke sasia."

²⁸ Ma na fafarongo ki ne'e kira tua kalia na tatafe ni fanga ne'eri, kira ka kina tae ne'e sa Jesus nia fata 'una'eri 'ania fuana sa Judas.

²⁹ Ma osi'ana sa Judas nia'a na ngwae ne'e lia sulia na ngwa'i mani kira, ti ai ana na fafarongo ki kira fia fasi sa Jesus nia saea fuana sa Judas, 'iri nia leka ka folia ma'i ti fanga ne'e kira bo'obo'lo 'uana fuana fanga'a ne'eri, nama nia leka ka ngalia ma'i ti ru fasi 'iri kira ke kwatea fuana ngwae dala'a ki.

³⁰ Buri 'ana sa Judas ka ngalia na'a fanga baera, nia ka ru'u 'ali'ali na'a 'i maa. Ma ana kaida'i ne'eri nia ka rodo na'a.

Muke alafe fuamu'a kwailiu

³¹ Kaida'i sa Judas nia leka na'a, sa Jesus ka fata 'uri, "Kaida'i fuana fa'a 'inoto'a laku, na Ngela Ngwae, nia dao na'a. Ma God ke ngalia na'a fa'a 'inoto'alana osi'ana ru nini'a fuli fuaku ki.

³² Ma di'ia na fa'a 'inoto'a lana God ke fa'ata'i ana nau'a, 'una'eri God na'a ne'e ke tala fa'ata'inia 'ali'ali ana na fa'a 'inoto'a laku 'ani nia'a talana.

³³ Ngela nau kina 'ae, noa'a nau kusi tua tau go'lo fa'i kamu. Kamu ke ba'a lulu 'uaku, bore ma nau ku saea na'a fuamu'a na ru ba nau ku saea na'a fuana ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki ba 'uri, 'Afita'i muke leka ana kula ne'e nau ku leka ana.'

³⁴ Ma na taki faolu nau ku kwatea fuamu'a ne'e 'uri: Muke alafe fuamu'a kwailiu, di'ia logo ne'e nau ku alafe fuamu'a.

³⁵ Ma di'ia muke to'o ana na alafe'anga fuamu'a kwailiu, na ngwae ki ta'ifau kira ke ba'a saiana ne'e kamu na fafarongo nau ki."

Sa Peter ke tofea sa Jesus

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; Luke 22:31-34)

³⁶ Sui sa Simon Peter ka saefiloo sa Jesus ka 'uri, "Aofia kwa, 'i fa'i ne'e 'oke ba'a leka 'uana?"

Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Kula ne'e nai ba'a leka 'uana, noa'a kamu kasi saiana leka'a fa'i nau 'uana. Bore ma ta asoa, muke ba'a leka ma'i buriku."

³⁷ Sui sa Peter ka saefilo la'u ka 'uri, "Kwala Aofia kwa, tae ne'e ke kwate ma ka 'afita'i fuaimili fuana leka'a fa'ini'o ana kaida'i ne'e? Osi'ana nau ku sasi aka'u na'a fuana mae'a 'usi'o."

³⁸ Sa Jesus olisia ka fata 'uri fuana, "Uri ma 'oko sasi aka'u mamana fuana mae'a 'usi nau kwa? Ru mamana nau ku saea fuamu. 'I na'ona mala ne'e na karai ka angi, 'oke ba'a sae uulu fau ana ne'e 'oko kina nau."

14

Sa Jesus na tala 'uana leka'a siana God na Ma'a

¹ Sa Jesus ka fata 'uri fuana na fafarongo nia ki, "Noa'a kamu kasi manata 'abera ma na manatalamu'a kasi 'asia. Muke fa'amamana ana God, ma muke fa'amamana logo aku.

² Osi'ana kula 'oro ni tua'a ki 'i saena na luma Ma'a nau. Aia, ma nau ku leka 'iri ne'e nai sasi aka'u ana kula fuamu'a. 'Afita'i nau ku saea na ru ne'e fuamu'a, di'ia noa'a nia kasi mamana.

³ Ma kaida'i ne'e nau ku leka, ma nau ku sasi aka'u ana kula fuamu'a, ka sui nai ba'a oli ma'i ma nau ku tala'i kamu fuaku talaku, fasi 'iri na kula ne'e nau ku tua ana, kamu ke tua logo ana.

⁴ Ma kaumulu sai go'lo 'amu'a ana na tala ne'e leka 'uana na kula ne'e nai leka 'uana."

⁵ Ma sa Tomas ka fata 'uri, "Aofia kwa, kaimili kina na kula ne'e 'oke leka 'uana. 'Uri ma kami ke ba'a sai fa'uta ana na tala ne'eri kwa?"

⁶ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nau'a na'a ne'e na tala fuana fa'ata'ilana ru mamana sulia God, ma ka kwatea na mauri'a fuana ngwae ki. Noa'a ta ngwae kasi leka siana God na Ma'a di'ia nia noa'a kasi leka suli nau.

⁷ Ma di'ia kamu ka sai mamana na'a aku, tama muka sai logo ana na Ma'a nau. 'Ita ana kaida'i ne'e ka oli ala'a, kaumulu sai na'a ana Ma'a nau, ma muka lisia na'a."

⁸ Ma sa Filip ka fata 'uri, "Aofia 'ae, kami oga 'oke fa'ata'inia basi na Ma'a fuami'a kwa."

⁹ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Kwala Filip kwa, nau ku tua fa'i kamu ka tau na'a, ma 'oe kosi sai 'ua aku nini'a? Ma sa tai bore 'ana ne'e nia lisi nau, nia ka lisia na'a na Ma'a logo. Ma fa'uta ne'e 'oko

saea fasi nai fa'ata'inia la'u na Ma'a nau kwa?

¹⁰ 'Uri ma noa'a 'oe kosi fa'amamana go'o ana ne'e nau ku tua ana na Ma'a, ma na Ma'a logo ka tua ana nau'a? Ala'anga ne'e nau ku saea fuamu'a ki, noa'a la'u na ala'anga nau ki talaku. Na Ma'a ne'e nia tua aku nia sasia na rao'a nia ki suli nau.

¹¹ Muke fa'amamana ana ru ne'e, nau ku tua ana na Ma'a, ma na Ma'a ka tua aku. Di'ia noa'a, muke fa'amamana ana ru ne'e sulia na rao'a ne'e nau ku sasi'i ki.

¹² Ru mamana nau ku saea fuamu'a, di'ia sa tai bore 'ana ne'e ka fa'amamana ana nau'a, nia sasia logo na rao'a ne'e nau ku sasi'i ki. Ma nia ka sasia la'u na rao'a doe ki mala, sulia ne'e nau ku leka siana na Ma'a.

¹³ Ma ta tae bore 'ana ne'e muke gania na Ma'a osi'ana kamu fafarongo nau ki, nai ba'a sasi, fasi 'iri ana kaida'i ne'e ngwae ki kira ka lisia, kira ka lia saiana na Ma'a ne'e talinga'i ka tasa.

¹⁴ Ta tae bore 'ana ne'e muke gani nia 'uana sulia kamu ngwae nau ki, nai ba'a sasia fuamu'a."

Alafe'anga ma ro'onga'a sulia sa Jesus

¹⁵ Sa Jesus ka fata la'u ka 'uri, "Di'ia kamu alafe fuaku, muke ro'osulia na taki nau ki.

¹⁶ Nai ba'a gania na Ma'a, ma nia ke ba'a kwatea ma'i na Ngwae ni Kwai'afi fuamu'a, ma nia ke ba'a tua tari fa'i kamu.

¹⁷ Nia'a na Ano'i ru Abu ne'e fa'ata'inia na'a mamana'anga sulia God. Ma na ngwae ne'e kira kasi fa'amamana ki, noa'a kira kasi kwaloa go'o, sulia noa'a kira kasi lisia, ma noa'a kira kasi sai go'o ana. Bore ma kamu sai na'a ana, osi'ana nia tua fa'i kamu, ma nia ke tua saena maurilamu'a.

¹⁸ "Kaida'i nai ba'a leka, 'afita'i nau ku fa'asi kamu di'ia na ngela inamae ki. Nai ba'a oli logo ma'i siaumulu.

¹⁹ Ana kaida'i ti'iti'i go'o, na ngwae ne'e kira kasi fa'amamana, noa'a kira kasi ba'a lisi nau la'u. Bore ma kamu'a nini'a, muke ba'a lisi nau logo amu'a. Ma osi'ana nau ku mauri, kamu ke mauri logo.

²⁰ Ma ana kaida'i ne'e nai ba'a mauri la'u, muke ba'a saiana ne'e nau ku tua ratai ana na Ma'a nau, ma kamu ke tua ratai fa'i nau, ma nau ku tua ratai fa'i kamu.

²¹ "Ma sa tai bore 'ana ne'e ro'osulia na taki nau ki, nia'a ne'e na ngwae ne'e nia alafe fuaku. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka alafe fuaku, Ma'a nau ka alafe logo fuana, ma nau'a bore nau ku alafe logo fuana, ma nau ku fa'ata'i nau talaku fuana."

²² Sa Judas (noa'a la'u sa Iskariot) ka saefiloa ka 'uri, "Aofia kwa, fa'luta ne'e kaimili go'o ne'e kami saiana muke lisi'o, ma na ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'amamana noa'a kira kasi lisi'o?"

²³ Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Di'ia ta ngwae ne'e alafe aku, nia ke ro'osulia na fa'amanata'anga nau ki. Ma na Ma'a nau ke alafe fuana, ma na Ma'a nau, kero'o ka leka ma'i siana, ma kero'o ka tua fa'inia.

²⁴ Ma sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi alafe aku, nia kasi ro'osulia na fa'amanata'anga nau ki. Ma na fa'amanata'anga nau ki ne'e kamu rongo'i, noa'a la'u na ru nau ki talaku. Sulia nia 'ita ma'i fa'asia na Ma'a, ne'e nia asunga'i nau ma'i.

²⁵ "Nau ku saea na ru ne'e ki fuamu'a ana kaida'i nau ku tua 'ua fa'i kamu.

²⁶ Na Ma'a nau ke ba'a kwatea ma'i na Ano'i ru Abu 'ani sataku, fasi 'iri nia ke 'afi kaumulu. Nia ke ba'a fa'amanata kamu 'ani na ru ki ta'ifau, ma ka fa'amanata oli amu'a 'ani na ru ki ta'ifau ne'e nau ku fa'arongo kamu na'a 'ani 'i na'o.

²⁷ "Nau ku fa'asia na'a aroaro'anga nau fuamu'a. Na aroaro'anga nau ne'e nau ku kwatea fuamu'a, noa'a nia kasi di'ia na aroaro'anga saena na magalia. Nia ne'e, noa'a kamu kasi manata 'abera, ma noa'a kamu kasi ma'u.

²⁸ Kamu rongoa ta'ifau na'a na fatalaku ba 'uri, 'Nai ba'a leka, ma nai ba'a oli logo ma'i siaumulu.' Di'ia kamu ka alafe aku, muke saele'a sulia nau ku leka siana Ma'a, sulia nia talinga'i ka tasa liufi nau.

²⁹ Nau ku saea na'a ru ne'e ki, sui mala ni'i ka fi'i dao ma'i, fasi 'iri ana kaida'i ni'i ke dao ma'i ana, kamu ke fi'i fa'amamana.

³⁰ Noa'a nau kusi ala'a tau la'u fa'i kamu, sulia sa Saetan na ngwae gwaunga'i ana magalia ne'e, nia karangi dao na'a ma'i. Bore ma nia noa'a kasi gwaunga'i fafi nau.

³¹ Ma nau'a talaku, nau ku sasia ru ki ta'ifau sulia tae ne'e Ma'a nau nia saea fuaku fuana na sasilana, fasi 'iri na ngwae ana magalia ne'e, kira ka saiana nau ku alafe fuana Ma'a nau.

"Aia, kulu tata'e, kulu ke leka na'a fa'asia kula ne'e."

15

Sa Jesus nia di'ia na fuu'i grep mamana

¹ Sa Jesus ka fata 'uri la'u fuana na fafarongo nia ki, "Nau'a na'a ne'e fuu'i grep mamana, ma na Ma'a nau ne'e ngwae rao ana na o'ola.

² Ma nia saiana ka tufua na rara 'ai ki fa'asi nau ne'e noa'a kira kasi fungu, ma ka lufusia na rara 'ai ki ne'e kira fungu, fasi 'iri kira ka fungu le'a.

³ Ma kaumulu sikasika ta'ifau na'a 'ani na fa'amanata'anga nau ki fuamu'a.

⁴ Muke tua ratai fa'i nau, 'iri nau ku tua ratai fa'i kamu. Na rara 'ai nia 'afita'i ka fungu 'ana talana, di'ia noa'a nia kasi tua ratai ana na fuu'i 'ai. Ma ka 'una'eri logo ana kamu'a, ka 'afita'i muke sasia na ru le'a ki, di'ia noa'a kamu kasi tua ratai aku.

⁵ "Nau'a na'a ne'e fuu'i grep, ma kamu na'a ne'e rara 'rai ki. Ma di'ia sa tai ne'e ka tua ratai aku, nau ku tua ratai ana nia'a, nia saiana ka fungu 'ani fua'i grep 'oro ki. Ma di'ia noa'a kamu kasi tua ratai aku, nia 'afita'i muke sasia ta ru le'a.

⁶ Ma di'ia sa tai ne'e noa'a kasi tua ratai aku, nia di'ia ta rara 'ai ne'e kira 'ui 'ania ma ka mae. Ma na rara 'ai 'una'eri ki, kira ka ngali'i, ma kika 'ui 'ani'i 'i saena na mafula ka du'afia 'ana.

⁷ Ma di'ia muke tua ratai aku, ma na fatalaku ka tua tari amu'a, muke gania ta ru bore 'ana ne'e kamu oga, ma nai ba'a kwatea fuamu'a.

⁸ Ma na rao'a le'a 'oro ne'e kamu sasia, nia ka fa'ata'inia na'a 'inoto'anga na Ma'a nau. Ma nia 'una'eri ka fa'ata'inia logo ne'e kamu'a na fatarongo nau ki.

⁹ Nau ku alafe fuamu'a di'ia logo Ma'a nau ne'e alafe fuaku. Nia ne'e, muke tua tari saena na alafe'anga nau.

¹⁰ Ma di'ia muke ro'osulia na taki nau ki, muke tua tari saena na alafe'anga nau, di'ia logo ne'e nau ku ro'osulia na taki Ma'a nau ki, ma nau ku tua tari logo saena na alafe'anga nia.

¹¹ Nau ku saea muke ro'osulia na taki nau ki, muke tua tari saena na alafe'anga nau fasi 'iri muke to'o ana saele'anga doe, di'ia logo na saele'anga nau, ma na saele'anga kamu ke leka talau.

¹² Ma na taki nau fuamu'a, nia 'uri: Muke alafe fuamu'a kwailiu, di'ia logo ne'e nau ku alafe fuamu'a.

¹³ Noa'a ta alafe'anga kasi liufia na alafe'anga ne'e ngwae ka kwatea na maurilana fuana kwaima nia ki, fasi 'iri ka fa'amaurida.

¹⁴ Ma kamu ne'e na kwaima nau ki, di'ia kamu sasia na ru ne'e nau ku asunga'i kamu fuana.

¹⁵ Ma noa'a nau kusi sae kamu la'u 'ani na ngwae rao ki, sulia ne'e ngwae rao noa'a kasi saiana ru ne'e na ngwae gwaunga'i nia sasia. Nau ku sae kamu 'ani na kwaima nau ki lala, sulia nau ku fa'arongo kamu ta'ifau na'a 'ani na ru ki ta'ifau ne'e nau ku rongoa ma'i fa'asia na Ma'a nau.

¹⁶ Ma noa'a kamu kasi fili nau, nau'a lala ne'e nau ku fili kamu, fasi 'iri muke sasia na ru le'a 'oro ki, di'ia na 'ai ne'e nia fungu le'a 'ani fua'i ru ka leka talau. Ma na Ma'a ke ba'a kwatea ta ru bore 'ana ne'e muke gani 'uana, osi'ana kamu fatarongo nau ki.

¹⁷ Ma na taki nau fuamu'a ka 'uri: Muke alafe fuamu'a kwailiu.

Ngwae ana magalia ke lia ta'afi kamu

¹⁸ "Di'ia na ngwae saena magalia ne'e kira ka lia ta'afi kamu, muke manata to'ona ne'e kira eta lia ta'afi nau logo 'i na'o.

¹⁹ Di'ia kamu ti ngwae ta'a logo saena na magalia ne'e, kira ka alafe amu'a, osi'ana kamu di'ia logo kira'a. Bore ma nau ku fili kamu ta'ifau na'a, fasi 'iri muke matamata fa'asia ngwae ta'a ki saena magalia. Noa'a kamu kasi tua la'u di'ia kira'a, ma nia ne'e sasia noa'a kira kasi oga kamu.

²⁰ Muke manata to'ona tae ki ba nau ku sae'e ka sui na'a fuamu'a, 'Na ngwae rao nia noa'a kasi talinga'i ana ngwae gwaunga'i nia.' Ma osi'ana ne'e kira fa'akaisi nau, kira ke fa'akaisi kamu logo. Ma ti ngwae kira ro'osulia na fatalaku, ma 'una'eri ti ngwae ke ba'a ro'o logo sulia fatalamu'a.

²¹ Ma kike ba'a fa'akaisi kamu, si ne'e kamu'a na ngwae nau ki. Kira ke sasi 'una'eri logo sulia kira noa'a kasi saiana God ne'e nia asunga'i nau ma'i.

²² Ma di'ia noa'a nau kusi leka ma'i saena magalia, ma noa'a nau kusi fa'arongo kira 'ani 'una'eri, noa'a kira kasi 'eke 'ani sasia ta'anga'a. Ma ana kaida'i ne'e, nia ka 'afita'i na'a fuana sa tai ne'e ka saea nia noa'a kasi rora, sulia nau ku leka ma'i, ma nau ku saea ka sui na'a fuada.

²³ Ma sa tai ne'e ka 'aila 'ani nau, nia 'aila logo 'ani Ma'a nau.

²⁴ Nau ku fulia na ru ne'e noa'a ta ngwae 'iri fulia 'i na'o. Kira lisia nau ku fulia na ru ne'e ki, 'iri kike 'eke 'ani sasi ta'anga'a kira ki, ma kira ka lia ta'afi nau go'o 'ada ma fa'inia Ma'a nau logo.

²⁵ Ru ne'e nia dao ma'i, fasi 'iri na Kerekere'a ana Taki kira ki ka mamana 'ani ala'anga ba nia 'uri, 'Kira ilanga'i 'o'o go'o 'ada aku.'

²⁶ "Na Ano'i ru Abu ke ba'a leka ma'i ma ka 'afi kamu. Ma nia ke ba'a fa'ata'inia na ru mamana ki sulia God. Nai ba'a kwatea ma'i siaumulu fa'asia na Ma'a nau. Ana kaida'i nia leka ma'i, nia ka fata fa'amamana suli nau fuamu'a.

²⁷ Ma kamu logo muke ba'a fata fa'amamana suli nau, sulia kulu tua fiku

'lita na'a ma'i ana kaida'i nau ku tala'ae ana rao'a nau."

16

¹ Sa Jesus nia fata la'u ka 'uri, "Nau ku saea na'a ru ne'e ki fuamu'a, fasi 'iri ne'e fa'amamana 'anga kamu ke ngasi.

² Kira ke ba'a fone kamu fa'asia ru'unga'a saena na luma fuana fo'onga'a kira ki. Ma nia ke ba'a dao ana kaida'i ne'e, di'ia ta ngwae ke saungi kamu ke mae, nia ka fia fasi nia sasia na ru ne'e God nia oga.

³ Na ngwae ne'e ki, kira ke sasia ru ne'eri ki amu'a, osi'ana noa'a kira kasi saiana na Ma'a nau, ma noa'a kira kasi sai logo aku.

⁴ Bore ma nau ku saea na'a 'aku na ru ne'e ki fuamu'a, fasi 'iri ana kaida'i kira tala'ae fuana sasilana ru ne'e ki amu'a, muke ba'a manata to'ona na ala'anga ba nau ku sae'e na'a fuamu'a ki."

Na ru ne'e Anoli ru Abu nia fulia

Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Noa'a nau kusi saea ma'i na ru ne'e ki fuamu'a 'i na'lo, osi'ana nau ku tua 'ua fa'i kamu.

⁵ Bore ma ana kaida'i ne'e, nau ku karangi oli na'a siana God ne'e nia asunga'i nau ma'i. Ka 'una'eri bore 'ana, noa'a ta ngwae amu'a kasi saefilo nau 'ua sulia 'i fa'i ne'e nai ba'a leka 'uana.

⁶ Ana kaida'i ne'e, na liamu'a ka figwanu liu, sulia nau ku saea na'a ru ne'e ki fuamu'a.

⁷ Bore ma nau ku saea ru mamana fuamu'a, nia le'a liu fuamu'a ne'e nai ba'a leka fa'asi kamu 'una'eri. Osi'ana di'ia noa'a nau kusi leka, na Anoli ru Abu ne'e ke ba'a leka ma'i fuana na 'afilamu'a, nia noa'a kasi leka go'lo ma'i fuamu'a. Bore ma kaida'i nai leka, nai ba'a asunga'inia ma'i siaumulu.

⁸ Ma kaida'i nia ke dao ma'i, nia ke ba'a fa'ata'inia fuana ngwae saena magalia ki ne'e kira manata rora sulia na abula ta'anga'a, ma sulia na 'olo'olo'a, ma sulia na kwa'ikwa'inga God.

⁹ Kira rora sulia na abula ta'anga'a, osi'ana noa'a kira kasi fa'amamana aku.

¹⁰ Ma kira rora sulia na 'olo'olo'a, osi'ana nai ba'a oli siana na Ma'a ma noa'a kamu kasi lisi nau la'u.

¹¹ Ma kira rora sulia na kwa'ikwa'inga God, osi'ana God nia matalanga'inia na'a na ngwae ta'a ne'e nia gwaunga'i fafia na magalia ne'e.

¹² "Nau ku to'lo 'ana na ru 'oro liu ki fuana saelani fuamu'a, bore ma noa'a kamu 'iri totolia rongolani'i ta'ifau na'a 'i nini'ari.

¹³ Bore ma ana kaida'i ne'e na Anoli ru Abu ke fata ma'i, nia ke fa'amanata kamu 'ania na mamana'anga, ma nia ke ba'a fa'ata'inia na ru ki ta'ifau fuamu'a. Ma nia noa'a kasi fata 'ana talana, bore ma nia ke fata sulia na ru ne'e nia rongo'i ki fa'asia God. Ma nia ke ba'a fata sulia na ru ne'e ke ba'a dao ma'i ki.

¹⁴ Nia ka fa'a'inoto'a nau, sulia nia ke ba'a ngalia na ala'anga nau ki, ma ka fa'arongo kamu 'ani.

¹⁵ Ma na ru Ma'a nau ki ta'ifau ne'e, na ru nau ki logo. Nia ba nau ku saea ne'e na Anoli ru Abu ke ngalia ma'i na ala'anga nau ki ma ka fa'arongo kamu 'ani."

Kwaimanatai'anga ke rokisi 'ani sae-sae'anga

¹⁶ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Ana kaida'i ti'iti'i, noa'a kamu kasi ba'a lisi nau. Sui ana kala kaida'i ti'iti'i logo, muke ba'a lisi nau la'u."

¹⁷ Ma ti ngwae ana na fafarongo nia ki kira ka saefilo kira kwailiu, kira ka 'uri, "Tae ne'e manata'anga ana ala'anga nini'a nia saea, 'Ana kaida'i ti'iti'i noa'a kamu kasi ba'a lisi nau, ma ana kala kaida'i ti'iti'i logo, kamu ke ba'a lisi nau la'u?' Ma nia ka saea la'u, 'Noa'a kamu kasi ba'a lisi nau sulia ne'e nau ku leka siana na Ma'a.' "

¹⁸ Ma na fafarongo nia ki kira ka saefilo kira kwailiu la'u 'uana, "Tae ne'e manata'anga ana ala'anga ne'e, 'Ana kaida'i ti'iti'i?' Kulu kina tae nini'a nia fata sulia."

¹⁹ Sui sa Jesus ka saiana kira oga kike saefiloa, ma nia ka fata 'uri fuada, "Kamu manata sulia ru ba nau ku saea, 'Ana kaida'i ti'iti'i, noa'a kamu kasi lisi nau. Ma ana kala kaida'i ti'iti'i logo, muke ba'a lisi nau la'u.' 'Uri ma na ru ne'eri ne'e kamu saefilo kaumulu talamu'a sulia?"

²⁰ Ru mamana nau ku saea fuamulu. Ana kaida'i ne'eri, muke ba'a o'omea ma muke nagu. Bore ma ngwae ta'a ana magalia ki, kira ke saele'a 'ada. Kamu ke ba'a kwaimanatai, sui 'i buri 'ana na liadila'anga kamu ke sui, ma muke saele'a la'u.

²¹ Kamu saiana kaida'i ne'e kini nia karangi fa'afuta, nia ka kwaimanatai, sulia nia dao na'a ana kaida'i ana nonifi'a. Bore ma kaida'i nia fa'afuta na ngela ka sui, nia ka manata bura na'a 'ani nonifi'a baera, osi'ana nia saele'a na'a 'ana sulia na ngela nia futa na'a.

²² Kamu 'una'eri logo. Ana kaida'i ne'e go'lo ne'e kamu kwaimanatai. Bore ma nai ba'a lisi kamu la'u, ma saena maurilamu'a muke ba'a saele'a liu. Ma

na saele'a 'anga ne'e noa'a ta ngwae kasi totolia ne'e ke laua na'a fa'asi kamu.

²³ Ana kaida'i ne'eri, noa'a kamu kasi gani nau na'a 'uana ta ru la'u. Ru mamana nau ku saea fuamu'a, di'ia ta ru bore 'ana ne'e muke gania siana na Ma'a osi'ana kamu fafarongo nau ki, nia ke ba'a kwatea fuamu'a.

²⁴ Ita 'ua ma'i leleka ka dao 'i ta'ena, noa'a kamu kasi gania go'o ta ru ana Ma'a nau sulia kamu fafarongo nau ki. Kamu ke gania Ma'a nau, nia ke ba'a kwatea fuamu'a, fasi 'iri muke saele'a liu."

Sa Jesus nia liufia na ngasingasi'anga ana magalia

²⁵ Sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau ku saea na ru ne'e ki fuamu'a 'ania na tarifula'a ki. Bore ma kaida'i ke ba'a dao ma'i ne'e noa'a nau kusi fata la'u 'ani na tarifula'a ki, bore ma nau ku fata abitako go'o 'aku sulia Ma'a fuamu'a.

²⁶ Ana kaida'i ne'eri, kamu ke tala gania God na'a amu'a osi'ana kamu fafarongo nau ki. Ma nau ku saea fuamu'a ne'e noa'a nau kusi ba'a gani na'a 'uana ta ru fuamu'a.

²⁷ Nia ke ba'a 'una'eri na'a sulia na Ma'a 'ana talana ne'e nia alafe fuamu'a, osi'ana kamu alafe fuaku, du'ungana kamu fa'amamana ana ne'e nia'a nama ne'e asunga'i nau ma'i.

²⁸ 'I na'o, nau ku leka ma'i fa'asia na Ma'a 'uana saena na magalia ne'e. Ma ana kaida'i ne'e, nau ku leka na'a fa'asia na magalia, ma nau ku oli la'u siana na Ma'a nau."

²⁹ 'Una'eri na fafarongo nia ki kira ka fata 'uri fuana, "Ana kaida'i ne'e 'oko fi'i fata madako na'a fuami'a, sulia noa'a 'oe kosi fata na'a 'ania na tarifula'a ki.

³⁰ Kaida'i ne'e, kami fi'i saiana ne'e 'oko saiana na ru ki ta'ifau, di'ia ta ngwae noa'a kasi saefilo 'oe bore, 'oko saiana tae ne'e nia 'i saena manatana. Ma nia ne'e kwatea ma mika fa'amamana ne'e God nia asunga'i 'oe ma'i."

³¹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Uri ma kaumulu fa'amamana ngasingasi'a na ne'eri'a?"

³² Na kaida'i nia dao na'a ne'e kamu ke ba'a takalo ta'ifau fa'asi nau. Ma kamu ke ba'a tafi 'uana fanoa kamu ki, sulia ru ne'e kike ba'a sasi aku. Bore ma noa'a nau kusi tua ta'ifili nau, osi'ana na Ma'a ne'e nia tua fa'i nau.

³³ Nau ku saea na ru ne'e ki fuamu'a, fasi 'iri muke to'o ana aroaro'anga saena maurilamu'a, sulia ne'e kaumulu tua fiku fa'i nau. Sui bore 'ana muke tua saena magalia ma kira ke ba'a fa'akasi kamu liu na'a, noa'a kamu kasi ma'u, sulia nau ku

liufia na ngasingasi'anga ana na magalia ne'e ka sui na'a."

17

Sa Jesus nia fo'o

¹ Kaida'i sa Jesus nia fata 'una'eri ka sui, nia ka lia 'ala'a 'i langi, ma ka fata 'uri, "Ma'asi 'ae, nia dao na'a ana kaida'i fuana ne'e 'oko fa'a'inoto'a nau, fasi 'iri nau ku fa'a'inoto'a 'oe.

² Sulia 'oko kwatea na'a na ngasingasi'anga fuaku fafia na ngwae ki ta'ifau, fasi 'iri nau ku 'afia na ngwae ne'e 'oko kwateda fuaku ki 'iri kike mauri firi.

³ Aia, ma na mauri'a firi ne'e nia 'uri: Di'ia na ngwae ki kira ka saiamu ne'e ta'i God mamana, ma kira ka saiaaku, sa Jesus na Christ, ne'e 'oko asunga'i nau ma'i.

⁴ Nau ku fa'ata'inia na'a 'inoto'anga 'oe saena magalia, ma nau ku fa'asua na'a rao'a ba 'oko asunga'i nau ma'i fuana sasilana.

⁵ Ma'asi 'ae, kaida'i ne'e, 'oko fa'a'inoto'a nau la'u 'ani 'inoto'anga ne'e nau ku to'o ma'i ana fa'i 'oe, 'i na'ona mala ma'i saunga'ilana na magalia.

⁶ "Nau ku fa'amanata suli 'oe fuana na ngwae ki ne'e 'oko kwateda na'a ma'i fuaku saena magalia ne'e. Kira'a ne'e ngwae 'oe ki, ma 'oko kwateda na'a ma'i fuaku. Kira ro'o na'a sulia na fatalamu.

⁷ Ma kaida'i ne'e, kira sai na'a ana na ru ki ta'ifau ne'e 'oko kwate'e fuaku, ni'i leka ta'ifau ma'i fa'asi 'oe.

⁸ Nau ku saea na'a fuada na ala'anga ki ne'e 'oko kwatea fuaku, ma kira ka fa'amamana na'a. Ma kira ka sai mamana na'a ana ne'e nau ku leka ma'i fa'asi 'oe, ma kira ka fa'amamana ana ne'e 'oko asunga'i nau ma'i.

⁹ "Ma nau ku fo'o fuada. Noa'a nau kusi fo'o la'u fuana na ngwae ne'e noa'a la'u ngwae 'oe ki, bore ma nau ku fo'o lala 'aku fuana na ngwae ne'e 'oko kwateda ma'i fuaku, sulia kira na ngwae 'oe ki.

¹⁰ Na ngwae nau ki ta'ifau ne'e, kira na ngwae 'oe ki la'u go'o. Ma ngwae 'oe ki ta'ifau, kira na ngwae nau ki la'u go'o. Ma kira ke fa'ata'inia na'a na 'inoto'anga nau 'ania tualada.

¹¹ Nau kusi tua tau na'a saena magalia, nai ba'a leka na'a kwau siamu. Bore ma kira go'o ne'e kira ka tua 'ua saena magalia. Ma'asi Abu 'ae, tagi sulida 'ani na ngasingasi 'anga ba 'oko kwatea fuaku, fasi 'iri kira ka alu na'a ta'i ru, di'ia nama ne'e koro ta'i ru logo.

¹² Ma kaida'i ba nau ku tua fa'inida, nau ku tagi sulida 'ani na ngasingasi'anga ba 'oko kwatea fuaku. Nau ku gonida, ma noa'a ta ngwae ada kasi funu go'o, ta'ifilia

go'lo na ngwae ta'a ba na Kerekere'a Abu saea nia ke funu nama.

¹³ Nai ba'a leka kwau siamu, ma nau ku saea na ru ne'e ki ana kaida'i nau ku tua 'ua saena magalia, fasi 'iri kira ka saele'a liu di'ia na saele'anga nau.

¹⁴ Ma nau ku kwatea na'a na fatalamu fuada. Bore ma na ngwae saena magalia ki ne'e noa'a la'u ngwae 'oe ki, kira liata'afida, osi'ana kira'a ne'e ngwae 'oe ki, di'ia logo ne'e nau'a ngwae 'oe.

¹⁵ Noa'a nau kusi gani 'oe fasi 'iri 'oko lafuda fa'asia saena magalia, bore ma nau ku gani 'oe fasi 'iri 'oke tagi sulida fa'asia na Ngwae Ta'a.

¹⁶ Kira'a noa'a la'u ngwae saena fanoa ne'e 'i ano, di'ia logo ne'e nau'a noa'a la'u ngwae saena fanoa ne'e 'i ano.

¹⁷ 'Oko fa'a abuda fuamu 'ani na mana'anga. Na fatalamu na'a ne'e mana'anga.

¹⁸ Nau ku asunga'i kira fuana fa'amanatalana na ngwae ki, di'ia logo ne'e 'oko asunga'i nau ma'i 'uana saena magalia.

¹⁹ Ma fuana na le'alada, nau ku abunga'i nau talaku fuamu, fasi 'iri kira logo kira ka abunga'i mamana ada talada fuamu.

²⁰ "Nau kusi fo'lo go'lo fuada ta'ifili kira. Bore ma nau ku fo'lo logo fuana na ngwae ne'e kike ba'a fa'amamana ana nau'a sulia na fa'arongo'anga kira.

²¹ Ma nau ku fo'lo fasi 'iri kira ka alua ta'i ru go'lo. Ma'asi 'ae, kira ka tua ratai fa'i koro, di'ia logo ne'e 'oko tua ratai aku, ma nau ku tua ratai amu. Kira ka alua na'a ta'i ru, fasi 'iri na ngwae ne'e saena magalia ki kira ka fa'amamana ana ne'e 'oko asunga'i nau ma'i.

²² Nau ku kwatea fuada na 'inoto'anga ba 'oko kwatea logo fuaku, fasi 'iri kira ka alua ta'i ru, di'ia logo ne'e koro ta'i ru go'lo.

²³ Fadalana ru ne'e nia 'uri: Nau ku tua ratai ana kira'a, ma 'oko tua ratai aku, fasi 'iri kira ka ta'i ru ta'ifau, ma fasi 'iri na ngwae ki saena magalia kira ka saiana ne'e 'oko asunga'i nau ma'i, ma 'oko alafe fuada, di'ia logo ne'e 'oko alafe fuaku.

²⁴ Ma'asi 'ae, nau ku oga na ngwae ne'e 'oko kwateda fuaku, kira ka tua fa'i nau ana kula ne'e nau ku tua ana, fasi 'iri kira ka lisia na'a 'inoto'anga nau ne'e 'oko kwatea fuaku. 'Oko kwatea 'inoto'anga ne'e fuaku, osi'ana ne'e 'oko alafe fuaku 'i na'on'a mala na saunga'ilana na magalia.

²⁵ Ma'asi 'ae, 'ae'lo ngwae ana 'olo'olo'a. Na ngwae ta'a ki saena na magalia ne'e noa'a kira kasi saiamu, bore ma nau ku sai go'lo 'aku amu, ma na ngwae fafarongo nau ki, kira saiana ne'e 'oko asunga'i nau ma'i.

²⁶ Nau ku fa'arongo kira na'a 'ani'lo. Ma nau ku sasi funifara'a go'lo 'aku ana, fasi 'iri ne'e alafe'anga 'oe fuaku ka tua logo saena maurilada, ma nau'a bore, nau ku tua neketa'i logo fa'inida saena maurilada."

18

Kaida'i kira daua sa Jesus

(*Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50;*

Luke 22:47-53)

¹ Buri 'ana sa Jesus nia fo'lo ka sui na'a, nia'a fa'inia na fafarongo nia ki, kika leka kwau, ma kira ka to'ofolo ana dodo kira saea 'ani Kidron. Ma kira leka kwau 'uana kula ne'e na 'o'ola 'i 'ai ki nia ana.

² Ma sa Judas, na ngwae ne'e ke ba'a 'olosaea sa Jesus fuana malimae nia ki, nia sai na'a ana na kula ne'eri. Sulia kaida'i 'oro sa Jesus fa'inia na fafarongo nia ki, kira 'idufa'i leka leka 'i ne'eri.

³ Nia ne'e sa Judas ka dautala'ia kwau ngwae ana ofo'a ki fa'asia Rom fa'inia na ngwae ne'e kira folo kalua na Luma Abu God. Na fata abu doe ki, ma na Farasi ki ne'e, kira asunga'inida kwau. Aia, na ngwae ne'e kira leka ma'i ki, kira dau ana na unu ki, ma na ra'unga fuana fu'anga ki.

⁴ Ma sulia sa Jesus nia saiana ka sui na'a ru ne'e ke ba'a dao ana ki, nia ka fali kwau 'usida, ma ka saefiloda ka 'uri, "Tai ne'ana kamu lulu 'uana?"

⁵ Kira olisia kira ka 'uri, "Kaimili lulu 'uana sa Jesus, na ngwae ba fa'asia 'i Nasaret."

Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Nau nini'a na'a."

Aia, ma sa Judas na ngwae ba nia tala'ida kwau siana sa Jesus, nia ka uu logo 'i ne'eri fa'inida.

⁶ Ana kaida'i sa Jesus nia fata 'uri, "Nau nini'a na'a," na ngwae ne'eri ki kira dudufa'i buri, ma kira ka 'asida 'i ano.

⁷ Sui sa Jesus ka saefilo kira la'u ka 'uri, "Tai ne'e kamu lulu 'uana?"

Ma kira ka 'uri la'u, "Kaimili lulu 'uana sa Jesus, na ngwae ba fa'asia 'i Nasaret."

⁸ Sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Nau ku saea ka sui na'a fuamu'a, 'Nau'a nini'a na'a.' Sulia nau'a nini'a na'a ne'e kamu lulu nau ma'i 'una'eri, 'irai kamu ke ala'ania na ngwae ne'e ki kike leka 'ada."

⁹ Sa Jesus ka saea ru ne'eri 'iri ka fa'amamana tae ne'e nia saea ka sui na'a ma'i sulii kira, ba nia fata 'uri, "Ma'asi 'ae, noa'a ta ngwae ana ngwae nau ki ne'e 'oko kwateda fuaku ki kika funu."

¹⁰ Ma sa Simon Peter ka to'lo ana ta'i sele ni ofo'a, nia ka tara, ma ka kwa'i 'ani, ma ka kwa'i muusia alinga 'olo'olo ana na ta'i

ngwae rao na 'ingata'i fata abu. Na ngwae rao ne'eri satana sa Malakas.

¹¹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Peter, "Oke olita'inia 'amu na sele ni ofo'a ne'ana 'i fuila! 'Uri ma 'oko fia fasi noa'a nau kusi ru'u saena kaida'i ana nonifii'anga ne'e Ma'a nau kwatea fuaku?"

Kira tala'ia sa Jesus siana sa Anas

¹² Sui na ngwae folo ki, ma na ngwae ana ofo'a ki, fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira daua sa Jesus, ma kira ka firi fafia ro lima nia ki.

¹³ Ma kira ka eta tala'ia kwau sa Jesus siana sa Anas, sulia nia ne'e funga sa Kaeafas, na 'ingata'i fata abu ana fa'i ngali ne'eri.

¹⁴ Ma sa Kaeafas ba saea fuana ngwae fa'ina'ona'o kira Jiu ki 'uri, "Nia le'a go'o fuana ta'i ngwae ke mae, fasi 'iri noa'a kira kasi saungia ngwae ki ta'ifau."

Sa Peter tofea sa Jesus

(Matthew 26:69-70; Mark 14:66-68; Luke 22:55-57)

¹⁵ Sa Simon Peter fa'inia ta'i fafarongo la'u, kera ka leka sulia sa Jesus. Ma na ruana fafarongo, na 'ingata'i fata abu ne'eri nia sai le'a ana. Ma na ruana fafarongo nia ka leka donga buri na'a ana sa Jesus, leleka ka tua ma'i saena labata ana luma na 'ingata'i fata abu.

¹⁶ Sa Peter nia uu go'o 'ana ma'li 'i maa. Sui na ruana fafarongo nia ka ru'u kwau 'i maa, ma ka fata fuana kini ne'e nia folo 'afia na sinamaa, fasi 'iri ka tala'ia ma'li sa Peter saena.

¹⁷ Ana kaida'i sa Peter ka ru'u ma'li, na kini ne'e ka fata 'uri fuana, "Sali 'ae'o ta ngwae logo ana fafarongo na ngwae ne'e kira ngalia ma'li taka nini'a!"

Sa Peter ka olisia ka fata 'uri, "Nau'a noa'a!"

¹⁸ Sulia kaida'i ne'eri kaida'i ana uni'i gwari'a, ne'e ngwae rao ki fa'inia na ngwae folo ki, kira ka ukua na mafula 'i lele, ma kira ka uu 'ada kalia, ma sa Peter ka uu logo fa'inida 'i ne'eri, ma ka rara logo 'ana.

Na 'ingata'i fata abu ka saefiloo sa Jesus

(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; Luke 22:66-71)

¹⁹ Na 'ingata'i fata abu ka saefiloo sa Jesus ka 'uri, "Tai fa'ida ne'e na fafarongo 'oe ki? Ma na tae ki ne'e 'oko fa'amanatada 'ani?"

²⁰ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Nau ku ala'a sulia ru ki ta'ifau fuana na ngwae ki 'iri kira ka rongoa ta'ifau. Noa'a nau kusi sofonga'inia go'o ta ru, kaida'i nau

ku fa'amanata na ngwae ki. Nau ku sasia ru ne'eri ana asoa ki saena luma fuana fo'onga'a ki, ma 'i saena na Luma Abu God 'i ne'e, fasi 'iri ana kaida'i ngwae ki kira fiku ma'li, kira ka rongoa. Ma noa'a nau kusi fata ago go'o 'ani ta ru.

²¹ Fa'uta ne'e 'oko saefilo nau 'una'eri? 'Oke saefiloo lala 'amu na ngwae ne'e kira rongoa na ru ne'e nau ku saea fuada ki. Kira ne'e saiana na ru ne'e nau ku saea fuada ki."

²² Kaida'i sa Jesus ka fata go'o 'una'eri, ta'i ngwae ana ngwae folo ki ka leka ma'li, ma ka fidalia, ma ka fata 'uri, "Fa'uta ne'e 'oko fata 'una'eri fuana 'ingata'i fata abu kwa?"

²³ Sa Jesus ka olisia kwau ka 'uri, "Di'ia nau ku saea ta ru ne'e nia rora, 'oke saea na'a ru ne'e nau ku rora ana. Ma di'ia noa'a nau kusi saea go'o ta ru rora, fa'uta ne'e 'oko fidali nau kwa?"

²⁴ Buri 'ana na ru ne'e sa Anas ka kwatea na'a kwau sa Jesus siana sa Kaeafas, na 'ingata'i fata abu. Ma na limana kira firi 'ua fafia.

Sa Peter tofea la'u sa Jesus

(Matthew 26:71-75; Mark 14:69-72; Luke 22:58-62)

²⁵ Ma kaida'i sa Peter nia uu, ma ka rarangia 'ua 'ana nonina, na ngwae ne'e kira uu 'i ne'eri fa'inia, kira ka fata 'uri fuana, "Oe ta ngwae ana fafarongo na ngwae nini'a kira matalanga'inia nini'a?"

Ma sa Peter nia tofe, ma ka fata 'uri, "Noa'a liu, nau'a noa'a!"

²⁶ Ma ta'i ngwae ana ngwae rao 'ingata'i fata abu ka tua logo 'i ne'eri. Na ngwae ne'e nia'a na ngwae'uta fa'inia na ngwae rao ba sa Peter nia kwa'li muusia na alingana, ma nia ka fata 'uri, "Iu! Kaida'i ba kira daua sa Jesus saena o'ola baera, nau ku lisi'o fa'inia."

²⁷ Ma sa Peter ka fata 'uri, "Noa'a! Noa'a la'u nau'a bani'a." Ana kaida'i ne'eri go'o na karai ka angi na'a.

Kira tala'ia kwau sa Jesus siana sa Paelat

(Matthew 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luke 23:1-5)

²⁸ Ma ana la'a bilabila 'i 'ofodangi, kira ka tala'ia kwau sa Jesus fa'asia luma sa Kaeafas, kira ka tala'ia 'uana saena luma sa Paelat, na ngwae gwaunga'i ana kula ne'eri. Kaida'i ne'eri, ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki kira uu go'o 'ada kwau 'i maa, sulia di'ia kira ru'u saena luma ngwae ne'e nia noa'a la'u na ngwae Jiu, kira fia fasi kira ke ba'a sua 'i na'ona God. Ana kaida'i ne'eri, kira oga kira ka tua sikasika masia 'anilana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a.

²⁹ Ma sa Paelat ka ru'u kwau fuada 'i maa, ma ka saefilo 'uri, "Ru fa'uta ne'e kamu giosia 'ani ngwae ne'e fuana matalanga'ilana?"

³⁰ Kira olisia kira ka fata 'uri, "Ngwae ne'e nia sasia na ru ta'a ki nini'a kami ka tala'ia ma'i siamu. Di'ia noa'a, nia 'afita'i kami ka tala'ia ma'i siamu."

³¹ Sa Paelat ka fata 'uri fuada, "Di'ia ni 'irai, mulu tala'ia kwau, kamu ka matalanga'inia sulia na tae ne'e taki kamu ki saea."

Kira ka fata 'uri, "Na taki kamu ki 'i Rom ne'e kami tua olofana, nia lusia noa'a kami kasi saungia ta ngwae."

³² Nia 'una'eri, fasi 'iri ka fa'amamana tae ki ba sa Jesus nia saea ka sui na'a sulia na maelana. Sulia na ngwae fa'asia 'i Rom ki, kira saungia na ngwae ki ana na 'ai rara folo.

³³ Sa Paelat ka oli la'u 'uana saena na luma nia, ma ka saea ma'i sa Jesus siana, ma ka saefiloo ka 'uri, "Uri ma 'ae'lo ne'e na ngwae tatalafa'a na ngwae Jiu ki kwa?"

³⁴ Ma sa Jesus ka saefiloo kwau ka 'uri, "Uri ma na saefilo'anga ne'e nia leka ma'i fa'asi'o talamu, nama ti ngwae ne'e kira fa'arongo 'oe suli nau?"

³⁵ Ma sa Paelat ka fata la'u ka 'uri, "Nau'a noa'a la'u na ngwae Jiu nini'a! Na ngwae 'oe ki, ma na fata abu doe ki ne'e talada nini'a, kira tala'i 'oe ma'i siaku. Na tae ta'a ne'e 'oko sasia?"

³⁶ Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Na 'inoto'anga nau noa'a la'u saena magalia ne'e. Ma di'ia na 'inoto'anga nau ne'e ru saena magalia, na ngwae nau ki kira ka fu'a usi nau fa'asia na kwatelaku fuada na ngwae fa'ina'ona'o 'i Jiu ki. Na 'inoto'anga nau, noa'a la'u na ru 'i saena magalia ne'e go'lo."

³⁷ Ma sa Paelat ka saefiloo ka 'uri, "Uri ma 'ae'lo ta ngwae tatalafa'a nini'a?"

Ma sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Ae'lo ne'e 'oko saea nau'a na tatalafa'a. Nau ku futa, ma nau ku dao ma'i saena na magalia ne'e fuana ta'i ru go'lo, fuana nai ala'a sulia na ru mamana. Ma sa tai ne'e ka oga na ru mamana, nia ro'lo suli nau."

³⁸ Sui sa Paelat ka saefiloo la'u ka 'uri, "Uri ma na tae ne'e mamana'anga kwa?"

Kira matalanga'inia sa Jesus fuana mae'la

(Matthew 27:15-31; Mark 15:6-20; Luke 23:13-25)

Ma sa Paelat ka oli la'u 'i maa siana ngwae ki, ma ka fata 'uri fuada, "Noa'a nau kusi dao go'lo to'ona ta ta'anga'a ana na ngwae ne'e.

³⁹ Bore ma sulia na falafala kamu, nai ba'a logea ta'i ngwae fuamu'a ana kaida'i

ana Fanga'a ana Daofa'i Liu'a. 'Uri ma kaumulu oga nai logea na ngwae tatalafa'a Jiu ki fuamu'a?"

⁴⁰ Ma kira ka 'ada kokolada kira ka fata 'uri, "Noa'a! Na ngwae ne'e noa'a 'oe kosi logea! Kaimili oga 'oke logea ma'i sa Barabas!" Aia, sa Barabas nia'a na ngwae fofolo bili.

19

¹ 'Una'eri go'lo sa Paelat ka kwatea na'a sa Jesus fuana na ngwae ana ofo'a ki, ma ka saea kira ka ulasia.

² Ma kira ka 'erea na 'eregwau 'ani na kwalo ngarangara'a, ma kira ka alua ana gwauna sa Jesus. Sui kira ka fa'aru'ufia 'ani na ifi meo borabora'a, di'ia ta ngwae tatalafa'a.

³ Sui kira ka leka ma'i siana, ma kira ka 'uri, "Ae'lo ne'e na tatalafa'a ngwae Jiu ki." Ma kira ka fidalia.

⁴ Ma sa Paelat ka ru'u la'u kwau siana ngwae 'oro ne'e kira fiku ki, ka fata 'uri, "Nai ba'a ngalia ma'i na ngwae ne'e siaumulu, fasi 'iri muke saiana ne'e noa'a nau kusi lisia go'lo ta ta'anga'a ana nia'a."

⁵ Sui, sa Jesus ka ru'u ma'i 'i maa, ma ka ru'ufia na 'eregwau ana kwalo ngarangara'a, ma na ifi meo borabora'a. Ma sa Paelat ka fata 'uri fuada "Lisia basi na ngwae ne'e!"

⁶ Ma ana kaida'i fata abu doe ki, ma na ngwae ne'e kira folo 'usia na Luma Abu God, kira lisia, kira fi'i ako doe la'u, ma kira ka 'uri, "Oke saungia! Foto'ia ana 'ai rara folo!"

Sa Paelat ka fata 'uri, "Di'ia 'una'eri, kamu ka ngalia, ma muke foto'ia ana 'ai rara folo. Osi'ana noa'a nau kusi dao go'lo to'ona ta ta'anga'a ana nia'a."

⁷ Na ngwae ki kira ka fata 'uri fuana sa Paelat, "Kaimili to'lo ana na taki fuana ngwae 'uri nia ka mae, osi'ana nia saea nia'a na Ngela God."

⁸ Kaida'i sa Paelat nia rongoa ru ne'e, nia ka ma'u liu liufia na'a 'i na'lo.

⁹ Ma nia ka oli la'u 'i luma ka saefiloo sa Jesus ka 'uri, "Ae'lo ngwae fa'asia 'i fai nini'a kwa?"

Ma sa Jesus noa'a kasi saea go'lo ta ru.

¹⁰ Sa Paelat ka fata la'u 'uri fuana, "Uri ma noa'a 'oe kosi oga go'lo ala'anga fa'i nau? Noa'a 'oe kosi sai go'lo ana ne'e, nau ku to'lo ana na ngasingasi'anga fuana saelana kike loge'lo, nama di'ia noa'a, kira ka saungi'lo ana 'ai rara folo?"

¹¹ Sa Jesus ka olisia ka fata 'uri, "Nia mamana 'oko to'lo ana ngasingasi'anga fuana 'oke sasi 'una'eri aku. Bore ma God go'lo ne'e nia kwatea na ngasingasi'anga ne'eri fuamu. Nia ne'e na ngwae nini'a

nia kwate nau fuamu, nia sasia na ru ne'e ta'a ka tasa ka liufia na ru 'oko sasia."

¹² Ana kaida'i sa Paelat nia rongoa fatalana sa Jesus, nia ka lulu 'uana ta masakwa'a ne'e nia ka sasia fasi 'iri ke logea. Bore ma na Jiu ki, kira ako doe kira ka 'uri, "Di'ia 'oko logea ngwae ne'e, noa'a 'oe kosi bali fa'inia na tatalafa'a 'i Rom. Osi'ana di'ia ta ngwae saea nia ne'e na tatalafa'a, nia su'usia na ngwae tatalafa'a 'i Rom."

¹³ Kaida'i sa Paelat nia rongoa na ala'anga ne'eri ki sui, nia ka tala'ia kwau sa Jesus 'i maa, ka tua ana kula ana kwai matalanga'inga 'i saena na ma'e luma ne'e kira saea 'ani "Tatafe'e fau," ma na ala'anga Jiu ne'e "Gabata."

¹⁴ Ma kaida'i ne'eri, na asoa ana sasi aka'u 'anga na fa'i asoa na'ona Fanga'a ana Daofa'i Liu'a, ma nia karangi to-fonga'i asoa na'a. Ma sa Paelat ka fata 'uri fuana na ngwae ki, "Lisia basi na ngwae tatalafa'a kamu."

¹⁵ Ma na ngwae ki kira ri, kika fata 'uri, "Saungia! Saungia! Foto'ia 'ana 'ai rara folo!"

Sa Paelat ka saefiloda la'u ka 'uri, "Uri ma kamu oga nai foto'ia na ngwae tatalafa'a kamu ana 'ai rara folo?"

Ana kaida'i ne'eri, na fata abu doe ki olisia kika 'uri, "Nia'a noa'a la'u na ngwae tatalafa'a kami. Ta'i ngwae tatalafa'a ne'e 'i Rom go'o ne'e na gwaunga'i kami!"

¹⁶ Ma sa Paelat ka kwatea sa Jesus fuana na ngwae ana ofo'a ki, fasi 'iri kike foto'ia ana 'ai rara folo.

Kira foto'ia sa Jesus ana 'ai rara folo

(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32;

Luke 23:26-43)

Ma kira ka tala'ia na'a kwau sa Jesus.

¹⁷ Ma nia ka leka ka ngalia na 'ai rara folo nia talana 'uana na kula ne'e kira saea 'ani 'i Golgota ana ala'anga ngwae Jiu. (Na fadalana satana kula ne'eri ne'e "Na Lasi Ngwae.")

¹⁸ Ma 'i ne'eri kira ka foto'ia ana 'ai rara folo. Ma na ro ngwae ki logo ne'e kira foto'ida 'i ne'eri, ta'i ngwae ana bali mauli ma ta ngwae ana bali 'olo'olo, ma kira ka foto'ia sa Jesus ana 'ai rara folo ne'e uu 'i safitadaro'o.

¹⁹ Ma sa Paelat ka keresia na ala'anga, ma kira ka alua 'i gwauna 'ai rara folo sa Jesus. Na ala'anga ne'eri ki nia keresia ka 'uri, "SA JESUS FA'ASIA 'I NASARET, NA NGWAE TATALAFA'A JIU KI."

²⁰ Kula ne'e kira alua na 'ai rara folo ne'e kira foto'ia sa Jesus ana, noa'a kasi teo tau go'o fa'asia 'i Jerusalem. Ma na ngwae 'oro ana Jiu ki kira to'omani

ala'anga ne'e. Ma na ala'anga ne'e kira ka keresia logo 'ani uu'u ala'anga matamata ki. Ala'anga ngwae Jiu ki, ala'anga ngwae Rom ki, ma na ala'anga ngwae Grik ki logo.

²¹ Ma na fata abu doe ki, kira ka fata 'uri fuana sa Paelat, "Noa'a 'oe kosi keresia la'u na 'Tatalafa'a Jiu ki!' Bore ma 'oke keresia lala 'uri, 'Nia 'ana talana ne'e nia fata 'uri, nau'a na ngwae tatalafa'a fuana ngwae Jiu ki.'"

²² Sui sa Paelat ka olisida ka fata 'uri, "Tae ne'e nau ku keresia ka sui na'a, nia ka teo na'a 'ana 'una'eri."

²³ Ma 'i buri 'ana na ngwae ana ofo'a ki kira foto'ia sa Jesus ana 'ai rara folo ka sui, kira ka ngalia na ifi nia ki, ma kira ka daro'ia 'ani na fai bali'iri ru ki fuana na fai ngwae ne'eri ki. Ma na to'ongi fafo doe nia, ne'e noa'a ta lado'a ana tailana, ma kira usu la'ula'u go'o 'ada ana.

²⁴ Ma na ngwae ni ofo'a ki kira ka fata 'uri fuada kwailiu, "Noa'a kulu kasi gasia fa'alia la'u na ifi ne'e. Kulu daisi 'uana, di'ia sa tai ne'e daisi ka dao siana, nia ne'e ke ngalia." Nia ka 'una'eri fasi 'iri ka fa'amamana na Kerekere'a Abu ba nia 'uri, "Kira daro'ia na'a ifi nau ki fuada, ma kira ka daisi 'uana to'ongi fafo doe nau." Na ru ne'e ki na ngwae ni ofo'a ki ne'e kira sasia.

²⁵ Na te'a sa Jesus, ma na ai kini futa te'a sa Jesus, ma 'i Mary 'afe sa Klopas, fa'inia 'i Mary kini fa'asia 'i Magdala ne'e kira uu 'i 'aena na 'ai rara folo sa Jesus.

²⁶ Ma na fafarongo ba sa Jesus nia alafe fuana, nia uu logo 'i ne'eri fa'inia te'a sa Jesus. Kaida'i sa Jesus nia lisia te'a nia fa'inia na fafarongo ne'e nia alafe fuana kera uu karangia, nia ka fata 'uri fuana te'a nia, "Te'asi 'ae, na ngela 'oe ne'ana na'a."

²⁷ Sui, nia ka fata 'uri la'u fuana na fafarongo ne'eri, "Na te'a 'oe ne'ana na'a." Ma ka tala'ae ana agi asoa ne'eri, na fafarongo ne'eri ka tala'ia na'a te'a sa Jesus 'uana luma nia 'iri nia ka tagi sulia.

Maelana sa Jesus

(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41;

Luke 23:44-49)

²⁸ 'I buri 'ana ru ne'e ki sui, sa Jesus saiana ne'e na rao'a nia ki, ni'i sui ta'ifau na'a. Ma nia ka fata 'uri, "Nau ku silikwa'u" 'iri ka fa'amamana na ala'anga saena Kerekere'a Abu.*

²⁹ Ma ana kula ne'eri, kira alua ta'i dako ne'e fungu 'ani waen 'afe. Ma kira ngalia ta'i lumulumu asi, ma kira ka taufia saena dako'i waen ne'e, sui kira ka alua 'i maana na ma'e 'ai kira saea 'ani "hisop," sui kira ka kwatea 'uana maana ngiduna sa Jesus.

³⁰ Ana kaida'i sa Jesus nia kwa'ufia ka sui, nia ka fata 'uri, "Nia sui na'a." Buri 'ana nia saea ala'anga ne'eri ki ka sui go'o, na gwauna ka gwautoli na'a, ma nia ka mae na'a.

Kira labua kakarona sa Jesus 'ani sua

³¹ Ma 'i buri 'ana ru ne'e ki sui, ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki kira leka ma'i, ma kira ka saefiloa sa Paelat 'iri ke ala'ania fuana ngwae ni ofo'a ki kike leka, ma kike 'oia na'a 'aena na uulu ngwae ne'e kira foto'ida ana 'ai rara folo ki, fasi 'iri kike mae 'ali'ali. Sulia kira oga kike lafua na'a nonida fa'asia na 'ai rara folo ki ana fa'i asoa ne'eri. Sulia fa'i asoa ne'e na fa'i asoa fuana sasi aka'u 'anga Jiu ki masia asoa ana Sabat. Ma noa'a kira kasi oga ne'e ngwae mae ki kira ka daukulukulu ana 'ai rara folo ana Sabat asoa ana mamalo'anga. Sulia ne'e Sabat ne'eri nia na asoa 'inoto'a Jiu ki.

³² Ma na ngwae ana ofo'a ki kira leka ma'i, kira ka 'oia 'aena ro ngwae ba kira foto'ida ki ana 'ai rara folo.

³³ Bore ma kaida'i kira dao ana sa Jesus, kira ka lisia nia mae ka sui na'a. Nia ne'e, noa'a kira kasi 'oia la'u na 'aena sa Jesus.

³⁴ Sui ka 'una'eri bore 'ana, ta'i ngwae ada ne'e nia oga ka fa'amamana le'a ana, nia ka ngalia na ma'e sua, ma ka labua 'ani 'i kakarona sa Jesus. Ma kira ka lisia na'a 'abu ma na kafo ka afe ma'i.

³⁵ Nau ku lisia ru ne'eri, ma nau ku ala'a sulia, fasi 'iri kamu ta'ifau muke fa'amamana logo. Na ru ne'e nau ku saea nia mamana, ma nau ku saiana na fatalaku nia mamana logo.

³⁶ Ma ru ne'eri ki ka 'una'eri, fasi 'iri ka fa'amamana Kerekere'a Abu ba nia fata 'uri, "Ta'i suli bore ana noa'a 'iri ma'oi go'o."*

³⁷ Ma ta bali Kerekere'a Abu logo nia 'uri, "Na ngwae ki kike ba'a bubungia na'a ngwae ne'e, kira labua na nonina."*

Kira alua nonina sa Jesus saena kilu gwa'u

(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; Luke 23:50-56)

³⁸ Ma 'i buri 'ana ru ne'eri ki, sa Josef na ngwae fa'asia 'i Arimetea, nia leka ma'i ka gania sa Paelat 'uana nonina sa Jesus, fasi 'iri kike ngalia. Sa Josef ba, nia ta ngwae ana fafarongo sa Jesus ki logo, bore ma nia ago na'a, osi'ana nia ma'u 'ani na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki. 'Una'eri sa Paelat ka ala'ania, ma nia ka leka ma'i ka ngalia.

³⁹ Ma sa Nikodimas ba nia leleka ma'i siana sa Jesus saena rodo 'i na'o ba, nia ka leka fa'inia sa Josef, ma ka ngalia uulu

akwala kilo 'ana ru moko le'a ki fuana alulana fa'inia nonina ngwae mae. Na satana ru ne'e "Mira," fa'inia "Alos."

⁴⁰ Ro ngwae ne'e ki, kera ka ngalia nonina sa Jesus, ma kera ka buta 'ani 'aba ifi kwao le'a fa'inia na ru moko le'a ne'eri ki. Kira sasia ru ne'e sulia falafala Jiu ki ana sasi aka'u 'anga ana ngwae mae ki fuana alulana saena kilu gwa'u.

⁴¹ Ma ta'i o'ola nia teo karangia kula ne'e kira saungia sa Jesus ana. Ma ta'i faoda fuana alulana nonina ngwae mae ki teo logo ana kula ne'eri. Ma na faoda ne'eri ne'e ru faolu go'o 'ana, noa'a kira kasi alua 'ua ta ngwae 'i saena.

⁴² Ma ana kaida'i ne'eri fa'i asoa kira Jiu ki fuana sasi aka'u 'anga masia na Sabat asoa ana mamalo'anga. Ma fa'i asoa Sabat nia karangi na'a. Ma ro ngwae ne'eri ki, kera leka, kera ka alua nonina sa Jesus 'i saena faoda ne'eri, sulia nia teo karangi go'o 'ana.

20

Sa Jesus nia tata'e fa'asia na mae'a

(Matthew 28:1-8; Mark 16:1-8; Luke 24:1-12)

¹ 'I 'I ofodangi ana na Sande kaida'i rodo'a 'ua, 'i Mary fa'asia 'i Magdala ka leka 'i maana na faoda, ma ka lisia na fau ba kira alua bokota na maana, nia abuli ka sui na'a.

² Ma nia ka lalili 'ali'ali siana sa Simon Peter, ma na fafarongo ba sa Jesus nia alafe fuana, ma ka fata 'uri fuadaro'o, "Ti ngwae kira ngalia na'a na nonina na Aofia fa'asia na faoda baera, ma kami ka kina na'a 'i fa'i ne'e kira alua ana."

³ Sui sa Peter ma na fafarongo baera, kera ka leka na'a 'uana na faoda gwa'u ne'eri.

⁴ Ma kera ka lalili ta'ifau, ma na fafarongo ne'eri ka lalili 'ali'ali ka liufia sa Peter, ma ka eta dao 'i maana na faoda 'i na'o.

⁵ Ma nia ka oro oro, ma ka lisia na ifi kwao ba kiri ta'ifau, ma noa'a nia kasi ru'u go'o 'i saena.

⁶ Ma sa Simon Peter ka dao ma'i 'i buri, ma ka leka daofa'i liu na'a 'uana 'i saena na faoda ne'eri. Nia ka lisia na ifi kwao ba kiri ni'i teo go'o 'ani 'i ne'eri,

⁷ fa'inia na 'aba ifi ba kira buta 'ani gwauna sa Jesus. Na 'aba ifi ne'eri noa'a kasi teo go'o fa'inia na 'aba ifi kwao ne'eri ki, bore ma nia boliboli'a 'ana, ma nia ka teo na'a 'ana ta'ifilia.

⁸ 'Una'eri mala na ngwae eta dao maana na faoda ka fi'i ru'lu logo kwau 'i saena. Nia ka lisia, ma ka fa'amamana ana.

⁹ Ma noa'a kera'a kasi sai 'ua ana na Kerekere'a Abu ba saea fasi nia ke ba'a mauri la'lu fa'asia na mae'a.

¹⁰ Ma 'i buri 'ana ru ne'e, na ro fafarongo ne'eri ki, kera ka oli na'a adaro'o.

'I Mary fa'asia 'i Magdala nia lisia sa Jesus

(Matthew 28:9-10; Mark 16:9-11)

¹¹ Ma 'i Mary ka uu 'ua 'i maana faoda, ma ka angi go'o 'ana. Ma ana kaida'i nia angi 'ana, nia oro oro ka lia kwau saena faoda gwa'u.

¹² Ma nia ka lisia na ro 'ainsel ki, kera ru'ufia ifi kwao ki. Ma na ro 'ainsel ne'eri ki, kera tua ana kula ne'e nonina sa Jesus teo teo ana 'i na'o, ta ai ana kula ne'e gwauna teo ana, ma ta ai ana kula ne'e 'aena teo ana.

¹³ Na ro 'ainsel ne'eri ki, kera ka saefilo 'uri ana 'i Mary, "Kini ne'e 'ae, 'uri ma 'oko angi 'uana tae nini'a kwa?"

Ma nia ka olisidaro'o ka 'uri, "Na nonina na Aofia nau ne'e kira ngalia fa'asia 'i ne'e, ma nau ku kina 'i fa'i la'lu ne'e kira alua ana."

¹⁴ Ma 'i buri 'ana nia fata 'una'eri ka sui, nia ka kakari abula, ma ka lisia ta'i ngwae nia uu go'o 'ana, ma noa'a nia kasi lia saiana go'o ne'e na ngwae ne'e nia'a sa Jesus.

¹⁵ Ma sa Jesus ka saefiloa ka 'uri, "Kini ne'e 'ae, fa'uta ne'e 'oko angi kwa? Ma sa tai ne'e 'oko lulu 'uana?"

Ma 'i Mary ka fia fasi nia'a na ngwae ne'e lia sulia na o'ola ne'eri. Ma nia ka 'uri fuana, "Ara'i kwa, di'ia 'oko ngalia kwau na nonina Aofia nau, nau ku oga 'oke fa'arongo nau 'ani 'i fa'i ne'e 'oko alua ana, fasi 'iri nai leka ku ngalia."

¹⁶ Sui, sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Mary 'ae!"

Ma 'i Mary ka kakari abula, ma ka lia kwau, ma ka lia saiana, ma ka fata 'uri fuana, "'O'i Raboni 'ae!" Ma na fata'a ne'e "Raboni" ana ala'anga ngwae Jiu fadalana ne'e "Ngwae Fa'amanata."

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Noa'a 'oe kosi dau nau la'lu, osi'ana nau kusi oli 'ua siana na Ma'a 'i langi. 'Oke oli siana na ngwae'uta nau ki, ma 'oko fa'arongoda, nau ku leka na'a siana Ma'a nau, ma na Ma'a kira. Nia ne'e na God nau, ma na God kira."

¹⁸ Sui 'i Mary fa'asia 'i Magdala ka oli, ma ka fa'arongoa na fafarongo ki ne'e nia lisia na Aofia. Ma 'i Mary ka ala'a logo fuada sulia na ru ne'e sa Jesus nia saea fuana.

Na fafarongo ki lisia sa Jesus
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49)

¹⁹ Ma 'i sa'ulafi ana na Sande, na fafarongo ki kira fiku 'i saena ta'i luma, ma kira ka fono 'usia na sinamaa ki. Ma kira ka sakisia logo na sinamaa ki, sulia kira ma'lu 'ani na ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae 'i Jiu ki. Ma sa Jesus ka sakatafa, ma ka uu 'i safitada, ma nia ka fata 'uri, "Na aroaro 'anga ka tua fa'i kamu."

²⁰ Ma 'i buri 'ana ne'e nia saea na ala'anga ne'e, nia ka fa'ata'inia na'a ro lima nia ki ma na kakarona fuada. Ma na fafarongo ki kira ka saele'a liu ana kaida'i kira lisia na Aofia.

²¹ Ma sa Jesus ka fata 'uri la'lu fuada, "Na aroaro 'anga ka tua fa'i kamu. Di'ia na Ma'a ba nia asunga'i nau ma'i, nau ku asunga'i kamu logo."

²² Sa Jesus ka saea ala'anga ne'e, sui ka mangofi kira, ma ka fata 'uri, "Muke ngalia na Ano'i ru Abu.

²³ Di'ia kamu ke rufuanata ana ta'anga'a na ngwae ki, God ke ba'a rufuanata logo ada, ma na ta'anga'a kira ki ke aloge na'a fa'asida. Ma di'ia noa'a kamu kasi rufuanata ada, God bore noa'a kasi rufuanata logo ada, ma na ta'anga'a kira ki bore noa'a kasi aloge logo fa'asida."

Sa Tomas lisia sa Jesus

²⁴ Ma ta'i ngwae ada na akwala ma ro fafarongo ne'eri ki ne'e satana sa Tomas ne'e kira saea logo 'ani na 'I'iu, noa'a nia kasi tua fa'inida ana kaida'i ne'e sa Jesus dao ana.

²⁵ Ma na fafarongo ne'e kira tua ki, kira ka fata 'uri fuana sa Tomas, "Kaimili lisia na'a na Aofia."

Sui sa Tomas ka fata 'uri fuada, "Di'ia nau ku lisia mala na sibasiba baera ki 'i fuila na nila ki 'i limana, ma nau ku sama to'ona na sibasiba ne'eri ki 'ania limaku, ma nau ku alua na limaku 'i saena fuila na ma'e maala ba 'i kakarona tari, nau ku fi'i fa'amamana ana. Ma di'ia noa'a nau kusi sasia go'o 'una'eri, noa'a nau kusi fa'amamana go'o ana."

²⁶ Ma ana fiuna fa'i asoa 'i buri, na fafarongo ba kiri kira fiku logo 'i saena na luma baera, ma sa Tomas ka tua na'a fa'inida. Ma kira ka sakisi logo 'usia na sinamaa ki. Sui sa Jesus ka sakatafa ma'i, ma ka uu 'i safitada, ma ka fata 'uri, "Aroaro 'anga ka tua fa'i kamu."

²⁷ 'Una'eri sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Tomas, "Tomas 'ae, 'oke alua na 'u'umu 'i ne'e saena limaku, ma 'oko lisia logo na ro lima nau ki. Sui 'oko taga ma'i na limamu, ma 'oko alua limamu 'i saena fuila ma'e maala ne'e 'i kakaroku. Noa'a

'oe kosi manata ruarua na'a, bore ma 'oko fa'amamana na'a!"

²⁸ Ma sa Tomas ka olisia ka 'uri, "Oe na Aofia nau, ma na God nau."

²⁹ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oko fa'amamana go'o 'amu, osi'ana 'oko lisi nau. Na 'oilaki'a fuana sa tai ne'e noa'a kasi lisi nau, bore ma kira fa'amamana go'o 'ada ana nau'a."

³⁰ Na ru fa'anada'a 'oro ki ne'e sa Jesus ka sasi'i la'u 'i maana na fafarongo nia ki, bore ma noa'a nau kusi keresi'i go'o 'i saena buka ne'e.

³¹ Nau ku keresia na'a ru ne'e ki, fasi 'iri muke fa'amamana ana sa Jesus na'a ne'e na Christ, na ngwae ba God nia filia fuana 'afilana na ngwae ki, ma nia'a na'a ne'e na Ngela God. Ma sulia na fa'amamana 'anga kamu ana sa Jesus, muke to'o ana na mauri'a firi.

21

Sa Jesus nia dao tafanga'i la'u

¹ 'I buri 'ana ru ne'e, sa Jesus ka fa'ata'i la'u fuada na fafarongo nia ki 'i ninimana na 'osi 'i Galili.* Ma ru ne'eri ka fuli 'uri:

² Sa Simon Peter, ma sa Tomas ne'e kira saea 'ani na 'I'iu, ma sa Nataniel na ngwae fa'asia 'i Kena saena aba'i kula 'i Galili, ma na ro ngela sa Sebedi ki, ma ta ro fafarongo la'u, kira fiku.

³ Ma sa Simon Peter ka fata 'uri fuada na ngwae ne'eri ki, "Nai leka dee i'a na'a 'aku."

Ma kira saea fuana kira ka 'uri, "Kaimili oga logo mike leka ma'i fa'i 'oe." Ma kira leka, kika ta'elia na'a gwa'i baru. Bore ma ana fa'i rodo ne'eri, noa'a kira kasi deea go'o ta ta'i gwa'i i'a.

⁴ Ma 'ofodangi kaida'i nia la'a na'a, sa Jesus ka uu na'a 'i ninimana na 'osi. Ma na fafarongo nia ki, noa'a kira kasi lia sai go'o ana.

⁵ Sui sa Jesus ka fata kwau fuada ka 'uri, "Kwaima nau kina 'ae, 'uri ma kaumulu deea ta i'a?"

Ma kira olisia kika 'uri, "Noa'a go'o!"

⁶ Ma nia ka fata 'uri, "Muke 'ui 'ania na furai kaumulu 'i bali 'olo'olo ana na gwa'i baru, ma kamu ke ba'a deea ti gwa'i i'a." Ma kira ka ala 'ania na furai, ma ka 'afita'i liu na'a fuana lafulana ma'i, osi'ana na i'a ki 'oro liu.

⁷ Sui na fafarongo ba sa Jesus nia alafe fuana, ka fata 'uri fuana sa Peter, "Na Aofia lokoni'a!" Ma kaida'i sa Simon Peter nia rongoa na ru ne'e, nia ka toro 'ani na toro keta nia, osi'ana nia kanusua na toro nia, ma ka fa'asaka saena kafo, ma ka 'aranga 'uana 'i sara.

⁸ Ma na fafarongo ki kira ka leka na'a ma'i 'i sara 'ani na gwa'i baru. Ma kira ka tara na'a ma'i na furai ne'e fungu 'ani i'a, sulia kira noa'a kasi tua tau go'o fa'asia 'i sara, ka bolo go'o 'ana fa'inia ta'i talanga'i fa'i fali'a.

⁹ Ma kaida'i kira koso 'i sara, kira ka lisia ta'i mafula nia nanao'a na'a fa'inia na i'a ki 'i saena fa'inia afu beret ki logo.

¹⁰ Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Kamu ke ngalia ma'i ti gwa'i i'a ana na i'a ne'e kamu dee'e ki."

¹¹ Sa Simon Peter ka leka kwau saena na gwa'i baru, ma ka tara ma'i na furai ne'eri 'i sara. Na furai ne'eri ka fungu 'ani na i'a doe ki ta'ifau go'o, ta'i talanga'i ma lima akwala ma uulu gwa'i i'a. Sui bore 'ana na i'a ka 'oro 'una'eri 'i saena na furai, na furai ne'eri noa'a kasi foga go'o.

¹² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuada, "Leka ma'i, muka fanga 'aumulu." Bore ma noa'a ta ngwae ada kasi saefilo go'o 'uri, "Ae'lo sa tai nini'a?" Osi'ana kira saiana go'o 'ada ne'e nia'a na Aofia.

¹³ Ma sa Jesus ka leka kwau ka ngalia na beret, ma ka kwatea fuana na fafarongo nia ki, ma ka sasi logo 'una'eri ana gwa'i i'a ki.

¹⁴ Na uula kaida'i na'a ne'e sa Jesus nia fa'ata'i fuana na fafarongo nia ki 'i buri 'ana ne'e nia tata'e fa'asia na mae'a ne'eri.

Sa Jesus fa'inia sa Peter

¹⁵ Ma kaida'i kira fanga ta'ifau ka sui na'a, sa Jesus ka fata 'uri fuana sa Simon Peter, "Simon na ngela sa John 'ae, 'uri ma 'oko alafe fuaku, ka liufia na fafarongo ne'e ki ne'e kira alafe fuaku?"

Ma nia ka olisia ka 'uri, "'Iu, Aofia. 'Oko sai go'o 'amu ana ne'e nau ku alafe fuamu."

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "'Oke lia sulia na kala sipsip nau ki."

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata 'uri la'u fuana ruana kaida'i, "Simon na ngela sa John 'ae, 'uri ma 'oko alafe fuaku?"

Ma nia ka olisia ka 'uri, "'Iu, Aofia. 'Oko saiana go'o 'amu ne'e nau ku alafe fuamu."

Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana, "'Oke lia sulia na sipsip nau ki."

¹⁷ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri ana uula kaida'i, "Simon na ngela sa John 'ae, 'oko alafe fuaku?"

Ma sa Peter ka liadila na'a, sulia sa Jesus nia saefilo uulu ru na'a ana ka 'uri, "'Uri ma 'oko alafe fuaku?" Ma sa Peter ka fata 'uri fuana, "Aofia kwa, 'oko sai na'a ana ru ki ta'ifau, ma 'oko sai go'o 'amu ana ne'e nau ku alafe fuamu."

* 21:1 Taebirias ne'e ta sata logo fuana 'osi 'i Galili.

Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke lia sulia na sipsip nau ki.

¹⁸ Ru mamana nau ku saea fuamu, kaida'i 'oko 'alako ana, 'oko toro 'amu talamu, ma 'oko leka 'amu talamu ana kula ne'e 'oko oga leka'a 'uana. Bore ma ana kaida'i 'oke ba'a ngwaro, 'oke taga na'a limamu, ma ta ngwae matamata ne'e ka firi fafi 'oe, ma ka tala'i 'oe kwau 'uana kula ne'e noa'a 'oe kosi oga leka'a 'uana."

¹⁹ Sa Jesus ka saea ru ne'e, fasi 'iri ka fa'ata'inia na mae'a ne'e sa Peter ke ba'a mae 'ani, ne'e ke fa'a'inoto'a nama God 'ania. Sui sa Jesus ka fata 'uri fuana, "Oke leka ma'i 'i buriku."

²⁰ Ma sa Peter ka kakari abula, ma ka lisia na fafarongo ba sa Jesus nia alafe fuana. (Nia ngwae ne'e nia tua karangia sa Jesus ana kaida'i kira fanga, ma ka saefloa 'uri, "Aofia 'ae, sa tai ne'e ke ba'a 'olosae'o, ma ka kwate'o fuana na malimae 'oe ki?")

²¹ 'Una'eri ana kaida'i sa Peter lisia, nia ka saefloa sa Jesus ka 'uri, "Aofia kwa, tae mo ne'e fuana na ngwae ne'e?"

²² Sa Jesus ka olisia ka 'uri, "Si di'ia nau ku oga na ngwae ne'e ke mauri 'ana, leleka ka dao ana kaida'i nau ku oli ma'i, nia noa'a la'u na 'abera 'anga 'oe ne'eri'a. Ma 'oko leka lala ma'i 'amu suli nau."

²³ Aia, na ala'anga ka talofia na'a na fafarongo sa Jesus ki. Kira saea na fafarongo ne'eri noa'a nia kasi mae. Bore ma sa Jesus noa'a kasi saea la'u ne'e na ngwae ne'e noa'a kasi mae. Nia fata go'o 'ana 'uri ba, "Si di'ia nau ku oga na ngwae ke mauri 'ana, leleka ka dao ana kaida'i nau ku oli ma'i, nia noa'a la'u na 'abera 'anga 'oe ne'eri'a."

Ala'anga 'isi ki

²⁴ Ma na fafarongo ne'e sa Peter ka saefloa sa Jesus sulia, nia'a go'o ne'e ala'a sulia ru ne'e ki ta'ifau, ma ka keresia. Ma kaimili saiana na ru ne'e nia fata sulia, nia mamana na'a.

²⁵ Sa Jesus sasia ru 'oro liu ki la'u. Ma di'ia kira kerekere suli'i ta'ifau, nau ku fia sali ne'e na magalia ne'e bore, noa'a kasi bolo fuana dau'a fafia na buka ki ne'e kira keresia ru ne'eri ki 'i saena.

Na Rao'a Na Lifurongo Ki

Sa Luke nini'a keresia na buka ne'e sulia rao'a na ngwae lifurongo ki. Nia keresia buka ne'e fuana ta'i ngwae ne'e satana sa Tiofilas. Nia keresia logo na buka ne'e kulu saea 'ania na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ ne'e sa Luke nia keresia.

Sa Luke kerekere sulia tae ne'e nia fuli ana fikuta'i ngwae fa'amamana, burina ne'e sa Jesus nia oli na'a 'uana 'i langi. Ana kaida'i ne'eri, na ngwae fa'amamana ana God ki, kira ta'i 'oro liu, ma kira ka tala'ae fuana liu'a fuana sae kwaitiulana Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ ana kula 'oro ki, leleka na ngwae 'oro ki ka fa'amamana, ma na fikuta'i ngwae 'oro ki ka ta'e saena magalia.

Sa Luke ili ili 'uana ke fa'ata'i madakola ana ne'e na ngwae fa'amamana ki, noa'a kira kasi oga fa'alilana na gwaunga'i 'anga 'i Rom, nama ti ngwae la'u. Bore ma kira oga lala kira'a ta'ifau fuana rongolana ma na fa'amamanalana Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ.

Na ru talinga'i ana na buka ne'e, na ala'anga sulia raolana Ano'i ru Abu ana asoa ana Pentekos. Ano'i ru Abu leka ma'i 'iri nia kwaitala'i, ma ka kwai'afi ana ngwae God ki ana kaida'i ki ta'ifau, sui bore 'ana ta kula 'i fa'i nia saea kike leka 'uana. Ta ru la'u ne'e sa Luke kerekere sulia ti fata'a talinga'i ana na lifurongo ki ne'e kira saea fuana ngwae ki. Ma nia kerekere sulia na ru ne'e fuli fuana ngwae fa'amamana ki ana kaida'i ne'eri. Nia fa'ata'i madako ana fuakulu ne'e God nia to'o ana ngasingasi'anga doe liu, ma noa'a ta ru kasi fonea Fa'arongo'a Le'a.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Na Fa'arongo'a Le'a liu kwailiu saena 'i Jerusalem 1:1—8:3

Fa'arongo'a le'a talofia 'i Judea ma 'i Samaria 8:4—12:25

Etana leka'a sa Paul fuana talonga'ilana Fa'arongo'a Le'a 13:1—14:28

Fa'ina'ona'o ana siosi, kira fiku 'i Jerusalem 15:1-35

Ruana leka'a sa Paul fuana talonga'ilana Fa'arongo'a Le'a 15:36—18:22

Uula leka'a sa Paul fuana talonga'ilana Fa'arongo'a Le'a 18:23—21:16

Kira ngali sa Paul 'uana 'i Rom 21:17—28:31

Sa Luke kerekere la'u fuana sa Tiofilas

¹ Fuamu kwala Tiofilas 'ae, saena etana kerekere'a ba nau, nau ku kerekere sulia

ru ki ta'ifau ne'e sa Jesus sasi'i, ma ka fa'amanata 'ani,

² leleka ka dao ana fa'i asoa ba God ngalia 'uana 'i langi. 'I na'ona ne'e nia fane 'uana 'i langi, nia ka kwatea ala'anga totonga'i ki 'ani Ano'i ru Abu fuana na ngwae ne'e nia filida fuana lifurongo nia ki.

³ Ma sulia fai akwala fa'i asoa ki la'u buri 'ana na maelana, ana kaida'i 'oro ki nia fa'ata'inia talana fuana na ngwae lifurongo ki, ma nia ka fulia ru ki, fasi 'iri ka fa'amamana ne'e nia mauri. Kira ka lisia, ma nia ka ala'a fa'inida sulia na falafala ne'e God ke ba'a gwaunga'i 'ani fafia ngwae nia ki.

⁴ Ma ana ta kaida'i ana fiku'a kira ki fa'inia sa Jesus, nia kwatea na taki ne'e fuada ka 'uri, "Noa'a kamu kasi leka fa'asia 'i Jerusalem. Muke masia na kwate'a ba Ma'a nau eta fata'a 'ani. Kamu ba rongoa nau ku fata na'a ma'i sulia ka 'uri,

⁵ 'Sa John nia siuabua go'o ngwae ki 'ani kafo, ma noa'a kasi tau, God ke ba'a siuabu kamu 'ani na Ano'i ru Abu.' "

Sa Jesus fane 'uana 'i langi

⁶ Ma ana kaida'i ne'e lifurongo ki kira fiku la'u fa'inia sa Jesus, kira saefilo kika fata 'uri, "Aofia kewa, 'uri ma, kaida'i ne'e na'a ne'e 'oke 'ui 'ania 'inoto'anga 'i Rom, ma 'oko olita'inia na 'inoto'anga baera fuami'a ngwae 'i Israel ki?"

⁷ Ma sa Jesus ka olisida ka 'uri, "Noa'a la'u ta ru fuana ne'e muke saiana fa'i asoa ki ma na kaida'i 'una'eri ki, osi'ana Ma'a nau ne'e alua ta'ifau na'a kaida'i fuana ru ne'e ki ke dao ma'i.

⁸ Bore ma kamu'a nini'a, kaida'i ne'e Ano'i ru Abu ke dao ma'i fafi kamu, muke ba'a to'o na'a ana ngasingasi 'anga. Ma muke ba'a ala'a sulia nau ne'e 'i Jerusalem, ma ana fanoa ki ta'ifau 'i Judea ma 'i Samaria, ma ka dao ana fanoa ki ta'ifau saena na magalia."

⁹ Ma 'i buri 'ana ne'e nia saea ru ne'e ki ta'ifau, God ka ngalia na'a 'uana 'i langi. Ma kaida'i kira bubu go'o 'ada 'ua, ta'i gwa'i salo ka fonea, ma noa'a kira kasi lisia na'a.

¹⁰ Ma kaida'i kira bubu totonga'i 'ala'a go'o 'ada 'uana 'i langi fuana lislilana, ana kaida'i ne'e nia fane na'a, na ro ngwae kira toro 'ani ifi kwao ki 'ali'ali ma'i, kera ka uu na'a fa'inida.

¹¹ Ma kero'a ka saefiloda kika 'uri, "Kamu ngwae 'i Galili ki, fa'uta ne'e kamu uu go'o 'amu'a 'i ne'e, ma muka lialia 'ala'a go'o amu'a 'uana saena mamanga? Sa Jesus ba God ngalia fa'asi kamu 'uana

'i langi, nia ke ba'a oli logo ma'i, di'ia ba kamu lisia nia fane 'uana 'i langi."

Na ngwae fuana didifulilana sa Judas

¹² Sui na ngwae ni lifurongo ki, kira ka oli 'uana 'i Jerusalem fa'asia gwauna fa'i ua ne'e kira saea 'ani Olif, ne'e bolo fa'inia ta'i kadi tala* fa'asia 'i Jerusalem.

¹³ Ma kaida'i kira dao na'a 'i Jerusalem, kira ka ra'e 'uana na ma'e luma ne'e kira tua ana 'i lifua. Ma na satana na ngwae ne'eri ki ne'e: sa Peter, ma sa John, ma sa James, ma sa Andrew, ma sa Filip, ma sa Tomas, ma sa Batolomiu, ma sa Matthew, ma sa James na ngela sa Alfeas, ma sa Simon ta ngwae ana na ngwae ba kira oga lalilana na ngwae 'i Rom ki fa'asia 'i Israel, ma sa Judas na ngela sa James.

¹⁴ Ma kira 'idufali fiku 'una'eri sulia ta'ia 'i ngwae fuana fo'onga'a fa'inia ti kini logo, ma 'i Mary na te'a sa Jesus, fa'inia na ngwaefuta sa Jesus ki.

¹⁵ Ma ana ta'i kaida'i kira fiku 'i ne'eri, ta'i talanga'i ngwae ma ro akwala ngwae fa'amamana ki ne'e kira fiku ma'i. Ma sa Peter ka tata'e ka fata 'uri fuada,

¹⁶⁻¹⁷ "Ngwaefuta nau kina, na Kerekere'a Abu sulia sa Judas fuli mamana na'a, osi'ana na Ano'i ru Abu ba fata 'ani sa David sulia sa Judas. Sa Jesus ba filia logo sa Judas 'iri nia'a ta ta'i ngwae akulu fuana sasilana na rao'a ne'e fuana lifurongo 'anga, bore ma sa Judas ba dau tala'ia na ngwae ki fuana daulana sa Jesus."

¹⁸ ('Una'eri sa Judas ka ngalia mani ba kira folia 'ania 'iri nia ke 'olosaesa sa Jesus, ma ka folia 'ani na afu ano. Ma saena ano ne'eri, nia 'asi, ma sirana ka foga, ma na ogana ka busu tafa na'a 'i maa.

¹⁹ Ma na ngwae ne'e kira tua 'i Jerusalem, kira ka rongoa na ru ne'e fuli fuana sa Judas, ma kira ka saea na ano ne'eri 'ani ala'anga kira "Akeldama." Ma fadalana na ala'anga ne'eri na "Ano Ana 'Abu.")

²⁰ Ma sa Peter ka ala'a la'u ka 'uri, "Ru ne'e ka fuli nama di'ia ba kira keresia saena buka Sam ki nia 'uri, 'Na luma nia ka gwa'u, ma noa'a ta ngwae kasi tua 'i saena."* Ma ta'i kerekere'a logo ba nia 'uri, 'Nia le'a fuana ta ngwae la'u ne'e ke didifulia fasi 'iri ke ngalia rao'a ba nia."*

²¹⁻²² "Ta ne'e nia le'a fuana kuke filia la'u ta ngwae 'iri ke rao fiku nama fa'i kaimili na lifurongo ki fuana ala'anga sulia na tata'elana na Aofia sa Jesus fa'asia na mae'a. Na ngwae ne'e kuke filia, nia'a ta ngwae nama ana fikuta'i ngwae ba kira leka leka fiku fa'i kulu ana kaida'i ba sa

Jesus nia tua 'ua fa'i kulu, tala'ae ma'i ana kaida'i ba sa John siuabu ana sa Jesus, leleka ma'i ka dao ana fa'i asoa ba God ngalia na'a sa Jesus fa'asi kulu 'uana 'i langi."

²³ Ma kira ka filia ro ngwae ki. Ma satana ta ngwae ne'e sa Josef, ne'e kira saea 'ani sa Barsabas, ma kira ka saea logo 'ani sa Justus. Ma satana na ruana ngwae ne'e sa Mataeas.

²⁴ 'Una'eri kira fo'o kira ka 'uri, "Aofia 'ae, 'ae'o ne'e 'oko saiana manatalana ngwae ki ta'ifau. Aia, 'oke fa'ata'inia ma'i fuami'a ana kaida'i ne'e sa tai ana ro ngwae ne'e ki ne'e 'oko filia,

²⁵ 'iri ke ngalia na rao'a ne'e ana lifurongo'a ne'e sa Judas ba faidanga 'ania ma ka leka na'a 'ana 'uana na kula ne'e bolo fa'inia nia ke tua ana."

²⁶ Ma 'i buri 'ana ne'e kira fo'o ta'ifau, kira ka masa 'ani ru di'ia daisi, fasi 'iri kike dao to'ona sa tai ana ro ngwae ne'e ki ne'e God filia, ma kira ka filia sa Mataeas 'iri ka rao fa'inia akwala ma ta'i ngwae ni lifurongo ne'eri.

2

Daolana ma'i na Ano'i ru Abu

¹ Ma na fa'i asoa doe Jiu ki ne'e kira saea 'ani Pentekos nia dao na'a ma'i, ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, kira fiku ana ta'i kula saena fanoa doe 'i Jerusalem.

² Ma 'asu bore ma ta'i lingalinga'i ru di'ia na iru doe, nia dao ma'i fa'asia 'i langi, ma ka longasia na'a na luma ne'e kira tua ana.

³ Ma kira ka lisia na ru di'ia na meamea ana mafula ki, ma na ru ne'eri ka takalo ma ka dau 'i fafona ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua 'i ne'eri.

⁴ Ma na Ano'i ru Abu ka sura ada'a ta'ifau, ma kira ka etangia fata'a 'ani na ala'anga matamata ki, di'ia ne'e Ano'i ru Abu fa'afata kira 'ani.

⁵ Ma ana kaida'i ne'eri, na ngwae 'i Jiu ki ne'e kira fo'osia God, kira tua logo 'i Jerusalem. Kira leka ma'i fa'asia na ma'e fanoa to'oto'o doe ki saena magalia.

⁶ Ma kaida'i kira rongoa na lingalinga'i ru ne'eri, ngwae 'oro ki kira ka fiku. Ma kira ka 'arefo liu, du'ungana ne'e ngwae fa'amamana ki, kira fata 'ani na ala'anga kira ki ta'ifau.

⁷ Ma osi'ana kira 'arefo liu, kira ka fata 'uri fuada talada, "Na ngwae nini'a kira fata 'uri ki, kira ngwae 'i Galili ki ta'ifau go'o.

⁸ Ma fa'uta ne'e mika rongoa kira ka fata 'ani ala'anga kami ki?

* 1:12 Ta'i kilomita   ✧ 1:20 Sam 69:25   ✧ 1:20 Sam 109:8

⁹ Osi'ana kami leka ma'li fa'asia fanoa 'i Partia, ma 'i Media, ma 'i Elam, ma 'i Mesopotemia, ma 'i Judea, ma 'i Kapadusia, ma 'i Pontus, ma 'i Asia,

¹⁰ ma fa'asia 'i Frigia, ma 'i Pamfilia, ma 'i Ejipt, ma fa'asia fanoa ki 'i Libia karangia 'i Saeren, ma ti ngwae kami leka ma'li fa'asia 'i Rom. (Aia, ma ti ai aimili kira'la ngwae Jiu ki, ma ti ai aimili la'u kira fi'i ru'u go'lo ma'li 'i Jiu 'i buri.)

¹¹ Ma ti ngwae kira leka ma'li fa'asia 'i Krit, ma fa'asia 'i Arabia, ma kulu ka rongoa ne'le ngwae ne'le ki kira fata sulia na ru ni 'arefo'anga ani ki ne'le God nia sasi'i, ma kulu ka rongoa saiana ala'anga kira ki ne'le ala'anga mamana kia go'lo talaka!"

¹² Kira ka 'arefo liu, ma kira kina na ru ne'le kira lisia. Ma kira ka saefilo kira talada kika 'uri, "Tae na'a ne'le 'uri re?"

¹³ Ma ti ngwae ada ka fata 'oidorole 'ani kira ka 'uri, "Sali 'uri bore kira kwa'ufia liua na'a waen taka nini'a, ma gwauda ka rora."

Na fa'atalo'anga sa Peter

¹⁴ Sui sa Peter ka uu fa'inia akwala ma ta'li ngwae ni lifurongo ne'eri ki, ma ka ala'a doe fuana fiku'a ne'eri ka 'uri, "Kamu na sasiku kina ngwae 'i Jiu ki, ma kamu na ngwae ki ta'ifau ne'le kamu tua 'i Jerusalem, muke fafarongo basi ma'li fuaku, 'iri nau ku fa'arongo kamu 'ani fadalana ru ne'le.

¹⁵ Na ngwae ne'le ki noa'a kira 'iri bolebole'a la'u 'ani kwa'ufilana waen nini'a, di'ia ne'le kamu manata to'ona. Osi'ana nia fi'i dao go'lo ana sikona agi sina 'i 'ofodangi.

¹⁶ Aia, ma na ru ne'le ba sa Joel na profet fata na'a ma'li sulia 'ua ba 'uri,

¹⁷ 'God ka fata 'uri,

Ana asoa 'isi ki, nai ba'a kwate dangalu ana na Ano'i ru Abu nau fuana ngwae nau ki ta'ifau.

Ma na 'alako kamu ki, ma na sari'i kamu ki, kike ba'a fa'arongo 'ani fatalaku.

Ma na ngwae 'alako kamu ki kike ba'a lisia na fa'ata'li 'anga ki, ma na ngwae ngwaro kamu ki kike ba'a lisia ru ki 'ani maliu bole'a kira ki.

¹⁸ Ana kaida'i ne'eri ki, nau ku ba'a kwatea logo na Ano'i ru Abu nau fuana ngwae nau ki ne'le kira rao 'o'lo ma kika fa'amamana, 'iri kira logo kike fa'arongo 'ani fatalaku.

¹⁹ Ma nai ba'a fulia na ru ni 'arefo'anga ani ki saena mamanga 'i langi, ma nau ku sasina na fa'anada'a ki 'i ano saena magalia.

Saena magalia na ngwae ki kike ba'a lisia na ngwae ki kike mae, ma na mafula, ma na gwa'li sasu ki.

²⁰ Ma 'i langi na ngwae ki kike lisia na sina ke ba'a rodo'a, ma na madamo ke ba'a meo di'ia ta 'abu.

'Una'eri ka sui mala fa'i asoa 'inoto'a liu ne'eri ka fi'i dao ma'li, ne'le God ke ba'a matalanga'inia na ngwae ki ta'ifau.

²¹ Sa tai bore 'ana ne'le ka gani 'uana kwai'afi'anga ana Aofia, nia ke ba'a mauri.' "☆

²² Ma sa Peter ka fata la'u 'uri, "Kamu ngwae 'i Israel ki, muke fafarongoa na ala'anga ne'le ki! Sa Jesus ngwae fa'asia 'i Nasaret, nia na ngwae ne'le God asunga'inia. God ka fa'ata'inia fuamu'a 'ani fa'anada'a, ma na ru ni 'arefo'anga ki ne'le God ka sasi'i ma'li 'ani nia'a. Kamu talamu'a muke saiana ta'ifau na ru ne'le ki ne'le fuli 'i safitamu'a.

²³ Aia, ma God ka saiana, ma nia ka naia na'a sa Judas ne'le ke 'olosaesa sa Jesus, ma ka kwatea fuamu'a, ma muka saungia, osi'ana kamu ala'ania fuana ngwae ne'le noa'a la'u Jiu ki, kira ka foto'ia ana 'ai rara folo.

²⁴ Bore ma God ta'ea la'u fa'asia na mae'a, ma ka logea fa'asia na ngasingasi'anga ana mae'a, osi'ana nia 'afita'li fuana na mae'a ka dau fafia sa Jesus.

²⁵ 'I na'o ma'li sa David ba fata 'uri suli nia'a,

'Nau ku lisia God ana kaida'i ki ta'ifau ne'le nia tua fa'i nau, ma noa'a naisi ma'u, osi'ana nia tua karangi aku.

²⁶ Ma osi'ana ru ne'le, nau ku saele'a liu, ma na fatalaku ka fungu 'ani saele'a 'anga.

Nau kui fito'lo ana God,

²⁷ osi'ana noa'a 'oe kosi ala'ani nau 'uana na kula ana mae'a, ma noa'a 'oe kosi lugata'i nau, na Ngwae Abu 'oe ka fura saena kilu gwa'u.

²⁸ Ma 'oko fa'ata'inia fuaku ne'le nai ba'a mauri la'u.

Ma ana talamu fa'i nau, 'oke ba'a fa'afungu nau 'ani saele'anga.' "☆

²⁹ Ma sa Peter nia fata nonira'a la'u ka 'uri, "Ngwaefuta nau kina 'ae, nau ku ala'a madako fuaumulu sulia na ko'lo bora kia sa David na tatalafa'a. Nia mae, ma kira ka alua na'a. Ma na kilu gwa'u nia ka tua karangi kulu go'lo 'ana 'i ne'le 'i ta'ena.

³⁰ Sa David noa'a 'iri ala'a la'u sulia nia'a talana kaida'i nia saea ru ne'le. Nia'a ta profet, ma nia ka sai go'lo 'ana ana

na fata alanga'inga God fuana. God fata alanga'i fuana nia ke ba'a alua ta ngwae ana kwalafa sa David na tatalafa'a, nia ke ba'a gwaunga'i di'ia nia'a.

³¹ Sa David ka lisia ta'ifau na'a tae ne'e God ke ba'a sasia, ma sa David ka fata sulia na tata'elana na Christ, na ngwae filia God, fa'asia na mae'a, ma God noa'a kasi danga 'ania saena kula ana mae'a, ma na nonina noa'a kasi ngwa'a.

³² Sa Jesus ba, God ta'ea fa'asia na mae'a, ma kaimili ta'ifau go'o ne'e kami lisia, ma mika fata fa'amamana sulia 'una'eri.

³³ God nia fa'a 'inoto'a sa Jesus 'ani fa'agwaurulana 'iri nia ka gwaunga'i fa'inia, ma God ka kwatea na Ano'i ru Abu fuana, di'ia ba nia eta fata'a 'ani. Aia, ma na ru ne'e kamu lisia, ma kamu ka rongoa ta'ena na'a ne'e sa Jesus ke kwate dangalu ma'i ana na Ano'i ru Abu fuami'a.

³⁴ Osi'ana noa'a la'u sa David ne'e fane 'uana 'i langi. Bore ma sa David ka fata lala 'uri,

'God nia fata 'uri fuana Aofia nau:

'Oko tua bali 'ololo'oku, ma 'oko gwaunga'i fa'inau,

³⁵ masia kaida'i nau kui alua malimae 'oe ki ka ro'osuli'o.*

³⁶ "Ta ne'e kamu'a, ngwae 'i Israel ki, nau ku oga muke sai le'a ana sa Jesus ne'e nau ku fata sulia, ba kamu foto'ia ana na 'ai rara folo, ma God ka alua sa Jesus, na Christ ne'e ngwae filia nia, ma nia ka alua sa Jesus ka gwaunga'i!"

³⁷ Ma ana kaida'i ne'e ngwae ki kira rongoa ru ne'e, kira 'eke, ma mangoda ka 'aru'aru. Ma kira ka fata 'uri fuana sa Peter fa'inia na ngwae ni lifurongo ki, "Ngwaefuta kina 'ae, tae ne'e kami ke ba'a sasi 'iri God ke rufuanata ami'a?"

³⁸ Sa Peter olisida ka 'uri, "Kamu'a ta'ifau, muke kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kamu ki, ma kami ke siuabu kamu, osi'ana kamu fa'amamana sa Jesus Christ 'iri God ka rufuanata ana ta'anga'a kamu ki, ma God ka kwatea na Ano'i ru Abu nia fuamu'a.

³⁹ God kia nia eta fata'a ke kwatea na Ano'i ru Abu fuana ngwae ne'e nia laefida fuana nia'a talana ki. Na eta fata 'anga ne'e nia 'afuta'i kamu na'a fa'inia ngelamu'a, ma na ngwae ne'e kira tua tau ki logo."

⁴⁰ Sa Peter ka saea na ru ne'e ki fuada fa'inia ala'anga ni kwairadu'anga 'oro ki la'u ka 'uri, "Muke tagi le'a suli kamu talamu'a fa'asia na kwa'ikwa'inga ne'e ke leka ma'i fuana na ngwae ta'a ki!"

⁴¹ Ma na ngwae 'oro ki, kira ka fa'amamana ana na fatalana, ma kira ka siuabu. Ma ana fa'i asoa ne'eri, bolo fa'inia na uulu to'oni ngwae ki ne'e kira ru'u la'u ma'i 'i saena na fikuta'i ngwae fa'amamana ne'eri.

⁴² Ma ana asoa ki ta'ifau, kira ka fa-farongoa na fa'amanata'anga na ngwae lifurongo ki, ma kira 'idufa'i tua fiku, ma kira ka fanga kwaima fiku, ma kira ka fo'o fiku.

⁴³ Ma na ngwae lifurongo ki, kira fulia ru fa'anada'a 'oro ki ma na ru ni 'arefo'anga 'ani ki, ma na ngwae ki ta'ifau kira ka 'arefo.

⁴⁴ Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki, kira ka 'ado fa'inia na fiku'a kwaima, ma kira ka daro'ia safitada kwailiu to'o ru'a kira ki.

⁴⁵ Ma ti kaida'i kira ka 'oifoli'a logo 'ani na aluru'anga kira ki, ma na ano kira ki, ma kira ka daro'ia na mani kira ngali'i ki 'i safitada kwailiu, ka bolo fa'inia bo'obo'o 'anga ana ta'i ta'i ngwae'a adulu ne'e oga.

⁴⁶ Ma kira ka fiku ana asoa ki ta'ifau saena fa'i labu ana Luma Abu God. Ma kira ka fanga fiku kwaima saena luma kira ki, ma kaida'i kira fiku 'una'eri, kira ka saele'a liu fa'inia na enoen'anga saena maurilada.

⁴⁷ Ma kira ka fata le'a ana God, ma na ngwae ki ta'ifau 'i Jerusalem ka saele'a fa'inida. Ma ana asoa ki ta'ifau, na Aofia ka fa'amauria ti ngwae la'u, ma kira ka ru'u ma'i saena fikuta'i ngwae fa'amamana ne'e.

3

Sa Peter fa'inia sa John gura na ngwae 'aena mae

¹ Ana ta'i asoa, sa Peter fa'inia sa John, kera ka leka 'uana Luma Abu God ana uula kadi sina 'i sa'ulafi, osi'ana kadi sina ne'eri, kaida'i Jiu ki nama fuana fo'onga'a.

² Ana asoa ki ta'ifau, ngwae ki kira 'idufa'i ngalia ma'i ta'i ngwae 'aena mae tala'ae ma'i ana kaida'i ana futalana. Ma kira ka alua 'i 'aena sina maa ana Luma Abu God. (Na tafa ne'eri, kira saea 'ani "Mae Ta'elo Kwanga.") Ana asoa ki ta'ifau, nia tua 'i ne'eri, 'iri ka gani mani ana ngwae ne'e kira ru'u kwau saena Luma Abu God.

³ Ma ana kaida'i nia lisia sa Peter fa'inia sa John kera ru'u kwau, nia ka gani kera 'iri kera ka kwatea ta ru fuana.

* 2:35 Sam 110:1

4 Ma kero'a ka bubu totonga'i fuana, ma sa Peter ka fata 'uri fuana, "Lia ma'i fuamiro'o."

5 Ma nia ka bubungi kera, ka manata 'ana fasi kero'a kata kwatea ta ru fuana.

6 Ma sa Peter ka fata 'uri fuana, "Noa'a nau kusi to'o go'o ana ta mani. Bore ma nai kwatea fuamu na ru ne'e nau ku to'o ana. Nau ku saea 'oe tata'e, ma 'oko fali, osi'ana sa Jesus Christ na ngwae fa'asia 'i Nasaret kwatea ngasingasi'anga fuaku."

7 Go'o sa Peter ka dau ana na lima 'olo'olo nia, ma ka ta'ea. Ma 'ali'ali go'o 'aena ta'ifau ka ngasingasi'ana na'a,

8 ma nia ka fa'asaka, ma ka uu 'ani ro 'aa nia ki, ma nia ka fil'i tala'ae ka fali kwailiu. Ma nia ka ru'u kwau fa'i kero'a 'uana saena fa'i labu ana Luma Abu God, ka fali, ma ka ngwae sakasaka fa'inia na fata le'a 'anga ana God.

9 Ma kaida'i na ngwae ne'eri ki, kira lisia nia fali, ma ka aura'ea God,

10 kira lia saiana ne'e nia'a na ngwae gani gani ba leka ru'u ka tuatua 'i 'aena sina maa ana Luma Abu God. Ma kira ka 'arefo liu ana na ru ne'e fuli fuana ngwae ne'eri.

Ala'anga sa Peter saea saena Luma Abu God

11 Kaida'i ne'eri, ngwae ne'e ka daubibi liu na'a ana sa Peter ma sa John, na ngwae 'oro ki kira ka 'arefo liu, ma kira ka lalili siada saena kula ana Luma Abu God ne'e kira saea 'ani "Taofa sa Solomon."

12 Kaida'i sa Peter lisia na'a ngwae ne'eri ki, nia ka fata 'uri fuada, "Kamu ngwae Israel ki, fa'uta ne'e kamu ka 'arefo ana ru ne'e, ma kamu ka bubungi kero'o na'a 'aumulu 'uira? Sali kaumulu fia fasi na ngasingasi'anga kero'o talamiro'o, ma na tua'a abu kero'o nini'a kero'o gura 'ani na ngwae ne'e ma ka fali?"

13 God ne'e sa Abraham, ma sa Aesak, ma sa Jakob kira fo'osia, God ba ko'o kia ki, nia tala fa'a 'inoto'a na ngwae rao nia sa Jesus. Bore ma kamu ka kwatea lala sa Jesus fuana na fa'ina'ona'o ki. Ma kaida'i sa Paelat nia matalangani, kamu 'aila 'ania nia'a, ma kamu ka sae ta'a liu lala ana kaida'i ba sa Paelat saea ke logea.

14 Sa Jesus ne'e na ngwae abu, ma ka 'olo'olo ba God filia fuana fa'amaurilana ngwae nia ki, bore ma kamu ka 'aila 'ania, ma kamu ka 'engoa lala sa Paelat fuana logelana na ngwae ne'e sau ngwae.

15 Ma kamu ka saungia sa Jesus na ngwae ne'e gwalona na mauri'a. Bore ma God ka ta'ea fa'asia na mae'a, ma kero'o ka lisia mamanalana ru ne'e.

16 Kamu lisia na ngwae ne'e, ma kamu ka lia saiana. Nia fa'amamana na ngasingasi'anga sa Jesus ne'e ka fa'amauria. Fito'onga ana sa Jesus ne'e kwate ngwae ne'e ka tatakila ne'e kamu ka lisia ta'ifau na'a.

17 "Una'eri ngwae'futa nau kina 'ae, nau ku saiana kaumulu fa'inia na fa'ina'ona'o ki kamu sasi 'una'eri ana sa Jesus, osi'ana kamu kina'i ru.

18 Bore ma God saea na'a ma'i 'ua 'i na'o 'ani na profet ki ta'ifau fasi na ngwae filia nia ke ba'a nonifi. Ma nia 'una'eri fuana ka fa'amamana nama na fatalana God.

19 'Una'eri muke kakari alifati na'a, ma kamu ke fa'ita'i 'uana God, 'iri nia ke rufuanata na abula ta'anga'a kamu ki, ma 'iri God ke ba'a fa'asaele'a na maurilamu'a,

20 ma nia ke ba'a kwatea ma'i sa Jesus na Christ na ngwae ba nia filia na'a fuamu'a.

21 Nia tua ma'i 'ana 'i langi leleka ka dao ana kaida'i God ke fa'afaolua na ru ki ta'ifau, di'ia ba nia saea na'a ma'i 'ua 'ani na profet abu nia ki.

22 Osi'ana sa Moses fata sulia na Aofia ka 'uri, 'God kamu ke ba'a kwatea kwau ta'i profet siaumulu, di'ia logo ne'e nia ba'e nau ma'i. Nia'a ta ngwae nama amu'a ngwae Jiu ki. Kamu ke ro'osulia na tae ki ne'e nia saea fuamu'a.

23 Sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi ro'osulia na tae ne'e na profet ne'eri saea, God ke ba'a daro'ia nia ka tua matali fa'asia ngwae nia ki ma ka malangisia.*

24 Sa Samuel, ma na profet ki ta'ifau ne'e kira leka ma'i 'i buri, kira to'o ana na fa'arongo'anga ne'e fa'asia God, kira ka fa'atalo logo 'ania tae ne'e ni'i fuli na'a ma'i ana kaida'i ne'e.

25 Na fata alanga'inga God ki fuamu'a ni'i dao ma'i 'ani na profet nia ki. Ma kamu 'ado logo ana fa'inia na ko'o kamu ki 'ani fau alanga'inga God fuada, di'ia nia saea fuana sa Abraham ka 'uri, 'Nau kui ba'a fa'ale'a na ngwae ki ta'ifau saena magalia, sulia na ngwae ne'e futa olitamu.*

26 Nia ne'e, God ka filia ma'i ma ka kwatea ma'i na ngwae rao nia sa Jesus siaumulu, fasi 'iri nia ka fa'ale'a kamu, ana kaida'i kamu kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kamu ki."

4

Kira matalangani sa Peter ma sa John

1 Ana kaida'i sa Peter fa'inia sa John kera ala'a 'ua fuana ngwae ki, ti fata abu, ma ti Sadusi, ma na fa'ina'ona'o ana

ngwae ne'e kira folo 'usia Luma Abu God, kira ka dao ma'i siadaro'o.

² Kira oga ta'a, osi'ana na ro ngwae li-furongo ne'e ki kera fa'amanata na ngwae ki ne'e sa Jesus nia tata'e na'a fa'asia na mae'a, ma ka fa'ata'inia ne'e na ngwae ne'e kira mae ki bore kira ke tata'e logo fa'asia na mae'a.

³ Nia ne'e kwatea kira ka daudaro'o, ma kira ka aludaro'o saena luma ni lokafo, kera ka tua 'i ne'eri masia ruana asoa, du'ungana nia sa'ulafi na'a.

⁴ Ma na ngwae 'oro ne'e kira rongoa ala'anga kera, kira ka fa'amamana. Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana na fa'arongo'a le'a kaida'i ne'eri, nia bolo fa'inia lima to'oni ngwane ki.*

⁵ Ana na asoa 'i buri, na 'ingata'i fata abu fiku ma'i na fata abu doe ki, na ngwae fa'amanata ana taki ki, fa'inia ti ngwae ana fiku'ta'i ngwae ni loko'i ru, ma kika fiku ana ta'i kula 'i Jerusalem.

⁶ Kira fiku fa'inia sa Anas na 'ingata'i fata abu, ma sa Kaeafas, ma sa John, ma sa Aleksanda fa'inia ti ngwae la'u ana kwalafa ana 'ingata'i fata abu.

⁷ Sui kira ka fa'auua sa Peter fa'inia sa John 'i na'oda ta'ifau, ma kira ka saefilodaro'o kika 'uri, "Koro'o gura fa'uta ana na ngwae ta'u ne'e? Na mamana'anga tae ne'e koro'o to'o ana, ma na ngasingasi'anga ana sa tai nini'a koro'o gura 'ani?"

⁸ Ma na Ano'i ru Abu ka sura ana sa Peter nia fata 'uri fuada, "Kamu'a ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na gwaunga'i ngwae ki,

⁹ kamu saefilo kero'o ta'ena sulia na ru le'a ne'e kero'o sasia fuana ngwae 'aena ta'u, ma tae nini'a kwate nia ka le'a.

¹⁰ Kero'o oga kamu'a fa'inia na ngwae ki ta'ifau 'i Israel muke saiana ru ne'e, na ngwae ne'e kamu lisia, nia 'akwa, ma ka uu na'a fa'i kamu, nia 'akwa 'ani na ngasingasi'anga sa Jesus Christ na ngwae fa'asia 'i Nasaret ba kamu saungia ana 'ai rara folo ma God ka ta'ea fa'asia na mae'a.

¹¹ Sa Jesus ba na Kerekere'a Abu fata sulia ka 'uri,

'Nia'a na fau ne'e kamu na ngwae saunga'i luma ki, kamu 'aila 'ania.

Nia ne'e na fau ne'e talinga'i ka liufia na fau ki ta'ifau ana 'odoa.'

¹² Ta'ifilia nia'a go'o ne'e saiana ka fa'amauria na ngwae ki, noa'a na'a ta ngwae la'u saena magalia, ne'e God kwatea fasi 'iri ka fa'amauri kia 'ani."

¹³ Ma na gwaunga'i ngwae ki, kira ka 'arefo liu ana sa Peter ma sa John,

osi'ana noa'a kera kasi ma'u 'ani fata nonira'anga. Ma kira ka 'arefo logo ana sai'i ru'anga kera'a, ro ngwae ne'e ki noa'a kero'a kasi saesae'e ru go'o. Ma kira saiana kero'a ro ngwae dee i'a ki go'o. Ma kira ka sai logo ana kero'a ro ngwae ne'e ki ba liliu fiku fa'inia sa Jesus.

¹⁴ Ma kira ka kina na'a saelana la'u ta ru, osi'ana na ngwae ba kera gura nia uu logo fa'i kera.

¹⁵ 'Una'eri ne'e kira ka kwatea sa Peter, ma sa John, fa'inia na ngwae ne'eri, kira ka ru'u kwau 'i maa fa'asia kula ni fiku'a ne'eri. Sui, kira ka fata basi 'ada sulia tae ne'e kike ba'a sasia ana sa Peter ma sa John.

¹⁶ Ma kira ka fata 'uri, "Tae ne'e kulu ke ba'a sasia ana ro ngwae ne'e ki? Osi'ana na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua 'i Jerusalem, kira sai go'o ana ta'ifau na ru fa'anada ne'e kera sasia, ma noa'a kulu kasi bolo fuana tofelana.

¹⁷ Bore ma fuana ru ne'e noa'a kasi talo fuana ti ngwae la'u, kulu saea fuada noa'a kera kasi fata la'u sulia sa Jesus fuana ti ngwae la'u."

¹⁸ Sui kira ka ri la'u ma'i 'uana sa Peter ma sa John, kira ka fata totonga'i 'uri fuadaro'o, "Noa'a koro'o kasi fata la'u 'ani ma noa'a koro'o kasi fa'amanata na'a sulia sa Jesus."

¹⁹ Ma sa Peter fa'inia sa John olisida kera ka 'uri, "Kamu ke manata basi na tae ne'e saga 'i maana God, ana ro'onga'a suli kamu, nama ro'onga'a sulia God?"

²⁰ Noa'a kero'o kasi mango na'a fa'asia ala'anga sulia tae ne'e kero'o tala lisia, ma kero'o ka rongoa, osi'ana kero'o ro'o sulia God."

²¹ Ma na fiku'a ne'e ana ngwae loko'i ru ki, kira ka fata ngasingasi'a la'u fuadaro'o. Sui kira ka logedaro'o, 'asu 'ubani ngwae ki kata fu'alida fafia kwa'i ladar'o, du'ungana na ngwae ki ta'ifau, kira ba'atafeafae liu God fafia tae ne'e kera fulia.

²² Osi'ana ne'e ngwae ki saiana talito'ona God go'o ne'e saiana ke gura ngwae nini'a mata'i na'a sulia fai akwala fa'i ngali ma ka tarenga ana maurilana.

Ngwae fa'amamana ki kira fo'o 'uana nonira'anga

²³ Kaida'i kira logea go'o sa Peter ma sa John, kera ka oli la'u siana fiku ta'i ngwae kira, ma kera ka fa'arongoda 'ania na ru ne'e fata abu doe ki ma na ngwae fa'ina'ona'o ki kira saea.

²⁴ Ana kaida'i kira rongoa, kira ka fo'osia God kika 'uri, "God 'inoto'a 'ae,

* 4:4 Lima to'oni ngwae ne'e noa'a kira kasi to'omani go'o kini fa'inia na ngela ki ne'e kira fa'amamana logo na fa'arongo'a le'a.

'ae'lo ne'e 'oko saungal'inia na mamanga, ma na magalia, ma na asi, ma na ru mauri ki ta'ifau 'i ne'e.

²⁵ Ma 'oko kwatea na'a Ano'i ru Abu 'oe fuana ko'o kami sa David na ngwae rao 'oe, fasi 'iri ka fata 'uri,

'Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira saeta'a fuaku, ma kira ka tata'e sauli nau sulia manata'i ngwae bolebole'a kira ki.

²⁶ Na tatalafa'a ki kira ka sasi aka'u 'ada talada ma na ngwae 'inoto'a ki kira ka fiku fuana fu'anga fa'inia God ma Christ na ngwae filia nia.^{*†}

²⁷ "Sulia ru ne'e fuli kaida'i sa Herod Antipas ma sa Pontias Paelat, kera fiku saena fanoa ne'eri fa'inia ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ma na ngwae 'i Israel ki logo. Kira fiku fuana matalanga'ilana sa Jesus, na ngwae rao abu 'oe ne'e 'oko filia na'a.

²⁸ Kira fiku fuana fa'amamanalana ma sasilana na ru ki ta'ifau, di'ia ba 'oko naia na'a ma'i, sulia 'ani ngasingasi'anga 'oe, ma na kwaiogai'anga 'oe fuana ka fuli na'a 'una'eri.

²⁹ Ma ana kaida'i ne'e God 'ae, 'oke lisia basi ala'anga totonga'i kira ki, ma 'oko kwatea ma'i na ngasingasi'anga 'oe fuami'a na ngwae rao 'oe ki, fasi 'iri mike fata nonira'a 'ani fatalamu.

³⁰ 'Oke fa'ata'inia ma'i na mamana'anga ma 'oko gura ngwae ki, fasi 'iri kira ka lisia fullilana ru fa'anada'a ki, ma na ru ni 'arefo'anga ki, 'ani na ngasingasi'anga ngwae rao abu 'oe sa Jesus."

³¹ Ma ana kaida'i kira fo'lo ka sui go'lo, kula ne'e kira fiku ana ka ngwal'igil'igi na'a. Ma na Ano'i ru Abu ka sura adulu ta'ifau, ma kira ka fata nonira'a na'a 'ani fatalana God.

Kira daro'ia na to'oru'a kira ki

³² Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana, kira ka fiku 'ani ta'i manata'anga fa'inia ta'i lia'i ngwae. Ma noa'a ta ngwae 'iri to'lo ana ta ru ne'e nia ke saea 'ani ru nia talana, bore ma kira ka daro'ia 'i safitada na ru kira ki ta'ifau.

³³ Ma na ngwae lifurongo ki ka fa'atalo nonira'a sulia tata'elana na Aofia sa Jesus fa'asia na mae'a, ma God ka fa'ale'a kira ta'ifau go'lo.

³⁴ Ma noa'a ta ngwae saena fiku ta'i ngwae ana tua'a kira ne'e ka bo'obo'lo 'uana ta ru, du'ungana ti kaida'i ne'e kira bo'obo'lo, ti ngwae ada ne'e kira to'lo ana ano nama ta luma, kira ka 'oifoli'a 'ani'i, sui ma kira ka ngalia ma'i mani ne'eri ki,

³⁵ kira ka kwatea fuana ngwae lifurongo ki, kira ngalia, kika daro'ia fuada sulia bo'obo'lo 'anga kira ki ta'ifau.

³⁶ Ma sa Josef ta'i ngwae ana kwalafa sa Lifae ba futa 'i Saeprus ba na ngwae lifurongo ki kira saea 'ani sa Banabas (fadalana ne'e sa Kwairadiu),

³⁷ nia ka 'oifoli 'ani ta'i afu ano nia, ka ngalia mani ne'eri, ka kwatea fuana na ngwae lifurongo ki.

5

Sa Ananias fa'inia 'afe nia 'i Safira

¹ Bore ma ta'i ngwae ne'e satana sa Ananias, fa'inia 'afe nia satana 'i Safira, kera tua logo fa'inia na fiku ta'i ngwae fa'amamana ne'eri. Ma kera ka foli logo 'ani ta bali ana ano kera.

² Ma sa Ananias ka alua 'ana ta bali ana mani ne'eri fuadaro'lo, ka ngalia go'lo ma'i 'ana ta bali ana mani ne'eri ka kwatea fuana ngwae lifurongo ki, ma nia ka saea fasi ni'i ta'ifau na'a ne'eri'a. Ma na 'afe nia bore ka ala logo fafia soke'a ne'eri.

³ 'Una'eri sa Peter ka saefilo 'uri ana, "Ananias kwa, fa'uta ne'e 'oko ala'ania sa Saetan ka tala'io, ma ka sasi 'oko sokea na Ano'i ru Abu 'ani sofonga'ilana ta bali ana mani ba koro'lo ngalia kwa?"

⁴ 'I na'ona ne'e 'oko foli 'ani na ano baera, nia'a ne'e ru 'oe. Ma buri 'ana 'oko 'oifoli 'ani, mani 'oko ngalia 'uana ru ne'ana, 'ae'lo ne'e 'oko 'a'ana fuana, ma 'oko saiana 'oe sasia 'amu 'ani ta ru sulia na kwaiogai'anga 'oe. 'Uri ma fa'uta ne'e 'oko manata 'una'eri saena manatalamu? Noa'a 'oko 'iri sokea go'lo ngwae, 'oko sokea logo God!"

⁵ Kaida'i sa Ananias rongoa ru ne'eri, nia ka 'asi 'i ano, ma ka mae na'a. Ma na ngwae ne'e kira rongoa ru ne'eri, kira ka ma'u liu.

⁶ Na ngwae 'alako ki kira ru'u ma'i, kira ka buta nonina. Ma kira ka ngalia 'i maa, ma kira ka kwaiatoa.

⁷ Nia bolo fa'inia ta uulu kadi sina 'i buri 'ana, na 'afe nia ka ru'u ma'i saena luma ana kula ne'e sa Peter nia tua ana, ma noa'a kasi sai logo ana tae ne'e fuli fuana na ara'i nia.

⁸ Ma sa Peter ka saefilo 'uri ana, "Fa'arongo nau basi ma'i, 'uri ma na mani baera ta'ifau na'a nini'a ne'e ara'i 'oe fa'ini'o moro ngalia 'uana na ano ba koro'lo 'oifoli 'ani?"

Ma nia olisia ka 'uri, "Iu, nia ta'ifau na'a nini'a."

⁹ Go'lo sa Peter ka saefilo la'u 'uri ana, "Fa'uta ne'e ara'i 'oe fa'ini'o, moro ka sokea na Ano'i ru Abu God, ma koro'lo

* 4:26 Sam 2:1-2

fia fasi nia kasi matalanga'i koro'o go'o? Na ngwae ba kira kwaitoatoa na ara'i 'oe ne'ana, kira uu go'o 'ada 'i 'aena sinamaa ana kaida'i ne'e. Ma kira ke ba'a ngali'o logo 'iri kika kwaitoato'o."

¹⁰ Ma 'una'eri go'o kini ne'e ka 'asia logo 'i ano 'i na'ona 'aena sa Peter, ma ka mae na'a. Ma na ngwae 'alako baera ki kira ru'u ma'i, ma kira ka lisia nia mae na'a, kira ka ngalia 'i maa, ma kika leka kwaitoatoa logo 'i ninimana ara'i nia.

¹¹ Na ngwae fa'amamana ki ta'ifau, ma ngwae ki ta'ifau logo ne'e kira rongoa ru ne'eri, kira ka ma'u liu logo.

Ru fa'anada'a ki

¹² Na ngwae lifurongo ki, kira fulia ru 'oro ni 'arefo'anga ani ki ma na fa'anada'a ki 'i safitana na ngwae ki. Ma na ngwae fa'amamana ki ta'ifau, kira ka fiku 'i saena Luma Abu God ana kula ne'e kira saea 'ani Taofa sa Solomon.

¹³ Ma ta ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana, noa'a kasi nonira'a fuana ka fiku fa'inida, sui bore 'ana na ngwae ki ka tafea na ngwae fa'amamana ki ma ka saea kira le'a.

¹⁴ Bore ma na ngwae 'oro ki, ma na kini 'oro ki logo, kira ka fa'amamana ana na Aofia, ma kira ka fiku logo 'i saena na fiku ta'i ngwae ne'eri.

¹⁵ Ma du'ungana na ru ne'e na ngwae lifurongo ki kira fuli'i ki, na ngwae 'i ne'eri ki kira ka ngalia na'a ngwae mata'i ki, ma kika aluda sulia na ta'i tala fafona na 'ifta'i kira ki, fasi 'iri kaida'i sa Peter ka liu ana, nununa bore ka liu fafida, ma kira ka 'akwa.

¹⁶ Ma na ngwae 'oro ki kira ka leka ma'i fa'asia na fanoa ki kalia 'i Jerusalem, kira ngalia ma'i na ngwae kira ki ne'e kira mata'i fa'inia na ngwae ne'e ano'i ru ta'a ki fa'afida, ma na ngwae lifurongo ki kika gurada, ma kira ta'ifau kika 'akwa logo.

Kira fa'akaisia na ngwae lifurongo ki

¹⁷ Ma na 'ingata'i fata abu, fa'inia na ngwae nia ki ne'e kira tua saena fiku ta'i ngwae ana Sadusi ki, kira ka ogala'a liu fuana na ngwae lifurongo ki.

¹⁸ Ma kira dauda, ma kira ka aluda saena luma ni lokafo.

¹⁹ Bore ma ana fa'i rodo ne'eri, na 'ainsel God dao ma'i, ma ka 'lifingia na sinamaa ki ana luma ni lokafo ne'eri, ma ka tala'ida 'i maa, ma ka fata 'uri fuada,

²⁰ "Muke leka, muke uu saena Luma Abu God, kamu ke fa'arongoa ngwae ki sulia na mauri'a faolu ne'e."

²¹ Na ngwae lifurongo ki kira ka ro'o sulia na 'ainsel ne'eri, ma 'i 'ofodangi la'a bilabila, kira ka leka na'a saena Luma

Abu God, ma kira ka tala'ae na'a ana fa'amanata'anga.

Na 'ingata'i fata abu fa'inia ngwae nia ki, kira ka ri ma'i 'uana na ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki fuana fikuta'i ngwae loko'i ru, 'iri kika filoa na ngwae lifurongo ki. Ma kira ka kwate ala'anga fuana na ngwae ana ofo'a ki, kira ka tala'ia na'a ma'i ngwae lifurongo ki fa'asia saena luma ni lokafo siada.

²² Bore ma kaida'i ne'e ngwae ana ofo'a ki kira dao kwau, noa'a kira kasi lisia na'a ta ta'i ana ngwae lifurongo saena luma ni lokafo. Ma kira oli kika fa'arongoa na ngwae fa'ina'ona'o ki kika 'uri,

²³ "Kaida'i kami dao kwau saena luma ni lokafo, kami lisia ne'e ngwae folo ki kira fono ngasi liu mala ana sinamaa ki, ma kira ka folo go'o 'ada maana sinamaa ki. Bore ma kaida'i kami 'ifi, kami ka lia kwau saena luma, ma noa'a kami kasi lisia go'o ta'i ana na ngwae lifurongo ki 'i saena."

²⁴ Kaida'i ne'e fata abu doe ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ana na ngwae folo ki ana Luma Abu God, kira rongoa ru ne'e, kira ka filo kwailiu tae la'u ne'e ke ba'a fuli.

²⁵ 'Una'eri ta'i ngwae ka ru'u ma'i, ma ka fata 'uri fuada, "Muke sailinga basi, na ngwae ba kamu aluda saena luma ni lokafo, kira uu na'a 'ada saena Luma Abu God, ma kira ka fa'amanata na'a ngwae ki!"

²⁶ Ma na gwaunga'i ngwae ana ngwae folo ki fa'inia na ngwae nia ki, kira leka, kira ka oli ma'i fa'inia na lifurongo ki. Noa'a kira kasi kwa'i laelae la'u sulida fuana oli'a ma'i, osi'ana kira ma'u 'ani ngwae ki, 'asu kira kata 'uila'i fauda lala.

²⁷ Ma kaida'i kira tala'ia ma'i na ngwae lifurongo ki, ma kira ka fa'a uuda 'i na'ona na fikuta'i ngwae loko'i ru ne'e kira fiku ma'i, na 'ingata'i fata abu ka fata fuada ka 'uri,

²⁸ "Kaimili lui totonga'i ana noa'a kaumulu kasi fa'amanata la'u 'ani sa Jesus. Bore ma na fa'amanata'anga kamu talofia na'a saena fanoa 'i Jerusalem. Ma kamu ka fafi kaimili fasi kaimili lala ne'e kami saungia sa Jesus ka mae!"

²⁹ Sui sa Peter fa'inia na lifurongo ki ka olisida kika 'uri, "Kami ka ro'o nama sulia God ma noa'a la'u ngwae ki.

³⁰ Ma buri 'ana ne'e kamu saungia sa Jesus ana na 'ai rara folo ka mae, God ba ko'o kia ki ne'e ta'ea fa'asia na mae'a.

³¹ Ma God ta'ea nia ka gwaunga'i fa'inia fasi 'iri nia ka kwaitala'i ma ka fa'amauri, fasi 'iri ka kwatea kaida'i fuana ngwae Israel ki, 'iri kike kakari alifa'i, ma God ka rufuanata ana ta'anga'a kira ki.

³² Kaimili lisia na'a ru ne'e fuli fuana sa Jesus ki, ma kami'a fa'inia na Ano'i ru Abu ka fata fa'amamana na'a sulii. God kwatea ma'i na Ano'i ru Abu fuana sa tai fa'ida ne'e ro'osulia."

³³ Ma ana kaida'i ne'e ngwae saena fikuta'i ngwae loko'i ru ki kira rongoa ru ne'e, kira ka saeta'a liu, ma kira ka oga kike saungia na ngwae lifurongo ne'eri ki.

³⁴ Bore ma ta'i ngwae ana fikuta'i ngwae loko'i ru ne'eri, ma nia'a tai ana fikuta'i ngwae ana Farasi satana sa Gamaliel ne'e ngwae fa'amanata 'ani taki ki, ma nia ne'e ngwae ki kira fu'usi doe liu ana, nia tata'e ka saea kira ka olita'inia basi 'ada na ngwae lifurongo ne'e ki 'i maa fuana kaida'i ti'iti'i.

³⁵ Sui, nia ka fata 'uri fuana na ngwae fa'ina'ona'o ne'eri ki, "Kaumulu ngwae 'i Israel ki, kamu ke manata le'a sulia na ru ne'e kamu ke ba'a sasia ana ngwae ne'e ki.

³⁶ Osi'ana noa'a 'isi tau go'o kwau, sa Tedas leka ma'i ka saea nia'a ta ngwae 'inoto'a liu, ma ka bolo fa'inia fai talanga'i ngwae ki ne'e kira leka sulia. Ma noa'a kasi tau go'o, na ngwae ki kika saungia, ma na fafarongo nia ki kira ka takalo ta'ifau, ma na rao'a ba nia sasia ka sui logo 'ana.

³⁷ Sui buri 'ana sa Judas na ngwae 'i Galili ka leka la'u ma'i ana kaida'i kira keresia satana na ngwae ki ta'ifau. Ma na ngwae 'oro ki ne'e kira leka sulia ma kira ka ofolia ngwae 'i Rom ki, bore ma ngwae ana ofo'a 'i Rom ki kira ka saungia logo. Ma na fafarongo nia ki, kira ka takalo logo 'ada.

³⁸ Ma sulia na ru ne'e fafarongo sa Jesus ki kira sasi, nau ku saea fuaumulu, noa'a kamu kasi sasia ta ru ada. Muke ala'anida kika leka kwau 'ada ma muka leka fa'asida. Di'ia na manata'anga ma na rao'a ne'e kira sasia ne'e ru go'o ana ngwae, nia ke ba'a funu logo 'ana.

³⁹ Ma di'ia nia leka ma'i fa'asia God, nia 'afita'i kamu ke tata'e saulida, ma kamu ke dao to'ona ne'e kamu fu'a saulia God."

Ma na fikuta'i ngwae loko'i ru ne'eri, kira ka ro'osulia fatalana sa Gamaliel.

⁴⁰ Sui kira ka oli la'u ma'i fa'inia na ngwae ni lifurongo ki, ma kira ka saea fuana ngwae folo ki kira ka ulasida. Ma kira ka luida noa'a kira kasi fata la'u sulia sa Jesus. Sui, kira ka kanusuda.

⁴¹ Ma ana kaida'i ne'e na ngwae lifurongo ki kira leka na'a fa'asia na fikuta'i ngwae loko'i ru ne'eri, kira ka saele'a liu, osi'ana God nia alafafida ne'e kira totolia nonifii'anga du'ungana sa Jesus.

⁴² Ma ana asoa ki ta'ifau, na ngwae lifurongo ki kira ka liu 'i saena Luma Abu

God, ma 'i saena na luma ngwae ki, ma kira ka fa'amanata, ma kika fatatalo'ania na Fa'arongo'a Le'a ne'e sa Jesus nia na Christ, na ngwae filia God.

6

Kira filia na fiu ngwae ki fuana kwai'afi'anga ana ngwae lifurongo ki

¹ Ma ana kaida'i ne'eri, na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki, kira 'oro na'a. Ma na 'uga'a ka tata'e safitana Jiu ne'e kira fata 'ani na ala'anga ngwae Jiu fa'inia na Jiu ne'e kira fata 'ani na ala'anga Grik. Ti ai ada ne'e kira fata 'ani ala'anga Grik, kira 'uga, osi'ana ne'e Jiu ne'e kira fata 'ani ala'anga ngwae Jiu noa'a kasi 'afia go'o na gwa'i 'uru kira ki ka bolo logo fa'inia 'uru Jiu ne'e kira ala'a 'ani ala'anga ngwae Jiu 'ani na fanga, ma na mani ne'e kira daro'ia ana asoa ki.

² Ma na akwala ma ro ngwae lifurongo ne'e ki, kira ka ri ma'i 'uana ngwae fa'amamana ki ta'ifau, kira ka fata 'uri, "Noa'a 'iri le'a ne'e kami ka 'abera la'u 'ani na daro'ilana na mani kulu ki, ma kami ka manata buru na'a 'aimili 'ani na fa'atalonga'i lana fatalana God.

³ Nia 'una'eri ngwae'futa nau kina 'ae, kamu ke filia ta fiu ngwae le'a 'i safitamu'a ne'e kamu saiada ne'e na Ano'i ru Abu nia sura ada, ma kira ka liato'o, fasi 'iri kike lia sulia na rao'a ne'e.

⁴ Ma kaimili ka rao ta'i bali na'a 'aimili 'ani fo'onga'a ma na fa'atalonga'i lana fatalana God."

⁵ Ma na ngwae ne'eri ki, kira fiku, ma kika saele'a kaida'i kira rongoa ru ne'e, ma kira ka filia sa Stefen, na ngwae ne'e fa'amamana'anga nia ngasingasi'a ma na Ano'i ru Abu ka tua fa'inia. Ma kira ka filia logo sa Filip, sa Prokorus, sa Nikanor, sa Timon, sa Parmenas, ma sa Nikolaus na ngwae fa'asia 'i Antiok ne'e nia dau sulia fa'amanata'anga ngwae Jiu ki, bore 'ana nia noa'a 'iri futa la'u ma'i ana ta ngwae Jiu.

⁶ Sui, na fikuta'i ngwae fa'amamana ne'eri, kira ka tala'ia ma'i fiu ngwae ne'eri ki siana na lifurongo ki, ma na lifurongo ne'eri ki kira ka fo'o fa'i kira, ma kira ka alua limada fafia na gwauda.

⁷ Ma na fatalana God ka talofia ta'ifau na'a 'afutana 'i Jerusalem. Ma na ngwae 'i Jerusalem ki ne'e kira fa'amamana, kira ka 'oro liu ma'i, ma na fata abu 'oro ki logo, kira ka fa'amamana.

Na daulana sa Stefen

⁸ Sa Stefen na ngwae ne'e God fa'ale'a, ma ka to'o ana na ngasingasi'anga fuana sasilana ru fa'anada'a 'oro ki ma na ru ni 'arefo'anga ani ki 'i safitana ngwae ki.

⁹ Ma ti ngwae ne'e kira 'aila 'ani sa Stefen, kira ka tua logo saena fiku ta'i ngwae kira saea 'ani "Na luma fuana fo'onga'a ana ngwae kira tua sakadola ki." Ti ngwae ada'a kira Jiu ne'e leka ma'li fa'asia 'i Saeren, ma 'i Aleksandria. Kira fa'inia ti Jiu fa'asia aba'li kula 'i Silisia, ma 'i Asia ki, kira ka etangia olisu'usu'unga fa'inia sa Stefen.

¹⁰ Ma na Ano'i ru Abu ka kwatea na liato'o fuana sa Stefen, fasi 'iri kaida'li nia ka fata 'ani, 'afita'li liu ta ngwae ka olisia.

¹¹ Sui kira ka foli ago ana ti ngwae 'iri kira ka saea, "Kaimili rongoa nia fata buri tolinga'li ana sa Moses fa'inia God."

¹² 'Una'eri na ngwae ne'e ki kika radua na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na fa'amanata ana taki ki, kira tua saeta'a liu, ma kira leka ma'li siana sa Stefen, ma kira ka daua, ma kira ka tala'ia ma'li siana na fiku ta'i ngwae loko'li ru.

¹³ Sui kira ka ri ma'li 'uana ti ngwae 'iri kira ka soke fafia. Kira fata 'uri, "Sulia asoa ki, na ngwae ne'e fata buri tolinga'li 'ana Luma Abu God, fa'inia na taki sa Moses ki.

¹⁴ Kami rongoa nia saea sa Jesus ngwae 'i Nasaret nia ke ba'a osia na Luma Abu God, ma ke olisia logo na falafala kia ki ne'e sa Moses kwate'e na'a fuaka."

¹⁵ Ma na ngwae ne'e kira tua saena fiku ta'i ngwae loko'li ru ne'e, kira ka alu na'a maada ana sa Stefen, ma kira ka lisia ne'e maana ngwasinasina ka di'ia na'a ta 'ainsel.

7

Sa Stefen su'usia nia 'i na'ona na fikutali ngwae loko'li ru

¹ 'Una'eri na 'ingata'li fata abu ka saefilosa sa Stefen ma ka fata 'uri, "Uri ma na ru nini'a kira fai fafi'o 'ani'li ki, nia mamana nini'a?"

² Sa Stefen olisida ka 'uri, "Ngwaefuta nau kina, ma ma'asi nau kina, muke fafarongo nau basi! God ne'e 'inoto'a ma ka ngasingasi'a, nia fa'ata'li fuana ko'o bora kia sa Abraham kaida'li nia tua 'ua 'i Mesopotemia, sui mala nia ka fi'li leka tua 'i Haran.

³ God fata 'uri fuana, 'Oke ta'e fa'asia na fuu'li ngwae 'oe, ma na fanoa 'oe, 'oke leka 'uana na fanoa ne'e nau ku saea fuamu 'oke ba'a leka 'uana.*

⁴ Sui nia ka leka fa'asia aba'li kula nia 'i Kaldia, ma ka leka tua 'i Haran. Ma buri 'ana na ma'a sa Abraham nia mae, God ka saea nia ka 'idu ma'li 'uana na fanoa ne'e

kamu tua na'a ana 'i ta'ena, ne'e kira saea 'ani 'i Kenan 'i na'o.

⁵ Aia, God noa'a kasi kwatea go'o ta bali ana ano ne'e fuana sa Abraham, ta bali ti'iti'li bore 'ana fasi 'iri sa Abraham ka to'o ana bore ka noa'a logo. Bore ma God nia eta fata'a fuana nia ke ba'a kwatea na ano ne'eri 'iri ano nia na'a 'ana, fa'inia na olitana kwalafa nia. Ma kaida'li God nia eta fata'a fuana, sa Abraham noa'a nia kasi to'o 'ua ana ta ngela.

⁶ 'I buri God ka fata 'uri fuana, 'Na olitamu kike ba'a tua ana fanoa ne'e noa'a la'u na fanoa kira, ma 'i ne'eri kira ke ba'a rao 'o'o. Ma na ngwae ki kike ba'a fa'akaisida sulia fai talanga'li fa'li ngali ki.

⁷ Bore ma nau ku kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae ne'e kira rao fuada ki. Ma 'i buri, na olitamu kike sakatafa ma'li fa'asia fanoa ne'eri, ma kike fo'osi nau saena kula ne'e.*

⁸ "God eta fata'a fuana sa Abraham ma ka saea fuana, di'ia na ngwae nia ki kira 'olo fa'ata'inia, kira alafafia na fau alanga'inga nia.* Ta ne'e sa Abraham ka 'olo fa'ata'inia ana sa Aesak, fiu asoa ki 'i buri 'ana ne'e nia futa. 'Una'eri logo, sa Aesak ka 'olo fa'ata'inia ana ngela nia sa Jakob, ma sa Jakob ka 'olo fa'ata'inia ana akwala ma ro ngela nia ki ne'e kira'a na'a ne'e na ko'o kia ki.

⁹ "Sa Josef ne'e ta ngwae na'a ana akwala ma ro ngela nari sa Jakob fa'afutada ki. Na ai na'ona ki ta'ifau liada kwaimam-agolai fuana, ma kira ka foli 'ani fuana na ngwae ne'e kira leka 'uana 'i Ejipt ki, fasi 'iri nia ke ba'a rao 'o'o 'i ne'eri. Bore ma God tua fa'inia,

¹⁰ Ma ka tagi sulia saena 'afita'li'anga nia ki. Kaida'li sa Josef nia dao siana sa Fero, na tatalafa'a 'i Ejipt, God kwatea na'a liato'o fuana, ma ka kwai'afi ana ne'e kwate ma sa Fero ka oga, ma sa Fero ka alua nia ka gwaunga'li fafia tua'a 'i Ejipt, ma ka alua nia ka lia logo sulia na to'oru'a nia ki ta'ifau.

¹¹ Ma kaida'li ne'eri logo ne'e na uni'li fiolo'a doe ka liu saena fanoa 'i Ejipt ma 'i Kenan,* ne'e ka kwatea na'a 'afita'li'anga doe fuana na ngwae ki. Ma kaida'li ne'eri, nia 'afita'li liu fuana sa Jakob fa'inia ngela nia ki ka dao to'ona ta fanga.

¹² Ta ne'e ana kaida'li sa Jakob rongoa ne'e fanga 'oro 'i Ejipt, nia ka kwatea na'a ngela nia ki (ne'e ko'o kia ki), kira ka eta leka dao 'i ne'eri.

¹³ 'Una'eri ana ruana kaida'li kira leka la'u ma'li, sa Josef ka fa'atafalanga'inia fuana ai na'ona ki kira ka fi'li lia saiana.

* 7:3 Jenesis 12:1   * 7:7 Eksodas 17:10-14   * 7:8 Jenesis 17:10-14   * 7:11 'i Kenan na sata 'ua fuana aba'li kula 'i Israel. Lisia logo verse 4,5,7,11.

Ma sa Fero bore ka sai logo ana fuu'i ngwae sa Josef ne'e kira tua 'i Kenan.

¹⁴ Ma sa Josef ka kwate ala'anga 'uana na ma'a nia sa Jakob, ma ka saea nia'a fa'inia na kwalafa nia ki ta'ifau kika leka ma'li 'uana 'i Ejipt. Ma kira'a ta'ifau na'e ne'e kira fiu akwala ma lima ngwae ki.

¹⁵ Sa Jakob ka leka 'uana 'i Ejipt fa'inia na ngela nia ki, ma kira ka mae na'a 'i ne'eri.

¹⁶ Kira ka ngalia nonida'a kika kwaia-toda 'i Sekem ta'li fanoa saena aba'li kula 'i Kenan, na ano ba sa Abraham folia fa'asia na kwalafa sa Hamor.

¹⁷ "Ma na kaida'i karangi na'a fuana God ka fa'amamana na fata alanga'inga ne'e nia sasi fuana sa Abraham, na ngwae kulu ki ne'e kira tua 'i Ejipt, kira 'oro liu na'a.

¹⁸ Ana kaida'i ne'eri, na tatalafa'a faolu, ne'e noa'a kasi saiana ta falafala sulia sa Josef, nia tala'ae ka gwaunga'li fafia 'i Ejipt.

¹⁹ Nia ka 'oi'ana na ko'o kia ki, ma ka fa'akaisida liu na'a, ma ka fata totonga'li fuada, 'iri kira ka to'osia ngela kira ki 'i maa, 'iri kika saumaelida.

²⁰ Ma ana kaida'i ne'eri ne'e, sa Moses nia futa ma'i ana, na ngela 'olo'olo le'a liu. Ma te'a nia ka gonia go'o sulia uulu madamo ki 'i luma nia.

²¹ Ma kaida'i kira ngali kwau sa Moses fa'asia luma nia, na sari'li sa Fero ngalia, ma ka sarea, ma ka gonia di'ia na ngela nia na'a.

²² Ngwae 'i Ejipt ki kira fa'amanata sa Moses 'ani na ru 'oro ne'e ngwae 'i Ejipt ki oga kika saiana. Ma nia ka 'a'ana na'a, ma nia'a ta ngwae talinga'li 'ani fatalana ma na abulalana.

²³ "Ma ana kaida'i sa Moses doe ma'li ka dao ana fai akwala fa'li ngali ki, nia ka manata 'uana ka dao to'ona ngwae nia ki ana kwalafa sa Israel.

²⁴ Ma kaida'i nia dao, nia ka lisia ta'li ngwae Jiu ne'e ngwae Ejipt nia mala ta'a liu na'a ana. Ma nia leka kwau ka kwai'afi ana, ma ka du'ua fuana, ma ka saungia na'a na ngwae 'i Ejipt ne'eri.

²⁵ Nia ka fia fasi na ngwae nia ki fuila kira ka saiana ne'e God filia fuana tala'ilada fa'asia na fa'akaisi'anga 'i Ejipt, bore ma na ngwae ki ta'ifau noa'a ki kasi sai go'o ana.

²⁶ Ma ana ta'li asoa la'u, nia ka lisia ro ngwae Jiu ki kera fu'a, ma nia ka ili 'uana kwatelana aroaro'a 'i safitadaro'o ka fata 'uri, 'Moro rongo basi, koro'o ne'ana na ro ngwai asina ki go'o. Fuila noa'a koro'o kasi fu'a la'u."

²⁷ Ma ta'li ngwae ana kero'a ne'e mala ta'a ana to'olana ka sui'ia sa Moses, ka fata 'uri, 'Sa tai ne'e alu'u 'oko gwaunga'li fuamiro'o, ma 'oko tua ni ngwae kwai matalanga'li 'i safitamiro'o kwa?

²⁸ 'Oko oga 'oe saungia nau logo, di'ia ba 'oko saungia na ngwae ba 'i Ejipt 'i ro'oki?'

²⁹ Kaida'i sa Moses nia rongoa ru ne'eri, nia ka tafi fa'asia 'i Ejipt, ma ka leka tua na'a 'ana 'i Midia, ma nia ka ara'li na'a 'i ne'eri, ma na 'afe nia ka fa'afuta ro ngela ngwane ki.

³⁰ "Ma 'i buri 'ana ne'e sa Moses nia tua na'a 'i ne'eri sulia fai akwala fa'li ngali ki, na 'ainsel ka fa'ata'li fuana saena meamea ana mafula ne'e kwasufia na 'ai ne'e uu karangia totoloa 'i Saena, 'i saena aba'li kula kwasi ne'e noa'a kasi bolo fa'inia ta ngwae ka tua ana.

³¹ Sa Moses ka 'arefo liu ana ru ne'e nia lisia, ma ka 'idu karangia kwau na 'ai ne'eri, fasi 'iri nia lia le'a ana. Bore ma nia rongoa lala na lingana God

³² ne'e 'uri, 'Nau'a na God ko'o bora 'oe ki, God sa Abraham, ma sa Aesak, ma sa Jakob.* Ma sa Moses ka lebelebe, ma ka 'aila lia na'a kwau, osi'ana nia ma'u liu.

³³ Ma God ka fata 'uri fuana, 'Oke kanusua na ta'e butu 'oe ki fa'asia na 'aemu, du'ungana kula nini'a 'oko uu ana, ne'e ano abu.

³⁴ Nau ku lisia na'a fa'akaisi'anga ta'a liu nini'a kira sasi ana ngwae nau ki ne'e kira tua 'i Ejipt, ma nau ku rongoa na'a lingana na angia'li kira ki. Ta ne'e nau ku koso ma'li fuana nai lafuda fa'asia. 'Oke leka na'a kwau 'i Ejipt, osi'ana nau ku fili'o na'a.'

³⁵ "Sa Moses na ngwae ba na ngwae 'i Israel ki kira 'aila 'ania, ma kira ka fata 'uri fuana, 'Tai ne'e alu'u 'oko gwaunga'li fafi kami, ma 'oko uu fuana kwai matalanga'li lami'a?' Nia ba God ka kwatea ma'li fasi 'iri ka gwaunga'li, ma ka logeda fa'inia kwai'afi'anga fa'asia na 'ainsel ba nia fa'ata'li fuana ana 'ai ba na mafula du'afia.

³⁶ Ma sa Moses ka tala'ia ngwae Jiu ki fa'asia 'i Ejipt, ma ka fulia fa'anada'a ki ma ru ni 'arefo'anga ani ki 'i Ejipt, ma saena asi ne'e kira saea 'Asi Meo,' ma 'i saena aba'li kula kwasi sulia fai akwala fa'li ngali ki.

³⁷ Sa Moses logo ba nia fata 'uri fuana ngwae Israel ki, 'God ke ba'a kwatea ma'li ta'li profet siaumulu, di'ia ne'e nia asungia'li nau ma'li siaumulu, ma nia'a ne'eri'a ta ngwae go'o 'ana, ana ngwae kamu ki.*"

* 7:32 Eksodas 3:1-10

* 7:37 Diutronomi 18:15, 18

³⁸ Ma sa Moses ka tua fa'inia ngwae 'i Israel ana fiku'a ba saena aba'i kula kwasi, nia ka tua fa'inia na ko'o kia ki, ma fa'inia na 'ainsel ne'e ala'a fa'inia 'i gwauna totoloa ba 'i Saena. Ma nia ka ngalia na'a fa'arongo'anga sulia mauri'a fa'asia God fasi 'iri ke kwatea fuaka.

³⁹ "Bore ma na ko'o kia ki, kira ka 'aila liu 'ania ro'onga'a sulia sa Moses. Ma kira ka abula 'ada fa'asia, ma kira oga liua oli'a 'uana 'i Ejipt.

⁴⁰ Kaida'i sa Moses tua 'ua gwauna totoloa, kira ka fata 'uri fuana sa Aaron, 'i Oke saunga'inia ma'i ti nunu'i ru ne'e di'ia ti god fuaimili, fasi 'iri kira ke tala'i kaimili. Osi'ana kami kina na'a tae ne'e sasi ma sa Moses, na ngwae ba tala'i kaimili ma'i fa'asia 'i Ejipt, ka dole ma'i gwauna totoloa loeri.'

⁴¹ Ma kira ka saunga'inia na'a na nunu'i ru lisilana di'ia na buluka fuada fuana fo'osilana, ma na sungilana na kwaisu'usi'anga ki fuana, ma kira ka sasia na'a fanga'a fuana fa'adoelana ru ne'e kira saunga'inia 'ada talada.

⁴² Du'ungana ne'e kira sasi 'una'eri, God ka abula fa'asida, ma ka fa'asida 'iri kira ka fo'osia na'a 'ada na mada'afi, ma na madamo, ma na bulubulu ki 'i langi, di'ia ba na profet ki kira keresia kika 'uri, 'Kamu ngwae Israel ki, noa'a kamu 'iri saungia la'u ru mauri kamu ki, ma na kwaisu'usi'anga nini'a kamu ka sasi'i sulia fai akwala fa'i ngali ne'e ki saena aba'i kula kwasi, noa'a kamu 'iri sasi'i la'u fuaku.

⁴³ Na babala ne'e kamu ngalia fa'i kamu, ru fuana nunu'i ru Molok.

Kamu ngalia logo fa'i kamu nunu'i ru di'ia na bulubulu ne'e kira saea 'ani Refan, kera'a ne'e nunu'i ru kamu saunga'inida ki go'o fuana fo'osilada.

Ma osi'ana ru ne'eri ki, nau ku lali kamu kwau fa'asia 'i Israel ka daofa'i liu ana fanoa 'i Babilon.'*

⁴⁴ "Na ko'o kia ki bore, kira ngalia logo na Babala Abu God fa'i kira saena aba'i kula kwasi. Kira saunga'inia na Babala Abu ne'e sulia tae ne'e God saea ma ka fa'ata'inia fuana sa Moses.

⁴⁵ 'I buri 'ana, na ko'o kia ki kira ngalia na'a babala ne'e fa'asia na ma'a kira ki. Kaida'i kira leka fa'inia sa Josua, kira ngalia kwau na babala. Kaida'i ne'eri ne'e God lalia na ngwae ki fa'asia na ano kira, ma na ngwae Israel ki ka ngalia na'a fuada. Ma na babala ne'eri ka tua 'i ne'eri,

leleka ka dao ana kaida'i sa David nia tatalafa'a.

⁴⁶ Ma God ka saele'a fa'inia sa David, ma nia ka gania God ka ala'ania 'iri nia ka saunga'inia ta luma fuana God ne'e sa Jakob fo'osia.

⁴⁷ Bore ma sa Solomon lala ne'e ka saunga'inia na luma fuana.

⁴⁸ "Bore ma God ne'e 'inoto'a ka tasa, noa'a kasi tua 'i saena babala ne'e ngwae ki kira saunga'ini'i. Di'ia na profet Aesea ba keresia fatalana God fuana ngwae Jiu ki ka 'uri,

⁴⁹ 'Nau'a ne'e nau ku gwaunga'i ma'i 'i langi fafia ru ki ta'ifau, ma na magalia ne'e na kula fuana alulana 'aeku ana.

Noa'a kamu kasi totolia ne'e kamu ka saunga'inia ta luma ne'e le'a ka di'ia kula ne'e nau ku tua ana.

Ma noa'a kamu kasi totolia ne'e kamu ka saunga'inia ta luma ne'e doe ka bolo fa'inia ne'e nai tua 'i saena.

⁵⁰ Osi'ana nau'a ne'e nau ku saunga'inia na ru ne'e ki ta'ifau 'i langi ma saena magalia.'**

⁵¹ Ma sa Stefen ka fata la'u ka 'uri, "Sui bore 'ana kamu na ngwae Jiu ki, na maurilamu'a ngasi ka di'ia lala na ngwae ne'e noa'a kasi oga ro'onga'a sulia God, ma na maurilamu'a ka rodo'a. Nia ne'e kwatea ma noa'a kamu kasi oga rongolana ma kwairo'oi 'anga ana fatalana God. Kamu di'ia na'a ko'o kamu ki, du'ungana kamu ililili logo 'uana su'ungengelana na Ano'i ru Abu.

⁵² Na ko'o kamu ki kira fa'akaisia na profet ki ta'ifau. Osi'ana 'i na'o ma'i ba kira saungia na ngwae ni fa'atalo'a God ki, ne'e kira fa'arongo 'ani lekalana ma'i na Christ, na ngwae ba God filia fuana fa'amaurilana ngwae nia ki. Ma ana kaida'i ne'eri, kamu ka kwatea nia'a fuana na malimae nia ki, ma muka saungia ka mae.

⁵³ 'Iu, ma kamu'a ba ngalia na'a taki God ki ba na 'ainsel ki kira kwate'e ma'i fuamu'a, bore ma noa'a kamu kasi ro'o go'o suli'!"

Kira saungia sa Stefen

⁵⁴ Ma ana kaida'i ne'e ngwae fa'ina'ona'o ki saena fiku'a ne'e kira rongoa sa Stefen, na manatalada ka nge'enge'ela liu, ma kira ka 'ala girigiri fuana, osi'ana kira saeta'a liu fuana.

⁵⁵ Ma osi'ana na Ano'i ru Abu nia sura na'a ana sa Stefen, nia lia 'ala'a 'uana 'i langi, ma ka lisia God 'inoto'a ma ka ngasingasi'a, ma ka lisia logo sa Jesus nia

uu ana bali lima 'olo'olo ana God ma ka gwaung'a'i fa'inia.

⁵⁶ Ma sa Stefen ka fata 'uri, "Lia basi! Nau ku lisia na fanoa 'i langi nia 'ifi, ma na Ngela Ngwae ka uu 'i bali lima 'olo'olo ana God!"

⁵⁷ Ma kaida'i ne'e ngwae fa'ina'ona'o ki kira rongoa ru ne'e, kira ka bokota na'a alingada, ma kira ka ri koko, ma kira ka afa'iri'iri na'a fafia.

⁵⁸ Ma kira ka suulanga'inia 'uana 'i maa fa'asia 'i saena na fanoa, ma kira ka tala'ae na'a ana 'uilana 'ani fau ki. Ma na ngwae ne'e kira 'uia sa Stefen 'ani fau ki, kira ka kanusua na to'ongi kira ki, ma kira ka alu'i 'i 'aena ta'i ngwae 'alako ne'e satana sa Saul, 'iri kira ka abitako fuana 'uilana.

⁵⁹ Ma kaida'i kira 'uia, sa Stefen fo'o ka 'uri, "Jesus Aofia nau 'ae, 'oke ngalia na'a mangoku."

⁶⁰ Ma nia ka bobo uruuru 'i ano, ma ka fata doe ka 'uri, "Aofia, 'oke rufuanata ada fuana saungilaku!" Buri 'ana ne'e nia saea ru ne'e ki ta'ifau, nia ka mae na'a.

8

Sa Saul fa'akaisia na ngwae fa'amamana ki

¹⁻² Ma sa Saul ka alafafia maelana sa Stefen. Ma ti ngwae ne'e fito'onga kira ki ngasingasi'a, kira ngalia nonina sa Stefen, ma kira ka kwaiatoa, ma kira ka angi liu fa'inia. Ma ana fa'i asoa ne'eri logo, na ngwae fa'amamana ki 'i Jerusalem kira tala'ae kika ru'u na'a saena fa'akaisi'anga, osi'ana ne'e fa'akaisi'anga nia doe liu. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana kira ka takalo ta'ifau na'a 'uana fanoa ki saena aba'i kula 'i Judea ma 'i Samaria, bore ma noa'a la'u na ngwae lifurongo ki.

³ Sa Saul ka sasi ngangata liu 'uana malangisilana na ngwae fa'amamana ki. Ma nia ka ru'u saena luma ki 'uana daulana sa tai fa'lida ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus, ngwae ki ma na kini ki logo, ma ka aluda saena luma ni lokafo.

Kira fa'atalo logo 'ani Fa'arongo'a Le'a 'i Samaria

⁴ Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana, kira ka takalo ana fanoa ki ta'ifau. Ma kaida'i kira liu kwau, kira ka fa'atalo 'ani Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus.

⁵ Sa Filip ka leka 'uana ta'i ma'e fanoa doe saena aba'i kula 'i Samaria, ma ka fa'arongo 'ani sa Jesus, na ngwae fa'amauri, fuana ngwae ki 'i ne'eri.

⁶ Kaida'i ngwae 'i ne'eri ki kira rongoa na'a fatalana sa Filip, ma kira ka lisia logo

na ru fa'anada'a ki ne'e nia fuli'i, kira ka fafarongo mamana ana ru ne'e sa Filip nia sae'e ki.

⁷ Osi'ana nia ka lalia ano'i ru ta'a ki fa'asia ngwae 'oro ki, ma kira ka ri koko, ana kaida'i kira ru'u ma'i fa'asida. Ma na ngwae ne'e nonida ka ta'u, ma ngwae 'aeda mae ki, nia ka gurada ta'ifau.

⁸ Ma na ngwae 'i Samaria ki, kira ka sae'e liu fa'inia.

⁹ Ma saena fanoa ne'eri, ta'i ngwae ka tua logo ne'e satana sa Simon, ma ka tau na'a ma'i nia fa'a 'arefoa na ngwae 'i Samaria ki 'ani rao'a ne'e nia sasi 'ania na lufina ngwai. Ma kira ka saea nia ta ngwae talinga'liu.

¹⁰ Ma na ngwae ki ta'ifau 'i fanoa ne'eri, na ngwae 'a'ana ki, ma kaela ngela ti'ti'i ki logo, kira ka fafarongoa, ma kira ka saea nia na ngwae ne'e to'o ana ngasingasi'anga fa'asia God, ma kira ka saea 'ani "Ngasingasi'anga Doe."

¹¹ Kira donga ka tau na'a ma'i sulia nia ka sasia rao'a ne'eri ki 'ani lufina ngwai.

¹² Bore ma ana kaida'i kira rongoa sa Filip nia fata sulia na Fa'arongo'a Le'a sulia na 'Inoto'anga God ma sa Jesus Christ, kira ka fa'amamana, ma kira ka siuabu ngwae ki ma na kini ki logo.

¹³ Sa Simon bore ka fa'amamana logo, ma ka siuabu. 'I buri 'ana, nia ka leka na'a fa'inia sa Filip 'uana kula ne'e nia leka 'uana. Ma kaida'i nia lisia sa Filip fulia na'a ru fa'anada'a ki, ma na ru ni 'arefo'a ki, nia ka 'arefo liu.

¹⁴ Na ngwae lifurongo ki ne'e kira tua 'i Jerusalem, ana kaida'i ne'eri kira rongoa ngwae 'i Samaria ki kira fa'amamana logo ana na fatalana God, go'o kira ka kwatea sa Peter fa'inia sa John ka leka kwau siada.

¹⁵ Kaida'i kera dao, kera ka fo'o fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ki, 'iri kira ka to'o ana na Ano'i ru Abu.

¹⁶ Kira ta'ifau kira siuabu na'a kaida'i kira fa'amamana na'a ana sa Jesus, bore ma na Ano'i ru Abu noa'a kasi koso 'ua fafia ta ngwae ada.

¹⁷ 'Una'eri sa Peter ma sa John, kera ka alua limada 'i fafoda, mala kira ka fil'i to'o na'a ana Ano'i ru Abu.

¹⁸ Ana kaida'i ne'eri, sa Simon ka lisia na ngwae lifurongo ki kera alua limada fafida, ma na Ano'i ru Abu ka sifolida na'a, nia ka ngalia mani ka sasi 'uana kwatelana fuana sa Peter ma sa John,

¹⁹ ka fata 'uri, "Koro'o ke kwatea logo na ngasingasi'anga ne'ana fuaku, 'iri di'ia nau ku alua bore na limaku 'i fafona ta ngwae, nia ke ba'a to'o logo ana Ano'i ru Abu."

²⁰ Bore ma sa Peter ka olisia ka 'uri, "Nia bolo fa'inia mani 'oe fa'ini'o koro'o ke

funu, osi'ana 'oko fia fasi ne'e na kwate'a God na ru lala fuana folilana 'ani mani.

²¹ Noa'a 'oe kosi bolo go'o fuana rao'a fa'li kaimili, osi'ana na manatalamu noa'a kasi saga 'i na'ona God.

²² 'Oke kakari alifa'i fa'asia manata'anga ta'a ne'e 'oe ki, ma 'oke fo'osia God fasi 'iri nia ke manata loge'o fa'asia manata'anga ta'a nini 'oe ki.

²³ Osi'ana nau ku lisia ne'e 'oko 'uga ka ta'a liu, ma 'oko tua 'ani laeroroto'anga 'i olofana ta'anga'a."

²⁴ Sui sa Simon ka fata 'uri fuana sa Peter ma sa John, "Moro fo'osia God ka 'afi nau, fasi 'iri ta ru ana ru nini'a koro'o sae'e ki kasi to'e nau."

²⁵ Ma 'i buri 'ana, sa Peter fa'inia sa John kera ala'a sulia tae ki ne'e kera saiana sulia sa Jesus, ma kera ka fata sulia fatalana na Aofia. Sui kera ka oli 'uana 'i Jerusalem. Ma ana oli'a kera, kera ka fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a ana ma'e fanoa 'oro ki 'i Samaria.

Sa Filip fa'inia ngwae 'inoto'a 'i Etiopia

²⁶ Ma ta'li 'ainsel na Aofia ka ala'a fuana sa Filip ka 'uri, "'Oke sasi aka'u, 'oko leka 'i bali 'ala'a sulia na tala ne'e to'o 'i Jerusalem ka leka 'uana 'i Gasa sulia tala ne'e liu saena kula 'e'erede."

²⁷⁻²⁸ Ma sa Filip ka sasi aka'u ma ka leka. Ma na ta'li ngwae 'inoto'a fa'asia 'i Etiopia ka leka logo ma'li sulia tala ne'eri, ka oli 'uana fanoa nia. Na ngwae ne'e, nia* lia sulia na mani na tatalafa'a kini 'i Etiopia. Nia tua ma'li 'i Jerusalem fuana fo'osilana God, sui nia ka oli na'a 'i fanoa saena ru ni leka'a nia ne'e hos nia tara. Ma kaida'i nia leka 'ana, nia tua ka to'omani na buka sa Aesea na profet nia keresia.

²⁹ Go'o na Ano'i ru Abu ka fata 'uri fuana sa Filip, "Leka, 'oko leka karangia na ngwae lo'oko."

³⁰ Ma sa Filip ka lalili kwau siana, ma ka rongoa nia to'omani na buka sa Aesea na profet, ma nia ka saefiloo ka fata 'uri, "'Oko saiana na ru ne'ana 'oko to'omani?"

³¹ Ma na ngwae 'inoto'a ne'eri ka olisia ka 'uri, "'Uri ma nai sai fa'uta ana, di'ia noa'a ta ngwae kasi fa'amanata nau 'ani?" Ma nia ka saea ma'li sa Filip, fasi 'iri ke ra'e kwau siana ma ka tua fa'inia.

³² Na Kerekere'a Abu ne'e nia to'omani, nia 'uri,

"Ngwae ki tala'ia fuana saungilana, ka di'ia ne'e ngwae ki tala'ia na sipsip fuana saungilana, ma noa'a nia kasi saea go'o ta ala'anga, ma ka di'ia na'a kala sipsip ne'e nia tua nene kaida'i kira sufia ifuna.

³³ Ma kira ka 'oidorole 'ani nia'a, ma kira ka matalanga'inia 'ani soke'a ki.

Ma nia noa'a kasi to'o ana ta kwalafa, osi'ana kira saungia ka mae."*

³⁴ Go'o na ngwae 'inoto'a ne'e ka fata 'uri fuana sa Filip, "Fa'arongo nau basi ma'li kwa, 'uri ma sa tai nini'a na profet ne'e fata sulia? Suli nia'a talana, nama sulia ta ngwae matamata lala 'ana?"

³⁵ Ma sa Filip ka tala'ae ka ala'a fuana sulia na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus, nia tala'ae ana Kerekere'a Abu ne'eri.

³⁶⁻³⁷ Ma ana kaida'i kira leka sulia tala, kira ka liu bolo fa'inia ta'li gwa'i kafo. Ma na ngwae 'inoto'a ne'eri ka fata 'uri fuana sa Filip, "Na kafo nini'a go'o kwa, siuabu nau na'a."†

³⁸ Sui na ngwae 'inoto'a ne'e ka saea na hos nia ka uu to'o, ma sa Filip kera ka koso saena kafo, ma sa Filip ka siuabu na'a.

³⁹ Ana kaida'i kera ra'e ma'li fa'asia saena kafo, na Ano'i ru God fi'li leka ma'li ka laua na'a sa Filip. Sui bore 'ana na ngwae 'inoto'a ne'eri noa'a kasi lisia na'a la'u sa Filip, nia ka leka na'a kwau 'ana fa'inia na sae'le'anga doe.

⁴⁰ Bore ma sa Filip ka ngwano ma nia'a lala na'a 'i Asotus, ma ka liu daraninia na'a ma'e fanoa ne'eri ki fa'inia fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a ana fanoa ne'eri ki, leleka ka dao ana fanoa 'i Sesarea.

9

Sa Saul kakari alifa'i ma ka fa'amamana

¹ Ma ana kaida'i ne'eri logo, sa Saul ka ngangata na'a fa'inia na ala'anga nia ki fuana na saungilana fafarongo na Aofia ki. Ma nia ka leka siana na 'ingata'i fata abu,

² ma ka gania 'iri nia ka keresia ta ala'anga fuana na ngwae fa'ina'ona'o ki ana luma fuana fo'onga'a ki 'i Damaskas, 'iri kira ka ala'ania fuana nia lulua 'uana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana na Aofia ki, ma di'ia nia dao to'ona ta ngwae nama ta kini 'una'eri, nia ke dauda, ma ke oli ma'li fa'inida 'uana 'i Jerusalem.

* **8:27-28** Ngwae 'inoto'a fa'asia 'i Etiopia, nia ta 'eunuch.' Na fadalana ana 'eunuch' ne'e ngwae falasia. Saena Fau Alanga'inga 'Ua, ta ngwae 'uri nia sua, ma noa'a kasi leka saena Luma Abu God. ✨ **8:33** Aesea 53:7, 8 † **8:36-37** Ti kerekere'a ua ana Acts noa'a kasi 'adoa verse 37, Ma sa Filip ka fata 'uri fuana, "'Oko saiana 'oe siuabu go'o 'amu, di'ia 'oko fa'amamana ana sa Jesus 'ani maurilamu ta'ifau.'" Nia olisia ka 'uri, "'Iu, nau ku fa'amamana ana sa Jesus Christ nia'a ne'e Ngela God."

3 Ma ana kaida'i nia leka 'uana 'i Damaskas, ma ka dao karangia na'a kwau na fanoa, tona ma na binabina fa'asia saena mamanga rara na'a 'afia nia'a.

4 Ma nia ka 'asi 'i ano, ma nia ka rongoa ta'i lingalinga'i ala'anga'i fata 'uri fuana, "Saul, Saul! Fa'uta la'u ne'e 'oko fa'akaisi nau kwa?"

5 Sui sa Saul ka olisia ka 'uri, "Ara'i kwa, 'ae'o sa tai nini'a?"

Ma na lingalinga'i ala'anga ne'eri olisia ka 'uri, "Nau'a sa Jesus, na ngwae ne'e 'oko fa'akaisia.

6 'Oke tata'e, 'oko leka 'i fanoa, ma kika fa'arongo'o 'ani tae ne'e 'oke ba'a sasia."

7 Ma na ngwae ne'e kira leka fa'inia sa Saul ki, kira ka uu nene, ma noa'a kira kasi saea na'a ta ala'anga, kira rongoa na lingalinga'i ala'anga ne'eri, bore ma noa'a ki kasi lisia go'o ta ngwae.

8 Sui sa Saul ka tata'e ma'i, ma ka kwadalani na'a maana, bore ma noa'a nia kasi lisia go'o ta ru. Ma kira ka dau ana limana, kira ka tala'ia 'uana 'i Damaskas.

9 Ma sa Saul noa'a kasi lisia na'a ta ta'i ru, osi'ana maana rodo na'a sulia uulu asoa ki. Ma sulia uulu asoa ne'eri ki logo, noa'a nia kasi 'ania ta fanga, ma noa'a kasi kwa'ufia logo ta kafo.

10 Ma na ta'i fafarongo sa Jesus logo ne'e satana sa Ananias, nia tua logo 'i Damaskas, ma nia ka lisia na Aofia ana fa'ata'inga. Ma na Aofia ka fata 'uri fuana, "Ananias kwa!"

Ma sa Ananias ka olisia ka 'uri, "Aofia 'ae, nau'a nini'a."

11 Na Aofia ka fata 'uri fuana, "Oke sasi aka'u, ko leka 'uana na tala ne'e kira saea 'ani 'Tala Saga,' ma 'oko leka 'uana luma sa Judas, 'oko saefiloa 'uana ta'i ngwae fa'asia 'i Tarsus ne'e satana sa Saul. Nia fo'lo 'ana 'i ne'eri,

12 ma nia ka lisi'o 'ani fa'ata'inga ne'e 'oko ru'u ma'i siana, ma 'oko alua na'a limamu fafia, fasi 'iri ne'e ro maana nia ki ka lia la'u."

13 Sui sa Ananias ka olisia ka 'uri, "Aofia kwa, ngwae 'oro ki kira fa'arongo nau sulia ngwae ne'e ma na ru ta'a 'oro nia sasi fuana ngwae 'oe ki 'i Jerusalem.

14 Ma nia ka leka na'a ma'i 'i ne'e 'i Damaskas, 'iri nia ke dau sa tai fa'ida ne'e kira fo'osi 'oe, osi'ana na fata abu doe ki ne'e kira ala'ania fuana."

15 Bore ma na Aofia olisia ka fata 'uri fuana, "Oke leka 'amu, osi'ana nau ku filia na'a 'iri nia ke rao fuaku, ma ke fa'atalo sulia nau'a fuana ngwae ne'e noa'a la'u ngwae Jiu ki, ma na tatalafa'a kira ki, ma fuana ngwae 'i Israel ki logo.

16 Ma nau'a talaku ne'e nau kui ba'a fa'ata'inia fuana tae ki ne'e nia ke ba'a nonifii 'ani ana kaida'i nia ke fa'atalo 'ani nau."

17 'Una'eri sa Ananias ka leka, ka ru'u saena luma ne'eri, ma ka alua limana fafona sa Saul, ma ka fata 'uri, "Ngwae'uta nau Saul 'ae, sa Jesus na Aofia talana ne'e asunga'i nau ma'i. Nia ba fa'ata'i fuamu sulia na tala, ana kaida'i ba 'oko leka ma'i 'i ne'e. Nia ka asunga'i nau ma'i, fasi 'iri 'oko lia la'u, ma 'oko to'o ana na Ano'i ru Abu."

18 Ma 'ali'ali go'o na ru di'ia na reforefo i'a ki ka 'asia fa'asia na'a maana sa Saul, ma nia ka lia la'u. Sui nia ka tata'e, ma ka siuabu.

19 Ma buri 'ana nia fanga ka sui na'a, nonina ka fi'i ngasingasi'a la'u.

Sa Saul fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a 'i Damaskas

Ma sa Saul ka tua fa'inia na fafarongo ki 'i Damaskas sulia bara asoa.

20 Ma nia ka leka 'ali'ali 'uana luma fuana fo'onga'a, ma ka tala'ae ana ala'anga sulia sa Jesus ka 'uri, "Nia'a ne'e na Ngela God."

21 Ma sa tai fa'ida ne'e kira rongoa nia'a, kira ka 'arefo liu, ma kira ka saefilo kwailiu safitada kira ka 'uri, "Se reala na ngwae ne'e ba tua tua 'i Jerusalem, ma ka saungia ngwae ne'e kira fo'osia sa Jesus ki. Ma nia leka na'a ma'i 'i ne'e, 'iri ke dauda, ma ke tala'ida siana na fata abu doe ki."

22 God ka radua sa Saul, ma na fatalana ka ngasingasi'a liu. Ma sa Saul ka fa'ata'inia sulia sa Jesus saena na Kerekere'a Abu ne'e nia'a na ngwae ne'e God filia. Ma ka 'una'eri, ngwae Jiu ki ne'e kira tua 'i Damaskas, kira ka kina na'a olisilana 'ani ta ru.

23 Ma 'i buri 'ana asoa 'oro ki ka sui,* ngwae Jiu ki kira ka fiku fuana loko'i ru 'anga fuana saungilana sa Saul.

24 Sulia asoa ma na rodo, kira ka folo 'usia maana na sakasaka'a ana fanoa ne'eri fasi 'iri kira ke saungia. Bore ma sa Saul ka rongoa na manata'anga kira ki.

25 Ma ana ta'i fa'i rodo, na fafarongo nia ki kira ngalia, kira ka fa'akosoa saena na kaibaru doe 'uana 'i maa sulia ma'e kwakwa tofongana sulufau ne'e kira 'uia kalia 'ania na fanoa ne'eri.

Sa Saul tua 'i Jerusalem

26 Ma sa Saul ka leka 'i Jerusalem, ma ka ililili 'uana leka fiku'a fa'inia na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki. Ma noa'a kira kasi fa'amamana ana fasi nia'a

* 9:23 Ti ngwae fia asoa 'oro ne'e ki bolo fa'inia ta ro fa'i ngali nama uulu fa'i ngali 'una'eri. Lisia Galesia 1:17,18

ne'e ta fafarongo logo ana sa Jesus, ma kira ka ma'u 'ani nia'a.

²⁷ Go'lo sa Banabas ka leka ma'i, ka tala'ia siana na ngwae lifurongo ki, ma ka fa'arongo kira 'ani ne'e sa Saul nia lisia na Aofia sulia tala, ma na Aofia ka ala'a logo fuana. 'Una'eri nia ka fa'arongo kira logo 'ani sa Saul ne'e nia fata falatali'a sulia sa Jesus 'i Damaskas.

²⁸ Ma kira fi'i fa'amamana, ma sa Saul ka fi'i tua na'a fa'inida, ma ka liu saena 'afutana 'i Jerusalem, ma ka fata nonira'a sulia sa Jesus.

²⁹ Ma nia ka fata ma ka olisu'usu'u fa'inia ngwae Jiu ki ne'e kira fata 'ani ala'anga Grik, ma kira ka iliili 'uana saungilana.

³⁰ Ma ana kaida'i na ngwae ne'e kira fa'amamana ki kira rongoa ru ne'eri, kira ka tala'ia sa Saul 'uana 'i Sesarea, ma kira ka kwatea 'uana 'i Tarsus.

³¹ Ma na ngwae fa'amamana ki saena aba'i kula 'i Judea, ma 'i Galili, ma 'i Samaria ki, kira ka fi'i tua na'a 'ani aroaro'anga ana kaida'i ne'eri. Ma na fikuta'i ngwae fa'amamana ne'eri ka ngasingasi'a, ma ka doe la'u 'ani ngwae 'oro ki ne'e kira fa'amamana. Nia 'una'eri, osi'ana na Ano'i ru Abu kwai'afi ada, ma kira ka fa'adufa na Aofia.

Sa Peter leka kwau 'uana 'i Lida ma 'i Jopa

³² Ma sa Peter ka leka ana ma'e fanoa 'oro ki, ma ana ta'i kaida'i nia ka leka 'i Lida 'iri nia ka maa to'ona na ngwae God ki ne'e kira tua 'i saena ma'e fanoa ne'eri.

³³ Ma 'i ne'eri, nia ka dao to'ona ta'i ngwae satana sa Aeneas ne'e nonina ta'u ma noa'a nia kasi tata'e na'a fa'asia na 'ifita'i nia sulia kwalu fa'i ngali ki.

³⁴ Ma sa Peter ka fata 'uri fuana, "Aeneas 'ae, sa Jesus Christ ka gura'o na'a ana kaida'i ne'e. 'Oke tata'e, ko la'umia na 'ifita'i 'oe." Ma 'ali'ali go'lo sa Aeneas ka tata'e.

³⁵ Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua 'i Lida ma 'i Saron, kira lisia, ma kira ka fa'amamana ana na Aofia.

³⁶ Ana fanoa 'i Jopa, ta'i kini ne'e fa'amamana, nia tua logo 'i ne'eri, ne'e satana 'i Tabita. (Ana ala'anga 'i Grik nia'a 'i Dorkas.) Nia ka sasia ru le'a 'oro liu ki, ma ka kwai'afi liu logo ana ngwae ne'e kira dala'a ki.

³⁷ Ma ana kaida'i ne'eri, nia mata'i, ma ka mae. Ma kika taufia nonina ka sui, kira ka 'afua, ma kira ka ngalia 'uana ma'e luma 'i lifua, ma kira egola 'i ne'eri.

³⁸ Ma na fanoa 'i Jopa noa'a kasi tau go'lo fa'asia 'i Lida, ma ana kaida'i ne'e ngwae ne'e kira fa'amamana ki kira rongoa sa

Peter nia tua 'i Lida, kira ka kwatea ro ngwae ki siana fa'inia na ala'anga 'uri, "Oke leka 'ali'ali ma'i siamili."

³⁹ 'Una'eri sa Peter ka leka fa'i kera. Ma kaida'i nia dao ana, kira ka tala'ia 'uana ma'e luma ne'e 'i lifua. Na gwa'i 'uru ki ta'ifau go'lo ne'e, kira fiku siana sa Peter 'i ne'eri, ma kira ka angi. Ma kira ka fa'ata'inia na toro 'oro ki ne'e kini ne'eri nia tai'i ana kaida'i nia mauri 'ua.

⁴⁰ Sui sa Peter ka ba'e kira ta'ifau, kira ka ru'u 'i maa fa'asia ma'e luma ne'eri, ma nia ka bobo ururu, ka fo'lo. Sui nia ka abula fuana noni'i ru ne'eri, ka fata 'uri fuana, "Tabita 'ae, 'oke tata'e." Ma na kini ne'eri ka kwadalani maana, ma kaida'i nia lia kwau, nia ka lisia sa Peter, ma nia ka sula tata'e ma ka gwauru.

⁴¹ Ma sa Peter ka dau ana na limana, ma ka 'afia nia ka tata'e ka uu. Sui nia ka ri ma'i 'uana na gwa'i 'uru baera ki, fa'inia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, ma ka fa'ata'inia 'i Dorkas ne'e nia mauri na'a.

⁴² Na ala'anga sulia na ru ne'e ka talofia 'afutana na'a fanoa 'i Jopa ta'ifau, ma na ngwae 'oro ki kira ka fa'amamana na'a ana na Aofia.

⁴³ Ma sa Peter ka tua 'i Jopa sulia asoa 'oro ki fa'inia na ngwae ne'e satana sa Simon, na ngwae ne'e rao'a nia fuana saungilana na 'u'uila ru ana buluka ki.

10

Sa Peter fa'inia sa Kornelius

¹ Ma ta'i ngwae 'i Sesarea ne'e satana sa Kornelius, na ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae fuana ofo'a ki 'i Rom ne'e kira saea 'ani "Fikuta'i ngwae 'i Itali."

² Nia'a na ngwae ne'e nia fa'ainoto'a God, ma ka dangi'i fo'osia logo. Nia'a fa'inia na ngwae saena luma nia ki ta'ifau ne'e kira fo'osia God, ma ka sasi ru 'oro le'a ki fuana 'afilana ngwae dala'a Jiu ki logo.

³ Aia, ma ka bolo fa'inia uula kadi sina 'i sa'ulafi ana ta'i fa'i asoa, nia ka lisia ta'i fa'ata'inga ne'e fa'ata'i madako ana na 'ainsel God nia leka ma'i, ma ka fata 'uri fuana, "Kornelius kwa!"

⁴ Ma nia ka alu na'a maana ana 'ainsel ne'eri, ma ka ma'u, ma ka 'uri, "Ngwae 'a'ana nau 'ae, tae na'a ne'e 'oko oga?"

Ma na 'ainsel ne'eri ka olisia ka 'uri, "God nia sae'le'a liu fa'ini'o, ma ka alafafia na fo'onga'a 'oe ki fa'inia na rao'a le'a ne'e 'oko sasi'i fuana 'afilana na ngwae dala'a ki, ma God ke kwaiara'o du'ungani'i.

⁵ Ana kaida'i ne'e na'a, 'oke kwatea ti ngwae ke leka 'uana 'i Jopa fasi 'iri kike

saea ma'li ta'i ngwae ne'e satana sa Simon Peter.

⁶ Nia tua saena luma ta'i ngwae rao ana 'u'uila ru ana buluka ki, satana sa Simon ba na luma nia tua sulia asi."

⁷ Na 'ainsel ne'e ka ala'a 'una'eri fuana ka sui, nia ka leka na'a 'ana. Ma sa Kornelius ka saea ma'li ro ngwae ki ana ngwae ne'e kira rao 'i saena luma nia ki siana, fa'inia ta'i ngwae ana ofo'a nia, na ngwae ne'e nia ka fo'osia logo God.

⁸ Ma nia ka fa'arongo kira 'ani na ru ne'e nia lisia ma ka rongoa. Sui nia ka asunga'i kira kwau 'uana 'i Jopa.

⁹ Ana asoa 'i buri, kaida'i ngwae ne'eri ki kira leka 'ua kwau, ma kira ka karangi dao na'a ana ma'e fanoa 'i Jopa, ma ana kaida'i ne'eri sa Peter fa'e 'i fafona luma, 'iri nia ka fo'lo 'i asoa.

¹⁰ Ma nia ka fiolo, ma nia ka oga ka fanga. Ma ana kaida'i kira sisi aka'u 'ua ana fanga ki, nia ka lisia ta'i fa'ata'inga.

¹¹ Nia ka lisia 'i langi nia 'ifi, ma ka lisia na ru di'ia 'aba ifi reba ne'e kira fa'akosoa ma'li 'i ano saena magalia, ma lisilana di'ia ta ngwae ne'e dau ana 'ani fai su'usu'u'li ru ki.

¹² Ma saena 'aba ifi ne'eri na ru mauri ki, ma ru 'ae'aela ki, ru angoango ki, ma na no'o kwasi ki. Na ru ne'eri ki, taki sa Moses luia noa'a ta ngwae kasi 'ani'i.

¹³ Sui nia ka rongoa ta'i lingalinga'i ru ka fata 'uri fuana, "Peter, tata'e, ko saungida, ma 'oko 'anida."

¹⁴ Ma sa Peter ka olisia ka fata 'uri, "Aofia 'ae, noa'a liu, osi'ana noa'a nau kusi 'ani'ania ta ru ne'e sua ma ka bulibuli."

¹⁵ 'Una'eri na lingalinga'i ru ne'eri ka fata la'u 'uri fuana, "Noa'a 'oe kosi saea ta ru sua ma ka bulibuli ana ta tae ne'e God ka saea nia le'a, ma ka sikasika fuana 'anilana."

¹⁶ Uulu kaida'i ki ne'e ru ne'eri nia fa'ata'i 'una'eri ana ka sui, kira ka olita'inia logo 'ada na 'aba ifi baera fa'inia na ru ki ta'ifau 'uana 'i langi.

¹⁷ Ma sa Peter ka manata sulia fadalana fa'ata'inga ne'e nia lisia. Ma ana kaida'i ne'eri logo ne'e ngwae ba sa Kornelius asunga'inida ma'li ki, kira ka saefilo 'uana luma sa Simon, ma kira ka dao na'a maana ma'e ta'elo.

¹⁸ Ma kira saefilo kira ka 'uri, "'Uri ma ta'i ngwae satana sa Simon Peter nia tua 'i ne'e?"

¹⁹ Ma ana kaida'i ne'eri, sa Peter ka manata go'lo 'ana 'ua sulia na fa'ata'inga ne'e nia lisia, osi'ana nia oga ka saiana na fadalana. Ma na Ano'i ru Abu ka fata 'uri fuana, "Fafarongo basi, na uulu ngwae ki kira dao 'i ne'e, ma kira ka lulu 'uamu.

²⁰ Tata'e, 'oko koso kwau siada, ma noa'a 'oe kosi manata na'i oreore 'uana leka'a fa'i kira, osi'ana nau'a ne'e nau ku asunga'inida ma'li."

²¹ Sui sa Peter ka koso kwau siada, ka fata 'uri, "Nau'a na'a ngwae bani'a kamu lulu 'uaku nini'a. 'Uri ma kamu leka ma'li fa'uta nini'a?"

²² Kira olisia kira ka fata 'uri, "Sa Kornelius na ngwae fa'ina'ona'o ana ofo'a ne'e asunga'i kaimili ma'li. Nia'a na ngwae le'a, ma ka fo'osia logo God. Ma na ngwae 'i Jiu ki ta'ifau kira ka fu'usi doe liu ana nia'a. Ma ta'i 'ainsel God ka saea fuana fasi 'iri nia ka sae'lo 'uana luma nia, ma nia oga ka rongoa tae ne'e 'oke ba'a saea."

²³ Ma sa Peter ka kwaloa kwau ngwae ne'eri ki 'i luma ne'e nia tua ana, fasi 'iri kike maliu basi fa'inia ana rodo ne'eri.

Sui 'ofodangi ana ruana asoa, sa Peter ka sisi aka'u, ma ka leka fa'inida ma ti ngwae la'u 'i Jopa ne'e kira fa'amamana.

²⁴ Ana fa'i asoa 'i buri, kira ka dao na'a 'i Sesarea, na kula ba sa Kornelius ma'akwalia ana. Ma na ngwae'uta nia ki, ma na to'olana fa'ida, ma na ngwae kwaima nia ki ne'e nia laefida ma'li, kira ka masia logo sa Peter fa'inia sa Kornelius.

²⁵ Ma kaida'i sa Peter fasi ke ru'u go'lo kwau, sa Kornelius ka dao to'ona, ma ka 'asia 'i na'ona 'aena sa Peter, ma ka fa'a aofia.

²⁶ Bore ma sa Peter ka ta'ea ka fata 'uri, "'Oke tata'e, osi'ana nau'a nini'a na ngwae di'ia logo 'ae'o."

²⁷ Ma sa Peter ka ala'a fa'inia sa Kornelius, ma kera ka ru'u na'a kwau saena luma. Ma nia ka lisia ngwae 'oro liu ki kira fiku.

²⁸ Ma nia ka fata 'uri fuada, "Kaumulu muke sai le'a na'a ana ta'ifau go'lo ne'e na taki kaimili Jiu ki, nia luia noa'a kami kasi ru'u saena luma kaumulu ki, ma noa'a kami kasi rao fika fa'i kamu ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Bore ma God fa'ata'inia fuaku noa'a nau kusi saea ta ngwae 'ani ngwae bulibuli ma ka sua.

²⁹ Nia ne'e kwate ma nau ku leka ma'li ana kaida'i ne'e 'oko sae nau ma'li, ma noa'a naisi leka ma'li fa'inia ta manata ruaru'anga. 'Irai nai saefilo kamu, fa'uta ne'e kamu ka laefi nau ma'li 'iri nai leka ma'li?"

³⁰ Sa Kornelius ka olisia ka 'uri, "'I gwanulafi, nau ku fo'lo 'aku 'i luma nau ana uula kadi sina 'i sa'ulafi 'una'eri, ma ngwano ma ta'i ngwae toro 'ani ifi ngwasinasina, nia uu na'a 'i na'oku,

³¹ ma ka fata 'uri, 'Kornelius 'ae, God rongoa fo'onga'a 'oe, ma ka lisia na rao'a le'a 'oe ki ana 'afilana na ngwae dala'a ki.

³² Oke kwatea ta ngwae ke leka li Jopa fasi 'iri ke saea ma'li ta'li ngwae satana sa Simon Peter. Nia tua fa'inia sa Simon, na ngwae ba rao ana na 'u'uila buluka ki, ma na luma nia teo 'i la'e one sulia asi.'

³³ Nia ne'e, nau ku 'ali'ali ku laefi 'oe ma'li. Ma nia le'a liu ne'e 'oko leka ma'li. 'Iu, God tua fa'i kulu ta'ifau, ma kami ka kwaimasi fuana rongolana ta tae ne'e God oga 'oke saea."

Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki kira fi'irongoa na Fa'arongo'a Le'a

³⁴ Sa Peter ala'a ma ka fata ka 'uri, "Nau ku sai le'a ana ne'e God nia lisia na ngwae ki ta'ifau ka bolo go'o, ma noa'a kasi 'inifilifili ana ngwae ki.

³⁵ Ma sa tai bore 'ana ne'e nia fu'usi doe ana God, ma ka sasia ru saga ki, nia'a na'a ne'e na ngwae ne'e God ka kwaloa, sui bore 'ana ta kwalafa tae ne'e nia ka leka ma'li fa'asia.

³⁶ Nau ku saiana kaumululu rongo na'a sulia na Fa'arongo'a Le'a fuana Jiu ki ne'e aroaro'anga fa'inia God sulia sa Jesus Christ na ngwae ne'e Aofia fuana ngwae ki ta'ifau.

³⁷ Kamu ka sai logo ana ne'e na ru doe ki ba fuli 'i Israel, tala'ae ma'li 'i Galili, buri 'ana ba sa John fa'amanata 'iri ne'e ngwae ki kike kakari alifa'li fa'asia ta'anga'a kira ki ma kike siuabu.

³⁸ Ma kamu ka sai logo ana sa Jesus na ngwae 'i Nasaret, ma kamu ka sai logo ana ne'e God ka kwatea na Ano'i ru Abu ma na ngasingasi'anga fuana. Sa Jesus ka leka ana kula 'oro ki, ma ka sasia na ru le'a ki, ma ka gura na ngwae ne'e kira tua olofana ngasingasi'anga ana sa Saetan. Sa Jesus sasia ru ne'eri ki, du'ungana God tua fa'inia.

³⁹ Kami lisia na ru ne'e sa Jesus nia fuli'li ki 'i Israel ma 'i Jerusalem. Sui kira ka saungia ka mae 'ani foto'ilana ana 'ai rara folo.

⁴⁰ Bore ma, God ka ta'ea fa'asia na mae'a ana uula asoa, ma ka fa'ata'li nia fuaimili.

⁴¹ Noa'a nia 'iri fa'ata'li la'u fuana ngwae ki ta'ifau, bore ma nia ka fa'ata'li go'o 'ana fuaimili na ngwae ne'e God nia fili kami ka lisia, ma kami ka fata fa'amamana suli'li. Ma kaimili ne'e kami fanga ma kami ka kwa'u fa'inia 'i buri 'ana ne'e nia tata'e fa'asia na mae'a.

⁴² Ma nia ka fata totonga'li 'ani fuaimili, 'iri kami ke fata fa'amamana ma mike fa'atalo 'ania sa Jesus na ngwae ne'e God filia 'iri ke matalangani ngwae mauri ki fa'inia ngwae ne'e mae na'a ki.

⁴³ Ma na profet ki ta'ifau ne'e kira fata sulia na Christ, na ngwae ne'e God filia

fuana fa'amaurilana ngwae nia ki. Na profet ki ka saea na ngwae ne'e kira fa'amamana ana nia'a, God ke ba'a rufuana ana ta'anga'a kira ki, osi'ana na ru ne'e na Christ nia sasia fuada."

Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki kira to'o logo ana Ano'i ru Abu

⁴⁴ Ma ana kaida'li sa Peter ka ala'a go'o 'ana 'ua, na Ano'i ru Abu ka koso fafia na ngwae ne'e kira fafarongoa na fatalana.

⁴⁵ Ma na ngwae Jiu ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus, ma kira ka leka ma'li fa'asia 'i Jopa fa'inia sa Peter, kira ka 'arefo liu, osi'ana God nia kwate dangalu na'a ana na Ano'i ru Abu fafia na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo.

⁴⁶ 'Iu, kira rongoa ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira fata logo 'ani ala'anga matamata ki, ma kira ka fa'a 'inoto'a God. Ma sa Peter ka fata 'uri,

⁴⁷ "Na ngwae ne'e ki, kira to'o logo ana na Ano'i ru Abu di'ia logo kaimili. Ma noa'a ta ngwae kasi totolia ne'e ka luida fa'asia siuabu'a 'ani kafo."

⁴⁸ Ma sa Peter ka saea kira ka siuabu na'a, osi'ana kira fa'amamana ana sa Jesus Christ. Sui kira ka gania 'iri nia ke tua la'u fa'inida sulia ta bara asoa.

11

Sa Peter fa'arongoa na ngwae fa'amamana ki 'i Jerusalem

¹ Na ngwae lifurongo ki fa'inia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki ne'e kira tua 'i Judea, kira rongoa na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki kira fa'amamana logo ana fatalana God.

² Ma ana kaida'li sa Peter fa'inia ono ngwae fa'amamana ki kira dao 'i Jerusalem fa'asia 'i Sesarea, na ngwae Jiu ki ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus, kira ka balufia sa Peter,

³ kira ka fata 'uri, "Se! 'Oko ru'u saena luma ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e noa'a kira kasi 'olo fa'ata'inia, ma 'oko fanga go'o 'amu fa'inida!"

⁴ Ma sa Peter ka ala'a fuada sulia na ru ne'e fuli ki ta'ifau ka 'uri,

⁵ "Ana kaida'li nau ku tua ana fanoa 'i Jopa, nau ku fo'o, ma nau ku lisia ta'li fa'ata'inga. Nau ku lisia ru di'ia 'aba ifi reba ne'e kira fa'akosoa ma'li fa'asia 'i langi, di'ia ti ngwae kira dau ana fai su'usu'u'li ru ki, ma nia ka koso ma'li siaku.

⁶ Ma nau ku lia saena, ma nau ku lisia ru mauri ki saena ano, ru 'ae'aela ki, ru angoango ki, ma na no'o kwasi ki.

⁷ 'Una'eri, nau ku rongoa na lingalinga'li ru ka fata 'uri, 'Peter tata'e, 'oko saungida, ma 'oko 'anida!'

⁸ Bore ma nau ku fata 'uri, 'Aofia 'ae, noa'a liu go'o, osi'ana noa'a nau kusi 'ani'ania 'ua ta ru ne'e sua ma ka bulibuli, na ru ne'e ki taki sa Moses luia noa'a ta ngwae kasi 'ani'i.'

⁹ Sui na lingalinga'i ru ne'e fa'asia langi ka fata la'u 'uri, 'Noa'a 'oe kosi saea ta ru nia sua ma ka bulibuli ana ru ne'e God saea ni'i sikasika na'a.'

¹⁰ Na ru ne'eri ka 'una'eri uulu fau sui, kira ka olita'inia logo 'ada 'i langi.

¹¹ Ana kaida'i ne'eri, na uulu ngwae ki ne'e ta'ia ngwae ka asunga'inia ma'i siaku fa'asia 'i Sesarea, kira dao na'a 'i maana luma ne'e nau ku tua ana.

¹² Ma na Ano'i ru Abu ka saea fuaku, nai leka fa'inida, ma noa'a nau kusi manata na'i oreore sulia kira'a ngwae noa'a la'u Jiu ki. Ma na ono ngwae ne'e ki, ne'e kira fa'amamana ma kira tua 'i Jopa, kira ka leka logo fa'inau 'uana 'i Sesarea, ma kami ka ru'u 'i saena luma sa Kornelius.

¹³ Ma nia ka fa'arongo kaimili 'ani ne'e nia lisia na 'ainsel nia uu saena luma nia ma ka saea fuana, 'Oke asunga'inia ta ngwae 'uana 'i Jopa 'iri ke saea ma'i na ngwae ne'e satana sa Simon Peter.

¹⁴ Nia ke ba'a saea na ala'anga ki fuamu, 'iri 'ae'o fa'inia na kwalafa 'oe kamu ke mauri firi.'

¹⁵ Ana kaida'i nau ku tala'ae ku ala'a go'o fuada, na Ano'i ru Abu ka koso na'a ma'i fafida, di'ia logo ba nia koso ma'i fafi kulu ana asoa ana Pentekos.

¹⁶ Ma nau ku manata to'ona na ru ba Aofia nia saea ba 'uri, 'Sa John nia siuabua ngwae ki go'o 'ani na kafo, bore ma God ke ba'a siufi kamu 'ani na Ano'i ru Abu.'

¹⁷ God ka kwatea logo na Ano'i ru Abu fuana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, di'ia logo ne'e nia kwatea fuakulu, ana kaida'i ba kulu fa'amamana ana na Aofia sa Jesus Christ. 'Una'eri ne'e noa'a nau kusi totolia ne'e nai luia God, kaida'i nia alafafia na ngwae ne'e ki!"

¹⁸ Ma ana kaida'i kira rongoa na'a ru ne'eri, na 'uga'a kira ki ka mango na'a, ma kira ka ba'atafea na'a God, kira ka 'uri, "God ala'ania logo na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki bore, 'iri kira ke kakari alifa'i fa'asia ta'anga'a kira ki, ma kira ke mauri firi!"

Na fiku ta'i ngwae fa'amamana ki 'i Antiok

¹⁹ Ma osi'ana na kwai fa'akaisi'anga ana kaida'i ba kira saungia sa Stefen nia silolo, ne'e kwate ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ki kira ka takalo. Ma ti ai ada kira leka 'uana aba'i kula 'i Fonisia, ma 'uana bubunga 'i Saeprus, ma fanoa doe 'i Antiok, ma kira ka fa'arongo 'ani

Fa'arongo'a Le'a fuana ngwae 'i Jiu ki go'o ti 'ada.

²⁰ Ma ti ngwae ne'e kira fa'amamana ki ne'e kira leka ma'i fa'asia bubunga 'i Saeprus, ma ta'i fanoa doe 'i Saeren, kira ka leka logo 'uana 'i Antiok, ma kira ka fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a sulia na Aofia sa Jesus fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo.

²¹ Ma na ngasingasi'anga God ka tua fa'inia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, ma na ngwae 'oro ki, kira ka fa'amamana logo, ma kira ka abula 'uana na Aofia.

²² Na fa'arongo'a sulia na ru ne'eri ki ka talofia na'a fiku ta'i ngwae fa'amamana 'i Jerusalem ma na ngwae fa'ina'ona'o kira ki, ma kika kwatea sa Banabas 'uana 'i Antiok.

²³ Ma ana kaida'i nia dao, nia ka lia saiana ne'e God fa'ale'a ngwae 'i ne'eri ki, ma nia ka saele'a liu, ma ka amasida ta'ifau fasi 'iri kira ka uu ngasi 'ani fa'amamana'anga kira ki ana na Aofia.

²⁴ Sa Banabas nia'a ngwae le'a, ma na fa'amamana'anga nia ka ngasingasi'a, ma na Ano'i ru Abu ka sura ana. Ma osi'ana sa Banabas, ngwae 'oro ki kira ka eta kika fa'amamana na'a ana na Aofia.

²⁵ 'Una'eri sa Banabas ka leka 'uana 'i Tarsus, ka lulu 'uana sa Saul.

²⁶ Ma kaida'i nia dao to'ona, nia ka tala'ia, kera ka leka 'uana 'i Antiok. Ma kera ka tua 'i ne'eri sulia ta'i fa'i ngali. Ma kera ka fiku fa'inia ngwae 'oro ne'e kira fa'amamana 'i ne'eri ki, ma kera ka fa'amanatada. Ma 'i Antiok ne'e ngwae ki kira etangia saelana na ngwae ne'e kira fa'amamana ki 'ani na "Ngwae sa Christ ki."

²⁷ Ma ana kaida'i ne'eri, ti profet kira leka fa'asia 'i Jerusalem, kira ka leka 'uana 'i Antiok.

²⁸ Ta'i ngwae ada ne'e satana sa Agabus, nia uu, ma ka fata 'ani ngasingasi'anga ana Ano'i ru Abu, ka saea na uni'i fiolo'a doe ke ba'a liu saena magalia. Nia dao ma'i ana kaida'i sa Kladius nia tatalafa'a 'i Rom.

²⁹ Ma na fafarongo ki, kira ka manata 'uana kwate mani'a fuana 'afilana ngwae ne'e kira fa'amamana ma kika tua 'i Judea. Ma na ngwae ki ta'ifau, kira ka kwatea tae ne'e totolia kika kwatea.

³⁰ Ma kira ka sasi 'una'eri, ma kira ka kwatea mani fuana sa Banabas ma sa Saul, 'iri kera'a ne'e ka ngalia fuana ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae fa'amamana ki 'i ne'eri 'i Jerusalem.

12

Kira fa'akaisia na ngwae fa'amamana

ki 'i Judea

¹ Ma ana kaida'i ne'eri, sa Herod na tatalafa'a nia daua ti ngwae ana ngwae fa'amamana ki, ma nia oga ka fa'akaisida.

² Ma nia kwatea na ngwae ana ofo'a nia ki 'iri kike saungia sa James, na ai na'ona sa John, 'ani sele ni ofo'a.

³ Ma kaida'i nia lisia ne'e na Jiu ki kira saele'a liu fa'inia na ru ne'e nia sasia, nia ka kwatea na ngwae ana ofo'a nia ki, kira ka daua logo sa Peter. Nia sasia na ru ne'e ana kaida'i ana Fanga'a kira saea 'ani "Fanga'a ana Daofa'i Liu'a."*

⁴ Ma buri 'ana kira daua sa Peter ka sui na'a, kira ka alua 'i saena luma ni lokafo, ma na fai fiku ta'i ngwae ana ofo'a ki ne'e kira folo 'usia, ma saena fiku ta'i ngwae ne'eri ki, kira alua fai ngwae'a saena ta'i fiku ta'i ngwae'anga. Du'ungana sa Herod manata 'uana matalanga'ilana sa Peter 'i maana ngwae ki buri 'ana na Fanga'a ana Daofa'i Liu'a.

⁵ Ma sa Peter ka tua go'o 'ana saena luma ni lokafo. Ma na ngwae fa'amamana ki, kira ka fo'o 'alata'a liu fuana God fuana sa Peter.

Na 'ainsel tala'ia sa Peter fa'asia saena luma ni lokafo

⁶ Ma ana fa'i rodo 'i na'ona ne'e sa Herod ke matalangani sa Peter 'i maana ngwae ki, sa Peter nia maliu 'ana safitana ro ngwae folo ki. Kira firi'ia 'ani ro sene ki, ma na ngwae folo ki kira ka folo logo ma'i 'i maana sinamaa ana luma ni lokafo.

⁷ Ma ngwano bore ma na 'ainsel na Aofia leka ma'i ka uu siana, ma na madako'anga ka rara 'afia saena ma'e luma ni lokafo ne'e nia maliu ana. Ma na 'ainsel ka dau ana gwauna 'aba'abana sa Peter ka fa'a ada, ka fata 'uri, "Oke tata'e 'ali'ali!" Go'o, na dadalo sene ba kira firi'ia 'ani limana ki ka 'asi'i na'a fa'asia na limana.

⁸ 'Una'eri na 'ainsel ne'eri ka fata 'uri, "Oke toro 'ani toro 'oe, ma 'oke alua ta'e butu 'oe ki 'aemu." Ma sa Peter ka sasi sulia. Sui na 'ainsel ka fata la'u 'uri, "Oke ru'ufua na to'ongi fafo doe 'oe fafi'o, 'oko leka ma'i fa'i nau."

⁹ Ma sa Peter ka leka sulia 'i maa fa'asia saena luma ni lokafo. Ma noa'a nia kasi saiana na ru ne'e 'ainsel ne'eri nia sasia ana, na ru mamana, osi'ana nia fia fasi nia lisia go'o 'ana na fa'ata'inga.

¹⁰ Ma na 'ainsel ne'eri fa'inia sa Peter, kera ka leka, kera ka liufua na'a etana ngwae folo, sui na ruana ngwae la'u, sui kera ka fi'i dao ana maa ne'e kira saungal'inia 'ani na babalita'i ka'ika'i salo

ki, ne'e nia leka kwau 'uana saena fanoa. Ma na sinamaa ne'eri ka tala 'ifi go'o 'ana fuadaro'o, ma kera ka ru'u kwau. Ma kaida'i kera leka kwau sulia tala doe, 'una'eri go'o na 'ainsel ne'eri ka leka na'a 'ana fa'asia sa Peter.

¹¹ Ma sa Peter ka fi'i saiana na ru ne'e fuli fuana ma ka fata 'uri, "Iu nau ku fi'i saiana nia mamana liu. God nia tala kwatea ma'i na 'ainsel nia, ma ka 'afi nau fa'asia sa Herod fa'inia na ngwae Jiu ki, ma noa'a kira kasi saungi nau di'ia ne'e kira loko'i ru fuana sasilana."

¹² Kaida'i sa Peter nia sai na'a ana ru ne'e, nia ka leka na'a 'uana luma 'i Mary te'a sa John Mark. Ma na ngwae 'oro ki kira fiku saena luma ne'eri, 'iri kika fo'o 'ada.

¹³ Kaida'i sa Peter dao ma'i, nia uu 'i burina sinamaa, nia ka kidikidi. Ma ta'i sari'i rao 'i luma ne'eri ne'e satana 'i Roda ka leka ma'i.

¹⁴ Ma kaida'i nia rongo saiana lingana sa Peter, nia ka saele'a liu, ma noa'a nia kasi 'ifingia la'u na maa. Bore ma nia lalili ka oli, ka fa'arongo basi 'ani ne'e sa Peter nia uu ma'i 'i maa.

¹⁵ Noa'a kira kasi fa'amamana ana, ma kira ka saea nia bolebole'a lala. Bore ma nia su'usu'u fa'inia ka fata 'uri, "Nau ku fata mamana."

'Una'eri kira ka olisia kika 'uri, "Sali na 'ainsel nia taka ne'ana."

¹⁶ Ma ana kaida'i ne'eri logo, sa Peter ka ina'u ana kidikidi 'anga. Ma ana kaida'i kira 'ifingia na'a sinamaa, kira ka lisia sa Peter, ma kira ka 'arefo liu.

¹⁷ Ma nia ka kwaikarui 'ani limana fuada 'iri kira ke tua aroaro. Ma nia ka fa'arongo kira 'ani ne'e God logea na'a fa'asia saena luma ni lokafo. Ma nia ka fata 'uri, "Kamu ke leka kwau, ma muke fa'arongo 'ani ru ne'e ki fuana sa James' fa'inia na barangwai asina ne'e kira fa'amamana ki." 'I buri 'ana nia ka saea na ru ne'eri ki ta'ifau, nia ka leka na'a kwau 'ana 'uana ta kula matamata.

¹⁸ Ma 'ofodangi na'a, na ngalungalu'a doe ka tata'e safitana na ngwae folo ki, osi'ana kira kina na tae ne'e fuli fuana sa Peter.

¹⁹ Ma sa Herod ka kwatea fatalana 'iri kira ke lulu 'uana sa Peter. Bore ma noa'a kira kasi dao go'o to'ona. Ma nia ka ri ma'i 'uana na ngwae folo ki, ka saefiloda, ma noa'a kira kasi saiana na tae ne'e fuli fuana sa Peter; go'o nia ka kwatea na ngwae ana ofo'a nia ki, kika saungida ta'ifau.

* 12:3 Ta'i sata la'u fuana "Fanga'a ana Daofa'i Liu'a" kira saea 'ani "Beret ne'e noa'a ta isi 'i saena." † 12:17 James ne'e nia'a ai burina sa Jesus. Ma nia na ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae fa'amamana 'i Jerusalem.

Ma 'i buri 'ana, sa Herod ka leka fa'asia 'i Judea, ma ka leka tua basi 'ana 'i Sesarea.

Na maelana sa Herod

²⁰ Ma sa Herod ka saeta'a liu fuana ngwae ana 'i Taea ma 'i Saedon ki. Ma kira fiku 'ada talada, ma kira ka leka siana sa Herod. Kira eta leka dao basi 'ada siana sa Blastas fasi 'iri ka 'afida, osi'ana nia'a ne'e na ngwae doe saena luma sa Herod. Sui 'una'eri mala kira fi'i leka siana sa Herod, kira ka gania 'uana aroaro'anga. Kira gania 'una'eri, osi'ana kira oga folilana fanga fa'asia na aba'i kula ne'e sa Herod nia tatalafa'a fafia.

²¹ Ma asoa ne'e sa Herod filia fuana nia ke ala'a fuana ngwae ki, nia dao na'a ma'i. 'Una'eri nia ka ru'ufia na ifi kwanga nia ki, ma ka fi'i tua ana kula ni tua na tatalafa'a, ma nia ka ala'a fuada.

²² Kaida'i nia ala'a ka sui go'lo, na ngwae ki kira ka norea ako'a kira ka 'uri, "Noa'a la'u lingana na ngwae ne'eri'a, bore ma na lingana god lala!"

²³ Ma 'una'eri go'lo na 'ainsel God ka leka ma'i ma ka kwai'ia sa Herod, ma nia ka mata'i, osi'ana noa'a nia kasi fa'a 'inoto'a God. Ma na ngwangwa ki kira ka 'ania nonina, ma buri 'ana nia ka mae na'a.

²⁴ Ma na fatalana God ka takalo ana fanoa 'oro ki, ma na ngwae 'oro ki kira ka fa'amamana ana.

²⁵ Ma sa Banabas ma sa Saul, kera tuatua 'i Jerusalem sui kira ka oli na'a 'uana 'i Antiok 'i buri 'ana ne'e kera fa'asuia na rao'a ne'e kira kwatea fuadaro'o. Ma kera ka ba'ea sa John Mark fa'i kera.

13

Kira filia sa Banabas ma sa Saul

¹ Ma ti profet, ngwae ne'e kira ta-longa'inia fa'arongo'a le'a, ma na ngwae fa'amanata ki ne'e kira fa'amanata na ngwae fa'amamana ki, kira tua logo 'i Antiok, saena na fikuta'i ngwae fa'amamana ne'eri, ma kira'a ne'e: sa Banabas, sa Simion ba kira saea 'ani "ngwae bulu," sa Lusius fa'asia 'i Saeren, sa Manaen ba kira gonia fa'inia sa Herod na tatalafa'a, ma sa Saul.

² Ana kaida'i ne'e ngwae ne'eri ki kira fo'osia God fa'inia na abu fanga'a, na Ano'i ru Abu ka fata 'uri fuada, "Kamu ke filia sa Banabas ma sa Saul fuaku 'iri kike sasia na rao'a ne'e nau ku filidaro'o fuana."

³ Buri 'ana kira abu fanga ma kira fo'lo, kira ta'ifau kika alua na'a limada fafia kera'a, sui kira ka asunga'inidaro'o na'a kwau.

Etana kaida'i sa Saul leka lifurongo

⁴ Ma osi'ana na Ano'i ru Abu ba kwatea sa Banabas ma sa Saul, kera ka leka na'a 'uana 'i Selusia fa'asia 'i Antiok, kera ka to'o folo 'uana na bubunga 'i Saeprus.

⁵ Kaida'i kera dao ana fanoa 'i Salamis, kera ka fa'arongo 'ani fatalana God saena luma abu fuana fo'onga'a Jiu ki. Ma sa John Mark ka leka logo fa'inida fuana 'afiladaro'o.

⁶ Ma kaida'i kira leka fa'asia 'i Salamis, kira ka leka daofa'i liu kika to'ofolo ana bubunga ne'eri 'uana 'i Pafos. Ne'eri, kira ka dao to'ona ta'i ngwae ne'e satana sa Barjesus ne'e nia rao 'ani talana na lufina ngwai. Nia'a na ngwae 'i Jiu, ma kira saea nia'a na profet ma noa'a 'iri mamana go'lo.

⁷ Nia kwaima fa'inia na gwaunga'i ngwae ana bubunga ne'eri satana sa Sergius Paulus, ne'e ngwae liato'o liu. Na gwaunga'i ngwae ne'eri ka ri 'uana sa Banabas ma sa Saul siana, osi'ana nia oga ka rongoa fatalana God. Ma kera'a ka dao kika ala'a fa'inia.

⁸ Bore ma sa Barjesus ne'e rao 'ani talana 'ilu, ne'e ta sata la'u ana sa Elaemas 'ani ala'anga 'i Grik, nia tata'e saulida, nia ka ililili 'uana folilana gwaunga'i ngwae ne'eri 'iri nia kasi fa'amamana la'u ana sa Jesus.

⁹ Ma na Ano'i ru Abu ka sura ana sa Saul ne'e kira saea logo 'ani sa Paul, nia ka alu na'a maana ana ngwae ne'e rao 'ani talana lufina ngwai,

¹⁰ ka fata 'uri fuana, "Oko futa olitana na akalo! 'Oko malimae'ia ana ru le'a ki ta'ifau, ma 'oko sai liu logo ana na kwalukaela soke'a ta'a ki, ma ana asoa ki 'oko ili 'uana rokisilana mamana'anga God 'ani sokea ki.

¹¹ 'Oko saiana God ke ba'a kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuamu ana kaida'i ne'e na'a. Na maamu ke rodo, ma noa'a 'oe kosi lisia na madakola lana na mada'afi sulia ta'i kala kaida'i."

Ma ana kaida'i ne'eri nama go'lo, maana sa Elaemas ka rodo na'a, ma ka fali galogalo na'a 'ana 'uana ta ngwae 'iri ka dau ana limana ma ka tala'ia.

¹² Ma na gwaunga'i ngwae ne'eri, kaida'i nia ka lisia na ru ne'eri ki, nia ka fa'amamana na'a ana sa Jesus, ma ka 'arefo liu ana fa'amanata'anga kera sulia na Aofia.

Kira tua 'i Antiok ma'e fanoa saena aba'i kula 'i Pisidia

¹³ Sui sa Paul ma ti ngwae ne'e kira leka fa'inia, kira to'o to'ofolo ma'i fa'asia 'i Pafos, ma kira ka dao ana fanoa 'i Perga, saena aba'i kula 'i Pamfilia. Ma sa John

Mark ka leka fa'asidaro'o 'i ne'eri, ma ka oli 'uana 'i Jerusalem.

¹⁴ Bore ma kira leka fa'asia 'i Perga, kira ka dao na'a 'i Antiok, ma'e fanoa saena aba'i kula 'i Pisidia. Ma ana Sabat asoa ana mamalo'anga, kira ka leka saena luma fuana fo'onga'a Jiu ki, ma kira ka tua na'a 'i ano.

¹⁵ Buri 'ana na'a to'oma'i 'anga ki fa'asia na Taki sa Moses ki ma na Kerekere'a na Profet ki, na ngwae fa'ina'ona'o ana luma abu fuana fo'onga'a ki ne'e kira ka kwatea ala'anga fuada kira ka 'uri, "Ngwaefuta kina 'ae, di'ia koro'o to'o ana ti ala'anga ana kwairadu'anga fuana na ngwae ne'e ki, kaimili oga koro'o ka ala'a fuada."

¹⁶ 'Una'eri, sa Paul ka tata'e, ma ka kwaitaru 'ani limana 'iri kira ke aroaro, ma ka tala'ae ala'a ka 'uri, "Ngwae 'i Jiu ki, ma kamu ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e kamu tua 'i ne'e fuana fo'osilana God, muke fafarongo nau basi ma'!

¹⁷ God kia ngwae Jiu ki, nia filia ko'o kia ki ma ka kwate kira ka 'oro liu ana kaida'i kira tua 'i Ejipt, ana kula ne'e noa'a la'u fanoa kira. Ma God ka olita'i kira fa'asia 'i Ejipt 'ania na ngasingasi'anga doe nia.

¹⁸ Ma sali karangi fai akwala fa'i ngali ki ne'e, nia lia sulida saena aba'i kula kwasi.

¹⁹ Nia ka malangisia fiu fuu'i ngwae ki 'i Kenan, ma ka alua ngwae nia ki kira ka to'o ana na ano ne'eri.

²⁰ Nia ngalida fuana kika leka tua 'i Ejipt ka dao ana ne'e kira leka 'i Kenan, sulia bali ana fai talanga'i ma lima akwala fa'i ngali. 'I buri 'ana, God ka kwatea na ngwae ni kwai matalanga'i ki fuada, leleka ka dao ana kaida'i ba sa Samuel nia'a na profet.

²¹ Ma ana kaida'i kira gani 'uana ta tata-lafa'a, God ka filia sa Saul ka gwaunga'i fuada. Sa Saul ne'e na ngela sa Kis, fa'asia na fuu'i ngwae sa Benjamin. Ma nia ka gwaunga'i fuada sulia fai akwala fa'i ngali ki.

²² Sui God ka lafua sa Saul, ma ka alua sa David ka tatalafa'a fuada. Ma God ka fata 'uri sulia sa David, 'Sa David, na ngela sa Jesi, nia'a ne'e na ngwae ne'e nau ku saele'a liu fa'inia, nia na ngwae ne'e saiana ka sasia ru ne'e nau ku oga nia ka sasi'i ki.'*

²³ Ana kwalafa ngwae ne'e sa David ne'e God filia sa Jesus ka alu nia'a na ngwae ni fa'amauri'anga fuana ngwae Israel ki, di'ia ba nia eta fata na'a 'ani.

²⁴ 'I na'ona ne'e sa Jesus nia tala'ae ana rao'a nia, sa John ba fa'atalo'ania fuana

ngwae ki ta'ifau Israel, fasi 'iri kira ke kakari alifa'i fa'asia ta'anga'a kira ki, ma kira ke siuabu.

²⁵ Ma ana kaida'i sa John nia karangi ka fa'asia na'ao ra'o'a ne'e nia sasia, nia ka fata 'uri fuana ngwae ki, 'Sali kamu fia fasi nau'a na ngwae ba God filia na'a nini'a, bore ma noa'a. Nau'a noa'a la'u na ngwae ne'e kamu kwaitaimasi ana. Nia ke ba'a leka ma'i buriku, ma noa'a nau kusi tolotia ne'e nai ororo, ma ku loega na butu nia ki 'i 'aena.'*

²⁶ "Ma kamu ngwaefuta nau kina ana kwalafa sa Abraham, ma kamu ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e kamu fiku 'i ne'e fuana fo'osilana God, God nia kwatea na'a ma'i fuakulu na ala'anga sulia sa Jesus ne'e fa'amauri kulu.

²⁷ Aia, ma na ngwae ne'e kira tua 'i Jerusalem, ma na ngwae fa'ina'ona'o kira ki, noa'a kira kasi saiana ne'e sa Jesus nia na ngwae fa'amauri. Ma noa'a kira kasi sai go'o ana na fatalana profet ki, sui bore 'ana kika to'omani ana na Sabat asoa ana mamalo'anga ki ta'ifau. Kaida'i kira matalanga'inia sa Jesus, kira fa'ata'inia ne'e fatalana na profet ki nia mamana.

²⁸ Sui bore 'ana noa'a kira kasi dao to'ona go'o ta ru ne'e kira ke saungia du'ungana, kira ka gania sa Paelat 'iri ke saungia ka mae.

²⁹ Ma 'i buri 'ana kira sasia ru ki ta'ifau ne'e Kerekere'a Abu nia ala'a sulia, sui kira ka lafua fa'asia na 'ai rara folo, ma kira ka alu nia saena faoda gwa'u.

³⁰ Bore ma God ka ta'ea fa'asia mae'a.

³¹ Ma sulia na asoa 'oro ki, ngwae ne'e kira leleka funifara'a fa'inia fa'asia 'i Galili 'uana 'i Jerusalem, kira 'idufa'i lisia go'o 'ada logo. Ma kaida'i ne'e, kira ka ala'a na'a sulia fuana ngwae 'i Israel ki.

³² "Kero'o leka ma'i 'iri mike fa'arongo kamu 'ani na Fa'arongo'a Le'a. Na ru ne'e God eta fata'a 'ani fuana ko'o kia ki,

³³ kulu'a na'a na ngela kira ki ne'e God ka fa'amamana eta fata'anga ne'eri fuakulu 'ani ta'elana sa Jesus 'uana mauri'a. Osi'ana God ba saea 'ani Sam* ro ru ki ka 'uri,

'Ae'o na Ngela nau.

Ta'ena nau'a ne'e Ma'a 'oe na'a.'*

³⁴ "Aia, God eta fata 'ani tata'elana fa'asia na mae'a, ma nia 'afita'i fuana nia ka mae la'u. Ru ne'eri kira keresia saena Kerekere'a Abu ka 'uri,

'Nai ba'a kwatea fuamu na fa'ale'anga abu ki ne'e nau ku eta fata'a 'ani fuana sa David.'*

* 13:22 1 Samuel 16:12 * 13:25 Mark 1:7; Luke 3:16; John 1:27 * 13:33 Sam 2:7 * 13:33 Sam 2:7 * 13:34

35 "Nia mamana liu, sulia nia saea logo saena ta'li Kerekere'ia Abu ma ka 'uri, 'Noa'a 'oe kosi ala'ania ngwae rao abu 'oe ka mae ma ka ngwa'a."*

36 "Ana kaida'i ne'e sa David mauri 'ua, nia ka sasia na'a ru ne'e God oga'i ki. 'Una'eri ma nia ka mae na'a, kira ka alua saena kilu gwa'u 'i ninimana ko'o nia ki, ma na nonina ka ngwa'a.

37 Bore ma sa Jesus na ngwae ne'e God nia ta'ea fa'asia na mae'a, na nonina noa'a kasi ngwa'a.

38-39 Ngwae'futa kina, kamu ka sai le'a ana, ne'e kami fa'arongo 'ani siaumululu ne'e God ke ba'a rufuanata ana ta'anga'a kamu ki 'ani maelana sa Jesus. Ngwae ki ta'ifau ne'e kira fito'o ana sa Jesus, kira aloge ma noa'a kira kasi 'eke na'a, osi'ana God ka fulangani nia 'olo'olo. Ro'onga'a sulia taki sa Moses ki, noa'a kasi totolia ne'e ka sasia ngwae ka 'olo'olo.

40 Muke lia suli kamu, 'iri na ru ne'e profet ki kira fata sulia noa'a kasi fuli fuamu'a,

41 kira ka 'uri,

'Mulu sailinga, ngwae ne'e kamu 'oinonga 'ania fatalana God ki.

God ke ba'a sasi rao'a doe liu ana kaida'i kamu mauri 'ua.

Noa'a kamu kasi fa'amamana ne'e God sasia ru ne'eri, sui bore 'ana di'ia ta ngwae nia fa'arongo kamu sulia.

Mulu lisia! Kamu ke ba'a 'arefo, ma muke mae.' **

42 Ma kaida'i sa Paul ma sa Banabas, kera ru'u na'a kwau 'i maa fa'asia na luma abu fuana fo'onga'a, na ngwae ki kira ka ganida 'iri kira ke oli la'u ma'i ana Sabat asoa ana mamalo'anga 'i buri, fasi 'iri kira ke fa'arongoda la'u 'ani na ru ne'e ki.

43 'I buri 'ana ne'e ngwae ki kira leka na'a fa'asia na fiku'a ana fo'onga'a ne'eri, ngwae 'oro kira leka sulia sa Paul ma sa Banabas. Kira'a ti ngwae Jiu ma ti ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo ne'e kira 'ado na'a fa'inia ngwae Jiu ki saena abu'a kira. Ma sa Paul fa'inia sa Banabas ala'a fuada fa'inia na radulada 'uana uu ngasi'a ana fa'amamana'anga ana na kwai'ofe'anga God.

44 Ma ana Sabat asoa ana mamalo'anga 'i buri, karangi na ngwae ki ta'ifau saena na fanoa ne'e, kira dao ma'i fuana rongolana na fatalana sa Paul ma sa Banabas sulia na Aofia.

45 Ma kaida'i ne'e ngwae Jiu ki kira lisia ne'e fiku'a ne'eri doe, liada ka ogala'a liu. Ma kira fata ngengea na'a ru ne'e sa Paul nia saea, ma kira ka fata buri logo ana.

46 Bore ma sa Paul ma sa Banabas kera ka fata nonira'a mala, kera ka 'uri, "Nia bolo fuana kero'o ka eta fata basi sulia na fatalana God fuamu'a Jiu ki 'i na'o. Bore ma du'ungana ne'e kamu 'aila 'ania, kamu fa'ata'inia fasi ne'e noa'a kamu kasi totolia go'o ngalilana na mauri'a firi. Nia ne'e kero'o ka fa'asi kamu, ma kero'o ka leka na'a 'amiro'o fuada na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

47 Kero'o leka siana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, osi'ana God nia asunga'i kero'o ka 'uri,

'Nau ku alu 'oe 'oko di'ia na'a unu fuada na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

Nau ku asunga'ini'o 'iri 'oke fa'arongoa ngwae ki ta'ifau saena magalia 'ani tae ne'e nai sasi fuana fa'amaurilada.' **

48 Ma ana kaida'i ne'e ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki kira rongoa ru ne'e, kira ka saele'a liu, ma kira ka ba'atafea na fa'arongoa na Aofia. Ma na ngwae ne'e God ka filida fuana na mauri'a firi, kira ka fa'amamana na'a.

49 Ma na fatalana God ka talo na'a ana kula ki ta'ifau, ma na ngwae 'oro ki ka rongoa na'a fatalana God saena 'afutana aba'i kula ne'eri.

50 Bore ma na ngwae Jiu ki kira ka fata liana na ngwae fa'ina'ona'o ki saena na fanoa doe ne'eri fa'inia na gwaunga'i kini ki ana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e kira fo'osia God. Ma na Jiu ne'eri ki, kira ka tala'ae na'a ana fa'akaisilana sa Paul ma sa Banabas, ma kira ka lidarado na'a fa'asia na bali fanoa ne'eri.

51 Ma kera ka kwa'itafula na gegeo ana ano ki fa'asia na 'aedar'o di'ia na fa'abasu'anga na'a fuada ne'e God ke ba'a matalanga'i kira du'ungana kira 'aila 'ania rongolana fatalana God. Ma kera ka leka na'a adaro'o 'uana 'i Ikonium.

52 Ma na ngwae 'i Antiok ki ne'e kira fa'amamana, kira ka saele'a liu, ma na Ano'i ru Abu ka sura ada.

14

'I Ikonium

1 Ma sa Paul fa'inia sa Banabas dao 'i Ikonium, kera ka leka la'u saena na luma fuana fo'onga'a Jiu ki, di'ia ba kera 'idufa'i sasi. Ma kera ka fata 'ani ngasingasi 'anga ne'e na ngwae 'oro Jiu ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira ka fa'amamana ana sa Jesus.

2 Bore ma na Jiu ne'e kira 'aila fa'amamana, kira ka fata liana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma kira ka fa'alia na

manatada kira ka tata'e saulia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki.

³ Sa Paul ma sa Banabas, kera ka tua la'u 'i ne'eri sulia kala kaida'i tau, kera ka fata nonira'a sulia na Aofia. Ma na Aofia ka fa'ata'inia ne'e fataladaro'o sulia sa Jesus nia mamana 'ani kwatelana na ngasingasi'anga fuadaro'o fuana sasilana ru ni 'arefo'a ki ma na fa'anada'a ki.

⁴ Ma na ngwae ki saena ma'e fanoa ne'eri, kira ka daro to'oto'o ma kika takalo. Ti ngwae fa'inia Jiu ki, ma ti ngwae fa'inia na ngwae lifurongo ki.

⁵ 'Una'eri ti ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki fa'inia ti Jiu ma na ngwae fa'ina'ona'o kira ki, kira ka loko'i ru fuana fa'akaisilana na ngwae lifurongo ki ma kike saungida 'ani 'uilada 'ani fau 'iri kike mae go'o.

⁶ Bore ma ana kaida'i ne'e na ngwae lifurongo ki kera rongo sai ana, kera ka tafi 'uana fanoa 'i Listra, ma fanoa 'i Derbe saena aba'i kula 'i Laekonia, ma 'uana na ma'e fanoa ki kalikalida.

⁷ Ne'eri, kera ka fa'atalo 'ania Fa'arongo'a Le'a.

'I Listra ma 'i Derbe

⁸ Ma ta'i ngwae nia tua 'i Listra ne'e 'aena ta'u. Na 'aena mae tala'ae mala ma'i ana futalana, ma noa'a nia kasi fali na'a.

⁹ Nia tua 'i ano, ma ka fafarongoa fata-lana sa Paul. Ma sa Paul ka alu na'a maana ana, ma ka saiana ne'e nia fa'amamana sa Jesus saiana ke gura go'o 'ana nia'a,

¹⁰ ma ka fata 'ani linga'i ngwae doe fuana ka 'uri, "'Oke tata'e, ma 'oko uu saga 'ani 'aemu!" Ma na ngwae ne'e ka fafusaka, ma ka fali kwailiu na'a 'i safitada.

¹¹ Kaida'i fiku'a ne'e kira lisia ru ne'e sa Paul sasia, kira ka ri koko 'ani ala'anga kira ngwae 'i Laekonia, kira ka 'uri, "Na god ki kira ngwae'a na'a, ma kera ka koso na'a ma'i siaka!"

¹² Kira ka saea sa Banabas 'ani na gwaunga'i god Sus, ma sa Paul kira ka saea 'ani sa Hermes na ngwae ngali ala'anga ana god ki, osi'ana nia ngwae ne'e fata 'ani kera'a.

¹³ Ma na luma ni fo'onga'a ana god Sus ni ta'i teo toli 'i ili ana fanoa ne'eri. Ma na fata abu fuana god Sus, nia ka leka ma ka ngalia ma'i buluka ki, ma na takana 'ai ki, ka alua maana tafa ana fanoa ne'eri. Osi'ana nia fa'inia na fiku'a ne'eri, kira oga kwatelana na kwaisu'usi'anga fuana na ngwae lifurongo ki.

¹⁴ Ana kaida'i sa Banabas ma sa Paul kera rongoa ne'e kira sasi 'una'eri, kera ka

gasia na to'ongi kera ki fuana fa'ata'ilana kera 'aila 'ani, ma kera ka 'uri,

¹⁵ "Reala kwa, fa'uta ne'e kamu ka oga sasilana ru ne'e re? Ma kero'o ne'e ngwae ki go'o di'ia logo kamu'a. Kero'o leka ma'i fuana fa'atalonga'ilana Fa'arongo'a Le'a sulia ta'i God mauri. Fuila muke fo'osia lala nia'a. Ma noa'a kamu kasi fo'osia la'u na mala mala god ne'e ki, osi'ana noa'a kira kasi 'afi kamu go'o. God saunga'inia 'i langi, ma na magalia, ma na asi, ma na ru ki ta'ifau ne'e kira tua 'i saena ki.

¹⁶ Ana kaida'i sui toli ki, nia ala'ania na ngwae ki ta'ifau kira ka leka 'ada sulia kwaiogai'anga kira ki.

¹⁷ Ka 'una'eri bore 'ana, noa'a nia kasi mutala fa'asia kwatelana ru le'a ki fuana ngwae ki ta'ifau sulia asoa ki, ma nia ka fa'ata'inia nia'a talana 'ani ru le'a ne'e nia sasi'i ki. Nia kwatea uta fuamu'a fa'asia saena mamanga, ma ka kwatea fua'i 'ai ki ana kaida'i kira ki, ma nia ka kwatea fanga fuamu'a, ma ka kwatea maurilamu'a ka sae'le'a."

¹⁸ Sui bore 'ana na ngwae lifurongo ki kira ka fata 'una'eri, na fiku'a ne'e, kira oga kika kwatea nama 'ada na kwaisu'usi'anga kira ki fuadaro'o.

¹⁹ Ma ti Jiu ne'e kira leka ma'i fa'asia fanoa 'i Antiok saena aba'i kula 'i Pisidia, ma fanoa 'i Ikonium, kira dao ma'i, kira ka kwate ala'anga fuana fiku'a ne'e, ma kira ka oga ta'a fuana sa Paul ma sa Banabas. Ma kira ka 'uia na'a sa Paul 'ani fau ki, ma kira ka 'abalanga'i nia 'i maa fa'asia saena fanoa, ma kira ka dangalua, osi'ana kira fia fasi nia mae na'a.

²⁰ Bore ma kaida'i ngwae ne'e kira fa'amamana ki, kira leka ma'i, ma kira ka uu kalia sa Paul, nia ka tata'e, ka oli fa'inida 'uana 'i fanoa. Sui ana fa'i asoa 'i buri, sa Paul ma sa Banabas kera ka leka 'uana fanoa 'i Derbe.

Kera oli la'u ma'i 'uana 'i Antiok

²¹ Sa Paul ma sa Banabas kera ka fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a saena fanoa 'i Derbe, ma na ngwae 'oro ki kira ka fa'amamana ana sa Jesus. Sui kera ka oli 'uana fanoa 'i Listra, ma fanoa 'i Ikonium, ma fanoa 'i Antiok saena aba'i kula 'i Pisidia.

²² Ma kera ka fa'angasingasia na fa'amamana'anga na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, ma kera ka falangi ada 'iri na fa'amamana'anga kira ki ka ngasi. Ma kera ka saea, "'I na'ona ne'e kuke ru'u saena mauri'a firi ne'e God ke gwaunga'i fafia, kulu ke dao ta'ifau nama to'ona na 'afta'i 'anga."

²³ Ma ana fanoa ne'eri ki ta'ifau, kera ka filia na'a ngwae fa'ina'ona'o ki fuana

fikulana ngwae God ki. 'Ani fo'onga'a ma abu fanga'a, kera ka kwatea na'a na ngwae ne'eri fuana na Aofia ne'e kira fa'amamana 'ana.

²⁴ Sui kera ka leka fa'asia aba'i kula 'i Pisidia, kera ka dao ana aba'i kula 'i Pamfilia.

²⁵ Ma kera ka fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a saena fanoa 'i Perga, sui kera ka leka 'uana fanoa 'i Atalia.

²⁶ Sui kera ka leka 'ani gwa'i baru fa'asia 'i ne'eri, ma kera'a ka oli na'a 'uana fanoa 'i Antiok. Na fanoa ba kira tala'ae ana leka'a kera fa'asia. Na fanoa ba ngwae fa'amamana ki kira kwatedaro'o saena kwai'ofe'anga God, 'iri ke 'afida fuana na rao'a nini'a kera fa'asua na'a.

²⁷ Ma ana kaida'i kera dao na'a 'i Antiok, kera ka fikua na'a ngwae fa'amamana ki, ma kera ka fa'arongoda 'ani na ru ki ta'ifau ne'e God sasia 'anidaro'o. Ma kera ka fa'arongo logo 'ani ne'e God 'afida na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki bore kira ka fa'amamana logo.

²⁸ Ma kera ka ta'i tua tau 'i ne'eri fa'inia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki.

15

Na fiku loko'i ru'a 'i Jerusalem

¹ Ti ngwae ne'e kira leka ma'i fa'asia 'i Judea 'uana 'i Antiok, kika fa'amanata na ngwae ne'e fa'amamana na'a ki kira ka 'uri, "Nia 'afita'i liu fuana God ke lafu kamu fa'asia ta'anga'a kamu ki, di'ia noa'a kamu kasi 'olo fa'ata'inia di'ia ba na taki sa Moses ki saea."

² Ma sa Paul fa'inia sa Banabas kera ka kwaingenge liu fa'i kira sulia ru ne'e. Ma kira ta'ifau kira ka filia sa Paul ma sa Banabas ma ti ngwae fa'amamana 'i Antiok, 'iri kira ke leka 'i Jerusalem fuana ala'anga fa'inia na ngwae lifurongo ki ma na ngwae fa'ina'ona'o ki sulia ru ne'e.

³ Ma na fikuta'i ngwae fa'amamana ne'e ka asunga'inida na'a kwau. Ma kaida'i kira leka na'a, kira liu ana aba'i kula 'i Fonia ma 'i Samaria ki, kira ka fa'arongoa 'ani ne'e na ngwae ba noa'a la'u Jiu ki ne'e kira abula na'a 'uana God. Ma kaida'i na ngwae ne'e kira fa'amamana ki rongoa na'a fa'arongo'anga ne'eri, kira ka sae'e liu.

⁴ Kaida'i sa Paul ma sa Banabas kira dao na'a 'i Jerusalem, na ngwae fa'amamana ki, ma na ngwae lifurongo ki fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira ka kwaloda. Ma kira ka fa'arongo 'ani na ru ne'e God ka sasi'i 'anida 'i safitana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

⁵ Bore ma ti ngwae ana ngwae ne'e kira fa'amamana ma kira ana fikuta'i ngwae Farasi ki, kira tata'e kira ka fata 'uri, "Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, di'ia kira fa'amamana ana sa Jesus, kike 'olo fa'ata'inia nama, ma kulu saea fuada kika ro'o logo sulia na taki sa Moses ki di'ia nama kia'a na ngwae Jiu ki."

⁶ Ma na ngwae lifurongo ki fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki, kira ka fiku fuana loko'i ru 'anga sulia ru ne'e.

⁷ Ma buri 'ana na ala'anga keta ne'e kira sasia ka sui, sa Peter ka tata'e, ka fata 'uri, "Ngwae'futa nau kina 'ae, kaumulu saiana, tau na'a ma'i God nia fili nau safitamu'a 'iri nai fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a ne'e fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, 'iri kira ke rongoa logo 'ada ma kira ke fa'amamana.

⁸ Ma God ne'e nia saiana manatalana ngwae ki ta'ifau, nia ka fa'ata'inia kwalolana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki 'ani kwatelana Ano'i ru Abu fuada, di'ia logo ne'e nia kwatea fuakulu.

⁹ Ma ka noa'a ta 'iniflifi'anga safitakulu ma fa'inia kira'a. Nia ka rufuanata ana ta'anga'a kira ki, du'ungana kira fa'amamana ana sa Jesus.

¹⁰ Ma God fa'ata'inia fuaka ka sui na'a, noa'a nia kasi oga ne'e kamu ke kwatea la'u ta 'afita'i'anga fuada 'ani taki ki, osi'ana ne'e ko'o kia ki ma kia'a bore, noa'a kulu kasi sai go'o ana ro'onga'a sulia. Aia, ma di'ia kaumulu kwatea na'a ta 'afita'i'anga 'una'eri fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki, God ke ba'a saeta'a fuamu'a.

¹¹ Kulu fa'amamana ne'e God fa'amauri kulu fa'asia ta'anga'a kulu ki 'ani tae ne'e sa Jesus sasia fuakulu 'ani le'anga'a nia fuaka. God fa'amauri logo 'una'eri ana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki."

¹² Ma na fiku'a ne'e, kira ka tua aroaro kaida'i kira rongoa sa Banabas ma sa Paul kera fa'arongo 'ani ru ni 'arefo'anga ki ma na ru fa'anada'a ki ne'e God ka sasi'i 'ani kera'a fuada ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

¹³ Ma 'i buri 'ana kera ala'a ka sui, sa James ka fata 'uri, "Ngwae'futa nau kina 'ae, muke fafarongo nau basi.

¹⁴ Sa Peter ba fata ka fi'i sui go'o kwau sulia ba God eta fa'ata'inia na'a alafe'anga nia fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki 'ani kwalolada fa'asia 'i safitana ngwae ki 'iri kira ka ro'osulia.

¹⁵ Ma na profet ki kira ka fata logo 'una'eri, di'ia na'a ba na Kerekere'a Abu saea,

¹⁶ 'God ka fata 'uri, Ta asoa 'ana, nai ba'a oli ma'i, ma nai ba'a ta'ea

na gwaunga'inga sa David ne'e nia 'asia na'a.

Nai ba'a ta'ea oretana ru ana, ma nai fa'a uua la'u.

17 Ma na ngwae matamata ki, kira ke ba'a leka ma'i siaku.

Ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, nau ku saeda na'a 'ani ngwae nau ki.

18 God ne'e saea, ba nia fa'arongo 'ua na'a ma'li 'ani ru ne'e 'i na'o.' *²⁸

19 Aia, ma sa James ka ala'a la'u ka fata 'uri, "Nau ku manata 'uri, noa'a kulu kasi kwatea la'u ta 'afita'li'anga fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e kira abula ta'ifau na'a 'uana God.

20 Nia le'a kulu ke kerekere fuada, kulu ka fa'arongo kira 'ani ne'e noa'a kira kasi 'ania ta fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana malamala god ki, ma kira ka lia sulida fa'asia na kakabara'anga, ma noa'a kira kasi 'ania logo ta ru mauri ne'e kira li'oa, ma noa'a kira kasi 'ania logo ta 'abu.

21 Osi'ana na taki nini'a sa Moses ki, kira to'omani 'ua na'a ma'li 'i saena luma fuana fo'onga'a kira ki ana asoa ana Sabat ki ta'ifau, ma na fatalada ka fa'atalo na'a 'ania saena fanoa kira ki ta'ifau."

Kerekere'a fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki

22 'Una'eri na ngwae lifurongo ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na fikuta'i ngwae fa'amamana ki ta'ifau, kira ka filia ti ngwae ada 'iri kira ka asunga'inida kwau 'uana Antiok fa'inia sa Paul ma sa Banabas. Kira filia sa Judas ne'e kira saea logo 'ani sa Barsabas, ma sa Silas, osi'ana kero'a ro ngwae fa'ina'ona'o ki ana fikuta'i ngwae kira.

23 Ma na kerekere'a 'uri ne'e kira kwatea fa'inida,

"Kaimili na ngwae lifurongo ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki ne'e na ngwaefuta kamu ki ana na Aofia, kami kwatea kwau ala'anga le'a le'a kami ki fuamu'ua na bara ngwai asina na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ne'e kamu tua 'i Antiok, ma 'i Siria, ma 'i Silisia.

24 Kaimili rongoa fasi ti ngwae ana kaimili ne'e kira leka kwau, ma kira ka kwatea na'a manata buli musikula'anga fuamu'a 'ani fatalada. Ma noa'a kami kasi asunga'inida fuana sasilana ru ne'eri.

25 Ta ne'e kami ka fiku alafafia ru ne'e 'i safitami'a, ma kami filia ti ngwae ngali ala'anga, ma kami ka asunga'inida kwau siaumulu. Kira ke ba'a leka kwau fa'inia kwaima le'a kua ki sa Paul ma sa Banabas.

26 Kera ro ngwae ne'e kera kwate dangalu ana na mauri ladaro'o fuana na rao'a madumadu fuana na Aofia kia sa Jesus Christ.

27 'Una'eri nini'a kami ka kwatea logo kwau sa Judas ma sa Silas 'iri kera ke tala fata adaro'o sulia na ru ne'e kami keresia kwau.

28 Osi'ana na Ano'i ru Abu fa'i kaimili, kami alafafia, noa'a kami kasi alua la'u ta 'afita'li'anga 'i fafi kamu. Ru ne'e ki go'o ne'e muke ro'o nama suli'i:

29 Noa'a kamu kasi 'ania ta fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana na malamala god ki, ma noa'a kamu kasi 'ania ta 'abu. Ma noa'a kamu kasi 'ania ta ru mauri ne'e kira li'oa. Ma muke tua fa'asia na kakabara'anga. Ma di'ia ne'e kamu tua fa'asia na ru ne'eri ki, nia le'a liu."

30 Ma kira ka kwatea na ngwae ne'eri ki ne'e kira ngali fa'arongo'anga, kira ka leka 'uana 'i Antiok. Ma kika fikua na'a ngwae ne'e kira fa'amamana ki ta'ifau, ma kira ka kwatea na'a ru ne'e kira keresia fuada.

31 Ana kaida'i ne'e ngwae ki kira to'omani ta'ifau na'a, kira ka saele'a liu, osi'ana ne'e ala'anga ne'eri ki gwalea na'a manatalada.

32 Ma sa Judas ma sa Silas, kera ka ala'a fuada ka tau liu na'a, ma kera ka kwatea ramo'ala'ala'anga ma na ngasingasi'anga fuada, osi'ana kera'a ro profet ki.

33-34 Ma 'i buri 'ana kera'a tua 'i ne'eri sulia bara asoa ka sui, na bara ngwai asina ne'eri ka asunga'inidar'o 'ani na aroaro'anga, ma kera ka oli na'a 'i Jerusalem.*

35 Ma sa Paul ma sa Banabas kera'a ka tua la'u 'i Antiok. Ma kero'a fa'inia na ngwae 'oro ki kira ka fa'amanata, ma kika fa'atalo 'ani fatalana na Aofia.

Sa Paul ma sa Banabas kera tua matali na'a

36 Buri 'ana bara madamo ka sui na'a, sa Paul ka fata 'uri fuana sa Banabas, "Koro oli la'u fasi 'iri koro ke maa to'ona na ngwaefuta koro ki ana ma'e fanoa ba koro fa'arongo ma'li 'ani na fatalana na Aofia, fasi 'iri koro ke saiana na tualada fa'uta na'a nini'a."

37 Ma sa Banabas ka oga liua fasi sa John Mark ka leka fa'inidar'o.

38 Bore ma sa Paul ne'e manatana sulia noa'a kasi le'a fuana sa John Mark ne'e ka leka fa'i kero'a, osi'ana nia oli logo fa'asidar'o 'i Pamfilia, ma noa'a kasi leka

* 15:18 Emos 9:11-12 * 15:33-34 'Orolana kerekere'a 'ua noa'a kasi 'adoa verse 34, "Bore ma sa Silas ka manata 'ako'ako liu fasi 'iri ka tua go'o 'ana 'i ne'eri 'i Antiok."

na'a fa'i kera'a fuana na fa'asuilana na rao'a.

³⁹ Ma sa Paul fa'inia sa Banabas kera ka kwaitingilongiloi 'i safitadaro'o, ma kera ka takalonga'inidaro'o na'a kwailiu. 'Una'eri sa Banabas ka ba'ea na'a sa Mark, kera ka to'ofolo 'uana bubunga 'i Saepurus.

⁴⁰ Ma sa Paul ka filia na'a sa Silas, 'iri kera ke leka. Ma ti ngwae ne'e kira fa'amamana ki kira ka asunga'inidaro'o na'a, buri 'ana ne'e kira kwateda na'a fuana na Aofia fasi 'iri ke lia suli kera.

⁴¹ Ma kera ka leka, ma kera ka liu saena aba'i kula 'i Siria ma 'i Silisia ki. Ma kera ka fa'angasingasia na fa'amamana'anga na ngwae ne'e kira fa'amamana ki.

16

Sa Timoti leka fa'inia sa Paul ma sa Silas

¹ Ma sa Paul ka leka ma ka dao ana fanoa 'i Derbe ma 'i Listra ki. Ma ta'i ngwae fafarongo ne'e satana sa Timoti nia tua 'i ne'eri. Ma te'a nia ne'e kini Jiu ma nia fa'amamana logo, bore ma na ma'a nia go'o ne'e ngwae 'i Grik.

² Ma na bara ngwai asina ana Aofia ki 'i Listra ma 'i Ikonium ki, kira ka saele'a liu fa'inia sa Timoti.

³ Ma osi'ana ne'e sa Paul oga sa Timoti ka leka fa'inia, nia ka 'olo fa'ata'inia nama ana 'iri ke fa'a ogale'a ngwae Jiu ki. Nia sasia ru ne'eri, osi'ana ne'e Jiu ki ta'ifau ne'e kira tua ana fanoa ne'eri ki, kira sai logo ana ne'e na ma'a sa Timoti nia na ngwae Grik ne'e sasi ma noa'a nia kasi 'olo fa'ata'inia 'ua sa Timoti.

⁴ Ma ana kaida'i kira leka ma kira ka liu ana fanoa ki, kira ka kwatea na taki ki fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ki. Na taki ne'eri ki, na ngwae lifurongo ki ma na ngwae fa'ina'ona'o ki ne'e kira keresia 'i Jerusalem. Ma kira ka saea nama fuana ngwae ki 'iri kira ke ro'osulia.

⁵ Ma kira ka fa'angasingasia na fikuta'i ngwae fa'amamana saena fanoa ne'eri ki, ma ana asoa ki ta'ifau 'i burina, ngwae faulu 'oro ki logo kira ka fa'amamana.

Kaida'i sa Paul lisa na fa'ata'inga

⁶ Ma sa Paul fa'inia na ngwae kwaima nia ki, kira leka liu saena aba'i kula 'i Frigia ma 'i Galesia ki, osi'ana ne'e Ano'i ru Abu lusia noa'a kira kasi fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a ana aba'i kula 'i Asia.

⁷ Kaida'i kira dao bolo fa'inia aba'i kula 'i Misia, kira ka ili 'uana leka'a 'uana 'i Bitinia. Bore ma na Ano'i ru Abu noa'a kasi ala'anida.

⁸ 'Una'eri ne'e, kira ka daofa'i liu na'a adulu fa'asia 'i Misia, ma kira ka leka 'uana fanoa 'i Troas.

⁹ Ma ana rodo ne'e kira teo 'i ne'eri, sa Paul ka lisa na fa'ata'inga. Nia lisa ta'i ngwae ana aba'i kula 'i Masedonia uu, ma ka kwaiamasi ka 'uri, "Oke leka ma'i 'i Masedonia 'iri 'oke kwai'afi aimili!"

¹⁰ Ma kaida'i sa Paul nia lisa na'a fa'ata'inga ne'eri, kami ka sasi aka'ua na'a fuana leka'a 'uana aba'i kula 'i Masedonia,* du'ungana kami saiana God oga kaimili ke leka fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a logo fuana ngwae ki 'i ne'eri.

'I Lidia nia fa'amamana ana sa Jesus

¹¹ Sui kami ka leka fa'asia fanoa 'i Troas 'ani faka, kami ka to'ofolo 'uana bubunga 'i Samotres, ma fa'i asoa buri 'ana, kami ka leka 'uana fanoa 'i Neapolis.

¹² Kami ta'e fa'asia 'i ne'eri, kami ka leka sulia tala 'i tolo 'uana fanoa 'i Filipae, na ma'e fanoa 'inoto'a saena aba'i kula 'i Masedonia, ma'e fanoa ne'eri ngwae 'i Rom ki ne'e kira gwaunga'i ana. Kami ka tua saena ma'e fanoa ne'eri sulia kala bara asoa.

¹³ Ma ana Sabat, na asoa ana mamalo'anga kami leka fa'asia fanoa ne'eri, kami ka leka 'uana ninimana ta'i kafo, osi'ana ne'e kami fia fasi kula fuana fo'onga'a Jiu ki nia 'i ne'eri. Ma kami ka tua 'i ano, mika ala'a fuana kini ki ne'e kira fiku 'i ne'eri.

¹⁴ Ta'i kini adulu 'i ne'eri ne'e kira rongo kaimili ne'e 'i Lidia, fa'asia fanoa doe 'i Taetaera, nia saungani ma ka 'oifoli 'ani toro ne'e ni'i meo borabora'a ki. Nia'a bore fo'osia logo God, ma God ka 'ifingia na'a manatana 'iri nia ka fafarongoa sa Paul, ma ka fa'amamana ana na ru ne'e nia sae'e ki.

¹⁵ 'Una'eri nia'a fa'inia na ngwae saena luma nia ki, kira ka siuabu ta'ifau. Ma nia ka sae kaimili ka 'uri, "Osi'ana ne'e kamu alafafia ne'e nau ku fa'amamana na'a ana na Aofia, nau ku oga muke leka ma'i ma muka tua 'i luma nau." Ma kaimili ka tua 'i luma nia sulia na'a fatalana.

Saena luma ni lokafo 'i Filipae

¹⁶ Ana ta'i asoa, kaida'i kami leka 'uana kula ni fo'onga'a, kami ka dao to'ona ta'i sari'i ne'e ano'i ru ta'a sura ana. Na sari'i ne'eri nia rao 'lo'o ana ti ngwae saena fanoa ne'eri. Osi'ana ne'e ano'i ru ne'eri, nia saiana ka saea fuana ngwae ki 'ani na tae ki ne'e ke ba'a dao ma'i fuada. Ma nia ka ngalia na'a mani 'oro fuana ngwae ne'e lia sulia ki 'ani rao'a ne'eri.

* 16:10 Sa Paul fa'inia kwaima nia ki dao to'ona sa Luke ana fanoa 'i Troas.

¹⁷ Ma na sari'i ne'e ka leka sulia sa Paul fa'i kaimili, ma nia ka ri koko ka 'uri, "Na ngwae ne'e ki, kira'a na ngwae kira rao fuana God ne'e 'inoto'a liu. Kira fa'arongo kamu 'ani na tae ne'e God sasia fuana fa'amauri lamu'a."

¹⁸ Nia sasia ru ne'e sulia asoa 'oro ki, leleka sa Paul ka to'eto'ela liu, ma ka abula fuana ka fata 'uri fuana ano'i ru ta'a ne'eri, "Ani satana sa Jesus Christ, nau ku ba'e 'oe, 'oke ru'u ma'i fa'asia na sari'i ne'ana!" Ma na ano'i ru ta'a ne'eri ka ru'u na'a 'i maa ana kaida'i ne'eri.

¹⁹ Ma kaida'i na ngwae 'a'ana ana na sari'i ne'eri kira saiana ne'e na rao'a nia 'ani talana ano'i ru ta'a ka sui na'a, ma noa'a kira kasi ba'a ngali mani na'a fa'asia, kira ka daua sa Paul ma sa Silas, ma kira ka 'abalanga'i kera siana na ngwae fa'ina'ona'o ki maana usi'a.

²⁰ Kira ka tala'idaro'o ma'i siana ngwae fa'ina'ona'o ki fa'asia 'i Rom, ma kira ka fata 'uri, "Na ro ngwae ne'e ki, kera ro ngwae Jiu ki, ma kera ka kwatea na firute'anga saena fanoa ne'e kulu.

²¹ Kera ka fa'amanata 'ani na falafala ne'e noa'a 'iri bolo fa'inia na taki kulu ki. Osi'ana kulu'a ngwae Rom ki lala, ma ka 'afita'i liu fuana kulu ka sasi sulia na falafala kera ki!"

²² Aia, na ngwae 'oro ne'e kira fiku 'i ne'eri, kira ka fiku fai fafidaro'o logo. Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki ka fata totonga'i fuana ngwae ni ofo'a ki 'iri kira gasia na'a toro sa Paul ma sa Silas ki, ma kika ulasi kero'a.

²³ Buri 'ana kira ulasidaro'o ka totonge na'a, kira ka aludaro'o saena luma ni lokafo, ma kira ka saea fuana ngwae ne'e folo 'usia na luma ni lokafo ne'eri 'iri ka fono ngasi 'usidaro'o.

²⁴ Ma na ngwae folo ne'eri, kaida'i nia rongoa na'a ala'anga ne'eri ki, nia ka ngali kera, ka alu kera ana ma'e luma 'i saena, sui ka firi fafia na'a 'aedaro'o 'i safitana ro reba 'ai kulu ki.

²⁵ Aia, kaida'i bolo fa'inia tofongana na rodo, sa Paul ma sa Silas kera fo'o, ma kera ka ngulia na'a ngu ki fuana God. Ma na ngwae ne'e kira tua logo saena luma ni lokafo ne'eri, kira ka fafarongoa kero'a.

²⁶ Ma ngwano bore ma na tikitiki doe nia 'asua na'a luma ni lokafo ne'eri, ma na babato'olana luma ne'eri bore ka saola na'a logo. Ma na babalita ki ana luma ne'eri ka 'ifi ta'ifau, ma na kwalo ana lali salo ne'e kira firi fafia 'ani ngwae ne'eri ki saena luma ka aloge ta'ifau na'a fa'asida.

²⁷ Ma na ngwae folo ne'eri ka lebe ma'i fa'asia maliu'a, ma ka lisia ne'e na babalita ki 'ifi ta'ifau na'a, ma ka fia fasi ne'e ngwae baera ki ne'e kira firi fafida,

kira tafi ta'ifau na'a. Ma nia ka lafua na sele ni ofo'a nia fasi 'iri ke saungi nia na'a 'ana talana, osi'ana nia saiana ne'e na ngwae fa'ina'ona'o nia ki, kira ke ba'a saungia di'ia ne'e ngwae ne'eri ki kira tafi.

²⁸ Bore ma sa Paul ka ri koko ka 'uri, "Noa'a 'oe kosi sasi la'u ta ru 'ira ana 'ae'o talamu! Kaimili nini'a tua ta'ifau go'o 'a'imili!"

²⁹ Ma na ngwae folo ne'e ka saefilo 'uana fa'i unu ki, ma ka ru'u likota'i ma'i fa'inia na lebelebe'a, ma ka bobo uruuru 'i 'aena sa Paul ma sa Silas.

³⁰ Sui nia ka tala'idaro'o 'i maa, ka saefilo kera ka 'uri, "Ro ngwae 'a'ana ne'e ki 'ae, tae ne'e nai ba'a sasia 'iri God ke fa'amauri nau?"

³¹ Kera olisia kera ka 'uri, "'Oke fa'amamana ana na Aofia sa Jesus 'iri God ke fa'amauri 'oe, 'ae'o fa'inia na tua'a 'oe."

³² Ma kera ka fa'arongo 'ani fatalana na Aofia fuana, ma fuana na ngwae ne'e kira tua logo saena luma nia ki, ma kira ka fa'amamana na'a.

³³ Ana agi rodo ne'eri nama go'o, na ngwae folo ne'eri ka tala'i kero'a, ka taufia na'a ma'e maala ki 'i nonida, ka sui nia'a fa'inia na tua'a nia, kira ka 'ali'ali kira ka siuabu na'a.

³⁴ Sui nia ka tala'ia sa Paul ma sa Silas, kira ka leka 'uana luma nia, ma nia ka saredaro'o. Ma nia fa'inia na tua'a nia, kira ka saele'a liu, sulia kira fa'amamana na'a ana God.

³⁵ Sui 'i 'ofodangi, na ngwae fa'ina'ona'o 'i Rom ki, kira kwatea fatalada fuana ti ngwae 'a'ana ana ofo'a kira ka 'uri, "Muke leka, muka fa'arongoa na'a ngwae folo baera 'iri ka tala'ia ro ngwae ba kiri 'i maa fa'asia saena luma ni lokafo baera."

³⁶ 'Una'eri go'o na ngwae folo ne'eri ka leka ka fa'arongoa sa Paul ka 'uri, "Na ngwae fa'ina'ona'o ki kira saea ma'i fuaku 'ae'o fa'inia sa Silas, moro ka leka na'a 'amuro'o 'i maa. Koro'o ke leka aroaro na'a 'amuro'o ana kaida'i ne'e."

³⁷ Bore ma sa Paul olisia ka fata 'uri fuana ngwae 'a'ana kira ki, "Na ngwae fa'ina'ona'o 'i Rom ki noa'a 'iri mata-langa'i kero'o 'ua, bore ma kira ulasi kero'o 'i maana ngwae 'oro ki. 'Una'eri ma kira ka alu kero'o saena luma ni lokafo. Ma na ru ne'eri noa'a 'iri saga, osi'ana kero'o na ngwae Rom ki logo nini'a! Ma kaida'i ne'e, kira oga kika olita'i ago la'u ana kero'o. Noa'a liu go'o! Kero'o oga na ngwae fa'ina'ona'o 'i Rom ki nama ne'e kike leka ma'i 'i ne'e, 'iri kike loge kero'o!"

³⁸ Ma na ngwae 'a'ana kira ki ana ofo'la kira leka, kira ka fa'arongo 'ani na ala'anga ne'eri ki siana ngwae fa'ina'ona'o 'i Rom ki. Ma ana kaida'i kira rongoa ne'e sa Paul ma sa Silas kera ro ngwae 'i Rom ki logo, kira ka ma'u liu.

³⁹ Ma kira ka leka ma'i siadaro'o, ma kira ka kwaimanatai fuadaro'o. Sui kira ka tala'i kero'a 'i maa fa'asia saena luma ni lokafo, ma kira ka kwaiamasi ana kero'a, fasi 'iri kera ke leka na'a adaro'o fa'asia fanoa ne'eri.

⁴⁰ Kaida'i sa Paul ma sa Silas kera ru'u fa'asia luma ni lokafo, kera ka leka saena luma 'i Lidia. 'I ne'eri kera ka dao to'ona na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, ma kera ka kwatea na'a ala'anga ana kwairadu'anga fuada, sui kera ka fi'i leka na'a adaro'o fa'asia 'i Filipae.

17

'I Tesalonika

¹ 'Una'eri sa Paul fa'inia sa Silas, kera leka, kera ka liu ana fanoa 'i Amfipolis, ma 'i Apolonia ki, sui kera ka dao ana fanoa 'i Tesalonika, kula ba na luma fuana fo'onga'a Jiu ki nia teo ana.

² Ma 'i ne'eri, sa Paul leka saena luma fuana fo'onga'a Jiu ki sulia na falafala ne'e nia 'idufa'i sasia ana fanoa ki. Ma ana uulu asoa ana Sabat kwalokwalo ki, nia ka ala'a fa'inia na ngwae ki, ma ka fata sulia na Kerekere'a Abu fuada.

³ Nia ka fada ma ka to'omani na Kerekere'a Abu fuana fa'ata'iliana ne'e na Christ na ngwae God filia, nia ka nonifi nama nia ka mae, sui ka fi'i tata'e fa'asia mae'a. Sa Paul ka fata 'uri, "Sa Jesus nini nau ku fa'atalo'ania fuaumuulu ne'e, nia'a na'a ne'e na Christ na ngwae ne'e God filia."

⁴ Ma ti ai ana ngwae Jiu ki kira ka fa'amamana, ma kira ka 'ado fa'inia sa Paul ma Silas, ma ti kini fa'ina'ona'o 'oro logo fa'asia saena ma'e fanoa ne'eri fa'inia ti ngwae 'oro fa'asia 'i Grik ne'e kira aura'ea God.

⁵ Bore ma ti ngwae Jiu noa'a kira kasi saele'a ne'e na ngwae 'oro ki leka sulia sa Paul ma sa Silas, ma kira ka fikua ngwae ta'a ki ne'e kira liliu 'o'o go'o 'ada maana usi'a, 'iri kira ke fiku fa'inia ta'i fikuta'i ngwae saeta'a ki. Ma kira ka fa'angalungalu liu na'a na fanoa ne'eri, ma kira ka alasia na luma sa Jason, osi'ana kira oga kika daua sa Paul ma sa Silas, 'iri kike tala'i kera siana na ngwae ki.

⁶ Bore ma kaida'i noa'a kira kasi dao to'o adaro'o, kira ka daua lala sa Jason fa'inia ti ngwae ne'e kira fa'amamana, ma kira ka 'abalanga'i kira siana ngwae

fa'ina'ona'o ki saena fanoa, ma kira ka fai fafida, kira ka rikoko kika 'uri, "Ngwae ne'e ki, kira sasia ru ta'a liu ki saena fanoa 'oro ki! Ma kira ka leka la'u ma'i saena ma'e fanoa nini kulu,

⁷ ma sa Jason ka gonida saena luma nia. Kira'a ta'ifau go'o kira 'oia na taki na tatalafa'a 'inoto'a kulu 'i Rom, osi'ana kira saea fasi ta ta'i tatalafa'a la'u ne'e satana sa Jesus."

⁸ Ma na ala'anga ne'eri ki, ka kwatea na'a ngalungalu'a doe fuana na fiku'a ne'eri fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki.

⁹ Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki kira ka silolonga'inia sa Jason fa'inia ti ngwae la'u, 'iri kira ka kwatea mani fuana loge-lada. Na mani ne'eri di'ia na eta fata'anga ne'e sa Paul ma sa Silas noa'a kera'a kasi fulia la'u ta ngalu'a saena na fanoa ne'eri. 'Una'eri kira ka fi'i logeda na'a kwau.

'I Berea

¹⁰ Ana kaida'i ne'eri nama ma nia ka rodo na'a ma'i, na ngwae ne'e kira fa'amamana ki kira ka kwatea sa Paul ma sa Silas 'uana fanoa 'i Berea. Kaida'i kera dao kwau ana, kera ka leka saena luma fuana fo'onga'a Jiu ki.

¹¹ Na ngwae 'i ne'eri ki kira to'o ana falafala ne'e le'a ka liufia mala na ngwae ana 'i Tesalonika, osi'ana kira oga liua rongolana tae ne'e sa Paul nia saea. Ma ana asoa ki ta'ifau go'o, kira to'omani na Kerekere'a Abu fasi 'iri kira ka saiana tae ne'e sa Paul saea nia mamana.

¹² Ma na ngwae 'oro 'i Jiu ki, kira ka fa'amamana, ma na kini fa'ina'ona'o 'oro Grik ki, ma na ngwae 'oro ki logo 'i Grik, kira ka fa'amamana.

¹³ Bore ma kaida'i ne'e ngwae 'i Jiu ki ne'e kira tua 'i Tesalonika, kira rongoa sa Paul nia fa'arongo logo 'ani fatalana God 'i Berea, kira ka leka logo ma'i 'i ne'eri, ma kira ka kwatea ma na ngwae 'i Berea ki kika saeta'a, ma kika booa ta'i ngalu ngalu'a doe 'i ne'eri.

¹⁴ Ma 'una'eri go'o, ti ngwae ne'e kira fa'amamana, kira ka kwatea sa Paul 'uana fafona asi fa'asia fanoa 'i Berea. Bore ma sa Silas ma sa Timoti, kera ka tua na'a adaro'o 'i Berea.

¹⁵ Ma na ngwae ne'e kira tala'ia sa Paul ki kira leka fa'inia, kira ka dao na'a 'i Athens. Sui mala kira fi'i oli 'uana 'i Berea fa'inia ala'anga sa Paul ki fuana sa Silas ma sa Timoti, 'iri kera ka leka 'ali'ali siana.

'I Athens

¹⁶ Ma kaida'i sa Paul tua na'a 'i Athens masia sa Silas ma sa Timoti, nia kwaimanatai liu, osi'ana nia lisia na nununa malamala god 'oro ki fuana

fo'osilani ni'i teo saena fanoa ne'eri 'i Athens.

¹⁷ Nia ne'e kwatea ma nia ka leka saena luma fuana fo'onga'a na Jiu ki, ma ka ala'a fuana Jiu ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e kira aura'ea God. Ma nia ka ala'a logo maana fuli usi'a sulia asoa ki fuana na ngwae ne'e kira liliu 'o'o go'o 'ada ki.

¹⁸ Ma ti fa'amanata logo ana ngwae Grik ki ne'e kira saeda 'ani "Epikurean" ma "Stoik," kira olisu'usu'u logo fa'inia sa Paul. Ma ti ai ada kira ka fata 'uri, "Tae lala nini'a ngwae lafe kina'i ru ne'e oga ke saea re?"

Ma ti ai ana ngwae ne'eri ki kira ka fata 'uri, "Lisilana di'ia nia oga kuke fo'osia lala na god matamata ki nini'a." Kira fata 'una'eri osi'ana sa Paul fa'arongo sulia sa Jesus, ma na tata'e oli'a fa'asia na mae'a.

¹⁹ Ma kira ka tala'ia sa Paul 'i na'ona na fikuta'i ngwae loko'i ru ne'e kira saea 'ani "Areopagus," kira ka fata 'uri, "Kaimili oga kami ke saiana na fa'amanata'anga faolu nini'a 'oko fata sulia kwa.

²⁰ Osi'ana ru nini'a kami rongoa 'oko saea nia matamata liu mala fa'asia na ru ne'e kami rongoi 'i na'o ki, ma kami ka oga mika saiana na fadalani."

²¹ (Kira fata 'una'eri, osi'ana na ngwae 'i Athens, ma na ngwae ne'e kira leka ma'i fuana tua'a 'i Athens ki, kira oga ala'anga ana asoa ki sulia ma na fafarongolana na tae ki ne'e faolu.)

²² Ma sa Paul ka uu 'i na'oda na fiku'a ne'eri ana ngwae fa'ina'ona'o ki, ma ka fata 'uri, "Kamu ngwae ana 'i Athens, nau ku lisia kaumulu oga liua fo'osilana god sulia falafala saga ki.

²³ Osi'ana kaida'i nau ku liu saena fanoa kamu, nau ku lisia na kula ni fo'o kamu ki, ma nau ku lisia maana ta'i fuli fu'a, kamu keresia na ala'anga 'uri, 'Fuana na god ne'e noa'a kulu 'iri saiana.' Ma na God nini'a kamu fo'osia ma noa'a kamu kasi saiana, nia'a na'a ne'e nau ku fa'atalo'ania fuamu'a.

²⁴ God ne'eri saunga'inia na magalia ma na ru ki ta'ifau 'i saena, nia'a ne'e gwaunga'i fafia asi, 'i langi, ma 'i ano, ma noa'a kasi tua 'i saena luma abu ne'e ngwae saunga'inia.

²⁵ Ma noa'a nia kasi bo'obo'o go'o 'uana ta ru ne'e ngwae ki saiana kira ka sasia fuana, osi'ana nia'a 'ana talana ne'e kwatea mauri'a fuana ngwae ki ta'ifau, ma ka kwatea fuada na ru ki ta'ifau ne'e kira bo'obo'o 'uana.

²⁶ Ma ana na etangilana ma'i, God nia saunga'inia go'o ta'i ngwae, ma fa'asia ta'i ngwae ne'eri nia ka saunga'inia na'a ngwae 'oro matamata kwailiu ki, ma ka

alu kira saena magalia ta'ifau. 'I na'ona mala ne'e nia saunga'inia ru ki ta'ifau, ma nia'a 'ana talana ka alua na'a kaida'i ki ma nia ka fa'iboa na'a kula ki ne'e kika tua ani.

²⁷ Nia sasia ru ne'e 'iri ngwae ki kika lulu 'uana, ma kira fil'i dao to'ona taka di'ia kira lulu ngangata 'uana. 'Una'eri bore 'ana God noa'a kasi tua tau go'o fa'asi kia.

²⁸ Ma ta ngwae ba fata 'uri, 'Sulia nia'a na'a ne'e kulu ka mauri, ma kulu ka saola ma kulu ka tua.' Ma ta ngwae ana ngwae kerekere kamu ki ka saea logo, 'Kulu na ngela God ki logo.'

²⁹ Osi'ana kia'a na ngela nia ki, noa'a kulu kasi fia fasi God nia'a ta ru go'o 'ana, di'ia ta nunu'i ru ne'e ngwae saunga'inia 'ani gol, nama silva, nama ta fau. Nia noa'a kasi di'ia ta ru ne'e ngwae go'o 'ana ka saunga'inia 'ani sai'i ru'a nia.

³⁰ 'I na'o God noa'a kasi matalangani ta ngwae ne'e fo'osia na malamala god ana kaida'i noa'a nia kasi sai 'ua ana. Bore ma ana kaida'i ne'e, nia saea na'a fuana ngwae ana fanoa ki ta'ifau 'iri kike kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kira ki,

³¹ osi'ana nia alua na'a asoa 'iri nia ke ba'a matalangani na ngwae ki ta'ifau. Na matalanga'inga nia ka 'olo'olo, ma nia ka filia na'a ta'i ngwae 'iri nia ke matalanga'inia na ngwae ki. Ma nia ka fa'ata'inia na'a na ngwae ni kwai matalanga'i ne'eri fuana ngwae ki ta'ifau 'ani ta'elana na ngwae ne'eri fa'asia na mae'a!"

³² Kaida'i ngwae ki kira rongoa ne'e sa Paul ala'a sulia tata'enga fa'asia na mae'a, ti ngwae ada ka ga'asia, ma kira ka 'oidorole 'ani. Bore ma ti ai ada kira ka saea, "Kaimili oga 'oke fata la'u sulia ru ne'e kwa."

³³ Ma sa Paul ka leka na'a 'ana fa'asia na fiku'a ne'eri.

³⁴ Ma ti ngwae kira ka 'ado fa'inia, ma kira ka fa'amamana. Ma ta'i ngwae ada ne'e satana sa Dionisius, ta ngwae ana fiku'a ana ngwae fikuta'i ngwae loko'i ru ne'eri. Ma ta'i kini logo satana 'i Damaris, ma ti ngwae la'u kira ka fa'amamana.

18

'I Korint

¹ 'Una'eri go'o, sa Paul ka leka na'a fa'asia 'i Athens, ka daofa'i liu 'uana fanoa 'i Korint.

² 'I ne'eri, nia ka dao to'ona ta'i ngwae 'i Jiu satana sa Akuila ne'e futa saena aba'i kula 'i Pontus. Nia leka ma'i fa'asia 'i Itali fa'inia na 'afe nia 'i Prisila, osi'ana ne'e na tatalafa'a 'inoto'a satana sa Kladius ka

kwatea na ngwae li Jiu ki ta'ifau, kira ka leka fa'asia li Rom. 'Una'eri, sa Paul ka leka dao siadaro'o.

³ Ma nia ka tua ma ka rao 'ana fa'li kera, osi'ana kira sasi go'o ta'li rao'a 'ani saunga'ilana babala ki 'ani ifi ngasi ki fuana 'oifoli'anga 'ani'li.

⁴ Ma nia ka ala'a fa'inia na ngwae ki saena luma fuana fo'onga'a ana asoa Sabat ki, fasi 'iri ka bulasia manatana ngwae li Jiu ki ma na ngwae li Grik ki logo.

⁵ Ma ana kaida'li sa Silas ma sa Timoti kera dao ma'li fa'asia li Masedonia, sa Paul ka faidanga na'a 'ani na rao'a nia. Ma ana kaida'li ki ta'ifau nia ka fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a, ma ka fada madako ana fuada Jiu ki ne'e sa Jesus nia'a na Christ, na ngwae filia God.

⁶ Ma ana kaida'li kira olisi saeta'a ana, ma kira ka saea ru ta'a ki sulia, nia ka saulida 'ani kwa'li tafuilana na fulafulana ano fa'asia toro nia ki, ma ka fata 'uri fuada, "Di'ia noa'a kamu kasi to'o ana na mauri'a faolu fa'asia God, kaumulu talamu'a na'a ne'e kamu sasia! Noa'a la'u na rora'a nau. Ma 'ita ta'ena ka oli 'ala'a, nai ba'a leka 'aku siana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki."

⁷ Ma nia ka leka fa'asi kira, ma ka leka ka tua li saena luma ta'li ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ne'e satana sa Titius Justus, na ngwae ne'e nia fo'osia logo God. Na luma nia teo logo li ninimana luma fuana fo'onga'a Jiu ki.

⁸ Ma sa Krispus, na ngwae fa'ina'ona'o ana luma fuana fo'onga'a ne'eri, nia ka fa'amamana ana Aofia fa'inia na ngwae nia ki ta'ifau. Ma ti ngwae 'oro logo li Korint, kira rongoa fatalana sa Paul, ma kira ka fa'amamana ana, ma kira ka siuabu.

⁹ Sui saena ta'li rodo, sa Paul ka lisia ta'li fa'ata'inga, ma na Aofia ka fata 'uri fuana, "Noa'a 'oe kosi ma'u, ma 'oe kosi mamalo fasi ala'anga fuada, ma 'oe kosi danga 'ania na rao'a 'oe.

¹⁰ Du'ungana nau ku tua fa'ini'o. Ma nia 'afita'li fuana ta ngwae ka sasia ta ru fuana fa'alilamu, osi'ana na ngwae nau ki kira 'oro saena ma'e fanoa ne'ana."

¹¹ Nia ne'e kwatea ma sa Paul ka tua li ne'eri sulia ta'li fa'li ngali ma ono madamo ki fuana fa'amanatalana ngwae ki 'ani fatalana God.

¹² Ma ana kaida'li ne'e tatalafa'a doe li Rom ka alua sa Galio ka gwaunga'li fafia aba'li kula li Gris, na ngwae Jiu ki kira ka fiku, ma kira ka daua sa Paul, ma kira ka ngalia siana sa Galio fuana na matalanga'ilana.

¹³ Ma kira ka fai fafida ka 'uri, "Na ngwae ne'e nia ilili 'uana na tala'ilana ngwae ki 'iri kike fo'osia God 'ani falafala ne'e matamata fa'asia na taki kami ki."

¹⁴ Ma ana kaida'li sa Paul oga ka ala'a, sa Galio ka fata 'uri fuana ngwae Jiu ki, "Na ru ne'e, di'ia ta ru ana ta ta'anga'a nama ana ta rora'a ana na taki kami ki, nau ku saiana nai mabetau fa'li kamu Jiu ki.

¹⁵ Bore ma sulia na olisu'usu'unga kamu ki go'o 'ana sulia na ala'anga ki, ma na sata'li ru ki, ma na taki kamu ki talamu'a, nia le'a fuana kamu ka fa'asaga amu'a talamu'a. Du'ungana noa'a nau kusi kwatea ta kwai matalanga'inga fuana na ru 'una'eri ki."

¹⁶ 'Una'eri nia ka saea fuada ta'ifau 'iri kike leka fa'asia na kula ni kwai matalanga'inga.

¹⁷ Ana kaida'li ne'eri, na ngwae Grik ki ka daua sa Sosenes, na ngwae fa'ina'ona'o ana luma fuana fo'onga'a, ma kira ka ulasia li maana fuli matalanga'inga. Bore ma sasi'a ne'eri noa'a kasi 'oga go'o sa Galio.

Sa Paul oli 'uana li Antiok

¹⁸ Sa Paul ka tua li Korint fa'inia ngwae fa'amamana ki sulia asoa 'oro ki. Sui nia ka fa'asi kira, ma ka to'ofolo 'ani faka 'uana aba'li kula li Siria fa'inia li Prisila ma sa Akuila. Ma li na'ona ne'e kira to'ofolo fa'asia li Kenkrae, nia sufi gugurua na'a ifuna fasi 'iri nia fa'ata'inia ne'e nia fa'asua na'a na eta fata'anga nia^o fuana God.

¹⁹ Kaida'li kira dao li Efesus, sa Paul ka leka na'a fa'asia li Prisila ma sa Akuila, ma ka leka saena luma fuana fo'onga'a, ma ka ala'a fuana Jiu ki.

²⁰ Sui na ngwae ki kira ka gania 'iri nia ka ta'li tua tau fa'inida, bore ma noa'a nia kasi alafafia.

²¹ 'Una'eri ma nia ka leka lala 'ana, nia ka fata 'uri fuada, "Di'ia na kwaiogai'anga God fuaku, nai ba'a oli la'u ma'li siaumu." Sui nia ka to'ofolo na'a 'ana saena faka fa'asia li Efesus.

²² Kaida'li nia dao na'a li Sesarea, nia ka leka 'uana fanoa li Jerusalem, ma ka fata le'ale'a ana na ngwae fa'amamana ki li ne'eri. Sui nia ka leka 'uana li Antiok.

²³ Ma li buri 'ana nia tua li Antiok sulia bara asoa, nia ka leka, ma ka liufia na'a aba'li kula li Galesia ma li Frigia fuana fa'angasilana sa tai fa'ida ne'e kira fa'amamana.

Sa Apolos

²⁴ Ana kaida'li ne'eri, ta'li ngwae li Jiu satana sa Apolos, ne'e futa saena fanoa li

Aleksandria, nia leka ma'li 'uana 'i Efesus. Nia'a na ngwae ala'a lana le'a, ma nia ka sai le'a logo ana na Kerekere'a Abu.

²⁵ Ma nia ka sai logo ana na falafala sulia na Aofia, ma nia ka fata ngasingasi'a, ma ka fa'amanata saga sulia sa Jesus. Bore ma, nia sai go'o ana ne'e sa John siuabua ngwae ne'e kira kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kira ki, ma noa'a nia 'iri saiana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki, kira ka siuabu logo osi'ana kira fa'amamana.

²⁶ Ma nia tala'ae ka fata nonira'a fuana ngwae ki saena luma fuana fo'onga'a. Ma ana kaida'i 'i Prisila ma sa Akuila kera rongoa, kera ka ba'ea 'uana na luma kero'a, ma kera ka kwai'afi ana, 'iri nia ka sai le'a la'u ana fa'amanata'anga sulia God.

²⁷ Ma sa Apolos oga ka leka 'uana fanoa 'i Korint saena aba'i kula 'i Gris. Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana 'i Efesus ki, kira ka kwai'afi ana 'ani kerekere'a fuana ngwae 'i Korint ne'e kira fa'amamana osi'ana na kwai'ofe'anga God fuada, fasi 'iri kira ka kwaloa kaida'i nia dao kwau siada. Ma ana kaida'i nia dao kwau, nia ka kwai'afi le'a liu ana ngwae ne'eri ki.

²⁸ Bore ma kaida'i ne'e ngwae Jiu ki kira olisu'usu'u fa'inia, nia ka fata ngasingasi'a fa'i kira ma ka liufida ta'ifau. 'Una'eri nia ka fa'ata'inia na Kerekere'a Abu ki ne'e fa'amamana ne'e sa Jesus nia'a na Christ, na ngwae ne'e God nia filia.

19

'I Efesus

¹ Kaida'i sa Apolos nia tua 'i Korint, sa Paul nia liu ana fanoa ki saena aba'i kula 'i Galesia ma 'i Frigia ki leleka ka dao ana fanoa 'i Efesus. Ma nia ka dao to'ona ti ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus 'i ne'eri.

² Ma nia ka saefilo kira ka 'uri, "Kaumulu to'o na'a ana na Ano'i ru Abu ana kaida'i kaumululu fa'amamana ana?"

Ma kira olisia kira ka 'uri, "Kaimili nini'a ne'e rongolana bore na tae ne'e na Ano'i ru Abu, noa'a kami kasi rongoa 'ua."

³ Sa Paul ka saefilo kira la'u ka 'uri, "I'rai ma na siuabu'anga fa'uta mo ne'e kaumululu siuabu 'ania?"

Ma kira olisia kira ka fata 'uri, "Na siuabu'anga ba sa John ala'a sulia."

⁴ Sui sa Paul ka fata la'u 'uri fuada, "Sa John nia siuabua lala ana sa tai fa'ida ne'e kira kakari alifa'i fa'asia na abula ta'anga'a kira ki. Ma sa John ka saea logo fuana ngwae 'i Israel ki, ne'e kira

fa'amamana ana sa Jesus, na ngwae ne'e ke ba'a dao ma'li 'i burina."

⁵ Ma kaida'i kira rongoa na ru ne'eri, kira ka siuabu 'iri ka fa'ata'inia ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus na Aofia.

⁶ Go'o sa Paul ka alua na'a limana 'i fafoda, ma na Ano'i ru Abu ka koso fafida, ma kira ka fata 'ani na ala'anga matamata ki, ma kira ka fata sulia na fatalana God.

⁷ Kira bolo fa'inia akwala ma ro ngwae.

⁸ Sa Paul ka ru'u 'i saena luma fuana fo'onga'a 'i Efesus, ma ka fata nonira'a fuana na ngwae ki, ma ka ilili 'uana rokisilana na manatada sulia na 'Inoto'anga God. Ma nia ka sasi 'una'eri sulia uulu madamo ki.

⁹ Bore ma ti ngwae ada, kira ke'alili'a, ma kira ka aburongo, ma noa'a kira kasi fa'amamana. Ma kira ka saea ala'anga ta'a ki sulia Fa'arongo'a Le'a sulia na Aofia 'i na'ona na ngwae 'oro ki. Sui sa Paul ka tala'ia na fafarongo ki kira ka leka fa'asida, ma ana asoa ki ta'ifau nia ka ala'a fuana na ngwae ki saena luma ni fa'ananau'anga sa Taeranus.

¹⁰ Na ru ne'e kira sasia ka leka talau sulia ro fa'i ngali ki. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua saena aba'i kula 'i Asia, na Jiu ki ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira ka rongoa fatalana na Aofia.

Na ngela sa Skefa ki

¹¹ Ma God ka kwatea na ngasingasi'anga doe fuana sa Paul, fasi 'iri nia ka fulia na'a ru fa'anada'a ki ma na ru ni 'arefo'anga ani ki.

¹² Ma di'ia kira ngalia ta kala 'aba lau'ua ti'iti'i bore 'ana ana 'aba lau'ua nia ki siana ta ngwae ne'e mata'i, na ngwae ne'eri ke ba'a 'akwa na'a. Ma na ano'i ru ta'a ki logo, kika ru'u 'i maa fa'asia na ngwae ne'eri ki.

¹³⁻¹⁴ Ma ti Jiu logo kira liu kwailiu sulia asoa ki fuana lalilana na ano'i ru ta'a ki. Na fiu ngela na fata abu doe Jiu ki ne'e satana sa Skefa ne'e kira sasia ru ne'eri. Ma kira bore kira ka ilili 'uana lalilana na ano'i ru ta'a ki 'ani satana na Aofia sa Jesus. Kira fata 'uri fuana ano'i ru ta'a ki, "Nau ku ifulanga'i kamu 'ani satana sa Jesus ba sa Paul nia fa'arongo 'ani."

¹⁵ Bore ma na ano'i ru ta'a ne'e nia olisida ka 'uri, "Nau ku saiana sa Jesus, ma nau ku sai logo ana sa Paul nia to'o ana ngasingasi'anga sa Jesus. Bore ma kaumululu nini'a, kaumululu 'iri to'o ana na ngasingasi'anga sa Jesus."

¹⁶ Ma na ngwae ne'e ano'i ru ta'a ne'eri nia manu ana ka fa'asaka 'uada, ma ka kwai'ida. Ma kira ka tafi dadara fa'asia luma ngwae ne'eri fa'inia na ma'e maala ki 'i nonida.

¹⁷ Ana kaida'i ne'e ngwae Jiu ki ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e tua 'i Efesus, kira rongoa ru ne'e, kira ka ma'u liu, ma kira ka fu'usi doe liu ana satana na Aofia sa Jesus.

¹⁸ Ma na ngwae 'oro ana ngwae ne'e kira fa'amamana ki, kira leka ma'i, kira ka fata tafa, ma kira ka fa'ata'inia na ma'e fata'a ana kelema kira ki.

¹⁹ Ma ti ngwae 'oro logo ada ne'e kira rao 'ani talana ano'i ru ta'a ki, kira ka ngalia logo ma'i na buka kira ki ana rao'a sulia na ano'i ru ta'a ki, ma kira ka do'ofi'i 'i saftana fiku'a ne'eri. Ma kira ka alu fiku'a na'a liulana na buka ne'eri ki, ma nia ka dao ana 50,000 ngisingisi mani ki.

²⁰ Osi'ana na ru ne'eri na fatalana God ka inua ngwae 'oro ki, ma kira ka fa'amamana ana na Aofia.

Na sua ngalungalu'a 'i Efesus

²¹ Buri 'ana na ru ne'eri ki sui, sa Paul ka naia na'a saena manatana 'iri nia ke leka 'uana fanoa ki saena aba'i kula 'i Masedonia ma 'i Gris ki, ma ka daofa'i liu 'uana 'i Jerusalem. Ma sa Paul ka fa'ta'uri, "Buri 'ana ne'e nai leka 'i ne'ana, nau ku oga nai leka logo 'uana 'i Rom."

²² Ma nia ka kwatea sa Timoti ma sa Erastus, na ro ngwae kwai'afi nia ki, 'uana 'i Masedonia, kaida'i nia tua basi 'ana 'ua 'i Efesus saena aba'i kula 'i Asia.

²³ Ma ana kaida'i ne'eri ba na ngalu'a doe ka fuli 'i Efesus sulia na Fa'arongo'a Le'a sulia na Aofia.

²⁴ 'Una'eri ma ta'i ngwae satana sa Demitrius, nia'na na ngwae nia rao ana saunga'ilana na ru ngwasinasina ki, ma nia ka saiana saunga'ilana na kala nunu'i ru ki ana na god kini kira ne'e satana 'i Atemis, fuana luma abu kira ki. Ma na rao'a sa Demitrius ka fa'ato'orua liu na ngwae ne'e kira rao fuana ki.

²⁵ Ma nia ka saeda kira ka fiku ma'i fa'inia ti ngwae ne'e kira sasia logo na rao'a di'ia ne'e kira sasia. Ma nia ka fata 'uri fuada, "Reala 'ae, kaumulu saiana na to'oru'a kulu ne'e nia saka go'o ma'i fa'asia na rao'a ne'e kulu sasia 'ani saunga'ilana kala nunu'i ru ki.

²⁶ Kaumulu lisia ma kamu ka rongoa ta'ifau na'a na ru ne'e sa Paul nia sasi'i ki. Nia saea na kala nunu'i ru ne'e ngwae ki kira saunga'ini'i ki, kira'a noa'a la'u na god mamana ki. Aia, ma osi'ana ne'e nia ka fata 'una'eri, na ngwae 'oro ki 'i ne'e 'i Efesus ma na ma'e fanoa 'oro ki saena aba'i kula 'i Asia logo ne'e manatada ka abula na'a sulia.

²⁷ Ma di'ia 'una'eri, na ngwae ki kira ke ba'a fata fa'alia na rao'a ne'e kulu ki. Noa'a la'u ta'ifilia ru ne'eri, ma ta

ru ne'e ke ba'a ta'a logo, na luma abu god kini doe nini kulu 'i Atemis, kike ba'a maladalafa na'a 'ada, ma na 'inoto'alana ke ba'a dalafa'a na'a. Ma na ngwae 'i Asia ki ta'ifau, ma na magalia ta'ifau ne'e, kike ba'a mango fa'asia fo'osilana!"

²⁸ Kaida'i na fiku'a ne'eri kira rongoa ala'anga ne'eri ki, kira saeta'a liu, ma kira ka ri koko kira ka 'uri, "I Atemis ne'e god 'i Efesus ne'e 'inoto'a ka tasa!"

²⁹ Sui na sua ngalungalu'a ka tae saena ma'e fanoa doe ne'eri. Ma kira ka daua sa Geas fa'inia sa Aristakus, ro ngwae fa'asia aba'i kula 'i Masedonia ne'e kera leleka fa'inia sa Paul, ma kira ka 'abalanga'inidaro'o, ma kika lalili fa'inida 'uana na fuli masa'a ne'e ngwae ki kira fiku ana.

³⁰ Ma sa Paul ka oga ka leka 'i na'ona fiku'a ne'eri, bore ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ki ka lua.

³¹ Ma ti ngwae fa'ina na'ona'o ana aba'i kula ne'eri ki, kira kwaima fa'inia sa Paul, kira lua logo noa'a nia kasi leka ana kula ne'e kira fiku ana.

³² Ma na sua ngalungalu'a doe liu ka tata'e saena fiku'a ne'eri. Ma ti ngwae kira ka ako kira ka saea na'a 'ada ta ru, ma ti ngwae kira ka saea logo 'ada ti ru matamata, du'ungana na 'orolana ngwae noa'a kasi sai go'o ana tae ne'e kira fiku ma'i fuana.

³³ Ma ti ngwae Jiu kira usunga'inia kwau sa Aleksanda, ma kira ka tala'ia ma'i 'i na'ona fiku'a ne'eri, osi'ana kira oga nia fada madakola ana ngalu'a ne'eri. Sui sa Aleksanda ka fa'ata'i fuana fiku'a ne'eri ma ka nene fafida 'ani limana, fasi 'iri nia ka saea ta ala'anga ni kwaifone'anga 'i na'o ana na ngwae ki.

³⁴ Bore ma kaida'i kira lia saiana nia na Jiu, kira ka rikoko la'u kira ka 'uri, "Atemis ne'e god kia 'i Efesus ne'e 'inoto'a ka tasa!" Ma kira ka rikoko 'una'eri sulia kala kaida'i tau, bolo fa'inia ta ro kadi sina.

³⁵ Sui na ngwae 'a'ana ana na fanoa ne'eri ka leka ma'i ka fa'anotoa na ngwae ki ka 'uri, "Ngwae ana 'i Efesus 'ae, na ngwae ki ta'ifau kira saiana kia'a na'a ne'e lia sulia na luma abu 'i Atemis, fa'inia na gwa'i fau abu nia ba 'asia ma'i fa'asia saena mamanga.

³⁶ Noa'a ta ngwae kasi tofea na ru ne'e ki. Ta ne'e nia le'a liu kamu ka tua aroaro na'a, noa'a kamu kasi sasia la'u ta ru ne'e ka di'ia lala na ngwae bolebole'a ki.

³⁷ Ma kamu ngalia na'a ma'i ro ngwae ne'e ki, sui bore 'ana noa'a kera kasi bilia go'o ta ru fa'asia saena luma abu, ma noa'a kera kasi fata buri tolinga'i go'o ana ta ru sulia na god kini kia.

³⁸ Ma di'ia sa Demitrius, ma na ngwae ne'e kira rao fuana ki, kira oga kike nge maana ta ngwae, tama kira ka matalanga'inia ana fa'i asoa ana kwa'ikwa'inga ki saena luma ni kwai matalanga'inga, ma na ngwae ni kwai matalanga'i ki, kira saiana rongolada ana ala'anga.

³⁹ Bore ma di'ia kamu oga 'ua ta ru, muke fa'asaga na'a 'i na'ona fikuta'i ngwae.

⁴⁰ Nia le'a kuke lia suli kulu, 'asu 'ubani na ngwae gwaunga'i ki kata fai fafi kulu 'ani sua ngalungalu'a ne'e kulu sasia ta'ena. Ma nia 'afita'i liu fuana kulu ka kwatea ta manata'anga le'a ne'e kulu ke fofoni ru 'ania sulia."

⁴¹ Buri 'ana nia saea ru ne'e ki ta'ifau, nia saea kira ka oli na'a 'ada.

20

'I Masedonia ma 'i Gris

¹ Ma 'i buri 'ana na sua ngalungalu'a ne'e aroaro na'a, sa Paul ka saea ma'i na ngwae fa'amamana ki siana, ma ka kwatea ala'anga ni kwairadu'anga ki, ma nia ka falangi ada. Sui nia ka fata olioli ada, ma nia ka leka na'a 'uana 'i Masedonia.

² Kaida'i nia leka na'a 'uana 'i Masedonia, nia ka liufia na fanoa ki, ma ka radua na ngwae fa'amamana ki 'ani ala'anga 'oro ki. Sui nia ka dao ana aba'i kula 'i Gris.

³ Ma nia ka tua 'i ne'eri sulia uulu madamo ki. Ma kaida'i nia sasi aka'u fuana leka'a 'uana aba'i kula 'i Siria 'ani na faka, nia ka rongoa na juu ki kira naia fuana saungilana. 'Una'eri ma nia ka manata agwa'i na'a fuana oli'a 'i Siria sulia tala 'i tolo ne'e liu 'i Masedonia.

⁴ Ma sa Sofata, na ngela sa Pirus na ngwae 'i Berea, ma sa Aristakus, ma sa Sekundus ne'e kero'a ngwae 'i Tesalonika ki, ma sa Geas ngwae 'i Derbe, ma sa Tikikus, ma sa Trofimus kero'a ngwae 'i Asia ki, ma sa Timoti, ne'e kira leka fa'inia sa Paul.

⁵ Kira leka kira ka ma'akwalia kaimili ana fanoa 'i Troas.

⁶ Ma kami ka to'ofolo fa'asia fanoa 'i Filipae buri 'ana na Fafanga'a 'ani beret ne'e noa'a ta isi 'i saena, ma lima asoa ki 'i buri 'ana, kami ka fiku la'u fa'inida 'i Troas. 'I ne'eri kami ka tua sulia fiu asoa ki.

Dao'a 'isi sa Paul 'i Troas

⁷ Ana Sarere 'i sa'ulafi, kami fiku ma'i fuana na fiku fanga kwaima'anga. Ma sa Paul ka ala'a fuana na ngwae ki, 'ita 'i sa'ulafi leleka ka dao saena tofongana

rodo, osi'ana nia ke ba'a leka na'a kwau 'ana rorodo.

⁸ Ana na agi luma ne'e 'i langi ne'e kami fiku ana, ne'e fa'i unu 'oro ki kira ni' 'i ne'eri.

⁹ Ma ta'i ngwae 'alako satana sa Iutikus tua 'ana 'i maana maa olofola, ma osi'ana ne'e sa Paul nia ala'a ka tau, na maana ngwae 'alako ne'e ka kulufefe na'a, ma ka maliu liu na'a 'ana, ma nia ka 'asi na'a 'ana fa'asia uula tala luma 'i lifua 'uana 'i ano. Kaida'i kira lafua kwau nia'a, kira ka lisia, ma nia mae na'a.

¹⁰ Bore ma sa Paul ka koso 'i ano, ka bobo uruuru, ma ka ofia, sui ka fata 'uri, "Noa'a kamu kasi manata 'abera, osi'ana nia mauri go'o 'ana 'ua."

¹¹ 'Una'eri nia ka oli logo 'ana 'uana agi luma ne'e kira fiku ana, ma ka ngiia na beret, ma kira ka fanga. Ma buri 'ana nia ala'a fa'inida leleka ka 'ofodangi na'a, sa Paul ka fi'i leka.

¹² Ma kira ka olifa'inia na ngwae 'alako ne'e 'uana luma nia, ma kira ka saele'a liu du'ungana ne'e nia mauri na'a.

Fa'asia 'i Troas kira ka leka 'uana 'i Miletus

¹³ 'Una'eri kami ka leka etaeta na'a 'aimili 'uana saena faka, ma kami ka to'ofolo 'uana fanoa 'i Asos, fasi 'iri kami ka ngalia sa Paul 'i ne'eri. Nia saea 'una'eri fuaimili, osi'ana nia leka kwau 'i ne'eri ana tala 'i tolo.

¹⁴ Kaida'i nia dao to'o ami'a 'i Asos, nia ka ra'e na'a fa'i kami saena faka, mika leka na'a 'uana fanoa 'i Mitilene.

¹⁵ Ma kami leka fa'asia 'i ne'eri, kami ka liu ana bubunga 'i Kios ana ruana asoa. Ma ana na uula asoa, kami ka dao ana bubunga 'i Samos. Ma ana faina asoa, kami ka dao ana fanoa 'i Miletus.

¹⁶ Sa Paul nia manata 'uana fasi ke daofa'i liu kwau 'uana 'i Efesus, 'iri noa'a kami kasi tua ana aba'i kula 'i Asia, osi'ana kami leka 'ali'ali 'iri mika dao 'ali'ali go'o 'i Jerusalem 'i na'ona fa'i asoa ana Pentekos, di'ia nia talangwara'u.

Ala'anga ni olioli'a sa Paul fuana ngwae 'i Efesus ki

¹⁷ Ana kaida'i sa Paul tua 'i Miletus, nia ka kwate ala'anga fuana na ngwae fa'i na'ona'o ki ana fikuta'i ngwae fa'amamana ki 'i Efesus, fasi 'iri kike leka ma'i siana.

¹⁸ Kaida'i kira dao ma'i, nia ka fata 'uri fuada, "Kamu saiana ru ne'e nau ku sasia kaida'i nau ku tua fa'i kamu, 'ita ana kaida'i nau ku dao ma'i saena aba'i kula 'i Asia.

¹⁹ Nau ku sasia na rao'a fuana na Aofia fa'inia na enoen'anga, ma na ang'i'a ana

kaida'i 'afita'i'anga ki ka dao aku, osi'ana ne'e ru ta'a ki ne'e Jiu ki sasi'i aku.

²⁰ Kamu ka saiana ta'ifau na'a, kaida'i nau ku fa'amanata 'i saena luma kamu ki, ma fuana na ngwae ki ta'ifau, noa'a nau kusi sofonga'inia go'o ta ru fa'asi kamu fuana 'afilamu'a.

²¹ Fuana Jiu ki, ma fuana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, nau ku fata totonga'i fuada 'iri kira ke abula fa'asia ta'anga'a kira ki, ma kira ke abula 'uana God, ma kira ke fa'amamana ana na Aofia sa Jesus.

²² "Bore ma du'ungana nau ku ro'osulia na Ano'i ru Abu, nau ku leka 'uana 'i Jerusalem, ma noa'a nau kusi saiana tae ne'e ke ba'a fuli fuaku 'i ne'eri.

²³ Ma ana na fanoa ki ta'ifau ne'e nau ku dao ani, na Ano'i ru Abu ka saea fuaku nai ba'a dao to'ona 'afita'i'anga, ma nai ba'a tua 'i saena luma ni lokafo 'i Jerusalem.

²⁴ Bore ma nia le'a go'o 'ana. Noa'a naisi 'abera go'o sulia ru ne'e ke fuli fuaku, si di'ia nau ku fa'asuia nama na rao'a ne'e na Aofia sa Jesus nia kwate fuaku. Ma na rao'a ne'eri ne'e fa'atalonga'ilana Fa'arongo'a Le'a sulia na kwai'ofe'anga God fuana na ngwae ki ta'ifau.

²⁵ "Ma nau ku liliu 'i safitamu'a ta'ifau fa'inia na ala'anga sulia 'Inoto'anga God. Ma ana kaida'i ne'e, nau ku saiana noa'a kamu kasi ba'a lisi nau la'u.

²⁶ Bore ma nau ku sae madako na'a ana fuamu'a 'i ta'ena ne'e, di'ia ta ngwae bore 'ana amu'a ne'e noa'a kasi to'o ana na mauri'a faolu fa'asia God, nau ku sulitala'a fa'asia, ma noa'a la'u na 'abera 'anga nau fuana.

²⁷ Osi'ana noa'a nau kusi sofonga'inia go'o ta ru ni fa'arongolamu'a 'ani sulia na kwaiogai'anga God ki fuaka.

²⁸ Ta ne'e kamu'a ngwae fa'ina'ona'o ki, kamu ke lia suli kamu talamu'a, ma na ngwae ki ne'e na Ano'i ru Abu alua fuana muke lia sulida. Muke lia sulia na ngwae ne'e kira fa'amamana ana God, di'ia na ngwae lia sulia na sipsip ki ne'e lia sulida. God ka folida 'ani na maelana na Ngela nia talana.

²⁹ Nau ku saiana buri 'ana nau ku leka, ti ngwae fa'amanata rora kike ba'a leka ma'i, ma kike takalonga'inia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, di'ia na kui kwasi ki ne'e saungia na sipsip ki.

³⁰ Kaida'i ke ba'a dao ma'i ne'e ti ngwae ana fiku'a kamu kike ba'a sokea sa tai fa'ida ne'e fa'amamana 'uana leka'a sulida.

³¹ Muke lialia, ma muke manata to'ona sulia uulu fa'i ngali ki, sulia asoa ma na rodo, nau ku fa'amanata kamu, sui bore 'ana saena 'afita'i'anga ma na angia'a.

³² "Ma ana kaida'i ne'e, nau ku kwate kamu na'a fuana God, fasi 'iri nia ka lia suli kamu. Ma manata to'ona ala'anga sulia kwai'ofe'anga le'a nia. Osi'ana ala'anga ne'eri nia bolo fuana fa'angasingaslamu'a ma ka kwate na ru le'a ne'e God nia to'o ana fuana na ngwae nia ki ta'ifau.

³³ Ma kamu ka sai logo ana, noa'a nau kusi oga go'o ta mani, nama ta toro fa'asia ta ngwae aumulu.

³⁴ Ma kamu'a ta'ifau go'o kamu saiana ne'e nau ku rao 'ani na ro lima nau ki, fasi 'iri nau ku 'afia nau'a ma kwaima nau ki kaida'i kami'a bo'obo'o.

³⁵ Nau ku fa'ata'inia ta'ifau na'a fuamu'a 'ani rao'a ngasingasi'a 'una'eri, kulu saiana kulu ka 'afia na ngwae ne'e kira ngwata'uta'u ki. Muke manata to'ona na ala'anga ba na Aofia kia sa Jesus nia saea, 'Na ngwae ne'e nia kwate ru, nia saele'a ka doe liufia na ngwae ne'e nia ngalia ru.' "

³⁶ Kaida'i sa Paul nia ala'a ka sui, nia ka bobo uruuru, ma ka fo'o fa'i kira.

³⁷ Ma kira'a ta'ifau go'o kira ka anga kaida'i kira lolofafia sa Paul, ma kira ka nono'ia.

³⁸ Ma kira ka kwaimanatai liu sulia nia saea noa'a kira kasi ba'a lisia la'u. 'Una'eri go'o ma kira ka leka fa'inia 'uana saena na faka.

21

Sa Paul leka 'uana 'i Jerusalem

¹ Kami olioli ada ka sui, kami ka ta'elia na'a na faka, ma kami ka leka na'a. Kaida'i ne'e kami to'ofolo na'a, kami ka dao ana bubunga 'i Kos. Sui ana ruana asoa, kami ka dao ana bubunga 'i Rodes. Ma kami ka leka kwau 'uana fanoa 'i Patara fa'asia 'i ne'eri.

² 'I ne'eri, kami ka dao to'ona na faka ne'e ke leka 'uana aba'i kula 'i Fonisia saena 'i Siria. Sui kami ka ta'elia na faka ne'eri, ma kami ka leka la'u.

³ Kami ka liu ana kula ne'e kami lia kwau ma kami ka lisia bubunga 'i Saepirus. 'Una'eri kami ka gali 'i bali toli, kami ka leka 'uana aba'i kula 'i Siria. Kami ka koso 'i sara ana fanoa 'i Taea, kula ne'e faka kami fa'akosoa na luda'a ki ana.

⁴ Ma 'i ne'eri kami ka dao to'ona ti ngwae ne'e kira fa'amamana ki, ma kami ka tua fa'inida sulia fiu asoa ki. Ma osi'ana na Ano'i ru Abu ka kwate na'a manata'anga fuada, kira ka fata 'abera 'ani sa Paul 'iri noa'a nia kasi leka la'u 'uana Jerusalem.

⁵ 'Una'eri bore 'ana, ma ana kaida'i fuana leka'a kaimili, kami ka leka na'a

'aimili. Ma na ngwae ki, fa'inia na 'afe kira ki, ma na ngela kira ki ta'ifau go'o ne'e kira leka fa'i kaimili 'uana 'i fafona asi. Kaida'i kami dao, kami ka bobo ururuu, ma kami ka fo'o.

⁶ 'Una'eri kami ka olioli ada ka sui, kami fi'i ta'elia na faka, ma kira ka oli na'a 'adulu 'i fanoa.

⁷ Sui kami ka leka fa'asia 'i Taea, kami ka dao ana fanoa 'i Tolemais, kami ka lisia ti ngwae ne'e kira fa'amamana, ma kami ka tua fa'inida sulia ta'i asoa.

⁸ Ma ana ruana asoa, kami ka leka la'u, kami ka dao ana fanoa 'i Sesarea. 'I ne'eri, kami ka tua 'i luma sa Filip, na ngwae ne'e rao 'ani fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a. Ma nia'a ta ngwae ana fiu ngwae ba kira filida 'i Jerusalem 'uana kwai'afi'anga ana ngwae ne'e kira fa'amamana ki.

⁹ Nia to'o ana fai sari'i ki, ma kira ka fa'arongo logo 'ani fatalana God.

¹⁰ Ma kami tua 'i ne'eri sulia bara asoa, ma ta'i profet satana sa Agabus ka dao ma'i fa'asia 'i Judea.

¹¹ Nia ka leka ma'i siaimili, ma ka ngalia na fo'osae sa Paul fuana lobilana li'itana, ma ka firi fafia 'ani ro 'ae nia ki talana fa'inia ro lima nia ki logo, sui ka fata 'uri, "Na Ano'i ru Abu ka saea, na ngwae nini'a na fo'osae nia, na Jiu ki kira ke ba'a firi 'uri logo ana 'i Jerusalem, sui kira ke kwatea fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki."

¹² Ana kaida'i kami rongoa na ru ne'eri, kaimili fa'inia na ngwae ne'eri ki kami ka 'engoa sa Paul fasi 'iri noa'a nia kasi leka 'uana 'i Jerusalem.

¹³ Bore ma nia ka olisi kaimili ka 'uri, "Fa'uta ne'e kamu ka ang'i 'una'eri ma muke kwate nau ku kwaimanatai? Nau ku sasi aka'u noa'a la'u fuana firi'ilaku go'o 'ana 'i Jerusalem, bore ma 'iri nai mae logo du'ungana na Aofia sa Jesus."

¹⁴ Ma sulia kami kasi bolo go'o fuana rokisilana manatana sa Paul, 'una'eri bore 'ana kami ka fata na'a 'aimili 'uri, "Nia le'a, ala'ania na kwaigoi'anga God ka fuli na'a 'ana."

¹⁵ Buri 'ana kami tua 'i ne'eri sulia bara asoa, kami ka sasi aka'u na'a ana ru kaimili ki, kami ka leka na'a 'uana 'i Jerusalem.

¹⁶ Ma ti fafarongo logo fa'asia Sesarea kira leka fa'i kaimili, ma kira ka tala'i kaimili 'uana luma ngwae ne'e kami ke ba'a tua siana, satana sa Nason ngwae 'i Saeprus, nia'a ta ngwae ne'e eta fa'amamana 'ua na'a ma'i.

¹⁷ Kaida'i kami dao na'a 'i Jerusalem, na ngwae ne'e kira fa'amamana ki kira ka kwalo le'a liu ana kaimili.

¹⁸ Ana ruana asoa, sa Paul ka leka fa'i kaimili fuana lisilana sa James. Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki ta'ifau saena fikutai' ngwae fa'amamana ne'e, kira tua 'i ne'eri.

¹⁹ Sa Paul ka fata le'a le'a fuada, sui nia ka fa'arongo kira 'ani ru ne'e God nia sasi'i ta'ifau ki 'ani rao'a ne'e sa Paul sasi'i safitana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

²⁰ Ma 'i buri 'ana kira rongoa nia'a ka sui, kira ta'ifau go'o kira ka ba'atafea God. Sui kira ka fata 'uri fuana sa Paul, "Kwala ngwae'uta Paul, 'oko lisia go'o 'amu na ngwae 'oro liu ana ngwae 'i Jiu ki kira fa'amamana, ma kira ka fu'usi doe go'o 'ada 'ua ana taki sa Moses ki.

²¹ Kira rongoa ne'e ngwae ki fai fafi'o, osi'ana 'oko fa'amanata na Jiu ki ne'e kira tua ana ma'e fanoa ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, fasi 'iri noa'a kira kasi ro'o la'u sulia na taki ne'e sa Moses nia kwatea, ma 'oko saea fuada noa'a kira kasi 'olo fa'ata'inia ana ngela kira ki, ma noa'a kira kasi sasi sulia na falafala kulu Jiu ki.

²² Ma kira ka rongoa na'a ne'e 'oko dao 'i ne'e. Nia bolo fa'inia kuke fa'asaga basi na manata'anga rora nini'a 'i safitana na ngwae fa'amamana 'i Jiu ki.

²³ 'Oke sasia tae ne'e kami saea fuamu. Na fai ngwae ki kira tua 'i ne'e, ma kira fata alanga'i fuana God.

²⁴ 'Oke leka fa'i kira fuana fa'asikasika'anga 'i maana God saena Luma Abu God, ma 'oko foli fuana fa'asikasika'anga ne'eri, fasi 'iri kira ke sufi gugurua na ifuda ka fa'ata'inia ne'e kira fa'asuia na'a na eta fata'anga kira^o fuana God. Di'ia 'oko sasi 'una'eri sulia taki sa Moses, na ngwae ki ta'ifau kira ke ba'a saiana na ru ne'e kira rongoa ne'e kira saea sulio'o ki, noa'a kasi mamana, bore ma 'ae'o bore 'oko ro'osulia na taki sa Moses ki.

²⁵ "Ma fuana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e kira fa'amamana, kaimili kerekere fuada ta'ifau na'a, ma kami ka fa'arongoda 'ani na lia'i ngwae ne'e kami alafafia: Noa'a kira kasi 'ania na fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana malamala god ne'e kira fo'osia, ma noa'a kira kasi 'ania 'abu nama noa'a ta ru 'ae'aela ne'e kira li'oa, ma kira ka lia sulii kira fa'asia kakabara'anga."

²⁶ Sa Paul alafafia na lia'i ngwae ne'eri, ma ana ruana asoa, nia ka leka na'a fa'inia na fai ngwae ne'eri ki, ma ka fa'asikasika

Sa Paul ala'a fa'inia sa James

fa'linida. Sui nia ka leka saena Luma Abu God, ka fa'arongoa na fata abu 'ani na kaida'i fa'uta ne'e na fiu asoa fuana fa'asikasika'a ke sui ana, sui mala kira fi'i kwatea na kwaisu'usi'anga kira ki.

Kira daua sa Paul

²⁷ Ma kaida'i fiu asoa ne'eri ki karangi sui, ti ngwae Jiu ma'i fa'asia aba'i kula 'i Asia, kira ka lisia sa Paul saena Luma Abu God. Ma kira ka bo 'i burina na'a na ngwae ki, ma kira ka daua sa Paul.

²⁸ Ma kira ka rikoko kira ka 'uri, "Ngwae ana 'i Israel! Muke kwai'afi ma'i aimili! Na ngwae ne'e nia liufia na'a fanoa ki ta'lifau fuana fa'amanatalana ngwae ki fuana maladalafa lana ngwae 'i Jiu ki, ma fa'inia maladalafa lana na taki sa Moses ki fa'inia na Luma Abu ne'e. Ma ana kaida'i ne'e, nia ka tala'ia ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki 'uana saena Luma Abu ne'e, ma kira ka fa'asua na kula abu ne'e!"

²⁹ Kira saea ru ne'e, osi'ana ne'e kira lisia sa Trofimus na ngwae 'i Efesus nia tua fa'inia sa Paul 'i ne'eri 'i Jerusalem ana asoa etaeta, ma kira ka fia fasi sa Paul nia tala'ia 'uana saena Luma Abu God.

³⁰ Ma na sua ngalungalu'anga ka tata'e saena fanoa 'i Jerusalem ta'lifau, ma na ngwae ki kira ka afa'iriri ma'i ta'lifau, ma kira ka daua sa Paul, ma kira ka tara'e'eo'a ana 'uana 'i maa fa'asia saena Luma Abu God. Ma 'una'eri go'o na sina maa ki ana Luma Abu ne'eri, kira ka fono na'a.

³¹ Kaida'i ne'e ngwae ki kira oga kike saungia sa Paul, ti ngwae kira ka kwate ala'anga fuana ngwae 'inoto'a ana ofo'a 'i Rom, osi'ana na sua ngalungalu'anga doe ne'eri ka liu saena fanoa 'i Jerusalem.

³² Ma ana kaida'i ne'e ngwae 'inoto'a nia rongoa na ru ne'eri, nia fi'i leka, ma ka tala'ia ti ngwae ana ofo'a nia ki fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o kira ki, kira ka leka 'ali'ali 'uana kula ne'e ngwae ki kira fiku ana. Ma ana kaida'i ne'e ngwae ki kira lisia na'a ngwae 'inoto'a ne'eri fa'inia na ngwae ofo'a nia ki, kira fi'i mamalo fa'asia na kwa'ilana sa Paul.

³³ Kaida'i na ngwae 'inoto'a ne'eri ka dao na'a, nia ka leka siana sa Paul, ma ka daua. Sui nia ka saea fuana ngwae nia ki 'iri kira ka firi fafia 'ani ro kwalo sene ki. Sui nia ka saeflora ngwae ki ka fata 'uri, "Sa tai nini'a ngwae ne'e, ma ru ta'a tae ne'e nia sasia?"

³⁴ Ma na ngwae ki kira ka saea na ala'anga 'oro matamata kwailiu ki, na ngwae 'inoto'a ne'eri ka kina na'a tae ne'e kira saeta'a fuana sa Paul du'ungana. Ta ne'e nia ka saea na'a fuana ngwae ana ofo'a nia ki, 'iri kira ke ngalia sa Paul, kira

ke alua saena luma na ngwae ana ofo'a ki ne'e kira tua ana.

³⁵ Ma na ngwae ana ofo'a ki kira ka tala'ia 'uana 'aena sinamaa ana luma ne'eri, ma kira ka ngalia 'i langi, osi'ana ne'e ngwae ne'eri ki kira sua ngalungalu ka doe liu.

³⁶ Ma na Jiu ki kira ka lalili fa'inia na ako'a kira ka 'uri, "Saungia ke mae lala kwa! Saungia ke mae lala kwa!"

Sa Paul fata su'usi nia talana

³⁷ Ana kaida'i ne'e ngwae ana ofo'a ki kira sisi aka'u fuana ru'unga'a 'i luma fa'inia sa Paul, nia ka fata 'uri fuana ngwae 'inoto'a ne'eri, "Nau ku oga nai saea ta'i ru fuamu kwala ara'i kwa."

Ma na ngwae 'inoto'a ne'eri ka saeflora ka 'uri, "'Uri ma 'oko saiana ala'anga 'i Grik?"

³⁸ 'Una'eri ma 'ae'o noa'a la'u na ngwae ba 'i Ejipt ba ana kaida'i ba sui na'a toli ba 'oko tatabula na fu'anga doe, ma 'oko tala'ia na'a fai to'oni ngwae ki, ma kira ka leka 'uana saena aba'i kula kwasi fa'inia na sele ni ofo'a kira fuana fu'anga?"

³⁹ Sui sa Paul ka olisia ka 'uri "Noa'a! Nau'a na ngwae Jiu lala, nau ku futa 'i Tarsus fanoa 'inoto'a 'i Silisia. Nau ku oga 'oke ala'ani 'iri nau ku ala'a basi fuana ngwae ne'e ki."

⁴⁰ Go'o na ngwae 'inoto'a ne'e ka ala'ania, ma sa Paul ka uu 'i maana luma ne'eri 'i lifua, ma ka fa'ata'i 'ani limana ma ka nene fafia na ngwae ki. Ana kaida'i kira tua aroaro, sa Paul ka ala'a fuada 'ani ala'anga ngwae Jiu ka 'uri,

22

¹ "Ngwae'futa nau kina fa'inia kamu'a na ma'a nau ki, muke fafarongo nau basi nini'a nau ku ili fata ni su'usilaku fa'asia na ru ne'e kamu fai fafi nau 'ani!"

² Kaida'i kira rongoa nia fata 'ani ala'anga ngwae Jiu, kira ka tua aroaro ta'lifau, ma sa Paul ka ala'a la'u ka fata 'uri,

³ "Nau'a na ngwae Jiu, ma nau ku futa 'i Tarsus na ma'e fanoa saena aba'i kula 'i Silisia, ma nau ku doe ma'i 'i Jerusalem kaida'i nau ku saesae'e ru siana sa Gamaliel. Ma nia ka fa'amanata le'a liu aku 'ani sisi'a sulia na taki ne'e sa Moses kwatea ma'i fuana ko'o kia ki, ma nau ku oga logo sasilana na tae ki ne'e God nia oga, di'ia logo ne'e kamu oga sasilana na'a 'i ta'ena.

⁴ Ma nau ku fa'akaisia logo na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus, ma nau ku saungida. Nau ku daua logo na

ngwae ki, ma na kini ki, ma nau ku aluda saena luma ni lokafo.

⁵ Na 'lingata'i fata abu, ma na ngwae fa'ina'ona'o kulu ki, kira saiana na ru nini'a nau ku fata sulia nia mamana. Ma kira keresia na'a ru ki fuana na ngwae fa'ina'ona'o ana na Jiu ki 'i Damaskas, ma kira ka kwatea fuaku, fasi 'iri nau ku ngalia fuada. Ma kira ka ala'ani nau fasi 'iri nai lulu 'uana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki 'i ne'eri, fasi 'iri nai dauda, ma nai firi fafida, ma nai oli ma'i fa'inida 'uana 'i ne'e Jerusalem, fasi 'iri ne'e ngwae fa'ina'ona'o ki kira ke kwatea kwa'ikwa'inga fuada.

⁶ "Ana kaida'i nau ku leka ma nau ku dao karangia na'a 'i Damaskas bolo fa'inia tofongana asoa, ngwano ma na ngwabinabina'anga doe sina ma'i fa'asia mamanga kalikali nau.

⁷ Ma nau ku 'asi 'i ano, ma nau ku rongoa na lingalinga'i ru fata 'uri fuaku, 'Saul 'ae, Saul 'ae, fa'uta ne'e 'oko fa'akaisi nau?"

⁸ Sui nau ku fata 'uri fuana, 'Ara'i kwa, 'ae'o sa tai ne'ana?' Ma na lingalinga'i ru ne'eri ka olisi nau ka fata 'uri, 'Nau'a sa Jesus ngwae 'i Nasaret nini'a 'oko fa'akaisi nau.'

⁹ Ma na ngwae ne'e kira leka fa'inau ki, kira lisia na ngwabinabina'anga ne'eri, ma noa'a kira kasi rongoa go'lo na lingana ngwae ne'e ka ala'a fa'inau.

¹⁰ Ma nau ku saefiloo, nau ku 'uri, 'Aofia 'ae, tae ne'e nai ba'a sasia?' Ma na Aofia ka olisi nau ka fata 'uri, 'Oke tata'e, 'oko leka 'uana 'i Damaskas. Ma kika fa'arongo 'oe 'ani ru ne'e nau ku naia fuana 'oke sasi'i.'

¹¹ Ana kaida'i ne'eri, na maaku ka rodo, osi'ana na binabinalana ru ne'eri, ma na ngwae ne'e kira leka fa'i nau, kira ka dau ana limaku, ma kira ka tala'i nau 'uana 'i Damaskas.

¹² "Ma ta'i ngwae nia tua 'i Damaskas satana sa Ananias, nia na ngwae ne'e fu'usi doe ana God, ma ka ro'osulia na taki kia'a Jiu ki, ma na ngwae Jiu ki ta'ifau ne'e kira tua 'i Damaskas, kira fu'usi doe liu ana.

¹³ Nia leka ma'i ka uu siaku, ka fata 'uri, 'Ngwae'futa nau Saul 'ae, 'oke lia na'al' Ma ana kaida'i ne'eri nama go'lo, na maaku ka lia na'a, ma nau ku lisia na'a.

¹⁴ Ma nia ka fata la'u 'uri fuaku, 'God ko'lo kia ki nia fili 'oe, fasi 'iri 'oke saiana na kwa'io'anga nia ki, ma 'oko lisia na Ngwae ni Rao 'Olo'olo nia, ma 'oko rongoa na'a lingana.

¹⁵ Ma 'oke ba'a fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a sulia fasi 'iri 'oke

fa'arongoa na ngwae ki sulia na ru ne'e 'oko lisia ma 'oko rongoa.

¹⁶ 'Uri ma na tae la'u ne'e 'oko masia? Tata'e na'a, 'oke siabu, ma 'oke fo'osia na Aofia, 'iri nia ke rufuanata ana ta'anga'a 'oe ki.'

¹⁷ "Sui nau ku oli la'u 'uana 'i Jerusalem, ma ana kaida'i nau ku fo'lo saena na Luma Abu God, nau ku lisia na fa'ata'inga,

¹⁸ ma nau ku lisia na Aofia, ma nia ka fata 'uri fuaku, 'Oke leka likota'i fa'asia 'i Jerusalem, osi'ana na ngwae ne'e ki noa'a kira kasi fa'amamana ana fatalamu suli nau.'

¹⁹ Ma nau ku fata 'uri, 'Aofia 'ae, kira sai go'lo 'ada ana ba nau ku leka saena luma fuana fo'longa'a ki, ma nau ku daua na ngwae ne'e kira fa'amamana amu ki, ma nau ku ulasida logo.

²⁰ Ma ana kaida'i ne'e ngwae ki kira saungia na'a sa Stafen, na ngwae ne'e ka fa'arongo 'ani'o, nau ku tua logo 'i ne'eri, ma nau ku alafafia na ru ne'e kira sasia ana, ma nau ku kwa'afi fuana lia'a sulia na to'ongi fafo kira ki.'

²¹ Sui na Aofia ka fata 'uri fuaku, 'Oke leka, osi'ana nai ba'a asungia'i tau mala amu siana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.' "

²² Na ngwae ki kira fafarongoa sa Paul leleka nia ka saea go'lo na ru ne'e sulia na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Ma kaida'i kira rongoa na ru ne'eri, kira fi'i rikoko kira ka 'uri, "Kamu ke ngalia kwau muka saungia! Noa'a nia 'iri totolia ne'e ka mauri!"

²³ Kira ri, ma kira ka kwaikarui 'ani na ifi kira ki, ma kira ka 'ui 'ani gegeo ana ano ki saena mamanga, osi'ana ne'e kira saeta'a liu.

²⁴ Ma na ngwae 'inoto'a ana ofo'a 'i Rom, nia ka saea fuana ngwae nia ki 'iri kira ka tala'ia sa Paul 'i luma, ma ka saea kira ka ulasia, 'iri kira ke dao to'ona du'lungana tae ne'e kwate ma Jiu ki kira ka rikoko fuana 'una'eri.

²⁵ Bore ma kaida'i kira firi'ia sa Paul fuana ulasilana, nia ka fata 'uri fuana ta'i ngwae ana ofo'a, "Nia bolo go'lo 'ana saena taki kia ki 'i Rom fuana muke ulasi nau, na ngwae 'i Rom ne'e noa'a kamu kasi matalanga'i nau 'ua?"

²⁶ Kaida'i ne'e ngwae ana ofo'a ne'eri ka rongoa na ru ne'eri, nia ka leka siana ngwae 'inoto'a nia, ma ka saefiloo ka 'uri, "Tae nini'a 'oko sasia kwa? Na ngwae lo'oko nia'a na ngwae 'i Rom!"

²⁷ 'Una'eri na ngwae 'inoto'a ne'eri ka leka siana sa Paul, ka fata 'uri, "Fa'arongo nau basi, 'uri ma 'ae'lo na ngwae 'i Rom nini'a?"

Sui sa Paul ka olisia ka 'uri, "Iu."

²⁸ Ma na ngwae 'inoto'a ne'e ka fata 'uri, "Nau'a na ngwae 'i Rom logo, du'ungana nau ku foli 'ani mani doe."

Ma sa Paul ka olisia ka 'uri, "Nau ne'e ngwae 'i Rom, osi'ana nau ku futa ana ngwae 'i Rom."

²⁹ Ma na ngwae ne'e kira uu karangia fuana kwa'ilana ma saefilolana, kira ka dudu fa'iburi fa'asia. Ma na ngwae 'inoto'a ne'eri logo, kaida'i nia saiana ne'e sa Paul nia'a na ngwae 'i Rom, nia ka ma'u, osi'ana nia firi fafia 'ani kwalo'i sene ki.

Sa Paul uu 'i na'ona na fikuta'i ngwae loko'i ru Jiu ki

³⁰ Sui na ngwae 'a'ana ana ofo'a, nia oga ka sai le'a ana tae ne'e Jiu ki kira fai fafia sa Paul 'ani. Ta ne'e ana ruana asoa, nia ka kwatea na ngwae nia ki, fasi 'iri kira ke kanusua na'a kwalo ki fa'asia sa Paul, ma ke kwatea ala'anga fuana fata abu doe ki ma na fikuta'i ngwae loko'i ru Jiu ki 'iri kira ke fiku. Sui nia ka tala'ia kwau sa Paul, ma ka fa'auua 'i na'ona na fikuta'i ngwae loko'i ru ne'eri kaida'i ne'e kira fiku.

23

¹ Ma sa Paul ka bubu te'ete'e na'a fuana ngwae fa'i na'ona'o ne'eri ki ne'e kira fiku, ka fata 'uri, "Ngwaefuta nau kina 'i Israel, nau ku fa'a 'inoto'a God, ma 'ani na liaku ta'ifau, nau ku saiana na maurilaku nia le'a ka leleka ka dao ana fa'i asoa ta'ena."

² Kaida'i sa Paul nia fata 'una'eri, na 'ingata'i fata abu sa Ananias ka saea fuana ngwae ne'e kira uu karangia sa Paul 'iri kira ka fida fafia kwakwana.

³ Ma sa Paul ka fata 'uri fuana, "God nia ke ba'a fidali'o, 'oko di'ia ta 'odoa ba kira rafua ka kwao fuana sofonga'ilana na bulibuli ki. 'Oko tua 'i ne'e logo fuana na matalanga'i laku 'ani na taki sa Moses ki. Ma 'ae'o bore, 'oe kosi ro'o go'o sulia na taki ne'e ki kaida'i ne'e 'oko saea kika fidali nau!"

⁴ Ma na ngwae ne'e kira uu karangia sa Paul, kira rongoa, kira ka fata 'uri fuana, "'Oko fata ta'a ana ngwae 'ingata'i fata abu God kwa!"

⁵ Ma sa Paul ka olisida ka 'uri, "Ngwaefuta nau kina 'i Israel, kwaimanatai, noa'a nau kusi saiana ne'e nia'a na ngwae 'ingata'i fata abu. Osi'ana na Kerekere'a Abu nia saea, 'Noa'a 'oe kosi fata ta'a ana na ngwae 'inoto'a kamu."

⁶ Ma kaida'i sa Paul ka lisia ti ai ana fikuta'i ngwae loko'i ru ne'eri ki ne'e Sadusi ki, ma ti ai ada ne'e Farasi ki, nia ka fata doe fuana fiku'a ne'eri ka

'uri, "Ngwaefuta nau kina 'i Israel, nau'a na Farasi, na ngela na Farasi ki. Ma kira ka matalanga'i nau na'a, osi'ana nau ku fa'amamana na ngwae ne'e kira mae ki, God ke ba'a ta'eda la'u 'uana na mauri'a!"

⁷ Ma ana kaida'i nia saea na ala'anga ne'eri ki, na Farasi ki ma na Sadusi ki, kira ka tala'ae ana olisu'usu'unga, ma na fiku'a ne'eri kira ka to'olanga'i kira ana ro fikuta'i ngwae ki.

⁸ Kira to'olanga'inida, osi'ana na Sadusi ki kira saea di'ia ngwae mae, 'afita'i kira ka mauri la'u, ma kira saea noa'a go'o ta 'ainsel, ma ka noa'a logo ta ano'i ru. Bore ma na Farasi ki kira ka fa'amamana ana uulu ru ne'eri ki.

⁹ Ma na ako'a fi'li doe fuada kwailiu, ma ti ngwae fa'amanata ana taki ki ne'e kira Farasi ki logo, kira uu, ma kira ka fata ngasingasi'a liu kira ka 'uri, "Noa'a kaimili kasi dao go'o to'ona tae ne'e rora ana ngwae ne'e! Bore ma sali na ano'i ru nama ta 'ainsel taka nini'a fata 'ania."

¹⁰ 'Una'eri, ma na kwaingilongiloi'anga doe liu ka tata'e, ma na ngwae 'inoto'a ana ofo'a, nia ka ma'u 'asu 'ubani kira kata saungia sa Paul. Ma nia ka saea fuana ngwae ki ana ofo'a ki, kira ka leka siana fiku'a ne'e fasi 'iri kira ke tala'ia sa Paul fa'asi kira 'uana saena luma ngwae ana ofo'a ki.

¹¹ Sui ka rodo na'a ma'i na Aofia ka uu siana sa Paul ka fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi ma'u. 'Oke fata falatali'a na'a suli nau ne'e 'i Jerusalem, ma 'oke ba'a sasi logo 'una'eri 'i Rom."

Kira loko'i ru fuana saungilana sa Paul

¹² Ma 'i 'ofodangi ti ngwae ana Jiu ki kira ka fiku, ma kira ka loko'i ru fuana saungilana sa Paul. Ma kira ka fata alafu noa'a kira kasi 'ania ta fanga, ma noa'a kira kasi kwa'ufia ta kafo, leleka ka dao ana kaida'i kira ke saungia sa Paul.

¹³ Sali nia bolo fa'inia fai akwala ngwae ma ka tarenga ne'e kira saunga'i fiku ana manata'anga ne'eri.

¹⁴ 'Una'eri na ngwae ne'eri ki, kira ka leka siana fata abu doe ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o ana Jiu ki, kira ka fata 'uri, "Kaimili fata alafu noa'a kami kasi 'ania ta fanga leleka kami ke saungia nama sa Paul.

¹⁵ 'Una'eri ma kaumulu fa'inia na ngwae saena fiku ta'i ngwae loko'i ru ki, kamu ka kwate ala'anga fuana ngwae 'inoto'a ana ofo'a ki 'i Rom, fasi 'iri kira ke tala'ia ma'i sa Paul fa'i kamu. Kamu ka soke'e saea kamu oga muke rongo le'a ana ti ala'anga la'u sulia. Bore ma kaimili ke

ba'a sasi aka'u fuana saungilana kaida'i nia ke ba'a dao karangi na'a ma'li."

¹⁶ Bore ma ana kaida'i ne'e na ngwai sa Paul nia rongo sulia na loko'i ru 'anga ne'eri, nia leka 'i luma na ngwae ana ofo'a ki, ka fa'arongoa 'ani sa Paul.

¹⁷ Kaida'i sa Paul nia rongoa, nia ka saea ma'li ta'i ngwae ana ofo'a, ka fata 'uri fuana, "Oke tala'ia kwau na ngwae 'alako ne'e siana na ngwae 'inoto'a 'oe, osi'ana nia oga ka saea ta'i ru fuana."

¹⁸ Sui na ngwae ana ofo'a ne'e ka tala'ia na ngwae 'alako ne'eri siana ngwae 'inoto'a kira, ka fata 'uri, "Na ngwae ba nia tua saena luma ni lokafo ba satana sa Paul ne'e sae nau ku tala'ia ma'ngi ngwae 'alako ne'e siamu, osi'ana nia oga saelana ta'i ru fuamu."

¹⁹ Ma na ngwae 'inoto'a ne'eri ka dau ana limana na ngwae 'alako ne'eri ka tala'ia ka ta'i tau kwau, ma ana kaida'i ta'ifili kera, nia ka fata 'uri, "Tae ne'e 'oko oga 'oke fa'arongo nau 'ani?"

²⁰ Sui na ngwae 'alako ne'eri ka fata 'uri fuana, "Ti ngwae Jiu, kira alafafia ka sui na'a, sali rorodo kike leka ma'li kike gani 'oe 'iri 'oke tala'ia sa Paul la'iu 'uana na kula ne'e fikuta'i ngwae loko'i ru ki kira fiku ana, fasi 'iri kike dao mamana to'ona tae ki ne'e nia sasi'i.

²¹ Bore ma noa'a 'oe kosi ro'osulida, osi'ana fai akwala ngwae ma ka tarenga ne'e kira ago masia fuana saungilana. Osi'ana kira alafu 'ato liu mala fuana noa'a kira kasi fanga, ma noa'a kira kasi kwa'u, leleka kira ke saungia sa Paul. Ma kira sasi aka'u na'a, ma na ru ne'e kira masia go'o ne'e na fatalamu."

²² Sui na ngwae 'inoto'a ne'e ka fata 'uri fuana ngwae 'alako ne'eri, "Noa'a 'oe kosi fa'arongoa 'ani ta ngwae ne'e 'oko fa'arongo nau 'ani na ru ne'e." Sui nia ka kwatea ka leka na'a 'ana.

Kira kwatea sa Paul siana sa Feliks na ngwae gwaunga'i

²³ Sui na'a ngwae fa'ina'ona'o ana ngwae ana ofo'a ki, nia ka saea ma'li ro ngwae kira doe 'i olofana, ka fata 'uri fuadaro'o, "Koro'o ke sasi aka'u ana ro talanga'i ngwae ana ofo'a ki fuana leka'a 'uana fanoa 'i Sesarea, fa'inia fiu akwala ngwae fuana leka'a fafona hos ki, ma ro talanga'i ngwae ki ne'e kira dau ana sua ki, kira ka sasi aka'u fuana leka'a ana sikona agi rodo saena rodo 'i ta'ena.

²⁴ Kamu ke alua ti hos fuana sa Paul 'iri ke ta'e 'i fafoni, ma kamu ke folo le'a 'afia, ma kamu ke tala'ia siana sa Feliks na ngwae gwaunga'i."

²⁵ 'Una'eri na ngwae 'inoto'a ana ofo'a ka keresia na'a ala'anga fuana sa Feliks ka 'uri,

²⁶ "Nau'a sa Kladius Lisias, nau ku kerekere kwau fuamu 'oe na ngwae 'inoto'a sa Feliks. Nau ku ala'a basi fa'i 'oe.

²⁷ Na Jiu ki kira dau na'a ngwae ne'e, ma kira ka karangi saungia. Kaida'i nau ku dao to'ona nia na ngwae 'i Rom, nau ku leka fa'inia ngwae ana ofo'a nau ki, kami ka laua nia'a fa'asida.

²⁸ Ma osi'ana nau ku oga nai saiana tae ne'e kira fai fafi nia 'ani, nau ku tala'ia siana na fikuta'i ngwae loko'i ru Jiu ki.

²⁹ Sui nau ku dao to'ona noa'a nia kasi sasia go'o ta ru ne'e bolo fuana kira ka saungia nama kira ka alua saena luma ni lokafo. Na fai fafilana kira sasi go'o 'ada sulia na taki kira ki talada.

³⁰ Ma kaida'i nau ku rongoa Jiu ki kira 'olea na'a fuani oro fuana saungilana, nia ne'e nau ku manata 'uana kwatelana kwau siamu. Ma nau ku fa'arongoa na'a ngwae ki ne'e kira fai fafia 'iri kira ke matalanga'inia 'i na'omu, osi'ana 'ae'o na'a ne'e na ngwae gwaunga'i."

³¹ Sui na ngwae ana ofo'a ki kira ka sasi na'a sulia na tae ne'e ngwae 'inoto'a kira saea. Ma kira ka tala'ia sa Paul ana fa'li rodo ne'eri leleka kira ka dao ana fanoa 'i Antipatris.

³² Ma ana ruana asoa, na ngwae ana ofo'a ki ne'e kira fali 'ani 'aeda, kira ka oli 'uana luma kira 'i Jerusalem. Ma na ngwae ana ofo'a ne'e kira leka fafona hos ki, kira ka daofa'i liu fa'inia sa Paul.

³³ Kira tala'ia ka dao ana fanoa 'i Sesarea, ma kira ka kwatea na'a kerekere'a baera fuana sa Feliks na ngwae gwaunga'i, ma kira ka fa'asia na'a sa Paul siana.

³⁴ Ana kaida'i ne'e ngwae gwaunga'i ne'e nia to'omani na kerekere'a ne'eri ka sui, nia ka saefiloa sa Paul 'uana na aba'i kula 'i fa'li ne'e nia futa ana. Kaida'i nia dao to'ona nia leka ma'li fa'asia Silisia,

³⁵ nia ka fata 'uri, "Nai ba'a rongo 'oe ana kaida'i ngwae ne'e kira fai fafi'o ki kika ka dao ma'li." Sui nia ka kwatea na ngwae ana ofo'a nia ki kira ka folo le'a 'usia sa Paul saena luma gwaroa ne'e sa Herod saungia'inia.

24

Na Jiu ki kira fai fafia sa Paul 'i na'ona sa Feliks

¹ Buri 'ana lima asoa ki sui, sa Ananias na 'ingata'i fata abu ka leka 'uana fanoa 'i Sesarea fa'inia ti ngwae fa'ina'ona'o ana

Jiu ki, ma ta'i ngwae satana sa Tertulus ne'e nia saiana na taki ki. Kira leka ma'i 'i na'ona sa Feliks na ngwae gwaunga'i, ma kira ka fai fafia sa Paul.

² Sui kira ka saea ma'i sa Paul, ma sa Tertulus ka tala'ae ana giosilana fuana sa Feliks ka 'uri, "Ngwae gwaunga'i 'ae, na kwaitala'i'anga 'oe 'ani liato'o 'oko sasia kulu ka to'o ana aroaro'anga sulia kala kaida'i tau. Ma ne'e 'oko sasia na'a ru 'oro le'a faolu ki fuami'a ngwae Jiu ki.

³ Ma kaimili ta'ifau saele'a liu fuana ru ne'eri ki, ma kami ka ba'atafe 'oe liu.

⁴ Ma noa'a nau kusi oga liu go'o ngalilana kaida'i keta 'oe. Ma ne'e nau ku gani'o fasi 'iri 'oko fafarongo basi ma'i fuana na ala'anga dokodoko kaimili ne'e nau ku kwatea.

⁵ Kaimili dao to'ona ngwae ne'e fa'asaeta'a na ngwae ki. Nia saiana ka sua ngalungalua na Jiu ki saena magalia ta'ifau, ma nia'a ta ngwae 'a'ana logo ana fikuta'i ngwae ne'e kira saeda 'ani, 'Nasarene ki.'

⁶⁻⁷ Ma nia ka iliili logo 'uana na fa'asalana na Luma Abu God. Kaida'i kami lisia 'una'eri, kami ka dau. Ma kami ka naia fuana matalanga'ilana sulia na taki kami.*

⁸ 'Una'eri sa Lisias ka kwatea fatalana fuana sa tai fa'ida ne'e ka to'o ana ta kwaigiosi'anga kira ka leka ma'i siamu. Di'ia 'oko saefiloa na ngwae ne'e, 'oke ba'a dao to'ona 'amu talamu na ru ne'e kami fai fafia 'ani ki ni'i mamana."

⁹ Ma na Jiu ki logo ne'e kira tua 'i ne'e, kira saea na ru ne'e sa Tertulus ka saea nia mamana, ma kira ka ala'a giosia logo sa Paul.

Fata'a ni kwaisu'usi'anga sa Paul 'i na'ona sa Feliks

¹⁰ 'Una'eri na ngwae gwaunga'i ne'e sa Feliks ka karumia sa Paul 'iri ka ala'a, ma sa Paul ka fata 'uri, "Nau ku saiana 'oko kwai matalanga'i 'i ne'e ka tau na'a ma'i sulia fa'i ngali 'oro ki, ma nau ku saele'a fuana na su'usilaku 'i na'omu.

¹¹ Nia 'iri bolo 'ua fa'inia akwala ma ro asoa buri 'ana ne'e nau ku leka 'uana 'i Jerusalem fuana fo'onga'a. Di'ia 'oko saefiloa na ngwae ki, 'oke ba'a tala dao 'amu to'ona ne'e nau ku fata mamana.

¹² Ma na Jiu ki noa'a kasi dao go'o to'oku ne'e nau ku kwaingenge fa'inia ta ngwae saena Luma Abu God, nama kira kasi dao to'oku ne'e nau ku alunga'inia ti ngwae 'i saena luma fuana fo'onga'a nama ana ta kula saena fanoa 'i Jerusalem.

¹³ Ma noa'a kira kasi bolo go'o fuana kwatelana ta ru fuamu, 'iri 'oke fa'amamana na tae ki ne'e kira fai fafi nau 'ani.

¹⁴ Nau ku saea ru mamana fuamu: Nau ku fo'osia God ba ko'o kami ki, 'ani dau'a sulia na 'Tala ana Aofia' ne'e ngwae ne'eri ki kira saea noa'a kasi mamana. Ma nau ku fa'amamana ana ru ki ta'ifau ne'e sa Moses ma na profet ki kira keresi'i saena Kerekere'a Abu.

¹⁵ Ma nau ku manata fito'o ana God di'ia logo kira'a, ne'e God ke ba'a ta'ea na ngwae ki ta'ifau fa'asia na mae'a, na ngwae le'a ki ma na ngwae ta'a ki logo.

¹⁶ Ma nia ne'e kwatea nau ku sasi ngangata 'uana sasilana na ru le'a ki, fasi 'iri noa'a nau kusi 'eke la'u 'i maana God ma na ngwae ki.

¹⁷ 'Ma buri 'ana nau ku leka fa'asia 'i Jerusalem sulia bara fa'i ngali, nau ku oli la'u ma'i 'i ne'e fuana fa'asia mani'a fuana Jiu ki ma 'uana kwaisu'usi'anga logo.

¹⁸ Ma ana kaida'i nau ku sasia na ru ne'eri, ne'e kira ka lisi nau saena Luma Abu God buri 'ana nau ku fa'asua na'a rao'a ana fa'asikasika'anga. Ma noa'a go'o ta fikuta'i ngwae fa'inau ana kaida'i ne'eri, ma ka noa'a go'o ta ngalu'a.

¹⁹ Bore ma ti Jiu fa'asia aba'i kula 'i Asia ne'e kira tua ne'eri. Ma nia bolo fa'inia kira ka leka logo ma'i 'i na'omu, 'iri kira ke giosi nau di'ia kira saiana ta ru ne'e nau ku sasia ka rora.

²⁰ Ma na ngwae ne'e ki, kira saiana kaida'i kira giosi nau 'i na'ona na fikuta'i ngwae loko'i ru kami Jiu ki, noa'a kasi dao go'o to'ona ta ru ne'e nau ku sasia ka rora.

²¹ Ta'i ru go'o ne'e nau ku saea 'i ne'eri, sali ne'e ka fa'asaeta'a ta bali ada ne'e 'uri, 'Kaumulu matalanga'i nau 'i ta'ena, osi'ana na fa'amamana'anga nau ana ngwae ne'e kira mae na'a ki, kira ke ba'a mauri la'u.'"

²² Sui sa Feliks, ngwae ne'e sai le'a na'a ana falafala sulia na Tala ana Aofia, nia ka saea kira ka mango na'a. Ma nia ka fata 'uri, "Kaida'i sa Lisias na ngwae 'inoto'a ana ngwae ni ofo'a ki ke dao ma'i, nai ba'a fa'asua na matalanga'ilamu."

²³ Ma nia ka saea fuana ngwae ana ofo'a ne'e tagi sulia sa Paul 'iri nia kwate ka sakadola'a fuana ana ti kaida'i, ma ka ala'ania na kwaima nia ki saiana kike maa to'ona, ma kike kwate ru go'o 'ada fuana.

Sa Feliks fa'inia 'afe nia kira sailing fatalana sa Paul

²⁴ Ma buri 'ana bara asoa sui, sa Feliks fa'inia 'afe nia 'i Drusila ne'e ta'i kini 'i

* 24:6-7 Ti kerekere'a 'ua 'adoa verse 7, "bore ma sa Lisias, na ngwae 'inoto'a ana fuani oro ki, ne'e leka ma'i ma ka lau balubalu'a ana fa'asi kaimili."

Jiu, kera ka kwaiudui 'uana sa Paul 'iri kera ke sailinga nia. Ma sa Paul ka fata sulia na fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ.

²⁵ Bore ma sa Paul ka fata logo sulia na 'olo'olo'a, ma ka saea ne'e ngwae ki noa'a kasi sasi sulia na kwaiogai'anga ta'a ana nonida ki, ma ka fata logo sulia fa'i asoa ne'e God ke ba'a matalangani na ngwae ki ta'ifau. Ma kaida'i kera rongoa na'a ru ne'eri ki, sa Feliks ka ma'u, ma ka fata 'uri, "Oke leka na'a kwau 'amu. Nai ba'a sae'o la'u ma'i ana ta kaida'i matamata ne'e masakwa'a fuamu."

²⁶ Ana kaida'i ne'eri logo, nia ka fia fasi sa Paul ka kwatea mani fuana. 'Una'eri ne'e nia ka 'idufa'i kwate ala'anga fuana 'iri nia ka ala'a fa'inia sulia kaida'i 'oro ki.

²⁷ Buri 'ana ro fa'i ngali ki sui, sa Porsius Festus ka leka ma'i ka talafuila sa Feliks na ngwae gwaunga'i ne'eri. Bore ma osi'ana sa Feliks ka oga ne'e Jiu ki kira ka sae'le'a fa'inia, noa'a nia kasi ala'ani sa Paul ka leka na'a 'ana fa'asia saena luma ni lokafo.

25

Sa Paul gani 'uana leka'a siana tatalafa'a doe 'i Rom

¹ Ma na uulu asoa ki 'i buri 'ana sa Festus ka dao ma'i ka gwaunga'i ana fanao 'i Sesarea, nia ka leka 'uana 'i Jerusalem.

² Ma na fata abu doe ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki, kira ka fa'arongo 'ani na ru ne'e kira fai fafia 'ani sa Paul ki fuana sa Festus.

³ Ma kira ka 'engoa sa Festus 'iri nia ke kwatea sa Paul 'uana 'i Jerusalem, osi'ana kira naia na'a fuana saungilana sulia tala.

⁴ Ma sa Festus ka olisi kira ka fata 'uri, "Sa Paul nia tua saena luma ni lokafo 'i Sesarea. Ma noa'a kasi tau go'lo ma nai ba'a oli 'ali'ali logo 'i ne'eri.

⁵ Di'ia nia sasia ta ru ka rora, kamu ke kwatea ngwae fa'ina'ona'o kamu ki 'iri kike leka fa'inau 'uana 'i Sesarea ma kira ke ala'a giosia 'i ne'eri."

⁶ Sui sa Festus ka tua 'i Jerusalem sulia ta kwalu asoa nama ta akwala asoa la'u, sui nia ka oli 'uana 'i Sesarea. Aia, ma na asoa 'i buri 'ana, sa Festus ka leka ka tua ana kula ni kwai matalanga'inga, sui ka saea kira ka ba'ea ma'i sa Paul.

⁷ Ma ana kaida'i sa Paul nia dao, na Jiu ki ne'e kira leka ma'i fa'asia 'i Jerusalem, kira ka uu kalia, ma kira ka fai fafia 'ani ru 'oro ta'a liu ki ne'e noa'a kasi mamana go'lo.

⁸ Bore ma sa Paul ka fata 'ani su'usilana, "Noa'a nau kusi sasia go'lo ta ru ta'a ne'e

fa'alia na taki kami Jiu ki, ma na Luma Abu God, nama na tatalafa'a doe 'i Rom."

⁹ Ma osi'ana sa Festus ka oga na Jiu ki kira ka sae'le'a fa'inia, nia ka saefilao sa Paul ka 'uri, "Oko oga 'oke leka 'uana 'i Jerusalem, fasi 'iri nai matalanga'i 'oe 'i ne'eri 'ani na ru ne'e kira saea sulio?"

¹⁰ Sui sa Paul ka olisia ka 'uri, "Kula ni matalanga'inga na tatalafa'a doe 'i Rom alua nini'a nau ku uu na'a ana. 'I ne'e na'a ne'e kula ne'e totolia matalanga'ilaku. Noa'a nau kusi sasia go'lo ta ru rora fuana ngwae 'i Jiu ki. Ma 'oko sai le'a na'a ana ta'ifau.

¹¹ Di'ia nau ku 'oia na taki ki ma ka totolia ne'e 'oke matalanga'i nau fuana mae'a, noa'a nau kusi gani 'uana ne'e nai tafi fa'asia. Bore ma na ala'anga kira ki ne'e kira fai fafi nau 'ani, noa'a nia kasi mamana, 'irai ma nia 'afita'i go'lo fuana ta ngwae ne'e ka kwate nau fuada. Ma nau ku gani 'uana leka'a siana tatalafa'a doe 'i Rom fuana matalanga'ilaku."

¹² 'Una'eri sa Festus ka ala'a fa'inia na ngwae ki ne'e kira 'afia fa'inia kwai matalanga'inga. Sui nia ka fata 'uri fuana sa Paul, "Osi'ana 'oko gani 'uana leka'a siana na tatalafa'a doe 'i Rom, nia le'a, 'oke ba'a leka siana."

Sa Paul nia ala'a fuana sa Agripa fa'inia 'i Bernis

¹³ Buri 'ana bara asoa sui, sa Agripa na tatalafa'a fa'inia ngwaingwaena nia 'i Bernis, kera ka dao 'i Sesarea 'iri kike maa to'ona sa Festus ma kika kwaloa.

¹⁴ Ana kaida'i kera tua 'i Sesarea sulia bara asoa ne'eri, sa Festus ka fa'arongoa sa Agripa 'ani ala'anga ne'e sulia sa Paul. Nia ka fata 'uri, "Ta'i ngwae kira alua saena luma ni lokafo kaida'i ne'e sa Feliks nia gwaunga'i ma'i mala kaida'i naisi dao 'ua.

¹⁵ Ma ana kaida'i nau ku leka kwau 'uana 'i Jerusalem, na fata abu doe Jiu ki, ma na ngwae fa'ina'ona'o kira ki, kika ala'a giosia, ma kira ka gani nau 'iri nai matalanga'inia fuana saungilana.

¹⁶ Bore ma nau ku fata 'uri fuada, 'Noa'a la'u na falafala kami ngwae 'i Rom ki ne'e mike matalanga'inia ta ngwae 'i na'ona ne'e nia fata su'usia 'i maana na ngwae ne'e kira giosia ki."

¹⁷ Ma kaida'i kira dao na'a ma'i ne'e 'i Sesarea, nau ku likota'i ku tua fuana rongolada ana kula fuana kwai matalanga'inga ana ruana asoa, ma nau ku saea ma'i ngwae ana ofo'a ki kira ka ba'ea ma'i na ngwae ne'eri.

¹⁸ 'Una'eri, na ngwae ne'e kira fai fafia ki kira ka uu, ma noa'a kira kasi fai fafia

26

go'o 'ani ti ru ta'a ne'e nau ku fia fasi kira ke ba'a saea.

¹⁹ Ru ne'e kira olisu'usu'u na'a fafia fa'inia ne'e fadalana na fo'osilana God kira fa'inia ta'i ngwae ne'e satana sa Jesus. Sa Jesus ne'eri nia mae na'a, bore ma sa Paul ka saea fasi nia mauri la'u.

²⁰ Ma osi'ana noa'a nau kusi saiana ne'e nau ku malinga'i fa'uta ana ru ne'e, nau ku saefiloa sa Paul di'ia nia oga ka leka 'uana 'i Jerusalem fuana nau ku matalanga'inia 'ani na ru ne'e ki 'i ne'eri.

²¹ Bore ma sa Paul noa'a kasi alafafia, ma ka gani 'uana tua'a saena luma ni lokafo, ma leka'a siana na tatalafa'a 'i Rom fasi 'iri nia'a talana ne'e ka fa'asaga. Nia ne'e, nau ku saea noa'a kira kasi lafua fa'asia saena luma ni lokafo, leleka ka dao ana kaida'i ne'e totolia fuana ba'elana siana na tatalafa'a doe 'i Rom."

²² Sui sa Agripa ka fata 'uri fuana sa Festus, "Nau ku oga logo rongolana ngwae ne'ana."

Ma sa Festus ka olisia ka fata 'uri, "'Oke ba'a rongoa na'a nia'a rorodou."

²³ Ma ana fa'i asoa 'i buri 'ana, sa Agripa fa'inia 'i Bernis kera ka dao ma'i, ma kera ka ru'ufia ma'i na ifi 'inoto'a kera ki. Ma kera ka ru'u saena luma fa'inia na ngwae 'inoto'a ana ofo'a ki, ma na ngwae fa'ina'onao'o ki saena ma'e fanoa ne'eri. Sui sa Festus ka kwate ala'anga 'iri kike tala'ia ma'i sa Paul.

²⁴ Ma sa Festus ka fata 'uri, "Agripa na tatalafa'a 'ae, fa'inia na ngwae ne'e kamu fiku ma'i 'i ne'e ki, kamu lisia na ngwae ne'e satana sa Paul. Na Jiu ne'e kira tua 'i ne'e Sesarea ki ma na Jiu ne'e kira tua 'i Jerusalem ki, kira fai fafia nia'a, ma kira ka ri kira ka gani nau 'iri nai saungia ka mae.

²⁵ Bore ma kaida'i nau ku saefiloa, noa'a nau kusi dao go'o to'ona ta tae ne'e nia sasia ka ta'a fuana kike saungia ka mae du'ungana. Bore ma nia ka gani 'uana 'iri ke leka siana ngwae tatalafa'a doe kia 'i Rom. Nia ne'e nau ku ba'ea ma'i siana na ngwae tatalafa'a doe 'i Rom.

²⁶ Bore ma noa'a nau kusi to'o ana ta ru talinga'i ne'e nai kerekere sulia na rora'a ngwae ne'e fuana na ngwae tatalafa'a doe. Nini'a nau ku tala'ia ma'i siamu 'i ta'ena kwala Agripa na ngwae tatalafa'a, 'iri muke kwai'afi aku fuana dao'a to'ona ta ru mamana fuana keresilana.

²⁷ Osi'ana noa'a kasi le'a fuana nau ku kwatea kwau ta ngwae ne'e tua saena lokafo fuana ngwae tatalafa'a doe 'i Rom, di'ia noa'a naisi fa'ata'i madako ana manata'anga ki ne'e kira giosia 'ani."

Sa Paul su'usia nia'a 'i na'ona sa Agripa

¹ Sa Agripa ka fata 'uri fuana sa Paul, "Nia bolo go'o 'ana fuana 'oko fa'arongo kaimili 'ania manatamu."

Ma sa Paul ka taga na limana ka fa'ata'inia ne'e nia ala'a, ma ka su'usi nia 'uri,

² "Kwala Agripa na ngwae tatalafa'a 'ae, nau ku saele'a go'o 'aku, osi'ana nau ku totolia nai fa'arongo 'oe 'ani na su'usilaku 'ani na ru ne'e Jiu ki kira fai fafi nau 'ania.

³ Nau ku saele'a ka tasa, osi'ana 'oko sai le'a ana falafala kia Jiu ki fa'inia na olisu'usu'unga kia ki. Ta ne'e nau ku gani 'oe, fasi 'iri 'oke fafarongo nau basi fa'inia mabetau'a.

⁴ "Ma na Jiu ki ta'ifau kira saiana malitaku 'ita ma'i ana ti'ti'ilaku. Kira ka saiana na maurilaku 'i fanoa nau, ma buri 'ana la'u 'i ne'e 'i Jerusalem.

⁵ Ma kira ka saiaku ka tau na'a ma'i, ana etangilana nau'a ta ngwae ana fiku ta'i ngwae ne'e kira fa'angasia na'a fo'osilana God 'ani falafala Jiu ki. Ma kira saea na fiku ta'i ngwae ne'eri 'ani, 'Farasi ki.' Fuila kika leka ma'i 'i ne'e 'iri kike fata fa'amamana sulia ru ne'eri ki, di'ia kira ma'udi.

⁶ Ma nini'a nau ku uu na'a 'i ne'e fuana na matalanga'ilaku, osi'ana nau ku kwaimasi na'a ana ru ne'e God nia eta fata'a 'ani fuana ko'o kia ki.

⁷ Ma nia na'a ne'e ru ba na akwala ma ro fuu'i ngwae kia ki kira kwaimasi 'uana ngalilana, kaida'i kira fo'osia God sulia asoa ma na rodo. Kwala Agripa, osi'ana na fito'onga ne'e nau ku kwaimasi na'a ana ne'e ngwae 'i Jiu ki kira ka fai fafi nau!

⁸ Ma fa'uta ne'e ka 'afita'i fuamu'a ngwae 'i Jiu ki fuana fa'amamana'anga ana God ne'e nia saiana ta'elana ngwae mae ki?

⁹ "Ma 'i na'o ma'i, nau'a talaku nau ku ngangata fuana nau ku sasia na ru ki ta'ifau ne'e totolia nau ku takalanga'inia na fikuta'i ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ngwae 'i Nasaret.

¹⁰ Na ru ne'eri ne'e nau ku sasi 'i Jerusalem. Nau ku ngalia na'a ngasingasi'anga fa'asia na fata abu doe ki, ma nau ku alua ngwae 'oro God ki saena luma ni lokafo. Ma ana kaida'i kira matalanga'inida fuana maelada, nau ku ala logo fafia.

¹¹ Ana kaida'i 'oro ki, nau ku liu ku nangasida saena luma fuana fo'onga'a ki, ma nau ku ili 'uana su'unga'ilada, fasi 'iri kike danga 'ania na'a fa'amamana'anga kira ki. Ma osi'ana nau ku saeta'a liu

fuada, nau ku leka logo 'uana fanoa mata-mata ki fuana fa'akaisilada.

¹² “Ma du'ungana ru ne'eri, nau ku leka 'uana 'i Damaskas. Nau ku ngalia na kerekere'a ki fa'asia na fata abu doe ki fuana daulana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus.

¹³ Kwala Agripa, kaida'i kami leka sulia tala tofongana asoa, nau ku lisia na ta'i ngwasinasina 'anga ne'e rara ka liufia na madakolana sina, ma nia rara ma'i fa'asia saena mamanga ka leka kalikali nau fa'inia na ngwae ne'e kami leka ki.

¹⁴ Ma kaimili ta'ifau go'o ne'e kami 'asi 'i ano, ma nau ku rongo ta'i lingalinga'i ru ka fata 'uri fuaku 'ani ala'anga ngwae Jiu, 'Saul, Saul! Fa'uta ne'e 'oko fa'akaisi nau? 'Oko nonifii ana kaida'i 'oko tata'e sauli nau, di'ia na buluka nia nonifii kaida'i ne'e nia bulia maana sua ana na ngwae ne'e ka tala'ia.’

¹⁵ Ma nau ku fata 'uri fuana, 'Ara'i 'ae, 'ae'o sa tai nini'a?’ Ma na Aofia ka fata 'uri, 'Nau'a sa Jesus, na ngwae ne'e 'oko fa'akaisia.

¹⁶ Tata'e na'a. Nau ku fa'ata'i fuamu, ma nau ku fili 'oe, fasi 'iri 'oke rao fuaku. Ma 'oko fa'arongoa ngwae ki la'u 'ani na ru ne'e 'oko lisi'i aku ki 'i ta'ena, ma ti ru la'u ne'e nai ba'a fa'ata'inia fuamu.

¹⁷ Nau ku asunga'ini'o siana na ngwae 'i Israel ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma nau ku tagi sulio fasi 'iri noa'a kira kasi saungi'o.

¹⁸ Nau ku asunga'ini'o fuada fasi 'iri 'oko bulasida fa'asia na rorodo'a 'uana madakola'a, fa'asia na ngasingasi'anga sa Saetan 'uana God. Ma God ke ba'a rufuana ana ta'anga'a kira ki. Du'ungana kira fa'amamana aku, God ke ba'a alu kira na ngwae nia ki fa'inia na ngwae ki ta'ifau ne'e God nia filida.’

¹⁹ “Aia, kwala Agripa na ngwae tatalafa'a 'ae, nau ku ro'o na'a sulia na fa'ata'inga ba nau ku lisia fa'asia 'i langi.

²⁰ Etana nau ku leka 'i Damaskas, sui 'i Jerusalem, ma 'afutana 'i Israel ta'ifau, sui siana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, nau ku fa'arongo 'ani 'iri kira ka kakari alifa'i fa'asia ta'anga'a kira ki, ma kira ka abula 'uana God ma fuana sasilana na ru le'a ki 'iri ke fa'ata'inia kira kakari alifa'i mamana.

²¹ Ma du'ungana na ru ne'eri, na Jiu ki kira ka dau nau kaida'i nau ku tua saena Luma Abu God, ma kira ka iliili 'uana saungilaku.

²² Bore ma ka leka ma'i ka dao ana fa'i asoa 'i ta'ena, God na'a ne'e nia 'afi nau. Ma nau ku fa'arongoa na ngwae ki ta'ifau, fuana ngwae ti'iti'i ki, ma ngwae 'inoto'a ki logo. Ma na ru ne'e nau ku sae'e ki, ni'i

logo ba na profet ki ma sa Moses kira saea ke ba'a dao ma'i.

²³ Kira saea na ngwae filia God ke ba'a nonifii ma ka mae, ma nia'a logo na ngwae etaeta ke tata'e fa'asia na mae'a, fasi 'iri nia ke fa'arongo 'ani madakolana mauri'a firi fuana ngwae Jiu ki 'i na'o, ma fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo.”

²⁴ Ma kaida'i sa Paul ka ala'a 'ua sulia nia 'una'eri, sa Festus ka ri fuana ka 'uri, “Paul 'ae, 'oko bolebole'a lala ne'ana kwa! Na sai 'i ru'anga doe 'oe ne'e fa'abani'o.”

²⁵ Ma sa Paul ka olisia ka 'uri, “Ngwae gwaunga'i 'ae, noa'a nau kusi bolebole'a la'u nini'a! Na ala'anga nini'a nau ku sae'e ki ni'i mamana ma ka saga ta'ifau.

²⁶ Nau ku saiana nai fata nonira'a go'o 'aku fuana sa Agripa na ngwae tatalafa'a, osi'ana nia sai go'o 'ana ana na ru ne'e ki. Nia ka rongo sulia na ru ne'e ki ta'ifau ne'e fuli ana sa Jesus, osi'ana ru ne'e fuli ana sa Jesus ki noa'a 'iri fuli la'u ana ta kula ago.

²⁷ Aia, Agripa na ngwae tatalafa'a 'ae, 'uri ma 'oko fa'amamana na ala'anga profet ki? Nau ku saiana 'oko fa'amamana ani.”

²⁸ Sui sa Agripa na ngwae tatalafa'a ka fata 'uri fuana sa Paul, “Ana kala kaida'i dokodoko 'una'eri go'o ne'e, 'oko fia fasi 'oke ba'a kwatea nai fa'amamana ana sa Jesus na Christ?”

²⁹ Sa Paul ka olisia ka 'uri, “Sui bore 'ana kaida'i dokodoko, nama na kaida'i ka tau, nau ku fo'o fuamu ma fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua 'i ne'e ma kira ka fafarongo nau ta'ena, fasi 'iri muke di'ia logo nau'a. Fadalana ne'e, kamu ke fa'amamana ana sa Jesus Christ, bore ma noa'a nau kusi oga ne'e muke tua saena luma ni lokafo di'ia nau'a.”

³⁰ Sui na ngwae tatalafa'a, ma 'i Bernis, fa'inia sa Festus na ngwae gwaunga'i, ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inida, kira ka tata'e, ma kira ka leka na'a 'ada.

³¹ Ma ana kaida'i kira leka na'a kwau 'ada, kira ka fata 'uri fuada kwailiu, “Na ngwae ne'e noa'a kasi sasia go'o ta ru ne'e bolo fuana nia ka maelia nama kira ka alu nia saena luma ni lokafo.”

³² Ma sa Agripa ka fata 'uri fuana sa Festus, “Na ngwae ne'e totolia 'oke logea na'a, di'ia noa'a nia kasi gani 'uana na leka'a siana na ngwae tatalafa'a doe 'i Rom.”

27

Sa Festus kwate sa Paul ka leka 'uana 'i Rom

¹ Ma kira manata 'uana 'iri kami ke to'ofolo na'a 'uana 'i Rom saena aba'i

kula 'i Itali. Kira ka kwatea sa Paul fa'inia ti ngwae ne'e kira firi'ida ki, fuana sa Julius na ngwae 'inoto'a na ngwae ana ofo'a ki 'i Rom ne'e kira saea 'ani "Ngwae ana ofo'a na ngwae tatalafa'a doe."

² Sui kami ka ra'e saena faka fa'asia na fanoa 'i Adramitium, ne'e sasi aka'u fuana leka'a 'uana loboa ki kalia aba'i kula 'i Asia. Ma sa Aristakus, na ngwae 'i Tesalonika saena aba'i kula 'i Masedonia, ka leka logo fa'i kaimili. Ma kaimili leka na'a fa'asia fanoa 'i Siseria.

³ Ma fa'i asoa buri 'ana, kami ka dao na'a ana fanoa 'i Saedon. Ma sa Julius ka saele'a fa'inia sa Paul, ma ka ala'ania ka leka fuana lisilana kwaima nia ki 'iri kira ke kwatea tae ki ne'e nia bo'obolo 'uana.

⁴ Sui kami ka leka fa'asia 'i ne'eri, ma kami ka liu nunufana bubunga 'i Saeprus, osi'ana na iru nia tata'e ma'i 'i na'ona faka.

⁵ Sui kami ka to'ofolo na'a ana na loboa ne'e karangia aba'i kula 'i Silisia ma 'i Pamfilia ki, ma kami ka leka ma'i 'uana 'i Mira, fanoa doe saena aba'i kula 'i Lisia.

⁶ 'Una'eri sa Julius, na ngwae 'inoto'a ana ofo'a ne'eri, ka dao to'ona na faka fa'asia 'i Aleksandria ne'e ke ba'a leka 'uana 'i Itali, ma nia ka alu kaimili saena faka ne'eri.

⁷ Sui kami ka sarafa'inia liu leka'a sulia bara asoa, ma kami ka dao to'ona 'afita'i'anga doe ana leka'a ana asoa ne'eri ki, sui leka ma'i kami ka dao bolo fa'inia fanoa 'i Kinidus. Ma noa'a kami kasi leka na'a ana bali ne'eri, osi'ana na iru ra'e ma'i 'usi kaimili. Ma kami ka gali ana ngongora 'i Salmone, ma kami ka liu 'i nunufana bubunga 'i Krit.

⁸ Sui kami ka usuli toli ma'i ma ka 'afita'i ti'iti'i, kami ka dao ana lau'ua kira saea 'ani Lau'ua Le'a, ne'e noa'a kasi tau go'o fa'asia ma'e fanoa 'i Lasea.

⁹ Na asoa 'oro ki ne'e sui na'a 'i ne'eri, osi'ana kami loloselo saulia na iru na'a ana kaida'i ne'eri. Kaida'i ne'eri logo fa'i asoa doe kira Jiu ki fuana manata logelana ta'anga'a ki liu ka sui na'a, ma kaida'i fuana kauburu ka tala'ae na'a, ma ka 'afita'i na'a fuana kami ka daofa'i liu ana leka'a, 'asu 'ubani na faka kata kuru ana kaida'i ne'e iru nia doe. Nia ne'e, sa Paul ka fata 'uri fuada,

¹⁰ "Reala kwa, nau ku lisia ana leka'a ne'e kulu fa'asia 'i ne'e ke ba'a 'afita'i liu, ma na asi ke ba'a fa'alia na faka ne'e fa'inia na ru ne'e ki 'i saena. Ma ti ngwae akulu kike ba'a mae logo."

¹¹ Bore ma na ngwae 'inoto'a ana ngwae ana ofo'a ki ka fa'amamana lala ana ngwae ne'e 'a'ana fuana faka fa'inia na ngwae ne'e nia to'o ana faka ne'eri kera

saea. Ma noa'a nia kasi fa'amamana ana fatalana sa Paul.

¹² Ma na lau'ua ne'e kami dau ana noa'a kasi le'a fuana dau'a ana kaida'i ana unu'i gwari'a. Nia ne'e, 'orolana ngwae kira ka oga 'ada leka'a la'u 'i asi fasi 'iri kami ka dao 'i Finiks, di'ia nia talangwara'u, fasi 'iri kami ke mamalo 'i ne'eri ana kaida'i ana unu'i gwari'a. Osi'ana 'i Finiks ne'e na lau'ua ana bubunga 'i Krit ne'e ago fa'asia na iru ana kaida'i ne'eri.

Na kauburu dao saena asi

¹³ Aia, ma ana kaida'i ne'e iru nia tala'ae ka ufi ma'i 'i gwauna bubunga, ma na ngwae ki kira fia fasi kira tolotia fuana sasilana na ru ne'e kira oga. Nia ne'e, kira ka lafua na gwalu saena faka, kira ka tala'ae leka'a na'a usulia na nununa na bubunga 'i Krit.

¹⁴ Ma noa'a kasi tau go'o, na iru doe ne'e kira saea 'ani, "Ara Toli" ka kwa'i, ma ka lala ufiufi na'a ma'i fafona tolo ma ka susu na'a.

¹⁵ Ma ka to'ea na'a faka, ma ka 'afita'i liu fuana sagalana sulia na iru, ma kami ka maruku na'a ma mika ala'ania na'a faka 'iri na iru ka babalanga'i nia na'a 'ana fa'asia 'i Krit.

¹⁶ 'Iu, ma kaida'i kami liu kwau nununa bubunga 'i Kauda, kira lafua baru saena faka, sui bore 'ana nia ka 'afita'i.

¹⁷ Ma kira ka lobi fa'angasia logo faka 'asu 'ubani nia kata foga. Ma kira ka fa'akosoa na 'aba selo doe ne'e kira loloselo 'ani 'iri na iru ka ufi babalanga'inia na'a faka ne'e 'ania, osi'ana kira ma'u ara kata saranga'inida 'i 'a'e one karangia 'i Libia.

¹⁸ Sui na iru ka iru talau go'o 'ana ka doe liu, ma ana ruana asoa, kira ka 'ui 'ania ti luda'a fa'asia saena faka.

¹⁹ Ma ana fa'i asoa 'i buri, kira ka 'ui 'ania ti ru la'u ana faka saena asi.

²⁰ Sulia fa'i asoa 'oro ki ne'e noa'a kami kasi lisia na'a sina nama ta fa'i bulubulu bore, ma na iru ka ngasingasi'a liu. Sui kaimili ka fia fasi noa'a kami kasi mauri na'a.

²¹ Bore ma sulia kala kaida'i tau na'a, na ngwae ki noa'a kira kasi 'ania ta fanga, sa Paul ka tata'e ka uu 'i na'oda, ma ka fata 'uri, "Reala kwa, fa'uta ne'e noa'a kamu kasi ro'o go'o sulia na ru ba nau ku saea fuaumulu, noa'a kulu kasi leka fa'asia 'i Krit? Di'ia kaumulu ro'o sulia na fatalaku, noa'a kulu kasi dao go'o to'ona na 'afita'i'anga ne'e.

²² Bore ma kaida'i ne'e, nau ku saea na'a fuaumulu noa'a kamu kasi ma'u! Osi'ana noa'a ta ngwae aumulu kasi mae, ta'ifilia na faka ne'e go'o ne'e ke ba'a ta'a.

²³ Nau ku saiana ru ne'eri ki, osi'ana ana fa'li rodo ba sui kwau na 'ainsel God, ne'e nau ku tua fuana ma nau ku fo'osia, nia leka ma'li siaku.

²⁴ Ma nia ka fata 'uri, 'Paul 'ae, noa'a 'oe kosi ma'u! Du'ungana 'oke ba'a uu 'li na'ona na ngwae tatalafa'a doe 'li Rom. Ma God ke ba'a 'afia na ngwae ne'e kira leka fa'ini'o ki 'iri noa'a kira kasi mae, osi'ana na kwai'ofe'anga nia fuamu.'

²⁵ Ta ne'e ngwae ki, noa'a kamu kasi ma'u! Sulia nau ku fito'o na'a ana God ke ba'a sasi 'una'eri na'a di'lia ba na 'ainsel nia saea fuaku.

²⁶ Bore ma na asi ke ba'a olonga'i kulu ana ta ta'i bubunga la'u."

²⁷ Ma na kauburu ka kwa'li kaimili na'a saena asi ne'eri sulia akwala ma fai fa'li rodo, na iru ka ufi saulunga'inia na'a faka saena kula 'ato na'a ana asi Mediterenia. Ma ka bolo na'a fa'inia tofongana na rodo, na ngwae ne'e kira rao saena faka kira ka fia fasi kaimili karangi dao na'a 'li sara.

²⁸ Kaida'i kira manata 'una'eri, kira ngalia na'a kwalo ne'e kira firi'lia na fau kulu maana, kira ka 'ui 'ania saena asi 'uana 'oito'olana kula ne'eri fuana kira ka saiana ne'e nia dao karangia na'a 'li sara. Ma kaida'i kira 'oito'o ana 'ani kula ne'eri, nia 'ato ka bolo fa'inia ro akwala tafanga ki. Sui noa'a kasi tau, kira ka 'ui la'u 'ani kwalo ne'eri, ma kira dao to'ona kula ne'eri akwala ma lima tafanga ki na'a ana 'atolana.

²⁹ Ana kaida'i kira dao to'ona 'una'eri, kira ka ma'u 'asu 'ubani na faka kata ra'e 'li fafona ta fau. Nia ne'e kira ka 'ui 'ania fai gwalu ki fa'asia burina na faka, ma kira ka fo'o na'a 'uana na dangi.

³⁰ Ma ana kaida'i ne'eri, na ngwae ne'e kira rao saena faka ki, kira oga kike tafi fa'asia na faka, kira ka fa'akosoa na'a baru saena na asi, kira ka soke fasi kira leka fuana kike 'ui 'ania la'u ti gwalu fa'asia 'li maana na faka.

³¹ Ma sa Paul ka fata 'uri fuana ngwae ana ofo'a ki fa'inia na ngwae 'inoto'a kira, "Di'lia na ngwae rao ne'e ki noa'a kira kasi tua saena faka, noa'a kamu kasi mauri."

³² Kaida'i ngwae ana ofo'a ki kira rongoa, kira ka siki muusia na'a kwalo ana baru fa'asia na faka fasi 'iri ka leka na'a 'ana.

³³ Kaida'i nia karangi ka dangi na'a, sa Paul ka 'engo kira 'iri kika 'ania ta fanga nia ka fata 'uri, "Na akwala ma fai asoa ki ne'e sui na'a kwau kamu ka tua kwaimasi ma noa'a kamu kasi 'ania ta ru.

³⁴ Ma nau ku gani kaumululu na'a, muke 'ani ti fanga, fasi 'iri muke ngasingasi'a 'asu 'ubani kamu kata mae. Ma nau ku saea fuamu'a ne'e noa'a kamu kasi nonifii

go'lo sui bore 'ana na kauburu ne'e ka kwai kulu."

³⁵ Buri 'ana nia saea ru ne'eri, sa Paul ka ngalia na beret, ma ka ba'atafea God 'li na'oda, sui ka ngiia, ma ka 'ania.

³⁶ Kaida'i kira lisia na'a, kira ka falatali'a ma manatada fi'li tua nene, ma kira fi'li fanga.

³⁷ Kaimili ro talanga'li ma fiu akwala ma ono ngwae ki ne'e kami tua saena faka.

³⁸ Ma 'li buri 'ana ngwae ki ta'lifau kira fanga kika abusu na'a, kira ka 'ui 'ania la'u na luda'a ki ta'lifau ne'e kira saea 'ani witi ki saena asi, fasi 'iri ne'e faka ka sasala.

Na faka ra'e na'a 'li sara

³⁹ Ana kaida'i nia dangi na'a ma'li, na ngwae ne'e kira rao saena faka noa'a kira kasi lia saiana 'li fa'li ne'e kira dao ana. Kira lisia na lau'ua ana busu one, ma kira ka manata di'lia ka talangwara'u kira ka leka 'ani faka 'uana na busu one ne'eri.

⁴⁰ Ma kira ka siki muusia na'a gwalu ki, kira ka kanusua 'ada saena asi. Ma ana kaida'i ne'eri logo, kira ka logea na'a kwalo ne'e kira firi fafia 'ani na fote ni fa'asagalana na faka. Sui kira ka taga na'a 'aba selo ni loloselo'anga 'li maana faka, 'iri na iru ke ufi ma ke laeta'inia na faka 'uana 'li sara.

⁴¹ Aia, ana kaida'i kira sasi 'ua fa'inia na ru ne'eri ki, na faka ne'e ka olonga'inia na'a 'li fafona na busu one fafona mai, ma na maana faka ka ra'e na'a 'li sara 'ana 'una'eri, ma na burina faka ka madiko na'a ana nafo.

⁴² 'Iu, ma ana kaida'i ne'eri, na ngwae ana ofo'a ki kira ka loko'a na'a saungilana ngwae ne'e kira firi fafida ki, 'asu 'ubani ti ngwae ada kira kata 'aranga 'li sara, ma kira ka tafi.

⁴³ Ma osi'ana na ngwae 'inoto'a ana ngwae ana ofo'a ki nia oga ka fa'amauria sa Paul, nia ka fata luida noa'a kira kasi sasia ru ne'eri, ma nia ka saea kira ka logeda, ma ka saea logo fuana na ngwae ne'e kira saiana 'aranga'anga ki kira ka lofo saena asi, fasi 'iri kira ke 'aranga 'li sara 'li na'o.

⁴⁴ Ma bali ana ngwae kira ka 'lisi kwau 'li buri, nia ka saea kira ke dau kwau ana reba 'ai ki ne'e madiko ana faka 'iri kira ke 'aranga kwau 'li fafoni. Aia, kami sasi 'una'eri ne'e kwate ma kami ka mauri, ma kami ka dao 'li sara.

28

'I Malta

¹ Ma kaida'i kami dao na'a 'li sara, kami fi'li dao to'ona na bubunga ne'e kami dao ana kira saea 'ani 'li Malta.

² Na ngwae 'i ne'eri ki, kira kwaima liu fuaimili. Ma ana kaida'i ne'eri logo ne'e na uta to'lo, ma ka gwari liu, ma kira ka fiku maana mafula, ma kika kwalo kami ta'ifau.

³ Ma ana kaida'i sa Paul ka gonina na fofu rara 'ai 'uana alulana saena mafula, ta'i fa'i malo ka ru'u ma'i fa'asia na fofu rara 'ai ne'eri ki osi'ana na 'ako'akolana mafula, ma ka 'ala tatara ana limana sa Paul, ma ka noa'a kasi karasu.

⁴ Kaida'i ngwae ana fanoa ne'eri kira lisia na fa'i malo ne'e nia dau tatara ana limana sa Paul, kira ka fata fuada kwailliu, "Na ngwae ne'e, ngwae sau ngwae nini'a, ma na god ne'e satana 'Du'unga' ma noa'a nia kasi oga nia ka mauri, sui bore 'ana nia ka mauri ma'i fa'asia saena asi."

⁵ Bore ma sa Paul ka nangata'inia na malo ne'e dau tatara ana limana 'uana saena mafula, ma noa'a ta ru kasi sasia go'lo.

⁶ Ma kira ka lialia fasi limana sa Paul kata ubu, ma noa'a kasi 'asia likota'i go'lo 'i ano, ma ka mae. Sui kaida'i kira kwaimasi ka tau, ma noa'a ta ru kasi sasia, kira ka rokisia manatada kira ka 'uri, "Na ngwae ne'e, nia ta god!"

⁷ Ma na kula ne'eri noa'a kasi tau go'lo fa'asia na ano sa Publius na ngwae gwaunga'i ana bubunga ne'eri. Nia ka kwalo le'a liu aimili, ma kami ka tua fa'inia sulia uulu asoa ki.

⁸ Ma ana kaida'i ne'eri, na ma'a sa Publius ka mata'i 'ani 'ako'ako'anga, ma nia ka laeta'inia 'abu. Ma sa Paul ka ru'u siana saena agi luma nia, ma ka fo'lo, ma ka alua limana fafia, ma nia ka 'akwa na'a.

⁹ Kaida'i ne'e ngwae ki kira lisia na ru ne'eri, na ngwae mata'i ki ta'ifau saena bubunga ne'e, kira ka leka logo ma'i siana sa Paul, ma nia ka gurada.

¹⁰ Na ngwae ki kira ka kwatea na'a ru 'oro ki fuaimili. Ma kaida'i kami sasi aka'u 'uana leka'a saena faka, kira ka alua na'a na ru 'oro ne'e kami bo'obo'lo 'uani ki fuana leka'a kami.

Fa'asia 'i Malta kira ka leka 'uana 'i Rom

¹¹ Buri 'ana uulu madamo ki sui na'a, kami ka leka saena faka ne'e 'ita ma'i fa'asia 'i Aleksandria. Ro gwari 'ai kala ki ne'e kira saea 'ani sa Kasto ma sa Polaks ne'e kira 'inia 'i maana na faka ne'eri. Na faka ne'e nia tua logo 'i Malta ana kaida'i ana unu'i gwari'a.

¹² Ma kami ka dao ana fanoa 'i Sirakus, ma kami ka tua 'i ne'eri sulia uulu asoa ki.

¹³ Ma 'ita 'i ne'eri, kami ka leka mika dao 'i Regium. Fa'i asoa 'i buri 'ana, na

iru ka iru 'ala'a ma'i, ma ro asoa ki sui kami ka dao ana ma'e fanoa 'i Puteoli.

¹⁴ Kami ka dao to'ona ti ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus kira tua 'i ne'eri, ma kira ka gani kaimili 'iri mike tua fa'inida sulia ta fiu asoa. Sui, kami fi'i leka 'uana 'i Rom sulia tala 'i tolo.

¹⁵ Ma ti ngwae ne'e kira fa'amamana ne'e kira tua 'i Rom, kira rongoa kami dao na'a, kira ka leka ma'i ma'akwali kaimili ana ro ma'e fanoa ne'e kira saea 'ani "Usi'a 'i Apius" ma "Uulu Luma fuana Ngwae Kwaita ki." Ma kaida'i sa Paul ka lisida, nia ka ba'atafae God, ma nia ka falatali'a ma manatana ka babato'lo.

'I Rom

¹⁶ Kaida'i kami dao 'i Rom, kira ka ala'ania sa Paul ka tua 'ana ta'ifilia saena luma fa'inia ta'i ngwae ana ofo'a 'iri ka folo 'usia.

¹⁷ Kami dao mika tua na'a sulia uulu asoa ki sui, sa Paul ka saea ma'i na ngwae fa'ina'ona'o Jiu ki ne'e kira tua 'i Rom fuana na ala'anga fiku'a. Kaida'i kira fiku ma'i ka sui, nia ka fata 'uri fuada, "Ngwaefuta nau kina ngwae ana 'i Jiu, noa'a nau kusi sasia go'lo ta ru ta'a fuana ngwae kulu ki, ma noa'a nau kusi fa'alia go'lo na falafala kia ki ne'e kulu ngalia fa'asia na ko'lo kia ki. Ma fa'ina'ona'o Jiu ki firi'i nau 'i Jerusalem, ma kira ka kwate nau fuana ngwae 'i Rom ki.

¹⁸ Ma kaida'i na ngwae Rom ki kira saefilo nau, kira ka oga logelaku fa'asia saena luma ni lokafo, osi'ana noa'a kira kasi dao go'lo to'ona ta rora'a ne'e nau ku sasia ka bolo fuana nau ku mae du'ungana.

¹⁹ Bore ma kaida'i na Jiu 'i ne'eri ki kira lokoa noa'a kira kasi alafafia, nau ku gani 'uana leka'a siana na ngwae tatalafa'a doe 'i Rom. Noa'a nau kusi leka la'u ma'i 'i ne'e, 'iri nai giosia na ngwae kia ki 'ani ta ru.

²⁰ Nia ne'e, nau ku sae kaumulu ma'i, 'iri nau ku lisi kaumulu, ma nau ku ala'a fa'i kaumulu. Osi'ana kira firi'i nau 'ani kwalo sene ne'e du'ungana nau ku fa'amamana ana ngwae ne'e na ngwae 'i Israel ki kira kwaimasi ana 'ani fito'onga, nia dao na'a."

²¹ Sui na Jiu ne'eri ki kira ka olisia sa Paul kika 'uri, "Noa'a ta kerekere'a kasi dao go'lo aimili suli'o fa'asia 'i Judea, nama ta ngwae ana ngwae asina kia ki ne'e kira leka ma'i fa'asia 'i ne'eri fa'inia ta fa'arongo'anga ma noa'a kira kasi saea nama ta ru ta'a suli'o.

²² Bore ma kaimili oga rongolana na manatamu osi'ana kami saiana saena fanoa ki ta'ifau na ngwae ki kira fata 'i'e

lala sulia na ngwae fa'amamana ne'e 'oko 'ado fiku fa'inida."

²³ Ma kira ka 'olea na'a asoa fa'inia sa Paul, ma na ngwae 'oro ki kira ka leka ma'i ana asoa ne'eri 'uana kula ne'e sa Paul nia tua ana. Ma nia tala'ae 'ofodangi leleka ka rodo, nia fa'amanata, ma ka kwatea na'a ala'anga sulia na mauri'a ne'e God ke gwaunga'i fafia fuada. Ma nia ka iliili 'uana rokisilana manatada sulia sa Jesus ne'e ngwae filia God ne'e ni'i saena na taki sa Moses ki fa'inia na kerekere'la na profet ki.

²⁴ Ma ti ngwae ada, kira ka fa'amamana sulia na fatalana, bore ma ti ai ada noa'a kira kasi fa'amamana.

²⁵ Ta ne'e kaida'i kira leka na'a 'ada, kira ka olisu'usu'u safitada kwalliu buri 'ana sa Paul nia saea ala'anga 'isi ne'e, "Na Ano'ru Abu ka fata le'a liu ana profet Aesea fuana ko'o kamu ki,

²⁶ ba ka 'uri,
'Aesea leka, 'oko saea fuana ngwae nau ki ko 'uri: Kamu ke fafarongo, ma muke fafarongo, bore ma noa'a kamu kasi saiana fa'arongo'a God. Ma kamu ke lia, ma muke lia, bore ma noa'a kamu kasi lisia tae ne'e God sasia fuamu'a.

²⁷ Osi'ana ne'e manatamu'a nia o'eo'ela, ma muke bokota na alingamu'a, ma muke bokota logo na maamu'a.

'Asu 'ubani maamu'a kata lisia, nama alingamu'a kata rongoa, ma na manatamu'a kata malinga'inia fatalana God, ma muka fa'ita'i ma'i 'uana ma nia ka gura kamu.' "✧

²⁸⁻²⁹ Sui sa Paul ka fa'asua la'u na fatalana ka 'uri, "Nau ku oga muke saiana ne'e na mauri'a ne'e God ke kwatea, nia'a logo fuana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Kira'a bore kike to'o logo ana!"

³⁰ Ma sa Paul ka tua sulia ro fa'i ngali la'ula'u ki ana luma ne'e nia folia. Ma ana luma ne'eri, nia ka kwaloa na ngwae ne'e kira leka ma'i siana ki fuana lisilana.

³¹ Ma nia ka fa'atalo 'ania na 'Inoto'anga God, ma ka fa'amanata sulia na Aofia sa Jesus Christ 'ani fata nonira'anga, ma noa'a ta ngwae kasi luia fa'asia fa'atalo'anga.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Rom

Kaida'i sa Paul nia keresia na buka ne'e, nia oga ke ala 'ania ngwae fa'amamana ki kike saiana ne'e nia oga liua leka'a ma'i ka dao to'oda. (1:9-15) God nia ri 'uana sa Paul fuana fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki. Ma sa Paul ka fa'asua na'rao'a ne'eri ana bali kula ana ra'elana sina ana 'i Rom. 'Una'eri, nia salisali na'a ke leka ana kula ki ana suulana sina 'i Rom, ka tasa na'a ne'e 'i Spen. Ma nia naia ne'e nia ke leka lisia ngwae fa'amamana ki 'i Rom ana lekalana ma'i 'uana 'i Spen.

Ana kaida'i ne'e sa Paul ka kerekere fuana ngwae fa'amamana ki 'i Rom, na Jiu fa'inia na ngwae noa'a la'u Jiu ki, tua filulada noa'a kasi le'a. Sa Paul oga na Jiu ki fa'inia na ngwae noa'a la'u Jiu kike tua kwaima le'a. 'Iu sa Paul ka ala'a madako ana bali buka 1-12 ne'e God fa'amauria kero'a Jiu, ma ngwae noa'a la'u Jiu ki, du'ungana fito'onga kera ana sa Jesus. Kaida'i God nia alafafi kera Jiu fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu, kera bolo fa'inia kero'a ke alafafi kera go'o, ma kera ka tua kwaima filu.

Sa Paul oga logo ke fa'amanata na Kristin ki fuana tua'a ne'e fa'asaele'a liana God. Ru ne'e fofu 'afua ro'onga'a sulia fa'ina'ona'o ki ana 'inoto'anga, ma folilana takisi, ma kwaima'anga fuana ti ngwae fa'amamana ne'e kira manata matamata sulia fanga ma na asoa abu ki.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Sa Paul ne'e na lifurongo'a ana na Fa'arongo'a Le'a 1:1-17

Ngwae ki ta'ifau go'o ne'e kira abula ta'a 1:18—3:20

God nia fa'asaga na ngwae ki sulia na fa'amamana'anga kira ana sa Jesus 3:21—4:25

Mauri'a faolu sulia ngasingasi'anga na Ano'i ru Abu 5:1—8:39

God filia ngwae 'i Jiu ki, bore ma kira ilanga'inia sa Jesus 9:1—11:36

Na tua'a ne'e fa'asaele'a liana God 12:1—15:13

Sa Paul nia oga ke leka 'uana 'i Rom 15:14—16:27

¹ Na kerekere'a fa'asia sa Paul, na ngwae rao sa Jesus Christ. Nau'a ta ngwae lifurongo logo osi'ana God nia fili nau, ma ka asunga'i nau fuana na fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a nia.

² Na Fa'arongo'a Le'a ne'e God nia eta fata 'ani ka tau na'a ma'i 'i na'o ana profet ki, ma kira keresia saena Kerekere'a Abu.

³ Ma na Fa'arongo'a Le'a ne'eri sulia na Ngela nia, na Aofia kia sa Jesus Christ. Nia ngalia noni'i ngwae, ma ka futa ma'i ana kwalafa sa David na ngwae tatalafa'a.

⁴ Ma kulu saiana nia'a malitana abu osi'ana God ka fa'ata'inia nia'a na Ngela nia ana kaida'i God ta'lea fa'asia mae'a 'ani ngasingasi'anga doe nia.

⁵ Ma 'ani sa Jesus Christ, God ka fa'ale'a nau 'iri nau'a ta ngwae lifurongo fuana rao'a fuana sa Jesus Christ, fasi 'iri nai tala'ia ngwae ne'e noa'a la'u na Jiu ki, ana fanoa ki ta'ifau, 'iri kike fa'amamana ana nia'a, ma kira ke ro'osulia na fatalana.

⁶ Ma kamu'a logo na ngwae ne'e kamu tua 'i Rom ki, God sae kamu fasi 'iri kamu'a na ngwae sa Jesus Christ ki.

⁷ Aia, nau ku kerekere fuamu'a ta'ifau go'o na ngwae ne'e kamu tua 'i Rom ki ne'e God alafe fuamu'a ma ka sae kamu 'iri muke alua na'a ngwae nia ki. Nau ku fo'lo fasi 'iri na kwai'ofe'anga ma aroaro'anga God na Ma'a kia, ma na Aofia sa Jesus Christ ke tua fa'i kamu ta'ifau.

Sa Paul oga ke maa to'ona ngwae fa'amamana ki 'i Rom

⁸ Ru etaeta, nau ku ba'atafea God nau sulia sa Jesus Christ fuamu'a ta'ifau, osi'ana ngwae ana fanoa 'oro ki saena magalia ta'ifau kira rongo na'a sulia na fa'amamana'anga kamu.

⁹ God nia saiana ru ne'e nau ku saea nia mamana. Nia'a ne'e God nini'a nau ku rao ma'i fuana 'ani na maurilaku ta'ifau 'ani fa'atalonga'ilana Fa'arongo'a Le'a sulia Ngela nia. God saiana nau ku manata to'lo amu'a,

¹⁰ ana kaida'i ki ta'ifau ne'e nau ku fo'lo, nau ku gania God, di'ia nia oga, nia ka kwatea ka talangwara'u fuaku fasi 'iri nau ku leka ma'i 'iri nai dao to'omu'a ana kaida'i ne'e.

¹¹ Sulia nau ku oga liua lisilamu'a, fasi 'iri nai ala'a fa'i kamu sulia ru le'a God nia sasi fuakulu ta'ifau 'iri ke fa'angasingasi kamu.

¹² 'Una'eri nau ku oga fasi 'iri kuke 'afi kulu kwailiu, ma nau ku 'afi kamu 'ani fa'amamana'anga nau, ma muke kwai'afi aku 'ani fa'amamana'anga kamu.

¹³ Ngwaefuta nau kina ana sa Jesus, nau ku oga muke sai logo ana, kaida'i 'oro ki ne'e nau ku manata 'uana dao'a to'omu'a, bore ma kaida'i ki ta'ifau nau ku dao to'ona na 'afita'i'anga fuana sasilana. Nau ku oga leka'a kwau siamu'a, 'iri ti ngwae la'u ne'e kira tua 'i Rom kike

fa'amamana ana sa Jesus Christ, di'ia nau ku sasia logo fuana ti ngwae ana ma'e fanoa ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

¹⁴ God kwatea nau'a na ngwae rao fuana fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a fuana ngwae ki ta'ifau, sui bore 'ana ngwae ne'e kira sai 'i ru di'ia ngwae Grik ki, ma na ngwae ne'e noa'a kasi sai 'i ru di'ia ngwae ne'e noa'a la'u Grik ki. Ma na rao'a ne'e nia 'oga nau na'a.

¹⁵ Nia ne'e kwatea ma nau ku oga fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a fuamu'a ngwae ne'e kamu tua logo 'i Rom ki.

God fa'amauria ngwae ne'e kira fa'amamana ana Fa'arongo'a Le'a

¹⁶ Noa'a nau kusi 'eke 'ania ala'anga sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'e, osi'ana ne'e God nia rao 'ani na ngasingasi'anga nia ka fa'amauria ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana. Kami'a ngwae Jiu ki ne'e kami eta rongoa ala'anga ne'eri, ma nini'ari la'u mala kamu'a ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

¹⁷ Na Fa'arongo'a Le'a ka fa'ata'i madako na'a ana fadalana falafala God fuana sagalana na ngwae. Ma nia ka fa'asaga na ngwae sulia kira fa'amamana ana sa Jesus Christ. Noa'a la'u ta ru mata-mata ne'e God fa'asaga na ngwae ki 'ani. Osi'ana ru ne'eri ba na Kerekere'a Abu ka 'uri, "Na ngwae ne'e God fa'asagada sulia na fa'amamana'anga kira ki ke ba'a mauri."^{*}

Sae ta'anga'a God fuana ngwae abula ta'a ki

¹⁸ Ma God ma'i 'i langi ka fa'ata'inia ne'e nia saeta'a fuana ngwae ne'e kira fulia ru ta'a ki, ma kika aburongo ana nia'a. Kira fulia ru ta'a ki, ma kira ka fonea na mamana 'anga sulia God fa'asida.

¹⁹ God ka kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuada, sulia nia fa'ata'i madako ana ru ki sulia nia'a talana, ma ka talangwara'u na'a fuada ma kira ka saiana.

²⁰ Ana etangilana ma'i God nia saunga'inia na magalia, ma na ngwae ki kira ka sai na'a ana na ngasingasi'anga nia ne'e noa'a kasi sui, ma kira ka sai logo ana nia'a na God mamana. Sui bore 'ana na ngwae ki noa'a kasi totolia lisilana God, kira saiana kira ka lisia na ru ne'e nia saunga'ini'i ki, ma nia ne'e kwatea ma kira ka saiana na ru ki sulia God. Ma osi'ana nia 'una'eri, ka 'afita'i go'o fuana ne'e kira saea kira kina God.

²¹ Kira saiana God, bore ma noa'a kira kasi oga go'o na fa'adoelana, ma noa'a kira kasi oga go'o na ba'atafelana fuana

na ru ne'e nia kwatea fuada ki. Ma kira ka manata bolebole'a sulia God. Ma noa'a kira kasi malinga'inia go'o mamana'anga ne'e God oga kika saiana.

²² 'Iu, kira saea kira ngwae liato'o sulia God, bore ma kira na ngwae bolebole'a ki lala.

²³ Ma noa'a kira kasi fo'osia go'o God ne'e mauri firi, ma kira ka fo'osia lala nunu'i ru ne'e kira saunga'inia go'o 'ada ki di'ia nununa ngwae ne'e noa'a kasi tuatua firi ki, ma na no'o ki, ma na ru 'a'aela ki, ma na ru angoango ki.

²⁴ Ma osi'ana na ru ne'eri ki, God danga na'a 'anida fasi 'iri kike leka na'a 'ada sulia liada, ma kira ka fulia na'a ru ta'a ki fuada kwailiu 'ani nonida.

²⁵ Kira ka 'aila 'ani fa'amamanalana na mamana'anga sulia God, ma kira ka fa'amamana ana sokea ki. Ma kira ka fo'osia na'a 'ada, ma kira ka rao na'a fuana na ru ne'e God nia saunga'inida ki. Ma noa'a kira kasi fo'osia God ne'e saunga'inia na ru ne'eri ki ta'ifau, ma noa'a kira kasi ro'osulia. Ta'ifilia nia'a ne'e bolo fuana ngwae ki kike ba'atafeafiri. 'Iu ke 'una'eri!

²⁶ Ma osi'ana na abulalana na ngwae ki ne'e ta'a 'una'eri, God ka 'aila 'anida fasi 'iri kike sasia na'a 'ada ru ni 'eke'a ki ne'e leka sulia na kwaiogalana nonida. Ma na kini ki logo, kira ka 'aila na'a 'ada 'ani na ngwae ki, ma kike teo na'a 'ada fa'inia na kini ki lala.

²⁷ Ma ka 'una'eri, na ngwangwane ki logo kira ka 'aila na'a 'ada 'ania na kini ki, ma kira ka oga na'a teo'a fa'inia na ngwangwane ki la'u. Ma ka 'una'eri, na ngwae ki kira ka sasia na'a na ru ni 'eke'a fafi'i fuada kwailiu. Nia ne'e kika ngalia na'a matalanga'inga ne'e bolo fuada sulia na abula ta'anga'a kira ki.

²⁸ Ma osi'ana na ngwae ne'eri ki kira 'aila 'ani tae ne'e kira saiana sulia God, nia ka danga na'a 'anida fasi 'iri kike manata ta'a na'a 'ada, ma kira ka sasi na'a ru ne'e noa'a kasi le'a fuana sasilani ki.

²⁹ Kira ka 'idufa'i fulia na'a ru ta'a ki, ma kika guguta, kira ka abula ta'a na'a fa'inida kwailiu, kira ka kwaimamagolai, kika saungwae, kika fu'a, kika soke, ma kika 'aila 'anida kwailiu, ma kika ala'a sulia ngwae ki.

³⁰ Ma kika fata ta'a sulida kwailiu, ma kika ngasingasi'a liu fuana 'aila'anga 'ani God, ma kika fata 'e'e ada kwailiu, ma kika lafe, ma kika fata naunau liu, ma kika manata liu 'uana sasilana ru ta'a ki la'u,

^{*} 1:17 Habakuk 2:4

ma kika aburongo ana ma'a fa'inia te'a kira ki.

³¹ Ma kika sasia ru gwaubali'a ki, ma noa'a kira kasi fa'amamana na fata alanga'inga kira ki, ma noa'a kira kasi alafe ma noa'a kira kasi kwaimanatai fuana na ngwae matamata ki.

³² Aia, ma kira sai na'a ana na fata totonga'i 'anga lololo God ne'e saea na ngwae ne'e kira tua 'una'eri ki, kira totolia na'a mae'a. Sui ka 'una'eri bore 'ana, kira kasi mango go'o fa'asia sasilana ru ne'eri ki, ma kira ka oga na'a ngwae matamata ne'e sasia logo ru 'una'eri ki.

2

Na matalanga'inga God

¹ Kamu'a ne'e kamu matalanga'inia ngwae ne'e kira abula ta'a 'una'eri ki, muke matalanga'i kamu talamu'a logo. Osi'ana kamu sasia logo na ru ta'a ne'e kira sasi'i ki, ma ka 'afita'i muke tofea fasi noa'a kamu kasi rora.

² Ma kulu'a ta'ifau go'o kulu saiana na kwa'ikwa'inga God nia saga ana kaida'i nia matalanga'inia na ngwae ne'e kira sasia na ru 'una'eri ki.

³ Ma kaida'i kamu sasi logo dilia na ngwae ne'e kamu matalanga'i kira ki, kamu saiana God ke ba'a matalanga'i kamu logo.

⁴ Sali kamu manata rora fasi God noa'a kasi matalanga'i kamu, osi'ana na alafelana doe fuamu'a, ma ka mabetau logo fuamu'a. Nia le'a fuana muke saiana ne'e God sasi le'a 'una'eri fuamu'a 'iri muke kakari alifa'i fa'asia abula ta'anga'a kamu ki.

⁵ Ma sulia noa'a kamu kasi oga go'o kakari alifa'i 'anga, 'una'eri kamu talamu'a logo ne'e kamu fa'adoea na kwa'ikwa'inga kamu ki masia Asoa ne'e God ke ba'a fa'ata'inia na saeta'anga nia, ma na ngwae ki ta'ifau kike ba'a lisia na kwa'ikwa'inga saga nia.

⁶ God ke ba'a kwatea na ru ki fuana ngwae ki ta'ifau sulia na rao'a to'oto'o kira ki.

⁷ Ti ngwae, God ke ba'a kwatea na mauri'a firi fuada, sulia kira noni mabe fuana sasilana ru le'a ki, ma kira ka oga God ka tafeda ma ka fa'ainoto'ada ma ka kwatea kira ka mauri firi.

⁸ Bore ma ti ngwae kira fanga ta'a, ma kira ka 'aila lala 'ania na mamana 'anga sulia God, ma kira ka oga lala leka'a sulia na ru rora ki. Ma osi'ana ne'e kira 'una'eri, God ke ba'a fa'ata'inia na'a ne'e nia saeta'a fuada, ma ka kwatea na kwa'ikwa'inga doe fuada.

⁹ Ma sa tai fa'ida ne'e kira abula ta'a, kike ba'a to'o ana 'afita'i'anga ma na

manata 'abono'anga. God ke ba'a sasi 'una'eri fuana na ngwae Jiu ki, ma fuana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo.

¹⁰ Ma God ke ba'a kwatea na 'inoto'anga, ma na fa'adoe'anga, ma na aroaro'anga fuana sa tai fa'ida ne'e kira sasia ru le'a ki. Nia sasi 'una'eri fuana na ngwae 'i Jiu ki, ma fuana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo.

¹¹ Nia sasi 'una'eri osi'ana na kwa'ikwa'inga God fuana na ngwae ki ta'ifau nia bolo, ma nia noa'a kasi 'inifilifili ana ta ngwae.

¹² Ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, noa'a kira kasi tua olofana taki sa Moses ki. Ma God noa'a kasi matalanga'inida 'ani na taki ne'eri ki. God ke ba'a matalanga'i kira osi'ana kira fulia na ru ta'a ki. Nia ke matalanga'inida fuana mae'a, osi'ana na abula ta'anga'a kira ki. Ma na ngwae 'i Jiu ki nini'a, kira tua olofana na taki sa Moses ki. God ke ba'a matalanga'i kira, osi'ana kira fulia na ru ta'a ki 'ani aburongo'anga ana taki ne'eri ki,

¹³ ma osi'ana noa'a la'u na rongolana taki ki ne'e ke ba'a fa'asaga na ngwae ki fuana God, bore ma sasilana lala na ru ne'e na taki ki saea.

¹⁴ Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira kasi tua olofana na taki ki. Bore ma dilia kira sasia ru le'a sulia na manatalada, ma ka leka sulia na taki, kira fa'ata'inia ne'e kira to'olanga'inia na saga'a fa'asia rora'a, sui bore 'ana kira noa'a kasi rongoa 'ua na taki sa Moses ki.

¹⁵ Na abulalada le'a 'una'eri ne'e fa'ata'inia na taki God nia tua na'a 'i saena na liada. Ma na manata'anga kira logo ka fa'ata'inia ru ne'e nia mamana, osi'ana kaida'i kira sasia na ru ta'a ki, kira 'eke, ma kaida'i kira fulia na ru le'a ki, kira ka saele'a.

¹⁶ God ke ba'a matalanga'inia ngwae abula ta'a ki ana na asoa nia kwatea sa Jesus ke gwaunga'i fafia na ngwae ki 'iri nia ke matalanga'inida sulia na ru rora kira sasi tafanga'i ani ki ma na ru rora kira sasi ago logo ani ki. Na Fa'arongo'a Le'a nini'a nau ku ala'a sulia nia fata 'una'eri.

Na ngwae 'i Jiu ki noa'a kira kasi ro'o sulia na taki sa Moses ki

¹⁷ Aia, kamu'a ngwae Jiu ki, kamu fia ne'e God ke ba'a le'a fuamu'a, osi'ana nia kwatea fuamu'a na taki ki fa'asia sa Moses. Ma muke ba'atafe kamu talamu'a, osi'ana kamu ngwae God ki.

¹⁸ Ma muka saea fasi kamu saiana ru ne'e God oga muke sasia, ma muka saiana fililana ru ne'e saga sulia kamu saiana na taki ki.

¹⁹ Ma kamu ka saea logo ne'e, kaumulu saiana tala'ilana sa tai fa'ida ne'e kira di'ia ngwae maa rodo sulia kira kina God. Ma kamu ka saea logo, kamu di'ia na unu fuana sa tai fa'ida ne'e kira tua saena ma'erodo fasi 'iri kira ka leka siana God.

²⁰ Muka saea kamu to'lo ana na sai'iru'ia ali'afu, ma na ru ki ta'ifau ne'e mamana, sulia kamu to'lo ana na taki ki fa'asia sa Moses. Ma muka saea kamu'ia na ngwae fa'amanata ki fuana na ngwae bolebole'ia ma fuana ngwae kina'ia ru ki.

²¹ Ma kamu ka saiana fa'amanatalana na ngwae matamata ki, ma fa'uta mo ne'e noa'ia kamu kasi fa'amanata kamu talamu'ia? Kamu fata fuana ngwae ki muka 'uri, "Noa'ia kamu kasi bili." Bore ma kamu talamu'ia muka bili go'lo amu'ia.

²² Muka saea logo fuana ngwae ki, "Noa'ia kamu kasi kakabara." Bore ma kamu kakabara logo. Muka saea logo, ne'e na nunu'ia ru ne'e ngwae ki kira fo'osia ni'ia ta'ia liu. Bore ma kaumulu ru'ia saena fera abu kira ki, ma muka bilia go'lo amu'ia na ru ne'eri ki.

²³ Ma muka fata naunau suli kamu talamu'ia, osi'ana kamu to'lo ana taki sa Moses ki. Bore ma kamu aburongo go'lo 'amu'ia ana taki ne'eri ki. Ma nia ne'e kwatea na ngwae ki kira ka fata ta'ia ana God.

²⁴ 'Una'eri ne'e Kerekere'ia Abu ka fata 'uri, "Osi'ana kamu'ia na ngwae Jiu ki kamu abula ta'ia, na ngwae ne'e noa'ia la'u Jiu ki, kira ka fata buri tolinga'ia ana God."

²⁵ Kamu'ia ngwae Jiu ki, kamu saea fasi na 'olo fa'ata'ia 'anga ne'e fa'ata'inia kamu'ia ngwae God ki. Di'ia kamu ro'lo sulia taki God ki, na 'olo fa'ata'ia 'anga ne'e kamu sasia na ru le'a. Ma di'ia noa'ia kamu kasi ro'lo sulia na taki ne'eri ki, na 'olo fa'ata'ia 'anga ne'e kamu sasia bore, nia noa'ia kasi 'afi kamu go'lo 'i maana God. Ma kamu ka di'ia go'lo amu'ia na ngwae ne'e noa'ia 'iri saiana God ki.

²⁶ Aia, ma di'ia ta ngwae ne'e noa'ia la'u Jiu, ma nia ka ro'osulia na taki ne'eri ki, God ke ba'ia saea nia'ia na ngwae nia, ka di'ia logo ngwae ne'e 'olo fa'ata'inia.

²⁷ Ma ngwae ne'e kira ka ro'osulia na taki ki, sui bore 'ana noa'ia kira kasi 'olo fa'ata'inia, kike ba'ia fa'ata'inia ne'e kamu rora, ma God ke ba'ia matalanga'ia kamu. God ke ba'ia matalanga'ia kamu, osi'ana kamu aburongo ana taki ki, sui bore 'ana muka to'lo ana na taki keresia ne'eri ma muka 'olo fa'ata'inia.

²⁸ Sa tai ne'e na ngwae Jiu mamana? Nia noa'ia la'u ta ngwae ne'e ro'lo go'lo sulia falafala Jiu ki nama ka 'olo fa'ata'inia go'lo

'ana ana nonina, ma liana ka ta'ia go'lo 'ana 'ua.

²⁹ Na ngwae mamana 'i Jiu, nia na ngwae ne'e maurilana saga 'i maana God, osi'ana God nia rokia na manatalamu'ia. Ma na rao'ia ana Ano'ia ru Abu fuana sagalana na maurilana ngwae, ma noa'ia la'u na rao'ia na taki ki. Na ngwae 'una'eri, God nia tafea, sui bore 'ana na ngwae ki noa'ia kasi ba'atafea.

3

God nia mamana

¹ 'Uri ma nia le'ia fuamu'ia ngwae Jiu ki muke 'olo fa'ata'inia 'iri ka fa'ata'ia kamu ngwae God ki?

² 'Iu, ru 'oro le'ia ana ru ne'eri. Na ru etaeta, God kwatea na'ia fatalana fuana ngwae 'i Jiu ki.

³ 'Una'eri bore 'ana, ti ngwae Jiu noa'ia kasi fa'amamana ana fatalana God. Sui bore 'ana kira ka 'oia na alanga'inga kira ki fa'inia God, God 'idufa'ia sasia tae ne'e nia eta fata'ia 'ani.

⁴ Osi'ana God nia mamana, sui bore 'ana ngwae ki kira ka soke. Sulia na Kerekere'ia Abu ba fata 'uri, "Ta tae bore 'ana ne'e God saea nia ke fulia ana ngwae abula rora ki, nia ke fuli go'lo 'ana. Ma sa tai bore ana ne'e kira saea God noa'ia kasi matalanga'ia saga ana, God fa'ata'inia ne'e nia saga daofa'ia liu."*

⁵ Ma ti ngwae ana Jiu ki kira saefilo bolebole'ia kika 'uri, "Si di'ia na abula ta'anga'ia kika ki fa'ata'ia madako ana fuana ngwae ki ne'e God nia 'olo'olo kaida'ia nia matalanga'ia kia. 'Uri ma God nia rora kaida'ia nia kwatea na'ia matalanga'inga fuaka?"

⁶ Noa'ia liu! Osi'ana 'afita'ia God noa'ia kasi saga, si di'ia nia noa'ia kasi saga, nia kasi totolia matalanga'ilana na ngwae ki.

⁷ Ma ti ngwae Jiu kira saefilo bolebole'ia kika 'uri, "Fa'uta, di'ia kulu 'oia fata alanga'inga kulu ki, ma na ngwae ki kira lia madako ana fasi God dau sulia ala'anga nia, ma nia ne'e kwatea ma kira ka ba'atafe God? Di'ia 'una'eri, fa'uta mo ne'e God ka matalanga'ia kia fa'inia rora'ia kia ki?"

⁸ Ma fata'ia 'uri nia bolebole'ia logo, "Kulu abula ta'ia 'akulu fasi 'iri ru le'a ke dao ma'ia." Ti ngwae kira soke fafi nau fasi nau ku saea ru ne'eri. Ma na ngwae ne'eri ki, God ke ba'ia matalanga'ia kira.

Noa'ia ta ngwae 'iri saga

⁹ Ma fuakulu ngwae Jiu ki, 'uri ma maurilami'ia ma na abula'anga kami ka le'ia fa'asia na ngwae noa'ia la'u Jiu? Noa'ia liu! Sulia nau ku fa'ata'inia na'ia na ngwae 'i

Jiu ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira bolo ta'ifau go'o 'ada fa'inia tua'a 'i olofana na ngasingasi 'anga ana ta'anga'a.

¹⁰ Ru ne'eri nia mamana sulia na Kerekere'a Abu nia saea, "Noa'a ta ngwae 'iri saga.

¹¹ Ma noa'a ta ngwae kasi malinga'inia malitana God, ma noa'a ta ngwae kasi oga sai'a ana God.

¹² Sulia kira ta'ifau go'o kira abula fa'asia God, ma kira ka leka rora, ma ta ngwae kasi sasia go'o ta ru ne'e saga.*

¹³ Na kwakwada di'ia ta kilu gwa'u ne'e kira 'iri asi fafia 'ani ano, sulia na fatalada ta'a liu. Kira saea ru ta'a ne'e noa'a kasi mamana ki 'ani meada. Ma kika fa'akaisia ngwae ki 'ani fatalada, di'ia na ba'eko tolo ne'e 'alea na ngwae.*

¹⁴ Ma na fatalada logo ka fungu 'ani kwaiagi'anga ne'e ta'a liu.*

¹⁵ Ma na ngwae ne'e ki kira 'ali'ali fuana saungwae'a.

¹⁶ Ma 'i fai bore 'ana ne'e kira leka ana, kira fa'alia na'a na ru ki, ma kira ka kwatea liu na'a nonifii'a fuana ngwae ki.

¹⁷ Ma na aroro'anga noa'a kasi tua saena maurilada.*

¹⁸ Ma noa'a kira kasi ma'u go'o 'ani God."*

¹⁹ Ma kulu saiana ru ki ta'ifau go'o ne'e God saea saena taki nia ki, na ru fuana na ngwae 'i Jiu ki ne'e nia kwatea fuada. Nia kwatea taki nia ki fasi 'iri noa'a ta ngwae kasi saea noa'a nia kasi fulia go'o ta ru ta'a. Ma God ke ba'a matalanga'inia ngwae ki ta'ifau fuana na rora'a kira ki.

²⁰ Noa'a ta ngwae kasi saga 'i maana God, osi'ana nia kwairo'oi ana ma ka sasi sulia tae ne'e taki ki oga. 'Iu, na taki ki tua 'iri na ngwae ki kike saiana ne'e kira abula ta'a.

God fa'asaga na ngwae ki

²¹ Bore ma ana kaida'i ne'e, God fa'ata'inia tala fuana fa'asagalana ngwae ki 'i maana. Ma noa'a la'u sulia ro'onga'a sulia na taki ki, sui bore 'ana na taki fa'asia sa Moses ki ma na profet ki, kira ka kerekere sulia na tala ne'e.

²² God nia fa'asaga na ngwae ki sulia na fa'amamana'anga kira ana sa Jesus Christ. Nia sasi 'una'eri fuana ngwae ki ta'ifau go'o ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ, osi'ana ngwae ki ta'ifau kira bolo go'o 'i maana God.

²³ Ngwae ki ta'ifau go'o kira abula ta'a, ma noa'a ta ngwae 'iri tua 'ani falafala ne'e ke fa'adufa God.

²⁴ Bore ma sulia na alafe'anga God ne'e nia kwate sakonga'i go'o ana, nia ka

logeda fa'asia na kwa'ikwa'inga ana abula ta'anga'a kira ki 'ani na kwaisu'usi'anga sa Jesus Christ.

²⁵ God ka kwatea ma'i sa Jesus Christ 'iri ka fo'osi 'ani nia'a ana maelana, fasi 'iri God ke rufuanata na abula ta'anga'a na ngwae ki, osi'ana na fa'amamana'anga kira ana nia'a. God sasi 'una'eri fasi 'iri ke fa'ata'inia na kwai matalanga'inga nia saga liu, sui bore 'ana ka tau na'a ma'i nia noa'a kasi kwatea ta kwa'ikwa'inga fuana ngwae ki sulia mabetau'a nia.

²⁶ Ma God ka fa'ata'inia ne'e nia saga fuana matalanga'ilana ta'anga'a ki, ana kaida'i nia kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuana sa Jesus Christ. 'Una'eri God ka fa'ata'inia nia saga ma ka fa'asaga na ngwae ki ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus.

²⁷ Ma osi'ana na tae ne'e kuke ba'a fata ba'alafe? Noa'a go'o! Noa'a kulu kasi bolo go'o fuana saelana fasi kulu saga, osi'ana kulu ro'osulia na taki ki. Bore ma God lala ne'e nia fa'asaga kulu, du'ungana kulu fa'amamana ana sa Jesus.

²⁸ Kulu saiana God nia fa'asaga na ngwae ki osi'ana na fa'amamana'anga kira, ma noa'a la'u sulia na ro'onga'a sulia tae ne'e taki ki saea.

²⁹ 'Uri ma 'oko fia fasi God alafafia go'o ta'ifilia ngwae Jiu ki? Noa'a! Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki bore God ala logo fafida.

³⁰ God ta'i God go'o, ma nia saiana ka fa'asaga ngwae Jiu ki di'ia kira fa'amamana, ma nia saiana ka fa'asaga logo ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki di'ia kira fa'amamana.

³¹ Osi'ana God nia fa'asaga ngwae ki sulia fa'amamana'anga, 'uri ma kuke danga na'a 'akulu 'ania na taki sa Moses ki? Noa'a. Bore ma tae ne'e nau ku fa'amanata 'ani fa'ata'inia ne'e na taki nia 'inoto'a logo.

4

God fu'usi 'ololo'olo ana sa Abraham osi'ana fa'amamana'anga

¹ 'Uri ma tae ne'e kuke ba'a saea ana sa Abraham na ko'o bora kami kwalafa ngwae Jiu ki? Fa'uta ne'e God ka fu'usi 'ololo'olo ana 'i maana?

² Di'ia God fu'usi 'ololo'olo ana sa Abraham osi'ana rao'a le'a ne'e nia sasi'i ki, sa Abraham saiana ka fata ba'alafe sulia. Bore ma noa'a nia kasi bolo fuana fata ba'alafe'a 'i maana God.

³ Osi'ana na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Sa Abraham nia fa'amamana

* 3:12 Sam 14:1-3 * 3:13 Sam 5:9 * 3:14 Sam 10:7

* 3:17 Aesea 59:7-8 * 3:18 Sam 36:1 * 4:3 Jenesis

ana fata alangalinga God, ma sulia na fa'amamana'anga nia ne'e God ka saea sa Abraham nia 'olo'olo 'i maana."*

⁴ Ana kaida'i ta ngwae nia rao, nia ke ngalia nama folifoli'a. Ma na mani ne'e nia ngalia, na ngwae 'a'ana nia noa'a kasi kwate 'o'o ana, sulia na ngwae rao nia bolo fuana ngalilana folifoli'a nia.

⁵ Ma kaida'i God nia fu'usi 'olo'olo aka 'i maana, nia noa'a 'iri di'ia la'u kaida'i ngwae 'a'ana nia kwatea folifoli'a fuana ngwae rao nia. Osi'ana noa'a la'u sulia na raolaka ne'e God fu'usi 'olo'olo aka, bore ma osi'ana kulu fito'o ana God lala ne'e nia saiana ka fa'a 'olo'oloa na ngwae ta'a ki. Ma God lisia na fito'o laka, ma osi'ana ru ne'eri God ka saea kulu'a 'ani ngwae 'olo'olo ki.

⁶ 'Una'eri sa David fata sulia na saele'anga ana ngwae ki ne'e God saea kira 'olo'olo, sui bore 'ana noa'a kira kasi ro'o sulia na taki God ki ta'ifau. Sa David ka fata 'uri,

⁷ "Oilaki'a fuana sa tai fa'ida ne'e God rufuanata na'a ana rora'a kira ki, ma ka lalafa na'a abula ta'anga'a kira ki.

⁸ 'Oilaki'a logo fuana ngwae ne'e God noa'a kasi manata to'ona abula ta'anga'a nia ki."

⁹ 'Uri ma na saele'anga ne'e sa David nia fata sulia, na ru go'o 'ana ana ngwae Jiu ne'e kulu 'olo fa'ata'inia ki? Noa'a! Na ru logo fuana ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e noa'a kira kasi 'olo fa'ata'inia. Kulu saiana ka sui na'a na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Sa Abraham nia fa'amamana ana God, ma osi'ana nia ka fa'amamana, God ka saea nia'a ngwae 'olo'olo."

¹⁰ Ana kaida'i tae ne'e God saea sa Abraham nia 'olo'olo? 'I buri 'ana ne'e nia 'olo fa'ata'inia ka sui na'a, nama ana kaida'i nia noa'a kasi 'olo fa'ata'inia 'ua? 'I na'ona mala ne'e nia 'olo fa'ata'inia God ka saea nia ngwae 'olo'olo.

¹¹ 'I buri 'ana mala ne'e God fu'usi 'olo'olo ana sa Abraham, sa Abraham ka fili 'olo fa'ata'inia na'a. Ma na 'olo fa'ata'inia 'anga ne'e na ma'etoto 'iri ka fa'ata'inia God saea nia na ngwae 'olo'olo sulia na fa'amamana'anga nia ana kaida'i noa'a nia kasi 'olo fa'ata'inia 'ua. Nia ne'e kwate sa Abraham ka di'ia ko'o bora fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki ne'e kira kasi 'olo fa'ata'inia, ma kira fa'amamana ana God, ma kira ka alua na'a ngwae 'olo'olo ki.

¹² Ma nia na ko'o bora fuana ngwae Jiu ki ne'e kira 'olo fa'ata'inia ma kira ka fa'amamana fata alangalinga God. Noa'a la'u osi'ana go'o ne'e kira 'olo fa'ata'inia, bore ma osi'ana kira fa'amamana di'ia na ko'o bora kira sa Abraham ba nia

fa'amamana ka sui mala, nia ka fili 'olo fa'ata'inia.

¹³ God nia eta fata'a 'ania fuana sa Abraham na kwalafa nia ki, nia ka saea na magalia ne'e na ru nia. God nia eta fata'a 'una'eri noa'a la'u sulia ne'e sa Abraham ro'osulia na taki ki, bore ma sulia nia fa'amamana, ma God ka saea nia 'olo'olo.

¹⁴ Ma di'ia God kwatea na fata alangalinga nia go'o fuana sa tai fa'ida ne'e kira ro'osulia na taki ki, tama na fa'amamana'anga na ngwae ki ne'e ru 'o'o go'o 'ana, ma na fata alangalinga God na ru 'o'o logo.

¹⁵ Na taki noa'a kasi kwatea ma'i na fata alangalinga God, bore ma nia kwatea ma'i na saeta'anga God, osi'ana ngwae 'oia na taki nia. Ma kaida'i na taki ki tua, na ngwae 'idufa'i su'ungenge ana taki ki.

¹⁶ God fata alangalinga ru ki fuana sa Abraham sulia na fa'amamana'anga nia, fasi 'iri ka fa'ata'inia na fata alangalinga ne'eri nia sulia na kwaimanatai'anga nia ne'e ke ba'a kwate sakonga'i ana fuana kwalafa sa Abraham. Ma na kwalafa sa Abraham, noa'a la'u kira ta'ifilida go'o ne'e ro'osulia na taki ki, bore ma kira ngwae ne'e kira fa'amamana logo di'ia sa Abraham. Sulia sa Abraham nia'a na ko'o bora kia ta'ifau, na ngwae Jiu ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

¹⁷ Ru ne'e nia mamana, osi'ana God saea fuana sa Abraham saena na Kerekere'a Abu ka 'uri, "Nau ku fili'o, ma nau ku alu'u na ma'a ana kwalafa ki fuana ngwae ana fanoa 'oro ki." Na eta fata'a ne'e God na'a ne'e tala fa'angasia ka mamana. Sa Abraham fa'amamana ana God ne'eri, nia God ne'e ta'ea ngwae mae ki fuana mauri'a, ma ka saungalinga ru faolu ki.

¹⁸ Ana kaida'i God eta fata'a fuana sa Abraham ne'e nia na ma'a fuana kwalafa'a ana ngwae ana fanoa 'oro ki, sa Abraham fa'amamana. God saea logo ka 'uri, "Na ngwae ne'e ke futa olitamu ki ke ba'a 'oro di'ia bulubulu ana salo." Sa Abraham fa'amamana, sui bore 'ana nia 'afita'i fuana ru ne'eri ka mamana ana.

¹⁹ 'Una'eri bore 'ana sa Abraham nia karangi ka talanga'i fa'i ngali na'a ana maurilana, na fa'amamana'anga nia noa'a kasi ngwata'uta'u kaida'i nia manata sulia nonina ne'e ngwata'uta'u, ma 'i Sera bore ka 'abara'a logo.

²⁰ Ma na fa'amamana'anga nia noa'a kasi anafu fa'asi nia, ma noa'a kasi manata ruarua ana fata alangalinga God. Nia ka ngasingasi'a sulia na fa'amamana'anga nia, ma ka ba'atafea God.

²¹ Sulia nia sai le'a ana ne'e God totolia sasilana ru ne'e nia eta fata'a 'ani.

²² Nia ne'e osi'ana fa'amamana'anga nia, God ka saea nia'a 'ania na ngwae 'olo'olo.

²³ Ma ta kerekere'a ba 'uri, "God saea 'ani na ngwae 'olo'olo," noa'a la'u fuana sa Abraham ta'ifilia.

²⁴ Bore ma kira keresia logo fuaka ngwae ne'e God sae kia 'ani na ngwae 'olo'olo ki, osi'ana kulu fa'amamana ana God ne'e nia ta'ea sa Jesus na Aofia kia fa'asia na mae'a.

²⁵ God ka kwate ma nia ka mae osi'ana na ta'anga'a kia ki, ma God ka ta'ea logo 'uana na mauri'a fuana na fa'a 'olo'olo'a kulu 'i maana.

5

God nia fa'a 'olo'oloa na ngwae ki

¹ Kaida'i ne'e, kulu fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma God ka fa'a 'olo'olo kulu 'i maana. 'Una'eri, kuka tua 'ani na aroaro'a fa'inia God, osi'ana na rao'a sa Jesus Christ na Aofia kia ne'e sasia na'a.

² Ma sulia fa'amamana lakulu, sa Jesus Christ nia ngali kia siana God, fasi 'iri ka alafe fuaka ma ka fa'ale'a kia. Ma osi'ana nia 'una'eri, kulu saele'a liu sulia tae ne'e kulu kwaima'a kwali ana, ne'e God ke ba'a kwatea kuke lisia na 'inoto'anga nia.

³ Ma noa'a la'u na ru le'a ki go'o ne'e kulu saele'a sulia, bore ma kulu saele'a logo kaida'i ana 'afita'i'anga ki, osi'ana kulu saiana na 'afita'i'anga ru fuana fa'angasingasi laka, ma ka kwate kulu ka 'alatai babato'o.

⁴ Ma di'ia kulu ka 'alatai 'una'eri, God ke ba'a saele'a fa'i kia. Ma ana kaida'i God saele'a sulia kia 'una'eri, kuke manata 'uito'o 'iri God ke ba'a kwate kuke lisia na 'inoto'anga nia.

⁵ Ma manata 'uito'onga'a ne'e noa'a nia kasi kwate kulu ka lia kwaima'a kwali 'o'o, osi'ana God nia fa'ata'inia na alafe'anga doe nia fuaka 'ani na Ano'i ru Abu ne'e nia kwatea fuaka.

⁶ Kulu saiana God alafe fuaka, osi'ana kaida'i nia 'afita'i fuana 'aflaka talaka, sa Jesus Christ mae 'usi kia na ngwae ta'a ki ana kaida'i ne'e God filia.

⁷ Nia ka 'afita'i fuana ta ngwae ne'e ke ma'udi ma ka mae fuana 'aflana ta ngwae 'olo'olo. 'Una'eri bore 'ana, ti ngwae ma'udi kika mae go'o 'ada fuana 'aflana ta ngwae ne'e le'a.

⁸ Bore ma God nia fa'ata'inia ta'ifau na'a na alafe'anga nia fuaka, ana kaida'i ne'e maurilaka ta'a 'ua, sa Jesus Christ ka mae usi kia.

⁹ God ka fa'a 'olo'olo kulu na'a osi'ana sa Jesus Christ nia mae na'a 'usi kulu. Di'ia 'una'eri, sa Jesus Christ ke ba'a 'afi

kia ka tasa fasi 'iri kuke mauri fa'asia na kwa'ikwa'inga God.

¹⁰ 'I na'o ma'i, kulu'a malimae God ki, bore ma 'i nini'ari nia kwaima na'a fa'i kia osi'ana na maelana na Ngela nia. Ma osi'ana ne'e kulu'a kwaima God ki, nia ke ba'a fa'amauri mamana akulu sulia sa Jesus Christ nia mauri la'u.

¹¹ 'Iu, ma noa'a la'u ru ne'e go'o 'ana ne'e kulu saele'a du'ungana. Bore ma kulu saele'a logo sulia na tae ne'e God fulia 'ani sa Jesus Christ na Aofia kia ne'e olita'i kia 'iri kuka kwaima fa'inia God.

Sa Adam fa'inia sa Jesus Christ

¹² Na ngwae ki ta'ifau saena magalia etangia sasilana ru ta'a ki osi'ana sa Adam na ngwae etaeta nia abula ta'a. Ma God ka kwatea sa Adam ka mae osi'ana nia abula ta'a. Ma osi'ana nia 'una'eri, na mae'a ka dao ma'i fuana ngwae ki ta'ifau, osi'ana na ngwae ki ta'ifau kira abula ta'a.

¹³ Ma 'i na'ona ne'e God kwatea na taki ki fuana sa Moses, na ngwae ki noa'a 'iri saiana ne'e kira abula ta'a fa'uta 'i na'ona God.

¹⁴ Sui bore 'ana noa'a kira 'iri 'oia na taki ne'e leka na'a ma'i ana God di'ia sa Adam, ngwae ki ta'ifau mae osi'ana kira abula ta'a go'o 'ada.

Na ta'i ru talinga'i ne'e matamata 'i safitana sa Adam ma sa Jesus Christ ne'e dao ma'i 'i buri 'ana.

¹⁵ Na ro ngwae ne'eri ki noa'a kera kasi bolo, osi'ana na ru le'a ne'e sa Christ nia sasia fuaka noa'a 'iri di'ia la'u na ru ta'a sa Adam nia sasia. Nia mamana na ngwae 'oro kira mae du'ungana na abula ta'anga'a ta'i ngwae ne'eri. Ma nia ka mamana liu na alafe'anga God, ma na kwatea 'o'o 'anga God doe ka tasa logo fuana na ngwae 'oro ki du'ungana sa Jesus Christ ma kwai'ofe'anga nia.

¹⁶ Ma ta'i matamata'anga la'u ne'e nia teo 'i safitana na kwate'a God ma na ta'anga'a sa Adam nia fulia. Sulia 'i buri 'ana na ta'anga'a sa Adam, God ka kwatea kwa'ikwa'inga. Ma sulia na ru le'a ne'e God ka kwate sakonga'i ana fuaka, nia fa'a 'olo'oloa ngwae 'oro ki 'i maana, sui bore 'ana kira ka fulia ru 'oro ta'a ki.

¹⁷ Aia, nia mamana ngwae ki ta'ifau kira mae osi'ana na abula ta'alana ta'i ngwae. Ma ka mamana liu logo, sa tai fa'ida ne'e kira ngalia na alafe'anga God fa'inia na kwate'a nia 'ania na 'olo'olo'anga, kira to'o ana mauri'a firi ma 'inoto'anga du'ungana sa Jesus Christ.

¹⁸ Nia ne'e, ta'i ngwae sa Adam nia fulia ta'i ru ta'a, ma God ka kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae ki ta'ifau. Ma ka 'una'eri logo, ta'i ngwae sa Jesus nia

sasia ta'i ru le'a, ma ka fa'a 'olo'olo ngwae ki ta'ifau, ma nia ka kwatea na'a mauri'a firi fuada.

¹⁹ Ma ngwae ki ta'ifau kira tua 'ani abula ta'anga'a, sulia na su'ungenge'a ta'i ngwae. Ma ka 'una'eri, God nia fa'a 'olo'olo ngwae ki 'i maana, sulia na kwairo'oi 'anga ta'i ngwae.

²⁰ God kwatea na'a taki sa Moses ki fasi 'iri na ngwae ki kike saiana ru 'oro kira sasi'i ki nia rora. Bore ma kaida'i ne'e ngwae ki sasia ru 'oro ta'a ki, God fi'i fa'ata'inia na'a alafe'anga doe ka tasa nia.

²¹ Nia ne'e, 'i na'o mala ma'i, ne'e abula ta'anga'a gwaunga'i fafia na ngwae ki fuana mae'a. Ma ka 'una'eri ana kaida'i ne'e, na kwai'ofe'anga God nia gwaunga'i fafia na ngwae ki 'iri kike 'olo'olo. Ma nia ne'e kwate ma kulu ka ngalia na'a mauri'a firi osi'ana na ru ne'e sa Jesus Christ na Aofia kia nia fulia fuaka.

6

Kulu mauri fa'asia ta'anga'a osi'ana maelana sa Jesus Christ

¹ Tae ne'e kuke ba'a saea ana ala'anga nini'a nau ku keresi'i ki? Kuke ina'u 'akulu ana kwalu'ani abula ta'anga'a, fasi 'iri God ke ina'u logo ana fa'ata'ilana na alafe'anga nia fuaka kaida'i nia rufuanata ana ta'anga'a kia ki?

² Noa'a liu! Kaida'i manata'i ngwae ta'a dao ka salonga kulu fuana abula ta'anga'a, kulu kasi fulia ta ru, di'ia noni'i ru ne'e nia mae na'a, ma noa'a nia kasi lebe kaida'i kira salonga.

³ Kaumulu saiana ta'ifau na'a ru ne'e: Na kaida'i kulu siuabu ana ne'e fa'ata'ilana na fiku'a kia fa'inia sa Jesus Christ, kulu fiku logo fa'inia ana maelana.

⁴ 'Iu ana na siuabulaka, kulu mae na'a fa'inia sa Jesus Christ, ma kira ka kwaiato kulu logo fa'inia, fasi 'iri kuke tata'e kuke tua 'ani mauri'a faolu, di'ia sa Jesus Christ ne'e God na Ma'a nia ta'ea fa'asia na mae'a 'ani na ngasingasi 'anga nia.

⁵ Osi'ana kulu fiku fa'inia sa Jesus Christ 'ani maelana, God ke ba'a ta'e kulu logo di'ia ba nia ta'ea sa Jesus Christ.

⁶ Ma kulu sai na'a ana ne'e na mauri'a ba kulu 'i na'o, nia mae na'a fa'inia sa Jesus Christ ana 'ai rara fole, fasi 'iri na falafala 'ua ta'a kia ki ni'i ka funu, ma na ta'anga'a noa'a kasi gwaunga'i fafi kia.

⁷ Du'ungana nia 'una'eri, ana kaida'i ngwae nia mae, nia noa'a kasi tua 'i olofana ngasingasi'anga ana ta'anga'a.

⁸ Ma osi'ana kulu mae na'a fa'inia sa Jesus Christ, kulu fa'amamana kuke ba'a mauri logo fa'inia.

⁹ Du'ungana kulu saiana sa Jesus Christ nia tata'e fa'asia na mae'a, ma nia 'afita'i liu nia ka mae la'u, ma na mae'a noa'a kasi gwaunga'i fafia.

¹⁰ Nia mae ta'i ru go'o 'iri ke liufia ta'anga'a, ma nini'ari nia ka mauri na'a fuana fa'a 'inoto'alana God.

¹¹ Ma ka 'una'eri logo, muke manata di'ia ne'e kamu mae na'a ma noa'a kamu kasi abula ta'a. Ma kamu ka mauri na'a fuana fa'a 'inoto'alana God sulia sa Jesus Christ.

¹² Nia ne'e, noa'a kamu kasi ala'ania na abula ta'anga'a ka gwaunga'i na'a fafia nonimu'a 'iri noa'a kamu kasi donga na kwaiogai'anga ta'a ki.

¹³ Ma noa'a kamu kasi ala'ania ta kula ana nonimu'a fuana ta'anga'a, 'iri muke fulia 'ani ru ta'a ki. Bore ma alu muke kwate kamu talamu'a fuana God, di'ia na ngwae ne'e God nia ta'eda fa'asia na mae'a 'uana mauri faolu, ma muke kwatea na'a nonimu'a ma na maurilamu'a ta'ifau fuana God, 'iri muke sasia 'ani ru saga ki.

¹⁴ Nia ne'e, noa'a kamu kasi ala'ania na abula ta'anga'a ka gwaunga'i fafi kamu, osi'ana kamu 'iri tua la'u 'i olofana na taki ki, bore ma kamu tua na'a 'i olofana na alafe'anga God.

Ngwae kira rao fuana sasia 'olo'olo'a ki

¹⁵ 'Uri ma kuke dau 'ani abula ta'anga'a, osi'ana noa'a kulu 'iri tua 'i olofana na taki ki, bore ma kulu tua go'o 'akulu 'i olofana na alafe'anga God? Noa'a!

¹⁶ Aia, ma kamu sai ta'ifau na'a ana, sa ta'i bore 'ana ne'e nia fili kamu ka rao fuana, muke ro'osulia, osi'ana kamu na ngwae rao nia ki. Ka 'una'eri logo, di'ia kamu filia na ro'onga'a sulia abula ta'anga'a, kamu ke ba'a mae. Ma si di'ia kamu ka filia ro'onga'a sulia God, muke ba'a tua 'ani 'olo'olo'a.

¹⁷ Nau ku ba'atafea God! Sui bore 'ana 'i na'o kamu ka ro'osulia abula ta'anga'a, bore ma nini'ari kamu ro'osulia ta'ifau na'a na fa'amanata'anga mamana ne'e God kwatea fuamu'a.

¹⁸ Nia ne'e, God ka loge kamu fa'asia na ngasingasi'anga ana ta'anga'a, ma muka alua na'a na ngwae rao God ki 'iri muke sasia na'a ru saga ki.

¹⁹ Nau ku fata 'una'eri 'ani na tari-fula'anga sulia na ngwae rao ki fa'inia na ngwae 'a'ana ki, osi'ana nia talangwara'u fuana muke malingani. Ana kaida'i ba sui na'a ma'i, kaumulu kwate kamu ta'ifau fuana abula ta'anga'a. Kamu ka fulia ru ta'a ki fuamu'a kwailiu 'ani nonimu'a ma na kwalu'ani ru ta'a. Ma nini'ari, muka

kwate kamu ta'ifau na'a fuana God fasi 'iri muke fulia na'a ru saga ki.

²⁰ Ana kaida'i ta'anga'a nia gwaunga'i fafi kaumulu, noa'a kamu kasi manata 'abera go'o fuana sasilana ru saga ki.

²¹ Aia, kamu kasi ngalia ta ru le'a fa'asia na abula ta'anga'a ba kamu danga na'a 'ani'i ki. Ma kaida'i ne'e, kamu 'eke sulia na abula ta'anga'a ne'e kamu sasi'i 'i na'o ki. Na ngwae ne'e kira abula ta'a 'una'eri ki, kike mae.

²² Bore ma ana kaida'i ne'e, God loge kamu fa'asia na abula ta'anga'a, ma kamu'a na ngwae rao God ki na'a. Ma osi'ana kamu 'una'eri, 'oilaki'a fuamu'a sulia kamu ro'osulia na kwaiogai'anga God, ma muka ngalia na'a na mauri'a firi.

²³ Sulia na abula ta'anga'a nia kwatea mae'a, bore ma na kwate'a ne'e God kwate sakonga'i ana nia na'a ne'e mauri'a firi sulia sa Jesus Christ na Aofia kia.

7

Noa'a kulu 'iri tua 'i olofana na taki fa'asia sa Moses ki

¹ Ngwae'futa kina ana sa Jesus Christ, nau ku saiana kamu saiana na taki ki. Fuila muke saiana na ngwae nia tua 'i olofana taki ki ana kaida'i nia mauri go'o.

² Ka 'una'eri logo fuana na kini ne'e 'afe na'a. Kaida'i ne'e ara'i nia mauri 'ua, na taki saea nia noa'a kasi totolia fuana ka 'afe la'u fuana ta ngwae matamata. Bore ma, di'ia na ara'i nia ka mae, nia fi'i sakadola fa'asia na taki ana ara'inga, ma nia ka totolia ka 'afe la'u.

³ 'Una'eri ma, di'ia na 'afe ne'e ka tua fa'inia ta ngwae matamata ana kaida'i ara'i nia mauri 'ua, na 'afe ne'eri kira saea 'ani 'afe 'usu. Ma di'ia na ara'i nia ka mae na'a, ma nia ka tua sakadola na'a fa'asia na taki ana ara'inga, ma nia ka 'afe la'u fuana ta ngwae, noa'a kira kasi saea 'ani 'afe 'usu.

⁴ Ngwae'futa nau kina, nia ka 'una'eri logo fuakulu. Sulia kaida'i sa Jesus Christ nia mae, di'ia kulu'a bore kulu mae logo. Du'ungana kulu mae, kulu sakadola na'a fa'asia na taki sa Moses ki. 'Una'eri nia ka talangwara'u fuana God ka 'ado fiku kamu fa'inia ta ngwae la'u ne'e sa Jesus. Ana kaida'i ne'e, kulu'a na ngwae sa Jesus Christ ki ne'e God ta'ea fa'asia na mae'a, fasi 'iri kuke fa'a 'inoto'a God 'ani tua'a 'olo'olo.

⁵ Ana kaida'i kulu ro'o ro'osulia na kwaiogai'anga ta'a kia ki, kulu oga liua logo sasilana na ru ne'e taki ki saea ni'i abu. Ma osi'ana kulu sasia na'a ru ta'a 'una'eri ki, kulu ka totolia na'a fuana mae'a sulia kudi.

⁶ Bore ma ana kaida'i ne'e, kulu sakadola na'a fa'asia na taki ki ne'e firi firi fafi kia 'i na'o ma'i, osi'ana na mauri'a kia ki 'i na'o ni'i mae na'a. Ma ana kaida'i ne'e, kuka rao na'a fuana God, ma kulu ka leka na'a sulia na tala faolu ana ro'onga'a sulia na kwaiogai 'anga na Ano'i ru Abu. Ma noa'a kulu kasi leka na'a sulia na tala 'ua ana na taki ne'e sa Moses keresi'i ki.

Na taki God ki fa'ata'inia ta'anga'a kia ki

⁷ 'Uri ma kulu saea na taki ki ta'a? Noa'a! Na taki ki noa'a 'iri ta'a, osi'ana na taki ki ne'e kwatea ma nau ku saiana tae ne'e ta'anga'a. Di'ia na taki noa'a kasi 'uri, "Noa'a 'oe kosi oga ru ta ngwae," nau ku kina go'o 'aku ne'e kwaiogai'anga 'una'eri nia ta'a.

⁸ Ma kaida'i na taki ki saea fuaku ne'e kwaiogai'anga 'una'eri nia ta'a, nau ku fu'a saulia na taki ne'e saea nau ru rora, 'una'eri nau ku oga liua na'a ru na ngwae matamata ki. Di'ia noa'a go'o ta taki ne'e luia abula ta'anga'a, 'irai na kwaiogai 'anga fuana fu'alilana na taki ne'e noa'a kasi ngasingasi'a.

⁹ Ana tualaku 'ua ma'i, kaida'i nau ku kina 'ua na taki ki, noa'a naisi dao go'o to'ona ta ru ne'e ka fa'a 'eke nau. Bore ma kaida'i nau ku dao to'ona ru mamana ana taki ne'e 'uri, "Noa'a 'oe kosi oga ru ta ngwae," nia ne'e kwate ma nau ku fi'i saiana nau'a ngwae abula ta'a, ma nau ku totolia na'a mae'a sulia kudi.

¹⁰ Na taki ki ne'e God kwatea 'iri ke fa'ata'inia na tala saga fuana tua'a sulia, nia ka fa'ata'inia ne'e nau ku totolia na'a mae'a sulia kudi.

¹¹ Na ta'anga'a ka soke nau 'ani taki ki. Na kwaiogai 'anga ta'a nau ki ngalia na taki le'a ne'e, ma ka matalanga'i nau fuana mae'a.

¹² 'Una'eri ne'e, na taki sa Moses ki ka abu, ka saga, ma ka le'a liu.

¹³ 'Uri ma na taki le'a ki ne'e kwate ma nau ku mae? Noa'a! Na abula ta'anga'a lala ne'e kwate ma nau ku mae. Na liana God sulia na taki nia ne'e na ta'alana ta'anga'a kia ki ke ba'a sakatafa. Osi'ana na ta'anga'a kulu ki, kulu fa'ita'inia taki le'a God 'uana na ru ne'e God ke kwai matalanga'i 'ani. 'Una'eri osi'ana na taki, ta'alana ta'anga'a kulu ki ke ba'a sakatafa.

¹⁴ Kulu saiana na taki ki leka ma'i fa'asia na Ano'i ru Abu God. Ma nau'a na ngwae go'o 'ana. Ma nau ku di'ia go'o na ngwae ne'e ta'anga'a nia gwaunga'i fafi nau.

¹⁵ Noa'a nau kusi saiana tae ne'e nau ku sasia, osi'ana noa'a nau kusi sasia go'o ta ru le'a ne'e nau ku oga fuana sasilana, ma

nau ku sasia lala ru ta'a ne'e nau ku 'aila 'ani ki.

¹⁶ Ma osi'ana nau ku sasia lala ru ne'e noa'a nau kusi oga sasilana ki, nia ka fa'ata'inia nau ku alafafia na taki God nia le'a.

¹⁷ Du'ungana ru ne'e, nau ku saiana, noa'a la'u nau'a ne'e nau ku sasia ru ta'a ki, bore ma na ta'anga'a ne'e tua lala aku.

¹⁸ Nau ku saiana na le'anga'a noa'a kasi tua aku saena malita'i ngwae ta'a nau. Sulia nia noa'a kasi talangwara'u fuaku fuana sasilana ru le'a ki, sui bore 'ana nau ku oga sasilana ru le'a ki.

¹⁹ Ma noa'a nau kusi sasia go'lo na ru le'a ne'e nau ku oga sasilani ki, ma noa'a nau kusi mango go'lo fa'asia sasilana ru ta'a ne'e noa'a nau kusi oga sasilani ki.

²⁰ Ma di'ia nau ku sasia na'a ru ne'e noa'a nau kusi oga sasilana, tama noa'a la'u nau'a ne'e nau ku sasia. Bore ma na ta'anga'a ne'e tua 'i saena noniku lala ne'e sasia.

²¹ Nai olioli'a la'u ana ru ne'e nau ku dao to'ona ne'e 'uri: Kaida'i nau ku oga sasilana na ru le'a, na ta'anga'a 'i noniku ka lui nau.

²² Na maurilaku ka oga liu sasilana taki God ki.

²³ Bore ma na ta'anga'a 'i noniku ka fu'a su'usia na le'anga'a ne'e saena maurilaku. Ma na ta'anga'a ne'e ka rao saena noniku ka su'uma'i nau fuana sasilana ru ta'a ki.

²⁴ Kwaimanatai fuaku nau'a na ngwae ta'a 'uri! Sa tai ne'e ke ba'a 'afi nau fasi 'iri naisi ro'osulia ta'anga'a ne'e ngali nau 'uana mae'a?

²⁵ Nau ku ba'atafea God, sulia nia na'a ne'e 'afi nau 'ani sa Jesus Christ na Aofia kia! 'Oko sai na'a ana: Saena manatalaku, nau ku oga nai ro'osulia na taki God, bore ma osi'ana na malita'i ngwae ta'a nau, ta'anga'a nia ka gwaunga'i fafi nau.

8

Tua sulia ngasingasi'anga na Ano'i ru Abu

¹ God saea kulu 'olo'olo na'a 'i na'ona osi'ana kulu fa'amamana ana sa Jesus. 'Una'eri logo, na ngwae ne'e kira tua fiku na'a fa'inia sa Jesus Christ, God noa'a kasi fai fafida ma ka kwatea na kwa'ikwa'inga fuada.

² Kulu saiana nia mamana, osi'ana na ngasingasi'anga na Ano'i ru Abu kwatea ma kulu ka tua 'ani mauri'a faolu sulia kulu 'ado fiku fa'inia sa Jesus Christ. Ma 'una'eri nia ka loge kia fa'asia na ngasingasi'anga ana abula ta'anga'a ne'e

gwaunga'i fafi kia ma ka tala'i kia 'uana mae'a.

³ Na taki fa'asia sa Moses ki, 'afita'i ni'i ka loge kia fa'asia na ngasingasi'anga ana ta'anga'a fa'inia mae'a, osi'ana malitakulu ta'a kwatea ma kulu ka ngwata'uta'u fuana dongalana taki ne'eri ki. Bore ma God lala ne'e loge kia fa'asia na ngasingasi'anga ana ta'anga'a fa'inia mae'a. Sulia nia kwatea na'a Ngela nia fasi 'iri ka tua 'ani noni di'ia na ngwae, bore ma nia noa'a kasi abula ta'a di'ia ngwae ki, ma God ka fo'osi 'ani 'iri ka lafua na ta'anga'a kulu ki. 'Una'eri God ka matalangani na abula ta'anga'a kia ki.

⁴ God sasi 'una'eri 'iri kuke totolia na'a leka'a sulia na ru saga ki ne'e taki ki ba'e kia 'uana. Ma nia talangwara'u go'lo 'ana sulia kulu ro'osulia na Ano'i ru Abu, ma noa'a kulu kasi ro'osulia na kwaiogai 'anga ta'a ana noni.

⁵ Ma sa tai fa'ida ne'e kira leka sulia na kwaiogai'anga ta'a ana noni, kira manata go'lo 'ada sulia ru fuana fa'atolilana na kwaiogai 'anga ta'a ana noni. Bore ma sa tai fa'ida ne'e na Ano'i ru Abu nia tala'ida, kira manata go'lo 'ada sulia sasilana na kwaiogai 'anga Ano'i ru Abu.

⁶ Ma di'ia na kwaiogai 'anga ta'a ana noni nia tala'ia ta ngwae, nia ka mae. Ma di'ia na Ano'i ru Abu ka tala'ia ta ngwae, nia ka to'lo ana mauri'a faolu fa'inia na aroaro'anga.

⁷ Ma di'ia na kwaiogai 'anga ta'a ana noni nia tala'ia ta ngwae, nia malimae'a ana God, osi'ana noa'a nia kasi ro'osulia na taki God ki, ma noa'a nia kasi bolo fuana ro'onga'a sulia.

⁸ Na ngwae ne'e kira ro'osulia na kwaiogai 'anga ta'a ana noni, nia 'afita'i liu kira ka fa'asaele'a God.

⁹ Bore ma kamu'a, noa'a kamu 'iri ro'lo la'u sulia na kwaiogai 'anga ta'a ana noni. Di'ia na Ano'i ru Abu nia tua saena maurilamu'a, tama muke ro'osulia na kwaiogai'anga nia. Ma sa tai ne'e na Ano'i ru God* noa'a kasi tua saena maurilana, nia'a noa'a la'u na ngwae sa Jesus Christ.

¹⁰ Ma sa Jesus Christ ka tua saena maurilamu'a, sui bore 'ana na nonimu'a ke ba'a mae osi'ana na abula ta'anga'a ki. Ma na mangomu'a nia mauri, osi'ana God nia fa'a 'olo'olo kamu na'a.

¹¹ Ma na Ano'i ru God ne'e ta'ea sa Jesus Christ fa'asia na mae'a, nia tua na'a saena maurilamu'a. Ma God ke ba'a ta'ea logo nonimu'a 'ani na Ano'i ru Abu ne'e tua saena maurilamu'a.

* 8:9 nama Ano'i ru sa Christ

¹² Nia ne'e ngwaefuta kina 'ae, kulu to'o ana ta'i ru fuana sasilana, ne'e kulu ke tua sulia kwaiogai 'anga Ano'i ru Abu. Noa'a kulu kasi ro'o la'u sulia na kwaiogai'anga ta'a ana nonika.

¹³ Di'ia kamu ro'osulia na kwaiogai'anga ta'a ana noni, kamu ke funu. Ma di'ia kamu ka ro'osulia na Ano'i ru Abu fasi 'iri muke danga 'ania na abula'anga ta'a, muke ba'a to'o ana mauri'a firi.

¹⁴ Ma sa tai fa'ida ne'e Ano'i ru God tala'ida, kira na'a ne'e na ngela God ki.

¹⁵ Na Ano'i ru Abu ne'e God nia kwatea fuamu'a, noa'a nia kasi kwatea kamu ka ma'u liu 'ani God ka di'ia ta ngwae rao ne'e nia ma'u 'ani ngwae 'a'ana nia. Bore ma na Ano'i ru Abu ne'e kwatea ma kamu'a na ngela God ki na'a. Nia ne'e kwatea ka talangwara'u na'a fuaka 'iri kuke saea God 'ania "Ma'a kia."

¹⁶ Na Ano'i ru God saea kulu na ngela God ki, ma kulu ka alafafia ru ne'eri.

¹⁷ Ma osi'ana kia'a na ngela nia ki, ma kuke ba'a ngalia na'a ru le'a ki ne'e nia gonia fuana na ngela nia ki, ka di'ia logo ne'e nia kwatea fuana sa Jesus Christ. Kulu ngalia ru ne'eri ki, osi'ana kulu 'ado fiku fa'inia sa Jesus Christ 'ania na nonifi'anga nia, 'iri kuke ba'a 'ado logo fa'inia saena mauri'a ana 'inoto'anga nia.

Na 'inoto'anga ne'e ke ba'a dao ma'i

¹⁸ Sui bore 'ana kulu ka to'o ana nonifi'anga ki saena magalia ne'e, nau ku manata to'o ne'e na 'inoto'anga ne'e God ke ba'a kwatea fuaka, nia doe ka tasa liufia na 'afita'i'anga ne'e kulu liu 'i saena ana kaida'i ne'e.

¹⁹ Na ru ki ta'ifau ne'e God nia saunga'ini'i, kira kwaimasi ta'ifau go'o ana kaida'i God ke ba'a fa'ata'inia na ngela nia ki, ma kira ka oga kaida'i ne'eri ke dao 'ali'ali.

²⁰ God nia manata ngasi na'a fuana kala kaida'i go'o na ru ne'e nia saunga'ini'i ki ta'ifau kike mae ma kike ngwa'a. God nia sasi 'una'eri noa'a la'u sulia na kwaiogai 'anga na ru ne'eri ki, bore ma sulia kwaiogai'anga God 'ana talana. Ma ru ki ta'ifau ka kwaimasi ana

²¹ kaida'i God ke logeda fa'asia mae'a ma na ngwa'a 'anga 'iri kira ke tua sakadola daofa'i liu fa'inia na ngela nia ki.

²² Kulu saiana 'ita na'a ma'i 'ua leleka ka dao ana kaida'i ne'e, na ru ki ta'ifau go'o kira tua 'ani nonifi'a di'ia na nonifi'a ana kaida'i kini nia ngela fii.

²³ Ma kulu'a ne'e kulu to'o ana Ano'i ru Abu ne'e God nia kwatea fuaka fasi 'iri ke kwate kulu ke manata 'uito'o ne'e nia ke kwate ru le'a ki fuaka, kuke nonifi logo. Kulu oga liua, ma kulu ka kwaimasi

ana kaida'i God ke ba'a kwate ma kulu'a na ngela gwaumauri nia ki, ma ka kwatea noni'i ngwae faolu ki fuaka.

²⁴ Tala'ae ana kaida'i God nia fa'amauri kia, kulu ka lialia masia fulilana ru ne'eri ki. Bore ma di'ia kulu ka to'o na'a ana tae ne'e kulu lialia masia, tama na manata 'uito'o 'anga ne'eri noa'a 'iri mamana go'o. Sulia noa'a ta ngwae kasi manata 'uito'o go'o 'uana ta ru ne'e nia to'o na'a ana.

²⁵ Bore ma di'ia kulu lialia masia ta ru ne'e noa'a kulu 'iri to'o 'ua nia, kuke kwaimasi ana fa'inia na mabetau'a.

²⁶ Ma ka 'una'eri logo na Ano'i ru Abu leka logo ma'i fuana 'afilaka, ana kaida'i maurilaka nia ngwata'uta'u ma kulu ka kina kuke fo'osi fa'uta ana God ka 'afi kia. Bore ma na Ano'i ru Abu 'ana talana ne'e gania God fuaka saena tolo'ofii'anga ne'e noa'a kulu kasi bolo fuana saelana 'ani ta ala'anga.

²⁷ Ma God ne'e nia sai filoa na maurilaka ta'ifau, nia ka sai logo ana na manatana na Ano'i ru Abu. Ma na manatana Ano'i ru Abu nia 'uri; nia gania God 'i fulikulu na ngwae nia ki, sulia na kwaiogai'anga God.

²⁸ Ma kulu saiana ru ne'e: Na ngwae ne'e kulu alafe fuana God, God fa'ale'a kia 'ani na ru ta'a ma ru le'a ne'e fuli fuaka ki. Nia sasi 'una'eri fuaka, ngwae ne'e nia fili kia, osi'ana na kwaiogai'anga nia fuakulu ne'e 'una'eri.

²⁹ Sulia tau na'a ma'i, God nia fili kia, ma ka alu kia fasi 'iri kulu ke di'ia Ngela nia sa Jesus, fasi 'iri sa Jesus ne'e ka ngwae etaeta fuaka na ngwaefuta nia ki.

³⁰ Aia, ma fuaka na ngwae ne'e God fili kia 'ua na'a ma'i fuana ngela nia ki, nia ka sae kia siana. Ma kulu'a ne'e nia sae kia 'una'eri, nia ka fa'asaga kulu 'i maana. Ma kulu'a ne'e nia fa'asaga kulu, nia ka kwatea 'inoto'anga logo fuaka.

Noa'a ta ru kasi fonea alafe'anga God fuakulu

³¹ Ma ana kaida'i kulu manata sulia ru ne'eri ki, kulu ka saiana noa'a ta ngwae kasi bolo na'a fa'inia tata'e saulilaka, osi'ana God nia kwai'afi akulu.

³² Sulia na Ngela nia sa Jesus bore, noa'a nia kasi ogani la'u ana, bore ma nia kwatea fuana kwaisu'usi'anga fuaka. Ma osi'ana nia sasi ru le'a ne'eri fuaka, nia ke ba'a kwatea logo na ru ki ta'ifau fuaka.

³³ Noa'a ta ngwae go'o 'ana ne'e totolia ka giosi kia ne'e God fili kia, osi'ana God talana saea ne'e kulu'a saga na'a.

³⁴ Ma ka noa'a logo ta ngwae go'o 'ana ne'e ka matalanga'i kia, osi'ana sa Jesus Christ nia mae na'a fuaka, ma nia ka tata'e logo, ma ana kaida'i ne'e, nia ka tua 'i bali

'olo'olo ana God, ma nia ka kwaiamasi 'iri God ke 'afi kia.

³⁵ Ma osi'ana nia 'una'eri, tama noa'a go'lo ta ru fasi 'iri ne'e ke lafu kia kuke tua matali fa'asia na alafe'anga sa Jesus Christ fuaka. Sui bore 'ana kulu ka tua 'ani 'afita'i'anga doe, ma na ngwae ki kira ka fuli ru ta'a fuaka, ma kulu ka fiolo, ma kulu ka dala'a, ma kira ka saungi kulu, ka 'afita'i' kira ka lafu kia fa'asia na alafe'anga sa Jesus Christ fuaka.

³⁶ Osi'ana na Kerekere'a Abu ba saea, "Ana kaida'i ki ta'ifau, kira sasi 'uana saungi lami'a, osi'ana kami leka sulilo. Kaimili di'ia na'a sipsip ne'e kira sasi aka'u ana fuana saungilana."

³⁷ Sui bore 'ana kulu ka tua saena 'afita'i'anga doe 'una'eri, kulu saiana kuke ba'a liufia, sulia sa Jesus Christ nia alafe'anga.

³⁸ Nau ku saiana noa'a ta ru 'iri bolo fuana lafulaka fa'asia na alafe'anga doe nia fuaka. Sui bore 'ana kaida'i kulu mauri 'ua, nama ana kaida'i kuke mae, kulu ngalia na alafe'anga nia. Noa'a ta 'ainsele, nama ta ano'i ru ta'a, nama ta ngasingasi'anga kira ka lafua na alafe'anga sa Jesus Christ fa'asi kia. Ma ka 'afita'i' logo fuana ta ru ana kaida'i ne'e, nama ana kaida'i ne'e nia 'ua ma'i noa'a kasi lafu kia fa'asia na alafe'anga nia fuaka.

³⁹ Noa'a ta ru logo saena magalia, nama 'i langi, nama ta ru ana ru ne'e God saunga'ini'i ki noa'a kasi bolo fuana lafulana na alafe'anga nia. Nia 'afita'i' liu kira ka lafu kia fa'asia na alafe'anga God fuaka ne'e nia fa'ata'inia fuaka 'ani sa Jesus Christ na Aofia kia.

9

God filia ngwae 'i Jiu ki bore ma kira ilanga'inia sa Jesus

¹ Ma ta'i ru ne'e nau ku oga nai saea fuamu'a, ma ru ne'eri nia mamana liu. Nau kusi soke kamu, osi'ana nau'a na ngwae fafarongo sa Jesus Christ. Ma nau ku saiana na ala'anga ne'e nai ba'a saea fuamu'a, nia mamana, osi'ana na Ano'i ru Abu ne'e tala'ia na manata'anga nau.

² Ru ne'e nau ku saea nai 'uri, nau ku kwaimanata'i liu ana kaida'i ki ta'ifau, sulia na ngwae 'i Jiu ki ne'e noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ.

³ Kira ne'e na ngwae nau ki, osi'ana nau'a ta ngwae 'i Jiu logo. Nau ku oga di'ia nia talangwara'u, nai akafo'a fa'asia na 'ado fiku'a nai fa'inia sa Jesus Christ, ma nau ku ngalia 'aku na kwa'ikwa'inga olisida.

⁴ Sulia na Jiu ki, kira'a na ngwae God ki. Ma God ka sulu'ida 'ua na'a ma'i, fasi 'iri kira ka di'ia na ngela nia ki, ma nia ka fa'ata'inia na 'inoto'anga nia fuada. God ka fata alanga'i fuada, 'iri ke ba'a fa'ale'a kira. Ma God ka kwatea na'a taki ki fuada. Ma kira ka saiana fo'osi mamana'anga ana God. Ma God ka eta fata'a fuada.

⁵ Ma na kwalafa kira na ngwae doe ne'e God nia filida 'ua na'a ma'i.* Ma sa Jesus Christ logo, ana kaida'i nia ka futa ma'i fasi 'iri ka alua na'a na ngwae, nia ne'e ta ngwae 'i Jiu. Nia'a ne'e God ne'e nia gwaunga'i fafia ru ki ta'ifau. Ma nia ka totolia kike ba'atafea tua tua firi! 'Iu ke 'una'eri.

⁶ Sui bore 'ana ngwae 'i Jiu kira ka ilanga'inia sa Christ, God noa'a kasi 'oia fata'a alanga'inga nia fuada. Sulia noa'a la'u na ngwae 'i Jiu ki ta'ifau go'lo ne'e ngwae filia God ki.

⁷ Ma noa'a la'u ngwae ki ta'ifau go'lo ne'e futa ana sa Abraham ne'e ngela God ki. Sui bore 'ana sa Abraham ka to'o ana ta ngela la'u, God nia fata 'uri fuana sa Abraham. "Na ngela 'oe sa Aesak go'lo ne'e nai ba'a lisia ka di'ia na kwalafa'a ba nau ku eta fata'a 'ania fuamu."

⁸ Ma na ru ne'e ka fa'ata'inia fuaka ne'e noa'a la'u ngwae ki ta'ifau ne'e futa ana sa Abraham ne'e ngela filia God ki. Bore ma na ngwae ne'e kira futa ma'i sulia na fata alanga'inga God ki lala ne'e kira na ngela mamana sa Abraham ki.

⁹ Na fata alanga'inga ba God nia saea fuana sa Abraham ne'e 'uri, "Ana kaida'i 'olea, nai oli la'u ma'i siamu, ma 'i Sera 'afe 'oe ke ba'a fa'afuta ta'i ngela ngwane."* Ma na ngela ne'eri ne'e sa Aesak.

¹⁰ Ma noa'a la'u ru ne'eri ki go'lo 'ana. Osi'ana sa Aesak fa'inia 'i Rebeka na ko'lo bora kia ki, kera to'o ana ro 'i'iu ngwane ki.

¹¹⁻¹² Ma 'i na'ona mala ne'e 'i Rebeka nia fa'afuta na 'i'iu ne'eri ki, God ka fata 'uri fuana, "Na ngela fa'ina'ona'o ke ba'a rao fuana ngela 'i buri." Nia saea ru ne'eri ka sui mala na ro 'i'iu ne'eri ki kera fil'i futa ma'i, ma sui mala kera fil'i fulia ta tae ne'e ka le'a nama ka ta'a. Nia ka 'una'eri sulia God fa'ata'inia fuaka nia filia ta'i ngela sulia liana talana, noa'a la'u sulia na rao'a kero'a sasi'i ki.

¹³ Ma God ba saea saena na Kerekere'a Abu ka 'uri, "Nau ku filia sa Jakob, ma nau ku 'aila 'ania sa Esau."

¹⁴ Ma di'ia ta ngwae ka saea ne'e God noa'a kasi saga osi'ana nia filia ta'i ngela

* 9:5 sa Abraham, sa Aesak, ma sa Jakob   ✧ 9:9 Jenesis 18:10

ma ta'i ka noa'a, ala'anga ne'eri nia rora liu.

¹⁵ Sulia God sae 'ua na'a ma'i fuana sa Moses ka 'uri, "Nau'a lala ne'e nai filia sa tai ne'e nai ba'a kwaimanatai ana. Ma nau ku filida sulia na kwaiogai'anga nau go'o talaku."

¹⁶ Osi'ana na ru ne'eri ki, kulu ka saiana God filia na ngwae noa'a la'u sulia na ru ne'e kira oga nama kira ka sasia, bore ma God nia filia ngwae ki sulia kwaimanatai'anga nia go'o 'ana.

¹⁷ Ma God ka fata fuana na ngwae tatalafa'a 'i Ejipt saena Kerekere'a Abu ka 'uri, "Nau ku alu 'oe, 'oko tatalafa'a 'iri nai fa'ata'inia na ngasingasi 'anga nau 'ani ru ne'e nai ba'a sasi'i fuamu, ma fasi 'iri na ngwae ana fanoa ki ta'ifau kira ke saiana na ngasingasi 'anga nau."

¹⁸ Nia ne'e, God saiana ka kwaimanatai go'o fuana sa tai ne'e nia oga, ma nia ka fa'angasia manatana sa tai ne'e nia oga.

God nia kwai matalanga'i ma ka kwaig-wale

¹⁹ Sali ta ngwae ke ba'a fata 'uri, "Fa'uta ne'e God ka saeta'a fuana ngwae ki sulia manatada ngasi, osi'ana nia 'afita'i fuana kira ka tata'e saulia na'a kwaiogai'anga God?"

²⁰ Ma nau ku olisia 'uri: Kulu'a na ngwae ne'e God saunga'i kulu, noa'a kulu kasi bolo go'o fuana olisilana God 'una'eri! Ma kulu di'ia na dako ne'e ta ngwae nia saunga'i nia 'ani bobo 'ai. Na dako ne'eri noa'a kasi bolo fuana saefilo'a 'uri ana ngwae ne'e saunga'i nia, "Fa'uta ne'e 'oko saunga'i nau ka 'uri?"

²¹ Ma na ngwae ne'e saunga'i nia na dako ki 'ani bobo ai, nia to'o ana ngasingasi 'anga fuana sasi'a sulia kwaiogai'anga nia. Nia saiana ka laungia ta'i 'iri ka lia le'a, ma ta'i ka noa'a, fasi 'iri ta dako fuana asoa 'inoto'a ki, ma ta dako fuana kaida'i dalafa ki go'o 'ana.

²² Ma nia 'una'eri logo fuana tae ne'e God nia saungani. Osi'ana kaida'i nia oga ka fa'ata'inia na saeta'a 'anga nia ma na ngasingasi 'anga nia fuana ngwae abula ta'a ki, nia mabetau liu ma noa'a kasi 'ali'ali fuana fa'ata'ilana na saeta'anga nia fuana na ngwae ki ne'e nia ke ba'a matalanga'inida.

²³ Ma nia mabetau 'una'eri fuana ka fa'ata'inia na ru 'inoto'a le'a nia sasi fuaka na ngwae ne'e nia kwaimanatai ka tasa fuaka ki. Sulia God sasi aka'u akulu fuana 'ado'a fa'inia saena 'inoto'anga nia.

²⁴ Osi'ana kia'a na'a ne'e ngwae filia nia ki, noa'a la'u fa'asia na Jiu ki go'o 'ana,

bore ma fa'asia na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo.

²⁵ Sulia na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, God ba fata 'uri saena na Kerekere'a Abu ne'e sa Hosea keresia,

"Na ngwae ne'e noa'a la'u na ngwae nau ki, nai ba'a saeda 'ania ngwae nau ki.

Ma na ngwae ne'e noa'a naisi alafe fuada ki, nai ba'a saeda 'ani ngwae le'a le'a nau ki."

²⁶ Ma God ka saea fuana sa Hosea ka keresia la'u ka 'uri,

"Kamu rongoa 'i na'o ne'e nau ku saea, 'Kamu noa'a la'u na ngwae nau ki.'

Bore ma nini'ari kira sae kamu 'ani ngela God mauri ki."*

²⁷ Ma sa Aesea ba fata sulia na ngwae Jiu ki ka 'uri,

"Sui bore 'ana ngwae 'i Israel ki kira ka 'oro di'ia one sulia asi, kala bara ngwae ki go'o ada ne'e God fa'amaurida.

²⁸ Osi'ana God ke ba'a matalanga'i 'ali'ali go'o ana na ngwae ki ta'ifau saena magalia."

²⁹ Nia di'ia logo ba sa Aesea nia saea na'a ma'i 'i na'o logo ka 'uri,

"Di'ia God ngasingasi'a liu noa'a kasi fa'amauria ti ngwae ana kwalafa kia ana kaida'i nia matalanga'i kia, noa'a ta ngwae Jiu kasi mauri go'o, di'ia na'a ngwae ki ta'ifau 'i Sodom ma 'i Gomora ne'e kira mae na'a."

Na ngwae Jiu ki noa'a kasi fa'amamana

³⁰ Aia, sulia na ru ne'eri ki, kulu saiana na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kira dao to'ona na tala ne'e God fa'asagada, sui bore 'ana noa'a kira kasi ili ili 'uana dao'a to'ona. Ma God ka fa'asagada sulia na fa'amamana 'anga kira.

³¹ Bore ma fuana na ngwae 'i Jiu ki, sui bore 'ana kira ka ili ili 'uana na fa'asagalada talada 'ani ro'onga'a sulia na taki ki, noa'a kira kasi dao go'o to'ona.

³² Ma noa'a kira kasi bolo go'o fuana sasilana, sulia kira fito'o ana na ra'a le'a kira ki, ma noa'a kira kasi fito'o ana fa'amamana 'anga. Kira 'asida 'una'eri, osi'ana kira firute ana na gwa'i fau doe.

³³ God fata sulia sa Christ na gwa'i fau doe ne'eri saena Kerekere'a Abu ka 'uri, "Lia basi, nai ba'a alua ta'i gwa'i fau saena fanoa 'i Sion.

Ma na ngwae ki kira ke ba'a firute ana, ma kira ke 'asi ana.

Bore ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ana nia'a, noa'a kira kasi liadila osi'ana nia'a."

* 9:26 Hosea 2:23; 1:10

10

¹ Ngwaefuta kina, nau ku fo'o ma nau ku oga liua God ke fa'amauria na ngwae nau ki 'i Jiu.

² Nau ku saiana ma nau ku saea kwau ne'e kira su'ute fuana dongalana God. Bore ma noa'a kira kasi sai le'a ana tala mamana fuana dongalana God.

³ Kira kina na tala ne'e God sasi fuana fa'asagalana na ngwae ki 'i maana nia'a. Ma kira ka ili ili lala 'uana fa'asagalada tala lada 'ani na tala ne'e kira tala saunga'inia 'ada. 'Una'eri kira ka 'aila 'ani na tala ne'e God sasi fuana fa'asagalana ngwae ki.

⁴ Ma na tala fuana fa'asagalana ngwae ki sulia na taki sa Moses ki, sa Jesus Christ fa'asua na'a, fasi 'iri sa tai fa'lida ne'e kira fa'amamana ana, kira ka saga na'a 'i maana God.

God fa'amauri ngwae ki talifau ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus

⁵ Na tala fuana fa'asagalana ngwae ki sulia na taki ki, sa Moses kerekere sulia ka 'uri, "Di'ia 'oko oga 'oke dao to'ona mauri'a osi'ana ro'onga'a sulia na taki, 'oke ro'o nama sulia taki la'ula'u God."*

⁶ Bore ma na tala ne'e God sasi fuana fa'asagalana ngwae ki 'i maana, osi'ana kira fa'amamana ana sa Jesus, noa'a 'iri 'afita'i go'o fuana dongalana. Osi'ana God nia fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi ala'a 'uri fuamu talamu, 'Ta ngwae ke ra'e nama 'i langi fasi 'iri ke fa'akosoa ma'i sa Jesus Christ 'i ano.' Noa'a 'oe kosi ala'a 'una'eri osi'ana sa Jesus koso ma'i ka sui na'a.

⁷ Nama 'oe kosi fata 'uri, 'Ta ngwae ke koso nama saena kula ni mae'a fasi 'iri ke ta'ea ma'i sa Jesus Christ.' Noa'a 'oe kosi ala'a 'una'eri osi'ana sa Jesus tata'e ka sui na'a."

⁸ Na tala ne'e God sasi fuana fa'asagalana ngwae ki osi'ana kira fa'amamana ana sa Jesus, nia ne'e fa'arongo'a ne'e mika fatatalo'ania, ma nia talangwara'u fuana muke dao to'ona. Nia ne'e na Kerekere'a Abu ka fata logo 'uri, "Na fa'arongo'a God teo karangi'o na'a, nia teo saena fatalamu ma 'i saena maurilamu."

⁹ Di'ia kamu saea sa Jesus 'ani na Aofia, ma muke fa'amamana ne'e God ta'ea fa'asia na mae'a, God ke ba'a fa'amauri kamu.

¹⁰ Na ngwae ne'e nia fa'amamana ana sa Jesus saena maurilana nia 'olo'olo 'i maana God. Ma na ngwae ne'e nia fata tafa 'ania sa Jesus nia Aofia, God ke ba'a fa'amauria.

¹¹ Di'ia ba na Kerekere'a Abu nia saea ka 'uri, "Na ngwae ne'e kira fa'amamana

ana nia'a, noa'a kira kasi liadila osi'ana nia'a."

¹² God noa'a kasi 'inifilifili ana ngwae 'i Jiu ki ma ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo, osi'ana ngwae ki talifau ne'e kira fa'amamana ana nia'a, kira to'o go'o ana ta'i Aofia. Ma nia ka fa'ale'a na ngwae ki talifau ne'e kira gania 'uana ta kwai'afi'anga.

¹³ Na Kerekere'a Abu ka saea la'u, "God ke ba'a fa'amauria na ngwae ki talifau ne'e kira ri satana 'uana kwai'afi'anga."*

Na ngwae Jiu ki noa'a kira kasi fofoni ru fuana ilanga'ilana sa Christ

¹⁴ Sali ti ngwae Jiu kira fata 'uri, "Uri ma ngwae Jiu ki kike ba'a gani fa'uta ana na Aofia 'uana kwai'afi'anga fa'uta, di'ia noa'a kira kasi fa'amamana ana nia'a? Ma kira ka fa'amamana fa'uta, di'ia noa'a kira kasi rongoa 'ua na fa'arongo'anga? Ma kira ka rongo na fa'arongo'anga fa'uta, di'ia noa'a ta ngwae kasi fa'atalo 'ania?"

¹⁵ Ma na ngwae ki kira ka fa'atalo 'ania na fa'arongo'anga fa'uta, di'ia God noa'a kasi kwatea ti ngwae fuana fa'atalo'anga?"

God asunga'inia ngwae lifurongo nia ki di'ia ba na Kerekere'a Abu saea, "Kaida'i ti ngwae kira dao ma'i fa'inia na Fa'arongo'a Le'a, nia le'a liu!"

¹⁶ Bore ma noa'a la'u na ngwae Jiu ki talifau ne'e kira fa'amamana ana na Fa'arongo'a Le'a. Sulia sa Aesea ba fata 'uri fuana God, "Aofia, noa'a la'u na ngwae ki talifau ne'e kira fa'amamana ana fa'arongo'anga kami."

¹⁷ Ma na ngwae ki saiana kira fa'amamana kaida'i kira rongoa na Fa'arongo'a Le'a. Ma kira ka rongoa na Fa'arongo'a Le'a kaida'i ngwae ki fa'atalonga'inia sa Jesus Christ.

¹⁸ Ma nau ku saefilo 'uri: Nia mamana ne'e ngwae Jiu ki noa'a kira kasi rongoa na Fa'arongo'a Le'a? Noa'a! Kira rongoa, sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Na lingana ngwae lifurongo God ki talofia saena magalia ta'ifau.

Ma na fa'atalonga'ilana fatalana leka ka dao ma'i saena magalia ta'ifau."*

¹⁹ Ma nau ku saefilo la'u 'uri: Na ngwae Jiu ki, noa'a kasi sai go'o ana na fa'arongo'anga ne'eri? Noa'a. Kira saiana, sulia sa Moses ba keresia na'a ala'anga God 'uri,

"Nai ba'a kwate ma kamu ngwae Jiu ki muke 'uga sulia na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki.

Nai ba'a fa'amaurida sui bore 'ana kamu ka saea kira 'iri talinga'i go'o.

Ma nai ba'a sasi kamu ke saeta'a, osi'ana nau ku alafe fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki ne'e kamu fia kira 'iri sai sai aku."⁸

²⁰ Ma sa Aesea ka fata nonira'a 'i na'o sulia ngwae noa'a la'u Jiu ki ka 'uri, "Na ngwae ne'e noa'a kasi lulu nau ki, kira ka dao to'o aku.

Ma na ngwae ne'e noa'a kasi saefilo suli nau ki, nau ku fa'ata'i fuada fasi 'iri kira ka saiaaku."²¹

²¹ Ma fuana ngwae 'i Jiu ki, sa Aesea ka ala'a 'uri suli kira,

"Tau na'a ma'i, nau ku saeda 'iri kira ke leka ma'i siaku, bore ma manatada ka ngasi ma kira ka aburongo."

11

God fa'ata'inia na kwaimanatai'anga nia fuana ngwae Jiu ki

¹ 'Uri ma God ka 'aila 'ani na ngwae nia ki 'i Jiu? Noa'a go'o! Nau'a bore talaku nau'a na ngwae Jiu logo, sulia nau'a ta ngwae ana kwalafa sa Abraham ana fuu'i ngwae sa Benjamin.

² God noa'a kasi 'aila go'o 'ani ngwae nia ki ne'e nia filida 'ua na'a ma'i ana safali'anga. Kamu saiana tae ba Kerekere'a Abu nia saea sulia sa Elaeja, kaida'i nia 'ugalia God sulia na ngwae Jiu ki kira 'uri,

³ "God, kira saungia na'a profet 'oe ki, ma kira ka takalonga'inia na'a fu'ani kwaisu'usi 'oe ki. Ma ta'ifili nau na'a ne'e nau ku tua 'ua, ma kira ka sasi logo 'uana saungilaku."

⁴ Ma God ka olisia ka 'uri, "Noa'a la'u ta'i 'ae'o go'o ne'e 'oko tua. Nau ku to'o ana na fitu to'oni ngwae Jiu ki talaku ne'e noa'a kira kasi fo'osia sa Baal na mala mala god."

⁵ Ma nia 'una'eri logo ana kaida'i ne'e, sulia kala bara ngwae Jiu go'o ne'e kira fa'amamana. Ma God ka filida sulia na kwai'ofe'anga nia.

⁶ Ma nia filida sulia na kwai'ofe'anga nia, noa'a la'u sulia na tae ki ne'e kira sasi'i. Si di'ia God ka filia na'a ngwae ki sulia tae ki ne'e kira sasi, 'irai ma filifili'a God noa'a la'u sulia na kwai'ofe'anga nia.

⁷ Ma osi'ana nia 'una'eri, na ngwae 'oro Jiu ki noa'a kira kasi dao go'o to'ona na 'olo'olo'anga ne'e kira lulu 'uana. Ta'ifilia bara ngwae ada go'o ne'e God

filida ne'e kira dao to'ona. Ma ti ngwae ada, kira 'aila 'ania fafarongolana God.

⁸ Di'ia ba na Kerekere'a Abu nia saea, "God kwatea ma manatada ka o'eo'ela, ma noa'a kira kasi saiana tae ki ne'e kira lisia ma tae ki ne'e kira rongoa, leleka ka dao go'o 'i ta'ena bore."⁹

⁹ Ma sa David ka fata 'uri saena Kerekere'a Abu, "Ala'ania kike saele'a ma kike ele 'ada ana fafanga'a kira ki.

Alu kike fito'o ana fa'ale'anga 'oe, ma kika 'arefo kaida'i 'oko kwa'lida, di'ia ngwae ne'e kira 'asida saena itoito.

¹⁰ Nau ku fo'o fasi 'iri ne'e maada ka rodo 'iri noa'a kira kasi lia.

Ma nau ku fo'o fasi 'iri kira ka liu ana 'afita'i'anga 'oro sulia asoa firi."¹¹

¹¹ 'Iu, na Jiu ki kira firute sulia noa'a kira kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ. Bore ma noa'a kamu kasi fia go'o fasi noa'a kira kasi oli ma'i 'uana fa'amamana 'anga. Na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki kira to'o logo ana mauri'a faolu fa'asia God, osi'ana na abula ta'anga'a Jiu ki. Na ru ne'e ka 'una'eri 'iri na ngwae Jiu ki kira ka kwaimamagolai 'uana ngalilana na mauri'a faolu ne'eri.

¹² Sulia na abula ta'anga'a na Jiu ki, God ka kwatea ru le'a 'oro fuakulu ta'ifau ngwae saena magalia. Ma sulia kira ka 'aila 'ania sa Jesus Christ, God ka fa'ale'a lala na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Ma ana kaida'i ne'e Jiu 'oro ki kike fa'amamana ana, God ke ba'a fa'ale'a kia ka tasa.

God fa'amauria ngwae noa'a la'u Jiu ki

¹³ Aia, nai ba'a ala'a fuamu'a na ngwae noa'a la'u Jiu ki. Nau'a na ngwae ni lifurongo fuana na ngwae noa'a la'u Jiu ki, ma nau ku saele'a liu sulia na rao'a nau fuana fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a fuamu'a.

¹⁴ Na ngwae Jiu ki ne'e kira di'ia nau'a, di'ia nau ku ala'a suli kamu, 'irai liada ke kwaimamagolai sulia tae ne'e kamu to'o ana. 'Una'eri, nai ba'a 'afida 'iri kike to'o logo ana mauri'a faolu.

¹⁵ Kaida'i God 'aila 'anida, nia ka rokisia na'a ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki fa'asia na malimae nia ki 'uana na kwaima nia ki. Ma ana kaida'i God ka kwaloa la'u na Jiu ki, nia di'ia nia ta'ea na ngwae ki fa'asia na mae'a, ma nia ka fa'ale'a ka tasa ana ngwae nia ki ta'ifau.

¹⁶ Ma di'ia na ngisingisi beret etaeta ana afu beret ne'e kira kwatea fuana God, tama na afu beret la'ula'u ne'eri ta'ifau na'a ne'e ru God logo. Ma di'ia ne'e lalina

na 'ai kira kwatea fuana God, 'una'eri na raru ru ki logo.

¹⁷ Ma na Jiu ki, kira di'ia ta 'ai ne'e God fasia. Ma ti raru ru ana 'ai ne'e, God ka 'oi'i. Ma fuamu'a ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kaumulu di'ia na raru 'ai kwasi ne'e God ngalia ma ka labunga'i kamu ana kula ne'e nia 'oia na raru ru ki fa'asia. Ma ka 'una'eri logo ana kaida'i ne'e, sulia God nia fa'ale'a kamu ka di'ia logo ne'e nia fa'ale'a ngwae 'i Jiu ki 'ua na'a ma'i.

¹⁸ Ma noa'a kamu kasi fia fasi kamu talinga'i ka tasa liufia na'a ngwae 'i Jiu ki ne'e kira di'ia na raru 'ai ne'e God 'oi'i ki, sulia kamu'a ne'e raru ru ki go'o 'ana, ma na maurilana raru 'ai ki leka go'o ma'i fa'asia na lalina 'ai. Ma na maurilana lalina 'ai noa'a kasi leka ma'i fa'asia na raru ru ki.

¹⁹ Sali nia talangwara'u fuana ta ngwae noa'a la'u Jiu ka fata 'uri, "God ka lafua na'a Jiu ki fasi 'iri kami ka didifulida."

²⁰ Nia mamana, kamu didifulida. God nia lafua ngwae Jiu ki osi'ana noa'a kira kasi fa'amamana. Ma du'ungana ru ne'e, nia alu ma kamu ka didifulida osi'ana kamu fa'amamana. Ma nia noa'a kasi le'a fuana muke lafe du'ungana na ru ne'eri, bore ma muke ma'u 'ani God.

²¹ Osi'ana di'ia God ka kwatea kwa'ikwa'inga fuana na ngwae Jiu ki ne'e kira di'ia na'a raru ru mamana ki, nia ke ba'a kwatea logo na kwa'ikwa'inga fuamu'a ne'e kamu di'ia na raru ru fa'asia na 'ai matamata ki, di'ia ne'e kamu 'aila 'ani.

²² Du'ungana ru ne'e, kulu saiana na kwai'ofe'anga God fa'inia na kwai mata-langa'inga nia. Nia ka kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuana sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi fa'amamana ana nia'a. Ma nia ka 'ofe kamu, di'ia muke ina'u ana fa'amamanalana. Ma di'ia kamu noa'a kasi fa'amamana, nia ka sikilia kamu'a logo.

²³ Ma di'ia na ngwae Jiu ki kira ka danga na'a 'ania na abu fa'amamana'anga kira ki, God ke ba'a olita'inida 'uana na kula ne'e kira tua tua ma'i ana. Osi'ana God saiana ka sasia ru ne'eri.

²⁴ Ma kamu ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, kamu noa'a la'u na raru ru mamana fa'asia na 'ai ne'e God fasia. Du'ungana kaumulu leka ma'i fa'asia na 'ai kwasi, ma God ka 'oi kamu, ma ka labunga'i kamu go'o ana 'ai ne'e nia fasia. Ma di'ia nia talangwara'u fuana God ka labunga'i kamu ana 'ai nia, nia ke ba'a talangwara'u liu fuana God ke olita'inia na Jiu ki 'uana 'ai ne'e nia 'oida ma'i fa'asia.

God ke fa'amauria ngwae Jiu ki

²⁵ 'Iu ngwae'uta kina, nau ku oga muke saiana na ru ne'e God noa'a 'iri fa'ata'inia 'i na'o. Nau ku fada fuamu'a 'iri noa'a kamu kasi lafe. 'Orolana ngwae Jiu ki, kira 'aila 'ania fafarongolana Fa'arongo'a Le'a. Bore ma na abu fa'amamana 'anga kira teo leleka ka dao ana kaida'i na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ne'e God ka filida, kira ta'ifau kike fa'amamana ana nia'a.

²⁶ 'Una'eri mala, God ka fi'i fa'amauria na ngwae Jiu ki ta'ifau. Ka di'ia nama Kerekere'a Abu ba saea,

"Na Ngwae Fa'amauri ke ba'a leka ma'i fa'asia Sion, ma ka lafua na'a abula ta'anga'a ki fa'asia na fuu'i ngwae 'i Israel.

²⁷ Ma nai ba'a fa'amamana na fau alanga'inga nau fa'inida, sulia nau ku lafua na'a abula ta'anga'a kira ki."*

²⁸ Ma na ngwae Jiu ki ne'e kira 'aila 'ania na Fa'arongo'a Le'a, 'una'eri kira na'a ne'e malimae God ki. Ma osi'ana ru ne'eri ne'e kamu na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki muka rongoa na'a Fa'arongo'a Le'a ne'eri. Sui ka 'una'eri bore 'ana, God nia alafe fuada, osi'ana nia filida na'a, sulia na fata alanga'inga nia 'ua na'a ma'i fuana ko'o bora kira ki.

²⁹ Osi'ana God noa'a kasi rokisias na'a manatana sulia sa tai fa'ida ne'e nia filida ma ka fa'ale'ada.

³⁰ Ana kaida'i ba sui, kamu ngwae noa'a la'u Jiu ki, noa'a kamu 'iri ro'o ro'o go'o sulia God. Bore ma ana kaida'i ne'e, kamu ngalia na'a na kwaimanatai 'anga God, osi'ana na ngwae Jiu ki noa'a kira kasi ro'osulia God.

³¹ Ma 'una'eri logo, na ngwae Jiu ki kira aburongo ana God, fasi 'iri God ke fa'ata'inia logo kwaimanatai'anga nia fuada. Nia sasi 'una'eri, osi'ana nia fa'ata'inia kwaimanatai 'anga nia fuamu'a.

³² Na ngwae ki ta'ifau su'ungenge ana God, ru ne'e kwatea ma nia ka lisida ka di'ia ngwae tua saena lokafo ki ne'e kira tua masia matalanga'ilada. Nia sasi 'una'eri 'iri ne'e nia ka fa'ata'inia kwaimanatai 'anga nia fuada ta'ifau.

Ba'atafea God

³³ 'Oi 'okalana God! Kwai'ofe'anga nia doe liu! Na liato'o ma na sai 'i ru'anga nia ka doe liu! Noa'a ta ngwae kasi saiana na filifili'anga God ma na falafala nia ki.

³⁴ Ka di'ia ba na Kerekere'a Abu nia saea,

“Noa'a ta ngwae 'iri saiana na manatana God, ma noa'a ta ngwae 'iri bolo fuana 'afilana God 'ani manata'anga nia.

³⁵ Ma noa'a ta ngwae kasi bolo fuana kwatelana ta ru fuana God fasi 'iri God ke du'ua logo fuana.”

³⁶ Osi'ana God ne'e saunga'inia na ru ki ta'ifau, ma na ru ki ta'ifau kira tua tua ma'li sulia ngasingasi 'anga nia ma fuana nia'a. Alu kuke ba'atafea God tua tua firi! 'Iu ke 'luna'eri.

12

Rao'a fuana God

¹ Aia, ngwaefuta nau kina 'ae, sulia na kwaimanatai 'anga God fuaka nia doe liu, nau ku gani kamu, 'iri muke kwatea na'a maurilamu'a ta'ifau fuana God di'ia ta kwaisu'usi'anga. Na kwaisu'usi'anga ne'eri nia mauri, ma ka abu, ma God ka saele'a fa'inia. Sulia nia na'a ne'e falafala mamana fuana fo'osilana God.

² Ma noa'a kamu kasi sasi sulia falafala ta'a saena magalia ne'e. Bore ma muke ala'ania God ka rokisnia na'a maurilamu'a 'ani fa'afaolulana na manata'anga kamu ki, 'iri muke saiana tae ne'e God oga muke sasia. Muke saiana tae ne'e nia le'a, ma tae ne'e ka fa'asaele'a God, ma tae ne'e nia saga.

³ God ka fa'ale'a nau 'iri nau'a ta ngwae lifurongo fuana, 'iri nau ku saea fuamu'a ta'ifau: Noa'a kamu kasi manata lafu kamu talamu'a. Bore ma muke manata saga sulia tualamu'a sulia na fa'amamana'anga ne'e God kwatea fuamu'a.

⁴ Kulu saiana na noni 'i ngwae nia to'o ana kula to'oto'o 'oro ki. Ma na ta'i ta'iru ana ru ne'eri ki to'o ana rao'a matamata ki logo.

⁵ Ma nia 'luna'eri logo ana nonina sa Jesus Christ. Kulu'a kula to'o to'o ki ana nonina. Ma kulu ka to'o ana rao'a to'o to'o ki. 'Una'eri ne'e kulu ka rao nama fuana 'afilakulu kwailiu.

⁶ Ma kulu ka to'o ana ngasingasi'anga matamata ki ne'e God nia kwatea fuaka sulia na alafe'anga nia. Ma ta ngwae akulu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana fa'atalo 'anga 'ani Fa'arongo'anga nia, tama nia ke fata nama sulia na fa'amamana'anga ne'e God kwatea fuana.

⁷ Ma ta ngwae la'iu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana kwai'afi'anga, alu nia ke kwai'afi nama ana na ngwae ki. Ma

ta ngwae la'iu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana fa'amanatalana ngwae ki, alu nia ke fa'amanata nama.

⁸ Ma ta ngwae la'iu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana na radulana ngwae ki, nia ke sasia nama. Ma ta ngwae la'iu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana kwate ru'anga fuana ngwae ki, 'oko kwate tatakola'a ana. Ma ta ngwae la'iu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana fa'ina'ona'o 'anga, 'oko rao ngasingasi'a 'i na'ona ngwae ki. Ma ta ngwae la'iu, di'ia God ka kwatea ngasingasi'anga fuana kwaigwale'anga ana ngwae ki, nia ka sasia fa'inia na noni aleale'anga.

⁹ Ma na alafe'anga ne'e kulu to'o ana fuana ngwae ki, nia bolo fuana alafe'anga mamana, ma noa'a kulu kasi kwalabasa. Ma muke 'aila 'ani tae ne'e ta'a, bore ma muke dau ngasi ana tae ne'e le'a.

¹⁰ Muke kwaima fuamu'a kwailiu, sulia kamu'a ne'e bara ngwae asina ana sa Jesus Christ. Ma muke fu'usi doe amu'a kwailiu.

¹¹ Muke rao ngasingasi'a, ma noa'a kamu kasi noni 'aila. Muke rao ngasingasi'a fuana na Aofia.

¹² Muke saele'a sulia na fito'onga kamu. Ma muke mabetau kaida'i kamu dao to'ona 'afita'i'anga ki. Ma muke fo'o ana kaida'i ki ta'ifau.

¹³ Ma muke daro'ia 'i safitamu'a na ru kamu ki fa'inia na ngwaefuta kamu ki ana sa Jesus Christ ne'e kira dala'a. Ma muke kwaloa na ngwae dao ki, fasi 'iri kira ke tua saena na luma kamu ki.

¹⁴ Ma na ngwae ne'e kira fa'akaisi kamu ki, muke fo'o 'iri God ke fa'ale'a kira. Muke fo'o 'iri God ke fa'ale'a kira, ma noa'a kamu kasi agida.

¹⁵ Muke saele'a fa'inia na ngwae ki kaida'i kira saele'a, ma muke kwaimanatai fa'inia na ngwae ki kaida'i kira kwaimanatai.

¹⁶ Muke tua kwaima fa'inia ngwae ki ta'ifau. Noa'a kamu kasi naunau, bore ma muke sasia na rao'a ne'e ngwae ki noa'a kira kasi manata doe ana. Ma noa'a kamu kasi fia fasi kamu liato'o liu.

¹⁷ Di'ia ta ngwae nia sasia ta ru ta'a fuamu'a, noa'a kamu kasi olisia 'ani ta ru ta'a. Muke iliili 'uana sasilana tae ne'e ngwae ki ta'ifau kira manata sulia nia le'a.

¹⁸ Muke sasia na ru ki ta'ifau ne'e talangwara'iu fuamu'a fasi 'iri muke tua kwaima fa'inia ngwae ki ta'ifau.

¹⁹ Kwaima nau kina 'ae, di'ia ta ngwae ka sasia ta ru ta'a fuamu'a, alu noa'a kamu kasi du'ua 'ani ta ru ta'a. Ala'ania God lala ne'e ke kwa'ida 'ania oga sasu'a

nia. Osi'ana na Kerekere'a Abu ba saea ka 'uri, "God fata 'uri, 'Nau'a lala ne'e nai du'ua, ma nau ku olisia na ru ki.'"*

²⁰ Ma muke ro'osulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Di'ia na malimae 'oe nia fiolo, 'oke sarea. Ma di'ia nia silikwa'u, 'oke kwatea kafo fuana 'iri nia ke kwa'u. Osi'ana di'ia 'oko sasi 'una'eri fuana, nia ka ba'a 'e ke liu sulia ru ta'a ki ne'e nia sasi'i fuamu."

²¹ Ma noa'a kamu kasi ala'ania na ta'anga'a ka liufi kamu. Bore ma muke liufia lala na ta'anga'a 'ania na sasi le'anga'a kamu ki.

13

Ro'osulia na gwaunga'i ngwae ki

¹ Kamu ta'ifau, muke ro'osulia na gwaunga'i ngwae ki ana fanoa kamu ki, sulia na 'inoto'anga kira ki 'lita ma'i fa'asia God, ma God ka ala'ani kira fuana talata'i lamu'a.

² Ma sa tai ne'e ka sasi 'uana uu'a su'usia na gwaunga'i ngwae ne'e ki, nia uu su'usia logo tae ki ne'e God alua. Ma ta ngwae ne'e nia sasi 'una'eri, nia ke ba'a ngalia kwa'ikwa'inga.

³ Na ngwae ne'e sasia ru le'a ki, noa'a kira kasi ma'u 'ani gwaunga'i ngwae ki. Na ngwae ne'e kira sasia ru rora ki, kira lala ne'e kira ma'u 'ani gwaunga'i ngwae ki. Ma di'ia kamu oga noa'a kamu kasi ma'u 'ani gwaunga'i ngwae ki, 'una'eri muke tua saga, ma kike ba'atafe kamu.

⁴ Sulia kira ne'e ngwae rao God ki fuana 'afilamu'a. Ma di'ia kamu fulia ru rora ki, muke ma'u 'anida, sulia kira to'o ana ngasingasi 'anga fuana kwa'ikwa'inga. Sulia kira ne'e ngwae rao God ki fuana kwatelana kwa'ikwa'inga fuana sa tai ne'e fulirulana ta'a.

⁵ Osi'ana nia 'una'eri, muke ro'osulia na gwaunga'i ngwae ki ana fanoa, sulia nia saga fuana sasilana, ma di'ia kamu sasia ru ta'a, kike kwa'i kamu.

⁶ Du'ungana ru ne'eri ki logo, kamu ka folia takisi, sulia na gwaunga'i ngwae ki kira rao fuana God, ma kira ka rao ngangata fuana 'afilana ngwae ki.

⁷ Muke folia takisi ma ru ki ta'ifau ne'e taki ki ana fanoa kamu nia ka saea. Ma muke fu'usi doe ana na gwaunga'i ngwae ki ta'ifau.

Muke sasia na rao'a le'a ki fuamu'a kwaitiu

⁸ Di'ia kamu ngali langa ana ta ru ana ta ngwae, muka du'ua 'ali'ali nama. Ma ta ru ne'e tolotia muke sasi nama ne'e muke tua ni alafe fuamu'a kwaitiu. Ma sa tai bore 'ana ne'e nia alafe 'una'eri, nia ro'o na'a sulia na taki God ki.

⁹ Sulia na taki ki ba 'uri, "Noa'a 'oe kosi kakabara, noa'a 'oe kosi saungia ta ngwae, noa'a 'oe kosi bili, noa'a 'oe kosi oga ru ti ngwae ki." Na taki ne'eri ki fa'inia na taki ki ta'ifau la'u, kira fiku go'o ana ta'i taki ba 'uri, "Oko alafe fuana na ngwae ki ta'ifau ka di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu."

¹⁰ Osi'ana di'ia kamu alafe fuana ta ngwae, noa'a kamu kasi saiana sasilana ta ru ta'a fuana. Nia ne'e, di'ia kamu alafe, muke ro'osulia na taki ki ta'ifau.

¹¹ Muke sasi 'una'eri, sulia kamu sai na'a ana kaida'i ne'e sa Jesus Christ ke dao ma'i fuana fa'amauri laka, nia karangi liu na'a ka liufia na kaida'i ba kulu eta fa'amamana ana. Nia ne'e, muke sasi aka'u fuana kwalolana sa Jesus Christ, ma noa'a kamu kasi di'ia na ngwae ne'e kira maliu go'o 'ada.

¹² 'Iu, nia rodo ka tau na'a, ma na asoa fuana fa'amauri lamu'a ka karangi na'a ma'i. Nia ne'e, muke mango fa'asia na abula'anga ta'a ki di'ia na ngwae ne'e kira fuli ru ana rodo. Ma na rao'a le'a kia ki ka di'ia na'a ra'unga kia ki fuana fu'a sauilana ta'anga'a.

¹³ Nia bolo fuana abulalaka ka saga, di'ia na ngwae ne'e kira tua saena madakola'anga ana asoa. Noa'a kamu kasi kwa'ufia ru ne'e ke burasia ngwae, ma masa'a 'ani ngwa'e nga'a ta'a ki, noa'a kamu kasi 'usu, ma noa'a kamu kasi di'ia kui laelae ki, noa'a kamu kasi fu'a, ma noa'a kamu kasi 'uga.

¹⁴ Bore ma muke tua di'ia na Aofia sa Jesus Christ, ma noa'a kamu kasi manata 'uana fa'asaele'alana kwaiogai 'anga ta'a ana nonimu'a ki.

14

Noa'a kamu kasi matalanga'inia ngwae asina kamu ki

¹ Aia, ta ngwae ne'e fa'amamana ana sa Jesus Christ, muke kwaloa, sui bore 'ana fa'amamana 'anga nia noa'a kasi ngasingasi'a 'ua. Ma noa'a kamu kasi olisu'usu'u fa'inia sulia na manata'anga nia ki.

² Ma ti ngwae ne'e fa'amamana'anga kira ki ngasi ngasi'a, kira saiana kira ka 'ania go'o 'ada fanga matamata kwaitiu ki ta'ifau. Bore ma ti ngwae ne'e fa'amamana'anga kira ngwata'uta'u, kira fia na fasi nia abu fuana 'anilana.

³ Ma na ngwae ne'e kira saiana kira ka 'ania kwalukaela fanga, noa'a kira kasi manata ta'a sulia na ngwae ne'e noa'a kasi 'ania fasi. Ka 'una'eri logo, na ngwae ne'e noa'a kasi 'ania fasi, noa'a kasi fata fa'aliala na ngwae ne'e saiana kira ka 'ania

kwalukaela fanga. Sulia kira na ngwae ne'e God nia ala na'a fafida ki.

⁴ Noa'a kasi bolo fuana kuke fata fa'alia na ngwae rao God. Osi'ana God na'a ne'e ngwae gwaunga'i kira, nia'a lala ne'e ke ba'a saea na rao'a kira ki ta'a nama ka le'a. Ma kira sasi le'a, sulia na Aofia nia bolo fuana 'afilada 'iri kike sasi le'a.

⁵ Ma nia ka 'una'eri logo, ti ngwae saea ta'li asoa nia 'inoto'a ka tasa liufia ta asoa matamata. Ma ti ngwae kira ka saea asoa ki ta'ifau ni'i bolo go'o 'ada. Aia, ma nia le'a fuada ta'ifau kira ka ro'osulia na tae ne'e kira saiana nia saga.

⁶ Ma na ngwae ne'e ka manata doe ana ta'li asoa, nia sasia fuana na fa'a 'inoto'a lana na Aofia. Ma na ngwae ne'e saiana ka 'ania ta fanga, nia sasia fuana fa'a 'inoto'a lana na Aofia, sulia nia ba'atangoa God fuana fanga ne'eri. Ma sa tai ne'e ka 'aila 'ania 'anilana fasi, nia sasi 'una'eri fuana fa'a 'inoto'a lana na Aofia, ma nia ka ba'atangoa God.

⁷ Du'ungana noa'a ta ngwae kasi mauri go'o fuana nia'a talana, ma noa'a ta ngwae kasi mae fuana nia'a talana.

⁸ Osi'ana di'ia kulu mauri, kulu mauri fuana na Aofia. Ma di'ia kulu mae, kulu mae fuana na Aofia. Nia ne'e, sui bore 'ana kulu ka mauri nama kulu ka mae, kulu'a ne'e ru Aofia ki na'a.

⁹ Osi'ana sa Jesus Christ nia mae, ma ka tata'e na'a 'uana na mauri'a 'iri nia gwaunga'i fuana ngwae mauri ki, ma fuana ngwae ne'e mae ki logo.

¹⁰ 'Iu, ma kamu'a ne'e noa'a kamu kasi saiana 'anilana fasi, muke tua fa'asia fata fa'alilana na ngwaefuta kamu ki. Ma kamu'a ne'e kamu 'ania kwalukaela fanga, muke tua fa'asia lia toli'a ana ngwaefuta kamu ki. Sulia kulu'a ta'ifau go'o kuke ba'a uu 'i na'ona God fuana matalanga'i lakulu.

¹¹ Du'ungana na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "God fata 'uri, 'Nia mamana nau'a na ne'e God mauri. Ma nia mamana logo 'una'eri, na ngwae ki ta'ifau kike ba'a bobo uruuru 'i na'oku, ma kike saea ne'e nau'a God.' "

¹² Nia ne'e, kulu saiana ta'ifau go'o kuke ba'a fa'arongoa God 'ania ru ki ta'ifau go'o ne'e kulu sasi'i.

Noa'a kamu kasi fa'arora ngwae asina kamu ki

¹³ Aia, noa'a kulu kasi fata fa'ali kia kwailiu la'u. Ma nia le'a fuana kuke mango fa'asia sasilana ru ne'e ke ba'a sasia maurilana ngwaefuta kia ka firute.

¹⁴ Sulia na fiku'a nau fa'inia Aofia sa Jesus, nau ku sai le'a na'a ana noa'a ta fanga kasi fa'asua ta ngwae 'i maana God.

Si di'ia ta ngwae ka fia fasi ti fanga ke sua fuana nia 'ania, 'irai tama nia rora fuana nia 'ania.

¹⁵ Ma di'ia ta ngwaefuta amu'a ka kwaimanatai sulia tae ne'e kamu 'ania, 'una'eri tama noa'a kamu kasi fa'ata'inia go'o na alafe'anga kamu fuana. Noa'a kamu kasi alua na fanga ne'e kamu 'ania ka fa'alia na ngwae ne'e sa Jesus Christ nia mae 'usia.

¹⁶ Noa'a kamu kasi sasi ta ru ne'e kamu saea fasi nia le'a ma ta ngwaefuta amu'a ka kwaimanatai du'ungana, 'iri ne'e ngwae ki kira ke fu'usi ta amu'a fa'inia.

¹⁷ Kaida'i God nia gwaunga'i fafi kia, na ru talinga'i noa'a la'u sulia na ru kulu 'ania nama kulu ka kwa'ufia. Bore ma, na ru ne'e talinga'i ne'e kuke sasia ru saga fuana ngwae ki, ma kuke tua 'ani aroaro'a fa'inia ngwae ki, ma kuke tua 'ani na saesaele'a 'anga na Ano' ru Abu kwatea fuaka.

¹⁸ Ma di'ia ta ngwae nia rao fuana sa Jesus Christ 'una'eri, God nia saele'a sulia, ma ngwae matamata ki bore kira ka alafafia.

¹⁹ Nia ne'e, kuke sasi 'uana sasilana ru ne'e kwatea aroaro'anga ma fa'angasilana fa'amamana'anga kulu ki kwailiu.

²⁰ Noa'a kamu kasi takalonga'inia na rao'a God sasia saena maurilana ta ngwae, osi'ana 'oko 'ania ta fanga nia fia fasi nia abu. Sui bore 'ana na fanga ki ta'ifau go'o ka le'a fuana 'anilana, nia ta'a liu di'ia na fanga ne'e kamu 'ania, nia fa'arora ta ngwaefuta amu'a.

²¹ 'Una'eri nia ta'i le'a di'ia noa'a kamu kasi 'ania fasina ta ru mauri, ma noa'a kamu kasi kwa'ufia ta kafo ngasingasi'a ne'e ke burasi kamu, ma noa'a kamu kasi sasia ta ru la'u ne'e ka tala'ia ngwaefuta kamu ki ka leka rora.

²² Ma na manata'anga kamu sulia na fanga ne'e ti ngwae kira saea nia abu, nia ta ru safitamu'a go'o fa'inia God. 'Oilaki'a fuana ngwae ne'e nia sasia tae ne'e nia saiana nia saga, ma na maurilana noa'a kasi matalanga'inia.

²³ Bore ma di'ia na ngwae ne'e manatana ka ruarua sulia tae ne'e nia abu 'i maana God fuana 'anilana, ma nia ka 'ania ru ne'eri, nia sasia ta ru rora, sulia na ngwae ne'eri kasi ro'osulia na tae ne'e nia manata sulia nia saga. Osi'ana di'ia kulu sasia ta ru ne'e kulu manata ruarua ana fasi nia le'a 'i maana God, tama ru ne'eri nia ta'a.

15

Fa'asaele'a ngwae matamata ki, noa'a

la'u fuaka talaka

¹ Iu, kia'a na ngwae ne'e fa'amamana 'anga kia ki ngasingasi'a, nia bolo fuana kuke mabetau fa'inia sa tai ne'e fa'amamana 'anga kira ki ngwata'uta'u. Ma noa'a kulu kasi manata go'o sulia kia'a talaka.

² Ma nia ka bolo fuana kuke fa'asaele'a na ngwae'futa kia ki 'iri ka le'a fuada, fasi 'iri kuke fa'angasingasia fa'amamana 'anga kira ki.

³ Sa Jesus Christ noa'a kasi sasia la'u na ru ki fuana fa'asaele'alana talana. Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "God, na fata fu'usi ta'anga'a kira fuamu fa'ali nau logo."

⁴ Na ru ki ta'ifau ne'e kira keresia saena Kerekere'a Abu, kira keresia fuana fa'amanatalaka. Na Kerekere'a Abu nia 'afi kia fuana mabetau'a, ma nia ka radu kia. Ma ru ne'eri ki kwatea ma kulu ka manata 'uito'o ana God ne'e fa'amamana eta fata'a nia ki fuaka.

⁵ Nau ku fo'lo 'iri God ne'e gwalona mabetau'anga ma kwairadu'anga, ka kwatea ma muke tua sulia ta'i manata'anga go'lo di'ia logo sa Jesus Christ nia tua fa'i kamu.

⁶ 'Una'eri kamu ke to'lo ana ta'i lia'i ngwae ma ta'i fata'a, muke fa'a 'inoto'a God na Ma'a sa Jesus Christ na Aofia kia.

⁷ Ma muke kwalo kamu kwailiu ka di'ia sa Jesus Christ ba kwalo kamu logo. Di'ia kamu sasi 'una'eri, ngwae ki kira ke ba'atafea God.

⁸ Nau ku saea fuamu'a, sa Jesus Christ nia leka ma'i saena magalia fasi 'iri ka 'afia ngwae Jiu ki, 'iri ka fa'ata'inia na fata alanga'inga God ki fuana ko'lo bora kira ki ke fuli mamana.

⁹ Ma nia leka logo ma'i ka kwatea na ngwae noa'a la'u Jiu ki kira ka siana ba'atafelana God fuana kwaimanatai 'anga nia. Di'ia ba na Kerekere'a Abu nia saea,

"Ana kaida'i nau ku tua fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki, nau ku ba'atafe 'oe, ma nau ku fatale'a amu 'ania ngu'a ki."

¹⁰ Ma na Kerekere'a Abu ka fata la'u 'uri, "Kamu ngwae noa'a la'u Jiu ki, muke saele'a fa'inia ngwae God ki 'i Jiu!"

¹¹ Ma na Kerekere'a Abu ka fata la'u 'uri, "Kamu ngwae noa'a la'u Jiu ki, muke ba'atafea God, ma ngwae ki ta'ifau, muke ba'atafe nia!"

¹² Ma ana ta Kerekere'a Abu la'u, sa Aesea ka fata 'uri,

"Ta'i ngwae ana kwalafa sa Jesi ke ba'a leka ma'i, ma nia ke ba'a gwaunga'i fafia na ngwae noa'a la'u Jiu ki, ma kira ke ba'a fito'o ana nia'a."

¹³ Ma nau ku fo'lo 'iri God ne'e kwate kulu ka to'lo ana fito'onga, ka fa'asaele'a kamu, ma ka kwatea aroaro'anga fuamu'a sulia na fa'amamana'anga kamu ana nia'a, fasi 'iri na fito'onga kamu ke bulao 'ani ngasingasi'anga na Ano'i ru Abu.

Du'ungana tae ne'e sa Paul ka kerekere nonira'a

¹⁴ Ngwae'futa nau kina, nau ku sai le'a ana na abula'anga kamu nia le'a liu, ma muka sai'i ru, ma muka bolo fuana na fa'amanatalamu'a kwailiu.

¹⁵ Sui bore 'ana nia 'una'eri, saena kerekere'a ne'e nau ku fata madako sulia ti ru ne'e nau ku oga nai fa'amanata oli amu'a 'ani. Nau ku fata nonira'a osi'ana God nia fili nau sulia na kwai'ofe'anga nia,

¹⁶ ma nia kwatea ma nau'a na ngwae rao fuana sa Jesus Christ 'i safitana na ngwae noa'a la'u Jiu ki. Nau ku rao di'ia ta fata abu 'ani fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a fa'asia God, 'iri na ngwae noa'a la'u Jiu ki kike ba'a di'ia ta kwaisu'usi'anga ne'e God nia saele'a fa'inia, ma na Ano'i ru Abu ka fa'afolu kira.

¹⁷ Ma ana fiku'a nau fa'inia sa Jesus Christ, nau ku fata ba'alafe 'ani rao'a nau fuana God.

¹⁸ Nau ku fata go'lo sulia tae ki ne'e sa Jesus Christ nia sasi 'ani nau fuana tala'ilana ngwae noa'a la'u Jiu ki fuana ro'onga'a sulia God. Kira ro'osulia God osi'ana kira rongoa ala'anga nau ki, ma kira ka lisia ru nau ku sasi'i ki.

¹⁹ Ma nau ku fulia fa'anada'a ki ma ru ni 'arefo'anga ki 'ani na ngasingasi'anga ana Ano'i ru Abu God. 'Una'eri, nau ku etangia rao'a nau 'i Jerusalem, ma nau ku leka kwai liu ana kula ki leleka ka dao 'i Ilirikum. Ma 'i nini'ari, nau ku fatatalo'ania na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ ka sui na'a ana kula ne'eri ki.

²⁰ 'I fa'i bore 'ana nau ku leka ana, nau ku 'idufa'i sasi 'uri: Nai fatatalo'ania na Fa'arongo'a Le'a ana ma'e fanoa ne'e noa'a kira kasi rongo 'ua sulia sa Jesus Christ, fasi 'iri naisi di'ia ta ngwae ne'e saunga'inia ta luma 'i fafona fau ni bato'o 'anga ta ngwae matamata alua.

²¹ Di'ia ba na Kerekere'a Abu ala'a sulia na Christ,

"Ngwae ne'e noa'a kasi rongo 'ua sulia, kira ke ba'a lisia, ma kira ka siana."

Sa Paul nia ke leka 'uana 'i Rom

²² Ma osi'ana nau ku 'abera sulia fa'atalo'a 'una'eri saena fanoa matamata ki, nia ne'e fonea noa'a naisi leka kwau 'iri nai dao to'omu'a.

²³ Ma ana kaida'i ne'e, nau ku fa'asuia na'a na rao'a nau ki 'i ne'e saena ma'e fanoa ne'eri ki. Ma sulia bara fa'i ngali na'a ne'e nau ku oga leka'a kwau siaumulu,

²⁴ ma 'i nini'ari nau ku manata na'a fuana fasi 'iri nai liu kwau siaumulu, kaida'i nai ba'a leka 'uana 'i Spen. Nia ne'e nau ku manata to'o fuana nai dao kwau siamu'a, nau ku ta'i saele'a basi fa'i kamu ka sui, nau ku oga muke kwai'afi aku ana leka'a nau 'uana 'i Spen.

²⁵ Bore ma 'i na'ona ne'e nau ku leka 'uana 'i Spen, nai leka basi 'uana 'i Jerusalem fuana 'afilana ngwae God ki 'i ne'eri.

²⁶ Osi'ana na ngwae fa'amamana ki 'i Masedonia ma 'i Gris, kira fia nia le'a fuana kwate mani'a fuana 'afilana ngwae fa'amamana ne'e kira dala'a ma kira ka tua 'i Jerusalem.

²⁷ Ma na lia'i ngwae ne'eri ne'e ru kira talada. Ma ka 'una'eri bore, nia bolo fuana kike 'afida. Sulia na ngwae Jiu ki kira daro'ia kwailiu na Fa'arongo'a Le'a fa'inia na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma ka le'a fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki, kira ka daro'ia na to'o ru'a kira ki fa'inia na ngwae Jiu ki.

²⁸ Ma ana kaida'i nai fa'asuia na'a na rao'a fuana kwatelana na mani ne'e kira fikua fuada ka sui, nai ba'a leka 'uana 'i Spen, ma nau ku liu siaumulu ana leka'a nau.

²⁹ Kaida'i nai dao ma'i siaumulu, nau ku saiana sa Jesus Christ ke fa'ale'a kamu osi'ana nau'a.

³⁰ Ngwae'futa nau kina, sulia na Aofia kia sa Jesus Christ, ma sulia na alafe'anga ne'e na Ano'i ru Abu kwatea fuaka, nau ku gani kamu muke fo'o ngasingasi'a fa'i nau, fasi 'iri God ke 'afi nau.

³¹ Muke fo'o 'iri God ke 'afi nau fasi 'iri na ngwae ki 'i Judea ne'e noa'a kasi fa'amamana, noa'a kasi fa'afii nau. Ma muke fo'o logo 'iri na ngwae God ki 'i Jerusalem kike saele'a sulia na mani ba nau ku kwatea fuana 'afilada.

³² 'Una'eri, di'ia na kwaiogai'anga God, ana kaida'i nau ku fa'asuia na'a rao'a nau 'i Jerusalem, nai ba'a leka ma'i siaumulu fa'inia na saele'anga doe, ma nau kui ba'a mamalo le'a fa'i kamu.

³³ Aia, nau ku fo'o 'iri God ne'e kwatea aroaro'anga fuaka, ke tua fa'i kamu ta'ifau. 'Iu ke 'una'eri.

16

Sa Paul fata le'ale'a ana ti ngwae fa'amamana 'i Rom

¹ 'Iu, nau ku oga nai fata le'a sulia na ngwaingwaena kia 'i Fobe ne'e rao fuana ngwae fa'amamana ki 'i Kenkrae.

² Ana kaida'i nia ke ba'a dao ma'i siaumulu, muke kwaloa sulia na fa'amamana'anga nia ana na Aofia, sulia ngwae God ki tolotia kike sasi 'una'eri. Ma muke 'afia 'ani ta ru ne'e nia oga, osi'ana nia'a ba 'afia logo na ngwae 'oro ki ma nau'a logo.

³ Ma nau ku kwatea ala'anga le'a le'a fuana sa Akuila ma 'i Prisila ne'e kera rao fa'i nau fuana sa Jesus Christ.

⁴ Ana kaida'i kera 'afi nau, karangi kira ka saungidaro'o. Ma sulia ru ne'e, nau ku tafedaro'o liu. Ma noa'a la'u ta'ifili nau, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana logo, kira tafedaro'o.

⁵ Aia, ma nau ku kwatea ala'anga le'a le'a logo fuana ngwae ne'e kira fa'amamana, ma kira ka fiku saena luma kera fuana fo'osilana God.

Ma nau ku kwatea ala'anga le'a le'a logo fuana sa Epaenetus, na kwaima le'a nau. Nia ne'e ngwae etaeta ne'e nia fa'amamana ana sa Jesus Christ 'i Asia.

⁶ Ma nau ku kwatea ala'anga le'a le'a logo fuana 'i Mary, kini ba nia rao ngasingasi'a fuamu'a.

⁷ Ma ala'anga le'a le'a logo fuana sa Andronikus, ma sa Junias, na ro ngwae Jiu ki di'ia logo nau'a ne'e kira tua tua fa'i nau saena luma ni lokafo. Ma kero'a ro ngwae kera eta fa'amamana ana sa Jesus Christ sui mala nau'a. Ma na ngwae ni lifurongo ki, kira sai le'a logo adaro'o.

⁸ Na ala'anga le'a le'a nau fuana sa Ampilatus, na kwaima le'a nau sulia na fa'amamana'anga kero'o ana na Aofia.

⁹ Na ala'anga le'a le'a logo fuana sa Urbanus, na ngwae rao fa'i nau fuana sa Jesus Christ. Ma na ala'anga le'a le'a logo fuana sa Stakis, na ngwae kwaima le'a nau.

¹⁰ Ma ala'anga le'a le'a fuana sa Apeles, na ngwae le'a ne'e sa Jesus Christ alafafia. Ma fata le'a le'a 'anga fuana sa Aristobulus fa'inia na tua'a nia.

¹¹ Ma ala'anga le'a le'a fuana sa Herodion, ta ngwae Jiu di'ia logo nau'a. Ma ala'anga le'a le'a logo fuana sa tai fa'ida ne'e kira fa'amamana saena luma sa Narsisus.

¹² Aia, na ala'anga le'a le'a nau ki fuana 'i Trifaena ma 'i Trifosa, ne'e kera rao ngasingasi'a fuana na Aofia. Ma na ala'anga le'a le'a logo fuana kwaima nau 'i Persis, na kini rao ma'udi fuana na Aofia.

¹³ Nau ku kwatea ala'anga le'a le'a nau ki fuana sa Rufus, ngwae rao le'a fuana

na Aofia. Ma ala'anga le'a le'a logo fuana te'a sa Rufus, ne'e nia 'afi le'a aku di'ia na'a ta ngela 'ana.

¹⁴ Ala'anga le'a le'a nau ki fuana sa Asinkritus, sa Flegon, sa Hermes, sa Patrobas, sa Hermas, ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ma kira ka tua fa'inida.

¹⁵ Ala'anga le'a le'a ki fuana sa Filologus, ma sa Julia, ma sa Nereus fa'inia ngwaingwaena nia, ma fuana sa Olimpasa fa'inia na ngwae God ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inida.

¹⁶ Ma ana kaida'i kamu ke lisi kamu kwailiu, muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu fuamu'a kwailiu. Aia, ma na ngwae fa'amamana sa Jesus Christ ki ta'ifau 'i ne'e, kira kwatea kwau na ala'anga le'a le'a kira ki fuamu'a.

Fata fa'abasu'a sulia tua'a le'a fuana ngwae fa'amamana ki

¹⁷ Ngwaefuta nau kina, nau ku saea fuamu'a, muke madafi kamu fa'asia na ngwae ne'e kira kwate ma kamu ka fu'a ki, ma kira kwate ma ti ngwae ka fa'ita'i fa'asia sa Christ. Kira fa'amanata 'ani na ru ne'e leka matamata fa'asia na fa'amanata'anga mamana ne'e kamu fa'amamana ana. Muke tua tau fa'asida.

¹⁸ Sulia sa tai fa'ida ne'e kira sasi 'una'eri, noa'a kira kasi rao go'o fuana sa Jesus Christ na Aofia kia, bore ma kira rao go'o 'ada sulia liada talada. 'Ania ala'anga le'a kira ki fa'inia na ala'anga kwaigwafe kira ki, kira ka sokea ngwae ne'e noa'a kira kasi sai'i ru 'ua ki.

¹⁹ Bore ma ngwae ki ta'ifau kira rongo sulia ne'e kamu ro'osulia sa Christ. Ma nau ku saele'a liu suli kamu. Nau ku oga muke liato'o sulia tae ne'e le'a, ma muke tua fa'asia na ru ta'a ki.

²⁰ 'Una'eri God ne'e gwalona na aroaro'anga kia, nia ke ba'a 'ali'ali ka kwate ma kamu ke liufia sa Saetan.

Nau ku fo'o fasi 'iri na Aofia kia sa Jesus ka ina'u ana 'ofelamu'a.

²¹ Ma sa Timoti, na ngwae ne'e rao fa'i nau, kwatea logo kwau na ala'anga le'a le'a nia ki fuamu'a. Ma sa Lusius, sa Jason, ma sa Sosipater, na ngwae Jiu ki di'ia logo nau'a, kira kwatea na ala'anga le'a le'a kira logo fuamu'a.

²² Ma nau'a sa Tertius, na ngwae ne'e nau ku 'afia sa Paul fuana keresilana na ala'anga ne'e ki, nau ku kwatea kwau na ala'anga le'a le'a nau fuamu'a sulia na fa'amamana'anga kia ana sa Jesus Christ.

²³⁻²⁴ Aia, ma sa Geas ka kwatea kwau na ala'anga le'a le'a nia ki. Nau ku tua

fa'inia 'i ne'e, ma na ngwae fa'amamana ki ne'e kira fiku logo 'i luma nia. Ma sa Erastus, na ngwae lia sulia mani saena ma'le fanoa doe ne'eri, fa'inia ngwaefuta kia sa Kuartus, kera kwatea na ala'anga le'a le'a kero'a logo fuamu'a.*

Fo'onga'a 'isi 'ani ba'atafe'anga

²⁵ Kuke fu'usi 'inoto'a ana God, osi'ana nia saiana fa'angasingasi lamu'a sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'e nau ku fa'atalo'ania. Na Fa'arongo'a ne'e nia leka sulia sa Jesus Christ. Kaida'i tau na'a ma'i God noa'a kasi fa'ata'i madako ana Fa'arongo'a Le'a ne'e.

²⁶ Bore ma ana kaida'i ne'e, nia fa'ata'inia na'a na Fa'arongo'a Le'a. Na profet ki kerekere sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'e. Ma God ne'e mauri firi, nia asunga'i kami ka takaloa na Fa'arongo'a Le'a ne'e fuana ngwae ana fanoa ki ta'ifau, fasi 'iri ne'e ngwae ki ta'ifau, kike fa'amamana ana, ma kike ro'o logo sulia.

²⁷ God ta'ifilia go'o ne'e liato'o ana ru ki ta'ifau, kulu ba'atafe 'ani sa Jesus Christ tuatua firi. 'Iu ke 'una'eri.

* **16:23-24** Ti kerekere'a 'ua 'adoa la'u ala'anga ne'e, "Na kwai'ofe'anga na Aofia kia sa Jesus Christ ke tua fa'i kamu ta'ifau. 'Iu."

Na Etana Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Korint

Kaida'i sa Paul nia leka ana uula leka'a nia, nia dao ka tua 'i Efesus sulia kala kaida'i, ma nia ka keresia ti kerekere'a fuana ngwae fa'amamana ki 'i Korint. Saena ta'i kerekere'a, sa Paul fa'amanata kira 'ani tua'a saga fa'inia ngwae abu fa'amamana. (Kulu 'iri to'o ana kerekere'a ne'eri 'i ta'ena.) Buri 'ana ne'e ngwae 'i Korint ki kira to'omani na kerekere'a ne'eri, kira ka to'o ana ti lidi'a ne'e kira oga kike lidia 'uana sa Paul. Kira saefilola ka 'uri, "Uri ma, nia le'a go'o ana fuana ara'inga nama noa'a? 'Uri ma, nia le'a go'o ana fuana ngwae fa'amamana ki, kuke leka fanga go'o ada fa'inia kwaima kulu ki ne'e kira 'ania fanga ne'e kira fo'osi 'ani nunu'i ru ki? 'Uri ma fa'uta ne'e kulu ka fiku fo'o go'o aka? Ma kwate'a fa'uta mo ana Ano'i ru Abu ne'e le'a fuaka fuana saefilolana God 'uana?" Na ngwae fa'amamana ki 'i Korint kira kerekere fuana sa Paul fuana saefilolana sulia ru ne'eri ki.

Ta uulu ngwae ne'e satada Stafanas, ma sa Fotunatus, ma sa Akaikus, kira leka ma'i fa'asia 'i Korint fa'inia kerekere'a baera siana sa Paul. Ma kira ka fa'arongoa logo sa Paul 'ania ti ru ta'a liu fuli 'i safitana ngwae fa'amamana ki 'i Korint. Ti ngwae fa'amamana 'i Korint, kira ka olisu'usu'u 'i safitada kwailiu, ma kira ka fata ba'alafe sulia sa tai ne'e siuabua kira ma ka fa'amanatada 'ania ru God ki (3:1-23). Ti ngwae oga kike leka sulia sa Paul, ma ti ai ka oga kike leka sulia sa Apolos nama sulia ti ngwae matamata la'u. 'Una'eri ma ta'i ngwae logo ka kakabara na te'a fafo nia, ma na fa'ina'ona'o ana fikuta'i ngwae God ki noa'a kira kasi sasia nama ta ru ana falafala ta'a 'una'eri. Ma ta ru la'u, ti ngwae fa'amamana kira ka ngali logo ti ngwae fa'amamana ana kwai matalanga'inga 'i maana ngwae abu fa'amamana ki fuana fa'asagalada.

Sa Paul ka keresia la'u fuana ngwae fa'amamana 'i Korint. Ma na kerekere'a ne'eri kulu ka saea 'ani 1 Korint. Saena bali buka 1-6, sa Paul ka kerekere sulia ru ta'a ne'e fuli safitana ngwae fa'amamana 'i Korint ne'e nia rongo'i. Saena bali buka 7-16, nia olisia na lidia ne'e ngwae Korint ki kira saefilola ma'i saena kerekere'a kira.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Na 'afita'i'anga ana barangisi'a saena siosi & 1:1—4:21

Na 'afita'i'anga ana kakabara'anga & 5:1-13

Na 'afita'i'anga ana kwaifatai'anga & 6:1-8

Na 'afita'i'anga ana kwaiogai'anga ta'a & 6:9-20

Sa Paul olisia na lidi'a kira ana ara'inga & 7:1-40

Sa Paul olisia na lidi'a kira ana nunu'i ru ki & 8:1—11:1

Sa Paul olisia na lidi'a kira ana fo'o fiku'a & 11:2—14:40

Sa Paul olisia na lidi'a kira ana tata'e 'anga ana noni faolu & 15:1-58

Fata le'a le'a 'anga sa Paul & 16:1-24

¹ Na kerekere'a ne'e nia leka ma'i fa'asi nau'a sa Paul fa'inia na ngwae asina kia sa Sosenes. God nia fili nau sulia na kwaiogai 'anga nia 'iri nau'a ta ngwae ni lifurongo ana sa Jesus Christ.

² Kero'o kerekere fuamu'a ngwae ne'e kamu fa'amamana ana sa Jesus, ma muka tua saena na fanoa 'i Korint. God nia fili kamu, ma ka fa'a abu kamu na ngwae nia ki, sulia na 'ado'a kamu fa'inia sa Jesus Christ. God ka fili kamu fa'inia na ngwae ana fanoa ki ta'ifau ne'e kira fo'osia sa Jesus Christ, ne'e na Aofia kira, ma na Aofia kia logo.

³ Nau ku fo'o fasi 'iri God na Ma'a kia ma na Aofia sa Jesus Christ ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

Kulu to'o ana na le'anga'a ki osi'ana sa Christ

⁴ Nau ku ba'atafea God suli asoa ki osi'ana kamu'a, sulia na kwai'ofe'anga ne'e nia fa'ata'inia fuamu'a 'ania sa Jesus Christ.

⁵ God kwatea na'a ru le'a 'oro ki fuamu'a, osi'ana kamu tua ratai fa'inia sa Jesus Christ. 'Una'eri muka sai le'a ana ru 'oro ki sulia sa Jesus Christ, ma muka fa'atalo le'a logo sulia.

⁶ Na ru le'a ne'e kiri nia kwatea fuamu'a, nia fa'ata'inia fuamu'a ne'e na fa'arongo'a ne'e kamu fa'arongo kamu 'ani sulia sa Christ nia mamana.

⁷ Ma osi'ana nia 'una'eri, kamu ka ngalia na'a ru le'a ki ta'ifau fa'asia God, ana kaida'i ne'e muke kwaimasi ana fa'i asoa ne'e na Aofia kia sa Jesus Christ ke ba'a oli la'u ma'i ana.

⁸ Ma nia ke ba'a fa'angasingasi kamu leleka ka dao ana asoa 'isi, fasi 'iri noa'a ta ru ta'a kasi teo amu'a ana fa'i asoa ne'e nia ke ba'a oli ma'i ana.

⁹ Kulu fito'o ana God ke sasi 'una'eri fuamu'a, osi'ana nia fili kulu 'iri kulu ka

tua kwaima fa'inia sa Jesus Christ na Ngela nia ma na Aofia kia.

Na barangisi'anga 'i safitana na fiku ta'i ngwae fa'amamana

¹⁰ Aia, ngwae asina nau kina 'ae, nau ku gani kamu 'ania na ngasingasi'anga ana sa Jesus Christ na Aofia kia, muke mango fa'asia kwaingilongiloi'anga fa'i kamu kwailiu, fasi 'iri noa'a ta barangisi'anga 'i safitamu'a. Ma nia le'a fuana ne'e manata'anga kamu ki ma na kwaiogai'anga kamu ki ka alua ta'i ru.

¹¹ Nau ku saea ru ne'eri, osi'ana ne'e ti ngwae fa'asia kwalafa 'i Kloe kira fa'arongo nau 'ani fasi kamu to'o ana olisu'usu'u 'anga ki fa'i kamu kwailiu.

¹² Ma ti ngwae amu'a fata 'uri, "Nau'a na fafarongo sa Paul." Ma ta ngwae ka saea, "Nau'a na fafarongo sa Apolos." Ma ta ngwae la'u ka saea, "Nau'a na fafarongo sa Peter." Ma ta ngwae la'u ka saea, "Nau'a na fafarongo sa Jesus Christ."

¹³ Na ru ta'a liu ne'eri'a, si du'ungana kaumulu daro'ia sa Jesus Christ 'ani fiku'a matamata ki. Noa'a la'u nau'a sa Paul ba nau ku mae fuamu'a ana na 'ai rara folo! Ma noa'a kamu 'iri siuabu 'ani sataku fasi 'iri kamu'a na fafarongo nau ki!

¹⁴ Nau ku ba'atafea God, du'ungana ta'ifilia sa Krispus ma sa Geas go'o ne'e nau ku siuabuda.

¹⁵ Nia ne'e, noa'a ta ngwae bore 'ana kasi saea nia siuabu 'iri nia'a na fafarongo nau.

¹⁶ (Aia, nau ku siuabua logo sa Stefanas fa'inia na lu'ulu'ua nia, ma noa'a nau kusi manata to'ona sa tai la'u ne'e nau ku siuabua.)

¹⁷ Osi'ana sa Jesus Christ noa'a kasi asunga'i nau ma'i fuana siuabulana ngwae ki. Nia asunga'i nau lala ma'i 'iri nau ku fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a. Ma noa'a nau kusi fata 'ani liato'o 'anga ana magalia, 'asu 'ubani ti ngwae kira kata fa'amamana sulia na ala'anga le'a nau ma noa'a la'u sulia na mamana'anga ana maelana sa Jesus Christ ana 'ai rara folo.

Na maelana sa Jesus fa'ata'inia na ngasingasi'anga ma na liato'onga'a God

¹⁸ Ana kaida'i ti ngwae kira rongoa fa'arongo'a sulia na maelana sa Jesus Christ ana 'ai rara folo, kira fia na fa'arongo'anga ne'eri na ru 'o'o go'o 'ana. Ma na ngwae ne'eri ki, God ke ba'a kwatea na kwa'ikwa'inga fuada. Bore ma kulu'a, na ngwae ne'e God fa'amauri kulu ki, kulu saiana na fa'arongo'anga ne'eri nia ne'e na ngasingasi'anga God fuana fa'amaurilana ngwae ki.

¹⁹ Osi'ana God nia saea saena na Kerekere'a Abu ka 'uri,

"Ti ngwae 'i ne'ana kira saea fasi kira liato'o ma kira ka to'o ana na lia'i ngwae saga ki.

Bore ma nai ba'a fa'ata'inia ne'e noa'a kira 'iri liato'o go'o, ma nau kui ba'a fa'ata'inia ne'e na nai'i ru 'anga kira ki ke ba'a sui."

²⁰ Nia ne'e, kulu saiana na liato'onga'a ngwae Grik ki, ma na liato'onga'a ngwae Jiu ki, ma na liato'onga'a ngwae ala'a le'a ki, nia ke dalafa'a go'o 'ana. God fa'ata'inia ne'e na liato'onga'a ngwae ki ni'i bolebole'a go'o 'ani.

²¹ God nia liato'o liu. Nia ne'e kwate ma ka 'afita'i fuana na ngwae ki 'iri kira kasi saiana God 'ani na liato'onga'a kira talada. God oga fa'amaurilana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana fa'arongo'anga ne'e kami fa'arongo 'ani, sui bore 'ana ngwae 'oro ki kika saea ne'e fa'arongo'anga ne'eri nia bolebole'a go'o 'ana.

²² Ma na ngwae Jiu ki, kira oga kike lisia na fa'anada'a ki sui mala kira ka fi'i fa'amamana. Ma na ngwae 'i Grik ki, kira oga rongolana na ala'anga liato'o ki sui mala kira ka fi'i fa'amamana.

²³ Bore ma kami'a fa'arongo 'ani sa Jesus Christ fa'inia na maelana ana 'ai rara folo. Ma na ngwae Jiu ki kira 'aila 'ani na fa'arongo'a ne'eri. Ma na ngwae Grik ki, kira saea ne'e fa'arongo'a ne'eri na ala'anga bolebole'a go'o 'ana.

²⁴ Bore ma fuana sa tai fa'ida ne'e God filida na'a, ana Jiu ki, ma ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo, na fa'arongo'a ne'eri sulia sa Jesus Christ ne'e fa'ata'inia na ngasingasi'anga God fa'inia na liato'onga'a God.

²⁵ Sui bore 'ana ngwae 'oro kira ka saea ne'e liato'o 'anga God ru bolebole'a go'o 'ana, na liato'o 'anga God nia tasa liufia na liato'o 'anga na ngwae ki. Ma sui bore 'ana ngwae 'oro kira ka saea na ngasingasi'anga God ne'e ru ti'iti'i go'o 'ana, na ngasingasi'anga God, ngasingasi'a ka tasa liufia na ngasingasi'anga ngwae ki.

²⁶ Aia, ngwae asina nau kina 'ae, noa'a kamu kasi manata bura 'ani tua'a ba kamu tua ma'i 'ani 'i na'ona mala kaida'i ba God nia sae kamu 'uana fa'amamana'anga. Osi'ana ne'e 'i maana ngwae ki, bara ngwae go'o amu'a ne'e kira to'o ana liato'onga'a, ma na 'inoto'anga. Ma bara ngwae go'o amu'a ne'e leka ma'i fa'asia na fuu'i ngwae to'ofu ki.

²⁷ Sui bore 'ana ka 'una'eri, God nia fili kamu na ngwae ne'e kira saea kaumulu bolebole'a ki, fasi 'iri nia ke fa'a'ekaa na ngwae liato'o ki. Ma nia ka fili kamu na ngwae ne'e kira saea kaumulu

ngwata'uta'u ki, fasi 'iri nia ke fa'a'ekea na ngwae 'inoto'a ki.

²⁸ Ma God ka fili kamu na ngwae ne'e kira kasi fu'usi doe amu'a ki, ma kira ka 'aila 'ani kamu, ma kira ka saea kamu na ru 'o'o ki go'o, fasi 'iri nia ke fa'alia na ru ne'e kira saea 'ania na ru talinga'i ki.

²⁹ Ma sulia nia 'una'eri, noa'a ta ngwae kasi saiana ka fata le'a sulia nia'a talana 'i na'ona God.

³⁰ God na'a ne'e alu kulu ka tua ratai fa'inia sa Jesus Christ, ma God na'a ne'e ka kwatea liato'o 'anga fuaka 'ani sa Jesus Christ. Ma God ka fa'a 'olo'olo kulu sulia sa Jesus Christ. Ma osi'ana sa Jesus Christ logo, God ka loge kia, ma nia ka fa'a abu kia na'a fuana.

³¹ Ma nia ka di'ia na Kerekere'a Abu ba saea, "Sa tai bore 'ana ne'e oga ka fata ba'alafe, nia ka fata ba'alafe sulia tae ne'e na Aofia nia fulia."

2

Sa Paul noa'a kasi fa'atalo 'ani na liato'o 'anga ana magalia ne'e

¹ 'Iu, ngwae futa kina, ana kaida'i ba nau ku dao ma'i siaumulu fuana ala'anga sulia na ala'anga God ki fuamu'a, noa'a nau kusi fata 'ani ta ala'anga liato'o di'ia na ngwae sai 'i ru ki.

² Osi'ana ne'e ana kaida'i ba nau ku tua fa'i kamu, nau ku oga ala'anga sulia ta'ifilia go'o sa Jesus Christ ma na maelana ana 'ai rara folo.

³ 'Una'eri, ana kaida'i ba nau ku dao kwau siaumulu, nau ku ngwata'uta'u ma nau ku lebelebe, osi'ana nau ku ma'u.

⁴ Ma ana kaida'i nau ku ala'a fa'i kamu, na ala'anga nau ki noa'a la'u na liato'o 'anga ana magalia. Bore ma nau ku fa'atalo 'ania ngasingasi'anga ana Ano'i ru Abu.

⁵ Nia 'una'eri 'iri fa'amamana'anga kamu kasi ego ana liato'o 'anga na ngwae go'o 'ana, bore ma muke ego lala ana ngasingasi'anga God.

God nia fa'ata'inia na lokoru'a nia fuaka 'ani na Ano'i ru Abu

⁶ Fuana ngwae ne'e fa'amamana'anga kira ki ngasi na'a ana God, nau ku ala'a fuada 'ani liato'o 'anga. Ma na liato'o 'anga ne'e nau ku fa'amanatada 'ani noa'a la'u fa'asia na ngwae liato'o ana magalia ne'e, nama na ngwae ne'e kira 'inoto'a fafia na magalia ne'e. Na 'inoto'anga kira ki ke ba'a sui.

⁷ Bore ma na fa'amanata'anga ne'e nau ku fata sulia ne'e na nai'i ru 'anga God, ne'e God noa'a 'iri fa'ata'i madako ana fuana ngwae ki 'i na'o. Ma 'i na'ona mala ne'e God ka saunga'inia ru ki, nia manata

na'a ma'i sulia nia ke ba'a fulia na lia'i ngwae ne'eri fuana fa'ale'alaka 'i langi.

⁸ Ma na ngwae gwaunga'i ki ana magalia ne'e noa'a kasi saiana na lia'i ngwae ne'eri. Di'ia kira saiana, nia 'afita'i kira ka foto'ia na Aofia 'inoto'a ana 'ai rara folo.

⁹ Osi'ana na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Na ru ne'e God nia sasi aka'u ana fuana kwatelana fuana ngwae ne'e kira alafe fuana, noa'a ta ngwae kasi lia saiana, ma noa'a kasi rongo saiana, ma noa'a ta ngwae kasi malinga'inia ru ne'eri."

¹⁰ Ma God ka fa'ata'inia na lia'i ngwae ne'eri fuaka 'ani Ano'i ru nia, ne'e saiana na ru ki ta'ifau ma na manatana God logo.

¹¹ Ta'ifilia go'o na ngwae talana ne'e saiana tae ne'e nia teo saena manatalana ngwae. Ma ka 'una'eri logo, na Ano'i ru Abu ta'ifilia go'o ne'e saiana tae ne'e nia teo saena manatalana God.

¹² Ma kulu'a ngwae ne'e fa'amamana ki, noa'a kulu kasi manata di'ia na ngwae ta'a ki saena magalia. Bore ma na Ano'i ru Abu fa'asia God ne'e tua akulu fasi 'iri kuke saiana ru ki ta'ifau ne'e God kwate'e fuaka.

¹³ 'Una'eri kaimili kasi fa'amanata la'u 'ani liato'onga'a na ngwae ki. Bore ma na Ano'i ru Abu ne'e 'afi kaimili mika fa'amanata 'ania ru mamana ki sulia God fuana ngwae ne'e kira to'o ana Ano'i ru Abu saena maurilada ki.

¹⁴ Ma na ngwae ne'e noa'a kira kasi to'o ana Ano'i ru Abu, nia 'afita'i kira ka saiana na ru mamana ki sulia God ne'e Ano'i ru Abu nia fa'ata'inia. Osi'ana ngwae ne'eri ki kira saea na ru ne'e Ano'i ru Abu fa'ata'ini'i ki ru 'o'o go'o 'ani. Noa'a kira kasi saiana ru ne'eri, osi'ana kira bo'obo'o 'uana na Ano'i ru Abu ka 'afida 'iri kike saiana na ru mamana ne'eri.

¹⁵ Bore ma na ngwae ne'e to'o ana Ano'i ru Abu saena maurilana, nia bolo fa'inia sai'a ana ru ki ta'ifau fa'asia na Ano'i ru Abu. Ma na ngwae ne'e noa'a kasi to'o ana Ano'i ru Abu saena maurilana, nia kasi bolo fa'inia ka malinga'inia na ngwae ne'e to'o ana Ano'i ru Abu.

¹⁶ Sulia ne'e Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Noa'a ta ngwae kasi saiana na manatalana na Aofia.

Ma noa'a ta ngwae 'iri bolo logo fuana fa'amanatalana 'ani ta ru."

Bore ma kulu'a ne'e kulu to'o na'a ana na Ano'i ru, kulu malinga'inia na manatana sa Jesus Christ.

3

Ngwae ne'e to'o ana na Ano'i ru Abu noa'a kasi fulia barangisi'a

¹ Ngwaefuta nau kina, ana kaida'i ba nau ku tua fa'i kamu, falafala kamu ki di'ia go'o na falafala ana ngwae saena magalia. Ta ne'e, noa'a nau kusi fa'amanata kamu di'ia ne'e nau ku fa'amanata ngwae ne'e to'o ana Ano'i ru Abu. Ma kamu di'ia go'o na ngela ki, osi'ana ne'e fa'amamana'anga kamu ana sa Jesus Christ noa'a kasi ngasingasi'a 'ua.

² 'Una'eri nau ku fa'amanata kamu di'ia ta kini ba fa'asusufia na ngela ti'iti'i nia, ma noa'a kasi kwatea 'ua na fanga ngasi fuana. Ana kaida'i ne'eri, nia 'afita'i 'ua fuana muke saiana na fa'amanata'anga nau. Ma ana kaida'i ne'e bore, noa'a kamu kasi totolia 'ua,

³ sulia na abula'anga kamu ki di'ia na abula'anga ta'a na ngwae ki saena magalia. Kamu kwaimamagolai, ma muka olisu'usu'u fa'i kamu'a kwailiu, nia fa'ata'inia ne'e kwaiogai 'anga ta'a kamu ki go'o ne'e tala'i kamu. Ma falafala kamu ka di'ia na ngwae ki ne'e noa'a kasi to'o ana na Ano'i ru Abu.

⁴ Ma ti ai amu'a kira ka fata 'uri, "Kaimili na fafarongo sa Paul ki." Ma ti ai kira fata 'uri, "Kaimili ne'e fafarongo sa Apolos ki." Na ala'a lamu'a ne'eri'a fa'ata'i madako liu ana falafala kamu ki di'ia na'a ngwae noa'a kasi fa'amamana ki.

⁵ Muke manata basi sulia nau'a, sa Paul, fa'inia sa Apolos. Kero'o na ro ngwae rao God ki go'o fuana 'afilamu'a 'uana fa'amamana'anga. Ma kero'o ka sasia amiro'o tae ne'e na Aofia kwatea fuamiro'o fuana sasilana.

⁶ 'Iu, ma nau ku di'ia ta ngwae ne'e fasia na maga ru ki. Ma sa Apolos ka di'ia ta ngwae ne'e kikia ana kafo na maga ru ne'e nau ku fasi'i ki. Ma God lala ne'e kwatea na mauri'a fuana maga ru ne'eri ki, ma ka sasia ru ne'eri ki ka bulao ma'i.

⁷ 'Una'eri, na ngwae ne'e fasi ru fa'inia na ngwae ne'e kikia ana kafo maga ru ne'eri ki, kera kasi 'inoto'a go'o. God na'a ne'e 'inoto'a, du'ungana nia kwatea na'a mauri'a fuana maga ru ki 'iri ka bulao.

⁸ Ma na ngwae ne'e fasi ru fa'inia na ngwae ne'e kikia kafo ana 'ai ki, kera rao fiku. Ma ta'i ta'i ngwae'a ana ro ngwae ne'e ki, God ke ba'a kwaiara kera fuana na rao'a ne'e kera sasi'i ki.

⁹ Nau ku rao fa'inia sa Apolos fuana God. Ma kamu'a na'a ne'e, kamu di'ia na o'ola God ne'e kero'o rao saena.

Ma muka di'ia logo na luma God.

¹⁰⁻¹¹ Ma God ka 'afi nau sulia nau ku di'ia na ngwae liato'o ne'e saungal'inia na luma. Ma ana kaida'i nau ku eta fa'amanata kamu, nau ku alu na diro 'ai ana luma ne'eri. Ma talito'ona sa Jesus ne'e na diro 'ai ana luma ne'eri. Ma ti ngwae matamata ka saungali'afafona diro 'ai ne'eri ki. Ma ka le'a fuana sa tai ne'e ka rao ana luma ne'eri, nia ke sasi le'a ana na rao'a nia ki.

¹² Ta ngwae bore 'ana ne'e saungali'afafona na diro 'ai ne'eri, nia sasi rao'a le'a di'ia na ngwae ne'e saungal'inia na luma 'ani na ru le'a di'ia na gol, ma silva, ma na fau folilani doe ki. Nama nia ka sasia na rao'a ta'a, di'ia na ngwae ne'e saungal'inia na luma 'ani na 'ai ma sao go'o.

¹³ Ma na kaida'i ke ba'a dao ma'i ana fa'i Asoa sa Jesus Christ fuana mata-langa'inga, nia ke ba'a ilito'ona na rao'a kia ki 'ani mafula. Ma di'ia na rao'a ta ngwae ka le'a, 'afita'i na mafula ke fa'alia. Ma di'ia ne'e rao'a ta ngwae ka ta'a, na mafula ne'eri ke ba'a fa'alia ta'ifau go'o.

¹⁴ Ma di'ia ne'e mafula kasi fa'alia na rao'a ta ngwae, nia ke ba'a ngalia na kwaiara'a le'a.

¹⁵ Ma di'ia na mafula ke fa'alia na rao'a ta ngwae, nia noa'a kasi ngalia ta kwaiara'a, bore ma God ke ba'a fa'amauria. Sui bore 'ana nia ke ba'a di'ia na ngwae ba tafi fa'asia na luma ne'e du'afia, ma noa'a kasi laua na'a ta ru.

¹⁶ Aia, ma kamu'a ngwae ne'e kamu fa'amamana ki, kaumulu saiana taka ne'e kamu'a na luma abu God, ma na Ano'i ru God ka tua saena maurilamu'a.

¹⁷ 'Una'eri, si di'ia ta ngwae ka fa'alia na luma abu God, God bore ke fa'alia logo nia'a. Osi'ana na luma God nia abu liu, ma kamu na'a ne'e luma abu God.

Na liato'o God nia 'ado fikua ngwae ki ma noa'a kasi to'olangal'inidad

¹⁸ Aia, noa'a kamu kasi 'oi amu'a talamu'a. Di'ia ta ngwae amu'a fia fasi nia ta ngwae liato'o ana manatalana ngwae ki go'o 'ana, nia le'a fuana nia ka 'aila 'ani liato'o ne'eri, fasi 'iri ke alua nia'a na ngwae liato'o 'i maana God.

¹⁹ Sulia tae ne'e ngwae saena magalia ki kira saea 'ani na liato'onga'a, nia ne'e ru 'o'o go'o 'ana 'i maana God. Osi'ana ne'e Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Na ngwae liato'o ki, God fa'ata'inia ne'e manatalada nia rora."

²⁰ Ma ta'i Kerekere'a Abu ka 'uri logo, "Na Aofia saiana fasi ne'e manatana na ngwae liato'o ki ne'e ru 'o'o go'o 'ana."

²¹ 'Una'eri, noa'a ta ngwae amu'a kasi fata ba'alafe go'o osi'ana kamu donga

go'lo tali ngwae fa'amanata. Ma ru ki ta'ifau ne'e ru kamu ki:

²² Kaimili, sa Paul, sa Apolos, ma sa Peter logo, God alu kami na ngwae rao kamu ki. Na magalia, ma na mauri'a fa'inia na mae'a, ma na ru ki ne'e fuli ana kaida'i ne'e, ma ana kaida'i ne'e ke ba'a dao ma'i, God ka kwatea na ru ne'eri ki ta'ifau logo fuamu'a.

²³ Ma kamu'a ne'e ru sa Jesus Christ ki. Ma sa Jesus Christ, nia'a ne'e ru God.

4

Na ngwae 'i Korint ki fuila kike alafafia fa'amanata'anga sa Paul

¹ Ma fuaimili ngwae ne'e kami fa'amanata ki, muke manata to'o aimili di'ia ngwae rao sa Jesus Christ ki. God araba'e kaimili fuana fa'amanata'anga 'ani na nai'i ru 'anga nia ne'e noa'a nia kasi fa'ata'inia 'i na'o.

² God kwatea na rao'a ne'e fuaimili, ma kaimili ka sasia nama na rao'a le'a ne'e.

³⁻⁴ 'Uri ma na rao'a nau fa'i kamu nia le'a? Na Aofia talana ne'e ke ba'a filonga'i nau ma ka saiana. 'Una'eri ta tae bore 'ana ne'e kamu nama ta ngwae bore 'ana ka manata sulia rao'a nau noa'a 'iri talinga'i go'lo. Noa'a nau ku 'iri saiana ta ru ne'e nau ku fulia ka rora, bore ma noa'a kasi fada la'u ne'e nau ku sasia go'lo rao'a le'a ki. 'Una'eri bore 'ana na Aofia lala ne'e fulangani.

⁵ 'Una'eri, noa'a kamu kasi saea na rao'a ta ngwae nia le'a nama ka ta'a, 'i na'onana na kaida'i ne'e na Aofia ke oli logo ma'i ana. Ana kaida'i ne'eri, nia ke ba'a fa'ata'inia na manata'anga ago ngwae ki fa'inia na ru sofonga'ini'i ki ta'ifau. Ma kaida'i ne'eri, God ke ba'a tafea na ngwae ki totolia fulirilada.

⁶ Ngwae'futa kina, ana kaida'i ba nau ku fata sulia sa Apolos ma nau'a, nau ku oga muke malingani na ala'anga 'uri, "Muke ro'osulia tae ne'e na Kerekere'a Abu nia saea." Ma noa'a kamu kasi ba'atafea ta ngwae fa'amanata ne'e le'a ka liufia ta ai.

⁷ Ma noa'a kamu kasi fia fasi kamu talinga'i ka liufia ti ngwae. God kwate 'o'o ana ru ki ta'ifau fuamu'a ne'e kamu to'o ani. Nia ne'e, noa'a kamu kasi bolo fuana fata ba'alafe'a, osi'ana God ta'ifilia go'lo ne'e kwatea na ru ne'eri ki fuamu'a.

⁸ Kaumulu manata rora sulia ne'e kamu to'o na'a ana ru ki ta'ifau ne'e kamu bo'obo'o 'uani. Ma kamu ka manata rora logo ana ne'e kamu fia fasi kamu to'o na'a ana na ru le'a ki ta'ifau. Ma kamu ka manata rora logo ana ne'e kamu fia fasi kamu'a ne'e na tatalafa'a ki, bore ma kaimili na ngwae lifurongo ki ne'e

noa'a. Aia, nau ku oga fasi kaida'i ne'eri ke dao na'a fuamu'a fuana tua'a na'a saena 'inoto'anga 'iri kaimili logo mike tatalafa'a logo fa'i kamu.

⁹ Nau ku saea ru ne'eri, sulia nau ku fia fasi God nia alu kaimili, na ngwae ni lifurongo ki, kami na ngwae enoeno ki, di'ia na ngwae ne'e kira matalangani fuana mae'a, fasi 'iri na ngwae ki ta'ifau fa'inia na 'ainsel ki logo kira ka ada'i maelami'a.

¹⁰ Ma na ngwae 'oro ki kira saea kaimili bolebole'a go'lo 'aimili osi'ana na rao'a kaimili fuana sa Jesus Christ. Bore ma kamu saea kaumulu liato'o du'ungana kaumulu fa'amamana ana sa Jesus Christ. Ma kira saea logo fasi kaimili ngwata'uta'u. Bore ma kaumulu saea fasi kaumulu ngasingasi'a. Ma kira ka 'aila 'ani kaimili, bore ma kira ka fu'usi doe lala amu'a.

¹¹ Ma kaimili nini'a, ana kaida'i ne'e bore, kaimili fiolo go'lo 'aimili, ma kami ka silikwa'u go'lo 'aimili, ma na toro kaimili ki ka ta'a, ma kira ka ulasi kaimili, ma noa'a logo ta luma 'aimili.

¹² Ma na nonimi'a ka maruku na'a sulia na rao ngasilami'a. Aia, ana kaida'i ngwae ki kira fata ta'a aimili, kami ka gania God fasi 'iri ke fa'ale'a kira. Ma ana kaida'i kira fulia ru ta'a ki aimili, noa'a kami kasi fu'alida go'lo.

¹³ Ma ana kaida'i kira fata fa'ali kaimili, kami ka olisida 'ani ala'anga le'a ki. Ma leka ka dao bore 'ana kaida'i ne'e, na ngwae 'oro ki saena magalia kira saea fasi kaimili di'ia na'a tafu.

¹⁴ Noa'a naisi keresia ru ne'e ki fuana fa'a 'ekelamu'a, bore ma nau ku oga nai fa'amanata kamu. Sulia kaumulu di'ia na ngela nau ki ne'e nau ku alafe fuada.

¹⁵ Sui bore 'ana ngwae 'oro ki kira ka fa'amanata kamu sulia sa Jesus Christ, ta'i ngwae go'lo ne'e nia di'ia na ma'a kamu. Osi'ana nau ku fa'atalo'ania na Fa'arongo'a Le'a 'iri muka fa'amamana ana, ma nau'a na ngwae di'ia ta ma'a fuamu'a.

¹⁶ Nau ku di'ia na'a ma'a kamu, nau ku gani kamu 'iri muke di'ia nau'a ana na ru ne'e nau ku sasi'i ki.

¹⁷ Nau ku kwatea kwau sa Timoti siaumu'u, 'iri kaumulu ke tua sulia na falafala ne'eri. Nia di'ia na ngela nau ne'e nau ku alafe fuana, ma nia ka rao le'a fuana na Aofia. Sa Timoti ne'e ke ba'a 'afi kamu, 'asu 'ubani mu kata manata bura 'ani falafala saga ne'e bolo fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ ki. Nau ku ro'osulia na falafala saga ne'eri, ma nau ku fa'amanata 'ani 'i safitana

ngwae fa'amamana ki ta'ifau ne'e nau ku leka siada.

¹⁸ Aia, ma ti ai amu'a, kira ka saea fasi noa'a naisi leka la'u ma'li fuana maa'a to'omu'a. Ma kira ka fata ba'alafale liu sulida talada.

¹⁹ Bore ma, di'ia na Aofia nia oga, nai ba'a leka 'ali'ali kwau siaumululu. Ma ana kaida'i nai dao kwau, nai ba'a lisia di'ia na ngwae ne'e kira fata ba'alafale ki kira to'o na'a ana ngasingasi'anga, ma noa'a la'u na ala'anga 'o'o ki go'o ana ne'e kira sae'e.

²⁰ Kaida'i God gwaunga'i fafi kulu, na ru talinga'i noa'a la'u ala'anga ki, bore ma na ngasingasi'anga nia.

²¹ Aia, ma tae ne'e kamu oga? Di'ia noa'a kamu kasi kakari alifa'i fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki, nai ba'a leka ma'li siaumululu fuana balufilamu'a. Bore ma, di'ia na fuli ru lamu'a ni'i le'a, na daolaku ma'li siaumululu ke ba'a le'a logo, ma nai ba'a fa'ata'inia fuamu'a na alafe'anga nau fa'inia na kwaigere 'anga nau.

5

Na abula ta'anga'a 'i saftana ngwae fa'amamana ki 'i Korint

¹ Aia, nau ku rongo fasi ta'i ngwae amu'a ne'e abulalana nia ta'a liu. Kira saea na ngwae ne'eri teo fa'inia te'a fafo nia. Ma na ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ki bore, kira noa'a kasi alafafia abula'a 'una'eri.

² Ma fa'uta ne'e kamu ka fata ba'alafale go'o amu'a, sui bore 'ana ta ngwae fa'amamana ne'e ka sasi 'una'eri. Ma nia le'a fuana muke kwaimanatai. Ma ka le'a logo di'ia kamu kasi alafafia fuana tua'a 'i saftamu'a.

³⁻⁴ Nini'ari nau ku tua tau bore fa'asi kamu. Bore ma nia di'ia go'o 'ana fasi nau ku tua fa'i kamu, osi'ana na manataku fii liu suli kamu. Ma nau ku matalanga'inia na ngwae ne'e sasia ru ta'a 'una'eri. Nau ku bolo fa'inia matalanga'ilana sulia na ngasingasi'anga nau fa'asia na Aofia kia sa Jesus. Ana kaida'i kamu ka fiku, nia di'ia nau ku tua logo fa'i kamu, ma kaimili ka to'o ana ngasingasi'anga fa'asia na Aofia kia sa Jesus.

⁵ Ma 'ania na ngasingasi'anga ne'eri, nau ku fata totonga'i muke danga na'a 'ania ngwae ne'eri fuana sa Saetan ne'e ke ba'a fa'alialia na nonina, 'iri na mangona ke ba'a mauri fa'asia na kwa'ikwa'inga ne'e God ke ba'a kwatea ana fa'i Asoa na Aofia sa Jesus ke ba'a oli ma'i.

⁶ Noa'a kamu kasi bolo fa'inia ne'e kamu ke fata naunau! Osi'ana kamu saiana ne'e ala'anga ba fata 'uri, "Ta kala isi ti'iti'i ba nia ke sifolia ka'aka'a ana beret ta'ifau." Ma ka 'una'eri logo ta ngwae ne'e abulalana ta'a saiana ke ba'a tala'ia ngwae 'oro liu fuana leka'a sulia.

⁷ Nia ne'e, ka le'a fuana muke lafua fa'asi kamu na ngwae ta'a ne'e di'ia isi, 'iri noa'a ta ta'anga'a 'i saftamu'a. Ma di'ia kamu ro'osulia na ru ne'e, muke ba'a di'ia na beret faolu ne'e noa'a ta isi saena. Ma nau ku saiana kaumulu 'una'eri na'a. Du'ungana ne'e na fafanga'a kia kwaimamani na'a, sulia sa Jesus Christ di'ia na kala sipsip ne'e kira fo'osi na'a 'ani ana fafanga'a Jiu ne'e kira saea 'ani "Daofa'i Liu'a."

⁸ Ma osi'ana ne'e nia 'una'eri, ana kaida'i kulu fanga ana na fafanga'a ana "Daofa'i Liu'a," noa'a kulu kasi 'ania na beret 'ua ne'e to'o ana isi ana abula ta'anga'a saena, bore ma kulu 'ania lala na beret ne'e noa'a ta isi ana abula ta'anga'a saena, sulia na abulalaka saga ta'ifau, ma na fatalaka ka mamana logo.

⁹ Saena na kerekere'a ba nau ku kwatea kwau fuamu'a 'i na'o,* nau ku saea kwau fuamu'a noa'a kamu kasi 'ado la'u fa'inia ngwae ne'e maurilada teo ana 'usu'a.

¹⁰ Ma noa'a nau kusi fata sulia ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ana God ne'e maurilada teo ana 'usu'a, nama na ngwae guguta, nama na ngwae bilibili, ma na ngwae ne'e kira fo'osia nunu'i ru ki. Si di'ia kulu tua saena magalia ne'e, nia 'afita'i fuana kulu ka tua fa'asia na ngwae ta'a 'una'eri ki.

¹¹ Bore ma, na ru ba nau ku fata sulia nia 'uri, noa'a kulu kasi 'ado fa'inia na ngwae ne'e kira saea kira fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma na maurilada ka teo ana 'usu'a, ma kira ka guguta, ma kira ka fo'osia na nunu'i ru ki, ma kira ka fata ta'a sulia ngwae ki, ma kira ka kwa'u liua na waen, ma kira ka bili. Noa'a kamu kasi fanga fa'inida ngwae 'una'eri ki.

¹²⁻¹³ Ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ, noa'a kulu kasi bolo fuana matalanga'ilada. God lala ne'e ke ba'a matalanga'i kira. Bore ma di'ia ta ngwae akulu na ngwae fa'amamana nia sasia ta ru ta'a 'una'eri, kulu bolo fuana matalanga'ilana. Sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Di'ia ta ngwae ta'a amu'a tua saena fiku'a kamu, muke lalia fa'asia fiku'a fa'i kamu."

6

* 5:9 Sa Paul keresia kerekere'a ne'eri fuana ngwae fa'amamana ki 'i Korint, sui mala nia ka fi'i keresia buka 1 Korint.

Na kwaifatai 'anga safitana ngwae fa'amamana ki

¹ Kaida'i ta ngwae amu'a nia kwaifatai fa'inia ta ngwae ne'e fa'amamana logo, noa'a kasi le'a fuana nia leka siana ngwae kwaigiosi ki ne'e noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ fuana fa'asagalana. Bore ma nia le'a fuana nia ke leka lala siana ngwae God ki, fasi 'iri kira ke fa'asaga na ru ne'eri.

² Fuila kamu ka sai go'o ana ne'e ngwae God ki kike ba'a matalangani na ngwae ki saena magalia. Ma osi'ana kamu totolia sasi'a 'una'eri, kamu sai logo ana ne'e muke fa'asaga go'o amu'a kala ru ki ana kaida'i ne'e.

³ Fuila kamu ka sai go'o ana ne'e kuke ba'a matalanga'inia na 'ainsel ki. Nia ne'e, ka tasa liu fuakulu ne'e kulu bolo fuana fa'asagalana kala ru ki ana kaida'i ne'e.

⁴ Di'ia ta ngwae amu'a kwaifatai fa'inia ta ngwae logo ne'e nia fa'amamana, noa'a kasi le'a fuana leka'a siana ngwae abu fa'amamana ki fuana fa'asaga'a.

⁵ Kaida'i ta ngwae amu'a nia leka siana ta ngwae kwaigiosi 'una'eri, nia ta'a liu ma nia totolia 'eke'a fafia. Nau ku fia sali ti ngwae fa'amamana 'i fanoa kamu kira liato'o, ma kira ka sai go'o 'ada ana fa'asagalana ru ki safitamu'a.

⁶ Bore ma kamu'a, ana kaida'i ta ngwae nia kwaifatai fa'inia ta ngwae logo 'i safitamu'a, nia ka leka siana na ngwae kwaigiosi ne'e noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ fuana fa'asagalana. Ma ru ne'eri noa'a kasi le'a!

⁷ Ma ana kaida'i ne'e kamu kwaifatai fa'i kamu kwailiu, nia fa'ata'inia ne'e noa'a kamu kasi ro'o go'o sulia na kwaio-gai 'anga sa Jesus Christ. Na kwaigiosi'anga ne'e kamu sasia ana kaida'i ne'e 'i maana ngwae abu fa'amamana ki, nia noa'a kasi le'a. Nia ta'i le'a di'ia muke ala'ania na ngwae'futa kamu ki kira ka fulia ru ta'a ki amu'a, ma kira ka ngalia na'a ru kamu ki, ma noa'a kamu kasi leka fuana na ngwae kwaigiosi ki.

⁸ Bore ma kamu ngwae ne'e fa'amamana ki, kamu sasi ta'a fuamu'a kwailiu, ma muka bili kamu kwailiu na'a.

Muke tua fa'asia 'usu'a

⁹ Kaumulu saiana na ngwae ne'e abulalada ta'a ki, 'afta'i kira ka tua saena tua'a ne'e God ke gwaunga'i fafia. Noa'a kamu kasi fa'amamana ana ta soke'a. Na ngwae ne'e kira tua 'ani 'usu'a, ma na ngwae ne'e kira fo'osia na nunu'i ru ki, ma na ngwae kakabara ki, ma na ngwangwane ne'e kira kakabara fa'inia

na ngwangwane ki, ma na kini ki ne'e kira kakabara fa'inia logo na kini ki,

¹⁰ ma na ngwae bili ki, ma na ngwae guguta ki, ma na ngwae ne'e kira kwa'u doe ana waen, ma na ngwae ne'e kira ala'a ta'a ki sulia ngwae matamata ki, ma na ngwae laulau ki, na ngwae ne'eri ki noa'a ta ngwae ada kasi ru'u saena tua'a ne'e God ke gwaunga'i fafia.

¹¹ Ana kaida'i ba sui na'a kwau, ti ngwae amu'a ne'e abulalamu'a 'una'eri. Bore ma ana kaida'i ne'e, God rufuanata na'a ana abula ta'anga'a kamu ki, ma muka sikasika na'a fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki, ma God ka kwalo kamu na'a fuana nia'a talana. Sulia na Aofia kia sa Jesus Christ fa'inia na Ano'i ru God kia kera kwate kamu ka saga.

Muke kwatea na'a nonimu'a fuana God

¹² Ta ngwae amu'a fata 'uri, "Nau ku saiana nai sasia go'o 'aku ru ki ta'ifau." Nau ku olisi 'uri ana, "Sui bore 'ana 'oko saiana sasilana ru ki ta'ifau, na ru ki ta'ifau noa'a kasi le'a fuamu." Nau'a logo, nau ku saiana nau ku sasia go'o 'aku na ru ki ta'ifau. Bore ma noa'a naisi ala'ania ta ru ka gwaunga'i fafi nau.

¹³ Ma ta ngwae amu'a la'u ka fata 'uri, "Na fanga ru na'a fuana oga'i ngwae, ma na oga'i ngwae ru na'a fuana fanga." Nau ku olisi 'uri logo ana, "God ke ba'a fa'asuia na fanga fa'inia na oga'i ngwae." Ka 'una'eri logo, na nonika noa'a la'u ru fuana kakabara'anga, osi'ana na Aofia nia saunga'inia na nonika fuana nia'a talana. Ma na Aofia ka tagi logo sulia na nonika.

¹⁴ God ka ta'ea na Aofia sa Jesus fa'asia na mae'a, ma nia ke ba'a ta'ea nonika logo 'ani ngasingasi'anga doe nia.

¹⁵ Kamu saiana kulu'a ngwae ne'e kulu fa'amamana ki, na nonika nia ta bali go'o ana nonina sa Jesus Christ. Nia ne'e, noa'a kasi bolo fuana kuke sasia ta ru 'ani ta bali ana nonina sa Jesus Christ fuana fiku'a fa'inia ta kini 'usu!

¹⁶ Fuila muke saiana ne'e di'ia ta ngwae teo fa'inia na kini 'usu, na ro nonidaro'o alua na'a ta'i noni. Sulia ne'e Kerekere'a Abu ba fata madako ana ka 'uri, "Na ro ngwae ne'e ki kera alua na'a ta'i noni."

¹⁷ Aia, ma na ngwae ne'e fa'amamana ana Aofia sa Jesus, na maurilana fa'inia na maurilana sa Jesus kero'a alua go'o ta'i ru.

¹⁸ Muke tua fa'asia na kakabara'anga. Na ta'anga'a ki ta'ifau ne'e ngwae ki fuli'i noa'a kasi fa'alia go'o nonida, bore ma ngwae ne'e kira tua 'ani 'usu'a ki kira fa'alia na'a nonida talada.

¹⁹ Fuila kamu ka sai go'o ana ne'e nonika na kula ni tua'a na Ano'i ru Abu ne'e God kwatea fuaka. 'Una'eri, noa'a

la'u kulu'a talakulu ne'e gwaunga'i fafia na nonika, osi'ana kulu'a ne'e ru God ki.

²⁰ Osi'ana God nia foli kulu 'ani na mae-lana Ngela nia. Ta ne'e, na ru ki ta'ifau ne'e kamu sasia 'ani na nonimu'a, muke sasi le'a ana fuana fu'usi 'inoto'alana God.

7

Sulia na 'afe'a ma na ara'inga

¹ Aia, nau ku keresia na'a kwau na olisi'anga nau sulia na saefilo'a kamu ki ba kamu kerekere ma muka saefiloa ma'i. Kaumulu saefilo 'uri, "Uri ma, nia le'a fuana ngwae noa'a kasi teo fa'inia 'afe nia?"

² Ma nau ku saea, nia le'a fuana ngwae ki ta'ifau kira ka to'o ana 'afe ki, ma ka le'a logo fuana na kini ki ta'ifau kira ka to'o ana ara'i ki, 'iri ke dau sulia ngwae ki fa'asia kakabara'anga.

³ Ma nia le'a fuana na ara'i ka teo fa'inia na 'afe nia. Ma ka le'a logo fuana na 'afe ka teo fa'inia na ara'i nia. Sulia noa'a nia kasi le'a fuana ta ngwae adaro'o ka 'aila 'ania ta ai.

⁴ Osi'ana ne'e na kini noa'a kasi 'a'ana ana nonina talana, bore ma na ara'i ne'e nia 'a'ana ana 'afe nia. Ka 'una'eri logo fuana ngwae, nia noa'a kasi 'a'ana fuana na nonina 'ana talana, bore ma na 'afe nia'a logo ne'e 'a'ana fuana.

⁵ Noa'a kasi le'a fuana kera ka tua to'o to'o 'ani kera kwailiu. Sui bore 'ana ka 'una'eri, di'ia kera alafafia fuana tua'a fa'asia teo fiku'a fuana ta kaida'i ti'ti'i fasi 'iri kera ka fo'o ngangata, nia le'a go'o 'ana. Sui 'ali'ali logo kera ka oli keka teo fiku la'u, 'asu 'ubani sa Saetan kata liufi kera 'ania ilito'onga ki, sulia nia talangwara'u fuamu'a fuana ro'onga'a sulia na kwaiogai'anga ta'a ki.

⁶ Muke sailinga le'a: Nau ku alafafia ne'e kera ke tua fa'asia teo fiku'a fa'inidaro'o kwailiu sulia ta kala kaida'i dokodoko. Bore ma noa'a nau ku 'iri ala'a totonga'i ne'e kamu ke sasi nama 'una'eri.

⁷ Saena manatalaku talaku, di'ia ngwae ki ta'ifau ka tua di'ia nau'a ne'e noa'a kusi to'o ana ta 'afe, nia le'a. Bore ma nau ku saiana na kwate'a ne'e God kwate'a fuaka noa'a kasi bolo ta'ifau. Sulia na kwate'a nia fuana ti ngwae nia talangwara'u fuana tua'a ta'ifilida. Ma na kwate'a nia fuana ti ngwae la'u, nia talangwara'u fuana kike tua fiku saena ara'inga.

⁸ Nini'ari nau ku fata fuana na 'uru ngwae ki ma na gwa'i 'uru kini ki, nau ku

saea nia le'a liu di'ia muke sasi sulia nau ne'e noa'a naisi ara'i.

⁹ Bore ma, di'ia nia 'afita'i fuana ti ngwae amu'a 'iri kamu ka 'aila 'ani na kwaiogai'anga kamu ki ana noni, nia le'a fuamu'a muke 'afe ma muke ara'i. Sulia nia le'a fuamu'a muke ara'i 'aumulu ma muke 'afe 'aumulu 'asu 'ubani kamu kata to'o ana 'afita'i'anga ana kwaiogai'anga ana noni.

¹⁰ Nini'ari logo nau ku fata fuamu'a ai ne'e kamu ara'i ta'ifau ma muka 'afe ta'ifau na'a ki, nau ku saea na taki ne'e noa'a la'u sulia liaku, bore ma na taki na Aofia lala. Na 'afe noa'a kasi ilanga'inia na ara'i nia.

¹¹ Ma di'ia ta 'afe ka ilanga'inia na'a ara'i nia, le'a fuana nia ka oli nama ma'i fuana fasi 'iri kera ka tua fiku la'u. Ma di'ia noa'a, noa'a kasi totolia nia ka 'afe la'u. Ma na ngwae noa'a kasi ilanga'inia na 'afe nia.

¹² Nau ku fata la'u fuamu'a ngwae fa'amamana ne'e korea ta ai ne'e noa'a kasi fa'amamana. Nau ku saea na ala'anga nau na'a talaku go'o 'ana, ma noa'a la'u na ala'anga totonga'i na Aofia. Di'ia ta ngwae fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma nia ka to'o ana 'afe ne'e noa'a kasi fa'amamana, ma na kini noa'a kasi oga ilanga'ilana ara'i nia, na ngwae ne'eri logo noa'a kasi ilanga'inia na 'afe nia.

¹³ Ma ka 'una'eri logo fuana kini ne'e fa'amamana. Noa'a nia kasi ilanga'inia ara'i nia ne'e noa'a kasi fa'amamana di'ia na ara'i nia oga kera ka tua fiku.

¹⁴ Noa'a 'oe kosi fa'asia osi'ana ta kini fa'amamana, ma na ara'i nia noa'a kasi fa'amamana, God ke ba'a fa'asikasika logo na ara'i nia, sulia na 'afe nia. Ma 'una'eri logo, God ka fa'asikasika na kini ne'e noa'a kasi fa'amamana sulia na ara'i nia ne'e fa'amamana ana sa Jesus Christ. Di'ia ru ne'eri noa'a kasi mamana, na ngela kera ki di'ia na ngela ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ki. Bore ma kulu sai na'a ana ne'e na ngela kera ki ngwae God ki na'a.*

¹⁵ Ma di'ia ta ai amu'a to'o ana ta ara'i nama ta 'afe ne'e noa'a kasi fa'amamana, ma na ara'i ne'eri nama na 'afe ne'eri ka 'aila 'ani, muke ala'ania fuana ara'i ne'eri nama na 'afe ne'eri ka leka 'ana. Sui bore 'ana God ala'ania na ru ne'eri, nia oga kamu ka tua 'ani aroaro'a fa'inia 'afe nama na ara'i ne'e noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus.

* 7:14 Na ngwae 'i Korint ki fia di'ia na ngwae fa'amamana korea na kini noa'a kasi fa'amamana, nia fa'asua ara'i nia. Ka 'una'eri bore, sa Paul saea saena verse 12 ka dao ana 14, noa'a nia 'iri mamana. Sa Paul saea ne'e na ngwae fa'amamana saiana ka gwalea 'afe nia fa'inia na ngela nia ki fuana kike fa'amamana.

¹⁶ Sulia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, noa'a kira kasi sai le'a ana ne'e 'afe nia nama ara'i nia ke ba'a fa'amamana, nama di'ia noa'a ka noa'a go'lo.

¹⁷ Ngwaefuta nau kina, tualamu'a nia fa'uta kaida'i ne'e kamu fa'amamana ana God, nia noa'a 'iri le'a ne'e muke rokisias, bore ma kamu sai nama ana ne'e muke fa'asia ta'anga'a kamu ki. Nia ne'e na Aofia nia oga. Nia na'e ne'e fa'amanata'anga nau fuana ngwae fa'amamana ki ana fanoa ki ta'ifau.

¹⁸ Sulia nia 'una'eri, ta ngwae ne'e ka 'olo fa'ata'inia sulia na falafala ngwae Jiu ki, di'ia nia ka fa'amamana ana sa Jesus Christ, noa'a nia kasi lafua na toto ne'eri ana 'olo fa'ata'i 'anga. Ma ka 'una'eri logo, di'ia na ngwae ne'e nia noa'a la'u Jiu, ma nia ka fa'amamana ana sa Jesus Christ, noa'a nia kasi 'olo fa'ata'inia.

¹⁹ Si di'ia ta ngwae ka 'olo fa'ata'inia nama ka noa'a, nia kasi 'inoto'a go'lo ana. Osi'ana na ru 'inoto'a ne'e, nia ro'lo lala sulia na taki God ki.

²⁰ Kamu'a ta'ifau, muke donga tua'a ne'e kamu tua ma'i 'ani 'i na'o kaida'i kamu tala'ae ana fa'amamanalana na Aofia kia.

²¹ Sulia nia 'una'eri, di'ia 'ae'lo ne'e ngwae rao 'o'lo ana kaida'i 'oko fa'amamana, nia le'a go'lo 'ana, 'oko uu ngasi na'a. Bore ma, di'ia ka talangwara'u fuamu 'oko tua sakadola'a, 'oko kwate'lo talamu 'uana tua sakadola'a.

²² Kaida'i na Aofia laefia ta ngwae ne'e rao 'o'lo, nia alu nia ka sau 'ani ngwae sakadola na Aofia. Ma ka 'una'eri logo na ngwae tua sakadola ne'e sa Jesus Christ ka laefia, nia ne'e ngwae rao 'o'lo sa Jesus Christ.

²³ Aia, God foli kamu 'ani na maelana sa Jesus Christ. Nia ne'e, noa'a kamu kasi rao 'o'lo fuana ngwae ki.

²⁴ Ngwaefuta nau kina, na tua'a fa'uta ne'e kamu tua ma'i 'ani kaida'i kamu fa'amamana ana God, noa'a kasi le'a fuana muka rokisias, bore ma kamu sai nama ana ne'e muke fa'asia ta'anga'a kamu ki.

²⁵ Aia, na saefilo'a kamu sulia na ngwae ne'e noa'a kasi to'lo 'ua ana ta 'afe ma noa'a kasi to'lo 'ua ana ta ara'i, noa'a nau kusi to'lo ana ta taki fa'asia na Aofia. Bore ma, nau ku keresia na manataku go'lo 'ana, ma kamu ka fito'lo aku sulia nau na ngwae ne'e Aofia kwaimanatai aku.

²⁶ Ma na manata'anga nau nia 'uri: Sulia kulu ngwae fa'amamana ki kulu dao to'ona 'afita'i'anga doe ana kaida'i ne'e, nia le'a ne'e di'ia muke tua 'ani tua'a ne'e kamu tua ma'i 'ani 'i na'o.

²⁷ Nia ne'e, di'ia ta ngwae to'lo na'a ana 'afe, noa'a nia kasi fa'asia na'a. Ma di'ia ta ngwae noa'a kasi to'lo 'ua ana ta 'afe, noa'a nia kasi lulu 'uana ta kini fuana korelana.

²⁸ Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, di'ia ta ngwae ka ara'i, nia noa'a kasi abula rora go'lo. Ma ka 'una'eri logo, di'ia ta kini ka 'afe, nia noa'a kasi abula rora go'lo. Aia, du'ungana tae ne'e nau ku saea fuamu'a nia ka le'a di'ia noa'a kamu kasi ara'i ma noa'a mu kasi 'afe, osi'ana nau ku oga 'iri noa'a kamu kasi to'lo ana 'afita'i'anga 'oro ana magalia.

²⁹ Aia, ngwaefuta kina, na fadalana ala'anga nau 'uri: Na tualaka ana mauri'a noa'a kasi tau go'lo saena magalia ne'e. Noa'a go'lo ta ru ana di'ia 'oko ara'i nama ka noa'a.

³⁰ Noa'a go'lo ta ru ana di'ia 'oko angi, nama 'oko ga'a, nama 'oko foli, nama 'oko noa'a daofa'i liu ana ru ki.

³¹ Nia ka 'una'eri logo, na ngwae ne'e manata 'abera sulia ru ana magalia ki, kira noa'a kasi sasi la'u di'ia ne'e ru ne'eri ki doe saena maurilada, sulia na magalia ne'e karangi ka sui na'a.

³² Aia, nau ku oga fasi na 'afita'i'anga saena magalia ne'e noa'a kasi fa'a 'abera kamu. Na ngwae ne'e noa'a kasi ara'i, nia 'abera go'lo 'ani na rao'a fuana na Aofia. Nia oga fa'asaele'alana Aofia.

³³ Bore ma na ngwae ne'e ara'i, nia manata liu sulia ru ki ana magalia, du'ungana nia oga fa'asaele'alana 'afe nia.

³⁴ Ma ana kaida'i ki ta'ifau nia manata sulia ro ru ki, na kwaiogai'anga na 'afe nia ma na kwaiogai'anga na Aofia. Ma ka 'una'eri logo, na kini ne'e noa'a kasi to'lo ana ara'i, nia manata go'lo 'uana na rao'a fuana na Aofia, sulia nia kwatea na'a maurilana ma na nonina fuana God. Ma di'ia ta kini to'lo ana ara'i, nia ka manata go'lo 'ana sulia na ru ki saena magalia, du'ungana nia oga fa'asaele'alana ara'i nia.

³⁵ Ma noa'a naisi saea ru ne'eri ki fuana kwatelana 'afita'i'anga fuamu'a. Bore ma, nau ku saea ru ne'eri ki, osi'ana nau ku oga 'afi lamu'a, 'iri muke rao le'a, ma muke alafe fuana na Aofia, ma noa'a la'u ru fuana luilamu'a.

³⁶ Aia, di'ia ta ngwae 'alako to'lo ana ta sari'i ne'e kira alu fafia fuana, ma di'ia na kwaiogai'anga nia ana noni doe liu, ma nia ka oga korelana na sari'i ne'e, nia le'a fuana nia ka korea 'ana. Ma di'ia nia korea na kini ne'eri, kera kasi abula ta'a go'lo.

³⁷ Bore ma, di'ia ngwae 'alako ne'eri ka 'aila 'ani ara'inga, ma di'ia nia ka saiana dau fafilana na kwaiogai'anga nia

ana noni, nia le'a fuana nia noa'a kasi korea ta sari'i.

³⁸ Nia ne'e, ka le'a go'o 'ana di'ia kamu ara'i ma kamu ka 'afe. Ma nia le'a ka tasa di'ia noa'a kamu kasi ara'i nama kamu kasi 'afe.

³⁹ Aia, ma di'ia ta kini ka to'o ana ara'i, noa'a kasi le'a fuana nia ka ilangani ara'i nia. Ma di'ia na ara'i nia ka mae, na kini ne'eri saiana ka 'afe la'u fuana ta ngwae ne'e nia oga, bore ma ngwae ne'e nia fa'amamana nama ana sa Jesus Christ di'ia logo nia'a.

⁴⁰ Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, di'ia nia noa'a kasi 'afe la'u, nia ke ba'a saele'a ka tasa. Nia ne'e manatalaku go'o 'ana 'una'eri, bore ma nau ku fia na Ano'i ru Abu God na'a ne'e fa'ata'inia fuaku.

8

Sulia na fanga ne'e kira fo'osia 'ani nunu'i ru ki

¹ Aia, nau ku keresia ku olisia kwau na saefilo'a kamu sulia na fanga ne'e kira fo'osia 'ani nunu'i ru ki.

Nia mamana, kulu'a ta'ifau go'o kulu saiana ru oro ki sulia God. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nia noa'a kasi le'a fuana lafulakulu sulia na sai'i ru'a kulu ki. Bore ma, alafe'anga ne'e kwate ma kulu ka kwai'afi akulu kwailiu.

² Ma sa tai ne'e ka saea nia sai'i ru liu, nia noa'a kasi sai go'o ana ta ru.

³ Bore ma na ngwae ne'e alafe fuana God, God saiana.

⁴ 'Iu, sulia na fanga ne'e kira fo'osia 'ani nunu'i ru ki, kulu saiana na nunu'i ru ki, noa'a kira kasi mauri mamana. Osi'ana kulu saiana ta'ifilia God go'o ne'e mamana.

⁵ Sui bore 'ana ti ngwae kika fo'osia ru 'oro ki 'i langi ma saena magalia logo, ma kika saea na ru ne'eri ki ne'e god ki ma na aofia ki,

⁶ kulu saiana ta'i God go'o ne'e tua, ma nia na Ma'a ne'e saunga'inia ru ki ta'ifau, ma kulu ka mauri fasi 'iri kuke rao fuana. Ma kulu to'o ana ta'i Aofia go'o sa Jesus Christ, ne'e 'afia God fuana saunga'ilana na ru ki ta'ifau, ma nia ka kwatea logo na mauri'a fuaku.

⁷ Ma ti ngwae ne'e kira fa'amamana, noa'a kira kasi sai go'o ana na nunu'i ru ne'e noa'a la'u ru mamana ki. Ma osi'ana tau na'a ma'i, kira lisia na'a ngwae ki kira fo'osia na nunu'i ru 'oro ki, kika manata fasi na fanga ne'e kira fo'osia 'ani nunu'i ru ki, nia fanga na'a ana nunu'i ru ki. Ma talangwara'u fuana kika kwaimanatai di'ia kira 'ania na fanga 'una'eri, ma

kira ka fia fasi kira fulia ru ta'a ma kika bulibuli 'i maana God.

⁸ Bore ma nau ku saea fuamu'a, 'afita'i fuana ta fanga ka kwai'afi aka fuana fa'asaele'alana God. Sulia di'ia kulu 'ania ta fanga, nia ru 'o'o go'o 'ana ana God, ma di'ia noa'a kulu kasi 'ania, nia noa'a kasi matamata go'o.

⁹ Sui bore 'ana ka 'una'eri, muke lia sulia kamu, 'asu 'ubani kamu kata sasi ti ngwae fa'amamana kika sasia ta ru ne'e manatalada talada saea fuada ne'e kira rora fuana sasilana.

¹⁰ Muke madafi kamu 'asu 'ubani ru ne'e kata fuli: Ngwae fa'amamana ne'e kira manata sulia fasi nia rora fuana 'anilana fanga'a ne'e kira fo'osi 'ani fuana nunu'i ru ki. Ma kira lisia kamu 'ania fanga ne'eri saena luma abu na nunu'i ru. Kamu saiana nia noa'a kasi rora fuana 'anilana fanga 'uri ki. Bore ma kamu ke raduda fuana 'anilana fanga'a ne'e kira fo'osi 'ani fuana nunu'i ru, ma kira ke sasia ru ne'e mangoda saea fuada nia rora.

¹¹ Ma 'una'eri na to'olamu'a ne'e fa'amamana'anga nia kasi ngasingasi'a 'ua, na maurilana ke ba'a ta'a, osi'ana na abulalamu'a 'ani sai'i ru lamu'a. Ma ngwae ne'eri, sa Jesus Christ mae na'a fuana.

¹² Kaida'i kamu fulia ru ta'a ana ti ngwae fa'amamana 'ani radulada fuana fulilana ru ne'e kira manata sulia nia rora, kamu fulia ru ta'a ana sa Christ logo.

¹³ Nia ne'e, 'afita'i liu nau ku 'ania ta fanga ne'e to'olaku lisia ma ka leka rora. Osi'ana noa'a naisi oga ne'e nai kwatea sa to'olaku ka sasia ta ru ne'e manatalana talana saea fuana ne'e nia rora fuana sasilana.

9

Sa Paul noa'a kasi tuara'inia ngwae fuana ru ne'e bolo fuana ganilana

¹ Aia, nau'a nini'a, nau ta ngwae aloge. Ma nau ne'e ta ngwae lifurongo, ma nau ku lisia na'a sa Jesus na Aofia kia. Ma kamu fa'amamana ana Aofia sulia na rao'a nau fuana.

² Nia ne'e, kamu ka saiana nau'a na'a ne'e ta ngwae lifurongo, bore 'ana ti ngwae kira saea noa'a. Kamu saiana ta'ifau na'a, sulia na fa'amamana'anga kamu ki ana na Aofia ne'e fa'ata'inia na rao'a nau di'ia ta ngwae lifurongo.

³ Ana kaida'i ti ngwae kira balufi nau, nau ku olisi 'uri ada:

⁴ Nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana ngalilana fanga ma na kwa'unga fa'asia sa

tai fa'ida ne'e nau ku fa'amanatada. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nau kusi ngalia.

⁵ Ma nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana sasi'a sulia sa Peter fa'inia ti lifurongo, ma na ngwaefuta sa Jesus ki, ne'e kira to'o ana 'afe fa'amamana ki ne'e kira leka fa'inida ana lekalada. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nau kusi to'o ana ta 'afe.

⁶ Sa Banabas fa'i nau, kero'o to'o logo ana ngasingasi'anga di'ia ti lifurongo fuana ngalilana mani 'iri kero'o kasi 'abera 'ani rao'a matamata. Sui bore 'ana ka 'una'eri, kero'o rao logo fuana folilana na fanga kero'o ki.

⁷ Ma ta ngwae ana ofo'a bore, nia noa'a kasi sasia na rao'a matamata fuana folilana na fanga nia. Ma ta ngwae ne'e nia fasia maga ru ki, nia saiana 'anilana na fua'i ru ana 'ai ne'e nia fasi'i ki. Ka 'una'eri logo fuana ngwae ne'e lia sulia na amu'i sipsip nia, sulia nia saiana ka ngalia logo ti sulu'i ru ana susuda fuana kwa'ufilana.

⁸ Ma noa'a la'u na ru ne'eri ki ta'ifilida ne'e nau ku fa'abolota'inia 'ani ru ki saena magalia ne'e. Sulia na taki fa'asia sa Moses ki saea logo ru ne'eri.

⁹ Osi'ana saena taki sa Moses ki, nia fata 'uri, "Na buluka ne'e rao fuana urilana na maga ru ki, nia saiana ke 'ani ti ru, ma noa'a 'oe kosi bokota kwakwana." Ma God noa'a kasi fata 'ani ru ne'eri sulia na buluka ki go'o 'ana.

¹⁰ Bore ma nia fata logo sulii kaimili na ngwae fa'amanata ki ana Fa'arongo'a Le'a. Nia na'a ne'e, ngwae fasia na maga ru ki ma na ngwae ne'e ka loia ru, kera ta'ifau go'o ne'e kera kwamasi fuana ngalilana ti fua'i 'ai ana kaida'i ana unu'i 'ai maua.

¹¹ Ka 'una'eri logo fuami'a, du'ungana kami fata talo'ania na Fa'arongo'a Le'a fuamu'a di'ia ta ngwae ba fasia na maga ru saena ano. Nia ne'e, le'a fuana mika ngalia na ru le'a ki fa'asi kamu fuana maurilami'a saena magalia ne'e.

¹² Ma di'ia ti ngwae ne'e fa'amanata kamu kira bolo fuana ngalilana na ru ne'eri ki fa'asi kamu, tama kami to'olia ka tasa fuana ngalilana ru ne'eri ki fa'asi kamu. Sui bore 'ana kero'o ka to'o ana ngasingasi'anga 'una'eri, noa'a kero'o kasi gani kamu go'o 'uana ta ru, osi'ana kero'o ma'udi fuana liu'a saena 'afita'i'anga ki, 'iri ngwae 'oro ki kike rongo 'ali'ali ana Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ.

¹³ Kaumulu saiana ngwae ne'e kira rao saena Luma Abu God, kira ngalia na'a fanga kira ki fa'asia saena Luma Abu God, sulia kira 'ania na kwaisu'usi'anga ki fa'asia na fu'ani kwaisu'usi' ne'eri.

¹⁴ Ka 'una'eri logo, na Aofia ka saea na ngwae ne'e kira fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a, kira to'olia kika ngalia na ru ki fuana maurilada saena magalia fuana rao'a ne'eri.

¹⁵ Sui bore 'ana nau ku to'o ana ngasingasi'anga fuana ngalilana na ru ne'eri ki fa'asia na ngwae ne'e nau ku fa'amanatada ki, noa'a naisi gania ta ru fa'asia ta ngwae. Ma 'i ta'ena, nau kusi keresia na ru ne'e fasi 'iri nau ku ngalia ta ru. Nau ku fatale'a aku talaku, sulia nau kusi ngalia ta ru fa'asia na ngwae ne'e nau ku fa'amanatada ki. Ma ka le'a di'ia nau ku mae ana fiolo'a sui mala nau ku fi'i gani kamu 'uana ta ru, sulia nau kusi oga na fatale'a laku ka alua go'o 'ana ta ru 'o'o 'una'eri.

¹⁶ Ma noa'a kasi talangwara'u fuana nau ku fatale'a sulia na fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a, osi'ana na Aofia ba'e nau fuana sasilana. Nia ne'e, kwa'ikwa'inga nia fuaku ke ba'a doe di'ia noa'a naisi fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a.

¹⁷ Di'ia nau ku fa'atalo sulia na kwaio-gai'anga nau, nia talangwara'u fuana nau ku ngalia na'a mani. Bore ma noa'a naisi masia ta mani, sulia God fito'o aku fuana sasilana na rao'a ne'e nia ba'e nau ma'i 'uana.

¹⁸ Aia, tae ne'e kwaiara'anga nau fuana rao'a ne'e? Na kwaiara'anga nau, nia ne'e fuana fa'arongo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a fuana ngwae ki, ma noa'a naisi ngalia ta folifoli'a fuana tae ne'e nau ku sasia, sui bore 'ana ka bolo fuana gania 'uana ti ru fuaku.

¹⁹ Ru ne'e fada 'ani ne'e noa'a ta ngwae kasi su'uma'i nau fuana ro'onga'a sulia du'ungana kira foli nau. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nau ku rao ngangata fuana ngwae ki ta'ifau di'ia ta ngwae rao, fasi 'iri na ngwae 'oro ki kike fa'amamana ana sa Jesus Christ.

²⁰ Nia ne'e, ana kaida'i nau ku tua fa'inia ngwae Jiu ki, nau ku ro'osulia na falafala Jiu ki, 'iri nau ku kwai'afi ada fuana fa'amamana'anga. Ma sui bore 'ana noa'a naisi tua olofana taki sa Moses ki, nau ku ro'o logo sulia di'ida, fasi 'iri nai 'afida fuana fa'amamana'anga.

²¹ Nia 'una'eri logo ana kaida'i nau ku tua fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki, nau ku ro'osulia na falafala kira ki, ma noa'a naisi ro'osulia na falafala Jiu ki, fasi 'iri nai 'afida fuana fa'amamana'anga. Ma noa'a naisi saea ne'e nau ku aburongo ana taki God ki, osi'ana nau ku ro'o lala sulia na taki sa Jesus Christ ki.

²² Ma ka 'una'eri logo, ana kaida'i nau ku tua fa'inia na ngwae ne'e

fa'amamana'anga kira ki noa'a kasi ngasingasi'a 'ua, nau ku tua di'ida logo, fasi 'iri nau ku 'afida. 'Una'eri, ana falafala 'oro ki, nau ku tua di'ia na ngwae ki ta'ifau, fasi 'iri nai ba'a 'afia ti ngwae ada 'uana fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ.

²³ Nau ku sasia na ru ne'eri ki, fasi 'iri ne'e ngwae 'oro ki kike fa'amamana ana Fa'arongo'a Le'a, ma nai ba'a ngalia na ru le'a ki ne'e Fa'arongo'a Le'a fata sulia.

Dau fafia maurilamu

²⁴ Aia, kamu saiana di'ia na lalili'anga ana kwai kwai liufi'anga, ngwae 'oro ki ne'e fuana kwai kwai liufi'anga, bore ma ta'i ngwae go'o ne'e liu ma ka ngalia na kwaiara'anga. Aia, kamu ngwae ne'e fa'amamana ana sa Jesus Christ ki, muke rao ngasingasi'a 'uana ro'onga'a sulia na kwaiara'anga God di'ia ta ngwae ne'e lalili 'ali'ali ka tasa ana kwai kwai liufi'anga, 'iri God ke ba'a kwaiara kamu.

²⁵ Aia, ma na ngwae ne'e leka 'uana lalili'anga, nia ka dau fafia nonina talana, fasi 'iri na nonina ke totolia lalili 'ali'ali 'anga, ma nia ke ngalia ta kwaiara'anga ne'e saiana ke funu go'o 'ana. Ma ngwae ne'e kulu fa'amamana ki, kuke dau fafia nonika talaka fasi 'iri kuke ngalia na kwaiara'anga ne'e tuatua firi.

²⁶ Nia ne'e, nau ku dau fafia noniku talaku di'ia ta ngwae ne'e lalili 'ali'ali ma ka leka saga 'uana kula ni fa'asuilana lalili'anga. Ma nau ku di'ia logo ta ngwae ne'e fu'a 'ana kwaikumuli'anga ma na fa'i kumukumu nia ki leleka kasi tala go'o.

²⁷ Ma nau ku dau fafia noniku, 'asu 'ubani nau na ngwae ne'e nau ku fa'amanata bore na ngwae ki, God noa'a kasi kwaiara ne'e.

10

Na ngwae fa'amamana ki noa'a kamu kasi fo'osia na nunu'i ru ki

¹ Aia, ngwae'futa nau kina, muke manata sulia na ko'o bora kia ki na ngwae Jiu ki. Ana kaida'i God tala'ida 'ani na gwa'i salo, ma kira ka leka to'o folo ana asi.

² Nia di'ia kira siuabu ana gwa'i salo fa'inia na asi 'iri kira na fafarongo sa Moses ki.

³ Ma kira'a ta'ifau go'o ne'e kira 'ania fanga God kwatea fuada,

⁴ ma kira ka kwa'ufia logo na kafo ne'e nia kwatea fuada. Osi'ana kira kwa'ufia na kafo ne'e leka ma'i fa'asia na fau ne'e God fa'ata'inia fuada. Ma na fau ne'eri na'a ne'e sa Jesus Christ, ma nia noa'a kasi leka na'a fa'asida.

⁵ Ma sui bore 'ana God ka kwai'afi ada 'una'eri, na abulalada ta'a, ma God noa'a

kasi saele'a sulia 'orolada abulada ta'a. Ma osi'ana ru ne'eri, kira ka mae saena na aba'i kula kwasi ne'e kira liu ana.

⁶ Ma ru ne'eri ki ka fuli 'una'eri fuada fasi 'iri ka kwatea na fa'abasu'a fuaka ana tae ki ne'e ke ba'a dao ma'i fuaka di'ia kulu sasi sulida 'uana ogalana ru ta'a ki,

⁷ ma fuana fo'osilana nunu'i ru ki di'ia ti ngwae ada kira sasia ma'i 'i na'o. Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Kira tua fuana fanga'a, ma kira ka kwa'u doe, fa'inia kakabara'anga di'ia na ngwae bali buri ki."

⁸ Ma kulu nini'a, noa'a kulu kasi sasia na kakabara'anga ki di'ia ti ngwae Israel ki ma'i 'i na'o, osi'ana God kwatea kwa'ikwa'inga fuada ma 23,000 ngwae ada kika mae ana ta'i fa'i asoa.

⁹ Ma noa'a kulu kasi ilito'ona na Aofia di'ia ti ngwae ada ne'e sasi sulia na abula ta'anga'a kira ki, ma fuana ba'eko tolo ka 'aleda kika mae.

¹⁰ Ma noa'a kulu kasi 'uga, osi'ana ti ai ada kira sasi logo 'una'eri, ma God ka kwatea ma'i na 'ainsel fuana saungilada.

¹¹ Ma du'ungana tae ne'e ru ne'eri ki ka fuli fuada 'iri na ngwae ki ta'ifau kike saiana na sasilana ru 'una'eri ki, God noa'a kasi saele'a go'o sulia. Ma na ala'anga ne'eri ki ka teo na'a saena Kerekere'a Abu fuana fata fa'abasu'a fuaka ne'e kulu tua saena asoa 'isi ki.

¹² Aia, ma na ngwae ne'e fia fasi na fa'amamana'anga nia ngasingasi'a, nia ka madafia, nia kata fulia logo ta ru ta'a.

¹³ Ana kaida'i kamu dao to'ona ilito'onga, nia noa'a la'u ta ru faolu, sulia ngwae matamata ki bore dao logo to'ona ilito'onga 'una'eri ki. Ma God ka kwai'afi ana ngwae ne'e kira fito'o ana ki, sulia nia noa'a kasi ba'a danga 'ani kamu fuana ilito'onga ne'e ke liufia na ngasingasi'anga kamu ki. Ma ana kaida'i kamu dao to'ona ilito'onga, God ke ba'a kwatea na ngasingasi'anga fuamu'a 'iri muke 'aila 'ania abula ta'anga'a.

¹⁴ Nia ne'e, kwaima nau kina 'ae, muke tua fa'asia na fo'osilana na nunu'i ru ki.

¹⁵ Aia, ma kaumulu ngwae liato'o ki na'a. Nia ne'e, muke manata le'a sulia na ala'anga nau ki, ma di'ia kamu alafafia, muke ro'osulia.

¹⁶ Aia, ma sulia na Fanga Abu'a, ana kaida'i kulu kwa'u ana titiu, kulu 'ado fa'inia ana 'abuna sa Jesus Christ. Ma na beret ne'e kulu ngiia, kaida'i kulu ka 'ania, kulu 'ado na'a fa'inia ana nonina sa Jesus Christ. Ma kulu ba'atafea God sulia na ru ne'eri ki.

¹⁷ Ma ta'i afu beret go'o ne'e sa Jesus. Sui bore 'ana kulu ka 'oro, kulu ta'i noni

go'lo, sulia kulu 'ado go'lo ana ta'li afu beret ne'eri.

¹⁸ Aia, muke manata sulia na ngwae Jiu ki. Kaida'li ti ngwae ada ne'e kira 'ania tae ne'e kira fo'osi 'ani fuana God fafona fufi fu'a, kira 'ado logo 'ani fo'osilana God.

¹⁹ Nau ku saea na nunu'li ru ki ma na fanga kira fo'osi 'ani fuana nunu'li ru noa'a kasi 'inoto'a. Osi'ana kulu saiana na ru ne'eri ki ru 'o'lo ki go'lo 'ana.

²⁰ Ma nau ku saea, ana kaida'li kira fo'osia nunu'li ru, kira fo'osia na ano'li ru ki, ma noa'a kira kasi fo'osia go'lo God. Nia ne'e, noa'a nau kusi oga muke 'ado fa'inia na ano 'li ru ki.

²¹ Sulia noa'a kamu kasi bolo fa'inia kwa'unga ana titiu na Aofia ana Fanga Abu ma fa'asia na titiu na ano 'li ru ki logo. Ma noa'a kamu kasi bolo fa'inia 'anilana na Fanga Abu na Aofia fa'inia na fanga na ano 'li ru ki logo.

²² Di'lia kulu sasi 'una'eri, na Aofia ke saeta'a fuaka. Ma noa'a kulu kasi bolo fuana uu'a 'usia na kwa'ikwa'inga nia.

²³ Ti ngwae kira fata 'uri, "Kulu saiana kuka sasia go'lo akulu kwalu'ani ru ne'e kulu oga, osi'ana noa'a kasi abu go'lo fuaka." Bore ma nau ku saea, "Ru ki ta'ifau noa'a kasi le'a, ma na ru ki ta'ifau noa'a kasi kwai'afi akulu kwailiu."

²⁴ Noa'a kulu kasi manata go'lo 'akulu sulia tae ki ne'e le'a fuaka talaka. Bore ma kuke manata logo sulia tae ne'e 'afia la'u ngwae matamata ki.

²⁵ Nia le'a go'lo 'ana fuana 'anilana tae ne'e kamu foli 'i maana usi'a. Ma noa'a kamu kasi manata 'abera sulia na ru ne'eri leka ma'li fa'asia 'li fa'li.

²⁶ Noa'a ta fanga 'iri abu fuaka fuana 'anilana, sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Na magalia ma na ru ki ta'ifau 'i saena, na ru Aofia ki go'lo."

²⁷ Ma di'lia ta ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ ka sae'lo fuana fanga'a 'i luma nia, ma 'oko leka, 'ania na'a tae ki ne'e nia kwatea fuamu fuana 'anilana. Noa'a 'oe kosi manata 'abera 'uana saefilolana di'lia na fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana nunu'li ru.

²⁸ Bore ma di'lia ta ngwae saea fuamu, "Na fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana na nunu'li ru ki," 'irai noa'a 'oe kosi 'ania fanga ne'eri, 'asu 'ubani na liana ngwae ne'eri kata figwanu.

²⁹ Ru ne'eri noa'a la'u sulia na liamu. Ma nau kusi oga 'oko fa'aliadila ta ngwae matamata.

Aia, ta ngwae saefilo 'uri aku, "Di'lia noa'a ta fanga kasi abu fuaku, fa'tuta ne'e noa'a naisi bolo fuana 'anilana sulia liana ta ngwae matamata?"

³⁰ Ma di'lia nau ku ba'atangoa God fafia fanga nau, fa'tuta ne'e ta ngwae matamata ka balufia nau fafia na fanga ne'e nau ku ba'atangoa God fuana?"

³¹ Aia, nau ku olisia nau ku 'uri: Ru ki ta'ifau ne'e 'oko sasia, ma di'lia 'oko fanga, nama 'oko kwa'u, 'oko sasia na ru ne'eri ki ta'ifau fasi 'iri ne'e ngwae ki kike ba'atafea God.

³² Muke tua 'ania tua'a ne'e noa'a kasi kwatea ta 'afita'li'anga fuana ta ngwae Jiu, nama ta ngwae ne'e noa'a la'u Jiu, nama fuana ta ngwae fa'amamana ana God.

³³ Muke di'lia nau'a, du'ungana nau ku iliili 'uana fa'asaele'alana ngwae ki ta'ifau 'ani ru ne'e nau ku sasi'li ki. Noa'a nau kusi manata 'uana fa'asaele'alaku talaku, bore ma nau ku manata 'uana fa'asaele'alana ngwae ki ta'ifau, 'iri kike to'lo ana mauri'a firi.

11

¹ Nia ne'e, muke tua di'lia nau'a, di'lia logo ne'e nau ku tua di'lia sa Jesus Christ.

Falafala saga sulia fo'onga'a

² Nau ku ba'atafe kamu sulia kaumulu manata to'oku sulia asoa ki ta'ifau, ma muke leka sulia na fa'amanata'anga ne'e nau ku kwatea fuamu'a.

³ Ma nau ku oga muke saiana sa Jesus Christ nia gwaunga'i fafia na ngwae ki ta'ifau, ma na ara'li ki kika gwaunga'i fafia na 'afe kira ki, ma God ka gwaunga'i fafia sa Jesus Christ.

⁴ Nia ne'e, di'lia ta ngwae fo'lo nama ka ala'a 'ania na fatalana God, nia le'a nia ka lafua na kifi fa'asia na gwauna, sulia ru ne'eri fa'ata'inia fa'adoelana sa Jesus Christ ne'e nia gwaunga'i fuana.

⁵ Ma di'lia ta kini ne'e ka fo'lo nama ka ala'a 'ania na fatalana God, nia le'a nia ka 'afu fafia na gwauna, sulia ru ne'eri fa'ata'inia fa'adoelana na ara'li nia ne'e gwaunga'i fuana. Na kini ne'e noa'a kasi sasi 'una'eri, nia di'lia ta kini ne'e kira sufi guguru ana ifuna fuana fa'a'ekelana.

⁶ Kaida'li nia noa'a kasi 'afu fafia na gwauna, nia di'lia nia sufi guguru ana ifuna. Nia ne'e, le'a fuana kini ka alua na ru fuana 'afu'a fafia na gwauna, sulia ru ni 'eke'a fuana kini ka sufi ifuna nama ka sufi guguru ana ifuna.

⁷ Aia, ma na ngwangwane ki ne'e, noa'a kasi 'afu fafia na gwauda, sulia God saunga'inida di'lia nia'a talana, ma kira ka fa'ata'inia na 'inoto'anga nia. Ma na kini ki, kira ka fa'ata'inia na 'inoto'anga na ngwangwane ki.

⁸ Du'ungana kaida'li God saunga'inia na ngwangwane etaeta, noa'a la'u kini ne'e fa'afuta nia'a. Ma na kini etaeta,

God ka saunga'inia fa'asia na nonina na ngwangwane etaeta.

⁹ Ma God noa'a kasi saunga'inia na ngwangwane fuana 'afilana na kini. Bore ma nia ka saunga'inia na kini fuana 'afilana na ngwangwane.

¹⁰ Nia ne'e, na kini ki kira ka to'o ana ru fuana 'afu'a fafia na gwauda 'iri na 'ainsel ki bore kira ka saiana na kini ki kira fu'usi doe ana ara'i kira ki.

¹¹ Bore ma fuakulu ngwae ne'e kulu fa'amamana ana na Aofia, ngwae ma kini, kulu ego akulu talakulu kwailiu. Na kini ke 'afia na ngwangwane, ma na ngwangwane ke 'afia na kini.

¹² Sui bore 'ana na kini eta ka leka ma'i fa'asia nonina na ngwangwane etaeta, 'i ta'ena na kini ne'e fa'afuta ngwangwane. Aia, ma na ru ki ta'ifau leka ma'i fa'asia God.

¹³ Muke manata basi sulia tae ne'e le'a. Kamu ke sai nama ana, noa'a kasi le'a ne'e kini ka fo'o di'ia nia noa'a kasi 'afua gwauna.

¹⁴ Ma na ngwae ki nini'a, kulu saiana God noa'a 'iri saunga'inia na ngwangwane fasi 'iri kira ka to'o ana ifu keta di'ia kini ki. Ma di'ia na ifuna ngwangwane ka 'una'eri, nia 'eke liu.

¹⁵ Bore ma, di'ia na kini alua na'a ifu keta, lisilana le'a liu. Sulia God kwatea na ifu keta fuana 'iri ka 'afua fafia 'ani gwauna.

¹⁶ Aia, di'ia ta ngwae ne'e noa'a kasi oga ala'a fafia na fa'amanata'anga nau sulia ru ne'e, na olisi'anga nau fuana 'uri: Noa'a go'o ta falafala matamata ne'e kaimili fa'amanata 'ani. Ma sa tai fa'ida ne'e kira fa'amamana ana God saena ma'e fanoa ki ta'ifau, kira sasi logo 'una'eri.

Falafala saga sulia na Fanga Abu'a

¹⁷ Aia, ma sulia na ru nau ku kerekere na'a fuamu'a nini'ari, noa'a naisi ba'atafe kamu. Sulia kaida'i kaumulu fiku fuana fo'onga'a, na abula'anga kamu ki ta'a, ma noa'a kamu kasi fa'angasingasia go'o na fa'amamana'anga kamu ki, bore ma kamu fa'angwata'uta'u ni lala.

¹⁸ Na etana ru nau ku balufi kamu fafia ne'e 'uri: Nau ku rongo ana kaida'i kamu fiku ki, kamu tua to'oto'o 'i safitamu'a, ma nau ku sai le'a ana ti ru nau ku rongoa nia mamana.

¹⁹ Mamana liu, na daro'a ne'eri fa'ata'i le'a ana sa tai fa'ida ne'e donga mamana ana God.

²⁰ Aia, ana kaida'i kamu leka fiku ma'i fuana Fanga Abu'a, noa'a la'u na Fanga Abu'a mamana ne'e kamu 'ania.

²¹ Osi'ana ta bali amu'a fanga doe na'a amu'a, ma noa'a kamu kasi 'ado na'a fa'inia ngwae matamata ki. Nia ne'e, ta bali ana ngwae kira ka fiolo go'o 'ada, ma ta bali amu'a ka kwa'u leleka muka gwaulilinga na'a amu'a.

²² Nia ne'e, ka le'a fuana muke fanga basi 'i luma kamu ki, fasi 'iri noa'a kamu kasi fa'a 'eke'a na ngwae ne'e fanga kira ki noa'a kasi 'oro. Osi'ana kaida'i kamu fanga doe 'i maana na ngwae dala'a ki, kamu fa'ata'inia ne'e noa'a kamu kasi fu'usi doe go'o ana fikutai ngwae fa'amamana God. Fa'uta, kaumulu fia nai ba'atafe kamu osi'ana na abulalamu'a ne'e 'una'eri? Noa'a!

Na Fanga Abu'a

(Matthew 26:26-29; Mark 14:22-25; Luke 22:14-20)

²³ Na fa'amanata'anga sulia na Fanga Abu'a ne'e nau ku kwatea fuamu'a, nau ku ngalia fa'asia na Aofia ba nia 'uri: Ana rodo ba kira 'olosaea na Aofia sa Jesus fuana malimae nia ki, nia ka ngalia na beret,

²⁴ ma nia ka ba'atafe God fafia, ma ka ngiia, ka fata 'uri, "Nia na'a ne noniku ne'e nau ku kwatea fuamu'a. Muke 'ania fuana manata 'anga to'oku."

²⁵ Ma buri 'ana kira fanga ka sui, 'una'eri logo sa Jesus ka ngalia na titiu ana waen, ma nia ka fata la'u 'uri, "Na titiu ana waen ne'e, nia usulia na'a na fau alanga'inga faolu ne'e God saunga'inia 'ani 'abuku. Ana kaida'i muke kwa'ufia, muke manata to'oku."*

²⁶ Nia ne'e, ana kaida'i ki ta'ifau ne'e kamu Fanga Abu 'ani beret 'una'eri fa'inia na titiu 'una'eri, muke fatatalo 'ani na maelana sa Jesus, ma muka sasi 'una'eri leleka ka dao ana olilana ma'i sa Jesus.

²⁷ Nia ne'e, di'ia ta ngwae ka 'ania na beret ana na Aofia, ma ka kwa'ufia na titiu nia, ma ka sasia falafala ta'a,* nia ka abula ta'a fuana nonina na Aofia fa'inia na 'abuna.

²⁸ Nia ne'e, sa tai akulu ne'e oga ka Fanga Abu, nia ka manata basi sulia na abulalana talana, sui nia ka fi'i 'ania na beret ma ka fi'i kwa'u ana na titiu ne'eri.

²⁹ Sulia di'ia nia noa'a kasi manata basi sulia na nonina na Aofia ana kaida'i nia 'ania na beret ma ka kwa'u ana na

* 11:25 Jeremaea 31:31; Eksodas 24:8   * 11:27 Sa Paul ala'a sulia falafala ta'a ngwae 'i Korint ki kira sasia ana ngwae ki. Ngwae fa'amamana to'oru ki kira fa'alia na ngwae dala'a fa'amamana ki ana Fanga Abu'a (11:21-22). Noa'a kira 'iri daro'ia fanga kira ani'i ki. Ma kira sasi na barangisi'anga ki 'i safitana ngwae God ki.

tituu, nia ngalia na 'a kwa'ikwa'inga fuana talana ana kaida'i nia Fanga Abu 'una'eri.

³⁰ Nia ne'e kwate ma ngwae 'oro ka mata'i, ma kika ngwata'uta'u, ma ti ngwae kira ka mae na'a.

³¹ Ma di'ia kulu filo kulu talakulu 'i na'o, God noa'a kasi matalanga'i kulu.

³² Bore ma na Aofia nia matalanga'i kulu ma ka kwate na kwa'ikwa'inga ki fuaka ana kaida'i ne'e, fasi 'iri nia noa'a kasi matalanga'i kulu fuana mae'a fa'inia na ngwae ki saena magalia ana kaida'i ke dao ma'i.

³³ Nia ne'e, ngwaefuta nau kina, ana kaida'i kamu fiku ma'i fuana Fanga Abu'a, muke tua ma'akwali kamu ta'ifau.

³⁴ Ma di'ia ta ngwae ka fiolo, le'a fuana nia ka fanga basi 'ana 'i luma nia, sui mala nia ka fi'li leka ana fiku'a, 'asu 'ubani God kata kwate na kwa'ikwa'inga fuamu'a sulia na falafala kamu ki ana kaida'i kamu fiku.

Ma, sulia ti ru matamata la'u, nai ba'a rokisi'i ana kaida'i nai leka ma'i siamu'a.

12

Na kwate'a ki fa'asia na Ano'i ru Abu

¹ Aia, ngwaefuta kina, nau ku keresa na ala'anga fuana olisilana na lidi'a kamu ki sulia na kwate'a ki fa'asia na Ano'i ru Abu. Nau ku oga muke sai le'a ana kwate'a ki ne'e Ano'i ru Abu nia kwate'a fuaka.

² Kamu saiana 'i na'ona mala ne'e kamu fa'amamana ana sa Jesus, na nunu'i ru ne'e noa'a kasi mauri ki, kira tala'ia rora amu'a.

³ Ma nau ku oga muke saiana di'ia na Ano'i ru God tala'ia ta ngwae, nia 'afita'i na ngwae ne'eri ka fata kwaiaagi ana sa Jesus. Ma ka 'una'eri logo, di'ia na Ano'i ru Abu kasi tala'ia ta ngwae, nia 'afita'i nia ka saea sa Jesus ne'e na Aofia.

⁴ Bore 'ana na Ano'i ru Abu ka kwate na kwate'a matamata kwailiu ki, na kwate'a ne'eri ki 'lita go'o ma'i ta'ifau fa'asia ta'i Ano'i ru Abu.

⁵ Sui bore 'ana na rao'a ne'e na Aofia nia oga'i kuke sasi'i ki ni'i ka matamata kwailiu, ta'i Aofia go'o ne'e kulu rao fuana.

⁶ Sui bore 'ana kulu ka saiana sasilana rao'a matamata kwailiu ki, ta'i God go'o ne'e kwai'afi akulu fuana sasilani.

⁷ Ma na Ano'i ru Abu ka fa'ata'inia ngasingasi'anga nia fuakulu ta'ifau 'iri kuke rao fuana 'afilaka kwailiu.

⁸ Ma fuana ti ngwae, na Ano'i ru Abu kwate na ngasingasi'anga fuana ala'anga 'ania liato'onga'a. Ma fuana ti ngwae la'u na Ano'i ru Abu ka kwate na

ngasingasi'anga fuana ala'anga 'ani sai'i ru'anga.

⁹ Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka kwate na fito'o 'anga ne'e ngasingasi'a liu. Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka kwate na ngasingasi'anga fuana guralana ngwae mata'i ki.

¹⁰ Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka kwate na ngasingasi'anga fuana sasilana ru ni fa'anada'a ki. Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka 'afida fuana ala'anga 'ani fatalana God. Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka kwate na ngasingasi'anga fuana kika lia saiana ru ki ne'e 'ita ma'i fa'asia na Ano'i ru Abu nama ka noa'a. Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka kwate na ngasingasi'anga fuana kika lia saiana ki. Ma fuana ti ngwae la'u, na Ano'i ru Abu ka kwate na ngasingasi'anga fuana na fadalana ala'anga ne'e kira sae'e.

¹¹ Sui bore 'ana nia ka kwate na ngasingasi'anga matamata ki fuaka ta'ifau sulia na kwaiogai 'anga nia, ma ta'i Ano'i ru Abu go'o ne'e kwate'e.

Kulu ta'i noni go'o ne'e to'o ana kula 'oro to'oto'o ki

¹² Kulu'a na ngwae ne'e kulu fa'amamana ana sa Jesus Christ ki, kulu di'ia ta'i noni ana sa Jesus Christ ne'e to'o ana kula 'oro to'oto'o ki. Ma sui bore 'ana nia ka to'o ana kula 'oro ki, nia ta'i noni'i ru go'o 'ana.

¹³ Kulu'a ta'ifau go'o, na ngwae Jiu ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma na ngwae ne'e kira rao 'o'o ki, ma na ngwae ne'e kira aloge ki, kulu di'ia ta'i noni'i ru go'o, sulia ta'i Ano'i ru Abu go'o ne'e siuabu kia, fasi 'iri kuke alua ta'i noni'i ru. Ma God ka kwate ta'i Ano'i ru Abu go'o 'iri ka tua saena maurilaka ta'ifau.

¹⁴ Na noni'i ru noa'a kasi to'o ana ta'i bali ru go'o, bore ma nia to'o ana kula 'oro to'oto'o ki.

¹⁵ Ma di'ia na 'ae ka fata 'uri, "Nau noa'a la'u ta bali ana noni, sulia nau'a noa'a la'u na lima," na 'ae ne'eri ta bali nama ana noni ne'eri'a.

¹⁶ Ma di'ia na alinga ka fata 'uri, "Nau'a noa'a la'u ta bali ana noni, sulia nau'a noa'a la'u na maa," na alinga ne'e ta bali nama ana noni ne'eri'a.

¹⁷ Ma di'ia na noni'i ru ta'ifau ne'e na maa go'o 'ana, nia kasi bolo fuana rongolana ta ru. Ma di'ia na noni'i ru ta'ifau ne'e alinga go'o 'ana, nia kasi bolo fuana moko'a to'ona ta ru.

¹⁸ Aia, na nonika le'a liu, osi'ana kaida'i God saunga'i kia, nia alua na ru ne'eri

ki ta'ifau go'o ana noni sulia na kwaiogai 'anga nia.

¹⁹ Ma di'ia na noni to'o ana ta'i kula go'o 'ana, nia noa'a la'u na noni mamana!

²⁰ Na noni to'o ana na kula 'oro ki, bore ma nia ta'i noni go'o.

²¹ Ma du'ungana 'una'eri, na maa 'afita'i ka fata 'uri fuana lima, "Lima 'ae, nau kusi oga'o go'o!" Ma ka 'una'eri logo na gwau noa'a kasi bolo fuana ala'anga 'uri fuana 'ae, "Nau kusi oga'o go'o!"

²² Ti ngwae kira manata ne'e ti kula ana noni ni'i ngwata'uta'u. Bore ma, 'afita'i liu kulu ka mauri di'ia kula ne'eri ki noa'a fa'asia nonika.

²³ Ma ti kula ana noni ne'e kulu saea fasi noa'a kasi 'inoto'a go'o, nia ne'e kuke lia le'a sulida. Ma ta kula ana noni ne'e lisilana kasi le'a go'o, nia ne'e kuke fa'aru'ufia nama 'ani toro.

²⁴ Ma ti kula ana noni ne'e lisida ka le'a, noa'a kulu kasi bolo fuana fa'aru'ufilada. God saunga'i 'una'eri ana nonika, fasi 'iri kuke fa'adoea na kula ne'eri ki 'ania nonika ne'e ngwae ki kira fia kula 'o'o ki go'o 'ana.

²⁵ Nia ne'e, noa'a go'o ta daro'a saena noni'i ru, sulia ne'e kula ki ta'ifau go'o kira lia sulida kwailiu.

²⁶ Ma di'ia ta ta'i kula ana noni nia fii, na kula ki ta'ifau go'o ne'e kira fii logo fa'inia. Ka 'una'eri logo, di'ia ta kula ana noni'i ru kira tafea, na noni'i ru ta'ifau kira ngalia na ba'atafa'ea ne'eri.

²⁷ Aia, kaumulua ta'ifau go'o ne'e na nonina sa Jesus Christ, ma ta'i ta'i ngwae'a akulu ne'e ti kula ana nonina.

²⁸ Ma saena fikuta'i ngwae God nia kwatea na rao'a matamata kwailiu ki fuaka. Etana, nia kwatea na rao'a 'ani lifurongo'anga fuana ti ngwae. Ma ruana nia ka kwatea rao'a ana fa'atalo'a 'ania fatalana God. Ma na uula nia ka kwatea rao'a 'ani fa'amanata'anga. Sui, nia ka kwatea ngasingasi 'anga fuana sasilana fa'anada'a ki. Sui, nia ka kwatea ngasingasi 'anga fuana guralana ngwae mata'i ki. Sui, nia ka kwatea na ngasingasi'anga fuana kwai'afi'anga. Ma nia ka kwatea logo na ngasingasi'anga fuana kwaitala'i'anga. Ma nia ka kwatea logo na ngasingasi'anga fuana ala'anga 'ani ala'anga matamata ne'e noa'a kira kasi sai ani ki.

²⁹ Aia, kulu ta'ifau go'o noa'a la'u na ngwae lifurongo ki, ma noa'a la'u na ngwae ana fa'atalo'a 'ania fatalana God ki, ma noa'a la'u na ngwae fa'amanata ki. Ma noa'a la'u ngwae ki ta'ifau akulu ne'e to'o ana ngasingasi'anga fuana sasilana fa'anada'a ki,

³⁰ nama na ngasingasi'anga fuana guralana ngwae mata'i ki. Nama noa'a la'u kulu'a ta'ifau ne'e to'o ana ngasingasi'anga fuana ala'anga 'ani ala'anga matamata ki, ma noa'a la'u kulu'a ta'ifau ne'e kulu bolo fuana fadalana ala'anga ne'e kira sae'e ki.

³¹ Ma nau ku oga muke oga na kwate'a 'inoto'a ki. Nia ne'e, ana kaida'i ne'e, nai ba'a fa'ata'inia na'a ru ne'e le'a ka tasa liufia na'a ru ne'eri ki ta'ifau.

13

Alafe'anga

¹ Di'ia nau ku saiana fata'a 'ani ala'anga matamata ngwae ki ma na ala'anga 'ainsel ki logo, bore ma di'ia noa'a naisi alafe fuana ngwae ki, na ala'anga nau ki na ru 'o'o go'o 'ana, ma nia di'ia go'o 'ana na isi'a 'ani lingalinga'i ru ne'e ta ngwae nia 'uia ta lali salo.

² Ma di'ia nau ku saiana fa'atalo 'ani fatalana God, ma nau ku to'o ana na sai'i ru'anga ki ta'ifau, ma nau ku saiana na ru ago ki ta'ifau, ma nau ku to'o ana na fa'amamana'anga ne'e bolo fa'inia na 'idulana na fa'i ua ki, bore ma di'ia noa'a naisi alafe fuana ngwae ki, nau na ru 'o'o go'o.

³ Ma di'ia nau ku kwatea na ru nau ki ta'ifau fuana ngwae dala'a ki, ma nau ku ala'ania na ngwae ki kira ka saungi nau 'ani mafula, bore ma di'ia noa'a naisi alafe fuana ngwae ki, naisi ngalia go'o ta kwaiara'anga.

⁴ Na ngwae ne'e alafe fuana ngwae ki, nia mabetau ma ka sasi le'a fuada. Ma na ngwae ne'e alafe fuana ngwae ki, nia kasi kwaimamagolai ma kasi fata ba'alafe.

⁵ Ma na abulalana noa'a kasi ta'a, ma na ngwae 'una'eri noa'a kasi manata go'o sulia na ru ne'e nia oga'i ki, ma nia kasi saeta'a 'ali'ali. Bore ma nia saiana ka rufuanata ana sa tai ne'e kira sasi ta'a fuana.

⁶ Ma na ngwae ne'e alafe fuana ngwae ki, nia kasi sae'e'ea fa'inia na ta'anga'a, bore ma nia sae'e'ea fa'inia na mamana'anga.

⁷ Ma na ngwae ne'e alafe 'una'eri, nia mabetau, ma nia saiana ka uu ngasi ana kaida'i 'afita'i'anga ki ta'ifau. Ma ana kaida'i ki ta'ifau, nia ka fa'amamana ma ka manata 'uito'o ana God.

⁸ Ma na alafe'anga 'una'eri nia tuatua firi. Bore ma na kwate'a ana fa'atalo'a 'ani fatalana God, ni'i ke ba'a sui. Ma na kwate'a 'ani ala'anga matamata ki, ni'i ke ba'a sui logo. Ma na kwate'a 'ani sai'i ru'a, ni'i ke ba'a sui logo.

⁹ Sulia na saili ru 'anga ki ma na ala'anga fa'asia God ki, ana kaida'i ne'e noa'a ni'i kasi ali'afu 'ua.

¹⁰ Bore ma ana kaida'i ne'e na ru ali'afu ke ba'a dao ma'i, ma na ru ne'e noa'a kasi ali'afu ki kike ba'a sui.

¹¹ Ana kaida'i nau ku ti'iti'i ma'i, na fatalaku di'ia go'o 'ana na ngela ti'iti'i, ma na manatalaku ka di'ia logo na ngela ti'iti'i, ma na saili ru'a nau, nia di'ia go'o 'ana na ngela ti'iti'i. Bore ma ana kaida'i nau ku doe na'a, nau ku fa'asia na'a abulana ngela ti'iti'i ki.

¹² Ka 'una'eri logo fuakulu, ana kaida'i ne'e na saili ru 'anga kulu ki ni'i aba aba go'o 'ana, nia di'ia ta ngwae ne'e lisia na nunu'i ru rorodo'a saena ta'e lialia noa'a kasi raola. Bore ma, ana kaida'i kuke ba'a lisia na Aofia talana, kuke ba'a sai le'a ana ru ki ta'ifau, di'ia logo God ne'e sai le'a akulu ta'ifau.

¹³ Ana kaida'i ne'e na uulu ru ki ne'e teo tari: na fa'amamana'anga, na manata 'uito'o 'anga, ma na alafe'anga. Ma na alafe'anga na'a ne'e tasa ka liufia na ru ne'eri ki ta'ifau.

14

Na kwate'a fa'asia na Ano'i ru Abu ne'e le'a ka tasa

¹ Muke sasi ngangata 'uana alafe'anga fuana ngwae ki. Ma nia ka le'a logo fuana sasi'a 'uana na kwate'a ki fa'asia na Ano'i ru Abu, tasa na'a ne'e 'uana na kwate'a fuana fa'arongoa madako 'ani fatalana God.

² Ma di'ia ta ngwae ka fata 'ani ala'anga matamata ne'e nia noa'a kasi saiana, God lala 'ana ne'e nia fata fuana, nia noa'a kasi fata fuana ta ngwae, sulia kira kasi saiana tae ne'e nia saea. Na Ano'i ru Abu kwate'a nia ka ala'a sulia na ru ago ki.

³ Bore ma di'ia ta ngwae ka fa'arongoa 'ani fatalana God, nia fata fuana ngwae ki 'iri ka 'afida, ma fuana radulada, ma gwalelada.

⁴ Na ngwae ne'e fata 'ani ala'anga matamata ki ne'e nia kina, ta'ifilia na maurilana talana go'o ne'e nia 'afia. Bore ma na ngwae ne'e fa'arongoa 'ani fatalana God, nia 'afia na ngwae ki ta'ifau saena fiku ta'i ngwae.

⁵ Sui bore 'ana nau ku oga kamu'a ta'ifau go'o muke fata 'ani ala'anga matamata ki ne'e noa'a kamu kasi saiana, nau ku oga ka tasa fasi 'iri kamu ke saiana fa'arongoa 'ani fatalana God. Sulia na ngwae ne'e fa'arongoa 'ani fatalana God, nia 'inoto'a ka liufia na ngwae ne'e fata 'ani ala'anga matamata ki ne'e nia kina. Ma di'ia ta ngwae tua fuana fadalana na

ala'anga ne'e noa'a nia kasi saiana ki, nia le'a logo, sulia kera ke ba'a 'afia na ngwae fa'amamana ki ta'ifau.

⁶ Ngwae'futa nau kina, ana kaida'i nau ku leka ma'i siaumulu, di'ia nau ku fata 'aku 'ani ala'anga ne'e noa'a kulu kasi saiana, noa'a naisi kwai'afi go'o amu'a. Bore ma di'ia nau ku fa'arongoa 'ania ta ru ne'e God fa'ata'inia fuaku nama nau ku fa'amanata kamu, tama nau 'afi kamu'a ka doe.

⁷ Aia, na fa'abolota'ilana ne'e 'uri na tala 'au ni uflana. Di'ia ta ngwae ne'e noa'a kasi saiana uflana, na ngwae ki noa'a kira kasi saiana na lingalinga 'i ru tae ne'e nia ufia.

⁸ Ka 'una'eri logo, di'ia ta ngwae ana fuani oro ka ufia na bungu fuana ganilana ma'i na ngwae ki fuana fu'anga, ma na lingana bungu ne'eri noa'a kasi madako, noa'a kira kasi leka go'o ma'i.

⁹ Ka 'una'eri logo ana kamu'a, sulia di'ia kamu fata 'ani ala'anga ne'e noa'a ta ngwae kasi saiana, na ala'anga kamu ki kasi fulia go'o ta ru.

¹⁰ Na ala'anga oro liu ki teo saena magalia ne'e, ma na ala'anga ne'eri ki ta'ifau go'o kira to'o ana fadalani.

¹¹ Bore ma, di'ia ta ngwae ka ala'a fa'i nau, ma noa'a nau kusi saiana na ala'anga nia, nia 'afita'i liu kero'o ka sai amiro'o kwailiu.

¹² Osi'ana ne'e kamu oga liua muke to'o ana kwate'a fa'asia na Ano'i ru Abu ki, le'a fuana muke sasi 'uana na kwate'a ne'e saiana ka fa'angasingasia na fa'amamana'anga ngwae ki.

¹³ Kaida'i ta ngwae ka fata 'ania ala'anga matamata ki ne'e nia kina, nia ke fo'osia nama God 'iri nia ka kwatea na ngasingasi'anga fuana fadalana tae ne'e nia saea.

¹⁴ Sulia di'ia nau ku fo'o 'ani ala'anga matamata ki ne'e nau ku kina, na mangoku ne'e fo'o, ma na manatalaku noa'a kasi fo'o go'o.

¹⁵ Nia ne'e, nai ba'a fo'o 'ani mangoku, ma nai ba'a fo'o logo 'ani manatalaku. Ma nai ba'a ngu 'ani mangoku, ma nai ba'a ngu logo 'ani manatalaku.

¹⁶ Ana kaida'i kamu fiku fuana fo'onga'a, di'ia kamu ba'atafea God 'ani mangomu'a go'o, ta ngwae noa'a kasi saiana na ala'anga kamu, ma 'afita'i nia ka saea "Iu ke 'una'eri" 'uana fa'ata'ilana nia alafafia tae ki ne'e kamu saea.

¹⁷ Ma sui bore 'ana na fo'onga'a kamu 'uana ba'atafelana God ka le'a, noa'a kamu kasi 'afia go'o ta ngwae.

¹⁸ Nau ku ba'atafea God sulia nau ku fata 'ani ala'anga matamata ki ne'e nau

kusi saiana, ma nau ku sasi 'una'eri ana kaida'i 'oro ka liufi kamu ta'ifau.

¹⁹ Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, ana kaida'i nau ku tua fiku fa'inia na ngwae ki fuana fo'onga'a, nau ku oga nau ku saea go'o lima ma'e fata'a ki ne'e madako ma kira ka saiana, fa'asia saelana 10,000 ma'e fata'a ki 'ani ala'anga ne'e noa'a kira kasi saiana.

²⁰ Aia, ngwaefuta nau kina, muke tua di'ia ta kala ngela ne'e nia kina fuli ru'a ta'a. Bore ma, noa'a kasi le'a fuana na manatalamu'a ka di'ia na manatalana kala ngela ki. Nia le'a fuana na manatalamu'a ka di'ia na ngwae 'a'ana ki.

²¹ Sulia na Aofia ba saea saena na Kerekere'a Abu ka 'uri, "Nau kui ba'a kwatea kwau ti ngwae kwaita siana ngwae nau ki, fasi 'iri kira ke fata fuada 'ani ala'anga matamata ki.

Ma sui bore 'ana nau ku sasi 'una'eri, na ngwae nau ki, kasi oga go'o fafarongolaku."

²² Nia ne'e, kulu sai na'a ana, God kwatea na kwate'a 'ani ala'anga matamata ki 'iri sa tai fa'ida ne'e noa'a kira kasi fa'amamana, kira ka saiana God ne'e tala'ia na ngwae ne'e ala'a. Ma kwate'a 'ani fa'arongo'a 'ani fatalana God, God kwatea 'iri ka radua ngwae ne'e kira fa'amamana ta'ifau na'a ki.

²³ Nia ne'e, ana kaida'i ngwae fa'amamana ki kira fiku fuana fo'onga'a, ma kira ka fata 'ani ala'anga matamata ki ne'e noa'a kira kasi saiana, ma di'ia ti ngwae abu fa'amamana kira ru'u ma'i 'i ne'e, ma noa'a kira kasi saiana na ala'anga kamu ki, kike ba'a fia fasi kamu bolebole'a.

²⁴ Bore ma di'ia na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fiku fa'arongo 'ani fatalana God, ma ta ngwae abu fa'amamana ka ru'u ma'i, nia ke ba'a saiana nia to'o ana ta'anga'a ki. Ma sulia na tae ne'e nia rongoa, nia ka saiana logo ne'e God ke ba'a matalanga'inia,

²⁵ ma nia ke ba'a fa'ata'inia na manata'anga ago nia ki, ma ka abula fa'asia na ru ne'eri ki, ma nia ka bobo uruuru 'uana fo'osilana God, ma ka fata 'uri, "Mamana liu, God tua fa'i kamu."

Na fo'onga'a le'a

²⁶ Ngwaefuta nau kina, ana kaida'i ne'e kamu fiku ma'i fuana fo'onga'a, muke sasi 'uri: Ta'i ngwae ka ngu ba'atafea God, ma ta ngwae la'u ke fa'amanata, ma ta ngwae la'u ke fa'arongo 'ani ru ne'e God fa'ata'inia fuana, ma ta ngwae la'u ke fata 'ani ala'anga ne'e noa'a nia kasi saiana,

ma ta ngwae logo ke fada na ala'anga ne'eri. Aia, na ru kira sasia ki ta'ifau go'o ne'e ru fuana kwai'afilana na ngwae fa'amamana ki ta'ifau.

²⁷ Ma di'ia ti ngwae kira fata 'ani ala'anga matamata ki ne'e noa'a kira kasi saiana, 'una'eri bolo fa'inia ro ngwae go'o nama ta uulu ngwae ne'e kike ala'a. Ma kira ka ala'a ana kaida'i matamata ki. Ma ta ngwae ke fada nama na ala'anga ne'eri ki.

²⁸ Ma di'ia noa'a ta ngwae kasi saiana fadalana na ala'anga ne'eri ki, 'irai noa'a ta ngwae kasi fata 'ani ala'anga matamata ne'e noa'a kira kasi saiana ki. Na ngwae ne'e kira saiana ala'anga 'una'eri ki, kike aroaro go'o 'ada, ma kike ala'a go'o ada saena manatada fa'inia God.

²⁹ Ka 'una'eri logo, na ngwae ne'e kira fa'arongo 'ania fatalana God ki, nia bolo fuana ro ngwae nama ta uulu ngwae go'o ne'e kike ala'a. Ma na ngwae ki ta'ifau kira ka fafarongo le'a sulia.

³⁰ Bore ma di'ia ta ngwae fata 'ani fatalana God, ma ta ngwae la'u ne'e tua 'i ne'eri, ma God ka fa'ata'inia ta ru fuana, nia le'a fuana ta ngwae ne'e ka eta fata ka noto 'ana, sui mala ka kwate ngwae baera ka ala'a.

³¹ 'Una'eri ne'e ngwae ki ta'ifau ne'e kira fata 'ania fatalana God kike kwatea masakwa'anga fuada ta'ifau fuana fata'a. Muke sasi 'una'eri 'iri muke fa'amanata kamu kwailiu fa'inia radulamu'a.

³² Ma ta ngwae ne'e fa'arongo 'ania na fatalana God, nia ka dau fafia ala'anga nia.

³³ Sulia God nia oga kuke sasi saora'i ana ru ki, ma kulu ka tua 'ani aroaro'anga.

Na falafala ana fo'onga'a fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ana fanoa ki ta'ifau

³⁴ nia 'uri: Ana kaida'i kamu fiku fuana fo'onga'a, noa'a kamu kasi ala'ania na kini ki kira ka fata, bore ma kira ka tua aroaro go'o 'ada. Nia di'ia na taki kami ngwae Jiu ki saea, ne'e kini ki kira ka ro'osulia na fatalana ara'i kira ki.

³⁵ Di'ia ta kini oga saeflilana ta ru, nia ka saeflilo ara'i nia ana kaida'i kera tua 'i luma kera, osi'ana ru ni 'eke'a fuana na kini ka fata ana kaida'i ngwae ki kira fiku fuana fo'onga'a.

³⁶ 'Uri ma kamu ngwae Korint ki kamu fia fasi kamu talinga'i liu na'a? Na fatalana God noa'a kasi 'ita ma'i fa'si kamu. Ma noa'a la'u ta'ifili kamu go'o ne'e God kwatea na fatalana fuamu'a.

³⁷ Ma di'ia ta ngwae amu'a ka fia nia to'o ana na kwate'a fa'asia na Ano'i ru Abu, nama nia ta ngwae fuana fa'arongo'a

'ania fatalana God, le'a fuana nia ka sa-iana nau ku keresia na ala'anga totonga'i na Aofia.

³⁸ Ma di'ia na ngwae 'una'eri noa'a kasi ro'osulia ru ne'e ki, 'irai noa'a kamu kasi fafarongoa na tae ne'e nia saea.

³⁹ Nia ne'e, ngwaefuta nau kina, le'a fuana muke sasi 'uana fa'arongoa 'ani fatalana God. Ma noa'a kamu kasi luia na ngwae ne'e kira oga fata'a 'ani ala'anga matamata ne'e noa'a kira kasi saiana.

⁴⁰ Ma nia le'a fuana na fo'onga'a kamu ka saora'i fa'inia na aroaro'anga.

15

Na tata'elana sa Jesus Christ fa'asia na mae'a

¹ Aia, ngwaefuta nau kina, ana kaida'i ne'e, nau ku oga muke manata to'ona na Fa'arongoa Le'a ba nau ku fa'arongo 'ani fuamu'a ma muke uu ngasi ana.

² Di'ia na fa'amamana'anga kamu ngasi ana Fa'arongoa Le'a nini'a nau ku fa'arongo 'ania fuamu'a, muke to'o ana mauri'a firi. Bore ma di'ia kamu kasi dau ngasi ana Fa'arongoa Le'a ne'eri, 'irai na fa'amamana'anga kamu ru 'o'o go'o 'ana.

³ Nau ku fa'amanata na'a 'ani fuamu'a, na ru doe ka tasa liu ne'e kira fa'amanata nau 'ani ki ne'e 'uri:

Sa Jesus Christ nia mae na'a fuana lafua-lana na abula ta'anga'a kia ki, di'ia ba na Kerekere'a Abu ba saea.

⁴ Ma kira kwaiatoa nia'a, ma God ka ta'e nia 'uana mauri'a ana uula asoa, di'ia na Kerekere'a Abu ba saea.

⁵ Ma nia ka fa'ata'i fuana sa Peter, ma sui fuana akwala ma ro ngwae lifurongo ki.

⁶ Sui ana ta'i kaida'i la'u, nia ka fa'ata'i fuana 'orolana 500 fafarongo nia ki. Ma 'orolada kika mauri go'o 'ada 'ua saena magalia ne'e, bore 'ana ta bali ada kira mae na'a.

⁷ Sui, nia ka fa'ata'i fuana sa James, ma 'i buri 'ana nia ka fa'ata'i la'u fuana na ngwae ni lifurongo ki ta'ifau.

⁸ Ma 'i buri, nia ka fa'ata'i logo fuaku ne'e nau ku di'ia ta ngela ne'e nia futa ana kaida'i rora.

⁹ Osi'ana nau'a noa'a la'u ta ngwae talinga'i liu ana ngwae lifurongo ki, ma noa'a naisi bolo fuana saelaku 'ania na lifurongo, sulia nau ku fa'akaisia na'a na ngwae fa'amamana God ki.

¹⁰ Ma sui bore 'ana nau ku 'una'eri, nau na'a ne'e ta ngwae lifurongo, sulia God ne'e fili nau sulia na kwai'ofe'anga nia. Ma na kwai'ofe'anga nia noa'a nia 'iri manisui'a ana, sulia nau ku rao ngasi ka

tasa liufia na lifurongo matamata ki. Aia, noa'a la'u nau'a talaku ne'e nau ku rao, osi'ana God kwai'ofe aku, ma ka 'afi nau fasi 'iri nau ku rao fuana.

¹¹ Ma kami ngwae lifurongo ki ta'ifau, miika fa'arongo 'ani ta'i Fa'arongoa Le'a go'o. Ma nia ne'e na ru ne'e kamu fa'amamana na'a ana.

Sulia na tata'elaka fa'asia mae'a

¹² Aia, kami ka fa'amanata kamu 'ania ne'e God ta'ea na'a sa Jesus Christ fa'asia na mae'a. Ma fa'uta ne'e ti ai amu'a ka saea God noa'a kasi ba'a ta'ea la'u na ngwae ne'e mae na'a ki?

¹³ Di'ia nia 'afta'i God ka ta'ea na ngwae ne'e kira mae ki, 'irai sa Jesus Christ logo noa'a kasi tata'e na'a.

¹⁴ Ma di'ia sa Jesus Christ noa'a kasi tata'e na'a fa'asia na mae'a, na fa'amanata'anga kaimili nia ru 'o'o go'o, ma na fa'amamana'anga kamu ru 'o'o logo.

¹⁵ Ma noa'a la'u na ru ne'eri go'o 'ana, sulia di'ia sa Jesus Christ noa'a kasi tata'e na'a, na ala'anga kaimili sulia God nia 'oso go'o 'ana, sulia kami fa'arongo 'ania ne'e God ta'ea sa Jesus Christ fa'asia na mae'a. Bore ma di'ia God kasi ta'ea na ngwae ne'e kira mae ki, nia noa'a kasi ta'ea logo sa Jesus Christ.

¹⁶ Sulia di'ia noa'a nia kasi talangwara'u fuana ngwae mae ki kira ka tata'e la'u, tama sa Jesus Christ noa'a kasi tata'e logo fa'asia na mae'a na'a.

¹⁷ Ma di'ia God kasi ta'ea sa Jesus Christ, tama fa'amamana'anga kaumulu ru 'o'o, ma muke ba'a ngalia na'a kwa'ikwa'inga sulia na abula ta'anga'a kamu ki.

¹⁸ Ma ka 'una'eri logo, na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ ma kira ka mae na'a, kira kasi to'o ana mauri'a firi.

¹⁹ Ma di'ia na ru le'a ki ana sa Jesus Christ tua akulu ana kaida'i kulu tua go'o saena magalia ne'e ma noa'a la'u 'i langi, kulu bolo fuana kuke kwaimanatai ka tasa liufia ngwae ki ta'ifau.

²⁰ Bore ma kulu sai le'a ana God ta'ea mamana na'a sa Jesus Christ fa'asia na mae'a. Nia ne'e, kulu ka sai logo ana God ke ba'a ta'e kia ne'e kuka fa'amamana kaida'i kulu mae.

²¹ Na ngwae ki ta'ifau kira mae, osi'ana na ta'i ngwae sa Adam. Ma ka 'una'eri logo, God ke ba'a ta'e kulu osi'ana ta'i ngwae sa Christ.

²² Na ngwae ki ta'ifau kira mae, osi'ana kulu ana kwalafa sa Adam ne'e na ngwae etaeta. Ma ka 'una'eri logo, God ke ba'a ta'e kulu ta'ifau 'uana mauri'a, osi'ana kulu tua ratai ana sa Jesus Christ.

²³ God ta'lea sa Christ 'i na'lo. Ma kulu'a na ngwae sa Christ ki, God ke ba'a ta'e kulu ana kaida'i sa Jesus Christ ke oli ma'i.

²⁴ Ma buri 'ana, fa'i asoa 'isi ke dao ma'i. Sa Jesus Christ ke ba'a malangisia na malimae nia ki ne'e kira 'inoto'a, ma kira ka to'o ana ngasingasi 'anga, ma nia ke ba'a kwatea na'a 'Inoto'anga nia fuana Ma'a nia God.

²⁵ Sulia sa Jesus Christ ke 'inoto'a leleka ka dao ana kaida'i God ke liufia na malimae sa Jesus Christ ki ta'ifau, ma ka aluda fuana kika kwairo'oi ana sa Jesus Christ.

²⁶ Ma na malimae 'isi ne'e God ke malangisia na'a ne'e mae'a.

²⁷ Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "God ka alua na'a ru ki ta'ifau olofana ngasingasi'anga nia." Bore ma kulu saiana God kasi alu nia talana 'i olofana ngasingasi'anga sa Jesus Christ, sulia God alua na'a ru ki ta'ifau 'i olofana ngasingasi'anga sa Jesus Christ.

²⁸ Ma 'i buri 'ana ru ki ta'ifau tua na'a 'i olofana 'inoto'anga sa Christ na Ngela God, nia'a talana logo ke ba'a alu nia talana olofana God ne'e alua na'a ru ki ta'ifau 'i olofana sa Christ. Ma ana kaida'i ne'eri, God ke ba'a 'inoto'a fafia ru ki ta'ifau.

²⁹ Aia, ti ngwae kira siuabu fuana na ngwae ne'e kira mae na'a ki. Kira siuabu 'una'eri, sulia kira sai le'a ana God ke ba'a ta'lea na'a ngwae ne'e kira mae ki. Di'ia God kasi totolia ta'elana na ngwae ne'e kira mae ki, fa'uta ne'e kira ka siuabu 'una'eri?

³⁰ Aia, ma kaimili lifurongo ki logo, sui bore 'ana ru 'oro ki ka sasi fuana saungilaimili, kami fatatalo'ania sa Christ. Di'ia noa'a kami kasi saiana God ke ba'a ta'le kia, 'afita'i kami ka ma'udi fuana sasilana na rao'a ne'eri.

³¹ Ngwaefuta nau kina 'ae, nia mamana liu, ana fa'i asoa ki ta'ifau go'lo, ru ki sasi fuana saungilaku. Nia mamana liu logo, nau ku saele'a sulia na fa'amamana'anga kamu ki ana sa Jesus Christ na Aofia kia.

³² Nau ku dao to'ona 'afita'i'anga doe liu 'i ne'e 'i Efesus, sulia na malimae nau ki kira di'ia kui kwasi ki, ma kira ka oga saungilaku. Di'ia nau kusi fito'lo ana God ne'e ta'lea ngwae ki fa'asia na mae'a, noa'a nau kusi ma'udi go'lo fuana dao'a to'ona 'afita'i'anga 'una'eri. Ma di'ia God kasi ta'lea ngwae ki fa'asia na mae'a, le'a fuakulu kuke ro'lo sulia na ala'anga ba 'uri,

"Kuke fanga doe, ma kuke kwau doe na'a 'akulu, sulia noa'a kasi tau kuke ba'a mae."

³³ Aia, noa'a kamu kasi fa'amamana ana ru 'oso'oso ki. Di'ia kamu leka fiku fa'inia na ngwae ta'a ki, kamu ke di'ida logo.

³⁴ Muke manata saga, ma muke abula fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki. Sulia nau ku saiana ti ai amu'a noa'a kira kasi sai 'ua ana God, muke 'eke osi'ana ru ne'eri.

Na nonika ke ba'a faolu ana kaida'i God ke ta'e kulu

³⁵ Aia, sali ta ngwae saefloa ka 'uri, "Uri ma God ka ta'e fa'uta ana ngwae mae? Ma na noni ru fa'uta ne'e kike ba'a to'lo ana?"

³⁶ Aia, na olisi'anga nau 'uri: Na saefilo'a ne'e bolebole'a liu. Manata sulia na maga ru ne'e 'oko fasia. 'Oko 'ili fafia, ma buri 'ana na maga ru ka masubu ma'i. Ma na kwaiatolana noni'i ru ne'e 'una'eri logo.

³⁷ Ma na ru ne'e 'oko fasia ne'e nia na maga ru nama 'ana. Sali magana ta koli nama ta ru lala 'ana, bore ma kulu sai le'a ana ne'e nia 'iri alua 'ua ta noni'i 'ai mamana.

³⁸ Bore ma kaida'i nia bulao, God ka fi'i kwatea maga ru ne'eri ka to'lo ana noni'i ru nia oga. Ma God ka oga fuana 'ai to'oto'lo ki ka saka ma'fa'asi maga ru to'oto'lo ki.

³⁹ Ma ka 'una'eri logo ana noni ki ne'e God saunga'inida, sulia kira noa'a kasi bolo ta'ifau. Na ngwae ki, ma na gwata ki, ma na no'o ki, ma na i'a ki, nonida matamata kwailiu ta'ifau go'lo.

⁴⁰ Ma God ka saunga'inia na ru 'oro ki saena magalia ne'e ma na mamanga logo. Ma na ru ne'eri ki, nia saunga'inida kika lia le'a ta'ifau go'lo. Ma ru nia saunga'inida ana mamanga, kira to'lo ana kwanga'a matamata fa'asia na ru ki saena magalia ne'e.

⁴¹ Sulia na sina to'lo logo ana kwanga'a nia talana, ma na madamo ka to'lo logo ana ta kwanga'a. Ma na bulubulu ki ka to'lo ana kwanga'a kira ka matamata logo 'ana.

⁴² Ma ka 'una'eri logo ana kaida'i God ke ba'a ta'lea na ngwae ne'e kira mae ki. Ana kaida'i ta ngwae ka mae, kira kwaiatoa na'a nonina, ma nia ke ba'a fura. Ma ana kaida'i God ke ba'a ta'lea, na noni faolu nia ke tua tua firi.

⁴³ Ma ana kaida'i kira kwaiatoa ta noni saena ano, nia noa'a kasi lia le'a ma kasi ngasingasi'a. Bore ma ana kaida'i God ke ba'a ta'lea, nia ke rokisi fasi 'iri na noni ne'e ke lia le'a ma ke ngasingasi'a.

⁴⁴ Ma na nonika ne'e kira alua saena ano, nia na'a ne'e noni ana magalia ne'e. Ma kaida'i God ke ba'a ta'e kulu, kuke ba'a to'lo ana noni faolu ki ne'e totolia

fuana tua'a 'i langi. Sulia di'ia kulu ka to'o ana nonika ne'e totolia fuana tua'a saena magalia, kuke ba'a to'o logo ana nonika ne'e totolia fuana tua'a 'i langi.

⁴⁵ Sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "God eta saunga'inia na ngwae mauri ne'e satana sa Adam." Aia, ma sa Christ ne'e kulu saea 'ani "Adam 'isi," nia na'a ne'e Ano'i ru ne'e kwatea na mauri'a faolu.

⁴⁶ Na noni faolu noa'a kasi eta leka ma'i, sulia kulu mauri 'ua saena magalia sui mala kulu ka fi'i mauri 'i langi.

⁴⁷ 'Una'eri, na etana Adam, God saunga'inia 'ani na ano saena magalia. Ma na ruana Adam, ka leka ma'i fa'asia 'i langi.

⁴⁸ Ma na ngwae ne'e kira tua saena magalia ki, kira to'o ana noni ne'e di'ia sa Adam ba God saunga'inia 'ani ano saena magalia. Ma na ngwae ne'e kira tua 'i langi ki, kira to'o ana noni ne'e di'ia sa Christ ne'e nia leka ma'i fa'asia 'i langi.

⁴⁹ Ana kaida'i ne'e, na nonika di'ia na nonina sa Adam ba God saunga'inia 'ani ano. Bore ma, na noni faolu kia ki ke ba'a di'ia na nonina sa Christ ne'e nia leka ma'i fa'asia 'i langi.

⁵⁰ Aia, ngwae'futa nau kina 'ae, nonika ne'e to'o ana fasi fa'inia 'abu saena magalia ne'e, ma nia noa'a kasi totolia fuana ru'unga'a saena 'Inoto'anga God. Ma na nonika ne'e saiana mae'a, nia 'afita'i ka to'o ana mauri'a firi.

⁵¹ Aia, muke fafarongo basi fuana na ala'anga nau, sulia nau ku fa'arongo 'ani ru ago. Ti ngwae ne'e kira fa'amamana, noa'a kira kasi ba'a mae. Bore ma God ke ba'a rokisi kulu ta'ifau.

⁵² Ma ru ne'e ke ba'a fuli 'ali'ali go'o, di'ia na ma'afu kila kwanga'anga ana maana ngwae. Ana kaida'i God ke ufa na bungu ka angi ana fa'i asoa 'isi fuana magalia ne'e, sui nia fi'i ta'ea na ngwae fa'amamana ne'e kira mae ta'ifau na'a, ma noa'a kira kasi mae la'u. Ma ti ngwae akulu ne'e noa'a kasi mae 'ua, God ke ba'a rokisi kulu fasi 'iri kuke to'o ana noni'i ru faolu ki.

⁵³ Ma na nonika ne'e saiana mae'a, God ke ba'a rokisia fasi 'iri ke maumauri firi.

⁵⁴ Ana kaida'i God rokisia na nonika 'una'eri ma noa'a kulu kasi mae la'u. Ma nia ka fa'amamana na Kerekere'a Abu ba saea,

"God liufia na'a mae'a, ma na mae'a ka funu na'a!"^{*}

⁵⁵ Na mae'a noa'a kasi liufia na'a.

Ma ka 'afita'i na'a fuana mae'a ka kwatea na nonifi'i a."[✧]

⁵⁶ Fulingana tae ne'e ngwae ki kira ka mae osi'ana kira fulia na ta'anga'a ki. Ma kika to'o ana ta'anga'a sulia kira aburongo ana taki God ki.

⁵⁷ Aia, kulu ba'atafea God, sulia na Aofia kia sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia fa'asia mae'a.

⁵⁸ Nia ne'e, ngwae'futa le'a nau kina 'ae, muke fa'angasia na fa'amamana'anga kamu ki ana sa Christ. Ma muke uu ngasi ana na rao'a kamu ki fuana na Aofia, sulia kaumulu saiana rao'a kamu ki fuana na Aofia noa'a kasi 'o'o.

16

Na mani fuana kwai'afi'anga ana ngwae 'i Judea

¹ Aia, nau ku olisia na'a kerekere'a kamu ki sulia na mani ba kamu ukua fuana kwai'afilana na ngwae fa'amamana ki ba kira tua 'i Judea. Nau ku oga muke sasia na tae ne'e nau ku saea logo fuana ngwae fa'amamana ki saena aba'i kula 'i Galesia.

² Ana Sande ki ta'ifau, nia le'a fuana ta'i ta'i ngwae'a amu'a ka sasi aka'u ana tae ne'e nia ke ba'a kwatea, ka bolo fa'inia tae ne'e nia saiana ka ngalia ana rao'a nia, ma nia ka gonina leleka nau ku dao. Di'ia kaumulu sasi 'una'eri, ana kaida'i nau ku dao ma'i siaumulu, noa'a kamu kasi ukua la'u ti mani, sulia kamu sasi aka'u ta'ifau na'a.

³ Sui, ana kaida'i nau ku dao kwau, kamu ke filia ti ngwae ka ngali kwate'a kamu 'uana 'i Jerusalem. Ma nai ba'a kerekere fuana na ngwae fa'ina'ona'o ki ana fikutali ngwae fa'amamana ki 'i Jerusalem sulia na ngwae ba kamu filida ki kika ngalia na kwate'a kamu ki. Sui, kira ke ngali kerekere'a nau fa'inia kwate'a kamu ma ka leka.

⁴ Ma di'ia kaumulu oga nai leka logo fa'inida 'uana 'i Jerusalem, tama kulu ke fiku leka'a 'akulu.

Leka'a sa Paul

⁵ Nai ba'a leka siaumulu 'i Korint ana kaida'i nau ku liu ana aba'i kula 'i Masedonia, osi'ana nau ku manata sulia nai ba'a leka basi 'uana 'i Masedonia.

⁶ Ma ana kaida'i nau ku tua na'a ne'eri fa'i kamu, nai ba'a tua fa'i kamu sulia ti madamo, ma nau ku tua fa'i kamu taka leleka ka dao ana kaida'i ne'e unu'i gwari'a ka sui. Ma ana kaida'i nau ku liu daofa'i liu, nia le'a liu fuana muke kwai'afi aku ana leka'a nau 'uana 'i fa'i ne'e nai ba'a leka 'uana.

⁷ Noa'a nau kusi oga go'o 'aku dao'a to'omu'a sulia kaida'i ti'iti'i go'o. Ma nau

ku oga nau ku tua ka ta'i tau mala fa'i kamu, di'ia na Aofia ala'ania.

⁸ Nau ku manata nai ba'a tua 'i ne'e 'i Efesus leleka ka dao ana fa'i asoa kira saea 'ani Pentekos, sui mala nau ku fi'i leka.

⁹ Sui bore 'ana na ngwae 'oro ne'e malimae'a ana Fa'arongo'a Le'a, kira tua logo 'i ne'e, nai ba'a tua 'i ne'e, osi'ana nia talangwara'u fuana nau ku sasia na rao'a doe fuana na Aofia nini'ari.

¹⁰ Kaida'i sa Timoti dao kwau siaumulu, muke sasi le'a fuana, sulia nia ne'e ngwae rao na Aofia di'ia logo nau'a.

¹¹ Noa'a kamu kasi manata ti'iti'i 'ana sa Timoti. Ma ana kaida'i nia ka daofa'i liu ana leka'a nia, muke 'afia, ma muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu fuana, fasi 'iri nia ka bolo fuana oli'a ma'i 'i ne'e siaku. Sulia nau ku kwaikwaimasi ana sa Timoti fa'inia ti ngwae logo ne'e kira fa'amamana.

¹² Aia, sa Apolos na ngwae asina kia, nau ku amasi nia ka dao to'omu'a fa'inia ti ngwae asina akulu ne'e kira dao kwau siaumulu. Bore ma nia manata fasi nia kasi le'a fuana leka'a kwau siaumulu ana kaida'i ne'e. Ana ta kaida'i la'u, di'ia nia talangwara'u fuana, nia ka fi'i leka kwau siaumulu.

Na ala'anga 'isi ki

¹³ Aia, muke lialia, ma muke uu ngasi ana fa'amamana'anga kamu ki. Ma muke falatali'a, ma muke uu ngasi.

¹⁴ Ma ana ru ki ta'ifau ne'e kamu sasi'i, muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu ki.

¹⁵ Aia, kaumulu saiana na ngwae etaeta ne'e fa'amamana 'i safitamulu 'i Gris, nia ne'e sa Stafanas fa'inia tua'a nia. Kira rao ngasingasi'a ta'ifau fuana kwai'afilana ngwae God ki. Ngwae asina nau ki, nau ku amasi kamu,

¹⁶ fasi 'iri muke ro'osulia fatalana ngwae di'ia sa Stafanas, ma na tua'a nia fa'inia ti ngwae la'u ne'e kira rao fa'inida.

¹⁷ Nau ku saele'a liu sulia na daolana sa Stafanas, ma sa Fotunatus, ma sa Akaikus, sulia kira tua fa'i nau ta'ifau, sui bore 'ana kamu kasi totolia tua'a fa'i nau.

¹⁸ Kira fa'asaele'a nau di'ia logo kira fa'asaele'a kamu. Muke fa'ata'inia na fu'usi doe'anga kamu ki fuana ngwae 'una'eri ki.

¹⁹ Aia, na ngwae fa'amamana ki saena aba'i kula 'i Asia, kira kwatea kwau na fata le'ale'a 'anga kira ki fuamu'a. Ma sa Akuila ma 'i Prisila fa'inia sa tai fa'ida ne'e kira fiku saena luma kira fuana fo'onga'a, kira ta'ifau go'o ne'e kira kwatea logo kwau fata le'ale'a 'anga kira ki fuamu'a.

²⁰ Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ki ta'ifau ne'e kira tua 'i ne'e, kira logo ne'e kira kwatea ala'anga le'a le'a kira ki fuamu'a.

Aia, ma kamu'a ta'ifau go'o muke fa'ata'inia alafe'anga kamu ki fuamu'a kwailiu, ana kaida'i muke lisi kamu ki.

²¹ Aia, ala'anga le'ale'a nau fuamu'a nini'a, nau'a sa Paul talaku, nau ku kere-sia kwau na'a 'ani limaku.

²² Ma di'ia ta ngwae noa'a kasi alafe fuana na Aofia, nau ku oga God ka kwatea kwa'ikwa'inga fuana.

Ma nau ku oga liu fasi na Aofia sa Jesus ke oli na'a ma'i.

²³ Nau ku oga na Aofia kia sa Jesus ka kwai'ofe amu'a.

²⁴ Ma nau'a logo, nau ku alafe fuamu'a osi'ana sa Jesus Christ.

Na Ruana Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Korint

Ti fa'amanata 'oso'oso kira saea fasi sa Paul sokea ngwae 'i Korint ki, du'ungana sa Paul saesaea nia ke leka siada, bore ma nia noa'a kasi dao. Nia ka kerekere na'a fuada, ma noa'a nia kasi leka na'a. Ma fa'amanata 'oso'oso kira saea fasi sa Paul noa'a kasi mamana go'o. Ma kira ka saea ne'e nia noa'a la'u lifurongo mamana sa Jesus Christ. Na ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'eri 'i Korint, kira noa'a la'u na ngwae eta fa'amamana 'i Korint. Sa Paul saeda 'ani, "Ngwae ma'i ili ki." Ma fa'asia 11:22, kulu saiana ne'e kira ngwae 'i Jiu ki. Na ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'eri, kira liu musi kula fuana fa'amanata'anga. Ma ngwae ki folida fuana fa'amanata'anga kira.

Na ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'eri, kira sasi ru ki ta'ifau fuana fa'alilana mamana'anga sa Paul 'i Korint, fasi 'iri kira'a talada ngwae ki kike alafafida ne'e kira fa'ina'ona'o fuana ngwae 'i Korint, ma kika ngali mani 'oro 'uana fa'amanata'anga kira.

Saena kerekere'a ne'e, sa Paul ka olisia soke'a 'oro ne'eri ki. Ma na kerekere'a ne'e nia ala'a liu mala sulia sa Paul talana, ma sulia na nonifii'anga nia ana nonina, ma manata 'abera'anga nia fuana ngwae God ki. Nia fa'ata'inia ne'e nia rao ma'udi fuana God 'ani maurilana ta'ifau.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Rao'a sa Paul fuana ngwae fa'amamana ki 'i Korint & 1:1—7:16

Kwate fiku'a fuana 'afilana ngwae ki 'i Jerusalem & 8:1—9:15

Sa Paul na ngwae ni lifurongo mamana & 10:1—13:13

¹ Nau'a sa Paul, ta ngwae lifurongo ana sa Jesus Christ sulia na kwaiogai'anga God. Nau'a fa'inia sa Timoti na ngwae asina kia, kero'o kerekere kwau fuamu'a na ngwae God ki ne'e kamu tua saena ma'e fanoa doe 'i Korint, ma fuana ngwae God ki ta'ifau logo ne'e kira tua saena aba'i kula 'i Gris.

² Nau ku fo'o fasi 'iri God na Ma'a kia ma na Aofia sa Jesus Christ ka kwai'ofe amu'a ma ka kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

Sa Paul ba'atafea God

³ Kulu ba'atafea God na Ma'a sa Jesus Christ na Aofia kia. God ne'e na Ma'a ana kwaimanatai'anga fuaka, ma nia na'a ne'e gwalona na kwaigwale'anga ki ta'ifau.

⁴ God kwai'afi aka, kaida'i kulu to'o ana 'afita'i'anga ki, fasi 'iri kuke 'afia logo ti ngwae ne'e kira dao to'ona na kwalukaela 'afita'i'anga ki. Kulu bolo fuana 'afilana ngwae ki, sulia na kwai'afi'anga ne'e God kwatea fuaka.

⁵ Kulu dao to'ona nonifii'anga 'oro ki, ka di'ia ba sa Jesus Christ nonifii. Bore ma God kwai'afi akulu ka doe logo, ka di'ia ba nia kwai'afi ana sa Jesus Christ.

⁶ Kaimili nonifii fasi 'iri ka 'afi kamu ma ka fa'amauri kamu. Ana kaida'i kaimili nonifii, God 'afi kaimili, ma kaimili ka 'afi kamu logo, ma mika fa'angasingasi kamu. 'Una'eri muke bolo fuana mabetau'a ana kaida'i kamu liu ana nonifii 'anga di'ia logo ne'e kami liu ana.

⁷ Ma kaimili saiana ru ne'e: Ana kaida'i kamu liu ana nonifii 'anga di'ia logo ne'e kami liu ana, God ke ba'a 'afi kamu, di'ia logo nia 'afi kaimili.

Sa Paul dao to'ona 'afita'i'anga doe saena aba'i kula 'i Asia

(Acts 19:23-41)

⁸ Ngwaefuta kina, kaimili oga muke saiana ne'e 'afita'i'anga doe ne'e kami dao to'ona kaida'i kami tua saena aba'i kula 'i Asia. Ana kaida'i ne'eri, kaimili fia fasi kami ke mae, sulia na 'afita'i'anga ne'eri doe ka tasa.

⁹ Kami fia fasi ne'e maurilami'a saena magalia karangi ka sui na'a. Ma kaimili saiana na ru ne'eri ki fuli fuaimili, 'iri noa'a kami kasi fito'o ana kaimili talami'a, bore ma kami ka fito'o ana God lala ne'e saiana ta'elana na ngwae ne'e mae ki.

¹⁰ God ka 'afi kaimili fasi 'iri kami kasi mae ana 'afita'i'anga ne'eri ki. Ma nia ke ba'a kwai'afi aimili logo fasi 'iri na malimae kaimili ki noa'a kasi bolo fuana saungilaimili. Kaimili ka fito'o ana nia ke ba'a kwai'afi aimili 'una'eri,

¹¹ ana kaida'i kamu 'afi kaimili 'ani na fo'onga'a kamu ki. Nia ne'e, God ke ba'a kwai'afi aimili sulia ne'e ngwae ki kira fo'o 'una'eri fuaimili ana kaida'i 'oro ki. Nia ne'e, na ngwae 'oro ki kira ka ba'atafea God sulia na kwai'afi'anga nia fuaimili.

Sa Paul noa'a liu ka tala'i rora ana ngwae 'i Korint ki*

* 1:11 Ti malimae ana sa Paul, kira saea fasi sa Paul sokea ngwae 'i Korint ki du'ungana sa Paul saesaea nia ke leka siada ma nia noa'a kasi dao. Nia ka kerekere na'a fuada ru fuila nia ke leka nama. Ma kira ka 'uri, "Ngwae ne'e sa Paul fatalana kasi mamana go'o." Ma kira ka saea ne'e nia noa'a la'u lifurongo mamana sa Jesus Christ.

¹² Ngwaefuta kina, kami manata ba'alafe osi'ana kami sai le'a ana abula'anga kami fuana na ngwae ki ta'lifau le'a ma ka mamana, ma ka tasa fuamu'a. Na abula'anga kami ka 'una'eri noa'a la'u sulia na liato'o ana ngwae ki, bore ma sulia na kwai'afi'anga God fuaimili.

¹³⁻¹⁴ Na kerekere'a nau ki fuamu'a, kira talangwara'u fuana malinga'ilani. Bore ma noa'a kamu kasi sai le'a ami'a ana kaida'i ne'e. Ma nau ku oga kamu ke ba'a sai le'a aimili, 'iri ana fa'i asoa na Aofia sa Jesus ka oli ma'i, muke ba'a saele'a fa'i kami, di'ia logo ne'e kaimili saele'a fa'i kamu.

¹⁵ Ma sulia nau ku sai le'a ana ne'e kuke ba'a saesaele'a fuana lisilakulu kwai liu, nau ku naia 'uana dao'a to'omu'a ana ruana kaida'i, 'iri nau ku kwai'afi amu'a.

¹⁶ 'I na'o nau ku fia fasi ana kaida'i nai leka 'uana 'i Masedonia, nai ba'a liu kwau siaumulu. Ma ana kaida'i nau ku oli ma'i nai ba'a liu logo siaumulu, fasi 'iri muke kwai'afi aku ana lekalaku 'uana aba'i kula 'i Judea.

¹⁷ Sui bore 'ana nau ku naia dao'a ro ru fuamu'a 'una'eri, nau noa'a kusi dao na'a to'omu'a. Kamu kasi fia fasi ne'e manataku rokisi kwai liu ana kaida'i 'oro ki du'ungana nau noa'a kusi dao siaumulu. Nau noa'a kusi di'ia ngwae ana magalia ne'e kira fata 'uri, "Iu, nai ba'a sasi 'uira," ma buri 'ana kira ka fata lala 'uri, "Nau noa'a naisi sasi go'o 'uira."

¹⁸ Na fatalaku mamana di'ia logo na fatalana God ne'e mamana

¹⁹ sulia manataku di'ia logo manatana sa Jesus Christ na Ngela God ne'e kaimili sa Silas fa'inia sa Timoti kami fatatalo'ania fuamu'a. Ma manatana sa Jesus noa'a kasi rokisi kwai liu ana kaida'i 'oro ki. Bore ma nia na'a ne'e ngwae ne'e saea, "Iu, nai ba'a sasi 'uira," ma nia ka sasi 'una'eri.

²⁰ God fa'a ali'afua na fata alanga'inga nia ki ta'lifau 'ani sa Jesus Christ. Ma kulu alafafia ne'e sa Christ fa'a ali'afua na fata alanga'inga God. 'Una'eri kuka ba'atafea God.

²¹ Ma God kwatea ma kaimili fa'i kamu'a logo, kulu ka tua ratai fa'inia sa Jesus Christ. Ma God logo ne'e fili kia,

²² ma ka alua na toto akulu fuana ngwae nia ki 'ani Ano'i ru Abu. Nia kwatea na Ano'i ru Abu fuaka 'uana tua'a saena

mangoka, fasi 'iri kuka sai logo ana God ke ba'a kwatea na ru le'a 'oro ki fuaka.

²³ Aia, God saiana na ala'anga nau ki mamana liu. Noa'a naisi leka kwau 'i na'o siamu'a 'i Korint du'ungana noa'a naisi oga balufilamu'a fuana na ru ba kamu sasi'i ki.

²⁴ Noa'a kami kasi oga ne'e mike gwaunga'i fafi kamu 'ani su'uma'ilamu'a ana tae ki ne'e kamu fa'amamana ani. Sulia kami saiana na fa'amamana'anga kamu ana sa Jesus ni'i ngasingasi'a na'a. Bore ma kami oga mike kwai'afi amu'a, 'iri muke saele'a.

2

¹ Kaida'i ba sui nau ku dao siamu'a, nau ku balufi kamu, ma nau ku fa'aliadila kamu. Du'ungana tae ba noa'a naisi leka go'o kwau siaumulu la'u, osi'ana noa'a naisi oga fa'aliadilalamu'a la'u.

² Fuila kamu ke fa'asaele'a nau. Ma di'ia nau ku fa'aliadila kamu, tama sa tai mo ne'e ka fa'asaele'a nau? Noa'a go'o ta ngwae, sulia nau ku kwate kamu ka kwaimanatai.

³ Du'ungana ru ne'e, noa'a naisi leka kwau siaumulu, bore ma nau ku kerekere* kwau fuaumulu fuana fa'asagalana ti ai amu'a. Ma kaida'i nai ba'a dao kwau siamu'a, kamu kasi fa'aliadila nau 'ani ru baera. Kamu na ngwae ne'e nau ku oga muke fa'asaele'a nau. Sulia nau ku saiana di'ia nau ku saele'a, tama kamu ta'lifau muke saele'a logo.

⁴ Kaida'i ba nau ku kerekere kwau fuamu'a, nau ku kwaimanatai liu, ma na kafo 'i maaku ki ka afe sulia nau ku angi. Noa'a nau kusi kerekere kwau fuamu'a fasi 'iri muke liadila, bore ma nau ku kerekere kwau 'iri muke saiana na alafe'anga doe nau fuamu'a ta'ifau.

Na rufuanatalana na ngwae abula ta'a

⁵ Aia, ma fuana na ngwae ne'e abula ta'a ma ka etangia liadila'anga ne'e safitaku. Nia fa'aliadila nau, bore ma nia ka fa'aliadila kamu ka tasa. Na liadila'anga baera nia sui na'a, osi'ana

⁶ 'orolamu'a kamu kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae baera, ma ka bolo na'a.

⁷ Ma ana kaida'i ne'e, le'a fuana muke rufuanata na'a ana, ma muke fata kwairadu'a, ma ka oli fa'i buri.

* 2:3 Tae ne'e sa Paul ka saea 'i ne'e ma ana 7:5-16 kwate ma kulu saiana ta ngwae fa'amamana kira fulia ru ta'a liu ki. Sali sa Paul ala'a sulia ta ngwae fa'amamana nia fata fa'alia sa Paul maana fikuta'i ngwae ta'ifau. Nia fata 'uri, "Sa Paul nia noa'a la'u lifurongo mamana sulia ala'a lana noa'a kasi mamana." 'Una'eri ba leka'a baera (2:1) ka fa'anonifii'a liu na'a. Ma kulu ka lisia ana 2:5-10 na ngwae ne'eri fata fa'ali liua na'a sa Paul talana. Sa Paul nia ka kwatea sa Titus fa'inia ta kerekere'a, ma ka saea ngwae fa'amamana ki kike balufia na ngwae ne'eri. Ana 2:5-11 kulu lisia ne'e kira balufia ngwae ne'eri.

⁸ Nia ne'e, nau ku gani kamu fasi 'iri muke fa'ata'inia fuana ne'e kamu alafe mamana fuana.

⁹ Du'ungana tae ba nau ku kerekere kwau 'i na'o sulia nau ku oga nai ili kamu, 'iri nau ku dao to'ona di'ia muke ro'osulia na ala'anga totonga'i nau ki ta'ifau.

¹⁰ Ma kaida'i kamu rufuanata ana ngwae baera, nau'a bore nau ku rufuanata logo ana. Ma nau ku rufuanata ana ka sui na'a ngwae ba fulia ru ta'a fuaku. Sa Christ saiana ne'e nau ku rufuanata ana, 'iri nau ku 'afi kamu 'ani tua fikua le'a.

¹¹ Ma nau ku oga nai rufuanata ana, 'asu sa Saetan kata liufi kulu. Sulia kulu saiana nia oga ka sasia 'afita'i'anga ki akulu.

Kaida'i sa Paul tua 'i Troas nia manata 'abera sulia ngwae 'i Korint ki

¹² Aia, ana kaida'i nau ku dao 'i Troas[☆] 'uana fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ, nau ku dao to'ona na Aofia nia kwate ka talangwara'u fuaimili 'iri kami ka rao 'i ne'eri.

¹³ Sui bore 'ana ka 'una'eri, nau ku manata 'abera doe liu 'uamu'a, sulia noa'a naisi dao to'ona ngwaefuta kia sa Titus, ngwae ba ngali ala'anga sui kamu. Nia ne'e kwate ma nau ku fata ni oli oli'a fuana ngwae ki 'i Troas, ma nau ku leka na na'a 'aku 'uana 'i Masedonia fuana dao'a to'ona sa Titus.

Na rao'a sa Paul

¹⁴ Aia, nau ku ba'atafea God sulia nia kwate kulu ka tua ratai fa'inia sa Christ. Ana kaida'i ki ta'ifau, sa Christ tala'i kia saena kwaikwailiufi'anga nia 'i na'ona ngwae ki ta'ifau. Ma God ka kwate kulu ka fata talo'ania na fa'arongo'a sulia sa Jesus Christ ana fanoa ki ta'ifau. Ma na fa'arongo'a ne'eri, nia di'ia ta ru moko le'a ne'e leka 'uana kula ki ta'ifau.

¹⁵⁻¹⁶ Kaida'i kulu fa'arongo 'una'eri sulia sa Jesus Christ, kulu kwate ma God ka sae le'a. Ma kulu kwate na 'ai moko le'a ana na Fa'arongo'a Le'a ka liufia saena fanoa ki ta'ifau. Ma na ngwae ne'e kira ka to'o ana mauri'a firi, na Fa'arongo'a Le'a di'ia na ru moko le'a ne'e ngalia ma'i na mauri'a firi fuada. Ma na ngwae ne'e kira ngalia kwa'ikwa'inga fa'asia God, na Fa'arongo'a Le'a di'ia na ru moko ta'e ne'e saungida kika mae.

Aia, nia lia di'ia noa'a ta ngwae kasi bolo fuana fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a ne'e.

¹⁷ Ma noa'a kaimili kasi di'ia na ngwae 'oro ne'e kira fa'arongo 'ani na fatalana God fasi 'iri kira ke toda 'ani mani. Bore ma kaimili fa'atalo 'ania na Fa'arongo'a Le'a, sulia God nia araba'e kaimili. Kami ka saea na ru mamana ki 'ani ngasingasi'a

sa Jesus Christ. God saiana na ru ki ta'ifau ne'e kami sasi'i.

3

Na fau alanga'inga faolu ana Ano'i ru Abu

¹ Kaida'i kami ka ala'a sulia na rao'a kami 'una'eri, noa'a kamu kasi fia fasi kami ka lafe. Kaimili noa'a 'iri bo'obo'o 'uana ti ngwae matamata ne'e kike kerekere suli kaimili fasi 'iri kamu'a ka sai ami'a ne'e ngwae rao God ki. Ma kaimili noa'a 'iri bo'obo'o 'uamulu fuana kerekere'a suli kami fuana ti ngwae matamata, fasi 'iri kike sai aimili ne'e kami ngwae rao God ki. Ti ngwae matamata kira sasi 'una'eri, bore ma kaimili noa'a.

² Kamu'a na'a ne'e di'ia na kerekere'a 'una'eri, osi'ana na fa'amamana'anga kamu fa'ata'inia ne'e kaimili lifurongo mamana ki. Kaimili fa'inia na ngwae ki ta'ifau kaimili saiana ru ne'eri.

³ Ma na fa'amamana'anga kamu ne'e di'ia na kerekere'a ne'e fa'ata'inia kaimili na lifurongo ki, ma sa Jesus Christ ne'e keresia ru ne'eri, ma ka kwate fuaimili. Ma nia noa'a kasi keresia 'ani kafo goa fuana kerekere'a, bore ma nia keresia lala 'ani Ano'i ru mauri God. Ma nia kasi kerekere 'i fafona ta fau di'ia na taki ki ne'e God kwate fuana sa Moses, bore ma nia kerekere saena maurilakulu.

⁴ Kaimili fa'amamana daofa'i liu na ru ne'eri ki nia mamana, du'ungana kaimili fito'o ana God ne'e 'afilami'a osi'ana sa Christ.

⁵ Noa'a kaimili kasi saea ne'e kaimili bolo fuana rao'a ne'eri osi'ana na sai 'i ru'anga kaimili ki. Bore ma God ne'e kwate na ngwaluda'anga fuaimili 'uana rao'a fuana.

⁶ God na'a ne'e kwai'afi aimili, fasi 'iri mika bolo 'uana fa'amanata'anga sulia na fau alanga'inga faolu nia. Ma na fau alanga'inga faolu ne'eri, noa'a la'u na ru ana taki sa Moses keresi'i ki, bore ma nia na ru ana Ano'i ru Abu. Sulia na taki ki kwate mae'a, bore ma na Ano'i ru Abu kwate mauri'a firi.

⁷ Ma 'i na'o ma'i, ana kaida'i God keresia na taki ki fafona na reba fau ki, na madakolana God nia ngwasinasina kalikalia sa Moses. Ma na maana sa Moses ka ngwasinasina sulia na madakolana God, ma ka rara 'afia maana ngwae Jiu ki, ma nia 'afita'i kira ka lia 'uana na maana sa Moses, sui bore 'ana na ngwasinasinalana maana sa Moses ka koso na'a fa'asi ngwasinasina'anga. Aia di'ia na taki ne'e

☆ 2:12 Acts 20:1

kwatea mae'a ka dao 'ani 'inoto'anga 'una'eri,

⁸ tama na 'inoto'anga ana raolana Ano'i ru Abu nia doe ka tasa.

⁹ Ma di'ia na fau alanga'inga ana taki ki ne'e kwatea kwai matalanga'inga nia 'inoto'a, tama na fau alanga'inga faolu ne'e kwatea kulu ka saga 'i maana God, nia 'inoto'a ka tasa.

¹⁰ Ma ana kaida'i ne'e, na 'inoto'anga ana fau alanga'inga ana taki ki nia di'ia ta ru 'o'lo go'o, sulia na fau alanga'inga faolu ne'e 'inoto'a ka tasa.

¹¹ Na 'inoto'anga na fau alanga'inga ana taki ki, nia koso na'a. Bore ma 'inoto'anga na fau alanga'inga faolu ne'e tua tua firi.

¹² Ma sulia kulu sai le'a ana na fau alanga'inga faolu, nia ne'e kwate ma noa'a kami kasi ma'u 'uana fa'atalo'a fuamu'a.

¹³ Noa'a kami kasi di'ia sa Moses ba alua 'aba lau'ua fafia na maana, 'iri na ngwae Jiu ki noa'a kira kasi lisia na ngwasinasina'anga ba 'i maana nia koso na'a fa'asia ngwasinasina'anga.

¹⁴ Ma 'i na'o ma'i, na manatada ngwae Jiu ki kira ngasi. Ma ana kaida'i ne'e logo, kaida'i kira to'omani na Kerekere'a Abu, na manatada na ngwae Jiu ki di'ia kira suu fafia 'ani 'aba lau'ua ba sa Moses alua fafia maana, sulia 'afita'i kira ka saiana na ru mamana. Sa tai adulu ne'e fa'amamana ana sa Jesus Christ, God ka lafua na ru ne'e suu fafia na manatalana, fasi 'iri nia ka saiana ru mamana.

¹⁵ Ma 'i ta'ena bore, kaida'i kira to'omani na taki sa Moses ki, noa'a kira kasi sai go'o ana.

¹⁶ Bore ma sa tai ne'e abula siana na Aofia, na Aofia ka lafua na ru ne'e suu fafia na manatalana.

¹⁷ Ma na Aofia ne'eri nia na Ano'i ru Abu. Ma di'ia ta ngwae ka to'o na'a ana na Ano'i ru Abu 'i saena maurilana, nia tua sakadola na'a.

¹⁸ Ma 'una'eri na maa kulu noa'a ta ru kasi fonea na'a, kira fa'atala'inia na raralana ngwasinasina'anga na Aofia. Ma na Ano'i ru Aofia rokisi kulu leleka kulu ka di'ia na Aofia 'inoto'anga kia.

4

¹ Sulia na kwaimanatai'anga God fuami'a, nia ka ba'e kami 'uana sasilana na rao'a ne'eri ana fa'atalo'anga. Nia ne'e, noa'a kami kasi mango fa'asia fa'atalo'anga.

² Ma noa'a kami kasi fulia na abula'anga ago ta'a ki fa'inia na ru ni fa'a 'eke'a ki. Ma noa'a kami kasi soke, ma noa'a kami kasi rokisia na fatalana God. God saiana ne'e kami fa'arongo 'ani ru mamana ki

fasi 'iri ngwae ki ta'ifau kika fa'amamana ana rao'a kami.

³ Di'ia na Fa'arongo'a Le'a ne'e kami fa'arongo 'ani nia 'afita'i fuana malinga'ilana, tama nia 'afita'i go'o fuana na ngwae ne'e noa'a kasi ngalia na mauri'a firi.

⁴ Noa'a kira kasi fa'amamana, sulia sa Saetan suu fafia na manatalada. Sa Saetan gwaunga'i fafia ru ta'a ana magalia ne'e. Nia lui kira fasi 'iri noa'a kira kasi lisia na madako'anga ne'e leka ma'i fa'asia na Fa'arongo'a Le'a sulia na 'inoto'anga sa Jesus Christ ne'e na nununa God.

⁵ Noa'a kaimili kasi fa'arongo 'ani kaimili talami'a. Bore ma kami fa'arongo 'ani sa Jesus Christ ne'e Aofia. Ma kami ka saea kaimili na ngwae rao sa Jesus ne'e nia araba'e kami fuana 'afilamu'a.

⁶ Ana kaida'i God saunga'inia na ru ki ta'ifau, nia fata 'uri, "Alu madako'anga ka rara saena ma'e rodo." Ma nia ka fa'amadakola logo na manataka, fasi 'iri kulu ka saiana God 'inoto'a ne'e sa Jesus Christ fa'atala'inia.

⁷ Na madako'anga ma na ngasingasi'anga ne'e rara saena nonimi'a nini'a ngwata'uta'u, nia di'ia ta ru le'a liu ne'e God alu 'i saena ta bi'i ru ngwata'uta'u. 'Una'eri, ngwae ki ta'ifau kira ka lisia ne'e kami to'o ana ngasingasi'anga doe fa'asia God, noa'a la'u ru kami talami'a.

⁸ Ana kaida'i 'oro kami dao to'ona 'afita'i'anga ki, ka 'una'eri bore 'ana, kaimili kasi mango fa'asia na rao'a kaimili. Ma ana ti kaida'i, kaimili kasi saiana tae ne'e ke ba'a fuli fuaimili, ka 'una'eri bore 'ana, kaimili fito'o 'ua ana God.

⁹ Ma sui bore 'ana kaimili ka to'o ana malimae 'oro ki, God noa'a kasi danga 'ani kaimili. Ma sui bore 'ana na malimae kaimili kira 'ui 'ani kaimili 'i ano, ma kaimili ka tata'e la'u.

¹⁰⁻¹¹ 'Iu, nia di'ia ne'e malimae kami ki saungi kami ana asoa ki ta'ifau, osi'ana kami fa'atalo sulia sa Jesus. Na nonimili di'ia na'a nia'a 'ani maelana, fasi 'iri ngwae ki kira ka lisia mauri'a nia 'i saena kaimili.

¹² Nia ne'e, kira ka oga saungilaimili, sulia na rao'a kaimili. Ma kamu'a nini, kamu ngalia na mauri'a firi, osi'ana na rao'a kaimili.

¹³ Na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Nau ku fa'amamana ana God, ma nia ne'e kwate ma nau ku fata suli nia." Ma na fa'amamana'anga kaimili nia 'una'eri logo, sulia kaimili fata sulia God osi'ana kami fa'amamana ana nia'a.

¹⁴ Kaimili saiana God ne'e ta'ea na Aofia sa Jesus 'uana mauri'a. Ma ka di'ia logo ne'e God ta'ea sa Jesus, nia ke ba'a ta'e

kaimili 'uana mauri'a, ma ka ngali kaimili logo fa'ia kamu 'uana tua'a fa'inia.

¹⁵ Kami liu 'i saena 'afita'i'anga 'oro 'una'eri ki, 'iri ke 'afi kamu. Ma ana kaida'i ne'e ngwae 'oro ki kira saiana na alafe'anga God fa'amauri'anga, ma ngwae 'oro ki kira ka ba'atafe nia.

¹⁶ Osi'ana nia 'una'eri, noa'a kami kasi mango fa'asi fa'atalo'anga. Bore ma ana asoa ki ta'ifau, nonimi'a ke ngwaro fuana ngwata'uta'u 'anga, ma ana asoa ki ta'ifau logo God ka fa'angasingasia na mangomi'a.

¹⁷ Ma na 'afita'i'anga ne'e kami liu ana kaida'i ne'eri ki, ni'i ke ba'a sui. Ma sulia kami liu ana ru ne'eri ki, God ke ba'a kwatea na 'inoto'anga doe ne'e tuatua firi fuaimili. Ma na 'inoto'anga ne'e kaimili ke ba'a ngalia, nia doe ka tasa liufia na 'afita'i'anga ki ne'e kami to'o ani ana kaida'i ne'e.

¹⁸ Noa'a kaimili kasi manata sulia na ru ki ne'e kami saiana lisilana, bore ma kami manata sulia na ru ki ne'e kami kasi bolo fuana lisilani ana kaida'i ne'e. Sulia na ru ne'e kami lisi'i ki kasi tua tau, bore ma na ru ne'e kami kasi lisi'i ki ne'e tua tua kasi sui.

5

¹ Kulu saiana ana kaida'i ne'e nonika ka mae, bore ma God ke kwatea noni faolu ki fuaka fuana tua'a 'i langi. Sulia ana kaida'i ne'e, na nonika di'ia na luma ki saena magalia, ne'e kira ke ba'a osia logo. Bore ma kuke ba'a tua saena noni ru ki ne'e God ka saunga'inia 'i langi. Ma na noni faolu kia di'ia luma ne'e tuatua firi.

² Ana kaida'i ne'e, kulu ka oga liu ilanga'ilana magalia ne'e, fasi 'iri God ke kwatea na noni faolu fuakulu ne'e teo 'i langi.

³ Ma ana kaida'i kulu tua 'i langi, kuke ba'a to'o ana noni faolu.

⁴ Aia, ma ana kaida'i kulu tua 'ua saena magalia ne'e, na nonika ka maruku sulia na 'afita'i'anga ki. Ma kulu kasi oga ilanga'ilana nonika ne'eri, bore ma kulu oga tua'a 'ani na noni faolu kia ki 'i langi, 'iri na nonika ne'e saiana mae'a, God ke ba'a rokisia 'ani noni ne'e abu fura ki ma ka tuatua firi.

⁵ Aia, God ka sasi aka'u na'a aka fasi 'iri nia ke fuli 'una'eri. Ma nia ka kwatea logo na Ano'i ru Abu ka fa'ata'inia ne'e God ke sasi mamana 'una'eri fuaka.

⁶ Nia ne'e sasi kulu kasi ma'u 'ani ta ru. Ma kulu ka saiana ana kaida'i kulu tua 'ua 'ani nonika 'i saena magalia, noa'a kulu kasi tua 'ua fa'inia na Aofia 'i langi.

⁷ Na Aofia ne'e kulu fa'amamana ana, nia'a na'a ne'e tala'i kia 'ani tua'a saena magalia ne'e, ma noa'a kulu kasi leka sulia na ru ne'e kulu lisi'i ki saena magalia.

⁸ Ma kulu kasi ma'u 'ania mae'a. Sulia kulu oga liua na'a leka'a kwau fa'asia noni'i ru ne'e ki saena magalia, 'iri kuke tua ana fanoa mamana kia 'i langi fa'inia na Aofia.

⁹ Aia, sui bore 'ana kulu ka tua 'ua saena magalia ne'e nama kulu ka tua 'i langi, na kwaiogai 'anga kia ne'e doe ka tasa na'a 'iri kuke fa'asaele'a na Aofia.

¹⁰ Ma kulu'a ta'ifau go'o, kuke ba'a uu 'i na'ona sa Jesus Christ, fasi 'iri nia ke matalanga'inia rao'a kulu ki. Ma nia ke ba'a kwatea na'a kwaiara'a ki fuana ta'i ta'i ngwae'a akulu ne'e rao le'a fuana 'i saena magalia ne'e. Ma noa'a nia kasi ba'a kwatea ta kwaiara'a ki fuana ta'i ta'i ngwae'a ne'e raolana ta'a saena magalia ne'e.*

Na ngwae ki kwaima fa'inia God osi'ana sa Jesus Christ

¹¹ Kaimili fu'usi doe ana na Aofia, nia ne'e kami ka iliili 'uana 'afilana na ngwae ki fasi 'iri kira ka fa'amamana. God saiana ne'e kaimili fata mamana, ma nau ku oga muke saiana ru ne'eri logo.

¹² Ma na ala'alaku ne'eri, noa'a la'u fasi ne'e nai oga fata le'ale'a suli kaimili fuamu'a. Bore ma kami oga muke fu'usi doe ana rao'a saga kaimili, fasi 'iri muke bolo fa'inia olisilana ngwae ki ne'e kira fu'usi doe ana ru ne'e ngwae ki lia go'o 'ada ana maada ma noa'a la'u ana ru saena mango.

¹³ Ti ngwae kira fu'usi bolebole'a aimili. Aia, kira fata 'una'eri sulia kaimili rao ngangata fuana God. Ma ka mamana liu, kaimili kasi bolebole'a, ma nia ne'e sasi ma kaimili ka bolo fuana rao'a ngangata fuamu'a.

¹⁴ Kaimili rao ngangata, sulia kami saiana sa Jesus Christ ne'e alafe fuaka. Kaimili sai logo ana ta'ifilia sa Jesus Christ go'o ne'e mae olisia na ngwae ki ta'ifau, ma ka di'ia ngwae ki ta'ifau kira mae na'a fa'inia.

¹⁵ Nia mae 'iri ka fa'amauria na ngwae ki ta'ifau. Nia mae fasi 'iri na ngwae ne'e kira to'o ana mauri'a faolu, noa'a kasi tua go'o 'ada fuana sasilana na kwaiogai'anga kira ki, bore ma na kwaiogai'anga sa Jesus Christ ne'e nia mae, ma ka tata'e logo fuana fa'amaurilada.

¹⁶ Nia ne'e, na manata'anga kia sulia ta ngwae noa'a kasi di'ia la'u na manata'anga ngwae ana magalia ne'e. Ma

* 5:10 Sa Paul fa'amanata logo 'una'eri ana 1 Korint 3:13.

sui bore 'ana kaida'i ba sui ne'e na manata'anga kia ki 'una'eri sulia kulu manata rora fasi sa Jesus Christ nia ta ngwae go'o 'ana. Bore ma ana kaida'i ne'e, kulu saiana nia noa'a la'u ta ngwae 'o'o go'o 'ana.

¹⁷ Ma di'ia ta ngwae fa'amamana ana sa Jesus Christ, nia'a na ngwae faolu na'a. Na ru 'ua ki sui na'a, ma na ru faolu ki ka dao na'a ma'i.

¹⁸ God sasia ru ne'eri ki ta'ifau go'o sulia sa Jesus Christ. Nia ka rokisi kia fa'asia na malimae 'anga 'uana na ngwae kwaima nia ki. Ma nia ka kwatea rao'a fuaimili 'ani na rokisilana ngwae ki, fasi 'iri kika alu na'a na ngwae kwaima nia ki.

¹⁹ Na ru ne'e kami fa'arongo na'a 'ani ne'e God kwatea ngwae ki ta'ifau kira ka kwaima fa'inia sulia sa Jesus Christ. Ma nia ka rufuanata ana abula ta'anga'a kira ki. Ma nia ka kwatea na'a rao'a fuaimili 'iri mika fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a sulia God ne'e rokisia na ngwae ki 'uana na ngwae kwaima nia ki.

²⁰ Ta ne'e, kaimili na ngwae fuana saelana na ala'anga sa Jesus Christ ki. Ma ana kaida'i kami ka fa'arongo 'ani, nia di'ia God 'ana talana ne'e fata. Aia, ma sulia sa Jesus Christ, kaimili amasi kamu 'iri muke ala'ania God ke rokisi kamu fa'asia na malimae'a fasi 'iri muke alu na'a na ngwae kwaima nia ki.

²¹ Sui bore 'ana sa Jesus Christ ka noa'a ta ta'anga'a ana, God kwate ma nia ka ngalia na'a abula ta'anga'a kia ki, 'iri God ka fa'asaga kia di'ia ne'e nia saga logo sulia na fa'amamana'anga kia ki ana.

6

¹ Sulia kaimili rao fa'inia God, kami amasi kamu ne'e kamu ngalia na kwai'ofe'anga God, noa'a kamu kasi ala'ania na kwai'ofe'anga nia ka leka 'o'o go'o 'ana fuamu'a.

² Osi'ana God ba saea saena Kerekere'a Abu ka 'uri,

"Ana kaida'i fuana fa'ata'ilana na kwai'ofe'anga nau fuamu'a, nau ku fafarongo 'uana fo'onga'a kamu ki.

Ma ana fa'i asoa fuana fa'amaurilamu'a, nau ku 'afi kamu."

Aia, tae ne'e nau ku saea fuamu'a nia 'uri: Kaida'i ne'e na'a na kaida'i muke ngalia na kwai'ofe'anga God, ma ta'ena ne'e na asoa muke ngalia na mauri'a faolu.

³ Kaimili madafia noa'a kami kasi fulia ta ru ta'a, sulia kami 'iri oga ta ngwae kasi 'ugali kami sulia na rao'a kaimili.

⁴ Bore ma kaimili sasi le'a ana kaida'i ki ta'ifau, fasi 'iri na abulalami'a ka fa'ata'inia kami'a ne'e na ngwae rao God ki. Ma osi'ana nia 'una'eri, kami ka mabe fuana ngwae ki ne'e kira kwatea na 'afta'i'anga 'oro ki fuaimili.

⁵ Ma kira ka nangasi kaimili, ma kira ka alu kaimili saena luma ni lokafo, ma kika dau kaimili 'ani ngalungalu'anga. Kaimili ka rao ngangata liu, ma ana ti kaida'i noa'a kami kasi maliu, ma kami ka fiolo logo.

⁶ Kaimili fa'ata'inia fasi kami'a na'a ne'e na ngwae rao God ki 'ani na ru saga ne'e kaimili sasi'i, ma na sai 'i ru'anga kaimili, ma na mabetau'a kaimili, ma na kwai'ofe'anga kaimili fuana ngwae ki. Ma na Ano'i ru Abu fa'inia na alafe'anga kaimili ne'e mamana, nia ka fa'ata'inia logo.

⁷ Ma na ala'anga mamana kaimili fa'inia na ngasingasi'anga God logo, ru ne'eri ki fa'ata'inia logo fasi kaimili na'a ne'e ngwae rao God ki. Aia, na talo kaimili ma na sele ni ofo'a kaimili, nia na'a ne'e abula'anga saga kaimili.

⁸ Ti ngwae kira manata doe aimili, ma ti ngwae ka noa'a. Ma ti ngwae kira ba'atafe kaimili, ma ti ngwae kira ka fata ta'a aimili. Sui bore 'ana kaimili ka fata mamana, ti ngwae kira saea kaimili na ngwae 'oso'oso ki go'o 'ana.

⁹ Sui bore 'ana ti ngwae kira kasi oga sai'a ami'a, na ngwae 'oro ki kira sai ami'a. Ma sui bore 'ana ngwae 'oro ki kira oga kaimili ka mae, kaimili mauri 'ua. Ma sui bore 'ana kira kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuaimili, noa'a kira kasi saungi kaimili go'o.

¹⁰ Ma sui bore 'ana ti ru ka fa'aliadila kaimili, kaimili saele'a go'o 'aimili sulia asoa ki. Ma sui bore 'ana kaimili ka dala'a ana ru ki saena magalia, kaimili saiana kami 'afia ngwae 'oro ki, kira ka to'oru ana ru ki 'i langi. Ma sui bore 'ana kaimili kasi to'o ana ru 'oro ki saena magalia, kaimili to'o ana ru le'a ki ta'ifau 'i langi.

¹¹ Kwaima le'a nau kina 'ae ne'e kamu tua 'i Korint, kaimili kerekere na'a sulia na 'afta'i'anga kaimili ki, ma noa'a kaimili kasi sofonga'inia na manata'anga kaimili ki fa'asi kamu.

¹² Noa'a la'u kaimili ne'e bokota na alafe'anga kaimili fuamu'a. Bore ma kamu'a lala ne'e bokota na alafe'anga kamu fa'asi kaimili.

¹³ Nau ku ala'a fuamu'a di'ia kamu na ngela nau ki. Aia, alafe'anga kamu ke doe fuaimili di'ia logo ne'e kaimili alafe fuauumu.

Noa'a kamu kasi 'ado fiku fa'inia na

ngwae noa'a kasi fa'amamana ki

¹⁴ Aia, noa'a kamu kasi 'ado fiku kamu fa'inia na ngwae noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ ki. Sulia ne'e na ngwae ne'e tua 'olo'olo ma na ngwae ne'e tua abu 'olo'olo, kera matamata kwai liu ta'ifau. Ma na madako'anga nia 'afita'i ka tua fiku fa'inia na ma'erodo.

¹⁵ Ma sa Jesus Christ fa'inia sa Saetan, 'afita'i kera ka alua ta'i manata'anga. Ma ta ngwae ne'e fa'amamana ana sa Jesus Christ, nia kasi bolo fa'inia ke rao fiku fa'inia na ngwae ne'e 'aila 'ania sa Jesus Christ.

¹⁶ Ma na Luma Abu God, noa'a kasi le'a fuana ta ngwae ka fo'osia na nunu'i ru ki logo 'i ne'eri. Ma kulu'a na ngwae fa'amamana ki, kulu di'ia na luma abu God. Sulia God ba fata 'uri,

"Nai ba'a tua fa'inia na ngwae nau ki.

Ma nai ba'a leka kwai liu 'i safitada.

Ma nau'a ne'e God kira, ma kira'a ne'e ngwae nau ki."

¹⁷ Ma na Aofia ka fata la'u 'uri,

"Kamu ka tua matali 'amu'a fa'asia na ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ki, ma muke fa'asida amu'a.

Ma di'ia kamu kasi sasia tae ki ne'e bulibuli, tama nau ku alafafi kamu.

¹⁸ Di'ia kamu sasi 'una'eri, nai ba'a Ma'a kamu, ma kamu'a ne'e na ngela nau ki.

Nau, na Aofia ngasingasi'a ka tasa, nau ku fata 'una'eri."

7

¹ Kwaima le'a nau kina 'ae, na ru ne'eri ki God ka eta fata'a 'ani fuaka. Nia ne'e, kuke fa'asikasika kia talaka fa'asia na ta'anga'a ne'e kwate ma na nonika ma na mauri'a kia ki ka bulibuli. Ma kuke tua saga ta'ifau, sulia kulu fu'usi doe'a ana God.

Sa Paul saele'a sulia ala'anga sa Titus ngalia ma'i

² Aia, kaimili oga liu muke kwalo kami. Sulia kami kasi sasia go'o ta ru ta'a fuana ta ngwae, ma kami kasi fa'alia ta ngwae, ma kami kasi 'oso ta ngwae.

³ Nau kusi saea la'u na ru ne'e ki fuana balufilamu'a. Sulia nau ku saea ka sui na'a kaimili alafe liu fuamu'a. Nia ne'e, ana kaida'i kami mauri 'ua nama ana kaida'i kami mae, 'afita'i ta ru ka lafua na alafe'anga kaimili fuamu'a.

⁴ Nau ku fito'o ma nau ku ba'alafe liu fa'i kamu. Nia ne'e, sui bore 'ana kaimili ka liu ana 'afita'i'anga 'oro ki, nau kusi ma'u, ma nau ku saele'a liu.

⁵ Ma ana kaida'i kami dao 'i Masedonia,[☆] kami kasi to'o na'a ana ta kaida'i fuana mamalo'anga, sulia ne'e 'afita'i'anga ki kasi sui fa'asi kaimili, ma na malimae kaimili ki kira ka olisu'usu'uu liu fa'i kaimili, ma kaimili ka manata 'abera liu logo fuamu'a.

⁶ Bore ma God, ne'e saiana fa'asaele'alana ngwae ne'e kira kwaimanatai, nia kwate ma kami ka saele'a ana daolana ma'i sa Titus.

⁷ Na daolana ma'i sa Titus ne'e kwate ma kami ka saele'a, ma kami ka saele'a logo sulia na ala'anga ne'e nia ngalia ma'i, sulia nia saea kamu radua nia'a. Ma nia ka fa'arongo kaimili ne'e kamu oga liu 'iri nai leka dao to'omu'a. Ma nia ka fa'arongo kaimili logo ana kamu kwaimanatai sulia na 'afita'i'anga ne'e kamu kwatea fuaku. Ma nia ka fa'arongo kaimili logo 'ani na alafe'anga mamana kamu fuaku. Ma sulia na ru ne'eri ki, nau ku saele'a liu.

⁸ Sui bore 'ana kamu ka kwaimanatai sulia na kerekere'a ba nau ku kwatea kwau, nau ku manata sulia fasi nia le'a ne'e nau ku kwatea kwau. 'I na'o, ana kaida'i nau ku saiana kaumulu kwaimanatai, ma nau ku kwaimanatai sulia nau ku kwatea kwau. Bore ma liadila'anga kamu kasi tau.

⁹ Ma ana kaida'i ne'e, nau ku saele'a. Nau ku saele'a noa'a la'u sulia kamu kwaimanatai, bore ma sulia kamu fa'asaga na abulalamu'a sulia kamu kwaimanatai. God 'afi kamu ana liadila'anga ne'eri. Nia ne'e sasia kami kasi fa'ali kamu 'ani kerekere'a baera.

¹⁰ Di'ia God fa'aliadila ta ngwae, nia kwai'afi ana 'uana kakari alifa'i 'anga fa'asi ta'anga'a 'iri God ke fa'amauria. Ma nia ne'e ru le'a liu, ma kulu ka saele'a sulia. Bore ma, di'ia ta ngwae ka liadila ma noa'a kasi kakari alifa'i fa'asi ta'anga'a nia, liadila'anga ne'eri nia bolo fa'inia saungilana na ngwae.

¹¹ Muke lisia basi tae le'a ne'e na liadila'anga ne'e leka ma'i fa'asia God ka sasia amu'a. Nia kwate kamu ka oga liu fa'ata'ilana 'olo'olo'a kamu. Kaumulu saeta'a osi'ana nau ku balufia kamu, ma muka ma'u, ma muka oga liua lisilaku, ma muka oga liua sasilana ru saga ki, ma muka oga liua kwatelana matalanga'inga fuana ngwae ne'e abula ta'a. Ana ru ki ta'ifau ne'e kamu sasia, kamu fa'ata'inia na'a ne'e noa'a kamu kasi 'ado fa'inia ana ru ta'a ne'e nia ka sasia.

¹² Nia na'a ne'e sasi nau ku kwatea kwau na kerekere'a baera, noa'a la'u sulia na ngwae ne'e abula ta'a go'o 'ana, ma

[☆] 7:5 2 Korint 2:13

noa'a la'u sulia na ngwae ne'e nia sasi ta'a fuada ki. Bore ma nau ku kerekere kwau, fasi 'iri kamu ka fa'ata'inia na alafe'anga kamu fuaimili. Ma God ka saiana na alafe'anga kamu nia mamana.

¹³ Nia ne'e sasi kaimili ka saele'a liu sulia.

Ma noa'a la'u na ru ne'eri ki go'o kwate kaimili ka saele'a, osi'ana kaimili saele'a logo sulia sa Titus nia saele'a sulia na ru le'a ki ne'e kamu sasi 'uana radulana.

¹⁴ 'I na'o na'a ma'i, nau ku ba'atafe kamu fuana sa Titus. Ma ana kaida'i nia dao to'omu'a, kaumulua fa'amamana na ala'anga nau ki. Na ru ki ta'ifau ne'e kaimili fata sulia fuamu'a, nia mamana. Ma 'una'eri kaumulua fa'ata'inia na'a ba'atafe'anga kaimili suli kamu fuana sa Titus nia mamana logo.

¹⁵ Nia ne'e, alafe'anga nia fuamu'a doe liu, sulia nia manata to'ona na kwairo'oi 'anga ne'e kamu sasi ana tae ki ne'e nia saea fuamu'a. Ma nia alafe fuamu'a sulia nia manata to'ona kaida'i kamu kwaloa, ma muka fu'usi doe mala ana.

¹⁶ Nau ku saele'a liu sulia nau ku fito'o amu'a.

8

Na kwate'a na ngwae fa'amamana ki

¹ Ngwae'futa nau kina 'ae, kaimili oga 'iri muke saiana tae ne'e fuli 'i safitana na ngwae fa'amamana ki saena aba'i kula 'i Masedonia sulia na alafe'anga God.

² Sui bore 'ana kika liu saena ilito'onga ma na 'afita'i'anga doe ki, kira saele'a liu. Ma sui bore 'ana kika dala'a liu, kira kwate na'a ru 'oro ki fuana 'afilana ngwae ki.

³ Nau ku fa'amamana kira kwate ka bolo logo fa'inia tae ki ne'e kira kwate, ma kira kwate ka tasa liufia na'a tae ne'e bolo fa'inia kira ka kwate. Ma sulia na kwaiogai'anga kira talada,

⁴ kira ka amasi kaimili logo 'iri mika ala'ania fuana kika 'afia na ngwae ne'e kira fa'amamana ki 'i Judea.

⁵ Kaimili 'arefo, sulia kira sasi 'una'eri. Etaeta kira manata kalia ru God oga kike sasia. Ma kira manata kalia logo sasilana tae ne'e kami oga.

⁶ Ma sa Titus ne'e tala'ae ana rao'a 'i Korint fuana konilana na mani fuana 'afilana na ngwae ki 'i Judea, kaimili ka gani nia 'iri nia ke ngangata ana 'afilamu'a 'uana fa'asuilana rao'a ne'eri.

⁷ Nau ku saiana na fa'amamana'anga kamu doe, ma muka saiana fa'atalo'a, ma muka sai 'i ru, ma muka oga liu 'afilana ngwae ki 'ali'ali, ma na alafe'anga kamu

fuaimili ka doe liu logo. Nia ne'e, kaimili ka oga na kwai'afi'anga kamu fuana ngwae 'i Judea ki ka doe logo, sulia na alafe'anga kamu ki.

⁸ Aia, 'ania ala'anga ne'eri, noa'a naisi tuara'i kamu la'u fuana sasilana. Bore ma nau ku oga muke saiana na ngwae fa'amamana ki 'i Masedonia, kira 'ali'ali ana kwatelana na kwai'afi'anga kira. Ma nau ku fa'arongo kamu na'a 'ani, 'iri muke fa'ata'inia na doelana alafe'anga kamu ki.

⁹ Kaumulua saiana na alafe'anga na Aofia kia sa Jesus Christ nia doe liu fuaka. Sui bore 'ana nia ka 'inoto'a liu ma'i 'i langi, nia ka alu nia talana 'uana dala'anga 'ani lekalana ma'i ka ru'ufia na noni'i ngwae fasi 'iri ka 'afi kia. Ma sulia na dala'anga nia ne'e kwate kulu ka 'inoto'a.

¹⁰ Aia, nau ku saea fasi nia le'a fuamu'a ka fa'asuia na koni mani'a ba kamu tala'ae ma'i ana fa'i ngali ba sui kwau. Kamu na'a ne'e ngwae etaeta ne'e kamu koni mani fuana 'afilana ngwae 'i Judea. Ma kamu logo ne'e ngwae etaeta ne'e oga sasilana.

¹¹ Nia ne'e, le'a fuamu'a muke uu ngasi fuana fa'asuilana rao'a ne'e. Ka le'a di'ia na kwaiogai'anga kamu doe fuana fa'asuilana na rao'a ne'e, ka di'ia logo kaida'i ba kamu tala'ae ana. Ma muke kwate go'o amu'a ta fita mani ne'e kamu bolo fuana konilana ana kaida'i ne'e.

¹² Sulia di'ia na kwaiogai'anga kamu doe fuana kwatelana kwai'afi'anga, God saele'a sulia ru ne'eri. Osi'ana nia kasi oga kamu ka kwate na ru ne'e noa'a kamu kasi to'o 'ani ki, bore ma na ru ne'e kamu bolo fuana kwatelana ki.

¹³⁻¹⁴ Na manataku noa'a kasi oga fuana kamu ka to'o ana 'afita'i'anga sulia kamu 'afia na ngwae ne'e kira to'o na'a ana 'afita'i'anga ki. Bore ma nia le'a liu mo fuana kamu ka 'afia na ngwae dala'a ki, sulia kamu to'o na'a ana na ru 'oro ki ana kaida'i ne'e. Ma ana kaida'i nia 'ua ma'i, di'ia kamu to'o ana 'afita'i'anga, ma kira ke to'o ana ru 'oro ki, kike 'afi kamu logo. Di'ia kamu sasi 'una'eri, na bo'obo'onga'a ngwae ki ta'ifau kike lamadu'uni.

¹⁵ Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Na ngwae ne'e fikua ru 'oro, noa'a kasi to'o ana ru 'oro liufia na tae ne'e nia bo'obo'o 'uana.

Ma na ngwae ne'e fikua ru ti'iti'i, noa'a kasi to'o go'o ana 'afita'i'anga."

Sa Titus fa'inia kwaima nia ki

¹⁶ Kaimili ba'atafe'anga liu God sulia nia kwate na kwaiogai'anga doe fuana sa

Titus 'iri nia ka 'afi kamu, di'ia logo na kwaiogai'anga kaimili fuana 'afilamu'a.

¹⁷ Ma ana kaida'i kami saefloa di'ia nia oga ke 'afi kamu, nia saele'a liu fuana sasilana, sulia nia oga 'afilamu'a ka sui na'a. Ma sulia na kwaiogai'anga nia, nia ka manata 'uana oli'a la'u kwau fa'i kamu.

¹⁸ Kaimili ka kwatea kwau ta'i ngwae ana ngwae asina kia ki na'a fa'inia. Nia'a na ngwae ne'e ngwae fa'amamana ki ta'ifau kira manata doe liu ana sulia na rao'a ngangata nia fuana fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a.

¹⁹ Ma na ngwae fa'amamana ki kira ka filia fasi 'iri nia leka fa'i kaimili kaida'i kami leka kwailiu fuana konilana na mani fuana ngwae fa'amamana ki 'i Judea. Na ngwae 'oro ki kira ba'atafeana na Aofia sulia na rao'a ne'eri. Ma na rao'a ne'eri ki ke ba'a fa'ata'inia logo ne'e kaimili oga liu fuana 'afilana na ngwae fa'amamana ne'e kira dala'a ki.

²⁰ Kaimili lia le'a liu sulia na mani ne'eri, 'asu ta ngwae kata fata fa'ali kaimili.

²¹ Sulia kaimili oga mika sasia na tae ne'e saga 'i maana God ma 'i maana ngwae ki logo ta'ifau.

²² Nia ne'e sasi ma kaimili ka kwatea la'u kwau ta ngwae asina akulu fa'inia sa Titus. Ana kaida'i 'oro ki, ngwae ne'e fa'ata'inia fuaimili ne'e nia oga liua kwai'afi'anga. Ma ana kaida'i ne'e, nia manata fito'o amu'a, ma nia ne'e kwatea nia ka oga liua 'afilamu'a.

²³ Ma sa Titus, nia'a na ngwae rao fa'i nau fuana 'afilamu'a. Ma na ngwae asina ki ne'e kera leka kwau fa'inia, na fiku ta'i ngwae fa'amamana ki kira fili kera olisida, ma na rao'a kera ke ba'a fa'a 'inoto'a sa Jesus Christ.

²⁴ Le'a fuana muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu fuada, fasi 'iri na ngwae fa'amamana ki ta'ifau, kira ka sai le'a ana ba'atafe'anga kaimili fuamu'a nia mamana.

9

Kwai'afi'anga fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ki

¹ Aia, noa'a naisi bo'obo'o go'o fuana kerekere'a fuamu'a sulia na kwai'afi'anga ne'e kuke ba'a kwatea kwau fuana ngwae fa'amamana ki ne'e kira dala'a 'i Judea, osi'ana nau ku saiana ne'e kamu tala'ae fuana fikulana mani fuada.

² Nau ku saiana kaumulu oga liu go'o amu'a na kwai'afi'anga. Ma nau ku ba'atafe kamu fuana ngwae ki 'i Masedonia, nau ku 'uri, "Na ngwae'uta kia ki

saena aba'i kula 'i Gris, ana etangilana ma'i ana fa'i ngali ba sui kwau, kira sasi aka'u fuana kwatelana mani fuana kwai'afi'anga." Ma ana kaida'i ngwae 'i Masedonia ki rongoa na ru ne'e, na 'orolada logo ka oga fuana kwai'afi'anga.

³ Aia, nau ku ba'atafe kamu fuana ngwae 'i Masedonia ki ne'e muka sasi aka'u na'a ana fikulana mani. 'Una'eri, ana kaida'i ne'e, nau ku fi'i kwatea kwau siaumulu na ngwae asina baera ki, fasi 'iri kika 'afi kamu 'uana fa'asuilana fikulana mani, 'asu 'ubani na ba'atafe'anga nau fuamu'a noa'a kasi mamana.

⁴ Ma di'ia noa'a kamu kasi sasi aka'u, ma di'ia ti ngwae fa'amamana 'i Masedonia kira ke leka ma'i fa'i nau kaida'i nau ku leka kwau siamu'a, ma kira ke lisia ne'e noa'a kamu kasi sasi aka'u ana mani kaumulu, kaimili ke 'eke sulia na manata fito'o 'anga kaimili ana kaumulu. Ma kaumulu bore muke ba'a 'eke liu logo.

⁵ Nia ne'e, nau ku saea fasi nia le'a fuana nau ku kwatea na'a kwau na ngwae asina ne'eri ki fasi 'iri kira ka leka kwau siamu'a 'i na'o, 'iri kika 'afi kamu fuana na sasi aka'u 'anga ana mani ba kamu eta fata'a 'ania. 'Una'eri, na kwate'a kamu ke tua masia kaida'i nai leka kwau. Ma ngwae ki ta'ifau kira ka saiana kaumulu kwatea na mani ne'eri sulia na kwaiogai 'anga kamu talamu'a, ma noa'a la'u sulia ta ngwae ne'e su'uma'i kamu.

⁶ Aia, noa'a kamu kasi manata bura ana tae ba na tarifula'a nia saea: Di'ia kulu fasia na maga ru ti'titi'i ki, ru ti'titi'i logo ne'e kuke ba'a gonina. Ma di'ia kulu fasia na ru 'oro ki, na ru 'oro ki logo ne'e kuke ba'a gonina.

⁷ Nia ne'e, ngwae ki ta'ifau kira ka kwatea tae ne'e kira saiana nia le'a. Ma noa'a 'iri le'a fuana ta ngwae ka kwatea tae ne'e noa'a nia kasi oga kwatelana. Ma noa'a kasi le'a fuana ta ngwae ka kwatea sulia nia fia fasi kira su'uma'inia. Osi'ana God saele'a fuana ngwae ne'e saele'a fuana kwate'a.

⁸ Ma God totolia kwatelana ru 'oro ki fuamu'a liufia tae ne'e kamu bo'obo'o 'uani, fasi 'iri ana kaida'i ki ta'ifau muke ba'a to'o ana ru ki ta'ifau ne'e kamu bo'obo'o 'uani, ma muke to'o ana na ru ki logo fuana kwatelana fuana 'afilana la'u ti ngwae.

⁹ Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Kira ka kwate doe liu fuana ngwae dala'a ki, ma God noa'a kasi takadalafa kwai'afi'anga kira."

¹⁰ Ma God nia ne'e kwatea na maga ru ki fuana ngwae ne'e fasi ru, 'iri ka alua fanga. Ma ka 'una'eri logo, God ke ba'a

kwatea na ru ki fuamu'a, fasi 'iri muke kwatea ti ru fuana ngwae ne'e kira to'o ana 'afita'ia'anga. Ma kamu ke ba'a to'o ana na ru le'a 'oro ki logo, di'ia na ngwae ne'e fasia na maga ru ki ke ba'a gonja na fanga 'oro ki.

¹¹ Sulia ana kaida'i ki ta'ifau, God kwate kamu ka to'o ana ru ki ne'e bolo fuana 'afilana ngwae ki, fasi 'iri kira ka ba'atafea God fuana kwai'afi'anga ne'e kamu ke ba'a kwatea ma kira ke ba'a ngalia fa'asi kaimili.

¹² Na ru ne'e kamu kwatea, nia ke ba'a 'afia na ngwae God ki, ma nia kwatea na ngwae 'oro ki logo kira ka ba'atafea God.

¹³ Kamu ke ba'a fa'a 'inoto'a God 'ania kwate'a doe kamu ki. Na kwate'a doe kamu ki fuada ke ba'a fa'ata'inia ne'e kamu ro'o sulia na Fa'arongo'a Le'a sa Christ.

¹⁴ Ma kira ke fo'o fuamu'a 'ani alafe'anga osi'ana na alafe'anga God ne'e nia fa'ata'inia fuada 'ani kamu'a.

¹⁵ Aia, kulu ka ba'atafea God sulia na Ngela nia. Osi'ana nia na'a ne'e kwate'a le'a ka tasa liu ne'e God kwatea fuaka. Noa'a ta ala'anga kasi bolo fuana fadalana kwate'a ne'eri.

10

Sa Paul ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae fa'amanata rora ki 'i Korint

¹ Aia, nau'a sa Paul, nau ku amasi kamu 'ani ta'i ru. Nau ku amasi kamu 'ani falafala ana enoen'anga di'ia logo falafala sa Jesus Christ, sui bore 'ana ti ngwae amu'a kira ka saea nau ku ma'u ma nau ku enoen'ana kaida'i nau ku tua fa'i kaumulu, bore ma fatalaku nia ngasingasi'a ana kaida'i nau ku tua tau fa'asi kamu ma nau ku kerekere kwau.

² Nau ku amasi kamu, muke fa'asaga na abulalamu'a, 'iri na fatalaku fuamu'a noa'a kasi ngasingasi'a ana kaida'i nau ku dao kwau siaumulu. Sulia nau ku saiana nau ku bolo fuana dalelana na ngwae ne'e kira saea kaimili leka go'o 'aimili sulia na falafala ta'a saena magalia.

³ Nia mamana kulu tua 'ua saena magalia. Bore ma ana kaida'i kaimili fu'a fa'inia na malimae kaimili ki, kaimili kasi fu'a 'ani falafala ta'a ki saena magalia.

⁴ Sulia na ra'unga ne'e kami fu'a 'ani noa'a la'u fa'asia ngwae ki. Bore ma na ra'unga kami ki leka lala ma'i fa'asia God ne'e kwatea na ngasingasi'anga fuaimili fasi 'iri kami ka fa'alia na ru ngasingasi'a malimae kaimili ki. Kaimili saiana liufilana na manata'anga 'oso'oso ki,

⁵ ma kami ka saiana osilana fa'amanata'anga 'oso'oso ne'e ngwae lafe

ki kira alua fuana fonelana na ngwae ki 'iri kira kasi saiana God. Ma kaimili ka saiana liufilana na manata'anga rora ngwae ki, ma kami ka olisida 'iri kira ka ro'osulia na fatalana sa Jesus Christ.

⁶ Ma ana kaida'i kamu fa'ata'inia ne'e kamu ro'osulia ta'ifau na'a ala'anga kaimili ki, kami sasi aka'u fuana kwate-lana kwa'ikwa'inga fuana sa tai amu'a ne'e noa'a kasi ro'osuli kami.

⁷ Fuila kamu ka saiana tae ki ne'e fuli 'i safitamu'a. Ta ngwae amu'a ne'e fia nia na ngwae rao sa Jesus Christ, le'a fuana nia ka sai logo kaimili ne'e ngwae rao mamana sa Jesus Christ ki.

⁸ Sulia na Aofia kwatea mamana'anga fuaimili 'uana tala'i lamu'a. Ma nia ka ba'e kaimili fuana 'afilamu'a, ma noa'a la'u fuana fa'alilamu'a. Nau ku fata lafu nau sulia na ngasingasi'anga na Aofia kwatea fuaimili. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nau kusi 'eke go'o.

⁹ Noa'a nau kusi oga muke manata fasi nau ku fa'ama'u kamu 'ani kerekere'a ki ne'e nau ku sasi fuamu'a,

¹⁰ osi'ana ti ngwae kira fata 'uri, "Na kerekere'a sa Paul ki nia ngasingasi'a. Bore ma ana kaida'i nia tua fa'i kulu, nia ma'uma'ula ma noa'a kasi sai go'o ana ala'anga."

¹¹ Aia, na ngwae ne'e saea ru ne'eri, nia le'a fuana nia ka saiana na tae ne'e kaimili fata 'ani ana kaida'i kaimili kerekere, nia bolo na'a fa'inia na tae ki ne'e kaimili ke sasi'i ana kaida'i kaimili ke tua fa'i kamu.

¹² Noa'a kaimili kasi fa'abolota'i kaimili fa'inia na ngwae rao ba saea kira 'inoto'a liu. Ma kira ka fata lafuda talada ru noa'a kasi bolo fa'inida!

¹³ Ma kaimili nini'a, noa'a kaimili kasi fata lafu kaimili fa'inia ta ngasingasi'anga ne'e noa'a kami 'iri to'o ana. Bore ma kaimili, mike lafu kaimili sulia rao'a ne'e God araba'e kami fuana sasilana, ma kamu'a ne'e ti ngwae logo ana rao'a ne'eri.

¹⁴ Noa'a kami kasi rora kaida'i kaimili saea ne'e kaimili to'o ana ngasingasi'anga fafi kamu, sulia kaimili na ngwae etaeta ne'e kami leka daofa'i liu 'uamu'a fa'inia na Fa'arongo'a Le'a sa Jesus Christ.

¹⁵ Noa'a kaimili kasi saea kaimili to'o ana mamana'anga fafia na rao'a ne'e ti ngwae matamata sasia saena ma'e fanoa ki ne'e God noa'a kasi ba'e kaimili 'uana. Ma kamu'a ti ngwae ne'e God ba'e kaimili fuamu'a, kaimili oga na fa'amamana'anga kamu ka doe ma ka ngasingasi'a. Ma kaimili ka oga logo sasilana na rao'a doe ka tasa fa'i kamu.

¹⁶ Ma buri 'ana ne'e kaimili rao logo fa'i kamu, kami ka daraninia fanoa ki fuana

fa'atalonga'ilana Fa'arongo'a Le'a. Ma noa'a kami kasi oga mika saea kami to'o ana mamana'anga fafia na rao'a ne'e ti ngwae matamata sasia ana ma'e fanoa ne'e God asunga'linida 'uana.

¹⁷ Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Di'ia ta ngwae oga ka fata lafu nia, nia ka fata lafua go'o 'ana sulia tae ne'e God sasi'i."

¹⁸ Ma na ngwae ne'e fata lafu nia talana, nia noa'a kasi to'o ana 'inoto'anga. Bore ma na ngwae ne'e God nia alafafia, nia na ngwae 'inoto'a mamana.

11

Na ngwae 'oso'oso ne'e kira saea kira na ngwae lifurongo mamana ki

¹ Sui bore 'ana nau ku fia noa'a nia kasi totolia fuana ngwae ka fata sulia nia'a talana, nau ku oga muke mabetau basi fa'i nau, kaida'i nau ku fata suli nau talaku.

² Nau ku manata 'abera suli kaumulu, di'ia logo ne'e God manata 'abera amu'a. Sulia kaumulu di'ia ta kini sari'i la'ula'u ba nau ku alu fafia masia daolana ma'i sa Jesus Christ. Aia, na sari'i ne'e kira alu fafia fuana na 'afe'a, nia ka tua fa'asia na ngwae matamata ki.

³ Nau ku manata 'abera suli kamu, 'asu mu kata fa'amamana ana fa'amanata'anga ti ngwae, ma na alafe'anga kamu fuana sa Jesus Christ ka takalo, di'ia ba 'i Eve 'ua na'a ma'i nia fa'amamana ana soke'a na loi.

⁴ Nau ku manata 'abera amu'a, 'asu 'ubani 'ali'ali mu kata fa'amamana ana na fa'amanata'anga ne'e matamata fa'asia na fa'amanata'anga kaimili. Sulia di'ia ta ngwae leka kwau siaumulu, ma nia ka fa'arongo 'ani fa'arongo'anga matamata sulia sa Jesus, kaumulu kata fi'i fa'amamana go'o 'aumulu ana. Ma kaumulu ka ma'udi 'uana ngalilana ta mango'i ru ne'e matamata fa'asia na Ano'i ru Abu ne'e kamu ngalia ana kaida'i kaimili fa'arongo 'ani.

⁵ Aia, ma na ngwae ne'e kira leka kwau siaumulu ki, ma kika saea kira na lifurongo talinga'i ki, nau kusi manata go'o fasi kira talinga'i ka liufi nau.

⁶ Sui bore 'ana noa'a naisi saiana ala'anga le'a, nau ku saiana ru 'oro ki ana Fa'arongo'a Le'a. Kaumulu saiana na ru ne'eri, osi'ana kaimili fa'amanata kamu ana kaida'i 'oro ki.

⁷ Ana kaida'i nau ku fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a God fuamulu, noa'a naisi gani kaumulu 'uana ta folifoli'a, ma ta ta'i maga mani bore ka noa'a go'o. Ma ana kaida'i nau ku tua siaumulu, nau ku fa'ati'iti'i nau fasi 'iri kaumulu ka ngalia

'inoto'anga. Fa'uta, kaumulu fia fasi nau ku sasi rora ne'eri'a?

⁸ Ana kaida'i nau ku fa'amanata kaumulu, ti ngwae ne'e kira fa'amamana saena fanoa matamata ki, kira foli nau. Nia ne'e, nau ku ngalia ru ki fa'asida, fasi 'iri nau ku 'afi kaumulu.

⁹ Ma ana kaida'i nau ku tua fa'i kaumulu, di'ia nau ku oga ta mani, noa'a naisi gani kaumulu go'o 'uana. Ma na ngwae asina ki ne'e kira leka ma'i fa'asia 'i Masedonia ne'e kira kwatea ru ne'e nau ku oga'i ki. Noa'a naisi gani kaumulu 'uana ta ru, ma noa'a naisi ba'a gani.

¹⁰ Ma nau ku fata lafu nau sulia nau kusi gani kaumulu 'uana ta ru. Ma ru ne'eri, nia 'afita'i ka rokisi ana ta kaida'i, sulia nau kusi ba'a ngalia ta mani fa'asia ta ngwae saena aba'i kula 'i Gris ta'ifau. Na ru ne'eri nia mamana di'ia logo na fatalana sa Jesus Christ ne'e nia mamana.

¹¹ Sali kamu manata rora fasi nau kusi alafe fuamu'a sulia nau kusi ngalia mani fa'asi kaumulu. Bore ma God saiana ne'e nau ku alafe liu fuamu'a.

¹² Nai ba'a ina'u go'o 'aku ana falafala ne'eri, fasi 'iri na ngwae ne'e kira saea kira ngwae lifurongo ki, noa'a kira kasi bolo fa'inia saelana na rao'a kira ne'e le'a ka di'ia na rao'a kaimili.

¹³ Kira saea kira na lifurongo ki, bore ma kira noa'a la'u na lifurongo mamana sa Jesus Christ ki. Kira soke kaumulu 'ani rao'a kira ki, 'iri kamu ka manata fasi kira ne'e lifurongo ki.

¹⁴ Ma noa'a nau kusi 'arefo go'o ana ru ne'e, sulia sa Saetan bore, nia saiana ka rokisi fasi 'iri ka lia di'ia ta 'ainsel ana madako'anga.

¹⁵ Nia ne'e, noa'a kulu kasi 'arefo di'ia na ngwae rao sa Saetan ki logo, kira kwate ma kira talada ka lia di'ia ngwae rao mamana God ki. Kike ba'a ngalia na'a kwa'ikwa'inga doe ne'e bolo fa'i kira sulia na abula ta'anga'a kira ki.

Sa Paul fata lafua sulia ru ki fa'ata'inia nia ngwata'uta'u

¹⁶⁻¹⁷ Sui bore 'ana nau noa'a kusi oga fata ba'alafe'a, nini'ari nai ba'a fata lafu nau suli nau talaku. Kaida'i nau ku fata suli nau talaku 'una'eri, ti ai aumulu fia fasi nau ku ala'a di'ia ngwae bolebole'a ki, nama nau noa'a kusi ala'a sulia tae ne'e na Aofia saea. Sui bore 'ana muka manata 'una'eri, rongo basi sulia tae ne'e nai saea.

¹⁸ Buri 'ana kaida'i ne'e ti ngwae kira fata lafu kira talada, kamu ba ro'o logo sulida. 'Una'eri kaumulu ta'ifau muke fafarongoa basi ru ne'e nai saea fuamu'a sulia nau'a talaku.

¹⁹ Ma kaumulu fia fasi kamu sai'i ru liu, bore na kama ka ma'u di fuana rongolana ngwae ne'e ala'alada noa'a kasi bolo.

²⁰ Kaumulu ka ala'anida go'o amu'a fuana kira ka 'a'ana fafi kaumulu, ma kira ka ngalia na ru kaumulu ki, ma kira ka soke kaumulu, ma kira ka fata lafuda talada, ma kira ka fa'a 'e'ke'a kaumulu 'ani kwa'i bokotalana maamu'a.

²¹ Kaimili noa'a kasi sasi 'una'eri amu'a. Ma fa'uta ne'e kaumulu ka fia fasi kaimili rora, sulia kami kasi sasi 'una'eri aumulu?

Na ngwae ne'e fia kira ta lifurongo talinga'i ki, kira fata lafu kira talada. Ma nau'a logo, nai fata lafu nau ka di'ida logo, sui bore 'ana noa'a kasi le'a fuana fata'a 'una'eri.

²² Aia, kira saea kira ngwae 'i Jiu ki. Ma nau'a ta ngwae Jiu logo. Kira saea kira kwalafa sa Israel fa'inia sa Abraham. Ma nau'a ta ngwae logo ana kwalafa sa Israel fa'inia sa Abraham.

²³ (Nau naisi oga fata lafu laku sulia nau'a talaku 'uri.) Kira saea kira ngwae rao sa Jesus Christ ki. Bore ma nau'a na'a ne'e ngwae rao le'a sa Jesus Christ ka liufida. Sulia nau ku rao ngasingasi'a ka liufida, ma ngwae ki kika alu nau saena luma ni lokafo ana kaida'i 'oro ki ka liufida, ma ngwae ki ka nangasi nau ana kaida'i 'oro ki ka liufida, ma karangi nau ku mae ana kaida'i 'oro ki ka liufida.

²⁴ Lima kaida'i ki na ngwae doe Jiu ki kira nangasi nau 'ania uulu akwala ma siko fa'i kwa'inga.

²⁵ Ma uulu kaida'i ki na ngwae doe 'i Rom ki kira nangasi nau 'ani ma'e 'ai. Ma ana ta'i kaida'i, ti ngwae kira iliili 'uana saungilaku 'ani 'uilaku 'ani fau ki. Ma uulu kaida'i ki na faka ne'e nau ku leka 'ani ka kuru fa'i nau, ma ana ta'i kaida'i nau ku tua saena asi sulia ta'i rodo ma ta'i asoa.

²⁶ Ma ana leka'a 'oro nau ki, nau ku dao to'ona 'afita'i'anga 'oro ki ana kafo afe ki, ma ana ngwae bilibili ki, ma sulia na ngwae Jiu ki, ma na ngwae kwaita ki ne'e kira malimae'a aku. Ma nau ku dao to'ona 'afita'i'anga saena fanoa doe ki, ma saena aba'i kula kwasi, ma saena asi logo. Ma ti kaida'i na ngwae ne'e soke ma kira ka saea kira ngwae fa'amamana ana sa Jesus ki, kira kwatea logo na 'afita'i'anga doe ki fuaku.

²⁷ Nau ku rao ngangata liu, ma ti rodo noa'a nau kusi maliu. Ma ti kaida'i nau kusi to'o ana fanga ma noa'a nau kusi kwa'u. Ma ti kaida'i nau ku gwari sulia nau ku olidoko liu ana toro.

²⁸ Noa'a la'u na ru ne'eri ki go'o 'ana, sulia ana fa'i asoa ki ta'ifau go'o nau ku to'o ana 'afita'i'anga osi'ana nau ku manata 'abera sulia na fiku ta'i ngwae fa'amamana ki ta'ifau.

²⁹ Ma di'ia ta ngwae ne'e fa'amamana ma ka dao to'ona 'afita'i'anga sulia ilito'onga doe, nau ku to'o ana 'afita'i'anga logo, sulia nau ku manata 'abera ana nia'a. Ma di'ia ta ngwae ka sasia ta ru ta'a, nau ku kwaimanatai.

³⁰ Du'lungana kira su'uma'i nau ku fata lafu nau suli nau'a talaku, nau ku fata sulia na ru ki ne'e fa'ata'inia nau ta ngwae ngwata'uta'u.

³¹ God na Ma'a na Aofia kia sa Jesus, nia saiana tae ne'e nau ku saea nia mamana. Nau ku oga ngwae ki ta'ifau kira ka ba'atafead God tua tua firi.

³² Ana kaida'i nau ku tua 'i Damaskas, na ngwae ne'e sa Aretas na tatalafa'a filia 'uana gwaunga'inga fafia fanoa ne'eri, nia ka kwatea ngwae ana fuani oro ki kika folo 'afia na ma'e tafa ki ana ma'e fanoa ne'eri, fasi 'iri kira ka dau nau ana kaida'i nau ku ru'u 'i maa.

³³ Bore ma ti ngwae kira kwai'afi aku, kira ka alu nau saena kukudu doe, ma kira ka fa'akoso nau sulia na maa 'olofolo ana 'odoa ne'eri 'uana 'i maa, ma nau ku tafi.*

12

Na ru God fa'ata'ini'i fuana sa Paul ki

¹ Kira su'uma'i nau ku fata lafu nau suli nau'a talaku, bore ma fata'a 'una'eri noa'a nia 'iri fa'amamana ne'e nau'a na lifurongo. Sui bore 'ana ka 'una'eri, nau ku fata sulia na ru na Aofia nia fa'ata'ini'i fuaku.

² Aia, na akwala ma fai fa'i ngali sui na'a, God ka ngali nau 'uana kula ne'e God tua ana 'i langi. (Aia, nau ku kina bore na noniku logo taka ne'e dao 'i ne'eri, nama God go'o 'ana taka ne'e fa'ata'inia ru ne'e ki fuaku, sulia ta'ifilia God go'o ne'e saiana.)

³⁻⁴ Aia, nau ku saea la'u, nau ku sai go'o ana God nama ne'e ngali nau 'uana 'i langi. (Ma nau kusi saiana na noniku dao logo 'i ne'eri taka, nama God go'o ne'e fa'ata'inia fuaku, sulia ta'ifilia God ne'e saiana.) Aia, ma ana kaida'i ne'e nau ku tua 'i langi, nau ku rongoa na ru ni 'arefo'anga ki ma ka 'afita'i ta ngwae ka saea 'ani ala'anga saena magalia ne'e.

⁵ Na lialia ta ne'eri ru fuana fata lafulaka fa'inia. Bore ma nau noa'a kusi sasi 'una'eri. Sulia na ru ne'e nau ku fata lafu nau sulia na ru ne'e fa'ata'inia fasi nau'a ngwae ngwata'uta'u.

* 11:33 lisia nunu'i ru ana Acts 9:25

⁶ Ma di'ia nau ku oga tafelaku, nia totolia fuaku nau ku fata 'una'eri sulia na fatalaku nia mamana. Bore ma, noa'a nau kusi tafe nau, sulia noa'a nau kusi oga ngwae ki kira ka fia fasi nau'a na ngwae doe liufia na ru ne'e kira lisia nau ku sasi'i ki, ma na ru ne'e kira ka rongoa nau ku sae'e ki.

⁷ Aia, God ala'ania na'a mata'inga fuaku 'iri noa'a naisi fata naunau sulia na ru le'a 'oro ne'e nau ku lisida 'i langi ki. Ma na mata'inga ne'e, sa Saetan ne'e sasia 'iri ka fa'afii nau fasi 'iri nau kusi naunau.

⁸ Ma uulu kaida'i ki ne'e nau ku fo'lo, ma nau ku amasi na Aofia 'iri nia ka lafua.

⁹ Bore ma nia olisi nau ka fata 'uri, "Na kwai'ofe'anga nau ta'ifilia, nia na ru ne'e 'oko bo'obo'o 'uana. Sulia di'ia 'oko ngwata'uta'u, na ngasingasi'anga nau fuana 'aflamu'a ke ba'a doe ka tasa." Sulia ru ne'eri, nau ku sae'e'a liu, ma nau ku fata lafu nau sulia na ngwata'uta'unga nau, 'iri na ngasingasi'anga sa Jesus Christ ka kwai'afi aku.

¹⁰ Nau ku sae'e'a go'lo 'aku fafia na 'afita'li'anga nau ki sulia sa Jesus Christ. Nau ku sae'e'a go'lo 'aku di'ia kira ka fata fa'ali nau, nama kira ka fa'akaisi nau. Nia le'a go'lo 'ana di'ia nau ku to'lo ana ngwata'uta'unga, sulia ana kaida'i nau ku ngwata'uta'u, sa Jesus Christ nia ka fa'angasingasi nau.

Sa Paul ka manata 'abera fuada ngwae 'i Korint ki

¹¹ Aia, nia noa'a kasi totolia nau fuana fata lafulaku, bore ma kaumulu ne'e kwate ma nau ku fata 'una'eri. Fuila kaumulu ka ba'atafe nau go'lo 'aumulu. Sui bore 'ana nau na ngwae go'lo aku, na ngwae ba kira saea kira 'ani lifurongo talinga'i ki, noa'a kira kasi doe ka liufi nau.

¹² Ana kaida'i nau ku rao 'i safitamu'a 'ania mabetau'a, God sasia na ru fa'anada'a 'oro ki 'ani nau. Ma na ru ne'eri ki, nia ka fa'ata'inia ne'e nau'a na ngwae lifurongo mamana.

¹³ Na ru nau ku sasia fuamu'a ki, nia di'ia ru ne'e nau ku sasia fuana fiku ta'i ngwae fa'amamana ki ta'ifau. Ta'i ru ne'e kasi di'ia na ru nau ku sasia ana fanoa matamata ki: Nau kusi gani ta mani aumulu fuana 'afilaku. Ma kaumulu saea nau ku sasia ru ta'a aumulu 'una'eri, bore ma noa'a naisi fata ni kwaimanata'anga ana kaida'i ne'eri fasi 'iri muke rufuanata nau.

¹⁴ Ana kaida'i ne'e, nau ku sasi aka'u na'a 'iri nai dao la'u to'omulu ana uula kaida'i. Ma nia di'ia logo 'i na'o, noa'a nau kusi gania ta mani fa'asi kamu. Sulia

noa'a naisi oga go'lo na mani kamu ki. Na ru nau ku oga lala ne'e 'iri kamu ke sae'e'a kaida'i nai dao kwau. Nau ku di'ia ta ma'a fuaumulu, sulia nau ku kwai'afi kamu 'uana fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ. Ma noa'a kasi bolo fasi 'iri ne'e ngela ki kira ka kwate mani fuana ma'a kira, ma ka le'a fuana ma'a ka kwate mani fuana ngela nia ki.

¹⁵ Ma di'ia nau ku kwate na ru nau ki ta'ifau fa'i nau talaku logo 'uana 'aflamu'a, nau ku sae'e'a go'lo 'aku. Fa'uta, na alafe'anga kaumulu fuaku ti'iti'i go'lo 'ana, sulia na alafe'anga nai fuaumulu nia gwa'ilinga?

¹⁶ Aia, kaumulu saiana noa'a naisi gania ta mani fa'asi kamu. Bore ma na malimae nau ki kira fata 'uri, "Sa Paul to'lo ana ta'i manata'i ngwae ago fuana 'osolamu'a."

¹⁷ Ma kaumulu saiana na ala'anga ne'eri noa'a kasi mamana. Ma noa'a nau kusi ba'eda kwau ngwae ki siaumulu fuana 'aurafulamu'a 'uana mani.

¹⁸ Nau ku amasia sa Titus 'iri nia leka kwau siamu'a, ma nau ku kwate kwau ta'i ngwae asina la'u fa'inia. Ma kaumulu sai mamana ana sa Titus kasi obosi kamu go'lo 'uana ta mani. Ma kaumulu saiana sa Titus fa'i nau, kero'lo sasia na ru saga ki ne'e bolo ma ka saga ta'ifau go'lo.

¹⁹ Sali kamu fia fasi kami ala'a 'una'eri fuana fonelami'a talami'a. Aia, na manatuku noa'a kasi 'una'eri. Sulia God saiana na ru ne'e kami sae'e ki, nia leka sulia na ru ne'e sa Jesus Christ nia oga kami ka sae'e ki. Kwaima le'a nau kina 'ae, na ru ki ta'ifau ne'e kaimili sasi'i, kaimili sasi'i fuana 'aflamu'a.

²⁰ Nau ku manata 'abera, 'asu 'ubani nau kutu leka kwau, nau ku lisia na abula'anga kamu ki ka matamata fa'asia na ru ne'e nau ku oga. Ma di'ia nia 'una'eri, nai kwate kwa'ikwa'i 'anga fuamu'a, ma noa'a kamu kasi sae'e'a sulia. Nau ku manata 'abera 'asu 'ubani ti ngwae 'i lo'oba kira kata olisu'usu'u, ma kira ka kwaimamagolai, ma kira ka saeta'a, ma kira ka manata gu'ugu'u, ma kira ka fata ta'a, ma kira ka ala'a sulia ngwae matamata ki, ma kira ka lafe, ma na falafala kira ki noa'a kasi saga.

²¹ Ma nau ku manata 'abera 'asu 'ubani nau kutu leka la'u ma'i, ma God ka sasia nau ku 'eke suli kaumulu. Ma nai ba'a angi sulia na ngwae 'oro aumulu, kira sasia ru ta'a ki, ma noa'a kira kasi kakari alifa'i fa'asia na kakabara'anga kira ki.

13

¹ Aia, nai ba'a dao kwau siaumulu uula kaida'i. Na Kerekere'a Abu ba saea, "Noa'a kamu kasi matalangani ta ngwae

leleka muke rongoa ta ro ngwae nama ta uulu ngwae ne'e fata mamana sulia tae ne'e nia sasia."

² Ana ruana kaida'i nau ku leka ma'i, nau ku fa'abasua na ngwae ki amu'a ne'e abulalada ta'ia. Ma ana kaida'i ne'e, nau ku fa'abasuda logo saena kerekere'a ne'e. Ma ana kaida'i nai ba'a dao ma'i siaumulu, noa'a ta ngwae ne'e sasia ta ru ta'a ka tafi fa'asia na kwa'ikwa'inga nau fuana.

³ Ana kaida'i ne'eri, kamu ke ba'a sai le'a ana sa Jesus Christ ne'e kwatea ala'anga fuaku fasi 'iri nau ku fata 'ania. Ma ana kaida'i nia ka sasia ta ru fuamu'a, nia kasi ngwata'uta'u. Bore ma nia ka fa'ata'inia na ngasingasi'a doe fuamu'a.

⁴ Sulia sa Jesus Christ ngwata'uta'u kaida'i kira foto'ia ana 'ai rara folo, nia ka tata'e fa'asia na mae'a sulia na ngasingasi'anga doe God. Ma kaimili ka ngwata'uta'u logo di'ia sa Jesus Christ, bore ma kaimili ke ba'a to'o ana ngasingasi'anga doe God sulia sa Jesus Christ, ana kaida'i mike leka kwau siaumulu.

⁵ Nia le'a fuamu'a muke manata sulia na mauri'a kaumulu ki, fasi 'iri muka saiana na abula'anga kamu ki bolo fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ ki nama noa'a. Kaumulu saiana sa Jesus Christ go'o ne'e tua saena maurilamu'a. Ma di'ia noa'a nia kasi tua saena maurilamu'a, na fa'amamana'anga kaumulu ki noa'a kasi mamana.

⁶ Nau ku oga muke saiana na fa'amamana'anga kaimili nia mamana.

⁷ Ma kami ka fo'osia God fasi 'iri muke mango fa'asia abula ta'anga'a. Ma noa'a kami kasi fo'o go'o 'aimili 'una'eri 'iri ta ngwae ka fia fasi na rao'a kaimili nia le'a. Kami fo'o 'una'eri 'iri kaumulu ka sasia na ru saga, bore 'ana ti ngwae kira fia fasi na rao'a kaimili na ru 'o'o go'o 'ana.

⁸ Kaimili sasi go'o na ru sulia fa'amanata'anga mamana, ma noa'a kami kasi uu fonea fa'amanata'anga mamana.

⁹ Kaimili saele'a mika ngwata'uta'u, di'ia kamu ngasingasi'a mamana. Ma kaimili fo'o fasi 'iri muke fa'asaga abulalamu'a ta'ifau.

¹⁰ Nia ne'e sasi nau ku keresia na'a ru ne'eri ki ana kaida'i nau ku tua tau kwau 'ua fa'asi kaumulu. Nau ku sasia fasi 'iri ana kaida'i nau ku leka kwau siaumulu, nau kusi balufi kamu 'ani na ngasingasi'anga ne'e na Aofia kwatea fuaku. Nia kwatea na'a ngasingasi'anga ne'eri fuaku 'iri nau ku 'afi kamu, ma noa'a la'u fuana fa'alilamu'a.

¹¹ Aia, ngwae asina kina 'ae, na ru ne'eri ki go'o ne'e nau ku saea fuauumu. Muke rokisia falafala kamu ki, ma muke fafarongoa na ru ne'e nau ku keresia kwau fuamu'a, ma muke tua 'ani ta'i manata 'i ngwae, ma muke tua 'ani aroaro'a fa'i kamu talamu'a. Ma God ne'e alafe fuaka ma ka kwatea aroaro'anga, nia ke ba'a tua fa'i kamu.

¹² Aia, muke fa'ata'inia na'a alafe'anga kaumulu ki fuauumu kwailiu ana kaida'i muke lisi kaumulu kwailiu.

Na ngwae God ki ta'ifau 'i ne'e, kira kwatea na ala'anga le'a le'a kira ki fuauumu.

¹³ Ma nau ku fo'o fasi 'iri na Aofia sa Jesus Christ ka kwai'ofe aumu, ma God ka alafe fuauumu, ma na Ano'i ru Abu ka tua fa'i kamu ta'ifau.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Galesia

Sa Paul keresia na buka ne'e fuana na ngwae fa'amamana 'i Galesia ki. Sa Paul nia rao fa'inida, ma ka 'iri tau go'o 'i buri 'ana sa Paul ka fa'asida, kira ka tala'ae kika abula 'uana rongo'a fuana ta fa'amanata'anga matamata la'u. Ti fa'amanata 'oso'oso kira dao to'ona Kristin ki 'i Galesia, ma kira ka saea kira ke tala'ae fuana dongalana falafala Jiu ki. Ta'i falafala Jiu ne'e 'olo fa'ata'inia (circumcision). Na Jiu ki fa'amanata ne'e ro'onga'a ana taki sa Moses ki kwatea ma ngwae ki ka 'olo'olo 'i maana God, ma na 'olo fa'ata'inia ne'e toto fuana ngwae God ki. Bore ma sa Paul nia fa'amanata sulia na fito'onga ana sa Jesus lala ne'e kwate ma ngwae ki kika 'olo'olo 'i maana God. Ma na Ano'i ru Abu ma na tua'a saga, nia na toto ne'e fa'ata'inia kulu ngwae God ki. Kulu ka fa'amamana ana sa Christ Jesus fasi 'iri kike saga 'i maana God. God nia fu'usi 'olo'olo akulu noa'a la'u osi'ana na ro'onga'a sulia na taki ki, bore ma osi'ana lala ne'e kulu fa'amamana sa Christ. Ro'onga'a sulia na taki ki noa'a kasi totolia ne'e ke fa'a 'olo'olo'a ta ngwae 'i maana God.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Fata le'ale'anga & 1:1-11

Sa Paul nia nia'a ta lifurongo mamana & 1:11—2:21

Ngwae ke fa'asaga tualana fa'inia God 'ani fa'amamana'anga ana sa Jesus & 3:1—4:31

Maurilana Kristin ki donga kwaitala'i 'anga Ano'i ru Abu & 5:1—6:18

¹⁻² Na kerekere'a ne'e fa'asia nau'a sa Paul, ma na bara ngwai asina ana sa Christ ki ne'e kira tua fa'inau 'i ne'e, fuamu'a ngwae fa'amamana God ki saena aba'i kula 'i Galesia. Nau'a na'a ne'e ta lifurongo ana sa Jesus. Noa'a ta ngwae kasi fili nau fuana rao'a ne'e. Bore ma sa Jesus Christ fa'inia God, na Ma'a ne'e nia ta'ea sa Jesus fa'asia na mae'a, kera'a lala ne'e fili nau fuana lifurongo'anga.

³ Nau ku fo'lo 'iri God na Ma'a kia fa'inia sa Jesus Christ na Aofia ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

⁴ Sa Christ ka kwatea nia'a 'ana talana fuana na ta'anga'a kia ki fasi 'iri ke loge kia fa'asia na abula ta'anga'a 'oro ki ne'e saena magalia ana kaida'i ne'e. 'Una'eri nia ro'osulia na kwaiogai'anga God na Ma'a kia.

⁵ Nau ku oga kuke fa'adufa God tutua firi! 'Iu nia ke 'una'eri.

Ta'i Fa'arongo'anga Le'a go'o

⁶ Nau ku 'arefo nia ana ru ne'e kamu sasia, osi'ana nia noa'a kasi tau go'o muka siki tau na'a fa'asia God ne'e fili kamu na'a 'iri muke tua 'i olofana na kwai'ofe'anga sa Christ, ma nini'ari muka fa'amamana na'a amu'a ta fa'amanata'anga matamata la'u ne'e ti ngwae kira saea 'ani na Fa'arongo'a Le'a.

⁷ Bore ma na fa'amanata'anga ne'eri noa'a la'u na Fa'arongo'a Le'a mamana sulia sa Christ. Ti ngwae go'o ne'e kira feo kamu, ma kira ka iliili 'uana rokisilana na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Christ.

⁸ Ma sui bore 'ana di'ia kami'a nama ta 'ainsel fa'asia 'i langi ne'e ke fa'atalo 'ani fuamu'a ta fa'arongo'anga ne'e matamata fa'asia tae ne'e kami fa'atalo na'a 'ani fuamu'a 'i na'o, nia bolo fa'inia God ke 'ui 'ania ngwae ne'eri saena mafula ne'e du'adu'a kasi mae.

⁹ Di'ia ba kami saea ka sui na'a ma'i 'i na'o, ma nau ku saea la'u fuamu'a: Di'ia ta ngwae ke fa'atalo'ania fuamu'a ta fa'amanata'anga ne'e ka matamata fa'asia na tae ne'e kamu fa'amamana ana ka sui na'a, nia bolo fa'inia God ke 'ui 'ania ngwae ne'eri saena mafula ne'e du'adu'a kasi mae.

¹⁰ Kaida'i nau ku saea ala'anga ne'eri ki, noa'a naisi sasi la'u 'uana ngwae ki ne'e kike aura'e nau. Noa'a liu. Ma nau ku oga lala God 'ana talana ne'e ke aura'e nau. Di'ia nau ku sasi 'uana ne'e ngwae ki kika oga nau, 'irai ma nau'a noa'a la'u ngwae ni rao sa Christ.

Ala'anga sa Paul sulia kaida'i sa Jesus filia fuana lifurongo'anga

¹¹ Ngwaefuta kina ma ngwaingwaena kina ana sa Christ, nau ku saea fuamu'a, na Fa'arongo'a Le'a ne'e nau ku fa'arongo 'ani, nia noa'a la'u ru ne'e tala'ae ma'i fa'asia na ngwae ki.

¹² Noa'a nau kusi ngalia la'u fa'asia ta ngwae, ma noa'a ta ngwae kasi fa'amanata nau go'o 'ani. Bore ma sa Jesus Christ lala ne'e tala fa'ata'inia fuaku.

¹³ Kamu rongoa ta'ifau na'a sulia na tualaku ma'i 'i na'o, kaida'i ba nau ku fo'osia 'ua God di'ia na Jiu ki kira sasia. Kamu rongoa logo ba nau ku ma'udua liu na'a ngwae fa'amamana God ki, ma nau ku iliili liu 'uana takalonga'ilada.

¹⁴ Kaida'i nau ku 'alako 'ua, 'orolana na ngwae Jiu ki ne'e kira 'alako fa'i nau, nau ku liufida 'ani ro'onga'a sulia na fa'amanata'anga kami Jiu ki ma sulia na falafala ko'o bora kami ki.

¹⁵ Sui bore 'ana ka 'una'eri, sulia kwai'ofe'anga God 'i na'ona mala ne'e nau ku futa, God nia fili nau na'a fuana rao'a nia ki.

¹⁶ Ma God ka saele'a fuana fa'ata'ilana na Ngela nia fuaku, fasi 'iri nau kui fa'atalo'ania na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki. Ma kaida'i God nia ka fa'ata'inia na'a Ngela nia fuaku, nau kusi leka na'a siana ta ngwae 'iri nia ka fa'amanata nau.

¹⁷ 'Una'eri noa'a nau ku 'iri leka 'ala'a 'uana 'i Jerusalem fuana lislilana na ngwae ne'e kira lifurongo etaeta aku ki. Nau ku leka lala 'aku 'uana aba'i kula 'i Arabia, sui nau ku oli la'u ma' 'i 'uana 'i Damaskas.

¹⁸ Sui buri 'ana uulu fa'i ngali ki, nau ku fi'i leka 'uana 'i Jerusalem fuana lislilana sa Peter, ma nau ku tua fa'inia sulia na akwala ma lima asoa.

¹⁹ Ma nau ku ala'a logo fa'inia sa James, na ai burina na Aofia, bore ma nau noa'a kusi lisia ti lifurongo la'u.

²⁰ Ma na ru ne'e ki ta'ifau nini'a nau ku keresia kwau fuamu'a na ru mamana ki ta'ifau go'o. God ka saiana nau noa'a kusi soke.

²¹ 'I buri, nau ku leka la'u 'uana aba'i kula 'i Siria ma 'i Silisia ki.

²² Ana kaida'i ne'eri, na ngwae fa'amamana sa Christ ki saena aba'i kula 'i Judea, noa'a kira kasi sai go'o aku.

²³ Kira sai go'o 'ada ana na ala'anga ne'e ti ngwae ne'e ala'a suli nau kika 'uri, "Na ngwae ba ma'uldu kia 'i na'o ma ka ilili 'uana fa'alilana na ngwae fa'amamana sa Christ ki ne'ana. Kaida'i ne'e, nia fa'arongo na'a sulia sa Christ fasi 'iri na ngwae ki kika fa'amamana ana."

²⁴ Ma osi'ana fa'arongo'a ne'e kira ka ba'atafea na'a God fafia tae ki ne'e nau ku sasi'i.

2

Na fa'ina'ona'o 'i Jerusalem ki alafafia na fa'amanata'anga sa Paul

¹ 'I buri 'ana ta'i akwala ma fai fa'i ngali, nau ku fi'i oli la'u 'uana 'i Jerusalem fa'inia sa Banabas, ma nau ku ba'ea sa Titus ka leka logo fa'i kero'o.

² God ne'e oga nai leka 'i ne'eri sulia fa'ata'inga nia fuaku. Ma ana kaida'i nau ku ala'a fiku fa'inia na ngwae fa'ina'ona'o ki 'i Jerusalem ta'ifilida, ma nau ku fada le'a ana na Fa'arongo'a Le'a ne'e nau ku fa'amanata 'ani fuana na ngwae noa'a la'u Jiu ki. Nau ku fa'arongoa na fa'ina'ona'o ne'eri ki sulia na rao'a nai ta'ifau, 'iri ne'e kike alafafia, 'asu 'ubani nau kutu laga ulafu go'o 'aku ana rao'a ne'e.

³ Sa Titus na ngwae ne'e tua fa'i nau, nia noa'a la'u ngwae Jiu, bore ma ngwae 'i Grik, ma na fa'ina'ona'o ki kira kasi su'luma'i nia go'o fuana na 'olo fa'ata'inga.

⁴ Kaimili ala'a sulia ru ne'e ki, osi'ana ti ngwae ne'e kira kwailifa'i ne'e kira saea kira fa'amamana, kira oga nia ke 'olo fa'ata'inia nama. Na ngwae ne'eri ki kira leka ago ma' 'i fuana fa'alilana na fito'onga ne'e kami ngali go'o sa Jesus Christ fuana fa'amaurilami'a. Kira oga kike tuara'i kaimili fuana ro'onga'a sulia na taki ki.

⁵ Ma kami kasi ala go'o fafia na ngwae 'oso'oso ne'eri ki ana ta ta'i kaida'i ti'iti'i bore, sulia noa'a kami kasi oga kika fa'alia na mamana'anga ana Fa'arongo'a Le'a ne'e kamu fa'amamana na'a.

⁶ Ma na fa'ina'ona'o ne'e ngwae ki alafafida 'i Jerusalem, noa'a kira kasi saea go'o ta ru faolu fuaku sulia fa'amanata 'anga nau. (Bore ma noa'a naisi 'abera go'o sulia ngwae ne'e ki, ne'e ti ngwae fia kira'a ngwae 'inoto'a ki. Osi'ana talito'ona God go'o ne'e saiana ke saea ne'e ngwae nia 'inoto'a.)

⁷ 'Una'eri na fa'ina'ona'o ne'eri ki, ta'i ru ne'e kira tala lisia ne'e God nia kwatea na'a rao'a ne'e fuaku fuana na fa'atalo'anga 'ani fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki, di'ia logo ne'e nia kwatea fuana sa Peter na rao'a fuana na fa'atalo'anga 'ani fuada Jiu ki.

⁸ Sulia God ne'e alu nau, nau ku lifurongo fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki, di'ia logo ne'e nia alua sa Peter ka lifurongo fuada ngwae 'i Jiu ki.

⁹ Sa James, ma sa Peter, fa'inia sa John, ne'e ngwae fa'ina'ona'o ki, kira saiana ne'e God kwatea na rao'a talinga'i ne'e fuaku fuana fa'atalonga'ilana fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki. Nia ne'e kwate kira ka sama ana lima 'olo'olo amiro'o sa Banabas, fasi 'iri ke fa'ata'inia ne'e kira alafafi kero'o ka rao 'i safitamu'a ngwae noa'a la'u Jiu ki, ma kira ka rao 'i safitada ngwae 'i Jiu ki.

¹⁰ Ma ta'i ru go'o ne'e kira oga kero'o ke manata to'ona na kwai'afi'anga fuana ngwae dala'a ki safitana ngwae fa'amamana God ki 'i Jerusalem. 'Iu, ru ne'eri ne'e nau ku ngangata liu fuana sasilana.

Sa Paul balufia sa Peter

¹¹⁻¹³ Kaida'i sa Peter dao 'i Antiok, nia ka fanga go'o 'ana fa'inia ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Sui, ti ngwae Jiu ne'e sa James ba'eda ma' 'i kira ka dao 'i ne'eri. Na ngwae ne'eri ki manata 'uri, "Di'ia noa'a ta ngwae kasi 'olo fa'ata'inia, nia'a noa'a la'u na ngwae mamana sa Christ." Go'o ma, sa Peter noa'a kasi fanga na'a

fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki.* Nia sasi 'una'eri du'ungana ne'e nia ma'u 'ani oli su'usu'u 'anga fa'inia na ngwae Jiu ki ne'e kira leka ma'i fa'asia 'i Jerusalem. Ma ti Jiu ne'e kira fa'amamana logo ana sa Christ, kaida'i kira lisia sa Peter ne'e sasi 'una'eri, kira ka ma'u logo di'ia sa Peter, ma kira ka 'iri fanga logo fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki. Ma sa Banabas bore ka sasi logo sulida.

¹⁴ Bore ma kaida'i ne'eri, nau ku lisia kira rora osi'ana noa'a kira kasi ro'osulia na mamana'anga 'ana Fa'arongo'a Le'a. Ma nau ku balufia sa Peter 'i safitana ngwae 'oro ne'e kira fa'amamana ki, osi'ana nia rora liu na'a. Ma nau ku fata 'uri fuana, "Ae'o na ngwae 'i Jiu, bore ma 'oko danga na'a 'amu 'ani falafala ngwae 'i Jiu ki, ma 'oko tua na'a 'amu di'ia ta ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Kira noa'a la'u ngwae Jiu ki nini'a. 'Oko rora liu na'a kwa ne'e 'oko su'luma'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki fuana ro'onga'a sulia falafala Jiu ki."

Jiu ki fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki kira mauri du'ungana fa'amamana'anga kira

¹⁵ Nia mamana na'a kami futa ma'i ana na Jiu ki, ma kami noa'a la'u na ngwae kwaita ki ne'e kira kasi donga taki sa Moses ki.

¹⁶ Ma kami'a Jiu ki saiana ne'e ngwae ke fa'asaga na tualana fa'inia God 'ani fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ, ma noa'a la'u 'ani ro'onga'a sulia na taki sa Moses ki. 'Una'eri ne'e kami ka fa'amamana logo ana sa Christ Jesus fasi 'iri mike saga 'i maana God. God nia fu'usi 'olo'olo ami'a noa'a la'u osi'ana na ro'onga'a sulia na taki ki, bore ma osi'ana lala ne'e kami fa'amamana sa Christ. Osi'ana na ro'onga'a sulia na taki ki noa'a kasi totolia ne'e ke fa'a 'olo'olo'a ta ngwae 'i maana God.

¹⁷ Ana kaida'i ne'e, kami'a Jiu ki, kami lulu 'uana mauri'a ana sa Christ ka liufia mala na ro'onga'a sulia na taki ki, ma ti Jiu kira saea kami'a ngwae abula ta'a ki na'a. 'Uri ma, nia fada 'ani sa Christ ne'e kwate kami ka abula ta'a, du'ungana ne'e kami fa'asia dongalana na taki ki? Nia noa'a kasi 'una'eri la'u.

¹⁸ Bore ma di'ia nau ku oli, ma nau ku fa'amamana la'u na taki ki ne'e nau ku 'aila na'a 'ani, nau ku 'asi nau na'a saena na abula ta'anga'a.

¹⁹ Kaida'i nau ku tua sulia na taki ki, nau ku lisia fuila noa'a naisi fito'o ana dongalana taki ki fasi 'iri ne'e nai 'olo'olo 'i na'ona God. Nia ne'e nau ku danga na'a 'ania na taki 'iri ne'e nai tua sulia God.

²⁰ God nia 'ado nau fa'inia sa Christ ne'e nia mae ana 'ai rara folo. Nia ne'e nau ku mae na'a, bore ma sa Christ ne'e tua saena maurilaku. Ma na mauri'a ne'e nau ku to'o ana ana kaida'i ne'e, nau ku mauri 'ani na fa'amamana'anga nau ana na Ngela God. Nia alafe fuaku, ma ka mae fasi 'iri ke fa'amauri nau.

²¹ God nia ka alafafi kulu du'ungana na kwai'ofe'anga nia. Noa'a naisi 'aila 'ania na kwai'ofe'anga nia. Ma di'ia ta ngwae ke saga fa'inia God du'ungana na taki ki, nia fa'ata'inia ne'e na maelana sa Christ dalafa'a go'o 'ana.

3

Na ro'onga'a sulia na taki ki nama na fa'amamana'anga ana sa Jesus

¹ Kamu ngwae ana 'i Galesia, kamu gwaubali'a! Nau ku fada ta'ifau na'a fuamu'a na maelana sa Jesus Christ ana 'ai rara folo. Bore ma nia di'ia ti ngwae nini'a feo kamu 'uana fa'amanata'anga rora ki!

² Nau ku oga muke saiana ta'i ru 'uri: Kamu 'iri kwaloa la'u na Ano'i ru Abu God osi'ana ne'e kamu ro'o sulia na taki sa Moses ki, bore ma du'ungana lala ne'e kamu fa'amamana na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus, ma muke fito'o ana.

³ Kamu gwaubalia liu na'a. Na Ano'i ru Abu ne'e kwate ma 'oko tala'ae ana mauri'a saena tua'a faolu, bore ma ta'ena kamu ili 'uana sasilana na rao'a Ano'i ru Abu ki 'ania ngasingasi'anga kamu ki talamu'a.

⁴ Kamu fa'amanifi liu na'a osi'ana na fito'onga kamu ana sa Jesus. Di'ia kamu oli fa'asia ma muka sasi la'u sulia na taki sa Moses ki, na fito'onga kamu ke funu.

⁵ Nau ku oga muke malinga'inia ne'e sulia na kwai'ofe 'anga God, nia kwate sakonga'i ana na Ano'i ru Abu nia fuamu'a, ma nia ka fuilia na ru ni 'arefo'anga ki 'i safitamu'a, noa'a la'u du'ungana ne'e kamu ro'o sulia na taki ki, bore ma sulia lala na fito'onga kamu ana sa Jesus.

⁶ Ma muke manata basi sulia sa Abraham, na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Nia fa'amamana ana God, ma God ka alafafia nia'a ngwae 'olo'olo sulia na fa'amamana'anga nia."

* 2:11-13 Jiu ne'e kira dau sulia na taki sa Moses ki, noa'a kira kasi fanga fiku fa'inia ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki. Kira fia kira ke ba'a sua ana kaida'i kira sama to'ona ma kika 'ania na fanga ana ngwae noa'a la'u Jiu ki. Levitikus 11; Acts 11 * 3:7 Ngela sa Abraham fada 'ani ta'i ana ngwae God ki.

⁷ Muke saiana sa tai bore 'ana ne'e ke fa'amamana ana God, nia'a na ngela sa Abraham.*

⁸ Na Kerekere'a Abu nia fata 'uri ma'li 'i na'o, God ke ba'a fu'usi 'olo'olo ana ngwae noa'a la'u Jiu ki 'ani fa'amamana'anga. Ma God ka fa'arongo 'ani fa'arongo'a le'a ne'e fuana sa Abraham ka 'uri, "Nau kui ba'a fa'ale'a na ngwae ki ta'ifau sulia 'ae'o."

⁹ 'Iu, sa Abraham fa'amamana, ma God ka 'oilakita'inia. 'Una'eri logo, sa tai bore 'ana ne'e kira fa'amamana, God ke fa'ale'ada di'ia sa Abraham.

¹⁰ Sa tai fa'ida bore 'ana ne'e kira manata fasi God nia alafafida ne'e kira saga osi'ana kira ro'osulia na taki ki, kike ba'a ngalia na kwa'ikwa'inga fa'asia God. Du'ungana ne'e Kerekere'a Abu ba nia fata 'uri, "Sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi 'idufali ro'osulia na taki ki ta'ifau, kike ba'a ngalia kwa'ikwa'inga fa'asia God."

¹¹ Ma nia madako liu na'a noa'a ta ngwae kasi saga fa'inia God ana na taki ki, sulia na Kerekere'a Abu nia fata la'u 'uri, "Sa tai bore 'ana ne'e kira 'olo'olo fa'inia God osi'ana na fa'amamana'anga, kike ba'a mauri firi."

¹² Na falafala ana mauri'a sulia fa'amamana'anga noa'a 'iri di'ia la'u na falafala ana dongalana na taki sa Moses ne'e ala'a 'uri, "Di'ia 'oko oga 'oke dao to'ona mauri'a osi'ana ro'onga'a sulia na taki, 'oke ro'o nama sulia taki ali'afu God."

¹³ Na kwa'ikwa'inga ne'e 'lita ma'li fa'asia na taki ki, sa Christ nia lafua na'a fa'asi kia, ma ka ngalia na'a talana. Sulia ne'e Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Na ngwae ne'e kira saungia 'i tufungana 'ai, nia mae du'ungana nia ngalia na kwa'ikwa'inga ana God."

¹⁴ Sa Christ nia foli olita' i kia fa'asia na kwai matalanga'inga na taki ki. 'Una'eri ne'e God ka fa'ale'a logo na ngwae noa'a la'u Jiu ki 'ania na le'anga'a ne'e nia eta fata'a 'ani fuana sa Abraham. Ma kulu'a ta'ifau na ngwae ne'e kulu fa'amamana ki, kuke to'o logo ana na Ano' i ru Abu sulia na fa'amamana'anga ne'e.

Na taki ki fa'inia na fata alanga'inga God

¹⁵ Ngwaefuta ma ngwaingwaena nau kina ana sa Christ, nau ku fata 'ani na manata'anga ana na Kerekere'a Abu ka sui na'a, nini'ari nai fada la'u na alanga'inga ne'e 'ania na manata'anga ana ngwae sulia kaida' i ki. Di'ia ro ngwae ki kera sasi ta alanga'inga, noa'a ta' i kasi rokisia na'a ta kula ana nama noa'a kera'a kasi 'oia la'u alanga'inga

ne'eri. Na alanga'inga ne'e ni di'ia logo na alanga'inga ne'e leka ma' i fa'asia God fuana sa Abraham fa'inia 'alako nia.

¹⁶ 'Iu, God nia fata alanga' i fa'inia sa Abraham ma na 'alako nia. Na Kerekere'a Abu noa'a kasi fata la'u 'uri, "Na 'alako 'oe ki," ne'e fadalana na ngwae 'oro ki. Bore ma nia ka ala'a lala 'uri, "Na 'alako 'oe," ne'e fadalana ta' i ngwae go'o, ma nia na'a ne'e sa Christ.

¹⁷ Na fadalana na fatalaku ne'e 'uri: God nia eta fa'angasia na fau alanga'inga fa'inia sa Abraham, ma ka alanga' i logo nia ke ba'a fa'amamana. Nia ne'e na taki ne'e God nia kwatea fai talanga' i ma uulu akwala fa' i ngali na'a ' i buru 'ana, nia 'afita' i liu ka muusia na alanga'inga ne'e God alanga' i 'ani fuana sa Abraham.

¹⁸ Si di'ia God kwatea ru le'a ki fuaka du'ungana ne'e kulu ro'osulia na taki ki, 'irai noa'a nia kasi kwatea sulia na fata alanga'inga nia. Bore ma osi'ana na alanga'inga nia, nia ne'e God ka kwate sakonga' i ana ru le'a ki fuana sa Abraham.

¹⁹ Fa'uta ne'e God ka kwatea na taki ki? God kwatea na taki ki la'u ' i burina alanga' i 'anga nia, fasi 'iri ke fa'ata' i madako ana abula ta'anga'a ki, leleka ka dao 'ana asoa ne'e 'alako sa Abraham, sa Christ, ne'e God fata alanga' i 'ani ke dao ma' i ana. God ne'e kwatea na 'ainsel ki 'iri kike kwatea na taki ki fuana sa Moses. Ma sa Moses ne'e na ngwae ni ngali ala'anga, du'ungana nia ne'e ngalia ma' i na taki ki, ma ka kwatea fuana na ngwae ki.

²⁰ Bore ma kaida' i God nia fata alanga' i fuana sa Abraham, nia kasi oga na'a ta ngwae ni ngali ala'anga, osi'ana nia sasia na'a ru ne'eri ta'ifilia.

Na ru ne'e taki ki leka ma' i fuana

²¹ 'Uri ma na taki sa Moses ki nia 'iri alafafia na fata alanga'inga God ki? Noa'a liu! Si di'ia God nia kwatea na taki ne'e ka fa'amauria na ngwae ki, 'irai na ngwae ki kike ro'osulia, ma kike saga na'a ' i maana God.

²² Bore ma, na Kerekere'a Abu nia saea ne'e ngwae ki ta'ifau kira oga abula ta'anga'a, ma noa'a kira kasi bolo na'a fa'inia dau sulia na taki ki. 'Una'eri ne'e God ka kwatea na fata alanga'inga 'ania na mauri'a firi fuana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ ki.

²³ 'I na'ona mala na kaida' i ne'e fa'amamana'anga ana Jesus Christ nia dao ma' i, God nia goni kulu Jiu ki olofana na taki sa Moses ki, leleka ka dao ana kaida' i God nia fa'ata'inia na tala faolu sulia na fa'amamana'anga ana sa Christ.

²⁴ Na taki ki ka lia suli kulu leleka ka dao ana kaida'i sa Christ nia dao ma'i. 'Una'eri burina sa Christ nia dao na'a, kuke saga 'i maana God, osi'ana na fa'amamana lana.

²⁵ 'Iu, ma na taki ki noa'a kasi lia na'a suli kia 'i nini'ari, osi'ana kaida'i fuana fa'amamana'anga ana sa Christ nia na'a fa'i kia.

Na ngwae fa'amamana ana sa Jesus ki kira ngela God ki na'a

²⁶ Kamu'a ta'ifau ne'e ngela God ki na'a, du'ungana na fa'amamana'anga kamu ana sa Christ Jesus.

²⁷ Kamu siuabu ta'ifau na'a ka fa'ata'inia ne'e kamu 'ado na'a fa'inia sa Christ, 'una'eri ne'e mauri'anga kamu ke di'ia na'a sa Christ.

²⁸ Nia ne'e, ka noa'a na'a ta mata'i'anga 'i safitana na ngwae 'i Jiu ki ma na ngwae noa'a la'u Jiu ki, ma na ngwangwane ki fa'inia na kini ki, ma na ngwae rao 'o'o ki fa'inia ngwae ne'e noa'a ta ngwae kasi 'a'ana fuada ki. Kamu'a ta'ifau, kamu bolo go'o 'i maana God, du'ungana kamu tua 'ani fiku'a fa'inia sa Christ Jesus.

²⁹ Osi'ana kamu'a ne'e ngwae sa Christ ki na'a, 'una'eri kamu'a logo ne'e ngela ana kwalafa sa Abraham ki, ma muke ba'a ngalia fa'ale'a 'anga God nia fata alanga'ini'i fuana sa Abraham.

4

¹ Nau ku oga nai ta'i fada madakola la'u ana ru ne'e nau ku fata sulia, di'ia ta ngwae nia to'o ana ta ngela, nia ke ba'a kwatea ru nia ki ta'ifau fuana. Bore ma ana kaida'i ne'e ngela ne'eri nia ti'ti'ti'ua, nia di'ia ta ngwae rao go'o 'ana, osi'ana noa'a nia kasi 'a'ana 'ua fuana lia'a sulia na alu ru'anga nia ki talana.

² Kaida'i nia ti'ti'ti'ua, ti ngwae ne'e kira lia sulia alu ru'anga fuana, leleka ka dao ana kaida'i ne'e ma'a nia 'olea.

³ Nia 'una'eri logo, 'i na'o ma'i ana kaida'i kami Jiu ki 'iri fa'amamana 'ua ana sa Christ, kami ro'o lala sulia na taki ki ana tua'a saena magalia, di'ia ta ngwae rao 'o'o ne'e nia rao go'o sulia fatalana na gwaunga'i nia.

⁴ Ma ana kaida'i ne'e God nia 'olea nia dao na'a ma'i, nia kwatea ma'i Ngela nia 'i saena magalia. Nia ka ngwae'a, ma ka futa ana kini, ma nia ka ro'osulia na taki kami Jiu ki.

⁵ Nia ka sasi 'una'eri fasi 'iri ke logea sa tai fa'ida ne'e na taki ki dau fafida, 'iri ke kwatea kulu'a na ngela God ki.

⁶ Osi'ana ne'e kulu'a na ngela God ki na'a, nia kwatea na Mango'i ru Ngela nia ka tua saena na maurilakulu. Ma na

Mango'i ru nia ka kwate kuke fo'o 'uri, "Ma'asi 'ae, Ma'asi 'ae."

⁷ Ma kamu noa'a la'u na ngwae rao 'o'o ki. Bore ma kamu'a na ngela gwaumauri God ki na'a. Ma osi'ana ne'e kamu ngela gwaumauri nia ki na'a, nia ke ba'a kwatea ru ki ta'ifau ne'e nia alua fuana kwatelana fuana na ngela nia ki.

Sa Paul manata 'abera fuana ngwae 'i Galesia ki

⁸ Ana kaida'i noa'a kamu kasi sai 'ua ana God, ru matamata ne'e noa'a la'u god mamana ki ne'e kira gwaunga'i fafia maurilamu'a.

⁹ Bore ma ana kaida'i ne'e na'a, kamu sai na'a ana God nama nau ku fata 'uri, God sai na'a amu'a. 'Uri ma fa'uta la'u ne'e muka oli, muka ro'o la'u sulia na taki ki ana tua'a saena magalia? Ru ne'eri ki noa'a kasi fulia go'o ta ru le'a fuamu'a. Ma fa'uta ne'e kamu ka oga la'u rao'a fuada?

¹⁰ Nau ku rongoa kwau ne'e kamu dau sulia na ru ne'e taki Jiu ki saea fuana fa'adoelana asoa ana Sabat ki, ma na fafanga'a ana madamo faolu ki, ma na kaida'i talinga'i ki saena fa'i ngali ki.

¹¹ Nau ku manata 'abera liu 'ani kamu, 'asu 'ubani na rao'a nini'a nau ku sasia fuana 'afilamu'a fuana dao'a to'ona na mauri'a faolu kata fi'i funu.

¹² Ngwae'futa kina ma ngwaingwaena kina 'ae, nau ku amasi kamu, muke sui na'a fa'asia na ro'onga'a sulia na taki sa Moses ki, di'ia logo nini nau ku sui na'a fa'asia. Du'ungana ne'e nau ku sui na'a fa'asia taki sa Moses ki, di'ia logo ne'e kamu sui fa'asi'i 'i na'o.

Asoa sui toli ki, kamu 'iri sasia go'o ta ru rora aku.

¹³ Kamu sai logo ana kaida'i ba nau ku fa'atalo 'ania na Fa'arongo'a Le'a fuamu'a, nau ku mata'i ba, bore ma nia nini'a kosi nau 'iri nai fa'atalo 'ani Fa'arongoa Le'a fuamu'a.

¹⁴ Ma sui bore 'ana nau ku mata'i, ma nau ku kwatea 'afita'li'anga doe fuamu'a, noa'a kamu kasi manata ta'a go'o fuaku, ma kamu kasi 'aila go'o 'ani nau. Ma kamu kwalo nau ka di'ia ne'e kamu kwalo logo ta 'ainsel fa'asia God nama sa Christ Jesus talana na'a.

¹⁵ Ma ana kaida'i ne'eri, kamu saele'a liu. Nau ku saiana ne'e na kwaima 'anga kamu fuaku nia gwa'i linga. Di'ia nau ku gania bore maamu'a fuana 'afilaku, kamu kasi luia go'o fa'asi nau. 'Uri ma na saele'a 'anga ba kamu, nia na'a 'i fa'i nini'a?

16 'Uri ma kulu malimae'a la'u 'i safi-takulu, du'ungana nau ku fata 'ani mana'anga nini'ari?

17-18 Nia le'a liu fuana ta ngwae ka fata liana ti ai matamata di'ia nia sasi fuana le'anga'a. Nia mama liu, ma noa'a la'u ana kaida'i nini'a nau ku tua go'o fa'i kamu, bore ma ana kaida'i nau ku tua tau logo fa'asi kamu. Ma na ngwae ba kira rao ngangata fuana rokisilana na Fa'arongo'anga Le'a, kira oga liu kike fata liamu'a, bore ma noa'a nia kasi le'a go'o fuamu'a. Ta'i ru ne'e kira oga na'a ne'e muke tua matali amu'a fa'asi nau, fasi 'iri kira go'o ne'e muke dongada.

19 Ngela nau kina 'ae ana sa Christ, na manataku nia fii liu la'u suli kamu, di'ia ta kini nia karangi ka fa'afuta ngela nia. Na fii'a ne'e noa'a kasi sui leleka ka dao ana asoa ne'e muke fa'amamana go'o ana sa Christ ta'ifilia.

20 Ana kaida'i ne'e, nau ku oga liu nai tua fa'i kamu, 'iri ne'e naisi ala'a ngasingasi'a la'u 'uri fuamu'a. Nau ku kina na'a ta ru ne'e nai saea la'u fuamu'a!

Sa Paul fata sulia 'i Hega fa'inia 'i Sera

21 Nau ku saefilo kamu basi, tai amu'a ne'e oga ro'onga'a sulia na taki ki 'iri nia ke mauri, 'Uri ma kamu sai le'a na'a ana tae ne'e taki ki saea?

22 Na Kerekere'a Abu saea sa Abraham to'o ana ro ngela ngwane ki. Ta ngela, sa Ishmael, nia futa ana kini ni rao 'o'o 'i Hega. Ma ta ngela, sa Aesak, nia futa ana 'i Sera kini aloge, ma nia na'a ne'e 'afe sa Abraham.

23 Sa Ishmael, na ngela ne'e futa ana 'i Hega, na kini rao 'o'o, nia futa di'ia go'o 'ana na ngela ki ta'ifau. Bore ma sa Aesak, na ngela ne'e futa ana 'i Sera, na kini ne'e nia aloge, nia futa sulia na alanga'inga ne'e God sasia fa'inia sa Abraham.

24 'Una'eri ne'e nai fada fulilana na ru ne'e ki 'ani na tarifula'a. Na ro kini ne'e ki di'ia ro fau alanga'inga ki ne'e God nia sasi fa'inia ngwae nia ki. 'I Hega di'ia na fau alanga'inga ana na taki ne'e fuli gwauna na ua 'i Saena saena aba'i kula 'i Arabia, kula ne'e God kwatea na taki ki fuana sa Moses ana. Na ngwae ne'e kira donga na alanga'inga ana taki, kira go'o ne'e rao 'o'o 'i olofana na taki. Ma nia di'ia 'i Hega na kini rao 'o'o ne'e, nia ta'i filia ke ba'a alua ngela ne'e kira rao 'o'o ki.

25 Ma 'i Hega ne'e nia uu 'ani na ngwae 'i Jerusalem 'i ta'ena, osi'ana ne'e kira tua go'o 'ada fuana rao'a fuana taki sa Moses ki.

26 Bore ma 'i Sera ne'e uu 'ani Jerusalem 'i langi. Nia aloge, ma nia di'ia te'a fuaka ngwae ne'e kulu fito'o ana sa Jesus ki.

27 Na ru ne'eri ne'e sa Aesea nia fata sulia saena na Kerekere'a Abu ka 'uri, "Na kini ne'e kamu 'abara'a ki, ma noa'a kamu kasi sai go'o ana 'ua na nonifii'a ana ngela, muke saele'a, ma muke ako saele'a amu'a. Sulia na kini ne'e ara'i nia fa'asia, nia to'o ana ngela 'oro ka liufia na kini ne'e na ara'i nia tua fa'inia."^o

28 Ngwae'futa nau kina ma ngwaing-waena kina, kamu'a ne'e ngela God ki sulia na alanga'inga nia, di'ia sa Aesak ba nia futa ana 'i Sera, du'ungana God alanga'i fuana sa Abraham.

29 Ana kaida'i ne'eri, sa Ishmael, na ngela 'i Hega ne'e nia futa ma'i di'ia na ngela ki ta'ifau go'o 'ana saena magalia, nia ma'udua sa Aesak na ngela 'i Sera, ne'e futa sulia na ngasingasi'anga ana Ano'i ru Abu God. Ma nia ka 'una'eri logo ana kaida'i ne'e, na ngwae ne'e kira rao fuana taki ki, kira ma'udu kulu ana kaida'i ne'e.

30 'Uri ma na Kerekere'a Abu nia fata fa'uta bani'a? Nia fata 'uri ba, "Ifulani na kini rao 'o'o ne'e fa'inia na ngela nia, kira ke leka tau kwau 'ada. Du'ungana na ngela kini rao 'o'o ne'e noa'a kasi totolia ke ngalia ta ru ana to'oru'a ma'a kera'a, sulia na ru ki ta'ifau ne'e fuana sa Aesak na ngela ne'e futa sulia na alanga'inga ne'e nia aloge."

31 Ngwae'futa kina ma ngwaingwaena kina 'ae, nia 'una'eri logo, kulu'a noa'a la'u ngela 'i Hega ki ne'e kulu rao 'o'o olofana na taki. Kulu'a ngela 'i Sera ki lala, osi'ana kulu fito'o ana sa Jesus.

5

Sa Christ nia loge kia ta'ifau

1 Sa Christ ne'e nia loge kia na'a, fasi 'iri kuke tua saka dola na'a. 'Una'eri muke uu ngasi, ma muke tua na'a di'ia na ngwae ne'e kira aloge ki, ma ka noa'a la'u na ngwae ni rao 'o'o ki fuana taki sa Moses.

2 Sailinga basi! Nau'a sa Paul, nau ku ala'a kwau fuamu'a, di'ia ne'e kamu 'olo fa'ata'inia fasi 'iri muke saga 'i na'ona God ma muke mauri, noa'a liu sa Christ kasi fa'amauri kamu go'o.

3 Nau ku fata totonga'i la'u fuana ta ngwae ne'e ala'ania fuana 'olo fa'ata'inga, nia ke sasi nama sulia na taki la'ula'u sa Moses ki.

4 Sa tai amu'a ne'e kira iliili 'uana saga'a 'i maana God 'ani ro'onga'a sulia na ru ne'e na taki ki saea, kike ba'a tua matali na'a fa'asia sa Christ,

ma kike fo'ada talada na'a fa'asia na kwai'ofe'anga God.

⁵ Bore ma Ano'i ru Abu kwatea kulu ka manata to'o ne'e God ke alafafi kulu, osi'ana fito'onga kulu ana sa Christ.

⁶ Du'ungana kaida'i ne'e kulu 'ado na'a fa'inia sa Christ Jesus, ma di'ia ta ngwae nia ka 'olo fa'ata'inia nama noa'a kasi 'olo fa'ata'inia, nia noa'a kasi matamata go'o. Na ru 'inoto'a lala ne'e na fito'onga 'oe ne'e kwatea ma 'oko alafe fuana ngwae ki ta'ifau.

⁷ 'I na'o ma'i, fa'amamana'anga kamu ana sa Jesus nia le'a liu. Bore ma ta'ena, ta ngwae nama nini'a balilia manatamu'a ka 'uri na'a fa'asia na fa'amanata'anga mamana ne'e.

⁸ God noa'a kasi sasi 'una'eri, du'ungana nia ne'e fili kamu 'iri muke fa'amamana ana sa Christ.

⁹ Bore ma ta kala fa'amanata'anga rora ti'iti'i ne'e nia 'i safitamu'a ke sifolia kamu'a ta'ifau, di'ia ta kala isi ti'iti'i ba nia ke sifolia ka'aka'a ana beret ta'ifau.

¹⁰ Nau ku manata to'o ne'e noa'a kamu kasi fa'amamana ana fa'amanata'anga rora ne'ana, osi'ana ne'e kulu ratai na'a fa'inia sa Christ 'ani fito'onga. Ma sa tai mo* nini'a kwatea na manata 'abera'anga fuamu'a, nau ku saiana, nia ke ba'a ngalia na'a kwa'ikwa'inga fa'asia God.

¹¹ Ngwaefuta nau kina, nau noa'a kusi fa'atalo 'ani ne'e ngwae ke 'olo fa'ata'inia nama, sui bore 'ana ti ngwae saea ne'e nau ku sasi 'una'eri. Sulia di'ia nau ku fa'amanata 'una'eri, ma fa'uta mo ne'e na ngwae Jiu ki kika fa'akaisi nau go'o 'ada re? Bore ma kira saeta'a fuaku, du'ungana nau ku fata sulia na maelana sa Christ ana 'ai rara folo fuana fa'amaurilana na ngwae ki.

¹² Ti ngwae kira kwatea manata 'abera'anga fuamu'a ana fa'amanata'anga kira ki sulia na 'olo fa'ata'i 'anga. Sali kira fia fasi God nia saele'a fafia kaida'i kira 'olo fa'ata'inia, di'ia 'una'eri, fa'uta ne'e kira kasi tala falasida daofa'i liu go'o re?

¹³ Ma kamu'a ngwaefuta nau ki, God nia fili kamu na'a 'iri muke sakadola'a fa'asia na taki sa Moses ki. Sui bore 'ana kamu ka tua sakadola'a 'una'eri, noa'a kamu kasi manata 'uri fasi nia le'a go'o 'ana fuana muke ro'osulia na kwaiogai'anga ta'a ki ana nonimu'a. Bore ma kamu sakadola na'a 'iri muke alafe fuamu'a, ma muke 'afi kamu kwailiu.

¹⁴ Sulia na taki sa Moses ki ta'ifau kira fikua go'o ana ta'i taki ne'e 'uri, "Oke alafe fuana ngwae ki ta'ifau ka di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu."

¹⁵ Bore ma si di'ia kamu tua muka fu'ali kamu di'ia na ru mauri kwasi ki, 'irai ma kamu fa'anonifi kamu kwailiu. Muke lia le'a ana, 'asu 'ubani muka fi'i takalonga'i kamu kwailiu.

Na Ano'i ru Abu fa'inia na kwaiogai'anga 'ana noni

¹⁶ Nau ku fata 'uri: Di'ia kamu ala'ania na Ano'i ru Abu God ka tala'ia na mauri lamu'a, muke tua fa'asia na kwaiogai'anga ta'a ana noni.

¹⁷ Du'ungana na kwaiogai'anga ana noni nia fu'alia na ru ne'e na Ano'i ru Abu nia oga, ma na Ano'i ru Abu ka 'aila logo 'ani na ru ne'e noni nia oga. Na ro ru ne'e kiri kira malimae'a adaro'o kwailiu. Nia ka fa'ata'inia ne'e, di'ia na Ano'i ru Abu nia tala'i kamu, nia 'afta'i fuana muke sasi ta ru bore 'ana ne'e kamu oga sasilana fuana fa'atolilana kwaiogai'anga ta'a ana noni.

¹⁸ Di'ia na Ano'i ru Abu nia tala'i kamu na'a, na taki fa'asia sa Moses ki noa'a kasi gwaunga'i na'a fafi kamu.

¹⁹ Kulu saiana na ru ta'a 'uri ki ne'e 'ita ma'i fa'asia na kwaiogai'anga ta'a ana noni: 'usu'a, ma manata bulibuli'anga, ma kui laelae'anga.

²⁰ Ma fo'osilana nunu'i ru kala ki, ma rao'a 'ani 'ilala'anga ma kelema'anga ki. Ma na malimae'anga fuana fu'anga ki, ma fata fa'alilana ngwae ki, ma kwaimam-agolai'anga ki, ma balubalu'anga ki, ma tua'a 'ani ogala'anga ki, ma tua'a 'ani barangisi'anga ki, ma saeta'anga fuada kwailiu,

²¹ ma 'uga'a ki, ma kwa'ufilana ru ne'e ke burasia ngwae, ma masa'a 'ani ngwae nga'a ta'a ki, ma sasilana logo ru rora 'oro 'una'eri ki. Nau ku fa'abasu kamu di'ia ba nau ku saea 'i na'o, sa tai fa'ida ne'e kira sasia ru 'una'eri ki, noa'a kira kasi totolia ru'unga'a 'i saena na tua'a ne'e God ke gwaunga'i fafia.

²² Bore ma na Ano'i ru Abu nia kwatea fuana ngwae ki na alafe 'anga, na sae-saele'a 'anga, na aroaro'anga, na mabe 'anga tau, na sasi le'anga'a, na le'anga'a, na abula mamana 'anga,

²³ na abula enoeno 'anga, ma na dau'a fafia kwaiogai'anga ana noni. Di'ia kamu sasi mo sulia na ru ne'eri ki, noa'a kamu kasi 'oia go'o ta taki.

* **5:10** Sa tai mo fadalana ne'e ta ngwae fa'ina'ona'o saena lalusae 'i Galesia. Sali sa Paul fata 'ani ala'anga ne'e, "sa tai mo" 'iri ka fa'ata'i 'uana ta ngwae fa'ina'ona'o ana fikuta'i fa'amamana 'i Galesia, bore ma noa'a nia kasi talingani la'ua satana.

²⁴ Ma na ngwae ne'e kira to'o na'a ana sa Christ Jesus saena maurilada ki, kira foto na'a fafia na kwaiogai'anga ta'a lilisu kira ki ana 'ai rara folo.

²⁵ Osi'ana na Ano'i ru Abu nia kwatea na'a mauri'a faolu fuaka, nia le'a fuana kuke ro'osulia nama na kwaitala'i 'anga nia saena maurilaka.

²⁶ Alu noa'a kulu kasi tua 'ani naunau'anga, nama suradu'anga, nama 'ugalilaka kwailiu.

6

Kwai'afi'anga fuamu'a kwailiu

¹ Ngwaefuta ma ngwaingwaena nau kina 'ae, di'ia ta ngwae ne'e kamu dao to'ona nia sasia ta rora'a, sa tai amu'a ne'e na Ano'i ru Abu nia tala'ia, nia ke olita'inia ma'i fa'asia na ta'anga'a nia. 'Oke fata sarafa'i fuana, ma 'oko madafi 'oe logo 'asu 'ubani 'oko fi'i sasi logo ta rora'a di'ia nia'a.

² Ma muke 'afia sa tai bore 'ana ne'e nia to'o ana ta 'afita'i'anga. Ma kaida'i kamu sasi 'una'eri, kamu ro'osulia na'a na fa'amanata 'anga ne'e sa Christ nia kwatea ma'i.

³ Di'ia ta ngwae nia saea nia ta ngwae 'inoto'a, ma nia kasi 'afia go'o ta ngwae, nia soke nia go'o 'ana talana. Nia noa'a la'u na ngwae mamana.

⁴ Alu ta'i ta'i ngwae'a amu'a muke filo le'a ana na abula'anga kamu ki talamu'a. Ma nia ka manata sulia na abulalana nia le'a nama noa'a. Ma di'ia abulalana nia le'a, bolo fa'inia nia ke fata le'a ana talana. Bore ma nia kasi fa'abolota'inia abulalana talana fa'inia abulalana ta ngwae matamata la'u.

⁵ Osi'ana nia 'una'eri ta'i ta'i ngwae'a akulu nia ke tagi sulia abulalana talana.

⁶ Na ngwae ne'e fa'amanata kamu sulia fatalana God, bolo fa'inia muke kwatea nama na kwai'afi'anga ki fuana osi'ana na fa'amanata'anga le'a ne'e.

⁷ Noa'a kamu kasi manata rora la'u 'amu'a sulia na ru nini'a nau ku saea: 'Afita'i liu ta ngwae ka sofonga'inia ta ru fa'asia God. Na ngwae ke ngalia nama na kwaiara'anga nia fa'asia God du'ungana ru ne'e nia sasi'i ki, ka di'ia ne'e ngwae ka loaia nama fufua'i ru ki ana ru nia fasi'i ki.

⁸ Di'ia nia kasi mango fa'asia sasilana na ru ta'a ne'e na nonina oga'i ki, nia ke ba'a maelia. Bore ma, di'ia nia sasia na ru ne'e Ano'i ru Abu nia oga'i ki, na Ano'i ru Abu ke kwatea mauri'a firi fuana.

⁹ Noa'a kulu kasi noni maruku fuana sasilana rao'a le'a ki. Osi'ana di'ia kulu noni mabe fuana sasilana ru le'a ki, fa'i

asoa ne'e God nia filia ke ba'a dao ma'i, kuke ba'a ngalia kwaiara'anga kulu ki fa'asia God.

¹⁰ 'Una'eri ne'e kaida'i kulu na'a fuana 'afilana ngwae to'o ana bo'obo'o 'anga ki ne'eri'a, ma tasa na'a fuana na bara ngwai asina ne'e kira fa'amamana ana sa Christ.

Ala'anga 'isi ki

¹¹ Lisia basi na kerekere'a doe nini'a nau ku keresia kwau fuaumulu 'ani li-maku talaku.

¹² Na ngwae ne'ana kira sasi 'uana na su'uma'ilamu'a fuana na 'olo fa'ata'inga, kira oga fa'asaele'a lana ngwae Jiu ki 'ani dongalana taki fuana 'olo fa'ata'inga. Kira oga 'ole lamu'a, du'ungana kira ma'u 'ani na ngwae ne'ana ki ne'e kira fa'anonifii'a na ngwae ne'e kira ala'a sulia na maelana sa Christ ana 'ai rara folo.

¹³ Ma na ngwae ne'e kira 'olo fa'ata'inia ki bore, noa'a kira kasi ro'o go'o sulia na taki sa Moses ki. Bore ma kira oga fasi muke 'olo fa'ata'inia nama, fasi 'iri kike fata ba'alafe 'i maana ngwae Jiu ki fafia ne'e kamu ala'ani kamu fuana 'olo fa'ata'inga.

¹⁴ Aia, ma nau'a talaku, nau ku fata ba'alafe mala 'aku sulia na ru na Aofia kia sa Jesus Christ nia sasia ana 'ai rara folo. Osi'ana maelana sa Christ ana 'ai rara folo, noa'a naisi oga falafala ta'a ki saena magalia ne'e ngwae noa'a kira kasi fa'amamana ana sa Christ ki ne'e kira oga'i. Ma kira'a bore noa'a kira kasi oga logo na ru nau ku oga'i ki sulia na fa'amamana'anga nau.

¹⁵ Ma nia noa'a kasi matamata go'o di'ia ta ngwae ka 'olo fa'ata'inia, nama ka noa'a kasi 'olo fa'ata'inia. Bore ma na ru talinga'i ne'e tua'a na'a 'ani mauri'a faolu ne'e God nia kwatea ma'i.

¹⁶ Ma fuana sa tai fa'ida ne'e kira leka sulia na fa'amanata'anga ne'e saena maurilada, God ke kwatea na aroaro'anga ma na kwaimanatai'anga ke tua fa'inida, osi'ana kira ngela mamana nia ki na'a.

¹⁷ 'Una'eri, na ala'anga 'isi nau na'a fuamu'a nia 'uri, alu noa'a ta ngwae kasi kwatea la'u ta 'afita'i'anga fuaku, du'ungana ne'e na sibasiba 'i noniku ki fa'ata'inia na'a ne'e nau'a na ngwae rao sa Jesus.

¹⁸ Ngwaefuta ma ngwaingwaena nau kina 'ae, nau ku amasia na Aofia kia sa Jesus Christ fuana kwai'ofe'anga nia ma na 'oilaki'anga nia ke tua fa'i kamu ta'ifau. 'Iu nia ke 'una'eri.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Efesus

'I Efesus na fanoa doe ana aba'i kula 'i Asia. 'I ta'ena na aba'i kula 'i Asia ta ta'i bali ana kula kulu saea 'ani 'i Taki. Sa Paul leka dao 'i Efesus ana ruana ma na uula leka'a ana fuana sae kwailiu lana na Fa'arongo'a Le'a. Lisia Acts 18:19-21 fa'inia bali buka 19. Nia lia di'ia nia keresia na buka ne'e kaida'i nia tua saena lokafo 'i Rom.

Sa Paul nia keresia na buka ne'e fuana 'afilana ngwae God ki 'iri kika sai le'a ana ne'e kwai'ofe'anga God nia tasa liu, ma na nai'i ru'a nia ka tuatua firi fuana ngwae ki ta'ifau. Na buka ne'e kira daro'ia 'ani ro bali ru ki.

Ana bali buka 1-3, sa Paul fa'amanata sulia ne'e God fa'a ali'afua rao'a nia 'ani sa Christ ne'e nia 'inoto'a fafia ru ki ta'ifau. Ma 'ani sa Christ ne'e God ka fa'amauria kero'a Jiu ki ma ngwae noa'a la'u Jiu, ma nia ka 'ado fikudaro'o 'ani ta'i noni'i ru ne'e na fikuta'i ngwae God.

Ana bali buka 4-6, sa Paul nia fa'amadakola na 'ado'a ana fikuta'i ngwae God. Ma nia ka saea ne'e ngwae God ki kike abula saga sulia asoa ki, fasi 'iri kira ina'u ana tua 'ado fiku'a. Ma nia ka saea la'u fuada kira tua ni fu'a saulia sa Saetan.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

God ka fa'amauria kero'a Jiu ki ma ngwae noa'a la'u Jiu, ma nia ka 'ado fikudaro'o 'ani ta'i noni'i ru & 1:1—3:21

Ngwae Kristin kira ka tua 'ado fiku'a fa'inia sa Christ & 4:1—6:24

¹ Nau'a sa Paul nini'a, nau ku kerekere na'a kwau. Nau'a ta ngwae ni lifurongo ana sa Jesus Christ sulia na kwaiogai'anga God.

Nau ku kwatea kwau na kerekere'a ne'e fuamu'a na ngwae God ki ne'e kamu tua saena ma'e fanoa doe 'i Efesus, ma kamu ka tua mamana fa'inia sa Jesus Christ.

² Nau ku fo'lo fasi 'iri God na Ma'a kia, ma na Aofia sa Jesus Christ ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

God fulia ru le'a ki fuaka

³ Kulu ba'atafea God na Ma'a Aofia kia sa Jesus Christ. Sulia God nia fa'ale'a kia 'ani kwatelana ru le'a ki ta'ifau 'i langi fuana mango'i ru ki sulia na 'ado'a kia fa'inia sa Jesus Christ.

⁴ 'I na'ona mala na saunga'ilana na magalia, God fili kia ta'ifau na'a 'iri kia'a na ngwae nia ki na'a du'ungana sa Christ, 'iri kuke saga 'i maana, ma noa'a ta ngwae kasi fafi kia 'ani ta ta'anga'a. Ma osi'ana alafe'anga God fuaka,

⁵ nia eta naia na'a ma'i 'i na'o fasi 'iri kwate ma kulu na ngela nia ki du'ungana sa Jesus Christ. God sasi 'una'eri sulia na kwaiogai'anga nia, ma nia ka saele'a fa'inia.

⁶ Aia, kulu ba'atafea God sulia nia kwate sakonga'i ana na alafe'anga doe nia fuaka du'ungana Ngela muta'i nia.

⁷ God loge kia fa'asia na matalanga'inga ma ka rufuanata na'a ana abula ta'anga'a kia ki 'ani na maelana sa Christ. 'Una'eri, God ka fa'ata'inia na'a na alafe'anga doe liu nia fuaka.

⁸ 'Ani na liato'o ma na sai'i ru 'anga doe nia,

⁹ God ka fa'ata'inia fuaka na lia'i ngwae nia ma noa'a nia kasi fa'ata'i madako ana fuana ngwae ki ma'i 'i na'o. God ke ba'a fullia na lia'i ngwae ne'e 'ani sa Christ.

¹⁰ Na lia'i ngwae ne'eri nia 'uri: Ana kaida'i 'olea, nia ke ba'a fiku na'a ru ki ta'ifau ne'e nia saunga'inia ma'i langi ma 'i ne'e saena magalia, fasi 'iri sa Christ ke ba'a gwaunga'i fafia ru ne'eri ki ta'ifau.

¹¹ Na ru ki ta'ifau ne'e God sasi'i, nia sasi'i fuana fa'afungulana na manatalana ma na kwaiogai'anga God, nia ka fili kami ngwae 'i Jiu ki fasi 'iri mika alua ngwae nia ki ana 'ado'a kami fa'inia sa Christ. God sasi 'una'eri sulia na lia'i ngwae nia ne'e nia alua na'a ma'i 'ua 'i na'ona mala ne'e nia saunga'inia na ru ki.

¹² Ma osi'ana nia 'una'eri, kami na ngwae Jiu ki, kaimili ngwae etaeta ne'e kami fa'amamana ana sa Christ, ma kami ka ba'atafea God 'inoto'a.

¹³ Nia ka 'una'eri logo ana kamu'a na ngwae noa'a la'u Jiu ki. Osi'ana kaida'i ne'e kamu rongoa na fa'atalo'a mamana 'ani Fa'arongo'a Le'a, muka to'o ana mauri'a faolu, ma muka alu na'a ngwae God ki. Kamu fa'amamana ana sa Christ, ma God ka kwatea Ano'i ru Abu fuamu'a ka fa'ata'inia ne'e kamu ngwae nia ki, di'ia nia eta fata'a na'a ma'i 'ani 'i na'o.

¹⁴ Ma na Ano'i ru Abu ka tua 'i saena na maurilaka, nia na'a ne'e fa'ata'ilana fuaka fasi 'iri kuke saiana ne'e kuke ba'a ngalia na'a ru ki ta'ifau ne'e God nia eta fata'a 'ani fuana ngwae nia ki. Ma na Ano'i ru Abu ke ba'a tua fa'i kia leleka ka dao ana kaida'i God ke oli ma'i 'uana ngwae nia ki, ma kike tua sakadola firi. Kulu ka tafea God ne'e 'inoto'a ka tasa!

Sa Paul fo'lo fuana na ngwae li Efesus ki

¹⁵ Ita ana kaida'li nau ku rongoa na fa'amamana'anga kamu ana Aofia sa Jesus, ma na alafe'anga kamu fuana ngwae God ki ta'ifau,

¹⁶ nau ku 'idufa'li ba'atafea God fuamu'a ana kaida'li ki ta'ifau. Ma nau ku fo'lo logo fuamu'a ana kaida'li 'oro ki.

¹⁷ Ma God na Ma'a 'inoto'a ne'e na God ana Aofia kia sa Jesus Christ, nau ku gania 'iri nia kwatea na Ano'li ru Abu fuamu'a. Sulia na Ano'li ru Abu ne'eri, nia ke ba'a kwatea liato'o fuamu'a, ma ka fa'ata'inia logo God fuamu'a, fasi 'iri muke sai le'a la'u ana God.

¹⁸ Nau ku fo'lo logo fasi 'iri ne'e God ke kwatea ma manata'anga kamu ka le'a fasi 'iri muke saiana na ru le'a ne'e nia to'o ani fuamu'a ki. Kamu ke sai le'a ana ne'e kamu ke to'o ana na ru le'a ne'eri ki, osi'ana nia ri 'uamu'a muke alua na'la ngela nia ki. Ma nau ku fo'lo fasi 'iri muke saiana na fa'ale'anga doe nia, ne'e nia alanga'inia ke kwatea fuana ngwae nia ki.

¹⁹ Ma nau ku fo'lo fasi 'iri muke sai logo ana na ngasingasi'anga doe liu God ne'e rao 'ani kia na ngwae fa'amamana ki. Ma na ngasingasi'anga ne'eri na'a

²⁰ ne'e God rao 'ani ana kaida'li ba nia ta'ea sa Jesus Christ fa'asia na mae'a ma ka fa'atua 'li bali 'olo'olo ana nia'a 'li langi.

²¹ Ma 'li langi, sa Jesus Christ gwaunga'li fafia na 'ainsel ki ma na ano'li ru ki ta'ifau 'li langi. Ma na satana sa Christ ka doe liufia na ngwae doe ki ta'ifau ana kaida'li ne'e, ma logo ana kaida'li ke dao ma'li ne'e nia tutua kasi sui.

²² God ka kwatea ru ki ta'ifau ka tua 'li olofana sa Christ, ma ka kwatea sa Christ ka gwaunga'li na'a ana ru ki ta'ifau, fasi 'iri sa Christ ka kwai'afi akulu na ngwae ne'e kulu fa'amamana ana ki.

²³ Aia, ma kulu na ngwae ki ne'e kulu fa'amamana ana ki, kulu ka di'ia na'a nonina sa Christ. Ma kulu ka fungu na'a 'ani sa Christ, ngwae ne'e nia fa'afungua ru ki ta'ifau.

2

Tua'a 'ani mauri'a faolu fa'inia sa Christ

¹ Ii na'o ma'li, kamu'a di'ia ta ngwae mae ne'e noa'a nia kasi tona sulia tae ne'e God nia oga, osi'ana kamu tua 'ua saena na ta'anga'a.

² Ana kaida'li ne'eri 'li na'o, kamu leka amu'a sulia na falafala ta'a saena magalia, ma kamu ka ro'o sulia sa Saetan ne'e gwaunga'li fafia na ano 'li ru ta'a ki, ma ka

tala'ia na ngwae ne'e kira aburongo ana God ki.

³ Ma kulu 'una'eri logo, ana kaida'li 'li na'o ma'li, na abula laka nia ta'a, du'ungana kulu ro'osulia na kwaiogai 'anga ta'a ana noni ki, ma na manata'anga ta'a kia ki. Kulu di'ia na'a ngwae ki ta'ifau, sulia ne'e abulalaka ta'a, ma kulu ka totolia ngalilana na kwa'ikwa'inga fa'asia God.

⁴ Ma ka 'una'eri bore 'ana, na kwaimanatai'anga God fuaka nia doe, ma na alafe'anga nia fuaka ka doe logo.

⁵ Ma sulia God nia 'una'eri, nia ka kwai'afi aka kaida'li kulu aburongo 'ua ana, ma kulu ka di'ia ngwae kira mae na'a ki. God fiku kia fa'inia sa Christ ma ka kwatea mauri'a firi fuaka. God ka fa'amauri kia sulia na alafe'anga nia!

⁶ Ma sulia kulu 'ado fa'inia sa Jesus Christ, God ka ta'e kia logo fa'inia sa Christ, fasi 'iri kuke tua ma kuke gwaunga'li fa'inia 'li langi.

⁷ God sasi 'una'eri fasi 'iri nia ka fa'ata'inia na'a alafe'anga doe ne'e nia kwatea fuaka ana sa Jesus Christ, fasi 'iri ngwae ki ta'ifau ana kaida'li ki ta'ifau, kira ka saiana na alafe'anga nia.

⁸ God fa'amauri kia 'ani na alafe'anga nia sulia na fa'amamana'anga kia. Nia noa'a kasi fa'amauri kia go'o osi'ana rao'a kia ki talaka. Bore ma God kwate 'o'o go'o ana na mauri'a faolu fuaka.

⁹ Nia ne'e, 'afitali ta ngwae ka fata naunau sulia na mauri'a faolu nia, sulia God noa'a kasi kwatea sulia ta rao'a ne'e kulu sasi'li ki.

¹⁰ God saunga'li faolu akulu 'ani sa Jesus Christ, fasi 'iri kuke sasia na rao'a le'a ki ne'e nia eta fata ma'li 'li na'o fuaka fuana sasilana.

Kulu'a ta'li fiku'a osi'ana sa Christ

¹¹ Ma kamu'a na ngwae noa'a la'u Jiu ki, muke manata basi sulia na tua'a kamu 'li na'o. Na ngwae Jiu ki sae kira talada 'ani na "Ngwae God ki" bore ma kira sae kamu 'ani "Noa'a la'u ngwae God ki," sulia noa'a kamu kasi 'olo fa'ata'inia ngela ngwane kamu ki.

¹² Kamu saiana, ka tau na'a ma'li, kamu tua tau fa'asia sa Christ, ma kamu noa'a la'u ti ai ana ngwae filia God ki 'li Israel, ma noa'a kamu kasi to'o ana na ru le'a ne'e God eta fata'a 'ani fuana na ngwae nia ki. Ma muka tua go'o 'amu'a 'li saena magalia ne'e, bore ma noa'a kamu kasi saiana God, ma noa'a kamu kasi masia go'o ta ru le'a fa'asia God.

¹³ Sui bore 'ana muka tua tau fa'asia God ana kaida'li 'li na'o, nini'ari osi'ana kamu 'ado na'a fa'inia sa Jesus Christ, kaumulu

tua karangi na'a ana God, osi'ana na mae'a ana kwaisu'usi'anga sa Christ.

¹⁴ Ma kaimili Jiu ki fa'i kaumulu ngwae noa'a la'u Jiu ki, sa Christ sasia na'a fiku'a kwaima'anga kia ka aroaro fasi 'iri kuke alua ta'i fiku'a. Sulia nia ala'ania talana kira ka saungia ana 'ai rara folo, nia ka lafua na ru ne'e fonea na ngwae Jiu ki ma na ngwae noa'a la'u Jiu ki noa'a kasi kwaima.

¹⁵ Sulia sa Christ nia lafua na'a taki ne'e sa Moses kwate'e ki fasi 'iri kulu na ro fiku ta'i ngwae ne'e ki ka alua ta'i ngwae go'o, osi'ana kulu fiku na'a fa'inia sa Christ. 'Una'eri sa Christ ka kwate kulu ka kwaima fa'i kulu kwailiu.

¹⁶ Aia, 'ani maelana sa Christ ana 'ai rara folo, nia ka lafua na'a malimae'a 'i safitana ngwae Jiu ki fa'inia ngwae noa'a la'u Jiu ki. Ma 'ani mae'a nia logo, nia ka fiku na'a ro fiku ta'i ngwae fasi 'iri kuke alua ta'i fiku ta'i ngwae go'o, ma nia ka olita'i kia siana God.

¹⁷ Nia ne'e, sa Christ ka koso ma'i saena magalia, ma ka fa'atalo'ania na Fa'arongo'a Le'a sulia na aroaro'anga fuamu'a ngwae noa'a la'u Jiu ki ne'e kamu tua tau fa'asia God ana kaida'i 'i na'o, ma fuami'a logo na Jiu ki ne'e kami tua karangi ana God.

¹⁸ Osi'ana na ru ne'e sa Christ ka sasia, kami ngwae Jiu ki ma kamu ngwae noa'a la'u Jiu ki, kuka leka fiku ma'i siana God na Ma'a 'ani ta'i Ano'i ru Abu.

¹⁹ Du'ungana ne'e, kamu ngwae noa'a la'u Jiu ki, noa'a kamu kasi matamata fa'asi kami ngwae Jiu ki. Ma kaida'i ne'e, kamu na ngwae God ki na'a fa'i kami, ma God na'a ne'e Ma'a kia.

²⁰ Kulu ngwae fa'amamana ki, kulu di'ia na luma ne'e God nia saunga'inia 'i fafona ta'au. Sa Jesus Christ na'a ne'e fau ne'eri. Ma na ngwae ni lifurongo nia ki fa'inia na profet ki na'a ne'e diro 'ai ki ana luma ne'eri.

²¹ Ma kulu'a na'a ne'e ti ru ana na ru fuana saunga'ilana na luma ne'eri. Ma sa Christ na'a ne'e saunga'inia na luma ne'eri leleka nia ka fa'asuia luma abu fuana fo'osilana God.

²² Ma kamu'a na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki logo, sa Christ 'ado fiku amu'a fa'inia na ngwae God ki. Nia sasi 'una'eri ana kaida'i nia saunga'inia na luma ne'e God tua saena 'ani na Ano'i ru Abu.

3

Na rao'a sa Paul fuada ngwae noa'a la'u Jiu ki

¹ Nau'a sa Paul, nau ku tua 'i saena luma ni lokafo sulia nau ku fa'atalo 'ania

na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ fuamu'a na ngwae noa'a la'u Jiu ki.

² Nau ku saiana, kamu rongoa ta'ifau na'a God ne'e fili nau na'a sulia na kwai'ofe'anga nia, fasi 'iri nai rao fuana 'afilamu'a 'una'eri.

³ Di'ia ba nau ku eta keresia ka sui na'a, God fa'ata'inia na'a lia'i ngwae nia fuaku. Na lia'i ngwae ne'e noa'a nia 'iri fa'ata'i madako ana fuana na ngwae ki 'i na'o ma'i.

⁴⁻⁵ Ma di'ia muke to'oma'i le'a ana kerekere'a ne'e, muke ba'a saiana ne'e nau ku saiana ru 'oro ki sulia sa Christ ne'e God kasi fa'ata'i madako ana fuana ngwae ki 'i na'o ma'i. Bore ma ana kaida'i ne'e, sulia na rao'a na Ano'i ru Abu, God fa'ata'inia ka sui na'a fuada ngwae lifurongo ki fa'inia na profet abu nia ki.

⁶ Ma na lia'i ngwae ne'eri nia 'uri: Kamu ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, muka fa'amamana ana Fa'arongo'a Le'a, ma God ka fa'ale'a kamu logo fa'inia na ngwae Jiu ki. Ma kulu ka tua fiku 'ani ta'i fiku ta'i ngwae, ma kuke ba'a ngalia ru ki ta'ifau ne'e God eta fata'a 'ani sulia sa Jesus Christ.

⁷ Ma God ka kwatea 'iri nau ta'i ngwae rao nia, fasi 'iri nai fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a. God ka kwatea nau ngwae rao nia 'ani alafe'anga nia ma 'ani ngasingasi'anga doe nia.

⁸ Ma ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ana God, kira talinga'i ka liufi nau. Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, God fa'ale'a nau 'ani kwatelana rao'a fuaku fuana fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a sulia na ru le'a liu ki ne'e sa Christ ke ba'a kwatea fuamu'a ngwae noa'a la'u Jiu ki. Ru le'a ne'eri ki tasa ka liufia sai'i ru 'anga ngwae ki.

⁹ God ne'e saunga'inia na ru ki ta'ifau, nia kasi fa'ata'i madako ana na nai'i ru'anga ne'eri 'ua ma'i 'i na'o. Ma nia ka ba'e nau fasi 'iri nai fa'ata'inia nai'i ru'anga nia fuana ngwae ki ta'ifau.

¹⁰ Ana kaida'i ne'e, na ngwae Jiu ki ma na ngwae noa'a la'u Jiu ki, kira fiku saena ta'i fiku ta'i ngwae ana sa Christ. Ma God fi'i fa'ata'inia ru ne'eri fuana 'ainsel doe ki ma na ru kwaitala'i ki 'i langi, fasi 'iri kira ka saiana na liato'onga nia doe ma ka matamata kwailiu.

¹¹ God sasia ru ne'eri osi'ana nia manata 'ua ma'i sulia ana etangilana. God nia fulia na ru ne'eri kaida'i nia asunga'inia ma'i sa Jesus Christ na Aofia kia.

¹² Ma osi'ana kulu fiku fa'inia sa Christ, ma na fa'amamana'anga kia ana nia'a, noa'a kulu kasi ma'u 'ania dao'a 'i maana God.

¹³ Du'ungana ne'e, nau ku gani kamu noa'a kamu kasi liadila sulia na nonifii'anga nau fuamu'a. Osi'ana nau ku nonifii fuana 'afilamu'a.

Na alafe 'anga sa Christ fuaka

¹⁴ Ma osi'ana ru ne'eri, nau ku bobo uruuru nau ku fo'osia God na Ma'a,

¹⁵ ne'e nia saungani na ru mauri ki ta'ifau 'i saena magalia ma 'i langi.

¹⁶ Ma nau ku amasia sulia na fa'ale'anga doe nia ne'e nia alanga'inia ke kwatea fuana ngwae nia ki. Ma nau ku amasia nia ka kwatea ngasingasi'anga fuamu'a 'ani na Ano'i ru Abu, fasi 'iri na mauri'a kamu ke ngasingasi'a ta'ifau.

¹⁷ Ma nau ku fo'o logo fasi 'iri sa Christ ke tua saena mauri lamu'a sulia na fa'amamana'anga kamu ana nia'a. Ma nau ku fo'o logo fasi 'iri ru ki ta'ifau ne'e kamu sasi'i, muke sasi'i 'i nunufana na alafe'anga nia.

¹⁸ Nau ku fo'o 'una'eri fasi 'iri kamu'a ma na ngwae God ki ta'ifau, kike bolo fuana malinga'ilana na alafe'anga firi sa Christ fuaka.

¹⁹ 'Iu, nau ku fo'o fasi 'iri muke saiana na alafe'anga sa Christ, bore 'ana ka 'afita'i fuana ta ngwae ka sai le'a ana ta'ifau. Ma muke saiana na alafe'anga sa Christ, 'iri na falafala kamu ki ke di'ia na falafala God ki.

²⁰ Kuke ba'atafea God sulia na ngasingasi'anga doe nia ne'e rao 'i saena mangoka, nia ka saiana sasilana ru 'oro ki fuana 'afilaka, liufia la'u ne'e kulu bolo fuana ganilana nama manata'anga 'uana.

²¹ Alu kuke ba'atafea God ne'e nia tua ana sa Jesus Christ ma ana ngwae nia ki, 'i nini'ari ma ka tutua firi. 'Iu ka 'una'eri.

4

Kulu alua na'a ta'i noni'i ru

¹ Nau ku tua saena lokafo sulia nau ku rao fuana na Aofia, nau ku amasi kamu muke sasi le'a di'ia na abula'anga ne'e tolotia na ngwae God ki tua 'ani, du'ungana God saea kamu'a 'ani ngwae nia ki.

² Muke fa'ati'iti'i kamu talamu'a, ma muke tua enoeno. Ma muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu 'ani mabetau'anga fuamu'a kwalliu.

³ Muke rao ngasingasi'a 'iri muke tua 'ani na kwaima'anga kwalliu fuamu'a ne'e Ano'i ru Abu kwatea fuamu'a. Muke 'ado fiku kamu 'ani aroaro'anga.

⁴ Kulu ngwae ne'e kulu fa'amamana ana sa Jesus Christ, kulu di'ia na'a ta'i noni'i ru fa'inia. Ma ta'i Ano'i ru Abu logo ne'e tala'i kia ta'ifau. Ma ta'i mauri'a firi go'o

ne'e God sae kia ma'i 'uana ne'e kulu kwaimasi ana.

⁵ Ma kulu ka to'o ana ta'i Aofia go'o, nia na'a ne'e sa Jesus. Ma ta'ifili nia go'o ne'e kulu fa'amamana ana. Ma nia ne'e kwatea kulu ka siuabu.

⁶ Ma ta'i God go'o ne'e nia tua, ma nia'a na Ma'a kia ta'ifau. Ma nia ka gwaunga'i fafi kulu ta'ifau, ma nia ka rao 'ani kia, ma ka tua saena mauri'a kia ki.

⁷ Ma kulu ta'ifau ne'e kulu fa'amamana, sa Jesus Christ nia kwatea ta'i ta'i ngwae akulu ka to'o ana ngasingasi'anga fuana rao'a nia. Nia kwatea ngasingasi'anga nia fuaka sulia na kwaiogai'anga nia.

⁸ Osi'ana ne'e Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Kaida'i nia leka 'uana 'i lifua, nia ka ngalia ma'i fa'inia ngwae 'oro ne'e nia liufia.

Ma nia ka kwatea na'a kwate'a ki fuana ngwae nia ki."*

⁹ Aia, ma tae na'a ne'e fadalana na ala'anga 'uri, "Nia ka leka 'uana na kula fane?" Na fadalana ne'e 'uri, sa Jesus Christ eta koso basi ma'i saena magalia.

¹⁰ Ma sa Jesus Christ ne'e koso ma'i saena magalia, nia logo ne'e ka fane 'uana 'i langi, na kula ne'e liufia na'a kula ki ta'ifau ma'i 'i langi. Nia ka sasi 'una'eri 'iri ka tua ana kula ki ta'ifau.

¹¹ Ma sa Jesus Christ logo ne'e kwatea na kwate'a le'a ki fuana ngwae ki. Ti ngwae akulu, nia alu kira na ngwae ni lifurongo ki, ma ti ngwae akulu nia ka alu kira na profet ki. Ma ti ngwae la'u, nia ka alu kira 'ani ngwae ni fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a. Ma ti ngwae la'u, nia ka alu kira na ngwae kwaitala'i ki ma fa'amanata ki fuana ngwae fa'amamana ki.

¹² Nia sasi 'una'eri, fasi 'iri kuke tolotia rao'a fuana God, ma fasi 'iri kulu, na nonina sa Christ, kuke ngasingasi'a.

¹³ Na nonina sa Christ ke mauri 'una'eri leleka kika fiku 'ani ta'i fiku ta'i ngwae 'ani na fa'amamana'anga ma fa'inia na liato'onga kia ana na Ngela God. Ma na fa'amamana'anga kulu ki ke ba'a ngasingasi'a, ma na falafala kia ki ke ba'a ali'afu di'ia logo sa Jesus Christ.

¹⁴ Ma ana kaida'i kulu ka lango na'a 'una'eri, noa'a la'u kulu kasi di'ia na'a ngela ti'iti'i ki. Ma noa'a kulu kasi di'ia ta gwa'i baru ne'e iru fa'asakalanga'inia ma na nafo ki ka kwa'ifeoa fuana leka rora go'o 'ana. Sulia 'afita'i kulu ka fa'amamana ana ta fa'amanata'anga ne'e matamata kwalliu ne'e ngwae 'oso'oso ki kira fa'amanata 'ania.

¹⁵ Ma kulu'a nini'a, kulu fata mamana 'ani falafala ne'e ka fa'ata'inia na'a alafe'anga kia ki, ma na abulalaka ta'ifau ne'e, ka di'ia nama na abulalana sa Jesus Christ ne'e ngwae 'a'ana kia.

¹⁶ Ma kia'a ka di'ia ta'i noni'i ru, ma sa Christ ne'e gwauna. Ma ta'i ta'i ngwae'a, nia ta kula ana noni, ma ka to'o ana na rao'a nia. Ma sa Jesus Christ kwate kulu ka tua fiku fasi 'iri kuke alua ta'i noni ne'eri. Ma kaida'i kulu sasia na'a rao'a ne'e bolo fa'i kia, na noni ne'eri ka bulao ma'i ma ka ngasingasi'a sulia na alafe'anga kia ki fuaka kwailiu.

Na mauri'a faolu sulia sa Christ

¹⁷ Sulia na mamana'anga ne'e Aofia kwatea ma'i fuaku, nau ku fata totonga'i 'ani fuamu'a 'iri muke danga na'a 'ania falafala ta'a ki ne'e na ngwae noa'a kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ kira sasi'i. Na manata'anga kira ki logo na ru ta'a ki ta'ifau go'o ma ru 'o'o ki ta'ifau go'o.

¹⁸ Ma kira noa'a kasi sai logo ana na falafala sulia God ki. Ma noa'a kira kasi tua 'ani na mauri'a faolu ne'e God kwatea, osi'ana manatada rodo'a, ma kika fa'angasia ru'uru'uda, ma kika bolebole'a.

¹⁹ Ma kira kasi 'eke go'o sulia na abula'anga ta'a kira ki, ma kira ka ro'osulia na kwaiogai'anga ta'a kira ki, ma kira ka ngangata ana sasilana na'a kwalukaela ru ta'a.

²⁰ Bore ma kamu nini'a, ana kaida'i ba na ngwae ki kira fa'atalo 'ani sa Jesus Christ fuamu'a, noa'a kira kasi fa'amanata kamu ka abula ta'a 'una'eri.

²¹ Kira fa'atalo fuamu'a 'ania na mamana'anga sulia sa Jesus Christ, ma muka fa'amamana na'a ana fa'amanata'anga mamana nia.

²² Ma kira fa'atalo kika 'uri, kamu ke fa'asia falafala ta'a kamu ki ba kamu tua sulii 'i na'o. Na falafala ta'a ne'e, tala'i rora amu'a ma ka fa'ali kamu.

²³ Kira fa'atalo fuamu ne'e kamu ka ala'ania God ka fa'afaolu na'a maurilamu'a fa'inia na manatalamu'a.

²⁴ Ma na falafala kamu ki ta'ifau ka alu na'a ngwae faolu ne'e God saunga'inia di'ia na'a falafala nia. Aia, na ngwae faolu 'una'eri, nia ka fa'ata'inia na'a faolu'anga nia 'ani na abulalana ne'e saga ma ka abu.

²⁵ Du'ungana ru ne'eri, muke danga na'a 'ania soke'a. Ru ki ta'ifau ne'e kamu sae'e fuana ngwae fa'amamana ki muke mamana, sulia kulu ta'ifau di'ia na nonina sa Jesus Christ.

²⁶ Ma di'ia ta ngwae amu'a ka saeta'a, noa'a 'oe kosi ala'ania na saeta'anga

ne'eri ka tala'i 'oe, 'oko sasia ru ne'e ta'a. Ma ka le'a fuana 'oko fa'asuia na'a saeta'a nga'a 'oe 'ali'ali mala sina fi'i suu,

²⁷ 'asu 'ubani sa Saetan ka to'o ana kaida'i fuana tala'ilamu 'ani saeta'anga 'oe.

²⁸ Ma sa tai amu'a ne'e ke bilibili, nia ka mango na'a fa'asia na bili'a. Ma nia ka rao saga fasi 'iri nia ke to'o ana ti ru fuana na maurilana, ma ka 'afia na'a 'ani ngwae dala'a ki logo.

²⁹ Ma muke tua fa'asia na ala'anga ta'a ki. Muke saea lala ala'anga ne'e saiana ke kwatea kwai'afi'anga, 'iri muke fa'asaele'a na ngwae ki ne'e kira rongoa na ala'a lamu'a.

³⁰ Ma muke tua fa'asia na sasilana ru ki ne'e saiana ka fa'aliadila na Ano'i ru Abu God. Sulia na Ano'i ru Abu na'a ne'e ma'etoto saena maurilamu'a ne'e kamu na ru God ki, ma na ma'etoto logo ana fa'i asoa ne'e ke dao ma'i ne'e God ke ba'a fa'asuia na fa'amaurilamu'a.

³¹ Aia, muke tua fa'asia malimae'anga fuamu'a kwailiu, ma muke tua fa'asia na saeta'anga kwailiu, ma fa'asia na olisu'usu'unga 'ani ako'a ma na ala'anga ta'a ki. Muke tua fa'asia na kwai sulanga'i 'anga ki ta'ifau.

³² Ma na abula'anga kamu ke le'a fuamu'a kwailiu, ma muke saele'a, ma muke kwaimanatai fuamu'a kwailiu. Ma muke rufuanata amu'a kwailiu ana ru ta'a ne'e kamu sasi'i ki, di'ia ba God rufuanata na'a amu'a ta'ifau, osi'ana ru sa Jesus Christ sasi'i ki.

5

Kulu tua 'i saena madako'anga

¹ Kamu'a na ngela talanga'i God ki, muke lia kwaimausuli sulia na falafala nia.

² Ana kaida'i ki ta'ifau, muke alafe fuana ngwae ki, di'ia logo ne'e sa Christ alafe fuaka ta'ifau, ma ka kwatea na'a maurilana fuana fa'amaurilaka. Sulia nia kwaisu'usi 'ani nia'a 'ana talana, ma God ka saele'a osi'ana na kwaisu'usi'anga nia.

³ Ma du'ungana kamu na ngwae God ki, muke tua fa'asia na abula'anga bulibuli di'ia na 'usu'a, ma na oga guguta'anga. Muke tua fa'asia na ru ne'eri ki ta'ifau, fasi 'iri noa'a ta ngwae kasi ala'a sulia ta ru bore 'ana 'una'eri suli kamu.

⁴ Ma muke tua fa'asia na ala'anga ta'a ki, ma na ala'anga bulibuli ki, ma ala'anga 'oidorole'anga ta'a ki. Bore ma nia le'a lala fuana muke ba'atafea God.

⁵ Ru mamana nau ku saea fuamu'a, sa tai bore 'ana ne'e abulalana ka bulibuli nama ka 'usu, nia 'afita'i fuana nia ka ru'u 'i saena 'Inoto'anga sa Jesus Christ

ma God. Ka 'una'eri logo fuana sa tai ne'e ka oga guguta, nia di'ia na'a fo'osilana na nunu'i ru ki.

⁶ Noa'a 'oe kosi ala'ania ta ngwae kasi soke'lo sulia ru 'oro ta'a 'uri ki, "Nia le'a go'lo 'ana fuana ngwae ke 'usu nama ka oga guguta." God ke ba'a saeta'a ma ka kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae ne'e kira aburongo ana ki.

⁷ Muke tua fa'asia na ngwae 'una'eri ki.

⁸ Ana kaida'i 'ua ma'i na'o, kamu talamu'a kamu tua ma'i saena na ma'erodo, bore ma ta'ena kaumululu alu na'a na ngwae na Aofia ki, ma muka tua na'a saena madakola'anga. Nia na'a ne'e abulalamu'a ka bolo fa'inia na ngwae ne'e kira tua saena madakola'a.

⁹ Sulia na ngwae ne'e kira tua saena madakola'anga, God 'afi kira fasi 'iri na abulalada ka le'a ma ka saga, ma na ala'anga kira ka mamana.

¹⁰ Muke ili 'uana na malinga'ilana tae ne'e fa'asaele'a na Aofia.

¹¹ Ma noa'a kamu kasi fulia ru ta'a ki, di'ia ngwae ne'e kira tua saena ma'erodo, kira sasi'i. Bore ma, muke fa'ata'inia lala na rora'a kira ki, ma muke fata fa'abasuda.

¹² Nau ku 'eke liu logo 'ani ala'anga sulia na ru ne'e kira sasi' ago ani saena maurilada ki.

¹³ Bore ma kaida'i na madakola'a ke rara 'afida, kike ba'a saiana na ru ta'a ne'e kira sasi'i ki.

¹⁴ Osi'ana tae na'a ne'e madako'anga rara 'afia, na ngwae ki kike ba'a lisia. Sulia nia ne'e kira ka fata 'uri, "Kamu na ngwae ne'e kamu maluu, ma kamu mae ki, muke tata'e fa'asia mae'a, ma na madakolana Christ ke rara fafi kamu."

¹⁵ Nia 'una'eri ne'e, muke madafi le'a ana falafala kamu ki fasi 'iri na abulalanga kamu ka di'ia na ngwae liato'lo ki ma noa'a kasi di'ia la'u na ngwae kina'i ru ki.

¹⁶ Ma ana kaida'i ki ta'ifau, muke sasia na ru le'a ki ne'e bolo fuamu'a fuana sasilana. Osi'ana kaida'i ne'e, na ngwae 'oro ki abulalada ta'a.

¹⁷ Nia ne'e, noa'a kamu kasi gwaubali'a, bore ma muke manata le'a lala amu'a sulia ru ne'e na Aofia oga kamu ka sasi'i ki.

¹⁸ Aia, ma muke tua fa'asia kwa'u lilinga'anga 'ani waen, osi'ana ru ne'eri ke ba'a fa'ali kamu. Bore ma muke fungu lala 'ani na Ano'i ru Abu fasi 'iri nia ke tala'i kamu.

¹⁹ Ma ana kaida'i kamu ka fiku, muke fata 'ani Sam ki, ma muke ngulia na ngu

abu ki. Muke fa'ata'inia na saele'anga kamu ki ana kaida'i muke tafea God 'ani ngulilana fa'i ngu ki.

²⁰ Ana kaida'i ki ta'ifau, ma fuana na ru ki ta'ifau ne'e ka dao ma'i, muke ba'atafeaa God na Ma'a sulia na fiku'a kamu fa'inia na Aofia kia sa Jesus Christ.

Sulia na 'afe ki ma na ara'i ki

²¹ Muke sasi 'uana ro'onga'a sulia na kwaiogai'anga kamu ki kwailuu, osi'ana na manata doe'anga kamu ana sa Jesus Christ.

²² Kamu'a na 'afe ki, muke ro'osulia na ara'i kamu ki, di'ia logo ne'e kamu ro'osulia na Aofia.

²³ Osi'ana na ngwae ara'i ka to'lo ana ngasingasi'anga fafia na 'afe, di'ia logo ne'e sa Jesus Christ to'lo ana ngasingasi'anga fafi kia na ngwae ne'e kulu fa'amamana ana ki. Ma sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia, ma kulu ka di'ia na'a na nonina.

²⁴ Ma ka usulia logo na falafala ne'eri, na kini ne'e nia 'afe na'a ka ro'lo nama sulia na ara'i nia ana ru ki ta'ifau, di'ia logo kulu na ngwae fa'amamana ki kuka ro'lo logo sulia sa Jesus Christ.

²⁵ Kamu ngwae ara'i ki, muke alafe fuana 'afe kamu ki, di'ia logo sa Jesus Christ ne'e alafe fuaka na ngwae ne'e kulu fa'amamana ki, ma nia ka ala'ania talana kira ka saungia olisi kia fasi 'iri nia ka fa'amauri kia.

²⁶ Nia sasi 'una'eri fuana fa'a abulana na ngwae fa'amamana ki, ma ka fa'asikasikada 'ani siuabu'anga ma 'ani fatalana.

²⁷ Ma nia ka sasi logo 'una'eri fuana kwatelana na'a ngwae fa'amamana ki fuana talana, di'ia kulu na 'afe le'a nia ki ma ka noa'a ta ru kasi ta'a osi'ana kulu sikasika na'a, ma kulu ka saga na'a, ma kulu ka le'a 'i maana.

²⁸ Kamu na ngwae ara'i ki, muke alafe fuana 'afe kamu ki, di'ia logo ne'e kamu alafe fuana na nonimu'a talamu'a. Na ngwae ka alafe fuana na 'afe nia, nia alafe logo fuana na nonina 'ana talana.

²⁹ Noa'a ta ngwae kasi sulanga'inia nonina talana. Bore ma nia ka sarea lala ma ka lia sulia nonina talana, di'ia logo sa Jesus Christ ne'e sasia fuana ngwae fa'amamana ki.

³⁰ Ma kulu'a na ngwae ne'e kulu fa'amamana ana nia'a, kulu'a na'a ne'e nonina sa Jesus Christ.

³¹ Sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Na ngwae ke ba'a fa'asia te'a nia fa'inia ma'a nia, ma ka ara'i. Aia, na ngwae ne'e fa'inia na kini ne'e, kera ka alua na'a ta'i ru."

³² God fa'amanata kia 'ani ru le'a ki 'ani ala'anga ne'eri, ma nau ku saiana nia fata sulia sa Jesus Christ ma kulu'a ngwae ne'e fa'amamana ki.

³³ Ma na Kerekere'a Abu ka fa'atalinia logo ru sulia na ara'i ki fa'inia 'afe ki ba 'uri: Na ngwae ne'e 'oko ara'i na'a, 'oko alafe fuana na 'afe 'oe, di'ia logo ne'e 'oko alafe fuamu talamu. Ma na kini ne'e 'oko 'afe na'a, 'oko fu'usi doe ana ara'i 'oe.

6

Sulia na ma'a fa'inia te'a fa'inia na ngela kera ki

¹ Ma kamu na ngela ki, muke ro'osulia na fatalana ma'a ki fa'inia te'a kamu ki, osi'ana nia ne'e abula'anga le'a sa Jesus Christ nia oga.

² Ma na taki etaeta ne'e God ka fikua na'a fata alanga'inga ne'e ka 'uri, "Muke fu'usi doe ana na ma'a fa'inia te'a kamu ki,

³ fasi 'iri muke tua le'a, ma na mauril-
amu'a ke ba'a tau 'i ne'e saena magalia."

⁴ Aia, kamu na ma'a fa'inia te'a ki, muke tua fa'asia fa'asaeta'alana na ngela kamu ki. Ma muke fa'amanata kira, ma muke fata 'abera 'ani falafala ne'e bolo fuana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana na Aofia.

Sulia na ngwae 'a'ana fafia na ngwae rao 'o'o ki

⁵ Aia, ma kamu ngwae rao 'o'o ki, muke ro'osulia fatalana ngwae 'a'ana kamu ki 'i saena magalia ne'e, ma muke fu'usi doe ada. Ma muke ro'osuli kira 'ani saele'anga di'ia ne'e kamu rao fuana sa Jesus Christ.

⁶ Muke fa'asaele'ada 'una'eri, noa'a la'u ana kaida'i ne'e ngwae 'a'ana kamu ki kira lia go'o 'ada fafi kamu. Bore ma muke ro'o lala sulida ana kaida'i ki ta'ifau di'ia God nia oga, sulia kamu na ngwae rao sa Jesus Christ ki.

⁷ Muke saele'a fuana rao'a, di'ia ne'e kamu rao fuana God, ma noa'a la'u fuana ngwae saena magalia go'o 'ana ta'ifilia.

⁸ Sulia kulu sai na'a ana di'ia na raolaka le'a, God ke ba'a kwaiara kia 'ani ru le'a ki, sui bore 'ana kulu ngwae rao 'o'o nama ka noa'a.

⁹ Aia, ma kamu'a ngwae 'a'ana fafia ngwae rao 'o'o ki, muke abula le'a logo 'una'eri fuana ngwae rao 'o'o kamu ki. Muke tua fa'asia na fata saeta'a nga'a fuana fa'ama'ulada. Osi'ana kamu saiana ka sui na'a ne'e, kamu fa'inia na ngwae rao 'o'o kamu ki, kamu'a ta'ifau to'o go'o ana ta'i God ne'e ngwae 'a'ana kamu. Sulia nia noa'a kasi 'inifilia ana ta ngwae.

Kulu di'ia ngwae ana fu'anga

¹⁰ Aia, na ala'anga 'isi nau ki na'a fuamu'a ne'e, muke fa'angasingasi kamu talamu'a ana Aofia ma 'ani na ngasingasi'anga doe nia.

¹¹ Muke dau ana ra'unga ni fu'anga ne'e God kwatea, fasi 'iri muke liufia sa Saetan kaida'i nia ka sasi 'uana ilito'o lamu'a.

¹² Noa'a kulu kasi fu'a la'u fa'inia na ngwae ki go'o, bore ma kuke fu'a lala fa'inia sa Saetan fa'inia na ngasingasi'anga nia. Kulu fu'a fa'inia ano 'i ru ta'a ki, ma fa'inia na gwaunga'i kira ki ne'e kira 'inoto'a 'ania ma'erodo saena na magalia ne'e.

¹³ Du'ungana 'una'eri, muke dau ana ra'unga ni fu'anga ki ta'ifau ne'e God ka kwatea, fasi 'iri ana kaida'i ana fu'anga fa'inia na malimae ka dao ma'i, muke ba'a totolia go'o amu'a liufilana na malimae kamu. Ma ana kaida'i ana fu'anga ka sui, kamu ke uu ngasi 'ua.

¹⁴ Ta ne'e muke folo le'a 'usi kamu. Ma na ala'anga mamana kamu ki nia di'ia na fo'osae 'i li'itamu'a. Ma na abula'anga 'olo'olo kamu ki ka di'ia na talo ne'e su'usia na fu'ufu'umu'a.

¹⁵ Ma muke sasi aka'u ana kaida'i ki ta'ifau ana ala'anga sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'e kwatea aroaro'anga, sulia nia na'a ne'e ta'e butu ana 'aemu'a ki.

¹⁶ Ma na fa'amamana'anga kamu ne'e di'ia na'a talo ki fuana fa'amaelana na sima'i mafula ki ta'ifau ne'e sa Saetan fanasi kamu 'ani'i.

¹⁷ Ma na fa'amauri'anga God fuamu'a ne'e di'ia na kifi ne'e du'u fafia na gwaumu'a. Ma na fatalana God, ka di'ia na sele ni fu'anga ne'e Ano'i ru Abu kwatea fuamu'a.

¹⁸ Ma muke fo'o ngangata ana kaida'i ki ta'ifau, di'ia ne'e Ano'i ru Abu tala'i kamu ana. Muke gania ta kwai'afi'anga fa'asia God. Muke lialia ma noa'a kamu kasi ngwata'uta'u fuana fo'onga'a 'iri God ke 'afia na ngwae fa'amamana ki ta'ifau.

¹⁹ Ma muke fo'o logo fuaku 'iri kaida'i nau ku fata, God ke ba'a kwatea na ala'anga nia ki fuaku, 'iri noa'a nau kusi ma'u la'u, ma nai ba'a fa'amadakola nai'i ru 'anga God ne'e na Fa'arongo'a Le'a logo fuana na ngwae noa'a la'u jiu ki. Na nai'i ru 'anga ne'e, God noa'a 'iri fa'amadakola 'i na'o fuana na ngwae ki.

²⁰ Nau'a na ngwae sa Jesus Christ fuana na fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a ne'eri, ma nau ku ta saena luma ni lokafo osi'ana na ala'anga nau ki. Muke fo'o 'iri nau ku fata nonira'a sulia na Fa'arongo'a Le'a di'ia God nia oga.

Fata le'ale'anga 'isi ki

²¹ Sa Tikikus, na ngwae asina le'ale'a kia ma na ngwae rao mamana na Aofia, nia ke ba'a fa'arongo kamu sulia na tualaku, 'iri muke saiana ru ki ta'ifau ne'e fuli fuaku 'i ne'e.

²² Nia ne'e kwate ma nau ku ba'ea kwau siaumulu, 'iri nia ka ala'a sulia tua'a kaimili, ma 'iri nia ka radua kaumulu logo.

²³ Nau ku fo'o 'iri God na Ma'a fa'inia na Aofia sa Jesus Christ ka kwatea aroaro'anga, alafe'anga, fa'inia fito'onga fuamu'a ngwae ne'e kamu fa'amamana ana sa Jesus Christ.

²⁴ Ma nau ku oga God ka fa'ata'inia kwai'ofe'anga fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira alafe fuana na Aofia kia sa Jesus Christ 'ania alafe'anga talau.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Filipae

'I Filipae ta'i fanoa doe ana aba'i kula 'i Masedonia ne'e ta'ena kulu saea 'ani kula ngwae Grik ki.

Ana Acts 16 nia ala'a kwau sulia kaida'i sa Paul nia 'afia siosi fuana ka ta'e ma'i saena fanoa ne'e. Sa Paul tua saena lokafo ana fanoa doe 'i Rom ana kaida'i nia keresia na buka ne'e. Saena buka ne'e, sa Paul oga ke saea ba'atafe'anga ana siosi ki 'i Filipae, sulia kira kwai'afi ana 'ani balibalia ana mani. Sa Paul oga kike tua kwaima fiku fa'inida kwailiu. Ma nia ka saea fuada kike tua enoeno di'ia sa Jesus. Nia saea logo fuada ne'e manata'anga kira ke tua ngangata ana God, sui bore 'ana kira ka dao to'ona 'afita'i'anga, di'ia ne'e sa Paul dao to'ona ka sui na'a ki. Ma nia ka fa'abasu kira fa'asia dongalana fa'amamana'anga 'oso'oso. Na fa'amanata 'oso'oso, kira ngwae Jiu ne'e saea ngwae ki ta'ifau kike ro'o nama sulia taki sa Moses ma 'olo fa'ata'i 'anga (circumcision) 'iri kike fa'asaele'a God. Bore ma, sa Paul saea kulu ke fito'o ana nama kwaima'anga doe God go'o. Kulu saiana kulu lado le'a fa'inia sa Jesus, ma kulu saiana kuka saga na'a 'i maana God, osi'ana kulu fa'amamana ana sa Christ na'a. Ma nia noa'a kasi mamana di'ia kulu ro'o nama sulia taki Jiu ki.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Maurilana sa Paul & 1:1-26

Kulu ka donga maurilana sa Christ & 1:27—2:18

Na fa'arongo'a sulia kwaima sa Paul ki & 2:19-30

God fa'asaga ngwae ki sulia na fa'amamana'anga kira ki & 3:1—4:9

Ala'anga ana ba'atafe'anga ki & 4:10-23

¹ Nau'a sa Paul fa'inia sa Timoti, na ro ngwae ni rao sa Jesus Christ ki. Kero'o kerekere kwau fuamu'a ngwae ki ta'ifau ne'e kamu fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma muka tua saena ma'e fanoa doe 'i Filipae. Kero'o kerekere fuana na ngwae fa'ina'ona'o kamu ki fa'inia logo na ngwae ne'e kira kwai'afi ana fikutai' ngwae fa'amamana.

² Nau ku fo'o fasi 'iri God na Ma'a kiam na na Aofia sa Jesus Christ ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

Sa Paul fo'o fuada

³ Nau ku ba'atafe'a liu na God nau fuamu'a, ana kaida'i ki ta'ifau ne'e nau ku manata to'omu'a.

⁴ Ma nau ku saele'a liu ana kaida'i nau ku fo'o fuamu'a ta'ifau,

⁵ osi'ana nau ku manata to'ona na kwai'afi'anga ki ne'e kamu sasi'i fuaku ana rao'a 'ani Fa'arongo'a Le'a, ana etangilana na'a ma'i kaida'i kamu fa'amamana ana, leleka ka dao 'i ta'ena.

⁶ Ana kaida'i ne'eri, God nia tala'ae ana rao'a le'a ne'e nia sasi'i ki 'i saena maurilamu'a, ma nau ku saiana nia ke ba'a fa'a ali'afua la'u leleka ka fa'asua na'a rao'a ne'eri ana fa'i asoa sa Jesus Christ ke oli ma'i ana.

⁷ Nia ka totolia nau ku saele'a 'una'eri suli kamu, osi'ana nau ku alafe fuamu'a, ma muka kwai'afi aku fa'inia na rao'a ne'e God kwatea fuakulu. Kaumulu kwai'afi aku ana kaida'i nau ku tua saena na luma ni lokafo, ma ana kaida'i nau ku fa'atalo'a 'ani na Fa'arongo'a Le'a ma nau ku fu'a su'usia.

⁸ Nau ku kolo kaumulu liu na'a sulia na alafe'anga doe nau fuamu'a di'ia logo na alafe'anga sa Jesus Christ fuamu'a. God ka alafafia na ru nini'a nau ku sae'e ki ni'i mamana.

⁹ Nau ku fo'o logo fasi 'iri na alafe'anga kamu ke bulao daudonga ma ka tatakola'a. Nau ku fo'o 'iri muke sai le'a sulia God, ma muke sai le'a ana sulia abula'anga ne'e le'a ma ka ta'a,

¹⁰ fasi 'iri muke bolo fa'inia fililana ru le'a ki ma ka saga, 'iri muke tua saga ana fa'i asoa sa Jesus Christ ke oli ma'i ana.

¹¹ Nau ku fo'o 'iri na maurilamu'a ka saga ta'ifau sulia na kwai'afi'anga ne'e sa Jesus Christ ka sasi'i fuamu'a ki. Ma kaida'i na maurilamu'a nia saga 'una'eri, ngwae 'oro ki kike ba'atafe'a God.

Na mauri'a mamana

¹² Ngwaefuta nau kina 'ae, nau ku oga muke saiana na 'afita'i'anga ba dao to'oku ki ana kaida'i ne'e, nia 'afi le'a liu aku fuana fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a.

¹³ Sulia na ngwae ni ofo'a ki ne'e kira folo 'i ne'e saena luma doe na ngwae tatalafa'a, ma ngwae 'oro matamata ki, kira sai go'o 'ada ana ne'e nau ku tua saena luma ni lokafo sulia nau na ngwae rao sa Jesus Christ.

¹⁴ Ma osi'ana logo ne'e nau ku tua saena luma ni lokafo, ru ne'e ka radua 'orolana ngwae ki ne'e kira fa'amamana ana Aofia, fasi 'iri kira ka fa'arongo nonira'a 'ani Fa'arongo'a Le'a, ma noa'a kira kasi ma'u.

¹⁵⁻¹⁷ Ti ngwae fa'atalo 'ani sa Jesus Christ osi'ana kira kwaimamagolai aku. Na lia'i ngwae kira fuana fa'atalo'a 'ani sa Jesus Christ noa'a kasi le'a. Sulia kira oga fa'atalo'a kira 'ani sa Jesus kwate ma kira ka talinga'i ka liufi nau. Kira sasi 'una'eri sulia kira oga kike ba'a kwatea la'u ti 'afita'i'anga fuaku kaida'i nini'a nau ku tua saena luma ni lokafo. Ma ti ngwae la'u, kira to'o ana na lia'i ngwae le'a ki fuana fa'atalo'a 'ani na Fa'arongo'a Le'a. Kira fa'arongo 'ani sulia na alafe'anga kira fuaku, ma sulia kira saiana God ne'e fili nau fuana su'usilana na Fa'arongo'anga Le'a.

¹⁸ Ma nia le'a go'o 'ana. Sui bore 'ana na lia'i ngwae kira ka le'a nama ka ta'a, kira fa'arongo sulia sa Jesus Christ. Nau ku saele'a liu, osi'ana kira fa'arongo sulia sa Jesus Christ.

¹⁹ Iu nai ba'a saele'a 'aku,

¹⁹ sulia nau ku saiana God ke ba'a 'afi nau ana kaida'i 'afita'i ne'e, osi'ana na fo'onga'a kamu fuaku ma na kwai'afi'anga na Ano 'i ru sa Jesus Christ.

²⁰ Ma na kwaiogai'anga doe nau ne'e, nau ku manata to'ona God fasi nai ro'o na'a 'aku sulia kwaiogai'anga nia, ma niasi ma'u fuana fa'atalo'a sulia sa Christ. Nau ku 'idufa'i nonira'a 'i na'o, ma nau ku oga nai nonira'a logo ana kaida'i ne'e, fasi 'iri ngwae ki kike tafea sa Jesus Christ osi'aku. Sui bore 'ana nau ku mauri 'ua nama nau ku mae, nau ku oga kike tafea sa Jesus Christ du'ungana ru nau ku sasi'i ki.

²¹ Osi'ana tae ne'e ngwae ki kira mauri? Ma fuaku, nau ku mauri fuana rao'a fuana sa Jesus Christ. Ma di'ia nau ku mae, nia le'a sulia nai ba'a tua fa'inia sa Jesus Christ 'i langi.

²² Bore ma nau kusi saiana ta tae ne'e nau ku filia. Sulia nau ku oga nai mauri 'ua, fasi 'iri nau ku ulafu 'aku 'ani rao'a fuana sa Christ.

²³ Ma nau ku oga logo nau ku mae, fasi 'iri nai ba'a tua fa'inia sa Jesus Christ, osi'ana nia le'a liu fuaku. Nau kusi saiana tae ne'e nau ku oga.

²⁴ Bore ma nia ka le'a go'o ne'e noa'a niasi mae 'ua, 'iri nai 'afi kamu.

²⁵ Nau ku saiana ru ne'eri, ma nia ne'e kwate ma nau ku saiana nai ba'a mauri 'ua 'aku fa'i kamu, fasi 'iri nau ku fa'angasingasia na fa'amamana'anga kamu ki. Ma na fa'amamana'anga kamu ka fa'asaele'a kamu,

²⁶ fasi 'iri ana kaida'i nau ku oli la'u kwau siaumulu, muke ba'atafea sa Jesus Christ ka tasa liu osi'aku.

²⁷ Ma di'ia ta tae bore 'ana ka fuli fuaku, na abula'anga kamu ka saga ka leka sulia na Fa'arongo'anga Le'a sulia sa Jesus Christ. Muke sasi 'una'eri, ma di'ia nau ku leka kwau siaumulu nama ka noa'a, nai ba'a rongo go'o 'aku kwau sulia na falafala le'a kamu ki. Ma nai ba'a saiana ne'e fa'amamana'anga kamu ki ngasi, ma kamu ke tua 'ani ta'i manata'anga, ma ta'i kwaiogai'anga go'o fuana rao'a fiku fuana Fa'arongo'a Le'a, fasi 'iri ne'e ngwae 'oro ki kike fa'amamana ana.

²⁸ Noa'a kamu kasi ma'u 'ani mali-mae kamu ki. Sulia ru ne'e fa'ata'inia na'a fuada, kike ba'a ngalia na mata-langa'ilada, ma kamu ke ba'a ngalia mauri'a firi. God ke ba'a sasi 'una'eri.

²⁹ God fili kamu fasi 'iri muke fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma kamu ke nonifi logo fuana.

³⁰ I na'o ma'i, kamu lisia nau ku nonifi. Ma ana kaida'i ne'e muka rongoa kira sasi 'una'eri logo aku.* Ma kamu ka nonifi logo 'una'eri.

2

Donga falafala sa Christ

¹ Nau ku saiana ne'e fiku'a kamu fa'inia sa Jesus Christ ne'e fa'angasingasi kamu, ma na alafe'anga nia fuamu'a ne'e gwale kamu. Ma nau ku sai logo ana muka fiku fa'inia na Ano'i ru Abu, ma muka kwagere, ma muka alafe fuamu'a kwailiu.

² Osi'ana ru ne'eri ki, nau ku amasi kamu, muke kwatea lia 'i ngwae kamu ki ma na kwaiogai'anga kamu ki ka alua na'a ta'i ru, ma muke kwate na alafe'anga kamu fuamu'a kwailiu ka doe la'u. Di'ia muke sasi 'una'eri, na saele'anga nau ka fi'i doe liu fuamu'a.

³ Ma noa'a kamu kasi fulia la'u ta ru sulia liamu'a ne'e kamu oga muke doe, ma muka oga ba'atafelamu'a talamu'a. Bore ma muke fa'ati'iti'i kamu talamu'a, ma le'a fuana muke manata fuana ngwae matamata ki ka le'a liufi kamu talamu'a.

⁴ Muke tua fa'asia na manata'anga sulia na tae ki ne'e kamu oga'i, bore ma muke manata logo sulia na kwaiogai'anga ngwae matamata ki.

⁵ Na manata'anga kamu ki ke di'ia na manatana sa Jesus Christ.

⁶ Sui bore 'ana sa Christ ne'e God mamana na'a, noa'a nia kasi manata fasi nia ka tua tari 'ana ana fuli nia fa'inia God.

⁷ Nia faidanga na'a 'ani ru ki ta'ifau, ma ka futa ana nonina ngwae, ma ka alua ngwae ni rao go'o 'ana.

⁸ Ma nia ka fa'ati'iti'i nia 'ana talana.

* 1:30 Acts 16:19-40

Sui bore 'ana kira ka foto'ia ana 'ai rara folo ma ka mae, nia ro'o na'a sulia na kwaiogai'anga God.

⁹ Ma osi'ana na ru ne'e, God ka fa'adoea nia ka tasa, ma ka kwatea na'a sata fuana ne'e 'inoto'a ka liufia sata ki ta'ifau.

¹⁰ Ma fuana na fa'a 'inoto'anga ana na satana sa Jesus, na ru mauri ki ta'ifau ne'e kira tua 'i langi, ma 'i ano, ma na fanoa ngwae mae ki, kira ke bobo uruuru fuana.

¹¹ Ma kira ta'ifau kike fa'arongo 'ani sa Jesus Christ na'le ne'e na Aofia, 'iri kira ke fa'a 'inoto'a God na Ma'a.

Muke kwasu di'ia na unu fuana ngwae ki saena magalia

¹² Nia ne'e kwaima le'a nau kina 'ae, nia le'a liu fuana muke ro'osulia na ala'anga nau ki fuamu'a, di'ia ba kamu sasia ana kaida'i nau ku tua fa'i kamu. Ma ana kaida'i ne'e, muke sasi ngangata fuana ro'onga'a sulia na ala'anga nau ki, ana kaida'i nau ku tua tau fa'asi kamu. Nia ka le'a fuana ta'i ta'i ngwae'a amu'a muke ili ngangata 'uana ro'onga'a sulia God 'ania fa'adufa 'anga. Ma kamu ka tua 'ani ta tua'a ne'e tolotia ngwae ne'e God fa'amaurida fa'asia ta'anga'a ki.

¹³ God kwate ma kamu ka oga ro'onga'a sulia, ma nia kwate ma muke tolotia ro'onga'a sulia na tae ki ne'e nia oga muke sasi'i.

¹⁴ Ma 'ani ru ki ta'ifau ne'e kamu sasi'i, muke tua fa'asia na ngunungunu'anga fa'inia olisu'usu'unga,

¹⁵ fasi 'iri muke tua saga, ma noa'a kira kasi dao to'ona ta ru fuana fafilamu'a. Sui bore 'ana kamu ka tua 'ua saena magalia ne'e safitana na ngwae ne'e abulalada ka ta'a, kamu tua na'a di'ia ngela God ki. Nia le'a fuana muke di'ia na unu ki ne'e rara 'afida saena magalia rodo'a ne'e,

¹⁶ osi'ana kamu fa'arongo 'ani ala'anga ne'e kwatea na mauri'a firi fuada. Ma di'ia kamu sasi 'una'eri, nai ba'a saele'a ka doe liu ana fa'i asoa sa Jesus Christ ke oli ma'i ana, sulia rao'a nari kamu ki ke ba'a fa'ata'inia ne'e rao'a nau ki 'i safitamu'a noa'a kasi 'o'o.

¹⁷ Na fa'amamana'anga kamu ana God ka di'ia na fo'osi'anga ne'e kamu kwatea fuana. Ma di'ia nia oga nai mae di'ia na ru ni kwaisu'usi'anga logo, nai ba'a saele'a liu logo, di'ia kaumulu saele'a ana kaida'i ne'e.

¹⁸ Ma ka 'una'eri logo, muke saele'a logo fa'i nau.

Sulia sa Timoti fa'inia sa Epafroditus

¹⁹ Nau ku manata to'o ne'e na Aofia ke 'afi nau 'iri nau ku asunga'inia kwau

sa Timoti 'ali'ali siaumulu, fasi 'iri ana kaida'i nia ke oli ma'i 'i ne'e, ma ka fa'arongo nau 'ani na tua'a kamu ki, nai ba'a saele'a liu.

²⁰ Noa'a go'o ta ngwae 'i ne'e fa'i nau di'ia sa Timoti ne'e saiana ka gere kamu ma ka alafe fuamu'a.

²¹ Sulia ngwae matamata ki, kira manata go'o 'ada sulia na kwaiogai'anga kira ki, ma ka noa'a la'u na kwaiogai'anga sa Jesus Christ.

²² Ma sa Timoti ba kaumulu saiana na rao'a le'a nia ki, sulia nia ka di'ia na'a na ngela mamana nau fuana 'afilaku fuana na fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a.

²³ Nia ne'e, ana kaida'i nau ku saiana ta tae ne'e ke ba'a fuli fuaku 'i ne'e, nau ku oga nai kwate 'ali'ali kwau ana nia'a siaumulu.

²⁴ Ma nau ku fa'amamana na Aofia ke ba'a kwate ka talangwara'u fuaku 'iri nai leka 'ali'ali logo kwau siaumulu.

²⁵ Ma nau ku manata na'a logo fuana nai eta kwatea kwau ngwai asina kia sa Epafroditus, na ngwae ba kamu kwatea ma'i 'i ne'e fuana na 'afilaku. Nia rao fa'i nau fuana God, ma nia ka 'afi nau, ma kero'o ka fu'a saulia malimae kulu ki.

²⁶ Sa Epafroditus oga liu lisilamu'a ta'ifau. Ma nia ka manata 'abera, sulia kamu rongo ma'i fasi nia mata'i 'i ne'e.

²⁷ Ma nia ka mata'i mamana, ma ka karangi mae. Bore ma God ka kwaimanatai ana nia'a, ma ka gura na'a. 'Una'eri, God ka kwaimanatai logo aku, osi'ana di'ia ne'e nia mae na'a, ma liadila'anga nau ke ba'a doe la'u.

²⁸ Ma nia ne'e kwatea ma nau ku oga liua nai olita'i nia kwau siaumulu, 'iri muke saele'a la'u kaida'i kamu lisia. Ma noa'a nau kusi 'abera la'u sulia.

²⁹ 'Una'eri ne'e, muke kwaloa nia'a 'ani saele'anga doe, sulia nia'a ne'e ngwai asina kia na'a du'ungana na fa'amamana'anga kia ana na Aofia. Muke fu'usi doe logo ana ngwae ki ta'ifau 'una'eri.

³⁰ Osi'ana nia noni ma'udi fuana mae'a ma ka karangi mae ana kaida'i nia rao fuana sa Jesus Christ. Nia ka kwai'afi aku olisi kamu, sulia nia 'afita'i fuamu'a fuana 'afilaku ana kaida'i ne'e.

3

Na 'olo'olo'a mamana

¹ Ngwae'futa nau kina 'ae, muke saele'a sulia na fiku'a kamu fa'inia na Aofia. Sui bore 'ana nau ku keresia ta'ifau na'a ala'anga ne'e ki 'i na'o, nia le'a fuana nai keresia la'u, sulia ne'e ala'anga nau ki ke

ba'a 'afi kamu, kaida'i ne'e ti ngwae ke iliili 'uana kike tala'i rora amu'a.

² Muke madafi kamu fa'asia na ngwae ta'a ne'eri ki. Kira abula ta'a. Kira ka fa'amanata kika saea fasi ne'e kuke ro'o nama sulia na taki ana 'olo fa'ata'i 'anga 'iri ne'e kulu'a ngwae God ki.

³ Kulu'a, ma noa'a la'u kira'a, ne'e na ngwae God ki na'a, osi'ana kulu fo'losia God 'ani Ano'i ru Abu, ma kuka saele'a osi'ana na ru ne'e sa Jesus Christ sasi'i fuaka ki. Noa'a kulu kasi fito'o go'o ana na falafala Jiu ki ana 'olo fa'ata'i 'anga 'iri ne'e kulu'a ngwae God ki.

⁴ Sui bore 'ana nau ku ro'osulia na falafala ne'eri ki, noa'a nau kusi fito'o ana go'o ru ne'eri ki. Ma di'ia sa tai ne'e fia fasi nia ngwae God sulia nia ka ro'o sulia na falafala ana 'olo fa'ata'inia, nau'a na'a ne'e nau ku liufia 'ani ro'onga'a sulia falafala 'una'eri ki.

⁵ Kaida'i kwalu asoa ki buri 'ana nau ku futa ma'i ana, go'o kira ka 'ole nau na'a. Ma nau ku futa ma'i ana ngwae Jiu mamana, sulia nau ku leka ma'i fa'asia na kwalafa sa Benjamin. Ma nau ku leka saga na'a sulia na taki Jiu ki, sulia nau'a bore ta ngwae logo ana Farasi ki.

⁶ Ma sulia na kwaiogai'anga nau ka ngasingasi'a liu fuana falafala Jiu ki, nau ku fa'akaisia na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus ki. Ma nau ku ro'osulia ta'ifau na taki sa Moses ka kwate'le ki, ma noa'a naisi rora 'ani ta taki.

⁷ 'I na'o nau ku manata fasi ru ne'eri ki le'a fuaku. Bore ma ta'ena, nau ku saiana na ru ne'eri ki ne'e ru 'o'o ki go'o 'ana, osi'ana na ru sa Jesus Christ sasi'i fuaku ki.

⁸ Nia mamana! Nau ku dao to'ona na ru ne'e nau ku sasi'i 'i na'o ki, ru 'o'o ki go'o 'ani ta'ifau. Bore ma na ru ne'e talinga'i ka mamana ne'e fasi nau kui sai le'a ana na Aofia nau sa Jesus Christ. Ma du'ungana nia'a ne'e kwate ma nau ku fa'asia ru ki ta'ifau ne'e nau ku sasi'i 'i na'o. Ma nau ku manata sulii ru ne'eri ki di'ia go'o 'ana ru ta'a ki. Nau ku sasi 'una'eri 'iri nai 'ado fa'inia sa Jesus Christ.

⁹ ma nau ku alua na'a ta'i ru fa'inia. Noa'a naisi saga 'i maana God sulia na tae ne'e nau'a talaku nau ku sasia fuana ro'onga'a sulia na taki Jiu ki. Bore ma God saea nau ku saga sulia na fa'amamana'anga nau ana sa Jesus Christ. God na'a ne'e fa'asaga ngwae ki sulia na fa'amamana'anga kira ki.

¹⁰ Na ru talinga'i ne'e nau ku oga na'a ne'e malinga'ilana sa Jesus Christ fa'inia na ngasingasi'anga God ne'e fa'ata'inia 'ani tata'enga nia fa'asia na mae'a. Ma

nau ku oga logo 'ado'a fa'inia ana non-ifi'anga nia, ma nau ku sasi logo di'ia ne'e nia mae.

¹¹ Ma 'una'eri, nau ku manata to'o nai ba'a tata'e logo fa'asia na mae'a.

¹² Noa'a naisi saea fasi nau ku malinga'i ta'ifau ana sa Jesus nama nau ku saga ta'ifau na'a. Bore ma nau ku ngangata fa'inia faisu'usu'u 'anga 'uana malinga'ilana sa Jesus ma nau ku tua saga ta'ifau osi'ana nia fili nau fuana sasi'a 'una'eri.

¹³ Ngwae'futa nau kina 'ae, nau ku saiana ru ne'eri ki ta'ifau noa'a kasi fuli 'ua fuaku. Bore ma ta'i ru na'a ne'e nau ku sasia, nau ku manata bura 'ani na ru ne'e sui na'a ki 'i buriku, ma nau ku sasi ngangata 'uana na tua'a di'ia sa Jesus ana kaida'i ne'e nia ma'i 'ua.

¹⁴ 'Una'eri nau ku sasi ngasingasi'a na'a fuana nai ba'a ngalia na kwaiara'anga ana God kaida'i nia ke ba'e nau 'ala'a 'uana 'i langi, osi'ana nau ku fa'amamana ana sa Jesus Christ. Ma ru ne'eri na'a ne'e kwaiara'anga nau.

¹⁵ Kulu'a ta'ifau go'o ne'e kulu ngasingasi'a na'a 'ani fa'amamana'anga kia ki, kulu to'o logo ana manata'anga 'una'eri 'i saena maurilaka. Ma di'ia ti ngwae amu'a noa'a kasi ala go'o fafia na ru nini'a nau ku sae'le ki, God ne'e ke ba'a fa'ata'i madako ana na tala ne'e saga.

¹⁶ Aia, nia le'a fuana kulu ka ro'o sulia na ru mamana ne'e kulu ro'o na'a ma'i sulia 'i na'o ki, leleka ka dao ana kaida'i ne'e.

¹⁷ Ngwae'futa nau kina, muke ili donga na'a amu'a na falafala nau ki. Kamu ka sasi logo di'ia sa tai ne'e kira leka saga sulia na falafala ne'e kaimili fa'ata'inia fuamu'a.

¹⁸ Nau ku fata na'a fuamu'a ana kaida'i 'oro ki 'i na'o, ne'e ngwae 'oro kika saea kira fa'amamana ana sa Jesus Christ, bore ma abulada fa'ata'inia ne'e kira malimae'a ana Fa'arongo'a Le'a sulia na maelana sa Jesus Christ ana 'ai rara folo. Ma nai ba'a olioli'a ana sulia. Ma nau ku angi, ma nau ku kwaimanatai sulia

¹⁹ kira leka go'o 'ada 'uana kula ana kwa'ikwa'inga. Na ru talinga'i fuada ne'e kwaiogai'anga ana nonida. Nia le'a fuana kira ka 'e'ke sulia na ru kira sasi'i ki, bore ma kira saele'a go'o 'ada sulii. Ma ta'i ru go'o ne'e kira manata sulia na ru saena magalia ne'e 'i ano ki.

²⁰ Bore ma kulu'a nini'a, na fanoa mamana kia nia 'i langi. Ma kulu ka kwaimasi ana daolana ma'i na Aofia kia sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia, sulia nia ke ba'a oli ma'i fa'asia 'i langi.

²¹ Ma nia ke ba'a rokisia nonika ne'e ngwata'uta'u ma ke ba'a mae, ma nia ke kwatea nonika ka ngwasinasina di'ia nonina. Nia ke ba'a rokisi kulu 'una'eri 'ani ngasingasi 'anga doe nia ne'e nia to'o ana fuana gwaunga'i 'anga fafia na ru ki ta'ifau.

4

¹ Ngwaefuta nau kina 'ae, muke uu ngasi ana na Aofia. Nau ku alafe liu fuamu'a, ma nau ku oga lisi lamu'a. Nau ku saele'a ka doe liu osi'amu'a.

Donga na falafala ana aroaro'anga

² 'Iu, ma koro'o 'i Iudia fa'inia 'i Sintike, nau ku amasi koro'o 'iri moke mango fa'asia olisu'usu'u 'anga, osi'ana koro'o ngwai asina ki na'a ana na Aofia.

³ Ma sa Sisigus, 'ae'o logo na ngwae rao le'a kwaima fa'i nau, nau ku oga 'oke 'afia ro kini ne'eri ki, sulia kero'a rao ngangata fa'i nau, ma fa'inia sa Klement, ma fa'inia ngwae 'oro ki fuana na fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a. God keresia na'a satada ta'ifau 'i saena buka nia, na kula ne'e nia keresia na'a satana na ngwae ne'e kira ke ba'a to'o ana mauri'a firi.

⁴ Muke saele'a ana kaida'i ki ta'ifau sulia na fiku'a kamu fa'inia na Aofia. Ma nau ku saea la'u, muke saele'a!

⁵ Muke fa'ata'inia na enoen'anga fuana ngwae ki ta'ifau, osi'ana na Aofia nia ke ba'a dao 'ali'ali na'a ma'i.

⁶ Muke tua fa'asia na manata 'abera'anga 'ani ta ru. Bore ma muke fo'osia lala God, muke gania 'uana tae ki ne'e kamu bo'obo'o 'uani, ma muke ba'a tangoa.

⁷ Ma na aroaro'a God ke ba'a tua 'i saena maurilamu'a ma 'i saena manata'anga kamu, 'iri muke tua fa'asia na 'abera'anga ma na ma'unga'a. Ma God ke ba'a kwatea na aroaro'anga nia fuamu'a, osi'ana kamu tua 'ado fa'inia sa Jesus Christ. Ma na aroaro'anga nia noa'a ta ngwae kasi malinga'i ali'afu ana.

⁸ Ngwaefuta kina, na ala'anga 'isi nau fuamu'a na'a nini'a. Muke manata sulia na ru mamana ki, ma ru ne'e ngwae ki fu'usi doe ani, ma na ru saga ki, ma na ru ne'e sikasika fa'asia ta'anga'a, ma ru le'a ki.

⁹ Muke ro'osulia na'a fa'amanata'anga ne'e nau ku kwatea fuamu'a. Ma muke sasi sulia na abulalaku ne'e kamu lisia nau ku tua 'ani, ma nau ku ala'a 'ani. Ma God ne'e kwatea aroaro'a fuaka, nia ke tua fa'i kamu.

Sa Paul tangoda fuana kwai'afi'anga kira ki

¹⁰ Sulia na fiku'a nau fa'inia na Aofia, nau ku saele'a liu fafia na kwate'a ba kamu kwatea fuaku la'u. Tau na'a ma'i 'afita'i fuana muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu fuaku, osi'ana noa'a kamu kasi to'o ana ta masikwa'anga fuana kwatelana.

¹¹ Noa'a nau kusi 'uga go'o ne'e nai olidoko ana ta ru. Sulia ana kaida'i ne'e, tua'a nau noa'a kasi le'a, bore ma manataku toli na'a fa'inia tae ne'e nau ku to'o na'a ana.

¹² Ana kaida'i ki, nau ku dala'a. Ma ana ti kaida'i, nau ku to'o ana ru 'oro ki. Ma nau ku sai na'a ana tae ne'e manata toli'a ana kaida'i ki ta'ifau, bore 'ana kaida'i ana abusu'a nama ana fiolo'a, ma ana kaida'i nau ku to'o ana ru 'oro ki nama kaida'i nau ku to'o ana bara ru ki.

¹³ Nau ku bolo go'o 'aku fa'inia na sasilana na ru ne'eri ki ta'ifau, sulia sa Jesus Christ ne'e fa'angasingasi nau.

¹⁴ Ma sui bore 'ana ka 'una'eri, na kwai'afi 'anga ne'e kamu kwatea fuaku ana kaida'i nau ku to'o ana 'afita'i'anga, nia le'a liu.

¹⁵ Kamu ngwae 'i Filipae ki, kaumulu saiana ta'ifau na'a, kaumulu go'o ngwae fa'amamana ki ne'e kamu 'afi nau. Ana kaida'i ba kamu fili eta rongoa na Fa'arongo'a Le'a, ana kaida'i ba nau ku leka fa'asi kamu saena aba'i kula 'i Masedonia, noa'a la'u ta fikuta'i ngwae ne'e kira kwatea mani fuaku. Ta'i kamu'a go'o ba kamu 'afi nau.

¹⁶ Ma ana kaida'i nau ku oga kwai'afi'anga ki saena fanoa 'i Tesalonika, kaumulu ba kamu kwate mani fuaku ana ro kaida'i.

¹⁷ Naisi fata la'u 'uri fasi 'iri nau ku ngali talau na'a ana tae ki ne'e kamu kwatea fuaku. Bore ma nau ku oga lala na kwaiara'anga God fuamu'a ka doe.

¹⁸ Aia, nau ku ngalia na ru ki ta'ifau ne'e kamu kwate'e ma'i fuaku, ma ka doe liufia na ru nau ku oga'i ki. Nau kusi oga na'a ta ru, sulia sa Epafroditus kwatea ta'ifau na'a kwai'afi'anga kamu fuaku. Ru ne'eri ka di'ia ta fo'osi ne'e moko le'a, ne'e God saele'a fafia.

¹⁹ Ma God ne'e nau ku rao fuana, nia ke ba'a kwatea fuamu'a na ru ki ta'ifau ne'e kamu bo'obo'o 'uani fa'asia na ru le'a 'oro nia ki. Nia ke kwatea ru ne'eri ki fuaka sulia sa Jesus Christ.

²⁰ Kulu'a ta'ifau kuke tafea God na Ma'a kia tuatua firi! 'Iu.

Ala'anga 'isi ki

²¹ Nau ku kwatea kwau fata le'ale'anga nau fuamu'a ta'ifau ne'e kamu fa'amamana ana sa Jesus Christ. Ma na

ngwai asina kia ki ne'e kami tua kwau 'i ne'e, kira ta'ifau logo kira kwatea kwau na fata le'a le'a 'anga kira ki fuaumulu.

²² Na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ne'e kira tua 'i ne'e 'i Rom, ma ka tasa fa'asia na ngwai asina kia ki ne'e kira tua 'i saena luma sa Saesar, na ngwae tatalafa'a, kira kwatea logo kwau na fata le'a le'a 'anga kira ki.

²³ Nau ku fo'o fasi 'iri na Aofia sa Jesus Christ ke 'ofe kamu 'ani fa'ata'ilana na alafe'anga nia fuamu'a ta'ifau.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Kolose

'I Kolose ta'i fanoa doe ana aba'i kula 'i Asia. Nia 160 kilomita bali fanelana sina ana fanoa doe 'i Efesus. Nia lia di'ia sa Paul talana noa'a kasi leka dao 'i Kolose. Bore ma kaida'i nia tua 'ua ana fanoa 'i Efesus, nia kwatea go'o ngwae ni rao nia ki fuana fa'arongo'a 'ania Fa'arongo'a Le'a ana fanoa ne'e. Kaida'i sa Paul keresia na buka ne'e, nia tua saena na lokafo 'i Rom.

Ti fa'amanata 'oso'oso kira tua na'a saena siosi 'i Kolose. Ta'i bali ana fa'amanata 'anga 'oso'oso, kira ngwae Grik ne'e saea Kristin ki kira ke fo'osia nama 'ainse, ma ano'i ru ne'e to'o ana ngasingasi 'anga ki. Ma ta'i bali ana fa'amanata 'oso'oso, kira ngwae Jiu ne'e saea ngwae ki ta'ifau kike ro'o nama suli taki sa Moses ma 'olo fa'ata'i 'anga (circumcision), ma fuana fa'amamana ana sa 'oro fa'asia Kristin ki fuana 'anilani'i.

'Iu sa Paul ka kerekere fuada ka fata fonea fa'amanata'anga 'una'eri ki. Nia saea ne'e sa Christ na'e ne'e saungal'inia ru ki ta'ifau ana magalia ne'e, ma sulia rao'a sa Christ lala ne'e God ka ala'ania ngwae ana magalia kira ka leka ma'i siana. Ka 'una'eri, di'ia kulu fa'amamana ana sa Christ, nia'a go'o ne'e ta'i kula ne'e God fa'amauri kulu ana.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Mauri'a mamana na na rao'a sa Christ & 1:1—2:19

Mauri'a faolu, kaida'i kulu fa'amamana ana sa Christ & 2:20—4:18

Sa Paul fata le'a le'a ana ngwae fa'amamana ki 'i Kolose

¹ Nau'a sa Paul, na ngwae ni lifurongo sa Jesus Christ sulia kwaiogai'anga God, fa'inia na ngwae'anga kia sa Timoti, kero'o kerekere kwau fuamu'a.

² Kero'o fata le'a le'a kwau fuamu'a ngwae God ki ne'e kamu tua 'i Kolose. Ma kamu ngwae asina kero'o ki, osi'ana kamu uu ngasi 'ani fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ.

Na fo'onga'a kero'o fuamu'a ne'e God na Ma'a kia ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

Fo'onga'a ana ba'atafe'anga

³ Ana kaida'i ki ta'ifau ne'e kero'o fo'o fuamu'a, kero'o ba'atafe'a God, na Ma'a sa Jesus Christ na Aofia kia, fuamu'a.

⁴ Kero'o ba'atafe'a God, sulia kero'o rongo na falafala ne'e kamu fa'amamana

na'a ana sa Jesus Christ fa'inia na alafe'anga kamu fuana ngwae God ki ta'ifau.

⁵ Aia, ana kaida'i kamu eta rongoa na ala'anga mamana ne'e kira saea 'ani Fa'arongo'a Le'a, kamu ka fa'amamana, ma muka alafe fuana ngwae ki, osi'ana kamu kwaimasi ana na ru le'a ki ne'e God ka salisali fuamu'a ma'i 'i langi.

⁶ Na Fa'arongo'a Le'a ne'eri ka takalo fuana ngwae 'oro ki ana kula to'oto'o ki saena magalia, ma nia ne'e kwatea na ngwae 'oro ki kira ka sasia ru le'a ki. Na ru ne'eri ne'e fuli 'i safitamu'a ana kaida'i ne'e kamu etangia rongolana na Fa'arongo'a Le'a ma muka saiana na alafe'anga God.

⁷ Sa Epafras, na ngwae ba fa'arongo kamu 'ani na Fa'arongo'a Le'a, nia'a na ngwae kwaima le'a kaimili mala. Nia ne'e ngwae rao le'a sa Jesus Christ fa'i kero'o, ma nia ka rao le'a 'i safitamu'a logo.

⁸ Sa Epafras ne'e fa'arongo kero'o 'ani alafe'anga kamu ana na ngwae ne'e kira fa'amamana ki. Na Ano'i ru Abu kwatea na'a alafe'anga ne'eri fuamu'a.

⁹ 'Ita ma'i kero'o ka rongo suli kamu 'una'eri, kero'o ka ina'u ana fo'onga'a fasi 'iri God ke fa'ata'inia ru ne'e nia oga muke sasi'i ki, ma na Ano'i ru Abu ka 'afi kamu 'iri muke manata saga ma muke malinga'inia kwaiogai 'anga nia ki.

¹⁰ Kero'o fo'o 'una'eri, fasi 'iri ne'e tua'a kamu ke leka sulia kwaiogai'anga na Aofia, ma ka fa'asaele'a nia, ma muke bolo fuana sasilana na rao'a le'a matamata ki ta'ifau, ma muke saiana God ka le'a ka tasa liu.

¹¹ Nau ku gania God fasi 'iri nia ke fa'angasingasi kamu ana na ngasingasi'anga doe nia, fasi 'iri muke bolo fa'inia na ngangata'anga 'ani ta ru bore 'ana fa'inia mabetau'a. Ma muke saele'a,

¹² ma muke ba'atafe'a God Ma'a kia, ne'e kwate muke totolia to'onga'a ana ru ne'e God gonia 'i langi ki fuana ngwae nia ki.

¹³ God lafu kia na'a fa'asia na 'inoto'anga ana ma'erodo ne'e sa Saetan 'inoto'a 'ania, ma nia ka tala'i kia kwau 'uana saena 'Inoto'anga na Ngela nia ne'e nia alafe fuana.

¹⁴ Ma na Ngela nia ka loge kia fa'asia sa Saetan, osi'ana nia rufuanata na'a ana rora'a kia ki.

Sa Christ nia talinga'i ka tasa

¹⁵ Sa Christ ne'e kulu lisia na'a nia ne'e nununa God ne'e noa'a kulu kasi lisia 'ani maaka. Ma nia ka gwaunga'i fafia ru ne'e God nia saungal'ini'i ki, di'ia ta ngela fa'ina'ona'o ne'e lia sulia ru ki ta'ifau.

¹⁶ Sa Jesus Christ nia 'afia God ana kaida'i God saunga'inia na'a ru ki ta'ifau ma'li 'i langi ma 'i ano, ma na ru ki ta'ifau ne'e kulu lisia, ma ru ki ta'ifau logo ne'e noa'a kulu kasi lisia, ma na ano 'i ru ki ne'e kira ngasingasi'a, ma kika gwaunga'i, ma kika 'inoto'a. Ana sa Jesus Christ, God saunga'inia na ru ki ta'ifau, ma God ka saunga'iniida fuana sa Jesus Christ.

¹⁷ Sa Christ nia eta tua na'a sui mala na ru ki ta'ifau, ma na ru ki ta'ifau ka tua le'a sulia nia gwaunga'i fafida.

¹⁸ Sa Jesus Christ na'a ne'e gwa'i ru ana nonina. Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ana, kira na'a ne'e nonina, ma nia ka kwatea mauri'a fuada. Nia'a na ngwae etaeta ne'e God ta'ea fa'asia na mae'a, 'iri nia ka talinga'i ka tasa fafia na'a ru ki ta'ifau.

¹⁹ Sa Jesus nia usulia ta'ifau na'a God, sulia nia ne'e kwaiogai'anga God.

²⁰ Ma 'ania sa Jesus, God ka olita'inia na ru ki ta'ifau ma'li 'i ano ma 'i langi fuana. God ka saunga'inia na aroaro'anga na'a 'ania na maelana sa Jesus ana 'ai rara folo.

²¹ Ana kaida'i 'i na'o, kaumulu tua tau fa'asia God ma muka malimae logo ana, osi'ana na abula ta'anga'a ma na manata'anga rora ki ne'e kamu sasi'i.

²² Bore ma ana kaida'i ne'e, osi'ana maelana sa Jesus, God ka saunga'inia na aroaro'anga fa'i kamu. God nia sasi 'una'eri 'iri muke sikasika, ma noa'a ta ngwae kasi fai fafi kamu 'ania ta ru ta'a, kaida'i nia ngali kamu ma'li 'i na'ona God.

²³ Nia ba'a 'una'eri, di'ia muke ngangata 'ania fa'amamana'anga kamu ana sa Jesus Christ, muke uu ngasi 'ani fito'onga kamu ki ana na ru ne'e kamu rongo'i sulia ana Fa'arongo'anga Le'a. Na Fa'arongo'a Le'a ne'eri ne'e kira fata sulia ta'ifau na'a fuana na ngwae 'oro saena magalia. Aia, nau'a sa Paul logo ne'e ta ngwae ni rao 'ania fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a ne'eri.

Raolana sa Paul fuana na ngwae fa'amamana ki

²⁴ Ana kaida'i ne'e, nau ku saele'a sulia nau ku nonifi na'a 'aku fuana 'afilamu'a. Saena noniku nai nonifi di'ia sa Christ ba nia nonifi. Na nonifi'a nini nau, nau ku nonifi fuana na fikuta'i ngwae fa'amamana ne'e na nonina sa Christ.

²⁵ God ne'e fili nau fuana rao'a fuana na ngwae fa'amamana ki. Na rao'a nau na'a ne'e fa'atalonga'i lana ta'ifau na fatalana God fuamu'a.

²⁶ Kaida'i ma'li 'i na'o, God noa'a kasi fa'ata'i madako ana Fa'arongo'a ne'e. Bore ma ana kaida'i ne'e, nia fi'i fa'ata'inia na'a fuana ngwae nia ki.

²⁷ God nia saele'a ka fa'ata'inia fuaka na ngwae nia ki, ne'e na Fa'arongo'a ne'eri, nia fuana ngwae noa'a la'u Jiu ki logo. Ma na Fa'arongo'a ne'eri, ne'e sa Jesus Christ tua na'a ake. Ma sulia nia 'una'eri, kulu saiana kuke ba'a 'inoto'a fa'ania God.

²⁸ 'Una'eri, kero'o ka fa'atalo sulia sa Jesus Christ fuana ngwae ki ta'ifau. Kero'o fa'amanata na ngwae ki ta'ifau sulia sa Christ, ma kero'o ka fa'abasuda 'iri kike donga. Kero'o sasi 'uri 'ani liato'o ne'e kero'o to'o ana. Kero'o sasi 'uri fasi 'iri kero'o ke tala'ia ngwae ki ta'ifau siana God di'ia na'a ngwae ne'e kira manata ngasi ana sa Jesus Christ.

²⁹ Nau ku rao ngasingasi'a ma nau ku sasi ngangata 'ani ngasingasi'anga doe ne'e sa Jesus Christ kwatea fuaku, fasi 'iri nai sasia na rao'a ne'eri ki.

2

¹ Nau ku oga muke saiana ne'e nau ku rao ngasingasi'a fuamu'a, ma fuana ngwae ki ne'e kira tua saena ma'e fanoa 'i Laodisea logo, ma fuana sa tai ne'e noa'a kasi lisi nau 'ua.

² Nau ku rao 'una'eri sulia nau ku oga nai alunga'i kamu, ma 'iri muke alafe fuamu'a kwalliu, ma muke saiana ta'ifau na'a fa'arongo'a sulia sa Jesus Christ ne'e God noa'a kasi fa'ata'inia ma'li 'i na'o.

³ Osi'ana sa Jesus Christ na'a ne'e ngwae ne'e bolo fuana kwatelana saili ru'a ma liato'onga'a mamana fuana ngwae ki.

⁴ Na fadalana na kerekere'a nau na'a fuamu'a nia 'uri: Kamu kasi fa'amamana ana fa'amamana'anga 'oso'oso ne'e ti ngwae kira saea, sui bore 'ana ala'anga ne'eri ki rongolana nia ka le'a.

⁵ Sui bore 'ana nau ku tua tau fa'asi kamu, nau ku manata to'omu'a go'o 'aku sulia asoa ki. Ma nau ku saele'a liu fafia ne'e nau ku saiana na fa'amamana'anga kamu ki ngasi ana sa Jesus Christ.

Mauri'a faolu sulia sa Jesus Christ

⁶ Aia, osi'ana ne'e kamu fa'amamana ta'ifau na'a sa Jesus Christ na Aofia kamu, na abulalamu'a ke fa'ata'inia logo ne'e kamu fiku fa'ania.

⁷ Muke dau ngasi na'a ana, di'ia ta 'ai ba lalisusu na'a saena ano ma ka uu ngasi. Ma muke saunga'inia na maurilamu'a fafona na ru ki ta'ifau ne'e nia saea fuamu'a 'iri na fa'amamana'anga kamu ke ngasi ana, di'ia ne'e kira fa'amanata kamu ta'ifau na'a 'ani. Ma muke ba'atafe'a God.

⁸ Ma muke madafi kamu 'asu 'ubani ta ngwae kata soke kamu 'ani fa'amanata 'anga ne'e noa'a 'iri mamana. Na fa'amanata 'anga ne'eri, nia leka ma'li fa'asia ngwae ki go'o 'ana, ma fa'asia na

taki ne'e ngwae ki tala saunga'ini'i go'o 'ada ki, ma sulia ano'i ru ta'a ki ne'e tua saena mamanga, ma noa'a la'u fa'asia sa Jesus Christ.

⁹ God ta'ifau na'a ne'e tua ana nonina sa Jesus Christ.

¹⁰ Ma kamu'a, God ka kwatea ta'ifau na'a na mauri'a mamana fuamulu 'ani 'ado'a kamu fa'inia sa Jesus Christ. Sa Jesus Christ 'inoto'a na'a fafia ano 'i ru kwaitala'i ki, ma na ngasingasi'anga ki ta'ifau.

¹¹ Aia, sa Jesus Christ nia sikilia ta'ifau na'a na manata'anga rora ki ne'e su'uma'i kamu fuana na ta'anga'a, ka di'ia 'olo fa'ata'i 'anga ne'e 'efoa 'uli'uli fa'asia na noni.

¹² Du'ungana ana kaida'i kamu siuabu, nia di'ia kira ano na'a fafi kamu saena kilu gwa'u di'ia ne'e kira sasia ana sa Jesus Christ. Ma 'ania siuabu'a logo, kaumulu tata'e fa'asia na mae'a fa'inia sa Jesus Christ sulia na fa'amamana'anga kamu ana ngasingasi'anga God ne'e ta'ea sa Christ fa'asia na mae'a.

¹³ Kamu mae na'a, osi'ana kamu abula ta'a na'a, ma kamu'a noa'a la'u na ngwae God ki. Ma God ala'ania sa Jesus Christ ka fa'amauri kaumulu, ana kaida'i nia rufuanata ana ta'anga'a kamu ki ta'ifau. Ma kaida'i ne'e, God ka kwatea na'a mauri'a faolu fuamu'a, di'ia ba nia ta'ea sa Jesus Christ. Ma God ka rufuanata na'a ana ta'anga'a kia ki ta'ifau.

¹⁴ Nia ka ongoa ta'ifau na'a saena 'aba ru ne'e kira keresia ta'anga'a kia ki 'i saena. Nia ka lafuda ta'ifau, di'ia nia ka foto'ia ana 'ai rara folo fa'inia sa Jesus Christ.

¹⁵ Ma 'ania maelana sa Jesus Christ ana 'ai rara folo, nia ka liufia na'a ano 'i ru ta'a ki ma ka lafua na'a ngasingasi'anga kira ki ta'ifau. Ma nia ka fa'a 'ekeda 'i maana ngwae ki ta'ifau.

¹⁶ Ma kamu kasi rongo sulia ta ngwae ne'e ka fata amu'a sulia ta fanga tae ne'e kamu 'ania, ma tae ne'e kamu ka kwa'ufia, ma sulia logo fa'i asoa tae ne'e kamu fa'a abua, ma fa'i asoa ne'e kamu fa'adoe sulia fa'i asoa ana madamo faolu ki, ma sulia asoa ana Sabat.

¹⁷ Osi'ana na taki 'una'eri ki, ka di'ia go'o 'ana na nunu'i ru ne'e ke ba'a dao ma'i 'i na'ona na ru mamana. Na ru mamana na'a ne'e sa Jesus Christ.

¹⁸ Noa'a kamu kasi ala'ania ta ngwae kasi fa'arora kamu fa'inia fa'amanata'anga rora ki, osi'ana kamu to'o ana kwaiara'a ne'e God oga ke kwatea fuamu'a. Noa'a kamu kasi donga ngwae ne'e enoeni 'oso'oso ada ki, ma kira ka fa'adoea nama 'ainsel ki. Kira fata

ba'alafe sulia lisilana lialitia ki. Bore ma ru ne'eri ki, lia bolebole'a ta'ifau go'o.

¹⁹ Ma na ngwae 'una'eri ki kira akafo'a na'a fa'asia sa Jesus Christ ne'e nia tua tua ratai ana 'i na'o. Sa Jesus Christ na'a ne'e ngwae gwaunga'i fuana ngwae ne'e kira fa'amamana ana ki, di'ia na gwauna ngwae ba nia gwaunga'i ana nonina. Ma kulu di'ia na nonina, ma God ka kwatea mauri'a fuaka, ma ka fa'angasingasi kia, ma ka dau fiku kia, 'iri kuke bulao ma'i 'ani ta'i noni sulia na kwaiogai'anga God.

Mauri'a faolu fa'inia sa Christ

²⁰ Ana kaida'i sa Jesus Christ nia mae, kamu di'ia kamu mae logo fa'inia, ma nia ka loge kamu na'a fa'asia na taki ne'e ngwae ki saunga'ini'i 'ada talada. Aia, fa'uta ne'e falafala kamu ka leka go'o 'ana sulia na taki ne'e ngwae ki kira saunga'ini'i go'o 'ada talada? Fa'uta ne'e muka ro'osulia na taki ne'e kira fata 'uri 'ani ki,

²¹ "Noa'a 'oe kosi sama to'ona na ru lo'oko, ma noa'a 'oe kosi 'ania na fanga lo'oko."

²² Na taki ne'eri ki fata go'o 'ada sulia na ru ne'e ke ba'a funu logo buri 'ana ngwae ki kira 'ania ta'ifau. Na ngwae go'o 'ana ne'e saunga'inia na fa'amanata'anga ne'eri ki.

²³ Na taki ne'eri ki rongolana le'a, di'ia ni'i sakatafa ma'i fa'asia na ngwae liato'o. Kira ka su'uma'i kamu 'uana na fo'osilana 'ainsel ki, ma na enoeni'anga 'oso'oso go'o 'ana, ma 'uana fa'afilana noni go'o 'ana. Bore ma na taki ne'eri ki kasi bolo go'o fuana kwai'afilana ngwae fasi 'iri nia logea go'o kwaiogai ta'a ki 'ani nonina.

3

¹ Ana kaida'i God ta'ea sa Jesus Christ fa'asia na mae'a 'uana na mauri'a, nia ka 'una'eri logo ka kwatea logo mauri'a mamana fuaka fa'inia sa Christ. Du'ungana ru ne'e, muke manata sulia na ru ki 'i langi, na kula ne'e sa Jesus Christ ka tua 'ania na 'inoto'anga ana bali lima 'olo'olo ana God.

² Muke manata sulia na ru ki 'i langi, ma noa'a la'u sulia na ru ki saena magalia ne'e 'i ano go'o.

³ Kaida'i sa Christ mae, kamu bore mae logo ma na mauri'a mamana kamu ka tua ago na'a fa'inia sa Christ ne'e tua rabi ana God.

⁴ Sa Jesus Christ na'a ne'e na gwalona na mauri'a mamana kamu. Ma kaida'i nia ke ba'a fa'ata'i ma'i 'i ne'e, na mauri'a mamana kamu logo ke fa'ata'i ma'i fa'inia ma muke 'inoto'a fa'inia.

Mauri'a 'ua ma na mauri'a faolu

⁵ Du'ungana ru ne'eri, muke fa'amaea ta'ifau na'la kwaiogai'anga ta'a kamu ki ana noni fuana kakabara'anga, ma na abula'anga ta'a, ma na kwaiogai'anga ta'a ki, ma na guguta'anga (sulia ne'e guguta'anga di'ia logo na fo'osilana ta god matamata).

⁶ Na abula ta'anga'a 'una'eri ki, God ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae noa'a kasi ro'osulia ki.

⁷ Ana ta'i kaida'i 'i na'o, sui mala kamu ka fili' fa'amamana ana sa Jesus, kamu oga 'amu'a leka'a sulia kwaiogai'anga ta'a ne'eri ki.

⁸ Bore ma ana kaida'i ne'e, muke sikaranga'inia fa'asia na mauri'a kamu na abula ta'anga'a ne'e ki: saeta'anga, ma na 'aila'anga, ma na ala'anga ta'a ki, ma na fata susuala'anga ki.

⁹ Ma noa'a kamu kasi soke kamu kwailiu, sulia kaumulu danga ta'ifau na'a 'ani na falafala ana mauri'a ne'eri 'i na'o,

¹⁰ ma muke tua 'ani na mauri'a faolu ne'e God saunga'inia. Osi'ana nia fa'afaolu kamu sulia asoa ki ta'ifau fasi 'iri ne'e maurilamu'a ka usulia nia'a, ma muka sai le'a ana nia'a.

¹¹ Ma osi'ana ne'e God fa'afaolu kia, ka noa'a ta matamata'anga 'i safitana ngwae Jiu ki, ma na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma na ngwae 'olo fa'ata'inia fa'inia ngwae kasi 'olo fa'ata'inia ki. Noa'a ta matamata'anga 'i safitana kulu'a ma na ngwae ne'e noa'a kasi saiana ala'anga Grik di'ia na ngwae 'i Sitan ki. Ma noa'a ta matamata'anga 'i safitana na ngwae rao, ma na ngwae 'a'ana. Sa Jesus Christ go'o ne'e nia talinga'i, ma nia ka tua saena maurilana na ngwae ki ta'ifau ne'e kira to'o ana mauri'a faolu ne'e fa'asi nia.

¹² Kamu'a ngwae God ki, ma nia alafe fuamu'a, ma ka fili kamu 'iri kamu'a na ngwae nia ki na'a. Osi'ana na ru ne'eri, muke kwaimanatai fuana ngwae ki, ma muke sasi le'a, ma muke fa'ati'iti'i kamu talamu'a, ma muke tua enoeno, ma muke mabetau.

¹³ Ma noa'a kamu kasi saeta'a 'ali'ali fuamu'a kwailiu. Ma di'ia ta ngwae ka sasia ta ru ta'a amu'a, muke rufuanata ana fa'inia. Muke rufuanata amu'a kwailiu, di'ia logo na Aofia nia rufuanata na'a ana na rora'a kamu ki.

¹⁴ Ma ka tasa ana ru ne'e ki ta'ifau, muke alafe fuamu'a kwailiu fasi 'iri muke tua 'ani 'ado'a le'a.

¹⁵ Na aroaro'anga ne'e sa Jesus Christ kwatea nia tala'i kamu 'ani ru ki ta'ifau ne'e kamu fuli'i. Osi'ana God saunga'i kamu 'iri muke 'ado fiku 'ani ta'i noni, ma fasi 'iri muke tua 'ani na aroaro'anga

ne'eri. Ma muke ba'atafea God sulia asoa ki.

¹⁶ Muke ala'ania na ala'anga le'a sa Jesus Christ ki ka tua ma ka fungu 'i saena maurilamu'a. Muke fa'amanata kamu kwailiu 'ani ala'anga sa Jesus ki. Muke sasi 'uri 'ani liato'onga'a ne'e kamu to'o ana. Muke ngulia Sam ki ma na ngu abu ki. Muke ngu sulia God fa'inia na ba'atafelana.

¹⁷ Ma ru ki ta'ifau ne'e kamu sasi'i ma muke saea, muke sasi'i di'ia na ngwae sa Jesus na Aofia ki. Muke ba'atafea God na Ma'a 'ani sa Jesus Christ.

Abula'anga le'a

¹⁸ Aia, kini ne'e kamu 'afe na'a ki, muke ro'osulia na ara'i kamu ki, sulia na falafala ne'eri bolo fa'inia ngwae kira fa'amamana ana sa Christ ki kike sasi sulia.

¹⁹ Ngwae ne'e kamu ara'i ki, muke alafe fuana 'afe kamu ki, ma muke mabe fa'inida.

²⁰ Ngela ki, muke ro'osulia na ma'a fa'inia te'a kamu ki sulia asoa ki, sulia nia ne'e ru God nia sae'le'a fa'inia.

²¹ Ma na ma'a ki fa'inia te'a ki, noa'a kamu kasi fata balubalu'a fuana na ngela kamu ki, 'asu 'ubani kira kasi oga na'a na ro'onga'a sulia kamu.

²² Ma kamu ngwae rao 'o'o ki, muke ro'o nama sulia na ngwae kira 'a'ana fuamu'a ki. Noa'a la'u ana kaida'i ne'e kira bubungi kamu go'o 'iri kike alafafia na rao'a kamu ki. Muke iliili 'uana rao'a le'a fuana na fa'adoelamu'a fuana na Aofia.

²³ Na rao'a tae ne'e kamu sasia, muke sasia 'ani na ngasingasi'anga kamu ta'ifau, di'ia kamu rao fuana na Aofia, ma noa'a la'u fuana na ngwae go'o 'ana.

²⁴ Muke manata to'ona ru ne'e: Na Aofia ke ba'a kwatea kwaiara'a nia ne'e nia eta fata'a 'ani fuana ngwae nia ki. Ma sa Jesus Christ ne'e na ngwae 'a'ana ne'e kamu rao mamana fuana.

²⁵ Ma sa tai ne'e ka fulia na ta'anga'a, nia ke ba'a ngalia logo na kwa'ikwa'inga osi'ana rora'a nia sasia. Osi'ana God noa'a kasi efoa na'a matalanga'inga nia.

4

¹ Kamu ngwae 'a'ana ki, muke sasi le'a fuana ngwae rao kamu ki ana falafala ne'e saga ma ka bolo fa'inida. Muke manata to'ona ne'e ta'i ngwae 'a'ana fuamu'a nia tua ma'i langi.

² Kaida'i kamu fo'o, muke tua ni lialia, ma muke 'idufa'i ba'atafea God.

³ Ana kaida'i ki ta'ifau ne'e kamu fo'o ana, fo'o logo fuamiro'o 'iri God ke kwatea ka talangwara'u fuamiro'o fuana

fa'atalonga'ilana fatalana sulia sa Christ ne'e God noa'a kasi fa'ata'i madako ana 'i na'lo ma'li. Aia, nau ku tua saena luma ni lokafo ana kaida'i ne'e, sulia ne'e nau ku fa'arongo 'ani fatalana God.

⁴ Aia, muke fo'lo fasi 'iri ka talangwara'u fuana nai fa'atalonga'inia fatalana Christ ka madako.

⁵ Muke tua 'ani liato'lo fuana ngwae ne'e kasi fa'amamana 'ua ana sa Christ ki. Ana kaida'i ki ta'ifau, muke fa'ata'inia fuada ne'e tualamu'a nia 'olo'olo.

⁶ Ma kaida'i kamu ala'a fa'inida, na ala'anga kamu ka tua madako ma ka le'a. Ma muke saiana olisi 'olo'olo'a ana saefilo'a ngwae ki ta'ifau.

Fata le'anga'a 'isi ki

⁷ Sa Tikikus nia ta ngwae asina alafe akulu, ma nia rao le'a fuana sa Jesus, ma nia ta ngwae rao fa'i nau ana rao'a na Aofia kia. Nia ke ba'a ala'a suli nau fuamu'a.

⁸ Nau ku kwate nia kwau siaumulu, 'iri nia ke fa'asaele'a kamu 'ani ala'anga nia suli kaimili.

⁹ Sa Onesimus leka logo kwau fa'inia, na ngwae asina kwaima le'ale'a ba rao noni ma'udi ma nia'a logo ta ngwae ana fiku'a kamu. Kulu saele'a ana. Kera ke ba'a fa'arongo 'ani ru ki ta'ifau ne'e fuli kwa'u 'i ne'e.

¹⁰ Sa Aristakus ne'e tua 'ua 'i ne'e fa'inau saena luma ni lokafo, nia kwate kwau na fata le'a le'a 'anga nia ki fuamu'a, fa'inia logo sa Mark, na di'i ba sa Banabas. (Nau ku kwate na'a kwau na ala'anga nau ki fuamu'a sulia sa Mark 'iri muke kwaloa di'ia nia dao kwau siaumulu ana ta kaida'i.)

¹¹ Ma sa Josua ba kira saea logo 'ani sa Justus ka kwate logo kwau fata le'a le'a 'anga nia ki fuamu'a. Na uulu ngwae Jiu ki ne'eri'a, kira rao fa'i nau fuana na 'Inoto'anga God, sulia noa'a ta ngwae Jiu la'u ne'e ka rao fa'i nau. Na uulu ngwae ne'eri ki go'lo ne'e kira 'afi le'a aku.

¹² Sa Epafras ka kwate logo kwau fata le'a le'a 'anga nia ki fuamu'a. Nia ta ngwae ana fiku'a kamu ma na ngwae rao sa Jesus Christ logo. Nia fo'lo fuamu'a sulia asoa, ka gania God 'iri muke uu ngasi, ma muke ngangata 'ani fa'amamana'anga kamu ana ro'onga'a sulia kwaiogai'anga God ki.

¹³ Nau'a talaku, nau ku sai le'a ana nia'a ne'e rao ngasi fuana 'afilamu'a fa'inia na ngwae ne'e kira tua saena ma'e fanoa 'i Laodisea ma 'i Herapolis.

¹⁴ Ma sa Luke na ngwae kwaigurai kia fa'inia sa Demas, kera kwate logo kwau na fata le'a le'a 'anga kera ki fuamu'a.

¹⁵ Muke kwate logo na fata le'a le'a 'anga kaimili fuana na ngwai asina kia ki ne'e kira tua saena ma'e fanoa 'i Laodisea ma fuana 'i Nimfa fa'inia na ngwae fa'amamana ne'e kira fiku 'i saena luma nia ki.

¹⁶ Buri 'ana ne'e kamu to'omani na'a kerekere'a ne'e ka sui, kamu ke kwate logo fuana fiku ta'li ngwae 'i Laodisea 'iri kira ke to'oma'inia. Ma kamu ke to'omani logo na kerekere'a ne'e nau ku keresia fuana fikuta'i ngwae 'i Laodisea.

¹⁷ Muke fa'arongoa sa Arkipus ka fa'asuia na'a rao'a ne'e Aofia kwate nia ka sasia.

¹⁸ Aia, 'ani limaku talaku nau ku keresia fata le'a le'a 'anga ne'e nau ki fuamu'a. Noa'a kamu kasi manata bura logo 'ani ne'e nau ku tua saena luma ni lokafo.

Nau ku fo'lo fasi 'iri God ke 'ofe le'a amu'a 'ani alafe 'anga nia.

Na Etana Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Tesalonika

'I Tesalonika nia'a ta'i fanoa ana aba'i kula 'i Masedonia. Sa Paul talana na'a ne'e leka 'i Tesalonika ka fa'arongo 'ania Fa'arongo'a Le'a fuana ngwa'i to'a ana fanoa doe ne'eri. Na ngwae 'oro noa'a la'u Jiu ki, kira fa'amamana, ma kika donga fa'amanata'anga nia. Bore ma ka 'iri tau go'o, ti ngwae Jiu, kira ka ogala'a fuana sa Paul, osi'ana ngwae 'oro ki na'a kira saiana rongo sulia ala'anga le'a sa Paul. Go'o ma kira ka inamu ana sa Paul ka leka na'a fa'asia fanoa ne'eri, ma nia ka leka la'u 'uana 'i Berea (Acts 17:1-15).

Ti ngwae 'i Tesalonika, kira sui fa'asia rao'a ki, du'ungana kira fia fasi na Aofia ke dao 'ali'ali na'a ma'i. Ti ngwae la'u kika manata 'abera sulia na ngwae kwaima kira ki eta mae mala 'i na'ona olilana ma'i sa Jesus. 'Una'eri, saena buka ne'e, sa Paul ka fa'asaga manatada sulia olilana ma'i sa Christ. Nia saea fuada fuana kira ke ina'u ana rao'a kira ki 'ania lia'i ngwae aroaro, leleka ka dao ana kaida'i sa Christ ke ba'a oli la'u ma'i.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Sa Paul ba'atafea ngwae 'i Tesalonika fuana fito'onga kira ma na rao'a le'a kira ki & 1:1—3:13

Fa'amanata'anga sulia na abula'anga ne'e fa'asaele'a God & 4:1-12

Fa'amanata'anga sulia olilana ma'i sa Jesus Christ & 4:13—5:11

Fa'amanata'anga 'isi & 5:12-28

¹ Kaimili sa Silas fa'inia sa Timoti ma nau'a sa Paul ne'e kami kerekere kwau fuamu'a na ngwae ne'e kamu fa'amamana ma muka tua 'i Tesalonika, na ngwae God na Ma'a kia ma na Aofia sa Jesus Christ.

Kaimili fo'o 'iri God ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

Na mauri'a fa'inia na fa'amamana'anga na ngwae 'i Tesalonika ki

² Kami 'idufa'i ba'atafea God fuamulu ta'ifau, kaida'i kami fo'o fuamu'a.

³ Osi'ana kaida'i kami fo'osia God na Ma'a kia, kami 'idufa'i manata to'ona na abula'anga le'a kamu sulia na fa'amamana'anga kamu, ma na rao'a le'a ne'e kamu sasia ki sulia na alafe'anga kamu ki, ma na fito'onga ngangata kamu ana daolana ma'i na Aofia sa Jesus Christ.

☆ 2:2 Acts 16:19

⁴ Ngwae'futa nau kina 'ae, kaimili saiana God nia alafe fuamu'a, ma ka fili kamu na'a fuana ngwae nia ki.

⁵ Ana etangilana ba kami fa'arongo 'ani na Fa'arongo'anga Le'a fuamulu, noa'a kami kasi fata go'o 'ani ala'anga kaimili ki. Bore ma, kami fa'arongo kamu 'ani ngasingasi'anga ana na Ano'i ru Abu, ma kami ka fa'ata'inia ne'e kami saiana na Fa'arongo'anga Le'a ba nia mamana ta'ifau. Ma kamu sai le'a go'o amu'a, ana kaida'i kami tua fa'i kamu, na falafala kami ki le'a ta'ifau fasi 'iri mike 'afi kamu 'iri muke fa'amamana ana ala' lami'a.

⁶ Ma kamu fa'amamana ana Fa'arongo'anga Le'a, ma kamu ka saele'a go'o aumulu, osi'ana na Ano'i ru Abu ne'e fa'asaele'a kamu, sui bore 'ania ngwae ki kika kwatea na 'afita'i'anga 'oro ki fuamulu osi'ana kamu fa'amamana ana sa Jesus Christ. Ma kaumulu ka sisi sulia na falafala kami ta'ifau na'a ma na falafala na Aofia sa Jesus logo.

⁷ Ma osi'ana na abulalamu'a 'una'eri, kamu ka di'ia na'a na fa'ata'ilana fuana na ngwae fa'amamana ki ta'ifau ne'e kira tua saena aba'i kula 'i Masedonia ma aba'i kula 'i Gris. Kira ka sisi logo suli kamu.

⁸ Ma fa'asi kaumulu logo 'i ne'e, na fata na'a sulia na kwaitaloi'anga talofia saena 'i Masedonia ma 'i Gris. Ma na ngwae ana fanoa ki ta'ifau ne'e kira rongoa logo fa'arongo'a sulia na fa'amamana'anga kamu ana God. Du'ungana nia 'una'eri, noa'a kami kasi fa'arongoa na'a ti ngwae sulia kamu'a.

⁹ Na ngwae ne'eri ki ta'ifau talada, kira ka fata na'a sulia na kwaitaloi'anga kamu fuaimili, ana kaida'i kami dao kwau ana fanoa kamu. Ma kira ka ala'a sulia na sakadola 'anga kamu fa'asia na fo'osilana na mala mala god ki 'iri muka fo'osia na'a God ne'e mamana ma ka mauri.

¹⁰ Kira saea logo ne'e kamu masia na'a na olilana ma'i na Ngela God fa'asia 'i langi. Nia na'a ne'e sa Jesus ne'e God ta'ea fa'asia na mae'a. Ma sa Jesus ka loge kia fa'asia na kwa'ikwa'inga ne'e God ke ba'a kwatea ma'i.

2

Na rao'a sa Paul 'i Tesalonika (Acts 17:1-9)

¹ Ngwae'futa nau kina 'ae, kaumulu saiana na leka'a kaimili kwau 'uana saena ma'e fanoa kamu nia noa'a kasi 'o'o.

² Kaumulu saiana na ru ta'a ki ne'e kira saea aimili, ma kira ka fa'akaisi kaimili saena ma'e fanoa 'i Filipae[☆] sui mala kami fi'i leka 'uana ma'e fanoa

kaumulu. Ma sui bore 'ana ngwae 'oro saena fanoa kaumulu kira ka sasi 'uana fone laimili, noa'a kami kasi ma'u 'ani fa'arongolamu'a 'ania Fa'arongo'a Le'a ne'e sakatafa ma'i fa'asia God. Noa'a kami kasi ma'u sulia God nia kwai'afi aimili fasi 'iri mike fata nonira'a.

³ Na fa'atalo'anga kaimili, nia noa'a kasi sakatafa ma'i ana ta manata rora'a nama ta kwaiogai'anga ne'e ta'a. Ma noa'a kami kasi sokea go'o ta ngwae.

⁴ God alafafi kaimili fuana fa'atalo'a 'ani fatalana. Ma nia ka fito'o aimili fuana na fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'anga Le'a. 'Una'eri ne'e, kami iliili 'uana na fa'asaele'alana God ne'e saiana na manata'anga kami ki. Ma noa'a kami kasi iliili 'uana fa'asaele'alana ngwae ki.

⁵ Kaumulu sai logo ana na ala'anga ba kami fata 'ani 'i safitamu'a, noa'a la'u na 'oso'a ba fuana fa'asaele'a lamu'a. Ma na ru ba kami sae'e ki, noa'a la'u fuana todalana mani. God saiana ne'e noa'a kami kasi 'oso.

⁶ Ma noa'a kami kasi sasi la'u 'uana ta fa'a 'inoto'anga fa'asi kamu nama fa'asia ti ngwae la'u.

⁷ Kami na ngwae ni lifurongo'anga sa Jesus Christ ki, ma kami bolo fuana mika ba'e kamu fuana sasilana ru ki fuaimili. Bore ma noa'a kami kasi sasi go'o 'una'eri. Ma abula lami'a ka mabe go'o 'aimili fuamu'a, di'ia ta te'a ne'e lia sulia na ngela nia ki.

⁸ Kaimili alafe liu fuamulu ne'e kaimili ka ma'udi fuana fa'atalo'a sulia na Fa'arongo'a Le'a ne'e leka ma'i fa'asia God. Ma kaimili ka ma'udi logo fuana mae'a fuana 'afilamu'a, osi'ana ne'e kami lia doe liu amu'a.

⁹ Ngwaefuta nau kina 'ae, kami saiana kamu manata go'o 'aumulu to'ona na rao ngasingasi'anga ba kami sasi 'i safitamu'a ki. Ana kaida'i ba kami fa'arongo 'ani na Fa'arongo'anga Le'a ne'e 'ita ma'i fa'asia God fuamu'a, kami ka rao ngasingasi'a logo sulia asoa ma rodo fuana fangalaimili, 'iri na tua'a kaimili noa'a kasi kwatea ta 'afta'i'anga fuamulu.

¹⁰ Kamu saiana, di'ia logo ne'e God saiana ru ne'e nia mamana: Ana kaida'i ba kami tua ma'i fa'i kaumulu, na ngwae fa'amamana ki, noa'a go'o ta ru ne'e kami sasia ma ka bolo fuana kamu ka giosi kami 'ani abula'anga kaimili fuamulu. Sulia na abula'anga kaimili fuamulu nia le'a ma ka saga ta'ifau.

¹¹ Kaumulu sai na'a ana ta'ifau na ru ne'e kami sasi'i ki fuana ta'i ta'i ngwae'a amu'a le'a ta'ifau na'a, ka di'ia na abulalana ta ma'a fuana ngela nia ki.

¹² Sulia kami fata ni kwairadu'a amu'a, ma kami ka iribobo amu'a, ma kami ka 'engo kamu logo fasi 'iri na mauri'a kamu ki ke fa'asaele'a God. Ma nia sae kamu na'a 'iri nia ka tatalafa'a fuamu'a ma muke 'ado ana 'inoto'anga nia.

¹³ Aia, ma ta ru la'u ne'e kwatea ma kami ka 'idufa'i ba'atafe God fafia, nia 'uri: Ana kaida'i ba kami fa'arongo 'ani fatalana God fuamulu, kaumulu fa'amamana ana, osi'ana kamu lia saiana nia 'ita ma'i fa'asia God, ma ka noa'a la'u fa'asia na ngwae go'o 'ana. Na fatalana God ne'eri rokisi kamu ne'e kamu fa'amamana ana.

¹⁴ Ngwaefuta nau kina 'ae, na ngwae kamu ki ne'e fa'akaisi kamu. Ta ne'e muka sasi sulia na ngwae fa'amamana saena fiku ta'i ngwae God 'i Judea, osi'ana kira fa'amamana ana sa Jesus, ma ngwae kira ki 'i Jiu logo ne'e fa'akaisida.

¹⁵ Aia, ma na Jiu ki ba kira saungia na'a profet ki 'i na'o ma'i, ma fa'inia logo na Aofia sa Jesus. Ma kira ka lali kaimili logo. Na abula'anga kira ki leka tau liu fa'asia na kwaiogai'anga God, ma kira ka tata'e saulia ngwae ki ta'ifau.

¹⁶ Sulia kira sasi 'uana fonelaimili fa'asia fa'atalo'anga fuamu'a na ngwae ne'e noa'a la'u Jiu ki, 'iri God ke fa'amauri kamu. 'Una'eri kira donga na'a ta'anga'a 'oro liu ki, ma ana kaida'i ne'e, God ka kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuada.

Sa Paul nia oga liua ka leka la'u 'uana 'i Tesalonika

¹⁷ Ngwaefuta nau kina 'ae, kaimili nini'a, kaida'i ba na malimae kaimili ki kira lali kaimili fa'asi kamu ana kaida'i dokodoko ne'eri, noa'a kami kasi manata bura go'o amu'a. Ma na lia 'i ngwae kami ka figwanu liu go'o sulia kami kasi tua fa'i kamu, ma kami ka sasi ngangata 'uana lisilamu'a la'u ana ta kaida'i.

¹⁸ Kami oga mika oli la'u ma'i siamu'a 'i Tesalonika. Ma nau'a sa Paul, nau ku iliili 'uana leka'a la'u kwau siaumulu ana kaida'i ki, bore ma sa Saetan ne'e fone kaimili fa'asia leka'a kwau.

¹⁹ Na ru ne'e kwate ma kami ka oga leka'a kwau nia 'uri: Kamu kwaloa sa Jesus osi'ana fatalami'a, ru ne'e kwate ma kami ka saele'a liu, mika manata to'o ma kami ke ba'a saele'a 'i maana na Aofia sa Jesus ana kaida'i nia ke dao ma'i.

²⁰ 'Iu, kaumulu na'a ne'e kwate ma kami ka fata ba'alafe ma kami ka saele'a!

3

¹ Ma ana kaida'i kaimili uulu ngwae ne'e ki, kami tua tau na'a ma'i fa'asi kamu, kami manata 'abera na'a, ma kami

fia nia le'a 'iri ne'e kero'o sa Silas, ka tua 'amiro'o saena ma'e fanoa doe nini 'i Atens,

² ma kero'o ka kwatea kwau sa Timoti siamu'a.* Sa Timoti ne'e na ngwae asina kia, ma na ngwae rao God logo fa'i kero'o fuana fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'anga Le'a sulia sa Jesus Christ. Kero'o kwatea kwau fasi 'iri nia ke radu kamu ma ka fa'angasingasia na fa'amamana'anga kamu,

³ 'asu 'ubani ta ngwae amu'a kata abula fa'asia na fa'amamana'anga sulia na ngwae ne'e kira fa'akaisi kamu. Aia, muke saiana kulu'a ngwae ne'e kulu fa'amamana ki, kuke to'o ana 'afita'li'anga ki.

⁴ Osi'ana kaida'li ba kami tua 'ua ma'li fa'i kaumulu, kaimili ka fa'arongo kaumulu 'ani ne'e kike ba'a fa'akaisi kulu. Ma kamu ka saiana kira sasia na'a 'una'eri.

⁵ Ma osi'ana fa'akaisi'anga ne'eri, nau ku 'abera liu suli kaumulu, ma nau ku ma'u, 'asu 'ubani sa Saetan ka liufi kamu 'ani na ilito'onga nia ki, ma na rao'a ulafu le'a ki ba kami sasi'li 'i safitamu'a ka di'ia go'o 'ana ta ru 'o'o. 'Una'eri ba nau ku asunga'inia kwau sa Timoti siaumulu, 'iri nia ke saiana ne'e fa'amamana'anga kamu ki nia fa'uta.

⁶ Ma nini'ari, sa Timoti nia fi'i dao go'o ma'li 'i ne'e, nia ka ala'a 'ani ala'anga le'a ki sulia na fa'amamana'anga kamu ana God nia ngasi 'ua, ma na alafe'anga fuamu'a kwailiu ka doe 'ua. Ma nia ka fa'arongo logo 'ani ne'e kamu manata le'a suli kaimili, ma kamu ka oga lisilaimili, di'ia logo ne'e kami oga lisilamu'a.

⁷ Ngwaefuta nau kina 'ae, 'i du'ungana fa'arongo'a ne'eri, sui bore 'ana kami ka kwaimanatai ma na 'afita'li'anga doe ki ka dao fafi kaimili, kami saele'a liu suli kamu ma na fa'amamana'anga kamu ki.

⁸ Na mauri lami'a fi'i le'a liu 'i nini'ari, sulia ne'e kami rongoa na fa'amamana'anga kamu ana na Aofia nia ngasi.

⁹ Kami ka ba'atafea liua God kia, osi'ana kamu uu ngasi. Ana kaida'li kaimili fo'o, kami saele'a liu suli kamu.

¹⁰ Kami ka fo'o ngangata sulia asoa ma na rodo fasi 'iri God ke kwatea ka talangwara'u fuaimili fuana lisilau-mulu la'u 'iri kami ke fa'angasingasia na fa'amamana'anga kamu ki, fasi 'iri ke ngasi le'a la'u.

¹¹ Kami fo'o 'iri God na Ma'a kia ma fa'inia na Aofia kia sa Jesus ka kwatea ka talangwara'u 'iri kami ke dao kwau

siamu'a.

¹² Kami fo'o logo fasi 'iri na Aofia ke kwatea na alafe'anga kamu fuamu'a kwailiu ma fuana ngwae ki ta'ifau ka doe di'ia logo na alafe'anga kaimili fuauumulu ne'e doe.

¹³ Kami fo'o logo 'iri nia ke fa'angasingasia na maurilamu'a, ma muke ba'a le'a ta'ifau ma muke saga 'i maana God na Ma'a kia, ana kaida'li na Aofia sa Jesus ke ba'a dao ma'li ma ka fiku fa'inia na ngwae nia ki ta'ifau.

4

Na mauri'a ne'e fa'asaele'a God

¹ Aia, ngwaefuta kina 'ae, kami fa'amanata na'a 'ani ta'ifau fuauumulu na abula'anga ne'e fa'asaele'a God. Ma ka le'a liu ne'e kamu leka ta'ifau na'a sulia. Ana kaida'li ne'e, kaimili amasi kaumulu la'u 'iri muke sasia ka liufia la'u falafala le'a ne'eri ki. Kaimili gani kamu 'una'eri sulia na ngasingasi'anga na Aofia sa Jesus kwatea fuaimili.

² Ma kaumulu saiana fa'amanata'anga ba kami fata 'ani fuamu'a ki 'ita ma'li fa'asia na Aofia sa Jesus.

³ God nia oga na abula lamu'a ka saga ta'ifau, ma muke tua fa'asia na kak-abara'anga.

⁴ Nia totolia muka dau sulia nonimu'a, ma tua'a sulia na falafala ne'e le'a ma ka saga.

⁵ Ma noa'a kamu kasi leka sulia na kwaiogai'anga ta'a ana noni, di'ia na ngwae ne'e kina God.

⁶ 'Una'eri, noa'a kamu kasi fa'alia na ngwai asina kamu ki ana sa Christ 'ani 'usu'a ana 'afe kira ki, sulia na Aofia ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana sa tai fa'ida ne'e kira abula 'una'eri. Ma kaimili nini'a, kami fa'amanata madako ta'ifau na'a 'ani fuamu'a sulia falafala ne'e, ma kaida'li ne'e kami ka fa'abasu kamu la'u.

⁷ Sulia God fili kia fasi 'iri na abula laka ka saga, noa'a la'u fuana bulbuli'anga.

⁸ 'Una'eri ma sa tai bore 'ana ne'e ka aburongo ana fa'amanata 'anga ne'eri, nia noa'a kasi 'aila la'u 'ani na ngwae, bore ma nia 'aila lala 'ania God ne'e kwatea na'a Ano'ru ru Abu nia fuauumulu.

⁹ Aia, muka sai le'a ana ne'e muke alafe nama fuamu'a kwailiu na ngwae ne'e kamu fa'amamana ki, osi'ana God fa'amanata kamu ta'ifau na'a 'ani, ma nia noa'a kasi bolo na'a fuana ne'e nai fa'amanata kamu la'u 'ani.

¹⁰ Kaimili saiana kamu alafe na'a fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ma kika tua fa'i kamu saena aba'i kula ne'e 'i

* 3:2 Acts 17:15

Masedonia. Sui bore 'ana, kami ka amasi kaumulu, na bara ngwae asina, muke alafe fuada ka liufia la'u na alafe'anga ne'e kamu sasi 'i nini'ari.

¹¹ Ma muke ili 'uana tua aroaro'anga, ma tai' ta'li ngwae amu'a noa'a kasi susu-folofolo ana ti ngwae, ma kamu ke rao ngasingasi'a fasi 'iri kamu ke gonia fanga ma na ru matamata ne'e kamu bo'obo'obo 'uani ki. Kami fata sulia falafala ne'eri ka sui na'a fuamu'a.

¹² Ma di'ia muke sasi sulia ru ne'eri ki, na ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ki, kira ke fu'usi doe amu'a, ma kamu kasi ego na'a ana ta ngwae fuana 'afilamu'a.

Daolana ma'i na Aofia

¹³ Ngwaefuta kina 'ae, kaimili oga muke saiana tae ki ne'e ke ba'a fuli ana sa tai fa'ida ne'e kira mae na'a, fasi 'iri ne'e liamu'a kasi figwanu di'ia na ngwae ne'e kira kasi fa'amamana ana na tata'lenga fa'asia ngwae mae ki.

¹⁴ Kulu fa'amamana ana sa Jesus nia mae, ma nia ka tata'e la'u fa'asia na mae'a. Nia ka 'una'eri logo ana sa tai fa'ida ne'e kira fa'amamana ma kika mae ka sui na'a, kulu fa'amamana God ke ba'a ta'eda fa'asia na mae'a, ma ka kwatea kira ke oli fiku ma'i fa'inia sa Jesus.

¹⁵ Aia, na ru ki ne'e kami fa'amanata kamu 'ani nia ne'e ala'anga na Aofia: Kulu'a ne'e kulu mauri 'ua ana kaida'i na Aofia ke ba'a dao ma'i, noa'a kulu kasi etaeta 'i na'o ana ngwae nia ki ne'e kira mae na'a.

¹⁶ Na olilana ma'i na Aofia ke ba'a 'uri: Na Aofia sa Jesus ke ba'a ri totonga'i 'ani lingalinga 'i ru doe, ma na 'ingata'i 'ainsel ke ri, ma na bungu God ke angi, sui na Aofia ka fi'i koso ma'i fa'asia 'i langi. Ma sa tai fa'ida ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ ne'e kira eta mae na'a 'i na'o, kike ba'a tata'e etaeta.

¹⁷ Ma 'i buri, ai ne'e kulu mauri 'ua ki, God ke ba'a lafu fiku akulu fa'inida saena gwa'i salo ki 'uana fiku'a fa'inia na Aofia saena mamanga. Ma kuke tua tua firi fa'inia na Aofia.

¹⁸ Nia ne'e muke fata ni kwairadu fuamu'a kwailiu 'ania ru nini'a nau ku sae'e na'a kwau fuamu'a ki.

5

Noa'a ta ngwae kasi saiana na kaida'i tae ne'e na Aofia ke oli ma'i

¹ Ngwaefuta kina 'ae, fuila noa'a kami kasi kerekere na'a kwau fuamulu sulia na kaida'i ne'e ru ne'eri ki ke ba'a fuli.

² Osi'ana kaumulu sai le'a ana ta'ifau ana fa'i asoa na Aofia ke oli la'u ma'i, nia ke ba'a dao ma'i di'ia ta ngwae bili ba

dao ma'i saena rodo, sulia noa'a ta ngwae kasi saiana kaida'i tae ne'e nia ke dao ma'i ana.

³ Nia ke ba'a fuli ana kaida'i ne'e ngwae ki kika saea na ru ki ta'ifau le'a go'o 'ana ma ka aroaro. Ma 'ali'ali go'o fa'afunu'a ke dao ma'i fafida. Nia ke ba'a fuli 'ali'ali go'o di'ia ta kini ba ngelafii ana kaida'i nia karangi fa'afuta. Ma nia 'afita'i kira ke tafi fa'asia.

⁴ Bore ma kamu'a ngwaefuta nau ki, noa'a kamu kasi tua saena ma'e rodo, di'ia na ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ki. Ma ana kaida'i sa Jesus ke oli ma'i ana fa'i asoa ne'eri, noa'a nia kasi fa'atona kaumulu, di'ia ta ngwae bili ne'e fa'atona na ngwae ki.

⁵ Kamu'a ta'ifau kamu tua 'i saena madako'anga ma 'i saena dangi. Kulu noa'a kasi tua 'i saena ma'erodo ana ta'anga'a.

⁶ Nia ne'e, ka bolo fuana kuke dau sulia malitana mauri'a kia talakulu, ma kulu ke tua ni lialia noa'a kasi di'ia na ai ne'e kira malii ki ana kaida'i sa Jesus ke oli ma'i.

⁷ Saena rodo na'ne ngwae ki kira malii. Ma saena rodo logo ne'e ngwae ki kira kwa'u doe ana kwa'unga lilinga fasi 'iri ne'e manatada noa'a kasi saga.

⁸ Bore ma kulu'a, ne'e kulu tua 'i saena dangi, nia bolo fuana kuke dau sulia malitana mauri'a kia talakulu. Na fa'amamana 'anga, na alafe 'anga, na manata 'uito'o 'anga kulu ne'e sa Jesus nia fa'amauri kulu, ka fone kulu fa'asia abula ta'anga'a, di'ia na kifi ngasi ma talo ne'e fonea na ngwae ni ofo'a.

⁹ Kuke dau sulia malitana mauri'a kulu ki talakulu, osi'ana God noa'a kasi fili kia fuana kwatelana kwa'ikwa'inga nia fuaka. Nia fili kia lala fuana fa'amaurilaka 'ani na Aofia kia sa Jesus Christ.

¹⁰ Sa Jesus ne'e mae fuana fa'amaurilaka, fasi 'iri kuke to'o ana mauri'a fa'inia, sui bore 'ana kulu ka mauri 'ua nama kulu ka mae na'a ana kaida'i ana olilana ma'i.

¹¹ Osi'ana ne'e kamu saiana ta'ifau na'a na ru ne'eri, muke fata kwairadii ana kamu'a kwailiu, ma muke 'afi kamu kwailiu 'ani fa'amamana'anga kamu, di'ia ne'e kamu sasia logo ana kaida'i ne'e.

Ala'anga 'isi ki

¹² Ngwaefuta kina, kaimili amasi kamu muke fu'usi doe ana ngwae ne'e Aofia filida ki, ma kira ka rao ngangata fuana tala'ilamu'a ma kika fa'amanata kamu.

¹³ Muke fu'usi doe ada, ma muke alafe fuada, sulia na rao'a ne'e kira sasia. Ma muke tua kwaima fa'i kamu kwailiu.

¹⁴ Ngwaefuta kina, kaimili 'engo kamu logo muke fata fa'abasua ngwae ki ne'e kira noni 'aila fuana sasilana ta rao'a. Muke radua ngwae ne'e maurilada dila ki. Muke 'afia na ngwae ne'e kira ngwata'uta'u ki. Ma muke tua mabetau fa'inia ngwae ki ta'ifau.

¹⁵ Kamu kasi ala'ania ti ai amu'a ka du'ua ta'anga'a 'ani ta'anga'a. Bore ma muke 'idufa'i ilili 'uana sasilana ru le'a ki fuamu'a kwailiu ma fuana ngwae ki ta'ifau.

¹⁶ Ma muke noni ele ana kaida'i ki ta'ifau.

¹⁷ Muke fo'o logo ana kaida'i ki ta'ifau.

¹⁸ Ma muke ba'atafeafea God, bore 'ana ta tae ne'e ka dao to'omu'a. Sulia na ru ne'eri ki God oga muke sasi'i, osi'ana na mauri'a kamu tua fiku fa'inia sa Jesus Christ.

¹⁹ Noa'a kamu kasi fonea na rao'a na Ano'i ru Abu,

²⁰ ma kamu kasi kware te'ete'e ana na fa'arongo'anga ki ne'e 'ita ma'i fa'asia God.

²¹ Muke ilito'ona na ala'anga ki ta'ifau, ma di'ia ta ala'anga ne'e nia le'a, muke gonja.

²² Ma muke tua fa'asia na ala'anga ta'a ki ta'ifau.

²³ Nau ku fo'o fasi 'iri na God ana aroaro'a ka sasi muke saga ana falafala kamu ki ta'ifau. Nau ku fo'o la'u fuana maurilamu'a, ma manatalamu'a, ma na nonimu'a ke tua 'olo'olo 'i maana God, leleka ka dao ana olilana ma'i Aofia kia sa Jesus Christ.

²⁴ God fili kamu, ma nia ke ba'a fulia ru ne'eri, sulia nia sasia ru nia saea.

²⁵ Ngwaefuta kina, muke fo'o logo fuaimili.

²⁶ Muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu ki fuamu'a kwailiu ana kaida'i muke lisi kamu kwailiu.

²⁷ Nau ku fata totonga'i 'ani na gwaunga'inga na Aofia, ne'e muke to'omani nama kerekere'a ne'e fuada ngwae fa'amamana ki ta'ifau logo.

²⁸ Nau ku fo'o 'iri ne'e na kwai'ofe 'anga na Aofia kia sa Jesus Christ ke tua fa'i kamu.

Na Ruana Kerekere'a Sa Paul Fuana Ngwae Fa'amamana Ki 'I Tesalonika

Nia noa'a 'iri tau go'o 'i buru 'ana ne'e sa Paul keresia etana buka fuana Kristin ki 'i Tesalonika, nia ka keresia logo ai ne'e. 'Iu na ru doe ne'e sa Paul fata fonea na fa'amanata'anga ne'e ngwae ki kira saea sa Christ oli ma'i ka sui na'a. 'Una'eri sa Paul ka ala'a madakola ana nia noa'a kasi mamana. Nia saea 'i na'ona sa Christ ka oli ma'i, na Ngwae Ta'a ana sa Saetan ke dao tafa ma'i.

Sa Paul saea fuana Kristin ki, kira ke uu ngasi nama 'ania fito'onga kira ki, ana kaida'i ilito'onga ki dao ma'i fuana fa'akaisilada. Ma kira ke ina'u ana rao'a ngangata, fasi 'iri kike dao to'ona fanga fuada talada, ka di'ia sa Paul fa'inia ro ngwae kwaima nia ki kira sasia. Ma kira ka ina'u nama ana rao'a le'a.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Fa'amanata'anga sulia olilana ma'i sa Christ & 1:1—2:17

Fa'amanata'anga sulia rao'a Kristin ki fuana sasilana & 3:1-18

¹ Kaimili sa Silas fa'inia sa Timoti ma nau'a sa Paul, ne'e kami kerekere kwau fuamulu ngwae fa'amamana ki 'i Tesalonika, na ngwae God Ma'a kia ma fa'inia na Aofia sa Jesus Christ.

² Kaimili fo'o 'iri God na Ma'a kia ma na Aofia sa Jesus Christ ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu'a.

God ke ba'a matalangani ngwae ki ana kaida'i sa Jesus Christ ka oli ma'i

³ Ngwaefuta nau kina, nia bolo fuaimili mika 'idufa'i ba'atafea God osi'amu'a. Ru ne'eri nia bolo osi'ana na fa'amamana'anga kamu ki ne'e bulao ka doe, ma na alafe'anga kamu fuamu'a kwailiu bulao ka doe logo.

⁴ Ma osi'ana na falafala kamu 'una'eri, kami ala'a le'a suli kamu'a fuana ngwae fa'amamana God ki. Kami ala'a le'a sulia na ngangata'anga 'ani fa'amamana'anga kamu ki, sui bore 'ana kamu ka dao to'ona na 'afita'i'anga 'oro ki, osi'ana ti ngwae kira fa'akaisi kamu sulia na fa'amamana'anga kamu ki.

⁵ Aia, muka uu ngasi ana fa'amamana'anga kamu ki, sui bore 'ana muka dao to'ona na 'afita'i'anga 'oro ki, nia fa'ata'inia ne'e God ke ba'a matalanga'inia ngwae ki ta'ifau 'ani 'olo'olo'a. Nia ke ba'a kwate muke bolo

na'a fuana tua'a saena 'Inoto'anga Nia, ne'e kira fa'akaisi kaumulu du'ungana.

⁶ Ma kwai matalanga'i 'anga God nia saga, sulia nia ke ba'a kwatea na nonifi'a fuada ngwae ne'e kira fa'akaisi kamu 'i ta'ena ki.

⁷ Ma nia ke ba'a lafua na'a nonifi'a ki fa'asi kamu ma kaimili logo. Nia ke sasi 'una'eri ana kaida'i na Aofia sa Jesus ke leka ma'i fa'asia 'i langi fa'inia na 'ainsel mamana nia ki,

⁸ ma fa'inia meamea ana mafula. Ma ana kaida'i ne'eri, nia ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana sa tai ne'e kira 'aila 'ani God ma noa'a kira kasi ro'osulia na Fa'arongo'a Le'a sulia na Aofia kia sa Jesus.

⁹ Na kwa'ikwa'inga nia fuada ne'e nia ke ba'a malangisida sulia kudi. Ma kira ke tua fa'asia na Aofia fa'inia na raralana ma na ngasingasi'anga doe nia.

¹⁰ Ma na ru ne'eri ki ke ba'a fuli ana kaida'i ne'e nia ma'i 'ua ana fa'i asoa ne'e na Aofia ke ba'a oli la'u ma'i. Nia ke ba'a oli la'u ma'i saena magalia ne'e fasi 'iri ne'e ngwae nia ki ne'e kira fa'amamana ana, kike ba'atafe nia, ma kike fu'usi doe ana. Ma muke sasi logo 'una'eri, osi'ana kamu fa'amamana ana fa'arongo'anga ne'e kami fa'arongo kamu 'ani.

¹¹ Nia ne'e sasia ma kami ka fo'o fuamu'a ana kaida'i ki ta'ifau. Kami fo'o 'iri God ke kwatea na abula'anga kamu ki ka bolo fa'inia na mauri'a ne'e nia fili kamu 'uana. Ma kami ka fo'o la'u fasi 'iri na ngasingasi 'anga nia ke ba'a 'afi kamu 'iri muke saiana sasilana ru le'a ne'e kamu oga sasilana ki. Kamu oga sasilana ru le'a ne'eri ki du'ungana kamu fa'amamana ana sa Jesus.

¹² Kami fo'o 'una'eri 'iri kamu ke ba'a tafea na Aofia kia sa Jesus, ma nia ke ba'a tafe kamu logo. Ma na ru ne'e ki ke ba'a fuli sulia na kwai'ofe'anga God ma na Aofia sa Jesus Christ.

2

Na Ngwae Ta'a

¹ Aia, ngwaefuta kina, kaimili oga muke sai le'a ana na olilana ma'i na Aofia kia sa Jesus Christ fa'inia na fiku lakulu siana.

² Kami amasi kamu fa'asia rongo'a sulia sa tai ne'e saea fuamu'a ne'e na fa'i Asoa na Aofia ke oli ma'i ana, nia dao ka sui na'a. Na ala'anga 'una'eri kwate kamu ka manata 'abera ma muka ma'u. Noa'a kamu kasi fa'amamana ala'anga ne'eri ki, sui bore 'ana ti ngwae kira saea na ala'anga ne'eri ka 'ita ma'i fa'asi kaimili ana kaida'i kami fata 'ani fatalana God,

nama kira ka saea ne'e kami kerekere ma'i sulia.

³ Ma noa'a kamu kasi fa'amamana ana ala'anga ki ne'e sakatafa ma'i fa'asia ngwae fatalada 'oso'oso ki. Osi'ana na ro ru ki ne'e ke fuli sui mala na asoa ne'e sa Jesus ka oli ma'i ka fii dao. Etana ru ne'e, na ngwae 'oro ki kike fa'ita'i ili 'ani God. Ma ruana ru ne'e na Ngwae Ta'a ana sa Saetan ke dao tafa ma'i, bore ma God ke alua saena kula ni kwa'ikwa'inga.

⁴ Ngwae Ta'a ana sa Saetan ke ba'a tata'e saulia na ru ki ta'ifau ne'e ti ngwae kira saea 'ani God, ma nia ka saea nia'a 'inoto'a ka liufia na ru ki ta'ifau ne'e ngwae ki kira fo'osida. Ma nia ke ba'a tua saena Luma Abu God, ma ka saea fasi nia na'a ne'e God.

⁵ Nau ku ala'a ta'ifau na'a sulia ru ne'e ana kaida'i ba nau ku tua 'ua ma'i fa'i kamu. Ma sali noa'a kamu kasi manata buru 'ua 'ani taka?

⁶ Ma ta'i ru ne'e fonea Ngwae Ta'a ne'eri. Kamu saiana ka sui na'a ru ne'eri. Ngwae Ta'a nia bolo fa'inia ke dao ma'i ana kaida'i God 'olea go'o fuana.

⁷ Na ngasingasi'anga ana ta'anga'a ne'eri rao ago go'o 'ana kaida'i ne'e, ma nia ka tua ago 'ua, leleka ka dao ana ta kaida'i ne'e kira ka lafua mala na ru ne'e fonea.

⁸ Ana kaida'i ne'eri mala, na Ngwae Ta'a fi'i dao tafanga'i ma'i. Sui ana kaida'i na Aofia sa Jesus ka dao, nia ke ba'a mangofia 'i fafona Ngwae Ta'a ne'eri fuana saungilana, ma ke fa'alia 'ani ngasingasi'anga ana madako'anga nia.

⁹ Aia, na Ngwae Ta'a ne'eri ke dao tafanga'i ma nia to'o ana na ngasingasi'anga ana sa Saetan, ma nia ke ba'a sasia kwalukaelana fa'anada'a ne'e nia soke go'o 'ana 'ani'i ki.

¹⁰ Ma nia ke ba'a soke 'ani kwalukaelana falafala ta'a ki fuana ngwae ki ne'e kira leka na'a 'uana kula ana mae'a firi. Kike ba'a mae sulia kira 'aila 'ani na Fa'arongo'anga mamana. Si di'ia kira fa'amamana ana na Fa'arongo'a mamana, God saiana ka fa'amaurida.

¹¹ Ma sulia kira 'aila 'ani na Fa'arongo'anga mamana, God ke ba'a sasia kira ka fa'amamana na'a 'ada ana 'oso'a doe Ngwae Ta'a ne'eri.

¹² Ma osi'ana na ru ne'eri, God ke ba'a matalanga'inia sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi fa'amamana go'o ana na Fa'arongo'a mamana ma kira ka saele'a go'o 'ada fa'inia na rora'a kira ki.

God fili kamu fuana mauri'a

¹³ Ngwae'futa kina, nia bolo fuana kaimili ka ba'atafaea na Aofia ana kaida'i ki

ta'ifau, sulia kamu na ngwae ne'e God nia alafe fuamu'a ki. Sulia ka tau na'a ma'i ana etangilana, God fili kamu na'a fasi 'iri ka loge kamu fa'asia na kwa'ikwa'inga. Nia loge kamu 'ani na ngasingasi'anga Ano'i ru Abu ne'e fa'asikasika kamu. Ma God loge kamu 'ani na fa'amamana'anga kamu 'ania na Fa'arongo'a mamana.

¹⁴ God nia sae kamu 'iri muke to'o ana mauri'a firi, ana kaida'i ba kami fa'atalo 'ani Fa'arongo'a Le'a fuamu'a. 'Una'eri ne'e kamu ke ba'a 'ado ana 'inoto'anga fa'inia na Aofia kia sa Jesus Christ.

¹⁵ Ma sulia na ru ne'e ki na'a, ngwae'futa kaimili ki, muke fa'angasingasia na'a fa'amamana'anga kamu ki, ma muke dau ngasi fafia na fa'amanata'anga mamana ba kami fa'arongo 'ani fuamu'a, ma na kerekere'a ki logo ba kami kwatea kwau 'i na'o fuamu'a.

¹⁶⁻¹⁷ Kaimili fo'o 'iri na Aofia kia sa Jesus Christ ma God na Ma'a kia ka radu kamu, ma ka fa'angasingasi kamu 'iri muke sasi le'a, ma muke fata le'a ana kaida'i ki ta'ifau. Sulia God alafe fuaka, ma ka kwaigwale aka firi, ma kulu ka kwaimasi 'ani manata 'uito'onga'a ana kwalu'ani ru le'a ki.

3

Fo'o fuaimili

¹ Ngwae'futa nau kina, ta'i ru la'u nau ku saea fuamu'a, muke fo'o fuaimili, 'iri na fa'atalo'a kaimili 'ani ala'anga na Aofia ke takalo 'ali'ali, ma na ngwae 'oro ki kira ke fa'amamana ana, ma kike fata le'a sulia, di'ia logo ne'e kamu sasi 'i ne'ana.

² Muke fo'o logo 'iri God ke lia suli kaimili fa'asia na ngwae ta'a ki. Osi'ana na ngwae 'oro ki noa'a kasi fa'amamana ana Fa'arongo'a na Aofia.

³ Bore ma na Aofia, nia fa'amamana go'o 'ana ana ala'anga nia ki, ma nia ke ba'a fa'angasingasi kamu ma ka lia suli kamu fa'asia sa Saetan.

⁴ Ma na Aofia kwatea kaimili ka fito'o amu'a ne'e kamu ma'udia ro'onga'a sulia na tae ne'e kami fata sulia fuamu'a.

⁵ Kaimili ka fo'o logo 'iri na Aofia ka 'afi kamu fasi 'iri muke sai le'a ana na alafe'anga God, ma muke ngangata ana fa'amamana'anga kamu ki, ka di'ia sa Jesus Christ ana kaida'i nia liufia 'afita'i'anga ki.

Nia bolo fuana kuke rao

⁶ Ngwae'futa kina 'ae, sulia na ngasingasi'anga ne'e na Aofia kia sa Jesus Christ nia kwatea fuaimili, nia ne'e kami ka fata totonga'i fuamu'a 'uri: Muke tua fa'asia na ngwae fa'amamana ne'e kira noni 'aila

'ania rao'a, ma kira ka aburongo ana na ru ne'e kami fa'amanata kamu 'ani'i ki.

⁷ Kaumulu saiana ta'ifau na'a ne'e fuila kamu ka sasi sulia na ru ne'e kaimili sasi'i ki. Ana kaida'i kami tua ma'i fa'i kaumulu, noa'a kami kasi noni 'aila 'ania rao'a.

⁸ Ma kaimili 'iri ngali 'o'o go'o ana ta fanga ana ta ngwae, bore ma na ru ki ta'ifau go'o ne'e kami foli'i. Sulia asoa ma rodo, kami rao ngasingasi'a 'iri noa'a kamu kasi dao to'ona ta 'afita'i'anga ana lia'a sulia kaimili.

⁹ Kaimili rao 'una'eri, sui bore 'ana kaimili to'o ana ngasingasi'anga fuana ngali 'o'o 'anga ana fanga fa'asi kamu. Kaimili sasi 'una'eri, fasi 'iri muke sasi sulia na falafala kaimili ana rao'a.

¹⁰ Ma kaida'i ba kami tua fa'i kamu, na fa'amanata'anga kaimili fuamu'a nia 'uri ba, "Sa tai bore 'ana amu'a ne'e 'aila 'ani rao'a, noa'a kamu kasi kwatea ta fanga fuana."

¹¹ Kami kerekere 'una'eri, sulia kami rongoa ti ngwae amu'a 'i ne'ana, kira 'aila 'ani rao'a. Ma kira ka liu 'o'o go'o 'ada fuana susufolofolo'a ana rao'a ti ngwae matamata ki.

¹² 'Ani ngasingasi'anga ana na Aofia sa Jesus Christ, kami fata totonga'i kwau fuada, ma kami ka falamaada kwau 'iri kike tua saga ma kira ke sasia na'a ti rao'a fasi 'iri kira ka ngalia na'a ru ki ne'e kira bo'obo'o 'uana.

¹³ Ma kamu'a logo ngwaefuta kina, noa'a kamu kasi noni maruku 'ani sasilana ru le'a ki.

¹⁴ Ma sa tai amu'a ne'e kasi ro'o go'o sulia tae ki ne'e kami saea kwau saena kerekere'a ne'e, muke lia saiana, ma noa'a kamu kasi sasia ta ru fa'inia, 'iri nia ke 'eke.

¹⁵ Ma ka 'una'eri bore 'ana, noa'a kamu kasi fia fasi nia ta malimae amu'a. Muke ala'a kwai'afi ana, osi'ana nia ta ngwaefuta logo amu'a.

Na fata'a 'isi ki

¹⁶ Kami fo'o 'iri na Aofia ngwae ni kwatelana aroaro'anga fuaka, nia ke kwatea aroaro'anga fuamu'a ana kaida'i ki ta'ifau, ma ke tua fa'i kamu.

¹⁷ Ma nau'a sa Paul nini'a, nau ku tala keresia na'a ru 'isi ne'e ki. 'Una'eri nau ku fa'asuia na'a kerekere'a nau ki ta'ifau. Ma nia ka fa'ata'inia ne'e kerekere'a ne'e leka ma'i fa'asi nau.

¹⁸ Nau ku fo'o 'iri na kwai'ofe'anga na Aofia kia sa Jesus Christ ke tua fa'i kamu ta'ifau.

Na Etana Kerekere'a Sa Paul Fuana Sa Timoti

Sa Timoti ngwae ana fanoa doe 'i Litra. Te'a nia kini 'i Grik. Sa Timoti ngwae kwaima sa Paul nia leka fa'inia ana kula nia liu ani ki fuana fa'arongo'a 'ania Fa'arongo'a Le'a sa Jesus Christ. Sa Paul keresia buka ne'e kaida'i nia leka dao 'i Masedonia, ma sa Timoti ka tua buri 'i Efesus. Sa Paul saea fuana sa Timoti ka lialia le'a ana fa'amanata'anga 'oso'oso ne'e leka ma'i saena siosi. Ana kerekere'a ne'e, sa Paul fata sulia falafala le'a Kristin ki kaida'i kira fo'o saena siosi ki. Nia saea logo ngwa'i to'a fa'uta ki ne'e kira bolo fa'inia fa'ina'ona'o 'anga ana siosi.

Sa Timoti na'a ne'e rao ana fa'amanatalana fa'ina'ona'o ki fa'inia ti Kristin matamata la'u, ma sa Paul ka keresia ala'anga 'oro fuana 'afilana ana rao'a ne'e.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Fa'amanata'anga sulia siosi fa'inia ngwae rao nia ki & 1:1—3:16

Fa'amanata'anga sulia rao'a sa Timoti & 4:1—6:21

¹ Nau'a sa Paul, na ngwae ni lifurongo sa Jesus Christ. God ne'e fa'amauri kia, ma sa Jesus Christ na ngwae ne'e kulu kwaimasi ana, kero'a fata totonga'i fuaku ta ngwae ni lifurongo.

² Nau ku kerekere kwau fuamu sa Timoti. 'Oko di'ia na'a na ngela nau, sulia 'oko fa'amamana ana fata-laku sulia sa Christ. Nau ku fo'lo 'iri God na Ma'a fa'inia sa Jesus Christ na Aofia kia ke kwatea na le'anga'a, ma na kwaimanatai'anga, ma na aroaro'a fuamu.

Sa Timoti 'oke fu'alia na fa'amanata 'anga rora ki

³⁻⁴ Nau ku oga 'oke tua basi 'amu 'i Efesus, di'ia ba nau ku asunga'i 'oe ana lekalaku 'uana 'i Masedonia. Sulia ti ngwae 'i Efesus kira fa'amanata 'ani na fa'amanata'anga 'oso'oso ki. Kira fa'amanata 'ani la'ema'e 'oso'oso ki ne'e kira lalingani ana isuisu'a sulia ko'o bora kira ki. Ma nau ku oga 'oke fata luida. Kaida'i kira fa'amanata 'ani na ru ne'e ki, na ngwae ki kwaingilongiloi sulii, ma noa'a kira kasi leka sulia na nai'i ru 'anga God fuana fa'amaurilana na ngwae ki. Kaida'i kulu fa'amamana ana sa Christ, kulu totolia sai'a ana na nai'i ru 'anga God.

⁵ 'Oke ala'a totonga'i fuada noa'a kira kasi kwaingilongiloi 'una'eri, fasi

'iri kamu'a ngwae fa'amamana ki muke alafe fuamu'a kwailiu. Di'ia kamu alafe 'una'eri, kamu ke ba'a to'o ana mauri'a ne'e sikasika, ma na manata'anga ne'e raola ka madako, ma na fa'amamana'anga ne'e ka mamana.

⁶ Bore ma ti ngwae kira abula matamata na'a 'ada fa'asia na ru ne'e ki, ma kira ka leka na'a 'ada sulia na olisu'usu'u 'anga bolebole'a ki.

⁷ Kira oga fasi 'iri kira ka uu di'ia na ngwae fa'amanata ki ana na taki sa Moses ki. Bore ma noa'a kira kasi sai go'lo ana na taki sa Moses ki, sui bore 'ana kira ka fata ngasingasi'a sulia.

⁸ Ma kulu saiana na taki nia ki ne'e ru le'a, di'ia na ngwae ki kira sasi saga sulia.

⁹ Ma kulu ka sai logo ana God noa'a kasi saunga'inia na taki ki fuana fa'asaga lana ngwae le'a ki. Nia saunga'inia lala fuana fa'asagalana na ngwae ne'e fulia ru ta'a ki, ma na ngwae ne'e abu rongo ki, ma na ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'adufa God, ma na ngwae ne'e kira abula ta'a ki, ma na ngwae ne'e ilanga'inia God ki ma ru abu ki. Ma nia saunga'inia na taki ki na'a fuana ngwae ne'e kira saungwae, ma na ngwae ne'e kira saungia na ma'a kira ki ma te'a kira ki,

¹⁰ ma na ngwae kakabara ki ma na ngwae ne'e kira 'usu ana ngwangwane ki, ma na kini ne'e kira 'usu ana kini ki, ma na ngwae ne'e kira bilia ngwae ki ma kika 'oifoli 'anida di'ia ti ngwae rao 'o'o, ma na ngwae 'oso'oso ki, ma ngwae ne'e 'oia fata alanga'inga kira ki, ma na ngwae ne'e kira sasia ti ru ne'e matamata fa'asia na fa'amanata 'anga mamana sulia na Fa'arongo'a Le'a.

¹¹ God ne'e 'inoto'a liu ma ka le'a liu, nia alua 'i limaku na Fa'arongo'a Le'a ne'eri 'iri nai fa'arongo 'ani.

Sa Jesus Christ dao fasi 'iri ke fa'amauria na ngwae ta'a ki

¹² Nau ku ba'atafea sa Jesus Christ na Aofia kia, na ngwae ne'e kwatea na ngasingasi'anga fuaku fuana na sasilana na rao'a nau. Ma nau ku ba'atafea logo sulii nia manata fito'o aku ma ka fili nau 'uana na rao'a fuana. Nia ka fili nau,

¹³ sui bore 'ana na kaida'i ba 'i na'o, nau ku fa'akaisia ma nau ku fata fa'alia. Ma God ka kwaimanatai aku, sulia noa'a naisi fa'amamana 'ua, ma naisi saiana na ru ne'e nau ku sasia.

¹⁴ Ma na Aofia kia fa'ale'a nau ka doe liu, ma ka kwai'afi aku fasi 'iri nau ku fa'amamana ana nia'a, ma nau ku alafe logo fuana. Nia saiana sasi'a 'una'eri fuaku na ngwae ne'e kulu tua ratai fa'inia sa Jesus Christ.

¹⁵ Ma na ala'anga ne'e nia mamana, ma kulu ka fa'amamana ana ba nia 'uri, "Sa Jesus Christ nia leka ma'li saena magalia fasi 'iri ka fa'amauria ngwae ne'e abulalada ta'a ki." Aia, 'i na'o nau ku abula ta'a ka liufi kira ta'ifau.

¹⁶ Sui bore 'ana nau ku abula ta'a 'una'eri, God kwaimanatai aku, ma noa'a nia kasi kwa'li nau. Nia sasi 'una'eri fasi 'iri ka fa'ata'inia na'a mabetau'a sa Jesus Christ fuaku, na ngwae ne'e nau ku ta'a liu. Nia sasi 'una'eri 'iri ngwae ki ka saiana nia rufuanata ana sa tai ne'e kike ba'a fa'amamana ana nia'a, ka di'ia logo ne'e nia rufuanata aku. Ma God ka kwatea mauri'a firi fuada.

¹⁷ Ma nau ku oga kuke ba'atafea ma kuke fa'adoea God tutua firi. God na'a ne'e na ngwae tatalafa'a tua tua firi, ma noa'a kasi mae, ma noa'a kulu kasi lisia, ma ta'ifili nia go'o ne'e God. 'Iu ka 'una'eri.

¹⁸ Ma 'ae'o, sa Timoti ngela nau, nau ku fata fuamu sulia ala'anga ba na Ano'li ru Abu fata 'ani na ngwae gwaunga'i ki kira fata sulio ana kaida'i ba sui na'a ma'li. 'Oke gonina na ala'anga ne'eri ki, 'iri 'oke fu'a le'a, ma 'oko ngangata 'usia na ngwae fa'amanata 'oso'oso ki.

¹⁹ Ma 'oke uu ngasi 'ani na fa'amamana'anga 'oe ana sa Christ, ma 'oke sasia na ru ne'e 'oko saiana nia saga ki. Ti ngwae kira danga fa'iburi na'a 'ani na ru ki ne'e kira saiana nia saga, ma noa'a kira kasi fa'amamana na'a ana sa Christ.

²⁰ Ma ti ngwae ada ne'e sa Haemeneas ma sa Aleksanda. Ma nau ku fa'asidar'o na'a fuana sa Saetan 'iri ka sasia ta ru adaro'o. Nau ku sasi 'una'eri 'iri kera ke saiana na ru kera sasia nia rora, ma kera ka mango fa'asia fata'a rora sulia God.

2

Na fiku'a fa'inia na fo'onga'a ngwae fa'amamana ki

¹ Ru ne'e nia talinga'i, nau ku 'engo kamu fasi 'iri muke fo'osia God, ma muke ba'atafe nia, ma muke gani nia 'uana kwai'afi'anga ana ngwae ki ta'ifau.

² Ma muke fo'o fuana na ngwae tatalafa'a ki, ma sa tai fa'ida ne'e kira to'o ana na 'inoto'anga, fasi 'iri kulu ta'ifau kuke tua 'ani mauri'a ana aroaro'anga ma na babato'onga. 'Una'eri kulu saiana kuke fa'a 'inoto'a God ma sasilana ru 'olo'olo ki.

³ Na fo'onga'a 'una'eri le'a ma ka fa'asaele'a God ne'e fa'amauri kia.

⁴ Osi'ana God nia oga na ngwae ki ta'ifau kira ka saiana na ru mamana sulia sa Christ, ma kira ka to'o ana mauri'a firi.

⁵ Sulia ta'i God go'o, ma ta'li ngwae go'o ne'e olifa'inia na ngwae ki fuana God. Nia ne'e sa Jesus Christ.

⁶ Sulia sa Jesus kwatea na'a maurilana talana 'iri ka lafua na ngwae ki ta'ifau fa'asia na kwa'ikwa'inga. 'Una'eri, ana kaida'i ba God nia filia, nia ka fa'ata'inia na'a na kwaiogai'anga nia fuana ngwae ki ta'ifau kira ka to'o ana mauri'a firi.

⁷ Nia ne'e, God ka fili nau na'a fasi 'iri nau'a na ngwae ni lifurongo, ma nau ku fa'arongo, ma nau ku fa'amanata 'ani na fa'arongo'a mamana sulia sa Jesus Christ fuana na ngwae ne'e noa'a la'u jiu ki. Noa'a nau kusi soke. Ru mamana nau ku saea.

Na fa'amanata 'anga fuana fiku kwaima'anga

⁸ Nau ku oga na ngwangwane ki ana kula ki ta'ifau kira ka fo'o. Ma ana kaida'i kira ta'ea na limada fuana fo'onga'a, kira ka tua 'olo'olo 'ani mauri'a sikasika, ma noa'a kira kasi saeta'a nama kika olisu'usu'u fa'inia ta ngwae.

⁹ Nau ku oga logo na kini ki kike toro saga nama 'ani toro kira ki. Ma noa'a kira kasi toro 'ani toro ne'e ngwae ki ke lia funufunu fuada fa'ini'i. Di'ia kaida'i kira firi'ia ifuda, noa'a la'u 'ani na ru ne'e folilani doe liu ki ne'e kira ka laungi 'ani, ma noa'a la'u 'ani na toro ne'e folilani doe liu ma ka inua ngwae fuana ta'anga'a.

¹⁰ Kike kwate maurilada ke kwanga lala 'ani sasilana ru le'a ki ne'e bolo fuana kini ki ne'e kira saea kira fa'amamana ana God.

¹¹ Na kini ki kike tua aroaro, ma kike enoeno ana kaida'i kira fafarongo fuana fa'amanata'anga ki.

¹² Noa'a nau kusi ala'ania na kini ki 'iri ne'e kike fa'amanata ma kira ka gwaunga'i fafia na ngwae ki. Nia bolo fuana kike tua aroaro go'o 'ada.

¹³ Sulia sa Adam ne'e God nia eta saunga'inia, sui mala 'i Eve.

¹⁴ Ma noa'a la'u sa Adam ba sa Saetan sokea, bore ma 'i Eve lala 'ana ba nia fa'amamana na soke'a sa Saetan ki, ma ka 'oia na taki God ki.

¹⁵ Bore ma, osi'ana ne'e kini ki kira fa'afuta ngela, God ke fa'amaurida di'ia kira fa'amamana ana sa Christ, ma kira ka alafe, ma kika tua saga, ma kira ka enoeno.

3

Na ngwae kwaitala'i fuana ngwae fa'amamana ki

¹ Na ala'anga ba 'uri nia mamana, "Di'ia ta ngwae nia oga ka kwaitala'i ana fikuta'i ngwae fa'amamana, tama ngwae ne'eri nia oga na rao'a le'a liu ne'eri'a."

² Ma na ngwae kwaitala'i ana fikuta'i ngwae fa'amamana ne'e ngwae ne'eri abulalana ka saga liu, ma nia ka to'o ana ta'i 'afe go'o ma ka tua mamana fa'inia, ma nia ka lia le'a sulia nia'a talana ma ka daufafia mauri'a nia, ma ka manata saga, ma ka sasia ru le'a ki. Ma nia ka kwaloa ngwae ki 'i luma nia, ma ka bolo fuana fa'amanata 'anga 'ani fatalana God.

³ Nia noa'a kasi kwa'u doe ana na kafo ne'e ngasingasi'a fuana burasilana gwauna. Ma nia noa'a kasi oga fu'anga, bore ma nia ka tua anoano fa'inia aroaro'anga fuana ngwae ki. Ma nia noa'a kasi 'idufa'i olisu'usu'u fa'inia ngwae ki. Ma nia noa'a kasi guguta mani.

⁴ Ma nia saiana ka fa'asaga na ngela nia ki ma na 'afe nia, ma ka fa'amanata na ngela nia ki fasi 'iri kira ka ro'osulia, ma kira ka fu'usi doe ana nia'a.

⁵ Si di'ia na ngwae noa'a kasi saiana na lia'a sulia na ngela nia ki ma na 'afe nia, nia ka lia mo fa'uta sulia na ngwae fa'amamana God ki?

⁶ Na ngwae ne'e fa'amamana ka tau, ne'e totolia nia ka kwaitala'i. Na ngwae ne'e fi'i ru'u ma'i saena fikuta'i ngwae fa'amamana, nia kata aura'e nia di'ia sa Saetan, ma God ke matalanga'inia logo.

⁷ Nia logo ne'e ngwae fuana ngwae 'i maa ana lalusae kira ka fu'usi doe ana, ma noa'a kira kasi saea ta ru ta'a sulia. 'Una'eri ne'e sa Saetan noa'a kasi daua 'ani na itoitio nia.

Na ngwae ni kwai'afi ana na ngwae fa'amamana ki

⁸ Na ngwae ni kwai'afi'anga ki saena na fikuta'i ngwae fa'amamana logo, ne'e abulalana ka le'a, ma ngwae ki ka fu'usi doe ana nia'a. Nia ka fata mamana. Ma noa'a kasi kwa'u doe 'ani kwa'unga lilinga ki, ma noa'a kasi guguta mani.

⁹ Nia noa'a kasi manata ruarua, bore ma nia ke fa'amamana ngasingasi'a ana fa'arongo'a God ne'e nia fa'ata'inia fuaka.

¹⁰ Ma na ngwae ne'e fa'amamana ki, kira ka lilito'ona basi 'i na'o, 'iri kira saiana ne'e nia saga na'a, sui mala nia ka fi'i rao.

¹¹ Ma na 'afe nia logo, na abulalana ka le'a, ma ngwae ki ka fu'usi doe ana. Nia noa'a kasi ala'a buri ana ngwae ki. Ma nia ka lia le'a sulia talana ma ka daufafia mauri'a nia, ma nia ka 'olo'olo ana na ru ki ta'ifau.

¹² Ma na ngwae kwai'afi ana ngwae fa'amamana ki, nia ka to'o nama ana ta'i

'afe go'o, ma ka tua mamana fa'inia. Ma nia saiana ka fa'asaga na 'afe nia ma na ngela nia ki.

¹³ Ma sa tai ne'e nia rao le'a saena lalusae, ke ba'a le'a fuada, ma ka bolo fuana nia ka fata nonira'a sulia na fa'amamana'anga nia ana sa Jesus Christ.

Na lia'i ngwae sa Paul fuana keresilana na kerekere'a ne'e

¹⁴ Ana na kaida'i nini'a nau ku kere na'a kwau fuamu, nau ku manata nama fasi nau ku leka ma nau ku lisi'o 'ali'ali.

¹⁵ Ma di'ia nau ku ta'i dole, na kerekere'a ne'e ke ba'a fa'ata'inia fuamu na abula'anga fa'uta ne'e kuke ba'a tua 'ani saena fiku'a fa'inia ngela God ki. Kulu'a na fikuta'i ngwae God mauri. Ma fikuta'i ngwae fa'amamana ne'e fa'angasingasia na fa'amanata'anga mamana God, di'ia na diro 'ai ki ne'e fa'angasingasia ta luma.

¹⁶ Nia mamana liu ne'e na fa'arongo'a God ne'e nia fa'ata'inia fuaka nia mamana ta'ifau. Na fa'arongo'a ba 'uri, "Sa Christ alu nia ka ngwae'a.

Ma na Ano'i ru Abu ka fa'ata'inia na'a na sagalana.

Ma na 'ainsel ki kira ka lisia na'a.

Kulu ka fa'arongo na'a 'ani nia'a fuana kwalu'ani ngwae.

Ma na ngwae saena fanoa 'oro ki kira ka fa'amamana na'a ana nia'a.

Ma God ka ngali nia na'a 'uana 'i langi."

4

Na ngwae fa'amanata 'oso'oso ki

¹ Na Ano'i ru Abu fata madako 'ani fasi ti ngwae kira karasu na'a fa'asia na fa'amamana'anga kira, ana kaida'i 'i na'o ana sa Jesus ka fi'i dao ma'i. Kira ka ro'osulia na ano 'i ru 'oso'oso ki, ma na fa'amanata'anga ana na ano 'i ru ta'a ki.

² Na fa'amanata'anga ne'eri ki 'ita ma'i fa'asia na ngwae 'oso'oso ki ne'e noa'a kira kasi kwaimanatai sulia na abula ta'anga'a kira ki. Di'ia ngwae matamata ki abula ta'a, kira ka kwaimanatai. Bore ma na ngwae 'oso'oso ne'eri, noa'a kira kasi kwaimanatai sulia ne'e manatalada ta'a ta'ifau na'a.

³ Na ngwae 'oso'oso ne'eri ki, kira fa'amanata fasi na ara'inga ma na 'afe'a nia rora. Kira fa'amanata logo 'ani na 'anilana ti fanga nia rora. Bore ma God saunga'inia na fanga ne'eri ki fuana ngwae fa'amamana ki fuana 'anilani, 'i burina ne'e kira kwatea na fo'onga'a ni ba'atafe'a fuana God. Ma God saunga'inia na fanga ne'eri ki fuana ngwae ne'e kira sai na'a ana fa'amanata'anga mamana.

⁴ Sulia fanga ki ta'ifau ne'e God saunga'ini'i, noa'a ta ru kasi ta'a, ni'i le'a ta'ifau go'lo. Si di'ia kulu ka fo'lo 'ani ba'atafanga fuana 'anilana, noa'a kulu kasi 'aila na'a 'ania ta fanga.

⁵ Fanga nia le'a fuana 'anilana, osi'ana God saea nia le'a, ma na fo'onga'a kulu fuana na fanga kwate ma nia ka le'a.

Na ngwae ni rao le'a sa Jesus Christ

⁶ Timoti 'ae, di'ia 'oko kwatea na fa'amanata'anga ne'e ki fuana ngwae fa'amamana ki, ma di'ia 'oko mauri 'ani na Fa'arongo'a Le'a, ma 'oko tua ni ro'lo sulia na fa'amanata'anga mamana, tama 'lo na ngwae rao le'a sa Jesus Christ.

⁷ Aia, noa'a 'oe kosi fatarongo sulia na 'a'ema'e 'aurafu ki. 'Oko su'ute lala 'uana sasilana na kwaiogai'anga God.

⁸⁻⁹ 'Oko saiana ngwae ki fata 'uri, "Nia le'a fuana na ngwae ka fa'angasingasia nama nonina, osi'ana nia ka 'afia na mauri'a fuana na kaida'i ne'e." Bore ma nia le'a ka tasa di'ia na ngwae ke su'ute fuana sasilana na kwaiogai'anga God, sulia nia ka 'afia na mauri'a fuana na kaida'i ne'e, ma ta kaida'i ne'e ke ba'a dao logo ma'i. Ma ala'anga ne'eri nia ka mamana, ma kulu ka fa'amamana ana.

¹⁰ Kuke su'ute nama 'una'eri, osi'ana kulu fito'lo ana God ne'e mauri. Sulia nia saiana ke fa'amauria ngwae ki ta'ifau, ma ka tasa fuana sa tai ne'e kira fa'amamana ana.

¹¹ 'Oke fa'amanata na ngwae ki 'ani ru ne'eri ki, ma 'oko fata totonga'i 'ani fuana ngwae ki ke ro'osuli'i.

¹² Ma noa'a 'oe kosi ala'ania na ngwae ki kira ka saea 'oe kosi totolia kwaitala'i 'anga osi'ana 'ae'lo na ngwae 'alako. 'Oke tua 'ani tua'a le'a fuana na ngwae ne'e kira fa'amamana ki kike lia sulio, 'ania na fatalamu, ma na abulalamu, ma na alafelamu, ma na fa'amamanalamu, ma na tua madakolamu. Si di'ia kira lisia na tua lamu nia le'a, kike sasi logo sulia.

¹³ Ana kaida'i 'oke ma'akwalia daolaku ma'i, 'oke to'omani na Kerekere'a Abu ki fuana ngwae ki, ma 'oke fa'atalo 'ani Fa'arongo'a Le'a, ma 'oke fa'amanata ngwae ki.

¹⁴ Ma noa'a 'oe kosi danga 'ani na kwate'a 'oe ne'e Ano'i ru Abu kwatea fuamu, ana kaida'i ne'e profet ki kira fata 'ani ma na fa'ina'ona'lo ki kika alua na'a limada 'i fafomu.

¹⁵ 'Oke sasia ru ne'eri ki sulia asoa ki fasi 'iri ne'e ngwae ki ta'ifau kira ka lisia na le'alana rao'a 'oe ne'e doe na'a.

¹⁶ 'Oke lia le'a sulia na abula'anga 'oe talamu, ma na ru ne'e 'oko fa'amanata 'ani'i ki. Ma 'oko ina'u ana na rao'a

ne'eri ki, sulia di'ia 'oko sasi 'una'eri, God ke fa'amauri 'oe fa'inia sa tai ne'e kira rongoa fatalamu.

5

Na rao'a fuana 'afilana na ngwae fa'amamana ki

¹ Noa'a 'oe kosi balufia ta ngwae ngwaro, bore ma nia totolia 'oke ala'a gwafea di'ia ta ma'a amu. Ma kaida'i 'oko sasia ta ru fuana ngwae 'alako ki, nia di'ia ne'e 'oko sasia fuana sa to'olamu.

² Ma kaida'i 'oko sasia ta ru fuana 'afe ki, nia di'ia ne'e 'oko sasia fuana te'a 'oe ki. Ma kaida'i 'oko sasia ta ru fuana kini sari'i ki, nia di'ia ne'e 'oko sasia fuana ngwaingwaena 'oe ki 'i saena manata'anga ne'e le'a ta'ifau.

³ Fuila na ngwae fa'amamana ki kike lia sulia na gwa'i 'uru ki ne'e kira tua ta'ifilida.

⁴ Bore ma di'ia gwa'i 'uru ne'e to'lo ana na ngela ki nama na ko'lo ki, kira ka rao fuana God 'ani lia'a nama sulia. Ma kira ke lia nama sulia te'a kira, osi'ana te'a kira eta lia sulida. Ru ne'eri, God saele'a liu fa'inia.

⁵ Muke 'afia na gwa'i 'uru ne'e tua ta'ifilia ma ka noa'a ta ngwae fuana tagi'a sulia. Nia fito'lo ana God, ma nia ka ina'u ana fo'onga'a ma gani'a 'uana kwai'afi'anga sulia rodo ma na asoa.

⁶ Bore ma na gwa'i 'uru ne'e ke sasi 'uana na kwaiogai'anga ana noni, noa'a kamu kasi 'afia. Sui bore 'ania nia ka mauri 'ua, na mauri'a nia fa'inia sa Christ mae ka sui na'a.

⁷ 'Oke kwatea na fa'amanata'anga ne'e ki fuana na ngwae fa'amamana ki, 'iri ta ngwae noa'a kasi dao to'ona ta rora'a ada.

⁸ Ma di'ia ta ngwae noa'a kasi lia sulia na ngwaefuta nia ki, ma na ngwae ana kwalafa nia, tama ngwae ne'eri fa'asia na'a na fa'amanata'anga sa Christ, ma nia ka ta'a ka liufia na ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ki.

⁹ Ma na gwa'i 'uru ne'e noa'a kasi dao 'ua ana ono akwala fa'i ngali ki, noa'a 'oe kosi to'oma'i fiku ana fa'inia na gwa'i 'uru ki. 'Oke to'oa ta gwa'i 'uru ne'e nia ngwaro, ma nia tuatua mamana fuana ara'i nia.

¹⁰ Ma kira ka saiana ne'e nia sasia rao'a le'a 'uri ki: Nia lia le'a sulia na ngela nia ki, ma ka kwaloa na ngwae dao ki 'i luma nia, ma ka enoen, ma ka 'afia na'a ngwae fa'amamana ki fa'inia sa tai fa'ida ne'e kira to'lo ana na 'afita'i'anga, ma ka danga ta'ifau na'a 'ani nia'a fuana sasilana na rao'a le'a ki.

¹¹ Ma na gwa'i 'uru ne'e noa'a kasi ngwaro go'o ki, noa'a 'oe kosi to'oma'i fikuda fa'inia na gwa'i 'uru ki. Ma si di'ia na kwaiogai'anga ana noni kwatea ma kira ka abula matamata fa'asia rao'a fuana sa Jesus, kira oga kike 'afe la'u.

¹² Ma di'ia 'una'eri, kira fulia rora'a sulia kira 'oia na'a fata alanga'inga ne'e kira eta sasia na'a fuana sa Jesus Christ.

¹³ Di'ia kira noa'a kasi 'afe la'u, tama kira saiana fa'alilana na kaida'i kira ki fuana liu kwailiu'anga ana luma ki. Ma na ru ne'e ta'a ka tasa ne'e kira tua ni ala'a go'o 'ada ana ti ngwae, ma kira ka fata sulia na ru ne'e noa'a kasi bolo fuana ala'anga sulii ki.

¹⁴ Nia ne'e nau ku fia nia le'a fuana gwa'i 'uru fi'i doe ki kira ka 'afe la'u, ma kira ka fa'afuta ngela, ma kira ka lia sulida fa'inia na luma kira ki, fasi 'iri ne'e malimae kulu ki noa'a kira kasi to'o ana ta ru fuana fata ta'anga'a 'ani sulii kulu.

¹⁵ Sulia ti gwa'i 'uru kira abula mata-mata na'a, ma kira ka leka na'a 'ada sulia sa Saetan.

¹⁶ Si di'ia ta kini ne'e fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma ta gwa'i 'uru ka tua 'i saena na tua'a nia, nia ke lia sulii nia, osi'ana noa'a nia kasi le'a fuana 'abera'anga 'ani la'u na ngwae ne'e kira fa'amamana ki. 'Una'eri ngwae fa'amamana ki kira saiana kika lia na'a 'ada sulia na gwa'i 'uru ne'e kira tua ta'ifilida ki.

Na fa'amanata'anga fuana ngwae fa'ina'ona'o ki

¹⁷ Ma na ngwae fa'ina'ona'o ne'e kira rao le'a fuana na fiku ta'i ngwae fa'amamana, nia totolia muke fu'usi doe ada ma muke foli le'a ada. Tasa liu fuana sa tai ne'e rao ngasingasi'a 'ani fa'atalo'a 'ani Fa'arongo'a Le'a fa'inia fa'amanata'anga.

¹⁸ Sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi firi fafia na kwakwana na buluka ni rao, ana kaida'i nia uria maga ru ki." Ma ta ala'anga ka 'uri logo, "Na ngwae ni rao saiana ngalilana na'a folifolia nia."

¹⁹ Aia, ma noa'a 'oe kosi fafarongo 'uana ala'anga ta ngwae go'o 'ana ne'e ke fai fafia ta ngwae fa'ina'ona'o, leleka ta ro ngwae nama ta uulu ngwae ne'e leka ma'i, kira ka fata fa'amamana sulia ru ne'e.

²⁰ Aia, 'oke balufia na ngwae ne'e kira abulalada ta'a ki. 'Oke sasi 'una'eri 'i na'ona na ngwae ki ta'ifau, 'iri na ngwae ne'e kira tua 'i ne'eri ki kike rongo, ma kike ma'u.

²¹ Nau ku ala'a totonga'i fuamu 'i maana God, ma sa Jesus Christ, ma na

'ainsel abu ki, 'iri 'oke ro'osulia na fa'amanata'anga ne'e ki, ma noa'a 'oe kosi efoa, ma noa'a 'oe kosi 'inifilifili ana ta ngwae sulia na tae ne'e 'oko lisia 'i maa.

²² Ma noa'a 'oe kosi 'ali'ali'a ana alu lima'anga fafona ta ngwae fuana rao'a fuana na Aofia. Ma noa'a 'oe kosi 'ado fa'inia ta ngwae ana kaida'i kira fulia ta ru rora. 'Oke tua sikasika fa'asia ta'anga'a ki!

²³ 'Oke kwa'ufia ta kala waen fa'inia na kafe 'iri ka 'afia na siramu ka le'a, sulia 'ae'lo na ngwae ne'e 'oko mata'i firi go'o 'amu.

²⁴ Na abula ta'anga'a ti ngwae ki ta-langwara'u liu na'a fuana lisilana, ma ngwae ki ta'ifau ka saiana ne'e God ke ba'a matalanga'i kira. Bore ma na abula ta'anga'a ti ngwae ki, kira noa'a kasi lisia ana kaida'i na'a 'ana.

²⁵ Ka 'una'eri logo, ti ngwae sasilana ru le'a kira ki teo tafanga'i liu fuana lisilana. Ma na rao'a le'a ti ngwae ki ne'e noa'a kasi fa'ata'i nini'ari, bore ma ana ta kaida'i kike ba'a lisia.

6

¹ Na ngwae fa'amamana ne'e kira rao 'o'o, kira manata doe ana ngwae 'a'ana kira ki, fasi 'iri ta ngwae noa'a kasi fata ta'a ana satana God ma na fa'amanata'anga kulu.

² Ma na ngwae rao 'o'o ne'e na ngwae 'a'ana kira ki fa'amamana ana sa Jesus Christ, noa'a kira kasi manata 'uri, "Na ngwae 'a'ana nau nia fa'amamana logo. 'Uri noa'a naisi fu'usi doe go'o ana nama ku rao ngangata fuana." Na manata 'anga 'una'eri nia noa'a kasi le'a! Kira rao le'a ka tasa mo fuada, sulia kira to'o go'o ana ta'i fa'amamana'anga ma kika alafe fuana God.

Na fa'amanata'anga 'oso'oso ma na to'oru'a mamana

Nia ne'e, 'oko fa'amanata ma 'oko fata sulia na ru ne'e ki.

³ Ti ngwae noa'a kasi fa'amanata 'ani ru ne'e ki. Ma noa'a kira kasi alafafia na ala'anga mamana na Aofia kia sa Jesus Christ, ma na fa'amanata'anga kia sulia tua'a saga.

⁴ Ngwae ne'eri ki kira lafuda, ma noa'a kira kasi sai go'o ana ta ru. Ma na kwaiogai'anga kira ka ta'a fuana na olisu'usu'unga sulia na fadalana ma'e fata'a ki. Ma na manata'anga 'una'eri ki, nia kwatea ma kira ka kwaimamagolai, ma kika olisu'usu'u kwailiu, ma kika fata ma'udi, ma kika manata ta'a sulia na ngwae ki.

⁵ Ma kira ka olisu'usu'u sulia asoa ki. Ma na manatada noa'a kasi rao. Ma noa'a kira kasi sai na'a ana ru mamana ki. Kira fia ne'e di'ia kira donga God, kike toda mani.

⁶ Aia, ma leka'a sulia God fa'ato'orua na ngwae, osi'ana na kwaiogai'anga nia ki ne'e ali'afu ana na tae ki ne'e nia to'o na'a ana.

⁷ Aia, tae ne'e kulu ngalia ma'i saena magalia ne'e? Noa'a go'o! Ma na tae ne'e kuke ba'a ngalia fa'asia na magalia ne'e? Noa'a go'o!

⁸ Nia ne'e, di'ia kulu to'o na'a ana fanga ma na toro, tama ru ne'eri ki le'a na'a fuaka.

⁹ Ti ngwae kira oga liua to'oru'anga. Ma ka talangwara'u fuada ne'e kike sasia ru rora ki fuana todalana mani. 'Una'eri, kira ka dao to'ona ne'e kira 'asida saena itoito di'ia ru 'ae'aela ki. Kira oga sasilana ru 'oro rora ma ka bolebole'a ki ne'e ta'a fuada. Ma kira ka dao na'a to'ona nonifii'anga doe liu.

¹⁰ Kaida'i ngwae liana teo ana mani, kira ke sasia kwalu kaela ru ta'a ki fuana ngalilana mani. Ti ngwae kira sasi 'uana na mani, ma kira ka leka tau na'a fa'asia na fa'amamana'anga ana God, ma na liadila'a 'oro ki ka fa'alia na'a maurilada.

Na fa'amanata'anga sa Paul fuana sa Timoti

¹¹ Timoti 'ae, 'oe na ngwae God, 'oke tua fa'asia na ru ne'eri ki. Ma 'oke sasi ngangata 'uana na 'olo'olo'a, ma na tua'a abu, ma na fa'amamana'anga, ma na alafe'anga, ma na ngangata'anga saena kaida'i ana 'afita'i'anga ki, ma na tua'a enoeno.

¹² 'Oko rao le'a fuana na fa'amamana'anga. Ana kaida'i ba 'oko fata ngasingasi'a sulia na fa'amamana'anga 'oe fuana ngwae 'oro ki, 'oko ngalia na mauri'a firi ne'e God fili 'oe 'uana.

¹³ Nau ku ba'e 'oe 'i na'ona God ne'e kwatea na'a mauri'a fuana ru ki ta'ifau, ma 'i na'ona sa Jesus Christ na ngwae ba fata ngasingasi'a fuana sa Pontias Paelat,

¹⁴ fasi 'iri 'oko ro'osulia na'a ru ne'eri ki, ma 'oko sasi sulia 'iri 'oko madakola ana ru ki, ma noa'a 'oe kosi rora, leleka ka dao ana fa'i asoa ne'e Aofia kia sa Jesus Christ ke oli ma'i ana.

¹⁵ Nia ke ba'a dao tafa ana kaida'i saga ne'e God nia filia. God ne'e ngwae ki aura'ea, ma nia talana ka gwaunga'i ka tasa fafia na ru ki ta'ifau, ma na tatalafa'a ne'e ka gwaunga'i fafia na ngwae tata-lafa'a ki, ma ka Aofia'a fafia na aofia ki.

¹⁶ Ma ta'ifili nia go'o ne'e nia mauri firi ma noa'a kasi ma'e. Nia tua 'i saena na madako'anga ne'e noa'a ta ngwae kasi bolo na'a fa'inia dao'a karangia. Ma noa'a ta ngwae kasi lisi nia 'ua, ma noa'a ta ngwae kasi bolo na'a fuana lisilana la'u. Alu ngwae ki kike fa'a aofia. Alu nia ka gwaunga'i 'ani ngasingasi'anga ne'e tuatua firi! 'Iu ke 'una'eri.

¹⁷ 'Oko saea fuana ngwae ne'e kira to'o ana to'oru'a 'i saena na magalia ne'e, noa'a kira kasi manata lafuda. Kike alua fito'onga kira ana God, ma noa'a la'u na to'oru'a kira ki ne'e ke sui 'ali'ali go'o. Sulia God kwatea ru ki ta'ifau fuaka fuana na saele'anga sulia.

¹⁸ 'Oke saea fuada kike sasi le'a 'iri kike to'oru ana rao'a le'a ki, ma kira ka ma'udi fuana kwate ru'a fuana 'afilana ngwae ki.

¹⁹ Di'ia kira sasi 'una'eri, kira gonina na to'oru'a ne'e 'afi kira ana kaida'i ne'e nia 'ua ma'i. Ma kike to'o ana mauri'a ne'e mamana.

²⁰ Timoti 'ae, 'oke lia le'a sulia na tae ne'e God kwatea 'oko lia sulia. Ma noa'a 'oe kosi rongo sulia ala'anga ta'a ki ma na olisu'usu'u 'anga bolebole'a ki ne'e ti ngwae kira ala'a rora 'ani ma kira ka saea 'ani "na sae sae ru'a."

²¹ Osi'ana ti ngwae fito'o ana ala'anga bolebole'a ne'eri, ma kira ka leka rora fa'asia na fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ.

Nau ku fo'o 'iri na le'anga'a God ke tua fa'i kamu ta'ifau.

Na Ruana Kerekere'a Sa Paul Fuana Sa Timoti

Sa Paul tua 'i saena lokafo 'i Rom kaida'i nia keresia buka ne'e. Ala'anga 'oro saena kerekere'a ne'e sa Paul saea fuana sa Timoti fuana 'afilana 'ania uu ngasi'a fuana fa'arongo 'anga 'ania Fa'arongo'a Le'a. Sa Paul oga sa Timoti ke fa'atalo ana Fa'arongo'a Le'a mamana ne'e, ma fa'amanata'anga mamana ana Fau alanga'inga Faolu. Nia saea sa Timoti fuana sasilana rao'a nia, sui bore 'ana ti ngwae kira oga fonelana. Sa Paul oga sa Timoti ka manata oli 'uana ru saena maurilana sa Paul ki, fasi 'iri nia ke donga ru le'a ana tua'a sa Paul, fa'inia fa'amanata'anga le'a sa Paul.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Ala'anga le'a ki fuana sa Timoti & 1:1-18
Na 'afita'li'anga ne'e sa Timoti na'ofia & 2:1-13

Na ngwae rao ne'e God alafafia & 2:14-26

Fa'li asoa ki 'i na'ona ne'e sa Jesus ke oli ma'li & 3:1-9

Fa'amanata'anga 'isi sa Paul ki fuana sa Timoti & 3:10—4:22

¹ Nau'a sa Paul, na ngwae ni lifurongo sa Jesus Christ, osi'ana God nia saele'a fuana fili laku 'iri nau'a ta ngwae lifurongo. God kwate nau fasi 'iri nau ku fa'arongo 'ani mauri'a firi ne'e nia eta fata 'ani fuaka, na ngwae ne'e kulu fa'amamana ana sa Jesus Christ ki.

² Nau ku kerekere kwau fuamu kwala Timoti ne'e 'oko di'ia na ngela liaku teolui ana.

Nau ku fo'o fasi 'iri God na Ma'a ma sa Jesus Christ na Aofia kia, kera ke kwatea na le'anga'a, ma na kwaimanatai'anga, ma na aroaro'a fuamu.

Na ba'atafe'anga ma na kwairadu'anga

³ Nau ku ba'atafe'a God ne'e nau ku rao fuana 'ani na lia'i ngwae raola, di'ia na ko'o nau ki ba kira rao fuana. Ma nau ku ba'atafe nia ana asoa ma na rodo, ana kaida'i nau ku fo'o ana, ma nau ku gania God fuana kwai'afi'anga amu.

⁴ Nau ku oga liu fasi 'iri nau kui lisi'o la'u, osi'ana nau ku manata to'ona na ang'i'a ba 'oe, ana kaida'i ba koro leka to'oto'o na'ana. Ma nai ba'a saesaele'a liu ana kaida'i koro ke oli la'u ma'li.

⁵ Ma nau ku manata to'ona na fa'amamana'anga le'a ne'e 'oko tua 'ani, di'ia logo na fa'amamana'anga ba ko'o 'oe 'i Lois ma te'a 'oe 'i Iunis kera tua

'ani. Ma nau ku saiana nia ne'e 'oko tua logo 'ani.

⁶ Nia ne'e, nau ku fa'amanata oli la'u amu fasi 'iri 'oko fa'angasingasia na kwate'a ne'e God kwatea na'a fuamu, ana kaida'i ba nau ku alua na limaku fafi'o.

⁷ Sulia God noa'a kasi kwatea na Ano'i ru Abu fuaka fuana kulu ka ma'u. Bore ma nia kwatea na'a Ano'i ru Abu fuana fa'angasingasi laka, ma fuana kulu ka alafe fuaka kwailiu, ma fuana kulu ka dau fafia mauri'a kulu ki.

⁸ Nia ne'e, noa'a 'oe kosi 'eke 'ania fata fa'amamanalana na Aofia kia, ma noa'a 'oe kosi 'eke logo 'ani nau, na ngwae ne'e nau ku tua saena luma ni lokafo sulia na rao'a nau fuana sa Jesus Christ. 'Oke rao fa'i nau fuana fata talo'a 'ania na Fa'arongo'a Le'a, sui bore 'ana kira ka fa'anonifii 'oe, sulia God ke ba'a kwatea na ngasingasi'anga fuamu fuana sasilana.

⁹ God nia fa'amauri kia ma ka fili kia na'a 'iri kia'a na ngwae nia ki na'a, noa'a la'u sulia na rao'a kia ki. Nia fa'amauri kia ma ka fili kia na'a, sulia na manatalana talana, ma na alafe'anga nia talana fuaka. 'I na'ona mala ma'li na kaida'i nia noa'a kasi saunga'inia 'ua ta ru, nia ka naia na'a fuana ke kwatea sa Jesus 'iri ke fa'ata'inia na le'anga'a nia fuaka.

¹⁰ Ma ana kaida'i ne'e, God ka fa'ata'inia na'a na manata'anga ma na alafe'anga ne'eri fuaka 'ani na daolana ma'li na ngwae Fa'amauri kia sa Jesus Christ. Sa Jesus ka lafua na'a na ngasingasilana mae'a. Ma nia ka fa'ata'inia na mauri'a firi 'ani na Fa'arongo'a Le'a.

¹¹ Ma God ka fili nau fasi 'iri nau'a ta ngwae ni lifurongo, ma na ngwae fa'amanata fuana na fa'atalo'a 'ani na Fa'arongo'a Le'a.

¹² Nia ne'e, nau ku nonifii saena na luma ni lokafo 'uana na ru ne'eri ki. Bore ma noa'a nau kusi 'eke 'ania tua'a saena luma ni lokafo osi'ana fa'atalo'a nau sulia sa Jesus, du'ungana na fito'onga nau ana nia'a. Ma nau ku saiana mamana sa Jesus bolo fuana na folo'a 'usia na fa'amanata'anga mamana ne'e nia alu'i 'i limaku, leleka ka dao ana fa'i asoa ne'e nia ka oli la'u ma'li.

¹³ Nau ku oga 'oke fa'amanata nama na ngwae ki 'ani na fa'amanata'anga mamana ne'e nau ku kwatea fuamu. Ma 'oke fa'amamana logo ana God, ma 'oke alafe fuana ngwae ki. 'Oke sasi nama na ru ne'eri ki, osi'ana God fiku kulu na'a fa'inia sa Jesus Christ.

¹⁴ Ma 'ani na ngasingasilana na Ano'i ru Abu ne'e nia tua aka, 'oke lia sulia na

fa'amanata'anga mamana ne'e God alua 'i limamu.

¹⁵ 'Oko sai go'lo 'amu ana ne'e ngwae 'oro ki 'i saena na bali fanoa 'i Asia, kira abula matamata na'a fa'asi nau. Sa Figelus fa'inia sa Hermogenes ne'e ro ngwae ne'eri ki.

¹⁶ Na Aofia ka manataia sa Onesiforus ma na lu'ulu'ua nia, sulia nia ka fa'asaele'a nau ana kaida'i 'oro, ma nia noa'a kasi 'eke 'ani nau 'i saena na luma ni lokafo.

¹⁷ Sulia na kaida'i nia dao ana 'i Rom, nia ka lulu 'uaku ma ka leka dao to'o aku.

¹⁸ Ma 'oko sai le'a na'a ana na kwai'afi'anga 'oro ba nia sasia fuaku saena fanoa 'i Efesus. Nau ku fo'lo fasi 'iri na Aofia ke kwaimanatai ana nia'a ana fa'i asoa ne'e nia ka oli la'u ma'i.

2

Na 'afita'i'anga ne'e sa Timoti na'ofia

¹ 'Oko di'ia na ngela nau, alu God ka fa'angasingasi 'oe. Nia totolia nia ka sasi 'una'eri, sulia na alafe'anga nia fuamu, na ngwae ne'e 'oko fa'amamana ana sa Jesus Christ.

² Ma na ru ki ne'e 'oko rongoa nau ku fa'amanata 'ani fuana na ngwae 'oro ki, 'oke kwatea fuana na ngwae ne'e 'oko fito'o ada ki ne'e kira bolo fa'inia na fa'amanatalana la'u ti ngwae.

³ Ma 'oko 'ado ana na nonifii'anga sulia na rao'a 'oe fuana sa Jesus Christ, di'ia ta ngwae ni fu'a le'a nia.

⁴ Ta ngwae ni fu'a ne'e oga ke fa'anoni saele'a na ngwae 'inoto'a nia, nia noa'a kasi 'abera talana 'ani na rao'a matamata ki.

⁵ Ma na ngwae lalili 'afita'i ka liufia, di'ia nia noa'a kasi leka sulia na taki fuana lalili'anga ki.

⁶ Ma na ngwae ne'e ka rao ngasingasi'a saena na o'ola, nia totolia ka eta 'ania na ru ki saena o'ola nia.

⁷ 'Oko manata sulia ru ba nau ku saea, osi'ana na Aofia ke ba'a kwai'afi amu 'iri 'oke saiana na ru ne'eri ki ta'ifau.

⁸ 'Oko manata to'ona sa Jesus Christ, na ngwae ana kwalafa sa David, ba God ta'ea fa'asia na mae'a, di'ia ba nau ku fata talo'ania saena na Fa'arongo'a Le'a.

⁹ Ma kaida'i ne'e, nau ku nonifii ma nau ku tua 'i saena luma ni lokafo, di'ia na ngwae ba sasia ta ru ne'e rora, du'ungana nau ku fa'atalo 'ani na Fa'arongo'a Le'a. Bore ma na fatalana God, 'afita'i kira ka firi fasia saena luma lokafo.

¹⁰ Nia ne'e, nau ku ma'udi 'iri nai nonifii 'ani ru ki ta'ifau fuana le'alana na ngwae ne'e God filida ki, fasi 'iri kira ke ngalia

logo na mauri'a firi sulia sa Jesus Christ, fa'inia na tua'a ana 'inoto'anga 'i langi.

¹¹ Na ala'anga ne'e nia mamana ba 'uri, "Di'ia kulu mae ka sui na'a fa'inia sa Jesus Christ, kuke ba'a mauri logo fa'inia.

¹² Di'ia kulu ka ngangata saena na fa'akaisi'anga, kuke gwaunga'i logo fa'inia.

Bore ma di'ia kulu ka tofea ne'e noa'a kulu 'iri saiana, nia ke ba'a tofe kulu logo.

¹³ Di'ia kulu mala dalafa na fatalaka, ma noa'a kulu kasi sasia na kwaiogai'anga nia ki, nia 'afita'i nia ka danga 'ania tae ne'e nia saea ke ba'a sasia fuaka, sulia nia noa'a kasi mala dalafa na fatalana."

Na ngwae rao ne'e God alafafia

¹⁴ 'Oke fa'amanata oli ana na ngwae 'i ne'ana ki 'ani na ru ne'eri, ma 'oko fata totonga'i fuada 'i maana God, fasi 'iri noa'a kira kasi olisu'usu'u fafia na ala'anga ki. Sulia sasi'a 'una'eri noa'a kasi kwatea go'lo ta ru le'a, ma ka fa'alia go'lo 'ana ngwae ne'e kira fafarongo ki.

¹⁵ 'Oke rao ngangata 'iri God ka saele'a fafia na rao'a 'oe, di'ia ta ngwae rao ba noa'a kasi 'eke 'ani rao'a nia, ma na ngwae ne'e fa'amanata saga 'ani fatalana God ne'e mamana ta'ifau.

¹⁶ 'Oke tua fa'asia na ala'anga 'aurafu ki, sulia na ru ne'eri ke tala'ia na ngwae ki fa'asia God.

¹⁷ Na ala'anga 'una'eri di'ia ta ma'e du'adu'a ba du'afia na'a nonina ngwae. Ma na ro ngwae ne'e kira fata 'una'eri ki ne'e sa Haemeneas ma sa Filetus.

¹⁸ Kera fa'amanata fasi na tata'elaka fa'asia na mae'a fuli ka sui na'a. 'Una'eri kera leka ta'ifau na'a fa'asia na fa'amanata'anga mamana, ma kera ka fa'alia na'a na fa'amamana'anga ti ngwae ki.

¹⁹ Bore ma na ngwae God ki kira uu ngasi, ka di'ia ta fau doe osi'ana nia noa'a kasi 'idu, ma kika kerekere 'uri 'i fafona fau ne'eri, "Na Aofia nia sai go'lo 'ana ana na ngwae nia ki," ma, "Sa tai ne'e ka saea nia donga na Aofia, nia ke abula fa'asia abula ta'anga'a ki."

²⁰ 'I saena luma doe, na ru ni fanga ki 'oro 'i saena. Ti ru kira saunga'inia 'ani gol ma na silva, ma ti ru kira ka saunga'inia 'ani na 'ai ma na buli ano. Ti ru ana ru ne'eri ki tua fuana fanga'a ana fa'i asoa doe ki, ma ti ru ka tua fuana malana kaida'i go'lo ana.

²¹ Ma di'ia ta ngwae ka fa'afaolu nia talana fa'asia na ru ta'a ki, nia di'ia na ru ni fanga'a ana fa'i asoa 'inoto'a ki. Sulia nia abunga'i nia talana, ma ka sasi aka'u

ana nia'a 'uana na sasilana ta rao'a le'a fuana na ngwae 'a'ana nia.

²² 'Oke tua fa'asia na kwaiogai 'anga ta'a ngwae 'alako ki. 'Oke sasi ngangata 'uana tua'a 'olo'olo, ma fa'amamanalana sa Jesus, ma alafe'anga fuana ngwae ki, ma tua'a aroaro fa'inia ngwae ki. 'Oke tua kwaima, ma 'oko fo'lo fa'inia sa tai fa'lida ne'e na liada raola.

²³ Ma 'oko tua fa'asia na olisu'usu'u 'anga bolebole'a ki, sulia 'oko saiana na ru ne'eri ki ne'e sasia na fu'anga ki.

²⁴ Sulia na ngwae rao na Aofia noa'a kasi tua 'ani kwaifatai'anga. Nia ke sasi le'a lala fuana ngwae ki ta'ifau, ma ka fa'amanata le'a fa'inia mabetau'a.

²⁵ Ma 'oke enoeno fuana ngwae ne'e kira tata'e sauli 'oe, ana kaida'i 'oko fa'ata'inia na rora'a kira ki. Sali God ke ba'a bulasia na liada fasi 'iri kike saiana na mamana'anga.

²⁶ Ma manata'anga kira ke oli, ma kira ke tafi fa'asia na itoito sa Saetan ne'e dau dau fafida, ma ka su'uma'i kira fuana sasilana na ru ne'e nia ka oga'i ki.

3

Fa'i asoa 'i na'ona ne'e sa Jesus ke oli ma'i

¹ 'Oko manata to'ona ru ne'e: Na kaida'i 'afita'i ki ke ba'a dao ma'i 'i na'o ana sa Jesus ke dao ma'i.

² Ma na ngwae ki kira ke ba'a manata go'lo to'oda talada, ma kike oga mani, ma kira ke fa'adoe kira, ma kira ke fata buri tolinga'i ana ngwae ki. Ma noa'a kira kasi ro'osulia fatalana ma'a fa'inia te'a kira ki, ma noa'a kira kasi ba'atafea sa tai ne'e sasi le'a fuada, ma kira ke fata maana na ru God ki.

³ Ma kira ke abula ta'a, ma noa'a kira kasi kwaimanatai ana ngwae matamata ki, ma kira ke soke fafia na ngwae ki, ma kira ke oga fu'anga, ma kira ke kwasila'a, ma kira ke 'aila 'ani na ru le'a ki.

⁴ Ma kira ke 'olea na maelana na ngwae ki, ma noa'a kira kasi manata sulia na fuli ru'a kira ki, ma kira ke manata lafuda liu, ma kira ke saele'a 'ada fa'inia na kwaiogai'anga ana noni ma God ka noa'a.

⁵ Kira ke saea kira fa'amamana ana God, bore ma noa'a kira kasi ala'ania na ngasingasi'anga God ke rokisia na maurilada. 'Oke tua tau fa'asia na ngwae 'una'eri ki.

⁶ Ma ti ngwae 'una'eri ne'e kira ru'u saena luma ngwae ki, ma kira ka

fa'amanata, ma kika to'o ana ngasingasi'anga fuana lilululana kini ki fa'asia mamana'anga. Ma na kini ne'eri ki, na rora'a kira ki ka fa'angwata'uta'u kira, ma na kwalukaela kwaiogai'anga ta'a ki ka gwaunga'i fafida,

⁷ ma kira ka oga kike 'idufa'i fafarongo go'lo 'ada 'uana sai'i ru'anga, bore ma 'afita'i kira ka saiana na mamana'anga.

⁸ Na ngwae fa'amanata ta'a ne'eri ki, kira fu'alia na fa'amanata'anga mamana. Na manatalada ka noa'a kasi rao saga, ma na fa'amamana'anga kira ka noa'a kasi mamana. Kira di'ia sa Janes ma sa Jambres* ba kera fu'alia sa Moses.

⁹ Bore ma nia 'afita'i fuana na ngwae 'una'eri ki kira ka fa'arora ngwae 'oro ki, sulia ne'e ngwae ki ta'ifau kira lisia na'a na bolebolelada, di'ia ba nia fuli ana sa Janes ma sa Jambres.

Fa'amanata'anga 'isi sa Paul ki fuana sa Timoti

¹⁰ Bore ma 'oko donga na'a na fa'amanata'anga nau, ma na abulalaku, ma na ru ne'e nau ku oga sasilani 'ani na maurilaku. Ma 'oko lisia na'a na fa'amamana'anga nau, ma na mabetau'a nau, ma na alafe'anga nau, ma na ngangata'anga nau,

¹¹ ma 'oko lisia na'a na nonifii'anga nau ki. Ma 'oko saiana ta'ifau na'a na ru 'afita'i ki ne'e kira sasia aku 'i saena na fanoa 'i Antiok ma 'i Ikonium ma 'i Listra. Bore ma na Aofia nia 'afi nau, fasi 'iri noa'a naisi mae.

¹² Mamana liu, sa tai ne'e oga ke tua saga saena na tua fiku'a fa'inia sa Jesus Christ, kike ba'a fa'akaisida.

¹³ Na ngwae ta'a ki ma na ngwae fa'amanata 'oso'oso ki kike ba'a ta'a ka tasa, ma kike ba'a tala'i rora ana ti ngwae, ma kira'a talada logo.

¹⁴ Bore ma 'ae'lo nini'a, 'oke ngangata ana dongalana na ru mamana ki ne'e 'oko fa'amamana ngasingasi'a na'a ani. 'Oko sai go'lo 'amu ana ru ne'eri nia mamana, osi'ana 'oko fito'lo aimili ne'e kami fa'amanata 'oe.

¹⁵ Ma 'oko manata to'ona 'lita ana kaida'i ba 'oko ti'ti'ti ma'i ana, 'oko saiana na Kerekere'a Abu ki ne'e bolo fa'inia ke fa'ata'inia fuamu ne'e God ke fa'amauri'o kaida'i 'oko fa'amamana ana sa Jesus.

¹⁶ God na'a ne'e nia kwatea na Kerekere'a Abu ki ta'ifau. Ma na Kerekere'a Abu ki ka le'a fuana na fa'amanata'anga, ma na fa'asagalana ru

* 3:8 sa Janes ma sa Jambres Satana na ro ngwae ba 'i Ejipt ki ba kera fu'alia sa Moses kaida'i nia oga ka tala'ia na fuu'i ngwae 'i Israel ki fa'asia 'i Ejipt. Kaida'i sa Moses 'ui 'ania fa'i kuba nia, kero'a bore 'ui logo 'ania fa'i kuba kero'a ki ka alua na fa'i loi ki.

ne'e rora ki, ma ka fa'ata'inia na tua'a 'olo'olo,

¹⁷ fasi 'iri na ngwae ne'e rao fuana God, ke bolo fuana na sasilana na rao'a le'a ki ta'ifau.

4

¹ Nau ku gani 'oe 'i maana God ma sa Jesus Christ, na ngwae ne'e ke ba'a matalangani na ngwae mauri ki ma na ngwae mae ki, ma ka oli ma'i fasi 'iri ke gwaunga'i di'ia ta tatalafa'a. Ma nau ku gani 'oe,

² 'iri 'oke fa'arongo 'ani Fa'arongo'a Le'a. Ma 'oke sasi aka'u fuana sasilana ana kaida'i ki ta'ifau. Kaida'i 'oko fa'amanata 'ani mabetau'anga, 'oke bulasia liada na ngwae ki, ma 'oke balufia na ngwae ne'e abula ta'a ki, ma 'oke kwairadui ada.

³ 'Oke sasi nama na ru ne'eri ki osi'ana na kaida'i ke ba'a dao ne'e ngwae ki noa'a kasi oga fafarongo'a fuana na fa'amanata'anga mamana. Bore ma kira oga lala leka'a sulia na kwaiogai'anga kira ki talada, ma kira ke lulu 'uana na ngwae fa'amanata 'oro ki 'iri kike saea ru ne'e kira oga rongolani ki.

⁴ Ma kira ke abula matamata 'ada fa'asia na fafarongolana na ru mamana ki, ma kira ke fafarongoa 'ada na 'ae mae 'aurafu ki.

⁵ Bore ma 'ae'o nini'a, 'oke madafi 'oe talamu ana kaida'i ki ta'ifau, ma 'oke ngangata ana rao'a 'oe, bore 'ana ana kaida'i nia 'afita'i ki. Ma 'oke sasia na rao'a 'oe ana na fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a, ma 'oke sasia na rao'a ki ta'ifau ne'e God kwatea fuamu.

⁶ Aia, ma nau'a nini'a, nia dao na'a ana kaida'i fuana kira ka saungi nau di'ia na kwaisu'usi'anga.

⁷ Nau ku fa'asuia na'a na rao'a ki ta'ifau ne'e God kwatea fuaku, di'ia na ngwae ne'e lalili ma ka fa'asuia na'a lalili'anga, ma nau ku dau na'a 'ani na fa'amamana'anga.

⁸ Ma na kwaiara'anga nau nia ma'akwali nau na'a, sulia na tua 'olo'olo nau. Ma na Aofia, na ngwae ne'e matalanga'i 'ani na 'olo'olo'a, nia ke ba'a kwatea na'a kwaiara'anga ne'eri fuaku, ana fa'i asoa nia ke ba'a oli ma'i ana. Ma noa'a la'u nau'a ta'ifili nau, bore ma na ngwae ki ta'ifau logo ne'e kira alafe fuana sa Jesus Christ ma kira ka kwaimasi ana na sakatafalana ma'i.

Na fa'arongo'anga sa Paul

⁹ 'Oko sasi ngangata 'iri 'oke dao 'ali'ali siaku.

¹⁰ Sulia sa Demas fa'asi nau, ma ka leka na'a 'ana 'uana 'i Tesalonika. Nia leka osi'ana nia kwaima ana dongalana na magalia ne'e. Ma sa Kresens ka leka na'a 'ana 'uana aba'i kula 'i Galesia, ma sa Titus ka leka na'a 'ana 'uana aba'i kula 'i Dalmatia.

¹¹ Ta'ifilia sa Luke go'lo ne'e nia tua fa'i nau. 'Oke ba'ea ma'i sa Mark fa'i 'oe, sulia nia bolo fa'inia na 'afilaku ana na rao'a ne'e.

¹² Nau ku kwatea na'a sa Tikikus 'uana 'i Efesus.

¹³ Ma ana kaida'i 'oke leka ma'i ana, 'oke ngalia ma'i na toro keta nau ba nau ku fa'asia ma'i siana sa Karfus 'i Troas. Ma 'oke ngalia logo ma'i na buka ba nau ki, ma tasa na'a ne'e na buka le'a ba nau ki ne'e kira saunga'inia 'ani na 'u'uila sipsip ki.

¹⁴ Sa Aleksanda, na ngwae rao'a nia ana lali salo ki, kwatea na'a nonifi'a doe liu fuaku. Ma na Aofia ke ba'a du'ua na ru ne'e nia sasi'i ki.

¹⁵ 'Oke lialia le'a logo suli 'oe, sulia nia fu'a saulia na fa'arongo'a kulu.

¹⁶ Ma 'ani na etana kaida'i kira matalanga'i nau ana, noa'a ta ngwae kasi 'afi nau go'lo. Na ngwae ki ta'ifau kira danga na'a 'ani nau. Nau ku fo'lo fasi 'iri God kasi kwatea na kwa'ikwa'inga fuada fuana na ru ne'eri.

¹⁷ Bore ma na Aofia ne'e ka tua fa'i nau ma ka fa'angasingasi nau 'iri nai bolo fa'inia na fa'atalonga'ilana na Fa'arongo'a Le'a ta'ifau fuana ngwae 'oro ne'e noa'a la'u Jiu ki, ma kika rongoa. Ma na Aofia nia fa'amauri nau fa'asia ngwae ki fuana saungilaku.

¹⁸ Ma na Aofia ke ba'a fa'amauri nau fa'asia na ru ta'a ki ta'ifau, ma ka ngali nau 'uana saena na 'inoto'anga nia 'i langi. Na 'inoto'anga doe ne'e tua tua sulia kudi! 'Iu ke 'una'eri.

Na fata le'ale'anga 'isi ki

¹⁹ Nau ku kwatea na fata le'anga'a nau ki fuana 'i Prisila ma na ara'i nia sa Akuila, ma na lu'ulu'ua sa Onesiforus.

²⁰ Sa Erastus nia tua 'i Korint, ma nau ku fa'asia ma'i sa Trofimus 'i Miletus, sulia nia mata'i.

²¹ 'Oke su'usu'u ngangata 'iri 'oke dao 'i ne'e 'i na'o ana na kaida'i ana gwari'a. Sa Iubulus, sa Pudens, sa Linus, ma 'i Kladia, ma na ngwae fa'amamana ki ana sa Jesus Christ ta'ifau ne'e kira tua logo 'i ne'e, kira kwatea logo kwau na fata le'ale'anga kira ki fuamu.

²² Nau ku fo'lo fasi 'iri na Aofia ke tua fa'i 'oe, ma na fa'ale'anga God ke tua fa'i kamu ta'ifau.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Sa Titus

Sa Titus ta'i ngwae 'i Grik ne'e nia ta'e ma'li ka sai logo ana sa Jesus Christ. Etaeta nia leleka fa'inia sa Paul ana ti kula fuana fa'arongo'a 'ania na Fa'arongo'a Le'a. Ma 'i buri 'ana, sa Paul kwatea nia ka leka talana di'ia ta fa'ina'ona'o le'a ana siosi. Kaida'i sa Paul nia keresa buka ne'e, sa Titus nia tua ana bubunga 'i Krit, di'ia ta fa'ina'ona'o ana siosi ne'eri ki.

Sa Paul saea fuana sa Titus ke sai le'a basi ana na falafala ana ngwa'i to'a ne'e kira oga fa'ina'ona'o 'anga ana siosi. Nia fata logo sulia falafala le'a fuana fa'amanatalana ti fikuta'i ngwae to'oto'o saena siosi. Sa Paul oga sa Titus ke filo le'a ana ngwa'i to'a ana siosi noa'a kira kasi kwaifatai, ma kira ka fu'a 'ania fata'a ki. Bore ma kika tua nama 'ania dongalana kwaima'anga.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Fata le'ale'anga fa'inia fo'onga'a fuana sa Titus & 1:1-4

Fa'amanata'anga fuana fa'ina'ona'o ana siosi ki & 1:5-16

Fa'amanata'anga fuana ngwae saena siosi ki & 2:1—3:11

Fata'a totonga'i ki ma na fata le'ale'anga 'isi sa Paul ki & 3:12-15

¹ Titus 'ae, nau'a sa Paul na ngwae ni rao God ma na ngwae ni lifurongo sa Jesus Christ. God nia ba'e nau ma'li fasi 'iri nau ku fa'angasingasia na fa'amamana'anga na ngwae ne'e God nia filida na'a ki, ma fasi 'iri nau ku fa'amanata kira 'ani na ru mamana ne'e ke 'afia ngwae ki 'iri kike tua sulia mauri'a ne'e God nia oga.

² Ma na fa'amanata'anga mamana ne'eri, nia sulia na fito'onga kia ne'e kia'a ke ba'a to'o ana mauri'a firi, ne'e God eta fata 'ani 'ua na'a ma'li na'o na kaida'i noa'a nia kasi saunga'inia 'ua na magalia. Ma God noa'a kasi soke.

³ Ma ana kaida'i ne'e nia naia na'a fuana, God ka fa'ata'i abitako na'a ana fa'arongo'a le'a ne'e 'ani na rao'a ne'e nau ku liu na'a 'ania fuana fa'atalonga'ilana. Ma God, ne'e ka fa'amauri kia, nia iribobo aku fuana sasilana na rao'a ne'e.

⁴ Nau ku kerekere kwau fuamu kwala Titus, ne'e 'oko di'ia na'a na ngela nau, osi'ana ne'e nau ku fa'amanata'o 'ania na fa'amamana'anga ne'e koro 'ado na'a 'ani.

Nau ku fo'o 'iri God na Ma'a ma sa Christ Jesus ne'e fa'amauri kia Christ

ke kwai'ofe amu ma ke kwatea na aroaro'anga fuamu.

Na fa'ina'ona'o fuana na ngwae fa'amamana ki

⁵ Nau ku fa'asi'o ma'li 'i saena na bubunga 'i Krit, fasi 'oko filia ngwae kwaitala'i ki fuana tala'ilana na ngwae fa'amamana ki saena na fa'anoa ki ta'ifau. Na rao'a ne'eri koro 'iri fa'asua 'ua. Ma 'oko manata to'ona na ru ba nau ku saea fuamu ba 'uri:

⁶ Na ngwae kwaitala'i ki ka tua 'olo'olo ta'ifau, ma ka to'o go'o ana ta'i 'afe, ma ka tua mamana fa'inia. Ma na ngela kira ki kike fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma noa'a kira kasi 'ifingia maurilada fuana ta'anga'a, kira kasi su'ungengea la'u falalana na ma'a kira ki ma na te'a kira ki.

⁷ Na ngwae kwaitala'i ki ka tua 'olo'olo ta'ifau nama, osi'ana ne'e kira lia sulia na fiku ta'i ngwae God. Noa'a kira kasi lafe, ma noa'a kira kasi saeta'a 'ali'ali, ma noa'a kira kasi 'idufa'i kwa'ufia na kwa'unga ngasingasia ne'e ke burasida, ma noa'a kira kasi balubalu'a, ma noa'a kira kasi guguta mani.

⁸ Bore ma na ngwae kwaitala'i ki ka kwaloa lala na ngwae ki 'i saena luma kira ki, ma kika oga liua sasilana ru le'a ki, ma na abulalada ka abitako. Ma kira ka sasia na ru ne'e saga ki, ma kika tua sulia falafala ne'e God nia oga, ma kika totolia ne'e kike tala dau sulia malitana mauri'a kira talada.

⁹ Kira ka fa'amamana ngasingasia'a ana na Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus ne'e kami fa'amanata kira 'ani. Na Fa'arongo'a Le'a ne'e nia mamana ma noa'a kasi rokisi. Na ngwae 'una'eri ki ne'e bolo fa'inia radulana na ngwae ki 'ani na fa'amanata'anga mamana, ma ka bolo logo fa'inia na fa'ata'ilana rora'a na ngwae ne'e kira uu saulia na fa'amanata'anga mamana.

Na ngwae fa'amanata 'oso'oso 'i Krit ki

¹⁰ Nau ku fata 'uri osi'ana na ngwae 'oro ki ne'e noa'a kasi ro'osulia na fa'amanata'anga mamana. Kira fata sulia na ru 'o'o ki, ma kira ka sokea na ngwae ki. Ma nia mamana ka tasa na'a sulia ngwae mamana Jiu ki ne'e kira fa'amamana na'a, ma kira ka dau ngasi ana ti taki ana Jiu ki.

¹¹ 'Oke fa'anotoa na ngwae 'una'eri ki. Kaida'i kira fa'amanata 'ani fa'amanata'anga rora kira ki, kira fa'ita'inia na tua'a ki, ma kwate kira ka abula fa'asia fa'amanata'anga sulia sa Jesus. Kira sasi 'una'eri fuana na ngalilana go'o na mani fa'asida.

¹² Ma tali ngwae ada 'i Krit ne'e kira saea 'ani na profet kira, ka fata 'uri, "Kia'a ngwae ana 'i Krit, kulu soke liu ana kaida'i ki ta'ifau, ma kulu ka ta'a liu di'ia na ru kwasi ki, ma kulu ka 'aila busu, ma kulu ka guguta liu ana fanga."

¹³ Aia, na ala'anga ne'eri ki ka mamana liu. Nia ne'e, 'oke balufida nama, fasi 'iri ne'e fa'amamana'anga kira ka ngasingasi'a ma ka saga,

¹⁴ ma fasi 'iri noa'a kira kasi fa'amamana ana 'a'ema'e 'oso'oso Jiu ki, ma na ala'a totonga'i ana ngwae ki ne'e kira 'aila 'ani na fa'amanata'anga mamana.

¹⁵ Kulu'a na ngwae ne'e liakulu sikasika, kulu sai na'a ana na ru ki ta'ifau nia sikasika. Aia, ma na ngwae ne'e liada ka bulibuli 'ua, osi'ana noa'a kira kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ, ru ki ta'ifau ne'e kira manata sulia nia bulibuli, sulia na manatada noa'a kasi sikasika ma noa'a kasi saga.

¹⁶ Kira saea fasi kira saiana God, bore ma kira sasia go'o 'ada na ru ta'a ki nia fa'ata'inia ne'e noa'a kira kasi saiana God. Ma na manata'anga kira ki ka ta'a liu, ma noa'a kira kasi ro'osulia fatalana God, ma noa'a kira kasi bolo go'o fuana sasilana ta ru ne'e ka le'a.

2

Na fa'amanata'anga mamana ki

¹ Ma 'ae'o nini'a, 'oke fa'amanata 'ania na ru ne'e leka sulia na fa'amanata'anga mamana.

² Ma 'oke fata totonga'i fuana ngwae ngwaro ki fasi 'iri noa'a kira kasi leka sulia na kwaiogai'anga ta'a kira ki, 'iri na manatada ke sikasika, ma ke daufafia mauri'a kira ki, ma na fa'amamana'anga kira ke saga, ma na alafe'anga kira ke ngasingasi'a, ma kira ke ngasingasi'a ana kaida'i kira dao to'ona na 'afita'i'anga ki.

³ Ma 'oke fata ngasingasi'a logo 'una'eri fuana kini kwasito'ola ngwaro ki 'iri ne'e abulalada ka saga ma ka fa'ata'inia ne'e kira fa'adufa God, ma noa'a kira kasi fata fa'alia ngwae ki, ma noa'a kira kasi kwatea maurilada fuana kwa'u gwau lilinga 'anga 'ania na waen. Ma kira ka fa'amanata nama 'ani na tae ne'e nia le'a,

⁴ fasi 'iri kike fa'amanata na kwasito'ola fi'i doe ki 'iri kike alafe fuana ara'i kira ki ma na ngela kira ki,

⁵ ma fasi 'iri na kwasito'ola fii doe ki kike daufafia mauri'a kira ki, ma kike abula 'olo'olo, ma kike tagi le'a sulia na tua'a kira ki, ma kike sasi ru le'a ki, ma kike ro'osulia na fatalana na ara'i kira ki.

Kira ke sasia na ru ne'eri ki, 'iri noa'a ta ngwae kasi fata ta'a sulia na fatalana God.

⁶ 'Oke fata totonga'i logo 'una'eri fuana ngwae ne'e kira fi'i ara'i ki, fasi 'iri kira ka daufafia mauri'a kira ki.

⁷ Ma 'ae'o, 'oke sasia ru le'a ki ana kaida'i ki ta'ifau, fasi 'iri na ngwae ki kira ka lisia na rao'a le'a 'oe, ma kira ka sasi sulia. Ma ana na kaida'i 'oko fa'amanata ana, 'oko fa'ata'inia nama na malita'i ngwae raola, ma na mamana'anga.

⁸ Na fatalamu ka saga ana kaida'i 'oko fa'amanata ana, fasi 'iri ta ngwae kasi fata fa'alia fatalamu, ma na ngwae ne'e malimae 'oe ki kike ba'a 'e'ke, osi'ana noa'a kira kasi dao to'ona ta ru rora akulu.

⁹ Na ngwae ni rao 'o'o ki, kike ro'osulia na ngwae 'a'ana kira ki, ma kira ke fa'asaele'ada 'ani tae ki ne'e kira fuli'i, ma noa'a kira kasi fata olisia na'a fatalada.

¹⁰ Ma noa'a kira kasi bilia ta ru fa'asia na ngwae 'a'ana kira ki. Kira ke abula saga fasi 'iri ne'e ngwae 'a'ana ki kira ka manata fito'o ada. Ma 'una'eri ne'e ngwae ki ta'ifau kira ka lisia na sasi le'anga'a kira ki, ma kira ka inua na fa'amanata'anga mamana sulia God ne'e fa'amauri kia.

¹¹ 'Oke fa'amanata kira ta'ifau kike tua saga, osi'ana God nia fa'ata'inia na'a na le'anga'a nia fuana ngwae ki ta'ifau 'ani fa'ata'ilana na tala ne'e ngwae ki kira to'o ana mauri'a firi.

¹² Ma na le'anga'a ne'eri ka ba'e kira fasi 'iri kuke danga fa'iburi na'a 'ani na falafala ta'a ki, ma na kwaiogai'anga ta'a ki ne'e saena magalia. Ma kuke daufafia maurilaka fa'inia tua'a saga, ma kuke fulia na ru ne'e God oga'i ki ana kaida'i ne'e kulu tua 'i saena magalia.

¹³ Kuke sasia ru ne'eri ki ana kaida'i kulu kwaimasi ana fa'i asoa ne'e sa Jesus Christ ke dao ma'i 'ania na 'inoto'anga nia. Nia'a na God 'inoto'a kia ne'e fa'amauri kia.

¹⁴ Nia ka kwate nia talana fuana fa'amaurilaka, fasi 'iri nia ka tala'i kia fa'asia na ta'anga'a ki ta'ifau ma ka fa'asikasika kia, fasi 'iri kuke alua na'a na ngwae nia ki talana, na ngwae ne'e kira oga na'a sasilana na ru ne'e le'a ki.

¹⁵ 'Oke fa'amanata 'ani na ru ne'eri ki fuana ngwae 'i Krit ki, ma 'oke fata ngasingasi'a fuana radulada fa'inia fa'asagalada. Ma 'oe kosi ala'anida kira ka saea 'oko 'iri to'o go'o ana mamana'anga fuana na fa'amanata 'anga 'ani na ru ne'e ki.

3

Na falafala saga ki

¹ 'Oko fa'amanata oli ana ngwae 'oe ki 'iri kira ke ro'osulia na ngwae 'a'ana ana gafmanu ki ta'ifau, ma kira ke noni ma'udi fuana na sasilana ru le'a ki ana kaida'i ki ta'ifau.

² Ma 'oke saea fuada noa'a kira kasi fata fa'alia ta ngwae, ma kira ke tua kwaima, ma kira ke enoeno fuana na ngwae ki ta'ifau.

³ Osi'ana 'i na'o ma'i, kulu bolebole'a logo, ma kulu ka aburongo, ma ti ngwae kira ka fa'arora kia. Ma kulu ka ro'o na'a sulia na kwalu'ani kwaiogai 'anga ta'a kwailiu kia ki. Ma kulu ka aburongo logo 'ani sasilana na ru ta'a ki, ma kulu ka kwaiogai ana ru ti ngwae matamata ki. Na ngwae ki kira ka malimae'a aka, ma kulu ka malimae'a logo ada.

⁴ Bore ma God ne'e fa'amauri kia, nia fa'ata'inia na'a ne'e na le'anga'a fa'inia alafe'anga nia fuaka.

⁵ 'Unga ka fa'amauri kia, noa'a la'u du'ungana na rao'a le'a ne'e kulu sasi'i ki. Nia ka fa'amauri kia sulia na kwaimanatai'anga nia talana, sulia na Ano'i ru Abu ne'e nia taufia ta'anga'a kia ki, ma ka kwatea na futa faolu'anga ma na mauri'a faolu fuaka.

⁶ God ka kwate dangalu ana na Ano'i ru Abu fuaka 'ani sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia.

⁷ God noa'a kasi matalanga'i rora aka, osi'ana nia kwai'ofe akulu. Ma kulu sai na'a ana ne'e kulu to'o ana na mauri'a firi ne'e kulu kwaimasi ana.

⁸ Na ala'anga ne'e ki, nia mamana.

Nau ku oga 'oke fata totonga'i sulia na ru ne'e ki, fasi 'iri na ngwae ne'e kira fa'amamana ana God, kira ke sasi ngangata 'uana na sasilana na rao'a ne'e le'a ki. Sulia ru ne'eri ki, kira le'a ma kika 'afi le'a ana ngwae ki ta'ifau.

⁹ Bore ma 'oke tua fa'asia na olisu'usu'u 'anga bolebole'a ki, ma na isufuta'a keta, ma na fu'anga fafia fadalana na taki sa Moses ki. Sulia na ru ne'eri ki, ru 'o'o ki go'o 'ani, ma noa'a kasi 'afia go'o ta ngwae.

¹⁰ Di'ia ta ngwae ka fulia na barangisi'anga 'i safitana ngwae fa'amamana ki, 'oke balufia. Ma di'ia buri 'ana 'oko balufia ana ro kaida'i, ma nia kasi tua go'o fa'asia, 'oke fai danga na'a 'amu 'ania.

¹¹ 'Oko saiana ka sui na ngwae 'una'eri nia ta'a, ma na abula ta'anga'a nia ki ka fa'ata'inia na'a ne'e nia rora.

Na ala'anga 'isi ki

¹² Nai asungani kwau sa Artemas nama sa Tikikus fuamu. Sui mala nia ka dao to'omu, 'oke ili ili 'uana leka'a ma'i siaku

'i Nikopolis. Osi'ana nau ku manata 'uana nai tua 'i ne'eri ana kaida'i ana unu'i gwari'a, du'ungana asi nia kauburu'a.

¹³ Ma na kaida'i sa Senas, na ngwae ba saiana na taki ki, ma sa Apolos kera sasi aka'u fuana leka ma'i, 'oke kwai'afi adaro'o 'ani na ru ki ta'ifau ne'e kera oga fuana leka'a kera, 'asu 'ubani kera kata olidoko ana ta ru.

¹⁴ Na ngwae fa'amamana ki kike ba'a ili nama 'uana sasilana ru le'a ki fuana 'afilana na ngwae ne'e ru ki 'afita'i fuada. Ma noa'a kira kasi tua mamasa 'o'o go'o 'ada.

¹⁵ Na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua fa'inau, kira kwatea kwau na fata le'ale'a 'anga kira ki fuamu. Ma 'oko kwatea na fata le'ale'a 'anga kaimili ki fuana na ngwae fa'amamana ki ne'e kira sai aimili.

Nau ku fo'o fasi 'iri ne'e kwai'ofe'anga God ke tua fa'i kamu ta'ifau.

Na Kerekere'a Sa Paul Fuana Sa Filemon

Sa Filemon nia ta ta'i ngwae Kristin ana fanoa doe 'i Kolose. Nia lia di'ia ne'e sa Paul keresa kerekere'a ne'e fuana sa Filemon, ana kaida'i nia keresa logo ta kerekere'a fuana ngwa'i to'a 'i Kolose. Ma sa Paul ka keresa kerekere'a ne'e kaida'i nia tua saena lokafo 'i Rom.

¹Iu sa Paul ala'a sulia ta'i ngwae rao 'o'o (slave) sa Onesimus nia tafi na'a fa'asia sa Filemon. Leleka ngwae rao 'o'o ne'e sa Onesimus nia ka dao ana kula sa Paul tua saena lokafo ana. Ma ka 'iri tau go'o sa Onesimus ka ta'e ma'i ka Kristin le'a na'a. Kaida'i sa Paul keresa na kerekere'a ne'e ka sui na'a, nia ka olita'inia sa Onesimus ka oli la'u fuana ngwae 'a'ana nia sa Filemon. Ma sa Paul ka amasia sa Filemon ka rufuanata nama ana sa Onesimus fafia ru tae ne'e nia fulia. Ana ala'anga Grik, satana sa Onesimus fada 'ani "Ngwae Rao Kwai'afi".

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Fata le'a le'a 'anga sa Paul ki fuana sa Filemon & 1-3

Sa Paul ala'a sulia sa Onesimus fuana sa Filemon & 4-22

Fata le'a le'a 'anga 'isi ki ma na fo'onga'a & 23-25

¹Nau'a sa Paul, nau ku tua saena luma ni lokafo osi'ana na rao'a nau fuana sa Jesus Christ. Kero'o sa Timoti na ngwai asina kia saena fa'amamana'anga, kero'o kwatea kwau fata le'a le'a 'anga kero'o ki fuamu kwala Filemon, na ngwae kwaima kero'o ne'e rao fiku fa'i kero'o.

²Ma kero'o ka kwatea logo na fata le'a le'a 'anga ki fuada na ngwae fa'amamana ki ana sa Jesus Christ ne'e kira fiku ma'i 'i luma 'oe, ma na ngwaingwaena kia ana sa Christ 'i Afia, ma sa Arkipus na ngwae ne'e su'usia na fa'arongo'a le'a fa'i kero'o.

³Nau ku fo'o fasi 'iri God na Ma'a kia ma na Aofia sa Jesus Christ ke kwatea na kwai'ofe'anga ma na aroaro'anga fuamu'a.

Na alafe'anga ma na fa'amamana'anga sa Filemon

⁴Filemon 'ae, ana kaida'i ki ta'ifau ne'e nau ku fo'o fuamu, nau ku ba'atafea God nau,

⁵osi'ana nau ku rongoa na alafe'anga 'oe fuana ngwae God ki ta'ifau, ma na fa'amamana'anga 'oe ana sa Jesus na Aofia.

⁶Nau ku fo'o 'iri ne'e na 'ado kwaima'anga ne'e kamu sasi fa'inia ti

ngwae ne'e kira fa'amamana ki ke ba'a kwate kamu ke saiana na ru le'a ki osi'ana kulu'a na'a ana sa Christ.

⁷Ngwae'futa nau 'ae, 'oko alafe ma 'oko fa'asaele'a ngwae God ki ta'ifau 'i ne'ana. Ru ne'eri ne'e kwate ma nau ku saele'a liu ma ka gwale nau liu na'a!

Na gani'a fuana sa Onesimus

⁸⁻⁹Osi'ana nia 'una'eri, nau ku gani 'oe 'uana ta'i ru ne'e fuila 'oke sasia. Sui bore 'ana nau ku to'o ana na ngasingasi'anga ne'e sa Jesus kwatea fuaku fuana iribobo 'anga amu fuana ru ne'e, noa'a nau ku 'iri sasi go'o 'una'eri. Nau ku gani 'oe, osi'ana nau ku alafe fuamu. Nau'a sa Paul, na ngwae ngwaro ne'e nau ku tua saena luma ni lokafo sulia na raolaku fuana sa Jesus Christ,

¹⁰nau ku gani 'oe osi'ana sa Onesimus, na ngwae ni rao 'o'o 'oe, ba nia tafi fa'asi'o. Nau ku oga 'oke rufuanata na'a ana nia'a. Nia di'ia na'a ngela nau osi'ana kaida'i nau ku tua 'i saena luma ni lokafo, nau ku 'afia 'iri nia ke fa'amamana.

¹¹Ana kaida'i ba sui, sa Onesimus ne'e ru 'o'o go'o 'ana fuamu osi'ana nia tafi, bore ma ana kaida'i ne'e nia ka 'afi'o na'a ma nau'a logo.

¹²Sui bore 'ana nau ku alafe liu fuana sa Onesimus, nau ku olita'inia na'a kwau siamu.

¹³Nau ku tua 'i saena na luma ni lokafo, du'ungana na le'alana na Fa'arongo'a Le'a. Ma nau ku oga fasi 'iri sa Onesimus ka tua basi 'ana 'i ne'e siaku kaida'i ne'e, 'iri nia ke 'afi nau olisi 'oe.

¹⁴Ka 'una'eri bore 'ana, nau noa'a kusi su'uma'inia la'u fasi 'oke 'afi nau, bore ma nau ku oga lala fasi 'oke sasi sulia na liamu talamu. Ma noa'a nau kusi sasia ta ru, di'ia noa'a 'oe kosi alafafia.

¹⁵Sali sa Onesimus leka ka tua tau fa'asi'o ana kaida'i dokodoko ne'e go'o 'ana taka, fasi 'iri nia ke ba'a tu tari fa'i 'oe ana kaida'i ne'e oli 'alala'a.

¹⁶Ma na kaida'i ne'e, nia noa'a la'u ta ngwae ni rao 'o'o go'o 'ana, ma nia liufia na'a ngwae rao 'o'o. Ma nia na ngwae'futa le'a le'a teoliu kia ana sa Jesus Christ. Nau ku lia doe liu ana, ma 'ae'o sa Filemon, 'oke lia doe ana sa Onesimus ka liufi nau la'u, sulia nia na ngwae rao 'o'o 'oe, ma nia ta ngwae'futa logo amu ana Aofia.

¹⁷'Oke kwaloa sa Onesimus la'u, ka di'ia ne'e 'oko kwaloa nau, du'ungana 'oko lia doe aku, nau'a na ngwae ne'e koro rao kwaima fuana na Aofia.

¹⁸Ma di'ia nia ka sasia ta ru ne'e rora fuamu nama ka ngali langa ana ta ru fa'asi'o, 'oke alua 'amu fafi nau fasi 'iri nau ku du'ua na'a kwau 'aku fuamu.

¹⁹ Aia, nau ku keresia kwau na kerekere'ia ne'e 'ani na limaku talaku ku 'uri, "Nau'a sa Paul ne'e nai ba'a du'ua fuamu tae ne'e nia ngali langa ana." (Bore ma noa'a 'oe kosi manata bura ne'e ngali langa'a 'oe fa'asi nau nia doe liu, osi'ana nau ku 'afi'o fuana fa'amamana'anga ana sa Jesus Christ.)

²⁰ Nia ne'e, ngwae asina le'a nau ana sa Christ, nau ku oga 'oke 'afi nau ana ru ne'e, osi'ana kwaima'anga koro ana na Aofia. 'Oke fa'asaele'a nau ma'i di'ia 'oko sasi ru ne'e fuaku!

²¹ Ana kaida'i nini'a nau ku kerekere kwau, nau ku manata to'o ne'e 'oke ba'a sasi go'o 'amu ta ru ne'e nau ku gani'o kwau 'uana, ma nau ku saiana 'oke ba'a sasi go'o 'amu ta ru doe liufia na ru nau ku gani'o 'uana.

²² Ma 'oke sasi aka'u logo ana ta ma'e luma fuaku, osi'ana nau ku manata to'o ne'e God ke ba'a kwatea ta'ifau na'a ru ba kamu gani'i ki 'ani na fo'onga'a, ma ka olita'i nau kwau siaumulu fa'asia na lokafo.

Na ala'anga 'isi ki

²³ Ma sa Epafras, ne'e nia tua logo fa'i nau saena na luma ni lokafo du'ungana nia rao fuana sa Jesus Christ, nia kwatea kwau fata le'a le'a 'anga nia ki fuamu.

²⁴ Ma sa Mark, ma sa Aristakus, ma sa Demas, ma sa Luke, na ngwae rao kwaima nau ki, kira kwatea logo na fata le'a le'a 'anga kira ki fuamu.

²⁵ Nau ku fo'o 'iri ne'e kwai'ofe'anga sa Jesus Christ na Aofia ke tua fa'i kamu ta'ifau.

Hebrus Na Kerekere'a Fuana Ngwae Jiu Ki

Ti ngwae ne'e kira noa'a kasi Kristin ki, kira fata fa'alida liu mala ngwae Kristin ki. Nia 'una'eri kira ka tua to'ona kasi le'a, ma kira ka karangi kanusu na'a fa'asia fa'amamana'anga kira ki ana sa Christ. Kira oga ka oli ana falafala Jiu ki. Ngwae ne'e ka kerekere fuada ka saea fuada kike ina'u ana dau ngasi'a ana fito'onga kira ki. Nia saea fuada ka 'uri, sa Jesus Christ go'o ne'e fa'ata'i madakola ana God fuakulu. Sa Jesus na'a ne'e uu ngasi kaida'i nia nonifii liu na'a, ma nia'a na'a ne'e Ngela God tutua firi. Sa Jesus nia tasa ka liufia la'u profet 'i na'o ki. Nia ka liufia la'u 'ainsel ki, ma ka liufia la'u sa Moses logo. 'Una'eri, na ngwae Kristin ki kike uu ngasi saena fito'onga kira, ma noa'a kasi oli fa'i buri 'uana falafala Jiu ki.

Ma God saea ka sui na'a ne'e sa Jesus ne'e na 'ingata'i fata abu ne'e nia ke ba'a tutua firi, ma ka tasa liu la'u ana fata abu 'i na'o ki. Ma na rao'a nia ana fata abu, sa Jesus nia saiana fa'amaurilana ngwae ki, fasi 'iri kike aloge dangalu fa'asia ta'anga'a fa'inia mae'a. Na kwaisu'usi 'anga 'i na'o ki fa'ata'inia go'o nunu'i ru sa Jesus sasia. Na ngwae nini keresia buka ne'e, nia ka saea fuana Kristin ki kike uu ngasi firi ana fito'olada, di'ia ngwae 'a'ana ba 'i na'o ki. Sui bore kaida'i ngwae ki ka ma'udu kira, nia saea kike uu ngasi ana fito'onga kira ki.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Sa Jesus tasa ka liufia na 'ainsel ki & 1:1—2:18

Sa Jesus tasa ka liufia sa Moses ma sa Josua & 3:1—4:13

Sa Jesus 'ingata'i fata abu Mamana & 4:14—7:28

Fata alanga'inga sa Jesus nia doe liu & 8:1—9:22

Kwaisu'usi 'anga sa Jesus nia doe liu & 9:23—10:18

Ngwae fito'o ki kira ka uu ngasi ana fito'onga & 10:19-30

Ngwae 'i na'o ma'i ki ne'e fito'o le'a ana God & 11:1-40

Donga maurilana sa Jesus & 12:1—13:19
Ala'anga 'isi ki & 13:20-25

God fata fuaka 'ania Ngela nia

¹ 'Ua na'a ma'i 'i na'o, God fata fuana ko'o bora kia ki ana kaida'i 'oro ma 'ania na ru matamata ki 'ania profet ki.

² Bore ma ana fa'i asoa 'isi ne'e ki, nia fata na'a fuaka 'ania na Ngela nia. Ma 'ani na Ngela nia ne'e, God ka saunga'inia na ru ki ta'ifau, ma nia'a logo ne'e God ka filia 'iri nia ke ba'a to'o ana na ru ki ta'ifau.

³ Na Ngela God nia ka fa'ata'inia madakola'anga God 'inoto'a, sulia kera bolo go'o. Ma sulia logo na ngasingasi'anga ana fatalana Ngela God ne'e, nia dau fa'angasia na ru ki ta'ifau fuana noa'a kasi sui. Ma 'i buri 'ana nia lafua na'a na abula ta'anga'a kia ki, nia ka fi'i oli 'uana 'i langi, ma ka tua ana kula ni 'inoto'a ana bali 'olo'olo ana God du'udu'u fanoa.

Na Ngela God nia 'inoto'a ka tasa

⁴ God fa'a 'inoto'a na Ngela nia ka tasa liufi na'a 'ainsel ki, di'ia logo na sata ne'e nia kwatea fuana Ngela nia 'inoto'a ka liufia na sata ne'e nia kwatea fuada na 'ainsel ki.

⁵ Sulia God ba fata 'uri fuana Ngela nia, "Oe na Ngela nau, ma 'i ta'ena nau'a na'a ne'e Ma'a 'oe."*

Bore ma God noa'a kasi fata go'o 'una'eri fuana ta 'ainsel.

Ma tau mala ma'i 'ua, God ka fata logo 'uri sulia na Ngela nia, "Nai ba'a Ma'a nia, ma nia ke ba'a Ngela nau."*

Bore ma God noa'a kasi fata go'o 'una'eri sulia ta 'ainsel.

⁶ Ma ana kaida'i ne'e karangi fuana God ka kwatea ma'i na Ngela 'inoto'a nia 'uana na magalia, nia ka fata 'uri, "Na 'ainsel nau ki ta'ifau kika fo'osia."*

⁷ Bore ma sulia 'ainsel ki, God ka fata 'uri, "Na 'ainsel nau ki ne'e kira rao fuaku, nau ku kwate ma kira ka di'ia na'a na iru ki ma na mafula ki."*

⁸ Ma sulia na Ngela nia, God ka fata 'uri, "Ae'o ne'e God, ma na 'Inoto'anga 'oe nia ke ba'a tuatua firi.

Ma 'oko 'inoto'a fafida na ngwae 'oe ki 'ania 'olo'olo'a.

⁹ 'Oko saele'a fa'inia na ru ne'e saga ki, ma 'oko sisiko'a 'ania na ru ta'a ki. Ma sulia ru ne'eri, nau'a God 'oe, nau ku fili 'oe, ma nau ku kwatea logo na saele'anga doe fuamu 'ani fa'adoe'a tasa liufia nau ku kwatea fuana kwaima 'oe ki."*

¹⁰ Ma God ka fata logo 'uri fuana Ngela nia, "Aofia 'ae, ana etangilana ma'i, 'oko saunga'inia na ano 'ani limamu talamu, ma 'oko saunga'inia na'a mamanga.

¹¹ Ma sui bore 'ana ru ne'eri ki ke ba'a sui, 'oko mauri tuatua firi.

Kike ba'a ta'a di'ia ta toro 'ua.

¹² Ma 'oko kusuda di'ia ta ngwae ba kusua ta toro 'ua.

'Oko rokisida di'ia ta toro.

Bore ma 'oe nini'a, noa'a 'oe kosi rokisi, ma na maurilamu noa'a kasi sui."*

¹³ Aia, ma God ka fata 'uri la'u fuana Ngela nia,

"'Oko tua 'i bali 'olo'olo aku, leleka ka dao ana ta kaida'i nau ku alua 'oko liufia na malimae 'oe ki."*

Bore ma God noa'a kasi fata go'o 'una'eri fuana ta 'ainsel.

¹⁴ Aia, na tae ne'e na 'ainsel ki? 'Ainsel ki kira ne'e ano 'i ru ne'e kira rao fuana God. God asunga'inia na 'ainsel ki fuana kwai'afi'anga ana ngwae ne'e nia fa'amaurida ki.

2

Na fa'amanata'anga sa Jesus nia 'inoto'a ka tasa liufia taki sa Moses

¹ Ma du'ungana nia 'una'eri ne'e, kulu ka dau ngasi fafia na fa'amanata'anga mamana ki ne'e kulu rongoa ta'ifau na'a sulia Ngela God, 'asu 'ubani kulu kata leka rora fa'asia.

² Na taki ne'e na 'ainsel ki kira kwatea fuana sa Moses, nia ne'e ru mamana ki ta'ifau go'o. Ma na ngwae ba kira noa'a kasi ro'osulia, God ka kwatea na'a na kwa'ikwa'inga ne'e saga fuana.

³ Nia ka 'una'eri logo, noa'a kulu kasi tafi fa'asia kwa'ikwa'inga nia di'ia kulu aburongo ana fa'amanata'anga sulia na tala le'a ne'e God fa'amauria kia 'ani. Na Aofia sa Jesus talana nia eta fa'arongo 'ani na tala ne'e God fa'amauria kia 'ani. Ma na ngwae ki ne'e kira rongong nia, kira saea fuaka, ma kira ka fa'ata'inia na fa'amanata'anga ne'eri nia mamana.

⁴ Ma God logo ne'e fa'ata'inia na fa'amanata'anga ne'eri nia mamana. Sulia nia kwatea na ngasingasi'anga fuada fasi 'iri kika fulia na fa'anada'a ki ma na ru ni 'arefo'anga matamata ki. Ma nia ka kwatea logo na ngasingasi'anga ki fuada fa'asia na Ano'i ru Abu di'ia nia oga.

Sa Jesus tala'i kia fuana 'inoto'anga 'i langi

⁵ Kulu saiana ne'e God noa'a kasi filia na 'ainsel ki 'iri kike gwaunga'i fafia na magalia faolu ne'e ke ba'a dao ma'i.

⁶ Osi'ana ta bali ana Kerekere'a Abu ba fata 'uri,

"God 'ae, na ngwae ru fa'uta ne'e 'oko manata doe liu ana?

Sulia kira ngwae ki go'o 'ana.

Ma ka fa'uta ne'e 'oko tagi sulida?

⁷ 'Oko kwate kira ka ti'iti'i 'i olofana 'ainsel ki ana kaida'i ti'iti'i.

Ma 'oko fa'a 'inoto'a kira, ma 'oko fa'adoe kira,

⁸ ma 'oko alu kira ka gwaunga'i na'a fafia ru ki ta'ifau."*

Aia, na Kerekere'a ne'eri ka saea God alua ngwae ka gwaunga'i fafia na ru ki ta'ifau. Nia ka fa'ata'inia ne'e ngwae ki ke ba'a gwaunga'i fafia na'a ru ki ta'ifau ne'e God nia saunga'inida. Bore ma, ana na kaida'i ne'e, noa'a kulu kasi lisia 'ua ne'e ngwae ki gwaunga'i fafia na ru ki ta'ifau.

⁹ Ma ka 'una'eri bore 'ana, kulu saiana sa Jesus na'a ne'e nia gwaunga'i. God alu nia ka ngwae'a ma ka tua 'i olofana 'ainsel ki ana kaida'i ti'iti'i go'o, fasi 'iri nia ka mae fuana fa'amaurilana ngwae ki ta'ifau, sulia na alafe'anga God. Ma ana kaida'i ne'eri, God ka fa'a 'inoto'a nia ma ka fa'adoe nia, sulia na maelana.

¹⁰ God saunga'inia na'a ru ki ta'ifau, ma nia ka dau logo fafia na'a ru ki ta'ifau. Ma nia ka asunga'inia sa Jesus ka nonifi ma ka mae. Ma osi'ana nonifilana sa Jesus, God ka alu sa Jesus, na ngwae ali'afu ne'e fa'amauri kia. God sasia na'a ru ne'eri fasi 'iri nia kwatea na ngwae 'oro ki ka alu ngela nia ki, ma kira ka 'inoto'a logo di'ia nia'a. Na rao'a God nia saga ta'ifau.

¹¹ Sa Jesus ka fa'asikasika ngwae ki fa'asia ta'anga'a kira ki. Nia ne'e kira fa'inia sa Jesus, kira ka to'o ana ta'i Ma'a. Nia ne'e ka kwate sa Jesus kasi 'eke fuana saelada 'ani ngwaefuta nia ki.

¹² Ma sa Jesus ka fata 'uri fuana God,

"Nai ba'a fa'arongo 'ani fuana ngwaefuta nau ki 'ani na ru 'oko saungani'i ki, ma nai ba'a ba'atafe 'oe saena fiku'a kira."*

¹³ Nia ka fata logo 'uri,

"Nai ba'a fito'o ana God."*

Ma nia ka fata logo 'uri,

"Nau ku tua 'i ne'e, fa'inida na ngela ne'e God kwateda fuaku ki."*

¹⁴ Ma sulia kulu na ngela ne'eri ki, ma kulu ngwae ne'e kulu to'o ana noni, sa Jesus ka ru'ufia logo na noni ma ka ngwae'a logo di'ia kia'a. Nia sasi 'una'eri fasi 'iri, 'ani na maelana, nia ofota na'a sa Saetan ne'e to'o ana ngasingasi'anga ana mae'a.

¹⁵ Ma 'una'eri sa Jesus ka logea na'a ngwae ne'e sa Saetan gwaunga'i fafida ki sulia na ma'unga'a kira 'ani mae'a.

¹⁶ Kulu saiana, noa'a la'u na 'ainsel ki ne'e sa Jesus 'afida 'una'eri. Sulia ne'e Kerekere'a Abu ba saea na'a ka 'uri, "Nia 'afia na'a kwalafa sa Abraham ki."*

¹⁷ Du'ungana ru ne'eri, nia ka alu nia ka di'ia nama kulu'a na ngwaefuta nia ki, fasi 'iri nia ka alua 'ingata'i fata abu kulu ne'e kwaimanatai fuaka, ma ka 'idufala'i kwai'afi aka 'i na'ona God. Ma nia ka fo'osi 'ani nia'a talana, fasi 'iri God ka rufuanata na'a ana abula ta'anga'a kia ki.

¹⁸ Ma ana kaida'i ne'e, nia ka totolia kwai'afilana na ngwae ne'e sa Saetan ilito'oda ki. Sa Jesus saiana sasilana ru ne'eri, osi'ana sa Saetan ilito'ona logo ma nia ka nonifii di'ia logo na ngwae ki ta'ifau.

3

Sa Jesus ne'e talinga'i ka tasa liufia sa Moses

¹ Ngwaefuta abu nau kina 'ae, God fili kia kuke leka 'i langi. Aia, muke manata basi sulia sa Jesus, ne'e kulu saea 'ani na 'ingata'i fata abu kia, ma na ngwae ne'e God asunga'inia.

² Sa Jesus ro'osulia na kwaiogai'anga God ki ta'ifau, ma God ne'e filia ka rao fuana, di'ia logo sa Moses ne'e ro'osulia na kwaiogai'anga God, kaida'i nia kwai'afi ana ngwae God ki.

³ Bore ma sa Jesus ne'e talinga'i ka liufia sa Moses, ka di'ia logo na ngwae ne'e nia saunga'inia luma, kira ba'atafea nia liufia na luma ba nia saunga'inia.

⁴ Kulu saiana di'ia kulu lisia na luma, 'irai tama ta ngwae nama ne'e saunga'inia. Ma God ne'e saunga'inia ru ki ta'ifau.

⁵ Sa Moses, nia ro'osulia God kaida'i nia kwai'afi ana ngwae God ki. Ma nia ka ala'a sulia na ru ne'e God ke fata 'ani kaida'i ne'e ke ba'a dao ma'i.

⁶ Bore ma sa Christ nini'a, nia'a Ngela God, ma nia 'idufala'i kwai'afi aka saena rao'a nia fuana gwaunga'inga fafia ngwae God ki. Ma kia'a na'a ne'e ngwae God ki, di'ia kulu dau ngasi ana fa'amamana'anga ma na kwaimasi'anga 'ani fito'onga 'uana na ru le'a ne'e God ke ba'a kwatea fuaka ki.

Na mamalo'anga fuana ngwae God ki

⁷ Nia ne'e, na Ano'i ru Abu ba fata 'uri, "I ta'ena, di'ia kamu rongoa na'a fatalana God,

⁸ kamu kasi fa'angasia na manatamu'a di'ia na ko'o bora kamu ki ana kaida'i kira 'aila 'ani God, ma kira ka aburongo ana God saena aba'i kula kwasi."

⁹ Ma God ka fata 'uri,

"Sui bore 'ana kira ka lisia na fa'anada'a ki ne'e nau ku sasi'i sulia fai akwala fa'i ngali ki, kira ilito'o aku kaida'i kira noa'a kasi fa'amamana ma kira kasi kwairo'oi aku.

¹⁰ Du'ungana nau ku saeta'a liu fuada, ma nau ku fata 'uri, 'Kira aburongo aku, ma kira ka 'aila 'ani ro'onga'a sulia na taki nau ki.'

¹¹ Aia, na liaku saeta'a, ma nau ku fata alanga'i 'uri, 'Nia 'afita'i kira ka ru'u saena fanoa ne'e nau ku sasi aka'u ana fasi 'iri kike mamalo 'ana.'*

¹² 'Iu, ngwaefuta nau kina 'ae, muke lia suli kamu talamu'a, 'asu 'ubani ta ngwae amu'a ne'e manata'anga nia ta'a, ma nia kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ, ma ka 'aila na'a 'ani God ne'e mauri.

¹³ Bore ma muke 'afi kamu kwailiu ana kaida'i ne'e, osi'ana na Kerekere'a Abu ba saea 'i "ta'ena." Muke sasi 'una'eri, 'asu 'ubani ta ngwae amu'a kata fi'i fa'amamana ana sokea sulia abula ta'anga'a, ma na maurilana ka akafo'a lala fa'asi God.

¹⁴ Kulu fito'o ana sa Christ ana kaida'i kulu eta fa'amamana. Ma di'ia kulu ka dau ngasi ana fa'amamana'anga kia ana sa Jesus Christ leleka ka dao ana kaida'i 'isi, tama God ke ba'a kwatea ru ki ta'ifau fuaka ne'e nia eta fata alanga'i 'ani.

¹⁵ Sulia na Kerekere'a Abu ba fata 'uri, "I ta'ena, di'ia kamu rongoa na'a fatalana God, kamu kasi fa'angasia na manatamu'a di'ia na ko'o bora kamu ki ana kaida'i kira 'aila 'ani God."*

¹⁶ Ma sa tai fa'ida ne'e kira rongoa ta'ifau na'a fatalana God, ma kira ka 'aila 'ania? Kira'a na ngwae Jiu ki ba sa Moses tala'ida fa'asia fanoa 'i Ejipt.

¹⁷ Ma sa tai fa'ida ne'e God nia saeta'a fuada sulia fai akwala fa'i ngali ki? Kira'a na ngwae ne'e kira mae saena aba'i kula kwasi osi'ana na abula ta'anga'a kira ki 'i ne'eri.

¹⁸ Ma sa tai fa'ida ne'e God fata alanga'i suli kira, ka 'uri, "Nia 'afita'i kira ka ru'u saena fanoa ne'e nau ku salisali ana fasi 'iri kike mamalo ana?" God fata sulia na ngwae ne'e kira 'aila 'ania ki.

¹⁹ Ma kulu saiana noa'a kira kasi totolia ru'unga'a saena fanoa ana mamalo'anga ne'eri, osi'ana kira kasi fa'amamana ana God.

4

¹ Ma sui bore 'ana na ngwae ne'eri noa'a kasi bolo fuana ru'unga'a saena fanoa ne'eri 'uana mamalo'anga, na fata alanga'inga God nia tua 'ua. Ma kulu'a ne'e, God sae kulu fasi 'iri kuke ru'u fuana mamalo'anga fa'inia. Nia ne'e, kuke lia le'a suli kulu, 'asu 'ubani ta ta'i ngwae akulu ka talafia ru'unga'a 'i ne'eri.

² Osi'ana kulu rongoa ta'ifau na'a ana Fa'arongo'a Le'a sulia na fanoa ana mamalo'anga, di'ia na'a ko'o bora kia ki 'i na'o ma'i. Sui bore 'ana kira ka rongoa ta'ifau na'a na fa'arongo'anga ne'eri, nia noa'a kasi 'afida go'o, sulia kaida'i kira rongoa, kira kasi fa'amamana go'o ana.

³ Ma ta'ifili kulu, ne'e kulu fa'amamana ta'ifau na'a, kuke ru'u 'i ne'eri fuana na mamalo'a fa'inia God. Sulia nia ba fata 'uri,

“Nau ku saeta'a, ma nau ku fata alanga'i 'uri, 'Nia 'afita'i kira ka ru'u saena fanoa ne'e nau ku sasi aka'u ana fuada fuana mamalo'a ana.”[✠]

God fata 'una'eri, bore 'ana nia ka fa'asuia na'a na rao'a nia ma na kula ni mamalo'a ne'eri, ana kaida'i nia saunga'inia na magalia.

⁴ Sulia na Kerekere'a Abu nia ba fata sulia na fiuna asoa ka 'uri, “Ana fiuna asoa, God mamalo na'a fa'asia rao'a nia ki.”

⁵ Ma na Kerekere'a Abu ka fata la'u sulia ka 'uri, “Nia 'afita'i kira ka ru'u saena fanoa ne'e nau ku sasi aka'u ana fasi 'iri kira ke mamalo ana.”

⁶ Na ngwae ba kira eta rongoa na'a Fa'arongo'a Le'a, noa'a kira kasi ru'u ma'i 'iri kike mamalo, osi'ana noa'a kira kasi fa'amamana. Nia ne'e, kulu ka saiana, ti ngwae matamata ne'e God ke ba'a ala'anida fuana mamalo'anga.

⁷ Sulia God alua na'a kaida'i matamata fuana ru'unga'a 'i saena mamalo'anga. Ma God ka saea kaida'i ne'eri na'a ne'e “'i ta'ena.” Sulia tau na'a ma'i buri 'ana kaida'i ne'e ngwae ba 'i na'o ki kasi fa'amamana, sa David ka keresia na fatalana God saena Kerekere'a Abu ne'e nau ku saea ka sui na'a nia 'uri,

“'I ta'ena, di'ia kamu rongoa na'a fatalana God, noa'a kamu kasi fa'angasia na'a manatalamu'a.”[✠]

⁸ Sa Josua ba noa'a kasi kwatea na mamalo'anga fuada ngwae Israel ki, nia ne'e ka bolo fuana God ka fata la'u 'ani sa David sulia na mamalo'anga ana ta kaida'i matamata 'i buri.

⁹ Nia ne'e, kulu saiana na mamalo'anga fuana ngwae God ki, nia teo 'ua, ma nia ta mamalo'anga di'ia ba God nia mamalo ana fiuna asoa.

¹⁰ Sulia sa tai bore 'ana ne'e mamalo fa'inia God, nia mamalo ta'ifau ana rao'a nia ki, di'ia logo God ne'e mamalo kaida'i nia fa'asuia rao'a nia ana saunga'ilana magalia.

¹¹ Nia ne'e, kuke sasi ngangata fasi 'iri kuke ru'u ana kula ni mamalo'anga ne'e God sasi aka'u ana, 'asu 'ubani ta ngwae akulu noa'a kasi totolia ru'unga'a, di'ia na ngwae 'i na'o ki ne'e kira kasi fa'amamana, ma noa'a kira kasi ru'u saena mamalo'anga.

¹² Aia, na fatalana God nia di'ia ta ru mauri ma nia fulia na ru doe ki. Ma na fatalana God ka di'ia ta naifi doe ba to'o ro bali, sulia nia labu ka ru'u 'i saena manatalaka fa'inia 'i saena maurilaka, sulia nia fa'ata'inia fuaka ru ne'e le'a ma ru ne'e ta'a 'i saena manataka fa'inia 'i saena kwaiogailaka.

¹³ Ma noa'a ta ngwae kasi sofonga'inia go'o ta ru fa'asia God, osi'ana God nia lisia na'a ru ki ta'ifau. Ma nia ke ba'a kwate ma kulu ka fa'arongo 'ani na ru ki ta'ifau ne'e kulu sasi'i.

Sa Jesus na'a ne'e na 'ingata'i fata abu

¹⁴ Ma osi'ana ru ne'eri ki, kuke dau ngasi ana fa'amamana'anga ne'e kulu ala'a sulia. Sulia kulu to'o ana 'ingata'i fata abu doe ne'e nia leka 'ala'a 'i langi, ma ka ala'a 'ani kia 'i maana God. Nia na'a ne'e sa Jesus, na Ngela God.

¹⁵ Ma sa Jesus ne'e na 'ingata'i fata abu kia, nia sai ta'ifau na'a ana na ngwata'uta'u 'anga kia ki, ma nia kwai'afi aka sulia nia liufia ta'ifau na'a na ilito'onga ki, di'ia sa Saetan ne'e nia ilito'ona aka. Ma bore 'ana sa Saetan ka ilito'ona sa Jesus, sa Jesus noa'a kasi fulia ta ru ta'a.

¹⁶ Nia ne'e, noa'a kulu kasi ma'u 'uana leka ma'i siana God ne'e kwaimanatai aka. Sulia nia ke ba'a kwaimanatai fuaka ma ka kwai'afi aka, ana kaida'i kulu dao to'ona na 'afita'i'anga ki.

5

¹ Ma di'ia ta ngwae ne'e kira filia fa'asia na ngwae ki fuana rao'a ana 'ingata'i fata abu'anga, kira fa'amamana nia na'a ne'e fuana na dao'a 'i na'ona God, ma nia'a na ngwae ne'e fata olisia na ngwae ki. Ma na rao'a nia logo, nia ka kwatea na'a kwate'a ki fa'inia na kwaisu'usi'anga ki fuana God fasi 'iri God ka rufuanata na'a ana abula'anga ta'a na ngwae ki.

² Ma na 'ingata'i fata abu nia na ngwae go'lo 'ana, ma nia ka sasia logo ru ne'e rora ki ana ti kaida'i, 'una'eri nia ka saiana ka mabetau fuada ngwae ne'e kira kina'i ru ma kira ka rora.

³ Ma sulia na rora'a nia ki talana, nia le'a fuana nia ka kwatea kwaisu'usi'anga ki, fasi 'iri God ka rufuanata ana na abula ta'anga'a nia fa'inia na abula ta'anga'a na ngwae ki.

⁴ Ma noa'a ta ngwae kasi fili nia talana fasi 'iri ka sasia na rao'a doe ana na 'ingata'i fata abu'anga, sulia God talana ne'e nia totolia fililana, di'ia ba nia filia sa Aaron na'a ma'i 'ua.

⁵ Nia ka 'una'eri logo, sa Jesus Christ noa'a nia kasi fili nia talana fuana 'ingata'i fata abu, fasi 'iri nia ka to'o ana rao'a doe ne'eri. Bore ma God lala ne'e filia sa Jesus Christ, sulia God ba fata 'uri fuana,

"'Ae'lo ne'e Ngela nau, ma 'i ta'ena nau'a ne'e Ma'a 'oe.'"*

⁶ Ma God ba fata la'u saena ta Kerekere'a Abu ka 'uri,

"'Oke ba'a fata abu tuatua firi, di'ia sa Melkisadek."*

⁷ Aia, ma ana kaida'i sa Jesus tua 'ua saena magalia ne'e, nia ka fo'lo ngasingasi'a, ma ka angi ma kafo ka asi 'i maana fuana God ne'e nia saiana fa'amaurilana. Ma sa Jesus nia ka fa'ati'iti'i nia talana, ma ka fu'usi doe ana God, ma God ka rongoa na'a fo'onga'a nia ki.

⁸ Sui bore 'ana nia na Ngela God, nia liu 'i saena ru 'afita'i ki, ma na ru ne'eri fa'amanata nia 'uana ro'onga'a sulia God.

⁹ Ma na nonifii'anga ne'eri kwate ma sa Jesus 'ingata'i fata abu ali'afu, ma nia ka fa'amauria ngwae ki ta'ifau ne'e kira ro'osuli nia, fasi 'iri kira ka ngalia na mauri'a firi.

¹⁰ Ma God ka saea sa Jesus Christ na 'ingata'i fata abu, di'ia ba sa Melkisadek na fata abu.*

Na fata fa'abasu'anga fuana dau ngasi'anga ana na fa'amamana'anga

¹¹ Ma kaimili oga mike fata 'ua 'ani ru 'oro ki fuamu'a. Bore ma nia 'afita'i fuana fa'amanatalamu'a 'ani, sulia kamu kasi bolo fuana malinga'ilana 'ali'ali.

¹² Kaumululu fa'amamana ana sa Jesus ka tau na'a ma'i. Ma fuila kaumululu na'a ne'e na ngwae fa'amanata ki ana kaida'i ne'e. Bore ma nia 'ato liu, osi'ana noa'a kamu 'iri sai 'ua ana fa'amanata'anga etaeta ki ba leka ma'i fa'asia fatalana God. Nia le'a

fuana ta ngwae ke fa'amanata kamu ka olioli'a la'u ana ru ne'eri ki. Nia di'ia kaumululu bo'obo'o 'ua 'uana susu, osi'ana ne'e noa'a kamu kasi bolo 'ua fa'inia na 'anilana fanga ngasi ki.

¹³ Ana kaida'i ne'e ngwae nia ti'iti'i 'ua, na fanga nia 'ania ne'e na susu go'lo, ma nia noa'a kasi sai 'ua ana na ru 'olo'olo ki.

¹⁴ Ma ana kaida'i ne'e ngwae ka doe na'a, nia fil'i saiana 'anilana fanga ngasi ki, ma ka sai na'a ana na tae ki ne'e le'a ma na tae ki ne'e ka ta'a.

6

¹ Ma nia totolia kuka sai na'a ana fa'amanata'anga talangwara'u 'una'eri ki, ma kulu ke sai nama ana falafala sa Christ ki ne'e kwate fito'onga kia ki ma ka ngasi. Fa'uta ne'e kulu ka oli, kulu ka fa'amanata la'u amu'a 'ani eta fa'amanata'anga ba sa Jesus ki? Kulu sai na'a ana ne'e kuke abula fa'asia ta'anga'a, ru ne'e saiana saungilaka fuana mae'a. Kulu ka sai na'a ana ne'e kuke fa'amamana ana God.

² Ma kulu ka sai na'a ana falafala ana siuabu'anga, ma falafala ana alulana lima'i ngwae ki fafona gwauka. Ma kulu ka sai na'a ana ne'e na ngwae mae ki kike ba'a tata'e fa'asi mae'a. Ma kulu ka sai logo ana ne'e God ke ba'a matalanga'inia ngwae ta'a ki, ma kike ba'a nonifii sulia kudi.

³ Ma di'ia God ala'ania kulu'a, kuke saiana falafala sa Christ ki ne'e totolia ngwae 'a'ana ki.

⁴ Na ngwae ne'e kira fa'amamana ki, si di'ia kira danga fa'iburi 'ani na fa'amamana'anga kira ki, 'afita'i liu fuada kira ka kakari alifa'i la'u 'iri kika fa'amamana. 'I na'o ma'i, ana kaida'i kira fa'amamana 'ua, kira tua 'i saena madakola'anga God, ma kira ka ngalia na kwate'a nia, ma kira ka ngalia ta'ifau na'a na Ano'i ru Abu ka tua fa'inida.

⁵ Ma kira ka sai logo ana na ru le'a ki sulia na fatalana God. Ma kira ka lisia logo na ngasingasi'anga ne'e God ke ba'a fa'ata'inia ana fa'i asoa ne'e ke dao ma'i ki.

⁶ Ma sui bore 'ana na ru ne'eri ki ka fuli fuada, kira abula fa'asia na fa'amamana'anga kira ana God. Ma nia 'afita'i fuana 'afilada ma kika kakari abula la'u, osi'ana nia di'ia kira foto'ia la'u na Ngela God ana 'ai rara folo, ma kira ka sasi na ngwae ki kira ka lia ta'afia na'a nia'a.

⁷ Aia, na ngwae ki kira di'ia na'a o'ola ne'e uta to'ea ana kaida'i 'oro ki. Di'ia ta 'ai le'a ne'e ta ngwae fasia ma ka bulao 'i ne'eri, God ke ba'a fa'ale'a na o'ola ne'eri.

⁸ Ma di'ia ne'e 'ai to'oto'o ki nama na laua kwasi ki go'o 'ani ne'e bulao, na o'ola ne'eri tua 'o'o go'o 'ana, ma God ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana o'ola ne'eri, ma ka du'afia.

⁹ Aia, kwaima kina 'ae, sui bore 'ana na ala'anga kaimili fuamu'a ka 'una'eri, kaimili sai go'o aimili ana na fa'amamana'anga kamu ki nia ngasin-gasi'a ma noa'a kasi mango, sulia kamu to'o na'a ana na ru le'a ki sulia na mauri'a faulu ne'e God nia kwatea na'a fuamu'a.

¹⁰ God nia ina'u ana 'olo'olo'anga. Nia noa'a kasi ba'a manata bura ana na rao'a le'a ne'e kamu sasi'i ki, ma nia noa'a kasi ba'a manata bura ana alafe'anga kamu ne'e kamu fa'ata'inia, ana kaida'i kamu 'afia na ngwae nia ki 'i na'o ma'i, ma ana kaida'i ne'e logo.

¹¹ Ma na liaimili na'a ne'e kamu'a ta'ifau go'o muke alafe fuana ngwae ki, leleka ka dao ana fa'i asoa 'isi, fasi 'iri muke ngalia na'a ru ki ta'ifau ne'e kamu kwaikwaimasi 'ani 'i langi.

¹² Ma noa'a kaimili 'iri oga ne'e muka tua noni 'aila'a. Bore ma, muke di'ia lala na ngwae ne'e kira fa'amamana ana God ma kira ka mabetau, ma 'una'eri kira ke ba'a ngalia ru ne'e God nia fata alanga'i 'ani ki.

Na fata alanga'inga God

¹³ Aia, muke manata basi sulia sa Abraham. Ana kaida'i God nia fata alanga'i fuana, nia fa'angasia na'a fata alanga'inga nia 'ani satana talana, sulia noa'a na'a ta ngwae la'u ne'e doe ka liufia God fuana fa'angasilana ala'anga ne'eri.

¹⁴ Ma God ka fata 'uri, "Nia mamana liu, nai ba'a fa'ale'a 'oe, ma nai ba'a kwate na kwalafa 'oe kika 'oro.'"*

¹⁵ Ma sa Abraham nia mabetau, ma nia ka ngalia na'a ru ne'e God nia fata alanga'i 'ani ki.

¹⁶ Ma di'ia ta ngwae bore 'ana ne'e fata alanga'i, nia ka fa'angasia 'ani satana ta ngwae ne'e 'inoto'a ka liufia. Ma 'una'eri ngwae ki ta'ifau, kika fa'amamana ana fata alanga'inga ne'e nia fa'angasia 'una'eri.

¹⁷ Aia, ma kaida'i God nia fata alanga'i 'ani fuana sa Abraham, nia oga na ngwae ne'e kike ba'a ngalia na ru ne'eri ki, kike sai le'a ana ne'e nia ke ba'a fa'a ali'afua eta fata 'anga nia fuada. Ma nia

ne'e kwate nia ka fa'angasia na'a alanga'i 'anga ne'eri.

¹⁸ Na ro ru ki ne'e teo ma nia noa'a kasi rokisi na'a. Na etana ru ne'e, na fata alanga'inga God. Ma na ruana ru ne'e na fa'angasilana alanga'i 'anga nia 'ani satana. Ma osi'ana na ro ru ne'eri ki, kulu saiana God noa'a kasi 'oso.

Kulu tafi ka sui na'a 'uana God ne'e nia lia suli kia. Ma na fata alanga'inga God ka radua kia'a fasi 'iri kulu ka uu ngasi 'ani na kwaimasi'anga masia na ru le'a ki ne'e God fata alanga'i 'ani'a.

¹⁹ Aia, na fito'onga kia ana God nia fa'angasia na maurilaka, di'ia ta gwalu'i fau ba nia fa'angasia ta faka doe fasi 'iri noa'a kasi leka matamata. Ma kulu ka fito'o ana sa Jesus ne'e nia ru'u ma'i saena "kula abu liu" saena Luma Abu God 'i langi.

²⁰ Sa Jesus ne'e na 'ingata'i fata abu ne'e tuatua kasi sui di'ia sa Melkisadek.* Ma nia ka ru'u 'i na'o akulu saena kula abu liu fuana 'afilakulu.

7

Sa Melkisadek nia na fata abu talinga'i ka liufia la'u na fata abu ana sa Lifae

¹ Ma sa Melkisadek nia'a na ngwae tatalafa'a fafia na fanoa 'i Salem, ma nia ne'e fata abu God ne'e 'inoto'a ka tasa. Ana ta'i kaida'i, sa Abraham fu'a fa'inia fai ngwae tatalafa'a ki, ma nia ka liufida. Ma kaida'i sa Abraham ka oli 'uana fanoa nia, nia ka toda sa Melkisadek sulia tala, ma sa Melkisadek ka fa'ale'a sa Abraham.

² Ma sa Abraham ka kwatea tangafula ana ru ki ne'e nia lau'i ana fu'anga.

Ma na fadalana satana sa Melkisadek ne'e "Na ngwae tatalafa'a ana 'olo'olo'a." Ma nia'a ne'e tatalafa'a fafia na fanoa 'i Salem, ne'e fadalana "Na ngwae tatalafa'a ana aroaro'a."

³ Ma noa'a kulu kasi sai go'o ana sa tai ne'e ma'a nia, ma 'i tai ne'e te'a nia, ma na kwalafa nia. Ma kulu kasi sai go'o ana ta ala'anga sulia na futalana nama na maelana. 'Una'eri ne'e sa Melkisadek nia di'ia go'o na Ngela God, osi'ana na rao'a nia ana fata abu'anga noa'a kasi sui.

⁴ Aia, muke manata basi sulia na 'inoto'alana sa Melkisadek, sulia na ko'o kia sa Abraham kwatea na'a tangafula ana ru ne'e nia lau'i ki fa'asi malimae nia ki.

⁵ Aia, ma na kwalafa ana sa Lifae ki ne'e kira rao ana fata abu'anga, na taki ki saea kira ka ngalia na'a tangafula ana to'oru'a ki fa'asia ngwaefuta kira na jiu ki, sui bore 'ana kira ta'e logo ma'i fa'asia kwalafa sa Abraham.

⁶ Ma sa Melkisadek noa'a 'iri sakatafa ma'i fa'asia kwalafa sa Lifae. Bore ma nia ngalia go'o 'ana tangafula ana ru ki ne'e sa Abraham ngali'i ma'i, ma nia ka fa'ale'a sa Abraham. Sa Melkisadek sasi 'una'eri, sui bore 'ana sa Abraham ne'e God ka fata alanga'i fuana.

⁷ Ma kulu saiana, na ngwae ne'e kwatea fa'ale'anga fuana ta ngwae, nia 'inoto'a ka liufia na ngwae ne'e ngalia fa'ale'anga.

⁸ Ma na fata abu ki ne'e kira leka ma'i fa'asia kwalafa sa Lifae, kira ngalia na'a tangafulana ru ki ta'ifau, sui bore 'ana kira ke ba'a mae go'o 'ada. Bore ma sa Melkisadek nini'a, nia ngalia na'a tangafulana ru sa Abraham ki, ma kulu saiana na Kerekere'a Abu ba saea sa Melkisadek nia mauri 'ua.

⁹ Na kwalafa sa Lifae ki, kira saiana kika ngalia na'a tangafulalana ru ki ana kaida'i ne'e. Ma kulu totolia kuka saea ana kaida'i sa Abraham kwatea na'a tangafula ana na ru nia ki fuana sa Melkisadek, sa Lifae logo kwatea tangafulana ru ki fuana sa Melkisadek,

¹⁰ osi'ana sa Lifae futa na'a 'i buri ana kwalafa sa Abraham ne'e kwate tangafulana ru ki fuana sa Melkisadek.

¹¹ Aia, kulu saiana kaida'i God nia kwatea na'a taki ki fuada fuu'i ngwae Israel, nia ka filia fata abu ki ne'e kira leka ma'i fa'asia sa Lifae fasi 'iri kira ka 'inoto'a fafia na taki ne'eri ki. Ma di'ia nia talangwara'u fuana fata abu ne'eri ki kira ka kwate ma ngwae ki ka saga ana rao'a kira ki, God noa'a kasi kwatea go'o ma'i ta fata abu la'u ne'e di'ia sa Melkisadek. Ma na fata abu faolu ne'eri nia noa'a kasi usulia sa Aaron ne'e leka ma'i fa'asia kwalafa sa Lifae.

¹² Sulia ana kaida'i kira rokisia na fata abu ki, nia totolia logo kira ka rokisia na taki sa Moses ki ne'e kira dau fafi'i.

¹³ Ma na Aofia sa Jesus ne'e kira kerekere sulia, nia noa'a kasi saka ma'i fa'asia sa Lifae, ma ka noa'a na'a ta ngwae la'u ana kwalafa sa Jesus ne'e fata abu'a.

¹⁴ Sulia kulu saiana sa Jesus futa ma'i fa'asia kwalafa sa Juda. Ma sa Moses noa'a kasi fa'amanata 'ani fasi ne'e ta ngwae go'o ana kwalafa ne'eri ki ne'e kira ka fata abu'a.

Sa Jesus ne'e na fata abu logo di'ia sa Melkisadek

¹⁵ Aia, ma kulu saiana ru ne'eri ki madako liu, osi'ana ta'i fata abu matamata sakatafa la'u ma'i ne'e di'ia sa Melkisadek.

¹⁶ Ma na fata abu faolu ne'eri noa'a la'u ta fata abu osi'ana nia futa ana kwalafa

fata abu ki. Nia'a na fata abu lala osi'ana na ngasingasi'anga ana mauri'a firi nia.

¹⁷ Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "I'Oe na fata abu ne'e 'oko tua firi na la'amu di'ia sa Melkisadek."*

¹⁸ Kulu saiana ta'ifau na taki sulia fata abu'anga, God rokisia ta'ifau, osi'ana na taki ne'eri noa'a kasi 'afi kia, ma nia ka dalafa'a go'o 'ana.

¹⁹ Sulia na taki ne'eri, nia 'afita'i liu nia ka fa'asaga go'o ta ru. Ma ana kaida'i ne'e, God ka kwatea ta'ifau na'a fuaka na tala le'a la'u fasi 'iri kuka leka ma'i siana.

²⁰ Na tala faolu ne'eri le'a ka tasa, sulia God fata alanga'i 'ato ana kaida'i nia alua sa Jesus ka fata abu'a. Ana kaida'i nia alua na'a kwalafa sa Lifae kira ka fata abu'a, noa'a nia kasi fata alanga'i 'ato 'una'eri.

²¹ Bore ma sa Jesus nini'a, God alua fata abu'anga nia 'ani fata alanga'inga fuana, sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "God fata alanga'inga 'ato, ma nia noa'a kasi rokisia na'a manatana.

'I'Oke ba'a fata abu'a sulia kudi.'**

²² Ma osi'ana na fata alanga'i 'ato God 'una'eri, kulu saiana na fau alanga'inga ne'e sa Jesus gwaunga'i fafia, nia le'a liufia na fau alanga'inga 'ua ana na taki.

²³ Aia, ta'i ru la'u ne'e kwate ma kulu ka saiana na fau alanga'inga faolu ne'eri le'a ka tasa. Sulia 'i na'o ma'i, na fata abu ki ne'e 'ita ma'i fa'asia kwalafa sa Lifae kira 'oro, sulia kaida'i ta ngwae ada ka mae, nia talangwara'u go'o 'ana fuana rokisilana 'ani ta ngwae la'u.

²⁴ Ma sa Jesus nini'a tuatua firi, ma na rao'a nia 'ani fata abu'anga ka tuatua firi.

²⁵ Osi'ana nia 'una'eri, ana kaida'i ki ta'ifau nia talangwara'u go'o 'ana fuana sa Jesus ka fa'amauria na ngwae ki ne'e leka ma'i siana God. Sulia sa Jesus mau-mauri firi, 'iri nia 'afida 'i maana God.

²⁶ Aia, sulia na ru ne'eri ki, sa Jesus ne'e na 'ingata'i fata abu ne'e kulu bo'obobo 'uana, sulia nia abu liu, ma ka saga ta'ifau, ma ka noa'a ta ta'anga'a ana. God ka ngali nia fa'asia na ngwae ta'a ki, ma ka alu nia ka tua 'i langi.

²⁷ Nia noa'a kasi di'ia na 'ingata'i fata abu ba 'i na'o ki. Sulia na 'ingata'i fata abu ba kiri 'i na'o, kira saiana kika abula ta'a, sulia kira ngwae ki go'o 'ada. Nia ne'e sasia ma kira ka kwatea kwaisu'usi'anga ki sulia asoa ki fuana lafulana na abula ta'anga'a kira ki, sui mala kira ka kwatea kwaisu'usi'anga ki fuana lafulana na abula ta'anga'a na ngwae matamata ki. Ma sa Jesus nini'a, noa'a

nia kasi sasi go'lo 'una'eri, sulia nia kasi to'lo ana ta ta'anga'a. Sa Jesus kwatea na'a maurilana fuana ta'i kwaisu'usi'anga nia ana ta'i kaida'i go'lo, ma ka noa'a ta fo'osi la'u.

²⁸ Na taki fa'asia sa Moses, nia filia na'a ngwae ne'e noa'a kasi saga ta'ifau fasi 'iri kira ka fata abu'a. Bore ma ka tau na'a ma'i 'i buri 'ana na taki ne'eri ki, God ka fata alanga'i ma ka filia na'a Ngela nia. Ma God kwate ma sa Jesus na 'ingata'i fata abu ali'afu ma ka tuatua firi.

8

Sa Jesus ne'e 'ingata'i fata abu kia

¹ Aia, na fadalana ru ne'e kami fata sulia fuamu'a ki nia 'uri: Na 'ingata'i fata abu kia nia le'a ka tasa, ma nia tua ana kula 'inoto'a ka tasa 'i langi, sulia nia tua ana bali 'ololo'olo ana God.

² Nia sasia na rao'a 'ingata'i fata abu 'i saena kula abu liu saena Babala Abu mamana 'i langi ne'e na Aofia saunga'inia, ma noa'a la'u ne'e ngwae ki saunga'inia.

³ God ka filia na'a 'ingata'i fata abu ki ta'ifau fasi 'iri kira ka kwatea na kwaisu'usi'anga fuana God. Nia ka 'una'eri logo na 'ingata'i fata abu kia sa Christ to'lo ana ta'i ru ni kwaisu'usi'anga.

⁴ Di'ia sa Christ tua na'a saena fanoa 'i ano, nia kasi rao ana fata abu'anga, sulia kulu to'lo na'a ana fata abu 'oro ki ne'e kira kwatea na'a ru ne'e na taki sa Moses ki saea.

⁵ Ma na kula abu ne'e kira rao 'i saena di'ia go'lo 'ana na kula abu 'i langi, bore ma nia noa'a kasi di'ia liua ru mamana ne'e nia 'i langi. Sulia kaida'i sa Moses nia karangi saunga'inia na Babala Abu God, God ka saea fuana ka 'uri,

"Oke saunga'i saga nama sulia ru ne'e nau ku fa'ata'inia fuamu 'i gwauna ua."^{*}

⁶ Ma na rao'a sa Jesus ana fata abu'anga nia le'a ka liufia na fata abu ne'e 'i ano ki. Osi'ana nia ne'e kwatea ma fau alanga'i faolu God ke fuli mamana ne'e liufia fau alanga'inga 'ua. Na fau alanga'inga faolu ne'eri, nia talinga'i sulia nia 'i saena fata alanga'inga ngasingasi'a God.

⁷ Si di'ia na fau alanga'inga 'ua nia rao le'a go'lo 'ana, tama noa'a la'u ta fau alanga'i 'anga faolu 'i buri 'ana.

⁸ Bore ma God lisia na ngwae nia ki noa'a kasi ro'lo sulia na fau alanga'inga 'ua, ma nia ka fata 'uri,

"Nau'a na Aofia, ma ana kaida'i ne'e nia 'ua ma'i, nai ba'a alua ta fau

alanga'i faolu fuana fa'amaurilana fuu'i ngwae Israel.

⁹ Ma na fau alanga'i faolu ne'eri, noa'a kasi di'ia go'lo na fau alanga'i 'ua ne'e nau ku kwatea fuana ko'lo bora kira ki, ana kaida'i nau ku tala'i kira ma'i fa'asia fanoa Ejipt.

Kira kasi ro'lo go'lo sulia fau alanga'i ne'eri.

Ma osi'ana ru ne'eri, nau ku fa'iburi 'ani kira.

¹⁰ Na fau alanga'i faolu ne'e nai ba'a sasi fauna fa'amaurilana fuu'i ngwae Israel ne'e nia 'uri:

Nai ba'a alua na'a taki nau ki saena manatada, ma nai ba'a keresia saena maurilada.

Ma nai ba'a God fuada, ma kira ke ba'a ngwae nau ki.

¹¹ Ma noa'a kira kasi oga la'u ta ngwae 'iri ke fa'amanata kira suli nau.

Sulia ana asoa ne'eri, ngwae ki ta'ifau, na ngwae 'inoto'a ki ma na ngwae ti'iti'i ki, kira ke ba'a saiauku.

¹² Ma nai ba'a rufuanata ana abula ta'anga'a kira ki, ma nai manata bura 'ani na rora'a kira ki."^{*†}

¹³ Aia, sulia God fata sulia na fau alanga'inga faolu ne'eri, nia fa'ata'inia na fau alanga'i 'anga 'i na'o nia 'ua na'a. Ma kulu ka saiana di'ia ta ru ne'e 'ua na'a, 'irai ma nia ke ba'a mu tatari, ma nia ka no'ana na'a.

9

Na fo'onga'a 'i ano ma 'i langi

¹ Aia, saena fau alanga'i 'ua, God ka kwatea taki ki fuana fo'onga'a, ma nia ka fa'amanata logo sulia na Babala Abu ne'e 'i ano.

² Kira saunga'inia na'a Babala Abu ne'eri 'ani 'aba ifi, ma nia to'lo ana ro ma'e luma ki. Na etana ma'e luma kira saea 'ani "kula abu." Ma kira ka alua fa'i unu 'i ne'eri, fa'inia na tatafe, ma na beret 'uana kwatelana fuana God ka teo 'i fafona.

³ Ma kira ka daura'inia logo na 'aba ifi 'i safitana na ro ma'e luma ne'eri ki. Aia, ma na ruana ma'e luma kira saea 'ani "kula abu liu."

⁴ Ma saena ma'e luma ne'eri, kira alua na'a fu'ani kwaisu'usi ne'e kira saunga'inia 'ani gol. Ma fu'ani kwaisu'usi ne'eri kira du'afia na 'ai moko le'a fafona. Ne'eri logo kira alua ta'i fa'i kisi doe ne'e kira daua fafia 'ani gol. Na fa'i kisi doe ne'eri nia fa'ata'inia 'ani fau alanga'inga God. Ma 'i saena fa'i kisi doe ne'eri ta'i

titiu kira saunga'inia 'ani gol, ma 'i saena kira ka alua na fanga ne'e kira saea 'ani "mana." Ma 'i saena fa'i kisi doe ne'eri logo, kira ka alua na fa'i kuba sa Aaron ne'e bulao, ma na ro reba fau ki ne'e God keresia na fau alanga'inga ani.

⁵ Aia, ma na fa'i kisi doe ne'eri kira alua ro nunu'li 'ainsel ki 'i fafona. Ma na 'ainsel ne'eri ki kira to'o ana 'aba'aba ru ki ne'e fa'ata'inia God tua 'i ne'eri. Na 'aba'aba ru ne'eri ki 'ifi 'i fafona na kula ne'e God lafua na'a ta'anga'a na ngwae ki. Bore ma noa'a naisi fa'amanata daranini le'a go'o sulia na ru ne'eri ki ana kaida'li ne'e.

⁶ Ma ana kaida'li kira sasi aka'u ana ru 'una'eri ki ta'ifau, na fata abu ki kira ka ru'u saena etana ma'e luma ana asoa ki ta'ifau fuana sasilana na rao'a kira ki.

⁷ Aia, na ruana ma'e luma ne'e kira saea 'ani "kula abu liu," ta'li ngwae go'o ne'e ka ru'u ma nia'a na 'ingata'li fata abu, ma nia ka ru'u 'i ne'eri ana ta'li kaida'li go'o saena ta'li fa'i ngali. Ma kaida'li nia ru'u 'i saena, nia ka ngalia na 'abu fuana fo'osi'anga 'ani fuana na lafulana ta'anga'a nia ki, ma na ta'anga'a na ngwae ki logo ne'e kira sasi'li ana kaida'li kira kina 'ua.

⁸ Aia, 'ani ru ne'eri ki, na Ano'li ru Abu ka fa'amanata kia ne'e noa'a kulu kasi ru'u 'ua 'i saena na "kula abu liu," ana kaida'li na Babala Abu tua 'ua.

⁹ Ma ru ne'eri ka fa'amanata kulu 'ani ta'li ru ana kaida'li ne'e. Nia fa'amanata kulu 'ani na kwatelana na kwate'a ki fa'inia na kwaisu'usi'anga ki noa'a kasi fa'asikasika manatada ngwae ki.

¹⁰ Osi'ana taki ne'eri ki fata go'o sulia fanga, ma kwa'unga, ma na fa'asikasikalana noni. Ma na taki ne'eri ki leka go'o sulia bali ana noni, ma ni'li ka talinga'li go'o 'ana leleka ka dao ana kaida'li God ka rokisias 'ani ta ru faolu.

¹¹ Ma ana kaida'li ne'e sa Jesus Christ ka dao na'a ma'li fuana sasilana na rao'a na 'ingata'li fata abu ana tala faolu ne'e le'a ka liufia tala 'ua. Na Babala Abu ne'e nia ka rao 'i saena nia 'i langi, nia le'a ka tasa ma ka doe liufia na Babala Abu 'i ano. Noa'a ta ngwae kasi saunga'inia na Babala Abu ne'eri, ma na Babala Abu ne'eri noa'a kasi tua saena magalia ne'e.

¹² Ma sa Jesus Christ ka ru'u ana ta'li kaida'li go'o 'i saena "kula abu liu" ne'e tua ma'li 'i langi, ma noa'a nia kasi ru'u la'u. Ma ana kaida'li nia ka ru'u, nia kasi ngalia ma'li na 'abuna nanigot ki fa'inia buluka fuana na kwaisu'usi'anga. Bore ma nia ka ru'u lala fasi 'iri nia ka kwatea na 'abuna talana fuana kwaisu'usi'anga, ma 'una'eri nia ka sasia ka talangwara'u fuaka fuana tua'a 'ani mauri'a firi.

¹³ Sulia na ru ne'e na taki ki fa'amanata 'ani, di'ia ta ngwae bore 'ana noa'a kasi sikasika 'i maana God, na fata abu ka fa'asikasika nia 'ani namulilana ana 'abuna nanigot, ma buluka, ma na fu'a fu'ana kala buluka.

¹⁴ Aia, ma di'ia nia talangwara'u go'o 'ana fuana ta ngwae ka fa'asikasika go'o 'ana 'ani 'abuna buluka fa'inia nanigot ki, 'una'eri nia ka tasa liu mo di'ia nia sikasika 'ani 'abuna sa Jesus Christ. Ma 'ani na kwai'afilana Ano'li ru Abu tuatua firi, sa Jesus Christ ka fo'osi 'ani nonina talana fuana God, ma nia noa'a kasi to'o go'o ana ta rora'a. Ma sulia na 'abuna, nia fa'asikasika maurilaka ta'ifau, fasi 'iri kulu ka rao fuana God ne'e mauri mamana. Ma noa'a kulu kasi fulia la'u ti ru ne'e ka tala'li kia 'uana mae'a.

Na 'abu fa'ata'inia ne'e God alafafia na fata alanga'inga nia

¹⁵ Ma osi'ana nia 'una'eri, sa Jesus Christ na'a ne'e ngwae gwaunga'li na'a fafia fau alanga'inga faolu, fasi 'iri na ngwae ne'e God saeda, kike ba'a ngalia na mauri'a firi ne'e God fata alanga'li 'ania. Nia talangwara'u go'o 'ana fuana God ka sasi 'una'eri, osi'ana na maelana sa Jesus Christ. Ma sulia na maelana sa Jesus Christ, God ka lafua na'a ta'anga'a ngwae ne'e kira sasi'li ana kaida'li na fau alanga'inga 'ua nia gwaunga'li 'ua fafida.

¹⁶ Aia, muke manata basi sulia na ngwae ne'e tua ma ka keresia ta'li 'aba ru ne'e fa'ata'inia di'ia nia ke mae, sa tai ne'e ke ba'a ngalia na to'oru'a nia ki. Ana kaida'li na ngwae ba keresia 'aba ru ne'eri nia mae, nia talinga'li fuana ta ngwae la'u ka fa'ata'li mamana ana ne'e nia mae, sui mala na ngwae ne'e nia ka fata sulia 'i saena 'aba ru ne'eri ka fi'li ngalia na'a to'oru'a ne'eri ki.

¹⁷ Ma di'ia ngwae ba keresia 'aba ru ne'eri ka mauri 'ua, na ru ba nia keresia ki nia 'aftita'li ka fuli. Ma di'ia nia ka mae mala, na ru ne'e nia keresia ki ka fi'li fuli.

¹⁸ Nia ne'e na fau alanga'li 'anga etaeta ba God dao mamana kaida'li kira namulia ana 'abu.

¹⁹ 'Una'eri, sa Moses ka fa'amanata 'ani ngwae 'i na'o ki sulia ru ki ta'ifau ne'e taki totonga'li kira ka sasi'li, sui nia ka ngalia 'abu fa'asia na buluka ki fa'inia na nanigot ki, ma ka dola 'ani kafo. Sui nia ka loloma'inia na ifuna sipsip ne'e kira fa'ameoa ma na rarana 'ai ne'e kira saea 'ani "hisop." Ma nia ka namulia na buka ne'e kira keresia 'ani taki ne'eri ki, ma ka namulia logo 'ani na ngwae ki.

²⁰ Ma sa Moses ka fata 'uri, "Na 'abu ne'eri, nia fa'ata'li mamana ana fau

alanga'i 'anga ne'e God ba'e kamu 'uana 'liri muke ro'osulia."

²¹ Nia ka 'una'eri logo sa Moses ka namulia na'a Babala Abu ne'e kira saunga'inia 'ani 'aba ifi, ma ka namulia logo na ru ki ta'ifau 'i saena fuana na fo'osilana God.

²² Ma ka 'una'eri logo, na taki ki ka saea ne'e nia teo fuana fa'asikasikalana na ru 'oro ki 'ani 'abu. Ma 'una'eri logo, di'ia noa'a kira kasi saungia ta ru mauri ma 'abuna ka afe, nia 'afita'i God ka rufuanata ana na ta'anga'a ta ngwae.

Kwaisu'usi'anga sa Jesus Christ ne'e lafua ta'anga'a ki

²³ Ma na ru fuana fo'osilana God 'i ano ki, kira di'ia go'o 'ana nununa ana ru mamana ki ma'li 'i langi, nia ne'e ngwae kira ka fa'asikasikada 'ani 'abu 'una'eri. Bore ma na ru mamana ki ma'li 'i langi oga na kwaisu'usi'anga ne'e le'a ka tasa.

²⁴ Sulia ana kaida'i sa Jesus Christ kwate'a na'a kwaisu'usi'anga nia fuana God, nia kasi ru'u ma'li saena Babala Abu 'i ano ne'e ngwae ki kira saunga'inia ka di'ia go'o 'ana na nununa Babala Abu mamana 'i langi. Nia leka 'i langi, ma 'i ne'eri nia ka tua fa'inia God fuana 'afilaka.

²⁵ Ma sulia fa'li ngali ki ta'ifau, na 'ingata'i fata abu ngwae Jiu ki, nia ka ru'u saena "kula abu liu" ana Luma Abu God ne'e 'i ano, ana ta'i kaida'i saena ta'li fa'li ngali 'uana kwatelana kwaisu'usi'anga 'ani 'abuna ru mauri 'ae'aela ki. Bore ma sa Jesus Christ nia noa'a kasi ru'u ana kaida'i 'oro ki fuana kwatelana na kwaisu'usi'anga 'ani nia'a talana.

²⁶ Sulia di'ia nia 'una'eri, 'ita ma'li ana etangilana saunga'ilana na magalia, nia ka nonifi funifara'a ana kaida'i 'oro ki. Bore ma ana kaida'i 'isi ne'e ki, nia ka leka ma'li ana ta'li kaida'i go'o fasi 'liri nia ka lafua ta'anga'a ki 'ani na kwatelana kwaisu'usi'anga ana nonina talana. Ma noa'a nia kasi sasi na'a 'una'eri la'u.

²⁷ Aia, ma na ngwae saena magalia ne'e ki, kira mae ana ta'li fa'li kaida'i go'o, sui mala God ke ba'a matalanga'inida.

²⁸ Ma 'una'eri logo, sa Jesus Christ ka mae ana ta'li kaida'i go'o fuana kwaisu'usi'anga fuana lafulana na ta'anga'a na ngwae 'oro ki. Ma nia ke ba'a oli la'u ma'li 'i ano, noa'a la'u fuana lafulana ta'anga'a ngwae ki, bore ma nia ke ba'a oli fuana fa'lamaurilana na ngwae ne'e kira kwaimasi ana ki.

10

¹ Na taki ne'e sa Moses kwate'e ki, na nununa go'o 'ana ru mamana ne'e

le'a ka tasa ne'e sa Jesus sasi'li fuaka ki. Na taki ki saea kira 'idufa'i kwatea na kwaisu'usi'anga ki ana fa'li ngali ki ta'ifau. Ma kulu ka saiana na taki ne'eri ki, kira 'afita'i go'o ka fa'asaga na ngwae ne'e kira fo'osia God ki.

² Di'ia na kwaisu'usi'anga ne'eri kwate ma sa tai fa'ida ne'e kira fo'o ma kika sikasika na'a, noa'a kira kasi bolo fuana kwatelana la'u ta kwaisu'usi'anga, osi'ana kira saiana God ke ba'a rufuanata na'a ta'anga'a kira ki ta'ifau, ma noa'a kira kasi kwaimanatai la'u.

³ Bore ma sulia fa'li ngali ki ta'ifau, na kwaisu'usi'anga kira ki fa'amanata oli ada ana ta'anga'a kira ki.

⁴ Sulia nia 'afita'i go'o fuana 'abuna buluka ki fa'inia na nanigot ki ka lafua na'a ta'anga'a kia ki.

⁵ Nia ne'e ana kaida'i sa Jesus Christ karangi ka leka na'a ma'li saena magalia, nia fata fuana God ka 'uri,

"Noa'a la'u kwaisu'usi'anga ana ru mauri 'ae'aela ki ne'e 'oko oga, bore ma 'oko kwatea na noni fuaku.

⁶ Sulia noa'a 'oe kosi saele'a go'o fa'inia na kwaisu'usi'anga 'ani na ru mauri 'ae'aela ki ne'e kira do'ofia ma na 'abuna ru 'ae'aela ki fuana na lafulana ta'anga'a ki.

⁷ Sui, nau ku saea, 'God 'ae, nau ku dao na'a fasi 'liri nau ku sasi sulia tae ki ne'e 'oko oga, di'ia kira kerekere na'a sulii nau 'i saena Kerekere'a Abu.' "☩

⁸ Aia, sa Jesus ka saea ne'e God noa'a kasi oga go'o na kwate'a ki ma na kwaisu'usi'anga ne'e kira do'ofia ma na 'abuna ru mauri 'ae'aela ki fuana na lafulana ta'anga'a ki. Ma noa'a nia kasi saele'a sulia na ru ne'eri ki. Ma nia ka fata 'una'eri, sui bore 'ana na taki sa Moses ki kira fata sulia kwaisu'usi'anga ne'eri ki.

⁹ Ma nia ka fata la'u 'liri fuana God, "Nau ku dao na'a fasi 'liri nau ku sasi sulia tae ki ne'e 'oko oga." Ma sulia na ala'anga ne'eri, kulu saiana God ka lafua na'a kwaisu'usi'anga ana na taki, ma ka rokisia na'a 'ani na kwaisu'usi'anga 'ani sa Jesus Christ.

¹⁰ Ma sulia sa Jesus Christ nia sasi sulia na'a kwaiogai 'anga God, ma God ka lafua na'a ta'anga'a kia ki, ma ka fa'asikasika kulu na'a. Nia 'una'eri, sulia kwaisu'usi'anga sa Jesus Christ 'ani nonina talana ana ta'li kaida'i go'o, ma ka noa'a la'u ta fo'osi 'ani nonina ana ruana kaida'i.

¹¹ Ma na fata abu Jiu ki kira 'idufa'i ru'u 'i saena Luma Abu sulia asoa ki,

ma kira ka sasia na rao'a kira 'ani kwaisu'usi'anga ana kaida'i 'oro ki. Bore ma na kwaisu'usi'anga ne'eri ki, noa'a kira kasi bolo fuana lafulana na ta'anga'a ngwae ki.

¹² Ma sa Jesus Christ ne'e, nia kwatea kwaisu'usi'anga nia ana ta'i kaida'i go'o fuana lafulana na ta'anga'a ki. Ma nia kasi oga ke kwatea la'u ta kwaisu'usi'anga ana ta kaida'i matamata. Ma ana kaida'i nia ka kwatea na'a kwaisu'usi'anga nia ka sui, nia ka tua 'i bali 'olo'olo ana God, sulia na rao'a nia fuana na kwaisu'usi'anga ka sui na'a.

¹³ Ma sa Jesus Christ ke tua go'o 'ana 'i ne'eri, ma nia ka kwaimasi ana kaida'i ne'e God ke ba'a fu'a ka liufia na malimae nia ki.

¹⁴ Aia, sulia ta'i kwaisu'usi'anga ne'eri, nia ka lafua na'a ta'anga'a kia ki, ma nia kwate ma kulu ka saga tua tua firi.

¹⁵ Ma na Ano'i ru Abu nia fata la'u sulia na ru ne'eri ki ka 'uri,

¹⁶ "Nau'a na Aofia, ma saena asoa ne'e ke ba'a dao ma'i, nai ba'a alua ta fau alanga'inga faolu fuada fuana fa'amaurilada 'uri:

Nai ba'a alua na taki nau ki 'i saena man-
atada, ma nai ba'a keresia saena
maurilada."*

¹⁷ Ma na Ano'i ru Abu ka fata la'u 'uri,
"Na rora'a kira ki ma na abula ta'anga'a
kira ki, nai ba'a rufuanata ani, ma
noa'a nau kusi manata la'u to'o
ani."*

¹⁸ Aia, kaida'i God ka rufuanata na'a
ana ta'anga'a, noa'a kasi bolo fuana na
kwatelana la'u ta kwaisu'usi'anga fuana
lafulana ta'anga'a ki.

*Kuke dau ngasi ana fito'onga kulu ana
God*

¹⁹ Ngwaefuta nau kina, sulia na maelana
sa Jesus, kulu saiana kuke leka nonira'a
fuana ru'unga'a saena "kula abu liu."

²⁰ Sulia sa Jesus nia saunga'inia na tala
faolu fuaka fuana leka'a ma'i siana God,
fasi 'iri kuke mauri firi fa'inia. Nia sasi
'una'eri 'ania na kwaisu'usi'anga 'ani
nonina.

²¹ Kulu to'o na'a ana ta'i 'ingata'i fata
abu le'a liu ne'e gwaunga'i fafia ngwae
God ki.

²² Ma sulia ru ne'eri ki, kuke dao siana
God fa'inia na fo'onga'a ne'e mamana,
ma na fa'amamana'anga ne'e ngasi, ma
na manata'anga ne'e faolu, sulia kulu
saiana God fa'asikasika kia na'a sulia
sa Jesus. Ma kuke siuabu logo fuana

fa'ata'ilana God ne'e fa'asikasika kulu
na'a.

²³ Kulu saea fuana ngwae ki ne'e kulu
manata kwaimasi ana God. Ma kuke
dau ngasi ana fito'onga 'uana na ru ba
God nia fata alanga'i 'ani fuaka ki, sulia
kulu saiana nia ke ba'a fa'amamana na
fatalana.

²⁴ Ma kulu ke manata sulia na kwaio-
gai 'anga kia kwailiu, fasi 'iri kuke
kwai'afi aka kwailiu, ma kuke fa'ata'inia
na alafe'anga fuaka kwailiu 'ani ru le'a
ne'e kulu sasi'i ki.

²⁵ Aia, ma noa'a kulu kasi tua fa'asia na
fiku'a fa'inia fo'osilana God, di'ia ti ngwae
ne'e kira sasia. Bore ma kuke fiku fasi 'iri
kuke radu kulu kwailiu, sulia kulu saiana
na asoa ana olilana ma'i na Aofia sa Jesus
nia karangi na'a.

²⁶ Di'ia kulu saiana ka sui na'a na
fa'amanata'anga mamana ki, ma di'ia
kulu ina'u go'o 'akulu ana sasilana ru
ta'a ki, tama noa'a ta kwaisu'usi'anga kasi
bolo go'o fa'inia lafulana rora'a kia ki.

²⁷ Ma di'ia ta ngwae sasi 'una'eri, nia
ka ma'u sulia nia masia na'a na mata-
langa'inga doe, ma na mafula 'ako'ako
ne'e God ke ba'a fa'alia 'ani sa tai fa'ida
ne'e kira tata'e saulia nia'a.

²⁸ Ma ana kaida'i ba sui, sa tai ne'e ka
aburongo go'o 'ana ana na taki sa Moses
ki, ma di'ia ta uulu ngwae nama ta ro
ngwae ka fata fa'amamana ne'e ngwae
ne'eri rora, noa'a kira kasi manataia, kika
saungia go'o.

²⁹ Ma di'ia ka 'una'eri fuana taki sa
Moses ki, na kwa'ikwa'inga ne'e doe ka
tasa fuana sa tai ne'e 'aila 'ania na Ngela
God 'i ta'ena. Sulia na abulalana na ngwae
'una'eri nia fa'ata'inia ne'e nia fia fasi na
maelana sa Jesus Christ noa'a kasi 'inoto'a
go'o, ma nia fia fasi na fau alanga'i faolu
ne'e tolotia ka fa'asikasika nia, noa'a kasi
'inoto'a logo. Aia, na ngwae 'una'eri nia
fata fa'alia na Ano'i ru Abu ne'e kwai'ofe
ana nia'a.

³⁰ Sulia kulu saiana God ba fata 'uri,
"Nai ba'a du'u, nau na'a ne'e nai kwatea
matalanga'inga fuana ngwae ki, osi'ana
na abula ta'anga'a kira ki." Ma na
Kerekere'a Abu ka fata la'u 'uri, "Na Aofia
ke ba'a matalanga'inia na ngwae nia ki."

³¹ Si di'ia na God mauri nia dau fafia ta
ngwae fuana matalanga'ilana, na ngwae
ne'eri ke ba'a ma'u liu.

³² Ma muke manata to'ona kaida'i 'ato
'oro ba kamu ru'u 'i saena ki, kaida'i
kamu eta to'o ana madakola'anga sa
Christ.

³³ Kira fa'afii kamu, ma kira ka fata siara'i kamu maana ngwae 'oro ki. Ma ana ti kaida'i, kamu ka ma'udi fuana 'ado'a fa'inia na ngwae kwaima kamu ki ne'e ti ngwae kira fa'afii kira 'una'eri.

³⁴ Aia, ma ana kaida'i kira alu ngwae fa'amamana ki saena luma ni lokafo, muka manataida, ma muka 'afida. Ma muka saele'a go'o amu'a ana kaida'i ngwae ki kira laua na to'oru'a kamu ki ta'ifau, sulia kamu saiana muka to'o la'u ana to'oru'a le'a ka tasa ki ne'e nia tuatua firi 'i langi.

³⁵ Du'ungana 'una'eri, noa'a kamu kasi ma'u. Si di'ia muke fa'amamana ngan-gata ana God, muke ba'a ngalia na kwa-iara'a nia fuamu'a ne'e le'a ka tasa.

³⁶ Muke to'o ana mabetau'a, fasi 'iri muke sasi sulia kwaiogai 'anga God, ma muke ngalia na'a ru ne'e nia fata alanga'inia fuamu'a ki.

³⁷ Osi'ana na Kerekere'a Abu ba fata 'uri,
"Karangi nia ke ba'a leka ma'i, ma nia noa'a kasi tau na'a.

³⁸ Ma na ngwae saga nau ki, kike ba'a fa'amamana ma kike mauri.

Bore ma di'ia sa tai bore ada ne'e oli fa'i buri sulia kira ma'u, noa'a nau kusi saele'a go'o fa'inida."^{*}

³⁹ Bore ma kulu noa'a kasi di'ia na ngwae ne'e kira ngalia kwa'ikwa'inga sulia kira leka tau 'una'eri. Kulu fa'amamana ana God, ma nia ka fa'amauri kia.

11

Kulu fito'o ana God ke fulia fata alanga'inga nia

¹ Di'ia kulu fito'o ana God, kulu saiana kuke ba'a ngalia ru le'a ki ne'e kulu kwaimasi ana fa'asia nia'a, sui bore 'ana kulu noa'a kasi lisida 'ua.

² Aia, ma na ngwae 'ua ki 'i na'o ma'i, God alafafida sulia na fito'onga kira ana nia'a.

³ Sulia na fito'onga kulu ki, kulu saiana God nia saunga'inia na ru ki ta'ifau 'ani fata totonga'inga nia. Na ru ki ta'ifau ne'e kulu lisia, kira 'ita ma'i fa'asia na ru ne'e noa'a kulu kasi lisi'i ki.

⁴ Sa Abel ba fito'o ana God, ma nia ka kwatea na kwaisu'usi'anga nia fuana God ne'e le'a ka liufia na kwaisu'usi'anga ne'e sa Kein kwatea. Ma sulia na fito'onga sa Abel, God ka saea nia 'olo'olo, sulia God alafafia na kwate'a nia ki. Osi'ana sa Abel fito'o ana God, na ru ne'e nia sasi'i ka fa'amanata kia 'ua, sui bore 'ana nia ka mae na'a.

⁵ Ma sa Enok ka fito'o ana God, ma noa'a nia kasi mae, sulia God ngalia 'uana 'i langi, ma noa'a ta ngwae 'i ano kasi lisia la'u sa Enok. Ma na Kerekere'a Abu ka saea God saele'a liu sulia sa Enok, ma God fi'i ngalia 'uana 'i langi.

⁶ Di'ia ta ngwae noa'a kasi fito'o ana God, noa'a liu God ka saele'a fafia. Sulia sa tai ne'e leka ma'i siana God, nia ka fito'o nama ne'e God tua ma ka fa'ale'a na ngwae ne'e kira leka ma'i siana ki.

⁷ Ma sa Noa fito'o ana God, ma nia ka ro'osulia na fata totonga'inga God ki fuana sulia na igoigo ne'e ke ba'a dao ma'i. Nia ka fa'amamana, sui bore 'ana nia kasi lisia 'ua na igoigo ne'eri. Nia ka ro'osulia God, ma ka saunga'inia ta'i faka doe. Ma kaida'i ne'e kafo doe ka fungu ma'i, nia fa'inia na ngwae nia ki kira ka mauri. Ma kaida'i nia sasi 'una'eri, nia ka fa'ata'inia ne'e ngwae matamata ki kira ta'a ma kika totolia ngalilana na kwa'ikwa'inga God. Ma God ka saea sa Noa nia 'olo'olo sulia na fito'onga nia.

⁸ Ma sa Abraham fito'o ana God, ma nia ka ro'osulia na fatalana. God ba'ea nia ka leka fa'asia ma'e fanoa nia 'uana ta aba'i kula matamata la'u ana kula ne'e God fata alanga'i 'ani fasi 'iri ka kwatea fuana. Nia ne'e sa Abraham ka fa'asia fanoa nia, sui bore 'ana noa'a nia kasi sai 'ua ana 'i fa'i ne'e nia leka 'uana.

⁹ Ma kaida'i nia ka dao ana aba'i kula ne'e God fata alanga'i 'ani, nia ka tua di'ia na ngwae kwaita ana aba'i kula ne'eri, ma nia ka tua go'o 'ana saena babala. Nia ka 'una'eri logo ana ngela nia sa Aesak, ma ko'o nia sa Jakob. Kera sai logo ana na fata alanga'inga ne'e God saea fuana sa Abraham nia teo logo fuadaro'o.

¹⁰ Sa Abraham tua 'una'eri, osi'ana nia kwaimasi ana fanoa le'a ne'e God saunga'inia 'i langi ne'e teoteo firi ma noa'a kasi sui.

¹¹ Ma sulia na fito'onga, sa Abraham bolo fa'inia nia ka to'o ana ngela, sui bore 'ana nia ka ngwaro, ma na 'afe nia 'i Sera ka 'abara'a logo. Ma kera ka to'o ana ngela, sulia kera fito'o ana God ke ba'a fa'amamana na fata alanga'inga nia.

¹² Bore 'ana sa Abraham ka ngwaro ma leleka karangi ka mae, kera to'o ana kwalafa 'oro liu ki. Kira 'oro ka di'ia na bulubulu ki saena mamanga, ma na one 'i nininiani asi ne'e noa'a kasi totolia to'oma'ilana.

¹³ Aia, na ngwae ne'eri ki kira fito'o ana God, ma kira ka eta mae sui mala kira ka fi'i ngalia ru ki ta'ifau ne'e God nia fata alanga'i 'ani fuada. Ma kira ka manata

^{*} 10:38 Habakuk 2:3-4

sulia na ru ne'e God nia fata alanga'li 'ania ki, ma kira ka saiana kike ba'a ngalia ana kaida'li matamata. Ma kira ka saea logo na fanoa ne'e kira to'o ana, noa'a la'u na fanoa kira, sulia na fanoa mamana kira ne'e nia ma'li 'li langi.

¹⁴ Aia, ma na ngwae ne'e kira fata 'luna'eri ki, kira fa'ata'inia ne'e kira kwaimasi ana na fanoa mamana kira.

¹⁵ Ma sa Abraham ma na ngwae ne'eri ki logo noa'a kasi manata na'a 'uana na fanoa kira ba kira leka fa'asia. Si di'ia nia 'luna'eri, nia bolo go'lo 'ana fuada 'uana oli'a 'li ne'eri.

¹⁶ Bore ma, kira ka lulu 'uana na fanoa le'a liufia na fanoa ba kira fa'asia, sulia kira kwaimasi 'uana na fanoa kira 'li langi. Sulia na ru ne'eri, God ka sae'le'a ana kaida'li kira saea nia'a 'ani God kira, sulia nia sasi aka'u ta'ifau na'a ana fanoa ni tua'a boborida ma'li 'li langi.

¹⁷⁻¹⁸ Kulu saiana God nia fata alanga'li fuana sa Abraham, sulia na ngela nia sa Aesak ne'e na kwalafa nia ke ba'a 'oro liu. Ma ana kaida'li God ka ilito'ona na fito'onga sa Abraham, nia ka saea fuana ka saungia sa Aesak fuana kwaisu'usi'anga. Ma na fito'onga sa Abraham ka ngasingasi'a fafona na fata alanga'linga God fuana, ma nia ka sasi aka'u fuana saungilana ngela muta'li nia sa Aesak 'iri nia ka kwaisu'usi 'ania.

¹⁹ Sa Abraham sasi 'luna'eri osi'ana nia fia fasi di'ia sa Aesak ka mae, God saiana ka ta'e nia fa'asia mae'a. Ma ka 'luna'eri nia di'ia God ta'ea sa Aesak fa'asia mae'a mamana.

²⁰ Sa Aesak logo, sulia na fito'onga nia ana God, nia ka fa'ale'a na ro ngela nia ki sa Jakob fa'inia sa Esau, ma ka fa'arongo 'ani tae ne'e ke ba'a dao ma'li fuadaro'o.

²¹ Ma sa Jakob logo, sulia na fito'onga nia, nia ka fa'ale'a na ngela ngwane sa Josef ki ana kaida'li sa Jakob tua na'a fuana maelana. Ma nia ka uu oro oro sulia fa'li kuba nia, ma ka fo'osia God.

²² Ma sa Josef logo, sulia na fito'onga nia, ana kaida'li nia tua na'a masia na maelana, nia fata ka saea fuu'li ngwae Israel kira ke ba'a leka fa'asia fanoa 'li Ejipt. Ma nia ka ba'eda logo ana kaida'li ne'eri, kaida'li kira ka leka, kira ka ngalia logo na sulina fa'linida.

²³ Aia, na ma'a sa Moses logo fa'inia te'a nia, kera fito'o ana God. Sui bore 'ana na ngwae tatalafa'a 'li Ejipt ka fata totonga'li kike saungida kala ngela ngwane Jiu ki ta'ifau, kera kasi ma'u go'lo. Ma kaida'li sa Moses futa ana, kera ka sofonga'inia sulia uulu madamo ki, fasi 'iri kira kasi saungia, sulia na ngela ne'eri lisilana le'a liu.

²⁴ Ma sa Moses ka fito'o ana God logo. Ma kaida'li nia doe ma'li, nia 'aila 'ani ne'e kira saea nia'a 'ania na ngela kini sari'li sa Fero ne'e sarea.

²⁵ Ma sa Moses ka oga nonifii 'anga fa'inia na ngwae God ki, fa'asia na tua'a sae'le'a 'ani ta'anga'a ne'e noa'a kasi tau go'lo.

²⁶ Ma nia ka manata fasi nia le'a fuana fa'akaisilana osi'ana na fito'onga nia ana na Christ ne'e God ke ba'a kwatea ma'li. Ma noa'a nia kasi manata sulia na to'oru'a doe ne'e nia ngalia 'li Ejipt. Sulia nia masia na'a ru le'a ki ne'e God ke ba'a kwatea fuana ana kaida'li nia 'ua ma'li.

²⁷ Ma sulia na fito'onga sa Moses, nia ka leka fa'asia 'li Ejipt. Ma noa'a nia kasi ma'u go'lo 'ani saeta'anga na ngwae tatalafa'a 'li Ejipt. Nia di'ia sa Moses lisia God ne'e noa'a ta ngwae kasi saiana lisilana. 'Una'eri, sa Moses nia ka leka nama.

²⁸ Ma sulia na fito'onga sa Moses, nia ka saea fuana fuu'li ngwae Israel kira leka sulia na fafanga'a ana Daofa'li Liu'a, ma kira ka namulia na sina maa ana luma kira ki 'ani 'abuna kala sipsip, fasi 'iri na 'ainsel ne'e God kwatea ma'li noa'a kasi saungia na fa'ina'ona'o ngela ngwane kira ki, ma ka daofa'li liu fa'asia na luma kira ki.

²⁹ Ma sulia na fito'onga fuu'li ngwae Israel, nia kwate ma kira ka totolia to'o folo 'anga ana Asi Meo. Sulia God kulaa na kafo 'iri kika leka di'ia kira fali fafona ano langalanga. Ma ana kaida'li ne'e ngwae 'li Ejipt ki kira lalida kwau, kira ka kwa'li kika ka mae ta'ifau, sulia God sasia na asi doe ne'e ka fungu la'u ma'li fafida.

³⁰ Aia, fuu'li ngwae Israel fito'o ana God. Ma ana kaida'li kira dao ana fanoa 'li Jeriko, kira ka liu kalia na fa'li labu ne'eri sulia fiu asoa ki, sui God ka ofota na'a fa'li labu ne'eri 'li ano.

³¹ Ma ta'li kini 'usu ne'e tua saena fanoa ne'e 'li Jeriko, na satana 'li Rahab, nia na kini fito'o ana God. Sulia ana kaida'li ro ngwae ne'e sa Josua asunga'inidaro'o ma'li, kera leka ago ma'li fuana lisilana ngasingasi'anga ana fanoa ne'eri, 'li Rahab ka 'afi kero'a. Sui, noa'a kira kasi saungia 'li Rahab, ana kaida'li ne'e fuu'li ngwae Israel kira sau ta'ifau ana ngwae ne'e kira aburongo ana God.

³² Ma nai mango basi 'luna'eri ana na ala'anga ne'e, sulia noa'a naisi to'o na'a ana ta kaida'li fuana fata'a la'u sulia na fito'onga na ngwae di'ia sa Gideon, sa Barak, sa Samson, sa Jefta, sa David, sa Samuel, ma na profet ki.

³³ Sulia kira fito'o ana God, ma ti ai ada kira fu'a ka liufia ngwae 'oro ana fu'anga

saena fanoa doe ki. Ma ti ngwae ada kira sasia ru saga ki, ma kira ka ngalia na'a tae ki ne'e God nia fata alanga'i 'ania. Ma ti ai ada ana kaida'i kira tua karangia na lion ki, ma noa'a ta lion kasi 'aleda go'o.

³⁴ Ma ti ai ada la'u, kira fito'o ana God, ma na mafula 'ako'ako doe kasi du'afida go'o. Ma ti ai ada la'u, na malimae kira ki noa'a kira kasi bolo fuana saungilada. Ti ai ada, sui bore 'ana kira ka ngwata'uta'u, God fa'angasingasida la'u. Sui, kira ka lalida na fuani oro matamata ki.

³⁵ Ma ti kini 'i na'o ma'i, kira fito'o ana God, ma na ngela kira ki ne'e mae, kira ka mauri la'u.

Aia, ma ti ngwae la'u ne'e kira fito'o ana God ma'i 'i na'o ki, ma na malimae kira nangasida na'a fuana mae'a. Bore ma noa'a kira kasi oga go'o tafi'a fa'asia non-ifi'anga ne'eri, du'ungana kira sai le'a ana ne'e kike ba'a tata'e fa'asia mae'a 'uana mauri'a mamana.

³⁶ Ti ai ada, na malimae kira ki kira fa'a 'lekeda ma kira ka nangasida. Ma ti ai ada kira ka firi fafida 'ani sene ki ma kira ka alu kira saena luma ni lokafo.

³⁷ Ti ai ada logo, kira 'uila'i fauda leleka kira ka mae. Ma ti ngwae la'u kira folosida 'ani ro afu ru 'anga. Ma ti ai ada kika saungida 'ani sele ni ofo'a ki, osi'ana na fito'onga kira. Ma ti ai ada, kira ka toro 'ani na 'u'uila sipsip fa'inia nanigot, sulia kira dala'a liu mala. Ma na malimae kira ki ka fa'alida ma kira ka fa'akaisida.

³⁸ Ma na ngwae saena magalia ne'e noa'a kira kasi totolia na'a tua'a kwailiu fa'inida ngwae saga ne'eri ki. Ma ti ngwae ada kira fa'asia na'a luma kira ki, kira ka liu kwailiu go'o 'ada di'ia na ngwae noa'a kira kasi to'o ana ta fanoa. Kira ka tua 'i saena aba'i kula kwasi ki, ma gwauna na ua ki, ma saena faoda ki, ma kilu saena ano ki.

³⁹ Aia, God ka saele'a liu fafia na ngwae ne'eri ki, sulia na fito'onga kira, bore ma kira kasi ngalia ru ki ta'ifau ne'e God nia fata alanga'i 'ani fuada,

⁴⁰ sulia God manata sulia ru le'a ki tua bobori kulu 'ua. Nia oga ngwae ne'eri ki kira ka tua masia 'iri kuke 'ado logo fa'inida, ana kaida'i nia ka kwatea na'a ru le'a ki ne'e nia fata alanga'i ni'i.

12

God na Ma'a kia

¹ Aia, ma na ngwae 'oro ne'e kira fa'amamana ana God 'una'eri ki, nia di'ia kira tua fa'i kulu ana kaida'i ne'e, ma kira ka lialia 'uana tae ne'e kulu sasi'i. Nia ne'e kuke danga fa'iburi na'a 'ani ru ki

ta'ifau ne'e fa'adole kia, ma na ta'anga'a ne'e dau bibi aka ki. Sulia kulu di'ia na ngwae ne'e kira lalili ana masa'a doe. Ma kuke lalili ngasingasi'a, leleka kuka dao ana kula kuke fa'asuia ana.

² Ma kaida'i kulu lalili 'una'eri, kuke alu maakulu ana sa Jesus, sulia nia'a ne'e gwalona na fito'onga kia ki. Nia ma'udi ka mae ana 'ai rara folo. Ma noa'a nia kasi manata sulia na 'eke'a ana mae'a 'una'eri, osi'ana nia saiana nia ke ba'a to'o ana saele'anga 'i buri. Ma ana kaida'i ne'e, nia tua na'a 'i bali 'olo'olo ana God, na kula ni 'inoto'anga.

³ Muke manata to'ona na 'afita'i'anga ba kira sasi'i ana sa Jesus ana kaida'i ne'e ngwae ta'a ki kira siara'i nia. 'Una'eri, noa'a manatamu'a kasi dudu ana fito'onga kamu ki.

⁴ Muke su'ute fuana fu'alilana falafala ana ta'anga'a. Bore ma ta ngwae aumulu noa'a 'iri mae 'ua ana fu'alilana ta'anga'a.

⁵ Ma noa'a kamu kasi manata bura 'ani na ala'anga ni kwairadu'anga ba God saea fuamu'a na ngela nia ki, ba 'uri,

"Ngela nau 'ae, loko fafarongo le'a kaida'i na Aofia ka balufia 'oe.

Ma kaida'i nia ka fa'amanata 'oe, na manatalamu kasi dudu.

⁶ Sulia na Aofia ka balufia na ngwae ne'e nia alafe fuada ki.

Ma nia ka kwatea kwa'ikwa'inga fuana ngwae ne'e nia alafafida fasi kira na ngela nia ki."⁶

⁷ Muke uu ngasi, ma muke ala'ania God ka fa'asaga kamu, osi'ana ru ne'eri nia fa'ata'inia ne'e God nia tagi sulia kamu, ka di'ia na'a ta ma'a.

⁸ God saiana ka fa'asaga ngela nia ki ta'ifau. Ma si di'ia noa'a nia kasi fa'asaga 'oe, tama 'ae'o noa'a la'u ngela mamana nia.

⁹ Ma ana kaida'i ne'e ma'a kia ki 'i ne'e saena magalia ne'e, kira fa'asaga kia, ma kuke fu'usi doe ada. Ka 'una'eri logo, kuke ala'ania na Ma'a kia 'i langi ke fa'asaga kia, ma kuke to'o ana mauri'a firi.

¹⁰ Aia, na ma'a kia ki saena magalia ne'e, kira fa'asaga kia sulia kaida'i ti'ti'i go'o, sulia na falafala ne'e kira saiana nia le'a. Ma God fa'asaga kia 'iri nia ka 'afi kia, ma nia fa'asaga kia fasi 'iri kulu ka tua 'olo'olo logo di'ia nia'a.

¹¹ Ma ana kaida'i kira fa'asaga kia, kuke kwaimanatai sulia nia fii kia. Bore ma 'i buri 'ana fa'asaga'a, kulu saiana kuke ba'a to'o ana aroaro'anga sulia na abulalaka ke ba'a saga.

Na fa'amanata'anga fuana 'afilana ngwae fa'amamana ki

¹² Ta ne'e, muke uu ngasi, ma muke dau ngangata ana fa'amamana'anga kamu.

¹³ Ma muke leka sulia na tala saga, fasi 'iri na ngwae ne'e fa'amamanalada ngwata'uta'u, kira kasi faidanga 'ani fa'amamana'anga kira, bore ma na fa'amamana'anga kira ki ka ngasingasi'a.

¹⁴ Muke ilili 'uana tua'a 'ani aroaro 'anga fa'inia ngwae ki ta'ifau. Ma muke sasi ngangata 'iri na abula'anga kamu ki ka saga ta'ifau. Di'ia na maurilaka noa'a kasi saga, nia 'afita'i kuke lisia na Aofia.

¹⁵ Muke sasi ngangata fasi 'iri noa'a ta ngwae amu'a kasi 'aila 'ania na kwai'ofe'anga God. Ma noa'a kamu kasi ala'ania ta ngwae ka fa'alia na fa'amamana'anga kamu ki, di'ia ta 'ai ba to'o 'ana fua'i ru lilinga ki ma ka fa'alia na'a ngwae ki.

¹⁶ Muke lialia le'a fasi 'iri noa'a ta ngwae ke kakabara ma kira kasi manata doe ana God di'ia sa Esau. Sa Esau ka foli 'ani na gwa'i ngwaluda nia na ngela ngwane 'i na'o 'uana ta'i titiu ana fanga go'o.

¹⁷ Ma kulu saiana, 'i buri 'ana ne'e nia sasi 'una'eri, sa Esau fi'i oga ma'a nia ka fa'ale'a nia. Bore ma ma'a nia ka 'aila 'ania, ma ka fa'ale'a lala na ngwae'futa nia, sulia nia 'afita'i na'a fuana olita'ilana ru ki ne'e nia foli ta'ifau na'a 'ani'i, sui bore 'ana nia ka gwafea ma'a nia 'ani na angia'a.

¹⁸ Na tala 'uana dao'a siana God ne'e kulu leka sulia, noa'a kasi usulia na tala ne'e fuu'i ngwae Israel 'i na'o. Sulia na ru ne'e kira dao karangia ana, kira saiana lisilana, ma kira ka saiana sama'a to'ona. Sulia 'i ne'eri na fa'i ua 'i Saenae ne'e du'a 'ani mafula, ma ka rodo'a 'i ne'eri, ma na iru ka iru ngasingasi'a.

¹⁹ Ma kira ka rongoa na lingana bungu, ma na lingana ako'a doe God. Ma ana kaida'i ngwae ne'eri ki kira rongoa na'a linga 'i ru ne'eri, kira ka ma'u, ma kira ka amasia ana 'iri nia kasi ala'a la'u.

²⁰ Sulia kira ma'u liu 'ani ala'anga God ba 'uri, "Di'ia ta ngwae nama ta ru mauri 'ae'a'ela bore 'ana ne'e sama to'ona fa'i ua ne'e, muke 'uila'i fauna leleka nia ka mae."[✧]

²¹ Ma sulia na ru ne'e kira lisida ki ana kaida'i ne'eri nia kwaifa'ama'ui liu, sa Moses bore ka saea, "Nau ku ma'u ma ku lebebe na'a."[✧]

²² Ma kaida'i ne'e, kulu noa'a kasi dao karangia na'a ru 'una'eri. Sulia kulu dao na'a ana ua 'i Sion, na fanoa God ne'e

mauri, na fanoa doe 'i Jerusalem 'i langi. Nia na kula ne'e fikulana mole'e 'ainsel ki kira tua ana.

²³ Kulu fiku ma'i fa'inia na ngela etaeta God ki ne'e kira saele'a liu, ma na satada kira keresa ma'i 'i langi. Ma kulu ka dao na'a siana God ne'e matalanga'inia ngwae ki ta'ifau. Ma kulu ka dao logo siana na mangoda ngwae le'a ki ne'e God fa'asagada.

²⁴ Ma kulu ka dao siana sa Jesus, na ngwae ne'e saunga'inia na fau alanga'inga faolu fuaka fa'inia God. Sulia na 'abuna ne'e igo, kuke ba'a ngalia na ru le'a ki, bore ma 'abuna sa Abel noa'a kasi kwatea ru le'a ne'eri ki.

²⁵ Muke kwairo'oi ana fatalana God. Sulia na ngwae ba kira 'aila 'ani kwairo'oi 'anga ana God ana fa'i ua 'i Saenae, kira ngalia na'a kwa'ikwa'inga doe. 'Una'eri logo, di'ia kamu ka 'aila 'ani na ngwae ne'e ala'a ma'i fuakulu fa'asia 'i langi, kamu ke ba'a ngalia na kwa'ikwa'inga logo.

²⁶ Ka tau na'a ma'i, na magalia ne'e saola sulia na lingalingana fatalana God. Sui ana kaida'i ne'e, nia ka fata alanga'i ka 'uri, "Ta kaida'i la'u, nai ba'a salonga na magalia ne'e fa'inia 'i langi logo."[✧]

²⁷ Ma na ala'anga ne'eri, "ta kaida'i la'u" ka fa'ata'inia God ke ba'a salonga na ru ne'e nia saunga'inia ki, ma ka lafuda ta'ifau, fasi 'iri na ru ne'e teo tari ki go'o ne'e ka ore.

²⁸ Sulia kulu tua saena 'Inoto'anga ne'e babato'o firi, kuke ba'atafea God, ma kuke fa'asaele'a God 'ani fo'osilana ma fa'ata'ilana fa'adoe'a.

²⁹ Sulia God kia, nia saiana fa'alilana na ngwae ki 'ani mafula.

13

Falafala ne'e fa'asaele'a God

¹ Kamu'a na bara ngwae asina go'o ana sa Christ, muke uu ngasi 'ani alafe'anga fuamu'a kwailiu.

² Noa'a kamu kasi manata bura 'ani na kwalolana na ngwae dao ki. Sulia ti ngwae kira kwaloa ngwae ki saena luma kira, bore ma kira kasi saiana ne'e ngwae ba kiri 'ainsel ki lala.*

³ Aia, kamu kasi manata bura logo 'ani ngwae ne'e kira tua saena luma ni lokafo ki. Muke tagi le'a sulida, di'ia ne'e kamu tua fa'inida saena luma ni lokafo. Ma muke 'afia logo na ngwae ne'e kira to'o ana 'afita'i'anga ki, di'ia ne'e kamu to'o logo ana 'afita'i'anga fa'inida.

✧ 12:20 Eksodas 19:12-13

✧ 12:21 Diutronomi 9:19

✧ 12:26 Hagae 2:6

✧ 13:2 Jenesis 18:1-8; 19:1-3

⁴ Aia, nia ka le'a fuamu'a ta'ifau muke fa'adodea na tua fiku'a ana ara'inga. Muke tua mamana fuana ara'li kamu ki ma 'afe kamu ki. Sulia God ke ba'a kwatea kwa'ikwa'inga fuana sa tai ne'e abulalana bulibuli ma ka kakabara ana 'usu'a.

⁵ Aia, muke aloge fa'asia ogalana na mani 'oro. Ma muke saele'a ana tae ki ne'e kamu to'o ani. Sulia God ba saea, "Noa'a nau kusi leka fa'asi kamu, ma noa'a nau kusi 'aila 'ani kamu."

⁶ Du'ungana 'una'eri, kuke fata non-ira'a 'uri, "Na Aofia na'la ne'e ngwae kwai'afi nau. Du'ungana ne'e, nau noa'a kusi ma'ungia ta tae ne'e ngwae ki sasia aku."

⁷ Noa'a kamu kasi manata bura la'u 'ani ngwae 'a'ana kamu ki ne'e kira fa'amanata kamu ka sui na'a 'ani fatalana God. Muke manata sulia na mauri'a le'a kira ki fa'inia na maelada. Ma muke sasi sulia na fito'onga kira ki.

⁸ Sa Jesus Christ tua tua kasi rokisi. Nia bolo go'o 'ana di'ia 'i ro'oki, ma 'i ta'ena, ma na kaida'i ne'e kasi dao 'ua.

⁹ Ma muke tua fa'asia fa'amamanalana na fa'amanata'anga matamata ki ne'e noa'a kasi mamana. Kwai'ofe'anga God fuaka ne'e fa'angasingasia na maurilaka. 'Una'eri ne'e ka kwai'afi aka, bore ma ro'onga'a sulia na taki ana fanga ki, noa'a kasi kwai'afi go'o aka.

¹⁰ Bore ma ngwae ne'e kira 'idufa'i donga taki Jiu ki ana kwaisu'usi'anga, noa'a kira kasi to'o ana ta ngasingasi'anga fuana ngalilana ru le'a ki ne'e leka ma'i fa'asia kwaisu'usi'anga ana sa Christ.

¹¹ Kamu saiana, kaida'i ne'e fuu'i ngwae Israel kira kwatea kwaisu'usi'anga osi'ana kira oga na fa'asikasikalada fa'asia na ta'anga'a kira ki, na 'ingata'i fata abu ka ngalia ma'i na 'abu na ru mauri 'ae'aela ki 'i saena na Luma Abu ana "kula abu liu." Aia ma na noni'i ru ki ne'e kira fo'osi 'ani, kira ka du'afia 'i maa fa'asia saena fanoa.

¹² Ma nia ne'e kwate ma sa Jesus bore ka mae logo 'i maa iila fanoa 'i Jerusalem, fasi 'iri ka fa'asikasika na ngwae fa'asia na ta'anga'a kira ki 'ani na 'abuana.

¹³ Ta ne'e alu kuke leka logo 'i maa iila fanoa 'i Jerusalem fasi 'iri kika fa'a 'eke kia di'ia kira sasia ana sa Jesus.

¹⁴ Sulia saena magalia ne'e, noa'a kulu kasi to'o ana ta fanoa ne'e tua tua firi. Bore ma kulu kwaimasi ana na fanoa 'i langi ne'e ke ba'a dao ma'i.

¹⁵ Nia ne'e, kuke ba'atafea God ana kaida'i ki ta'ifau. Na ba'atafe'anga ne'eri, nia'a na kwaisu'usi'anga kulu 'uana God sulia sa Jesus ne'e kulu saea 'ani na Aofia kia.

¹⁶ Noa'a kamu kasi manata bura 'ani sasi le'anga'a ma na kwai'afi'anga amu'a kwai liu. Sulia na abula'anga 'una'eri ne'e nia di'ia na kwaisu'usi'anga logo ne'e God saele'a fafia.

¹⁷ Muke ro'osulia na fa'ina'ona'o kamu ki. Kira lia sulia na mangomu'a, ma kike ba'a fula'inia rao'a kira ki fuana God. Ma di'ia kamu ro'osulia na ala'anga kira ki, kira ke saele'a liu fafia na rao'a kira ki. Ma di'ia noa'a kamu kasi ro'o go'o sulida, kike ba'a kwaimanatai fafia na rao'a kira ki, ma 'afita'i kike 'afi kamu.

¹⁸ Ma muke ina'u ana fo'onga'a fuaimili. Kaimili saiana ne'e noa'a ta ru ta'a go'o saena abula lami'a, sulia kami sasi 'uana sasilana ru le'a ki ana kaida'i ki ta'ifau.

¹⁹ Ma nau ku gani kamu, muke fo'o fuaku, 'iri God ke olita'i 'ali'ali ma'i aku siaumulu.

Na fo'onga'a

²⁰ God ta'ea na Aofia kia sa Jesus fa'asia na mae'a. Ma sulia na kwaisu'usi'anga sa Jesus 'ani maelana, nia ka di'ia ta ngwae ne'e lia sulia na sipsip nia ki. Ma God ka saunga'inia na fau alanga'inga faolu 'ani kwaisu'usi'anga sa Jesus. Ma na fau alanga'i 'anga ne'eri noa'a kasi sui.

²¹ Aia, nau ku fo'o fasi 'iri God ana aroaro'anga ke ba'a kwatea na ru le'a ki ta'ifau ne'e kamu bo'obo'o 'uani 'iri muke sasia kwaiogai 'anga nia. Ma nau ku fo'o logo 'iri sa Jesus Christ ke 'afi kamu, ma muke fulia na ru ki ne'e God saele'a fafi'i. Ma kuke ba'atafea sa Jesus Christ tua tua firi! 'Iu ke 'una'eri.

Ala'anga 'isi

²² Ngwaefuta nau kina 'ae, nau ku amasi kamu 'iri muke fafarongo mabe fuana ala'anga ni kwairadu'anga nau ki fuamu'a. Osi'ana na kerekere'a nau, noa'a kasi keta go'o.

²³ Nau ku oga nai fa'arongo kamu 'ani na ngwaefuta kulu sa Timoti nia ru'u na'a 'i maa fa'asia na luma ni lokafo. Di'ia nia dao 'ali'ali ma'i 'i ne'e, nau ku ba'ea fa'i nau ana kaida'i nai leka kwau ana.

²⁴ Muke kwatea ala'anga le'a kaimili fuana ngwae fa'ina'ona'o kamu ki ta'ifau, ma fuada ngwae God ki ta'ifau ne'e kira tua fa'i kamu. Na ngwaefuta kia ki fa'asia 'i Itali, kira kwatea logo ala'anga le'a le'a kira ki fuamu'a.

²⁵ Nau ku fo'o fasi 'iri God ke kwai'ofe amu'a ta'ifau.

Na Kerekere'a Fa'asia Sa James

Sa James ne'e ngwae 'oro ki fia fasi nia'a na ngwaefuta sa Jesus ne'e ra'e ma'i ka 'inoto'a fuana Kristin ki 'i Jerusalem. Kaida'i na ngwae Jiu 'i Jerusalem ki kira saungia sa Stefen ka mae na'a, Kristin 'oro ki kira ka tafi, kika tua ana kula ta'ifau saena magalia. (Lisia ana Acts 7:54—8:4.) Sa James nia tua buri go'o 'i Jerusalem. Saena kerekere'a ne'e, sa James fata sulia ru 'oro ki ne'e Kristin ki kike sasilani'i. Ru doe ne'e sa James nia keresia ne'e ngwae fa'amamana ki, noa'a kira kasi saea go'o ne'e fasi kira fa'amamana na'a, bore ma kike sasia nama ru ne'e leka sulia liana God ne'e fa'ata'inia fito'olada. Na ngwae fa'amamana ki noa'a kira kasi tua la'u sulia sai'i ru 'anga ta'a ana magalia. Bore ma kike tua sulia liato'onga God fa'asia ma'i 'i langi.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Bali ana fa'amamanalana God & 1:1-18
Bali fuana sasilana ru le'a ki & 1:19—
2:26

Bali ana ala'alana ngwae & 3:1-18

Bali ana manata'anga saena magalia &
4:1—5:6

Ru 'isi'isi sa James sae'e fuana sasilani
& 5:7-20

¹ Nau'a sa James na ngwae rao God ma sa Jesus Christ na Aofia. Na fata le'ale'a 'anga nau ki fuamu'a na ngwae God ki ta'ifau, ne'e kamu tua takalo kwailiu 'i saena na magalia.

Muke uu ngasi kaida'i kamu dao to'ona na ilito'onga fuana fuli ru rora'a

² Nau ku sae kamu 'ani na ngwaefuta nau ki osi'ana God na'a ne'e Ma'a kia ta'ifau. Kaida'i kamu dao to'ona na ilito'onga 'oro matamata kwailiu ki, muke saele'a, ma muke manata sulia na ru ne'eri ke ba'a le'a fuamu'a.

³ Kaumululu saiana, kaida'i muke dao to'ona na ilito'onga, ma muke fa'amamana ngangata, tama na fa'amamana'anga kamu ke ngasingasi'a liu.

⁴ Muke uu ngasi 'una'eri fuana 'isilana kaida'i, fasi 'iri kamu na ngwae ali'afu ne'e figola'a ki.

⁵ Bore ma di'ia ta ngwae amu'a noa'a kasi to'o ana liato'onga fuana uu'a saulia ilito'onga, nia ke gania God, ma God ke ba'a kwatea fuana. Sulia God ka saele'a liu fuana kwatelana ma'i ru 'oro ki fuana ngwae ki ta'ifau, ma nia noa'a kasi silo-longani go'o ta ngwae ne'e gania.

⁶ Kaida'i ta ngwae nia gania God, nia ke fito'o nama ana God ma noa'a kasi manata ruarua di'ia nia oga kwai'afi'anga. Ma di'ia ta ngwae ka manata ruarua 'una'eri, nia di'ia na nafo ana asi ba na iru irufia ma ka sakalanga'inia.

⁷⁻⁸ Na ngwae 'una'eri, nia to'o ana ro lia 'i ngwae ki ana abulalana ta'ifau, sulia ne'e manatalana noa'a kasi fauto'o ana ta'i ru. Os'i'ana nia 'una'eri, nia kasi fia go'o ne'e na Aofia ke kwatea ta ru fuana.

⁹⁻¹⁰ Ngwaefuta nau kina, sui bore 'ana ti ngwae amu'a ka dala'a ma ti ngwae ka to'oru, kamu ta'ifau go'o muke saele'a, osi'ana God fa'a 'inoto'a na ngwae dala'a ki, ma ka fa'ati'itili' na ngwae to'oru ki. Sui bore 'ana ta ngwae ka to'oru ka doe, na ru 'oro nia ki ke ba'a funu, di'ia na takana 'ai le'a ki ne'e taka, ni'i ka tua go'o sulia kala kaida'i dokodoko.

¹¹ Ma kaida'i na sina ta'e ma'i ma ka sinafia na takana 'ai ne'eri ki, ni'i ka kuku, ma ka mae na'a 'ada, ma ni'i ka 'asi na'a 'i ano, ma na kwangalada ke ba'a sui logo 'ani. Ma nia ka 'una'eri logo ana na ngwae to'o ru, nia ke ba'a mae logo ana kaida'i nia ke sasia ta rao'a ni to'o mani'a fuana talana.

Ilito'onga fuana ta'anga'a noa'a kasi leka ma'i fa'asia God

¹² 'Oilaki'a fuana na ngwae ne'e dao to'ona na ilito'onga 'oro ma na fa'amamana'anga nia ka fau to'o go'o 'ana. Sulia, kaida'i ne'e ngwae fa'amamana ma ka su'ute saena na ilito'onga ki, God ke ba'a kwatea na'a mauri'a firi fuana. Na mauri'a firi ne'eri, God eta fata'a na'a 'ania fuana na ngwae ne'e kira alafe fuana ki.

¹³ Nia noa'a kasi le'a fuana ta ngwae ka fia fasi God na'a ne'e kwatea na ilito'onga fuana na sasilana ta ru ne'e ta'a. Noa'a kasi le'a ne'e nia ka manata 'una'eri, sulia God 'afita'i ka ilito'ona ta ngwae fuana sasilana ta ru ne'e ta'a, ma ka 'afita'i logo fuana ta ngwae ne'e ka ilito'ona God fuana sasilana ta ru ne'e ta'a.

¹⁴ Na kwaiogai'anga ta'a ana ngwae talana ne'e ilito'o ana ma ka lalafia fuana fuli ru rora'a.

¹⁵ Ma na kwaiogai'anga ta'a ne'eri ke ba'a doe ma nia ka alua ta ru ne'e ta'a liu. Ma kaida'i ru ta'a ne'eri ka doe, nia ke ba'a saungia ngwae ka mae.

¹⁶ Ta ne'e, ngwaefuta le'a nau kina 'ae, noa'a kamu kasi fia na ilito'onga fuana ta'anga'a 'ita ma'i fa'asia God.

¹⁷ Sulia na ru le'a ki ta'ifau ne'e 'ita ma'i fa'asia God 'i langi. Ma ka 'afita'i fuana God ka rokisia na falafala nia 'ana talana. Sulia nia noa'a kasi di'ia na ru ki 'i lofana

2

salo ne'e nia saunga'ini'i kika rara ma'i, ma kira ka 'idu, ma kira ka rokisi, ma kira ka rodo'a.

¹⁸ God ka fili kia ma ka kwatea mauri'a firi fuaka 'ani ala'anga mamana nia. Ma ana na ru saunga'ini'i ki ta'ifau, kulu'a ngwae ne'e le'alana ru God na'a.

Muke kwaloa ma muka ro'o sulia fata-lana God

¹⁹ Ngwaefuta le'a nau kina 'ae, muke manata le'a sulia na fatalaku ne'e 'uri: Muke noni ma'udi fuana na fafarongolana, ma noa'a kamu kasi 'ali'ali fuana ala'anga, ma noa'a kamu kasi saeta'a 'ali'ali.

²⁰ Di'ia ta ngwae nia saeta'a, 'afita'i nia ka fulia ta ru saga ne'e God oga.

²¹ Nia ne'e muke faidanga na'a 'ania sasilana na ru ta'a ki, ma muke kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kamu ki ta'ifau. Ma muke noni ma'udi fuana ro'onga'a sulia na fatalana God ne'e alua na'a saena na maurilamu'a, ma ka tolotia ne'e ke fa'amauri kamu.

²² Noa'a kamu kasi soke kamu talamu'a, sali kamu kata fia fasi ne'e rongolana go'o na fatalana God ne'e le'a. Noa'a kasi 'una'eri la'u! Noa'a kamu kasi fafarongoa go'o 'amu'a fatalana God, bore ma muke ro'osulia na ru ne'e nia sae'e ki logo.

²³ Na ngwae ne'e nia rongoa go'o 'ana na ala'anga ne'e ki, ma noa'a kasi sasi go'o sulia na ru ne'e nia rongoi ki, nia di'ia na ngwae ne'e lisia go'o nununa maana ne'e bulibuli saena ta'e iroiro.

²⁴ Ma na ngwae ne'eri, 'i buri 'ana ne'e nia iro le'a ana nia'a talana, nia ka leka na'a 'ana, ma ka manata bura 'ali'ali na'a ana maana lisilana fa'uta bani'a.

²⁵ Bore ma na ngwae ne'e maanunu le'a ana na taki God ki, ma noa'a nia kasi rongoa go'o 'ana ma ka manata bura, ma nia ka sasia ru ne'e na taki ki saea, God ke ba'a fa'ale'a 'ania na ru ki ta'ifau ne'e nia sasi'i. Sulia na taki God ki ni'i le'a ta'ifau, ma ka fa'asakadola na ngwae ki.

²⁶ Di'ia ta ngwae nia fia fasi nia leka na'a sulia na falafala God ki, bore ma nia noa'a kasi dau fafia fatalana, nia soke nia go'o 'ana talana, ma na fo'osi nia ki noa'a kasi mamana.

²⁷ God na Ma'a kia nia sai go'o ana ngwae ne'e kira fo'osi mamana ana ki, ma kira ka sasia ru le'a ki fuana na ngwae ki, di'ia 'afilana na gwa'i 'uru ki, ma na ngela inamae ki ne'e kira to'o ana 'afita'i'anga ki. Na ngwae 'una'eri ki, noa'a kira kasi ala'ania na ru ta'a ki saena magalia fuana fa'alilana na falafala le'a kira ki.

Noa'a kamu kasi 'iniflilifi

¹ Ngwaefuta le'a nau kina 'ae, osi'ana kaumulu fa'amamana ana sa Jesus Christ na Aofia kia ne'e 'inoto'a, noa'a kamu kasi 'iniflilifi go'o 'i safitana na ngwae ki 'ani lisilana go'o ana bali 'i maa.

²⁻³ Di'ia ta ro ngwae kera dao ma'i ana na fiku'a kamu, ta ngwae ne'e ngwae to'oru ma ta ngwae ka dala'a. Na ngwae to'oru ne'eri ka toro 'ani toro le'a liu ki, ma ka alua na'a fa'i kome le'a ma na ru ngwabinabina ana 'u'una. Ma kaida'i kamu lisia ana, kamu ka fa'a 'inoto'a, ma muka fata 'uri, "Leka ma'i, ko tua le'a 'amu 'i ne'e." Sui, na ngwae dala'a ne'e ka toro muu go'o 'ana 'ani na mu'imui'i toro, muka fata 'uri, "I'Oke uu 'ira, nama 'oke tua 'amu 'i ano 'i ninimana 'aeku."

⁴ Di'ia kamu sasi 'una'eri, kamu rora, sulia kamu to'olanga'inia na ngwae ki 'una'eri, ma kamu ka 'iniflilifi sulia na manata'anga ta'a kamu ki.

⁵ Nia ne'e, ngwaefuta nau kina 'ae, muke fafarongo basi ma'i. God nia filia na ngwae ne'e kira dala'a saena magalia ne'e fasi 'iri kira ka to'o ana fa'amamana'anga doe. Ma nia ka filia ngwae 'una'eri ki 'iri kira ka to'o ana 'Inoto'anga ne'e nia eta fata na'a 'ani fuana kwatelana fuada na ngwae ne'e kira alafe fuana ki.

⁶ Bore ma kamu'a ne'e kamu dalea liu na ngwae dala'a ki. 'Uri ma sa tai ne'e sasia na ta'anga'a fuamu'a, ma ka ngali kamu 'uana na matalanga'inga? Na ngwae to'oru ne'e ki na'a!

⁷ 'Uri ma kamu fia fasi sa tai ne'e fa'alia na sata le'a sa Jesus Christ ne'e kamu to'o logo ana? Na ngwae to'oru ne'e ki na'a!

⁸ Di'ia muke ro'osulia na taki doe ka tasa ana na Aofia, tama nia ke le'a fuamu'a. Nia saea saena na Kerekere'a Abu ki ka 'uri, "Muke alafe fuana ngwae ki ta'ifau ka di'ia logo ne'e kamu alafe fuamu'a talamu'a."

⁹ Bore ma di'ia kamu 'iniflilifi 'i safitana na ngwae ki 'ani lisilana go'o ana bali 'i maa, tama kaumulu abula rora na'a. Na taki ki na'a ne'e fa'ata'inia kamu abula rora.

¹⁰ Kamu saiana, di'ia ta ngwae ro'osulia ru ki ta'ifau ne'e taki ki saea, bore ma ta ta'i ru go'o ana taki ne'eri ki ne'e ngwae ne'eri noa'a kasi ro'osulia, nia 'oia na'a na taki ne'eri ki ta'ifau.

¹¹ Osi'ana God nia fata 'uri, "Noa'a kamu kasi 'usu." Ma nia ka fata logo 'uri, "Noa'a kamu kasi saungwae." Di'ia ta ngwae kasi 'usu, bore ma nia saungwae, nia 'oia na'a na taki ne'eri ki.

¹² Na taki ki ne'e fa'asakadola na ngwae ki fa'asia ta'anga'a, ma na taki ne'eri ki logo ne'e God ke ba'a matalanga'i kamu 'ani. Nia ne'e, muke lialia le'a fuana tae ki ne'e kamu sae'e ma kamu ka sasi'i.

¹³ Sulia kaida'i God nia matalangani na ngwae ki, nia noa'a kasi manataia ta ngwae ne'e noa'a kasi manataia ngwae matamata ki. Ma na ngwae ne'e kwaimanatai ma ka sasi le'a fuana ngwae ki, God ke ba'a manataia, ma ka sasi le'a fuana ana kaida'i nia ke matalangani na ngwae ki.

Na rao'a le'a ki fa'ata'inia fito'onga ana God

¹⁴ Ngwaefuta kina 'ae, noa'a kasi le'a fuana ta ngwae ka saea nia fa'amamana ana God, di'ia nia noa'a kasi sasia go'o ta ru le'a fuana fa'ata'ilana na fa'amamana'anga nia. Na fa'amamana'anga 'una'eri nia 'afita'i ka fa'amauria nia'a.

¹⁵ Di'ia ta ngwaefuta amu'a, nama ta ngwaingwaena amu'a noa'a kasi to'o ana ta toro nama ta fanga,

¹⁶ ma muka fata go'o amu'a 'uri fuana, "Noa'a 'oe kosi manata 'abera la'u, 'oke leka, ma 'oko toro le'a, ma 'oko fanga abusu 'amu." Di'ia kamu fata 'una'eri, ma noa'a kamu kasi kwatea go'o ta ru fuana 'afilana, tama noa'a la'u na kwai'afi'anga ne'eri'a.

¹⁷ Nia ne'e, di'ia ta ngwae ka saea nia fa'amamana ana God, bore ma nia noa'a kasi sasia go'o ta ru le'a, na fa'amamana'anga 'una'eri noa'a kasi mamana go'o.

¹⁸ Sali ta ngwae ka fata 'uri, "Ti ngwae kira fa'amamana ana God, ma ti ngwae matamata kira ka sasia ru le'a ki." Bore ma nau ku saea, di'ia ta ngwae nia noa'a kasi sasia na ru le'a ki, nia fa'ata'inia ne'e na fa'amamana'anga nia ana God noa'a kasi mamana. Sulia na ngwae ne'e fa'amamana, nia ke ba'a fa'ata'inia logo na fa'amamana'anga nia 'ani sasilana ru le'a ki.

¹⁹ Nau ku saiana kaumulu fa'amamana fasi ta'i God go'o ne'e nia tua, ma na ru ne'eri ka le'a liu na'a. Ma na ano 'i ru ta'a ki bore kira fa'amamana logo ana ta'i God go'o ne'e nia tua, ma ru ne'eri ne'e kwate kira ka ma'u ma kika lebelebe.

²⁰ Noa'a kamu kasi bolebole'a! Nau ku fa'ata'inia fuamu'a, di'ia ta ngwae saea nia fa'amamana ana God, bore ma noa'a kasi sasia go'o ru le'a ki, na fa'amamana'anga 'una'eri nia ru 'o'o go'o 'ana.

²¹ Kamu sai na'a ana kulu futa ana kwalafa sa Abraham. 'Uri ma fa'uta ne'e

God ka saea sa Abraham ne'e na ngwae saga? Nia sasi ru le'a ki ne'e kwatea ma nia ka 'una'eri. Du'ungana nia alua na 'alako nia 'i fafona fuli fu'a fuana kwaisu'usi'anga nia fuana God.

²² Kaumulu lia madako na'a ana ne'e sa Abraham fa'amamana ana God ma ka sasia logo ru le'a ki. Ma na ru le'a ne'eri ki na'a ne'e, nia kwatea ma fa'amamana'anga nia ka ali'afu.

²³ Ma na ru le'a ne'e sa Abraham ka sasia, nia fa'ata'inia ne'e na Kerekere'a Abu ki ba 'uri, "Sa Abraham nia fa'amamana ana God, nia ne'e God ka saea nia'a 'ani na ngwae saga, sulia na fa'amamana'anga nia." Nia ne'e, kira ka saea 'ani na ngwae kwaima God.

²⁴ Kamu lia sai na'a ana, kaida'i ta ngwae sasi ru ka le'a, nia ne'e God ka fi'i saea 'ani na ngwae saga. Ma noa'a la'u sulia na fa'amamana'anga ta'i bali go'o 'ana.

²⁵ Ma nia 'una'eri logo ana 'i Rahab na kini 'usu baera. Nia kwaloa na'a ro ngwae ba 'i Jiu ki ne'e sa Josua asunga'inida kwau. Sui 'i buri 'ana, nia ka 'afidaro'o fasi 'iri kera ka tafi sulia ta tala matamata na'a 'ana. Nia ne'e, osi'ana na ru le'a ne'e 'i Rahab sasi'i ki, God ka saea nia kini saga.

²⁶ Nia ne'e, di'ia na noni'i ru ne'e ka noa'a ta mango'i ru 'i saena, na noni'i ru ne'eri ka mae. Nia ka 'una'eri logo 'ani fa'amamana'anga. Di'ia ta ngwae ka saea nia ka fa'amamana ana God, bore ma noa'a kasi sasia go'o ta ru le'a, na fa'amamana'anga nia noa'a kasi mamana logo.

3

Ngwae fa'amanata ki kike dau sulia fatalada

¹ Ngwaefuta nau kina 'ae, nia noa'a kasi totolia ne'e ngwae 'oro ki 'i safitamu'a ne'e kike oga fa'amanata lana na ngwae ki. Kamu saiana, kami'a na ngwae ne'e kami fa'amanata na ngwae ki, God ke ba'a matalanga'i kami ka liufia na'a ngwae ki ta'ifau.

² Kulu'a ta'ifau go'o ne'e kulu abula rora ana kaida'i 'oro ki.

Bore ma, di'ia ta ngwae ke dau fafia fatalana, nia'a ne'e na ngwae ali'afu na'a. Ma nia ka bolo fa'inia ke dau fafia maurilana ta'ifau.

³ Ru ne'eri ka di'ia ta afu salo ti'iti'i ba kira alua ana kwakwana na hos, ma kira ka fa'ita'inia na nonina hos ta'ifau 'ani na afu salo ti'iti'i ne'eri, fasi 'iri nia ke leka ana ta kula go'o 'ana ne'e kira oga nia leka 'uana.

⁴Ma na reba 'ai ti'titi'i fuana liliu lana na faka ka 'una'eri logo. Bore 'ana na faka ka doe, ma na iru doe ka kwai'ia, na reba 'ai ti'titi'i ne'eri nia bolo go'o 'ana fa'inia na liliulana na faka ne'eri fasi 'iri ke leka sulia na manatalana na ngwae ne'e 'a'ana ana ngalilana na faka.

⁵⁻⁶Ma na kwakwana ngwae ka 'una'eri logo, sui bore 'ana nia ka ti'titi'i, nia fata nanau liu sulia na ru doe ki.

Na fatalana ngwae ki ka di'ia logo na mafula. Bore 'ana ta nanao'i mafula, kaida'i nia du'a nia ke du'afia go'o 'ana na masu'u doe. Na fatalana ngwae ne'e fungu 'ani na ru ta'a 'oro 'una'eri ki logo. Nia ta ru ti'titi'i go'o 'ana ana maurilaka, bore ma nia saiana fa'alilana maurilaka ta'ifau. Sulia na ru ta'a ne'e ngwae ki kira ka sae'e ki, ni'i 'ita ma'i fa'asia sa Saetan, ma ka fa'alia na maurilana na ngwae.

⁷Na ngwae saiana ka fa'ara'oa na ru mauri 'ae'aela kwasi ki, ma na no'o ki, ma na loi ki, ma na i'a ki.

⁸Bore ma na ngwae noa'a kasi to'o go'o ana ta ngasingasi'anga fuana fa'ara'olana na fatalana talana. Osi'ana na fatalana ngwae nia ta'a liu, ma ka saea ru 'afae liu ki fuana na saungilana na ngwae, ma ka 'afita'i fuana ta ngwae ka dau sulia fatalana.

⁹'Ani na fatalaka ne'e, kulu ba'atafea 'ani na Aofia ma na Ma'a kia, ma kulu ka kwaitaofi logo 'ani ana ti ngwae ne'e God saunga'inida ka di'ia logo nia'a.

¹⁰Na ala'anga le'a ki ma na ala'anga ta'a ki kira ru'u logo ma'i fa'asia ta'i kwakwa'li ru ne'eri go'o. Ngwae'futa kina 'ae, ru 'una'eri ki noa'a kasi le'a.

¹¹Na kafe fa'inia na asi 'afita'i kera ka saka ma'i fa'asia ta'i mae busu go'o.

¹²Ma ka 'afita'i fuana kafe ni kwa'u ka busu ma'i fa'asia na asi. Ma na 'ai ne'e kira saea 'ani na figi, ka 'afita'i ka fungu 'ani na fua'i 'ai ne'e kira saea 'ani na olif. Ma na kwalo ne'e kira saea 'ani na grep, ka 'afita'i ka fungu 'ani na fua'i figi. Nama na ta'i ma'e busu ana asi noa'a kasi busulani na kafe le'a.

Na rao'a le'a ki fa'ata'inia ne'e 'oko to'o ana liato'o fa'asia God

¹³Di'ia ta ngwae amu'a ne'e saea nia to'o ana na liato'o ma ka saiana na ru ne'e God oga kuke sasi'i ki, ngwae ne'eri ke fa'ata'inia na liato'o nia ma na sai 'i ru'anga nia 'ani na sasilana ru le'a ki, ma nia ka fa'ati'iti'ia nia'a talana.

¹⁴Bore ma di'ia na liamu'a fungu go'o 'ani na kwaimamagolai 'anga, ma na saeta'a 'anga, ma ogala'anga, tama noa'a 'oe kosi aura'e 'oe talamu ne'e 'ae'o ta

ngwae liato'o ne'e 'oko sasi sulia kwaiogai'anga God. Di'ia 'oko aura'e 'oe talamu 'una'eri noa'a 'oko 'iri mamana go'o.

¹⁵Na liato'onga'a 'una'eri noa'a kasi leka ma'i fa'asia God 'i langi. Ru ne'eri ki leka ma'i fa'asia na ngwae ki go'o 'ana saena magalia ma sa Saetan.

¹⁶Ana kaida'i ne'e liana na ngwae fungu 'ani na kwaimamagolai'anga ma ogala'anga, tama nia ka fainu'ia go'o 'ana na ru ki ta'ifau, ma na ru ta'a 'oro ne'e ka fuli logo.

¹⁷Bore ma na ngwae ne'e tua 'ani na liato'o ne'e 'ita ma'i fa'asia God, noa'a nia kasi sasia ta ru ne'e ta'a. Ma nia noa'a kasi oga fu'anga. Nia kwaima le'a fa'inia na ngwae ki ta'ifau, ma ka ma'udi fuana rongolana ngwae ki, ma ka tua 'ani kwaimanatai'anga fuana ngwae ki, ma ka sasi le'a fuada. Ma nia ka mabe fa'inia ngwae ki ta'ifau, ma nia kasi manata rua rua, ma noa'a kasi soke 'ani na abula'anga nia.

¹⁸Na aroaro'anga di'ia na maga 'ai. Na ngwae ne'e kira luia na ngwae fa'asia fu'anga, kira ne'e na ngwae kira fasia na maga 'ai ne'eri. Ma kira ka gonina na abula'anga le'a.

4

Noa'a kamu kasi donga ta'alana ru saena magalia ki

¹'Uri ma kamu saiana na ru ne'e kwatea ma muke olisu'usu'u, ma muke oga fu'anga? Ta manata'i ngwae fuana ogalana ru 'oro ki fuamu'a talamu'a ne'e sasi 'una'eri amu'a! Na manata'anga ta'a 'una'eri ki ne'e fu'a fa'inia na manata'anga le'a kamu ki.

²Kamu oga liu na ru 'oro ki, bore ma noa'a kamu kasi to'o ani, nia ne'e kamu ka oga saungwae'a. Ma ana kaida'i noa'a kamu kasi ngalia na ru ne'e kamu oga liua, kamu ka etangia na'a olisu'usu'u 'anga, ma muka fu'a na'a 'amu'a. Kaumululu saiana na ru ne'e sasi ma kamu kasi to'o ana ru ne'e kamu oga'i ki, osi'ana noa'a kamu kasi gania go'o fa'asia God.

³Kamu gania God 'uana ru ki ma noa'a kamu kasi ngali'i, osi'ana ne'e manatamu'a nia ta'a. Ma muka oga go'o amu'a ru ne'e kwatea na noni saele'anga fuamu'a talamu'a go'o 'ana.

⁴Ma muka leka go'o amu'a fa'asia God, di'ia ta 'afe ne'e leka go'o 'ana fa'asia na ara'i nia. Di'ia kamu kwaima fa'inia na ru ta'a ki saena magalia, 'irai kamu malimae'a ana God. Di'ia ta ngwae ka oga leka'a sulia na manata'anga saena magalia, nia 'afita'i nia ka leka sulia na manata'anga God.

⁵ Kamu sai na'a ana na Kerekere'a Abu ne'e 'uri, "God nia tagi le'a liu mala sulia na Mango'i ru ne'e nia alua saena maurilaka."* Kaida'i God nia fata 'una'eri noa'a nia kasi fata 'o'o go'o 'ana.

⁶ Ma na alafe 'anga God nia doe fuaka. Nia ne'e na Kerekere'a Abu ki ka fata 'uri, "God 'aila 'ani ngwae naunau ki, bore ma nia 'ofea na ngwae ne'e enoeno go'o ki."

⁷ Nia ne'e, muke fa'atiliti'i kamu talamu'a, ma muke sasia na ru ne'e God nia saea. Muke kwa'isinga 'ani sa Saetan, ma nia ke tafi fa'asi kamu.

⁸ Muke 'idu karangia ma'i God fasi 'iri nia ka 'idu karangi logo ma'i amu'a. Muke fa'asikasika na'a maurilamu'a! Muke faidanga na'a 'ania na ru ta'a 'oro ne'e kaumulu sasi'i ki! Noa'a kamu kasi manata rua rua sulia ro'onga'a sulia God.

⁹ Kamu ke kwaimanatai ma muke angi fafia ta'anga'a kamu ki, osi'ana nia noa'a kasi le'a ne'e muke ga'a ma muke saele'a.

¹⁰ Ma muke enoeno 'i maana na Aofia 'iri nia ke ba'a fa'adoe kamu.

Noa'a kamu kasi fata fa'alia ti ngwae fa'amamana

¹¹ Ngwaefuta kina 'ae, muke tua fa'asia na fata ta'anga'a fuamu'a kwailiu. Di'ia muke fata ta'a fuana ta ngwae ne'e fa'amamana logo ana sa Christ, nama muka ngengea nia'a, tama kaumulu ngengea na'a na taki God ki. Ma ana kaida'i kamu ngengea na'a taki ne'e ki, kamu'a noa'a la'u na ngwae fuana ro'onga'a sulia na taki ki. Kamu'a talamu'a sasi muka di'ia lala na ngwae fuana matalanga'ilana na taki ki ne'e rora nama ka saga. Ma ana kaida'i kamu sasi 'una'eri, kamu kasi ro'o go'o sulia na taki ki.

¹² God kwatea na taki ki, ma nia ke matalanga'i kia 'ani'i. Nia'a ta'lifilia go'o ne'e bolo fa'inia fa'amaurilana ngwae ma fa'inia saungilana ngwae. 'Una'eri ne'e noa'a 'oko 'iri to'o nama ana ta ngasingasi'anga fuana ngengelana sa to'olamu ne'e fa'amamana logo.

Na ngwae to'o ru ki noa'a kira kasi lafuda talada

¹³ Ti ngwae amu'a tala manata sulia ru ki saena na manatalamu'a muka fata 'uri, "Ta'ena nama rorodo, mike leka na'a 'uana ta'i fanoa doe. Ma mike ba'a tua ma'i ne'eri sulia ta'i fa'i ngali, fasi 'iri mike sasia rao'a kami ki fuana todalana mani 'oro ki."

¹⁴ Aia, nau ku saea fuamu'a, noa'a ta ngwae amu'a kasi saiana ta tae ne'e ka

dao ma'i rorodo. Osi'ana kulu di'ia go'o gwa'i gafu 'ofodangi ne'e sakatafa ma'i, ma na ngwae ki ka lisia, sui ka no'ana logo 'ana.

¹⁵ Fuila na ru kamu ke saea nia 'uri lala, "Di'ia God ala'ania kulu ka mauri tau kwau, kuke sasia kwalu'ani ru ne'e kulu manata to'o ani ki."

¹⁶ Bore ma kamu fa'adoe kamu liu, ma muka ba'atafe kamu go'o 'amu'a talamu'a. Sasilana ru 'una'eri ki ne'e nia rora liu.

¹⁷ Ta ne'e ana kaida'i ne'e ta ngwae saiana ru le'a ki fuana sasilani, ma nia noa'a kasi sasia, na ngwae ne'eri nia abula ta'a na'a.

5

¹ Ma kamu'a na ngwae ne'e kamu to'oru ki, fuila muka angi doe, ma muka o'omae na'a ana kaida'i ne'e. Sulia na 'afita'ilinga ne'e ke ba'a to'e kamu nia doe liu.

² Osi'ana na to'oru'a kamu ki ke ba'a fura. Ma na toro kamu ki, na sufusufu ki ke 'ani'i.

³ Ma na mani kamu ki ke ba'a fura ta'lifau logo. Aia, God ke ba'a lisia na to'oru ne'e fura, ma nia ke ba'a kwa'i kamu 'ani mafula, osi'ana kamu 'etea to'oru'a kamu ki ana fa'i asoa 'isi ne'e ki.

⁴ Muke manata basi sulia na angi'a na ngwae rao kamu ki ne'e kira rao saena na o'ola kamu ki. Kira angi sulia kamu lui fafia na folifoli'a kira ki ana kaida'i ki ta'lifau. Ma God kia ne'e ngasingasi'a ka tasa, nia rongoa ta'lifau na'a na angi'a na ngwae rao ne'eri ki.

⁵ Ana kaida'i ne'e, kamu to'o ana ru le'a 'oro liu ki. Ma kaumulu to'o ana na ru ne'eri ki ma muke saele'a liu fa'ini'i. Bore ma muke di'ia na buluka ne'e kira fa'akubua, fasi 'iri ka bolo fa'inia fa'i asoa ne'e kira ke saungia ana.

⁶ Ma kaumulu matalangani ma muka saungia na'a ngwae saga ki, sui bore 'ana noa'a kira kasi ta'e sauli kamu go'o.

Muke su'ute kaida'i kamu nonifi

⁷ Ngwaefuta nau kina 'ae, muke noni mabe, kaida'i muke kwaimasi fuana fa'i asoa na Aofia ke ba'a dao ma'i. Muke manata basi sulia kaida'i ne'e ngwae nia rao 'i saena o'ola, nia ke noni mabe masia na uta 'iri ka to'o basi, sui nia ka fil'i kwaima'akwali masia na loi ru'a.

⁸ Muke noni mabe logo. Muke uu ngasi go'o 'amu'a, sulia na asoa na Aofia fuana dao'a ma'i nia karangi na'a.

* 4:5 nama na mango'i ru ne'e God nia alua ana kia'a, nia to'o ana na kwaigai'anga ne'e ka ngasingasi'a 'uana na ogalana na ru 'oro matamata ki.

⁹ Ngwaefuta kina 'ae, noa'a kamu kasi 'ugalia ta ai amu'a, 'iri God noa'a kasi matalanga'i kamu. Sulia God sasi aka'u na'a fuana matalanga'ilana na ngwae ki ta'ifau.

¹⁰ Ngwaefuta kina 'ae, kamu manata basi sulia na profet ba 'i na'o ki, ba kira fata 'ani God. Sui bore 'ana na ngwae ki kika fulia na'a ru ta'a 'oro ki fuada, kira su'ute nene go'o 'ada. Ma kamu'a bore, muke sasi logo di'ida.

¹¹ Kulu saiana, kira saele'a sulia fa'amamanalada fauto'lo. Kamu rongoa ta'ifau na'a na ala'anga ba sulia sa Job. Na ru ta'a 'oro liu ki ba dao to'ona, bore ma nia fa'amamana go'o 'ana ana God. Ma 'i buri, God ka lia sulia, osi'ana God kwaimanatai fuana na ngwae ki, ma ka oga liua na'a 'afilana ngwae ki.

¹² Futa'a kina 'ae, ta ru doe fuana muke saiana nia 'uri, noa'a kamu kasi fata alafu 'uri, "Nia mamana ma'i 'i langi," nama noa'a kamu kasi fata 'uri, "Nia mamana ma'i 'i saena magalia ne'e." Ma di'ia kamu saiana ta ru ne'e nia mamana, muke fata go'o 'uri, "Iu nia mamana." Ma di'ia kamu saiana ru ne'eri nia noa'a kasi mamana, muke fata logo 'uri, "Nia noa'a kasi mamana." Ma di'ia ka noa'a kamu kasi ro'osulia na ru ne'e, God ke ba'a kwatea na kwa'ikwa'inga fuamu'a.

Aura'ea God ma muke fo'osia

¹³ Ma di'ia ta ngwae amu'a ka to'lo ana ta 'afita'i'anga, nia ke fo'lo. Ma di'ia ta ngwae ka saele'a liu, nia ka sasia na'a ngu ni ba'atafe'anga fuana God.

¹⁴ Ma di'ia ta ngwae amu'a ka mata'i, nia ka gania na ngwae fa'ina'ona'lo ki ana fikuta'i ngwae fa'amamana ki fasi 'iri kike fo'lo fuana, ma kira ka ngwaia 'ani na satana na Aofia.

¹⁵ Ma God ke ba'a gura na ngwae mata'i ne'eri sulia kira fo'lo fuana ma kira ka fa'amamana ana nia'a. God ka gura nia, ma na abula ta'anga'a nia, God ke ba'a rufuanata ana fa'asia na ru ne'eri.

¹⁶ Nia ne'e, na rora'a kamu ki, muke fulanga'inia fuamu'a kwailiu, ma muke fo'lo fuamu'a kwailiu fasi 'iri muke 'akwa la'u.

Na ngwae le'a, fo'onga'a nia ngasingasi'a ma ka mamana.

¹⁷ Na profet sa Elaeja, nia'a na ngwae go'lo 'ana logo di'ia kia'a. Ma kaida'i ba nia fo'lo ngasingasi'a 'uana God 'iri ka fa'asua na uta, na uta noa'a kasi to'lo sulia na uulu fa'i ngali ki ma na ono madamo ki.

¹⁸ Ma 'i buri 'ana, nia ka fo'osia la'u God fasi 'iri nia kwatea la'u ma'i na uta, ma na uta ka to'lo la'u, ma na ru ki ta'ifau 'i

fafona ano kira ka mauri, ma na 'ai ki ka fungu 'ani na fufua'i ru ki.

Olita'inia ma'i ngwae oli fa'iburi ki siana God

¹⁹ Futa'a kina 'ae, di'ia ta ngwae amu'a ka leka rora fa'asia na fa'amanata'anga mamana, nia le'a liu ta ngwae amu'a ka olita'inia ma'i.

²⁰ Sulia kaida'i kamu sasi 'una'eri ana, kaumulu kwai'afi ana ne'eri'a, fasi 'iri God ka fa'amauria na mangona fa'asia mae'a, ma ka rufuanata ana fa'asia na ta'anga'a 'oro nia ki.

Na Etana Kerekere'a Fa'asia Sa Peter

Sa Peter ne'le ngwae na fafarongo ba sa Jesus. Kulu saiana sa Peter nia'a na fa'ina'ona'o ana siosi, ma nia ka tua la'u sulia kaida'i ti'iti'i 'i Rom.

Sa Peter keresia na buka ne'le fuana 'afilana ngwae ki fuana uu ngasi'a, ma na'ofilana kaida'i 'ato ne'le dao to'o ada ki, du'ungana kira Kristin na'a. Nia oga manata'anga kira ki ka dau ngasi ana Fa'arongo'a Le'a sulia sa Jesus Christ. Osi'ana kira sai na'a ana falafala le'a sa Jesus ki ne'le nia nonifii liu, kira ke ma'udi nama fuana nonifii'anga ana kaida'i 'ato ki, ma fuana uu ngasi'a logo. Kaida'i 'ato ne'le ki, ru doe liu ki fuana ili'a to'ona fito'onga kira ki go'o. Ma si di'ia kira uu ngasi 'uri, God ke ba'a kwatea fuada na kwaiara'anga tua tua firi, ana kaida'i sa Jesus Christ ke ba'a oli la'u ma'i ana.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Mauri'a le'a Kristin ki & 1:1—2:10

Falafala Kristin ki kaida'i kira fa'anonifida & 2:11—4:19

Sa Peter ka ala'a fuana ngwae fa'ina'ona'o ki & 5:1-14

¹ Fa'asia sa Peter, na ngwae ni lifurongo sa Jesus Christ.

Nau ku kerekere fuamu'a na ngwae ne'le God nia fili kamu, ma muka tua di'ia ngwae kwaita saena magalia ne'le sulia na fanoa mamana kamu nia 'i langi. Ma muka takalo na'a saena aba'i kula 'i Pontus, Galesia, Kapadosia, Asia, ma 'i Bitinia ki.

² 'I na'o na'o mala ma'i 'ua, God na Ma'a nia fili kamu sulia na kwaiogai'anga nia, ma na Ano'i ru nia ka kwate kamu na ngwae nia ki ka abu fasi 'iri muka ro'o sulia sa Jesus Christ, ma nia ka fa'asikasika kamu 'ani 'abuna.

¹Iu, nau ku fo'osia God 'iri ke 'ofe kamu ma ke kwatea aroaro'anga fuamu'a.

Manata filo to'o ne'le kuke to'o ana mauri'a firi

³ Kuke ba'atafea God na Ma'a Aofia kia sa Jesus Christ, sulia na kwaimanatai'anga doe God, nia ka kwatea na'a mauri'a faolu fuaka 'ani tata'elana sa Jesus Christ fa'asia na mae'a. 'Una'eri kulu ka manata filo to'o ne'le kuke ngalia na ru le'a ki.

⁴ Kulu ka kwaimasi ana na ru le'a ki ne'le God sasi aka'u ana fuana na ngwae nia ki. Nia ka gonia na'a ru ne'eri ki fuamu'a ma'i 'i langi, kula ne'le ru ne'eri ki 'afita'i ke ba'a fura, ma noa'a kasi ba'a ta'a, ma tuatua kasi funu.

⁵ Ma God ka folo 'usi kamu 'ani ngasingasi'a doe nia osi'ana na fa'amamana'anga kamu. God ka folo 'usi kamu leleka ka dao ana fa'i asoa 'isi. 'Una'eri nia ke fa'amauria kamu'a, ka di'ia ba nia 'idufa'i naia fuana sasilana fuamu'a.

⁶ Muke saele'a amu'a sulia na ru ne'le sui bore 'ana muka kwaimanatai ana kaida'i ti'iti'i ne'le sulia na fa'akaisi'anga 'oro ki ne'le kamu liu ani.

⁷ Na fa'akaisi'anga ne'eri ki ke fa'ata'inia na fa'amamana'anga kamu nia mamana. Na fa'amamana'anga kamu nia di'ia na gol ne'le kira alua saena mafula fuana du'afilana 'iri ke sikasika. Ma God nia oga na fa'amamana'anga kamu ka tasa ana na gol osi'ana na gol ke ba'a funu go'o, bore ma na fa'amamana'anga kamu noa'a kasi sui. Ma God ke ba'a fata le'a amu'a, ma ka fa'a 'inoto'a kamu, ma ka fu'usi doe amu'a ana Asoa sa Jesus Christ ke ba'a dao ma'i.

⁸ Kamu'a na ngwae ne'le kamu alafe fuana na Aofia, sui bore 'ana noa'a kamu kasi lisia 'ua. Ma muka fa'amamana ana, sui bore 'ana noa'a kamu kasi lisia ana kaida'i ne'le. Nia ne'le, muke saele'a 'ani na saele'anga doe ne'le noa'a ta ala'anga kasi bolo fuana ala'anga sulia.

⁹ Muke saele'a 'una'eri, sulia kamu ngalia na'a mauri'a firi fuana mangomu'a. Ma na mauri'a firi ne'eri na'a ne'le na kwaiara'anga ana 'isilana na fa'amamana'anga kamu.

¹⁰ Aia, ma na mauri'a firi ne'le na profet ki kira lulu ma kika oga kike sai le'a ana. Ma kira ka eta fata sulia na mauri'a firi ne'eri 'i na'o ne'le God kwatea fuamu'a.

¹¹ Sulia na Ano'i ru sa Jesus Christ ka teo na'a ada, ma ka fa'ata'inia fasi na Christ ke ba'a nonifii sui mala nia ka fi'i 'inoto'a. Ma kira ka sasi 'uana dao'a to'ona na kaida'i fa'uta ne'le na Christ ke dao ma'i, ma tae ne'le ke fuli ana kaida'i nia dao ma'i.

¹² Ma God ka fa'ata'inia fuana na profet ne'eri ki fasi na ru ne'eri ki noa'a kasi fuli 'ua ana kaida'i kira tua saena magalia, bore ma ni'i ke ba'a fuli burina, ana kaida'i ne'le kamu tua ana. Kira fata sulia ru ki ne'le kamu rongoi ana kaida'i ti ngwae kira fa'atalo 'ani na Fa'arongo'a Le'a. Na Ano'i ru Abu ne'le God kwatea ma'i fa'asia 'i langi, nia na'a ne'le ka kwatea na ngwae ne'eri fasi 'iri kika fa'atalo 'ani ngasingasi'anga nia. Ma na 'ainsel ki bore, kira oga kika sai le'a logo ana sulia na mauri'a firi ne'le nia le'a ka tasa.

Na tua'a abu

¹³ Muke lialia, ma muke manata saga. Muke manata to'o sulia God ke ba'a 'ofe kamu ana kaida'i sa Jesus Christ ke dao ma'i.

¹⁴ Muke ro'osulia God, ma noa'a kamu kasi leka sulia na kwaiogai'anga ne'e kamu to'o ani ana kaida'i ba kaumulu 'iri sai 'ua ana na Fa'arongo'a Le'a.

¹⁵ Bore ma, muke abu fa'inia ru ki ta'ifau ne'e kaumulu sasi'i, di'ia God nia fili kamu, nia abu.

¹⁶ Sulia saena Kerekere'a Abu God nia saea, "Muke abu, sulia nau ku abu."

¹⁷ Ma kaumulu saena God 'ani "Ma'a" ana kaida'i kamu fo'o. Ma muke manata logo to'onona ne'e nia ke ba'a matalanga'inia ngwae ki ta'ifau fuana na ru ne'e kira sasi'i ki, ma noa'a nia kasi 'iniflifi ana ta ngwae. Nia ne'e, muke fu'usi doe ana nia'a ana kaida'i ne'e kamu tua di'ia ngwae kwaita 'i saena na magalia ne'e.

¹⁸ Kaumulu saiana ka sui na'a, God nia foli olita'i kamu 'ani na ru doe liu, fasi 'iri ke loge kamu fa'asia na abula'a 'o'o ki fa'asia na ko'o kamu ki. God ka foli olita'i kamu 'ani na ru ne'e liufia silva nama gol.

¹⁹ God nia foli olita'i kamu 'ani na maelana sa Jesus Christ ne'e di'ia ta kala sipsip ne'e le'a ta'ifau fuana na kwaisu'usi'anga 'ani.

²⁰ God ka fili nia na'a ma'i 'i na'o mala ana saunga'ilana na magalia. Ma ana kaida'i ne'e na'a, ana fa'i asoa 'isi ki, sa Jesus Christ dao na'a ma'i 'iri ka fa'amauri kamu.

²¹ Ma osi'ana sa Jesus Christ, kamu ka fa'amamana ana God ne'e nia ta'lea fa'asia na mae'a ma ka fa'a 'inoto'a, 'iri fa'amamana'anga kamu ma na fito'onga kamu ka babato'o ana God.

²² Ma sulia ne'e kamu ro'osulia na'a fa'amanata'anga mamana, ma muka fa'asikasika kamu talamu'a na'a fa'asia na abula'anga ta'a kamu ki, nia ne'e muka alafe mamana fuamu'a kwailiu na ngwae ne'e kamu fa'amamana. Osi'ana 'una'eri, muke fa'angasingasia na'a na alafe'anga fuamu'a kwailiu.

²³ Kaumulu futa faolu ana God ne'e noa'a kasi mae, nia'a ne'e na Ma'a kamu. Ma kamu futa faolu 'ani na fatalana God ne'e tua tari ma noa'a kasi sui.

²⁴ Sulia ne'e Kerekere'a Abu nia fata 'uri,

"Na ngwae ki ta'ifau go'o kira di'ia na laua, ma na kwanga'a kira ka di'ia na takana 'ai kwasi.

Sulia na laua ka kuku, ma na takana ka 'asia.

²⁵ Bore ma na fatalana God tua tua firi."*

Ma fatalana ne'eri ne'e na Fa'arongo'a Le'a ne'e kira fa'arongo na'a 'ani fuamu'a.

2

¹ Aia, sulia kaumulu futa faolu 'una'eri, muke tua fa'asia na abula'anga ta'a ki ta'ifau. Ma muke tua fa'asia na soke'a, ma abu 'olo'olo'a, ma na kwaimamagolai'anga, ma ala'anga ta'a ki.

² Muke di'ia ngela ti'iti'i ki ne'e kira susu 'ua, ma kira ka oga liua susu'a ana kaida'i ki ta'ifau. 'Una'eri logo, nia le'a fuana muke oga na fatalana God fasi 'iri ne'e fa'amamana'anga kamu ka bulao ngasingasi'a ma God ka fa'amauri kamu.

³ Du'ungana kaumulu sai le'a na'a ana na Aofia nia sasi le'a liu na'a fuamu'a.

Kulu'a na fikuta'i ngwae abu God

⁴ 'Iu, muke leka ma'i siana sa Jesus, ne'e nia mauri firi. Sa Jesus nia di'ia ta fau mauri ni saunga'i luma 'anga ba na ngwae saunga'i luma ki kira 'aila 'ania, bore ma nia'a na ngwae ne'e God filia sulia nia le'a ka tasa.

⁵ Kamu'a logo di'ia na fau mauri ki, ma muke ala'ania God ka saunga'inia luma nia 'ani kamu. Ma muke ba'a di'ia na fata abu God ne'e kamu leka rao 'i saena luma abu ne'eri, ma muke fo'osi 'ani ru abu ki ne'e God nia oga. Kamu ke ba'a 'una'eri, sulia sa Jesus Christ.

⁶ Osi'ana saena Kerekere'a Abu ba God saea,

"Lia basi, nai ba'a filia ma nai alua ta'i gwa'i fau saena fanoa 'i Sion.

Ma nia na'a ne'e fau talinga'i le'a ne'e fa'angasia na luma.

Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana ana nia'a, noa'a kira kasi liadila osi'ana nia'a."*

⁷ Ma na fau ne'e ka le'a liu fuamu'a ne'e kaumulu fa'amamana. Bore ma fuana sa tai ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ana, kira fa'ata'inia na Kerekere'a Abu ba saea, "Na fau ba na ngwae saunga'i luma ki kira 'aila 'ani, nia na'a ne'e fau talinga'i le'a ne'e fa'angasia na luma."*

⁸ Ma Kerekere'a Abu fata la'u sulia fau baera ka 'uri,

"Ma na ngwae ki kike ba'a firute ana, ma kike 'asi ana."*

Kira ka firute ana sulia noa'a kira kasi fa'amamana ana fatalana God, ma kira ka firute osi'ana ne'e God naia ru ne'eri ke fuli nama 'una'eri fuada.

⁹ Bore ma kamu nini'a na ngwae ne'e God nia filida na'a ki. Kamu'a ne'e na fata abu ana na Aofia ki. Ma kamu na'a ne'e fikuta'i ngwae abu God. Nia fili kamu

'uana fa'atalo'a 'ani rao'a le'a nia ki. Ma nia ka sae kamu fa'asia na rorodo'a 'uana li saena na madako'anga le'a nia.

¹⁰ Ana kaida'i sui na'a ma'i, kamu noa'a la'u na ngwae God ki. Bore ma ana kaida'i ne'e, kamu'a ne'e ngwae nia ki na'a. Ma ana kaida'i nini'a sui na'a kwau, noa'a kamu kasi saiana kwaimanatai'anga God, ma ana kaida'i ne'e, muka ngalia na'a na kwaimanatai'anga nia.

Ngwae rao God ki

¹¹ Kwaima nau kina, ana kaida'i kamu tua tua saena magalia ne'e, kamu di'ia ngwae kwaita sulia na fanoa mamana kamu, nia li langi. Ma sulia na ru ne'eri, nau ku gani kamu, muke abula fa'asia na kwaiogai'anga ta'a ana noni. Osi'ana na kwaiogai'anga ta'a ne'eri ki, kira fu'a fa'inia na mauri'a faolu kamu.

¹² Na tua'a kamu ki ka le'a ta'lifau li safitana to'olamu'a fa'ida ne'e kira abu fa'amamana. Sui buri 'ana kira fafi kamu 'ani abula ta'anga'a, kira ke lisia na rao'a le'a kamu ki, ma kira ke ba'atafea God ana fa'li Asoa nia ke dao ma'i ana.

¹³ Ma sulia kamu na ngwae ana na Aofia ki, muke ro'osulia na taki ki fa'asia na ngwae doe ki saena magalia ne'e. Muke ro'osulia na taki ki fa'asia na tatalafa'a doe li Rom,

¹⁴ ma na gwaunga'i ngwae ne'e nia ka filida fuana kwatelana matalanga'inga fuana sa tai ne'e kira abula ta'a, ma kika ba'atafea sa tai fa'ida ne'e na abula'anga kira ka le'a.

¹⁵ Osi'ana God nia oga muke sasia na'a ru le'a ki 'iri muke fa'anotoa na ala'anga 'o'o ana ngwae bolebole'a ki ne'e kira fata sauli kamu.

¹⁶ Muke tua di'ia ngwae kira tua sakadola ki. Bore ma noa'a kamu kasi fia fasi nia bolo fuana ne'e muke abula ta'a sulia kamu tua sakadola. Muke tua di'ia ngwae ba rao fuana God.

¹⁷ Muke fu'usi doe ana ngwae ki ta'lifau, ma muke alafe fuana na ngwae fa'amamana ki, ma muke fu'usi doe ana God, ma muke fu'usi doe ana ngwae tatalafa'a doe li Rom logo.

Ngwae rao 'o'o ki

¹⁸ Kamu'a na ngwae rao 'o'o ki, muke ro'osulia na fatalana na ngwae 'a'ana kamu ki, ma muke fa'adoeda. Muke sasi 'una'eri fuana ngwae ki ta'lifau ne'e gwaunga'i 'usi kamu, noa'a la'u fuana sa tai go'lo 'ana ne'e kira 'ofe kamu, bore ma fuana sa tai bore 'ana ne'e kira silolonga'i kamu logo.

¹⁹ Du'ungana God ke ba'a fa'ale'a kamu di'ia kamu dao to'ona nonifii'anga osi'ana

kamu sasia na kwaiogai'anga nia, ma noa'a la'u sulia kamu sasia ta ru ta'a.

²⁰ Kwaiara'anga tae ne'e muke ba'a ngalia, si di'ia kira ulasi kamu fafia tae ne'e kamu sasia ka ta'a? Noa'a! Bore ma di'ia kamu nonifii du'ungana ne'e kamu sasia ru ne'e saga, God ke ba'a fa'ale'a kamu du'ungana.

²¹ Ma God ka sae kamu 'uana nonifii'anga 'una'eri. Sulia sa Jesus Christ 'ana talana ne'e nonifii 'iri ka fa'amauri kamu, ma 'una'eri nia ka alua na'a fa'ata'ilana fuamu'a 'iri muke ili nama sulia ne'e nia tua 'ani.

²² Sa Jesus noa'a kasi fulia ta ru ne'e ta'a, ma nia kasi saea ta ru 'oso'oso.

²³ Ma kaida'i kira fata buri tolinga'i ana, noa'a nia kasi olisida 'ani ta ala'anga ta'a. Ma kaida'i nia ka nonifii, noa'a nia kasi fa'ama'uda go'o 'ani ta ala'anga. Nia ka fito'lo go'o ana God ne'e nia giosida 'ani 'olo'olo'a.

²⁴ Ma sa Jesus Christ talana ka ngalia na'a abula ta'anga'a kia ki 'ani nonina ana 'ai rara folo, fasi 'iri kuke fa'asia na'a abula ta'anga'a kia ki, ma kuke tua 'ani falafala saga. Ma nia ka gura kia 'ani na nonifii'anga nia.

²⁵ Ma ana kaida'i ba sui na'a kwau, kaumulu di'ia na sipsip ne'e kira leka rora fa'asia na ngwae ni folo kira. Bore ma ana kaida'i ne'e, kaumulu oli siana sa Jesus Christ, na ngwae ne'e lia sulia na mangomu'a, di'ia ta ngwae ba lia sulia na sipsip nia ki.

3

'Afe ki

¹ 'Una'eri logo, kamu na 'afe ki, muke ro'osulia nama fatalana ara'i kamu ki, 'iri di'ia ti ngwae ada noa'a kira kasi fa'amamana ana fatalana God, kike ba'a fa'amamana go'o 'ada sulia na abula'anga le'a kamu ki. Sui bore 'ana noa'a kamu kasi fa'atalo 'ua fuada, kike ba'a fa'amamana,

² sulia kira lisia na abula'anga kamu ne'e saga ma muka fu'usi doe ana God.

³ Aia, kamu kini ki, noa'a kamu kasi sasi 'uana na kwanga'a kamu ka leka ma'i fa'asia na bula ifu'anga kamu ki, nama na sa'ingilana ru ngwasinasina ki, nama toro'a 'ani toro le'a ki ne'e liulada doe liu ki.

⁴ Bore ma lisilamu'a ka kwanga lala 'ani falafala le'a kamu ki ne'e leka ma'i fa'asia saena mauri'a kamu ki. Na falafala kamu fuana gerelana ngwae ki, ma fata aroaro'a, sulia nia ne'e na abula'anga God nia oga. Ma na sasia le'anga'a 'una'eri,

nia noa'a kasi ta'a ana kaida'i kamu ngwaro na'a.

⁵ Osi'ana kaida'i 'i na'lo, na kini abu ne'e kira fa'amamana ana God, kira kwate ma kira ka lia kwanga 'ani ro'onga'a sulia na fatalana ara'i kira ki.

⁶ Ma 'i Sera nia 'una'eri. Nia ro'osulia sa Abraham, ma ka saea 'ani ngwae 'a'ana nia. Ma kamu'a logo, si di'ia kamu kasi ala'ania ta ngwae ka fa'ama'u kamu fa'asia sasilana ru saga ki, kamu ke di'ia logo 'i Sera.

Ara'i ki

⁷ Ka 'una'eri logo fuamu'a na ara'i ki, muke sai le'a ana ne'e na 'afe kamu ki kira ngwata'uta'u ka liufi kamu, 'una'eri ne'e muke tua fa'inida, ma muke sasi le'a fuada. Muke fu'usi doe ada, osi'ana God kwatea na'a mauri'a faolu fuada di'ia logo kamu'a. Muke sasia na ru le'a ne'eri 'iri ta ru kasi tata'e su'usia na fo'onga'a kamu ki 'uana God.

Muke alafe fuamu'a kwailiu

⁸ Aia, nau ku to'o 'ua ana ti ru la'u 'iri nau ku saea fuamu'a. Nia le'a fuana na liamu'a ka alua ta'i ru. Muke alafe fuamu'a kwailiu di'ia bara ngwae asina, ma muke kwaima fuamu'a kwailiu ma muke enoen.

⁹ Noa'a kamu kasi olisia ta'anga'a 'ani na ta'anga'a. Ma di'ia ta ngwae ka taofi kamu, noa'a kamu kasi olisia 'ani kwaitaofi'anga. Bore ma, muke olisia lala 'ani ganilana God fuana na fa'ale'alana. Muke sasi 'una'eri, sulia ana kaida'i God sae kamu, nia eta fata'a 'ani ne'e nia ke ba'a fa'ale'a kamu.

¹⁰ Sulia na Kerekere'a Abu ba saea, "Sa tai bore 'ana ne'e ka oga na maurilana saena magalia ne'e ka le'a ma ka saele'a, nia le'a fuana noa'a nia kasi fata ta'a ma noa'a kasi soke.

¹¹ Ma nia ka abula fa'asia na sasilana ru ta'a ki, ma na abulalana ka le'a. Ma nia ka sasi ngasingasi'a 'uana tua'a 'ani aroaro'anga.

¹² Osi'ana God ke lia sulia na ngwae ne'e tualada saga ki, ma nia ka fafarongo 'uana na fo'onga'a kira ki.

Bore ma na ngwae ne'e abulalada ta'a ki, nia ke tata'e saulida."^{*}

Nonifii'anga sulia na fuli ru'a saga

¹³ Noa'a ta ngwae kasi sasia ta tae ne'e ke ta'a amu'a, di'ia ne'e abula'anga kamu le'a go'o 'ana.

¹⁴ Ma sui bore 'ana di'ia muke nonifii osi'ana kamu sasia na ru saga ki, God ke ba'a fa'ale'a kamu. Noa'a kamu kasi

ma'u 'ani ta ngwae, ma noa'a kamu kasi manata 'abera.

¹⁵ Bore ma muke fu'usi doe ana sa Jesus Christ sulia nia ne'e na Aofia fafi maurilamu'a. Ma muke sasi aka'u ana kaida'i ki ta'lifau 'uana olisilana sa tai ne'e ke saefilo 'uri amu'a, "Fa'uta ne'e 'oko fa'amamana ana sa Jesus?" Ma kaida'i kamu ala'a sulia na fa'amamana'anga kamu, muke fata enoen go'o amu'a, ma muke fu'usi doe logo ada.

¹⁶ Ma muke tua fa'asia na abula'anga ta'a, fasi 'iri di'ia ti ngwae kira fata ta'a sulia na abula'anga le'a kamu na fafarongo sa Jesus Christ ki, kike ba'a 'eke sulia na ru ne'e kira sae'e ki.

¹⁷ Di'ia na kwaiogai'anga God ne'e kamu ka nonifii, nia ta'i le'a ne'e muke nonifii osi'ana na abula'anga le'a kamu, ka liufia di'ia muke nonifii sulia na abula'anga ta'a kamu ki.

¹⁸ Sa Jesus Christ nia nonifii ma ka mae na'a 'uana lafulana abula ta'anga'a ki ta'lifau, ma noa'a kasi ba'a mae la'u. Sui bore 'ana nia na ngwae saga, nia ka mae fuamu'a na ngwae ne'e abulalamu'a ta'a ki, fasi 'iri nia ka tala'i kamu siana God. Ma kira ka saungia nonina sa Jesus Christ ana 'ai rara folo, bore ma God nia fa'amauria 'ani Ano'i ru Abu.

¹⁹ Ma na mangona ka leka siana mango'i ru ki ne'e kira tua saena lokafo, ma nia ka fa'arongo 'ani fuada ne'e nia liufida na'a.

²⁰ Na mango'i ru ne'eri ki kira na ngwae ne'e mae 'ua na'a 'i na'lo, ana kaida'i sa Noa saunga'inia na faka doe. Kira kasi ro'osulia God. Bore ma nia mabetau fa'i kira leka ka dao ana kaida'i sa Noa nia fa'asua na faka doe baera. Kaida'i nia fa'asua na'a faka ne'eri, kwalu ngwae ki go'o ne'e kira leka saena ma na kafo ka ngalida fa'asia kwa'ikwa'inga God.

²¹ Na kafo ne'e, nia di'ia fa'ata'ilana ana siu abu'anga ne'e saiana ke fa'amauri kamu ana kaida'i ne'e. Ma na siu abu'anga ne'eri noa'a la'u fuana fa'asikasika lana na nonimu'a 'ani na kafo, bore ma siu abu'anga fa'ata'inia kamu gania God 'iri nia ka lafua na ta'anga'a kamu ki ma ka fa'asikasika maurilamu'a. Ma na siuabu'anga ne'eri ka fa'amauri kamu sulia na tata'elana sa Jesus Christ.

²² Sa Jesus ka oli na'a 'uana 'i langi, ma kaida'i ne'e nia ka tua na'a 'i bali 'olo'olo ana God, ma God ka alu nia ka gwaunga'i na'a fafia na 'ainsel ki ta'lifau ne'e ngasingasi'a ma mamana'anga 'i langi.

Na mauri'a faolu

¹ Kamu saiana ne'e kaida'i sa Jesus Christ nia tua saena magalia, nia nonifii. Ma osi'ana nia 'una'eri, kamu'a logo muke sasi aka'u fuana nonifii'anga. Sulia na ngwae ne'e nia nonifii 'una'eri, nia kasi oga abula ta'anga'a.

² Nia ne'e, tala'ae ana kaida'i ne'e ka oli 'alala, muke su'ungengea na kwaiogai'anga ta'a kamu ki, bore ma muke ro'o lala sulia na kwaiogai'anga God.

³ Kaida'i sui na'a kwau, abula'anga kamu ki di'ia na ngwae baliburi ki. Ana kaida'i ne'eri kamu ala na'a 'ania maurilamu'a fuana kakabara'anga, ma na kwaiogai'anga ta'a ki, ma na kwa'u lilinga'anga, ma na fafanga'a ta'a ki. Ma God ka saeta'a logo fuamu'a sulia kau-mulu fo'osia na gwari 'ai dori'i ki.

⁴ Ma ana kaida'i ne'e, ngwae baliburi ki kira 'arefo, du'ungana noa'a kamu kasi 'ado fa'inida 'ani ru ta'a kira sasi'i ki. Nia ne'e, kira ka saea ala'anga ta'a ki suli kamu.

⁵ Bore ma God lianga'i kira ana ta asoa fuana kike ala'a sulia na ru ki ta'ifau ne'e kira sasi'i. Ma God ka sasi aka'u fuana matalanga'ilana ngwae mauri ma ngwae ne'e kira mae na'a ki.

⁶ Ma nia ne'e ngwae ki kika fa'arongo 'ani na Fa'arongo'a Le'a fuana na ngwae ne'e kira mae na'a ki. Ana kaida'i kira mauri 'ua, na ngwae baliburi ki matalanga'inida, bore ma 'i nini'ari na mangoda mauri fa'inia God.

Ngwae ki muke rao saga 'ani kwate'a God ki

⁷ Kaida'i fuana ru ki ta'ifau ka funu, nia karangi na'a. Nia ne'e, muke dau suli kamu talamu'a, ma muke lialia, 'iri muke bolo fuana na fo'onga'a.

⁸ Na ru talinga'i ka tasa ana na ru ki ta'ifau ne'e muke alafe mamana fuamu'a kwailiu, osi'ana di'ia ta ngwae nia alafe 'una'eri, nia talangwara'u fuana nia ke rufuanata ana sa tai ne'e fulla ta ru ta'a amu'a.

⁹ Muke kwalo kamu kwailiu 'i saena luma kamu ki, ma muke tua fa'asia na ngunungunu buri 'anga kaida'i kamu kwaloa ngwae ki.

¹⁰ God ka kwatea na'a sai 'i ru'anga matamata ki fuamu'a ngwae ne'e kamu fa'amamana ana sa Jesus Christ. Ma God ka oga fasi ta'i ta'i ngwae'a amu'a, muke kwai'afi amu'a kwailiu 'ani na sai'i ru'anga ne'eri.

¹¹ Ma sa tai bore 'ana ne'e God kwatea sai 'i ru'anga fuana na fa'atalonga'inga, nia ke fatatalo'ania fatalana God. Ma

sa tai bore 'ana ne'e God ka kwatea sai 'i ru'anga fuana kwai'afi'anga, nia ke kwai'afi 'ani ngasingasi'anga ne'e God kwatea fuana, fasi 'iri 'ani ru ki ta'ifau ne'e mulu sasi'i, God ke ba'a ngalia ba'atafe'a sulia sa Jesus Christ. Ma sa Jesus ka 'inoto'a liu ma ka to'o ana na ngasingasi'anga tutua firi. 'Iu ke 'una'eri.

Fito'o ana God ana kaida'i muke nonifii

¹² Kwaima le'a nau ki 'ae, noa'a kamu kasi 'arefo ana ta ilito'onga ne'e kamu nonifii 'ani. Sulia na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ, kira sa-iana liu'a saena 'afita'i'anga 'oro ki.

¹³ Nia le'a fuana muke saele'a amu'a sulia kamu 'ado fa'inia sa Jesus Christ ana nonifii'anga nia, 'iri muke ba'a saele'a ka tasa ana kaida'i sa Jesus Christ ke dao ma'i 'ani 'inoto'anga nia.

¹⁴ 'Oilaki'a fuamu'a di'ia kira ka 'oidorole 'ani kamu sulia kamu'a ne'e ngwae fafarongo sa Jesus Christ ki, du'ungana nia fa'ata'inia na'a Ano'i ru Abu 'inoto'a God ka tua fa'i kamu.

¹⁵ Di'ia ta ngwae amu'a ka saungwae, nama nia ne'e ngwae bilibili, nama ta ngwae ne'e sasia kwalukaela ru ta'a mata-mata ki, nama ta ngwae ba liu go'o 'ana 'uana fa'alilana ru ti ngwae, tama nia bolo fa'inia nia ka nonifii.

¹⁶ Bore ma di'ia kamu nonifii sulia kamu fa'amamana ana sa Jesus Christ, noa'a kamu kasi 'eke 'ani. Muke ba'atafe'a lala God, osi'ana kira sae kamu 'ani "Na ngwae sa Christ ki."

¹⁷ Kaida'i fuana etangilana na matalanga'inga ke dao na'a ma'i. Ma God ke matalanga'inia basi na ngwae nia ki etaeta. Ma di'ia nia ke matalangani basi ngwae nia ki, nia ke ba'a fa'angasingasia na'a kwa'ikwa'inga nia ana kaida'i nia ke fa'asua kwa'ikwa'inga nia ana ngwae ki ne'e noa'a kasi fa'amamana ana Fa'arongo'a Le'a nia.

¹⁸ Sulia ne'e Kerekere'a Abu ba fata sulia kaida'i God ke ba'a matalanga'inia ngwae ki ka 'uri,

"Di'ia nia 'afita'i fuana ngwae saga ki kira ka mauri, nia 'afita'i ka tasa na'a fuana ngwae ta'a ne'e noa'a kasi fa'amamana ana God."*

¹⁹ Nia ne'e, di'ia kamu nonifii sulia na'a kwaiogai'anga God fuamu'a, muke alua na'a mauri'a kamu saena limana God ne'e nia saunga'i kamu, sulia nia ke lia sulia kamu. Ma muke ina'u ana sasilana ru le'a ki.

5

Na ngwae fa'ina'ona'o ki

* 4:18 Proverbs 11:31

¹ Aia, nau ku fata fuamu'a ngwae fa'ina'ona'o ki ana fikuta'i ngwae fa'amamana. Nau'a ta ngwae fa'ina'ona'o logo, ma nau ku lisia nonifilana sa Jesus Christ ka sui, ma nau kui ba'a 'inoto'a fa'inia ana kaida'i nia ke oli ma'i. Nia ne'e, nau ku gani kamu,

² muke lia le'a sulia ngwae ne'e kira fa'amamana ki. God nia aluda na'a saena limamu'a. Muke lia le'a sulida di'ia ta ngwae lia sulia na sipsip nia ki. God oga muke sasia na rao'a ne'eri sulia na ma'udi'a kamu ki, ma noa'a la'u osi'ana kamu fia fasi God ka oro kamu fuana. Nia le'a fuana muke lia sulida osi'ana kamu oga 'afilada, ma noa'a la'u ne'e sulia kira foli kamu fuana.

³ Ma noa'a kamu kasi tuara'inia na ngwae ki ne'e God aluda saena limamu'a, bore ma muke tala'ida 'iri kike leka suli kamu 'uana sasilana rao'a le'a ki.

⁴ Ma di'ia kaumulu lia sulida 'una'eri, sa Jesus ne'e di'ia na gwaunga'i ngwae ni lia sulia na sipsip, nia ke ba'a kwatea na kwaiara'a 'inoto'a ne'e le'a firi fuamu'a, ana kaida'i nia ke oli ma'i.

⁵ Ma 'una'eri logo, kamu na ngwae 'alako ki, muke ro'osulia ngwae 'a'ana ki. Ma kamu'a ta'ifau ne'e kamu fa'amamana, muke enoeno 'iri muke kwai'afi amu'a kwailiu. Sulia na Kerekere'a Abu ba saea,

"God ke tata'e saulia na ngwae ne'e kira fata ba'alafe ki, ma nia ka 'ofea na ngwae ne'e kira enoeno ki."[☆]

⁶ Nia ne'e, muke enoeno ma muke ro'osulia God ne'e ngasingasi'a ka tasa, 'iri nia ke fa'adoe kamu ana kaida'i 'olea nia.

⁷ Ma muke alua na'a manata 'abera 'anga kamu ki ta'ifau saena limana, sulia nia'a tagi suli kamu.

⁸ Muke lialia, sulia sa Saetan, na mali-mae kamu, nia liu kwailiu go'o 'ana di'ia ta ru mauri kwasi ne'e saiana 'anilana ngwae ki. Sulia sa Saetan oga liua fa'alilamu'a.

⁹ Muke fa'angasingasia na fa'amamana'anga kamu, ma muke kwa'isinga 'ani sa Saetan, osi'ana kamu saiana ne'e ngwae fa'amamana ki ana fanoa 'oro ki saena magalia ne'e, kira nonifii logo 'una'eri di'ia kamu'a.

¹⁰ Ma buri 'ana kamu nonifii ana kaida'i dokodoko, God ke ba'a fa'afaolu kamu, ma nia ke fa'angasingasi kamu 'iri ne'e fa'amamana'anga kamu kasi sui. God nia sae kamu na'a 'iri muke 'ado fa'inia sa Christ ma kamu ke ru'u saena na 'inoto'anga nia ne'e noa'a kasi sui. God

ka sae kamu fasi 'iri muke tua ratai fa'inia sa Christ ma muke 'inoto'a fa'inia tuatua firi.

¹¹ Ma nia ka tua 'ani ngasingasi'anga doe ka tua tua firi! 'Iu ke 'una'eri.

Na ala'anga le'a 'isi ki

¹² Sa Silas ne'e 'afi nau fuana keresilana na kerekere'a dokodoko ne'e. Nia ne'e na ngwai asina kia, sulia nia fa'amamana ana sa Jesus Christ. Ma nau ku saiana ne'e rao'a sa Silas, nia le'a ta'ifau. Du'ungana tae nau ku kwatea na kerekere'a ne'e fuamu'a fuana radulamu'a ma ala'anga sulia na kwai'ofe'anga mamana God. Aia, muke uu ngasi saena na alafe'anga ne'eri.

¹³ Ma na ngwae ne'e kira fa'amamana saena fanoa 'i Babilon, kira kwatea fata le'a le'a 'anga kira fuamu'a. God ne'e fili kira, di'ia logo nia fili kamu. Ma sa Mark ka kwatea logo kwau na fata le'a le'a 'anga nia ki fuamu'a. Nia di'ia na'a ngela mamana nau.

¹⁴ Ma ana kaida'i kaumulu lisi kamu kwailiu, muke fa'ata'inia na alafe'anga kamu fuamu'a kwailiu.

Nau ku fo'o 'iri kamu'a ta'ifau ngwae sa Jesus Christ ki, muke to'o ana aroaro'anga.

[☆] 5:5 Proverbs 3:34

Na Ruana Kerekere'a Fa'asia Sa Peter

Na ru doe ne'e sa Peter nia manata 'abera liu 'ani ne'e fuana Kristin kika fonea raolana fa'amanata'anga rora ki. Nia saea fuada kira ke dau ngasi nama ana ala'anga sulia God ma sa Jesus Christ. Ala'anga mamana ne'e nia saka ma'i ana ngwae ne'e kira tala lisia sa Jesus, ma kira ka rongoa fa'amanata'anga nia.

Ta ta'i fa'amanata'anga rora ne'e sa Peter manata 'abera 'ania, na ala'anga ne'eri 'uri, kira saea sa Christ noa'a kasi oli ma'i. Sa Peter fata 'uri, sa Christ kasi oli ma'i 'ua, du'ungana God nia oga noa'a ta ngwae kasi funu. God oga ngwae ki ta'ifau kira ke fa'asia falafala ana ta'anga'a, ma kira ka oli basi ma'i siana.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

God nia fili kulu ka donga falafala nia ki & 1:1-21

Na fa'amanata'anga rora ki & 2:1-22
Olilana ma'i sa Christ & 3:1-18

¹ Nau'a sa Simon Peter, na ngwae rao ma na ngwae ni lifurongo sa Jesus Christ, nau ku kerekere fuamu'a. Sa Jesus Christ nia'a na God kia ma nia ka fa'amauri kia. 'Ani na 'olo'olo'a nia, nia kwate kamu ka fa'amamana, di'ia logo ne'e nia sasia ami'a.

² Nau ku fo'lo 'iri God ke kwai'ofe amu'a ma ke kwatea aroaro'anga mamana fuamu'a sulia kamu saiana God ma na Aofia kia sa Jesus.

Ri'a ma na filifili'anga God

³ Kulu to'lo ana ru ki ta'ifau ne'e kulu bo'obo'olo 'uani fuana tua'a ne'e donga falafala God ki. Na ru ne'eri ki ta'ifau God ne'e kwate'e 'ania ngasingasilana. God ne'e nia tasa liu, ma ka le'a ma du'ungana kulu sai le'a ana, nia laefi kulu fasi 'iri kulu ka tua 'ania le'anga'a salilana nia.

⁴ 'Una'eri nia ka kwatea na ru le'a liu ki fuaka ne'e nia eta fata'a 'ani, fasi 'iri ne'e falafala kamu ki ke le'a di'ia falafala God, ma muke saiana uu'a 'usia na kwaiogai'anga ta'a ki ana magalia, ne'e saiana fa'ali lamu'a.

⁵ Ma osi'ana God kwatea na'a ru ki ta'ifau fuamu'a 'una'eri, muke sasi ngangata 'iri na fa'amamana'anga kamu ka ngasi. Ma muka sasia logo ru ne'e ki: muke abula 'olo'olo, ma muke malingal'inia God,

⁶ ma muke dau sulia malitana mauri'a kamu talamu'a, ma muke lalifu'a saena

kaida'i ana 'afita'i 'anga, ma muke donga falafala God ki

⁷ fa'inia na kwaima'anga ma na alafe'anga kamu fuamu'a kwailiu.

⁸ Ma di'ia na falafala 'i ngwae ne'eri ki ka doe saena maurilamu'a, ka 'una'eri kamu ka totolia na'a sasilana ru le'a 'oro ki sulia na sai'i ru'a kamu ana Aofia kia sa Jesus Christ.

⁹ Ma sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi to'lo ana falafala 'i ngwae ne'e ki, nia di'ia ta ngwae maa rodo, osi'ana nia manata bura 'ani ne'e God rufuanata na'a ana ta'anga'a nia ki.

¹⁰ Nia ne'e, sasiku kina 'ae, muke sasi ngangata 'iri ka fa'ata'inia ne'e God nia fili kamu, ma ka sae kamu 'ani ngwae nia ki. Sasi'a 'una'eri ne'e noa'a kamu kasi firute ma muka 'asi kamu,

¹¹ ma God ke ba'a kwalo kamu saena 'Inoto'anga na Aofia kia sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia. Ma na 'inoto'anga ne'eri tuatua kasi sui.

¹² Sui bore 'ana kamu ka saiana ta'ifau na ru ne'e ki, ma kamu ka fa'amamana na'a ana fa'amanata'anga mamana ne'e kamu rongoa na'a, nia le'a fuana nau ku fa'amanata to'lo la'u amu'a ana kaida'i 'oro ki.

¹³ Sulia ana kaida'i nau ku mauri 'ua saena magalia ne'e, nau ku fia fasi nia le'a fuana nau ku saea la'u na ru ne'e ki fuamu'a 'iri noa'a kamu kasi manata bura 'ani.

¹⁴ Osi'ana nau ku saiana noa'a kasi tau nau ku mae, di'ia na Aofia sa Jesus Christ ka sae madako na'a ana fuaku.

¹⁵ Ma sulia ka 'una'eri, nau ku rao ngasi 'iri noa'a kamu kasi manata bura 'ani tae ki ne'e nau ku fa'amanata kamu 'ani, 'i buri 'ana ne'e nau ku mae.

Sa Peter lisia na raralana sa Jesus na Christ

¹⁶ Aia, ma ru ne'e kami fa'amanata 'ani sulia na daolana ma'i na Aofia kia sa Jesus Christ 'ani ngasingasi'anga doe, nia noa'a la'u na 'a'ema'e ti ngwae kira boa go'lo 'ada ki. Sulia kaimili talami'a kami lisia nama na 'inoto'anga ma raralana.

¹⁷ Sulia kami tua fa'inia 'ua na'a ma'i ana kaida'i God na Ma'a nia kwatea na'a gwaunga'i 'anga ma na 'inoto'anga fuana. Ma kami ka rongoa lingana God ngasingasi'a ka tasa nia fata 'uri fuana, "Na ngela nau nini'a, ne'e nau ku alafe liu ana, ma nau ku saele'a liu sulia."

¹⁸ Kami talami'a mika rongoa lingana God fa'asia 'i langi, ana kaida'i kami tua fa'inia sa Jesus 'i gwauna fa'i ua abu baera.*

* 1:18 Matthew 17:1; Mark 9:2; Luke 9:28

¹⁹ Ma sulia ru ne'eri, kaimili ka fa'amamana ngasi na'a ne'e na fatalana na profet ki sulia sa Christ nia mamana. Ma nia le'a fuana muke fa'amamana logo 'ani. Du'ungana na fatalana na profet ne'eri ki, nia di'ia na fa'i unu ne'e unu saena rodo, leleka ka dao ana asoa sa Christ ke sakatafanga'i la'u ma raralana ngwasinasina lana ka kwasu saena manatalamu'a.

²⁰ Ma na ru doe ka tasa liu na'a ne'e: Kamu ke malinga'inia nama ne'e noa'a ta ru na profet ki kerekere sulia saena Kerekere'a Abu ta ala'anga ne'e fuli go'o ma'li ada talada,

²¹ nama osi'ana ne'e kira oga kike ala'a sulia. Osi'ana na ala'anga profet ki noa'a la'u fa'asia manatana ngwae go'o 'ana, bore ma nia leka ma'li fa'asia God. Sulia na Ano'i ru Abu ne'e nia tala'ia na profet ki 'ua na'a ma'li 'i na'o 'iri kika saea na fatalana God.

2

Ngwae fa'amanata 'oso'oso ki

¹ Ana kaida'i 'ua na'a ma'li 'i Israel, ti ngwae 'oso'oso kira dao ma'i, ma kira ka saea kira ne'e profet God ki. Ma ka 'una'eri logo, ti ngwae kike ba'a dao ma'i, ma kike fa'amanata kamu 'ani na soke'a ki. Ma na fa'amanata'anga kira ki ke ba'a fa'alia na fa'amamana'anga ti ngwae ki. Ma kike ba'a fa'amanata logo 'ani fasi sa Jesus, na ngwae ne'e mae fuana fa'amaurilada, noa'a la'u na Aofia mamana. Ma sulia na ru ne'eri ki, 'ali'ali go'o God ke ba'a kwatea na kwa'ikwa'inga fuada.

² Sui ka 'una'eri bore 'ana, ngwae 'oro ki kike ba'a leka sulia na abula ta'anga'a kira ki. Ma sulia tae ki ne'e kira sasi'i ka ta'a, ti ngwae kike ba'a fata fa'alia na fa'amanata'anga mamana ne'e.

³ Ma na ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'eri ki, kike ba'a ngalia mani ana ala'anga 'oso'oso kira ki ne'e kira soke kamu 'ani'i. Kike ba'a sasi 'una'eri, sulia kira guguta. Aia, tau na'a ma'li God ka lisia na'a tae ki ne'e kira sasi'i, ma nia ka sasi aka'u fuana na matalanga'ilada fa'inia na fa'alilada.

⁴ Osi'ana na 'ainsel ki 'ua na'a ma'li ne'e kira abula ta'a, ma God ka kwatea kwa'ikwa'inga fuada, ma ka aluda saena kula ni kwa'ikwa'inga, ma ka firi fafida 'ani kwalu 'i salo, ma kira ka tua go'o 'ada 'ua 'i ne'eri saena rorodo'a. Kira kwaimasi ana fa'i asoa ana matalanga'inga.

⁵ Ka 'una'eri logo fuana na ngwae ki saena magalia ba kira tua 'ua na'a ma'li,

sulia ne'e abula'anga kira ki ta'a liu ma noa'a kira kasi fa'adufa God. God ka saungida 'ani kafo doe liu. Ta'i ta'ifilia sa Noa go'o ne'e God fa'amauria fa'inia na fiu ngwae ki logo. God ka fa'amauri kira, osi'ana sa Noa fa'amanata sulia abula'anga ne'e 'olo'olo.

⁶ 'Iu, ma God ka kwatea logo na kwa'ikwa'inga fuana ngwae 'i Sodom ma 'i Gomora ki. Nia saungi kira 'ani mafula, fasi 'iri ka fa'ata'inia fuana ngwae ki ta'ifau tae ne'e ke ba'a fuli fuana ngwae ne'e kira aburongo ana nia'a ki.

⁷ Bore ma God fa'amauria sa Lot, sulia sa Lot nia'a na ngwae saga, ma nia kasi oga na abula'anga ta'a ana ngwae ne'e kira aburongo ana taki God ki.

⁸ Ma sa Lot ne'e nia saga, nia tua fa'linida, ma ka lisi kira, ma ka rongo kira sulia asoa, ma na liana ka figwanu liu sulia na abula ta'alada.

⁹ Nia ne'e, na Aofia saiana 'afilana na ngwae ne'e kira fa'amamana ana nia'a ki, fasi 'iri ne'e 'afta'i'anga ki noa'a kasi fa'alida. Ma nia saiana ka kwatea logo na kwa'ikwa'inga fuana ngwae ta'a ki, leleka ka dao ana fa'i asoa fuana na matalanga'inga mamana.

¹⁰ Ma nia ka kwatea na kwa'ikwa'inga doe ka tasa fuana ngwae ne'e kira ro'osulia na kwa'igai'anga ta'a kira ki 'ani nonida, ma kira ka 'aila 'ani na gwaunga'i 'anga God.

Ma na ngwae ki ne'e nau ku fata sulida ne'e kira fa'amanata 'ani sokea ki, kira fata ba'alafe ma kira ka fata nonira'a liu. Ma noa'a kira kasi manata doe go'o ana ano'i ru 'inoto'a ki 'i langi, ma kira ka ina'u ana fata buri tolinga'i 'anga logo ada.

¹¹ Aia, ma na 'ainsel ki bore, ne'e kira to'o ana ngasingasi'anga doe liufia na fa'amanata 'oso'oso ne'eri ki, noa'a kira kasi fata fa'alia go'o na ano'i ru 'inoto'a ki 'i langi 'ani ala'anga 'oidorole 'una'eri ki 'i na'ona na Aofia.

¹² Ma na fa'amanata 'oso'oso ne'e ki noa'a kira kasi manata sulia na tae ki ne'e kira sasi'i. 'Una'eri, kira ka di'ia na'a ru mauri kwasi ki ne'e kira bolo fuana daulada ma fuana saungilada. Osi'ana ne'e ngwae ne'eri ki, kira ka fata 'oidorole sulia ru ne'e noa'a kira kasi saiana ki. 'Una'eri, God ke saungida di'ia na ru mauri kwasi ki.

¹³ Ma sulia na nonifii'anga ne'e kira sa-sia ana ngwae, God ke du'ua logo 'ani nonifii'anga. Na fa'amanata'anga 'oso'oso ne'e ki, fangalada doe, ma kira ka kwa'u, ma noa'a kira kasi dau sulia maurilada fuana fanga'a saena asoa ki. Kamu'a nini'a, muke 'eke liu kaida'i kira fanga

fa'li kamu saena fiku'a kamu ki, sulia na abulalada ta'a liu, ma kira saiana kike soke ana kaida'li ki ta'ifau.

¹⁴ Ma na kaida'li kira lisia na kini, kira ka oga kakabaralana. Noa'a kira kasi mamalo fa'asia abula ta'anga'a. Ma kika tala'ia na ngwae ne'e fa'amamana'anga kira ki ngwata'uta'u 'ani abula ta'anga'a. Ma kira ka oga liua guguta'anga. Ma osi'ana na ru ne'eri ki, God ka kwatea kwa'ikwa'inga fuada.

¹⁵ Kira leka matamata fa'asia na tala saga, ma kira ka leka 'ada sulia falafala ta'a sa Balaam, na ngela sa Beor. Sulia sa Balaam^o oga liua na mani ne'e nia ke ngalia ana sasilana ru ta'a ki.

¹⁶ Nia ne'e God ka kwatea na dongki nia ka fata balufia 'ani lingalinga 'i ru di'ia ngwae. Ma kaida'li sa Balaam na profet rongoa ne'e dongki nia fata 'una'eri, nia ka fa'asia na'a abula bolebole'anga nia ki.

¹⁷ Aia, ma na ngwae ne'e kira fa'amanata 'ani na soke'a, kira di'ia go'o 'ada ta ma'e kafo busu ba noa'a ta kafo saena ma ka langalanga. Ma kira ka di'ia logo na gwa'i salo ba na iru irufia 'iri na uta noa'a kasi to'o. Nia ne'e God ka sasi aka'u ana lokafo rorodo'a fuada.

¹⁸ Kira tafeda talada ma na fatalada ka bolebole'a go'o 'ana. Ma ti ngwae ne'e kira kakari alifa'i ka sui, ma kira ka tala'ae kika rokisia na abula'anga kira ki, ma noa'a kasi abula ta'a fa'inia na ngwae ne'e kira rora ki. Ma na ngwae ne'e kira fa'amanata 'ani soke'a, kira fa'arora la'u ngwae ne'eri ki 'ani na kwaiogai'anga ta'a ki 'ani nonida.

¹⁹ Osi'ana na ngwae fa'amanata ne'eri ki, kira fata 'uri fuada, "Kaimili fata alanga'li fuamu'a ne'e muke aloime fasi 'iri muke sasia amu'a ta ru bore 'ana ne'e kamu oga sasilani ki." Bore ma ngwae fa'amanata ne'eri ki talada noa'a kira kasi aloge. Kira di'ia na ngwae rao 'o'o fuana na falafala ta'a kira ki ne'e fa'alida. Sulia kwaiogai'anga ta'a kira ki gwaunga'li fafida, ma kira noa'a kasi mango fa'asia fuli ru rora'a.

²⁰ Ii na'o na ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'eri ki kira saiana na Aofia kia sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia, ma kira ka kakari alifa'li fa'asia na ta'anga'a ki saena magalia ne'e saiana fa'alilada. Bore ma kira ka oli la'u 'uana na sasilana ta'anga'a kira ki ba kira sasi'li ma'li 'i na'o, fasi 'iri ne'e ta'anga'a ki ka gwaunga'li fafida. Ma 'i nini'ari kira ka ta'a ka liufia na'a kaida'li ne'e kira 'iri sai 'ua ana sa Jesus Christ.

²¹ Ta'i le'a nama 'ana fuada di'ia noa'a kira kasi dao to'ona na tala 'uana

'olo'olo'a. Ma nia ka ta'a liu na'a fuada ne'e kira dao la'u to'ona tala 'uana 'olo'olo'a, ma kira ka abula la'u fa'asia. Ma noa'a kira kasi ro'osulia fa'amanata'anga sa Jesus ne'e God kwatea na'a fuada.

²² Kira ka fa'atal'inia mamana na ala'anga ba 'uri ki, "Na kui oli ka 'ania logo tae ne'e nia moata'inia." Ma ta ala'anga la'u ka 'uri, "Gwata ne'e kira siufia nonina ka sui na'a, oli ka bunibuni la'u saena mo'amo'a."

3

Olilana ma'i na Aofia

¹ Kwaima le'a nau kina 'ae, ruana kaida'li ne'e nau ku kerekere na'a fuamu'a nini'a. Du'ungana tae ne'e nau ku keresia la'u kwau kerekere'a ne'e fuamu'a osi'ana nau ku oga fa'amanata oli'a amu'a 'uana ru ne'eri ki, 'asu 'ubani kamu kata manata rora.

² Nau ku oga muke manata to'ona ala'anga ne'e profet abu ki ba 'i na'o ma'i, fa'inia na fa'amanata'anga na Aofia kia ne'e fa'amauri kia. Na ngwae ni lifurongo ki ne'e kira fata fa'atalo'ania fuamu'a, kira ne'e saea na fa'amanata'anga ne'e fuamu'a.

³ 'Iu, na ru doe ne'e nau ku oga muke saiana ana fa'li asoa 'isi ki ba ti ngwae kike leka ma'i, ma na kwaiogai'anga ta'a kira ki ana noni ba tala'li kira. Ma kira ka fata 'oidorole 'uri amu'a,

⁴ "Na Christ baera nia na'a 'li fa'li? Sulia nia eta fata'a nia ke ba'a oli la'u ma'i saena magalia ne'e, bore ma noa'a nia kasi dao 'ua. Na ngwae fa'ina'ona'o etaeta kia ki kira mae na'a. Ma leleka ka dao ana kaida'li ne'e, noa'a ta ru kasi rokisi go'o, tala'ae ma'li ana tala'aelana magalia leka ka dao 'li ta'ena, na ru ki ta'ifau bolo go'o 'ana."

⁵ Aia, ngwae ne'e kira fata 'una'eri ki, kira oga kike manata bura ana ne'e God saunga'inia 'i langi fa'inia na magalia go'o 'ani fatalana. Nia saunga'inia na magalia 'ani na kafo, ma nia ka kwatea na magalia ka ru'u ma'li fa'asia na kafo.

⁶ Ma 'ani kafo logo, God ka takalonga'inia na magalia ne'e ka tua 'i na'o.

⁷ Aia, ma 'ani fatalana God logo, nia ka sasia na magalia ne'e ka tua fa'inia lalifu'anga masia kaida'li nia ke ba'a takalonga'inida 'ani mafula. Ana fa'li asoa ne'eri, God ke ba'a matalangani na ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ana ki, ma ka takalonga'inida.

⁸ Aia, kwaima le'a nau kina 'ae, noa'a kamu kasi manata bura 'ani ala'anga ba

'uri, ta'i asoa di'ia ta'i to'oni fa'i ngali ki 'i maana God, ma ta'i to'oni fa'i ngali ki di'ia logo ta'i asoa 'i maana God.

⁹ Nia ne'e na Aofia noa'a kasi dole liu go'o fuana fa'ata'i mamana'anga ana fatalana sulia olilana ma'i, sui bore 'ana ti ngwae kira fia fasi nia ka dole mala 'ana. Bore ma na Aofia nia mabetau liu fa'i kamu. Nia noa'a kasi oga ta ngwae ke funu. Bore ma nia oga liua ngwae ki ta'ifau kike kakari alifa'i fa'asia na ta'anga'a kira ki.

¹⁰ Ma fa'i asoa ne'e na Aofia ke oli ma'i, nia ke dao ma'i di'ia ta ngwae bili, sulia na ngwae ki kike ba'a lebe. Ma ana fa'i asoa ne'eri, kike ba'a rongoa na lingalinga 'i ru doe, ma na mamanga ke ba'a sui. God ke ba'a malangisia na ru ki ta'ifau saena mamanga 'ani mafula. Ma na magalia ma na ru ki ta'ifau go'o 'i saena, ni'i ke ba'a no'ana.

¹¹ Ma osi'ana God ke ba'a malangisia ru ne'eri ki 'una'eri, muke manata le'a sulia na falafala kamu ki. Na abula'anga kamu ke saga, ma muke ro'osulia na kwaiogai'anga God ki.

¹² Ma muke kwaimasi ana fa'i asoa ne'e God ke matalanga'i ma'i, ma muke sasi fasi 'iri fa'i asoa ne'e ke dao 'ali'ali ma'i. Ana fa'i asoa ne'eri, God ke ba'a takalonga'inia na mamanga ma na ru ki ta'ifau 'i saena 'ani mafula.

¹³ Aia, ma kulu lialia masia na magalia faolu ma 'i langi faolu ne'e God ka eta fata'a 'ani fuaka. Ma na ngwae ki ta'ifau 'i ne'eri, kike ro'osulia God.

¹⁴ 'Iu, kwaima nau kina 'ae, kaida'i muke kwaimasi 'ua go'o amu'a masia fa'i asoa ne'eri, muke sasi ngangata 'uana sagalana abula'anga kamu, 'iri God noa'a kasi silolonga'i kamu fafia ta ru, ma kamu ka tua kwaima fa'inia.

¹⁵ Noa'a kamu kasi manata bura 'ani du'ungana tae ne'e na Aofia ka mabetau fa'i kamu, sulia nia oga fasi 'iri muke kakari alifa'i 'iri nia ke fa'amauri kamu. Aia, osi'ana ru ne'eri logo ba ngwaefuta kia sa Paul nia kerekere fuamu'a sulia. God ne'e kwatea liato'onga fuana sa Paul 'iri nia ka kerekere 'una'eri.

¹⁶ Ana kerekere'a sa Paul ki ta'ifau, nia fa'amanata sulia na ru ne'eri ki. Ti ru ne'e sa Paul fa'amanata 'ani ki, ni'i 'i afita'i fuana sai'a ani. Ma na ngwae ne'e noa'a kira kasi sai 'i ru ma na fa'amamana'anga kira ki noa'a kasi ngasi, kika bulasia ru sa Paul saea ki, ma kira ka fa'amanata 'ani na soke'a sulia, di'ia logo ba kira sasia ana ti bali ana Kerekere'a Abu. Ma osi'ana kira sasi 'una'eri, God ke ba'a kwatea na kwa'ikwa'inga fuada.

¹⁷ 'Iu kwaima nau ki 'ae, kaumulu saiana ta'ifau na'a na ru ne'e ki. Nia ne'e, muke lialia, 'asu 'ubani muka fi'i fa'amamana ana soke'a ne'e ngwae ta'a ki kira fa'amanata 'ani, ma na fa'amamana'anga kamu ki ka 'asia.

¹⁸ Ma muke sasi 'uana lalifu'anga 'ani ngalilana na alafe'anga na Aofia kia sa Jesus Christ ne'e fa'amauri kia, 'iri muke ba'a sai le'a ana. Kuke ba'atafea ana kaida'i ne'e ma ka tua tua firi! 'Iu ke 'una'eri.

Na Etana Kerekere'a Fa'asia Sa John

Na lifurongo sa John na'a ne'e keresia buka ne'e. Nia'a ta ta'i ngwae ana akwala ma ro fafarongo ba sa Jesus ki, ma nia ba keresia logo Fa'arongo'a Le'a sa John. Saena kerekere'a ne'e, nia saea fuana ngwae fa'amamana ki kike uu ngasi ana falafala God ki, ma kika madafia fa'amanata'anga rora ki. Ana kaida'i ne'eri, ti ngwae 'oso'oso kira saea sa Jesus noa'a kasi koso ma'i 'ani noni'i ngwae mamana. 'Iu, sa John ka saea fuana ngwae fa'amamana ki kike madafia fa'amanata'anga rora kira ki. Sa John oga Kristin ki fuana dongalana fa'amanata'anga sa Jesus Christ ba lifurongo ki ala'a na'a ma'i sulia. Na lifurongo ba kiri, kira lisia na'a sa Jesus kaida'i nia tua. Ma kira ka bolo fuana fa'amanata'anga sulia.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Sa Jesus Christ ne'e na Ala'anga ana Mauri'a & 1:1-10

Na ala'anga totonga'i sulia na alafe'anga & 2:1-17

Na Malimae sa Jesus Christ & 2:18-29

Alafe'anga fuamu'a kwailiu & 3:1-24

Na ngwae fa'amanata 'oso'oso ki & 4:1-6
God fa'ata'inia fuakulu kuke alafe fa'uta fuakulu kwailiu & 4:7-21

Na fito'onga kulu ana sa Jesus liufia na'a magalia & 5:1-21

Sa Jesus Christ ne'e na Ala'anga ana Mauri'a

¹ Nau ku kerekere kwau fuamulu sulia na Ala'anga ne'e kwatea mauri'a mamana. Na Christ na'a ne'e Ala'anga ana Mauri'a mamana ne'eri. Ma nia tua mala ma'i 'ua ana etangilana magalia. Bore ma kaida'i ne'e, kaimili lifurongo ki rongoa na'a, ma kami ka lisia na'a 'ani maami'a. Ma kami ka sama na'a to'ona 'ani na limami'a.

² Na Mauri'a mamana ne'e ka alua na'a na ngwae, ma kami ka lisia na'a. Nia ne'e kami ka fata sulia, ma kami ka fa'arongo kaumulu sulia na Mauri'a firi ne'e nia tua ni fuli fa'inia God na Ma'a. Ma God ka fa'ata'inia na'a Mauri mamana ne'e fuaimili.

³ Kami lisia ma kami ka rongoa na Christ ne'e na Ala'anga ana Mauri'a mamana ne'eri, ma kami ka fa'arongo logo 'ani fuamu'a, fasi 'iri muke fiku fa'i kaimili saena na mauri'a ne'e kami tua 'ani fa'inia na Ma'a ma sa Jesus Christ na Ngela nia.

⁴ Ma kami keresia na ru ne'e ki kwau fuamu'a fasi 'iri na saesaele'a 'anga kulu ke leka talau.

Abulalana God madakola ta'ifau

⁵ Ma na fa'arongo'a ne'e kami rongoa fa'asia na Ngela God ma kami ka saea fuamu'a ne'e 'uri: God nia di'ia na madakola'anga osi'ana nia le'a ka tasa liu, ma ka noa'a ta ma'e rodo ana nia'a.

⁶ Ma di'ia kuka saea fasi kulu fiku 'ado kwaima na'a fa'inia God, ma kulu ka tua 'ua go'o 'akulu saena ma'e rodo, kulu ka soke liu 'ani fatalaka, ma falafala kulu ki ka 'iri tua sulia mamana'anga.

⁷ Bore ma di'ia kulu tua sulia na mauri'a ana madako'anga God, di'ia God nia tua sulia na madako'anga nia, 'una'eri kulu fiku fa'i kulu kwailiu, ma na maelana sa Jesus, na Ngela nia, ka fa'asikasika kia fa'asia na ta'anga'a ki ta'ifau.

⁸ Ma di'ia kulu saea noa'a kulu kasi fulia go'o ta rora'a, kulu ka soke kulu talakulu. Di'ia kulu fata 'una'eri, tama noa'a kulu kasi sai go'o ana na mamana'anga God.

⁹ Bore ma di'ia kulu fulanga'inia na rora'a kia ki fuana God, nia ke ba'a rufuanata ana na rora'a kia ki, ma ka fa'asikasika kia fa'asia na ta'anga'a kia ki ta'ifau, osi'ana nia ke ba'a fa'amamana na eta fata'a nia fuana sasilana na ru ne'eri, ma nia ka sasiasa na'a ru saga.

¹⁰ Ma di'ia kulu saea noa'a kulu kasi fulia go'o ta rora'a ana kia'a, tama kulu saea God na ngwae 'oso'oso go'o ana nia'a talana, ma na fatalana God ka noa'a kasi tua go'o saena maurilaka.

2

Na Christ nia lafua na'a ta'anga'a kia ki

¹ Ngela nau kina 'ae, nau ku keresia na ru ne'eri ki fuamu'a, fasi 'iri muke tua fa'asia abula ta'anga'a. Bore ma di'ia ta ngwae ka sasiasa ta ta'anga'a, sa Jesus Christ na ngwae ana 'olo'olo'a ne'e ka kwaiamasi ana Ma'a nia fuaka.

² Ma sa Jesus Christ na'a ne'e kwaisu'usi'anga fuana na lafulana na ta'anga'a kia ki. Ma noa'a la'u na ta'anga'a kia ki ta'ifilia go'o, bore ma ta'anga'a na ngwae ki ta'ifau.

³ Ma di'ia kulu ro'osulia fata totonga'i 'anga God ki, kulu ka sai mamana ana ne'e kulu saiana God.

⁴ Ma na ngwae ne'e saea nia saiana God, bore ma noa'a nia kasi ro'osulia go'o na fata totonga'i 'anga nia ki, na ngwae ne'eri nia ka soke liu, ma noa'a nia kasi sai go'o ana mamana'anga God.

⁵ Ma sa tai ne'e ka ro'osulia na fatalana God, nia'a na ngwae ne'e alafe mamana

ana God. Ma ru ne'e fa'ata'inia ne'e kulu fiku fa'inia God nia 'uri:

⁶ Sa tai ne'e saea nia tua fiku fa'inia God, nia ke fulia ru le'a ki, ka di'ia logo ba sa Jesus Christ ne'e fulia.

Na ala'anga totonga'i sulia na alafe'anga

⁷ Kwaima nau kina 'ae, na ala'anga totonga'i ne'e nau ku keresia kwau fuamu'a, noa'a la'u ta ru faolu, bore ma na ala'anga totonga'i 'ua ba kamu saiana na'a ma'i 'ua, ana etangilana kaida'i kamu fa'amamana. Ma na ala'anga totonga'i ne'eri na'a ne'e fa'arongo'anga ba kamu rongoa ka sui na'a, ne'e muke alafe fuamu'a kwailiu.

⁸ Ma na ala'anga totonga'i ne'eri nama ne'e nau ku keresia kwau fuamu'a ne'e faolu logo, osi'ana ne'e mauri'a sa Christ ma na mauri'a kamu ne'e fa'ata'inia na'a mamana'anga na ala'anga totonga'i ne'eri, sulia na ma'e rodo karangi ka sui na'a, ma na madako'anga mamana ka rara na'a saena maurilamu'a.

⁹ Ma sa tai ne'e ka saea nia tua saena na madako'anga God, bore ma nia mala ta'a ana na ngwaefuta nia, nia tua go'o 'ana 'ua saena na mae rodo.

¹⁰ Ma sa tai bore 'ana ne'e alafe fuana ngwaefuta nia, nia tua sulia na madako'anga God. Ma noa'a nia kasi fa'arora ta ngwae.

¹¹ Ma sa tai ne'e nia mala ta'a ana ngwaefuta nia, nia tua 'ua saena na ma'e rodo. Ma nia ka liu saena ma'e rodo, ma noa'a nia kasi saiana na kula ne'e nia leka 'uana, sulia na ma'e rodo fa'arodoa na maana.

Noa'a kamu kasi oga na ru ta'a ki 'i saena magalia ne'e

¹²⁻¹⁴ Ngela nau kina 'ae, nau ku kerekere fuamu'a, sulia God nia rufuanata na'a ana ta'anga'a kamu ki osi'ana sa Christ, ma kaumulu saiana God na Ma'a. Ma nau ku kerekere fuamu'a na ma'a ki, sulia ne'e kamu saiana na Christ ne'e nia tua 'ua na'a ma'i ana etangilana magalia. Ma nau ku kerekere fuamu'a na 'alako ki, sulia kaumulu ngasingasi'a, ma na fatalana God ka tua amu'a, ma kaumulu ka liufia na'a 'ani sa Saetan ne'e ta'a.

¹⁵ Ta ne'e nau ku saea fuamu'a, noa'a kamu kasi oga na falafala ta'a ki ana mauri'a ne'e ma na ru ta'a ki 'i saena na magalia. Di'ia kamu kwaima ana magalia, noa'a kamu kasi kwaima fuana God na Ma'a.

¹⁶ Na kwaiogai'anga fuana na ru ta'a ki, ma na ru ne'e ngwae ki kira lisia ma kira ka oga, ma na to'o ru'a ki ne'e ngwae ki kira lafe fa'inia, ma na ru ta'a ki ta'ifau

saena na magalia, noa'a ta ru ada kasi leka go'o ma'i fa'asia na Ma'a. Kira leka ta'ifau go'o ma'i fa'asia na magalia.

¹⁷ Bore ma na magalia ma na ru 'i saena ki ta'ifau ne'e ngwae ki kira oga, ke ba'a funu. Ma sa tai ne'e ke sasi sulia na kwaiogai'anga God, nia ke ba'a mauri firi.

Na Malimae sa Jesus Christ

¹⁸ Ngela nau kina 'ae, 'isilana na magalia nia karangi na'a! Ma kaumulu rongoa ta'ifau na'a ba na Malimae sa Jesus Christ ke ba'a dao ma'i. Ma ana kaida'i ne'e, na malimae 'oro nia ki kira dao na'a. Nia ne'e, kulu ka saiana ne'e 'isilana na magalia nia karangi ka dao na'a.

¹⁹ Na malimae ne'e ki kira leka na'a fa'asi kulu, du'ungana noa'a kira kasi mamana go'o saena na fikuta'i ngwae fa'amamana kulu. Ma di'ia kira tua saena na fikuta'i ngwae fa'amamana kulu, kira tua fiku go'o 'ada 'ua fa'i kulu. Bore ma, ana kaida'i kira leka na'a fa'asi kulu 'una'eri, nia fa'ata'inia ne'e kira'a ta'ifau noa'a la'u na ngwae mamana ki ana fikuta'i ngwae kulu.

²⁰ Bore ma fuamu'a, sa Christ na ngwae abu nia kwatea na'a Ano'i ru Abu, 'iri ne'e kamu'a ta'ifau go'o muke saiana na mamana'anga.

²¹ Nau ku kerekere fuamu'a ma noa'a la'u osi'ana ne'e kamu kina na mamana'anga. Nau ku kerekere fuamu'a, osi'ana kamu saiana na mamana'anga, ma muka saiana logo ne'e noa'a ta soke'a 'iri kira ma'i fa'asia na mamana'anga.

²² 'Uri ma sa tai ne'e na ngwae 'oso'oso? Ta ngwae bore 'ana ne'e saea fasi sa Jesus noa'a la'u na ngwae filia God. Na ngwae 'una'eri, nia ne'e na malimae sa Jesus Christ, sulia nia 'aila 'ani God na Ma'a ma na Ngela nia.

²³ Ma ngwae ki ta'ifau ne'e 'aila 'ani na Ngela, kira 'aila logo 'ani na Ma'a. Bore ma ngwae ki ta'ifau ne'e kira saea kira fa'amamana ana na Ngela, kira tua fiku logo fa'inia na Ma'a.

²⁴ Muke goniasa saena na liamu'a na fa'arongo'anga ne'e kamu rongoa na'a ma'i 'ua. Ma di'ia kamu goniasa na fa'arongo'anga ne'eri, muke tua fiku fa'inia na Ngela ma na Ma'a sulia asoa ki.

²⁵ Ma kuka to'o ana na mauri'a firi ne'e sa Christ eta fata'a 'ani fuana kwatelana fuakulu.

²⁶ Nau ku keresia kwau na ru ne'e ki fuamu'a, 'iri kamu ke madafia na ngwae ne'e kira iliili 'uana soke lamu'a ki.

²⁷ Bore ma fuamu'a, sa Christ nia kwatea na'a na Ano'i ru Abu. Noa'a kamu kasi lulu na'a 'uana ta ngwae ne'e ke fa'amanata ru la'u fuamu'a, sulia na

Ano'i ru Abu tua na'a fa'i kamu. Ma na Ano'i ru Abu ne'e sa Christ kwate fuamu'a, nia fa'amanata kamu na'a 'ani na ru ki ta'ifau. Ma na ru ki ta'ifau ne'e nia fa'amanata kamu 'ani ki ni'i mamana, ma noa'a kasi rora. Nia ne'e muke tua fiku fa'inia sa Christ, di'ia na Ano'i ru Abu fa'amanata kamu'a 'ani.

Kia'a na ngela God ki na'a

²⁸ Ngela nau kina 'ae, kamu tua fiku fa'inia sa Christ, fasi 'iri ana na kaida'i nia ke oli ma'i, noa'a kulu kasi ma'u, ma noa'a kulu kasi ago la'u fa'asi nia 'ania 'eke'a ana fa'i Asoa nia ke dao ana.

²⁹ Muke saiana God nia 'ololo. Nia ne'e, muke sai logo ana na ngwae ki ta'ifau ne'e kira sasia na ru ne'e 'ololo ki, kira na'a ne'e na ngela God ki.

3

¹ Muke manata basi sulia na alafe'anga God na Ma'a fuaka! Na alafe'anga nia doe liu, nia ne'e nia ka sae kulu 'ani na ngela nia ki, ma nia ka mamana na'a. Na ngwae saena magalia ki noa'a kira kasi saiana ne'e kulu'a ngela God ki, osi'ana noa'a kira 'iri saiana God.

² Kwaima nau kina 'ae, kulu'a ngela God ki na'a, ma God kasi fa'ata'inia 'ua fuakulu nia ke ba'a rokisi fa'uta akulu ana kaida'i ne'e ke dao ma'i. Bore ma kulu saiana ana kaida'i ne'e sa Jesus Christ ke ba'a oli ma'i, kuke ba'a di'ia nia'a, osi'ana kuke ba'a lisia nia'a mamana na'a.

³ Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira kwaimasi ana sa Christ 'una'eri, kira tagi sulida talada kika tua sikasika, di'ia sa Christ ne'e nia tua sikasika.

⁴ Ma ngwae ki ta'ifau ne'e kira abula ta'a, kira 'oia na taki God ki, osi'ana ne'e abula ta'anga'a na'a ne'e 'oilana taki God ki.

⁵ Ma kaumulu sai na'a ana, sa Jesus Christ nia leka na'a ma'i 'iri ka lafua na ta'anga'a kulu ki, ma nia noa'a kasi to'o go'o ana ta ta'anga'a.

⁶ Ma sa tai fa'ida ne'e kira tua fiku fa'inia sa Christ, noa'a nia kasi tua tari go'o 'ana fuana abula ta'anga'a. Ma sa tai ne'e ka tua tari go'o 'ana fuana abula ta'anga'a, noa'a nia kasi malinga'inia ma noa'a kasi saiana sa Christ.

⁷ Ngela nau kina 'ae, kamu kasi fa'amamana ana ta ngwae ne'e soke kamu. Sa tai ne'e fuli ru lana saga, nia saga 'i maana God, di'ia logo sa Christ ne'e nia saga.

⁸ Ma sa tai ne'e ka tua tari go'o 'ana fuana abula ta'anga'a, nia'a na ngela sa Saetan, sulia sa Saetan abula ta'a 'ita na'a

ma'i ana etangilana magalia. Aia, na Ngela God nia leka ma'i fuana takalonga'ilana na ru ne'e sa Saetan sasi'i ki.

⁹ Ma ngela God ki ta'ifau, noa'a kira kasi tua tari go'o 'ada 'ania na abula ta'anga'a, sulia kira to'o na'a ana mauri'a God ana kira'a. Ma ka 'afita'i fuana nia tua tari go'o 'ana fuana abula ta'anga'a, sulia God na'a ne'e na Ma'a nia.

¹⁰ Nia ne'e ka fa'ata'inia na'a mata-matalana na ngela God ki ta'ifau fa'asia na ngela sa Saetan ki: Ta ngwae ne'e noa'a kasi abula saga, ma noa'a kasi alafe fuana na ngwae'futa nia, nia'a noa'a la'u na ngela God.

Alafe'anga fuamu'a kwailiu

¹¹ Na fa'arongo'anga ne'e ba kamu rongoa na'a ma'i ana etangilana nia 'uri: Kuke alafe fuaka kwailiu.

¹² Ma noa'a kulu kasi di'ia la'u sa Kein, na ngwae ba sa Saetan nia sura ana, ma nia ka saungia na ai burina sa Abel. Fa'uta ne'e sa Kein ka saungia? Sulia na ru sa Kein sasi'i ki ni'i ta'a, ma na ru sa Abel sasi'i ki ni'i saga.*

¹³ Ngwae'futa kina, noa'a kamu kasi 'arefo, si di'ia na ngwae ta'a ki saena magalia kira 'aila 'ani kamu.

¹⁴ Kulu sai na'a ana na ru ne'e: 'I na'o ma'i, kulu tua 'i olofana na ngasingasi'anga ana mae'a, bore ma kaida'i ne'e kulu to'o na'a ana mauri'a firi. Kulu saiana na ru ne'eri, sulia kulu alafe fuana na ngwae'futa kia ki. Ma sa tai ne'e noa'a kasi alafe fuana na ngwae'futa nia, nia tua 'ua 'i olofana na ngasingasi'anga ana mae'a.

¹⁵ Ma di'ia sa tai ne'e ka lia ta'afia na ngwae'futa nia, nia'a na ngwae sau ngwae. Ma muke saiana ne'e ngwae sau ngwae noa'a kasi to'o ana na mauri'a firi.

¹⁶ Kaida'i sa Jesus Christ nia mae 'usi kia, nia fa'ata'inia na falafala fuana ne'e kuke alafe fuana ngwae ki. Nia ne'e kulu'a logo, fuila kuke ma'udi logo fuana na mae'a 'usia na ngwae'futa kia ki.

¹⁷ Di'ia ta ngwae ne'e to'o ana ru ki ta'ifau ne'e nia bo'obo'o 'uani, ma nia ka lisia na ngwae'futa nia ka bo'obo'o 'uana ta ru, bore ma noa'a nia kasi manata'ia go'o na ngwae ne'eri, ma noa'a kasi 'afia go'o, nia 'afita'i ka ala'a mamana fasi nia alafe fuana God.

¹⁸ Ngela nau kina 'ae, noa'a kulu kasi alafe go'o 'ani ala'anga 'o'o. Kuke fa'ata'inia na alafe'anga mamana kia 'ani ru ne'e kulu sasi'i ki.

¹⁹ Kaida'i kulu alafe 'una'eri, nia ne'e kwate kulu ka saiana ne'e kulu to'o ana na

* 3:12 Jenesis 4:1-16

mamana'anga, ma noa'a kulu kasi manata 'abera kaida'i kulu fo'osia God.

²⁰ Bore ma di'ia na manataka nia mata-langa'i kia, kulu saiana manatana God ne'e doe ka liufia na manataka, ma nia saiana na ru ki ta'ifau.

²¹ 'Una'eri ngwaefuta le'ale'a kina 'ae, di'ia manataka noa'a kasi matalanga'i kia, noa'a kulu kasi ma'u kaida'i kulu fo'osia God.

²² Ma kulu ka ngalia ta tae bore 'ana ne'e kulu gania God 'uana, osi'ana kulu ro'osulia na ala'anga totonga'i nia ki, ma kulu ka sasia ru ne'e fa'asaele'a nia ki.

²³ Aia, na ala'anga totonga'i nia ka 'uri: Kuke fa'amamana ana sa Jesus Christ na Ngela nia, ma kulu ke alafe fuaka kwailiu, di'ia ba sa Jesus Christ nia fata totonga'i ma'li 'ani fuaka.

²⁴ Ma sa tai ne'e ka ro'osulia na ala'anga totonga'i God ki, nia tua ana God, ma God ka tua logo ana nia'a. Ma osi'ana na Ano'i ru Abu ne'e nia ka kwatea fuaka, kulu ka sai na'a ana ne'e God nia tua aka.

4

Na Ano'i ru mamana ma na ano 'i ru 'oso'oso

¹ Kwaima nau kina 'ae, noa'a kamu kasi fa'amamana na ala'anga ana ngwae ki ta'ifau ne'e kira saea kira to'o ana na Ano'i ru Abu. Bore ma muke ilito'oda basi fasi 'iri muke dao to'ona di'ia ne'e ano'i ru ne'e kira to'o ana nia 'lita ma'li fa'asia God. Sulia na profet 'oso'oso 'oro ki kira leka na'a ana kula ki ta'ifau.

² Muke ba'a dao to'ona di'ia nia'a to'o ana na Ano'i ru mamana fa'asia God di'ia kamu sasi 'uri: Ngwae ki ta'ifau ne'e fa'arongo 'ani sa Jesus Christ ne'e leka ma'li ma ka alua na'a na ngwae, na ngwae ne'eri nia to'o ana Ano'i ru ne'e leka ma'li fa'asia God.

³ Bore ma di'ia ta ngwae ne'e tofea na ru ne'eri sulia sa Jesus, nia kasi to'o go'o ana na Ano'i ru ne'e nia leka ma'li fa'asia God. Na ano 'i ru ne'e nia to'o ana, nia leka lala ma'li fa'asia na Malimae sa Jesus Christ. Ma kaumulu rongoa ta'ifau na'a na Malimae sa Jesus Christ ke ba'a dao ma'li, ma ana kaida'i ne'e nia tua na'a 'i saena na magalia.

⁴ Ngela nau kina 'ae, kamu'a na'a ne'e na ngwae God ki, ma muka liufia na'a na profet 'oso'oso ki. Sulia ne'e Ano'i ru Abu ne'e tua ana kamu'a, nia ngasingasi'a ka tasa ana sa Saetan ne'e nia tua ana na ngwae ta'a ki saena magalia.

⁵ Ma na profet 'oso'oso ne'eri ki, kira fata sulia na ru ana ta'alana na magalia, ma na ngwae ta'a ne'e saena magalia ki

kira ka ro'o sulida, osi'ana na profet ne'e ki kira'i ngwae ana unita'i ngwae ta'a saena magalia ne'e.

⁶ Bore ma kulu'a na'a ne'e ngwae God ki. Ma sa tai ne'e saiana God, nia ka ro'o suli kulu. Ma sa tai ne'e noa'a la'u na ngwae God, noa'a nia kasi ro'o suli kulu. Nia ne'e sasi kulu ka lia sai na'a ana matamata'anga 'i safitana na Ano'i ru mamana ma na ano 'i ru 'oso'oso.

God fa'ata'inia fuakulu kuke alafe fa'uta fuakulu kwailiu

⁷ Kwaima nau kina 'ae, kulu ke alafe fuakulu kwailiu, sulia na alafe'anga nia 'lita ma'li fa'asia God. Ma sa tai ne'e ka alafe, nia'a na'a ne'e ngela God, ma nia ka sai logo ana God.

⁸ Ma sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi alafe, noa'a nia kasi saiana God, osi'ana God ne'e nia alafe.

⁹ Ma God ka fa'ata'inia na alafe'anga nia fuaka 'ani kwatelana ma'li ta'i Ngela muta'i nia saena magalia, fasi 'iri kulu ka to'o ana mauri mamana sulia nia'a.

¹⁰ Aia, na alafe'anga mamana noa'a la'u ne'e kulu alafe fuana God, bore ma God ne'e alafe fuaka, ma nia ka kwatea ma'li na Ngela nia 'iri nia di'ia na kwaisu'usi'anga fuana nia rufuanata ana ta'anga'a kia ki.

¹¹ Kwaima nau kina 'ae, osi'ana God nia alafe fuaka 'una'eri, kuke alafe logo fuaka kwailiu.

¹² Noa'a ta ngwae kasi lilisia 'ua God. Si di'ia kulu ka alafe fuaka kwailiu, God ka tua fiku fa'i kia ma na alafe 'anga nia ka f'i ali'afu ana kia'a.

¹³ Ma kulu ka saiana kulu fiku fa'inia God ma nia ka fiku fa'i kia, sulia nia kwatea na'a Ano'i ru Abu nia fuaka.

¹⁴ Ma kami ka lisia na'a na Ngela nia, ma kami ka saea na'a fuana ngwae ki ne'e God na Ma'a nia kwatea na'a ma'li fasi 'iri ka fa'amauria na'a ngwae ki ta'ifau saena magalia.

¹⁵ Ma di'ia ta ngwae ka ala'a la'ala'a 'ani sa Jesus ne'e na Ngela God, nia tua fiku fa'inia God, ma God ka tua fiku logo fa'inia.

¹⁶ Ma kulu sai na'a ana, ma kulu ka fa'amamana ana na alafe'anga ne'e God nia to'o ana fuaka.

God ne'e na alafe'anga, ma sa tai ne'e ka alafe, nia ka tua fiku na'a fa'inia God, ma God ka tua fiku fa'inia.

¹⁷ Di'ia kulu alafe mamana fuana ngwae ki, na maurilaka saena magalia ne'e ka di'ia logo na maurilana sa Jesus Christ, tama noa'a kulu kasi ma'u ana fa'i asoa ana kwai matalanga'i 'anga.

¹⁸ Sa tai bore ana ne'e nia to'o ana alafe'anga, noa'a nia kasi ma'u, osi'ana

kaida'i kulu alafe fuana ngwae ki, noa'a kulu kasi ma'ungia kwa'ikwa'inga God. Bore ma sa tai ne'e noa'a kasi alafe ana ngwae ki, nia ke ba'a ma'u, osi'ana nia ke ma'u lala 'ani kwa'ikwa'inga ana God. Si di'ia ta ngwae nia ma'u 'ani God, nia fa'ata'inia ne'e noa'a nia kasi alafe mamana fuana ngwae ki.

¹⁹ Kulu alafe osi'ana God na'a ne'e eta alafe fuaka.

²⁰ Di'ia ta ngwae ne'e saea nia alafe fuana God, bore ma nia ka lia ta'afia na ngwae'futa nia, nia'a na ngwae 'oso'oso go'lo 'ana. Di'ia noa'a nia kasi alafe fuana ngwae'futa nia, na ngwae ne'e nia lisia, tama nia 'afita'i liu ka alafe fuana God ne'e noa'a nia kasi lisia.

²¹ Ma na ala'anga totonga'i ne'e God kwatea fuaka nia 'uri: Sa tai bore 'ana ne'e ke alafe fuana God, nia ke alafe logo fuana na ngwae'futa nia.

5

Na fito'onga kulu ana sa Jesus liufia na'a magalia

¹ Ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ne'e sa Jesus nia'a na Christ, na ngwae ne'e God filia, kira na'a ne'e ngela God ki. Ma ngwae ki ta'ifau ne'e alafe fuana na Ma'a, kira ka alafe logo fuana na ngela nia ki.

² Aia, kulu saiana kulu ka alafe fuana ngela God ki sulia kulu alafe fuana God, ma kulu ka ro'osulia na ala'anga totonga'i nia ki.

³ Ma di'ia kulu ka alafe fuana God, kulu ka fa'ata'inia 'ania ne'e kulu ro'osulia na'a ala'anga totonga'i nia ki. Ma na ala'anga totonga'i nia ki kasi 'afita'i go'lo fuaka,

⁴ sulia ne'e ngela God ki ta'ifau, kira ka liufia na ta'anga'a ki saena na magalia. Ma kulu ka liufia na'a ta'anga'a sulia na fa'amamana'anga kia ana sa Jesus.

⁵ Ta'ifilia go'lo na ngwae ne'e kira fa'amamana ne'e sa Jesus na ngela God, kira liufia na ta'anga'a.

Na fa'arongo'anga sulia sa Jesus ne'e mae fuaka

⁶ Sa Jesus Christ na'a na ngwae ne'e nia leka ma'i fa'inia na kafo ana siuabu'anga ma na 'abu ana maelana. Noa'a nia 'iri leka ma'i fa'inia na kafo go'lo ti'ana, bore ma nia leka ma'i fa'inia na ro ru ne'eri ki ta'ifau go'lo, na kafo ma na 'abu. Ma na Ano'i ru Abu ka fa'arongo logo sulia, osi'ana na Ano'i ru nia fata 'ani na mamana'anga.

⁷ Na uulu ru ne'e ki kira fa'ata'i madako ana sa Jesus fuaka:

⁸ Na Ano'i ru Abu, ma na kafo, ma na 'abu. Ma na uulu ru ne'eri ki, kira fa'ata'inia go'lo ta'i ru.

⁹ Kulu fa'amamana ana na fatalana na ngwae. Bore ma na fatalana God ne'e ngasingasi'a ka tasa, ma nia ka fata fa'amamana na'a ta'ifau sulia na Ngela nia.

¹⁰ Sa tai ne'e ka fa'amamana ana na Ngela God, nia ka fa'amamana ana tae ne'e God nia fata 'ania sulia na Ngela nia. Bore ma sa tai ne'e noa'a kasi fa'amamana ana tae ne'e God nia fata 'ania sulia na Ngela nia, nia saea God na ngwae 'oso, sulia noa'a nia kasi fa'amamana ana na tae ne'e God saea sulia na Ngela nia.

¹¹ Ma ala'anga ne'e God ka fa'amamana sulia na Ngela nia ne'e 'uri: God kwatea na'a na mauri'a firi fuaka, ma na mauri'a ne'e ka 'ita ma'i fa'asia na Ngela nia.

¹² Ma sa tai bore 'ana ne'e tua fiku fa'inia na Ngela God, nia to'lo ana na mauri'a firi. Ma sa tai ne'e noa'a kasi tua fiku fa'inia na Ngela God, nia noa'a kasi to'lo logo ana na mauri'a firi.

Na mauri'a firi

¹³ Nau ku keresia na ru ne'e fuamu'a ngwae ne'e fa'amamana ana na Ngela God, fasi 'iri muke saiana ne'e kaumulu to'lo na'a ana na mauri'a firi.

¹⁴ Ma kulu sai le'a ana ne'e God rongoa na fo'onga'a kia ki, ana kaida'i kulu gania 'uana ta ru ne'e donga na kwaiogai'anga nia.

¹⁵ Nia rongoa kia go'lo 'ana ana kaida'i ki ta'ifau ne'e kulu gania ana. 'Una'eri, kulu ka sai logo ana ne'e nia kwatea fuaka na tae ne'e kulu gania fa'asia.

¹⁶ Ma di'ia 'oko lisia ta ngwae'futa amu nia sasia ta ru ta'a ne'e noa'a nia kasi maelia, nia totolia 'oko fo'osia God fuana, ma nia ka kwatea mauri'a fuana. Nau ku fata sulia na ngwae ne'e ta'anga'a kira ki noa'a kasi tala'ia na ngwae ki 'uana mae'a 'ua. Bore ma ta ta'i ta'anga'a logo tala'ia na'a ngwae 'uana na mae'a. Ma noa'a nau kusi saea la'u fasi ne'e muke fo'osia God fuana sulia ru ne'eri.

¹⁷ Na ru ki ta'ifau ne'e kulu sasi'i ka ta'a ni'i rora ta'ifau go'lo. Bore ma ti ta'anga'a noa'a kasi tala'ia na ngwae 'uana na mae'a.

¹⁸ Kulu ka saiana na ngela God ki noa'a kasi ina'u ana abula ta'anga'a, osi'ana sa Jesus na Ngela God nia lia sulida, ma sa Saetan ne'e ta'a nia 'afita'i liu ka sasia ta ru ka fa'alida.

¹⁹ Aia, kulu sai na'a ana kulu'a na ngwae God ki, ma sa Saetan ka gwaunga'i fafia na ngwae matamata ana magalia ne'e.

²⁰ Ma kulu ka sai logo ana ne'e Ngela God nia leka na'a ma'i, ma ka kwatea na'a na malinga'i ru'anga fuaka, fasi 'iri kulu ka saiana na God mamana. Ma kulu ka tua fiku fa'inia na God mamana 'ania fiku'a fa'inia sa Jesus Christ na Ngela nia. Nia na'a ne'e God mamana, ma nia na'a ne'e mauri'a firi.

²¹ Ngela nau kina 'ae, muke tagi suli kamu talamu'a fa'asia na ru ne'e ti ngwae kira saea 'ani god ki, bore ma noa'a la'u na God mamana.

Na Ruana Kerekere'a Fa'asia Sa John

Na lifurongo sa John keresia kerekere'a ne'e. Ana kaida'i ne'eri, ngwae ki kira fa'akaisia ngwae fa'amamana ki. 'Una'eri, sa John noa'a kasi oga keresilana satana ngwae fa'amamana ki saena kerekere'a nia, 'asu 'ubani ta ngwae ta'a kata ngalia satada ma ka fa'akaisida. Go'lo, sa John saea ne'e nia kerekere fuana na 'afe ne'e God filia ma na ngela nia ki. Kaida'i nia saea 'afe ma ngela nia, nia fada go'lo 'ania na fikuta'i ngwae fa'amamana. Ma sa John saea nia talana na ngwae fa'ina'ona'o ana fikuta'i ngwae fa'amamana baera.

Sa John fa'abasua ngwae Kristin ki fa'asia ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'e saea sa Jesus Christ koso ma'i ma noa'a kasi to'o ana noni'i ngwae.

¹ Nau na ngwae fa'ina'ona'o ana fikuta'i ngwae fa'amamana nini'a, nau ku kerekere fuamu 'afe ne'e God filia na'a. Nau ku alafe mamana liu fuamu ma na ngela 'oe ki. Noa'a la'u ta'ifili nau, bore ma na ngwae ki ta'ifau go'lo ne'e kira saiana na fa'arongo'anga mamana God, kira alafe logo fuamu'a.

² Kami alafe fuamu'a sulia kulu fa'amamana ana na fa'arongo'anga mamana ne'e nia tua firi fa'i kia.

³ Nau ku fo'lo fasi 'iri God na Ma'a, ma sa Jesus Christ na Ngela nia 'iri ke 'ofe kia ma ka manatai kia, ma ka kwatea aroaro'anga fuaka ne'e kulu fa'amamana ana fa'arongo'anga mamana, ma kulu ka alafe fuakulu kwailiu.

Na mamana'anga ma na alafe'anga

⁴ Nau ku saele'a liu sulia nau ku dao na'a to'ona ti ngela ana ngela 'oe ki, kira tua sulia na fa'arongo'anga mamana di'ia na Ma'a nia fata totonga'i ma'i 'ani fuaka.

⁵ Ma ngwae kwaima, nau ku saea kwau fuamu fa'inia ngela 'oe ki fasi 'iri kuke alafe fuaka kwailiu. Ru ne'eri noa'a la'u na ala'anga totonga'i faolu nini'a nau ku keresia kwau fuamu'a, bore ma na ala'anga totonga'i 'ua ba kulu saiana na'a ma'i ana etangilana kaida'i kulu fa'amamana.

⁶ Na fadalana na alafe'anga ne'e nau ku fata sulia ne'e 'uri: Kuke ro'osulia na ala'anga totonga'i God ki. Na ala'anga totonga'i ba kamu rongoa 'ua na'a ma'i ana etangilana kaida'i kamu fa'amamana ne'e muke alafe fuamu'a kwailiu.

⁷ Na ngwae 'oso'oso 'oro ki kira leka ta'ifau na'a 'i saena na magalia. Ma kira

na ngwae ne'e saea sa Jesus Christ koso ma'i ma noa'a kasi to'o ana noni'i ngwae. Ma na ngwae 'una'eri ki na'a ne'e ngwae 'oso'oso ki ma na Malimae sa Jesus Christ ki.

⁸ Muke madafia 'asu 'ubani kira kata 'oi 'amu'a ma na kwaiara'a ne'e kamu rao 'uana kata funu. Bore ma muke dau ngasi 'iri muke ngalia na kwaiara'a ali'afu kamu.

⁹ Ma na ngwae ne'e nia rokisia na fa'amanata'anga sa Jesus Christ, ma ka fa'amamana ana ta fa'amanata'anga matamata, noa'a nia kasi tua fiku fa'inia God. Ma sa tai ne'e ka fa'amamana 'ua ana fa'amanata'anga mamana, nia tua fiku fa'inia na Ma'a ma na Ngela.

¹⁰ Nia ne'e, di'ia ta ngwae ka dao siaumuulu fasi 'iri ne'e nia fa'amanata, ma nia ka ngalia ma'i ta fa'amanata'anga matamata, noa'a kamu kasi kwaloa saena na luma kamu ki, nama noa'a kamu kasi 'afia fa'inia ta ru bore 'ana.

¹¹ Si di'ia ta ngwae ka 'afia fa'inia ta ru bore 'ana, nia 'ado kwaima na'a fa'inia ana ru ta'a ne'e nia saei'i ki.

Na ala'anga 'isi ki

¹² Nau ku to'o ana ru 'oro ki fuana na fa'arongolamu'a 'ani, bore ma noa'a nai si oga go'lo keresilana. Nau ku manata 'uana dao'a to'omu'a, ma kulu ke tala ala'a fiku 'akulu, fasi 'iri kuke saele'a liu 'akulu.

¹³ Na kini futa 'oe ne'e God filia, na ngela nia ki kwatea logo kwau fata le'a le'a 'anga kira ki fuamu.

Na Ula Kerekere'a Fa'asia Sa John

Sa John keresia kerekere'a ne'e fuana ta'fi fa'i na'ona'o ana siosi, satana sa Geas. Sa John nia fata le'a le'a ana sa Geas, osi'ana nia tagi le'a sulia ngwae fa'amanata ki ne'e kira 'idufa'i dao dao 'i ne'eri. Sa John fa'abasua sa Geas ke lialia le'a 'uana ti ngwae ta'a ne'e noa'a kasi oga ro'onga'a sulia fa'amanata'anga sa John.

¹ Na ngwae fa'ina'ona'o ana fikuta'i ngwae fa'amamana, nini'a kerekere kwau fuamu sa Geas ne'e nau ku alafe mamana fuamu.

² Kwaima nau 'ae, nau ku fo'lo 'iri na ru ki ta'ifau ka le'a fuamu, ma 'iri 'oko tua 'akwa, di'ia logo ne'e mangomu nia tatakila.

³ Nau ku saele'a liu na'a ana kaida'i ti ngwae'futa akulu ana sa Jesus Christ ne'e kira dao ma'i, ma kira ka fa'arongo nau ne'e maurilamu ro'osulia na fa'amanata'anga mamana.

⁴ Ana kaida'i nau ku rongoa na ngela nau ki kira ro'osulia 'ua na fa'amanata'anga mamana, nau ku saele'a ka liufia na'a ru matamata ki ta'ifau.

Sa Geas kwai'afi ana ngwae ne'e kira afulanga'inia Fa'arongo'a Le'a

⁵ Ngwae kwaima nau 'ae sa Geas, 'oko rao le'a liu ana na kwai'afi'anga ne'e 'oko sasia fuana ngwae ne'e kira fa'amamana, ma kira ka liu kwailiu kika fa'amanata, sui bore 'ana noa'a 'oe kosi saiada.

⁶ Ma kira ka ala'a fuana na fikuta'i ngwae fa'amamana 'i ne'e sulia na alafe'anga 'oe. 'Oke 'afida fasi 'iri kike leka ana leka'a kira sulia falafala ne'e God saele'a sulia.

⁷ 'Oko 'afida sulia kira leka ana na leka'a kira ana rao'a sa Jesus Christ, ma noa'a kira kasi ngalia go'o ta kwai'afi'anga fa'asia na ngwae ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ki.

⁸ Aia, kulu na ngwae ne'e kulu fa'amamana ana sa Jesus Christ, kuke 'afia na ngwae ne'eri ki, fasi 'iri kuke kwai'afi ana na rao'a kira fuana na fa'arongo'a mamana.

Sa Diotrefes 'aila 'ani ro'onga'a sulia sa John

⁹ Nau ku keresia na'a kwau ta'i kerekere'a fuana na fikuta'i ngwae fa'amamana 'i ne'ana. Bore ma sa Diotrefes, na ngwae ne'e oga tala'ilamu'a, noa'a nia kasi fararongo go'o sulia na ru ne'e nau ku saea.

¹⁰ Ma ana kaida'i nai dao kwau, nai ba'a ala'a sulia ru ta'a ne'e nia sasi'i ki, ma na soke'a ta'a nia ki ne'e nia sasia fuaimili. Noa'a nia kasi sasi go'o 'una'eri ma ka mango, bore ma nia kasi kwaloa logo ti ngwae'futa ne'e kira leka ma'i, ma nia ka liua logo na ngwae ne'e kira oga kwalolada ki, ma nia ka sasi 'uana lalilada fa'asia na fikuta'i ngwae fa'amamana.

Sa John oga kike kwalo le'a ana sa Demitrius

¹¹ Ngwae kwaima 'ae sa Geas, noa'a 'oe kosi sasi sulia na ru ne'e ta'a ki, bore ma 'oko sasi lala sulia na ru ne'e le'a ki. Ma sa tai ne'e ka sasia ta ru ne'e le'a, nia na ngwae God. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka sasia ta ru ta'a, noa'a nia kasi saiana God.

¹² Na ngwae ki ta'ifau, kira ala'a le'a sulia sa Demitrius, ma falafala le'a nia ki ne'e tala fa'amamana logo sulia nia'a. Nia ne'e kami ka ba'atafea logo nia'a, ma 'oko saiana na ru nini'a kami sae'e ki ni'i mamana.

Ala'anga 'isi ki

¹³ Nau ku to'o ana ru 'oro ki fuana na fa'arongo lamu 'ani'i, bore ma noa'a nau kusi oga go'o keresilani.

¹⁴ Ma nau ku manata to'o 'iri nai ba'a lia to'omu 'ali'ali go'o, fasi 'iri koro ka tala ala'a 'akoro.

¹⁵ Nau ku oga na aroaro'anga God ke tua fa'i 'oe.

Na ngwae kwaima 'oe ki ta'ifau 'i ne'e, kira kwatea kwau na fata le'a le'a 'anga kira ki logo fuamu. Ma 'oko kwatea logo na fata le'a le'a 'anga nau ki fuana na ngwae kwaima kaimili ki ta'ifau 'ani satada to'oto'o.

Na Kerekere'a Fa'asia Sa Jude

Sa Jude ngwaefuta sa Jesus nia keresia na kerekere'a dokodoko ne'e. Sa Jude oga fa'abasulana ngwae fa'amamana ki fa'asia ngwae fa'amanata 'oso'oso ki. Nia saea kira ngwae ta'a, ma God ke ba'a kwa'ida. Ngwae Kristin ki noa'a kira kasi donga fa'amanata'anga kira nama lia kwaima usuli'anga ana falafala kira ki.

¹ Nau'a sa Jude, na ngwae rao sa Jesus Christ ma na ngwaefuta sa James. Nau ku kerekere fuamu'a ngwae ne'e God na Ma'a nia fili kamu ma ka alafe fuamu'a, ma sa Jesus Christ ka lia suli kamu.

² Nau ku fo'osia God fasi 'iri nia ke kwaimanatai fuamu'a ma ke kwatea na aroaro'a mamana fuamu'a ma na alafe'anga doe nia fuamu'a.

Ngwae fa'amanata 'oso'oso ki

³ Kwaima le'a nau kira, 'i na'o ma'i nau ku oga liua kerekere'a fuamu'a sulia na fa'amauri'anga ne'e God nia fa'amauri kia 'ani. Bore ma ana kaida'i ne'e nau ku oga nai kerekere sulia ta ru matamata la'u fuamu'a. Ma nau ku oga nai fata totonga'i 'iri muke uu ngasi 'usia na ngwae ne'e kira iliili 'uana rokisilana na fa'amanata'anga mamana ne'e God kwatea fuaka na ngwae nia ki. God kwate danglua na'a fa'amanata'anga fuana kaida'i ki ta'ifau, ma noa'a nia kasi oga ta ngwae ka rokisia fa'amanata'anga mamana ne'eri.

⁴ Nau ku saea na ru ne'e sulia ti ngwae ne'e noa'a kasi fa'amamana ana God, kira leka ma'i, kira ka fiku fa'i kamu. Ma kira ka saea kira fa'amamana, bore ma kira ka rokisia na fa'amanata'anga mamana sulia na alafe'anga God, fasi 'iri na 'usu'a kira sasi'i ki ka lia di'ia nia le'a go'o 'ana. Ma noa'a kira kasi fa'amamana ana sa Jesus Christ. Nia'a ta'ifilia ne'e ngwae gwaunga'i kia ma na Aofia kia. Aia, na Kerekere'a Abu 'ua na'a ma'i ka fata sulia tae ne'e na kwa'ikwa'inga kira ki.

God kwai'ia ngwae abula ta'a

⁵ Na ru ne'e nai ba'a ala'a sulia, kau-mulu sai ta'ifau na'a ana. Sui bore 'ana, nai saea la'u fuamu'a 'iri noa'a kamu kasi manata bura 'ani. Ana na kaida'i 'ua na'a ma'i, God nia 'afia na'a ngwae nia ki fasi 'iri kira ka tafi fa'asia fanoa Ejipt. Ma 'i buri 'ana kira leka fa'asia 'i Ejipt, God saungia ta bali ada ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ana.

⁶ Muke manata sulia na 'ainsel ki 'i langi ana kaida'i 'ua na'a ma'i. Ta bali ada kira oga kike 'inoto'a liuffia na ru ne'e God kwatea fuada, ma kira ka leka fa'asia na kula ni tua'a mamana kira. Sulia kira 'una'eri, God ka alu kira saena kula ni lokafo rorodo'a. Ma nia ka firi fafida 'ani kwalo sene ne'e 'afita'i kira ka fa'alia tuatua firi. Ma kira ka tua 'una'eri masia fa'i Asoa ne'e ke dao ma'i 'iri God ke kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuada.

⁷ Kamu ka manata sulia logo na ngwae ne'e kira tua saena ma'e fanoa 'i Sodom ma 'i Gomora ki, ma na ma'e fanoa karangi ada ki. Kira di'ia logo na 'ainsel ne'eri ki, osi'ana kira tua logo 'ani 'usu'a ma tualada ka ta'a liu. Ma na ngwae ki 'i ne'eri, ma noa'a la'u na kini ki ta'ifilida ne'e ngwae ki kira 'abera'anida, sulia ne'e ngwae ki kira kakabara logo fuada kwaitiu. Ma sulia ru ne'eri, God ka kwatea na kwa'ikwa'inga 'ani mafula ne'e tua firi fuada. Ma na ru ne'eri ne'e di'ia fata fa'abasu'a God fuana ngwae ki ta'ifau fuana na kaida'i ne'e ke leka ma'i, ne'e nia ke ba'a kwatea na kwa'ikwa'inga 'una'eri.

⁸ Ka 'una'eri logo fuana ngwae ne'e kira fa'amanata 'ani soke'a 'i safitamua' ki. Kira sasia na'a ru ta'a ki 'ani nonida, ma kira saea kira ro'osulia na'a tae ne'e kira lisia 'ani maliu bole'a ki. Ma kira ka 'aila 'ani na gwaunga'inga God, ma kira ka fata buri tolinga'i ana 'ainsel 'inoto'a ki 'i langi.

⁹ Ma sa Maekol bore, na 'ingata'i 'ainsel God, noa'a kasi sasia go'o ru 'una'eri. Si ne'e ana kaida'i sa Moses nia mae, sa Maekol ma sa Saetan kera olisu'usu'u fa'inia sulia sa tai ne'e ke ba'a ngalia nonina sa Moses. Ma sa Maekol bore noa'a kasi nonira'a go'o fuana ka fata buri tolinga'i ana sa Saetan. Bore ma nia ka fata go'o 'ana 'uri, "God ke balufi 'oe."

¹⁰ Bore ma fuana ngwae ba kira fa'amanata 'oso'oso ki, kira fata ta'a liu sulia na ru ne'e noa'a kira kasi sai ani ki. Kira di'ia ru mauri kwasi ki ne'e noa'a kasi manata. Sulia ngwae ne'eri ki kira sasia go'o 'ada na tae ki ne'e nonida ka oga, ma na ru ne'eri ki ne'e ka takalanga'i kira.

¹¹ Kwaimanatai fuada, sulia God ke ba'a kwatea na'a kwa'ikwa'inga doe fuada! Sulia kira sasi ta'a di'ia sa Kein. Ma kira di'ia sa Balaam^o ne'e sasi go'o 'ana ta ru ne'e nia saiana ka toda mani 'ania. Ma kira ka di'ia logo sa Kora^o ne'e nia tata'e saulia God, ma God ke ba'a malangisida logo di'ia sa Kora.

¹² Ma na ngwae fa'amanata 'oso'oso ne'eri ki, kira fiku fa'i kamu ana kaida'i ne'e kamu fiku fuana fanga kwaima'a, ma kira kasi 'eke go'o 'ani su'uma'ilada talada fuana fanga'a. Ma sui bore 'ana noa'a kira kasi 'eke, kaumulu nini'a le'a fuana muke 'eke 'ani ana kaida'i kira fiku fa'i kamu. Sulia kira dalafa'a go'o 'ada, di'ia ta gwa'i salo ne'e noa'a kasi kwate ta uta, ma na iru ka ufi lofota'inia. Ma kira di'ia logo na 'ai ki ne'e noa'a kasi fungu ana kaida'i fuana fungu'a, sulia kira mae ta'ifau na'a, ma kira ka tufu'i na'a ta'ifau.

¹³ Ma na ngwae ne'eri ki, kira sasia ru ta'a fuana 'eke'a fafia, ka di'ia na nafa doe ki ukua ngisu ngisu bili'a oro ki 'i fafona one. Ma sulia na fa'amanata'anga 'oso'oso kira ki, kira ka di'ia logo na'a bulubulu ki ne'e kira 'idu fa'asia fuli mamana kira ki. Ma God ka sasi aka'u na'a ana na kula rorodo'a fuana tua'a ana fuada tua tua kasi sui.

¹⁴ 'Iu, ma sa Enok ne'e fiuna tala'i ngwae ana kwalafa fa'asia sa Adam ne'e fata sulia na ngwae ne'eri ki 'ua na'a ma'i ka fata 'uri, "Na Aofia ke ba'a leka ma'i fa'inia mole'e ana to'oni 'ainsel abu nia ki,

¹⁵ fasi 'iri ke matalangani na ngwae ki ta'ifau. Ma nia ke ba'a kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuana ngwae ki ta'ifau ne'e noa'a kira kasi fa'amamana ana, sulia na ru ta'a kira ki ne'e kira sasi'i ma sulia na fata ta'anga'a kira ana God."

¹⁶ Na ngwae ne'eri ki, kira ngunungunu ma kira ka 'ugalia na ngwae ki. Ma kira ka ro'osulia na kwaiogai 'anga ta'a kira ki. Ma kira ka tangoda talada, ma kira ka gaea na ngwae ki fasi 'iri kira ka ngalia ti ru fa'asida.

¹⁷ Bore ma kwaima nau kina, muke manata to'ona na ala'anga ba na ngwae ni lifurongo na Aofia kia sa Jesus Christ ki kira saea fuamu'a.

¹⁸ Kira fata 'uri fuamu'a, "Ana na kaida'i ne'e ka leka ma'i ana fa'i asoa 'isi ki, ti ngwae ne'e kira 'oidorole 'ani kamu kike ba'a dao ma'i. Ma kike ro'o lala sulia na kwaiogai'anga kira ki talada ne'e kira tata'e saulia God."

¹⁹ Na ngwae ne'e ki kira sasia na barangisi 'anga ana fikuta'i ngwae fa'amamana. Noa'a kira kasi to'o ana na Ano'i ru Abu, ma na kwaiogai'anga ta'a kira ki talada ne'e ka tala'ida.

²⁰ Ma kamu na kwaima nau ki, muke ngangata ana 'afilamu'a kwailiu 'iri muke ngasingasi'a saena fa'amanata'anga God nia kwatea fuamu'a. Ma muke fo'o 'ani na ngasingasi'anga na Ano'i ru Abu.

²¹ Kamu ka tua ma muka saiana ne'e God nia alafe fuamu'a. Ma muke tua ni

kwaimamani ana na Aofia kia sa Jesus Christ ne'e kwatea mauri'a firi fuamu'a sulia na kwaimanatai'anga nia.

²² Ma fuana ngwae ne'e fa'amamana'anga kira ki kasi babato'o, muke alafe fuada.

²³ Ma muke 'afia ti ngwae la'u 'ani laulada 'iri noa'a kira kasi leka 'uana kula ni kwa'ikwa'inga ana mafula. Ma ti ngwae la'u, muke kwaimanatai fuada, ma muke ma'u logo 'asu 'ubani kamu kata sasi ta'a logo di'ida. Muke 'aila 'ani na sasi ta'anga'a kira ki ne'e kira sasia sulia na kwaiogai'anga ta'a kira ki.

Fo'o 'ani ba'atafe'anga

²⁴ Kuke ba'atafea God ne'e nia saiana 'afilamu'a fa'asia na abula ta'anga'a fasi 'iri muke tua saga fa'inia na sae'e'anga ana na kaida'i nia ke ba'a ngali kamu ka tua fa'inia saena 'inoto'anga le'a nia.

²⁵ Ma ta'ifilia God ne'e ka fa'amauri kia 'ani na Aofia kia sa Jesus Christ. Di'ia 'i na'o ma'i, ma ana kaida'i ne'e, ma ana ta kaida'i ne'e nia ke ba'a dao ma'i noa'a kasi sui, God nia tua 'ani 'inoto'anga, ma na gwaunga'inga, ma na mamana'anga, ma na ngasingasi'anga! 'Iu ke 'una'eri.

Reveleson Na Fa'ata'i 'anga Fuana Sa John

Sa John, na fafarongo ba sa Jesus, nia keresia na buka ne'e. Ana kaida'i ne'eri, na Tatalafa'a doe 'i Rom, ma ti ngwae doe la'u, kira fa'akaisia Kristin ki osi'ana kira fa'amamana ngangata ana sa Jesus Christ, di'ia ngwae 'a'ana kira. Sa Jesus nia oga liu ke kwai'afi ana Kristin ne'e ki, fasi 'iri fito'onga kira kike ngasingasi'a la'u. Sa Jesus ne'e eta fa'ata'ini'i ru ne'e fuana sa John fuana radulana ngwae Kristin ki.

Sa Jesus fa'ata'inia nunu'i ru 'oro ki fuana sa John ne'e fata sulia 'ato'anga ana Kristin ki ana kaida'i ne'eri, ma ka fata logo sulia tae ki ne'e ke ba'a fuli ana kaida'i sa Jesus ke oli la'u ma'i. Manata'anga doe saena buka ne'e 'uri, God na'a ne'e to'o ana ngasingasi'anga ki ta'ifau, ma ka dau fafia ru ki ta'ifau, ma nia ka totolia ka tagi sulia ngwae nia ki. Ma ana ta ta'i kaida'i 'i buri, nia ke ba'a liufia malimae nia ki ta'ifau, ma sa Saetan bore nia ke ba'a malangisia ta'ifau. Ana kaida'i ne'eri, God ke ba'a ri 'uana ngwae nia ki, ma kike ba'a tua fa'inia sulia na kudi. Osi'ana nia 'una'eri, ngwae Kristin ki kike tua noni mabe kaida'i ana 'afita'i'anga ki.

Na ru talinga'i ki saena buka ne'e:

Kerekere'a leka fuana fiu siosi ki & 1:1—3:22

Na kula ni tua'a ana 'inoto'anga 'i langi & 4:1—5:14

Na fiu ru ana fonola ngasi na buka & 6:1—8:5

Fiu fa'i buntu 'ainsel ki & 8:6—11:19

Sa Saetan fu'alia siosi God & 12:1—14:20

Na fiu 'ainsel ki fa'inia na fiu kwa'ikwa'inga 'isi ki & 15:1—16:21

God malangisia 'i Babilon ta'ifau & 17:1—19:21

God ka 'inoto'a 'i langi ma 'i ano logo & 20:1—22:21

¹ Saena buka ne'e, sa John nia keresia na fa'arongo'a sulia na ru ne'e sa Jesus Christ nia fa'ata'ini'i ki. God ne'e fa'ata'inia fuana sa Christ 'iri ka fa'ata'ini'i fuana ngwae rao God ki sulia ru ne'e karangi ke ba'a dao ma'i ki. Sa Jesus Christ ka fa'ata'inia na ru ne'e ki fuana na ngwae rao nia sa John 'ani asunga'ilana ma'i na 'ainsel nia siana.

² Ma sa John ka keresia na'a ru ki ta'ifau ne'e nia lisi'i. Aia, na fa'arongo'anga ne'eri ne'e God saea fuana ma na ru ne'e sa Jesus Christ ka fa'ata'ini'i ki.

³ 'Oilaki'a fuana sa tai ne'e ke to'omani na buka ne'e, ma ka 'oilaki'a logo fuana sa tai fa'lida ne'e kira rongoa ala'anga ne'e ki fa'asia God, ma kira ka sasi sulia na tae ki ne'e sa John keresia saena buka ne'e! Osi'ana kaida'i nia karangi na'a 'iri na ru ne'e ki ke dao ma'i.

Na fa'arongo'a fuana fiu ma'e siosi ki

⁴⁻⁵ Nau'a sa John, nau ku kerekere kwau fuamu'a na fiu fiku ta'i ngwae ne'e kamu fa'amamana ma muka tua ana fiu fanoa ki saena aba'i kula 'i Asia. Nau ku fo'o 'iri God, fa'inia na fiu mango'i ru ne'e kira tua 'i na'onona kula fuana tua'a ana 'inoto'anga God, ma sa Jesus Christ kira ke ba'a alafe fuamu'a, ma kira ka kwatea logo na aroaro'a fuamu'a. Ana kaida'i noa'a 'ua ta ru, God nia tua na'a. Ma God ka tua logo ana kaida'i ne'e. Ma nia ka tuatua firi logo. Sa Jesus na'a ne'e ngwae fa'arongo mamana, ma nia na ngwae etaeta ne'e God nia ta'ea fa'asia na mae'a, ma nia logo ne'e ngwae 'inoto'a fafia ngwae tatalafa'a ki ana magalia. Sa Jesus ka alafe fuaka, ma 'ani maelana nia ka loge kia fa'asia abula ta'anga'a kia ki.

⁶ Sa Jesus ne'e na ngwae tatalafa'a kia, ma nia ka alu kulu na fikuta'i ngwae fata abu ki, fasi 'iri kulu ka rao fuana God na Ma'a nia. Nau ku fo'o 'iri sa Jesus Christ ke to'o ana na 'inoto'anga ma na ngasingasi'anga tuatua firi! 'Iu ke 'una'eri!

⁷ Lia basi, nia karangi ka dao ma'i 'i fafona na gwa'i salo ki! Ma na ngwae ki ta'ifau kira ke ba'a lisia. Ma na ngwae ba kira labua ki, kira ke ba'a lisia logo. Ma na ngwae ki ta'ifau saena magalia kira ke ba'a o'omae ma kike angi osi'ana nia'a. 'Iu, nia ka mamana.

⁸ Ma God ne'e ngasingasi'a ka tasa, nia tua na'a 'i na'onona mala na ru ki ta'ifau, ma nia ka tua ana kaida'i ne'e, ma ke ba'a tua firi logo. Nia ka saea logo, "Nau'a ne'e Alfa ma na Omega, na tala'aelana ma na suilana na ru ki ta'ifau."

Na fa'ata'inga sulia sa Jesus Christ

⁹ Nau'a sa John na ngwaefuta kamu sulia nau ku fa'amamana ana sa Jesus Christ di'ia logo kamu'a. Ma kira fa'akaisi nau di'ia kamu'a sulia sa Jesus Christ ne'e na ngwae tatalafa'a kia ma nia gwaunga'i fafi kia. Ma kulu 'alatai saena fa'akaisi'anga, osi'ana kulu ngwae nia ki. Kira ka dau nau, ma kira ka alu nau saena bubunga ne'e kira saea 'ani 'i Patmos, sulia nau ku fatatalo'ania na fatalana God ma na ru ne'e sa Jesus fa'ata'inia ki.

¹⁰ Sui ana ta'i asoa fuana fo'osilana na Aofia ne'e Ano'i ru Abu nia fa'ata'inia ru ki fuaku, ma nau ku rongoa ta'i

lingalinga'i ru doe, di'ia na lingalinga'i bungu, fata ma'i 'i buriku

¹¹ ka 'uri, "Oke keresia na'a tae ne'e 'oke lisia, sui 'oko kwatea na'a buka ne'e fuana fiu fikutai' ngwae fa'amamana 'i Efesus, Smirna, Pergamum, Taeaera, Sardis, Filadelfia, ma 'i Laodisea."

¹² Ma kaida'i nau ku kakari abula fuana lisilana sa tai ne'e ala'a fuaku, nau ku lisia fiu fa'i matanga'i 'ai fuana unu ki kira saungalinia 'ani gol.

¹³ Aia, ma safitana matanga'i 'ai fuana fa'i unu ne'eri ki, nau ku lisia na ru ne'e lisilana di'ia ngwae, nia ru'ufia ifi fafo keta leka ka dao fafana 'aena. Ma na fo'osae ana gol ne'e teo 'i fu'ufu'una.

¹⁴ Ma na ifuna kwao ka di'ia na faufau, ma na maana ka rara di'ia na mafula.

¹⁵ Ma na 'aena lisilana ka di'ia barasi ne'e kira do'ofia saena mafula doe sui ma nia ka ngwasinasina. Ma rongolana lingana ka di'ia rurulana ta tata doe.

¹⁶ Ma nia ka dao fafia fiu fa'i bulubulu ki 'ani bali lima 'olo'olo nia. Ma na sele ni ofo'a ne'e to'lo ro bali ne'e sakatafa ma'i fa'asia saena kwakwana. 'Iu, ma na maana darana ngwasinasina ka doe di'ia na sina.

¹⁷ Ma kaida'i nau ku lisia na'a, nau ku 'asi fafia na maaku 'i 'aena, di'ia ta ngwae ba nia mae. Ma nia ka alua na'a lima 'olo'olo nia fafi nau, ka fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi ma'u. Nau'a ne'e tala'aelana ma na suilana na ru ki ta'ifau.

¹⁸ Nau'a na ngwae ne'e nau ku mauri. Osi'ana nau ku mae, bore ma kaida'i ne'e, nau ku mauri la'u tua tua firi. Ma nau'a ne'e nau ku 'inoto'a fafia na mae'a ma na kula ne'e ngwae ki leka 'uana kaida'i kira mae.

¹⁹ Ma 'oke keresia na ru ne'e 'oko lisi'i ki, ma na ru ne'e ka dao ma'i ki ana kaida'i ne'e, ma na ru ne'e ke ba'a dao ma'i.

²⁰ Aia, na manata ago'a sulia na fiu fa'i bulubulu ne'e 'oko lisia nau ku dau fafia 'ani lima 'olo'olo nau, ma na fiu fa'i unu ba kira saungalini'i 'ani gol nia 'uri: Na fiu bulubulu ki ne'e na 'ainsel ne'e kira lia sulia na fiu fikutai' fa'amamana ne'eri ki. Aia, na fiu fa'i matanga'i 'ai fuana unu ki ne'e kira saungalini'i 'ani gol ne'e na fiu fikutai' fa'amamana ana fiu ma'e fanoa ne'e ki."

2

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Efesus

¹ Sui na ngwae ka fata la'u 'uri, "Oke keresia na fatalaku fuana na 'ainsel ne'e lia sulia na ngwae saena fanoa 'i Efesus

ki ne'e kira fa'amamana, 'oke kere 'uri, 'Nau'a na ngwae ne'e nau ku dau fafia na fiu fa'i bulubulu ki 'ani lima 'olo'olo nau, ma nau ku liu safitana na fiu fa'i matanga'i 'ai fuana unu ana gol ne'eri ki.

² Nau ku saiana ru kamu sasi'i ki, ma nau ku saiana na rao ngasingasi'anga kamu fa'inia na mabetau'a kamu ki. Ma nau ku saiana kamu 'aila 'ani ngwae ta'a ki, ma muka ilito'ona na ngwae ne'e kira saea kira na ngwae ni lifurongo ki ma kira ka soke go'lo 'ada, ma muka saiada kira soke.

³ Kaumulu mabetau, ma muka nonifii du'ungaku, ma noa'a kamu kasi ngwata'uta'u ana fa'amamana 'anga kamu.

⁴ Aia, ta'i ru ne'e nau ku balufi kamu fa'inia, ne'e noa'a kamu kasi alafe na'a fuaku di'ia ba kamu fulia 'i na'lo.

⁵ Muke manata to'ona na doe'a 'ani alafe'anga kamu ana nau'a 'i na'lo, ma kamu ka 'asi na'a fa'asi nau. Aia, muke kakari alifa'i fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki, ma muke sasia na'a ru ba kamu sasi'i 'i na'lo. Di'ia noa'a kamu kasi kakari alifa'i fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki, nai ba'a leka ma'i siaumulu ma nau ku lafua na fai matanga'i 'ai fuana unu kamu fa'asia na fulini.

⁶ Aia, ta'i ru le'a ne'e kamu sasia ne'e nau ku oga: Kamu 'aila 'ania abula'anga ta'a ana na ngwae sa Nikolaus ki, ka di'ia nau'a bore nau ku 'aila logo 'anida.

⁷ Alu sa tai ne'e ka rongoi, nia ka fafarongoa tae ne'e Ano'i ru Abu saea fuana na fikutai' ngwae fa'amamana ne'e ki. Sui bore 'ana tai ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga nia, nai ba'a ala'ania ke 'ania fuana 'ai ana mauri'a ne'e nia uu ana kula ne'e God nia tua ana."

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Smirna

⁸ Ma nia ka fata la'u 'uri fuaku, "Oke kerekere fuana 'ainsel ne'e lia sulia ngwae ki saena fanoa 'i Smirna ne'e kira fa'amamana, 'oke fata 'uri, 'Nau'a ne'e na tala'aelana ma na suilana na ru ki ta'ifau, ba nau ku mae ma nau ku mauri la'u.

⁹ Nau ku saiana na 'afta'i'anga kamu ki, ma nau ku saiana kaumulu dala'a. Bore ma noa'a kamu kasi dala'a go'lo, osi'ana kaumulu to'oru liu 'ania fa'amamana'anga. Ma nau ku saiana logo na ngwae ne'e kira saea ru ta'a ki suli kamu. Ma kira ka saea kira 'ani Jiu ki, bore ma noa'a la'u na Jiu mamana ki, ma kira na ngwae sa Saetan ki lala!

¹⁰ Noa'a kamu kasi ma'u 'ani ta'i tae ne'e muke ba'a nonifii 'ani. Sulia sa Saetan ke ba'a ilito'omu'a, ma ke ba'a alua ti ai amu'a saena luma ni lokafo, ma

ana akwala asoa ne'e muke ba'a to'o ana 'afta'i'anga ki. 'Iu, muke tua mamana 'ania fa'amamana'anga kamu ana nau'a, bore 'ana kira ka saungi kamu, ma nai ba'a kwatea na 'eregwau ana mauri'a firi fuamu'a.

¹¹ Ma di'ia kamu ka rongoi, alu muke fafarongoa tae ki ne'e Ano'i ru Abu nia saea fuana na ngwae fa'amamana ki. Sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga kira ki, noa'a kira kasi ba'a dao to'ona ta nonifii'a ana ruana mae'a.' "

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Pergamum

¹² Sui nia ka fata la'u 'uri, "Oke kerekere fuana 'ainsel ne'e lia sulia na ngwae saena ma'e fanoa 'i Pergamum ne'e kira fa'amamana, 'oko saea, 'Nau'a na ngwae ba nau ku to'o ana sele ni ofo'a ba nia to'o ro bali.

¹³ Nau ku saiana kula ne'e mulu tua ana, ma 'i ne'eri logo ne'e na fuli gwauru'a 'inoto'a sa Saetan nia doe ana. Kamu ro'osuli nau, ma noa'a kamu kasi oli oli'a fa'asia na fa'amamana'anga kamu aku, sui bore 'ana kira saungia sa Antipas ana kula ne'e sa Saetan nia tua ana. Sa Antipas ne'e na ngwae rao le'a 'ani fa'arongo'anga 'ani nau.

¹⁴ Aia, ma bara ru ne'e kamu sasi'i ne'e nau ku balufi kamu fa'ini'i. Ti ngwae amu'a, kira sasi go'o 'ada sulia na fa'amanata'anga sa Balaam* ba fa'amanata sa Balak 'uana tala'ilana ngwae 'i Israel ki 'iri kira ka sasia ru ta'a ki. Sulia sa Balak kwatea na ngwae ki kira ka 'ania na fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana na malamala god ki fa'inia na kakabara'a.

¹⁵ Aia, nia 'una'eri logo, ti ngwae amu'a kira ka leka sulia na fa'amanata'anga ta'a ana ngwae sa Nikolaus ki.

¹⁶ Aia, muke kakari alifa'i na'a fa'asia na abula 'anga ta'a kamu ki! Di'ia noa'a, nai ba'a leka 'ali'ali ma'i go'o, ma nau ku fu'a fa'inia ngwae ne'eri 'ani sele ni ofo'a ne'e sakatafa ma'i fa'asia na kwakwaku.

¹⁷ Aia, di'ia mulu ka rongoi, alu muke fafarongoa tae ki ne'e Ano'i ru Abu saea fuana na ngwae fa'amamana ki. 'Una'eri ma sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga nia, nai ba'a kwatea na mana ne'e ba kira sofongani 'i langi. Ma nai ba'a kwatea logo fuada na fau kwao ne'e kira keresa na sata faolu 'i fafona, ne'e noa'a ta ngwae kasi saiana, ta'ifilia go'o sa tai ne'e ke ba'a ngalia.' "

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Taeataera

¹⁸ Ma nia ka fata la'u 'uri fuaku, "Oke kerekere fuana na 'ainsel ne'e lia sulia na ngwae saena fanoa 'i Taeataera ki ne'e kira fa'amamana, 'oko saea, 'Nau'a ne'e na Ngela God. Na maaku ka rara di'ia mafula, ma na 'aeku ka ngwasinasina di'ia na barasi kira do'ofia saena mafula.

¹⁹ Nau ku saiana na ru ne'e kamu sasi'i ki. Ma nau ku saiana na alafe'anga kamu, ma na fa'amamana'anga kamu, ma na rao'a kamu, ma na mabetau'a kamu. 'Iu, ma nau ku saiana na ru ne'e kamu sasi'i ana kaida'i ne'e, 'oro ka liufia tae ki ne'e kamu sasi'i ana kaida'i ba sui na'a kwau.

²⁰ Aia, ma ru ne'e noa'a nau kusi oga: Kamu ala'ania na kini satana 'i Jesabel ka fa'amanata. Nia saea fasi God kwate nia fuana ala'anga, bore ma nia soke go'o 'ana. Nia ka fa'arora na ngwae rao 'oro nau ki 'ani na fa'amanatalada 'ani falafala ana kakabara'a, ma na 'anilana fanga ne'e kira fo'osi 'ani fuana malamala god noa'a 'iri mamana ki.

²¹ 'Iu, ma nau ku kwatea kaida'i fuana kini ne'e 'iri nia ke kakari alifa'i fa'asia abula 'anga ta'a nia ki, bore ma noa'a nia kasi oga go'o kakari alifa'i 'anga fa'asia abula 'anga ta'a nia ki.

²² Nia 'una'eri, nai ba'a kwatea ma nia'a fa'inia sa tai ne'e kira fo'osia malamala god ki fa'inia, ma kira ke ba'a nonifii ka doe. Ma nai ba'a sasia ru ne'eri di'ia noa'a kira kasi kakari alifa'i fa'asia na abula'anga ta'a kira ki ne'e kira sasia fa'inia na kini ne'e.

²³ Ma nai ba'a saungia na fafarongo nia ki logo, 'iri na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana nau, kira saiana nau'a na ngwae nau ku saiana manatana ngwae ki ta'ifau fa'inia na kwaiogai'anga kira ki. Ma nai ba'a du'u fuana ngwae ki ta'ifau du'ungana ru ne'e kira sasi'i ki, na ru le'a ki ma na ru ta'a ki.

²⁴ Ma ta bali amulu ne'e kamu tua 'i Taeataera noa'a kamu kasi sasi sulia na fa'amanata'anga ta'a ne'e, ma noa'a kamu kasi ala'ani kira ke fa'amanata kamu 'ani na ru ne'e kira saea 'ani ru ago sa Saetan ki. Nia ne'e, nau'a bore noa'a nau kusi kwatea ta 'afta'i'anga la'u fuamu'a.

²⁵ Ma ta'i ru go'o ne'e, di'ia ru muke dau ngasi ana tae ki ne'e kamu to'o na'a ana, leleka ka dao ana kaida'i nau ku oli la'u ma'i.

²⁶ 'Iu, ma sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga kira, ma kira ka ma'udi fuana ro'onga'a sulia na kwaiogai'anga nau ki leleka ka dao ana 'isilana, nai ba'a kwatea fuada na'a gwaunga'i

* 2:14 Nambas 31:16; 25:1-3

'anga fafia na fanoa ki,

²⁷ di'ia na Ma'a nau ne'e kwatea fuaku. Ma kira ke ba'a gwaunga'i fafia na'a fanoa ki 'ani ngasingasi'anga, ma noa'a ta ngwae kasi bolo fuana na ngengelana ala'anga kira.

²⁸ Ma nai ba'a kwatea fuada na kwalikwali ne'e tala 'i 'ofodangi 'iri ke fa'ata'inia ne'e kira liufia ta'anga'a.

²⁹ Ma di'ia kamu ka rongo'i, alu muke fafarongoa tae ki ne'e Ano'i ru Abu saea fuana na ngwae fa'amamana ki.' "

3

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Sardis

¹ Ma nia ka fata la'u 'uri fuaku, "Oke kerekere fuana na 'ainsel ne'e lia sulia na ngwae saena fanoa 'i Sardis ki ne'e kira fa'amamana, 'oko saea, 'Nau'a na ngwae ne'e nau ku to'o ana na fiu Ano'i ru Abu God ki ma na fiu bulubulu ki. Nau ku saiana ru ne'e kamu sasi'i ki. Ma na ngwae ki kira saea kaumulu 'ania ngwae fa'amamana ki, bore ma na rao'a kamu ki fa'ata'inia noa'a kamu kasi ro'o suli nau.

² Kamu di'ia ngwae kira malii ki. Muke ada, fasi 'iri muke fa'angasingasia na fa'amamana'anga kamu ki ne'e karangi ka mae na'a. Sulia nau ku dao to'ona ru ne'e kamu sasi'i ki noa'a kasi saga ta'ifau 'i maana God nau.

³ Noa'a kamu kasi manata bura 'ani na ru ne'e kira fa'amanata kamu 'ani ki 'i na'o, ma muke ro'osulida, ma muke kakari alifa'i fa'asia na abula 'anga ta'a kamu ki. Si di'ia noa'a kamu kasi lialia, nai ba'a leka ma'i siaumulu, di'ia ta ngwae bili ana kaida'i ne'e noa'a kamu kasi saiana nai ba'a dao ma'i ana.

⁴ Ma na bara ngwae ana ngwae 'i Sardis ki ne'e kamu dau le'a sulia maurilamu'a ka sikasika 'ua, muke ba'a leka fa'i nau, ma muke ru'ufia na ifi kwao ki, osi'ana kamu totolia.

⁵ Ma sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga kira, kira ke ba'a ru'ufia ifi kwao ki, ma noa'a nau kusi lafua na satada fa'asia na buka ana mauri'a. 'I na'ona Ma'a nau ma na 'ainsel nia ki, nai ba'a saea kira 'ani na ngwae nau ki.

⁶ Aia, di'ia kamu ka rongo'i, alu muke fafarongoa tae ki ne'e Ano'i ru Abu saea fuana na ngwae fa'amamana ki.' "

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Filadelfia

⁷ Sui nia ka fata la'u 'uri fuaku, "Oke kerekere fuana 'ainsel ne'e lia sulia ngwae ki saena fanoa 'i Filadelfia ne'e kira fa'amamana, 'oko saea, 'Nau'a ne'e ngwae nau ku abu, ma nau ku fata mamana.

Nau ku to'o ana na kii ba sa David na ngwae tatalafa'a nia to'o ma'i ana 'i na'o. Ma kaida'i nau ku 'ifingia na sinamaa, nia 'afta'i fuana ta ngwae ka fono 'usia. Ma kaida'i nau ku fono 'usia na sinamaa, nia 'afta'i fuana ta ngwae ka 'ifingia.

⁸ Nau ku saiana na ru ne'e kamu sasi'i ki, ma nau ku saiana kamu kasi to'o go'o ana ta ru le'a ne'e ngwae ki saena fanoa ne'e kike fu'usi 'inoto'a amu'a fa'inia. Ma kamu ka sasi sulia na fatalaku. Ma noa'a kamu kasi tofea sataku ma na fa'amamana'anga kamu ki ana nau'a. Aia, nau ku 'ifingia na'a na sinamaa fuamu'a fasi 'iri muke ru'u ma'i, ma 'afta'i fuana ta ngwae bore 'ana ka fono 'usia.

⁹ 'Iu, ma na ngwae ne'e kira saea kira ne'e ngwae Jiu ki, ma kira ka soke sulia kira ngwae sa Saetan, nai ba'a sasia kike fa'a'inoto'a kamu fasi 'iri kike saiana nau ku alafe fuamu'a.

¹⁰ Ma sulia kamu ro'osulia na taki nau 'ani ngangata 'anga, nai ba'a lia suli kamu kaida'i ana 'afta'i'anga ki ne'e ke ba'a dao ma'i saena magalia 'uana ilito'olana ngwae ki ta'ifau.

¹¹ Noa'a kasi tau, nai ba'a oli ma'i. Muke dau ngasi ana na ru ne'e kamu to'o ani ki, 'asu 'ubani ta ngwae kata bilia na kwaitara'a ne'e nai ba'a kwatea fuamu'a.

¹² Ma sa tai fa'ida ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga nia, nai ba'a alu nia ta ma'e funu ana Luma Abu God nau, nia ka tua tari ma noa'a nia kasi 'idu fa'asia. Ma nai ba'a keresia logo na satana God nau ana na nonina, ma na satana fanoa doe God nau, na Jerusalem faolu ne'e ke ba'a koso ma'i fa'asia God 'i langi. Ma nai ba'a keresia logo na sata faolu nau ana na nonina.

¹³ Aia, di'ia kamu ka rongo'i, alu muke fafarongoa tae ki ne'e Ano'i ru Abu saea fuana na ngwae fa'amamana ki.' "

Sa Jesus fata fuana ngwae fa'amamana ki 'i Laodisea

¹⁴ Sui nia ka fata la'u 'uri fuaku, "Oke kerekere fuana na 'ainsel ne'e lia sulia na ngwae saena fanoa 'i Laodisea ki ne'e kira fa'amamana, 'oko saea, 'Nau'a na ngwae ne'e kira sae nau 'ani 'Iu ke 'Una'eri. Nau kusi mamalo fa'asia fa'atalo'a 'ani ala'anga mamana ki sulia God. Ma nau'a logo ne'e nau ku saunga'inia na ru ki ta'ifau fa'inia God.

¹⁵ Nau ku saiana na ru ne'e kamu sasi'i ki, ma nau ku saiana logo noa'a kamu kasi gwari ma noa'a kamu kasi 'ako'ako go'o aku. Ma nau ku oga muke kwaima fa'i nau, nama muke malimae' fa'i nau.

¹⁶ Ma sulia na fa'amamana 'anga kamu aku noa'a kasi gwari nama ka 'ako'ako 'una'eri, nai ba'a ilanga'i kamu.

¹⁷ Aia, kaumulu saea kamu to'oru, ma muka toda ru 'oro, ma noa'a kamu kasi oga na'a la'u ta ru sulia na ru ki ta'ifau kamu to'o na'a 'ani. Bore ma noa'a kamu kasi saiana go'o ne'e kamu dala'a ana fa'amamana'anga, ma muka di'ia na ngwae maa rodo ma kira ka dadara.

¹⁸ Nia ne'e, nau ku saea fuamu'a, muke folia na'a gol ne'e kira fa'afaolua 'ani mafula ana nau'a, fasi 'iri muke to'oru mamana. Ma muke folia logo na ifi kwao ki ana nau'a, sasi kamu kata 'eke sulia ne'e kamu dadara. Ma muke folia logo na ngwaingwai fuana ongolana na maamu'a 'ani, 'iri muke lia le'a.

¹⁹ Ma na ngwae ki ne'e nau ku alafe fuada, di'ia kira ka sasia ru ta'a, nau ku saiana baluflada, ma nau ku kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuada. Nia ne'e muke saiana, muke kakari alifa'i fa'asia na abula ta'anga'a kamu ki, ma muke sasia na'a ru le'a ki.

²⁰ Lia basi, nau ku uu 'i burina babalita ana sinamaa ana luma kamu ki, ma nau ku fa'afo. Di'ia ta ngwae ka rongo nau ma ka 'ifi fuaku, nai ba'a ru'u ma'i siana saena luma nia, ma nau ku fanga fiku fa'inia.

²¹ Ma sa tai bore 'ana ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga nia, nai ba'a kwatea na ngasingasi'anga fuana tua'a fa'i nau, ana kaida'i nau ku tua ana kula ni tua'a ana 'inoto'anga, ka di'ia logo nau ku liufia ma nau ku tua na'a fa'inia na Ma'a nau ana kula ni tua'a nia.

²² Ma di'ia kamu ka rongo'i, alu muke fafarongoa tae ki ne'e Ano'i ru Abu saea fuana na ngwae fa'amamana ki. "

4

Na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga 'i langi

¹ Sui 'i buri 'ana nau ku lia, ma nau ku lisia ta'i sinamaa 'i langi nia 'ifi. Ma na lingalinga'i ru ne'e eta fata fata fuaku 'i na'o di'ia na buntu, ka fata la'u 'uri, "Oke ra'e ma'i 'i ne'e, 'iri nai fa'ata'inia fuamu na ru ne'e ke ba'a dao ma'i 'i buri ki."

² Ma ana kaida'i ne'eri nama go'o, na Ano'i ru God ka tala'i nau, ma nau ku tua na'a 'aku 'i langi. Ma nau ku lisia ta'i fuli gwauru'a ana 'inoto'anga, ma ta'i ngwae ka tua 'i fafona.

³ Ma na maana ka di'ia na'a na fau ngwasinasina ki ne'e kira saea 'ani na daspa ma na karnelian. Ma na tafisi'oro ka tua kalikalia fuli gwauru'a ne'eri. Ma

na tafisi'oro ne'eri ka lia di'ia na fau ngwasinasina kira saea 'ani na emaral.

⁴ Ma kalikalia na ngwae ne'e tua ana fuli gwauru'a ne'eri ana 'inoto'anga, ro akwala ma fai fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ki ne'e ni'i teo 'i ne'eri. Ma ro akwala ma fai ngwae fa'ina'ona'o ki ne'e kira tua 'i fafona na fuli gwauru'a ne'eri ki, ma kira ka toro 'ani ifi kwao ki ma na 'eregwau ana na gol ki 'i gwauda.

⁵ Na na meamea ka sina, ma na lingalinga'i ru doe ki, ma na kwangakwanga ka talo ma'i fa'asia na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ne'eri. Ma na fiu unu ki ka du'a 'i ne'eri 'i na'ona na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga. Ma na fiu unu ne'eri ki ne'e na fiu Ano'i ru Abu God ki na'a.

⁶ Ma 'i na'ona logo ana na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga, ta'ru ru di'ia na asi ana galasi ma ka raola liu ka teo logo 'i ne'eri.

Ma na fai ru mauri ki ne'e kira to'o ana maa 'oro ki kalikalia nonida ta'ifau, kira tua kalikalia na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ne'eri.*

⁷ Na etana ru mauri lisilana ka di'ia na lion. Ma na ruana ru lisilana ka di'ia na buluka. Ma uula ru, ne'e maana lisilana di'ia na maana ngwae. Ma na faina ru lisilana di'ia na afa ne'e lofo.

⁸ Na fai ru mauri ne'eri ki ta'ifau kira to'o ana ono 'aba'aba ru 'anga, ma na maa'i ru 'oro ki logo teo 'i nonida'a, 'i na'oda ma 'i olofana 'aba'abada. Ma ana asoa ki ma ana rodo, noa'a kira kasi mamalo go'o ana ngu'a kira ka 'uri, "Abu, abu, abu na God ne'e ngasingasi'a ka tasa.

Nia ka tua 'ua na'a ma'i 'i na'o, ma ka tua ana kaida'i ne'e, ma ka tua ana kaida'i ne'e ka nia ma'i 'ua."

⁹ Kaida'i ne'e fai ru mauri ne'eri ki kira ngulia na fa'i ngu ana fa'a'inoto'anga, ma na fu'usi doe'anga, ma na ba'atafe'anga fuana na ngwae ne'e nia tuatua firi ne'e tua 'i fafona fuli gwauru'a ana 'inoto'anga,

¹⁰ na ro akwala ma fai ngwae fa'ina'ona'o ba kiri kira ka bobo uruuru 'i na'ona 'aena na ngwae ne'e tuatua firi ne'e tua 'i fafona fuli gwauru'a ana 'inoto'anga. Ma kira ka alua na'a 'eregwau kira ki 'i ano 'i na'ona fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ne'eri, ma kira ka fata 'uri,

¹¹ "God kami, 'oko totolia na'a na ngalilana na talo'a, ma na fu'usi doe'a, ma na ngasingasi'anga, osi'ana 'oko saunga'inia na ru ki ta'ifau.

* 4:6 Na ru mauri ne'e ta'i 'ainsel matamata dangalu.

Ma sulia na kwaiogai'anga 'oe na'a ne'e ru ki ta'ifau kira ka tua ma kira ka mauri."

5

Na buka'i ru

¹ Sui nau ku lisia ta'i buka'i ru ne'e kira kere ro bali ana. Kira ka bula fafia buka'i ru ne'eri, ma kira ka fono fa'angasia buka'i ru ne'eri ana fiu kula ki. Na ngwae ne'e tua ana fuli gwauru'a ana 'inoto'anga, nia dau ana buka'i ru ne'eri saena lima 'olo'olo nia.

² Ma nau ku lisia ta'i 'ainsele ne'e ngasin-gasi'a liu, ma nia ka fata doe ka 'uri, "Sa tai ne'e 'olo'olo 'iri nia ka totolia 'ifingilana na fiu ru ana fono'a ngasi ne'e ki, ma ka 'ifingia na buka'i ru ne'e?"

³ Ma noa'a kasi lisia go'o ta ngwae 'i langi, nama saena na magalia, nama 'i olofana na magalia ne'e ka bolo fa'inia 'ifingilana na buka'i ru ne'eri ma ka lia saena.

⁴ Ma nau ku angi liu, sulia noa'a kira kasi dao to'ona ta ngwae ne'e totolia 'ifingilana na buka'i ru ne'eri ma ka lia saena.

⁵ 'Una'eri, ta'i ngwae ana na ngwae fa'ina'ona'o ki ka fata 'uri fuaku, "Noa'a 'oe kosi angi. Lia basi. 'Oko lisia na Lion ana kwalafa sa David ma sa Juda. Nia ka liufia na'a malimae nia ki, ma ka totolia 'ifingilana na fiu ru ana fono'a ngasi ki, ma na 'ifingilana na buka'i ru ne'e."

⁶ Sui nau ku lisia ta'i kala Sipsip nia uu 'i safitana kula ni tua'a ne'eri ma na fai ru mauri ki ma na ngwae fa'ina'ona'o ki kira ka tua kalikalia. Ma nau ku lisia logo na ma'e maala ki ana nonina ne'e di'ia kira saungia 'i na'o. Nia ka to'o ana fiu konakona ru ki ma na fiu maa ki. Aia, na fiu maa ne'eri ki ne'e na fiu mango'i ru God ki ne'e ka kwatea 'uana saena magalia ta'ifau.

⁷ Ma na kala Sipsip ne'eri ka dao, ma ka ngalia na'a buka'i ru baera fa'asia na bali lima 'olo'olo na ngwae ne'e tua ana kula ni tua'a ne'eri.

⁸ Ma kaida'i nia ka ngalia na'a na buka'i ru ne'eri, na fai ru mauri ne'eri ki, ma na ro akwala ma fai ngwae fa'ina'ona'o ne'eri ki, kira ka bobo uruuru 'i ano 'i 'aena na kala Sipsip ne'eri. Ma kira ta'ifau go'o kira ka dau ana na ru ni kwa'ilana ne'e kira saea 'ani na harp ki, ma kira ka dau ana titiu ana gol ki ne'e fungu 'ani na 'ai moko le'a ki fuana do'ofilana. Aia, ma na sasu fa'asia na 'ai moko le'a ne'eri ki na'a ne'e fo'onga'a na ngwae ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus Christ.

⁹ Ma kira ka ngulia ta'i fa'i ngu faolu kira ka 'uri,

"'Oko totolia ngalilana na'a buka'i ru, ma 'oko 'ifingia na'a ru ana fono'a ngasi ki.

Osi'ana kira saungi 'oe, ma 'ani na kwaisu'usi'anga 'ani maurilamu ka foli olita'inia na ngwae ki ana na kwalafa ki ta'ifau, ma na ala'anga matamata ki ta'ifau, ma na ma'e fanoa ki ta'ifau fuana God.

¹⁰ 'Oko aluda na fikuta'i ngwae na fata abu ki 'iri kike rao fuana God kia.

Ma kira ke ba'a gwaunga'i saena magalia."

¹¹ Ma nau ku lia la'u, ma nau ku rongoa na ngu'a na 'ainsele 'oro ki. Kira 'oro liu, kira to'oni ma na mole'e ki. Kira uu kalia na kula ni tua'a ana 'inoto'anga ne'eri, ma na fai ru mauri ba kiri, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki.

¹² Kira ngu doe kira ka 'uri,

"Na kala Sipsip ne'e kira saungia ka mae, nia totolia na'a ngalilana na mamana'anga, ma na to'oru'a, ma liato'o 'anga, ma na ngasin-gasi'anga, ma na fa'adoe'anga, ma na 'inoto'anga, ma na ba'atafe'anga!"

¹³ Ma nau ku rongoa na ru mauri ki ta'ifau 'i langi, ma saena magalia, ma 'i olofana na magalia, ma 'i saena na asi, kira ta'ifau kira ngu kira ka 'uri,

"Na ba'atafe'anga, ma na fa'adoe'anga, ma na 'inoto'anga, ma na ngasin-gasi'anga tuatua firi fuana ngwae ne'e ka tua ana fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ma fuana na kala Sipsip."

¹⁴ Ma na fai ru mauri ne'eri ki kira olisia kira ka 'uri, "Nia mamana." Ma na ngwae fa'ina'ona'o ki kira ka bobo uruuru 'i ano, ma kira ka fo'osidar'o.

6

Na fiu ru ana fono'a ngasi na buka'i ru

¹ Sui nau ku lisia na'a kala Sipsip ne'eri ka 'ifingia etana ru ana fono'a ngasi ana na fiu ru ana fono'a ngasi ne'eri ki. Ma nau ku rongoa ta'i ru ana fai ru mauri ba kiri ka fata 'ani lingalinga'i ru ne'e ka di'ia na kwanga kwanga ka 'uri, "'Oke leka ma'!"

² Ma nau ku lia, ma nau ku lisia ta'i hos kwao. Ma na ngwae ne'e ka tua 'i fafona, ka dau ana ta'i basi. Ma kira ka kwatea na 'eregwau fuana. Ma nia ka leka kwau fuana na liufilana di'ia ta ngwae ramo.

³ Sui na kala Sipsip ne'eri ka 'ifingia ruana ru ana fono'a ngasi, ma nau ku

rongoa na ruana ru mauri ka fata 'uri, "Oke leka ma'li!"

⁴ Ma ta'li hos meo ka sakatafa ma'li. Ma na ngwae ne'e ka tua 'i fafona, kira ka kwatea ta'li naifi doe fuana, ma ka to'ona na ngasingasi'anga fuana ngalilana aroaro'a fa'asia na ngwae ki saena magalia, fasi 'iri ne'e ngwae ki kike saungida kwailiu.

⁵ Sui na kala Sipsip ne'eri ka 'ifingia uula ru ana fonola ngasi, ma nau ku rongoa na uula ru mauri ka fata 'uri, "Oke leka ma'li!" Ma nau ku lia, ma nau ku lisia ta'li hos goa. Ma na ngwae ne'e ka tua 'i fafona, nia dau ana ta'li ru ni 'oito'onga'a ana na ru kulu ki.

⁶ Sui nau ku rongoa ta'li lingalinga'i ru ka ra'e ma'li 'i safitana na fai ru mauri ne'eri ki ka 'uri, "Kira 'oifoli 'ani fanga ki 'uana mani doe! Ma noa'a 'oe kosi fa'alia na ngwaingwai ma na waen!"

⁷ Sui na kala Sipsip ne'eri ka 'ifingia na'a faina ru ana fonola ngasi, ma nau ku rongoa na lingana na faina ru mauri ka fata 'uri, "Oke leka ma'li!"

⁸ Ma nau ku lia, ma nau ku lisia ta'li hos balabala'a, ma na satana na ngwae ne'e ka tua 'i fafona ne'e na Mae'a, ma Kula ana na Mae'a ka leka 'i burina. Ma kira ka kwatea mamana'anga fuana kero'a fafia faina na bali ana na magalia fuana saungilana ngwae ki 'ani fu'anga, ma fiola'a, ma mata'inga, ma na ru kwasi ki saena magalia.

⁹ Ma kaida'i ne'e kala Sipsip ka 'ifingia na'a limana ru ana fonola ngasi, nau ku lisia na mangona ngwae ne'e kira saungida sulia kira ngangata fa'inia na fa'arongo'a 'ani Fatalana God ma na Fa'arongo'a Le'a. Kira tua go'lo 'ada 'i olofana na fu'a ana kwaisu'usi'anga.

¹⁰ Ma kira ako doe kira ka 'uri, "God ngasingasi'a ka tasa, 'oko abu, ma 'oko mamana. 'I angita ne'e 'oke matalangani na ngwae saena magalia ki, ma 'oko du'ua fuada osi'ana kira saungi kami?"

¹¹ Ma God ka kwatea na ifi keta kwao ki ta'lifau go'lo fuada, ma nia ka saea fuada fasi 'iri kira ka kwaimasi ti'iti'i basi, leleka ka dao ana kaida'i ne'e kira ke saungia na ngwae ni rao kwaima ki ma na ngwae fa'amamana ki, mala nia ka fi'i du'ua ana ngwae ne'e kira saungida ki.

¹² Sui nau ku lisia na'a kala Sipsip baera nia 'ifingia na'a onona ru ana fonola ngasi, ma na tikitiki doe ka liu, ma na sina ka rorodo'a di'lia ta toro goa, ma na madamo ka meo na'a di'lia na 'abu.

¹³ Ma na bulubulu ki ka 'asia ma'li saena magalia di'lia na'a fua'i 'ai ki ne'e kira 'asia fa'asia na 'ai ki kaida'i ne'e iru doe nia geloda.

¹⁴ Ma saena mamanga ka di'lia na'a 'aba fola ne'e kira la'umia. Ma na ua ki ta'lifau ma na bubunga ki ta'lifau ka 'idu fa'asia fulida.

¹⁵ Sui na ngwae tatalafa'a ki saena magalia ma na ngwae gwaunga'i ki, ma na ngwae 'inoto'a fuana na ngwae ana ofo'a ki, ma na ngwae to'oru ki ma na ngwae ngasingasi'a ki, ma na ngwae ki ta'lifau ne'e kira rao laga ulafu, ma na ngwae sulitala'a ki, kira ka ma'u, kira ka ago saena na faoda'i fau ki ma 'i olofana fau ki gwauna fa'i ua ki.

¹⁶ Ma kira ka ako fuana na fa'i ua ki ma na fau ki kira ka 'uri, "Muke 'asi ma'li fafia kaimili ma kamu ka sofonga'i kaimili fa'asia maana na ngwae ne'e nia tua ana fuli gwauru'a ana 'inoto'anga. Ma kamu ka sofonga'i kaimili fa'asia na saeta'anga na kala Sipsip.

¹⁷ Sulia fa'i asoa doe ana na saeta'anga kera ka dao na'a, ma ka noa'a ta ngwae 'iri bolo fuana uu'a 'usia."

7

Na ta'li talanga'i ma fai akwala ma fai to'oni ngwae God ki

¹ Sui nau ku lisia fai 'ainsele ki kira uu ana fai su'lu su'ua ki ana magalia, ma kira luia na fai iru ki ana magalia, fasi 'iri na iru noa'a kasi irufia na magalia, ma noa'a kasi irufia na asi, ma noa'a kasi irufia ta 'ai.

² Ma nau ku lisia ta'li 'ainsele la'u ka fane ma'li fa'asia fanelana sina, ma ka ngalia ma'li na ma'etoto ana God mauri. Ma ka ako doe fuana fai 'ainsele ne'eri ki, ne'e God ka kwatea na ngasingasi'anga fuada fuana fa'alilana na magalia fa'inia na asi.

³ Ma ka fata 'uri, "Noa'a kamu kasi fa'alia 'ua na magalia, ma na asi, ma na 'ai ki, leleka kulu ka keresia na ma'etoto 'i maana darana ngwae rao God kia ki."

⁴ Ma kira ka fa'arongo nau 'ani fita ngwae ki ne'e kira keresia na ma'etoto God 'i maana darada, ka 'uri: ta'li talanga'i ma fai akwala ma fai to'oni ngwae ki. Ma kira ne'e fa'asia na akwala ma ro kwalafa ki ana ngwae 'i Israel ki.

⁵ Fa'asia kwalafa sa Juda, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Ruben, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Gad, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae.

⁶ Fa'asia kwalafa sa Asa, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Naftali, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Manase, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae.

⁷ Fa'asia kwalafa sa Simion, ta'li akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa

Lifae, ta'i akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Isakar, ta'i akwala ma ro to'oni ngwae.

⁸ Fa'asia kwalafa sa Sebulun, ta'i akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Josef, ta'i akwala ma ro to'oni ngwae. Fa'asia kwalafa sa Benjamin, ta'i akwala ma ro to'oni ngwae.

⁹ 'I buri 'ana, nau ku lia, ma nau ku lisia ta'i fiku'a doe, ne'e noa'a ta ngwae kasi bolo na'a fa'inia to'oma'ilana. Ma kira leka ma'i fa'asia na kwalafa ki ta'ifau, ma na fanoa ki ta'ifau, ma na ala'anga matamata ki ta'ifau, ma kira ka uu 'i na'ona fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ma 'i na'ona kala Sipsip ne'eri. Ma kira ka ru'ufia na ifi kwao keta ki, ma kira ka dau ana uli niniu ki fuana fa'ata'ilana saele'anga kira.

¹⁰ Ma kira ako doe kira ka 'uri, "God kia ne'e tua ana fuli gwauru'a ana 'inoto'anga fa'inia na kala Sipsip, kero'a ka fa'amauri kia."

¹¹ Ma na 'ainsel ki ta'ifau kira uu kalikalia fuli gwauru'a ne'e ana 'inoto'anga, ma na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na fai ru mauri ki. Ma kira ka bobo uuruu 'i na'ona fuli gwauru'a ne'eri, ma kira ka fo'osia God,

¹² kira ka 'uri,

"Nia mamana!

Na aura'e 'anga, ma na 'inoto'anga, ma na liato'onga, ma na ba'atafe'anga, ma na fa'adoe'anga, ma na mamana'anga, ma na ngasingasi'anga, ru ne'eri ki ne'e ru fuana God kia ne'e tua tua firi!

Nia mamana."

¹³ Ma ta'i ngwae ana ngwae fa'ina'ona'o ne'eri ki ka saefilo nau, ka 'uri, "Tai fa'ida nini'a kira toro 'ani ifi kwao ne'e ki ma kika leka ma'i fa'asia 'i fa'i?"

¹⁴ Ma nau ku olisia ku 'uri, "Nau ku kina. 'Ae'lo na'a ne'e 'oko saiana."

Ma nia ka fata 'uri fuaku, "Na ngwae ne'e ki na ngwae ne'e kira liu ma'i 'i saena na kwai ma'udui'anga doe, ma noa'a ta ru kasi fa'alida. Kira ka taufia na'a ifi keta kira ki, ma kira ka fa'akwaoa 'ani na 'abuna na kala Sipsip.

¹⁵ Nia ne'e kira ka uu 'i na'ona fuli gwauru'a God, ma kira ka rao fuana 'i saena Luma Abu nia sulia kaida'i ki ta'ifau. Ma God ne'e ka tua ana fuli gwauru'a ne'eri, ka lia suli kira.

¹⁶ Ma ka 'afita'i la'u kira ka fiolo nama kira ka silikwa'u, nama na sina 'ako'ako nama ta ru 'ako'ako ka 'akofida.

¹⁷ Osi'ana ne'e kala Sipsip ne'e tua 'i fafona na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga, ka lia sulia kira'a. Ma nia ka tala'i kira

'uana busulana na kafo ana mauri'a ki. Ma God ka ongoa na'a kafo ana maada ki."

8

Na fiuna ru ana fonola ngasi

¹ Kaida'i ne'e kala Sipsip nia 'ifingia na'a fiuna ru ana fonola ngasi, 'i langi ka aroaro sulia kala agi asoa dokodoko.

² Sui nau ku lisia na fiu 'ainsel ki ne'e kira uu 'i na'ona God, ma kira ka ngalia na'a fiu bungu ki.

³ Ma ta'i 'ainsel la'u ne'e ka to'o ana na titiu'i ru ana gol fuana na do'ofilana na 'ai moko le'a 'i saena, ka dao ma ka uu maana na fuli fu'a ni kwaisu'usi 'anga. Ma kira ka kwatea 'ai moko le'a 'oro ki, nia ka do'ofia fuana fasi 'iri ka alua fa'inia na fo'onga'a ngwae God ki ta'ifau 'i fafona na fu'a ana gol ne'e tua 'i na'ona fuli gwauru'a ne'eri.

⁴ Ma na sasu fa'asia na 'ai moko le'a ne'eri ki, ka ra'e 'i langi fa'inia na fo'onga'a na ngwae God ki, fa'asia na limana na 'ainsel ne'eri ne'e uu 'i na'ona God.

⁵ Sui na 'ainsel ne'eri ka ngalia na'a titiu ne'eri, ma ka fa'afungua 'ani na mafula fa'asia fu'a, ma ka 'ui 'ania ma'i fafona magalia. Ma na kiri ma na lingalinga'i ru doe ki ka talo ma'i, ma na meamea ka bina, ma na tikitiki ka liu.

Na bungu ki

⁶ Sui na fiu 'ainsel ne'eri ki kira ka sisi aka'u na'a fuana na ufilana na fiu bungu ne'e kira dau ani ki.

⁷ Ma etana 'ainsel ka ufia na bungu nia, ma na maga 'aesi ki di'ia uta, ma na mafula ka dola fa'inia 'abu, ka to'o ma'i fafona na magalia. Ma nia ka du'afia na ta'i uula bali ana magalia, ma na 'ai ki, ma na karasi ki ta'ifau 'i saena.

⁸ Sui na ruana 'ainsel ka ufia na'a bungu nia, ma ta'i ru di'ia fa'i ua doe ka du'a, ma nia ka 'asia saena asi. Ma ta'i uula bali ana asi ka rokisi ka di'ia na'a 'abu.

⁹ Ma ta'i uula bali ana ru mauri ki saena asi kira ka mae, ma ta'i uula bali ana faka ki ka takalo.

¹⁰ 'Una'eri na'a uula 'ainsel ka ufia na bungu nia, ma ta'i fa'i bulubulu doe ka di'ia ta unu, ka 'asia ma'i fa'asia saena mamanga ma ka 'asia fafia ta'i uula bali ana na kafo doe ki, ma na busulana kala kafo ti'iti'i ki.

¹¹ Aia, na satana bulubulu ne'eri ne'e "I'afae." Ma ta'i uula bali ana na kafo ki ka 'afae, ma na ngwae 'oro ki kira ka mae ana kwa'ufilana na kafo ne'eri ki sulia kira 'afae.

¹² Sui na faina 'ainsel ka ufia na bungu nia, ma ta'i uula bali ana na sina, ma na

madamo, ma na bulubulu ki ka mae, ma ta'i uula bali ana madakola'a ka noa'a na'a. Ma ta'i uula bali ana fa'i asoa nia rodo'a na'a, ma ta'i uula bali ana rodo noa'a kasi dangi logo.

¹³ Sui nau ku lia, ma nau ku rongoa ta'i no'o abu ka lofo saena mamanga ka ri doe ka 'uri, "Na ta'anga'a, na ta'anga'a! Nia ke ba'a ta'a liu fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua saena magalia, si kaida'i ne'e ta uulu 'ainsel la'u kike ba'a dao ma'i, ma kike ufia na bungu kira ki."

9

Limana 'ainsel ufia na bungu nia

¹ Sui na limana 'ainsel ka ufia na bungu nia, ma nau ku lisia fa'i bulubulu ne'e ka 'asia ma'i 'uana saena magalia, kira kwatea na kii ana na kilu ne'e 'ato ka gwagwa lingalinga fuana bulubulu ne'eri.

² Sui na bulubulu ne'eri ka 'ifingia na'a na kilu ne'eri, ma na sasu ka sakatafa ma'i ma ka ta'e ma'i di'ia sasuna ta mafula doe. Ma na sina ma saena mamanga ka rodo'a ana na sasu ne'e sakatafa ma'i fa'asia na kilu ne'eri.

³ Sui na siko 'oro ki kira ka sakatafa ma'i fa'asia na sasu ne'eri, ma kira ka leka ma'i saena magalia, ma kira ka ngalia na'a ngasingasi'anga di'ia na ngasingasilana na farifari ki.

⁴ Ma kira ka saea fuana na siko ne'eri ki noa'a kasi fa'alia na'a karasi ki, nama ta 'ai, nama ta ru ne'e ka mauri fafona ano. Aia, ma na ngwae ne'e noa'a kasi to'o ana ma'etoto God 'i maana darada ne'e, na siko ki kwatea na nonifii'a fuada.

⁵ Ma noa'a nia kasi ala'ania na siko ne'eri ki fasi 'iri ka saungia 'ua na ngwae ne'eri ki, ma kira ala'ania 'iri kira ka kwatea go'o 'ada nonifii'a fuada sulia lima madamo ki. Ma na fiilada ka di'ia na farifari nia 'alea ngwae.

⁶ Ma sulia lima madamo ne'eri ki, ngwae ki kira ke ba'a lulu 'uana mae'a, ma noa'a kira kasi dao to'ona. Ma kira ka oga kike mae, ma na mae'a ka tafi fa'asi kira.

⁷ Na siko ne'eri ki, lisisa ka di'ia na hos ki ne'e kira sasi aka'u fasi 'iri na ngwae ki kika uu fuana na fu'anga. Ma na maada ka di'ia na maana na ngwae ki, ma kira ka sa'ingia na ru ki di'ia na 'eregwau ana gol 'i gwauda.

⁸ Ma na ifuda keta ka di'ia na ifuna kini ki, ma na lifada ka di'ia na lifana na lion ki.

⁹ Ma na ru di'ia na reba salo ki ne'e ka teo 'i fu'ufu'uda. Ma na lingana na 'aba'abada ka doe di'ia na lingana na hos 'oro ki ne'e kira tara fa'inia ngwae ki fuana fu'anga.

¹⁰ Ma na ku'iku'ida ne'e di'ia na farifari ki, ma kira to'o ana io fuana susu'ilana ngwae ki. Ma ku'iku'ida ne'e fuana fa'afilana ngwae ki sulia lima madamo ki.

¹¹ Ma na ngwae tatalafa'a kira na'a ne'e 'ainsel ne'e gwaung'a'i fafia na kilu, ma na satana ana ala'anga ngwae Jiu ne'e sa Abadon, ma ala'anga 'i Grik kira ka saea 'ani sa Apolion. Ma sata ne'eri ki ne'e fadalana, "Na ngwae ne'e fa'afunua ru ki."

¹² Na etana ta'anga'a ka sui na'a, ma ta ro ta'anga'a la'u ke dao ma'i.

Na onona bungu

¹³ Na onona 'ainsel ka ufia na'a bungu nia, ma nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru ka talo ma'i fa'asia na fai su'u su'ua ki ana fu'a ne'e kira saungia'inia 'ani gol ne'e tua 'i na'ona God.

¹⁴ Ma na lingalinga'i ru ne'eri ka fata 'uri fuana na onona 'ainsel ne'e to'o ana bungu ka 'uri, "Oke logea na'a fai 'ainsel ki ne'e kira firi fafida 'i ninimana na kafa doe ne'e 'i Iufretes."

¹⁵ Ma nia ka logea na'a fai 'ainsel ne'eri ki kira sasi aka'u 'una'eri masia kaida'i ne'eri na'a, fasi 'iri kira ka saungia ta'i uula bali ana ngwae ki.

¹⁶ Ma nau ku rongoa fita ngwae ana ofo'a kira ki ne'e kira tua 'i fafona hos ki: kira 200,000,000 ngwae ki.

¹⁷ Ma 'ani fa'ata'inga ne'eri fuaku, nau ku lisia na hos ki, ma na ngwae ne'e kira tua fafoda ki kira ru'ufia na reba ru ki 'i fu'ufu'uda. Ma na reba ru ne'eri ki ka meo, ma ka goa, ma ka sakosako'a. Ma na gwauna hos ki kira di'ia na gwauna lion ki. Ma na mafula ma na sasu fa'inia na sulfa ne'e ka ru'u ma'i fa'asia na kwakwada.

¹⁸ Ma na ru ta'a ne'eri ki ka saungia na'a uula bali ana ngwae ki saena magalia 'ani na mafula, ma na sasu, ma na sulfa ne'e ru'u ma'i fa'asia na kwakwada.

¹⁹ Sulia ne'e ngasingasilana na hos ne'eri ki, nia ana na kwakwada ma na ku'iku'ida. Na ku'iku'ida ka di'ia na loi ki ne'e to'o ana gwau'i ru ki, ma kira ka fa'afia na ngwae ki 'ani na ku'iku'ida.

²⁰ Ma na ngwae ne'e kira ore ma na ru ta'a ki noa'a kasi saungida, noa'a kasi abula matamata fa'asia ta'anga'a kira ki. Sulia noa'a kasi tua fa'asia na fo'osilana na ano'i ru ta'a ki, ma na nunu'i ru ki ne'e kira saungia'ini'i 'ani gol ma na silva ma na brons ma na fau ma na 'ai. Ma na ru ne'eri ki, noa'a kira kasi lia ma noa'a kira kasi rongo, ma noa'a kira kasi fali.

²¹ Ma na ngwae ne'eri ki noa'a kasi kakari alifa'i go'o fa'asia na saungwae'a, ma na rao'a fuana ano'i ru ta'a ki, ma na kakabara'a, ma na bili'a.

10

Na 'ainsel fa'inia na buka'i ru ti'titi'i

¹ Sui nau ku lisia ta'i 'ainsel ngasingasi'a la'u ka koso ma'i fa'asia 'i langi. Nia toro 'ani na gwa'i salo, ma na tafisi'oro ka tua kalia na gwauna, ma na maana ka di'ia na sina, ma na ro 'aa nia ki ka di'ia ta ro diro'i mafula.

² Ma nia ka dau ana na buka'i ru ti'titi'i ne'e kira 'ifingia 'i saena limana, ma ka uu 'i fafona na asi 'ani na bali 'ae 'olo'olo nia, ma na bali 'ae mauli nia ka uu 'ani fafona ano.

³ Ma ka ri 'ani ako'a doe ne'e rongolana di'ia ngorangoralana na lion ki. Ma buri 'ana nia ri ka sui, na fiu kiri ki kira ka olisia.

⁴ Ma kaida'i ne'e fiu kiri ne'eri ki ka fata, nau ku sasi aka'u fuana keresilana na ala'anga kira ki, ma nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru fata ma'i fa'asia 'i langi ka fata 'uri, "Noa'a 'oe kosi saea fuana ta ngwae na ru ba na fiu kiri ki kira saea, ma noa'a 'oe kosi keresia."

⁵ Sui na 'ainsel ne'e nau ku lisia nia uu fafona na asi ma na ano, nia ta'ea na bali lima 'olo'olo nia 'i langi.

⁶ Ma ka fata alanga'i 'ani na satana God ne'e tuatua firi ma ka saunga'inia na'a 'i langi ma na ru ki ta'ifau ne'e kira tua 'i saena, ma na magalia ma na ru ki ta'ifau kira tua 'i saena, ma na asi ma na ru ki ta'ifau ne'e kira tua 'i saena. Ma nia ka fata 'uri, "Kaida'i sui God noa'a kasi fa'amadakola 'ua na lia'i ngwae nia. Bore ma ta'ena, God noa'a kasi dole na'a fuana fa'amamanalana lia'i ngwae nia.

⁷ Ana kaida'i ne'e fiuna 'ainsel ka ufa na bungu nia, na lia'i ngwae God ka fi'i dao na'a ma'i, di'ia ba nia fa'arongo 'ani 'i na'o 'ania na ngwae rao nia ki na profet ki."

⁸ Sui na'a lingalinga'i ru ne'e nau ku rongoa 'i na'o ka fata la'u fuaku fa'asia 'i langi ka 'uri, "Oke leka kwau, 'oko ngalia na buka'i ru ne'e 'ifi na'a saena limana na 'ainsel ne'e uu 'i fafona na asi ma na ano."

⁹ Ma nau ku leka, ma nau ku gania na 'ainsel ne'eri fasi 'iri ke kwatea na buka'i ru ti'titi'i ne'eri fuaku. Ma nia ka fata 'uri fuaku, "Oke ngalia, 'oko 'ania. Nia ke ba'a mamasi'a 'i kwakwamu di'ia na ngingidua. Bore ma nia ke ba'a 'afae saena siramu."

¹⁰ Ma nau ku ngalia na buka'i ru ti'titi'i ne'eri fa'asia na limana na 'ainsel ne'eri, ma nau ku 'ania. Na 'anilana ka mamasi'a

'i kwakwaku di'ia na ngingidua. Bore ma kaida'i nau ku onomia kwau, ka 'afae na'a saena siraku.

¹¹ Sui kira ka fata 'uri fuaku, "Oke fa'arongo la'u 'ani na lia'i ngwae God fuana na ngwae 'oro ki, ma na fanoa 'oro ki, ma na ala'anga 'oro ki, ma na ngwae tatalafa'a 'oro ki."

11

God asungani ro ngwae fa'amamana ki

¹ Sui kira ka kwatea ta'i ma'e 'ai ni 'oito'onga'a fuaku, ma God ka fata 'uri, "Oke leka, 'oko 'oito'ona na Luma Abu nau fa'inia na fu'a, ma 'oko to'oma'inia na ngwae ki ne'e kira fo'o 'i ne'eri.

² Aia, ma noa'a 'oe kosi 'oito'ona agi kula 'i maa ana Luma Abu nau, osi'ana nau ku kwatea na'a fuana ngwae ne'e kira noa'a la'u Jiu ki. Ma kira ke ba'a leka ma'i, kira ka gwaunga'i fafia 'i Jerusalem sulia fai akwala ma ro madamo ki.*

³ Ma nai ba'a kwatea na ro ngwae fata fa'amamana sulii nau ki. Kera ka toro 'ani toro ta'a ne'e fa'ata'inia kera kwaimanatai, ma kera ka fa'arongo 'ani fa'arongo'anga nau sulia 1,260 asoa ki."

⁴ Ma na ro ngwae fata fa'amamana ne'eri ki na'a ne'e ro 'ai ne'e kira saea 'ani na olif ki,[☆] ma na ro matanga'i 'ai fuana unu ki ne'e kira uu 'i na'ona God ne'e gwaunga'i fafia na magalia.

⁵ Ma di'ia ta ngwae ka sasi 'uana malangisiladar'o, na mafula ne'e ka sakatafa ma'i fa'asia na kwakwadar'o ke ba'a malangisia na malimae kera ki. Ma 'una'eri ta ngwae ne'e ka oga malangisiladar'o, nia ka mae logo.

⁶ Ma kera to'o ana na ngasingasi'anga fuana fonelana na'a saena mamanga, fasi 'iri na uta kasi to'o sulia asoa ne'e kera fa'arongo 'ani fatalana God ana. Ma kera to'o ana na ngasingasi'anga logo fuana kwa'ilana na ma'e kafo ki fasi 'iri ka rokisi 'ania na 'abu. Ma kera ka to'o logo ana na ngasingasi'anga fuana na kwa'ilana na magalia 'ani na ta'anga'a ki ta'ifau ana kaida'i ki ta'ifau ne'e kera oga.

⁷ Ma kaida'i kera fa'asua na'a na fa'atalo'a 'ani na fa'arongo'anga kera ki, na ru mauri kwasi ne'e ka ra'e ma'i 'i maa fa'asia na kilu ne'e 'ato ka gwagwa lingalinga ke ba'a fu'a fa'i kera, ma ka liufia kero'a, ma ka saungidar'o.

⁸ Ma na nonidar'o ke ba'a teo go'o 'ana sulia tala ana fanoa ba kira foto'ia na Aofia kera ana na 'ai rara folo. Na ngwae ana na fanoa doe ne'eri ki ta'a ka di'ia na ngwae

* 11:2 42 madamo ki, 1,260 asoa ki, ma 3 fa'i ngali ma 6 madamo ki, ni'i bolo go'o, ma kira fa'ata'inia na kaida'i dokodoko ne'e na ta'anga'a ke gwaunga'i fafia na magalia sulia, 'i na'ona ne'e God ke matalangani na magalia.

☆ 11:4 Sekaraea 4:1-14

ana 'i Sodom ma 'i Ejipt ne'e kira 'aila si rongoa na ngwae ni lifurongo God ki.

⁹ Na ngwae ki fa'asia na fanoa ki ta'ifau ma na kwalafa ki ta'ifau ma na ala'anga matamata ki ta'ifau, kira ka bubungia na'a nonidar'o sulia uulu asoa la'ula'u ki ma fa'inia ta'i korenga'i asoa, ma noa'a kasi ala'ania na'a fuana kwaiatolana na nonidar'o.

¹⁰ Ma na ngwae ki saena magalia kira ka saele'a sulia na maeladar'o. Ma kira ka saele'a 'ani kwatelana na kwate'a ki fuada kwailiu osi'ana na ro profet ne'eri ki kera fa'afia liu na'a ngwae ki ne'e kira tua saena magalia.

¹¹ Sui, 'i buri 'ana uulu asoa la'ula'u ki ma ta'i korenga'i asoa ka sui, na mango'i ru ana mauri'a ka 'ita ma'i fa'asia God, ka ru'ufidar'o, ma kera ka tata'e, ma kera ka uu. Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira lisi kera kira ka ma'u liu.

¹² Sui kera ka rongoa ta'i lingalinga'i ru doe ka 'ita ma'i fa'asia 'i langi ka fata 'uri fuadar'o, "Moro leka ma'i 'i langi." Ma na malimae kera ki kira ka bubu go'o 'ada ana kaida'i kera leka 'i saena gwa'i salo 'uana 'i langi.

¹³ Ana kaida'i ne'eri nama go'o, na tikitiki doe ka liu ma na tangafulana fanoa doe ne'eri ka funu na'a. Ma fiu to'oni ngwae ki ne'e kira mae ana na tikitiki ne'eri. Ma na ngwae ne'e kira mauri 'ua ki, kira ka ma'u liu, ma kira ka ba'atafea God 'i langi.

¹⁴ Aia, na ruana ta'anga'a ka sui, ma na uula ta'anga'a ke ba'a dao 'ali'ali logo ma'i.

Na fuana bungu

¹⁵ Sui na fiuna 'ainsel ka ufa na'a na bungu nia, ma na lingalinga'i ru doe ki 'i langi ka fata 'uri, "God kia fa'inia na Christ, na ngwae ne'e nia filia 'iri ke fa'amauria kia, kera to'o ana mana'anga 'iri kike gwaunga'i fafia na magalia, ma God ke ba'a gwaunga'i tutua firi."

¹⁶ Ma na ro akwala ma fai ngwae fa'ina'ona'o ki ne'e kira tua ana kula ni tua'a kira ki ana 'inoto'anga 'i na'ona God, kira bobo uruuru 'i ano, ma kira ka fo'osia God,

¹⁷ kira ka fata 'uri, "God ngasingasi ka tasa, 'oko tua ana kaida'i ne'e, ma 'oko tua 'ua na'a ma'i. Kami ba'atafe 'oe fafia 'oko ngalia na ngasingasi'anga doe 'oe, ma 'oko etangia na'a gwaunga'i 'anga.

¹⁸ Ma na ngwae ne'e kina'o ki, kira ka saeta'a liu, osi'ana ne'e kaida'i fuana saeta'anga 'oe dao na'a ma'i, fa'inia kaida'i fuana na matalanga'ilana ngwae

ne'e mae ki, ma kaida'i fuana na kwaiaralada na ngwae rao 'oe ki, na profet ki, ma na ngwae 'oe ki ne'e kira fo'osi'o, na ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na ngwae ti'iti'i ki. Ma kaida'i fuana na malangisilana na ngwae ne'e kira saungia na ngwae saena na magalia ka dao na'a ma'i."

¹⁹ Sui na Luma Abu God 'i langi ka 'ifi, ma kira ka lisia na'a fa'i kisi ne'e na fau alanga'inga God teo 'i saena. Sui na meamea ka bina, ma na kiri ka ruru, ma na lingalinga'i ru doe ka talo ma'i, ma na tikitiki ka liu, ma na uta di'ia fau ka to'o.

12

Na kini fa'inia na fa'i loi doe

¹ 'Una'eri nau ku lisia ta'i ru ni 'arefo'anga ka fa'ata'i ma'i saena mamanga. Ta'i kini ne'e nia toro 'ani na mada'afi, na madamo ka teo 'i olofana 'aena, ma na 'eregwau 'ani na akwala ma ro fa'i bulubulu ki ka nia 'i gwauna.

² Nia ina, ma ka sasi aka'u fuana fa'afutalana ngela. Ma na nonifii'anga 'ani fa'afuta'anga ka sasi nia ka angi doe liu.

³ Ma ta'i ru ni 'arefo'anga ka fa'ata'i la'u ma'i saena mamanga. Ta'i fa'i loi meo doe liu ne'e nia to'o ana fiu gwau'i ru ki, ma na fiu 'eregwau ti'iti'i ki, ma ta'i akwala konakona ru ki.

⁴ Ma nia ka 'abalanga'inia na'a uula bali ana na bulubulu ki saena mamanga 'ani ku'iku'ina, ma ka 'ui 'anida saena magalia. Ma na fa'i loi doe ne'eri ka uu 'i na'ona kini ne'eri ne'e karangia ka fa'afuta na'a, fasi 'iri ke 'ania na ngela ne'eri ana kaida'i nia ka fa'afuta.

⁵ Ma nia ka fa'afuta ta'i ngela ngwane ne'e ke ba'a gwaunga'i fafia na'a fanoa ki ta'ifau 'ani ngasingasi'anga. Bore ma kira ka laua na ngela ne'eri, ma kira ka ngalia na'a siana God ana fuli gwauru'a nia ana 'inoto'anga.

⁶ Ma na kini ne'eri ka tafi na'a 'ana 'uana 'i saena na aba'i kula kwasi 'uana kula ne'e God sasi aka'u ana fuana fasi 'iri kira ka lisa suli nia sulia 1,260 asoa ki.

⁷ Sui na fu'anga ka fuli 'i langi. Sa Maekol, na gwaunga'i 'ainsel, ma na 'ainsel nia ki kira ka fu'a fa'inia na fa'i loi doe ne'eri, ma na fa'i loi doe ne'eri fa'inia na 'ainsel nia ki kira ka fu'a logo.

⁸ Bore ma na fa'i loi doe ne'eri kasi liufida go'o, ma God noa'a kasi ala'anida fuana tua'a 'i langi.

⁹ Ma kira ka 'ui 'ania na'a na fa'i loi doe ne'eri fa'asia 'i langi. Nia ne'e fa'i loi doe ne'eri ba 'ita ana kaida'i 'ua ma'i ne'e kira saea 'ani Akalo, ma ta sata logo ana ne'e sa Saetan ne'e ka tala'i rora ana

na ngwae ki 'i saena na magalia ta'ifau. Kira 'ui 'ania ma'i saena magalia fa'inia na 'ainsel nia ki ta'ifau.

¹⁰ Sui nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru doe 'i langi ka fata 'uri, "Kaida'i ne'e, God ke ba'a fa'amauria na'a ngwae ki. God ka fa'ata'inia na mamana'anga nia di'ia ta ngwae tatalafa'a. Aia, ma na ngwae filia God ka fa'ata'inia na'a na 'inoto'anga nia. Sulia sa Saetan ne'e uu 'i na'ona God kia, ma ka fai fafia na ngwai asina kia ki sulia dangi ma na rodo, kira 'ui 'ania fa'asia 'i langi.

¹¹ Na ngwae asina kia ki kira ka liufia sa Saetan 'ani na 'abuna na kala Sipsip ma 'ani na fatalana God ne'e kira fata talo'ania, ma kira ka ma'udi fuana na ma'e'a fuana God.

¹² Kamu ngwae ne'e kamu tua 'i langi, muke sae'le'a 'amu'a! Ma nia ke ba'a ta'a liu fuana na magalia ma na asi, sulia sa Saetan koso na'a kwaw siumulu. Ma nia ka saeta'a liu sulia nia saiana kaida'i nia ki kasi tau na'a."

¹³ Ma kaida'i ne'e fa'i loi doe ne'e ka saiana kira 'ui 'ani nia'a 'uana saena magalia, nia ka lalia na'a na kini ba fa'afuta na ngela ngwane.

¹⁴ Sui, God ka kwatea na'a ro 'aba'aba ru doe ki di'ia 'aba'abana ta afa fasi 'iri nia ke lofo 'uana na kula kira sasi aka'u ana fuana 'i saena na aba'i kula kwasi, 'i ne'eri kira ke ba'a lia sulia, ma kira ke folo 'usia fa'asia na fa'i loi doe ne'eri sulia uulu fa'i ngali ki ma ono madamo ki, 'iri nia kasi saungia.

¹⁵ Sui na fa'i loi doe ne'e ka moata'inia ma'i na kafo di'ia ta kafo doe fasi 'iri ke afeta'inia na kini ne'e.

¹⁶ Ma na ano ka 'afia na kini ne'e, ma ka 'ifingia na'a ano, ma ka onomia na kafo ne'e na fa'i loi doe ne'eri ka moata'inia ma'i.

¹⁷ Sui na fa'i loi doe ne'e ka saeta'a liu fuana na kini ne'eri, ma ka leka ka fu'a fa'inia na kwalafa nia ki ta'ifau ne'e kira ro'osulia na taki God ki, ma na fa'amanata'anga mamana sa Jesus ki.

¹⁸ Ma na fa'i loi doe ne'eri ka dao na'a 'i asi, ma ka uu na'a 'ana 'i ninimana asi.

13

Na ro ru mauri kwasi ki

¹ Sui nau ku lisia ta'i ru mauri kwasi nia ra'e ma'i fa'asia saena asi. Na ru ne'eri nia to'o ana fiu gwau'i ru ki, ma ta'i akwala konakona ru ma fa'inia na akwala 'eregwau ti'titi'i ne'e ka teo ana na konakona ru ne'eri ki. Na sata ta'a fuana fata buri tolinga'i 'anga ana God ki ne'e kira keresi'i ana fiu gwa'i ru ne'eri ki.

² Ma na ru mauri kwasi ne'eri ne'e lisilana ka di'ia na lepad, ma na 'aena lisilana ka di'ia na 'aena na bea, ma na kwakwana lisilana ka di'ia na kwakwana na lion. Ma na fa'i loi doe baera ka kwatea na ngasingasi'anga doe nia fuana na ru mauri kwasi ne'eri 'iri nia ka gwaunga'i fafia ngwae ki.

³ Ma ana ta'i gwau ana gwau'i ru ne'eri ki, nau ku lisia ta'i ru lia di'ia na ma'e maala doe fuana saungilana, ma na ma'e maala ne'eri ka mafo na'a. Ma na ngwae ki ta'ifau saena magalia kira ka 'arefo liu, ma kira ka leka sulia na ru mauri kwasi ne'eri.

⁴ Ma na ngwae ki kira ka fo'osia na'a na fa'i loi doe ne'eri, osi'ana nia kwatea na mamana'anga nia fuana na ru mauri kwasi ne'eri. Ma kira ka fo'osia logo na ru mauri kwasi ne'eri kira ka 'uri, "Noa'a ta ngwae ne'e di'ia na ru mauri kwasi ne'e nama ta ngwae ne'e ka bolo fuana fu'anga fa'inia."

⁵ Ma God ka ala'ania na ru mauri kwasi ne'eri fasi 'iri ka ba'atafea nia'a talana, ma ka fata buri tolinga'i ana God, ma nia ka gwaunga'i sulia fai akwala ma ro madamo ki.

⁶ Ma nia ka tala'ae na'a na fata fa'ali lana God, ma 'ani satana God, ma 'i langi kula ne'e nia tua ana, ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua 'i langi.

⁷ Ma God ka ala'ania fuana na fu'anga fa'inia na ngwae God ki, ma fuana na liu-filada, ma ka gwaunga'i fafia na kwalafa ki ta'ifau, ma na fanoa ki ta'ifau, ma na ala'anga matamata ki ta'ifau.

⁸ Ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua saena magalia ne'e, God noa'a kasi keresia na satada saena na buka ana mauri'a firi, ne'e kira ke ba'a fo'osia na ru mauri kwasi ne'eri. Na buka ne'eri, nia ne'e buka kala Sipsip ne'e kira saungia. Ma God ka keresia na'a buka ne'eri 'ua na'a ma'i na'ona mala na saunga'ilana na magalia.

⁹ Aia, kamu na ngwae ki ne'e kamu to'o ana na alinga ki, muke fafarongo.

¹⁰ Ti ngwae amu'a 'i ne'ana God flida na'a fuana daulada, kike ba'a dauda na'a. Ma ti ai logo amu'a ne'e God ka flida fuana saungilada 'ania sele ni ofo'a ki, kike ba'a saungida nama 'ania sele ana ofo'a ki. Kamu na ngwae God ki noa'a kamu kasi manata sala, sulia nia ne'e kaida'i kamu na'a fuana ngangata'anga 'ani fa'amamana'anga kamu ki.

¹¹ Sui nau ku lisia ta'i ru mauri kwasi la'u ka sakatafa ma'i fa'asia saena magalia. Nia ka to'o ana na ro konakona ru ki di'ia ta kala sipsip, ma na lingana ka di'ia ta fa'i loi doe.

¹² Nia ka rao 'ani na ngasingasi'anga na etana ru mauri kwasi kaida'i nia tua fa'inia. Ma ka su'uma'inia na magalia ma na ngwae ki ta'ifau saena magalia fasi 'iri kira ka fo'osia na etana na ru mauri kwasi ba na maala doe nia mafo na'a.

¹³ Ma na ruana ru mauri kwasi ka sasi ru fa'anada'a doe fuana 'arefo'anga ani ki, ma ka fa'akosoa ma'i na mafula fa'asia 'i langi 'uana saena magalia 'i na'ona na ngwae ki ta'ifau.

¹⁴ Ma nia ka sokea na'a ngwae ki ta'ifau ne'e kira tua saena magalia 'ani ru ni 'arefo'anga 'ani ki, ana kaida'i nia tua fa'inia na ru mauri kwasi etaeta baera. God ne'e ala'ania nia ka sasia na ru ne'eri ki. Ma na ru mauri kwasi ne'e ka sasi na ngwae ki ka saungia'inia nununa na etana na ru mauri kwasi ba kira kwa'i maala ana 'ani sele ni ofo'a, bore ma nia ka mauri go'o 'ana. Na nunu'i ru ne'eri fuana fa'adoelana nia'a.

¹⁵ Ma God ka ala'ania na ruana ru mauri kwasi ne'eri fasi 'iri ka kwatea na'a mauri'a fuana na nunu'i ru ne'eri fasi 'iri ka fata ma fasi 'iri ka saungia na ngwae ki ta'ifau ne'e noa'a kasi fo'osia.

¹⁶ Ma nia ka su'uma'inia na ngwae ki ta'ifau, ngwae ti'iti'i ki ma na ngwae doe, ne'e ngwae to'oru ki ma na ngwae dala'a ki, na ngwae rao laga ulafu ki ma na ngwae aloge ki, fasi 'iri kira ke keresia na ma'etoto bali lima 'olo'olo kira ki nama 'i maana darada.

¹⁷ Noa'a ta ngwae kasi foli nama noa'a kasi 'oifoli di'ia noa'a nia kasi to'o ana na ma'etoto ne'eri. Na ma'etoto ne'eri ne'e na satana na ru mauri kwasi ne'eri, nama na to'onga'a ana na satana.

¹⁸ Muke malinga'inia na ru ne'e. Sui bore 'ana sa tai ne'e ka sai 'i ru ka fada to'onga'a ne'e ana ru mauri kwasi ne'eri, osi'ana na kerekere'a nia ne'e satana ngwae ma na kerekere'a ne'eri nia 'uri: 666.

14

Na kala Sipsip ma na ngwae nia ki

¹ 'Una'eri nau ku lia la'u, ma nau ku lisia na'a kala Sipsip nia uu 'i gwauna na ua 'i Sion fa'inia 144,000 ngwae ki ne'e kira keresia na satana na kala Sipsip ne'eri ma na satana na Ma'a nia 'i maana darada.

² Ma nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru fa'asia 'i langi ka di'ia kwangakwanga doe, ma ka di'ia ta kiri doe. Na lingalinga'i ru ne'e nau ku rongoa nia di'ia na ru fuana kwa'ilana ne'e kira saea 'ani na harp ki ne'e ngwae ki kira kwai'a.

³ Ma na ngwae ne'eri ki kira ngulia ta'i fa'i ngu faolu 'i na'ona na kula ni tua'a

ana 'inoto'anga, ma 'i na'o 'ada na fai ru mauri ki ma na ngwae fa'ina'ona'o ki. Ma noa'a ta ngwae la'u ka saiana fa'i ngu ne'e, ta'ifilia go'o na 144,000 ngwae ne'e na Christ nia foli 'usida ki fa'asia saena magalia go'o ne'e kira saiana fa'i ngu ne'eri.

⁴ Kira ne'e na ngwae ne'e kira tua sikasika di'ia na ngwae ma na kini ne'e kira 'au abuda ki, osi'ana noa'a kira kasi fa'asua saena maurilada 'ani fo'osilana malamala god ki. Ma kira ka leka sulia na kala Sipsip 'uana kula ki ta'ifau ne'e nia leka ana. Ma kira'a logo na ngwae God ka foli olita'inida fa'asia na magalia, ma kira ka kwateda di'ia na kwate'a totonga'i fuana God ma fuana na kala Sipsip.

⁵ Ma noa'a kira kasi soke ma noa'a kira kasi sasi ta ru ta'a.

Na uulu 'ainsel ki

⁶ Sui nau ku lisia la'u ta'i 'ainsel ka lofo saena mamanga, fa'inia na Fa'arongo'a Le'a ne'e ka tuatua firi 'uana na fa'atalo'a 'ani fuana na ngwae ki ne'e kira tua saena magalia, ma fuana na kwalafa ki ta'ifau, ma na ala'anga matamata ki ta'ifau, ma na fanoa ki ta'ifau.

⁷ Ma nia ka ako doe ka 'uri, "Muke fa'a'inoto'a God, ma muke ba'atafe nia! Sulia kaida'i nia fuana na matalanga'ilana na ngwae ki nia dao na'a. Muke fo'osia God ne'e nia saunga'inia 'i langi, ma na magalia, ma na asi, ma na kafo ki!"

⁸ Sui na ruana 'ainsel ka leka ma 'i buri na, ka fata 'uri, "Nia funu na'a. Na fanoa doe ba 'i Babilon funu na'a, osi'ana nia kwate na ngwae ki ka sasia ru ta'a liu."

⁹ Aia, ma uula 'ainsel ka leka ma'i burina na ro 'ainsel etaeta ne'eri ki, ka fata doe ka 'uri, "Di'ia ta ngwae bore 'ana ka fo'osia na ru mauri kwasi ne'eri ma na nununa ma ka ngalia na'a ma'etoto nia 'i maana darana nama ana limana,

¹⁰ nia ke ba'a ru'ufia logo kwa'ikwalinga ana na saeta'anga God. Ma sa tai fa'ida ne'e kira sasia ru ne'e, kike ba'a nonifii 'ani mafula ma na ru ne'e kira saea 'ani salfa 'i na'ona 'ainsel abu ki ma na kala Sipsip.

¹¹ Ma sasuna na mafula ne'e ka fa'anonifii kira ka sasu talau na'a 'ana sulia asoa firi. Ma ka noa'a ta mamalo'anga ana nonifii'anga sulia rodo ma na asoa fuana sa tai fa'ida ne'e kira fo'osia na ru mauri kwasi ne'e, ma na nununa, ma fuana sa tai fa'ida logo ne'e kira to'o ana na ma'etoto ana satana."

¹² Ma osi'ana na ru ne'eri ki, ngwae God ki ke su'ute, bore 'ana kaida'i ana 'afita'i'anga. Kira'a na'a na ngwae ne'e

kira ro'osulia taki God ki, ma kira ka rao le'a fuana sa Jesus.

¹³ Sui nau ku rongoa na'a lingalinga'i ru fa'asia 'i langi ka fata 'uri, "Oke keresia ru ne'e ki: 'Ita ana kaida'i ne'e ma ka oli 'alala, God ke fa'ale'a sa tai fa'lida ne'e kira mamana fuana ana kaida'i kira mae!"

Ma na Ano'i ru Abu ka olisia ka 'uri, "Iu, nia mamana liu. Kira ke ba'a saele'a, sulia kira mamalo fa'asia na rao'a doe kira ki, sulia na le'anga'a ana raolada ka leka fa'inida."

Kaida'i ana loiru 'anga ana magalia

¹⁴ Sui nau ku lia la'u, ma nau ku lisia na gwa'i salo kwao. Ma na ru ne'e gwauru 'i fafona na gwa'i salo ne'eri lisilana ka di'ia na ngwae, ma na 'eregwau ana gol ne'e ka teo 'i fafona na gwauna, ma nia ka dau ana ta'i naifi to'o liu.

¹⁵ Ma ta'i 'ainsel la'u ka ru'u ma'i fa'asia na Luma Abu God, ma ka ako doe fuana na ngwae ne'e tua 'i fafona na gwa'i salo ka 'uri, "Oke ngalia na naifi 'oe, 'oko fikua na ru ki, osi'ana ne'e kaida'i fuana loiru'a saena magalia dao na'a ma'i, sulia ne'e magalia nia di'ia na'a fua'i ru mau!"

¹⁶ Ma na ngwae ne'e ka tua 'i fafona na gwa'i salo ka siru 'ani na naifi nia fafona na magalia, ma ka loa na'a na ru saena magalia ki ta'ifau.

¹⁷ Ma ta'i 'ainsel la'u ka ru'u ma'i fa'asia na Luma Abu God 'i langi ma ka dau logo ana ta'i naifi to'o liu.

¹⁸ Sui ta'i 'ainsel la'u ne'e ka gwaunga'i fafia na mafula, ka leka ma'i fa'asia na fulifo'osi, ma nia ako kwau fuana na 'ainsel ba dau ana na naifi ka 'uri, "Oke sikilia na'a fangi grep ki saena magalia 'ani naifi 'oe, sulia na fangi 'ai ne'e ki mau na'a!"

¹⁹ Na grep ki uu fuana na ngwae ta'a ki. Ma na 'ainsel ne'eri ka siru 'ani naifi nia fafona na magalia, ma ka loa na'a na grep ne'eri ki, ma ka 'ui 'anida saena kula fuana na ngisilana na grep fuana waen, na kula fuana nonifi'anga sulia saeta'anga God.

²⁰ Ma na grep ne'eri ki kira ka uria ngisia na'a 'i saena na ru fuana ngisilana na grep ne'e teo 'i maa fa'asia na fanoa doe. Ma na 'abu ka ra'e ma'i fa'asia saena na ru ne'eri fuana ngisilana na grep, ma ka afe na'a sulia 296 kilomita ki, ma na 'atolana ka bolo fa'inia lima fa'i 'oi'a ki.

15

Na fiu 'ainsel ki fa'inia na fiu kwa'ikwa'inga 'isi ki

¹ Sui nau ku lisia la'u ta'i fa'ata'inga doe ni 'arefo'anga ana 'i langi: Na fiu 'ainsel ki fa'inia na fiu kwa'ikwa'inga 'isi ki.

Na fiu kwa'ikwa'inga ne'eri ki na'a ne'e 'isilana na saeta'anga God fuana ngwae abula ta'a ki.

² Sui nau ku lisia ta'i ru di'ia na asi ne'e lisilana ka di'ia na galasi ne'e ka dola fa'inia na mafula. Ma nau ku lisia logo na ngwae ki ne'e kira liufia na ru mauri kwasi, ma na nununa, ma na ru ne'e kira keresia na namba olisia na satana. Ma kira uu 'i ninimana asi ne'eri, ma kira ka dau ana ru ni kwa'ilana ki ne'e kira saea 'ani na harp ki ne'e God kwatea fuada.

³ Ma kira ka ngulia na fa'i ngu sa Moses, na ngwae rao God, ma na fa'i ngu na kala Sipsip, kira ka 'uri, "God ngasingasi'a ka tasa, na rao'a 'oe ki ta'ifau ka doe ma ka le'a liu.

⁴ Ae'o ne'e na tatalafa'a ana fanoa ki ta'ifau, ma na malitamu ka saga ma ka mamana.

⁴ Aofia 'ae, ngwae ki ta'ifau kira ke ba'a ma'u, ma kira ka fa'al'imoto'a 'oe, sulia ta'ifili 'oe go'lo ne'e 'oko saga mamana.

Ma na ngwae ana fanoa ki ta'ifau kira ke ba'a fo'osi 'oe, si ne'e kira ka lisia na'a na rao'a saga 'oe ki."

⁵ Ma buri 'ana, nau ku lisia na Babala Abu God 'i langi, ma kira ka 'ifi 'afia na Kula Abu Liu ne'e God tua 'ana 'i saena.

⁶ Ma na fiu 'ainsel ki kira ka ru'u ma'i fa'asia na Babala Abu God fa'inia na fiu kwa'ikwa'inga ki. Kira ka ru'ufia na ifi kwao ki ne'e faolu ma ka ngwasinasina, ma kira ka nikia na fo'osae 'ani gol ki 'i fu'ufu'uda.

⁷ Sui ta'i ru ana na fai ru mauri ba ki ka kwatea fuana na fiu 'ainsel ki na fiu titiu ana gol ki ne'e fungu 'ania na saeta'anga God ne'e tuatua firi.

⁸ Ma na sasu fa'asia na 'imoto'anga God ma na ngasingasi'anga nia ka fungulia saena Babala Abu God, ma noa'a ta ngwae ka 'iri totolia fuana ru'unga'a saena Babala Abu, leka ka dao ana kaida'i ne'e fiu kwa'ikwa'inga na fiu 'ainsel ne'eri ki kira ngalia ma'i ka sui.

16

Na fiu dako ru ki ana saeta'a 'anga God

¹ Sui nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru doe ka talo ma'i fa'asia na Luma Abu God, ma ka fata 'uri fuana fiu 'ainsel ne'eri ki, "Kamu ke leka, muke kisitani na fiu dako ru ana saeta'anga God ki 'i fafona na magalia."

² Ma na etana 'ainsel ka leka, ka kisitani na dako ru nia 'i fafona na ano. Ma na ma'e maala ta'a ki ne'e ka fii liu ka du'afia na ngwae ne'e kira to'o ana na ma'etoto

ana na ru mauri kwasi baera ma kira ka fo'osia na nununa.

³ Sui na ruana 'ainsel ka kisitani na dako ru nia 'i saena na asi. Ma na asi ka rokisi di'ia na 'abuna ta ngwae ba nia mae, ma na ru mauri ki 'i saena na asi kira ka mae ta'ifau.

⁴ Sui na uula 'ainsel ka kisitani na dako ru nia 'i saena na kafo afeafe ki, ma na ma'e busu ki, ma kira ka 'abula ta'ifau na'a.

⁵ Sui nau ku rongoa na 'ainsel ne'e gwaungali fafia na kafo ka fata 'uri, "God 'ae'lo ne'e 'oko abu, 'oko tua 'ua ma'i 'i na'lo, ma 'oko tua logo ana kaida'i ne'e. Na matalanga'inga 'oe ki ne'e 'oko sasia, nia saga liu,

⁶ osi'ana kira saungia na ngwae God ki, ma na profet ki ka mae na'a. Ma nia ne'e sasia 'oko kwatea na'a 'abu fuada fuana na kwa'ufilana. Nia ne'e, kira ka ngalia na kwa'ikwa'inga ne'eri."

⁷ Sui nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru fa'asia fu'a ka fata 'uri, "God ngasingasi'a ka tasa, ne'e matalanga'inga 'oe ki ka mamana ma ka saga liu!"

⁸ Sui na faina 'ainsel ka kisitani na'a na dako ru nia 'i fafona na mada'afi, ma God ka ala'ania fuana ka sarufia na ngwae ki 'ani 'ako'ako 'anga doe nia.

⁹ Na 'ako'ako'anga ne'eri ka du'afia na ngwae ki, ma kira ka fata ta'a ana satana God ne'e nia to'o ana na ngasingasi 'anga fuana na kwa'ikwa'inga ne'eri ki. Ma kira ka 'aila 'ani kakari alifa'i 'anga fa'asia na rora'a kira ki, ma kira ka 'aila logo 'ani ba'atafelana 'inoto'anga nia.

¹⁰ Sui na limana 'ainsel ka kisitani na dako ru nia 'i fafona kula ni tua'a ana 'inoto'anga ana na ru mauri kwasi baera, ma na 'inoto'anga nia ka rodo'a. Ma na ngwae ki kira ka 'ala fafia na meada osi'ana nia fiida liu.

¹¹ Ma kira ka fata ta'a ana God 'i langi, osi'ana nonifii'a kira ki ma na maala kira ki. Ma noa'a kira kasi kakari alifa'i go'o fa'asia na falafala ta'a kira ki.

¹² Sui na onona 'ainsel ka kisitani na'a na dako ru nia saena kafo doe ne'e kira saea 'ani 'i Iufretes. Ma na kafo ne'eri ka langalanga ma ka alua na'a tala fuana na ngwae tatalafa'a ki ne'e kira leka ma'i fa'asia fanelana sina.

¹³ Sui nau ku lisia uulu ano 'i ru ta'a ki ne'e kira lia di'ia na gwere ki, kira ka ru'u ma'i fa'asia kwakwana na fa'i loi doe baera, ma fa'asia kwakwana na ru mauri kwasi baera, ma fa'asia kwakwana na profet 'oso'oso baera.

¹⁴ Kira na'a ne'e ano 'i ru ta'a ki ne'e kira sasia na ru fa'anada'a 'oro fuana 'arefo'anga 'ani ki. Na uulu ano 'i ru

ta'a ne'e ki kira leka ma'i siana na ngwae tatalafa'a ki ta'ifau saena magalia, fasi 'iri kira ka fiku kira 'uana na fu'anga ana fa'i asoa ne'e God ngasingasi'a ka tasa ke matalangani na ngwae ki.

¹⁵⁻¹⁶ Sui na uulu ano 'i ru ta'a ne'eri ki kira ka fikua na ngwae tatalafa'a ki ana ta'i kula ne'e kira saea 'ani ala'anga ngwae Jiu "Armagedon."

Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Muke rongoa, nai ba'a leka ma'i ana ta'i kaida'i ne'e kamu kasi saiana, di'ia ta ngwae bili! Ma 'oilaki'a fuana sa tai fa'lida ne'e kira tua kwaimamani ma kika ru'ufia na ifi kira ki, 'iri noa'a kira kasi 'eke fuana na liu dadara'anga safitana ngwae ki!"

¹⁷ Sui na fiuna 'ainsel ka kisitani na dako ru nia saena mamanga. Ma ta'i lingalinga'i ru doe ka talo ma'i fa'asia fuli gwauro'u ana 'inoto'anga 'i saena na Luma Abu God, ka fata 'uri, "Nia sui na'a!"

¹⁸ Sui na meamea ka bina, ma na lingalinga'i ru doe ki ka talo, ma na kiri ka kwa, ma na tikitiki doe ka liu. Aia, ma ka noa'a ta tikitiki 'una'eri 'ita 'ua ma'i ana kaida'i God nia saungal'inia na ngwae ki, sulia na tikitiki ne'e nia ta'a ka tasa.

¹⁹ Ma na fanoa doe ne'e 'i Babilon ka afole 'ani uulu bali'i ru ki, ma na fanoa doe ana fanoa ki ta'ifau kira ka takalo. God ka manata to'ona fanoa doe ne'e 'i Babilon ma ka kwai'lida ka di'ia ne'e kira kwa'ufia na waen saena na titiu ne'e fungu 'ania saeta'anga nia.

²⁰ Ma na bubunga ki ta'ifau ka noa'a na'a 'ada, ma na fa'i ua ki ta'ifau ka noa'a na'a 'ada logo.

²¹ Ma na uta ne'e ka di'ia na fau doe ki ne'e kulu liu ka 'asia ma'i fa'asia saena mamanga fafona ngwae ki. Kululana ta'i gwa'i fau ana fau ne'eri ki di'ia 45 kilogram. Ma na ngwae ki kira ka fata ta'a ana God osi'ana na ru ne'eri, du'ungana na kwa'ikwa'inga ne'eri nia ta'a liu.

17

Na kini 'usu

¹ Sui ta'i 'ainsel ana na fiu 'ainsel ba kira dau ana na fiu dako ru ba kiri ka leka ma'i siaku, ma ka fata 'uri, "Oke leka ma'i, 'iri nai fa'ata'inia na kwa'ikwa'inga ne'e God ke ba'a sasia ana fanoa ne'eri ne'e nia tua karangia na kafo 'oro ki. God ka kwai'ia na fanoa ne'eri sulia nia di'ia na kini 'usu.

² Na ngwae tatalafa'a ki saena magalia kira ina'u ana sasilana ru ta'a ki di'ia na kini ne'e, ma na ngwae saena magalia ki oga logo sasilana ru ta'a ne'e kini ne'e oga sasilani'i ki."

³ Sui na Ano'i ru Abu ka tala'i nau, ma na 'ainsel ka ngali nau 'uana saena aba'i

kula kwasi. Ma nau ku lisia ta'i kini ne'eri nia tua 'i fafona ta'i ru mauri kwasi meo ne'e kira keresia na sata ta'a ki 'i nonina ne'e ka fata buri tolinga'i ana God. Na ru mauri kwasi ne'eri ka to'o ana fiu gwau'i ru ki ma na akwala konakona ru ki logo.

⁴ Ma na kini ne'eri ka toro 'ani na toro meo borabora'a, ma kira ka laungi 'ani na laungi ne'e kira saunga'inia 'ani na gol ma na ru iroi'o'a ki liulada ka doe liu. Ma nia ka dau ana ta'i titiu ne'e kira saunga'inia 'ani gol, ma ka fungu 'ani na ru ta'a nia sasi'i ki.

⁵ Ma na kerekere'a ne'e kira keresia 'i maana darana ka 'uri: "Na fanoa doe 'i Babilon, na te'a ana 'usu'a ki ta'ifau ma na ngwae ta'a ki ta'ifau saena magalia." Ma na fadalana kerekere'a ne'eri kira ka sofonga'inia na'a.

⁶ Ma nau ku lisia na kini ne'e fasi nia kwa'u ka gwaullinga ana na 'abuna na ngwae God ki ne'e nia saungida osi'ana ne'e kira fa'amamana ana sa Jesus.

Kaida'i nau ku lisia, nau ku 'arefo liu.

⁷ Ma na 'ainsel ne'e ka fata 'uri fuaku, "Fa'uta ne'e 'oko 'arefo kwa? Nau ku fada 'aku na fadalana na kini ne'e, ma na ru mauri kwasi ne'e nia tua 'i fafona, ne'e nia to'o ana fiu gwau'i ru ki ma na akwala konakona ru ki.

⁸ Na ru mauri kwasi ne'e 'oko lisia nia mauri 'i na'o, bore ma nia mae na'a. Ma nia ka karangi ra'e na'a ma'i 'i maa fa'asia na kilu gwagwa lingalinga baera, fasi 'iri ka leka 'uana na malangisilana. Ma na ngwae ki saena magalia ne'e noa'a kira kasi keresia na satada saena na buka ana mauri'a 'ita 'ua ma'i na'o ana saunga'ilana na magalia, kira ke ba'a 'arefo ana kaida'i kira lisia na ru mauri kwasi ne'e. Sulia nia mauri ma'i 'i na'o ma kaida'i ne'e nia ka mae na'a, bore ma nia ke ba'a dao la'u ma'i.

⁹ "I'Oke manata le'a 'ania liato'onga'a sulia na ru ne'e: Na fiu gwau'i ru ki ne'e fiu fa'i ua ne'e kini ne'e nia tua 'i fafoni ki. Ma kira logo ne'e fiu ngwae tatalafa'a ki.

¹⁰ Na lima ngwae ki ada kira mae na'a, ta'i ngwae ka gwaunga'i 'ua, ma ta ta'i ngwae kasi dao 'ua ma'i. Ma kaida'i nia dao ma'i, nia ke ba'a gwaunga'i go'o 'ana sulia kala kaida'i ti'iti'i.

¹¹ Ma na ru mauri kwasi ba maumauri 'i na'o ma ka mae na'a, nia ne'e kwaula ngwae tatalafa'a. Nia'a ta ngwae ana na fiu ngwae tatalafa'a ki, ma nia ke ba'a leka na'a fuana na fa'afunulana.

¹² "Ma na akwala konakona ru ki ne'e 'oko lisia ne'e na akwala ngwae tatalafa'a ne'e noa'a kira kasi 'inoto'a 'ua. Ma kira ke ba'a kwate na 'inoto'anga fuana kike

tatalafa'a fa'inia na ru mauri kwasi ne'eri sulia ta'i agi sina.

¹³ Ma na akwala ngwae tatalafa'a ne'e ki, kira rao go'o 'ada fasi 'iri kira ka kwate na'a ngasingasi'anga kira ki ma na gwaunga'i 'anga kira ki fuana na ru mauri kwasi baera.

¹⁴ Ma kira ke ba'a fu'a fa'inia na kala Sipsip. Ma na kala Sipsip ne'eri fa'inia na ngwae nia ki ne'e nia filida ne'e kira ro'osuli nia, kira ke ba'a liufi kira. Sulia nia ne'e Aofia fafia na aofia ki ta'ifau, ma ka Tatalafa'a fafia na ngwae tatalafa'a ki ta'ifau."

¹⁵ Ma na 'ainsel ka fata la'u 'uri fuaku, "Na kafo ne'e 'oko lisia ne'e kini 'usu ne'e nia tua 'i fafona ki ne'e na fanoa ki, ma na ngwae ki, ma na ala'anga matamata ki.

¹⁶ Na ru mauri kwasi ma na akwala konakona ru ne'e 'oko lisida ne'e, kira ke ba'a liata'afia na kini 'usu ne'e. Ma kira ke ba'a lafua na ru nia ki ta'ifau fa'asia, ma nia ka dadara na'a 'ana. Ma kira ka 'ania na'a fasi 'ana nonina, ma kira ka du'afia 'ani mafula.

¹⁷ Sulia God alua na'a manata'i ngwae 'i saena na liada, kira ka sasia na ru ne'e nia oga'i ki. Ma kira ka alua ta'i manata'anga 'uana na kwatelana na ngasingasi'anga kira fuana na 'inoto'anga fuana na ru mauri kwasi ne'e, 'iri nia ka gwaunga'i leleka ka dao ana kaida'i ne'e fatalana God ke ba'a fuli mamana na'a.

¹⁸ "Ma na kini ne'e 'oko lisia nia'a ne'e na fanoa doe ne'e gwaunga'i fafia na ngwae tatalafa'a ki ta'ifau saena magalia."

18

Na funulana 'i Babilon

¹ 'I buri, nau ku lisia ta'i 'ainsel la'u nia koso ma'i fa'asia 'i langi. Ma nia ka to'o ana na ngasingasi'anga doe, ma na raralana ka rara'afia na magalia ta'ifau.

² Ma nia ka ako ka 'uri, "Nia funu na'a! Na fanoa doe ba 'i Babilon funu na'a! Nia ka rokisi ka alua na'a na fanoa fuana na ano 'i ru ki. Ma na ano 'i ru ta'a ki ma na no'o ta'a ki, kira tua na'a 'i saena.

³ Sulia na ngwae Babilon ki kwate ma ngwae ana fanoa ki ta'ifau ka sasia ru ta'a 'oro liu. Na ngwae tatalafa'a ki saena magalia kira ka sasia ru ta'a di'ia ngwae Babilon logo. Ma na ngwae 'oro ne'e kira foli ru ma kika 'oifoli ki kira to'o ana na to'oru'a doe ki osi'ana ne'e ngwae Babilon ki oga ru le'a 'oro ki."

⁴ Sui nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru la'u fa'asia 'i langi ka fata 'uri, "Ngwae God ki 'ae, mulu leka ma'i fa'asia na fanoa ne'ana! 'Asu 'ubani kamu kata 'ado fa'inia ana sasia ta'anga'a nia ki,

ma 'asu 'ubani kamu kata ru'ufia na kwa'ikwa'inga nia ki.

⁵ Sulia na sasi ta'anga'a ana ngwae Babilon ki ra'e ka bolo na'a fa'inia 'i langi, ma God noa'a kasi takadalafa na sasi ta'anga'a kira ki.

⁶ Alu God ke sasi na ru ta'a ki fuana 'i Babilon, di'ia logo 'i Babilon nia sasia fuamu'a ngwae God ki, ma nia ke du'u ro fau ani fuana 'i Babilon.

⁷ Alu God ke kwatea na nonifii'anga ma na liadila'anga fuana Babilon, ka di'ia logo na 'inoto'anga ma na tua le'anga'a ne'e 'i Babilon kwatea fuana nia'a talana. Sulia na ngwae Babilon ki ka fata go'lo 'ana 'uri fuada talada, 'Kulu gwaunga'i fafia ngwae ki ta'ifau! Ma kulu noa'a la'u di'ia ta gwa'i 'uru dala'a, ma noa'a kulu kasi saiana ta liadila'anga.'

⁸ Osi'ana ngwae Babilon ki fata 'una'eri, ana ta fa'i asoa God ke ba'a kwai'ia nia'a 'ani na mata'inga, ma na liadila'a, ma na fiolo'a. Ma na mafula ke ba'a sarufia nia'a, osi'ana ne'e God ngasingasi'a ka tasa, nia ka matalanga'i kira."

⁹ Ma na ngwae tatalafa'a ki fa'asia saena magalia ne'e kira sasia ru ta'a liu ki fa'inia 'i Babilon, ma kira ka 'ado 'ani na to'oru'a nia, kike ba'a angi fafia na fanoa ne'eri kaida'i kira lisia na sasuna mafula ne'e do'ofia nia'a.

¹⁰ Ma kira ke uu tau sulia kira ma'u 'asu 'ubani kira kata nonifii di'ia logo nia'a. Ma kira ka fata 'uri, "Nia ta'a liu fuamu 'i Babilon, na fanoa doe ma fanoa 'inoto'a! Na kwa'ikwa'inga 'oe, nia dao 'ali'ali na'a ma'i fafi'o!"

¹¹ Aia, ma na ngwae ne'e kira foli ru ma kika 'oifoli ki saena magalia, kira angi ma kira ka kwaimanatai fuana 'i Babilon, sulia noa'a ta ngwae kasi folia na'a na ru kira ki.

¹² Sulia noa'a ta ngwae kasi folia na'a na gol kira ki, ma na silva kira ki, ma na fau ngwasinasina kira ki, ma na ru folilana doe ki, ma na toro kwanga kerokero ki ne'e folilada doe, ma na 'ai ne'e folilani doe ki, na ru saunga'ini'i 'ani na suli ki, ma na ru kira saunga'inia 'ani 'ai folilana doe ki, ma na barasi ki, ma na ka'ika'i salo ki ma na mabol ne'e folilani doe ki,

¹³ ma na fanga le'a ki, ma na ru moko le'a ki ne'e folilani ka doe. Ma noa'a logo ta ngwae ne'e ka folia na'a na waen kira ki, ma na ngwaingwai kira ki, ma na ru kira ki fuana saunga'ilana na beret, ma na buluka kira ki, ma na sipsip kira ki, ma na hos kira ki, ma na ru ne'e na hos ki kira tara, ma na ngwae rao 'o'o ki. 'Iu ma ngwae ki bore, kira ka folida ma kika 'oifoli logo 'anida.

¹⁴ Ma na ngwae ne'e kira foli ru ma kika 'oifoli ki, kira ka fata 'uri fuana Babilon ne'eri, "Na ru le'a ki ta'ifau go'lo ne'e 'oko oga 'oke to'o ani, kike ba'a noa'a na'a fa'asi'o. Ma na to'oru'a 'oe ki ta'ifau ma na ru ngwasinasina 'oe ki ni'i funu logo, ma ka 'afita'i 'oko lisida la'u."

¹⁵ Ma na ngwae ne'e kira foli ru ma kika 'oifoli ki, ne'e kira to'oru 'ani Babilon, kira ke ba'a uu tau sulia kira ma'u 'asu kira ka ru'ufia logo na nonifii'anga nia. Ma kira ke ba'a angi ma kira ka kwaimanatai.

¹⁶ Ma kira ke ba'a angi kira ka fata 'uri, "Nia ta'a liu, sulia na ngwae ana fanoa doe ba 'oko toro 'ani na ifi le'a ki ne'e folilani doe, ma ka laungia 'ani na ru ngwasinasina ki ne'e folilani doe.

¹⁷ Aia, ana kaida'i ti'titi'i ne'e to'oru'a nia ki ka sui fa'asi nia."

Na ngwae doe ki ta'ifau ana faka ki, ma na ngwae ne'e kira leka saena faka ki, ma na ngwae ne'e kira rao saena na faka ki, ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira rao saena asi, kira ka uu tau na'a 'ada.

¹⁸ Ma kira ka angi kaida'i kira lisia na sasuna na mafula ne'e sarufia Babilon, kira ka 'uri, "Ita ma'i etangilana, noa'a na'a ta fanoa doe la'u ne'e ka di'ia na fanoa doe ne'e!"

¹⁹ Ma kira ka 'uia na gwauda 'ani fu'a, ma kira ka angi ma kira ka kwaimanatai kira ka fata 'uri, "Ta'a liu fuana na fanoa doe ne'e. Na ngwae ki ta'ifau ne'e kulu to'o ana faka ki, kulu to'oru 'ani na to'oru'a Babilon. Ana kaida'i ti'titi'i go'lo ne'e ru nia ki ta'ifau ka sui na'a fa'asia."

²⁰ Ma kamu na ngwae 'i langi ki, muke noni saele'a, sulia 'i Babilon funu na'a. Ma na ngwae God ki, ma na ngwae ni lifurongo ki, ma na profet ki, muke saele'a sulia God matalanga'inia na'a fafia ru ta'a ne'e nia sasi'i fuamu'a.

²¹ Sui ta'i 'ainsel ngasingasi'a ka ngalia ta'i fau doe ma ka 'ui 'ania saena asi, ma ka fata 'uri, "Kira ke ba'a 'ui 'ani 'oe, na fanoa doe ne'e 'i Babilon, 'iri noa'a ta ngwae kasi lisi 'oe la'u.

²² Ma ka 'afita'i la'u kira ka rongoa na lingana na harp ki, ma lingana ngwae ki, ma na 'au ki, ma na bungu ki fa'asi 'oe. Ma ka 'afita'i na'a ta ngwae rao ka tua la'u fa'i 'oe. Ma noa'a kasi rongoa na'a lingana ta sau'a ana fanga fa'asi'o.

²³ Ma noa'a ta unu kasi du'a la'u ana 'ae'o. Ma ka 'afita'i kira ka rongoa la'u lingana ta ara'i faolu ma ta gwagwae fa'asi 'oe. 'I na'o na'a ma'i, na ngwae ne'e kira foli ru ma kika 'oifoli ki, kira ngwae talo magalia ki. Ma 'ani na soke'a 'oe ki, 'oko fa'arora na ngwae ki ta'ifau saena magalia."

²⁴ God kwatea na'a kwa'ikwa'inga fuana na ngwae 'i Babilon ki, sulia ne'e kira ba saungia na'a na profet ki, ma na ngwae God ki, ma ti ngwae 'oro la'u ne'e kira saungida saena magalia.

19

Na 'ainsel talongani 'asilana 'i Babilon

¹ 'I buri 'ana ru ne'e ki, nau ku rongoa na'a lingana ako'a ne'e doe di'ia lingana na fiku'a doe 'i langi kira 'uri, "Kulu ba'atafea God! Talito'ona God go'o ne'e nia fa'amauri kia. Ma na 'inoto'anga ma na ngasingasi'anga ki fuana God kia!

² Na matalanga'inga nia ki ka mamana ma ka 'olo'olo. Nia ka matalanga'i maelia na'a kini 'usu ne'e nia fa'alia na ngwae ki saena magalia 'ania sasi ta'anga'a nia. Ma God ka kwatea na'a na kwa'ikwa'inga fuana, sulia nia saungia na ngwae rao God ki."

³ Ma kira ka ako la'u kira ka 'uri, "Kulu ke ba'atafea God! Ma na sasuna mafula ne'e ka du'afia na fanoa doe ne'e ka ra'e 'i langi sulia asoa firi."

⁴ Ma na ro akwala ma na fai ngwae fa'ina'ona'o ki, ma na fai ru mauri ki, kira bobo uruuru 'i ano ma kira ka fo'osia God ne'e tua ana fuli gwauru'a ana 'inoto'anga. Ma kira ka fata 'uri, "'Iu, nia ke 'una'eri! Kulu ke ba'atafea God!"

⁵ Sui na lingalinga'i ru ne'e ka talo ma'i fa'asia fuli gwauru'a ana 'inoto'anga, ka fata 'uri, "Na ngwae ki ta'ifau ne'e kamu fu'usi doe ana God, ngwae doe ma ngwae ti'iti'i, ma na ngwae rao nia ki, muke ba'atafea God kia!"

Na fafanga'a ana ara'inga na Kala Sipsip

⁶ Sui nau ku rongoa la'u na ru di'ia na lingana ta fiku'a doe ma ka ngwa'igi di'ia na rurulana ta tata doe, ma ka di'ia ta kiri doe. Ma nau ku rongoa kira fata 'uri, "Kulu ke ba'atafea God, sulia God ngasingasi'a ka tasa, nia na ngwae tatalafa'a!"

⁷ Kulu saele'a liu, ma kulu ka ba'atafea na'a 'inoto'anga nia! Sulia nia dao na'a ana kaida'i fuana na fiku'a fa'inia na kala Sipsip, ma na gwagwae'a nia ka sasi aka'u na'a ana nia'a fuana.

⁸ Ma God ka kwatea na'a toro mamao'a ne'e faolu ma ka ngwasinasina fuana gwagwae'a 'iri ni ka toro 'ani." (Aia, na fadalana na toro mamao'a ne'e nia na'a ne'e ru le'a ne'e ngwae God ki kira sasi'i.)

⁹ Sui na 'ainsel ka fata 'uri fuaku, "'Oke keresia ru ne'e: 'Oilaki'a fuana na ngwae ki ne'e God laefida fuana na fanga'a ana ara'inga na kala Sipsip." Ma na 'ainsel ka

fata la'u 'uri, "Na ala'anga God ne'eri'a, nia mamana!"

¹⁰ Nau ku rongoa ru ne'eri ki ta'ifau, nau ku bobo uruuru 'i 'aena 'ainsel ne'eri fuana na fo'osilana. Sui, nia ka fata 'uri fuaku, "Noa'a 'oe kosi fo'osi nau la'u! 'Oke fo'osia lala God! Sulia nau'a na ngwae rao God go'o di'ia logo 'ae'lo ma na ngwaefuta 'oe ki, na ngwae ki ta'ifau ne'e kira fa'amamana ana na mamana'anga ne'e sa Jesus fa'ata'inia. Sulia ne'e mamana'anga ne'e sa Jesus fa'ata'inia, nia ne'e kwatea ma na ngwae God ki ka fa'atalo 'ani na Fatalana God."

Na ngwae ne'e tua 'i fafona na hos kwao

¹¹ Sui nau ku lisia 'i langi ka 'ifi, ma nau ku lisia ta'i hos kwao. Ma na ngwae ne'e ka tua 'i fafona kira saea 'ani sa Rao Le'a ma sa Mamana, osi'ana nia matalanga'i ma ka fu'a sulia na 'olo'olo'a.

¹² Na maana ka di'ia na meameana mafula, ma ka alua na'a 'eregwau 'oro ki 'i gwauna. Ma nia to'o ana sata ne'e kira keresia ana nonina, ma nia'a ta'ifilia go'o ne'e saiana.

¹³ Ma na ifi keta ne'e nia ka fungu 'ani 'abu. Ma na satana ka 'uri, "Na Fatalana God."

¹⁴ Ma na fuani oro 'i langi kira leka sulia. Ma kira toro 'ani toro kwao ma ka sikasika ki, ma kira ka tua 'i fafona na hos kwao ki.

¹⁵ Ma ta'i sele ni ofo'a to'o liu ka ru'u ma'i fa'asia saena kwakwana 'iri ke ba'a liufia 'ani na ma'e fanoa doe ki. Ma nia ke ba'a 'inoto'a 'usi kira 'ani na ngasingasi'anga doe nia, ma 'ani na saeta'anga God ngasingasi'a ka tasa, nia ka ngisia na malimae nia ki, ka di'ia nia uria ngisia na grep 'i saena na ru ni ngisilana na grep ki fuana waen.

¹⁶ Ta sata ne'e kira keresia sulia na toro keta nia ma sulia na 'aena ka 'uri, "Na Tatalafa'a fafia na ngwae tatalafa'a ki, ma na Aofia fafia na aofia ki."

¹⁷ Sui nau ku lisia ta'i 'ainsel ka uu 'i saena na mada'afi. Ma nia ka ako fuada na no'o ki ne'e kira lofo saena mamanga ka 'uri, "Kamu leka ma'i, muke fiku ana na fanga'a doe God.

¹⁸ Muke leka ma'i, muke 'ania na nonina ngwae tatalafa'a ki, ma na ngwae 'a'ana ki ana ofo'a, ma na ngwae ana ofo'a ki, ma na hos ki, ma na ngwae ki ne'e kira tua fafona na hos ki, ma na ngwae ki ta'ifau, na ngwae rao 'o'o ki, ma na ngwae aloge ki, ma na ngwae 'a'ana ki, ma na ngwae ti'iti'i ki."

¹⁹ Sui nau ku lisia na ru kwasi baera, ma na tatalafa'a ki saena magalia, ma na ngwae ni ofo'a kira ki, kira ka fiku ma'i

fuana na fu'anga fa'inia na ngwae ne'e tua 'i fafona na hos kwao ma na fuani oro nia.

²⁰ Ma kira ka daua na'a na ru kwasi baera fa'inia na profet 'oso'oso ne'e sasia na ru fuana 'arefo'anga ani ki fuana na ru kwasi baera. (Ana ne'e ru fa'anada'a ne'eri ki ne'e ka 'oi'ana na ngwae ne'e kira to'o ana na ma'etoto ana na ru kwasi ne'e ma na ngwae ne'e kira fo'osia na nununa.) Ma na ru kwasi ne'eri fa'inia na profet 'oso'oso baera, kira 'ui fa'i mauri 'ani kero'a 'i saena na 'osi ana mafula ne'e du'a 'ani salfa.

²¹ Ma na sele ni ofo'a ba sakatafa ma'i fa'asia na kwakwana na ngwae ba tua 'i fafona na hos kwao ka saungida na fuani oro kera ki. Ma na no'o ki kira ka leka ma'i, kira ka 'ania na fasi 'ana nonida.

20

Na to'oni fa'i ngali

¹ Sui nau ku lisia la'u ta'i 'ainsel ka koso ma'i fa'asia 'i langi, ma ka dau ana ta'i sene doe fa'inia na kii ana na kilu gwagwa lingalinga.

² Ma nia ka daua na'a na fa'i loi doe ba kira saea 'ani sa Saetan, ne'e ngwae 'a'ana fuana na ano 'i ru ta'a ki, ma ka firi fafia sulia ta'i to'oni fa'i ngali.

³ Ma na 'ainsel ne'eri ka 'ui 'ani nia 'i saena na kilu ne'eri ma ka fono 'usia, fasi 'iri noa'a nia kasi sokea la'u na ngwae ki, leleka na ta'i to'oni fa'i ngali ne'eri ki ka sui. Ma buri 'ana kaida'i ne'eri, kira ke ba'a logea la'u fuana kaida'i ti'iti'i.

⁴ Sui nau ku lisia na'a ru ni tua'a ki 'ana 'inoto'anga ma na ngwae ki ne'e kira tua 'i fafoda ki. God ka kwatea na'a ngasin-gasi'anga fuada fuana gwaunga'i 'anga. Ma nau ku lisia logo na mangona ngwae ki ne'e kira saungida sulia kira fa'atalo'ania na mamana'anga ne'e sa Jesus fa'ata'inia ma na fatalana God. Sulia noa'a kira kasi fo'osia go'o na ru mauri kwasi baera ma na nununa, ma noa'a kira kasi ngalia go'o na ma'etoto ana na ru kwasi ne'eri 'i maana darada nama ana limada. Nia ne'e, kira ka mauri la'u, ma kira ka gwaunga'i di'ia na ngwae tatalafa'a ki fa'inia sa Jesus Christ sulia ta'i to'oni fa'i ngali.

⁵ Nia na'a ne'e etana na tata'enga fa'asia na mae'a. (Aia, ma bali ana ngwae ki ne'e kira mae, noa'a kira kasi mauri la'u leleka ta'i to'oni fa'i ngali ne'eri ki ka sui.)

⁶ Na ngwae ki ne'e kira mauri la'u ana na etana tata'enga fa'asia na mae'a, kira ka saele'a liu, ma kira ka to'o ana na 'oilaki'a. Sulia na ruana na mae'a kasi ngasingasi'a fafi kira. Ma kira ke ba'a

alua na'a na fata abu God ki ma sa Jesus Christ, ma kira ka gwaunga'i fa'inia sa Jesus Christ sulia ta'i to'oni fa'i ngali.

Na liufilana sa Saetan

⁷ 'I buri 'ana to'oni fa'i ngali ka sui, kira ke ba'a logea sa Saetan fa'asia saena luma lokafo.

⁸ Ma nia ke ba'a leka fuana na sokelana ngwae ki saena fanoa ki ta'ifau saena magalia. Nia ne'e na fiku ta'i ngwae ne'e kira saea 'ani sa Gog ma sa Magog ki. Sa Saetan ke ba'a fikuda ma'i fuana na fu'anga, ma kira ke ba'a 'oro liu di'ia na magana one ne'e tua sulia na asi.

⁹ Kira ka takalo saena magalia ta'ifau, ma kira ka 'ere'afu kalia kula ne'e ngwae God ki kira tua ana ma na fanoa doe 'i Jerusalem ne'e God alafe fuana. Sui na mafula ka koso ma'i fa'asia 'i langi ka fa'afunuda.

¹⁰ Sui sa Saetan na ngwae ne'e sokeda, God ka 'ui 'ania saena na 'osi ana mafula ne'e du'a 'ani salfa, kula ba God 'ui 'ania logo na ru mauri kwasi baera ma na profet 'oso'oso 'i na'o. Ma kira ke ba'a tua 'ani nonifii'anga sulia asoa ki ta'ifau, ma na rodo ki ta'ifau tutua kasi sui.

Na kwai matalanga'i 'anga 'isi

¹¹ Sui nau ku lisia ta'i fuli gwauru'a kwao ana 'inoto'anga ne'e doe. Ma nau ku lisia logo na ngwae ne'e ka tua 'i fafona. Na magalia ma 'i langi, kira ka tafi na'a 'ada fa'asia, ma noa'a ta ngwae kasi lisia na'a la'u na magalia ma 'i langi.

¹² Sui nau ku lisia logo na ngwae mae ki ta'ifau, ne'e kira doe ma kira ka ti'iti'i, kira uu 'i na'ona fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ne'eri. Ma God ka 'ifingia na buka ki. Ma ka 'ifingia ta buka la'u, na buka ne'e ka to'o ana satada ngwae ne'e mauri ki. Ma God ka matalangani na ngwae mae ki sulia ru ne'e kira sasi'i ki, ka di'ia na'a kerekere'a saena na buka ne'eri ki.

¹³ Sui, na ngwae ne'e kira mae saena na asi kira ka mauri la'u. Ma na ngwae ne'e kira tua saena na ano ma na fanoa ana mae'a, kira ka mauri la'u. Ma God ka matalangani na ngwae ki ta'ifau 'ani ru ki ta'ifau ne'e kira sasi'i 'i na'o.

¹⁴ Sui God ka 'ui 'ania na mae'a ma na fanoa ana mae'a saena na 'osi ana mafula. (Aia, ma na 'osi ne'eri ana mafula nia ne'e ruana mae'a.)

¹⁵ Ma ta ngwae ne'e satana kasi tua saena na buka ana mauri'a, God ke 'ui 'ani nia logo saena na 'osi ana mafula.

21

Na mamanga faolu ma na magalia faolu

¹ Sui nau ku lisia na mamanga faolu ma na magalia faolu. Na mamanga etaeta ma na magalia etaeta ka nonga na'a ma na asi ka no'ana na'a.

² Ma nau ku lisia na fanoa doe abu ne'e na Jerusalem faolu ka koso ma'i fa'asia God 'i langi. Ma kira sasi aka'u ana, di'ia na kini gwagwae'a ne'e kira laungia ta'ifau na'a 'iri nia ka dao to'ona na ara'i faolu nia.

³ Ma nau ku rongoa ta'i lingalinga'i ru doe ka fata ma'i fa'asia na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga ka 'uri, "Na fanoa God tua na'a siana na ngwae ki. Ma nia ke ba'a tua fa'inida ma kira ne'e na ngwae nia ki na'a. Ma God talana ke ba'a tua fa'inida, ma nia na'a ne'e God fuada.

⁴ Ma nia ke ba'a ongoa kafo ana angi'a fa'asia na maada. Na mae'a, ma na liadila'anga, ma na angi'a, ma na nonifi'a ke ba'a noa'a na'a, sulia na ru 'ua ki sui na'a."

⁵ Sui na ngwae ne'e ka tua ana kula ni tua'a ana 'inoto'anga ka fata 'uri, "Na kaida'i ne'e, nau ku fa'afaulua na ru ki ta'ifau!" Ma nia ka fata logo 'uri fuaku, "Oke keresia ru ne'e ki, sulia ala'anga ne'e ki mamana, ma ni'i ka totolia fa'amamanalani."

⁶ Ma nia ka fata 'uri, "Na ru ne'eri ki ka sui na'a 'uri! Nau'a ne'e Alfa ma na Omega, na safalilana ma na sulilana na ru ki ta'ifau. Ma sa tai ne'e ka silikwa'u, nai ba'a kwate 'o'o ana ta ma'e kafo ana mauri'a fuana, ma noa'a nia kasi folia.

⁷ Ma ta ngwae ne'e noa'a kasi danga 'ania fito'onga nia, nia ke ba'a to'o ana ru ne'e: Nau'a ne'e God nia ma nia'a ne'e ngela nau.

⁸ Aia, na ngwae ki ne'e kira tafi osi'ana kira ka ma'u, ma na ngwae ne'e kira danga fa'i buri 'ani fito'onga kira ki, ma na ngwae ne'e kira sasia na ru ta'a ki, ma na ngwae sau ngwae ki, ma na ngwae kakabara ki, ma na ngwae kelema ki, ma na ngwae ne'e kira fo'osia na malamala god saunga'ini'i ki, ma na ngwae 'oso'oso ki ta'ifau, kula fuada na'a ne'e saena 'osi ne'eri ana mafula ne'e du'a 'ani salfa. Ma nia na'a ne'e ruana mae'a."

Na Jerusalem faolu

⁹ Ma ta'i 'ainsel ana fiu 'ainsel ba kira to'o ana na fiu dako ru ana kwa'ikwa'inga 'isi ki, ka leka ma'i siaku, ma ka fata 'uri, "Oke leka ma'i, nau ku fa'ata'inia na'a gwagwae'a na kala Sipsip ne'e fuamu."

¹⁰ Ma na Ano'i ru Abu ka sura aku ma ka ngali nau 'uana gwauna ta'i fa'i ua ne'e fane liu. Ma nia ka fa'ata'inia na fanoa abu 'i Jerusalem ne'e koso ma'i fa'asia God 'i langi.

¹¹ Ma na 'inoto'anga God ka kwate ma nia ka ngwasinasina liu. Na fanoa doe ne'eri ka ngwasinasina liu di'ia ta'i fau ne'e folilana doe ne'e kira saea 'ani na jaspas, ma ka raola di'ia na galasi ne'e kira saea 'ani na kristele.

¹² Ma na fanoa doe ne'eri ka to'o ana sulufaua doe ne'e ka fane kalia, ma na akwala ma ro tafa ki, ma na akwala ma ro 'ainsel ki ne'e kira folo 'afia na tafa ne'eri ki. Ma na satana na akwala ma ro kwalafa ana ngwae Israel ki ne'e kira keresia ana na akwala ma ro tafa ne'eri ki.

¹³ Na akwala ma ro tafa ana sulufaua ne'eri ne'e teo kalikalia na fanoa doe ne'eri, ta uulu tafa bali 'i fanelana sina, ma ta uulu tafa 'i bali sulana sina, ma ta uulu tafa bali mauli, ma ta uulu tafa la'u ana bali 'olo'olo.

¹⁴ Na sulufaua kalia na fanoa doe ne'eri kira saunga'inia fafona na ta'i akwala ma ro fau ki. Aia, na satada ne'e akwala ma ro ngwae lifurongo ana kala Sipsip ne'e kira keresia fafona na fau ne'eri ki.

¹⁵ Ma na 'ainsel ne'eri ka fata fa'i nau, nia dau ana ta'i ma'e 'ai ana 'oito'onga'a ne'e kira saunga'inia 'ani gol fuana na 'oito'olana na fanoa doe ne'eri, ma na tafa ana ki, ma na sulufaua ki.

¹⁶ Na ketalana na sulufaua ana fanoa doe ne'eri bolo ka sui go'o. Na 'ainsel ne'eri ka 'oito'ona na fanoa doe ne'eri 'ani ma'e 'ai ne'eri, ma ka dao to'ona na ketalana, ma na rebalana, ma na fanelana ka bolo ta'ifau go'o, na akwala ma ro to'oni agi tala ki* ta'ifau go'o.

¹⁷ Na 'ainsel ne'eri ka 'oito'ona logo na sulufaua ma ka dao to'ona nia dao ana ta'i talanga'i fai akwala ma fai fa'i 'oi'a' ana na fanelana, ana 'oito'onga'a ne'e nia sasia 'ani.

¹⁸ Na sulufaua ki kira saunga'inia 'ani na fau kira saea 'ani jaspas, ma na fanoa doe ne'eri kira saunga'inia 'ani na gol ne'e raola di'ia na galasi.

¹⁹ Aia, ma na fau fa'ababato'olana na sulufaua ki ana fanoa doe ne'eri, kira laungia 'ani na fau ne'e folilani doe ki ta'ifau go'o. Na etana fau fa'ababato'onga, kira saea 'ani na jaspas. Na ruana fau, kira saea 'ani na safaea. Na uula fau, kira saea 'ani na aget. Na faina fau, kira saea 'ani na emaral.

²⁰ Na limana fau, kira saea 'ani na oniks. Na onona fau, kira saea 'ani na karnelian.

* 21:16 2,400 kilomita ki † 21:17 ra'elana 65 mita

Na fiuna fau, kira saea 'ani na karts ne'e nia sakosako'a. Na kwaula fau, kira saea 'ani na beril. Na sikona fau, kira saea 'ani na topas. Na tangafulana fau, kira saea 'ani na kalkedoni. Na akwala ma etana fau, kira saea 'ani na turkois. Ma na akwala ma ruana fau, kira saea 'ani na ametist.

²¹ Ma na akwala ma ro tafa ne'e ki kira saunga'inia 'ani na akwala ma ro fau folilani doe liu ne'e kira saea 'ani perel. Ta'i fa'i perel nama go'o fuana ta'i tafa. Ma na tala ki saena na fanoa doe ne'eri kira saunga'inia 'ani na gol ne'e raola ka di'ia galasi.

²² Noa'a nau kusi lisia go'o na Luma Abu God saena na fanoa doe ne'eri, osi'ana na Luma Abu ne'eri ne'e na God ngasingasi'a ka tasa ma na kala Sipsip.

²³ Na fanoa doe ne'eri noa'a kasi oga la'u na mada'afi nama na madamo 'iri ka sina saena, osi'ana na 'inoto'anga God na'a ne'e sina saena, ma na kala Sipsip ne'eri ne'e unu nia.

²⁴ Na ngwae saena magalia ki kira ka totolia tua'a saena madako'anga ne'eri, ma na ngwae tatalafa'a ki kira ke ba'a ngalia ma'i na to'oru'a kira ki 'uana saena.

²⁵ Ma na sinamaa ki ana na fanoa doe ne'e ke ba'a 'ifi talau go'o 'ana ma noa'a kasi fono, osi'ana noa'a ta rodo 'i ne'eri.

²⁶ Ma kira ke ba'a ngalia ma'i na kwanga'a ki ma na to'oru'a ki ana na fanoa ki ta'ifau saena magalia 'uana saena na fanoa doe ne'e.

²⁷ Aia, ma noa'a ta ru ne'e ka bulibuli, nama ta ngwae ne'e ka sasia ta ru ni 'eke'a 'ani, nama ta ngwae ne'e ka soke ke ba'a ru'u saena na fanoa doe ne'e. Bore ma ta'ifilia go'o na ngwae ne'e kira keresia na satada saena na buka ana mauri'a na kala Sipsip ne'e kira ke ba'a ru'u saena na fanoa doe ne'e.

22

Na kafo ana mauri'a

¹ Na 'ainsel ne'e ka fa'ata'inia logo fuaku na busulana na kafo ana mauri'a ne'e raola ka di'ia ta galasi, nia busu ma'i fa'asia fuli gwauru'a ana 'inoto'anga God ma na kala Sipsip,

² ma ka igo ma'i tofongana na tala ne'e liu saena na fanoa doe ne'e. Ma na 'ai ana mauri'a ki, kira ni'i uu ana ro bali ki ana kafo ne'eri, ma kira ka fungu talau go'o sulia akwala ma ro madamo ki saena ta'i fa'i ngali. Nia ka fungu ana ta'i kaida'i saena madamo ki ta'ifau, ma na rauna 'ai ne'eri kira ka ngalia fuana na guralana na ngwae ki ana na fanoa doe ki.

³ Aia, ma na ru ne'e God nia agili ki, noa'a kira kasi tua saena fanoa doe ne'eri.

Na fuli gwauru'a ana 'inoto'anga God ma na kala Sipsip ne'e tua saena na fanoa doe ne'eri, ma na ngwae rao nia ki kira ka fo'osia.

⁴ Ma kira ke ba'a lisia maana God, ma na satana kira ka keresia maana darada.

⁵ Ma noa'a go'o ta rodo na'a 'i ne'eri, ma noa'a kira kasi oga na'a ta unu nama na madakolana na sina, osi'ana God na'a ne'e madako'anga kira, ma kira ka gwaunga'i na'a fa'inia sulia bongi firi.

Na daolana ma'i sa Jesus

⁶ Sui na 'ainsel ka fata 'uri fuaku, "Ala'anga ne'e ki mamana, ma ala'anga ana fa'amamanalani ki. God ne'e kwatea ma'i na Ano'i ru nia fuana na profet ki, ma ka kwatea ma'i na 'ainsel nia fasi 'iri ke fa'ata'inia fuana na ngwae rao nia ki ru ne'e ke fuli 'ali'ali ma'i ki."

⁷ Ma sa Jesus ka fata 'uri, "Muke sailinga, nai ba'a leka 'ali'ali go'o ma'i. 'Oilaki'a fuada na ngwae ne'e kira ro'osulia na kerekere'a abu ki saena na buka ne'e!"

⁸ Nau'a sa John ne'e nau ku rongoa ma nau ku lisia na ru ne'e ki ta'ifau. Ma kaida'i nau ku rongoa ma nau ku lisia na ru ne'e ki, nau ku bobo uruuru 'i na'ona 'aena na 'ainsel ne'e nia fa'ata'inia na ru ne'eri ki fuaku, ma nau ku sasi 'uana fo'osilana.

⁹ Ma nia ka fata 'uri fuaku, "I'Oe kosi sasi la'u 'una'eri! Nau'a na ngwae rao go'o, di'ia logo 'ae'o, ma na to'olamu na profet ki, ma na ngwae ki ta'ifau ne'e kira ro'osulia na ala'anga ki saena na buka ne'e. 'Oke fo'osia God!"

¹⁰ Sui nia ka fata la'u 'uri fuaku, "Noa'a 'oe kosi sofonga'inia na kerekere'a God ki saena na buka ne'e. Sulia nia karangi ka dao na'a ana kaida'i ne'e na ru ne'e ki ke dao ma'i.

¹¹ Ta ngwae bore 'ana ne'e fulirulana ta'a, nia ke dau ngasi ana fuli ru'a ta'a ki. Ma sa tai bore 'ana ne'e ka saga ma ka sasia na ru le'a ki, nia ke dau ngasi ana ru saga ki, ma sasilana na'a ru le'a ki."

¹² Ma sa Jesus ka fata ka 'uri, "Muke sailinga, nai ba'a leka 'ali'ali go'o ma'i. Nau ku ngalia na'a ma'i na kwaiara'anga nau ki fa'i nau, 'iri nai kwatea fuana sa tai fa'lida ne'e kira dau sulia ru le'a ki ne'e kira sasi'i.

¹³ Nau'a na'a ne'e Alfa ma na Omega, na safalilana ma na sulana na ru ki ta'ifau."

¹⁴ 'Oilaki'a fuada na ngwae ne'e kira taufia na ifi keta kira ki ka faolu, fasi 'iri kira ka totolia 'anilana fufuana na 'ai ana mauri'a, ma kira ka ru'u ana na tafa ki 'uana saena na fanoa doe.

¹⁵ Ma na ngwae ne'e kira sasia na ru ni 'e'ke'a ki, ma na ngwae ne'e kira kelema ki, ma na ngwae kakabara ki, ma na ngwae sau ngwae ki, ma na ngwae ne'e kira fo'osia na nunu'i ru ki, ma na ngwae ne'e kira soke, ma kira ka sasia na ru 'oso'oso ki, kira ka tua 'i maa fa'asia saena na fanoa doe ne'eri.

¹⁶ Ma sa Jesus ka fata la'u 'uri, "Nau'a sa Jesus ne'e nau ku kwatea kwau na 'ainsel nau fasi 'iri ke fa'arongo 'ani ru ne'e ki fuamu'a na ngwae fa'amamana ki. Nau'a ne'e na ngwae ana na olitana kwalafa sa David na ngwae tatalafa'a. Ma nau'a na'a ne'e na kwalikwali 'ofodangi ne'e raralana ka madako liu."

¹⁷ Ma na Ano'i ru Abu fa'inia na gwagwae'a, kera ka fata 'uri fuana sa Jesus, "'Oke leka ma'i!"

'Iu, ma sa tai ne'e kira rongoa na buka ne'e, kira ka fata logo 'uri, "'Oke leka ma'i!"

Ma sa tai bore 'ana ne'e ka silikwa'u ma ka oga ngalilana kafo ana mauri'a, 'oke leka ma'i, 'oko ngalia 'o'o ana na kafo ana mauri'a.

¹⁸ Nau'a sa John, nau ku fata totonga'i fuana ngwae ki ta'ifau ne'e kira rongoa fatalana God saena na buka ne'e. Di'ia ta ngwae bore 'ana ka alua la'u ta ru tarenga fa'inia, God ke ba'a kwate tarenga logo ana na kwa'ikwa'inga ki ne'e kira fata sulia saena na buka ne'e fuana.

¹⁹ Ma di'ia ta ngwae ka lafua ta ru fa'asia na ala'anga God ki saena na buka ne'e, God ke ba'a fonea fa'asia 'ai ana mauri'a, ma na kula nia ana na fanoa abu doe ne'e kira fata sulia 'i saena na buka ne'e.

²⁰ Sa Jesus, na ngwae ne'e fata sulia na ru ne'e ki ta'ifau, nia fata 'uri, "Nia mamana liu! Nai leka 'ali'ali ma'i!"

'Iu, Jesus Aofia 'ae, leka na'a ma'i!

²¹ Nau ku amasia na Aofia sa Jesus Christ fuana na kwai'ofe'anga nia ke tua fa'i kamu ta'ifau. 'Iu nia ke 'una'eri.